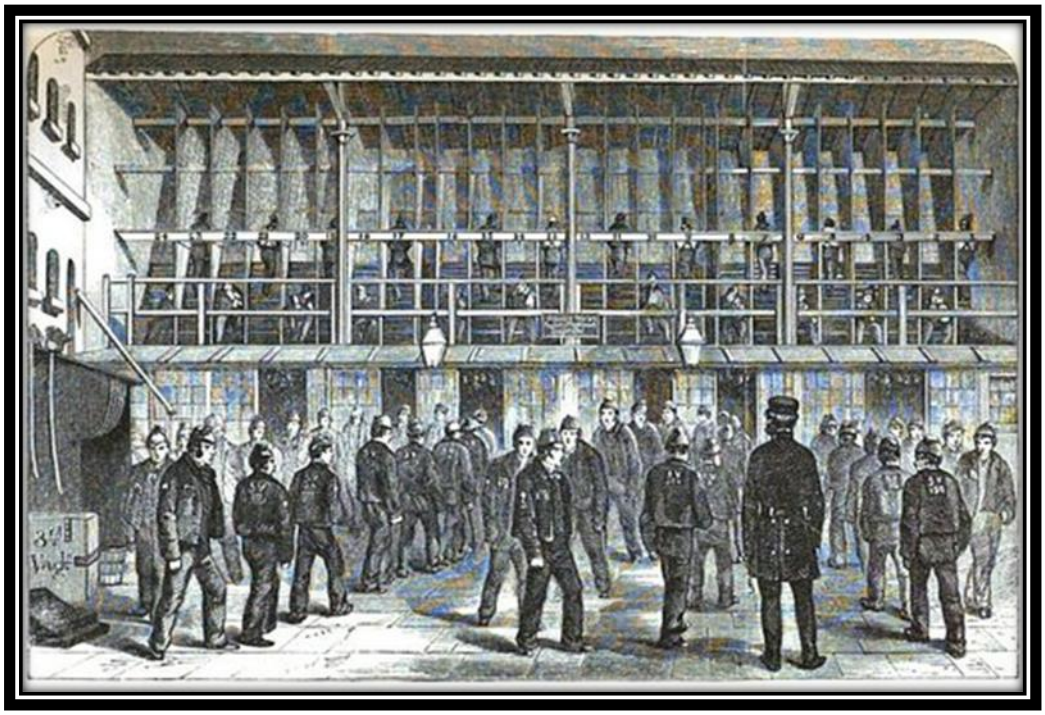
ΝΙΚΟΛΑΪΣ-ΑΘΗΝΑ ΔΟΥΝΤΣΗ

«Παραβατικότητα, Φυλάκιση και Σωφρονισμός στην Κέρκυρα κατά την περίοδο της Βρετανικής Προστασίας (1815-1864)»

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Ιόνιο Παν/μιο, Σχολή Ανθρωπιστικών Επιστημών, Τμήμα Ιστορίας

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Επιβλέπων: Καραπιδάκης Νικόλαος, Καθηγητής Τμήματος Ιστορίας, Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών Ιονίου Παν/μίου.

Μέλη: - Νικολαΐδης Θεοδόσιος, Καθηγητής Τμήματος ΞΓΜΔ, Σχολής Ανθρωπιστικών Επιστημών Ιονίου Παν/μίου.

- Χέλμης Ανδρέας, Επίκουρος Καθηγητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ.

Κέρκυρα, Ιούνιος 2023

Εικόνα Εξωφύλλου:

«Prisoners Working at the Tread-wheel, and Others Exercising, in the 3rd Yard Of The Vagrants' Prison, Coldbath Fields», in Henry Mayhew, *The Criminal Prisons of London* (1862). From Wikimedia Commons.
(Ανακτήθηκε από: https://www.digitalpanopticon.org/Imprisonment).

Νικολαΐς-Αθηνά Δούντση

«Παραβατικότητα, φυλάκιση και σωφρονισμός στην Κέρκυρα

κατά την περίοδο της Βρετανικής Προστασίας (1815-1864)»

ΔΙΔΑΚΤΟΡΙΚΗ ΔΙΑΤΡΙΒΗ

Εγκεκριμένη από το Καθηγητικό Σώμα:

ΕΠΤΑΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Καραπιδάκης Νικόλαος, καθηγητής σχολής ανθρωπιστικών επιστημών, τμήματος Ιστορίας Ιονίου Παν/μίου

Νικολαΐδης Θεοδόσιος, καθηγητής σχολής ανθρωπιστικών επιστημών, τμήματος ΞΓΜΔ Ιονίου Παν/μίου

Χέλμης Ανδρέας, επίκουρος καθηγητής Νομικής Σχολής ΕΚΠΑ

Κοκομέλης Νικόλαος, επίκουρος καθηγητής σχολής ανθρωπιστικών επιστημών, τμήματος Ιστορίας Ιονίου Παν/μίου

Μπαρούτσος Φώτιος, επίκουρος καθηγητής σχολής ανθρωπιστικών επιστημών, τμήματος Ιστορίας Ιονίου Παν/μίου

Μοσχόπουλος Διονύσιος, καθηγητής σχολής ανθρωπιστικών επιστημών, τμήματος ΑΒΜ Ιονίου Παν/μίου

Δρακάκης Εμμανουήλ, αναπληρωτής καθηγητής σχολής ανθρωπιστικών επιστημών, τμήματος ΑΒΜ Ιονίου Παν/μίου

Κέρκυρα, Ιούνιος 2023

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Νικολαΐς-Αθηνά Δούντση: «**Παραβατικότητα, φυλάκιση και σωφρονισμός στην Κέρκυρα κατά την περίοδο της Βρετανικής Προστασίας (1815-1864)**»

(Με την επίβλεψη του κ. Νικολάου Καραπιδάκη, Καθηγητή)

Σκοπός της παρούσας διατριβής ήταν η μελέτη του συστήματος φυλάκισης στο Ιόνιο Κράτος -μέσα από την περίπτωση της Κέρκυρας- και πώς αυτό το σύστημα εξελίχθηκε στη διάρκεια των ετών, υπό την επίδραση της Βρετανικής Προστασίας και των νέων θεωριών περί σωφρονισμού που επικράτησαν τον 19ο αιώνα. Στόχος μας ήταν να παρουσιάσουμε την κοινωνία εντός των φυλακών της Κέρκυρας, τους ανθρώπους που την απαρτίζουν (τρόφιμοι και υπάλληλοι), τις ιδιαίτερες σχέσεις αλληλεπίδρασης που διαμορφώνονται, τις συνθήκες διαβίωσης και την καθημερινότητα. Βασικά θέματα με τα οποία ασχοληθήκαμε ήταν ο τύπος του συστήματος κράτησης (κοινοβιακό ή ατομικό), η στέγαση των φυλακών, η εποπτεία και η δ/νση των φυλακών, οι εσωτερικοί κανονισμοί, το ημερήσιο πρόγραμμα, η εργασία, η διατροφή, η ένδυση, η εκπαίδευση και η θρησκευτική κατήχηση. Εστιάσαμε ιδιαίτερα στην παραβατικότητα των κρατουμένων, διερευνώντας τι θεωρείται ως παραβατικότητα εντός των φυλακών, ποιοι ήταν οι παράγοντες που οδηγούσαν σε αυτήν και πώς την αντιμετώπιζε η πολιτεία, μέσα από τη νομοθεσία, τις πειθαρχικές ποινές αλλά και το σύστημα ανταμοιβών. Η εργασία των κρατουμένων και η εξέλιξή της από τιμωρητική (καταναγκαστικά έργα τύπου κάτεργου), σε σωφρονιστική (μισθωτή εργασία εξειδικευμένου τεχνίτη) και η οικονομική της διάσταση (πηγή εσόδων για το κράτος και για τον κρατούμενο), είναι ένα ακόμη βασικό θέμα της μελέτης μας. Τέλος, μελετούμε το είδος του σωφρονιστικού συστήματος που εφαρμόστηκε στο Ιόνιο Κράτος, σε ποιο πρότυπο βασίστηκε, ποιοι ήταν οι στόχοι του, ποια ήταν τα μέσα για την επίτευξή τους και αν αυτά αποδείχθηκαν αποτελεσματικά ή όχι. Όσον αφορά στη μεθοδολογία που ακολουθήσαμε, προσεγγίσαμε τα θέματα κυρίως μέσα από κείμενα (αλληλογραφία, αναφορές, αιτήσεις, καταγγελίες) που παρήγαγαν τα μέλη της κοινωνίας των φυλακών (Δ/ντές, υπάλληλοι, κρατούμενοι) και από νομοθετικά κείμενα της περιόδου. Για κάθε επιμέρους θέμα παρουσιάζεται η γενικότερη τάση της εποχής στις προηγμένες χώρες της δύσης όπως προκύπτει από τη μελέτη σχετικής βιβλιογραφίας, στη συνέχεια τα δεδομένα που προέκυψαν από τη μελέτη των αρχειακών πηγών και τέλος τα δικά μας ερωτήματα και συμπεράσματα.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: Σωφρονιστήριο, Δεσμοφύλακας, Εφορατική Επιτροπή, κανονισμοί, διαβίωση, εργασία, πειθαρχικές ποινές.

ABSTRACT

Nikolais-Athena Dountsi: **"Delinquency, imprisonment and penitence in Corfu during the period of British Protection (1815-1864)"**

(Under the supervision of Mr. Nikolaos Karapidakis, Professor)

The purpose of this thesis was the study of the prison system in the Ionian State - through the case of Corfu - and how this system evolved over the years, under the influence of British Protection and the new theories about imprisonment that prevailed in the 19th century. Our goal was to present the society inside the prisons of Corfu, the people who make it up (inmates and employees), the special interaction relationships that are formed, the living conditions and the everyday life. Key issues we dealt with were the type of detention system (community or individual), prison housing, prison supervision and management, internal regulations, daily schedule, work, food, clothing, education and religious indoctrination. We focused in particular on prisoner delinquency, exploring what was considered delinquency within prisons, what factors led to it and how the state dealt with it, through legislation, disciplinary punishments and the reward system. The work of prisoners and its evolution from punitive (forced works of the type of warehouse), to penitentiary (salaried work of a skilled craftsman) and its economic dimension (source of income for the state and for the prisoner), is another key topic of our study. Finally, we study the type of prison system that was implemented in the Ionian State, what model it was based on, what were its goals, what were the means to achieve them and whether they proved to be effective or not. Regarding the methodology we followed, we approached the issues mainly through texts (correspondence, petitions, applications, complaints) produced by the members of the prison society (Directors, employees, prisoners) and from legislative texts of the period. For each individual topic, the general trend of the time in the advanced countries of the West is presented as it emerges from the study of relevant literature, then the data obtained from the study of archival sources and finally our own questions and conclusions.

KEY -WORDS: Penitentiary, Warden, Superintending Committee, regulations, living, work, disciplinary punishments.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ..... i

ABSTRACT ii

ΕΙΣΑΓΩΓΗ- ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ, ΠΗΓΕΣ, ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ. 5

1. Το αντικείμενο της μελέτης..... 5

2. Οι πρωτογενείς πηγές της έρευνας. 6

Η Εκτελεστική Αστυνομία ως υπηρεσία και το αρχείο της..... 7

Ο Έπαρχος του Ιονίου Κράτους και το Αρχείο Επάρχου...... 12

Η γλώσσα των αρχειακών πηγών. 15

3. Δευτερογενείς πηγές – Νομικά κείμενα, μαρτυρίες 19ου αιώνα. 18

Νομοθετικά κείμενα Ιονίου Κράτους, Πράξεις Κοινοβουλίου, Εσωτερικοί Κανονισμοί Φυλακών...... 18

Νομικά έργα και μελέτες περί σωφρονιστικών συστημάτων...... 18

Μαρτυρίες ξένων επισκεπτών. 19

4. Τρόπος οργάνωσης και παρουσίασης υλικού - Η δομή της εργασίας..... 19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι – ΠΟΙΝΙΚΟ, ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΤΩΝ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ. 22

1. Η σύσταση του Ιονίου Κράτους υπό Βρετανική Προστασία. Η συνθήκη των Παρισίων και το Σύνταγμα του 1817. 22

2. Το Ποινικό και το Δικονομικό Σύστημα των Ιονίων Νήσων. 27

2.1 Ο Ιόνιος Ποινικός Κώδικας (1841). 29

2.2 Ο Κώδικας Πολιτικής και Ποινικής Δικονομίας (1844). 31

2.3 Οι Αστυνομίες του Ιονίου Κράτους...... 32

3. Η νομοθεσία περί Φυλακών και το Σωφρονιστικό Σύστημα του Ιονίου Κράτους. 35

3.1 Ο διεθνής προβληματισμός περί φυλακών κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα. Πρότυπα εγκλεισμού και συστήματα σωφρονισμού. 35

3.2 Η εξέλιξη του συστήματος φυλάκισης στο Ιόνιο Κράτος: το πέρασμα από τις Κοινοβιακές Φυλακές στο Σωφρονιστήριο. 42

3.2.α Νομοθεσία και Κανονισμοί περί φυλακών 42

3.2.β Το κοινοβιακό σύστημα φυλάκισης στο Ιόνιο Κράτος (1815-1845). 46

3.2.γ Η θεσμοθέτηση του νέου Σωφρονιστικού συστήματος κράτησης - Ο Οργανικός Νόμος για το Σωφρονιστικό Σύστημα. 50

Οι διατάξεις του Οργανικού Νόμου για τις Case di Detenzione...... 51

Οι διατάξεις του Οργανικού Νόμου για τα Σωφρονιστήρια (Case di Emendazione). 53
3.2.δ Το «εξατομικευμένο» σωφρονιστικό σύστημα του Ιωάννη Κοτζίρη (1853-1861). .. 57

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ - ΤΑ ΚΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ. 67
1. Οι κυρίαρχοι αρχιτεκτονικοί τύποι των δυτικών φυλακών τον 19ο αι. 67
1.1 Η εξέλιξη των αντιλήψεων περί φυλάκισης και η ιστορία των κτηρίων των φυλακών. 67
1.2 Τα κτήρια των προσωφρονιστικών και των σωφρονιστικών φυλακών. 69
2. Ο καθορισμός των χώρων κράτησης στις αποφάσεις του Ιονίου Κοινοβουλίου. 71
3. Η στέγαση των φυλακών της Κέρκυρας, από τη θεωρία στην πράξη. 75
3.1 Χωροθεσία και κτήρια των εντός πόλης φυλακών 76
3.2 Οι Φυλακές εντός Φρουρίων και Οχυρών 83
3.3 Το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας στον λόφο Σωτήρος. 87

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ – ΕΠΟΠΤΕΙΑ, ΔΙΟΙΚΗΣΗ, ΣΤΕΛΕΧΩΣΗ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ 94
1. Εποπτεία Φυλακών και Σωφρονιστηρίου. 94
2. Διοίκηση Φυλακών και Σωφρονιστηρίου. 97
2.1 Η διοίκηση του «Καταστήματος Δεσμωτηρίων» της Κέρκυρας. 97
Τα καθήκοντα του Δεσμοφύλακα 98
2.2 Η διοίκηση του Σωφρονιστηρίου της Κέρκυρας 101
Τα καθήκοντα του Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου. 102
Περίοδοι λειτουργίας του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας. 107
3. Οι υπάλληλοι των Φυλακών της Κέρκυρας. 120
3.1 Οι υπάλληλοι του Stabilimento Carceri 120
3.2 Οι υπάλληλοι του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας. 125
4. Οι υπηρέτες (serventi) και οι παραστάτες (soprastanti). 148

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV - Η ΔΙΑΒΙΩΣΗ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΙΣ ΦΥΛΑΚΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ, ΤΩΝ ΟΧΥΡΩΝ ΚΑΙ ΣΤΟ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ 151
1. Η διαβίωση στις κοινοβιακές φυλακές της πόλης. 151
2. Η διαβίωση στις φυλακές των οχυρών Αβράμη και Γεώργιος. 161
3. Η διαβίωση των κρατουμένων στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας. 164

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V – ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΣΘΕΝΕΙΕΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΟ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟ. 185

1. Το σύστημα περίθαλψης..... 185
2. Οι κυριότερες ασθένειες των κρατουμένων. 187
3. Επιβαρυντικοί παράγοντες για την υγεία των κρατουμένων..... 188
4. Η αντιμετώπιση της επιδημίας χολέρας. 190
5. Η «βλαβερή συνήθεια» της σεξουαλικής αυτοϊκανοποίησης. 192
6. Τα συμπεράσματα ιατρού και Δ/ντή για την υγεία των κρατουμένων..... 193
7. Η ψυχική υγεία των κρατουμένων. 193

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI - Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ. 199
1. Ο θεσμός της εργασίας των κρατουμένων τον 19ο αιώνα στις χώρες της Δύσης. 199
2. Ο θεσμός της εργασίας των κρατουμένων στο Ιόνιο Κράτος - Νομοθετικές πράξεις και επιμέρους διατάξεις. 203
3. Ο πολυδιάστατος χαρακτήρας της εργασίας των κρατουμένων. 205
3.1 Η εργασία ως ποινή..... 206
3.2 Η εργασία ως τιμωρία. 206
3.3 Η εργασία ως μέσο σωφρονισμού και επανένταξης στην κοινωνία 207
4. Είδη και μορφές εργασίας. 212
4.1. «Δημόσια Εργασία». 212
4.2. «Τέχνες και επιτηδεύματα», «Εργοστάσια». 219
5. Ωράριο και Συνθήκες Εργασίας 227

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII - Η ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ. 231
1. Παράγοντες που διαμορφώνουν την παραβατική συμπεριφορά των κρατουμένων. 232
2. Είδη παραβατικών συμπεριφορών κρατουμένων..... 235
3. Η παραβατικότητα στις φυλακές της Κέρκυρας μέσα από την παρουσίαση πραγματικών περιστατικών. 238
3.1. Παραβατικότητα που προκύπτει από την αντίδραση των κρατουμένων στην επιβολή εντολών ή απαγορεύσεων από τους υπαλλήλους των φυλακών. 239
3.2. Παραβατικότητα που προκύπτει από την καθημερινή συναναστροφή μεταξύ συγκρατουμένων. 244
3.3. Παραβατικότητα που προκύπτει από την μη τήρηση του εσωτερικού κανονισμού. . 266
3.4. Παραβατικότητα που προκύπτει από την υποχρέωση δημόσιας εργασίας. 269
3.5. Αποδράσεις και εξεγέρσεις κρατουμένων 274
4. Η αντιμετώπιση της παραβατικότητας των κρατουμένων από το Ιόνιο Κράτος. 274
4.1 Πειθαρχικές ποινές 277
4.1.α Οι πειθαρχικές ποινές στις κοινοβιακές φυλακές (1815-1847). 277

4.1.β Οι πειθαρχικές ποινές σε φυλακές και Σωφρονιστήριο μετά το 1845 280
4.2 Το σύστημα των ανταμοιβών. 282
5. Η αποτελεσματικότητα των μέτρων για τη διατήρηση της πειθαρχίας. 282
5.1 Η επίτευξη σωφρονισμού και η χορήγηση χάριτος. 283
5.2 Οι «αδιόρθωτοι» και η πρόταση Κοτζίρη για την «αξιοποίησή» τους. 286
6. Παρατυπίες και καταχρήσεις στην επιβολή τιμωριών. 288

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII - ΑΠΟΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΞΕΓΕΡΣΕΙΣ. 293
1. Μέτρα ασφαλείας και αποτροπής αποδράσεων και εξεγέρσεων. 294
2. Περιστατικά αποδράσεων κρατουμένων. 302
2.1 Αποδράσεις από το συγκρότημα φυλακών της πόλης (Stabilimento Carceri). 303
2.2 Αποδράσεις από τις Φυλακές του Οχυρού Αβράμη. 306
2.3 Αποδράσεις από τις φυλακές του Οχυρού Γεώργιος στο Βίδο. 307
2.4 Αποδράσεις από το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας. 308
3. Περιστατικά εξεγέρσεων και ομαδικών αποδράσεων. 313

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ 323

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 349
1. ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ. 349
2. Νομοθετικά κείμενα - Εσωτερικοί Κανονισμοί. 357
3. Πράξεις Κοινοβουλίου/Γερουσίας. 358
4. Εφημερίδες της Βουλής / Εφημερίδες της Κυβερνήσεως. 360
5. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ 361
α. Ελληνική Βιβλιογραφία 361
β. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία. 366
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ 372

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ 374

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1 375
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2 401
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3 432

ΕΙΣΑΓΩΓΗ- ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ, ΠΗΓΕΣ, ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.

1. Το αντικείμενο της μελέτης

Αντικείμενο της παρούσας μελέτης είναι η εξέλιξη του σωφρονιστικού συστήματος στο Ιόνιο Κράτος κατά την περίοδο της Βρετανικής Προστασίας, η παρουσίαση των θεωρητικών του στόχων -σε αντιδιαστολή με τις αδυναμίες και τις καταχρήσεις κατά την εφαρμογή του στις Φυλακές της Κέρκυρας.

Η ιστορία των φυλακών είναι άρρηκτα συνδεδεμένη με την ιστορία μιας κοινωνίας, την πολιτική βούληση και τον πολιτισμό της οποίας εκφράζει ο τρόπος οργάνωσης και λειτουργίας του θεσμού τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Όπως είπε ο συγγραφέας Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι *ο πολιτισμός μιας χώρας φαίνεται από το επίπεδο διαβίωσης των φυλακισμένων της*. Οι τρόφιμοι των φυλακών προέρχονται από την κοινωνία εκτός των τειχών τους, άλλωστε η αλληλεπίδραση με αυτή την κοινωνία ήταν εκείνη που τους οδήγησε στις φυλακές και σε αυτήν θα επιστρέψουν, αργά ή γρήγορα, οι περισσότεροι από τους κρατουμένους.

Και η ίδια η φυλακή, όμως, συνιστά αφεαυτού της μία ιδιότυπη κοινωνία, έναν μικρόκοσμο, με δικούς του νόμους και κανόνες, στον οποίο «κοινωνικές» σχέσεις αποτελούν οι σχέσεις μεταξύ των κρατουμένων και οι σχέσεις μεταξύ κρατουμένων και σωφρονιστικών υπαλλήλων[1].

Στην παρούσα μελέτη μας ενδιαφέρει πρωτίστως η κοινωνία των φυλακών, οι συνθήκες διαβίωσης, η εργασία, η εκπαίδευση, η παραβατικότητα, οι τιμωρίες, οι ανταμοιβές, οι διαπροσωπικές σχέσεις και οι παράγοντες που τις διαμορφώνουν. Η πραγματικότητα των φυλακών και του Σωφρονιστηρίου της Κέρκυρας του 19ου αιώνα, μιας πραγματικότητας που μας «διηγούνται» οι ίδιοι οι πρωταγωνιστές της, είναι λοιπόν στο επίκεντρο της μελέτης μας. Οι νομοθέτες και οι συντάκτες των κανονισμών και των διατάξεων «μιλούν» μέσα από τα νομοθετικά και κανονιστικά κείμενα, ενώ οι κρατούμενοι και οι υπάλληλοι των φυλακών «μιλούν» μέσα από τις καταγγελίες και τις αναφορές των γεγονότων.

[1] «Οι κρατούμενοι είναι ένα κοινωνικό υποσύνολο που συγκροτείται μέσω ενός άτυπου κοινωνικού ελέγχου, ενός κώδικα, ο οποίος περιλαμβάνει συνήθειες, κανόνες συμπεριφοράς, παραδόσεις, ήθη και έθιμα, νόμους και κανόνες, που καθοδηγούν τις ιδέες, απόψεις και συμπεριφορές των μελών αυτής της μικροκοινωνίας». Clemmer Donald, «The prison community», Rinehart & Company, Inc. (January 1, 1958), σελ. 294.

Παρά το γεγονός ότι πρόκειται για ιστορική και όχι νομική μελέτη, η νομοθεσία και οι εσωτερικοί κανονισμοί που ρυθμίζουν τη λειτουργία των φυλακών αποτελούν ένα σταθερό πλαίσιο-οδηγό στην έρευνα του κόσμου των φυλακών της Κέρκυρας του 19ου αιώνα. Η νομοθεσία δεν προκύπτει μόνον από την ικανότητα πρόβλεψης του νομοθέτη, αλλά και από την εμπειρία, δηλαδή από την κωδικοποίηση των παραβατικών συμπεριφορών του παρελθόντος. Η νομοθεσία αποτελεί, λοιπόν, από μόνη της μία ασφαλή πηγή για τον ιστορικό της περιόδου. Άλλωστε, όπως σημειώνει η Μπενβενίστε, το δίκαιο «είναι "Μάρτυρας" των ηθικών αξιών, "προϊόν" των κοινωνικών αλλαγών, αιτία αποκρυστάλλωσης ή μεταβολής των κοινωνικών σχέσεων, το ίδιο το δίκαιο είναι αναμφίβολα ιστορική πηγή».[2]

Παρά ταύτα, οι πληροφορίες που μας δίνει η νομοθεσία δεν μπορούν να συγκριθούν με τη ζωντάνια της πληροφορίας που μας δίνουν οι αναφορές πραγματικών περιστατικών παραβατικότητας. Προκειμένου, λοιπόν, να προχωρήσουμε σε ασφαλή συμπεράσματα χρειάζεται να συνδυάσουμε τη σταθερότητα του πλαισίου κανόνων με τις προσωπικές μαρτυρίες των ανθρώπων των οποίων τη ζωή αυτοί οι κανόνες καθορίζουν. Και εδώ είναι πολύτιμος αρωγός μας οι αρχειακές πηγές.

2. Οι πρωτογενείς πηγές της έρευνας.

Η παρούσα εργασία δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί αν η άρτια οργάνωση των δημοσίων υπηρεσιών του Ιονίου Κράτους δεν είχε αφήσει την πολύτιμη κληρονομιά των αρχείων τους. Ο *Οργανικός Νόμος περί Σωφρονιστικού Συστήματος,* που δημοσιεύεται το έτος 1845[3], ορίζει ότι ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου οφείλει να τηρεί: α) ένα «γενικόν βιβλίον», όπου σημειώνεται η ώρα της συλλήψεως, το ένταλμα και η αιτία της (αν πρόκειται για κατάδικο σημειώνεται, επίσης, το αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκε και η διάρκεια της ποινής -Οργανικός Νόμος, άρθρο 118 παρ. 4) και β) ένα «βιβλίον ηθικής λογιστικότητος» με τα στοιχεία του κρατουμένου και στοιχεία για τη διαγωγή του (Οργανικός Νόμος, άρθρο 118, παρ. 4). Μία φορά τον χρόνο ο Δ/ντής οφείλει να συντάσσει στατιστική των αδικημάτων που διαπράχθηκαν από τους κρατουμένους εντός των φυλακών και να υποβάλλει

[2] Μπενβενίστε Ρίκα, «Δίκαιο, δικαστικά αρχεία και κοινωνική ιστορία (Προβληματισμοί με αφορμή τη βία και τη δικαιοσύνη στη Μεσαιωνική Δύση)», Ανάτυπο από τον τόμο 11 του περιοδικού ΜΝΗΜΩΝ, σελ. 208-218, Αθήνα 1987, σελ. 209.

[3] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ περί του Σωφρονιστικού συστήματος – *Legge Organica del Sistema Penitenziario*. Πράξη 12, Α' Συνάθροιση 8ου Κοινοβουλίου, (14/26-5-1845).

ένα αντίγραφο στην Εφορατική Επιτροπή, ένα αντίγραφο στην Γερουσία και ένα αντίγραφο στον Αρμοστή.

Δυστυχώς, το αρχείο του Σωφρονιστηρίου Κέρκυρας καταστράφηκε κατά τη διάρκεια εξέγερσης κρατουμένων το 1987[4], αφήνοντας ένα τεράστιο κενό εγγράφων που παρήγαγαν οι υπηρεσίες του Σωφρονιστηρίου. Εν μέρει το κενό συμπληρώνεται από τα Αρχεία Ν. Κέρκυρας και ειδικότερα από τις αρχειακές σειρές ΕΠΑΡΧΟΣ και ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑ. Σε αυτές τις σειρές, μέσα από την υπηρεσιακή αλληλογραφία των δύο υπηρεσιών με τους Δεσμοφύλακες και τους Διευθυντές των Φυλακών, διασώζονται πληροφορίες για τη λειτουργία των Φυλακών και του Σωφρονιστηρίου.

Η Εκτελεστική Αστυνομία ως υπηρεσία και το αρχείο της.

1. Η Εκτελεστική Αστυνομία ως υπηρεσία.

Σύμφωνα με τον ιδρυτικό νόμο του 1818[5], επικεφαλής της Εκτελεστικής Αστυνομίας σε κάθε νησί ήταν ένας ή περισσότεροι αξιωματούχοι, που ονομάζονταν Επιθεωρητές ή Διευθυντές (*Direttori, Ispettori, Deputatti Ispettori*)[6]. Σε περίπτωση που ο Δ/ντής της Ε.Α. υπηρετούσε στην Κέρκυρα δεχόταν εντολές απευθείας από τον Αρμοστή, ενώ, στα υπόλοιπα νησιά από τον Έπαρχο ή τον Τοποτηρητή κάθε νησιού (*Reggente* ή *Residente*)[7]. Οι Δ/ντές της Εκτελεστικής Αστυνομίας ήταν επικεφαλής των Αξιωματικών του κάθε Διαμερίσματος του νησιού

---

[4] Στις 5 Φεβρουαρίου του 1987 οι κρατούμενοι στις Φυλακές Κερκύρας εξεγέρθηκαν με αίτημα καλύτερες συνθήκες κράτησης και υποκινητές τους βαρυποινίτες Χάρη Τεμπερεκίδη, Βαγγέλη Ρωχάμη και Κυριάκο Παπαχρόνη. Αρχικά οι κρατούμενοι αρνήθηκαν τροφή και επισκεπτήρια, αλλά στη συνέχεια οι αντιδράσεις κλιμακώθηκαν, με αποκορύφωμα το κάψιμο του διοικητηρίου. Βλ. ΜΗΧΑΝΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ, https://www.mixanitouxronou.gr/exegerthikame-stous-gdartes-ton-oniron-mas-i-exegersi-ton-filakon-tis-kerkiras-to-1987-me-ipokinites-tous-rochami-temperekidi-papachroni-eki-metaferthike-o-27chronos-pedoktonos-vi/.

[5] Πράξη 1 του 1ου Κοινοβουλίου, Α' Συνεδρίαση (19-03-1818): «Atto che regola la Polizia degli Stati Uniti delle Isole Ionie».

Για την Εκτελεστική Αστυνομία (στο εξής Ε.Α.) ως υπηρεσία βλ. Νικηφόρου-Τεστόνε Αλίκη «Αρχείο Εκτελεστικής Αστυνομίας (1818-1866). Συνοπτικό Ευρετήριο», Ιστορικό Αρχείο Κέρκυρας, Κέρκυρα 1991, σελ. κβ'-κη' και

Dountsi Nicolais-Athina, «La Criminalité à Corfou 1818-1822, d' aprés les Archives de la Polizia Esecutiva», Mémoire de D.E.A., Université de Paris I, Panthéon-Sorbonne, Paris, 1989, pp. 7-18.

[6] «Raccolta degli Atti del Parlamento, Gli atti e le Risoluzioni del I-VII e della 1ª sessione del VIII Parlamento degli Stati Uniti delle Isole Ionie». Corfù 1847, Πράξη 1, Κεφ. 1, άρθρο 3.

[7] «Raccolta…», ό.π., Πράξη 1, Κεφ. 4, άρθρο 1.

(*Ispettori del Distretto*), των Πολιτοφυλάκων (*Cernidi* ή *Milizia*), των Χωροφυλάκων (*Contestabili*) και των Γερόντων (*Vecchiardi*)[8].

Τα καθήκοντα και οι αρμοδιότητες της Εκτελεστικής Αστυνομίας ήταν πολλές και ποικίλες: εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων και των συμβολαιογραφικών πράξεων, καθορισμός και είσπραξη δικαστικών τελών, αντιμετώπιση και πρόληψη αδικημάτων (contravenzioni και delitti), διερεύνηση καταγγελιών, καταδίωξη δραπετών, εξέταση μαρτύρων, σύλληψη υπόπτων και προσαγωγή τους στα κρατητήρια, διαφύλαξη της ασφάλειας και της ηρεμίας των κατοίκων (κατάσβεση πυρκαγιών, διάνοιξη δρόμων, έλεγχος κυκλοφορίας κοπαδιών, εξολόθρευση λυσσασμένων ζώων, πάταξη της αλητείας, έλεγχος υπόπτων, μεθυσμένων, τρελών, ζητιάνων, έλεγχος πορνείας, ομαλή διεξαγωγή καρναβαλιών και πανηγυριών, τήρηση ωραρίων καταστημάτων, λειτουργία καφενείων, οινοπωλείων, ταβερνών, καπηλειών, πανδοχείων, λεσχών, λαχειοφόρων αγορών). Επίσης, έλεγχε τη διαγωγή των αλλοδαπών που παρεπιδημούσαν στα Ιόνια Νησιά, καταπολεμούσε την παράνομη οπλοχρησία, τα τυχερά παιχνίδια, εντόπιζε τα έκθετα παιδιά, απέτρεπε θορυβώδεις συγκεντρώσεις σε ώρες κοινής ησυχίας και ρύθμιζε την ομαλή διεξαγωγή δημοσίων θεαμάτων. Τέλος, συνέδραμε την Υψηλή Αστυνομία στην αντιμετώπιση των εγκλημάτων κατά του κράτους[9].

Σε ό,τι αφορά στις Φυλακές, η Εκτελεστική Αστυνομία έπρεπε να διασφαλίζει την «ομαλή λειτουργία» τους. Ο Δ/ντής της Εκτελεστικής Αστυνομίας επόπτευε τις Φυλακές και φρόντιζε να τηρούνται όσα προβλέπονταν από τους Κανονισμούς περί Δεσμωτηρίων, το άρθρο 72 των οποίων όριζε ότι ο Δ/ντής της Εκτελεστικής Αστυνομίας υποχρεούται να διενεργεί επιθεώρηση στο *Stabilimento Carceri* τουλάχιστον δύο φορές την εβδομάδα[10]. Ο Κώδικας πολιτικής και ποινικής Δικονομίας (1844) προβλέπει την παράδοση των συλληφθέντων στον Δεσμοφύλακα από υπάλληλο της Εκτελεστικής Αστυνομίας, κατόπιν έκδοσης δικαστικού εντάλ-

---

[8] «Raccolta…», ό.π., Πράξη 1, Κεφ. 4, άρθρο 2.

Τον ιδρυτικό νόμο ακολούθησαν, τα επόμενα χρόνια, πολλές νομοθετικές πράξεις που αφορούσαν στην Ε.Α. και είχαν ως στόχο την καλύτερη οργάνωση και τη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς της: Πράξη 48 του 2ου Κοινοβουλίου (02-06-1825), Πράξη 80 του 2ου Κοινοβουλίου (26-05-1827), Πράξη 13 του 3ου Κοινοβουλίου (29-05-08), Πράξη 50 του 3ου Κοινοβουλίου (09-08-1831), Πράξη 29 του 5ου Κοινοβουλίου (11-08/03-09-1834), Πράξη 54 του 7ου Κοινοβουλίου (06/18-04-1844).

[9] Πράξη 1 του Α' Κοινοβουλίου (19-03-1818), Κεφάλαια 4 και 5. «Raccolta…», ό.π., σελ. 500-504.

[10] Πράξις Νο 17, Α' Συνάθροιση της 7ης Γερουσίας (11/23 Μαΐου 1840) «συνιστώσα τους περί των Δεσμωτηρίων Κανονισμούς» (*Regolamenti delle Carceri*).

ματος και ο Οργανικός Νόμος (1845) ορίζει ότι ο Δ/ντής της Εκτελεστικής Αστυνομίας κάθε νησιού είναι μέλος -μαζί με τον Έπαρχο και τον Γιατρό κάθε σωφρονιστικού καταστήματος- της Εφορατικής Επιτροπής (*Commissione Sorvegliatrice*) που εποπτεύει Σωφρονιστήρια και Φυλακές (*Case di Detenzione*)[11].

2. Το αρχείο της Εκτελεστικής Αστυνομίας.

Η Εκτελεστική Αστυνομία λειτούργησε καθ' όλη τη διάρκεια της Βρετανικής Προστασίας και καταργήθηκε δύο χρόνια μετά την Ένωση των Ιονίων Νήσων με την Ελλάδα, με το νόμο ΡΝΗ'/05-03-1866 του Γεωργίου του Α'. Οι υπάλληλοί της συνταξιοδοτήθηκαν και στα Ιόνια νησιά λειτούργησε στο εξής Δημοτική Αστυνομία, όπως και στο υπόλοιπο ελληνικό κράτος.

Το έτος 1868, με την υπ' αρ. 9309/07-10-1868 διαταγή του Νομάρχη, το Αρχείο της υπηρεσίας της Ε.Α. παραδόθηκε για φύλαξη στο *Τοπικόν Αρχειοφυλακείον* της Κέρκυρας, τον πρόδρομο των σημερινών Αρχείων Ν. Κέρκυρας[12]. Πέρασε από διάφορες περιπέτειες στέγασης και φύλαξης, μέχρι το Δεκέμβριο του 1987, όταν ξεκίνησε η συστηματική του αποδελτίωση και ταξινόμηση, η οποία ολοκληρώθηκε τον Ιούλιο του 1989[13], αποκαλύπτοντας ένα πλούτο εγγράφων, που καλύπτουν όλους τους τομείς δραστηριότητας της υπηρεσίας. Για την παρούσα μελέτη αξιοποιήθηκαν οι ακόλουθοι τύποι εγγράφων[14]:

Ημερήσιες αναφορές Δεσμοφυλάκων. Κύρια πηγή της μελέτης μας είναι οι αναφορές των εκάστοτε Δ/ντών των Φυλακών (Δεσμοφυλάκων, Custodi delle Carceri, Carcerieri) προς την προϊσταμένη αρχή (Υψηλή Αστυνομία, Εκτελεστική Αστυνομία ή Έπαρχος) που είχε την εποπτεία της λειτουργίας τους.[15]

---

[11] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 10.

[12] «Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος» αρ. 22, Εν Αθήναις, 14 Μαρτίου 1866, φ. 145. ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ – TESTONE ΑΛΙΚΗ, «Αρχείο Εκτελεστικής Αστυνομίας…», ό.π., σελ. ια'.

[13] ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ – TESTONE ΑΛΙΚΗ, «Αρχείο Εκτελεστικής Αστυνομίας…», ό.π., σελ. ιγ'-κα'.

[14] Για τον τύπο αυτών των εγγράφων βλ. παρούσα μελέτη, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2, εικόνες 1-6.

[15] Πρέπει να σημειωθεί ότι οι αναφορές Δεσμοφυλάκων ή Διευθυντών Φυλακών που διασώζονται στο Αρχείο της Ε.Α. για τα πρώτα 10 έτη της Βρετανικής Προστασίας (1818-1828) δεν καλύπτουν όλη την χρονική περίοδο. Αυτό ίσως οφείλεται στο ότι οι αναφορές της περιόδου εκείνης απευθύνονταν στην Υψηλή Αστυνομία, το αρχείο της οποίας μεταφέρθηκε στη Μ. Βρετανία, μετά την αποχώρηση των Βρετανών από το νησί (1864). Ικανοποιητικές είναι οι πληροφορίες που διασώζονται στο Αρχείο της Ε.Α. για τα έτη 1835-1859, ενώ στο Αρχείο Επάρχου εντοπίσαμε αναφορές των ετών 1849-1862. Οι αναφορές των Δ/ντών του Σωφρονιστηρίου απευθύνονται στον Έπαρχο, ως πρόεδρο της Εφορατικής Επιτροπής.

Οι Δεσμοφύλακες ή οι Διευθυντές συντάσσουν καθημερινά αναφορές προκειμένου να ενημερώσουν την αστυνομία για την ημερήσια κίνηση των φυλακών, τη διαγωγή των κρατουμένων, τη συμμετοχή τους στην υποχρεωτική εργασία στα δημόσια έργα, την υγεία και τη διατροφή τους, τις χρηματικές τους οφειλές προς το δημόσιο, τις τυχόν απόπειρες απόδρασης και τις επιτυχείς αποδράσεις (οπότε και ζητείται η συνδρομή της Εκτελεστικής Αστυνομίας για τη σύλληψη του δραπέτη).

Όταν η αναφορά έχει ως αντικείμενο παραπτώματα των κρατουμένων, αναφέρονται οι συνθήκες κάτω από τις οποίες διαπράχθηκαν και τα μέτρα που ήδη ελήφθησαν από τον Δ/ντή των Φυλακών. Η Εκτελεστική Αστυνομία μελετά την αναφορά και αποφασίζει για την περαιτέρω επιβολή ποινής στον κρατούμενο, η οποία σημειώνεται ex margine, συνήθως στο κάτω μέρος της πρώτης σελίδας του εγγράφου ή στο πίσω μέρος της σελίδας (verso)[16].

Μηνιαίες καταστάσεις κίνησης των φυλακών. Συντάσσονται από τον Δεσμοφύλακα σε μηνιαία βάση, αποτελούν αντίγραφα των στοιχείων που καταχωρίζονται σε κατάστιχο της υπηρεσίας των φυλακών[17] και χαρακτηρίζονται *Foglio dimostrativo gli individui detenuti nelle carceri*. Τα στοιχεία (ον/μο, ένταλμα, ημ/νία εισαγωγής, αδίκημα, ποινή, οφειλή, αποφυλάκιση) αφορούν σε όλους τους κρατούμενους.[18]

Ημερήσιες αναφορές υπαλλήλων Ε.Α. (χωροφύλακες, αστυφύλακες, λοχίες, δεκανείς). Συντάσσονται από τους υπαλλήλους που είναι υπεύθυνοι για τη φύλαξη των ευρισκόμενων σε υποχρεωτική δημόσια εργασία φυλακισμένων, αφορούν σε παράπτωμα, απείθεια ή άρνηση εργασίας του φυλακισμένου ή ενδεχομένως την απόδρασή του, απευθύνονται στην Εκτελεστική Αστυνομία και συνυπογράφονται

[16] Τυπολογία εγγράφων: Πρόκειται για μονόφυλλα ή δίφυλλα χειρόγραφα, διαστάσεων 29 x 19 εκ., στην πάνω αριστερή άκρη των οποίων σημειώνεται ότι πρόκειται για αναφορά και στην πάνω δεξιά ο παραλήπτης, δηλαδή, ο Γενικός Δ/ντής της Ε.Α. Ακριβώς από κάτω σημειώνεται η ημερομηνία και ο τόπος σύνταξης. Ακολουθεί το κείμενο της αναφοράς που κλείνει με την ιδιότητα και την υπογραφή του συντάκτη της. Βλ. για παράδειγμα Ε.Α., Φ. 76, φ. 263 (έγγραφο με ημ/νία 12-03-1818) και Ε.Α., Φ. 88, υποφ. 2, φ. VII, 2.

[17] Σημειώνεται και ο αριθμός του καταστίχου από το οποίο είχαν αντιγραφεί. Βλ. Πράξη 17, Κεφ. Β', άρθρο 6 και 7 της 1ης Συνεδρίασης, της 7ης Γερουσίας των Ηνωμένων Κρατών των Ιονίων Νήσων (1840).

[18] Τυπολογία εγγράφων: Προτυπωμένος κατάλογος (έντυπο-φόρμα), 50 x 39 εκ. με τις εξής στήλες: No progressivo, Nome e cognome e nome del padre del detenuto, patria e domicilio, età, condizione, data ed ora precisa dell' arresto se in città o in campagna, da qual forza pubblica fu arrestato, se fu arrestato in virtù di sentenza, motivo per cui fu carcerato e s'è per debito l' ammontare, per ordine di qual autorità fu carcerato, data ed ora precisa dell' entrata in carcere, luogo e modo di detenzione, condanna, data ed ora precisa del licenziamento, osservazioni.

από 2 μάρτυρες -έναν κρατούμενο και έναν χωροφύλακα- που βεβαιώνουν για την αλήθεια των γραφομένων.[19]

Αξίζει να σημειωθεί ότι, καθώς οι συντάκτες των αναφορών είναι, στην πλειοψηφία τους, ελάχιστα μορφωμένοι (οι περισσότερες αναφορές έχουν πολλά ορθογραφικά και συντακτικά λάθη) ή και αναλφάβητοι (υπαγορεύουν σε άλλον την αναφορά και την υπογράφουν μετά), περιγράφουν τα γεγονότα με τη ζωντάνια του προφορικού λόγου, αποτυπώνοντας με ακρίβεια τα λόγια των φυλακισμένων, ακόμη και όταν αυτά είναι υβριστικά.

Αναφορές *επιτετραμμένου ιατρού* (*Medico Chirurgo*). Ο γιατρός των φυλακών απευθύνει στην Ε.Α. αναφορά κάθε φορά που αντιμετωπίζει ένα περιστατικό ασθενείας κρατουμένου που κρίνει ως άξιο να αναφερθεί. Επιπλέον, μία φορά το χρόνο ο γιατρός συντάσσει ετήσιες συγκεντρωτικές καταστάσεις με τους ασθενήσαντες κρατούμενους, σημειώνοντας το είδος της ασθένειας και τον τρόπο περίθαλψης και θεραπείας.

Αιτήσεις – καταγγελίες φυλακισμένων. Στον Οργανικό Νόμο καθορίζεται ότι «Ο Διευθυντής [των Φυλακών] κάθε αίτηση ή παράπονο οποιουδήποτε φυλακισμένου, ακόμη και αν στρέφεται εναντίον αυτού του ιδίου, οφείλει να το διαβιβάζει με αυστηρή ευθύνη στην Αρχή στην οποία απευθύνεται και πρέπει να φροντίζει να το σημειώνει στο βιβλίο του, γράφοντας την ημέρα και την ώρα της παραλαβής και να φροντίζει ώστε οι αιτήσεις αυτές ή τα παράπονα να χρονολογούνται σωστά, υποχρέωση η οποία επιβάλλεται και στους ίδιους τους φυλακισμένους»[20].

Οι κρατούμενοι, μέσω αυτού του τύπου των εγγράφων, ζητούσαν συνήθως την επανεξέταση της δίκης τους, την απελευθέρωσή τους ή τη βελτίωση των συνθηκών κράτησής τους. Πρόκειται για κείμενα γραμμένα με ύφος επικλητικό, με έντονα

[19] Ο κανονισμός της Ε.Α. ως υπηρεσίας επέβαλλε στους υπαλλήλους όλων των βαθμίδων (αλλά και στα συνεργαζόμενα με την Ε.Α. άτομα, όπως για παράδειγμα στους υπαλλήλους της Δημοτικής Αστυνομίας και στους κοινοτικούς υπαλλήλους), να συντάσσουν αναφορές προς τους ανωτέρους τους για οτιδήποτε αφορούσε στην εκτέλεση της υπηρεσίας τους. Η τυπολογία των εγγράφων αυτών είναι, ως επί το πλείστον, μονόφυλλα ή δίφυλλα, χειρόγραφα, με μέσο όρο διάστασης 29 x 20 εκ. Επάνω και δεξιά της σελίδας σημειώνεται η ημερομηνία, ενώ στα αριστερά σημειώνεται η περιοχή την οποία αφορά (π.χ. «Rapporto del Borgo Castrades»). Στη συνέχεια και προς το μέσον της σελίδας σημειώνεται ότι πρόκειται για αναφορά που απευθύνεται στην Ε.Α. και σε μερικές περιπτώσεις καθορίζεται ακριβώς η ιδιότητα του παραλήπτη. Μετά τα εισαγωγικά αυτά στοιχεία και σε μια απόσταση τεσσάρων περίπου γραμμών, ακολουθεί το κείμενο της αναφοράς, το οποίο υπογράφει ο συντάκτης, αναφέροντας και την ιδιότητά του.

[20] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 112.

συναισθηματικές αποχρώσεις που έχουν ως στόχο να αγγίξουν τις χορδές ευσπλαχνίας του παραλήπτη. Οι πληροφορίες που μπορεί να αντλήσει κανείς για τις συνθήκες διαβίωσης στις Φυλακές της Κέρκυρας το 19ο αιώνα, τη συμπεριφορά των δεσμοφυλάκων, τις ελλείψεις στη διατροφή ή στα είδη ένδυσης και ιματισμού, είναι πραγματικά πολύτιμες[21].

Ο Έπαρχος του Ιονίου Κράτους και το Αρχείο Επάρχου.

1. Ο θεσμός του Επάρχου.

«Σύμφωνα με το Σύνταγμα του 1817, επικεφαλής της τοπικής διοικήσεως είναι ο Έπαρχος (*Reggente*), που είναι ισότιμος με τους Γερουσιαστές. Διορίζεται από την Γερουσία κατά προτίμηση από τους κατοίκους των νησιού, με την έγκριση βέβαια του Αρμοστή. Έχει ευρείες δικαιοδοσίες, αλλά οι πράξεις του πρέπει να θεωρούνται από τον Τοποτηρητή. Ο Έπαρχος ή Ύπαρχος προΐσταται του πενταμελούς Επαρχιακού ή Εγχωρίου ή Επιχωρίου Συμβουλίου, του οποίου τα μέλη εκλέγονται από τους εκλογείς για υπηρεσία δυόμιση χρόνων.»[22] Πέραν αυτών των αρμοδιοτήτων ο Έπαρχος έπρεπε μία φορά την εβδομάδα να επιθεωρεί τις εγκαταστάσεις των φυλακών, να ακούει τυχόν παράπονα των κρατουμένων και να τα διερευνά,[23] ενώ από το έτος 1845 προεδρεύει της «Εφορατικής Επιτροπής» (*Commissione Sorvegliatrice*) που είχε την εποπτεία των Φυλακών και των Σωφρονιστηρίων[24].

2. Το Αρχείο Επάρχου.

Η αρχειακή σειρά του Επάρχου αποτελείται από 308 Φακέλους που καλύπτουν τα έτη 1818-1864. Ως πηγή για την παρούσα μελέτη χρησίμευσαν κυρίως τα ακόλουθα

[21] Η τυπολογία των εγγράφων είναι δίφυλλα χειρόγραφα, διαστάσεων 29 x 19 εκ., επάνω και δεξιά της πρώτης σελίδας των οποίων σημειώνεται ο παραλήπτης και η ημερομηνία σύνταξης. Το κείμενο υπογράφεται από τον αιτούντα φυλακισμένο, ο οποίος πάντα αυτοαποκαλείται *ο δούλος σας*. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που ο αιτών είναι αναλφάβητος και το κείμενο συντάσσεται από κάποιον εγγράμματο.

[22] Λασκαράτος Ιωάννης, «Πρόληψη της Αρρώστιας και Κοινωνική Προστασία στα Επτάνησα επί Αγγλοκρατίας (1815-1864)», Διδακτορική Διατριβή, ΕΚΠΑ, Αθήνα 1984, σελ. 54-55. Ανακτήθηκε από: ΕΑΔΔ, https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/25102?lang=el#page/52/mode/2up

[23] Βλ. Κανονισμούς Φυλακών έτους 1840 σε: Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου, «Regolamenti delle Carceri» (11/23-5-1840), άρθρο 73.

[24] «L' amministrazione delle Case di Emendazione, e delle Case di detenzione dello Stato, spetta al Potere Esecutivo; dessa verrà esercitata sotto la sua autorità, da una Commissione che sarà composta dal Reggente, e dal Direttore di Polizia dell' Isola rispettiva, nonchè dal Medico del rispettivo Stabilimento: questa Commissione verrà chiamata: Commissione Sorvegliatrice». ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 10.

είδη εγγράφων, τα οποία προκύπτουν από την ιδιότητα του Επάρχου ως Προέδρου της Εφορατικής Επιτροπής του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας:

- Καταστάσεις επιβληθεισών πειθαρχικών ποινών (μηνιαίες ή ετήσιες). Ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου συντάσσει μηνιαίες αναφορές πειθαρχικών ποινών (*Condanni Disciplinari*) που περιλαμβάνουν μία συνοπτική περιγραφή του αδικήματος του κρατούμενου και την ποινή που επιβλήθηκε. Έως το έτος 1852 συντάσσονται στην ιταλική γλώσσα και ξεκινούν με την τυπική φράση: «Mi do l' Onore di trasmetterle lo Stato delle condanne disciplinari da me emessi durante il decorso mese di …»[25].

Από το έτος 1852 και εξής οι μηνιαίες καταστάσεις συντάσσονται στην ελληνική γλώσσα και, επιπλέον των ποινών, περιλαμβάνουν και τις ανταμοιβές που χορηγήθηκαν στους κρατουμένους, λόγω καλής συμπεριφοράς: «Καταστατικόν των ποινών επιβληθεισών και ανταμοιβών παραχωρηθεισών τοις δεσμίοις» ή «Πρόοψις των παραχωρηθεισών ανταμοιβών και επιβληθεισών ποινών τοις δεσμίοις κατά τον παρελθόντα … (μήνας και έτος)»[26] ή «Πρόοψις των επιβληθεισών ποινών τοις δεσμίοις κατά τον ήδη λήξαντα μήνα …»[27].

Επιπλέον, ο Δ/ντής συντάσσει, με τη μορφή συγκεντρωτικού καταλόγου, ετήσιες καταστάσεις των ποινών που επιβλήθηκαν στους κρατουμένους κατά τη διάρκεια του έτους.

- Εκθέσεις (γνωμοδοτήσεις) του Δ/ντή Σωφρονιστηρίου σχετικές με τη χορήγηση χάριτος. Η αίτηση για χορήγηση χάριτος που υπέβαλλαν οι κρατούμενοι προς την Γερουσία, συνοδευόταν από σχετική έκθεση/γνωμοδότηση του Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου, στην οποία ανέφερε τα παραπτώματα στα οποία τυχόν υπέπεσε ο αιτών κατά τη διάρκεια της φυλάκισής του (όταν δεν συναινούσε στη χορήγηση χάριτος) ή τα πειστήρια σωφρονισμού του (όταν υπερθεμάτιζε της χορήγησης χάριτος). Οι εκθέσεις αποστέλλονται στην Εφορατική Επιτροπή για να τις προωθήσει, μαζί με τη δική της γνωμάτευση, προς τη Γερουσία. Αυτός ο τύπος εγγράφου μας δίνει πληροφορίες τόσο για την παραβατικότητα των κρατουμένων εντός του Σωφρονιστηρίου, όσο για την επίτευξη ή μη του σωφρονισμού τους.

---

[25] Παρά το γεγονός ότι χαρακτηρίζεται ως κατάσταση, τα στοιχεία δεν καταχωρίζονται σε πίνακα, αλλά είναι σε συνεχή λόγο, με αύξουσα αρίθμηση των αναφερόμενων περιστατικών. Βλ. για παράδειγμα ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 26 και ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28 και παρούσα μελέτη, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2, εικόνα 13.

[26] Το έγγραφο έχει πλέον τη μορφή κατάστασης και υπογράφεται ως εξής: «Α. Βατάμας, Προσωρινός Διευθυντής του Σωφρονιστηρίου» ή «Α. Σερεμέτης Πρ. Δ. Σωφ.». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 26, φφ. 65-71.

[27] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, 2 και Φ. 36, υποφ. 1.

- Στατιστικά στοιχεία κίνησης φυλακών. Ο Οργανικός Νόμος ορίζει ότι οι Δ/ντές των Φυλακών και ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου οφείλουν να συντάσσουν μία φορά τον χρόνο στατιστική των αδικημάτων («statistica dei reati»), με στοιχεία από τα βιβλία της υπηρεσίας. Ένα αντίγραφο έπρεπε να υποβάλλεται στην Εφορατική Επιτροπή και ένα στη Γερουσία[28]. Τα στοιχεία που περιλαμβάνουν αυτού του τύπου οι στατιστικές αφορούν στον αριθμό όσων εισήχθησαν κατά τη διάρκεια της χρονιάς, τη βαθμίδα και το είδος αδικήματος για το οποίο καταδικάστηκαν, το είδος της ποινής, τον τόπο καταγωγής, την ηλικία, τη διαγωγή, το επίπεδο γραμματισμού τους, αν είχαν εργασία ή ήταν άνεργοι[29].

- Αιτήσεις ή καταγγελίες κρατουμένων. Στην ιστορία των φυλακών, εν γένει, κύρια πηγή μας είναι τα επίσημα αρχεία της υπηρεσίας, τα έγγραφα που συνέταξαν οι αρμόδιοι για την λειτουργία τους υπάλληλοι, απευθυνόμενοι προς τους ανωτέρους τους και θα πρέπει πάντα να έχουμε υπόψη μας ότι είναι λογικό να παρουσιάζουν τα γεγονότα από τη δική τους οπτική γωνία, υποστηρίζοντας το έργο τους[30]. Εδώ έρχονται να βοηθήσουν σημαντικά οι αιτήσεις των ίδιων των κρατουμένων στους οποίους, όπως είδαμε, η νομοθεσία δίνει το δικαίωμα να υποβάλλουν αιτήσεις ή καταγγελίες προς τη Γερουσία, αναφέροντας τυχόν παράπονα για την ποιότητα της διατροφής τους ή για όποιο άλλο θέμα τους προβληματίζει, όπως για τη συμπεριφορά των φυλάκων, στρεφόμενοι ακόμη και κατά των δεσμοφυλάκων τους, ή μπορούν να αιτηθούν διάφορα πράγματα, όπως τη μείωση της ποινής τους ή τη χορήγηση χάριτος. Οι κρατούμενοι παρουσιάζουν την άλλη όψη του νομίσματος, επιτρέποντάς μας να γνωρίσουμε όσα οι υπάλληλοι δεν θα ανέφεραν ποτέ στους προϊσταμένους τους. Ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου είναι υποχρεωμένος να τους διευκολύνει στη σύνταξη της αίτησης, χορηγώντας τους γραφική ύλη και να τη διαβιβάσει στην Εφορατική Επιτροπή, σχολιάζοντας το περιεχόμενό της κατά τη δική του κρίση. Θα πρέπει, πάντως, να σημειωθεί ότι αν η καταγγελία κρινόταν ψευδής ή παράλογη, ο αιτούμενος/καταγγέλλων τιμωρούνταν αυστηρά, κάτι που

[28] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 119.

[29] Βλ. για παράδειγμα ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 26, «Statistica Annuale dei reati conformata a termini dell' Art:o 119/ dell' Atto N: 12 dell' 8:o Parlamento relativa ai soli Condannati / esistenti al 1mo Gennajo 1850 e tradotti fino al 31 Decembre 1850».

[30] Marland Hilary, «Past Time: A Learning Resource about Victorian Prisons», University of Warwick and Saul Hewish, Rideout (Creative Arts for Rehabilitation), 2019.

αποθάρρυνε τους περισσότερους κρατούμενος από την σύνταξη αντίστοιχων εγγράφων.

- Αναφορές του Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου. Ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου αλληλογραφούσε ακόμη και καθημερινά με τον Έπαρχο, αναφέροντάς του οτιδήποτε σχετικό με τη λειτουργία του καταστήματος, όπως για παράδειγμα προμήθειες ειδών διατροφής και ένδυσης, συντήρηση κτηρίου, προσλήψεις υπαλλήλων κ.λπ., θέματα που δεν περιλαμβάνουν οι άλλοι τύποι εγγράφων.

Η γλώσσα των αρχειακών πηγών.

Η ιταλική επίδραση είναι φανερή σε όλη την ποινική διαδικασία του Ιονίου Κράτους[31], κυρίως όμως στη χρήση της ιταλικής γλώσσας και αντίστοιχα της ιταλικής νομικής ορολογίας, γεγονός που οφειλόταν στη μακραίωνη κατοχή των νησιών από τους Βενετούς (1386-1797), οι οποίοι οργάνωσαν τόσο καλά όλους τους τομείς διοίκησης, ώστε, παρά τη διαδοχική, στη συνέχεια, διακυβέρνηση από μη ιταλόφωνους κατακτητές (Γάλλοι, Ρωσσότουρκοι, Άγγλοι) η ιταλική γλώσσα διατηρήθηκε ως η γλώσσα της διοίκησης –ή έστω περιορίστηκε σε μικρό βαθμό, καθώς η μετάβαση σε ελληνική ορολογία, σε όλους τους επιμέρους διοικητικούς τομείς, ήταν δύσκολη[32].

Το Σύνταγμα του 1817 ορίζει ως επίσημη γλώσσα του κράτους την ελληνική, αλλά προβλέπει ότι η αντικατάσταση της ιταλικής γλώσσας στη δημόσια διοίκηση θα γινόταν σταδιακά[33]. Η ελληνική γλώσσα καθιερώθηκε ως επίσημη γλώσσα του

[31] Η επίδραση αυτή είχε εδραιωθεί και σε χώρες εκτός της ιταλικής χερσονήσου, στη Μεσόγειο, όπως μαρτυρούν οι κώδικες της Τυνησίας (1816), της Μάλτας (1854) και του Σαν Μαρίνο (1865).

[32] Η ανάγκη μετάφρασης των νομικών όρων οδήγησε το 1840 στην έκδοση του «Dizionario tecnico-legale italiano-greco compilato da Andrea Vlandi Leucadio e Giovanni Economidi Ciprio; esaminato, giudicato, riveduto ed approvato giusta l'art. 2° dell' atto n° LVII del quinto Parlamento degli Stati Uniti delle Isole Jonie. Corfù, dalla tipografia del Governo. 1840. / Λεξικόν νομοτεχνικόν Ιταλο-ελληνικόν συνταχθέν υπό Ανδρέου Βλαντή Λευκαδίου και Ιωάννου Οικονομίδου Κυπρίου* εξετασθέν, κριθέν, επιθεωρηθέν και επιδοκιμασθέν κατά το 2ον άρθρον της νζ' πράξεως της πέμπτης βουλής των ηνωμένων επικρατειών των Ιονίων νήσων. Κέρκυρα, εν τη τυπογραφία της Κυβερνήσεως. 1840».

[33] «La lingua di questi Stati è la greca […] siccome non è possible mettere in esecuzione immediatamente questa massima, perocchè quasi tutti gli affari del paese furono sino al presente trattati in lingua italiana, è stabilito che tutti gli affari pubblici, durante il primo parlamento, saranno trattati in lingua italiana, salvi ed eccettuati gli affari delle corti inferiori, in cui il governo potrà credere a proposito d'introdurre la lingua del paese, nello scopo d'incoraggiarla e propagarla». ΣΥΝΤΑΓΜΑ Ιονίων Νήσων, Κεφ. Ι, άρθρο 5.

Βλ. Νικηφόρου Αλίκη, «ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΩΝ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ», Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα, 2008, σελ. 592.

Ιονίου Κράτους με την Πράξη 57 του 5ου Κοινοβουλίου (11/23-01-1836), αλλά η ιταλική γλώσσα παρέμεινε στη διοικητική αλληλογραφία τουλάχιστον έως το έτος 1852, που πλέον γενικεύεται η χρήση της ελληνικής[34].

Ως εκ τούτου, τα έγγραφα των δημοσίων υπηρεσιών, που αποτελούν τη βασική πηγή της παρούσας μελέτης, έχουν συνταχθεί ως επί το πλείστον στην ιταλική γλώσσα, δημιουργώντας, σε κάποιες περιπτώσεις, δυσκολία ταύτισης με τους αντίστοιχους ελληνικούς όρους. Οι ελληνικοί όροι που χρησιμοποιήσαμε είναι είτε αυτοί που συναντώνται σε έγγραφα που χρονολογούνται μετά το έτος 1852, είτε δική μας μετάφραση, διατηρώντας στις περισσότερες περιπτώσεις και τον αντίστοιχο ιταλικό όρο. Επίσης, δυσκολία ταύτισης δημιουργεί το γεγονός ότι οι συντάκτες των εγγράφων συχνά χρησιμοποιούν πάνω από έναν όρο για να δηλώσουν την ίδια έννοια.

Η χρήση των όρων Γερουσία, Βουλή, Κοινοβούλιο. Το Σύνταγμα του 1817 συντάχθηκε στην αγγλική γλώσσα, μεταφράστηκε στα ιταλικά και στη συνέχεια στα ελληνικά από τον μεταφραστή της κυβερνήσεως Πλάτωνα Πετρίδη. Σε αυτή τη μετάφραση η Γερουσία (*Senato*) αναφέρεται ως Βουλή, η Βουλή (*Parlamento*) ως Νομοθετική Συνέλευσις (*Assemblea Legislativa*) και τα μέλη της *Νομοθέται* και το Κοινοβούλιο ως *Γερουσία*. Οι λέξεις *Γερουσία, Γερουσιασταί, Βουλή, Βουλευταί, Κοινοβούλιον* αποκτούν την κανονική τους σημασία στην κυβερνητική γλώσσα του

[34] «Ένα ζήτημα που είναι άμεσα συνδεδεμένο με το εκπαιδευτικό σύστημα και που θα ταλανίσει για μεγάλο χρονικό διάστημα το [Ιόνιο] κράτος είναι εκείνο της ελληνικής γλώσσας. Ειδικότερα, όπως ήδη έχει αναφερθεί, η κυρίαρχη γλώσσα των ανωτέρων κοινωνικών στρωμάτων είναι η ιταλική, γεγονός που έχει ως αποτέλεσμα την επικράτησή της στην διοικητική και δικαστική πρακτική για αιώνες. Παρόλα αυτά, το Σύνταγμα του 1817, ρητώς αναγνωρίζει, στο τέταρτο άρθρο του πρώτου κεφ. ως επίσημη γλώσσα του κράτους την ελληνική, αλλά διαπιστώνοντας την αδυναμία της άμεσης εισαγωγής της, το πέμπτο άρθρο του ίδιου κεφαλαίου εξουσιοδοτεί την εκάστοτε Γερουσία εντός έξι ημερών από την έναρξη κάθε βουλευτικής περιόδου να καταθέσει προς ψήφιση νομοσχέδιο, που θα αφορά τη χρήση της εθνικής γλώσσας στο σύνολο των κρατικών λειτουργιών. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι εν τέλει ο συγκεκριμένος νόμος ψηφίστηκε με καθυστέρηση τριάντα δύο ετών, από το Η΄ Κοινοβούλιο στις 2 Ιουνίου 1849, ενώ η εφαρμογή του επιτεύχθηκε δύο χρόνια αργότερα, την 1η Ιανουαρίου 1852 και μόνο μετά από την επιμονή των Ριζοσπαστών Βουλευτών, που είχαν συνδέσει τη χρήση της Ελληνικής γλώσσας με την Ένωση. Θα πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι πέρα από την δυστοκία των ευγενών να δεχθούν την εισαγωγή των Ελληνικών λόγω της δυσκολίας που αντιμετώπιζαν κατά τη χρησιμοποίησή τους, στην Επτάνησο έπρεπε να ξεπεραστεί το ερώτημα για το ποια ακριβώς ήταν η εθνική γλώσσα, όπως συνέβη και στην Ελλάδα, αλλά και τις αντικειμενικές δυσκολίες που αναφύονταν εξαιτίας του ότι το σύνολο της νομοθεσίας ήταν στα Ιταλικά». Μιχαλοπούλου Ζωή, «ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΟΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑΣ», Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Παν/μιο Θεσσαλονίκης, 2014, σελ. 222-223.

Ιονίου Κράτους μετά το έτος 1852, όταν δηλαδή το 8ο Κοινοβούλιο ψηφίζει τον νόμο για την καθιέρωση της ελληνικής γλώσσας στη διοικητική διαδικασία[35].

Η πολυσημία του όρου Φυλακή. Ο όρος «φυλακή» παρουσιάζει μία χωροχρονική πολυσημία την οποία ο ερευνητής οφείλει να λαμβάνει υπόψη του. Υπό μία ευρεία έννοια, ως φυλακή εννοούμε τον χώρο του εγκλεισμού (λιγότερο ή περισσότερο σωφρονιστικού), για τον οποίο, όμως, μπορούν να χρησιμοποιηθούν διαφορετικοί τύποι κτηρίων. Ως εκ τούτου, πρέπει πρώτα να καθοριστεί το πεδίο έρευνας και στη συνέχεια να κατανοηθούν και να διαχωριστούν οι διάφορες σημασίες του όρου «φυλακή»[36].

Για την Κέρκυρα του 19ου αιώνα το θέμα είναι περισσότερο περίπλοκο, καθώς δεν έχουμε να αντιμετωπίσουμε την πολυσημία μίας μόνον γλώσσας, αλλά τριών: ελληνικής, ιταλικής και αγγλικής, των γλωσσών, δηλαδή, που συναντούμε στις αρχειακές πηγές. Τα καταστήματα φυλάκισης που λειτουργούσαν στο Ιόνιο Κράτος αναφέρονται στα έγγραφα του Αρχείου της Ε.Α. και του Επάρχου με τους ακόλουθους κυρίως όρους:

Gaols, Prison, Prigioni, Carceri, Stabilimento Carceri, Luoghi di detenzione – Φυλακές, Δεσμωτήριον, Κατάστημα Δεσμωτηρίων, Δεσμοφυλακείον.

Case di Arresto – Οικήματα κατασχέσεως.

Casa di Disciplina – Πειθαρχικός Οίκος.

Detenzione Civile – Πολιτική κράτηση, Πολιτικές φυλακές.

Casa di Correzione, Carcere di Correzione, Casa di Emendazione, House of Correction – Επανορθωτικό Κατάστημα, Μεταμελητικά Οικήματα.

Penitentiary, Case di Penitenza – Σωφρονιστήριον, Σωφρονιστικαί Φυλακαί.

Ο όρος «φυλακή» (καταθέσιον, καταθετήριον, ειρκτή, prigione, carcere, prison, gaol κ.λπ.) δεν παραπέμπει σε συγκεκριμένο κτηριακό τύπο. Μπορεί να αναφέρεται σε κτήριο που κατασκευάστηκε εξαρχής για να στεγάσει φυλακή, αλλά μπορεί να

[35] «Η ΕΝ ΤΑΙΣ ΙΟΝΙΟΙΣ ΝΗΣΟΙΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΕΝΤΙΜΟΤΑΤΟΥ ΟΥΙΛΛΙΑΜ ΕΥΑΡΤ ΓΛΑΔΣΤΩΝ. ΑΦΗΓΗΣΙΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΛΕΥΚΟΚΟΙΛΟΥ ΔΟΥΣΜΑΝΗ», Ελληνική Έκδοσις, ΚΕΡΚΥΡΑ, Τυπ. Ι . Ναχαμούλη, 1876, σελ. 98.

[36] Higelin-Fusté Audrey, «Le phénomène carcéral au XIXe siècle: quand la “prison rêvée” des écrivains trouve ses limites dans la réalité historique», Université Pierre Mendès, Grenoble /Marc Bloch, Strasbourg. Ανακτήθηκε από: https://www.brown.edu/Research/Equinoxes/journal/Issue%2012/eqx12_Higelin-Fuste.html

αναφέρεται και σε τμήμα ενός παλατιού, ενός διοικητικού ή δικαστικού Μεγάρου, σε τμήμα Οχυρού ή στρατώνα, σε τμήμα ιεράς Μονής, ή ακόμη και σε ιδιωτική οικία. Η διευκρίνιση αυτή θεωρούμε ότι είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς προσδιορίζει τόσο το είδος της κράτησης όσο και την ποινική βαθμίδα των κρατουμένων που κρατούνται εντός της κάθε «φυλακής», για αυτό και θα πρέπει να την έχουμε πάντοτε υπόψη μας κατά τη μελέτη των διαφόρων αποφάσεων, νόμων και διατάξεων.

Λοιποί όροι σχετικοί με τις φυλακές. Πέραν των κτηρίων περισσότεροι του ενός όροι χρησιμοποιούνται για τους υπαλλήλους, τους κρατουμένους, την εργασία, το κελί: Custode delle prigioni, Carceriere, Gaoler – Δεσμοφύλαξ. / Lavori forzati, Lavori pubblici – κατεργασίες, δημόσιες εργασίες. / Prigionieri, Detenuti – φυλακωμένοι, δέσμιοι. / Arrestato – κατασχεμένος, συλληφθείς. / Cella – οικίσκος, κελί.

3. Δευτερογενείς πηγές – Νομικά κείμενα, μαρτυρίες 19ου αιώνα.

*Νομοθετικά κείμενα Ιονίου Κράτους, Πράξεις Κοινοβουλίου, Εσωτερικοί Κανονισμοί Φυλακών***.**

Αναφερθήκαμε ήδη στη σημασία της σταθερότητας του πλαισίου-οδηγού που προσέφερε στη μελέτη μας το έργο των νομοθετών του Ιονίου Κράτους. Στα οριζόμενα από το νόμο διαφαίνονται, επίσης, οι ανάγκες που αυτός έρχεται να καλύψει, αποκαλύπτοντας έτσι τις συνθήκες που οδήγησαν τον εκάστοτε νομοθέτη να προχωρήσει σε συγκεκριμένες ρυθμίσεις. Πληροφορίες αντλήσαμε κυρίως από τις διατάξεις και τα άρθρα του Συντάγματος του Ιονίου Κράτους, τον Ποινικό Κώδικα, τον Οργανικό Νόμο περί Σωφρονιστικού Συστήματος, τους Εσωτερικούς Κανονισμούς του Σωφρονιστηρίου και όλες τις Πράξεις του Κοινοβουλίου που αφορούσαν στις φυλακές και στην πειθαρχία των κρατουμένων.

*Νομικά έργα και μελέτες περί σωφρονιστικών συστημάτων***.**

Το σωφρονιστικό σύστημα των Ιονίων Νήσων δέχεται επιδράσεις από το γενικότερο κλίμα αναμόρφωσης του συστήματος φυλάκισης που επικρατούσε στις περισσότερες χώρες της δύσης εκείνη τη χρονική περίοδο. Σε αυτό το πλαίσιο, το έργο σημαντικών νομομαθών και αξιωματούχων της Ευρώπης, οι οποίοι ασχολήθηκαν τόσο με τη θεωρία όσο και την πρακτική εφαρμογή των νέων ιδεών περί

σωφρονισμού, αποτέλεσε σημαντική πηγή για τη μελέτη μας. Αναφέρουμε ενδεικτικά τους Gustave de Beaumont, Alexis de Tocqueville, Abel Blouet, Charles Lucas, Gabriel d' Haussonville.

Αμέσως μετά την Ένωση με την Ελλάδα και συγκεκριμένα στα τέλη του 19ου αιώνα, αρκετοί Έλληνες νομομαθείς, όπως ο Νικόλαος Σαρίπολος ή ο Ιωάννης Τυπάλδος, αναφέρονται στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας και το πρωτοποριακό –για την εποχή του- σωφρονιστικό σύστημα που εφαρμόστηκε σε αυτό κατά τη διάρκεια της Βρετανικής Προστασίας, στο πλαίσιο εκτεταμένων συζητήσεων, που λάμβαναν χώρα εκείνη την περίοδο, για την αναμόρφωση του σωφρονιστικού συστήματος στο ελληνικό κράτος. Οι απόψεις τους είναι ιδιαίτερα διαφωτιστικές, καθώς είναι χρονικά πολύ κοντά στην περίοδο ακμής του Σωφρονιστηρίου και αντιπαραβάλλουν το σύστημα αυτό με όσα ίσχυαν την ίδια, περίπου, περίοδο στην Ελλάδα και σε άλλες χώρες της Δύσης.

Μαρτυρίες ξένων επισκεπτών.

Οι εντυπώσεις ανθρώπων που επισκέφθηκαν ή και έζησαν για ένα διάστημα στο νησί της Κέρκυρας, τόσο γενικά για το νησί όσο και για το σωφρονιστήριο ειδικότερα, μας βοήθησαν να κατανοήσουμε τη νοοτροπία των κατοίκων της Κέρκυρας (όπως στην περίπτωση του Viscount Kirkwall, μέλους του προσωπικού του Αρμοστή Henry Ward) και κατ’ επέκταση των εγκλείστων στις φυλακές, να δούμε μέσα από τα δικά τους μάτια συγκεκριμένα γεγονότα των οποίων υπήρξαν αυτόπτες μάρτυρες (όπως στην περίπτωση του Charteris, απεσταλμένου της αγγλικής πρεσβυτεριανής εκκλησίας) ή να γνωρίσουμε την εντύπωση που τους προκάλεσε το Σωφρονιστήριο όταν το επισκέφθηκαν (όπως στην περίπτωση του δημοσιογράφου Μ. Μητσάκη).

4. Τρόπος οργάνωσης και παρουσίασης υλικού - Η δομή της εργασίας.

Το αρχειακό υλικό, που αποτέλεσε τον κορμό της εργασίας μας, είχε μία αδιαμφισβήτητη ομοιογένεια, εφόσον αφορούσε στην κράτηση, την εργασία, την εξασφάλιση της πειθαρχίας και την επίτευξη του σωφρονισμού των φυλακισμένων και είχε παραχθεί από την ίδια υπηρεσία, δηλαδή το *Stabilimento Carceri* της Κέρκυρας. Παρά ταύτα, υπάρχουν ιδιαιτερότητες που προκύπτουν από τη χωροταξία

του κάθε καταστήματος (π.χ. νησίδα Βίδο, κέντρο πόλης), από τη φύση του ίδιου του κτηρίου το οποίο χρησίμευε ως φυλακή (τμήμα στρατιωτικού οχυρού, ιδιωτική κατοικία, νεόδμητο κτήριο σωφρονισμού) και από την «τάξη» των καταδίκων που ήταν έγκλειστοι (βαρυποινίτες, υπόδικοι, χρεοφειλέτες κ.λπ.). Έτσι, επιλέξαμε να κατανέμονται σε κάθε κεφάλαιο οι πληροφορίες ανά κατάστημα φυλακής, ακολουθώντας σειρά χρονολογική (οι κοινοβιακές φυλακές προηγούνται του σωφρονιστηρίου) και χωροταξική (οι φυλακές του κέντρου της πόλης προηγούνται των περιφερειακών φυλακών).

Όσον αφορά στη δομή της μελέτης, προτάχθηκε η παρουσίαση του νομικού πλαισίου περί φυλακών και του συστήματος φυλάκισης που ίσχυε στα Ιόνια νησιά και ειδικότερα στην Κέρκυρα κατά την περίοδο του Ιονίου Κράτους, όπως αυτό εξελίχθηκε την περίοδο της αγγλοκρατίας από τις κοινοβιακές-τιμωρητικές φυλακές στο σωφρονιστήριο ατομικής κράτησης. Ακολουθούν οι κτηριακές υποδομές των καταστημάτων κράτησης της Κέρκυρας, η Εποπτεία της λειτουργίας τους (εκτελεστική αστυνομία, εφορατική επιτροπή), η διοίκηση (δεσμοφύλακες, δ/ντής σωφρονιστηρίου) και η στελέχωσή τους (φύλακες, φρουροί, αστυνομία, πολιτοφυλακή). Τα πρώτα, δηλαδή, κεφάλαια παρουσιάζουν το πλαίσιο της οργανωτικής υποδομής που υποδέχεται και διαχειρίζεται τους βασικούς «πρωταγωνιστές», τους κρατούμενους των φυλακών.

Τα επόμενα κεφάλαια αφορούν στη διαβίωση των κρατουμένων, ανάλογα με το κατάστημα και το είδος κράτησής τους, την δημόσια εργασία ως μέσο τιμωρίας ή σωφρονισμού και επανένταξής τους στην κοινωνία και κλείνουμε με την παραβατικότητα των κρατουμένων, τους παράγοντες που τη διαμορφώνουν και τον τρόπο αντιμετώπισής της σε θεωρητικό (νομοθεσία, κανονισμοί) και πρακτικό επίπεδο (πειθαρχικές ποινές και σύστημα ανταμοιβών). Τα πραγματικά περιστατικά παραβατικότητας, που επιλέξαμε ανάμεσα σε εκατοντάδες μαρτυρίες των αρχειακών πηγών, έρχονται να ολοκληρώσουν την εικόνα των φυλακών της Κέρκυρας του Ιονίου Κράτους, με την αμεσότητα και τη ζωντάνια της περιγραφής των αυτοπτών μαρτύρων ή των πρωταγωνιστών κάθε περιστατικού.

Η μελέτη ολοκληρώνεται με μία ανακεφαλαίωση των όσων προηγήθηκαν και την εξαγωγή συμπερασμάτων για το σύστημα φυλάκισης και σωφρονισμού των καταδίκων για παραβατικές συμπεριφορές στην Κέρκυρα του 19^{ου} αιώνα: ποιοι ήταν οι κρατούμενοι στις φυλακές της Κέρκυρας και πώς συνδέεται το είδος παραβατικό-

τητας με την κοινωνία της εποχής; Πώς είναι η καθημερινότητα των κρατουμένων; Πού διαβιούν, τι φορούν, τι τρώνε, με τι απασχολούνται; Ποιο ήταν το σύστημα με βάση το οποίο το επίσημο κράτος διαχειρίζεται το θέμα της παραβατικότητας; Ποιοι ήταν οι υπεύθυνοι για τις φυλακές και πώς ασκούσαν τα καθήκοντά τους; Η εργασία συνιστά τιμωρία, σωφρονισμό ή κερδοφόρα επιχείρηση;

Αυτά και άλλα ερωτήματα ελπίζουμε ότι απαντήθηκαν μέσα από την εργασία αυτή, που θεωρούμε ότι ρίχνει φως σε έναν από τους βασικότερους τομείς της κερκυραϊκής κοινωνίας του 19^{ου} αιώνα, που έως σήμερα δεν είχε ερευνηθεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι – ΠΟΙΝΙΚΟ, ΔΙΚΟΝΟΜΙΚΟ ΚΑΙ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΤΩΝ ΗΝΩΜΕΝΩΝ ΚΡΑΤΩΝ ΤΩΝ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ.

1. Η σύσταση του Ιονίου Κράτους υπό Βρετανική Προστασία. Η συνθήκη των Παρισίων και το Σύνταγμα του 1817.

Το εκάστοτε πολιτειακό καθεστώς διαμορφώνει και το καθεστώς κράτησης στις φυλακές και η εξέλιξη του σωφρονιστικού συστήματος ακολουθεί την ευρύτερη εξέλιξη της κοινωνίας και της πολιτείας -τόσο σε διεθνές όσο και σε τοπικό επίπεδο.

Στον Ιόνιο χώρο υπήρξε μία συνεχής εναλλαγή καθεστώτων που κληροδότησε στο Ιόνιο Κράτος διοικητικές και κοινωνικές συνήθειες, κατάλοιπα των οποίων θα δούμε να επηρεάζουν σε αρκετές περιπτώσεις την καθημερινότητα των φυλακών της Κέρκυρας, ιδίως κατά την πρώτη εικοσαετία της βρετανικής προστασίας, πριν δηλαδή εδραιωθεί το νέο σωφρονιστικό σύστημα. Εν συντομία αναφέρουμε ότι τα Ιόνια νησιά, τα οποία από τον 15ο αιώνα τελούσαν υπό Βενετική κυριαρχία, πέρασαν στη «δημοκρατική» Γαλλία το 1797, κατόπιν συστάθηκε η «Επτάνησος Πολιτεία» (1800-1807) υπό ρωσική και οθωμανική εποπτεία, και με την συνθήκη του Τιλσίτ, παραχωρήθηκαν στην «αυτοκρατορική», πλέον, Γαλλία του Ναπολέοντα. Οι Βρετανοί ξεκίνησαν από το 1809 τις προσπάθειες κατάκτησης των νησιών, κατακτώντας αρχικά τα Κύθηρα και τελευταία την Κέρκυρα (1814) και μετά την υπογραφή της Συνθήκης του Παρισιού (5 Νοεμβρίου 1815) συνέστησαν το Ηνωμένο Κράτος των Ιονίων Νήσων υπό την προστασία της Μ. Βρετανίας[37] (1815-1864), έως το 1864 που ενώθηκαν με το ελληνικό κράτος.

Η συνθήκη των Παρισίων.

Στις 5 Νοεμβρίου του 1815 υπογράφτηκε από τις τέσσερις Μεγάλες Δυνάμεις (Ρωσία, Αγγλία, Πρωσία, Αυστρία) και τους συμμάχους τους η Συνθήκη των Παρισίων. Σύμφωνα με το άρθρο Α' της συνθήκης, τα Ιόνια νησιά και τα διοικητικά εξαρτώμενα από αυτά μέρη (Πάργα, Βουθρωτό, Βόνιτσα και Πρέβεζα) θα αποτελούσαν στο εξής «αυτοτελές, ανεξάρτητο και αυτόνομο κράτος», με την επωνυμία «Ηνωμένα Κράτη των Ιονίων Νήσων». Σύμφωνα με το άρθρο Β' της

[37] Η περίοδος της Βρετανικής Προστασίας καλύπτει την τελευταία περίοδο της Γεωργιανής περιόδου (Γεώργιος IV, 1714-1830 και ο διάδοχος αδελφός του William IV, 1830-1837) και το μεγαλύτερο μέρος της Βικτωριανής περιόδου (1837-1901) στην Αγγλία. Η Γεωργιανή εποχή ήταν μία εποχή κοινωνικών μεταρρυθμίσεων και ριζικών αλλαγών, όπως η κατάργηση της δουλείας (1834), η μεταρρύθμιση των φυλακών και η κοινωνική δικαιοσύνη. Η Βικτωριανή εποχή ήταν μία μακρά περίοδος ειρήνης, ευημερίας και κοινωνικής αυτοπεποίθησης για τη Βρετανία, με οικονομική, αποικιακή και βιομηχανική ανάπτυξη.

προαναφερθείσης συνθήκης, το κράτος αυτό τέθηκε «υπό την άμεσον και αποκλειστικήν προστασίαν του Μεγαλειοτάτου Άνακτος του Ηνωμένου Βασιλείου της Μεγάλης Βρεταννίας και Ιρλανδίας και των αυτού Κληρονόμων και Διαδόχων»[38].

Ορίστηκε, επίσης, ότι το νέο κράτος θα είχε συνταγματική κυβέρνηση (βασισμένη σε σύνταγμα που θα ψηφιζόταν από συντακτική συνέλευση), δική του σημαία και δικό του στρατό. Όμως, η γενική διαχείριση και η εσωτερική οργάνωση του Κράτους τέθηκε κάτω από την επίβλεψη και επιστασία ενός ειδικού απεσταλμένου, που διόρισε ο Βασιλέας Προστάτης. Ο Υψηλός Επιτετραμμένος της Μ. Βρετανίας (*Provveditore, Lord Alto Commissionario*) θα ήταν υπεύθυνος για τη σύνταξη των κανόνων σύγκλησης της Νομοθετικής Συνελεύσεως (*Assemblea Legislativa*) και για τη διεύθυνσή της όσον αφορά στη σύνταξη του Συνταγματικού Χάρτη του νέου κράτους, ο οποίος θα επικυρωνόταν από το Βασιλέα της Μ. Βρετανίας.

Η Συνθήκη όριζε, επίσης, ότι όλα τα Φρούρια και τα Οχυρωματικά Έργα του κράτους θα ήταν υπό την εξουσία του Βασιλιά, που θα είχε και το δικαίωμα να διατηρεί μέσα σε αυτά φρουρές, ώστε να εξασφαλίζεται η ασφάλεια των συμφερόντων των κατοίκων του κράτους. Η στρατιωτική δύναμη τέθηκε υπό τις διαταγές του Αρχηγού του βρετανικού στρατού.

Η εμπορική σημαία του Ιονίου Κράτους θα αναγνωριζόταν από όλα τα συνθηκολογούντα μέρη ως σημαία Κράτους ανεξάρτητου και ελεύθερου και θα είχε επάνω της τα εμβλήματα που θα ενέκρινε η προστάτιδα δύναμη, δηλαδή, η Μεγάλη Βρετανία.

Με τη Συνθήκη του 1815 έγινε σαφές ότι την ειδική επιμέλεια και επιστασία της άμυνας, της εσωτερικής οργάνωσης, της νομοθέτησης, καθώς και τη γενική διεύθυνση της Συνταγματικής Συνελεύσεως θα είχε ο Υψηλός Επιτετραμμένος του Βασιλιά της Μ. Βρετανίας, δηλαδή ο Λόρδος Μεγάλος Αρμοστής (Lord High Commissioner). Συγκεκριμένα, το άρθρο 4 της Συνθήκης του Παρισιού όριζε ότι ο

---

[38] Ιδρωμένος Ανδρέας, «Πολιτική Ιστορία της Επτανήσου (1815-1864)», Κέρκυρα, 1935, σελ. 17-18.

Χιώτης Π., «Ιστορία του Ιονίου Κράτους από συστάσεως αυτού μέχρις ενώσεως (1815-1864)», Εν Ζακύνθω, 1874, τόμος Α', σελ. 3-18.

Βασιλιάς του Ηνωμένου Βασιλείου το 1815 ήταν ο Γεώργιος ο Δ'.

Για το κείμενο της Συνθήκης στα ιταλικά και στα ελληνικά βλ. Νικηφόρου Αλίκη, «ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΩΝ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ», Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα, 2008, σελ. 258-261 και σελ. 585-588.

Αρμοστής θα αναλάμβανε την προσωρινή διοίκηση των νησιών, θα συγκαλούσε συνέλευση και θα φρόντιζε για την εκπόνηση συντάγματος. Ήδη, λοιπόν, από το περιεχόμενο της Συνθήκης του 1815 γίνεται φανερή η καθοριστική παρέμβαση της Μ. Βρετανίας στην πολιτειακή οργάνωση του υπό σύσταση κράτους[39].

Πρώτος Αρμοστής στο Ιόνιο Κράτος διορίστηκε ο Θωμάς Μαίτλαντ, πρώην Κυβερνήτης της Μάλτας και Διοικητής των Βρετανικών στρατευμάτων στη Μεσόγειο. Έφτασε στην Κέρκυρα στις 17 Φεβρουαρίου 1816 και σε περιοδεία του στα Επτάνησα επέλεξε τα 11 μέλη του Συμβουλίου που θα μελετούσε το προς ψήφιση σχέδιο συντάγματος, που είχε συντάξει ο ίδιος ο Μαίτλαντ. Το Συμβούλιο ονομάστηκε Προκαταρκτικό Συμβούλιο (Consiglio Primario) και συνήλθε στην Κέρκυρα στις 3 Φεβρουαρίου του 1817, με πρόεδρο τον Αρμοστή. Στη συνέχεια, καταρτίστηκε κατάλογος εκλογέων, που απαρτίστηκε από όσους είχαν επιστημονικό δίπλωμα ή ετήσιο εισόδημα 337 τάλιρα και πάνω. Οι εκλογές διεξήχθησαν στις 8 Απριλίου 1817, με φανερή ψηφοφορία και εκλέχθηκαν οι 29 αντιπρόσωποι του Ιονίου Κράτους. Αυτοί, μαζί με τα 11 μέλη του Προκαταρκτικού Συμβουλίου, απετέλεσαν τη Συντακτική Συνέλευση, η οποία σε συνεδρίασή της στις 25-04-1817 ψήφισε το Σύνταγμα (Carta Costituzionale)[40] που δημοσιεύθηκε στις 29-12-1817[41].

Το Σύνταγμα του 1817.

Το Σύνταγμα αποτελείτο από 7 κεφάλαια και 245 άρθρα[42]. Το πρώτο κεφάλαιο ρύθμιζε τα εδάφη που περιλάμβανε το Ιόνιο Κράτος, την έδρα της Κυβερνήσεως, τη θρησκεία, τη γλώσσα, τη διάκριση των λειτουργιών, τη στρατιωτική αρχηγία και την εκπαίδευση. Το δεύτερο κεφάλαιο ρύθμιζε θέματα που αφορούσαν στη Γερουσία. Το τρίτο κεφάλαιο θέματα που αφορούσαν στη Νομοθετική Συνέλευση. Το τέταρτο κεφάλαιο ασχολούνταν με τις Επαρχιακές Κυβερνήσεις. Το πέμπτο κεφάλαιο

[39] Μιχαλοπούλου Ζωή, «Ο επτανησιακός συνταγματισμός στα χρόνια της αγγλοκρατίας», Διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, 2014, σελ. 153.

[40] Νικηφόρου Αλίκη, «ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΩΝ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ», Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα, 2008, σελ. 591-650.

[41] Ιδρωμένος Ανδρέας, «Πολιτική Ιστορία της Επτανήσου (1815-1864)», Κέρκυρα, 1935, σελ. 21-24.

Χιώτης Π., «Ιστορία του Ιονίου Κράτους από συστάσεως αυτού μέχρις ενώσεως (1815-1864)», Εν Ζακύνθω, 1874, τόμος Α', σελ. 99-103.

Gazzetta degli Stati Uniti delle Isole Ionie, 10-5-1817. Ανακτήθηκε από: Ψηφιοθήκη ΑΠΘ, http://digital.lib.auth.gr. Ημ/νία ανάκτησης: 8-6-2022.

[42] «ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ των 1817 ως νυν υπάρχει μετερρυθμισμένον, μεταφρασθέν εκ του ιταλικού πρωτοτύπου ωπερ επισυνάπτεται Η εν Παρισίοις Συνθήκη των 1815, και Πίναξ αναλυτικός των περιεχομένων εν τω Συντάγματι», Κέρκυρα, Τυπ. Σχερία, 1855.

ασχολούνταν με την εκκλησία και την εσωτερική της ιεραρχία. Το έκτο κεφάλαιο αφορούσε στη δικαστική εξουσία. Τέλος, το έβδομο κεφάλαιο ρύθμιζε θέματα που αφορούσαν στις υπερβάσεις καθηκόντων, τη στρατιωτική εξουσία, τα οικονομικά του κράτους, τις εξωτερικές σχέσεις, το Υγειονομείο, τη σημαία του κράτους και τα εθνικά στέμματα.

Έδρα της αρμοστείας ορίστηκε η Κέρκυρα, ενώ σε κάθε νησί θα υπήρχε ένας Τοποτηρητής (*Resident*) του Αρμοστή, ο οποίος, με τη σειρά του, θα έπρεπε να οργανώσει τοπική κυβέρνηση, αποτελούμενη από πενταμελές επαρχιακό συμβούλιο με πρόεδρο τον Έπαρχο (*Reggente*).

Αξίζει να σημειωθεί ότι, σύμφωνα με το Σύνταγμα του 1817, ο Αρμοστής οριζόταν ως ο απόλυτος άρχων που αποφάσιζε για το σύστημα διακυβέρνησης, ως διαχειριστής του δημοσίου, νομοθέτης και υπέρτατος δικαστής του Ιονίου Κράτους. Ο Αρμοστής τελούσε την αναγόρευση του Προέδρου της Γερουσίας από τον Βασιλέα[43], εξέλεγε τα μέλη της Γερουσίας[44] και τον Γραμματέα του Γενικού της Τμήματος που ήταν υπεύθυνο για τη διαχείριση της Κυβέρνησης[45], έλεγχε και ενέκρινε όλες τις ημερήσιες πράξεις και αποφάσεις της. Είχε το δικαίωμα να συγκαλεί ή να αναβάλλει τις συνόδους της Βουλής, ανάλογα με τα συμφέροντα της «προστασίας», έλεγχε την εκλογή των Βουλευτών μέσω του Προκαταρκτικού Συμβουλίου, έλεγχε τους εκλογικούς καταλόγους και διόριζε όλες τις αρχές του τόπου: Τοποτηρητές νησιών, Γενικό Ταμία, υπαλλήλους Αστυνομίας, Υγειονομείου και Ταχυδρομείου. Επίσης, επικύρωνε την εκλογή των Επάρχων, των Εισαγγελέων, των Δικαστών και των μελών του Ανώτατου Συμβουλίου της Δικαιοσύνης από τη Γερουσία.

Τυπικά το Ιόνιο Κράτος ήταν αυτόνομο και η Μ. Βρετανία το «προστάτευε» ώστε να μπορέσει να ορθοποδήσει. Το Σύνταγμα του 1817, όμως, δεν άφηνε αμφιβολίες ότι το κέντρο της πολιτικής σκηνής αποτελούσε ο Αρμοστής, ο οποίος ενεργούσε σχεδόν σαν ανεξάρτητος κυρίαρχος[46]. Πολλοί μελετητές εντάσσουν το

[43] Σύνταγμα του 1817, Κεφάλαιο Δεύτερο, Τμήμα Β', άρθρο 1.

[44] Σύνταγμα του 1817, Κεφάλαιο Δεύτερο, Τμήμα Β', άρθρο 2.

[45] Σύνταγμα του 1817, Κεφάλαιο Δεύτερο, Τμήμα Γ', άρθρο 9.

[46] Το Υπουργείο Αποικιών δεν έφερνε καμία αντίρρηση στις ενέργειες του Αρμοστή, ακόμα και όταν αυτές κινούνταν προς την αντίθετη κατεύθυνση των εντολών. Όπως γράφει ο Ν. Μοσχόπουλος «Ολόκληρο το πολιτικό και διοικητικό σύστημα απέβλεπε στη διασφάλιση των συμφερόντων της προστασίας και ευνοούσε την τιμοκρατική τάξη των Επτανησίων, που συνεργαζόταν στενά με τις

Ιόνιο Κράτος στην κατηγορία των «νεωτερικών προτεκτοράτων». Δηλαδή, ενώ στην περίπτωση της απλής Προστασίας «η εσωτερική κυριαρχία του υποδεέστερου κράτους παραμένει άθικτη, δηλαδή επιφυλάσσεται στα κρατικά όργανά του η ακώλυτη λειτουργία τους χωρίς "έξωθεν" περιορισμούς, στην περίπτωση του προτεκτοράτου ο ρόλος της "Προστάτιδος Δύναμης" επεκτείνεται και στη διευθέτηση εσωτερικών κρατικών ζητημάτων, με αποτέλεσμα την περιστολή της αρμοδιότητας των οργάνων της "υπό προστασία" χώρας»[47].

Στην πράξη, η Μ. Βρετανία ενέτασσε το Ιόνιο Κράτος στις «αποικίες» της και ως αποικία το αντιμετώπιζε. Ακόμη και η σύσταση του Συντάγματος των Επτανήσων το 1817, αποσκοπούσε στην διευκόλυνση της αποικιακής διοίκησης –κάτι αρκετά συνηθισμένο τον 19ο αιώνα- παραμερίζοντας στην πράξη οποιεσδήποτε προφάσεις ανεξάρτητης δικαιοσύνης[48].

Όπως επισημαίνει η Ζωή Μιχαλοπούλου «δεν μπορεί να θεωρηθεί τυχαία η υπαγωγή των Επτανησιακών ζητημάτων στην αρμοδιότητα του Υπουργού Αποικιών αντί του Υπουργού Εξωτερικών»[49]. Εμείς θα προσθέσουμε ότι στην έκδοση των αναφορών που υποβάλλονται το έτος 1846 από τους Κυβερνήτες (*Governors*) των Βρετανικών Αποικιών στον Γραμματέα του Τμήματος Αποικιών (*Departments of the Colonies*) συμπεριλαμβάνεται αναφορά από τα Ιόνια Νησιά, με μία μικρή μόνο διάκριση στην σελίδα τίτλου: «and of the United States of the Ionian Islands», ενώ στα περιεχόμενα και στο κυρίως κείμενο αναφέρονται μόνον ως Ionian Islands και συμπεριλαμβάνονται στις αποικίες της Μεσογείου και της Αφρικής, μαζί με το Γιβραλτάρ, τη Μάλτα, τη Σιέρα Λεόνε, τη Χρυσή Ακτή, το Ακρωτήριο της Καλής Ελπίδος και την Αγία Ελένη.[50]

αγγλικές αρχές». Μπατιστάτος Ευάγγελος, «Ιστορία της Επτανήσου, από την Ενετοκρατία έως την ένωση», αναφορά στο κείμενο του Μοσχόπουλου.
Ανακτήθηκε από https://www.corfuhistory.eu/?p=1312

[47] Μιχαλοπούλου Ζωή, «Ο επτανησιακός συνταγματισμός …», ό.π., σελ. 228.

[48] Ζαρόκωστας Ευάγγελος, «Δικαιοσύνη και Εξουσία στις Αποικιακές Σπουδές. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις στην ιστορία της Βρετανικής Αυτοκρατορίας του 19ου αιώνα», Ι' Διεθνές Πανιόνιο Συνέδριο, Κέρκυρα, 30 Απριλίου-4 Μαΐου 2014, *Τα Πρακτικά*, Ιστορία, Ενότητα Γ', *Κερκυραϊκά Χρονικά*, περίοδος Β', τόμος Θ', σελ. 37-44, Κέρκυρα 2016, σελ. 39.

[49] Μιχαλοπούλου Ζωή, «Ο επτανησιακός συνταγματισμός …», ό.π., σελ. 237.

[50] «THE REPORTS Made for the Year 1846 to the Secretary of State having the Department of the Colonies: in continuation of the Reports annually made by the Governors of the British Colonies, with a view to exhibit generally THE PAST AND PRESENT STATE OF HER MAJESTY 'S COLONIAL POSSESSIONS, AND OF THE UNITED STATES OF THE IONIAN ISLANDS. TRANSMITTED WITH THE BLUE BOOKS For the Year 1846. Presented to both Houses of Parliament by Command

Τα Ιόνια νησιά ήταν ένα προστατευόμενο κράτος που δημιουργήθηκε από τη Μ. Βρετανία υπό συνθήκες αποικιακής διακυβέρνησης. Δεν ήταν, λοιπόν, ούτε ανεξάρτητο κράτος ούτε αποικία, για αυτό ο Σάκης Γκέκας τα ονομάζει «ημι-αποικιακό κράτος» (*semi-colonial*) και εξηγεί ότι τα Ιόνια νησιά, μαζί με το Γιβραλτάρ, τη Μάλτα, τη Σικελία (για ένα μικρό διάστημα), την Κύπρο και την Αλεξάνδρεια αργότερα, ήταν κάποια από τα μέρη που αποτέλεσαν για τους Βρετανούς πεδίο πειραματισμού σε αποικιακές πρακτικές. Τα Ιόνια νησιά έγιναν ένα «αποικιακό εργαστήριο», όπου αποικιακά σχήματα διακυβέρνησης και κοινωνικο-οικονομικής οργάνωσης εφαρμόστηκαν με πιο τολμηρούς τρόπους από εκείνους που υπήρχαν στις καθαυτού αποικίες[51].

Στις προτεραιότητες των Βρετανών ήταν η αναμόρφωση του θεσμικού και νομικού πλαισίου του κράτους. Όλοι οι Αρμοστές έδωσαν μεγάλη σημασία στη δικονομία, την εισαγωγή νομικών κωδίκων και τον εκσυγχρονισμό της νομοθεσίας του Ιονίου Κράτους. Η μεταρρύθμιση των φυλακών ήταν ένας από τους βασικούς τομείς ανάπτυξης του κράτους που οι –εκπαιδευμένοι από την αποικιακή διακυβέρνηση των Βρετανών– Ιόνιοι αξιωματούχοι σχεδίασαν και υλοποίησαν[52].

2. Το Ποινικό και το Δικονομικό Σύστημα των Ιονίων Νήσων.

Το Ιόνιο Κράτος, όντας μια ιδιόμορφη πολιτική οντότητα που προέκυψε, όπως είδαμε, μετά από διαδοχικές «προστασίες» και κατακτήσεις, ήταν φυσικό να έχει κληρονομήσει μία νομοθεσία που προέκυψε από τη συνάντηση δικονομικών πολιτισμών με διαφορετικές κατευθύνσεις και συχνά αντίθετη φύση.

Οι Άγγλοι, οι οποίοι, όπως προαναφέραμε, αντιμετώπισαν τα Ιόνια νησιά περίπου ως μία από τις αποικίες τους, καταγίνονται με τη ρύθμιση όλων των τομέων δημόσιας

---

of Her Majesty. JULY, 1847. LONDON: PRINTED BY WILLIAM CLOWES AND SONS, STAMFORD STREET, FOR HER MAJESTY'S STATIONERY OFFICE. 1847.»

Για τα τοπικά αρχεία των Ιονίων Νήσων του Colonial Office, βλ. Banton Mandy, «Administering the Empire, 1801–1968 A Guide to the Records of the Colonial Office in The National Archives of the UK», UNIVERSITY OF LONDON PRESS, 2015, p. 24 .

[51] Gekas Sakis, «Xenocracy: state, class and colonialism in the Ionian Islands, 1815-1864», Berghahn Books, New York, 2017, σελ. 3-4.

[52] Ο Γκέκας συμπεριλαμβάνει την μεταρρύθμιση των φυλακών στα προγράμματα που η βρετανική αποικιακή πολιτική προώθησε, μαζί με την εκπαίδευση και τη γεωργία. Βλ. Gekas Sakis, «Xenocracy…», ό.π., σελ. 17.

διοίκησης, δίνοντας προτεραιότητα στον τομέα της δικαιοσύνης. Εξάλλου, όπως σημειώνει η Zoe Laidlaw, ήταν πάγια πρακτική των Βρετανών είτε να μεταφέρουν αυτούσιο το αγγλικό δίκαιο (common law) στις αποικίες τους ή να εφαρμόζουν ένα μικτό νομικό σύστημα[53].

Ο Ettore Dezza θεωρεί ότι η περίπτωση των Ιονίων Νήσων έχει αξιοσημείωτα σημεία επαφής με έναν άλλο τόπο-σύμβολο της Ευρωπαϊκής Μεσογείου, το νησί της Μάλτας και του αρχιπελάγους του. Η συνάντηση μεταξύ βρετανικού *Common Law* και ρωμανο-γερμανικού *Diritto continentale* στην μαλτέζικη δικονομία προσιδιάζει με εκείνην του Ιόνιου κράτους. Δεν είναι τυχαίο ότι ο Chief-justice Kirkpatrik, γύρω στο 1830, συνεργάστηκε τόσο στην Κέρκυρα όσο και στη Μάλτα για την επεξεργασία των ποινικών προγραμμάτων των δύο κρατών. Οι κώδικες των Ιονίων Νήσων συνιστούν ένα εξαιρετικό παράδειγμα του πώς διαφορετικές δικονομικές κουλτούρες -το βενετικό δίκαιο (statuti veneti), το ρωμανο-κανονικό κοινό δίκαιο (romano-canonico), το κωδικοποιημένο δίκαιο και το αγγλικό (common law)- δια μέσου διαφορετικών γλωσσικών παραδόσεων (ιταλικής, ελληνικής, αγγλοσαξονικής) μπόρεσαν να συναντηθούν, δημιουργώντας ένα μοναδικό σύστημα πηγών δικαίου[54].

Η Βρετανική προστασία, λοιπόν, προωθεί τη συστηματοποίηση και κωδικοποίηση από την Ιόνιο Βουλή των νομοθετικών διατάξεων που αφορούσαν στην πρόληψη και καταστολή της παραβατικότητας στο Ιόνιο Κράτος, την ίδρυση νέων Αστυνομικών Υπηρεσιών (1818) και την Έκδοση Ποινικού Κώδικα (1841), Κώδικα Πολιτικής και Ποινικής Δικονομίας (1844) και Οργανικού Νόμου περί του Σωφρονιστικού Συστήματος (1845)[55].

Η μεγάλη στροφή σε ό,τι αφορά στη νομοθεσία του Ιονίου Κράτους γίνεται το έτος 1841, όταν η 7η Γερουσία, στη 2η συνάθροισή της αποφασίζει ότι οι Κώδικες

---

[53] Laidlaw Zoe, «Breaking Britannia's bounds? Law, settlers, and space in Britain's Imperial Historiography», *The Historical Journal*, τ. 55/3 (2012), σ. 807-830.

[54] Dezza Ettore, «La Corte vi domanda se siete reo o innocente": Istituti di Common Law nel Codice di Procedura Penale degli Stati Uniti delle Isole Ionie (1844)», *Acta Histriae* • 16 • 2008 • 4, p. 545-560, σελ. 545, σελ. 555.

[55] Έως το έτος 1840, το Ιόνιο Κοινοβούλιο ασχολείται με θέματα δημόσιας τάξης, καταστολής της παραβατικότητας και οργάνωσης των φυλακών του κράτους σχεδόν σε κάθε του Συνάθροιση (Sessione), εκδίδοντας πλήθος διατάξεων και νομοθετικών ρυθμίσεων. Βλ. «Raccolta degli Atti del Parlamento», Corfù 1847.

Αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με το Σύνταγμα του 1817 η εξουσία να νομοθετεί ανήκε στην Βουλή, όμως οι προς ψήφιση νόμοι δεν προτείνονται μόνο από Βουλευτή αλλά και από τον Αρμοστή και από τη Γερουσία: βλ. «Σύνταγμα 1817», Κεφάλαιο Τρίτο, Τμήμα Γ', άρθρα 13 και 14.

και οι Νόμοι που ψήφισε στην 1η της συνεδρία θα τεθούν σε ισχύ από την 6η Μαΐου 1841 και στο εξής τα Statuti Veneti και κάθε άλλος νόμος και κανονισμός που έρχεται σε αντίθεση με τα οριζόμενα στους νέους κώδικες θα σταματήσουν να έχουν ισχύ[56]. Στο Προοίμιο σημειώνεται η ανάγκη να έχει το Κράτος μία πλήρη Νομοθεσία Ποινική και Πολιτική που να ρυθμίζουν τη συμπεριφορά του πολίτη και να εξασφαλίζουν τα δικαιώματά του, μία νομοθεσία που θα αντικαταστήσει τους υπάρχοντες νόμους, οι οποίοι, με το πέρασμα των ετών έχουν γίνει αβέβαιοι και ακατάλληλοι να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες του λαού.

2.1 Ο Ιόνιος Ποινικός Κώδικας (1841).

Στο ΠΡΩΤΟ ΒΙΒΛΙΟ, τίτλο Α' του Ιόνιου Ποινικού Κώδικα (στο εξής Ι.Π.Κ.)[57] ορίζεται τι συνιστά αδίκημα, ενώ στον τίτλο Β' καθορίζεται το είδος των ποινών όλων των βαθμίδων (εγκληματικές, επανορθωτικές, αστυνομικές).

Στις *εγκληματικές ποινές* περιλαμβάνονται η ειρκτή, τα δημόσια έργα και η εργασία εντός της φυλακής[58]. Στις *επανορθωτικές ποινές* περιλαμβάνεται η φυλάκιση α) με υποχρέωση εργασίας εντός της φυλακής και β) με εργασία εντός ή εκτός της φυλακής. Και τα δύο είδη φυλάκισης δεν μπορεί να υπερβαίνουν τους 35 μήνες[59]. Στις *αστυνομικές ποινές* περιλαμβάνεται η κράτηση (έως 29 ημέρες), ο εν οίκω περιορισμός και η από τόπου απαγόρευσις[60].

---

[56] Seconda Sessione Estraordinaria del Settimo PARLAMENTO tenuta in virtù della Costituzione del 1817 -No XVIII- TITOLO – ATTO per rendere esecutorio il Codice Civile, il Criminale, il Commerciale, le rispettive Procedure, e la Legge Organica dell' Ordine Giudiziario adottati dall' attuale PARLAMENTO nella sua Prima Sessione". Corfù, 10 Marzo (26 Febbraio) 1841.

[57] Ο Ποινικός Κώδικας εκδόθηκε για πρώτη φορά το έτος 1841 στην ιταλική γλώσσα, με τίτλο: «Codice Penale degli Stati Uniti delle Isole Ionie» και επανεκδόθηκε το 1851 στα ελληνικά με τίτλο: «Ποινικός Κώδηξ του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων».

[58] Ποινικός Κώδηξ, ό.π., ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ «Περί των αδικημάτων, των ποινών και των ικανοποιήσεων εν γένει. Περί της παραγραφής, της χάριτος, και του προς εξάλειψιν της ποινικής αγωγής ειδικού διατάγματος, ΤΙΤΛΟΣ Β' «Περί των Ποινών εν γένει», Κεφ. Α' «Περί των εγκληματικών ποινών», στις εγκληματικές ποινές περιλαμβάνονται η ποινή των δημοσίων έργων και η ποινή της «ειρκτής» (άρθρο 29), ενώ περαιτέρω αναφορά στα δημόσια έργα εκτός της φυλακής (άρθρο 34) και στην εντός φυλακής εργασία των κρατουμένων (άρθρο 35).

[59] Ποινικός Κώδηξ, ό.π., ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ «Περί των αδικημάτων, των ποινών και των ικανοποιήσεων εν γένει. Περί της παραγραφής, της χάριτος, και του προς εξάλειψιν της ποινικής αγωγής ειδικού διατάγματος, ΤΙΤΛΟΣ Β' «Περί των Ποινών εν γένει», Κεφ. Β' «Περί των Επανορθωτικών Ποινών», άρθρα 45-47.

[60] Ποινικός Κώδηξ, ό.π., ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ «Περί των αδικημάτων, των ποινών και των ικανοποιήσεων εν γένει. Περί της παραγραφής, της χάριτος, και του προς εξάλειψιν της ποινικής αγωγής ειδικού διατάγματος, ΤΙΤΛΟΣ Β' «Περί των Ποινών εν γένει», Κεφ. Β' «Περί των Επανορθωτικών Ποινών», Κεφ. Γ' «Περί των αστυνομικών ποινών», άρθρα 52-55.

Τέλος, καθορίζονται οι *κοινές ποινές* στις οποίες περιλαμβάνεται η «μονήρης φυλάκισις», ως πειθαρχικό μέτρο για τη διατήρηση της τάξης εντός των φυλακών και μέσο νόμιμου καταναγκασμού. Η μονήρης φυλάκιση συνίσταται σε κράτηση σε κελί ευρύχωρο και φωτισμένο, εντός του κτηρίου της φυλακής, όπου ο καταδικασμένος μένει μόνος χωρίς να επικοινωνεί με κανέναν. Η ποινή αυτή δεν μπορεί να ξεπεράσει τις 14 ημέρες και δεν επιβάλλεται σε περίπτωση ασθενείας του φυλακισμένου[61].

Στο ΔΕΥΤΕΡΟ ΒΙΒΛΙΟ του Ι.Π.Κ. καθορίζονται τα είδη των αδικημάτων ανά κατηγορία (αδικήματα κατά του κράτους, αδικήματα κατά των δημοσίων διαχειρίσεων, αδικήματα κατά της διαχείρισης της δικαιοσύνης, αδικήματα κατά της διαχειρίσεως των οικονομικών, αδικήματα κατά της δημοσίας ευημερίας, αδικήματα κατά της δημοσίας τάξεως, αδικήματα κατά της οικιακής ειρήνης και τάξεως, αδικήματα κατά του προσώπου, αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας) και οι ποινές που αναλογούν στο καθένα, σε εννέα «Τίτλους» (Α’ έως Θ’), υποδιαιρούμενους σε μέρη, τμήματα και κεφάλαια.

Στον Τίτλο Γ’, Μέρος Β’, Κεφάλαιο Ε’ παρουσιάζονται τα «Περί των κατά της διοικήσεως των φυλακών και των ειρκτών αδικημάτων», δηλαδή τα αδικήματα που αφορούν σε καταχρήσεις και παραλείψεις κατά την άσκηση των καθηκόντων του Δεσμοφύλακα (παράλειψη αναγγελίας παραβατικών συμπεριφορών κρατουμένων, αμέλεια που οδήγησε σε απόδραση κρατουμένων, παράνομη αποδοχή και κράτηση ατόμου, άρνηση επιθεώρησης των βιβλίων των φυλακών, βασανισμός κρατουμένων, κατάχρηση εξουσίας προς χρηματισμό του δεσμοφύλακα, μη επιβολή τιμωρίας σε απείθαρχο κρατούμενο) και καθορίζονται οι ποινές που αναλογούν σε κάθε ένα[62].

---

[61] Ποινικός Κώδηξ, ό.π., ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ «Περί των αδικημάτων, των ποινών και των ικανοποιήσεων εν γένει. Περί της παραγραφής, της χάριτος, και του προς εξάλειψιν της ποινικής αγωγής ειδικού διατάγματος, ΤΙΤΛΟΣ Β’ «Περί των Ποινών εν γένει», ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ’ «Περί των Κοινών ποινών», άρθρα 36, 65-67.

[62] Ποινικός Κώδηξ, ό.π., ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ «Περί των αδικημάτων, των ποινών και των ικανοποιήσεων ιδιαιτέρως», ΤΙΤΛΟΣ Γ’ «Περί των κατά των δημοσίων διαχειρίσεων αδικημάτων», ΜΕΡΟΣ Β’ «Ειδικαί διατάξεις», ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α’ «Περί των κατά της διαχειρίσεων της δικαιοσύνης αδικημάτων», ΤΜΗΜΑ Β’ «Περί της παραλείψεως αναφοράς ή καταμηνύσεως»(άρθρα 312, 314), ΤΜΗΜΑ Γ’ «Περί της αποκρύψεως των ενόχων, της ευκολύνσεως της φυγής των και της αποδράσεως των φυλακισμένων» (άρθρα 380-381) και ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε’ «Περί των κατά της διοικήσεως των φυλακών και των ειρκτών αδικημάτων», ΤΜΗΜΑ Α’ «Περί καταχρήσεων, και παραλείψεων, αντικειμένων εις την καλήν διοίκησιν των φυλακών, και των ειρκτών» (άρθρα 435-442)

2.2 Ο Κώδικας Πολιτικής και Ποινικής Δικονομίας (1844).

Στο Σύνταγμα του 1817 προβλέπεται η ύπαρξη σε κάθε νησί Πρωτοδικείου, Κακουργοδικείου, Εμποροδικείου και -για την εκδίκαση ελαφρών αδικημάτων και μικρών πολιτικών διενέξεων- Ειρηνοδικείων. Ορίζεται, επίσης, ότι οι δικαστές θα εκλέγονται από την Γερουσία, με την επιδοκιμασία του Αρμοστή. Το Ανώτατο Συμβούλιο της Δικαιοσύνης (*Supremo Consiglio di Giustizia* ή *Alta Corte d' Appello*) συνεδριάζει στην Κέρκυρα, ως έδρα της Κυβερνήσεως, συγκείμενο από τέσσερα μέλη, τα δύο εκ των οποίων εκλέγονται από την Γερουσία και τα άλλα δύο ορίζονται από τον Βασιλέα, δια του Αρμοστή. Τέλος, ορίζεται ότι δικαίωμα χορήγησης χάριτος ή μεταβολής της ποινής ενός καταδίκου έχει η Γερουσία[63].

Η δικαστική εξουσία δεν μπορούσε να πάρει απόφαση χωρίς την τελική έγκριση του Βρετανού Αρμοστή, ενώ ο τελευταίος είχε την δυνατότητα να αναιρέσει τις αποφάσεις των δικαστών, αν δεν τις ενέκρινε[64].

Η νομοθεσία που αφορά στη δικαστική οργάνωση του Ιονίου Κράτους κωδικοποιείται το έτος 1844 με την έκδοση του Κώδικα Πολιτικής και Ποινικής Δικονομίας.[65] Σε κάθε νησί προβλέπεται η λειτουργία πολιτικών και ποινικών δικαστηρίων, πλημμελειοδικείων και κακουργοδικείων: Magistrati Civili, Tribunali Civili e di Commercio, Corti Civili e di Commercio, Magistrati d' Istruzione Criminale, Magistrati di Polizia Giudiziaria, Magistrati Correzionali και Corti Criminali και -όπως ήδη είχε προβλεφθεί στο Σύνταγμα- στην Κέρκυρα έδρευε το Ανώτατο Συμβούλιο Δικαιοσύνης (Supremo Consiglio di Giustizia).

Η αναλυτική παρουσίαση των επιμέρους διατάξεων δεν αφορά στην παρούσα μελέτη, έτσι θα περιοριστούμε να σημειώσουμε ότι στο Κεφάλαιο 10 του Κώδικα Δικονομίας γίνεται αναφορά στη σύλληψη και υποδοχή στη φυλακή του συλληφθέντος. Το κεφάλαιο έχει τίτλο «Dell' arresto personale» και ορίζει ότι κανείς δεν μπορεί να συλληφθεί χωρίς να υπάρχει σχετική απόφαση (*sentenza*) ή διαταγή/ένταλμα (*ordine*). Το άτομο που συνελήφθη πρέπει να οδηγείται άμεσα από τον εντεταλμένο υπάλληλο (*Esecutore Ministeriale*) στον καθορισμένο τόπο κράτησης και να παραδίδεται στον Δεσμοφύλακα (*Custode*), ο οποίος πρέπει να

[63] Σύνταγμα 1817, Κεφάλαιο 6, Τμήμα Α', άρθρα 1, 4, Τμήμα Β', άρθρα 1, 4 και Τμήμα Γ', άρθρο 1.

[64] Ζαρόκωστας Ευάγγελος, «Δικαιοσύνη και Εξουσία στις Αποικιακές Σπουδές…», ό.π., σελ. 39.

[65] «Legge Organica, Codice di Procedura Civile e Penale», Nella Tipografia del Governo, Corfù, 1844.

καταχωρίσει σε ειδικό κατάστιχο την πράξη παράδοσης. Για την μεταφορά του συλληφθέντος είναι υπεύθυνη η Εκτελεστική Αστυνομία, η οποία οφείλει να τον παραδώσει στα χέρια του δεσμοφύλακα, ο οποίος μπορεί να τον παραλάβει μόνον αν υπάρχει σχετικό ένταλμα[66].

Η αποτροπή τυχόν αυθαιρεσιών κατά τη σύλληψη και φυλάκιση ατόμων είναι κάτι που απασχολεί ιδιαίτερα τους Ιόνιους νομοθέτες. Εκτενής αναφορά στις διαδικασίες φυλάκισης γίνεται και στον *Ειδικό Νόμο* (*Legge Speciale*) για τη διαχείριση της Πολιτικής και Ποινικής Δικαιοσύνης που εκδίδεται το ίδιο έτος (1844): «Αι ποινικαί αποφάσεις αι μη υποκείμεναι εις έφεσιν θέλουν εκτελείσθαι άμα δημοσιευθείσαι. Προς το τέλος αυτό ο Δικαστής θέλει διατάττει τους ανθρώπους της Εκτελεστικής Αστυνομίας να περιφρουρούν τους καταδίκους και να τους εγχειρίζουν εις τον δεσμοφύλακα ομού με το προσήκον ένταλμα φυλακίσεως, εις το οποίον θέλει σημειούται η ημέρα καθ' ην ο κατάδικος πρέπει ν' αποφυλακίζεται, χωρίς να ήναι ανάγκη να εκδοθή εις τον ειρημένον δεσμοφύλακα άλλη διαταγή απολύσεως»[67].

2.3 Οι Αστυνομίες του Ιονίου Κράτους.

Όταν συστάθηκε το Ιόνιο Κράτος η απονομή της δικαιοσύνης αντιμετώπιζε αρκετά προβλήματα, μεγαλύτερο από τα οποία ήταν η μεγάλη διαφοροποίηση τόσο στον τρόπο εκδίκασης όσο και στον τρόπο εξαγωγής μίας απόφασης από τα αρμόδια δικαστήρια, κυρίως σε ό,τι αφορούσε στις υποθέσεις ήσσονος σημασίας. Τα παραπτώματα (*delitti*), οι παραβάσεις (*contravenzioni*) και οι αστικές αντιδικίες (*controversie civili*) μέχρι τότε κατατάσσονταν σε διάφορες κατηγορίες και ανάλογα εκδικάζονταν από δικαστήρια διαφορετικών δικαιοδοσιών, εξουσιών και ισχύος.

Η Αστυνομία είχε με τον καιρό αποκτήσει εκτός από εκτελεστικές αρμοδιότητες και δικαστικές, εφόσον δεν υπήρχε ούτε συστηματικός κανονισμός, ούτε λεπτομερής καθορισμός των αρμοδιοτήτων και δικαιοδοσιών καθενός δικαστηρίου[68]. Από

---

[66] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, Κεφ. 10, άρθρο 73 και άρθρο 80.

[67] Πράξη ΠΑ' «Πράξις της Γερουσίας κανονίζουσα ως ειδικός νόμος εις τας 4 μεγαλητέρας Νήσους την διαχείρισιν της πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης εν ταις Επιστασίαις της Εξοχής εκάστης των ιδίων αυτών Νήσων», 4η Συνάθροισις της 7ης Γερουσίας, Κέρκυρα, 27 Μαΐου/8 Ιουνίου 1844, Τίτλος ΣΤ' «Περί της εκτελέσεως των αποφάσεων των Επιστασιακών Ειρηνοδικών», άρθρο 41.

[68] Ήδη στη Συνθήκη των Παρισίων είχαν γίνει επανειλημμένες υποδείξεις να τροποποιηθούν οι νομικοί κώδικες που είχαν τεθεί από τους Βενετούς. Βλ. Gallant Thomas, «Experiencing Dominion,

τις πρώτες, λοιπόν, φροντίδες των νομοθετικών οργάνων του νέου κράτους ήταν και η ρύθμιση δικαιοδοσιών και αρμοδιοτήτων των αστυνομικών υπηρεσιών του Ιονίου Κράτους.

Η Υψηλή Αστυνομία. Στο Σύνταγμα του 1817 προβλέπεται η ύπαρξη «Υψηλής Αστυνομίας» η οποία, καθώς η τήρηση της τάξης υπάγεται στην στρατιωτική αρχή, τέθηκε υπό την άμεση διεύθυνση του Αρμοστή, ως διοικητή των στρατιωτικών δυνάμεων του Βασιλέα[69]. Η Υψηλή Αστυνομία αρχικά συγκέντρωνε αρμοδιότητες τόσο εκτελεστικές όσο και δικαστικές, όμως, το 1818 με την Πράξη 1 του Α' Κοινοβουλίου οι αρμοδιότητές της περιορίζονται μόνον στα εγκλήματα κατά του Κράτους («delitti contro lo Stato»), κάτι που, όπως σημειώνεται στο Προοίμιο, ήταν σφοδρή επιθυμία του Αρμοστή[70].

Το Α' Κοινοβούλιο αποφάσισε και την ίδρυση δύο νέων Αστυνομικών Υπηρεσιών: της Εκτελεστικής Αστυνομίας (Polizia Esecutiva) και της Δικαστικής Αστυνομίας (Polizia Giudiziaria). Επίσης, γίνεται σύντομη αναφορά στην Πολιτική Δημοτική Αστυνομία (Polizia Civile Municipale) διευκρινίζοντας ότι δεν είχε καμία σχέση με δικαστικές διαδικασίες[71].

Η Πολιτική Αστυνομία. Η υπηρεσία της πολιτικής αστυνομίας είχε ως καθήκον την εξασφάλιση της ηρεμίας και της ασφάλειας των πολιτών, σε συνεργασία με την Εκτελεστική Αστυνομία η οποία όφειλε να εφαρμόζει τις διαταγές της. Μάλιστα, για την καλύτερη άσκηση αυτών της των καθηκόντων, η Εκτελεστική Αστυνομία χρησιμοποιούσε και αξιωματικούς της Πολιτικής Αστυνομίας[72]. Η Πολιτική Αστυνομία της υπαίθρου, με την πράξη 29 του 5ου Κοινοβουλίου (11-8/3-7-1834), αναλαμβάνει και την τήρηση των νόμων και των δημοτικών κανονισμών, όπως και

Culture, Identity, and Power in the British Mediterranean», Notre Dame, University of Notre Dame Press, Indiana 2002, p. 8-9.

[69] Σύνταγμα του 1817, Κεφάλαιο 7, Τμήμα Β', άρθρο 4: «Επειδή η εν γένει μέριμνα της διατηρήσεως της τάξεως στην επικράτεια υπάγεται απευθείας και αμέσως εις την στρατιωτικήν αρχήν, γι' αυτό η Υψηλή Αστυνομία του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων τίθεται υπό την άμεσον διεύθυνσιν της αυτού εξοχότητος του Αρμοστού της αυτού μεγαλειότητος του Προστάτου Βασιλέως και του Διοικητού των δυνάμεων της αυτού μεγαλειότητος».

[70] Πράξη 1, Α' Κοινοβουλίου, Α' Συνεδρίαση (19-03-1818), «atto che regola la Polizia degli Stati Uniti delle Isole Ionie», Προοίμιο και Κεφ. 1, άρθρο 1.

[71] Πράξη 1, Α' Κοιν. (19-03-1818), ό.π., Κεφ. 1, άρθρο 2: «eccetuata la Polizia Civile Municipale, che non ha veruna relazione co' procedimenti giudiziarii».

[72] Νικηφόρου-Testone Αλίκη, «ΑΡΧΕΙΟ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ (1818-1866), ΣΥΝΟΠΤΙΚΟ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ, ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΑΡΧΕΙΟ ΚΕΡΚΥΡΑΣ, ΚΕΡΚΥΡΑ 1991», σελ. κγ'.

την εκτέλεση των δικαστικών πράξεων στην ύπαιθρο. Με την Πράξη 54 του 7ου Κοινοβουλίου 6/18-4-1844) ο Επιθεωρητής της Πολιτικής Αστυνομίας στην ύπαιθρο ονομάζεται Επιστάτης (Epistate) και έχει τα ίδια καθήκοντα με αυτά των αξιωματικών της Εκτελεστικής Αστυνομίας[73].

Η Δικαστική Αστυνομία. Τη διεύθυνση της Δικαστικής Αστυνομίας είχαν Ειρηνοδίκες, με αρμοδιότητα την εκδίκαση αστικών και ποινικών υποθέσεων ήσσονος σημασίας (παραπτώματα, παραβάσεις). Το αντικείμενο της διαφοράς των αστικών υποθέσεων δεν έπρεπε να ξεπερνά το ποσό των 30 *τάλαρων* για Κέρκυρα, Κεφαλονιά και Ζάκυνθο, το ποσό των 20 τάλαρων για τη Λευκάδα και το ποσό των 15 τάλαρων για τα υπόλοιπα νησιά[74]. Αντίστοιχα, για τις ποινικές υποθέσεις, τα εγκλήματα αρμοδιότητάς της αφορούσαν σε απλές σωματικές βλάβες, κλοπές μέχρι του ποσού των 60 τάλαρων για Κέρκυρα, Κεφαλονιά και Ζάκυνθο, 40 τάλαρων για τη Λευκάδα και 30 για τα μικρότερα νησιά και εγκλήματα κατά της ιδιοκτησίας[75]. Οι ποινές που μπορούσε να επιβάλει η Δικαστική Αστυνομία ήταν χρηματικές, περιοριστικές της ελευθερίας (έως τρεις μήνες), προσωρινή εξορία και καταναγκαστικά έργα[76].

Η Εκτελεστική Αστυνομία. Η Εκτελεστική Αστυνομία, όπως προαναφέραμε στην παρουσίαση των αρχειακών πηγών, ήταν υπεύθυνη για την εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων όλων των δικαστηρίων και των συμβολαιογραφικών πράξεων (διαχωρίζοντας με τον τρόπο αυτό την έκδοση των αποφάσεων από την εκτέλεσή τους) και για την πρόληψη και αντιμετώπιση της παραβατικότητας και την εξασφάλιση της ηρεμίας και της ασφάλειας των κατοίκων[77]. Σε ό,τι αφορά στις Φυλακές ο Έφορος της Ε.Α. είχε την εποπτεία της λειτουργίας των διαφόρων καταστημάτων, αρχικά υπό την ιδιότητά του ως αρχηγός της αστυνομίας και στη συνέχεια ως μέλος της Εφορατικής Επιτροπής. Τέλος, η Ε.Α. φρόντιζε για την εξωτερική φρούρηση των φυλακών και συνέδραμε, μέσω των υπαλλήλων της (χωροφυλάκων), στη φύλαξη των κρατουμένων που εργάζονταν στα δημόσια έργα.

---

[73] Νικηφόρου-Testone Αλίκη, «ΑΡΧΕΙΟ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ…», ό.π. , σελ. κδ'-κζ'.

[74] Πράξη 1, Α' Συνεδρίασης Α' Κοινοβουλίου, (19-03-1818), Κεφ. 2, άρθρο 1.

[75] Πράξη 1, Α' Συνεδρίασης Α' Κοινοβουλίου, (19-03-1818), Κεφ. 3, τμήμα Α', άρθρο 1.

[76] Πράξη 1, Α' Συνεδρίασης Α' Κοινοβουλίου, (19-03-1818), Κεφ. 3, τμήμα Β'.

[77] Αναλυτική περιγραφή των αρμοδιοτήτων της Ε.Α. και του τρόπου άσκησής τους γίνεται στην έκδοση: «POLIZIA ESECUTIVA, ISTRUZIONI ORDINI ec., DIREZIONE GENERALE DELLA POLIZIA ESECUTIVA, Corfu, 1 Maggio 1844, DALLA TIPOGRAFIA DEL GOVERNO, 1844».

3. Η νομοθεσία περί Φυλακών και το Σωφρονιστικό Σύστημα του Ιονίου Κράτους.

«Γνωστά είναι τα μειονεκτήματα της φυλακής και πόσο είναι επικίνδυνη όταν δεν είναι άχρηστη. Και όμως κανείς δεν "βλέπει" με τι θα μπορούσε να αντικατασταθεί. Πρόκειται για την πιο μισητή λύση που, μολαταύτα, κανείς δεν ξέρει πώς να την αποφύγει»[78].

3.1 Ο διεθνής προβληματισμός περί φυλακών κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα. Πρότυπα εγκλεισμού και συστήματα σωφρονισμού.

Τρεις είναι οι βασικές περίοδοι στην ιστορία των δυτικών φυλακών, κατά τον Di Gennaro: η περίοδος της *εκδίκησης και της καταστολής*, η οποία διήρκεσε πολλούς αιώνες με επικρατέστερο τύπο φυλακής τα «μπουντρούμια», η περίοδος της *θρησκείας*, κατά την οποία η στέρηση της ελευθερίας συνδέεται με τη μετάνοια[79] και η περίοδος *αναμόρφωσης και σωφρονισμού* των καταδίκων, σε μια προσπάθεια προστασίας της κοινωνίας από αυτούς[80].

Η Μπενβενίστε γράφει για την μετάβαση στην ποινή της φυλάκισης: «Στο "Surveiller et punir", ο Foucault δείχνει πως το πέρασμα από τον 18ο στον 19ο αιώνα σημαδεύεται και από τη μετάβαση από ένα πειθαρχικό σύστημα που ευνοεί τις

---

[78] Foucault Michel, «Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της Φυλακής», Εκδόσεις Ράππα, Σειρά: *Προβλήματα του καιρού μας*, Φεβρουάριος 1989, σελ. 304-305.

[79] Το κανονικό δίκαιο της δυτικής εκκλησίας θεωρούσε την αντικοινωνική συμπεριφορά ως αμάρτημα και τον εγκληματία ως αμαρτωλό που έπρεπε να τον επαναφέρει με την απομόνωση και την τιμωρία. Χάιδου Ανθοζωή, «Σωφρονιστικό σύστημα –Ζητήματα θεωρίας και πρακτική», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004, σελ. 10-11.

Όπως σημειώνει η Letterier, στη Γαλλία για πρώτη φορά η ιδέα μίας ποινής που θα αφορούσε στη στέρηση της ελευθερίας, σχετιζόμενη με την έννοια της μετάνοιας, εκφράστηκε στο συμβούλιο της Aix-la-Chapelle το έτος 1817, σε ένα πλαίσιο θρησκευτικό και όχι πολιτικό. Η απομόνωση έχει επίσης θρησκευτική καταγωγή (ιταλική) και την εξέλιξαν οι Πουριτανοί στη Μεγάλη Βρετανία και οι Κουάκεροι στις ΗΠΑ. Letterier Sophie, «Prison et pénitence au XIXe siècle», Armand Colin, *Revue "Romantisme"*, no 142, pages 41-52, 2008/4, σελ. 47.

[80] Di Gennaro Giacomo, «Prison Architecture: An International Survey of Representative Closed Institutions and Analysis of Current Trends in Prison Design», *Architectural Press*, 1975, p. 40.

Τα σωφρονιστήρια της Ολλανδίας του 16ου αιώνα (1596, το Rasphuis για τους άνδρες και το Spinhuis για τις γυναίκες), όπου κρατούνταν κυρίως νεαροί κλέφτες, επαίτες ή πόρνες, «αποτελούν την πρώτη εφαρμογή της σύγχρονης ιδέας για τη στερητική της ελευθερίας ποινής ως μέσο αγωγής και βελτίωσης του κρατουμένου». Κουράκης Νέστωρ, «Ποινική καταστολή - Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος», 5η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα, 2009, σελ. 132.

Βλ. και Tieleman David, «Prison dans la ville, prison hors la ville», ανακτήθηκε από: https://derivations.be/archives/numero-5/prison-dans-la-ville-prison-hors-la-ville.html (ημ/νία επίσκεψης 9-1-2023).

άγριες δημόσιες εκτελέσεις και τα βασανιστήρια σ' ένα άλλο που καταφεύγει στη φυλάκιση για να τιμωρήσει τους ενόχους. Η φυλακή, ή μάλλον η νέα αντίληψη γι' αυτήν, γίνεται ο ακρογωνιαίος λίθος του νέου πειθαρχικού συστήματος. Η επίβλεψη της ζωής, της ταυτότητας και της δραστηριότητας των καταδίκων γίνεται μία στρατηγική που αποβλέπει στη μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης, που αποσκοπεί περισσότερο στην προστασία της κοινωνίας παρά στην εκδικητική επιβεβαίωση της βασιλικής εξουσίας»[81].

Ο Emile Durkheim, στη θεωρία του για την εξέλιξη του θεσμού της φυλακής, υποστηρίζει ότι όσο οι κοινωνίες εξελίσσονται η ένταση της τιμωρίας μειώνεται και ο θεσμός της φυλακής βρίσκει τη θέση του, κυρίως ως μορφή τιμωρίας. Ανάλογα με τον τύπο της κοινωνίας η ποινολογία διαφοροποιείται. Έτσι, οι «απλές» κοινωνίες τιμωρούν πολύ αυστηρά τους παραβάτες, στο πλαίσιο της συλλογικής συνείδησης. Στις πιο εξελιγμένες κοινωνίες, που υφίστανται αξίες όπως η ανεκτικότητα και η ποικιλομορφία, η ποινολογία είναι πιο διαλλακτική[82].

Σε αυτή τη διαφοροποίηση της ποινολογίας συνέβαλε ιδιαίτερα ο Τσέζαρε Μπεκαρία[83], ο οποίος, το 1774 στο έργο του «Περί Εγκλημάτων και Ποινών» υποστήριξε ότι η βαρύτητα των ποινών που επιβάλλονται πρέπει να έχουν ανάλογη βαρύτητα με το έγκλημα που διαπράχθηκε, αλλά να μην έχουν ανταποδοτικό χαρακτήρα, αλλά αποτρεπτικό και προληπτικό. Πρότεινε την αντικατάσταση της σωματικής τιμωρίας με τον εγκλεισμό, ωστόσο η πρακτική της φυλάκισης δεν γενικεύτηκε μέχρι τα τέλη του 18ου αιώνα[84].

Καθοριστική ήταν η επίδραση που άσκησε η σκέψη του Άγγλου φιλόσοφου και νομικού Τζέρεμυ Μπένθαμ, κύριου εκπροσώπου του ωφελιμισμού[85]. Ο Μπένθαμ

---

[81] Μπενβενίστε Ρίκα, «Δίκαιο, δικαστικά αρχεία και κοινωνική ιστορία …», ό.π., σελ. 213.

[82] Durkheim Emile, «Δύο νόμοι για την ποινική εξέλιξη», 1920, Μεταφρ. Σ. Δασκαλάκη, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2005, σ. 35.

[83] Ο Τσέζαρε Μπεκαρία (1738-1794) ήταν Ιταλός εγκληματολόγος, οικονομολόγος, δημοσιολόγος και φιλόσοφος. Το έργο του «Περί εγκλημάτων και ποινών» επηρέασε τη σκέψη για την ποινική δικαιοσύνη και την τιμωρία των παραβατών, οδήγησε προς έναν ορθολογικό και ουμανιστικό αναπροσανατολισμό των ποινικών επιστημών και διαμόρφωσε την κλασική σχολή ποινικού δικαίου. Πηγή: https://el.wikipedia.org/

[84] Δρόσου Ξένη-Ιωάννα, «Η μικροκοινωνία των φυλακών και ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος», Διδακτορική Διατριβή, επιβλέπουσα καθηγήτρια Λυδάκη Άννα, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών και Ψυχολογίας, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Αθήνα 2016, σελ. 47.

[85] Ο Τζέρεμυ Μπένθαμ (1748-1832) ήταν Άγγλος φιλόσοφος και νομικός, ιδρυτής του σύγχρονου ωφελιμισμού. Ο ωφελιμισμός «ανήκε στις ηθικές θεωρίες που λέγονται "συνεπειοκρατικές", υπό την έννοια πως μια πράξη πρέπει να κρίνεται καλή ή κακή βάσει των συνεπειών της και όχι για τους

ανέπτυξε περαιτέρω τις ιδέες του Μπεκαρία για θεώρηση της ποινής όχι ως τιμωρίας, αλλά ως αποτροπής, με προληπτικό και επανορθωτικό χαρακτήρα, διατυπώνοντας προτάσεις μεταρρύθμισης του ποινικού νόμου στο σύνολό του και του βρετανικού σωφρονιστικού συστήματος[86]. Το «Πανοπτικόν», ένα από τα πιο γνωστά έργα του Μπένθαμ, αφορά στην ιδανική φυλακή, στο εσωτερικό της οποίας όχι μόνο είναι αδιάκοπη η παρατήρηση και ο έλεγχος των κρατουμένων, αλλά και του επιτηρητή και ο τελευταίος έλεγχος εναπόκειται στη δημόσια γνώμη[87].

Ο θεσμός της φυλάκισης είναι ταυτόχρονα ένα ζήτημα ηθικό, ένα ζήτημα κοινωνικό, ένα ζήτημα πολιτικό και οικονομικό[88] που απασχολεί νομικούς και φιλοσόφους και υπό την επίδραση των μεταρρυθμιστικών ιδεών και των ανθρωπιστικών και θρησκευτικών κινημάτων οδηγεί, στην καμπή του 18ου προς τον 19ο αιώνα, σε μία μεγάλη στροφή στον τομέα της νομοθεσίας περί φυλακών[89].

Στα τέλη του 18ου αιώνα διαμορφώθηκαν τρία πρότυπα εγκλεισμού: α) το Βελγικό, με την αναμορφωτική δομή εργασίας της Γάνδης (*Manufacture de Gand* -1775), β) το Αγγλικό, με το σωφρονιστήριο του Gloucester (1791) και γ) της Φιλαδέλφειας, με το penitentiary της Walnut Street (1795), που άνοιξε υπό την επίδραση των Κουάκερων και συνδύαζε πρακτικές των δύο προηγούμενων ιδρυμάτων: «Υποχρεωτική εργασία σε εργαστήρια, διαρκής απασχόληση των κρατουμένων, χρηματοδότηση της φυλακής από τούτη την εργασία, αλλά και ατομική αμοιβή των φυλακισμένων για να εξασφαλιστεί η ηθική και υλική επανένταξή τους στον αυστηρό κόσμο της οικονομίας»[90].

Κατά το πρώτο ήμισυ του 19ου αιώνα η ποινική φυλακή ήταν ένα είδος ουτοπίας των θεωρητικών, στον αντίποδα των ποινών εξόντωσης (θανατικές ποινές) που προϋπήρχαν, ο φαντασιακός τόπος όπου θα λάμβαναν χώρα η μεταμέλεια και η

λόγους για τους οποίους έγινε». Eco U., Fedriga R., «Η ιστορία της Φιλοσοφίας», τόμος 6, Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ (ειδική έκδοση), Αθήνα, 2018, σελ. 209.

[86] Eco U., Fedriga R., «Η ιστορία της Φιλοσοφίας», ό.π., σελ. 217.

[87] Για το «Πανοπτικόν» βλ. παρούσα μελέτη, Κεφ. ΙΙ, σελ. 71 και ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, εικόνα 1.

[88] Letterier Sophie, «Prison et pénitence au XIXe siècle». Armand Colin, Revue "Romantisme", 2008/4, no 142, pages 41-52, ISBN 9782200924768, σελ. 41. Ανακτήθηκε από: www.cairn.info/revue-romantisme-2008-4-page-41.htm. (Ημ/νία επίσκεψης: 8-8-2022).

[89] «Στην καμπή του δέκατου όγδοου προς τον δέκατο ένατο αιώνα μια καινούργια νομοθεσία καθορίζει την εξουσία του κολασμού σαν γενικό δικαίωμα της κοινωνίας, εξουσία που ασκείται με τον ίδιο τρόπο πάνω σε όλα τα μέλη της κοινωνίας και όπου το κάθε άτομο έχει τα ίδια δικαιώματα». Foucault Michel, «Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της Φυλακής», Εκδόσεις Ράππα, Σειρά: Προβλήματα του καιρού μας, Φεβρουάριος 1989, σελ. 304.

[90] Foucault Michel, «Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της Φυλακής», ό.π., σελ. 164-165.

λύτρωση του ενόχου. Την ίδια στιγμή που οι θεωρητικοί της φυλακής ονειρεύονται τον σωφρονισμό των κρατουμένων, η πλειοψηφία των ασκούντων τη διοίκηση των σωφρονιστηρίων στόχευαν στην καθυπόταξη και αποτροπή παρά στην αναμόρφωση των ανθρώπων που ήταν κλεισμένοι στα ιδρύματά τους[91].

Όπως υπογραμμίζει η Michelle Perrot, οι θεωρητικοί των φυλακών ήταν πάνω από όλα οργανωτές: «Το πρόβλημά τους είναι λιγότερο η σκέψη της ποινής –αυτή θα είναι η φυλάκιση και τελικά, τουλάχιστον για τους πιο φωτισμένους, θα απορροφήσει την ποινή του θανάτου- και περισσότερο η δημιουργία της καλύτερης δυνατής φυλακής: τιμωρητική, αποτρεπτική, αποτελεσματική. Διότι, πολλοί πιστεύουν στον σωφρονισμό μέσω του εγκλεισμού»[92].

Τον 19ο αιώνα συναντούμε και τα δύο συστήματα εγκλεισμού: το κοινοβιακό και το απομονωτικό.

α) κοινοβιακό σωφρονιστικό σύστημα. Στις αρχές του αιώνα το πλέον διαδεδομένο σύστημα φυλάκισης ήταν το κοινοβιακό, δηλαδή, εκείνο που «οι κρατούμενοι διαβιούν όλοι μαζί, ανεξαρτήτως βαρύτητας του διαπραττομένου αδικήματος, ηλικίας ή φύλου. Στην "καλύτερη" των περιπτώσεων χωρίζονται σε ομάδες, υπό την επιτήρηση των φυλάκων. Στη διάρκεια της ημέρας εργάζονται σε κοινά εργαστήρια και τη νύχτα κοιμούνται σε κοινούς θαλάμους. Βρίσκονται κατά συνέπεια σε συνεχή μεταξύ τους επαφή και επικοινωνία»[93].

Αυτής της μορφής η φυλακή «ήταν περισσότερο ένα εγκληματογόνο "σχολείο διαφθοράς" παρά ένα σωφρονιστήριο»[94], ιδίως για περιστασιακούς κρατούμενους όπως ήταν οι υπόδικοι και οι οφειλέτες. Το κοινοβιακό σύστημα, παρά τις πρόδηλες αρνητικές του συνέπειες για τους έγκλειστους, αλλά και τις δυσκολίες που δημιουργούσε στη φύλαξή τους, εφαρμόστηκε σε πολύ μεγάλη έκταση, επειδή «δεν

---

[91] Letterier Sophie, «Prison et pénitence au XIXe siècle», ό.π., σελ. 41.

[92] Perrot Michelle, «Prisons du XIXe siècle: les théoriciens, Dans Les ombres de l' histoire…», op. cit. (αναφορά σε υποσημείωση αρ. 11, στο έργο της Letterier "Prison et penitence…", ό.π.).

[93] Καρδαρά Αγγελική, «Η Ιστορία της Σωφρονιστικής: Από τις κοινοβιακές φυλακές στην "εξαγορά" της ελευθερίας», άρθρο, δημοσίευση 10 Οκτωβρίου 2016. Ανακτήθηκε από postmodern: https://www.postmodern.gr/i-istoria-tis-sofronistikis-apo-tis-koinoviakes-filakes-stin-exagora-tis-eleyuerias/ (τελευταία ημερομηνία επίσκεψης: 24-2-22).

[94] Αλεξιάδης Στέργιος, «Σωφρονιστική», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 4η έκδοση, 2001, σελ. 28-29.

απαιτούσε υψηλές δαπάνες, γεγονός που κρινόταν πολύ πιο σημαντικό από τη διασφάλιση της ατομικής αξιοπρέπειας»[95].

β) Απομονωτικό σύστημα. Σε αντίθεση με το κοινοβιακό σύστημα, στο οποίο οι κρατούμενοι έχουν πλήρη επικοινωνία μεταξύ τους, «το απομονωτικό στηρίζεται στην μόνιμη, συνεχή και ολοκληρωτική απομόνωση του κρατουμένου, στον οποίο απαγορεύεται η επικοινωνία (γραπτή, προφορική, με σημεία) με τους συγκρατούμενούς του. Οι κρατούμενοι κατά τη διάρκεια της ημέρας και της νύχτας, τόσο κατά τις ώρες εργασίας όσο και όταν δεν εργάζονται, υποχρεούνται να βρίσκονται απομονωμένοι στο κελί τους, όπου δέχονται τις επισκέψεις των σωφρονιστικών υπαλλήλων, των ιερωμένων ή των μελών της Εταιρείας των Φυλακών. Είναι άξιο επισημάνσεως ότι απαγορεύονται οι επισκέψεις συγγενών και φίλων, με την αιτιολογία ότι τέτοιου είδους επαφές δύναται να είναι "επικίνδυνες", γιατί διαταράσσουν την ψυχική ηρεμία του τροφίμου»[96].

Σύμφωνα με τους Ευαγγελιστές του τέλους του 18ου αιώνα, το μέσο για την ηθική αναμόρφωση του ατόμου ήταν η απομόνωση, ώστε να αποκοπεί ο ένοχος από συνηθισμένο του περιβάλλον και να δημιουργήσει ενοχές/τύψεις. Η απομόνωση εφαρμοζόταν σε παραλλαγές, που όλες είχαν ως στόχο την αναμόρφωση του κρατούμενου, αποτρέποντας την αμοιβαία διαφθορά, είτε εμποδίζοντας την επικοινωνία μεταξύ των κρατουμένων διαμέσου της απομόνωσης, είτε εμποδίζοντας την πνευματική επικοινωνία διαμέσου της σιωπής. Απομόνωση και σιωπή πηγαίνουν μαζί: το κελί απομονώνει το κορμί, η σιωπή διαχωρίζει τα μυαλά[97].

Τα πλέον διαδεδομένα απομονωτικά συστήματα ήταν το Πενσυλβανικό ή Φιλαδέλφειας, το Ωβούρνειο ή Μικτό και το Ιρλανδικό ή Προοδευτικό.

Πενσυλβανικό σύστημα (ή Φιλαδέλφειας ή απομονωτικό).

Το σύστημα αυτό εφαρμόστηκε στο Eastern State Penitentiary (1829) στην Φιλαδέλφεια της πολιτείας Πενσυλβάνια των ΗΠΑ. Σύμφωνα με το πενσυλβανικό σύστημα οι κρατούμενοι ήταν χωρισμένοι κατά φύλο, ηλικία και ικανότητα για εργασία. Ζούσαν απομονωμένοι στα κελιά τους χωρίς να μπορούν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους, με μόνη συντροφιά τα κείμενα της Αγίας Γραφής. Το

[95] Καρδαρά Αγγελική, «Η Ιστορία της Σωφρονιστικής…», ό.π.

[96] Καρδαρά Αγγελική, «Η Ιστορία της Σωφρονιστικής…», ό.π.

[97] Letterier Sophie, «Prison et pénitence au XIXe siècle», ό.π., σελ. 48.

σύστημα αυτό έπαψε σταδιακά να εφαρμόζεται, διότι αυτή η πλήρης απομόνωση του κρατουμένου δημιουργούσε την ανάπτυξη ψυχικών διαταραχών στους κρατουμένους[98]. Σύμφωνα με τον Τοκβίλ η «εξ ολοκλήρου διανοητική» τιμωρία των φυλακών της Φιλαδέλφειας είναι ταυτόχρονα η πιο γλυκιά και η πιο φοβερή που έχει ποτέ επινοηθεί[99].

Στην Αγγλία το σύστημα αυτό ξεκίνησε να εφαρμόζεται από το 1842 σε φυλακές που σχεδιάστηκαν ειδικά για αυτό, όπως η περίφημη φυλακή Pentonville στο Λονδίνο, όπου οι κρατούμενοι φόραγαν κουκούλες στο κεφάλι, ώστε να μην βλέπει ο ένας τον άλλο όταν κυκλοφορούσαν εκτός κελιού και στην εκκλησία κάθονταν σε ατομικά κουβούκλια ώστε να βλέπουν μόνο τον ιερέα. Στόχος του συστήματος ήταν οι κρατούμενοι να αναλογίζονται τα σφάλματά τους και να μετανοήσουν για αυτά, με τη βοήθεια του ιερέα που τους επισκεπτόταν τακτικά στο κελί τους[100].

Ωβούρνειο σύστημα (ή μικτό ή σύστημα σιωπής).

Η πιο διαδεδομένη παραλλαγή του απομονωτικού συστήματος ήταν εκείνη του Ωβούρνειου, που εφαρμόστηκε στην φυλακή Auburn της Νέας Υόρκης (1818). Σε αυτό το σύστημα προβλέπεται η πλήρης απομόνωση του κρατούμενου στο κελί του τη νύχτα, αλλά η κοινοβιακή διαβίωση και εργασία την ημέρα. Η αποτροπή της πνευματικής επικοινωνίας μεταξύ κρατουμένων επιτυγχάνεται με την τήρηση του κανόνα της απόλυτης σιωπής και την αυστηρή πειθαρχία.

Η συζήτηση γύρω από τα δύο αμερικανικά συστήματα αναφοράς, το Πενσυλβανικό και το Ωβούρνειο, συνεχίστηκε τουλάχιστον έως το 1840 και κυριαρχείται από τους Λουκάς και Τοκβίλ. Ο Charles Lucas, Διοικητής των γαλλικών φυλακών, θεωρούσε ότι η ποινή είχε ως στόχο μόνον την αποτροπή του εγκλήματος μέσω του εκφοβισμού και τον σωφρονισμό του εγκληματία μέσω της συνήθειας.[101] Ο

---

[98] Βερύκιου Ειρήνη, «Σωφρονιστικά Ιδρύματα: Μία ματιά στην ιστορία και τις δομές των φυλακών στην Ευρώπη και την Ελλάδα», φοιτητική εργασία στο μάθημα ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΙΙ, Ε.Ε., καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφωνίτου, Πάντειο Πανεπιστήμιο, ακαδημαϊκό έτος 2020-2021, ppt., σελ. 4.

[99] Letterier Sophie, «Prison et pénitence au XIXe siècle», ό.π., σελ. 48.

[100] Marland Hilary, «Past Time: …», ό.π. και παρούσα εργασία ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, εικόνες 4α και 4β.

[101] «La punition n' est pas chargée de régler le compte de l' homme avec la loi morale, ni d' égaler les souffrances à la perversité des actes. Qu'elle prévienne les plus importants de ces actes pervers, qu'elle les prévienne au degré suffisant pour le maintien de la paix, pour l'essor du perfectionnement individuel et social: voilà son œuvre». Lucas Charles, «Du système pénal et du système répressif en général», dans *Revue française*, no 5, septembre 1828, p. 28.

Alexis De Tocqueville, πολιτικός και εξαιρετικός γνώστης του αμερικανικού σωφρονιστικού συστήματος, στεκόταν κριτικά απέναντι στη φιλανθρωπία και έδινε ξεκάθαρα προβάδισμα στην υπεράσπιση της κοινωνίας. Πίστευε στην αναμορφωτική αξία της απόλυτης απομόνωσης τη νύχτα, της κοινής εργασίας την ημέρα, της εκμάθησης μιας τέχνης και της εκπαίδευσης. Όμως, τόνιζε ότι δεν έπρεπε η φυλακή να μετατραπεί σε άσυλο: έπρεπε να υπάρχει σκληρή πειθαρχία[102]. Οι άνθρωποι που η κοινωνία απομακρύνει από τους κόλπους της, έπρεπε να βρουν στη φυλακή όλες τις αυστηρές τιμωρίες που δεν αντιτίθενται στην ανθρωπιά. Επιθυμούσε ένα σωφρονιστικό σύστημα που να κάνει τους καταδίκους καλύτερους, χωρίς να γλυκαίνει τη μοίρα τους.[103]

Στις ΗΠΑ, τελικά, επικράτησε το Ωβούρνειο σύστημα, καθώς είχε χαμηλότερο κόστος και καλύτερη απόδοση μέσω της κοινής εργασίας. Άλλωστε, η απομόνωση συχνά καταστρατηγείτο λόγω πληθώρας κρατουμένων.

Προοδευτικό ή Ιρλανδικό σύστημα.

Το 1853 ένα νέο σύστημα προστίθεται στα δύο προηγούμενα. Πρόκειται για το σύστημα που εισήγαγε ο Alexander Maconochie, όταν έφτασε επόπτης στη φυλακή του Norfolk Island στην Αυστραλία και βασίζεται σε ένα σύστημα βαθμών (mark system), βάσει του οποίου ο κρατούμενος μπορούσε να κερδίσει πόντους (credits) μέσω καλής διαγωγής και παραγωγικής εργασίας, με τους οποίους «εξαγόραζε» την ελευθερία του[104]. Ο κατάδικος ξεκινάει την κράτησή του σε πλήρη απομόνωση, αν δείξει καλή διαγωγή περνάει σε κράτηση «εν κοινώ» και στη συνέχεια σε προσωρινή απόλυση από τη φυλακή. Σε περίπτωση, αντίθετα, που έχει κακή διαγωγή επιστρέφει στο αρχικό στάδιο.

Το σύστημα αυτό προϋπέθετε μία μακροχρόνια ποινή, ώστε να υπάρχει ο χρόνος της σταδιακής συγκέντρωσης «βαθμών», με βάση την καλή διαγωγή και την παραγωγική εργασία και επέτρεπε στον κρατούμενο να ολοκληρώσει τις τρεις «φάσεις» που οδηγούσαν στην (υπό όρους) αποφυλάκισή του: «την "ποινική" (penal stage), κατά την οποία κάθε κρατούμενος εργάζεται μόνος του επί έξι μήνες, υπό

[102] Letterier Sophie, «Prison et pénitence au XIXe siècle», ό.π., σελ. 44.

[103] «Les hommes que la société repousse de son sein doivent trouver dans l'emprisonnement tous les châtiments rigoureux qui ne répugnent pas à l'humanité; nous voulons un système pénitentiaire qui les rende meilleurs sans adoucir leur sort». De Tocqueville Alexis, «Écrits sur le système pénitentiaire en France et à l' étranger», *Œuvres complètes*, tome IV, Paris, Gallimard, NRF, 1984, p. 54.

[104] Καρδαρά Αγγελική, «Η ιστορία της Σωφρονιστικής…», ό.π.

καθεστώς αυστηρής πειθαρχίας, την "κοινωνική" (*social stage*), κατά την οποία ο κρατούμενος εντάσσεται για τουλάχιστον 18 μήνες σε μια ομάδα έξι ατόμων, των οποίων η ευθύνη είναι συλλογική για την εξασφάλιση ή την απώλεια βαθμών, και την "εξατομικευμένη" (*individualized stage*), κατά την οποία ο κρατούμενος εργάζεται μόνος του για τουλάχιστον έξι μήνες, έξω από τη φυλακή, έως ότου συμπληρώσει τους βαθμούς που του υπολείπονται για την υπό όρους αποφυλάκισή του».[105]

Θα κλείσουμε την αναφορά μας στα απομονωτικά συστήματα φυλάκισης επισημαίνοντας ότι, παρά τους ένθερμους υποστηρικτές τους, συνάντησαν από τα πρώτα κιόλας χρόνια εφαρμογής τους πολλές αρνητικές κριτικές. Το απομονωτικό σύστημα της Φιλαδέλφεια, ειδικά, ξεσήκωσε πολλές αντιδράσεις, όπως εκείνες της εφημερίδας *The Times*, καθώς η υπερβολική απομόνωση οδηγούσε αναπόφευκτα σε παράνοια και αυτοκτονίες. Ανάμεσα στις φωνές διαμαρτυρίας, ήταν και εκείνη του Κάρολου Ντίκενς, ο οποίος θεωρούσε την μονήρη κράτηση ένα αργό και καθημερινό μαρτύριο του μυαλού, χειρότερο από αυτό των σωματικών βασανιστηρίων[106].

3.2 Η εξέλιξη του συστήματος φυλάκισης στο Ιόνιο Κράτος: το πέρασμα από τις Κοινοβιακές Φυλακές στο Σωφρονιστήριο.

«Le geôlier n'avait autre chose à faire qu' à empêcher les prisonniers de sortir. L'emploi du Directeur est de les empêcher de rentrer. Cette charge comprend à la fois l'œuvre pénale, l' œuvre réformatrice et l' œuvre protectrice»[107].

3.2.α Νομοθεσία και Κανονισμοί περί φυλακών.

Η ίδρυση του Ιόνιου Κράτους συμπίπτει με τον διεθνή προβληματισμό που επικρατούσε σχετικά με τον σωφρονισμό των καταδίκων και την πρακτική εφαρμογή

---

[105] Δρόσου Ξένη Ιωάννα, «Η μικροκοινωνία των φυλακών…», ό.π., σελ. 49.

Για το σύστημα του Μακόνοχι βλ. Moore John, "Alexander Maconochies mark system". Prison Service Journal, 198. pp. 38-46. ISSN 0300-3558 Available from: http://eprints.uwe.ac.uk/16321.

[106] «Slow and daily tampering with the mysteries of the brain… immeasurably worse than any torture of the body». Marland Hilary, «Past Time: …», ό.π.

[107] *Ο Δεσμοφύλακας το μόνο που είχε να κάνει ήταν να εμποδίζει τους κρατούμενους να βγουν έξω. Το καθήκον του Διευθυντή (ενν. του Σωφρονιστηρίου) είναι να τους εμποδίσει να επιστρέψουν. Αυτό το καθήκον συμπεριλαμβάνει το ποινικό, το αναμορφωτικό και το προστατευτικό έργο* (δική μας μετάφραση). Cozziris Giovanni, Governatore del Penitenziario di Corfù ed Ispettore Generale delle Prigioni dello Stato Ionio, «Statistica del Penitenziario di Corfù, per gli anni 1857-1858-1859», Corfù, tipografia *Ionia*, 1861, σελ. 64.

των νέων θεωριών, με την ίδρυση νέων Σωφρονιστικών Ιδρυμάτων τόσο στην πρωτοπόρα Αμερική όσο και την Ευρώπη[108].

Το Ιόνιο Κράτος συγκαταλέγεται στα κράτη που επιδιώκουν την αναβάθμιση των φυλακών και του σωφρονιστικού του συστήματος, το οποίο αντιμετώπιζε σοβαρότατα προβλήματα. Όπως προαναφέραμε, έως την 6η Μαΐου 1841, που τέθηκαν σε ισχύ οι νέοι νομικοί Κώδικες και Κανονισμοί, το κράτος λειτουργούσε με βάση διατάξεις παλαιών νόμων (κυρίως τα Statuti Veneti). Η λειτουργία των Φυλακών, ειδικότερα, τουλάχιστον κατά τα πρώτα πέντε έτη της Βρετανικής Προστασίας, στηριζόταν σε κανονισμούς και διατάξεις που προϋπήρχαν του Ιονίου Κράτους. Στο Αρχείο της Ε.Α. εντοπίσαμε, για παράδειγμα κανονισμό για τον Δεσμοφύλακα ο οποίος εκδόθηκε το έτος 1810, επί κυριαρχίας Γάλλων αυτοκρατορικών, σε αντίγραφο του 1814, όταν η Βρετανική σημαία κυμάτιζε ήδη στα κερκυραϊκά φρούρια[109]. Με βάση αυτόν τον κανονισμό λειτούργησαν οι φυλακές του Ιονίου Κράτους τουλάχιστον έως το έτος 1819, όταν κυρώθηκε ο Κανονισμός του 1817,

---

[108] Η Αγγλία, το Βέλγιο και η Γαλλία είναι οι ευρωπαϊκές χώρες που πρωτοπορούν σε σχέση με την εφαρμογή σωφρονιστικών συστημάτων, ενώ ακολουθεί η Ιταλία με κάποια καθυστέρηση.

Ημερομηνίες-σταθμοί στην πορεία εξέλιξης του συστήματος φυλάκισης στην Αγγλία είναι:
1718 Η «Transportation Act» θεσπίζει τη μεταγωγή των καταδίκων εκτός Αγγλίας.
1776 Η διακήρυξη της ανεξαρτησίας της Αμερικής θέτει τέλος στην μεταφορά καταδίκων εκεί.
1776 Χρήση των παροπλισμένων πολεμικών πλοίων (hulks) ως φυλακών.
1777 Εκδίδεται το βιβλίο του John Howard «The State of the Prisons in England and Wales»
1779 «Penitentiary Act». Η πρώτη θεσμοθέτηση κρατικών φυλακών στην Αγγλία.
1787 Επανεκκίνηση μεταγωγών καταδίκων. Αναχώρηση του πρώτου στόλου για Αυστραλία.
1791 Έκδοση του «Πανοπτικού» σχεδίου του Jeremy Bentham.
1810 Οριστική απόρριψη του πανοπτικού από την επιτροπή της Βουλής των Κοινοτήτων.
1817 Εγκαίνια των φυλακών του Millbank (η μεγαλύτερη φυλακή της Ευρώπης).
1817 Σύσταση της «The Prison Discipline Society».
1818 Εισαγωγή του τροχόμυλου (treadmill) ως τιμωρίας.
1823 «Gaol Act»
1835 «Prisons Act». Διορισμός Επιθεωρητών φυλακών.
1838 «Parkhurst Act». Ίδρυση κρατικού αναμορφωτηρίου για νεαρούς παραβάτες.
1842 Εγκαίνια της «φυλακής πρότυπο» στο Pentonville.
1844 Ορισμός του Josua Jebb ως Γενικού Επιθεωρητή Φυλακών (Surveyor-General of Prisons).
1850 Επιτροπή πειθαρχίας φυλακών (Committee on Prison Discipline).
1857 Κατάργηση μεταγωγών καταδίκων στην Αυστραλία.
1865 «Prison Act». Καθιέρωση ενός αυστηρού συστήματος φυλάκισης.

(Yvonne Jewkes «Handbook on Prisons», Willan Publishing 2007, Chapter 2 – "Prison histories and competing audiences, 1776–1966", Keith Soothill, σελ. 32, Table 2.2 «Some milestones in prison history»).

[109] «Regolamento pel Custode delle Carceri proposto al Senato dal Sig:r Amm:re di Governo con suo dispaccio delli 10 Luglio 1810». Αντίγραφο (με ημ/νία 16-08-1814) που εξήχθη από το 7ο Κατάστιχο Αλληλογραφίας της Γραμματείας της τοπικής Διοίκησης «Estratto dal Registro 7mo dispaccio esistente nella Segreteria della Locale Administrazione». Ε.Α., Φ. 737, υποφ. 8.

διατηρώντας, τόσο αυτός όσο και οι μετέπειτα κανονισμοί, πολλά από τα στοιχεία του κανονισμού του 1810.

Το 1ο Κοινοβούλιο προχώρησε, λοιπόν, το 1819, στην κύρωση δύο Κανονισμών (Regolamenti) του έτους 1817, ο ένας εκ των οποίων αφορούσε στα καθήκοντα του Δεσμοφύλακα και ο άλλος στη διαδικασία συλλήψεων και φυλακίσεων. Πρόκειται στην ουσία για επικύρωση δύο στρατιωτικών κανονισμών, που εκδόθηκαν από τον Αρμοστή (*Dal Palazzo*), την 1-10-1817, δηλαδή πριν από τη δημοσίευση του Συντάγματος του 1817 και υπογράφονται από τον Γραμματέα της Κυβέρνησης (*Segretario del Governo, Maggior Generale, William Meyer*)[110].

Στην πορεία των ετών, προκειμένου να καλυφθούν οι νέες ανάγκες των φυλακών και να οργανωθεί καλύτερα το σύστημα φυλάκισης, ψηφίζεται πλήθος νομοθετικών πράξεων. Με την ίδρυση νέων φυλακών και την κύρωση Κανονισμών ασχολήθηκε το 1ο Κοινοβούλιο, το 6ο και το 7ο ψήφισαν επιμέρους διατάξεις για τη διατροφή των οφειλετών και των απόρων, το 3ο και 5ο για την πειθαρχία στις φυλακές, ενώ το 4ο και το 7ο Κοινοβούλια ψήφισαν Κανονισμούς για τις Φυλακές και το 8ο τον Οργανικό Νόμο[111]:

-REGOLAMENTO *Riguardante gli Arresti e le Carcerazioni* (1-10-1817, adottato 13-9-1819, Πράξη 30 1ου Κοινοβουλίου).

-REGOLAMENTO *Riguardante le Attribuzioni del Custode delle Pubbliche Carceri, e le discipline interne delle medesime* (10-10-1817, adottato 13-9-1819, Πράξη 30 1ου Κοινοβουλίου).

-Atto No XXX (30), terza sessione del 1° Parlamento, *che ordina la Fondazione di nuove Carceri negli Stati Uniti delle Isole Ionie*, Corfu, li 26 Maggio 1820.

-ΠΡΑΞΙΣ ΠΖ' (87) της 2ης Γερουσίας, *προβλέπουσα ώστε οι καταδικασμένοι εγκληματικώς εις το εξής, και όσοι εις το περασμένον καταδικάσθησαν παραπάνω από μίαν διορισμένην περίοδον, πρέπει να δουλεύσουσι (espiare) την ποινήν οπού τους εδόθη* (05-07-1827).

---

[110] «Τα αρχικά συναισθήματα αμηχανίας, που προκαλεί η ένταξη στρατιωτικών οδηγιών σε πράξη του Κοινοβουλίου, γρήγορα κάμπτονται αν αναλογιστεί κανείς ότι σύμφωνα με το τέταρτο άρθρο του δεύτερου τμήματος του εβδόμου κεφαλαίου του Συντάγματος οι βρετανικές δυνάμεις ήταν αρμόδιες για την τήρηση της εσωτερικής τάξης». Μιχαλοπούλου Ζωή, «Ο επτανησιακός συνταγματισμός στα χρόνια της αγγλοκρατίας», ό.π., σελ. 283.

[111] Το περιεχόμενο των κανονισμών και των διατάξεων παρουσιάζεται αναλυτικά, κατά περίπτωση, στα επιμέρους κεφάλαια της παρούσας μελέτης.

-ΠΡΑΞΙΣ Β’ της Α’ Συναθροίσεως της 3ης Γερουσίας, *δια της οποίας προβλέπεται η εσωτερική ευταξία των διαφόρων Φυλακών και Δεσμωτηρίων (Case di Penitenza, Prigioni e Carceri) και η πειθαρχία των καταδικασθέντων και φυλακωθέντων* (22-03-1828).

-ΠΡΑΞΙΣ Λ’ (30)/ Α’ Συνάθροισις της 4ης Γερουσίας κτλ. / ΤΙΤΛΟΣ/ ΠΡΑΞΙΣ της Γερουσίας *διορίζουσα καλητέρους κανονισμούς διά τα Δεσμωτήρια, τας Διορθωτικάς και Μεταμελητικάς Φυλακάς* (25-05-1833).

-ΠΡΑΞΙΣ ΛΔ’ (34), Α’ Συνάθροισις της 5ης Γερουσίας *Χαλινώνουσα την απείθειαν των φυλακωμένων* (30-7/11-8-1834).

-ΠΡΑΞΙΣ Ε’ (5), Α’ Συνάθροισις της 6ης Γερουσίας/ ΤΙΤΛΟΣ/ ΠΡΑΞΙΣ της Γερουσίας *κανονίζουσα παν ό,τι αφορά το ημεροτρόφιον, το χορηγητέον εις τους φυλακωμένους δια Πολιτικά (τσιβίλι) χρέη*, 22-3/3-4-1839.

-ΠΡΑΞΙΣ Δ’, Α’ Συνάθροισις της 7ης Γερουσίας/ ΤΙΤΛΟΣ/ ΠΡΑΞΙΣ της Γερουσίας *προσθέτουσα προβλέψεις τινάς εις τον Νόμον τον κανονίζοντα το Ημεροτρόφιον των υπό κράτησιν διά Πολιτικά χρέη* (22-3/4-4-1840).

-ΠΡΑΞΙΣ ΙΖ’ (17) , Α’ Συνάθροισις της 7ης Γερουσίας, *συνιστώσα τους περί των Δεσμωτηρίων Κανονισμούς* (11/23-5-1840).

-ΠΡΑΞΙΣ ΙΒ’ (12), Α’ Συνάθροισις της 8ης Γερουσίας για την καθιέρωση ενός *Οργανικού Νόμου* για το Σωφρονιστικό Σύστημα και Κανονισμοί για την εφαρμογή του (14/26-5-1845).

Η λειτουργία του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας, οδηγεί στην έκδοση Εσωτερικού Κανονισμού λειτουργίας, ο οποίος αντικαταστάθηκε μετά από 10 έτη από τον κανονισμό που εκπόνησε ο Ι. Κοτζίρης:

-*Regolamento sul Regime Interno della Casa di Emendazione di Corfù*, GAZZETTA UFFIZIALE DEGLI STATI UNITI DELLE ISOLE IONIE, Num. 142, Corfù, 18-9-1847, pp. 19-24.

-*Εσωτερικός κανονισμός του εν Κερκύρα Σωφρονιστηρίου*, (1858)[112].

[112] «Εσωτερικός κανονισμός του εν Κερκύρα σωφρονιστηρίου / σχηματισθείς παρά Ιωάννου Κοτζίρη, Διευθυντού του ιδίου καταστήματος (1858)». Βιβλιοθήκη της Βουλής, ταξιθετικός αριθμός ΣΒΕ Ι 1858 ΕΣΩ.

Όλα τα νομοθετικά κείμενα είναι πολύτιμοι οδηγοί μας στην προσπάθεια ανασύνθεσης του συστήματος φυλάκισης -και μετέπειτα σωφρονισμού- του Ιονίου Κράτους.

3.2.β Το κοινοβιακό σύστημα φυλάκισης στο Ιόνιο Κράτος (1815-1845).

Τα πρώτα 30 χρόνια του Ιονίου Κράτους οι έννοιες του σωφρονισμού και της ανταμοιβής είναι ακόμη μακρινές, καθώς κυριαρχεί το κοινοβιακό και τιμωρητικό σύστημα φυλάκισης. Η κράτηση έχει ως κύριο στόχο την απομάκρυνση των καταδίκων από την κοινωνία, την τιμωρία τους για το αδίκημα που διέπραξαν και την αξιοποίησή τους ως εργατικά χέρια για τα δημόσια έργα, ενώ τηρείται ένας στοιχειώδης μόνο διαχωρισμός μεταξύ κρατουμένων, ανάλογα με το είδος της ποινής, την ηλικία, το φύλο και τη θρησκεία.

Σωματικές τιμωρίες, όπως εκείνη της μαστίγωσης και του αλυσοδεσίματος και τιμωρίες *κενής* εργασίας, όπως η εργασία στον τροχόμυλο[113], συνυπάρχουν με τη φροντίδα του νόμου για προστασία των κρατουμένων από την κακομεταχείριση ή και το βασανισμό τους εκ μέρους του Δεσμοφύλακα: το κοινοβιακό σύστημα φυλάκισης στο Ιόνιο Κράτος ισορροπεί μεταξύ πρακτικών του παρελθόντος (σκληρή εργασία, συνωστισμός, ακατάλληλα οικήματα, σωματικές τιμωρίες) και σύγχρονων σωφρονιστικών θεωριών (ανθρώπινες συνθήκες κράτησης, σωφρονισμός μέσω εργασίας).

Η ανάγκη βελτίωσης των κτηριακών υποδομών των φυλακών του Ιονίου Κράτους και των συνθηκών κράτησης, όσο και η ανάγκη αναμόρφωσης του παλαιού συστήματος φυλάκισης ήταν εμφανής από τα πρώτα χρόνια σύστασης του κράτους. Η εμπειρία είχε αποδείξει περίτρανα ότι ο συνωστισμός φυλακισμένων σε ακατάλληλα κτήρια είχε ως αποτέλεσμα τη διαφθορά και όχι το σωφρονισμό των κρατουμένων[114], όμως, η κοινοβιακή κράτηση ήταν η μόνη βιώσιμη λύση, καθώς

---

[113] Για τον τροχόμυλο βλ. παρούσα μελέτη, Κεφ. VI - «Η εργασία των κρατουμένων», ενότητα 3.2 «Η εργασία ως τιμωρία».

[114] «Constando da rapporti di varii Reggenti di queste Isole, che lo stato materiale delle carceri, l'inadattabilita, e l' angustia loro aggravano indebitamente il rigore naturale della prigionia, e mettono talvolta in pericolo l'esistenza medesima dei detenuti […] e di prevenire inoltre con un saggio scompartimento delle medesime, le triste conseguenze morali della riunione di prigionieri di diversa specie e carattere...». Προοίμιο της Πράξης 30 του 1ου Κοινοβουλίου (1ο Parlamento, Νο XXX, *Atto del Parlamento che ordina la Fondazione di nuove Carceri negli Stati Uniti delle Isole Ionie*, Corfù, li 26 Maggio 1820).

δεν υπήρχαν οι κτηριακές υποδομές για να υποστηρίξουν ένα σύστημα ατομικής κράτησης[115].

Διαχωρισμός κρατουμένων. Από τη νομοθεσία προβλεπόταν καταρχάς ο διαχωρισμός μεταξύ υποδίκων και καταδίκων και στη συνέχεια μεταξύ κρατουμένων με διαφορετική βαρύτητα ποινής, φύλο, ηλικία, θρησκεία. Στους κανονισμούς για τις συλλήψεις και τις φυλακίσεις, που εκδίδονται το 1817, ορίζεται ότι οι *συλληφθέντες* για πολιτικές οφειλές (debiti civili) θα κρατούνται εντός των τειχών («recinti») του Νέου Φρουρίου, οι συλληφθέντες *υπόδικοι* για πλημμελήματα ή άλλα μικρά αδικήματα εντός των φυλακών (Carceri) του Ν. Φρουρίου, οι *συλληφθέντες* για αδικήματα μεγάλης βαρύτητας στις Επανορθωτικές αίθουσες (Camere di Correzione), οι *κατάδικοι* για βαριά αδικήματα θα κρατούνται στις φυλακές (prigioni) και οι *κατάδικοι* για ελαφρά αδικήματα στις Επανορθωτικές αίθουσες (Camere di Correzione)[116]. Προβλέπεται, λοιπόν, διαχωρισμός μεταξύ υποδίκων και καταδίκων και μεταξύ καταδίκων για ελαφρά ή βαριά αδικήματα, ενώ οι «πολιτικοί» οφειλέτες αποτελούν διαχρονικά -όπως θα δούμε και στη συνέχεια- μία ειδική (και πολυπληθή) κατηγορία κρατουμένων[117].

Το 1833 το θέμα επανέρχεται στο προσκήνιο με την ψήφιση «καλύτερων» κανονισμών για τις Φυλακές, μεταξύ των οποίων η θέσπιση -υποτυπώδους- διαχωρισμού των *καταδίκων* από τους *υποδίκους*: οι κατάδικοι του Διορθωτικού Αρχείου (Magistrato Correzionale) διαμένουν στο εξής σε Διορθωτικά Οικήματα (Camera di Correzione) και οι εγκαλούμενοι (υπόδικοι, prevenuti) για ποινικά εγκλήματα στο ίδιο κτήριο, αλλά σε διαφορετική αίθουσα και χωρίς αλυσίδες («δεσμά», catene).[118]

---

[115] Σύμφωνα με τον Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου Ιωάννη Κοτζίρη, το κοινοβιακό σύστημα φυλάκισης, χωρίς εργασία και χωρίς εκπαίδευση, ήταν σε ισχύ στο Ιόνιο Κράτος στην Κέρκυρα έως και το έτος 1860, ενώ στα υπόλοιπα νησιά εξακολούθησε να ισχύει και μετά το έτος 1861. Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù, …», 1861, ό.π., σελ. 24.

[116] «Regolamento per gli Arresti e le Carcerazioni», (1-10-1817), άρθρο 3. «Raccolta degli atti del Parlamento», Corfù 1847, pp. 81-84.

[117] Τα επόμενα χρόνια βλέπουμε ότι οι οφειλέτες κρατούνται σε αίθουσες της Μονής Ευαγγελιστρίας (Camere dell' Annunziata ή Debtors Prison at the Convent of the Annunziata) ή σε ξεχωριστό τμήμα των φυλακών του Οχυρού Αβράμη. Ε.Α., Φ. 451 «Return of Gaols and Houses of Correction and of the number of Prisoners therein for …» [κατάσταση με όλα τα σωφρονιστικά ιδρύματα που λειτουργούσαν την περίοδο 1837-1839 (μφ., έντυπο-φόρμα). Βλ. παρούσα μελέτη, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2, εικόνα 1] και Ε.Α., Φ. 1618, υποφ. 2, έγγραφο με ημ/νία 8-5-1835.

[118] Πράξις Αριθ. Λ' *διορίζουσα καλητέρους κανονισμούς δια τα Δεσμωτήρια, τας Διορθωτικάς και Μεταμελητικάς Φυλακάς*, Συνάθροισις πρώτη της 4ης Γερουσίας, 25-5-1833, άρθρο 3.

Στους κανονισμούς του 1840, με το ίδιο σκεπτικό ότι ήταν αναγκαίος ο διαχωρισμός των κρατουμένων ανάλογα με τη βαρύτητα του αδικήματος, προβλέπεται η ύπαρξη Συγκροτήματος Φυλακών (*Κατάστημα Δεσμωτηρίων, Stabilimento Carceri, Establishment of Prisons*) το οποίο θα αποτελείται από: α. Φυλακές (*Prigioni, Gaols*), β. Πειθαρχικούς οίκους (*Case di Disciplina, Houses of Discipline*) και γ. Επανορθωτικούς οίκους (*Case di Correzione, Houses of Correction*) για την έκτιση ποινής των *καταδικασθέντων* (*espiazione delle condanne, expiation of offences*). Επιπλέον, προβλέπεται Οίκος Κρατήσεως (Casa di Arresto, House of Arrest) για πολιτικούς οφειλέτες και Τόπος Καταθέσεως (*Luogo di Deposito, Place of Deposit*) για την κράτηση των υποδίκων (*εκκαλούμενοι, prevenuti, accused*)[119].

Στους ίδιους κανονισμούς υπάρχει μέριμνα για χωριστή κράτηση των ανηλίκων (σε ιδιαίτερο οίκημα, *in un separato Quartiere, in a separate quarter*), δηλαδή α) σε Φυλακές ή Πειθαρχικούς Οίκους (όπου κρατούνται οι ανήλικοι που εκτίουν την ποινή που τους επιβλήθηκε από κάποια δικαστική αρχή)[120] ή β) σε Επανορθωτικούς Οίκους (*Case di Correzione, Houses of Correction*), όπου κρατούνται ανήλικοι κατόπιν αίτησης των γονέων ή κηδεμόνων τους («ad istanza dei genitori o di chi tiene le veci di genitore»)[121].

Επιπλέον, από τις αρχειακές πηγές βλέπουμε ότι υπήρχε πρόβλεψη για διαχωρισμό των γυναικών, των Εβραίων και των φαυλοβίων. Στην Κέρκυρα, ένα τμήμα του κτηρίου των «πολιτικών φυλακών» λειτουργεί ως Γυναικεία Φυλακή (*Female Prison*)[122], ενώ οι Εβραίοι και οι φαυλόβιοι (vagabondi) κρατούνται και προαυλίζονται σε ξεχωριστό τμήμα του Οχυρού Αβράμη[123].

---

[119] Atto No 17 DEL VII PARLAMENTO (11/23 Maggio 1840) *che stabilisce i Regolamenti delle Carceri* [Πράξις No 17 , Α' Συνάθροιση της 7ης Γερουσίας (11/23 Μαΐου 1840) «συνιστώσα τους περί των Δεσμωτηρίων Κανονισμούς»], άρθρο 1.

[120] «Regolamenti delle Carceri», Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 12.

[121] «Regolamenti delle Carceri», Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρα 51, παράγραφος 1 και παράγραφος 53.

[122] Ε.Α., Φ. 451 «Return of Gaols and Houses …», ό.π.

[123] Ε.Α., Φ. 2, υποφ. 6, φ. 2 (08-06-1846), αναφορά από Φυλακές Αβράμη.

Στο Ιόνιο Κράτος η συνύπαρξη Εβραίων και χριστιανών ήταν διαχρονικά προβληματική και τα περιστατικά βίας συχνά, για αυτό και υπήρχε πρόνοια διαφορετικού χώρου κράτησης.

Οι «φαυλόβιοι» και οι «πολιτικοί» οφειλέτες, αντιμετωπίζονται επίσης με κάποια επιείκεια, καθώς δεν είναι εγκληματίες όπως οι υπόλοιποι, αλλά -στην πλειοψηφία τους- εξαθλιωμένοι αγρότες και μόνιμα χρεωμένοι αγρολήπτες, οι οποίοι προκειμένου να εξοφλήσουν τα χρέη τους κατέφευγαν είτε στον δανεισμό είτε στην επαιτεία. Όπως επισημαίνει ο Γκέκας, η συσσώρευση επαιτών και αλητών στις πόλεις αποτέλεσε κοινωνικό πρόβλημα για το Ιόνιο Κράτος, αποτέλεσμα μιας ολοένα

Τιμωρητική και Σωφρονιστική Εργασία κρατουμένων στις κοινοβιακές φυλακές. Μέρος του συστήματος κράτησης σε όλους τους τύπους κοινοβιακών φυλακών (φυλακές, πειθαρχικούς οίκους και επανορθωτικούς οίκους) αποτελεί η εργασία των κρατουμένων, με διαφορετικό -ανά είδος κράτησης- χαρακτήρα.

Στις Φυλακές η εργασία έχει τιμωρητικό χαρακτήρα και είναι είτε εσωτερική (συνήθως τροχόμυλος), είτε εξωτερική (συνήθως στην καθαριότητα των οδών της πόλης) και επιβάλλεται σε όσους από τους κρατούμενους εκτίουν ποινή που περιλαμβάνει εργασία.

Στους Πειθαρχικούς Οίκους η εργασία έχει επίσης τιμωρητικό χαρακτήρα, είναι εσωτερική, το είδος της καθορίζεται από την Κυβέρνηση ανάλογα με τις ανάγκες του κράτους και αφορά σε όλους τους κρατούμενους.

Στους Επανορθωτικούς Οίκους η εργασία είναι σωφρονιστική, συνίσταται σε εξωτερικές και εσωτερικές εργασίες και υποχρεούνται σε αυτήν όλοι οι κρατούμενοι, στους οποίους ανήκει εξολοκλήρου το προϊόν της εργασίας τους[124].

Πειθαρχικές ποινές κρατουμένων. Η διασφάλιση της πειθαρχίας των φυλακισμένων ταλανίζει τη διοίκηση των κοινοβιακών φυλακών σε όλο το διάστημα της βρετανικής προστασίας. Στον Κανονισμό του 1817, ορίζεται ως τιμωρία των απείθαρχων το δέσιμό τους με αλυσίδες ή ο εγκλεισμός τους στην απομόνωση[125], ενώ, το έτος 1828 ορίζεται ότι η απομόνωση συνοδεύεται από μείωση φαγητού (μόνο ψωμί και νερό) ή και μαστίγωση (*frusta, ξυλιές*)[126].

Το έτος 1834, το 5ο Κοινοβούλιο, σε μία προσπάθεια να αντιμετωπιστούν τα σοβαρά περιστατικά απειθαρχίας των κρατουμένων -ιδίως των καταδίκων σε καταναγκαστική εργασία, ορίζει ως μέσο σωφρονισμού τον εγκλεισμό του απείθαρχου στην απομόνωση, σιδηροδέσμιου, με τροφή μόνο ψωμί και νερό[127].

επιδεινούμενης οικονομίας, που στηριζόταν στην αγροτική παραγωγή (κυρίως ελαιολάδου και σταφίδας). Το κράτος επιστράτευσε την αστυνομική δύναμη για να τους απομακρύνει από τους δρόμους, δημιουργώντας ασφυξία στις φυλακές. Βλ. Gekas Sakis, «Xenocracy: …», ό.π., σελ. 16-17.

[124] «Regolamenti delle Carceri», Πράξη 17, 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρα 42, 49, 54-55.

[125] «camera solitaria ed oscura». REGOLAMENTO Riguardante le Attribuzioni del Custode delle Pubbliche Carceri, e le discipline interne delle medesime (10-10-1817, adottato 13-9-1819), άρθρο 8. Σε «Raccolta degli atti del Parlamento», Corfù 1847, pp. 87-90

[126] Την ποινή της μαστίγωσης μπορεί να επιβάλλει μόνον η Ε.Α., όχι ο Δεσμοφύλακας. Πράξη Β', 1η Συνάθροισις της 3ης Γερουσίας, 22 Μαρτίου 1828, άρθρο 2.

[127] Πράξη 34, 5ου Κοινοβουλίου (11-8/3-7-1834) *per frenare l'insubordinazione dei Prigionieri*.

Το 1841 ο Ιόνιος Ποινικός Κώδικας παγιώνει τον εγκλεισμό στην απομόνωση ως πειθαρχική ποινή[128].

Διαβίωση, περίθαλψη, μεταχείριση. Η νομοθεσία ήδη με τους Κανονισμούς του έτους 1817 προβλέπει ιατρική περίθαλψη (άρθρο 9), διατροφή και ένδυση για τους απόρους (άρθρα 11, 12, 20), προαυλισμό (άρθρο 16), καθαριότητα και απολύμανση των χώρων και του ιματισμού (άρθρα 14-15) και δικαίωμα για επισκεπτήριο (άρθρο 10)[129]. Αντίστοιχες προβλέψεις υπάρχουν στους Κανονισμούς του 1833[130] ενώ, σε όλους τους Κανονισμούς τονίζεται ότι ο Δεσμοφύλακας δεν επιτρέπεται να κακομεταχειρίζεται τους κρατούμενους, αντίθετα οφείλει να τους συμπεριφέρεται με καλοσύνη[131].

Στην πράξη, όπως θα δούμε, οι συνθήκες κράτησης στις κοινοβιακές φυλακές ήταν από δύσκολες έως απάνθρωπες, δείγμα της διάστασης μεταξύ θεωρίας (νομοθετικές ρυθμίσεις) και πράξης (πραγματικές συνθήκες).

3.2.γ Η θεσμοθέτηση του νέου Σωφρονιστικού συστήματος κράτησης - Ο Οργανικός Νόμος για το Σωφρονιστικό Σύστημα.

Η ψήφιση του Οργανικού Νόμου το 1845 αποτελεί, αδιαμφισβήτητα, ορόσημο στην πορεία εξέλιξης του συστήματος φυλάκισης στο Ιόνιο Κράτος. Στο προοίμιο εξηγείται ότι και στο παρελθόν ψηφίστηκαν μεταβατικοί νόμοι και λήφθησαν πειθαρχικά μέτρα με στόχο την επίτευξη του σωφρονισμού των κρατουμένων, όμως η έλλειψη κτηριακών υποδομών δεν επέτρεψε να εφαρμοστεί ένα σύστημα ικανό να φέρει το επιθυμητό αποτέλεσμα του σωφρονισμού των κρατουμένων. Τώρα είναι εφικτή η εισαγωγή ενός σωφρονιστικού συστήματος, καθώς, στο νησί της Κεφαλονιάς υπάρχει ένα κτήριο που μπορεί με τις κατάλληλες προσθήκες και μετατροπές να

---

[128] Ποινικός Κώδηξ, ό.π., ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ «Περί των αδικημάτων, των ποινών και των ικανοποιήσεων εν γένει. Περί της παραγραφής, της χάριτος, και του προς εξάλειψιν της ποινικής αγωγής ειδικού διατάγματος, ΤΙΤΛΟΣ Β' «Περί των Ποινών εν γένει», ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ' «Περί των Κοινών ποινών», άρθρα 65-67.

[129] «REGOLAMENTO Riguardante le Attribuzioni del Custode …» (1817), ό.π..

[130] Το ίδιο προβλέπεται και στους Κανονισμούς του 1833: «Συνάθροισις Πρώτη της τετάρτης Γερουσίας, Αριθ. Λ', Πράξις της Γερουσίας *Διορίζουσα καλήτερους κανονισμούς δια τα Δεσμωτήρια, τας Διορθωτικάς και Μεταμελητικάς Φυλακάς*, Κέρκυρα 25 Μαΐου 1833», άρθρο 28.

[131] REGOLAMENTO Riguardante le Attribuzioni del Custode …, 1817, ό.π., άρθρο 8.

Βλ. και «Συνάθροισις Πρώτη της τετάρτης Γερουσίας, Αριθ. Λ', Πράξις της Γερουσίας *Διορίζουσα καλήτερους κανονισμούς δια τα Δεσμωτήρια, τας Διορθωτικάς και Μεταμελητικάς Φυλακάς*, Κέρκυρα 25 Μαΐου 1833», άρθρο 20.

διαμορφωθεί σε Σωφρονιστήριο και στην Κέρκυρα ανοικοδομείται ένα νέο κτήριο στον λόφο Σωτήρος[132].

Στο εξής ορίζεται ότι θα υπάρχουν μόνο δύο τύποι δεσμωτηρίων: α) τα Σωφρονιστήρια (ένα σε Κέρκυρα και ένα σε Κεφαλληνία) για την κράτηση των καταδίκων για κακούργημα (*misfatto*)[133] και β) οι Φυλακές (*Case di Detenzione, Houses of Arrest*) για την κράτηση των καταδίκων για πλημμέλημα (*delitto*) και μικρότερα αδικήματα[134].

Το σωφρονιστικό σύστημα που εισάγεται το 1845 στα Ιόνια νησιά, ακολουθεί τις γενικές αρχές περί σωφρονισμού που, όπως είδαμε, αναπτύσσονται τον 19ο αιώνα στις προηγμένες χώρες της Δύσης. Βασίζεται στο «οικηματικό» (ατομικό) σύστημα κράτησης (*regime cellulare, cellular system*), στην απομόνωση, στη σιωπή, στην εργασία, στη θρησκεία και στην εκπαίδευση (εκμάθηση μίας τέχνης, ελληνικής γλώσσας και αριθμητικής, μελέτη θρησκευτικού δόγματος).

Οι αρχές του προσιδιάζουν στο Ωβούρνειο (μικτό) σύστημα χωρίς, όμως να το ακολουθούν πιστά. Άλλωστε, στο προοίμιο του Οργανικού Νόμου αναφέρεται ότι οι αρχές των σωφρονιστικών συστημάτων που εφαρμόζονται στα διάφορα κράτη μπορούν να διαφοροποιούνται ανάλογα με το κλίμα, τις κοινωνικές και οικογενειακές συνήθειες, το πολιτισμικό επίπεδο του πληθυσμού και την αποτελεσματικότητα των ποινικών του νόμων.

Οι διατάξεις του Οργανικού Νόμου για τις Case di Detenzione.

Ο Οργανικός Νόμος ορίζει και για τους οίκους κράτησης (*case di detenzione*) ως στόχο τον σωφρονισμό των κρατουμένων, μέσα από την ατομική κράτηση, τον

---

[132] ATTO No 12 DELL' VIII PARLAMENTO (14/26 Maggio 1845) *per istabilire una Legge Organica sul sistema penitenziario da adottarsi; ed i Regolamenti relativi onde farla eseguire*.

Διευκρινίζεται ότι οι διατάξεις του Οργανικού Νόμου θα είχαν ισχύ μετά την έναρξη λειτουργίας των Σωφρονιστηρίων και ότι στο μεσοδιάστημα η εκτελεστική εξουσία θα έστελνε εγκυκλίους με όσες από τις διατάξεις του Οργανικού Νόμου θα έκρινε ότι μπορούσαν να εφαρμοστούν προπαρασκευαστικά στις υπάρχουσες φυλακές (άρθρα 153-154 και 156). Ο Οργανικός νόμος τέθηκε, λοιπόν, σε ισχύ δύο χρόνια μετά από την δημοσίευσή του, το έτος 1847.

[133] Οι κακούργοι που κρατούνταν έως τότε στις φυλακές (Prigioni) των διαφόρων νησιών, θα μεταφέρονταν στα Σωφρονιστήρια Κέρκυρας και Κεφαλληνίας. ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 3-4.

[134] Συγκεκριμένα, στις φυλακές κρατούνται κατάδικοι για αδικήματα (reati) κατά του προσώπου, κατά της ιδιοκτησίας, κατά της διαχειρίσεως της δικαιοσύνης, της δημοσίας τάξεως και της τάξεως των οικογενειών και λοιπά αδικήματα (delitti). Επίσης, πολιτικοί οφειλέτες, υπόδικοι και ανήλικοι - κατόπιν αίτησης των γονέων ή κηδεμόνων τους (*ad istanza dei genitori o di chi tiene le veci di genitore*).

κανόνα της σιωπής, την εργασία, τη διδασκαλία και την θρησκευτική υποστήριξη. Οι πειθαρχικοί κανόνες, οι απαγορεύσεις και οι τιμωρίες δεν διαφέρουν από τις αντίστοιχες για τα Σωφρονιστήρια, ενώ προβλέπεται η κράτηση σε διαφορετικό χώρο για τις ειδικές κατηγορίες κρατουμένων (οφειλέτες, υπόδικους, γυναίκες και ανηλίκους[135]).

Συγκεκριμένα, ο Οργανικός Νόμος προβλέπει ότι στις *Case di Detenzione* οι κατάδικοι σε ποινή μεγαλύτερη των 6 μηνών παραμένουν σε ατομικά κελιά νύχτα και ημέρα, εκτός από τις ώρες εργασίας, προαυλισμού, εκκλησιασμού ή επισκεπτηρίου και οφείλουν να τηρούν τον κανόνα της σιωπής, εκτός από την ώρα του προαυλισμού.

Οι κατάδικοι σε ποινή μικρότερη των 6 μηνών ή σε αστυνομική ποινή υποχρεούνται να διαμένουν στο ατομικό τους κελί μόνον κατά τη διάρκεια της νύχτας, τηρώντας τον κανόνα της σιωπής. Κατά τη διάρκεια της ημέρας επιτρέπεται να συμβιώνουν με τους συγκρατούμενούς τους και να μιλούν ελεύθερα μεταξύ τους (με χαμηλή και ήρεμη φωνή).

Οι κρατούμενοι για πολιτικά χρέη (*debitori civili*) κρατούνται σε χώρο «απλής κρατήσεως» (*di semplice arresto, of simple arrest*) όπου συμβιώνουν τόσο κατά τη διάρκεια της ημέρας όσο και κατά τη διάρκεια της νύχτας και μπορούν να μιλούν ελεύθερα, αλλά με χαμηλή και ήρεμη φωνή.

Οι υπόδικοι (*imputati*) κρατούνται επίσης σε χωριστά κελιά το βράδυ και τις ώρες των γευμάτων, αλλά συμβιώνουν στην αυλή, την εκκλησία, στο επισκεπτήριο.

Τέλος, οι ανήλικοι που κρατούνται με γονική αίτηση, πρέπει να μένουν σε χωριστά κελιά και το πρωί και το βράδυ[136].

Στην πράξη, όμως, τόσο στις φυλακές της πόλης της Κέρκυρας όσο και εκείνες των άλλων νησιών, εξακολούθησε να ισχύει το παλαιό σύστημα κοινοβιακής κράτησης, η οποία όχι μόνον δεν ήταν σε θέση να σωφρονίσει τους κρατουμένους, αλλά αντίθετα διέφθειρε όσους αθώους κρατούνταν ως υπόδικοι και κατέστρεφε τα

[135] Η κράτηση των ανηλίκων που βρίσκονται στις Case di Detenzione κατόπιν αίτησης των γονέων ή των κηδεμόνων τους διέπεται από ειδικούς κανόνες: οι ανήλικοι διαμένουν πάντα σε χωριστά κελιά, πρωί και βράδυ, προαυλίζονται διαφορετικές ώρες από τους υπόλοιπους (8-10 π.μ. και 5-7 μ.μ., το καλοκαίρι, και 9-11 π.μ. και 2-4 μ.μ. το χειμώνα) και τις υπόλοιπες ώρες οι ανήλικοι είτε παραμένουν στα κελιά τους, όπου έχουν πρόσβαση σε βιβλία ασκητικής, ηθικά και ιστορικά, είτε πηγαίνουν στο σχολείο. ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 1, 2, 22, 68.

[136] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 14-24.

όποια αποτελέσματα σωφρονισμού όσων είχαν εκτίσει την ποινή τους στο Σωφρονιστήριο, αλλά, αντί να αποφυλακιστούν, κρατούνταν στις κοινοβιακές φυλακές μέχρι να εξοφλήσουν τα δικαστικά τους έξοδα[137].

Οι διατάξεις του Οργανικού Νόμου για τα Σωφρονιστήρια (Case di Emendazione).

Ο Οργανικός Νόμος καθορίζει ότι στα Σωφρονιστήρια θα κρατούνται μόνον κατάδικοι για κακούργημα[138]. Όμως, όταν το 1847 ξεκίνησε τη λειτουργία του το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας, πέραν των καταδίκων για κακούργημα που μεταφέρθηκαν σε αυτό από όλα τα νησιά, εισήχθησαν και οι κατάδικοι για πλημμέλημα ή και πταίσμα, που έως τότε κρατούνταν σε φυλακές της Κέρκυρας, κάτι που συνεχίστηκε σε όλη τη διάρκεια της λειτουργίας του[139]. Για τον Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας Ιωάννη Κοτζίρη, αυτό δεν συνάδει με τον στόχο του σωφρονισμού, για την επίτευξη του οποίου απαιτείται μεγάλο χρονικό διάστημα: «τέλος πάντων μοι απεστάλλησαν δέσμιοι μέλλοντες να αποτίσωσι τεσσαράκοντα και οκτώ ωρών μόνον ποινήν –και παρόμοια παραδείγματα πολλά ηδυνάμην να προσφέρω, μη διερχόμενη ποτέ ημέρα καθ' ην η Εκτελεστική Αστυνομία δεν μοι πέμπει δεσμίους η ποινή των οποίων είναι ελαχίστη και ολοέν μάλιστα έχω υπέρ τα 20 κελλιά κατοικούμενα από δεσμίους η ποινή των οποίων δεν υπερβαίνει τους δύο μήνας».[140]

Ο Σωφρονισμός επιδιώκεται μέσω της σιωπής, της απομόνωσης, της εργασίας, της διδασκαλίας (σε θέματα ηθικής, γλώσσας και αριθμητικής), της θρησκείας[141] και του συστήματος «Ανταμοιβών»[142]. Η κράτηση είναι «οικηματική», οι κατάδικοι

---

[137] «l' antico quello di permettere il perenne consorzio di giorno e di notte senza lavoro ed istruzione; Sistema questo, il quale esisteva fino l' anno scorso nelle prigioni dell nostre Isole maggiori, e che ancora vige nelle Isole minori dello Stato Ionio». Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 24.

[138] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 12.

[139] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 58.

[140] Οι «υπέρτατοι» νόες της διπλωματίας και της εκκλησίας, γράφει ο Κοτζίρης σε αναφορά του προς την Εφορατική Επιτροπή, όπως οι Ρούσσελ, Φρέϊ, Βρώχαμ και οι αρχιερείς Βότλερς, Βίτλεϊ και Βίλβελφορς, ομόφωνα συμφώνησαν ότι τα «Σωφρονιστήρια έμελλαν να εγκυκλίσουν» δεσμίους καταδικασμένους με μακροχρόνιες ποινές κακουργημάτων, έτσι ώστε οι Δ/ντές να έχουν επαρκή χρόνο για να εκριζώσουν τις «κακές ψυχικές διαθέσεις και έξεις». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 1.111/31-8-1854.

[141] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 26-30, 36-39.

[142] Η επιβράβευση της καλής διαγωγής, της ευπείθειας και του σωφρονισμού γίνεται με παροχές σε βιβλία θρησκευτικά και ηθικά, παραχώρηση ανέσεων στο κελί, άδεια ανάγνωσης το βράδυ, μείωση της ποινής (Ποινικός Κώδικας, άρθρα 39-40) και κατά την αποφυλάκιση χορήγηση πιστοποιητικού

δηλαδή κρατούνται σε ατομικά κελιά, από όπου μπορούν να εξέλθουν μόνον για να πάνε στην εργασία, στο σχολείο, στο κήρυγμα, στην εκκλησία, στον προαυλισμό ή στο επισκεπτήριο[143].

Ο κανόνας της σιωπής. Κατά την Βικτωριανή περίοδο, τόσο οι υπεύθυνοι των φυλακών όσο και οι παρατηρητές, αντιλαμβάνονται τις φωνές των κρατουμένων ως πηγή αταξίας για την φυλακή και ως εκκολαπτήριο εγκλήματος. Στα μέσα του 19ου αιώνα διάφορα συστήματα πειθαρχίας προτάθηκαν, δοκιμάστηκαν και τμηματικά ή ολικά εγκαταλείφθηκαν, αλλά όλα είχαν ως κοινή παραδοχή ότι η συναναστροφή μεταξύ των κρατουμένων, η δυνατότητα να μιλούν ο ένας στον άλλο, προξενούσε εγκλήματα και διέφθειρε άτομα αναμορφώσιμα, που κατά τη διάρκεια της έκτισης της ποινής τους έκαναν παρέα με σκληρούς εγκληματίες. Στις φυλακές η σιωπή ήταν ένας όρος της ποινής του καταδίκου. Τα νέα συστήματα σωφρονισμού καθόριζαν τον ήχο της φωνής των καταδίκων ως μία παράβαση της εσωτερικής τάξης. Η απαγόρευση ορισμένων ειδών λόγου και η έκφραση αρνητικών συναισθημάτων, όπως ο θυμός ή ο εκνευρισμός, κωδικοποιήθηκαν σε αυτό που ονομάστηκε *σύστημα σιωπηλής συλλογικότητας* (*silent associated system*), το οποίο όριζε ότι οι κρατούμενοι θα εργάζονταν δίπλα ο ένας στον άλλο σιωπηλοί, σε χειρωνακτικές ή με επαναλαμβανόμενες κινήσεις εργασίες, συμπεριλαμβανομένου του τροχόμυλου στις αντρικές φυλακές[144].

Η σιωπή στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας, οφείλει να διατηρείται σε όλη τη διάρκεια της ημέρας και της νύχτας, όσο οι κρατούμενοι είναι στο κελί τους, στην εκκλησία, στο κήρυγμα, στην εργασία. Η σιωπή μπορεί να διακοπεί μόνο για να απαντήσουν σε ερώτηση που θα τους απευθύνει ένας υπάλληλος του καταστήματος, η Εφορατική Επιτροπή ή οι επίτιμοι επισκέπτες. Επίσης, οι κρατούμενοι έχουν το δικαίωμα να υποβάλλουν ερωτήσεις στον Αρχιτεχνίτη της εργασίας τους (*Capo Maestro Direttore*) σχετικά με την ενασχόλησή τους, όμως, πρέπει να μιλούν χαμηλόφωνα. Η επικοινωνία με συγκρατούμενους επιτρέπεται μόνον κατά τη διάρκεια του προαυλισμού και πάλι διατηρώντας τη φωνή τους χαμηλή. Οι

(*certificato*) καλής διαγωγής και επίτευξης σωφρονισμού, θεωρημένου από την Εφορατική Επιτροπή. ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 35.

[143] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 14.

[144] Schroeder Janice, «Inside Voice: Talk, Silence and Resistance in the Victorian Prison», Victorian Review, Volume 46, Number 1, Spring 2020, pp. 9-13 (article). Published by Johns Hopkins University Press, σελ. 9-10. Ανάκτηση από: https://doi.org/10.1353/vcr.2020.0004.

υπότροποι κρατούμενοι δεν έχουν αυτή τη δυνατότητα: ακόμη και στην αυλή πρέπει να παραμένουν σιωπηλοί[145].

Ο κανόνας της σιωπής εφαρμόζεται από το έτος 1845 και στις κοινοβιακές Φυλακές, όπου, όπως είδαμε, κρατούνται κατάδικοι για πλημμελήματα ή αστυνομικές ποινές. Σε αυτές τις φυλακές, κατά τη διάρκεια της ημέρας οι κρατούμενοι συμβιώνουν και έχουν το δικαίωμα να μιλούν μεταξύ τους με «ταπεινήν και σιγανήν φωνήν». Κατά τη διάρκεια της νύχτας, εντός του κελιού, πρέπει να τηρούν τον κανόνα της σιωπής (Οργανικός Νόμος, άρθρο 19 και 20).

Εξαίρεση στον κανόνα της σιωπής αποτελούν μόνον οι «τόποι απλής κράτησης» (*luogo di semplice arresto*), για τους καταδίκους για πολιτικά χρέη. Αυτοί είναι ελεύθεροι να συμβιώνουν με τους υπόλοιπους χωρίς περιορισμό και να συνομιλούν ακόμη και κατά τη διάρκεια της νύχτας (Οργανικός Νόμος, άρθρο 21).

Ο κανόνας της απομόνωσης. Ο δεύτερος θεμελιώδης κανόνας που ορίζεται στον Οργανικό Νόμο είναι η απομόνωση των κρατουμένων (με την έννοια της παραμονής τους σε ατομικό κελί) κατά τη διάρκεια της νύχτας όσο και κατά τις ώρες των γευμάτων. Εκτός κελιού βρίσκονται όταν εργάζονται στα εργαστήρια, στην εκκλησία, στο σχολείο, στο κήρυγμα, στον περίπατο, στο επισκεπτήριο[146].

Λοιπές απαγορεύσεις. Στον Οργανικό Νόμο ορίζεται ότι οι κρατούμενοι απαγορεύεται: να πίνουν κρασί ή άλλα οινοπνευματώδη, να καπνίζουν, να χαρτοπαίζουν, να τραγουδούν, να δανείζονται, να ενεχυριάζουν, να πωλούν αντικείμενα ή τρόφιμα, να δέχονται δώρα, να αλληλογραφούν μεταξύ τους ή με άτομα εκτός φυλακής χωρίς τη θεώρηση του Δ/ντή, να μιλούν πέρα από τον χρόνο που δικαιούνται, να μιλούν δυνατά, να κραυγάζουν ή να υβρίζουν, να λένε ψέματα, να παραπονούνται χωρίς λόγο, να καταστρέφουν πρώτες ύλες, εργαλεία, σκεύη κ.λπ., να σκίζουν τα ρούχα τους, να πετούν το φαγητό τους, να μην προσέχουν κατά

---

[145] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 16, 17.

Στα άρθρα 16 και 17 του Εσωτερικού Κανονισμού του έτους 1847, ορίζεται ότι οι κρατούμενοι δεν πρέπει να μιλούν μεταξύ τους ποτέ, με εξαίρεση την ώρα του περιπάτου (*ora del passeggio*) και τότε με χαμηλή φωνή, ούτε να μιλούν με τα άτομα που επισκέπτονται το Σωφρονιστήριο, εκτός αν ερωτηθούν για κάτι από αυτά. Κατά τη διάρκεια της εργασίας θα κάνουν μόνο τον θόρυβο που είναι αναγκαίος για την συγκεκριμένη εργασία. Σε όλη τη διάρκεια της ημέρας, σε όλους τους χώρους, δεν επιτρέπεται να τραγουδούν, να φωνασκούν ή με όποιον άλλο τρόπο να διαταράσσουν την ησυχία, την τάξη και την πειθαρχία, που πρέπει διαρκώς να τηρείται στο Σωφρονιστήριο.

[146] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 14.

τη διδασκαλία, να βιαιοπραγούν, να υποθάλπουν άσεμνες πράξεις, απείθεια, στάση ή απόδραση άλλων[147].

Οι πειθαρχικές ποινές διαφοροποιούνται ανάλογα με το φύλο και συνίστανται στη στέρηση δικαιωμάτων ή ελευθεριών. Οι τιμωρίες των ανδρών κρατουμένων συνίστανται σε στέρηση επισκεπτηρίου, προαυλισμού, τροφής (διατροφή με ψωμί και νερό έως 5 ημέρες), εγκλεισμό ημέρα και νύχτα στο κελί τους, με ή χωρίς αλυσίδες, με ή χωρίς εργασία, εγκλεισμό σε σκοτεινό κελί (*οικημάτιον άφωτον*), αλυσίδες σε χέρια και πόδια, εργασία στον τροχόμυλο. Για τις γυναίκες οι τιμωρίες είναι στέρηση επισκεπτηρίου ή προαυλισμού, εγκλεισμός στο ατομικό κελί ή σε σκοτεινό κελί[148].

Στον Οργανικό Νόμο υπήρχε η πρόβλεψη για λήψη βελτιωτικών μέτρων/ διατάξεων, μετά την πάροδο δύο ετών από την εφαρμογή όλων των σημείων του, με βάση τις υποδείξεις και παρατηρήσεις που θα υπέβαλαν η Εφορατική Επιτροπή και οι επίτιμοι επισκέπτες στη Νομοθετική Συνέλευση (*Assemblea Legislativa*), ώστε το Κοινοβούλιο να υιοθετήσει τα μέτρα που θα βελτίωναν τις διατάξεις του Οργανικού Νόμου[149].

Θερμός υποστηρικτής της ανάγκης αναθεώρησης και εκσυγχρονισμού του Οργανικού Νόμου για το σωφρονιστικό σύστημα των Ιονίων Νήσων ήταν ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου και Γενικός Επιθεωρητής όλων των φυλακών του Ιονίου Κράτους Ιωάννης Κοτζίρης, με τα εξής επιχειρήματα: α) στο διάστημα που μεσολάβησε από την έκδοσή του (τότε 15 έτη) η επιστήμη της σωφρονιστικής σημείωσε σημαντικές προόδους, β) ο Οργανικός Νόμος μιμήθηκε πρότυπα της Δύσης χωρίς να τα προσαρμόσει στις ιδιαιτερότητες του κλίματος, των ηθών και του χαρακτήρα των ντόπιων, γ) το δικονομικό σύστημα δεν λαμβάνει υπόψη τις εργασίες των Beccaria, Bentham, Rossi και Mittermaier που είναι υπέρμαχοι των ελαφρύτερων ποινών και ορίζει υπέρογκες ποινές για μικρά αδικήματα[150].

---

[147] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 83-87. Πέραν αυτών των κοινών για όλες τις Φυλακές και για τα Σωφρονιστήρια απαγορεύσεων, ισχύουν και επιμέρους απαγορεύσεις που ορίζονται από τον Εσωτερικό Κανονισμό κάθε καταστήματος.

[148] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 88-89.

[149] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 155.

[150] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 232-238.

Παρά, όμως, τις εμφανείς ανάγκες εκσυγχρονισμού, ο Οργανικός Νόμος του 1845 δεν αναθεωρήθηκε/βελτιώθηκε ποτέ. Οι όποιες αλλαγές ή προσθήκες στο σωφρονιστικό σύστημα έγιναν με πρωτοβουλία του Δ/ντή Κοτζίρη, ο οποίος προσάρμοσε στις ισχύουσες διατάξεις του Οργανικού Νόμου δικές του καινοτομίες[151].

3.2.δ Το «εξατομικευμένο» σωφρονιστικό σύστημα του Ιωάννη Κοτζίρη (1853-1861).

Το σωφρονιστικό σύστημα που εισήχθη το έτος 1847 στο νεόδμητο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας και το οποίο περιγράφεται στον Οργανικό Νόμο, βασίστηκε στο *Ωβούρνειο* σύστημα. Όμως, ένα πλήρες σωφρονιστικό σύστημα άρχισε να εφαρμόζεται από το έτος 1853, όταν τη διεύθυνση του Σωφρονιστηρίου αναλαμβάνει ο Ιωάννης Κοτζίρης[152], καθώς, όπως επισημαίνει ο ίδιος στην πρώτη του τριετή στατιστική, οι προκάτοχοί του Δ/ντές δεν σκέφτηκαν ποτέ να εισαγάγουν και να καθορίσουν ένα σωφρονιστικό σύστημα από εκείνα που στον υπόλοιπο κόσμο εισήχθησαν και εγκωμιάστηκαν. Το μόνο που έκαναν, προσθέτει με μία δόση ειρωνείας, ήταν να ντύσουν με γκρίζα ρούχα τους κατάδικους για πλημμέλημα και με μπλε τους καταδίκους για κακούργημα, ώστε να ξεχωρίζουν μεταξύ τους.

Όταν ανέλαβε ο Κοτζίρης τη Δ/νση του Σωφρονιστηρίου της Κέρκυρας, στην Ευρώπη το πλέον διαδεδομένο σωφρονιστικό σύστημα ήταν εκείνο της πλήρους και συνεχούς απομόνωσης σε όλη τη διάρκεια της φυλάκισης, με εργασία εντός του κελιού και γλωσσική και θρησκευτική εκπαίδευση. Ο Κοτζίρης, αλληλογραφώντας

---

[151] Ο Κοτζίρης, είχε υποβάλλει διάφορες προτάσεις που δεν υλοποιήθηκαν, όπως τη δημιουργία ιδρύματος για τη φιλοξενία αλητών, ορφανών και ανηλίκων εγκληματιών, τη δημιουργία «Stabilimenti manifatturieri» όπου θα βρίσκουν εργασία τα νόθα τέκνα, τη δημιουργία Επιτροπής Επιτήρησης Αποφυλακιζόμενων («Società di Patronato»), τη μείωση της διάρκειας των ποινών, τη ρύθμιση της καταβολής των δικαστικών οφειλών. Είχε προτείνει επίσης, την απασχόληση των ανεπίδεκτων σωφρονισμού («Incurabili») στην καλλιέργεια χωραφιών στην αποδεκατισμένη από την πανώλη του 1816 Λευκίμμη (ένα είδος ποινικής αποικίας), τη δημιουργία ιδρυμάτων Τεχνών και Επαγγελμάτων («Stabilimenti di arti e mestieri»), την αναδιοργάνωση των απλών φυλακών (*Case di Detenzione*), την αναθεώρηση της νομοθεσίας για την εξόφληση της διατροφής και των δικαστικών εξόδων.

Βλ. Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù …», 1861, ό.π., σελ. 49, 240-245 και

Cozziris Giovanni, «Statistica Comparativa, formata da Giovanni Cozziris, Sopraintendente Governatore della Casa di Emendazione nell' Isola di Corfù, per gli anni 1854-1855-1856, Traduzione dal greco, Tipografia "Ionia", Corfù, 1857», σελ. 20-21.

[152] Ο Ιωάννης Κοτσίρης (Κοτζίρης) ήταν «Κερκυραίος νομικός ο οποίος κατέγεινεν εις το ποινικόν δίκαιον και εμελέτησε πολλά συγγράμματα αφορώντα την βελτίωσιν των φυλακισμένων. Επεσκέφθη φυλακάς του Βασιλείου Νεαπόλεως, Αγγλίας και Γαλλίας. Διωρίσθη ως επιστάτης του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας και όλων των φυλακών του κράτους επιθεωρητής, όπως φέρη βελτίωσιν εις διαγωγήν χρηστοήθη των φυλακισμένων». «ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΕΠΤΑΝΗΣΟΥ ΥΠΟ Π. ΧΙΩΤΟΥ», τόμος 7ος, Βιβλιοπωλείο Δ. Ν. Καραβία, Αθήνα MCMLXXXI, σελ. 51-52.

με κάποιους από τους μεγαλύτερους ειδικούς περί φυλακών και αφού επισκέφθηκε τα Σωφρονιστήρια της Αγγλίας, της Ιρλανδίας και της Μάλτας, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι όσοι υιοθέτησαν αυτό το σύστημα δεν είχαν μελετήσει σε βάθος τον άνθρωπο. Επιπλέον, πίστευε ότι ένα σύστημα που είναι καλό για την Αμερική, την Αγγλία ή τη Γερμανία, θα μπορούσε να αποβεί επιζήμιο για τους κρατούμενους στην Κέρκυρα, καθώς το κλίμα, οι συνήθειες, τα ήθη, τα έθιμα, οι διαθέσεις, ο χαρακτήρας και το μορφωτικό επίπεδο διέφεραν σημαντικά από εκείνα των προαναφερθεισών χωρών[153]. Τέλος, θεωρούσε ότι είναι σωματικά και πνευματικά «επιζήμιο», αλλά και «βάρβαρο» και «απάνθρωπο» και «τυραννικό» το να εφαρμόζεις το ίδιο σύστημα εγκλεισμού σε όλους τους κρατουμένους, χωρίς να λαμβάνεις υπόψη τις ιδιαιτερότητές τους[154].

Έτσι, εισήγαγε ένα δικό του σύστημα, το οποίο ονόμασε κατεξοχήν εξατομικευμένο σύστημα «sistema proprio individuale», ακριβώς επειδή εξατομικευόταν τόσο το είδος κράτησης όσο και η διάρκεια κάθε σταδίου κράτησης[155]. Η εξατομίκευση της κράτησης καθοριζόταν μετά από ενδελεχή μελέτη -εκ μέρους του Δ/ντή, του γιατρού και του ιερέα- του ιστορικού του κρατουμένου, της φυσικής και πνευματικής του υγείας[156]. Τα βασικά στοιχεία του συστήματος ήταν η εισαγωγική περίοδος απομόνωσης και το σύστημα επιβράβευσης.

Κατά την πρώτη του εισαγωγή στο Σωφρονιστήριο ο κατάδικος περνούσε από λεπτομερή ιατρική εξέταση και στη συνέχεια από πνευματική και ψυχολογική εκτίμηση, μέσω συζήτησης-ανάκρισης με τον Δ/ντή και τον Ιερέα του Σωφρονιστηρίου, οι οποίοι τον ρωτούσαν για την παλιά του ζωή, τις γνώσεις του (σε θέματα θρησκείας, γλώσσας, επαγγέλματος), τα ήθη των συγγενών του και του περιβάλλοντός του, τις συνθήκες διάπραξης του αδικήματος για το οποίο καταδικάσθηκε. Στη συνέχεια, με βάση τις απαντήσεις του, ο Δ/ντής αποφάσιζε τη διαβάθμιση (*gradazione*) του συστήματος εγκλεισμού που θα του όριζε. Αν το αποτέλεσμα της ανάκρισης του κρατουμένου ήταν θετικό, ο Δ/ντής του διάβαζε όλους τους Κανονισμούς του Σωφρονιστηρίου και στη συνέχεια ο κρατούμενος

[153] Cozziris Giovanni «Statistica Comparativa…», 1857, ό.π., σελ. 27 και Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù …», 1861, ό.π., σελ. 25.

[154] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 25-26.

[155] Το σύστημα που εισάγει ο Κοτζίρης το 1853 πλησιάζει περισσότερο στο *Προοδευτικό* ή *Ιρλανδικό* σύστημα.

[156] Cozziris Giovanni «Statistica Comparativa…», 1857, ό.π., σελ. 27-33.

μπορούσε κατά τη διάρκεια της ημέρας να συμβιώνει με τους υπόλοιπους στα εργαστήρια, το σχολείο ή την αυλή.

Η εισαγωγική περίοδος απομόνωσης.

Αν από την ανάκριση προέκυπτε ότι ο κρατούμενος είχε κακό χαρακτήρα, αν ήταν υπότροπος, αν είχε διαπράξει πάνω από ένα αδικήματα, αν το αδίκημά του ήταν πολύ σοβαρό, αν επανειλημμένα είχε βλάψει την κοινωνία και τους νόμους, ή αν ήταν ανήλικος[157], τότε ο Δ/ντής του επέβαλε το απομονωτικό σύστημα φυλάκισης (*sistema di reclusione separata*), το οποίο είχε διάρκεια έναν με δύο μήνες (σε ιδιαίτερα δύσκολες περιπτώσεις μπορούσε να φτάσει τους τέσσερις μήνες)[158]. Εξαίρεση αποτελούσαν οι «αδιόρθωτοι» (*incorreggibili*) κρατούμενοι, για τους οποίους η απομόνωση διαρκούσε σε όλη τη διάρκεια της ποινής τους, ώστε να «σωθεί» από την κακή τους επιρροή το σύνολο των κρατουμένων[159].

Τρία ήταν τα στάδια της επίδρασης που ασκούσε η πλήρης απομόνωση στο ηθικό των κρατουμένων, σύμφωνα με τον Κοτζίρη:

α) Το πρώτο στάδιο είναι οι πρώτες ημέρες εγκλεισμού που είναι και οι πιο δύσκολες. Ο κρατούμενος γεμίζει ενόχληση και απελπισία, η οποία απαλύνεται σταδιακά με τις επισκέψεις του Ιερέα και την πνευματική του υποστήριξη. Υπάρχουν, σημειώνει ο Κοτζίρης, κάποιοι κρατούμενοι σκληραγωγημένοι στους οποίους το πρώτο στάδιο δεν επιφέρει την ίδια ενόχληση. Για αυτούς, προκειμένου το πρώτο στάδιο να έχει την ίδια «ενοχλητική» επίδραση, το σύστημα απομόνωσης

[157] Οι ανήλικοι -ανεξάρτητα από το αποτέλεσμα της εισαγωγικής εξέτασης- περνούν πάντα από το αρχικό στάδιο πλήρους απομόνωσης: «Se trattasi di un minorenne io sempre applicai il sistema separato onde colpire il morale di questi facendogli provare un direi quasi spavento, impressionandolo sull' orrore di una solitaria e separata reclusione». Cozziris Giovanni, "Statistica Comparativa …", 1857, ό.π., σελ. 28.

[158] Την ίδια εποχή σε Αμερική και Ευρώπη επικρατούσε το διηνεκές απομονωτικό σύστημα, όταν, λοιπόν, ο Κοτζίρης παρουσίασε το έτος 1857 στο *Συνέδριο της Φρανκφούρτης* το δικό του σύστημα απομόνωσης, που ήταν προσαρμοσμένο ανά κρατούμενο σε είδος και διάρκεια, προκάλεσε την αντίδραση κορυφαίων εγκληματολόγων, όπως ο Mittermayer, οι οποίοι υποστήριζαν ότι μόνο ένα σωφρονιστικό σύστημα που στηρίζεται σε συνεχές σύστημα απομόνωσης, καθόλη τη διάρκεια της ποινής ενός κρατουμένου, συνδυασμένο με εργασία εντός του κελιού και με διδασκαλία γλωσσική και θρησκευτική, μπορεί να είναι αποτελεσματικό. Ο Κοτζίρης υπερασπίστηκε το δικό του σύστημα με το επιχείρημα ότι ο χαρακτήρας του Έλληνα είναι ευπροσάρμοστος, έτσι με την ίδια ευκολία που θα αποφασίσει ή θα πειστεί να κάνει το κακό, με την ίδια ευκολία μπορεί να πεισθεί να ακολουθήσει την οδό της μετάνοιας. Οι Έλληνες εγκληματούν αυθόρμητα εν βρασμώ ψυχής και με το παραμικρό. Αντίθετα, σε Αγγλία, Γαλλία, Αμερική εγκληματούν εν ψυχρώ, με προμελέτη. Τέλος, θεωρούσε παράλογο να εφαρμόζεται το ίδιο σύστημα για έναν τυχαίο εγκληματία και για έναν που συστηματικά παρανομεί. Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 26-32.

[159] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 33.

συνδυάζεται με στερήσεις (*privazioni*), όπως μείωση τροφής, αφαίρεση επίπλωσης από το κελί και απαγόρευση επισκεπτηρίου.

β) Το δεύτερο στάδιο είναι η περίοδος που ο κρατούμενος παραιτείται και συμβιβάζεται με τη νέα κατάσταση.

γ) Στο τρίτο στάδιο ο κρατούμενος αναπολεί το παρελθόν και ξυπνούν μέσα του τα καλά κοινωνικά ένστικτα και η αγάπη για τον Θεό και τον πλησίον του. Τώρα ο κρατούμενος είναι διαχειρίσιμος και επιδεκτικός της εκπαίδευσης η οποία θα ξεριζώσει από μέσα του τη διαφθορά και το έγκλημα, καθώς είναι πλέον σε θέση να καταλάβει το κακό που έχει κάνει και να μετανοήσει.

Αν όλα πάνε καλά και ο Δ/ντής και ο Ιερέας βεβαιωθούν ότι ο κρατούμενος ειλικρινά μετανόησε για τα λάθη του και δεν υποκρίνεται, τότε περνάει στο επόμενο στάδιο κράτησης, στο οποίο μπορεί να έρθει σε επικοινωνία με τους υπόλοιπους κρατούμενους, να παρακολουθήσει τα μαθήματα στο σχολείο και να επιλέξει μία από τις τέχνες/εργασίες που ασκούνται εντός του Σωφρονιστηρίου –όντας πάντα υπό αυστηρή επιτήρηση[160]. Ο Κοτζίρης τονίζει τη σημασία του εντοπισμού της κατάλληλης ώρας για τη μετάβαση στο επόμενο στάδιο, καθώς, αν γίνει πρόωρα το άτομο θα υποκρίνεται μεταμέλεια και το εγχείρημα θα αποτύχει. Αν πάλι, καθυστερήσει το επόμενο στάδιο, το άτομο θα ξαναπέσει σε απελπισία θέτοντας σε κίνδυνο την επιτυχία της αλλαγής του.

Σύστημα κατηγοριοποίησης κρατουμένων (sistema di classificazione).

Πέραν του εισαγωγικού συστήματος απομόνωσης ο Κοτζίρης, με βάση τις πληροφορίες που συνέλεγε από την ψυχοσωματική εξέταση και την ανάκριση των νεοεισερχόμενων, ανέθετε τη φύλαξή τους στους πιο κατάλληλους για την περίπτωσή τους φύλακες. Για παράδειγμα, αν ο κρατούμενος ήταν σωματώδης και βίαιος τη φύλαξή του αναλάμβανε ένας φύλακας πιο δυνατός από αυτόν, αν ήταν

[160] Θα πρέπει να σημειωθεί ότι -παρά το γεγονός ότι το διηνεκές απομονωτικό σύστημα ήταν το πλέον διαδεδομένο στη Δύση- ο Κοτζίρης συνάντησε ποικίλες αντιδράσεις από πολίτες, δημοσιογράφους ή μέλη της νομοθετικής συνέλευσης, για το σύντομο -συγκριτικά- σύστημα απομόνωσης που ο ίδιος εφάρμοζε. Οι επικριτές του υποστήριζαν ότι η απομόνωση έθετε σε κίνδυνο την υγεία των κρατουμένων. Ο ίδιος υπεραμύνεται του συστήματος απομόνωσης με το επιχείρημα ότι σε σύνολο 307 κρατουμένων οι οποίοι υποβλήθηκαν στο εισαγωγικό σύστημα απομόνωσης, άλλοι για ημέρες, άλλοι για εβδομάδες και άλλοι για μήνες, κανένας δεν δεινοπάθησε, κανενός το σώμα ή η ψυχή δεν καταστράφηκε. Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 203.

υποκριτής και πονηρός τον αναλάμβανε φύλακας πιο πονηρός από αυτόν, ώστε να μην μπορεί να τον εξαπατήσει και ούτω καθεξής.

Επίσης, φρόντιζε να τοποθετηθεί σε μία ακτίνα όπου δεν υπήρχαν συγγενείς, φίλοι, παλιοί συγκρατούμενοι, ή άτομα με τα οποία είχε εχθρικές σχέσεις. Το ίδιο φρόντιζε και όταν τους τοποθετούσε σε ένα από τα εργαστήρια. Μετά από ένα εύλογο χρονικό διάστημα ο Δ/ντής έλεγχε αν ο κρατούμενος είχε δημιουργήσει φιλίες, με ποιον έκανε παρέα και για ποιο λόγο. Αν έκρινε ότι η παρέα αυτή ενείχε κινδύνους για το σωφρονιστήριο (π.χ. οργάνωση στάσης ή απόδρασης) τους χώριζε άμεσα και φρόντιζε να μην ξανασυναντηθούν παρά στην εκκλησία και αυτό σε μεγάλη απόσταση μεταξύ τους[161].

Σύστημα επιβράβευσης της καλής διαγωγής.

Μετά το πέρας του εισαγωγικού σταδίου απομόνωσης, οι κρατούμενοι όφειλαν να δείχνουν καλή διαγωγή, δηλαδή να εφαρμόζουν με ακρίβεια τους εσωτερικούς κανονισμούς του Σωφρονιστηρίου, να είναι εργατικοί και υπάκουοι. Η καλή διαγωγή ανταμειβόταν με ένα σύστημα 8 σταδίων επιβράβευσης και αντίστοιχες παραχωρήσεις[162].

Ο Κοτζίρης, ενέταξε το σύστημα ανταμοιβών που προέβλεπε ο Οργανικός Νόμος[163] στο δικό του πρόγραμμα, διαμορφώνοντας οκτώ επίπεδα/στάδια σωφρονισμού. Κάθε επίπεδο σωφρονισμού αντιστοιχεί σε ένα έτος κράτησης με καλή διαγωγή (τα έτη καλής διαγωγής πρέπει να είναι συνεχόμενα, διαφορετικά ο κρατούμενος επιστρέφει στο πρώτο επίπεδο). Τα επίπεδα σωφρονισμού δηλώνονται με ειδική σήμανση στον αριστερό βραχίονα του ενδύματος του κρατουμένου, ώστε να τα βλέπουν όλοι οι κρατούμενοι και να επηρεάζονται θετικά[164] καθώς συνεπάγονται διάφορες παραχωρήσεις, άλλες από τις οποίες είναι προκαθορισμένες ανά στάδιο και άλλες τις αποφασίζει ο Δ/ντής κατά περίπτωση. Το επίπεδο

[161] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 223.

[162] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., σελ. 64, Ενότητα «Γενικοί Κανόνες δια τους Δεσμίους», άρθρα 27-28.

[163] Στον Οργανικό νόμο οριζόταν ότι οι κρατούμενοι με «ευπείθεια» και «εικαζόμενον σωφρονισμόν» θα είχαν δώρα και παραχωρήσεις, θα μειωνόταν η ποινή τους και θα έπαιρναν πιστοποιητικό καλής διαγωγής και σωφρονισμού κατά την αποφυλάκιση. ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., τίτλος Θ' «Ανταμοιβαί», άρθρο 35.

[164] «Codesto sistema delle marche, da noi introdotto in Corfù per ricompensare i meritevoli, esercita grande influenza su quasi tutta la generalità della popolazione criminale del Penitenziario». Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 216.

σωφρονισμού στο οποίο έχει φθάσει κάθε κρατούμενος το αποφασίζει ο Δ/ντής, λαμβάνοντας υπόψη του αν ο κρατούμενος έχει δείξει καλή διαγωγή και «ευδιαθεσίαν» στην εργασία και το σχολείο.

Το 1ο έτος καλής διαγωγής δηλώνεται με την τοποθέτηση στον αριστερό βραχίονα του κρατουμένου ενός «τεμαχίου ερυθράς ταινίας μαλλίνης» και επιβραβεύεται με δύο ώρες νυκτερινού φωτισμού στο κελί του, με καπνό («νικοτιανή σκόνη») και με το δικαίωμα να φοράει «λαιμοδέτη» (γραβάτα), «περίποδας» (καλτσοδέτα) και «ρινόμακτρον» (μαντήλι) -αν τα διαθέτει.

Το 2ο έτος καλής διαγωγής δηλώνεται με έναν κόκκινο κύκλο στον αριστερό βραχίονα και ως επιπλέον επιβράβευση χορηγείται η δυνατότητα να έχει φως στο κελί του καθ' όλη τη διάρκεια της νύχτας.

Το 3ο έτος καλής διαγωγής δηλώνεται στον βραχίονα με τον κόκκινο κύκλο συν μία κόκκινη ταινία και στις επιβραβεύσεις προστίθεται μία μερίδα οπωρικών κάθε Κυριακή και όποια άλλα ευεργετήματα αποφασίσει ο Δ/ντής.

Το 4ο έτος έχει ως διακριτικό σημάδι στον βραχίονα δύο κύκλους και στα ευεργετήματα προστίθεται ό,τι αποφασίσει επιπλέον ο Δ/ντής.

Το 5ο έτος καλής διαγωγής δηλώνεται με δύο κόκκινους κύκλους, συν μία κόκκινη ταινία στον βραχίονα του κρατουμένου και χορηγείται ως -επιπλέον των υπολοίπων- επιβράβευση ¼ του δικοτύλου[165] κρασί μία φορά την εβδομάδα.

Το 6ο έτος δηλώνεται με 3 κόκκινες ταινίες γύρω από τον αριστερό βραχίονα και στις παροχές προστίθεται μία μερίδα οπωρικών και μία μερίδα κρασιού δύο φορές την εβδομάδα.

Το 7ο έτος καλής διαγωγής δηλώνεται με 4 κόκκινες ταινίες και στις παροχές προστίθεται ένας καφές το πρωί και φρούτα («οπώραι») κάθε βράδυ.

Τέλος, το 8ο έτος καλής διαγωγής δηλώνεται με 4 κύκλους στον αριστερό βραχίονα και ως ανταμοιβή οι κρατουμένων έχουν «όλα όσα μία τόσο καλή διαγωγή επιτρέπει»[166].

---

[165] Δικότυλο= κύπελλο (περίπου μισό λίτρο).

[166] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός του εν Κερκύρα Σωφρονιστηρίου…», 1858, ό.π., σελ. 64-65, άρθρα 27-29.

Μείωση ποινής - Χορήγηση χάριτος.

Η μεγαλύτερη επιβράβευση για την τήρηση των κανονισμών και την πειθαρχία στις εντολές ήταν η χορήγηση χάριτος ή η μείωση της συνολικής ποινής του κρατουμένου. Και για τα δύο αποφάσιζε η Γερουσία στηριζόμενη σε γνωμοδότηση της Εφορατικής Επιτροπής[167], κατόπιν ελέγχου των στοιχείων στα «Libri di morale contabilità» που τηρούνταν στο Σωφρονιστήριο.[168] Ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου έστελνε στην Επιτροπή καταστάσεις με τους φυλακισμένους που ο ίδιος θεωρούσε ότι πληρούσαν τα κριτήρια για χορήγηση χάριτος. Εκτός από το επίπεδο διαγωγής του κρατούμενου (*καλής διαγωγής, καλλίστης διαγωγής, ευαρέστου διαγωγής, βελτίστου διαγωγής*), σημειωνόταν η τυχόν ύπαρξη ψυχασθένειας («Πάσχει εκ νοεράς αλλοιώσεως»)[169].

Πιστοποιητικό σωφρονισμού.

Όσοι κρατούμενοι επεδείκνυαν καλή διαγωγή, όταν αποφυλακίζονταν λάμβαναν ένα πιστοποιητικό επίτευξης σωφρονισμού (*certificato della presunta emendazione*), το οποίο εξέδιδε ο Δ/ντής και θεωρούσε η Εφορατική Επιτροπή. Με αυτό πιστοποιείτο η καλή διαγωγή και ο πιθανολογούμενος σωφρονισμός του αποφυλακιζόμενου[170].

---

[167] Στο Σύνταγμα του 1817 ορίζεται ότι δικαίωμα χορήγησης χάριτος ή μεταβολής της ποινής ενός καταδίκου έχει η Γερουσία: «Άρθρον 1. Η εξουσία του χαρίζειν ή μεταβάλλειν την ποινήν των εγκλημάτων, πλην των επομένων εξαιρέσεων, απόκειται τῃ Εκλαμπροτάτῃ Γερουσίᾳ ως δια νόμου εφ' εξής ορισθήσεται. Αλλ' ίνα δοθή η χάρις ή μεταβληθή η ποινή, απαιτείται ώστε τα δύο τρίτα της Εκλαμπροτάτης Γερουσίας, ήτοι τέσσαρα μέλη, ομοφωνήσωσιν επί τούτω». Σύνταγμα 1817, Κεφ. 6, τμήμα Γ', Βλ. Νικηφόρου Α., *ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ*, ό.π., σελ. 620-621.

Στον Ποινικό Κώδικα του 1841 αναφέρεται η δυνατότητα, λόγω καλής διαγωγής, να μειωθεί η ποινή ενός κρατούμενου που έχει εκτίσει τα 4/5 της ποινής. «Ο εις δημόσια έργα ή εις ειρκτήν προσκαίρως καταδικασμένος, αφού υποστή τα 4/5 της ποινής του, απολύεται, αν εφ' όλον τον χρόνον της ποινής την οποίαν ήδη υπέστη, διήγαγε πάντοτε ούτω καλώς, ώστε να τεκμαίρεται εντεύθεν η εντελής διόρθωσίς του. Ο εις δημόσια έργα ή εις ειρκτήν δια βίου καταδικασμένος απολύεται μετά 25 έτη, αν διαρκούντος του χρόνου τούτου διήγαγε πάντοτε ούτω καλώς, ώστε να τεκμαίρεται εντεύθεν η πλήρης διόρθωσίς του». Ποινικός Κώδηξ, ό.π., άρθρα 39 και 40.

Στον Οργανικό Νόμο του 1845 ορίζεται ότι: «Οι κατάδικοι δια την καλήν των διαγωγήν, την ευπείθειάν των και τον εικαζόμενον σωφρονισμόν των […] θέλει τοις γίνεται η ελάττωσις της ποινής, την οποίαν υπόσχονται τα άρθρα 39 και 40 του Ποινικού Κώδηκος και η οποία θέλει εκτείνεται και εις τας επανορθωτικάς ποινάς, ότε υπερβαίνουν τον τρίτον βαθμόν επανορθωτικού οίκου». ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., ΤΙΤΛΟΣ Θ', άρθρο 35, παρ. 4.

[168] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 73.

[169] Για αυτόν τον τύπο εγγράφου βλ. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 26, φ.1, κατάσταση με τίτλο: «Δέσμιοι προτεινόμενοι δια την χάριτα» (29-03-1851).

[170] Ποινικός Κώδικας, ό.π., άρθρα 39 και 40 και ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 35 και 74.

Μέσα σωφρονισμού: Θρησκεία, Εκπαίδευση, Εργασία.

Κεφαλαιώδη σημασία για το σύστημα σωφρονισμού είχαν ο εκκλησιασμός, η κατήχηση, η καθημερινή επικοινωνία με τον ιερέα, η εκπαίδευση (θρησκευτική, γλωσσική και αριθμητική, τεχνική και επαγγελματική) και η εργασία.

«Otez la religion de la réforme, il n'y a plus de réforme; ôtez du système l' exercice du culte, il n' y a plus de système»[171]. Σε αυτή τη φράση του Suringar συνοψίζεται η κυρίαρχη άποψη της εποχής για τον ρόλο της θρησκείας στην αναμόρφωση των κρατουμένων. Τα νέα σωφρονιστικά συστήματα που αντικατέστησαν τα βασανιστήρια και τις ανήθικες φυλακές επεδίωκαν την αναμόρφωση της ηθικής της παραστρατημένης ανθρωπότητας μέσα από τα σχολεία των Σωφρονιστηρίων, τα οποία ο Gregorio Remanda, Ιερέας και δάσκαλος (*Cappellano e Maestro di Scuola*) του Σωφρονιστηρίου Κέρκυρας, αποκαλεί «νοσοκομεία ηθικής» (*ospedali di morale*)[172].

Οι κρατούμενοι στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας διδάσκονταν συστηματικά θρησκευτικά θέματα, καθώς η πλειοψηφία τους γνώριζε μόνον κάποια πρακτικά θέματα γύρω από τη θρησκεία, αλλά αγνοούσε το πραγματικό πνεύμα του χριστιανισμού[173]. Παράλληλα, διδάσκονταν την ελληνική γλώσσα (*istruzione letteraria*) και πρακτική αριθμητική. Τέλος, μάθαιναν μία τέχνη ή ένα επάγγελμα από τον αρχιτεχνίτη του εργαστηρίου τους (*istruzione artistica*). Μάλιστα, ο Κοτζίρης θεωρούσε ότι αυτού του είδους η μόρφωση ήταν σημαντικότερη από εκείνην της γλώσσας για έναν κρατούμενο, ο οποίος, κατά πάσα πιθανότητα, θα έμενε άνεργος και θα καταστρεφόταν αν δεν γνώριζε ένα επάγγελμα κατά την αποφυλάκισή του[174].

---

[171] «Αν αφαιρέσετε τη θρησκεία από την αναμόρφωση, δεν υπάρχει πια αναμόρφωση. Αν αφαιρέσετε από το σύστημα την άσκηση της λατρείας, δεν υπάρχει πλέον σύστημα» (δική μας μετάφραση).

Ο Suringar ήταν μέλος της Επιτροπής διοίκησης των ολλανδικών φυλακών. Suringar W.H., «Considérations sur la réclusion individuelle des détenus», Traduit du Hollandais sur la 2e édition corrigée , PARIS , Chez Mme BOUCHARD -HUZARD, 1843, σελ. 86.

[172] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 256.

[173] Σύμφωνα με τον Δ/ντή Κοτζίρη, αυτό οφείλεται στο ότι οι άξιοι ιερείς είχαν όλοι συγκεντρωθεί στην πόλη, ενώ στην ύπαιθρο είχαν μείνει οι αμόρφωτοι ιερείς. Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 208.

[174] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 211-212.

Η εργασία ήταν, ίσως, ο σημαντικότερος τομέας του σωφρονιστικού συστήματος του Κοτζίρη, καθώς λειτουργούσε ως προληπτικό και ηθικοπλαστικό μέσο[175], αποτελώντας ταυτόχρονα πηγή εσόδων για τη συντήρηση του σωφρονιστηρίου και οικονομική ανταμοιβή των κρατουμένων. Μάλιστα επιλέγονταν για τους κρατουμένους εργασίες επικερδείς, η γνώση των οποίων θα τους ήταν χρήσιμη και μετά την αποφυλάκισή τους. Με αυτό τον τρόπο ο κρατούμενος απασχολείτο εντός του σωφρονιστηρίου με κάτι που του κέντριζε το ενδιαφέρον, αποταμίευε ένα σεβαστό ποσό που θα του επέτρεπε να πληρώσει τα δικαστικά έξοδα κατά την αποφυλάκισή του και όταν θα έβγαινε στην κοινωνία θα ήταν σε θέση να κερδίζει τα προς το ζην[176].

Το σύστημα σωφρονισμού, όπως βλέπουμε, προοριζόταν για καταδίκους σε μεγάλες ποινές, παρόλο που οι αρχές έστελναν στο Σωφρονιστήριο ακόμη και καταδίκους σε 48 ώρες φυλάκιση. Ο Κοτζίρης διαμαρτύρεται, εξηγώντας ότι δεν υπήρχε ο απαιτούμενος για το σωφρονισμό τους χρόνος: «Δια τους τοιούτους ερωτώ τώρα, υπάρχει ο υλικός χρόνος ίνα δοθεί η απαιτουμένη ηθική ανατροφή? –ουχί βεβαίως –είναι δίκαιον να εφαρμοσθή το σωφρονιστικόν σύστημα με την ομοίαν αυστηρότητα εις τον κλέπτην, τον πλαστογράφον, τον ανθρωποκτόνον και τον ληστήν, με εκείνον όστις έλλειψεν ή δι' αποστασίαν ή δι' οπλοφορίαν συχνάκις άνευ σκοπού ουδεμίας χρήσεως προς διάπραξιν και εκτέλεσιν αδικήματος τινος ή δι' εκείνον όστις ανοητί έκοψεν κλάδον ριζαρίου τινός ή και δι' εκείνον ο οποίος προσβεβλημένος κατέρριψεν απλήν εξύβρισιν; -ουχί αναμφιβόλως ταύτα πάντα εισί αδικήματα άτινα αποτίονται εις απλάς φυλακάς και όχι ποτέ εις τα Σωφρονιστήρια, όπου η φρίκη ην συναισθάνονται οι τελευταίοι ούτοι συγκατοικούντες με τόσους κακούργους είναι ευθύνη την οποίαν η ψυχή υπέρ άκρον κατανίγεται ίνα δυνηθή να την περιγράψη και οι Νομοθέται όλων των εθνών τούτο ποτέ δεν εφήρμοσαν, -τούτων απάντων ένεκα σήμερον αποτείνομαι προς την Έντιμον ταύτην Επιτροπήν ίνα, αν δίκαια τα όσα εξέθηκαν κρίνη, διαβιβάση την αίτησίν μου ταύτην προς την Εκλαμπροτάτην Γερουσίαν όπως του λοιπού μη παραδεχθώσι εν τω Καταστήματι τούτω ειμή οι πλημμελειοδικών δια δυσφημιτικά αδικήματα καταδικασθέντες, καθώς επίσης όλοι οι άλλοι η ποινή των οποίων ήθελεν υπερβή τους εξ μήνας και

[175] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 160.

[176] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 162.

τοιουτοτρόπως ήθελε μείνει αρκετός αριθμός διαθεσίμων κελλείων δια τους δυναμένους να υπάρχωσι κακουργοδικούς δεσμίους εις τας άλλας νήσους»[177].

Το σωφρονιστικό σύστημα του Ιονίου Κράτους, παρά τις όποιες του αδυναμίες και ελλείψεις, παρέμεινε και μετά την Ένωση ένα σύστημα πρότυπο και ένα σημείο αναφοράς σε όλες τις συζητήσεις αναδιοργάνωσης των φυλακών στο ελληνικό κράτος, τουλάχιστον έως τα τέλη του 19ου αιώνα.

[177] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, αναφορά υπ' αρ. 1.111/31-8-1854 του Ι. Κοτζίρη προς την Εφορατική Επιτροπή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ - ΤΑ ΚΤΗΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΥΠΟΔΟΜΕΣ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ.

1. Οι κυρίαρχοι αρχιτεκτονικοί τύποι των δυτικών φυλακών τον 19ο αι.

1.1 Η εξέλιξη των αντιλήψεων περί φυλάκισης και η ιστορία των κτηρίων των φυλακών.

Η ιστορία των κτηρίων των φυλακών αποτελεί αντικείμενο μελέτης διαφορετικών επιστημονικών κλάδων: αρχιτεκτόνων, νομικών και ιστορικών. Όπως επισημαίνουν οι Αγγελάκη και Κουρμουλάκη «η φυλακή αντικατοπτρίζεται και αντικατοπτρίζει την κοινωνία στην οποία βρίσκεται, αφού εξαρτάται από το εκάστοτε σωφρονιστικό σύστημα και το κοινωνικό πιστεύω»[178]. Άποψή μας είναι ότι δεν νοείται μελέτη για το σωφρονιστικό σύστημα μιας ιστορικής περιόδου χωρίς αναφορά στη στέγαση των φυλακών.

Η φυλακή, ως κτήριο, υπήρχε από την αρχαιότητα, όμως, ο ρόλος της ήταν να διασφαλίσει ότι ο κατηγορούμενος θα δικαζόταν και ότι ο κατάδικος δεν θα απέφευγε την ποινή που του επιβλήθηκε. Η φυλακή, λοιπόν, ξεκίνησε την πορεία της ως χώρος κράτησης και όχι ως χώρος τιμωρίας[179].

Κατά τον μεσαίωνα χρησιμοποιήθηκαν ως φυλακές κτήρια ή χώροι που δεν είχαν κατασκευαστεί για το σκοπό αυτό: «Συνήθως διαμορφώνονταν σε φυλακές τα υπόγεια των δημαρχείων ή οι πύργοι των τειχών. Για τον ίδιο σκοπό χρησιμοποιούσαν τις ειρκτές των ανακτόρων ή τα υπόγεια κελιά των μοναστηριών»[180].

Μέχρι τα τέλη του 18ου αιώνα η τιμωρία του εγκληματία είχε ως στόχο τον παραδειγματισμό, τον εκφοβισμό και την αντεκδίκηση. Αφορούσε το σώμα του καταδίκου και συνίστατο σε (δημόσια) βασανιστήρια ή δημόσιες εκτελέσεις. Από την

---

[178] Αγγελάκη Μ., Κουρμουλάκη Α., «Η αρχιτεκτονική των φυλακών ως μέρος του σωφρονιστικού συστήματος», μέρος Διπλωματικής Εργασίας -2005- στην Αρχιτεκτονική Σχολή του Πανεπιστημίου Πατρών, υπό την επίβλεψη του καθηγητή Δ. Κατζουράκη, άρθρο σε ΤΕΧΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, Μάρτιος-Απρίλιος 2008, σελ. 2

[179] Βουρεκάς Κώστας, Ελευθεριάδης Χρήστος, «Η εξέλιξη της αρχιτεκτονικής των φυλακών απομόνωσης», σελ. 3. Κείμενο φοιτητικής διάλεξης που πραγματοποιήθηκε τον Δεκέμβριο του 2003 στην Αρχιτεκτονική σχολή του ΕΜΠ. Επιβλέπων καθηγητής Σταύρος Σταυρίδης. Ανακτήθηκε από: https//akea2011.com/2013/02/13/arhitektonikifilakonapomonosis/ (τελευταία επίσκεψη 23-10-2022).

[180] Τριανταφυλλίδης Γιάννης, «Η αρχιτεκτονική των φυλακών –από πλευράς κοινωνικής, πολεοδομικής και κτιριολογικής», Εκδόσεις Δημοσιεύματα Εταιρείας Προστασίας Αποφυλακιζομένων Θεσσ/νίκης, 1964, σελ. 20.

γαλλική επανάσταση και μετά η τιμωρία δεν επικεντρώνεται μόνο στο σώμα, αλλά και στη στέρηση του αγαθού της ελευθερίας[181].

Όπως επισημαίνει ο Φουκώ, *η φυλακή ως τιμωρία* είναι μια εφεύρεση του 19ου αιώνα, γι' αυτό και τα κείμενα των πρώτων ποινικολόγων του αιώνα αυτού, ξεκινούν με τη φράση «η φυλακή είναι μία νέα ποινή που ήταν άγνωστη ακόμη τον περασμένο αιώνα»[182]. Η γενίκευση του θεσμού της φυλάκισης εντάσσεται σε ένα γενικότερο κλίμα πειθαρχίας της κοινωνίας, μέσω της καθιέρωσης θεσμών όπως οι στρατώνες, τα άσυλα, τα σχολεία, τα εργοστάσια, οι οποίοι λειτουργούν με αυστηρούς εσωτερικούς κανονισμούς. Η φυλακή γίνεται σε αυτό το πλαίσιο ευρύτερα αποδεκτή, καθώς η διαφορά της από τους προαναφερθέντες θεσμούς έγκειται μόνον στην αυστηρότητα και την έλλειψη επιείκειας[183].

Ο Διαφωτισμός παίζει καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη των φυλακών. Οι φυλακές, εντασσόμενες στο ευρύτερο ιδεολογικό του πλαίσιο[184], πέραν της τιμωρίας των ενόχων και της αποτροπής της διάπραξης εγκλήματος (μέσω του φόβου της τιμωρίας), αποκτούν στο εξής «αναμορφωτικό» ή σωφρονιστικό χαρακτήρα, χρησιμοποιώντας τον εγκλεισμό ως μέσο για τη βελτίωση του χαρακτήρα του κρατούμενου, με στόχο την επανένταξή του στην κοινωνία[185].

---

[181] Βουρεκάς Κώστας, Ελευθεριάδης Χρήστος, «Η εξέλιξη…», ό.π., σελ. 5.

[182] Foucault Michel, «Ο μεγάλος εγκλεισμός–το πείραμα της ομάδας πληροφόρησης για τις φυλακές», Εκδόσεις Μαύρη Λίστα, 1999, σελ. 55.

[183] Βουρεκάς Κώστας, Ελευθεριάδης Χρήστος, «Η εξέλιξη…», ό.π., σελ. 4 και

Foucault Michel, «Επιτήρηση και τιμωρία…», ό.π., σελ. 305.

[184] Τρεις ήταν κυρίως οι προσωπικότητες του Διαφωτισμού των οποίων οι αντιλήψεις οδήγησαν στη μεταρρύθμιση των φυλακών: α) Ο Ιταλός μαθηματικός, εγκληματολόγος, οικονομολόγος και φιλόσοφος Cesare Beccaria, συγγραφέας του μνημειώδους έργου «Περί εγκλημάτων και ποινών», ο οποίος διακήρυξε ότι σκοπός της ποινής δεν είναι η εκδίκηση αλλά ο σωφρονισμός εκείνου που διέπραξε το έγκλημα και ο παραδειγματισμός των άλλων. β) Ο Άγγλος σερίφης (High Sheriff of Bedfordshire) John Howard, ο οποίος κατά τη δεκαετία του 1770-1780 ταξίδεψε σε Αγγλία και Ευρώπη μελετώντας τις φυλακές και στη συνέχεια εξέδωσε το έργο «The State of the Prisons», διατύπωσε προτάσεις για τη μεταρρύθμισή τους και εισήγαγε την απομονωτική κράτηση στο νομικό σύστημα της Μ. Βρετανίας. γ) Ο Άγγλος φιλόσοφος και νομικός Jeremy Bentham, ο οποίος άσκησε κριτική και υποστήριξε τη ριζική αναθεώρηση της αγγλικής νομικής επιστήμης και γενικότερα του ισχύοντος διεθνώς συστήματος δικαίου. Το 1787 δημιούργησε το «Πανοπτικό» σύστημα για την αρχιτεκτονική των φυλακών απομόνωσης, που βασίζεται στη συνεχή επιτήρηση των κρατουμένων μέσω ενός πύργου στο κέντρο του δακτυλιοειδούς οικοδομήματος της φυλακής.

Βουρεκάς Κ., Ελευθεριάδης Χ., ό.π., σελ. 6-11 και αντίστοιχα λήμματα σε Wikipedia.

[185] Reebs Winfried, «Η αναζήτηση για τον ιδανικό τρόπο εξόντωσης –Φυλακές και αρχιτεκτονική», Εκδόσεις Αμηχανία, 1988, σελ. 25.

1.2 Τα κτήρια των προ-σωφρονιστικών και των σωφρονιστικών φυλακών.

Α. Οι προ-σωφρονιστικές (ή τιμωρητικές) φυλακές. Αυτός ο τύπος φυλακής έχει, όπως προαναφέραμε, ως στόχο τον εγκλεισμό ενός ατόμου σε έναν χώρο που θα τον απομακρύνει από την κοινωνία, προστατεύοντάς την από αυτόν. Το κτήριο χρησιμεύει για την κράτηση του συλληφθέντος σε μία ασφαλή τοποθεσία έως την εκδίκαση της υπόθεσής του ή ενός καταδίκου έως την τιμωρία του[186].

Οι προ-σωφρονιστικές φυλακές δεν έχουν έναν συγκεκριμένο αρχιτεκτονικό τύπο, καθώς «η αρχιτεκτονική μορφή του κτιρίου απορρέει από το σύστημα φυλάκισης, το οποίο μέχρι τότε ήταν ακόμα ακαθόριστο. Τα διαφορετικά ποινικά συστήματα που παρατηρούνται από χώρα σε χώρα είναι ανάλογα με το μέγεθος και την κατανομή του πληθυσμού και με το αίσθημα ευθύνης που έχει κληρονομήσει η κάθε κοινωνία προς το πρόβλημα της ανάγκης για αναμόρφωση που παρουσιάζει ένα μέρος του συνόλου της. Συνεπώς, αφού κάθε σύστημα απαιτεί διαφορετικές διατάξεις, εγκαταστάσεις και τρόπους επιβολής, σύμφωνα με το κάθε ένα έχουμε και διαφορετικές αρχιτεκτονικές προσεγγίσεις»[187]. Για τις ανάγκες κράτησης χρησιμοποιούνται τα υπόγεια ανακτόρων, αίθουσες οχυρών και φρουρίων, αίθουσες μοναστηριών, ακόμη και μίσθωση ιδιωτικών κτηρίων.

Β. Οι σωφρονιστικές φυλακές. Η απομόνωση και η ανάγκη εργασίας των κρατουμένων ως μέσα σωφρονισμού καθιερώνονται τον 19ο αιώνα ως οι βασικές αρχές για την καλή οργάνωση των φυλακών και η αρχιτεκτονική των φυλακών έρχεται στο επίκεντρο των συζητήσεων, προκειμένου να βρεθεί ο ιδανικός τύπος κτηρίου που ανταποκρίνεται στις ανάγκες αυτών των αρχών[188]. Το πρώτο μεγάλο βήμα αρχιτεκτονικής εξέλιξης ήταν η κατάργηση των μεγάλων κοινών χώρων κράτησης και ο διαχωρισμός του κτηρίου με τέτοιο τρόπο ώστε να επιτυγχάνεται τόσο η ιεράρχηση των κρατουμένων όσο η ικανοποιητική επιτήρησή τους[189].

---

[186] «Οι προσωφρονιστικές φυλακές δε διαθέτουν σωφρονιστικό σκοπό, παρά λειτουργούν κυρίως για τη φύλαξη των κρατουμένων να μην αποδράσουν μέχρι τη διεξαγωγή της δίκης και ενίοτε έχουν τιμωρητικό χαρακτήρα». Γιαννουκάκου Αικατερίνη, «Οθωμανικές Φυλακές: το Γεντί Κουλέ», Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Σχολή Οικονομικών και Περιφερειακών Σπουδών, Επιβλέπων καθηγητής Δημήτρης Σταματόπουλος, Θεσσ/νίκη 2019, σελ. 10.

[187] Αγγελάκη Μ., Κουρμουλάκη Α., «Η αρχιτεκτονική…», ό.π., σελ. 3 και Τριανταφυλλίδης Δ. Γιάννης, «Η Αρχιτεκτονική …», ό.π. σελ. 30.

[188] Génard Elsa, «Formes et réformes des systèmes pénitentiaires en Europe (xixe-xxe siècles)», Encyclopédie d' histoire numérique de l' Europe [en ligne], ISSN 2677-6588, mis en ligne le 23/06/20, consulté le 07/04/2022. Permalien: https://ehne.fr/fr/node/14117.

[189] Βουρεκάς Κώστας, Ελευθεριάδης Χρήστος, «Η εξέλιξη…», ό.π., σελ. 14.

Η αρχή του διαχωρισμού του χώρου σε ατομικά κελιά εφαρμόζεται για πρώτη φορά σε μεγάλη κλίμακα και με σχετική επιτυχία στο ίδρυμα *Maison de Force* στη Γάνδη του Βελγίου (1771-1773): «Ήταν η πρώτη μεγάλη φυλακή η οποία χρησιμοποίησε την αρχή του εγκλεισμού σε κελιά με κάποια επιτυχία, ήταν η πρώτη ακτινωτή φυλακή στον κόσμο και η πρώτη που σχεδιάστηκε για την κατηγοριοποίηση των κρατουμένων».[190]

Την μεγαλύτερη επίδραση στην αρχιτεκτονική των σωφρονιστικών φυλακών άσκησε το «Πανοπτικόν» του Τζέρεμυ Μπένθαμ, που πρέσβευε την ασταμάτητη λειτουργία της εποπτείας ως πειθαρχικού σχήματος. Ο Μπένθαμ το 1791 σχεδίασε ένα κτήριο φυλακής που επιτρέπει τη συνεχή επιτήρηση όλων των κρατουμένων. Η δυνατότητα συνεχούς επιτήρησης δίνεται μέσω μίας κυκλοειδούς πολυώροφης κατασκευής, όπου περιφερειακά του κύκλου εκτείνονταν τα κελιά, ενώ στο κέντρο δέσποζε ο πύργος ελέγχου, από όπου μπορούσε κανείς να επιβλέπει το σύνολο των κελιών. Το σύστημα αυτό βασιζόταν καθαρά στην απομόνωση καθώς τα κελιά ήταν χωρισμένα με τοίχους για να μην μπορούν οι κρατούμενοι να επικοινωνούν μεταξύ τους και ταυτόχρονα να είναι πάντοτε εκτεθειμένοι σε επίβλεψη, λόγω του κυκλικού σχήματος[191].

Ο πανοπτισμός, με τις αλλαγές που επέφεραν η αγγλική και η αμερικανική εμπειρία, επιβάλλεται στην αρχιτεκτονική των φυλακών (η Γαλλία, μετά το 1841, υιοθετεί πλήρως τον πανοπτισμό), καθώς επιτρέπει καλύτερη επιτήρηση διασφαλίζοντας εύκολα την τάξη[192]. Ο κρατούμενος υποβάλλεται σε μία συνειδητή

---

[190] Fairweather Leslie, «Prison architecture –An international survey of representative closed institutions and analysis of current trends in prison design», United Nations Social Defense Research Institute, The evolution of prison, Εκδ. The Architectural Press Ltd., 1975, σελ. 16.

[191] Τέτοιες φυλακές κτίστηκαν στην Αγγλία στο Pentonville το 1842, στο Reading το 1846 και στο Lancaster το 1853, σε σχέδια του αρχιτέκτονα John Haviland. Για το σχέδιο «Πανοπτικόν» βλ. παρούσα μελέτη, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, εικόνα 1.

Το «πανοπτικό» αρχιτεκτονικό μοντέλο είναι «ένα κυλινδρικό οικοδόμημα, στην περιφέρεια του οποίου τοποθετούνται τα κελιά των τροφίμων (των ασθενών, των εργατών, των μαθητών και οποιουδήποτε άλλου επιτηρούμενου ατόμου), ενώ στο κέντρο του βρίσκεται ο πύργος των επιτηρητών, ο οποίος διαθέτει μεγάλα παράθυρα που βλέπουν προς τα κελιά. Τα κελιά, ωστόσο, δε μοιάζουν με τα παραδοσιακά μπουντρούμια. Διαθέτουν δύο παράθυρα, ένα εσωτερικό και ένα εξωτερικό. Το εσωτερικό αντιστοιχεί σε ένα από τα παράθυρα του πύργου, ενώ το εξωτερικό αφήνει το φως να διαπεράσει το κελί. Παράλληλα, ο κεντρικός πύργος ελέγχου διαθέτει, πέρα από τα σκίαστρα στα παράθυρα, και διαχωριστικά στο εσωτερικό του τέτοια, ώστε να μην προδίδουν την παρουσία του επιτηρητή. Με άλλα λόγια, το κελί διακρίνεται από πλήρη διαφάνεια ενώ ο πύργος ελέγχου από πλήρη συσκότιση. Ο επιτηρούμενος δε γνωρίζει πότε επιτηρείται». Ανακτήθηκε από Wikipedia, https://el.wikipedia.org/wiki/Panopticon (ημ/νία επίσκεψης: 27-11-2022).

[192] «la surveillance sera parfaite si, d' une salle centrale, le directeur ou le préposé en chef, sans changer de place, voit, sans être vu, non seulement l'entrée de toutes les cellules, et même l'intérieur

και μόνιμη, σε βάρος του, κατάσταση ορατότητας, που εξασφαλίζει την αυτόματη λειτουργία της εξουσίας[193].

Τα αντιπροσωπευτικότερα κτήρια φυλακών που κτίστηκαν στο Λονδίνο τον 19ο αιώνα, σύμφωνα με το πενσυλβανικό πρότυπο, ήταν το αναμορφωτήριο στο Μίλμπανκ (έτος 1821), με χωρητικότητα 110 ατόμων, κυκλική διάταξη κελιών, κυκλικό εξωτερικό διάδρομο και κεντρική εποπτεία και η φυλακή στο Pentonville, η οποία ολοκληρώθηκε το 1842 και έγινε το μοντέλο για όλες τις Βρετανικές φυλακές: άλλες 54 κτίστηκαν τα επόμενα 6 έτη και εκατοντάδες άλλες σε όλη την έκταση της Βρετανικής Αυτοκρατορίας. Το Πέντονβιλ διέθετε τέσσερα τριώροφα κτίρια σε ακτινωτή διάταξη και 520 κελιά διαστάσεων 4 μ. μήκος, 2 μ. πλάτος και 3 μ. ύψος, με μικρά παράθυρα στους εξωτερικούς τοίχους και στενά ανοίγματα στους διαδρόμους. Η απομόνωση ήταν πλήρης, μάλιστα οι κρατούμενοι υποχρεούνταν να φορούν μάσκες κατά την έξοδό τους από το κελί[194].

2. Ο καθορισμός των χώρων κράτησης στις αποφάσεις του Ιονίου Κοινοβουλίου.

Στο Ιόνιο Κράτος η πορεία εξέλιξης των κτηρίων των φυλακών του αποτυπώνεται στις πράξεις πολλών κοινοβουλίων του. Την απόφαση για την ίδρυση νέων φυλακών σε όλα τα νησιά παίρνει το έτος 1820 το πρώτο Κοινοβούλιο[195]. Στην

---

du plus grand nombre..., mais encore les surveillants préposés à la garde des prisonniers à tous les étages». Perrot Michelle, «Révolution et prisons -1848», περιοδικό: *Annales historiques de la Révolution française*, n° 228, 1977, pp. 306-338. Ανακτήθηκε από: https://www.persee.fr/doc/ahrf_0003-4436_1977_num_228_1_4055 (τελευταία επίσκεψη: 26-9-2022)].

Βλ. επίσης, Di Gennaro Giuseppe, «Prison Architecture: An International Survey of Representative Closed Institutions and Analysis of Current Trends in Prison Design», Architectural Press, 1975.

[193] Foucault Michel, «Επιτήρηση και τιμωρία…», ό.π., σελ. 266.

[194] Wikipedia, https://en.wikipedia.org/wiki/HM_Prison_Pentonville, Prison History, Pentonville Prison, (https://www.prisonhistory.org/prison/pentonville-prison-2/, 12 April 2019), The Institutional History Society (https://institutionalhistory.com/homepage/prisons/major-prisons/pentonville-prison/), GCSE History by Clever Lili (https://www.gcsehistory.com/faq/pentonville.html).

Βλ. Ισομετρικό σχέδιο των φυλακών του Πέντονβιλ σε ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, εικόνα 4.

[195] Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι φυλακές της Κέρκυρας παρέμειναν σε όλη τη διάρκεια της αγγλοκρατίας οι σημαντικότερες φυλακές του Ιονίου Κράτους, ακολουθούμενες από εκείνες της Κεφαλληνίας και της Ζακύνθου. Τα υπόλοιπα νησιά (Παξοί, Λευκάδα, Ιθάκη και Κύθηρα) είχαν περιορισμένες κτηριακά δυνατότητες κράτησης, γι' αυτό και η νομοθεσία προέβλεπε τη μεταφορά καταδίκων στις φυλακές των τριών μεγαλύτερων νησιών. Στην Πράξη 72 του 5ου Κοινοβουλίου (3-5-1837) ορίζεται ότι το δικαστήριο έχει τη δυνατότητα μεταφοράς καταδίκων και μεταξύ των φυλακών των τριών μεγαλύτερων νησιών, ανάλογα με την περίπτωση και κυρίως στην περίπτωση που μία από τις φυλακές υπερέβαινε τον αριθμό κρατουμένων που είχε τη δυνατότητα να φιλοξενήσει (άρθρα 1-3).

Κέρκυρα αποφασίζεται να κατασκευαστεί νέο κτήριο φυλακών, στη θέση του κατεδαφιστέου Οχυρού Σωτήρος, στον ομώνυμο λόφο[196].

Στο άρθρο 3 του «Κανονισμού για τις συλλήψεις και τις φυλακίσεις»[197] καθορίζονται τρία είδη χώρων εγκλεισμού, ανάλογα με το είδος των τροφίμων τους: α) Carceri, β) Camere di Correzione, γ) Prigioni[198].

«Carceri» ονομάζονται οι φυλακές εντός του Νέου Φρουρίου, όπου κρατούνταν (χωρίς αλυσίδες) οι συλληφθέντες για οφειλές και οι υπόδικοι για μη σοβαρά αδικήματα (*delitti non gravi*). Οι υπόδικοι για σοβαρά αδικήματα (*delitti gravi*), αλλά και οι κατάδικοι για αδικήματα (λιγότερο ή περισσότερο σοβαρά) κρατούνταν στις Επανορθωτικές φυλακές (*Camere di Correzione*). Τέλος, στις «Prigioni» κρατούνταν κατάδικοι για σοβαρά αδικήματα (*delitti gravi*). Όλες αυτές οι φυλακές είναι κοινοβιακές και ο εγκλεισμός στην απομόνωση (σε απομονωμένο, συνήθως σκοτεινό-χωρίς παράθυρο, κελί, δεμένοι με αλυσίδες) λειτουργεί ως τιμωρία για τους απείθαρχους κρατουμένους[199].

Το έτος 1833 αναφέρεται η ύπαρξη δεσμωτηρίων (*Carceri*), αναμορφωτηρίων (*Case di Correzione*) και τιμωρητικών ή μεταμελητικών φυλακών (*Case di Penitenza*). Το Κοινοβούλιο αναγνωρίζει ότι η διαβίωση των κρατουμένων εντός των υπαρχουσών φυλακών δεν ανταποκρίνεται σε όσα επιβάλλει η φιλανθρωπία και οι αρχές της δικαιοσύνης[200]. Βασικό πρόβλημα είναι η έλλειψη διαχωρισμού μεταξύ των καταδίκων για εγκλήματα διαφορετικής βαρύτητας. Έτσι, το 1833 αποφασίζεται οι κατάδικοι για πλημμελήματα (όσοι είχαν καταδικαστεί από το Magistrato Correzionale) να κρατούνται σε «Διορθωτικά Οικήματα» (*Camere di Correzione*),

---

[196] Πράξη 30 του 1ου Κοινοβουλίου, 3η Συνεδρία, (26-5-1820), άρθρο 3.

[197] «Regolamento Riguardante gli Arresti e le Carcerazioni», 1-10-1817. Ο κανονισμός, υιοθετήθηκε το 1819 και δημοσιεύθηκε το 1820.

[198] Στα έγγραφα της εποχής ο τόπος κράτησης ενός συλληφθέντος, ενός καταδίκου ή ενός υποδίκου αποδίδονται στα ιταλικά είτε με τον όρο *Carcere* είτε με τον όρο *Prigione*. Ο όρος *prigione* προέρχεται από την ιταλική λέξη *prehensio*, από το ρήμα παίρνω (prendere), με την έννοια του συλλαμβάνω (catturare). Ο όρος *carcere* προέρχεται είτε από το λατινικό *coercere* (δηλαδή περιορίζω) είτε από το αραμαϊκό *carcar* που σημαίνει ενταφιάζω σε τύμβο (αναφορά στην κράτηση φυλακισμένων εντός υπόγειων αιθουσών). Βλ. ιστοσελίδα https://it.wikipedia.org/wiki/Prigione (ημ/νία τελευταίας επίσκεψης 18-10-2022).

[199] «Regolamento Riguardante le Attribuzioni del Custode …», 1817, ό.π., άρθρο 8.

[200] Προοίμιο πράξης 30, 4ης Γερουσίας, πρώτη συνάθροιση, 25-5-1833.

ενώ οι υπόδικοι να κρατούνται σε διαφορετική αίθουσα του ίδιου κτηρίου, χωρίς αλυσίδες (*δεσμά, catene*)[201].

Σαφής διαχωρισμός των χώρων κράτησης, ανάλογα με τον τύπο φυλάκισης και το είδος των εκεί κρατουμένων, γίνεται το έτος 1840, στα «Regolamenti» για τα «Δεσμωτήρια» που ψηφίζονται από το 7ο Κοινοβούλιο[202]:

α) Χώροι για την έκτιση της ποινής των καταδίκων: Δεσμωτήρια (*Prigioni*), Ειρκτές (*Carceri*), Πειθαρχικοί Οίκοι (*Case di Disciplina*), Μεταμελητικές/ Τιμωρητικές φυλακές (*Case di Penitenza*) και Επανορθωτικοί Οίκοι (*Case di Correzione*)[203].

β) Χώροι κράτησης «πολιτικών» οφειλετών (*Casa di Arresto per la custodia dei detenuti per debiti civili*).

γ) Χώροι για προσωρινή κράτηση (*Καταθετήριο, Luogo di Deposito*) συλληφθέντων ή υποδίκων για πλημμέλημα ή πταίσμα (*delitto o misfatto*). Οι χώροι αυτοί τονίζεται ότι πρέπει να είναι απολύτως διαχωρισμένοι από τους χώρους που προορίζονται για την έκτιση ποινών.

Στην πόλη της Κέρκυρας, οι διαφορετικοί χώροι κράτησης συνιστούν το λεγόμενο «Κατάστημα Δεσμωτηρίων» (*Stabilimento Carceri, Establishment of the Prisons*), διευθύνονται από έναν *Direttore Custode* (Αρχιδεσμοφύλακα) και βρίσκονται υπό την εποπτεία του Επιθεωρητή της Εκτελεστικής Αστυνομίας[204].

---

[201] Πράξις Αριθ. Λ’ (30) του 1833, ό.π., άρθρο 3.

[202] Πράξη 17, 7ο Κοιν. (11/23-5-1840), *che stabilische i Regolamenti delle Carceri*, άρθρο 2.

[203] Οι «Επανορθωτικοί Οίκοι» προορίζονταν κυρίως για την κράτηση περιορισμένου χρόνου ανηλίκων, μετά από σχετική αίτηση των γονέων τους. Στους Επανορθωτικούς Οίκους κρατούνται επίσης οι κατάδικοι του Επανορθωτικού Κριτηρίου (*Tribunale Correzionale*) ή της Δικαστικής Αστυνομίας (*Magistrato di Polizia Giudiziaria*), όπως και κατόπιν εντολής του Επιθεωρητή της Ε.Α. Σε περίπτωση που οι Επανορθωτικοί Οίκοι συστεγάζονται με Δεσμωτήρια ή με Πειθαρχικούς Οίκους, θα πρέπει να διαχωρίζονται πλήρως από αυτούς. Οι ανήλικοι κρατούμενοι πρέπει να κρατούνται χωριστά από τους υπόλοιπους, όπως και οι άνδρες από τις γυναίκες. Κάθε Επανορθωτικός Οίκος είναι οίκος εργασίας (*Casa di Lavoro*), δηλαδή οι κρατούμενοι υποχρεούνται σε εργασία εντός ή εκτός του κτηρίου, ανάλογα με τις ανάγκες. Η τοπική κυβέρνηση κάθε νησιού καθόριζε το είδος των εργασιών και ποιες εργασίες ήταν διαφορετικές για κάθε φύλο. Πράξη 17, 7ου Κοιν., (11/23-5-1840), άρθρα 51-54.

[204] Πράξη 17, 7ου Κοιν., (11/23-5-1840), άρθρα 1-4.

Το έτος 1845, ο Οργανικός Νόμος συγχωνεύει αυτούς τους χώρους κράτησης σε δύο: α) τα «Καταθετήρια» ή «Δεσμοφυλακεία» (*Case di Detenzione*) και β) τα Σωφρονιστήρια (*Case di Emendazione*)[205].

Στα «Καταθετήρια» (ή *Καταθέσια*, ή *Case di Detenzione*) θα πρέπει να κρατούνται στο εξής κατάδικοι για πλημμελήματα, οφειλέτες δικαστικών εξόδων και υπόδικοι[206].

Οι κατάδικοι για κακούργημα έπρεπε στο εξής να κρατούνται μόνον σε Σωφρονιστήριο, έτσι, στα Σωφρονιστήρια Κέρκυρας και Κεφαλληνίας μεταφέρθηκαν οι κακούργοι των υπολοίπων φυλακών, από όλη την επικράτεια του Ιονίου Κράτους[207]. Το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας προοριζόταν για τους «κακουργηματίες» Κέρκυρας, Λευκάδας και Παξών, τους καταδίκους των Πλημμελειοδικείων, της Δικαστικής Αστυνομίας ή άλλης αρμόδιας δικαστικής αρχής της Κέρκυρας, τους κρατουμένους εξαιτίας εντάλματος «κατάθεσης» (*mandato di deposito*) και τους «πολιτικούς» οφειλέτες[208]. Το Σωφρονιστήριο της Κεφαλονιάς προοριζόταν για κακούργους από την Κεφαλονιά, τη Ζακύνθο, την Ιθάκη και τα Κύθηρα, για καταδίκους των Πλημμελειοδικείων της Κεφαλονιάς, τους πολιτικούς χρεώστες και τους κρατουμένους λόγω εντάλματος κατάθεσης[209]. Στην πράξη, όπως θα δούμε, στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας μεταφέρονται κρατούμενοι από όλα τα νησιά, ακόμη και από την Κεφαλληνία.

---

[205] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., τίτλος Ι, άρθρα 1-6.

[206] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 6.

[207] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 1-2.

Για την αντίστοιχη οργάνωση του σωφρονιστικού συστήματος στο Λονδίνο του 18ου αιώνα βλ. ιστότοπο: https://www.londonlives.org/static/HousesOfCorrection.jsp#toc3 (τελευταία επίσκεψη 7-10-22).

[208] Ο χαρακτηρισμός «πολιτικοί» γίνεται σε αντιδιαστολή με τους οφειλέτες δικαστικών τελών. ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 3.

[209] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 4.

Το «Σωφρονιστήριον Αργοστολίου» λειτούργησε από το έτος 1826 έως το 1953 που καταστράφηκε από τους σεισμούς. Το κτήριο σχεδιάστηκε από τον διοικητή της Κεφαλληνίας Charles James Napier και τον μηχανικό και προσωπικό του φίλο Κέννεντυ. Διέθετε 120 κελιά μοιρασμένα σε πέντε ακτίνες, κατά το πανοπτικό πρότυπο […] Κάθε φυλακισμένος είχε το δικό του κελί και το κτήριο διέθετε εκκλησία, αναρρωτήριο, εργαστήρια και χώρο προαυλισμού. Πηγή: Kefalonia Press. Ανάκτηση από: https://www.kefaloniapress.gr/topika/istoria/article/212170/perpatontas-stin-plateia-toy-metela/

3. Η στέγαση των φυλακών της Κέρκυρας, από τη θεωρία στην πράξη.

Η στέγαση των φυλακών της Κέρκυρας κατά το πρώτο μισό του 19ου αιώνα θυμίζει πρακτικές του 18ου αιώνα σε Λονδίνο και Παρίσι. Καταρχάς η πληθώρα κτηρίων (έντεκα διαφορετικά κτήρια) στην πόλη της Κέρκυρας για τη στέγαση των κρατουμένων, παραπέμπει στο Λονδίνο του 18ου αιώνα, όταν λειτουργούσαν τουλάχιστον 22 δημόσιες φυλακές και τόποι κράτησης.[210] Στη συνέχεια, η συγκέντρωση των φυλακών σε κεντρικό σημείο της πόλης, σε άμεση γειτνίαση με ιδιωτικές κατοικίες, θυμίζει το Παρίσι του 18ου αιώνα, στο οποίο, σύμφωνα με την Sophie Abdela, η φυλακή ήταν εντός της πόλης του Παρισιού, αποτελούσε τμήμα του αστικού ιστού και έμοιαζε πλήρως αφομοιωμένη με αυτήν.[211]

Κατά τη δεκαετία του 1830 η χωρητικότητα του συνόλου των φυλακών της Κέρκυρας ανέρχεται σε 346 άτομα (34 σε ατομικά κελιά και 312 σε ομαδικά κελιά), χωρίς να υπολογίζονται οι κρατούμενοι στις «μικρές» φυλακές των Δικαστηρίων ή στα κρατητήρια της Αστυνομικής Δ/νσης[212]. Οι κρατούμενοι ξεπερνούν κατά πολύ αυτή τη χωρητικότητα, με αποτέλεσμα να στοιβάζονται σε άθλιες συνθήκες κράτησης. Τον Μάιο του 1835 ο Δεσμοφύλακας Αγιοβλασίτης αναφέρει στον Γενικό Δ/ντή της Ε.Α. Κρουμ ότι στο κτήριο των Επανορθωτικών φυλακών -που είχε μέγιστη χωρητικότητα 60 άτομα- κρατούνται 160 άτομα (!)[213]. Λόγω έλλειψης χώρου δεν τηρείται πάντοτε ούτε ο διαχωρισμός που προβλέπεται από τη νομοθεσία για την κράτηση μεταξύ ανδρών και γυναικών[214]. Τέλος, χώρο για προαυλισμό διαθέτουν

---

[210] Η ύπαρξη πληθώρας σωφρονιστικών καταστημάτων στην ίδια πόλη είναι κάτι που συναντούμε και στο Λονδίνο κατά τη διάρκεια του 18ου αιώνα. «When Daniel Defoe published his "*Tour through' the Whole Island of Great Britain (1724-26)*", he reported that there were twenty-two "public gaols" and many more "tolerated prisons" in London. The city was awash with places for confining prisoners, whether they were arrested for debt, petty crime, or serious crime. Most were run along commercial lines, though the fees charged were regulated by Justices of the Peace and others. Throughout the eighteenth century there were repeated scandals concerning the treatment of prisoners, and as penal principles changed and expectations increased towards the end of the century substantial efforts were made to rebuild prisons and reform conditions». «London lives 1690 to 1800 –Crime, Poverty and Social Policy in the Metropolis», Daniel Defoe, «A Tour through the Whole Island of Great Britain» [1724], p. 155.
Ανάκτηση από: https://www.londonlives.org/static/Prisons.jsp#toc1 (επίσκεψη: 22-03-2021)

[211] Abdela Sophie, «Formes et réformes: la prison parisienne au XVIIIe siècle». Διατριβή στην Ιστορία. Normandie Université; Université du Québec à Montréal, 2017, σελ. 87.

[212] Ε.Α., Φ. 451 «Return of Gaols and Houses …», ό.π.

[213] Ε.Α., Φ. 1618, έγγραφο του Δεσμοφύλακα Ρίζου Αγιοβλασίτη (αναφορά προς τον Επιθεωρητή της Ε.Α. Δημ. Ζερβό) με ημ/νία 23-5-1835.

[214] Ε.Α., Φ. 1618, έγγραφο του Δεσμοφύλακα Ρίζου Αγιοβλασίτη (αναφορά προς τον Επιθεωρητή της Ε.Α. Δημ. Ζερβό) με ημ/νία 24-5-1835.

μόνον οι Φυλακές του Οχυρού Αβράμη και οι Εγκληματικές Φυλακές (Criminal Prisons)[215].

Το κόστος που απαιτείται για την επίλυση του κτηριακού προβλήματος οδηγεί σε συνεχείς αναβολές λήψης αποφάσεων, ακόμη και για βασικές εργασίες συντήρησης. Δηλωτικό της δυστοκίας αυτής είναι το παράδειγμα του Σωφρονιστηρίου της Κέρκυρας: η κατασκευή νέου κτηρίου, όπως είδαμε, αποφασίστηκε το 1820, η κατασκευή του ξεκίνησε το 1840, το κεντρικό οικοδόμημα ολοκληρώθηκε το 1847 και η περιτείχιση το 1853 (!).

3.1 Χωροθεσία και κτήρια των εντός πόλης φυλακών.

Ως «Κατάστημα Δεσμωτηρίων» ή «Κατάστημα των Φυλακών» ή «Δεσμοφυλακείον» ή «Stabilimento Carceri»[216] χαρακτηρίζεται το σύνολο όμορων ή γειτονικών κτηρίων στην ευρύτερη περιοχή του λόφου Αγ. Αθανασίου (στο ύψωμα της πλατείας Ιακώβου, σημερινής πλατείας Δημαρχείου)[217] που χρησίμευαν -καθ' ολοκληρίαν ή ένα τμήμα τους- ως φυλακές.

3.1.1 Οι «Υπό τα Δικαστήρια Φυλακαί» (Carceri sotto il palazzo di Giustizia, «Μικρές Φυλακές των Δικαστηρίων», «piccola prigione» ή «φυλακές Νο 2»).

Στο άρθρο 3 της ιδρυτικής πράξης νέων φυλακών του 1820 αναφέρεται ότι στο Δικαστικό Μέγαρο (*Palazzo di Giustizia*) προϋπήρχαν *Carceri* και *Camere di Correzione*, οι οποίες στο εξής προορίζονται μόνον για την κράτηση υποδίκων[218]. Πράγματι, στα «θολωτά υπόγεια»[219] του κτηρίου των επί Ιονίου Κράτους Δικαστηρίων της πόλης της Κέρκυρας[220] στεγάζονταν οι «Υπό τα Δικαστήρια Φυλακαί» οι οποίες χρησίμευαν ως «φυλακές των υποδίκων μετά της επιστασίας και

---

[215] «There is an airing yard for the prisons of Fort Abraham and for the Criminal Prison. There is none for the Correctional Prison over the Police, or for the debtor's prison». E.A., Φ. 451, «Return of Gaols and Houses…», ό.π. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στην κατάσταση δεν αναφέρεται η αυλή που γνωρίζουμε ότι υπήρχε στις «αστικές» φυλακές πίσω από τα Δικαστήρια.

[216] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 94.

[217] Βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, εικόνα 12.

[218] «Le Carceri, e camere di correzione del Palazzo di Giustizia attuale servirano per i prevenuti, secondo la natura del delitto». Πράξη 30, Α' συνάθροισης 1ου Κοιν. (26-5-1820), άρθρο 3.

[219] «Προς ανατολάς το κτήριον τούτο (ενν. των Δικαστηρίων) […] έχει θολωτά υπόγεια χρησιμεύοντα δια φυλακάς…». ΓΑΚ-Α.Ν.Κ., Αρχείο Εγχωρίου Διαχειρίσεως (στο εξής ΑΕΔ), Φ. 1648, φ. 6, έγγραφο με ημ/νία 1887.

[220] Το κτήριο αυτό επί Ενετοκρατίας χρησίμευσε ως κατοικία του Λατίνου Αρχιεπισκόπου (*Palazzo Arcipiscopale*), επί Γάλλων Δημοκρατικών ως Προσωρινό Δημαρχείο και Ιόνιος Γερουσία, επί Ιονίου Κράτους ως Δικαστικό Μέγαρο, στη συνέχεια ως παράρτημα της Τράπεζας της Ελλάδος και σήμερα ανήκει στο Ιόνιο Πανεπιστήμιο. Βλ. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, εικόνα 13.

του φυλακίου της φρουράς». Το «Φυλάκιο της Φρουράς» στεγαζόταν σε κτήριο ακριβώς πίσω από τα Δικαστήρια, στην ανατολική πλευρά[221].

3.1.2 Οι Πολιτικές Φυλακές (Φυλακές Αστικής κρατήσεως, Prigioni Civili, Δωμάτια πολιτικής κρατήσεως).

Πίσω από τα Δικαστήρια, στο νότιο τμήμα της περίκλειστης αυλής, υπήρχε ένα κτήριο Φυλακών με ισόγειο και έναν όροφο που λειτουργούσε ως φυλακές και πριν το Ιόνιο Κράτος[222]. Το κτήριο ήταν διώροφο «επίμηκες, με αναλογίες 1:2 και επιφάνεια ανά όροφο περίπου 180 μ^2, στεγαζόταν δε μάλλον με τετρακλινή στέγη»[223]. Στο ισόγειο είχε τρεις αίθουσες, δύο μεγάλες στα άκρα και μία μικρότερη στο κέντρο, πίσω από το οποίο ξεκινούσε το κλιμακοστάσιο που οδηγούσε στον όροφο. Στον όροφο υπήρχαν τρία μεγάλα δωμάτια, τρία μικρότερα και ένας μικρός βοηθητικός χώρος[224]. Ο «όροφος δεν είχε παράθυρα στην πρόσοψη, αλλά φωτιζόταν

[221] Πράξη 30 (XXX) του 1ου Κοινοβουλίου, άρθρο 3.

Αναφορά στις «μικρές φυλακές των δικαστηρίων» γίνεται σε Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 8, φ. 18 (19-8-1843) και σε Ε.Α., Φ. 680, έγγραφο του Δεσμοφύλακα προς την Ε.Α. με ημ/νία 09-11-1844. Στο έγγραφο αυτό γίνεται αναφορά στη φυλακή Νο 2 ως *piccola* και τοποθετείται στα Δικαστήρια.

Σε Ε.Α., Φ. 680, φ. 27 (30-09-1844), αναφέρονται ως «Carceri sotto il palazzo di Giustizia».

[222] Σε Α.Ε.Δ., Φ. 1648, φ. 6 (ημ/νία 1887) γίνεται αναφορά στο κτήριο των Δικαστηρίων ως κτήριο το οποίο «…περιορίζεται από αδιέξοδον οδόν αρχομένην από την ως είρηται μαρμάρινον κλίμακα, προς μεσημβρίαν δε συνέχεται με τας αυλάς και οικήματα προς χρήσιν Φυλακών».

Σε Α.Ε.Δ, Φ. 1648, φ. 7 (ημ/νία 1887) περιγράφονται τα κτήρια πίσω από το Δικαστικό Μέγαρο: «Μετά του κτηρίου προς χρήσιν Καταστήματος των Δικαστηρίων συνέχεται μεσημβρινώς μονόροφος οίκος […] επεκτεινόμενος μέχρι της διόδου αγούσης εις την προς οδόν Γκύλφορδ είσοδον, νυν εμφραγμένην. Προς δύσιν δε του αυτού οίκου εκτείνεται αυλή εντός της οποίας υπάρχει πρόσγειος οικίσκος και μονόροφος οίκος […] Το εμβαδόν των ειρημένων κτηρίων, αυλής και διόδου προς χρήσιν Φυλακών ανέρχεται εις μέτρα τετραγωνικά 606». Βλ. παρούσα μελέτη, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, εικόνα 15.

Οι Αφροδίτη Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη και Στυλιανός Μπιρμπίλης αναφέρουν για το Μέγαρο: «Πρόκειται για ένα συγκρότημα αποτελούμενο από δύο κτήρια, το κυρίως μέγαρο και ένα δεύτερο κτίσμα, με ευμεγέθη αυλή (άλλοτε κήπο) ανάμεσά τους, το οποίο από την περίοδο της αγγλοκρατίας μέχρι τον τραυματισμό του κατά τους βομβαρδισμούς του 1943 στον β' παγκόσμιο πόλεμο είχε χρήση δικαστηρίου και πολιτικών φυλακών». Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη Αφροδίτη, Μπιρμπίλης Στυλιανός, «ΤΟ ΜΕΓΑΡΟ ΤΟΥ ΛΑΤΙΝΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ. ΝΕΟΤΕΡΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ», Ι΄ Διεθνές Πανιόνιο Συνέδριο, Κέρκυρα, 30 Απριλίου – 4 Μαΐου 2014. *Τα πρακτικά. IV. Φιλοσοφία – Αρχαιολογία – Αρχαιογνωσία – Αρχιτεκτονική – Θέατρο*, γεν. επιμέλεια Δημήτρης Κονιδάρης, Κέρκυρα 2017 -Κερκυραϊκά Χρονικά ΙΑ΄ (2017), σ. 824.

Βλ. επίσης Κυριάκη Κ.Χ.Μ., «Οδηγός της Νήσου Κερκύρας» μετά Προσθήκης Ιστορικών και άλλων Ειδήσεων, Εν Αθήναις 1902, σελ. 79.

[223] Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη Αφροδίτη, Μπιρμπίλης Στυλιανός, «ΤΟ ΜΕΓΑΡΟ ΤΟΥ ΛΑΤΙΝΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ…», ό.π., σελ. 539.

[224] Βλ. παρούσα μελέτη, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, εικόνα 16.

από τις άλλες πλευρές»[225]. Στις «Πολιτικές Φυλακές» κρατούνται οι «πολιτικοί δέσμιοι» ή «φυλακίτες δι' αστικά δάνεια», δηλαδή οι κατάδικοι για χρέη.

Οι αναφορές του Δεσμοφύλακα των *πολιτικών φυλακών* μαρτυρούν ότι η κατάσταση του κτηρίου ήταν προβληματική. Το έτος 1817, ο Δεσμοφύλακας των «Prigioni Civili» Σπυρίδων Βραχλιώτης αναφέρει στην Υψηλή Αστυνομία ότι η στέγη του κτηρίου είναι χαλασμένη και τα νερά της βροχής τρέχουν στους τοίχους και τα πατώματα των δωματίων, που είναι σε άθλια κατάσταση. Στον εξωτερικό τοίχο υπάρχει οπή, από την οποία δραπετεύουν οι κρατούμενοι και ο βασικός εξοπλισμός ασφαλείας των φυλακών και χρήζει αλλαγής, καθώς έχει παλιώσει, όπως για παράδειγμα οι κρίκοι που συγκρατούν τις αλυσίδες στα πόδια των κρατουμένων[226].

Το κτήριο διαθέτει μόνον ένα αποχωρητήριο στο ισόγειο, με αποτέλεσμα οι κρατούμενοι στον πρώτο όροφο να χρησιμοποιούν δοχεία (*mastelle*), τα οποία παραμένουν στον τόπο κράτησης, έως να μαζευτεί μία ικανή ποσότητα. Κατά τη διάρκεια της νύχτας, τα δοχεία μεταφέρονται από τους κρατουμένους στα τείχη και από εκεί ρίχνονται στη θάλασσα[227]. Η παραμονή σκουπιδιών και ακαθαρσιών μέσα στο κτήριο -ιδίως κατά την καλοκαιρινή περίοδο- δημιουργεί αναθυμιάσεις, απειλώντας την υγεία των φυλακισμένων. Η αποκομιδή των λυμάτων κατά τη χειμερινή περίοδο συχνά δεν μπορεί να γίνει κατά τη διάρκεια της νύχτας λόγω της κακοκαιρίας, έτσι πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια της ημέρας, όμως, η μεταφορά τους από τη Φυλακή μέχρι τα τείχη γίνεται μέσα πολυσύχναστους δρόμους, προκαλώντας μεγάλο πρόβλημα εξαιτίας της δυσοσμίας στους κατοίκους[228]. Σαράντα χρόνια μετά, δεν έχει γίνει καμία αλλαγή: σε αναφορά του έτους 1858 βλέπουμε ότι το μοναδικό *αφοδευτήριο* στις φυλακές της *αστυκής κρατήσεως* χρήζει επισκευής

[225] Αφροδίτη Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη, Στυλιανός Μπιρμπίλης, «ΤΟ ΜΕΓΑΡΟ ΤΟΥ ΛΑΤΙΝΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ…», ό.π., σελ. 539.

[226] Ε.Α., Φ. 737, υποφ. 5, έγγραφο με ημ/νία: 07-04-1817 και τίτλο «Rapporto delle Prigioni Civile» προς την Alta Polizia. Υπογράφει ο Custode Spiridion Vracliotti.

[227] Ε.Α., Φ. 737, υποφ. 5, έγγραφο με ημ/νία 5-6-1817: «per gettar giù delle muraglie, giacché questa difficoltà rapporta un mal'odore permanente che offende la salute al numero considerevole dei Carcerati».

[228] «Difficoltando il tempo piovoso lo gettò della mondezza delle mastelli nelle opportune ore della notte, sono costretto di far travagliare li condannati anche di giorno, cogliendo i momenti di pausa; questo apporta un pessimo mal' odore nelle vie frequentate da dove passar devono». Ε.Α., Φ. 737, υποφ. 8, έγγραφο με ημ/νία 18-10-1817.

καθώς τα ξύλα του είναι σαθρά και δεν συγκρατούν τη δυσοσμία[229] και ότι δεν επαρκεί για τις ανάγκες των τροφίμων του καταστήματος, με αποτέλεσμα για τον πρώτο όροφο να χρησιμοποιούνται κάδοι, η μεταφορά και αποκομιδή των οποίων δημιουργεί τα γνωστά προβλήματα[230].

Η στενότητα χώρου και η γειτνίαση με ιδιωτικές κατοικίες δημιουργεί επιπλέον προβλήματα στο κτήριο της «πολιτικής κρατήσεως»: το έτος 1855 ο Δεσμοφύλακας αναφέρει ότι δύο από τα δωμάτια χρήζουν επισκευής και δεν χρησιμοποιούνται, με αποτέλεσμα οι κρατούμενοι να στριμώχνονται στα εναπομείναντα δύο δωμάτια[231] και ότι η αποχέτευση του γειτονικού κτηρίου έχει διαρροή, προξενώντας δυσοσμία και υγρασία στους τοίχους της φυλακής[232]. Τέλος, οι «πολιτικές» φυλακές δεν διαθέτουν σύστημα ύδρευσης -παρά το γεγονός ότι το γειτονικό κτήριο των δικαστηρίων διαθέτει παροχή νερού- αναγκάζονται, λοιπόν, να μεταφέρουν νερό σε δοχεία -εργασία πολυδάπανη και κοπιαστική[233].

3.1.3 «Παλιές Επανορθωτικές φυλακές» (Camere Vecchie, Correctional Rooms, Παλαιά Δωμάτια, Παλιές Κάμαρες, Παλαιές Φυλακές).

Με κάθε επιφύλαξη εντοπίζουμε αυτές τις φυλακές στο ίδιο κτήριο με τις πολιτικές φυλακές[234]. Οι παλιές επανορθωτικές φυλακές προορίζονταν για

---

[229] Στην αναφορά του Δεσμοφύλακα σημειώνεται ότι τα ξύλα του *αναγκαίου* (ή *αφοδευτηρίου*) της «Αστυκής Κρατήσεως» έχουν χαλάσει και «αποπέμπει δυσώδη αποφοράν» που θέτει σε κίνδυνο την υγεία των κρατουμένων. Προτείνει να εκμεταλλευτούν τη συγκυρία της 20ήμερης κράτησης στις φυλακές ενός κτίστη (*τέκτονος*), αναθέτοντάς του την επισκευή του αφοδευτηρίου. Από την Ε.Α. ζητάει την εξουσιοδότηση ώστε να προχωρήσει στην ανάθεση της εργασίας και την κάλυψη των εξόδων για αγορά των υλικών (1.9.9 λίρες). ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 94, έγγραφο υπ' αρ. 1641/11-2-1858.

[230] Ο Δεσμοφύλακας Αγιοβλασίτης προτείνει την κατασκευή αφοδευτηρίου στον β' όροφο του κτηρίου ώστε να σταματήσει η χρήση κάδων, η συντήρηση των οποίων ήταν πολυέξοδη και προπάντων να σταματήσει η ανθυγιεινή *δυσώδης αποφορά*. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 94, έγγραφο υπ' αρ. 1878/5-8-1858.

[231] Τον Οκτώβριο του 1855 ο Δεσμοφύλακας τονίζει εκ νέου (είχε προηγηθεί αναφορά του τον Αύγουστο του ίδιου έτους) την αναγκαιότητα επισκευής δύο δωματίων *πολιτικής κρατήσεως*. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 94, έγγραφο υπ' αρ. 1055/12-10-1855.

[232] Ο Δεσμοφύλακας Αγιοβλασίτης γράφει στον Δ/ντή της Ε.Α. Λώρενς: «Σπεύδω να ειδοποιήσω υμάς ότι εις τα δωμάτια των αστυκών φυλακών τρέχουσιν δια των τοίχων υγρά και αποπέμπουσι δυσώδη αποφοράν, τούτο δε προέρχεται, καθ' ας έλαβον πληροφορίας, διότι το αναγκαίον της εγγυζούσης οικίας του κ. Τορίνη είναι τεθραυσμένον». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 94, έγγραφο υπ' αρ. 875/28-3-1855.

[233] Ο Δεσμοφύλακας εξηγεί ότι «το έξοδον της εισαγωγής του ύδατος ήθελεν είσθαι πολλά μικρόν, όντος ήδη τούτου εις μικροτάτην απόστασιν από του Καταστήματος, το ήδη διαρρέον παρά τοις Δικαστηρίοις εν γένει». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 94, έγγραφο υπ' αρ. 921/22-5-1855.

[234] Στο άρθρο 16 του «Regolamento pel Custode … 1810», ό.π., ορίζεται ότι, για λόγους υγείας, όλοι οι κρατούμενοι, αλλά κυρίως όσοι κρατούνται στις φυλακές του πρώην Βαϊλάτου (Camuzzone) και στις φυλακές (prigioni) κάτω από το Pubblico Palazzo, πρέπει να απολαμβάνουν δύο ώρες την ημέρα καθαρό αέρα («di un aria libera, pura, atmosferica») -ιδίως κατά την καλοκαιρινή περίοδο- γι' αυτό

καταδίκους σε επανορθωτικές ποινές, είχαν χωρητικότητα 70 ατόμων σε ατομικά και ομαδικά κελιά[235], διέθεταν κελί απομόνωσης που το αποκαλούσαν «Κασούνι» ή «Cassone»[236] και υπήρχε ένας στοιχειώδης διαχωρισμός μεταξύ κρατουμένων διαφορετικής βαθμίδας, όπως για παράδειγμα η φυλακή για ληστές («prigione dei ladri»)[237]. Τέλος, σε ξεχωριστό τμήμα του ίδιου κτηρίου στεγάζονται οι «Γυναικείες Φυλακές» (*Female Prison*)[238].

Σε αιτήσεις κρατουμένων στις παλιές φυλακές ο χώρος κράτησης περιγράφεται στενός, σκοτεινός, πολύ ζεστός το καλοκαίρι και γεμάτος κοριούς[239]. Σε αναφορές του Δεσμοφύλακα σημειώνεται ότι χρήζει εργασιών συντήρησης που άπτονται της προστασίας του καταστήματος από αποδράσεις, καθώς η περίφραξη είναι ξύλινη και σαθρή και τα σιδερένια προστατευτικά κιγκλιδώματα των παραθύρων έχουν σκουριάσει και παραβιάζονται εύκολα. Ο Δεσμοφύλακας Ρίζος Αγιοβλασίτης αναφέρει το 1855 στον Γενικό Διευθυντή της Ε.Α. Λώρενς ότι είναι επείγουσα ανάγκη να τοποθετηθούν νέα σιδερένια κάγκελα σε τρία παράθυρα των «Παλαιών Δωματίων», επισημαίνοντας ότι εξαιτίας της φθοράς των υπαρχόντων απέδρασε την προηγούμενη ημέρα από το παράθυρο ο κρατούμενος Ιωάννης Χαλικιάς[240]. Η μικρή δαπάνη και το οικονομικό όφελος επαναλαμβάνονται από τον Δεσμοφύλακα σε κάθε του αίτημα[241]. Το κράτος, όπως φαίνεται, δεν ήταν διατεθειμένο να δαπανήσει

θα μεταφέρονται, φυλασσόμενοι καλά, στην αυλή (corte) που βρίσκεται ανάμεσα στο Pubblico Palazzo και την Casa di Correzione για να προαυλίζονται. Σε αυτή την περιγραφή, λοιπόν, οι Επανορθωτικές φυλακές το έτος 1810 (άρα εκείνες που ονομάζονταν «παλιές» το έτος 1820) εντοπίζονται πίσω από την αυλή του Δικαστικού Μεγάρου, κάτι που μας οδηγεί, με κάθε επιφύλαξη, στο συμπέρασμα ότι στεγάζονταν μαζί με τις πολιτικές φυλακές.

[235] Ε.Α., Φ. 451 «Return of Gaols and Houses…», ό.π.

[236] Η λέξη «cassone» κυριολεκτικά σημαίνει *υδατοστεγές κιβώτιο* και -προφανώς- χρησιμοποιείται μεταφορικά για να δηλώσει ένα σκοτεινό (χωρίς παράθυρο) δωμάτιο που χρησίμευε για την τιμωρία της απομόνωσης. Με την ελληνική λέξη «Κασούνι» προσδιορίζεται η φυλακή αρ. 4, που χρησίμευε ως χώρος έκτισης της τιμωρίας της απομόνωσης. Ε.Α., Φ. 646, υποφ. 3, φ. 1 (07-04-1853) και Ε.Α., Φ. 1711, υποφ. 2, αναφορά με ημ/νία 19-03-1848 του Δεσμοφύλακα Ρίζου Αγιοβλασίτη προς τον Γενικό Δ/ντή της Ε.Α.

[237] Ε.Α., Φ. 76, φ. 263, αναφορά του Δεσμοφύλακα Σ. Βραχλιώτη προς την Υψηλή Αστυνομία, με ημ/νία 12-03-1818.

[238] Ε.Α., Φ. 451, «Return of Gaols and Houses…», ό.π.

[239] Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 29, έγγραφο με ημ/νία 21-08-1845 (αίτηση κρατουμένων).

[240] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 94, έγγραφο υπ' αρ. 1013/7-8-1855, αναφορά του Ρίζου Αγιοβλασίτη προς τον Λώρενς, Γενικό Δ/ντή της Ε.Α. Χαρακτηρίζεται *Επείγον*.

[241] Σε αίτησή του για επισκευή της σαθρής ξύλινης περίφραξης, ο Δεσμοφύλακας επισημαίνει ότι η κατασκευή μίας πέτρινης περίφραξης θα στοιχίσει λιγότερο από όσο στοιχίζουν οι συνεχείς επισκευές της υπάρχουσας ξύλινης. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 94, έγγραφο υπ' αρ. 1012/7-8-1855.

χρήματα για τη συντήρηση του κτηρίου, με αποτέλεσμα ο Δεσμοφύλακας να καταφεύγει σε λύσεις ανάγκης και το πρόβλημα να διαιωνίζεται.

3.1.4 Νέες Επανορθωτικές Φυλακές (Camere Nuove, New Correctional Rooms, Prigioni Correzionali, Carcere di Correzione, Camere di Correzione).

Αναφορά στις Νέες Φυλακές γίνεται στην υπηρεσιακή αλληλογραφία της Ε.Α. από το έτος 1835 και εξής, εξού και η ονομασία «Νέες». Ως κτήριο στέγασής τους αναφέρεται η «Οικία Βάπτισμα»[242] ή αίθουσες πάνω από την Αστυνομία: «camere di Correzione soprastanti codesta Nobile Direzione Generale di P.E.», ή «Camere sopra l' Uffizio di P.E.», ή «over the Police»[243]. Δεν διέθεταν δική τους αυλή, αλλά τις χώριζε ένας πασσαλωτός φράκτης από τη «μεγάλη αυλή των Φυλακών»[244]. Η χωρητικότητά τους ήταν περίπου ίδια με εκείνην των «παλαιών» φυλακών: 8 κρατούμενοι σε ατομικά κελιά και 60 κρατούμενοι σε ομαδικά κελιά.

3.1.5 Εγκληματικές Φυλακές (Criminal Prisons).

Στα έγγραφα αναφέρονται ως «Φυλακές του Βαΐλάτου», ως «Camuzzone» ή ως φυλακές *in and about Senate House*[245]. «Το κτήριο (του Βαΐλάτου) ήταν διώροφο, μεγάλων διαστάσεων, το οποίο περιλάμβανε χώρους κύριας χρήσης, βοηθητικούς χώρους και μια μεγάλη αυλή. […] Το ισόγειο περιλάμβανε χώρους για την φρουρά

---

[242] Ε.Α., Φ. 451 «Return of Gaols and Houses …», ό.π.

[243] «nelle camere di Correzione soprastanti codesta Nobile Direzione Generale di P.E.», Ε.Α., Φ. 680, φ. 27, «the Correctional Prison over the Police…» αναφορά Δεσμοφύλακα με ημ/νία 30-09-1844 σε Ε.Α., Φ. 451, υποφ. 3, φ. 3 και αναφορά σε Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 29.

[244] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 3, φ. 1 (31-03-1843). Αναφορά από το Stabilimento Carceri.

[245] Ως «Senate House» εννοείται η κατοικία του Προέδρου της Γερουσίας και όχι ο χώρος συνεδρίασης της Γερουσίας (η Γερουσία συνεδρίαζε στο παλάτι του Λατινεπισκόπου έως το 1824, οπότε και μεταφέρθηκε στα Ανάκτορα Μιχαήλ και Γεωργίου).

Φωτογραφία του κτηρίου του Βαΐλάτου σε ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, εικόνα 17.

Την εποχή της πρώιμης Ενετοκρατίας (15ος αι.) το Βαΐλάτο, δηλαδή η κατοικία του Βαΐλου, βρισκόταν εντός του Π. Φρουρίου. Μετά το 1571 μεταφέρεται στην Πλατεία Αγίου Ιακώβου (σημερινή Πλατεία Ψωρούλα), απέναντι από το Παλάτι του Λατινεπισκόπου. Το κτήριο διέθετε μία μεγάλη αυλή-κήπο, ενώ στο ισόγειο στεγάζονταν η φρουρά και οι εγκληματικές φυλακές. Το κτήριο του Βαΐλάτου επί Γάλλων Αυτοκρατορικών (1807-1814) χρησίμευε ως κατοικία του Διοικητή Κερκύρας (*Amministratore*). Την περίοδο του Ιονίου Κράτους χρησιμοποιήθηκε αρχικά ως κατοικία του Αρχηγού των Αγγλικών στρατευμάτων, στη συνέχεια ως κατοικία του Προέδρου της Ιονίου Γερουσίας και αργότερα ως Επαρχείο Κερκύρας. Το κτήριο κατεδαφίστηκε το 1931 και στη θέση του κτίστηκε το κτήριο που σήμερα στεγάζει το Δημοτικό Σχολείο Παλιάς πόλης. Για πληροφορίες για τις χρήσεις του κτηρίου βλ. Βοσκοπούλου Χρυσούλα, «Δημόσια κτήρια στην Κέρκυρα την περίοδο της Βενετικής κυριαρχίας (1571-1797)», Διδακτορική Διατριβή, Επιβλέπουσα Μαρία Καμπούρη-Βαμβούκου, Αριστοτέλειο Παν/μιο Θεσσ/νίκης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Θεσσαλονίκη 2005, σελ. 80 και σελ. 94.

και την φύλαξη των βαρυποινιτών και του αρχείου»[246]. Οι εγκληματικές φυλακές διέθεταν αυλή[247] και είχαν χωρητικότητα 4 κρατούμενων σε ατομικά κελιά και 40 κρατούμενων σε ομαδικά κελιά[248].

3.1.6 Κρατητήρια Αστυνομίας.

Στα υπόγεια του όμορου με το Βαϊλάτο κτηρίου της Αστυνομίας υπήρχαν κρατητήρια, που ονομάζονται και «Φυλακές στο κτήριο της παλιάς Αστυνομίας» ή «Φυλακές κάτω από το κτήριο της παλιάς Αστυνομίας»[249] ή *Sottoscala*[250]. Δεν γνωρίζουμε την ακριβή του θέση, όμως, από τις περιγραφές των αναφορών συνάγεται ότι ήταν στην αρχή του κατηφορικού δρόμου που οδηγούσε από την πλατεία Αγ. Ιακώβου στην Ανουντσιάτα.

3.1.7 Φυλακή Οφειλετών στην Αννουντσιάτα (Camere dell' Annunziata, Debtors Prison at the Convent of the Annunziata) [251].

Στις φυλακές της Μονής Ευαγγελιστρίας (Αννουντσιάτας)[252] κρατούνταν μόνον οφειλέτες (για «πολιτικά» χρέη ή δικαστικές οφειλές), οι οποίοι, σύμφωνα με τη νομοθεσία, έπρεπε να κρατούνται χωριστά από τους υπόλοιπους καταδίκους. Όπως

[246] Αδάμος Δημήτριος, «Οι Ενετικές οχυρώσεις της Κέρκυρας σε σχέση με την σύγχρονη τοπογραφία της», Μεταπτυχιακή Εργασία, Αριστοτέλειο Παν/μιο Θεσσ/νίκης, Πολυτεχνική Σχολή, επίβλεψη: Κων/νος Τοκμακίδης, Θεσσ/νίκη, Δεκέμβριος 2012, σελ. 47.

[247] Ε.Α., Φ. 451, υποφ. 3, φ. 3.

[248] Ε.Α., Φ. 451 «Return of Gaols and Houses…», ό.π.

[249] Ε.Α., Φ. 773, υποφ. 1, έγγραφο με ημ/νία 11-12-1852: «κάτω από το κτήριο της Παλιάς Αστυνομίας όπου βρίσκονται τώρα οι φυλακισμένοι».

[250] Βλ. Ε.Α., Φ. 2, υποφ. 8, φ. 8 (01-08-1846) και Αγιούς Αντώνιος «Οδοιπορικό στην παλιά Κέρκυρα», Κέρκυρα 2004, σελ. 182-185.

[251] Ε.Α., Φ. 451 «Return of Gaols and Houses…», ό.π. και Ε.Α., Φ. 1618, υποφ. 2, έγγραφο με ημ/νία 8-5-1835.

[252] Η Αννουντσιάτα ήταν ανδρική μονή του Τάγματος των Ερημιτών του Αγίου Αυγουστίνου, με μεγάλη ιδιοκτησία γης. Κτίσθηκε στις αρχές της βενετικής κυριαρχίας (1397) από τον πρώην διοικητή των Ανδηγαυών στην Κέρκυρα και μεγάλο γαιοκτήμονα Pietro Capece, καταγόμενο από το Sorrento. Το 1713 ο Αρχιεπίσκοπος Augustus Antonius Zacco κατήργησε το μοναστήρι των Αυγουστινιανών της Παλαιστίνης, όπως ονομαζόταν η Αννουντσιάτα, διατηρώντας μόνο τον ναό. Ήταν τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλική με γοτθικά τόξα και παρεκκλήσια στα πλάγια κλίτη της. Καταστράφηκε από τους γερμανικούς βομβαρδισμούς το Σεπτέμβριο 1943 και σήμερα σώζεται το πυργοειδές κωδωνοστάσιο, αλλοιωμένο στη βάση του από νεότερα προσκτίσματα, καθώς και μικρό τμήμα της όψης με εντοιχισμένο ανάγλυφο. Ιστοσελίδα *ΦΑΙΑΚΩΝ ΝΗΣΟΣ*. Ανακτήθηκε από: https://faiakonnisos.blogspot.com/2016/04/annunziata.html (ημ/νία επίσκεψης: 7-12-2022).

είδαμε, πάντως, οφειλέτες κρατούνται και στα άλλα κτήρια, ανάλογα με τις ανάγκες κάθε χρονικής περιόδου[253].

Οι φυλακές της Αννουντσιάτα συνόρευαν με την κατοικία του Δ/ντή της Ε.Α.[254] και μπορούσαν να φιλοξενήσουν 8 κρατούμενους σε ατομικά κελιά και 40 σε ομαδικά κελιά[255].

3.2 Οι Φυλακές εντός Φρουρίων και Οχυρών.

Πριν λειτουργήσει το Σωφρονιστήριο (1847) ένας μεγάλος αριθμός φυλακισμένων κρατούνταν στα οχυρά ή στα φρούρια. Η αρχιτεκτονική διαμόρφωση τέτοιων χώρων γίνεται πάντα με στόχο τη δημιουργία ενός κλειστού χώρου που να διασφαλίζει την εποπτεία και την πειθαρχία των στρατιωτικών σωμάτων[256], έτσι η χρήση ενός τμήματός τους ως φυλακή διασφαλίζει την πειθαρχία των κρατουμένων και την αποτροπή αποδράσεων. Παράλληλα, εξυπηρετούσε τη συμμετοχή των κρατουμένων στη διεξαγωγή των εργασιών διαμόρφωσης των οχυρώσεων που διενεργούσε σε όλη τη διάρκεια της Βρετανικής προστασίας το στρατιωτικό σώμα μηχανικού των Άγγλων.

3.2.1 Παλαιό Φρούριο -Ενετικές Φυλακές.

Οι Φυλακές που κτίστηκαν από τους Ενετούς βρίσκονται στο Π. Φρούριο, στο επίπεδο της Ακρόπολης, στον χώρο μεταξύ Πύργου Ξηράς και Πύργου Θαλάσσης.

---

[253] Οι Κανονισμοί του έτους 1817 καθόριζαν ως τόπο κράτησης των οφειλετών το Νέο Φρούριο, ενώ τα επόμενα χρόνια βλέπουμε να κρατούνται οφειλέτες στο Οχυρό Αβράμη (σε χωριστό τμήμα) και στην Αννουντσιάτα και αργότερα (οι πολιτικοί οφειλέτες) στις «πολιτικές φυλακές».

[254] Σε αναφορά του Δεσμοφύλακα Ρίζου Αγιοβλασίτη σημειώνεται ότι ένας τοίχος χωρίζει τις φυλακές της Αννουντσιάτα από την είσοδο της οικίας του Γενικού Δ/ντή της Ε.Α. Krumm: «*Nella scorsa sera all' ora solita della visita […] evase dalla camere dell' Annunziata il Giorgio Vlandi qm Antonio da Condocali, qual debitore civile sembra d' aver montato il muro che divide l' introduzione della casa del Nobile Signor Krumm, con il cortile dell' annunziata stessa, da dove piu volte fugirono degl' altri*». Ε.Α., Φ. 1618, υποφ. 2, αναφορά με ημ/νία 08-05-1835.

[255] Ε.Α., Φ. 451 «Return of Gaols and Houses …», ό.π.

[256] Marly Mathieu, «L'Europe des casernes -L'encasernement des populations européennes depuis le XVIIIe siècle», Encyclopédie d'histoire numérique de l'Europe [en ligne], ISSN 2677-6588, mis en ligne le 22/06/20, Ανακτήθηκε από: https://ehne.fr/encyclopedie/thématiques/l'europe-politique/encadrer-et-discipliner/l'europe-des-casernes (επίσκεψη: 07/04/2022).

Οι Άγγλοι τις επισκεύασαν, προσέθεσαν έναν όροφο, αναδιαρρύθμισαν τους χώρους του ισογείου, προσέθεσαν έξι κελιά και τις μετέτρεψαν σε στρατιωτικές φυλακές[257].

3.2.2. Νέο Φρούριο.

Στον Κανονισμό περί συλλήψεων και φυλακίσεων του έτους 1817[258] ορίζεται ότι οι συλληφθέντες για πολιτικά χρέη (*arrestati per debiti civili*) κρατούνται εντός των τειχών του Νέου Φρουρίου (*entro i recinti del Forte Nuovo*), χωρίς αλυσίδες ή καταναγκασμούς, εκτός και αν δεν πειθαρχήσουν στον Δεσμοφύλακα. Επίσης, στις Φυλακές του Νέου Φρουρίου (*nelle Carceri del Forte Nuovo*) κρατούνται (χωρίς αλυσίδες) οι συλληφθέντες με ένταλμα του Πλημμελειοδικείου (Tribunale Correzionale) και οι υπόδικοι για ελαφρά αδικήματα. Οι υπόδικοι για βαρύτερα αδικήματα κρατούνταν -όπως προαναφέραμε- στις Επανορθωτικές φυλακές.

3.2.3 Οι Φυλακές του Οχυρού Αβράμη (Carceri del Forte Abram).

Το οχυρό Αβράμη κτίστηκε από τους Ενετούς στον λόφο του Αγίου Γεωργίου. Εντός του οχυρού λειτουργούσαν οι πολυπληθέστερες φυλακές της Κέρκυρας, έως την έναρξη λειτουργίας του Σωφρονιστηρίου. Το έτος 1847 οι κρατούμενοι στο Οχυρό Αβράμη μεταφέρθηκαν στο νέο σωφρονιστήριο και το κτήριο παραδόθηκε στις Δημοτικές Αρχές και τον Μηχανικό[259].

Η χωρητικότητα των φυλακών Αβράμη κυμαινόταν από 4 έως 9 κρατούμενοι σε ατομικά κελιά και από 112 έως 180 κρατούμενοι σε ομαδικά κελιά[260]. Οι κρατούμενοι ανήκαν σε όλες τις ποινικές βαθμίδες («τάξεις»), για αυτό είχαν

---

[257] Βλ. παρούσα μελέτη, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, εικόνα 8.

Στανέλλος Λεωνίδας, «Η Βρετανική στρατιωτική αρχιτεκτονική στην Κέρκυρα: οι επεμβάσεις των Βρετανών στα φρούρια, τις οχυρώσεις, τα κτίρια και τις στρατιωτικές εγκαταστάσεις: 1814-1864», Διδακτορική Διατριβή, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, 2016, σελ. 104, 176-180, 226.

Βλασερού Μαρία «Αστικές κηλίδες: μέτρηση οικιστικής ανάπτυξης. Το παράδειγμα της πόλης της Κέρκυρας», Πτυχιακή εργασία, Παν/μιο Αιγαίου, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Γεωγραφίας, Μυτιλήνη 2013, σελ. 36.

[258] «Regolamento Riguardante gli Arresti e le Carcerazioni», 1817, ό.π., άρθρο 3.

[259] Σε υπόμνημα που αφορούσε στην επικείμενη μεταφορά των κρατουμένων, επισημαίνεται ότι ο Δ/ντής των φυλακών του Οχυρού Αβράμη θα πρέπει να λάβει έκτακτα μέτρα ενόψει της μεταφοράς και οι Δ/ντές των Gaols (ειρκτών) και των Penitentiaries (αναμορφωτηρίων) να έχουν ετοιμάσει τους κρατούμενους και να τους έχουν μεταφέρει σε συγκεκριμένο μέρος του κτηρίου, από όπου θα φύγουν για το Σωφρονιστήριο. Τα έπιπλα και ο λοιπός εξοπλισμός του κτηρίου των φυλακών Αβράμη θα δοθούν στις Δημοτικές Αρχές (Municipal Authorities) και μετά το κτήριο θα παραδοθεί στον Commanding Engineer. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 13, έγγραφο χ.χ. που χαρακτηρίζεται ως *Memorandum*.

[260] Ε.Α. , Φ. 451, «Return of Gaols and Houses…», ό.π.

διαμορφωθεί επτά (7) διαφορετικοί χώροι ομαδικής[261] κράτησης, που ονομάζονταν φυλακές (*prigioni*) και είχαν ως στόχο τον -υποτυπώδη έστω- διαχωρισμό των κρατουμένων, ανάλογα με τη βαρύτητα του αδικήματος για το οποίο καταδικάστηκαν, το θρήσκευμα, την ηλικία ή τη διαγωγή τους. Από αναφορά του έτους 1843 πληροφορούμαστε ότι στην φυλακή αρ. έξι (6) κρατούνταν οι οφειλέτες πολιτικών χρεών (*debitori civili*) και όσοι κρατούμενοι είχαν δείξει καλή διαγωγή (*gente quietissima*), στη φυλακή αρ. πέντε (5) κρατούνταν Εβραίοι και ανήλικοι (*Ebrei e Ragazzi*) και στις φυλακές αρ. ένα, δύο, τρία, τέσσερα και επτά (1, 2, 3, 4 και 7) οι κατάδικοι για κακουργήματα[262]. Η φυλακή επτά (7) βρισκόταν εντός υπόγειας στοάς (μίνας) και ονομαζόταν «mina del bozzio» ή «mina dei bozzi»[263]. Ο χώρος προαυλισμού των κρατουμένων σε κάθε «φυλακή» (τμήμα) του Οχυρού Αβράμη διαχωριζόταν με πασσαλοφράκτες που είχαν τοποθετηθεί εντός της κοινής αυλής[264]. Η αυλή αρ. πέντε (5) για παράδειγμα αντιστοιχούσε στη φυλακή αρ. 5 και προοριζόταν αποκλειστικά για τον προαυλισμό Εβραίων και αλητών (*vagabondi*)[265]. Τέλος, σε ειδικό χώρο των φυλακών Αβράμη, πριν λειτουργήσει το Φρενοκομείο Κερκύρας, κρατούνταν φρενοβλαβείς (*maniaci*)[266].

---

[261] Από αναφορά του έτους 1844 πληροφορούμαστε ότι στις φυλακές αρ. 4 του Οχυρού διέμεναν συνολικά 50 κρατούμενοι (Ε.Α., Φ. 680, φφ. 14-15, έγγραφο με ημ/νία 5-5-1844), ενώ το επόμενο έτος (1845) αναφέρονται 15 κρατούμενοι (Ε.Α., Φ. 1616, φ. 25, έγγραφο με ημ/νία 06-07-1845).

[262] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 2, φφ. 1-2, αναφορά με ημ/νία 26-04-1843.

[263] Ε.Α., Φ. 680, φ. 28 (30-09-1844).

[264] Αναφορά στην ύπαρξη διαχωριστικού φράκτη μεταξύ χώρων προαυλισμού βλ. σε Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 8, φφ. 3-6 και αναφορά στον προαυλισμό Εβραίων και αλητών σε ξεχωριστή αυλή (αρ. 5) βλ. σε Ε.Α., Φ. 2, υποφ. 6, φ. 2 (08-06-1846).

[265] Ε.Α., Φ. 2, υποφ. 6, φ. 2 (08-06-1846), Φυλακές Αβράμη.

[266] Ε.Α., Φ. 1618, κατάσταση με τίτλο *Distribuzione di Condannati al pubblico lavoro,* και ημ/νία 8-5-1835.

«Η πρώτη κίνηση για την περίθαλψη των ψυχοπαθών άρχισε στην Κέρκυρα το έτος 1836 υπό την αρμοστεία του Χόβαρτ Ντούγκλας, όταν οι Ιόνιοι Νήσοι βρίσκονταν υπό Αγγλική Κατοχή. Για να καλυφθούν τα έξοδα της πρώτης εγκατάστασης συγκεντρώθηκε με έρανο το ποσό των 600 λιρών. Όμως μόλις το 1838 και συγκεκριμένα την 4η Ιουλίου άρχισε η λειτουργία του, δημοσιευθέντος του πρώτου "Κανονισμού Ασύλου Φρενοβλαβών" στην εφημερίδα του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων την 2-7-1838. Το Ίδρυμα στεγάστηκε σε κτίριο το οποίο ανήκε στο συγκρότημα των στρατώνων και των οχυρώσεων του προαστίου Αγίου Ρόκκου και χρησιμοποιούνταν ως στρατώνας Μηχανικού. Η Διεύθυνση του Ψυχιατρείου αρχικώς ανετέθη στο γιατρό της Αγγλικής Φρουράς Κέρκυρας...». Γενικό Νοσοκομείο Κερκύρας *Αγία Ειρήνη*, «Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ Ψ.Ν.Κ.». Ανακτήθηκε από: http://www.gnkerkyras.gr/?page_id=3388.

Η φρούρηση των φυλακών Αβράμη -την οποία είχαν αναλάβει στρατιωτικοί φρουροί (*sentinelle militari*) και λοχίες του 27ου Reggimento[267], σε συνεργασία με Χωροφύλακες και Αστυφύλακες της Ε.Α.[268]- παρουσίαζε αυξημένη δυσκολία λόγω του πλήθους των κρατουμένων, της διαφορετικής βαθμίδας ποινής τους, αλλά και λόγω της ύπαρξης των υπόγειων στοών διαφυγής που διέθετε το Οχυρό, στο πλαίσιο της στρατιωτικής φύσης του[269].

3.2.4 Φυλακές Οχυρού Γεώργιος (νησίδα Βίδο).

Στη νησίδα Βίδο το αγγλικό βασιλικό μηχανικό σώμα στρατού εκτελούσε εκτεταμένες εργασίες κατασκευής νέων οχυρώσεων[270]. Στις εργασίες αυτές συμμετείχαν κατάδικοι σε δημόσια έργα, οι οποίοι διέμεναν εντός των φυλακών του Οχυρού Γεώργιος (Prigioni del Forte Giorgio)[271]. Οι φυλακές αυτές, όπως θα δούμε και στο επόμενο κεφάλαιο, διέθεταν Δ/ντή (*Direttore alle Carceri di Vido*) και φύλακες, όμως την κύρια ευθύνη της επιτήρησης των κρατουμένων, ειδικά κατά την ώρα της εργασίας, την είχαν Άγγλοι στρατιώτες, υπό τις διαταγές ενός Λοχία[272].

---

[267] Οι στρατιωτικοί φρουροί έδιναν αναφορά τόσο στον *Caporale* της Φρουράς όσο και στον Υποδεσμοφύλακα (*assistente carceriere*). Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 8, φφ. 36-37 (27-10-1843).

[268] Ε.Α., Φ. 680, φφ. 9-10 (28-4-1844).

[269] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 2, φφ. 3-4, αναφορά με ημ/νία 2-4-1843.

[270] «Η άφιξη των Άγγλων στην Κέρκυρα βρίσκει το νησί του Βίδο επαρκώς οχυρωμένο αλλά οι Άγγλοι έχουν άλλες προθέσεις. Στα σχέδιά τους είναι να καταστήσουν την Κέρκυρα απροσμάχητη ώστε να εξυπηρετήσει τα συμφέροντά τους. Το σχέδιο αυτό θα γίνει πραγματικότητα με την εκ νέου οχύρωση του νησιού Βίδο, που ήταν το κλειδί για την άμυνα της πόλης, όπως προέβλεπε το νέο αμυντικό σχέδιο που τέθηκε σε ισχύ από το 1824. Στο Βίδο όλες οι γαλλικές οχυρώσεις κατεδαφίζονται και για την επόμενη δεκαπενταετία κατασκευάζονται τρία νέα πανίσχυρα οχυρά. Στο ανατολικό άκρο της κορυφογραμμής στη θέση του Redoute Signal κατασκευάστηκε ένα χαμηλού προφίλ πολυγωνικό οχυρωματικό έργο με το όνομα Οχυρό Γεώργιος, προς τιμήν του Βασιλιά της Αγγλίας εκείνης της εποχής Γεωργίου Δ΄. Στο άλλο άκρο της κορυφογραμμής το Redoute Napoleon αντικαταστάθηκε από το ημισελινοειδές Οχυρό Wellington προς τιμή του Δούκα του Wellington νικητή στη μάχη του Βατερλό και υπουργό πολέμου της Αγγλίας εκείνη την εποχή. Το παλιό Οχυρό Σχούλεμπουργκ κατεδαφίστηκε και στη θέση του κατασκευάστηκε ένας πύργος τύπου Martello με τέσσερα κανόνια στην κορυφή του με την ονομασία Maitland από το όνομα του πρώτου αρμοστή Thomas Maitland. Στα νότια του Οχυρού Γεώργιος κατασκευάστηκε ένα ισχυρό πυροβολείο South Battery για προστασία του μικρού όρμου που επρόκειτο να χρησιμοποιηθεί σαν λιμάνι ανεφοδιασμού για το νησί του Βίδο». Corfu Fortifications - Προστασία & Ανάδειξη των Κερκυραϊκών Οχυρώσεων. Ανακτήθηκε από: https://www.facebook.com/media/set/?set=a.186059988090413&type=3 (ημ/νία ανάρτησης: 14-1-2011, ημ/νία επίσκεψης: 6-7-22)

[271] Βλ. παρούσα μελέτη, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, εικόνες 6 και 7.

Στο αρχείο της Ε.Α. έχουμε εντοπίσει αναφορές από τις φυλακές του Βίδο για τα έτη 1828-1829. Τα οχυρωματικά έργα των Άγγλων διήρκεσαν από το 1824 έως το 1841, αλλά δεν γνωρίζουμε έως πότε λειτούργησαν οι φυλακές στο Οχυρό Γεώργιος. Πάντως, ο Δ/ντής τους Ρίζος Αγιοβλασίτης από το έτος 1835 εμφανίζεται ως Διευθυντής του Συγκροτήματος των Φυλακών της πόλης της Κέρκυρας.

[272] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 25 (21-06-1828).

3.3 Το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας στον λόφο Σωτήρος.

Η ολοκλήρωση της κατασκευής του νέου Σωφρονιστηρίου, το έτος 1847, αλλάζει ριζικά το τοπίο των Φυλακών στην Κέρκυρα. Ο νέος Οργανικός Νόμος, όπως είδαμε, προβλέπει την ύπαρξη μόνον «Καταθετηρίων» (*Case di Detenzione*) και Σωφρονιστηρίων, με αποτέλεσμα το κλείσιμο των φυλακών του Οχυρού Αβράμη, των Εγκληματικών Φυλακών και των Νέων Επανορθωτικών Φυλακών της πόλης της Κέρκυρας και τη μεταφορά των εκεί κρατουμένων στο νέο Σωφρονιστήριο. Καταργούνται και οι Φυλακές της Αννουντσιάτα και οι εκεί κρατούμενοι οφειλέτες μεταφέρονται στις «Αστικές Φυλακές».

Από το Stabilimento Carceri παραμένουν σε λειτουργία -ως «Δεσμωτήρια» ή «Καταθετήρια» (*Case di Detenzione*) πλέον- οι «δικαστικές φυλακές» (οι φυλακές στο υπόγειο των δικαστηρίων) για την κράτηση των υποδίκων, οι «παλιές επανορθωτικές» φυλακές για την κράτηση «φαυλόβιων» (αλητών), «επαιτών»[273], καταδίκων για πταίσματα ή με βραχύβιες ποινές και οι «αστικές φυλακές» για την κράτηση οφειλετών «πολιτικών» χρεών (δανειολήπτες) ή δικαστικών τελών[274].

Οι γυναίκες κατάδικοι, όλων των ποινικών βαθμίδων, συνεχίζουν να κρατούνται στις φυλακές της πόλης, ακόμη και εκείνες που είχαν καταδικαστεί για κακούργημα, οι οποίες, σύμφωνα με το νόμο, θα έπρεπε να κρατούνται στο Σωφρονιστήριο[275].

Η επιλογή της ανέγερσης του κτηρίου του Σωφρονιστηρίου στον λόφο Σωτήρος, μακριά δηλαδή από την πόλη της Κέρκυρας, ακολουθεί τη νέα τάση χωροταξίας για τις φυλακές, η οποία είχε αρχίσει να εφαρμόζεται σταδιακά ήδη από τον 18ο αι., όταν ο αστικός χαρακτήρας της φυλακής τέθηκε σε αμφισβήτηση. Αυτό, που έως τότε,

---

[273] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 94, αναφορές Δεσμοφύλακα Ρ. Αγιοβλασίτη προς Γ. Ου. Λώρενς, Γενικό Δ/ντή Ε.Α., έτος 1855.

[274] Εφαρμόστηκε, δηλαδή, μια απόφαση που είχε ψηφιστεί πριν 27 χρόνια (!), καθώς, στο άρθρο 3 της ιδρυτικής πράξης νέων φυλακών του 1820 οριζόταν ότι οι φυλακές (carceri) και ο οίκος Επανόρθωσης (camera di correzione) του Δικαστικού Μεγάρου θα χρησιμοποιούνται στο εξής μόνο για τους υπόδικους: «Le Carceri, e camere di correzione del Palazzo di Giustizia attuale servirano per i prevenuti, secondo la natura del delitto». Πράξη 30, 1ου Κοινοβουλίου, «Atto del Parlamento, che ordina la Fondazione di nuove Carceri negli Stati Uniti delle Isole Ionie», 26-05-1820.

[275] Σε αναφορά του Ρίζου Αγιοβλασίτη Δεσμοφύλακα των *Δεσμωτηρίων* προς τον Έπαρχο Σπυρίδωνα Βούλγαρη, με ημ/νία 14-04-1856, αναφέρεται η αίτηση χάριτος της κρατουμένης Ευγενούλας Βραβό, η οποία είχε καταδικαστεί από το Κακουργοδικείο Κερκύρας σε 4 έτη φυλάκισης «καθό ένοχος προτροπής εις ακολασίαν και διαφθοράν ηθών».

Σε αναφορά του ιδίου, με ημ/νία 24-3-1858, αναφέρεται η αίτηση χάριτος της Θεοδώρας Καρδακάρη, καταδίκου σε 6½ χρόνια φυλάκιση για το κακούργημα της παιδοκτονίας «συγγνωστής ένεκεν της τιμής». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 94.

θεωρείτο όχι μόνον φυσικό, αλλά και πλεονέκτημα για μία φυλακή, δηλαδή το να βρίσκεται σε κεντρικό χώρο της πόλης, αποτελώντας συχνά τμήμα δημοσίου κτηρίου (κάτι που στην Κέρκυρα συνέβαινε και με τις δικαστικές και με τις εγκληματικές φυλακές), τώρα αντικαθίσταται από την άποψη ότι οι κρατούμενοι πρέπει να ζουν μακριά από την κοινωνία, άρα οι φυλακές πρέπει να είναι απομονωμένες, οδηγώντας, κατά συνέπεια, στη μετακίνησή τους εκτός πόλης[276].

Το κτήριο του Σωφρονιστηρίου αποτέλεσε ένα από τα σημαντικότερα και δαπανηρότερα δημόσια έργα της Βρετανικής Προστασίας: Ο Κοτζίρης αναφέρει ότι το κόστος κατασκευής του κτηρίου ξεπέρασε τις 50.000 λίρες, καθώς έπρεπε πρώτα να κατεδαφιστεί ένα ολόκληρο Οχυρό, στη συνέχεια να ισοπεδωθεί το έδαφος και να καθαριστεί από τα υλικά που είχαν προκύψει από την κατεδάφιση[277]. Η απόφαση για την ίδρυση Φυλακών στη θέση που βρισκόταν το Οχυρό του Σωτήρος (Forte San Salvador) ελήφθη τον Μάιο του έτους 1820[278], οι εργασίες ξεκίνησαν το έτος 1838, ο θεμέλιος λίθος τέθηκε το 1840 επί Αρμοστείας Douglas (1835-1841) και οι εργασίες ολοκληρώθηκαν το έτος 1847.

Οι πρώτες αναφορές προς τον Έπαρχο από τον Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου Ανδρώνη, χρονολογούνται τον Δεκέμβριο του 1846[279], όταν γίνονταν οι προετοιμασίες ενόψει της έναρξης λειτουργίας του καταστήματος (προμήθεια

---

[276] «Une nouvelle conception voit le jour qui correspond à une redéfinition de la prison en gestation et qui tend à l'isoler de la ville. Ses balbutiements se donnent à voir dans les projets architecturaux, scientifiques, médicaux et administratifs qui montrent combien le réaménagement de la ville et celui de la prison sont alors intrinsèquement et fondamentalement liés. À travers ces projets, la prison se met en mouvement». Abdela, Sophie, «Formes et réformes: la prison parisienne au XVIIIe siècle». Histoire. Normandie Université; Université du Québec à Montréal, 2017. Français, σελ. 73-74.

«Εισερχόμενοι από έξω προς τα μέσα στον ευρύτερο χώρο της φυλακής, η πρώτη αίσθηση αποξένωσης από τον έξω κόσμο, έρχεται από την γεωγραφική απομόνωση του κτιρίου. Καταστήματα χτισμένα σε απομονωμένες περιοχές μακριά από τον ανθρώπινο πολιτισμό στερούν από τους κρατούμενους την αίσθηση της εγγύτητας με την κοινωνία των υπόλοιπων "κανονικών" ανθρώπων. Είναι το πρώτο επίπεδο διαχωρισμού, όπου η κοινωνία των φυλακισμένων δεν μπορεί να εμπλέκεται με την "εύρυθμη" κοινωνία». Καμπουρίδου Βασιλική, «Ο χώρος των ιδρυμάτων-Φυλακές», ό.π. , σελ. 16.

[277] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 197.

Δαπανηρή (και ατελή) κρίνει την κατασκευή, 22 χρόνια μετά, και ο Ιωάννης Τυπάλδος: «Δεν λαμβάνω υπόψη ουδέ την πολυδάπανον, καίτοι απλούστατην, και ατελή οικοδομήν του σωφρονιστηρίου Κερκύρας, ήτις εστοίχισεν 800.000 φράγκων δια 120 κελλία». Τυπάλδος Ιωάννης, «Επί της μελετωμένης διαρρυθμίσεως των Φυλακών», άρθρο στο περιοδικό «Παρνασσός», Τόμος Ζ', τεύχος Β', σελ. 145-164. Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσός, Εν Αθήναις, εκ του Τυπογραφείου Παρνασσού, 1883, (σελ. 154).

[278] Πράξη 30, 1ου Κοινοβουλίου (26-05-1820), άρθρο 3.

[279] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 13, αναφορά του Δ/ντή Ανδρώνη προς τον Έπαρχο και την Εφορατική Επιτροπή, με ημ/νία 7-12-1846.

αναλώσιμων, εξοπλισμός κελιών, κ.λπ.). Από το έτος 1847 το Σωφρονιστήριο είναι σε πλήρη λειτουργία, παρά το γεγονός ότι δεν είχε ολοκληρωθεί η περιτείχιση[280], ούτε βασικά έργα υποδομής, όπως ήταν ο εξωτερικός φωτισμός: οι πρώτοι κρατούμενοι έχουν μπει στο κτήριο όταν ο Δ/ντής Δημοσίων έργων ενημερώνει τον Ανδρώνη ότι χρειάζονται ακόμη 50 ημέρες για να παραδώσει και να τοποθετήσει ο εργολάβος τα φανάρια λαδιού (*lanterne*) για τον εξωτερικό φωτισμό του κτηρίου. Ο Δ/ντής διαμαρτύρεται γιατί αυτό σημαίνει ότι για 50 μέρες το Σωφρονιστήριο θα είναι στο σκοτάδι, με όλους τους κινδύνους που αυτό συνεπάγεται[281].

Το αρχιτεκτονικό μοντέλο του κτηρίου του Σωφρονιστηρίου. Το κτήριο του Σωφρονιστηρίου ακολουθεί το «ακτινωτό» αρχιτεκτονικό πρότυπο, δηλαδή τη διάταξη των μονάδων που περιέχουν τα κελιά σε ακτίνες, ώστε να επιτρέπει την επιτήρηση όλων των μονάδων (ακτίνων) από ένα κεντρικό σημείο[282].

Αυτός ο αρχιτεκτονικός τύπος κτηρίου κάλυπτε τις αντικρουόμενες απαιτήσεις του νέου συστήματος κράτησης: α) την ασφάλεια και την επιτήρηση (κτήριο περίκλειστο, χωρίς γωνίες εκτός του οπτικού πεδίου των δεσμοφυλάκων) και β) την κατηγοριοποίηση και απομόνωση των κρατουμένων (απομονωμένα τμήματα και κελιά)[283].

---

[280] Η λειτουργία των φυλακών χωρίς εξωτερική περίφραξη ανησυχεί ιδιαίτερα τον Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου, ο οποίος με συνεχείς αναφορές του προς την Εφορατική Επιτροπή ζητάει, μέχρι την ολοκλήρωση της περίφραξης, να αυξηθεί ο αριθμός των φρουρών και να απομακρυνθούν από τη φυλακή οι βαρυποινίτες κρατούμενοι και οι ψυχασθενείς. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 29-30 (21-7-1849).

Η περιτείχιση ολοκληρώθηκε μετά το έτος 1854 και, ενώ αρχικά είχε προγραμματιστεί το εξωτερικό τείχος να έχει ύψος 18 αγγλικά πόδια (περίπου 5,5 μέτρα), ο νέος Δ/ντής Κοτζίρης πρότεινε να μην ξεπεράσει τα 14 αγγλικά πόδια (περίπου 4,3 μέτρα), ώστε να επιτρέπει τον αερισμό του χώρου, για λόγους «υγιεινομικούς και επιστημονικούς». Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 199.

[281] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 13, έγγραφο με ημ/νία 21 Σεπτεμβρίου 1847.

[282] Αγγελάκη Μ., Κουρμουλάκη Α., «Η αρχιτεκτονική…», ό.π., σελ. 6.

[283] «κατά τον 19ο αιώνα κυριάρχησε η ακτινωτή διάταξη και οι φυλακές αυτές χωροθετήθηκαν σε αστικές περιοχές. Η ακτινωτή διάταξη αποτελεί εν μέρει εξέλιξη του Πανοπτικού. Στο κέντρο ήταν το σημείο ελέγχου και οι πτέρυγες διατάσσονταν ακτινωτά περιμετρικά αυτού.» Σαρατσιώτη Ξένια, «Φυλακές και Αρχιτεκτονική», 2021, ό.π.

«Η ακτινωτή μορφή φυλακής ήρθε σχεδόν άμεσα ως εξέλιξη και βελτίωση του πανοπτικού. Οι πτέρυγες διατάσσονται ακτινωτά γύρω από ένα σημείο ελέγχου. Το "πλεονέκτημα" της ακτινωτής φυλακής σε σχέση με την πανοπτική είναι η δυνατότητα διαχωρισμού τμήματος των κρατούμενων μέσω της απομόνωσης της κάθε πτέρυγας από την υπόλοιπη φυλακή χωρίς ταυτόχρονα να χάνει τη δυνατότητα κεντρικής επιτήρησης που εισήγαγε το πανοπτικό». Καμπουρίδου Βασιλική, «Ο χώρος των ιδρυμάτων-Φυλακές», Αθήνα, Νοέμβριος 2015 – Φεβρουάριος 2016, σελ. 8. Ανακτήθηκε από: https://www.academia.edu/29119119/%CE%BF_%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%BF%CF%82_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%B9%CE%B4%CF%81%CF%85%CE%BC%CE%AC%CF%8

Το κτήριο του Σωφρονιστηρίου της Κέρκυρας είχε σχήμα οκταγώνου, πέντε (5) πτέρυγες, κάθε μία από τις οποίες διαιρούνταν σε 2 ακτίνες (πυρήνες). Έτσι, υπήρχαν συνολικά 10 ακτίνες κράτησης, διώροφες και αριθμημένες με τα γράμματα του αλφαβήτου από το Α έως το Κ. Κάθε ακτίνα περιλάμβανε 23 κελιά, εκ των οποίων τα 9 ήταν στο ισόγειο και τα 14 στον πρώτο όροφο. Συνολικά υπήρχαν 228 θολωτά ατομικά κελιά[284].

Κάθε ακτίνα ήταν ανεξάρτητη, με ξεχωριστή είσοδο, κλιμακοστάσιο, κοινόχρηστους χώρους (οι χώροι αυτοί ονομάζονταν *parlatorii*, βρίσκονταν μπροστά από κάθε ακτίνα, αποτελούσαν τμήμα της και χρησίμευαν και ως αίθουσες εργασίας[285]) και δύο αποχωρητήρια (το ένα εντός της ακτίνας και το δεύτερο εξωτερικά στην αυλή της ακτίνας[286]). Οι χώροι αυτοί συνδέονταν μεταξύ τους με διάδρομο, ο οποίος αναπτυσσόταν κατά μήκος της μεγάλης πλευράς του πυρήνα, από την εσωτερική πλευρά. Σε κάθε ακτίνα αντιστοιχούσε ανεξάρτητο τμήμα αυλής που σχηματιζόταν από τα κενά μεταξύ των ορθογώνιων πτερύγων[287]. Σύμφωνα με τον Δ/ντή Κοτζίρη οι αυλές αυτές ήταν ευρύχωρες, καλά αεριζόμενες, χωρίς υγρασία και επαρκείς για τον αριθμό των κρατουμένων που διέμεναν σε κάθε ακτίνα[288].

4%CF%89%CE%BD_%CF%86%CF%85%CE%BB%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%82_the_space_of_institutions_prisons (ημ/νία επίσκεψης 5-1-2023).

Το ακτινωτό σχέδιο χρησιμοποιήθηκε το έτος 1829 στη φυλακή Cherry Hill της Πενσυλβανίας, έργο του John de Haviland που το εισήγαγε από την Αγγλία. Βουρεκάς Κώστας, Ελευθεριάδης Χρήστος, «Η εξέλιξη…», ό.π., Κεφ. 1.4

Βλ. και παρούσα μελέτη, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, εικόνες 2 και 3.

[284] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 197. Βλ. και παρούσα μελέτη, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, εικόνες 20, 21, 22.

[285] Ο Κοτζίρης εξηγεί ότι οι αίθουσες αυτές είναι πολύ στενές για να χωρέσουν όλους τους κρατούμενους της ακτίνας, κάτι που δημιουργεί πρόβλημα τόσο στην διεξαγωγή των εργασιών όσο και στη διατήρηση της πειθαρχίας. Κατά την άποψη του Κοτζίρη ο αρχιτέκτονας που σχεδίασε το Σωφρονιστήριο δεν έλαβε καθόλου υπόψη του την βασική αρχή του σωφρονιστικού συστήματος που είναι η εργασία, για αυτό δεν υπάρχουν στο κτήριο αίθουσες εργασίας. Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 199.

[286] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 199.

[287] Στανέλλος Λεωνίδας, ό.π., τόμος Α', σελ. 293.

[288] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π.

Λεπτομερής είναι η περιγραφή των ακτίνων του Σωφρονιστηρίου από τον Μητσάκη, που επισκέφθηκε το κτήριο το 1887: «Μέγα και παχύ τείχος, καλώς φρουρούμενον, περιβάλλει το όλον οικοδόμημα. Το εσωτερικόν αυτού αποτελεί ευρύν κύκλον, όστις διαιρείται εις δέκα ισομεγέθεις και ισομήκεις ακτίνας, αγομένας από του κέντρου εις την περιφέρειαν. Οι τοίχοι των ακτίνων τούτων είναι ικανώς υψηλοί, αποχωρίζοντες ολοτελώς την μίαν από της άλλης, εις τρόπον ώστε ουδεμίαν να δύνανται να έχωσιν συγκοινωνίαν προς αλλήλας, τα δε μεταξύ των τοίχων διαστήματα ικανώς απέχοντα. Το μεγαλείτερον μέρος των ακτίνων αυτών είναι άστεγον. Μόνον το προς την περιφέρειαν άκρον εκάστης είναι εστεγασμένον καλώς άνωθεν και αποτελεί διά του όπισθεν τείχους, των δύο

Οι ακτίνες αναπτύσσονται περιμετρικά γύρω από ένα κεντρικό κυκλικό κτήριο (το λεγόμενο και «κουλούρι»), με 10 παράθυρα σε κάθε όροφο, όπου βρισκόταν το διοικητήριο και η κατοικία του Δ/ντή. Η διάταξη αυτή ακολουθεί μεν τη φιλοσοφία του «πανοπτισμού» του Μπένθαμ[289], προσφέροντας από τον κεντρικό πύργο εποπτεία όλου του χώρου, θα πρέπει, όμως, να σημειωθεί ότι το κτήριο δεν είναι πανοπτικό, εφόσον δεν προσφέρει τη δυνατότητα εποπτείας από το κεντρικό κτήριο σε κάθε ένα κελί, αλλά μόνον στις ακτίνες τους.

Τα κελιά και οι βασικοί χώροι του Σωφρονιστηρίου. Τα κελιά του Σωφρονιστηρίου ήταν θολωτά, διαστάσεων 3 x 2 μέτρα περίπου, ενώ στο κέντρο του θόλου το ύψος τους έφτανε τα 3 μέτρα. Ο εξαερισμός γινόταν από αεραγωγούς τοποθετημένους ψηλά στον εξωτερικό τοίχο[290], η πόρτα έκλεινε με σύρτες και κλειδαριά και είχε ένα μικρό πορτάκι στην κορυφή της[291]. Ο βασικός εξοπλισμός του κελιού ήταν ένα κρεβάτι με μεταλλικό σκελετό, ξύλινο υπόστρωμα, ξύλινο κεφαλάρι, μαξιλάρι και στρώμα γεμισμένα με άχυρο, σεντόνια και τρεις μάλλινες κουβέρτες, ένα τραπέζι και ένα λυχνάρι[292].

Πέραν των κελιών, το κτήριο του Σωφρονιστηρίου περιλαμβάνει το Γραφείο και τα καταλύματα του Διευθυντή, που βρίσκονται στον τελευταίο όροφο του τριώροφου

πλευρικών τοίχων και κιγκλιδώματος φράσσοντος το εντεύθεν προς το κέντρον μέρος τα διαμερίσματα, εν οις μένουσιν οι κάτοικοι, χωριζόμενα και ταύτα εν τω μεταξύ εις δύο δωμάτια. Ευνόητον επομένως ότι μόνη έξοδος των εντός των ακτίνων, φρασσομένων όπισθεν μεν υπό του κοινού τείχους, εκατέρωθεν δε υπό των τοίχων των διαιρούντων τον κύκλον, απομένει η προς το κέντρον, αφ' ης δεν είναι βεβαίως εύκολον να δραπετεύση τις». ΜΗΤΣΑΚΗΣ ΜΙΧΑΗΛ, «Το εν Κερκύρα Σωφρονιστήριον», περιοδικό ΕΣΤΙΑ, τεύχος 582, έτος ΙΒ', 22-2-1887.

[289] «Κατά τον 18ο αιώνα, περί το 1785, ο Jeremy Bentham πρότεινε το Πανοπτικόν ως σχέδιο για φυλακές (η "φυλακή του μέλλοντος" και λοιπά ιδρύματα που στεγάζουν τρόφιμους π.χ. σχολεία, ψυχιατρεία, νοσοκομεία κ.λπ.). Βασική ιδέα ήταν η συνεχής επίβλεψη όλων των κρατουμένων από έναν κεντρικό παρατηρητή. Δεδομένου του σχεδιασμού οι επιτηρούμενοι δεν ήταν σε θέση να γνωρίζουν αν επιτηρούνται ή όχι γιατί δεν μπορούσαν να δουν τον επιτηρητή, οπότε διαρκώς συμπεριφέρονταν σαν να επιτηρούνται και το Πανοπτικόν δημιουργούσε μια "ηθική" συμπεριφορά πειθαρχημένου ατόμου». Σαρατσιώτη Ξένια, «Φυλακές και Αρχιτεκτονική», 2021. Ανάκτηση από: https://www.maxmag.gr/design/fylakes-kai-architektoniki/ (ημ/νία ανάρτησης: 29-5-2021, ημ/νία επίσκεψης 6-2-2022).

«Ανεξάρτητα από το αν μπορεί να αποδειχθεί η εφαρμογή του σχεδιασμού όπως τον οραματίστηκε ο Bentham, το πανοπτικό ως ιδέα αποτέλεσε ορόσημο στο σωφρονιστικό σύστημα. Πολλά κτίρια φυλακών είναι εμπνευσμένα ή περιέχουν τμήματα εμπνευσμένα από το πανοπτικό. Επίσης αποτέλεσε τον προπάτορα της ακτινωτής φυλακής που έχει βρει πολλές εφαρμογές στην κατασκευή καταστημάτων κράτησης. Κυριότερα όμως, το πανοπτικό εισήγαγε την λογική της επί μονίμου επιτήρησης στις φυλακές». Καμπουρίδου Βασιλική, ό.π., σελ. 7.

[290] Σύμφωνα με τον Κοτζίρη, οι αεραγωγοί δημιουργούσαν προβλήματα στην ασφάλεια του καταστήματος. Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 199.

[291] Βλ. παρούσα μελέτη, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, εικόνα 22.

[292] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 58-60.

κεντρικού κτηρίου, ώστε να έχει την εποπτεία όλων των χώρων[293], η Εκκλησία, το Σχολείο, τα Γραφεία (επίσης εντός του κεντρικού κτηρίου), το Μαγειρείο του καταστήματος και το Μαγειρείο του Διευθυντή[294], Αποθήκες (για τις προμήθειες του καταστήματος σε τρόφιμα, είδη ιματισμού, για τις πρώτες ύλες των εργαστηρίων, για τα προσωπικά είδη των κρατουμένων που φυλάσσονταν για να παραληφθούν κατά την αποφυλάκισή τους, κ.λπ.), το εσωτερικό Νοσοκομείο (ο Δ/ντής Κοτζίρης μετέτρεψε το έτος 1854 μία από τις ακτίνες του κτηρίου σε Νοσοκομείο, με κελιά-δωμάτια νοσηλείας, αποχωρητήριο, φαρμακείο και γραφείο για τον φύλακα-υποχειρουργό), τα Καταλύματα των Φυλάκων (οι φύλακες κοιμούνταν εντός του κτηρίου σε ειδικό χώρο, όπου εκτός από τα δωμάτιά τους διέθετε και «δωμάτιο αναψυχής»), το Θυρωρείο («θυρώνας»), η Αίθουσα επισκεπτηρίου και τα Εργαστήρια (ο Δ/ντής Κοτζίρης διαμορφώνει το έτος 1853 ειδικές αίθουσες στον χώρο μεταξύ του περιτειχίσματος και του κιγκλιδωτού περιφράγματος των φυλακών, στην περιφέρεια δηλαδή του κτηρίου, για 6 εργαστήρια: υποδηματοποιίας, ραπτικής, σιδηρουργίας και κασσιτερουργίας, επεξεργασίας σπαρτών, καλάμων και τριχών, ξυλουργείο και διπλοκλιβάνους -μεγάλο και μικρό)[295].

Η σχεδίαση του κτηρίου του Σωφρονιστηρίου, επισημαίνει ο Δ/ντής Κοτζίρης, είχε ασυγχώρητα λάθη[296], καθώς δεν λάμβανε υπόψη τις βασικές αρχές του νέου σωφρονιστικού συστήματος, με κυριότερη εκείνη της εργασίας, γεγονός που τον ανάγκασε να προχωρήσει σε αναδιαμόρφωση χώρων προκειμένου να αναπτύξει τα

---

[293] «Άλλωστε δε το κέντρον τούτο αποτελεί οικοδομή, ης το μεν ισόγειον πάτωμα κατέχουσι τα διάφορα γραφεία, το δε άνω εχρησίμευεν ως κατοικία του διευθυντού. Συνίσταται δε το άνω τούτο πάτωμα εκ μιας και μόνης αιθούσης, κυκλικής επίσης και ισάριθμα εχούσης τα παράθυρα προς τα δέκα του δεσμωτηρίου τμήματα. Έκαστον παράθυρον της αιθούσης ταύτης ανταποκρίνεται και προς μίαν ακτίνα. Ούτω δε ο διευθυντής εν μία στιγμή ηδύνατο να βλέπη ό,τι ετελείτο εν οποιαδήποτε εξ αυτών. Συγχρόνως δε από της υψηλής ταύτης σκοπιάς και όλον το κτίριον, δι' ενός βλέμματος περιβάλλων αυτό και καθορών τι συμβαίνει καθ' όλην του την περιοχήν και αμέσως δυνάμενος να δώση τας δεούσας διαταγάς και έχων ούτω υπό την άμεσον αυτού επιτήρησιν και φυλακισμένους, και φρουρούς, και επιστάτας, και εισερχομένους, και εξερχομένους, και τους διαβάτας έτι τους έξωθεν αυτού περνώντας.» Μητσάκης Μιχαήλ, ό.π.

[294] Στον Κανονισμό του έτους 1858, επισημαίνεται ότι απαγορεύεται οποιαδήποτε επικοινωνία μεταξύ των δύο μαγειρείων, των εκεί εργαζομένων και των σε αυτά τροφίμων και λοιπών ειδών. Βλ. Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», ό.π., κεφάλαιο «Φύλαξ επιτετραμμένος τα του Μαγειρείου», άρθρο 11 (σελ. 31).

[295] Στο Σωφρονιστήριο, όπως θα δούμε στο Κεφάλαιο VI της παρούσας μελέτης, λειτουργούσαν συνολικά 14 εργαστήρια: Υποδηματοποιού, Ράπτου, Ξυλουργού, Κασσιτερουργού, Κλιβανίτου, Κτίστου, Καλαθοποιού, Σπαρτουργού, Σιδηρουργού, Γεωργού, Ζωγράφου, Λιθοτόμου, Πλύστου, Εμβαλωτού.

[296] «la costruzione della nostra Casa di Emendazione, in se racchiude imperdonabili falli di scienza e di sistema penitenziario». Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 202.

εργαστήρια του σωφρονιστηρίου. Το κτήριο δεν είναι «πανοπτικό», δεν προσφέρει δηλαδή στον Δ/ντή τη δυνατότητα συνεχούς επιτήρησης του χώρου από το κεντρικό κτήριο και για αυτό το χαρακτηρίζει ως το πλέον ακατάλληλο για Σωφρονιστήριο («il piu inadatto Edifizio») καθώς τον αναγκάζει να αναθέτει πολλές βάρδιες φύλαξης[297]. Επιπλέον, καθώς το κτήριο δεν είναι κλειστό, δεν μπορούν οι κρατούμενοι να παραμείνουν εκτός των κελιών τους όταν νυχτώσει, με αποτέλεσμα, αφενός να αποκλείονται κάποιες δραστηριότητες (όπως οι σχολικές) λόγω έλλειψης χρόνου, αφετέρου να χάνεται ένα μέρος του χρόνου προαυλισμού των κρατουμένων κατά τη χειμερινή περίοδο επειδή νυχτώνει νωρίς[298]. Επίσης, ο Κοτζίρης θεωρεί ότι τα σιδερένια κρεβάτια στα κελιά των κρατουμένων ήταν ακατάλληλα για σωφρονιστήριο, καθώς μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν από τους κρατουμένους ως όπλα κατά των φυλάκων ή ως σκάλα για να φτάνουν το παράθυρο εξαερισμού, όπου έκρυβαν απαγορευμένα αντικείμενα[299].

[297] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 171.

[298] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 213.

[299] Τα κρεβάτια αποτελούνταν από δύο σιδερένια τρίποδα (*cavaletti*) που ζύγιζαν 32 αγγλικές λίμπρες (14,5 κιλά) και μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως όπλο κατά του φύλακα. Πάνω στα τρίποδα ήταν τοποθετημένες δύο μακριές και χοντρές σανίδες, οι οποίες, αν τοποθετηθούν από τον κρατούμενο στον τοίχο του κελιού, του επιτρέπουν να ανέβει έως το παράθυρο του κελιού του, όπου συχνά οι κρατούμενοι κρύβουν απαγορευμένα είδη. Επίσης, το άχυρο των στρωμάτων και των μαξιλαριών χρησίμευε ως κρυψώνα για τους κρατούμενους, με αποτέλεσμα οι φύλακες να πρέπει να τα ψάχνουν καθημερινά. Το σωφρονιστήριο, υποστηρίζει ο Κοτζίρης, θα έπρεπε να έχει κρεβάτια κτισμένα στο πάτωμα του κελιού, καθώς είναι πιο άνετα, πιο σταθερά και αφήνουν να φαίνονται καθαρά οι τοίχοι του κελιού, ώστε με μία μόνον ματιά ο φύλακας να μπορεί να ανακαλύψει κάθε ίχνος απόπειρας απόδρασης που θα μπορούσε να προετοιμάσει κατά τη διάρκεια της νύχτας ο κρατούμενος. Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 200.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ – ΕΠΟΠΤΕΙΑ, ΔΙΟΙΚΗΣΗ, ΣΤΕΛΕΧΩΣΗ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ

1. Εποπτεία Φυλακών και Σωφρονιστηρίου.

Επιθεωρητής Ε.Α. - Έπαρχος.

Στην ιδρυτική πράξη του 1820 ορίζεται ότι οι Φυλακές στο Ιόνιο Κράτος είναι υπό την άμεση εποπτεία του Δ/ντή της Ε.Α. και η φύλαξή τους ανατίθεται σε έναν Δεσμοφύλακα (*Carceriere*), ο οποίος έχει υπό τις διαταγές του έναν αριθμό αστυνομικών υπαλλήλων που του διαθέτει η Ε.Α.[300]

Ο Κανονισμός του 1840 προβλέπει υποχρεωτικό εβδομαδιαίο έλεγχο (επιθεώρηση) των φυλακών εκ μέρους του Επιθεωρητή της Ε.Α.[301] –ο οποίος οφείλει να επισκέπτεται τις εγκαταστάσεις τουλάχιστον δύο φορές την εβδομάδα για να ελέγχει ότι τηρούνται σωστά τα προβλεπόμενα από τον Κανονισμό. Σε εβδομαδιαία βάση επιθεωρεί τις Φυλακές και ο Έπαρχος, ο οποίος οφείλει να ακούει τυχόν παράπονα των κρατουμένων και να τα διερευνά[302].

Εφορατική Επιτροπή.

Το έτος 1845 ο Οργανικός Νόμος καθιερώνει τον θεσμό της Εφορατικής Επιτροπής (*Commissione Sorvegliatrice, Superintending Commission*) για τα Σωφρονιστήρια (*Case di Emendazione*) Κεφαλληνίας και Κέρκυρας και τους Οίκους κράτησης (*Houses of arrest, Case di Detenzione*) των υπολοίπων νησιών[303].

Η Εφορατική Επιτροπή του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας (*Commissione Sorvegliatrice della Casa di Emendazione*) έχει ως Πρόεδρο τον Έπαρχο (*Reggente e Presidente della Commissione Sorvegliante la Casa di Emendazione*)[304] και μέλη τον Γενικό Δ/ντή της Αστυνομίας και τον Ιατροχειρουργό (*Medical Officer*) του

---

[300] Πράξη 30, 1ο Κοιν., (26-5-1820), άρθρο 4. Οι αναφορές Δεσμοφυλάκων των ετών 1815-1818 απευθύνονται στην Υψηλή Αστυνομία.

[301] Πράξη 17, 7ο Κοιν., (11/23-5-1840), άρθρο 72.

[302] Πράξη 17, 7ο Κοιν., (11/23-5-1840), άρθρο 73.

[303] Στην Κέρκυρα, παράλληλα με το Σωφρονιστήριο, λειτούργησαν και κάποιοι χώροι κράτησης στην πόλη για υποδίκους και αποφυλακισθέντες οφειλέτες δικαστικών τελών.

[304] Πρόεδροι της Εφορατικής Επιτροπής του Σωφρονιστηρίου Κέρκυρας υπήρξαν οι Έπαρχοι Νικόλαος Καλλονάς (1846-1852), Σπυρίδων Βέγιας Βούλγαρης (1853-1856) και Ηλίας Βασιλάκης (1856-1862).

Σωφρονιστηρίου[305]. Από τον Νοέμβριο του 1853 ο Ιατροχειρουργός αντικαθίσταται από τον Γενικό Εισαγγελέα, καθώς η *μακροχρόνιος πείρα* έδειξε ότι είναι ασυμβίβαστο ο Ιατρός του Σωφρονιστηρίου να είναι ταυτόχρονα και μέλος της *επί του Καταστήματος τούτου Εφορατικής Επιτροπής*[306], δεν μπορούσε δηλαδή ο γιατρός να είναι ταυτόχρονα υφιστάμενος του Δ/ντή και μέλος μιας Επιτροπής που θα κρίνει το έργο του.

Η Επιτροπή ελέγχει όλες τις αποφάσεις του Δ/ντή για το Σωφρονιστήριο και προωθεί στη Γερουσία ή τον Αρμοστή τα σημαντικά θέματα. Μία φορά την εβδομάδα τα τρία μέλη της Επιτροπής οφείλουν να επισκέπτονται το Σωφρονιστήριο για να ελέγχουν όλους τους χώρους όπου διαμένουν οι κρατούμενοι, το Φαρμακείο και το Νοσοκομείο, να εξετάζουν αν εκτελούνται οι κανονισμοί και αν τηρείται η καθαριότητα των κρατουμένων και των χώρων, να ελέγχουν τα κατάστιχα του Σωφρονιστηρίου[307] και να αποτείνουν στους κρατούμενους *λόγους παρηγορητικούς, προτρεπτικούς και συμβουλευτικούς*[308].

Μία φορά το μήνα η Επιτροπή συντάσσει αναφορά με το αποτέλεσμα των επισκέψεων που πραγματοποίησε, προτείνοντας μέτρα για τη βελτίωση των Σωφρονιστηρίων και των Φυλακών και για την εξέλιξη και πρόοδο του σωφρονιστικού συστήματος την οποία υποβάλλει στον Λόρδο Μεγάλο Αρμοστή και στη Γερουσία[309]. Στα καθήκοντα της Επιτροπής είναι και η γνωμοδότηση για τη μείωση της ποινής των κρατουμένων, λόγω καλής διαγωγής, όπως προβλέπεται στον Ποινικό Κώδικα (άρθρα 39 και 40) και στον Οργανικό Νόμο (άρθρο 35, παράγραφος 4). Η γνωμοδότηση της Επιτροπής πρέπει να στηρίζεται σε έλεγχο και ανατροφοδότηση από τα κατάστιχα *ηθικής λογιστικότητος* (*Libri di morale*

---

[305] «L' amministrazione delle Case di Emendazione, e delle Case di detenzione dello Stato, spetta al Potere Esecutivo; dessa verrà esercitata sotto la sua autorità, da una Commissione che sarà composta dal Reggente, e dal Direttore di Polizia dell' Isola rispettiva, nonchè dal Medico del rispettivo Stabilimento: questa Commissione verrà chiamata: Commissione Sorvegliatrice», ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 10.

[306] «…νομοθετούνται και διατάττονται τα εξής: Άρθ. 1ον Ως προς την Εφορατικήν Επιτροπήν του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας, η Επιτροπή αύτη θέλει σύγκεισθαι εκ του Επάρχου, του Γενικού Διευθυντού της Αστυνομίας και του Γενικού Εισαγγελέως (the Regent, the Director General of Police and the Procurator General)». Δηλοποίηση της ΙΖ' Πράξεως της Κυβέρνησης (5-11-1853), τροπολογία στο άρθρο 10 του ΙΒ' νόμου του Η' Κοινοβουλίου. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1.

[307] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, «Πρακτικά της Εφορατικής επιτροπής του Σωφρονιστηρίου», 14-1-1852.

[308] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 69-71.

[309] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 72.

contabilità) που τηρούνται στο Σωφρονιστήριο[310]. Η Επιτροπή, τέλος, θεωρεί (*apporta il suo visto*) την πιστοποίηση επίτευξης σωφρονισμού των αποφυλακισμένων, την οποία εκδίδει ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου ή ο Αρχιδεσμοφύλακας των Φυλακών αντίστοιχα[311].

Ο Γενικός Επιθεωρητής των φυλακών του Ιονίου Κράτους και Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας Ιωάννης Κοτζίρης, θεωρούσε ότι η νομοθεσία θα έπρεπε να προβλέπει η Επιτροπή να έχει μία απλή εποπτεία (*semplice sorveglianza*) του Σωφρονιστηρίου και όχι αρμοδιότητες εμβάθυνσης και επισταμένης μελέτης της ψυχολογίας των κρατουμένων, καθώς, τόσο ο Πρόεδρος όσο και τα μέλη της Επιτροπής, εκ της φύσεως της θέσης τους, έχουν πολλά καθήκοντα και ασχολίες και δεν διαθέτουν αρκετό χρόνο για να ασχοληθούν με το Σωφρονιστήριο[312].

Ο θεσμός των «Επίτιμων» Επισκεπτών (Visitatori Onorarii).

Πέραν της Εφορατικής Επιτροπής τις Φυλακές και τα Σωφρονιστήρια επισκέπτονταν τακτικά οι λεγόμενοι «επίτιμοι» επισκέπτες, δηλαδή άτομα αξιοσέβαστα όπως ήταν οι Δικαστές, ο Εισαγγελέας, τα μέλη της Νομοθετικής Συνέλευσης (*Assemblea Legislativa*) και ο Επίσκοπος (*Vescovo*)[313].

Στόχος των επισκέψεών τους ήταν ο σωφρονισμός των κρατουμένων, μέσω των λόγων που απηύθυναν στους κρατουμένους, με όποιον τρόπο έκριναν εκείνοι καταλληλότερο. Οι επισκέψεις αυτές χαρακτηρίζονται ως «ιερό καθήκον» το οποίο εναπόκειται στην πίστη και τη συνείδησή τους. Οι επίτιμοι είχαν το δικαίωμα να ελέγξουν τα πάντα, συμπεριλαμβανομένων των βιβλίων και των κατάστιχων που τηρούνταν στο κατάστημα. Μπορούσαν, επίσης, να υποβάλλουν στη Γερουσία και τον Αρμοστή κάθε παρατήρηση/υπόδειξη που έκριναν χρήσιμη αναφορικά με τον σωφρονισμό των κρατουμένων[314].

---

[310] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 73.

[311] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 35, παρ. 5 και άρθρο 74.

[312] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 71-75.

[313] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 11.

[314] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 75.

2. Διοίκηση Φυλακών και Σωφρονιστηρίου.

2.1 Η διοίκηση του «Καταστήματος Δεσμωτηρίων» της Κέρκυρας.

Τα καταστήματα φυλακών της πόλης, όπως έχουμε προαναφέρει, ονομάζονταν συλλήβδην «Stabilimento Carceri» («Κατάστημα Δεσμωτηρίων») και διευθύνονταν από έναν «Custode delle Carceri» («Δεσμοφύλαξ» ή «Αρχιδεσμοφύλαξ» ή «Επιστάτης») του οποίου προϊστατο ο Δ/ντής της Εκτελεστικής Αστυνομίας.

Υφιστάμενοι του Δεσμοφύλακα ήταν οι υποδεσμοφύλακες ή βοηθοί δεσμοφύλακες (*Assistenti Carcerieri*) των επιμέρους καταστημάτων[315] οι οποίοι υπέβαλλαν σε εκείνον τις αναφορές τους και ο Δεσμοφύλακας τις διαβίβαζε στη Γενική Δ/νση της Ε.Α., μαζί με τις δικές του παρατηρήσεις.

Από το έτος 1816 έως και το 1818 Δεσμοφύλακας στις *prigioni parciali* ή *prigioni civili* της Κέρκυρας[316] ήταν ο Σπυρίδων Βραχλιώτης (Spiridion Vracliotti) ο οποίος αναφερόταν στην Υψηλή Αστυνομία. Το διάστημα 1819-1834 Δεσμοφύλακας ήταν ο Αριστοτέλης Σερεμέτης[317] και από το έτος 1835 έως και το έτος 1864 ο Ρίζος Αγιοβλασίτης[318].

Τις Φυλακές του Οχυρού Αβράμη διηύθυνε ένας Βοηθός Δεσμοφύλακας ή υποδεσμοφύλακας («Assistente delle Carceri Forte Abramo» ή «Assistente Carceriere») που είχε προϊστάμενο τον Δεσμοφύλακα των Φυλακών της Πόλης (*Custode delle Carceri di Città*)[319]. Την περίοδο 1835-1842 τις Φυλακές Αβράμη διευθύνει ο Vincenzo Spina και την περίοδο 1843-1846 ο Giovanni Zervos (Ιωάννης Ζερβός).

---

[315] Ως υποδεσμοφύλακες έχουμε συναντήσει τους Αβραμιώτη και Κολόμπο (Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 4).

[316] Ε.Α., Φ. 737, υποφ. 5, έγγραφο με ημ/νία 18-10-1816.

[317] Ε.Α., Φ. 452. Τον Σερεμέτη τον συναντούμε μετά το 1835-1845 ως Μοίραρχο της Ε.Α. και από το έτος 1852 έως την Ένωση ως Τοπικό Δ/ντή της Ε.Α. Για ένα μικρό διάστημα (1852) διετέλεσε Προσωρινός Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου.

[318] Τον Ρίζο Αγιοβλασίτη τον συναντούμε για πρώτη φορά το έτος 1828 με την ιδιότητα του Direttore alle Carceri di Vido (Ε.Α., Φ. 1587). Τον Ιανουάριο του 1845 συναντούμε παράλληλα αναφορές του Αγιοβλασίτη και του Δεσμοφύλακα Αβραμιώτη. Από το έτος 1850 ο Αγιοβλασίτης υπογράφει ως «Δεσμοφύλαξ» του «Καταστήματος Δεσμωτηρίων» ή του «Δεσμοφυλακείου». Βλ. για παράδειγμα Ε.Α., Φ. 773, υποφ. 11, έγγραφο με ημ/νία 26 Φεβρουαρίου 1852.

[319] Ο υποδεσμοφύλακας στέλνει τις αναφορές του στον Δεσμοφύλακα και εκείνος τις διαβιβάζει στον Δ/ντή της Ε.Α., προσθέτοντας τα δικά του σχόλια. Βλ. παρούσα μελέτη, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2, εικόνα 4.

Στις Φυλακές του Οχυρού Γεώργιος στο Βίδο υπήρχε Διευθυντής («Direttore alle Carceri di Vido») ο οποίος αναφερόταν απευθείας στον Δ/ντή της Εκτελεστικής Αστυνομίας. Κατά τα έτη 1828-1829 Δ/ντής των φυλακών του Βίδο ήταν ο Ρίζος Αγιοβλασσίτης[320].

Τα καθήκοντα του Δεσμοφύλακα.

Η πρώτη κωδικοποίηση των καθηκόντων του Δεσμοφύλακα γίνεται το έτος 1817[321] και με βάση αυτήν λειτουργούν οι φυλακές έως το έτος 1840, όταν με την Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου[322] γίνεται νέα κωδικοποίηση, η οποία είναι αναλυτικότερη και αφορά στους Δεσμοφύλακες και Βοηθούς Δεσμοφύλακες των φυλακών της πόλης (το Σωφρονιστήριο δεν έχει ακόμη λειτουργήσει)[323].

Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται (και στα δύο καθηκοντολόγια) στην απόλυτη διαφάνεια των διαδικασιών υποδοχής-απόλυσης κρατουμένων στις φυλακές. Ο Δεσμοφύλακας πρέπει να σημειώνει τα στοιχεία των κρατουμένων σε κατάστιχο, με αριθμημένες και υπογεγραμμένες από τον Επιθεωρητή της Ε.Α. όλες τις σελίδες[324]. Δεν επιτρέπεται να φυλακίσει ή αποφυλακίσει κανέναν χωρίς σχετικό ένταλμα (τα εντάλματα φυλάσσονται σε ειδικό φάκελο) των αρμόδιων αρχών[325]. Σε περίπτωση

---

[320] Ε.Α., Φ. 1587 (έτος 1828). Όπως προαναφέραμε από το 1835 ο Αγιοβλασίτης υπηρέτησε ως Δεσμοφύλακας του Stabilimento Carceri της πόλης.

[321] REGOLAMENTO Riguardante le Attribuzioni del Custode delle Pubbliche Carceri, e le discipline interne delle medesime (10-10-1817, adottato 13-9-1819, Πράξη 30, 1ου Κοινοβουλίου).

[322] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρα 6-26.

[323] Τα εν λειτουργία καταστήματα αναφέρονται στο άρθρο 16 της Πράξης 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840) ως Φυλακές (*Prigioni*), Τόποι πειθαρχίας (*Case di Disciplina*), Τόποι Επανόρθωσης (*Case di Correzione*) και τόποι κράτησης συλληφθέντων (*luogo di arresto*).

[324] Τα στοιχεία που καταχωρίζονται για κάθε κρατούμενο είναι: ονοματεπώνυμο, ένταλμα φυλάκισης, ημ/νία φυλάκισης, τόπος κράτησης, αρχή που διέταξε την φυλάκιση, αιτία, αδίκημα για το οποίο καταδικάστηκε, διάρκεια ποινής, ημ/νία αποφυλάκισης και αν αυτή έγινε με εγγύηση (*pieggieria*) ή όχι. Αν πρόκειται για χρεοφειλέτη σημειώνεται το ποσό της οφειλής και το όνομα του πιστωτή. Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 6.

Αν ο Δεσμοφύλακας προβαίνει σε «παραδρομές» κατά την σύνταξη των βιβλίων των φυλακών τιμωρείται με τις ποινές που ορίζονται στον κανονισμό της φυλακής. Ιόνιος Ποινικός Κώδικας (στο εξής Ι.Π.Κ.), ό.π., Βιβλίον Β', Τίτλος Γ', Κεφ. Ε', Τμήμα Α', άρθρο 442.

Αν αρνηθεί επιθεώρηση των βιβλίων των φυλακών τιμωρείται με ειδική απαγόρευση β' βαθμού και με πρόστιμο 1-5 στερλινών λιρών - Ι.Π.Κ., ό.π., Βιβλίον Β', Τίτλος Γ', Κεφ. Ε', Τμήμα Α', άρθρο 438.

[325] Τρία είναι τα είδη ενταλμάτων με τα οποία μπορεί να εγκλειστεί κάποιος στη φυλακή: Mandato di deposito, mandato di arresto, mandato di condanna.

Σε περίπτωση που ο Δεσμοφύλακας δεχτεί στη φυλακή άτομο χωρίς ένταλμα της αρμόδιας αρχής τιμωρείται με φυλάκιση β' βαθμού και με «ειδικήν απαγόρευσιν» β'-γ' βαθμού - Ι.Π.Κ., ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ «Περί των αδικημάτων, των ποινών και των ικανοποιήσεων ιδιαιτέρως», ΤΙΤΛΟΣ Γ'

σύλληψης παραβάτη κατά τη διάρκεια της νύκτας, ο δεσμοφύλακας τον δέχεται χωρίς ένταλμα στη φυλακή, όμως, το επόμενο πρωί πρέπει να συντάξει αναφορά και να την υποβάλει στην Ε.Α. έως τις 9 π.μ.[326].

Ο Δεσμοφύλακας φροντίζει κάθε νεοεισαγόμενος στις φυλακές να περάσει από ιατρική εξέταση και σωματική έρευνα και να τοποθετηθεί στον τόπο κράτησης που αντιστοιχεί στην ποινή του, μεριμνώντας ώστε οι ανήλικοι να μην κρατούνται στον ίδιο χώρο με ενηλίκους[327].

Ο Δεσμοφύλακας καθημερινά, κατά την ανατολή και κατά τη δύση του ηλίου, και οποιαδήποτε άλλη ώρα της ημέρας ή της νύχτας το θεωρήσει αναγκαίο, πρέπει να πραγματοποιεί προσωπικές επισκέψεις στις Φυλακές (Carceri), ώστε να πληροφορείται κάθε γεγονός και να αποτρέπει τυχόν απόπειρα απόδρασης[328]. Είναι υπεύθυνος για τη διευθέτηση καβγάδων ή συμπλοκών μεταξύ κρατουμένων τους οποίους οφείλει να χωρίσει, να τους μεταφέρει σε διαφορετικά κελιά και να ενημερώσει την Ε.Α. η οποία αποφασίζει για την τιμωρία τους[329].

«Περί των κατά των δημοσίων διαχειρίσεων αδικημάτων», ΜΕΡΟΣ Β' «Ειδικαί διατάξεις», ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε' «Περί των κατά της διοικήσεως των φυλακών και των ειρκτών αδικημάτων», ΤΜΗΜΑ Α' «Περί καταχρήσεων, και παραλείψεων, αντικειμένων εις την καλήν διοίκησιν των φυλακών, και των ειρκτών», άρθρο 435.

Ο Δεσμοφύλακας δεν έχει δικαίωμα να απελευθερώνει κρατούμενο χωρίς σχετικό έγγραφο ένταλμα της δικαστικής αρχής από την οποία εξαρτάται ο κρατούμενος. Σε αντίθετη περίπτωση θα τιμωρείται με απόλυση και 6 μήνες φυλάκιση. Πράξη 17, του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 25.

[326] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρα 8-9.

[327] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρα 10-13.

[328] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 22. Βλ. και Ε.Α., Φ. 680, φφ. 27-28.

Αν εξαιτίας «αμέλειας ή απερισκεψίας» του Δεσμοφύλακα αποδράσουν κρατούμενοι, ο Δεσμοφύλακας τιμωρείται ανάλογα με τη βαρύτητα της ποινής του δραπέτη, δηλαδή, με ποινή ειρκτής α' βαθμού (αν ο δραπέτης είχε καταδικαστεί σε θάνατο ή ισόβια εργασία, για κακούργημα), με φυλάκιση ε' βαθμού (αν ο δραπέτης είχε καταδικαστεί σε πρόσκαιρα δημόσια έργα ή ειρκτή, για κακούργημα) ή με φυλάκιση β' βαθμού, (αν ο δραπέτης είχε φυλακιστεί για πλημμέλημα). - Ι.Π.Κ., ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ «Περί των αδικημάτων, των ποινών και των ικανοποιήσεων ιδιαιτέρως», ΤΙΤΛΟΣ Γ' «Περί των κατά των δημοσίων διαχειρίσεων αδικημάτων», ΜΕΡΟΣ Β' «Ειδικαί διατάξεις», ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α' «Περί των κατά της διαχειρίσεων της δικαιοσύνης αδικημάτων», ΤΜΗΜΑ Ι' «Περί της αποκρύψεως των ενόχων, της ευκολύνσεως της φυγής των και της αποδράσεως των φυλακισμένων», άρθρα 380-381.

[329] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 14.

Αν ο Δεσμοφύλακας δεν αναφέρει παραβατική συμπεριφορά κρατουμένου, τιμωρείται με πρόστιμο τριών μέχρι δώδεκα στερλινών λιρών (ανάλογα με τη βαρύτητα του αδικήματος) -Ι.Π.Κ., ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ «Περί των αδικημάτων, των ποινών και των ικανοποιήσεων ιδιαιτέρως», ΤΙΤΛΟΣ Γ' «Περί των κατά των δημοσίων διαχειρίσεων αδικημάτων», ΜΕΡΟΣ Β' «Ειδικαί διατάξεις», ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α' «Περί των κατά της διαχειρίσεων της δικαιοσύνης αδικημάτων», ΤΜΗΜΑ Β' «Περί της παραλείψεως αναφοράς ή καταμηνύσεως», άρθρα 312, 314.

Πρέπει να ελέγχει το περιεχόμενο της αλληλογραφίας των κρατουμένων και να φροντίζει για τη διαβίβαση των αιτήσεών τους στην Εκτελεστική Αστυνομία[330]. Επιπλέον, οφείλει να ακούει κάθε παράπονο των κρατουμένων και, αφού ελέγξει την ακρίβειά του, να κάνει άμεσα αναφορά στην Ε.Α.[331]

Ο Δεσμοφύλακας μεριμνά για τη διατροφή των κρατουμένων, την καθαριότητα στους χώρους του καταστήματος και την προσωπική καθαριότητα των κρατουμένων[332]. Σε περίπτωση ασθένειας κρατουμένου ειδοποιεί άμεσα τον γιατρό και στη συνέχεια ενημερώνει την Ε.Α. Όλες οι ιατρικές επισκέψεις πρέπει να καταγράφονται σε κατάστιχο[333].

Απαγορεύεται ο Δεσμοφύλακας να συνάψει φιλικές σχέσεις με τους κρατουμένους[334], να τρώει ή να πίνει μαζί τους ή να τους χρησιμοποιεί για προσωπική του εργασία[335]. Απαγορεύεται επίσης να απαιτεί από αυτούς -άμεσα, έμμεσα ή με οποιοδήποτε πρόσχημα- τόσο κατά τη διάρκεια της έκτισης της ποινής τους όσο κατά την αποφυλάκιση, να του δώσουν χρηματικό ποσό, πέραν από αυτό που προβλέπεται από τη νομοθεσία[336]. Ο Δεσμοφύλακας οφείλει να συμπεριφέρεται στους κρατουμένους με γλυκύτητα και ανθρωπιά («trattarli con dolcezza ed umanità»). Απαγορεύεται να κτυπήσει, να βασανίσει ή να κακομεταχειριστεί με οποιονδήποτε τρόπο άτομο που είναι κάτω από την φύλαξή του.[337]

---

[330] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 18.

[331] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 23.

[332] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 16.

[333] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 15.

[334] Ο Δεσμοφύλακας που κάνει χάρες σε κρατούμενο ή του επιτρέπει πράγματα που απαγορεύονται από τον Κανονισμό, τιμωρείται με πρόστιμο 1-5 στερλινών λιρών, σε περίπτωση δε υποτροπής εκτός από το πρόστιμο επιβάλλεται και ειδική απαγόρευση β' βαθμού - Ι.Π.Κ., ό.π., Βιβλίον Β', Τίτλος Γ', Κεφ. Ε', Τμήμα Α', άρθρο 441.

[335] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 19. Ο Δεσμοφύλακας που προβαίνει σε αθέμιτες εισπράξεις καταχρώμενος την εξουσία του τιμωρείται με ειρκτή 20-30 ημερών και γενική απαγόρευση δημόσιας υπηρεσίας. Ι.Π.Κ., ό.π., Βιβλίον Β', Τίτλος Γ', Κεφ. Ε', Τμήμα Α', άρθρο 440.

[336] Ο Κανονισμός του 1817 για τα καθήκοντα του Δεσμοφύλακα ορίζει ότι ο Δεσμοφύλακας, πέραν του μισθού του, θα εισπράττει από κάθε κρατούμενο -με εξαίρεση τους απόρους- κατά την ώρα της αποφυλάκισης το ποσό του ¼ του τάλιρου. «Regolamento riguardante le Attribuzioni del Custode …», 1817, ό.π., άρθρο 24.

Το έτος 1840 το ποσό αυτό ορίζεται στο ένα σελίνι για κάθε κρατούμενο, -με εξαίρεση τους απόρους και όσους κρίθηκαν αθώοι. Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 24.

[337] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 20. Ο Δεσμοφύλακας που υποβάλλει τους κρατουμένους σε βασανιστήρια ή τιμωρίες («στενοχωρίας») που δεν προβλέπονται από τον Κανονισμό των φυλακών, τιμωρείται με *φυλάκισιν γ'-δ' βαθμού*, και με *ειδικήν απαγόρευσιν γ'*

Μετά την έκδοση του Οργανικού Νόμου (1845) και την έναρξη λειτουργίας του Σωφρονιστηρίου (1847) υπάρχει, όπως είδαμε, μία αναδιοργάνωση των φυλακών της Κέρκυρας: οι περισσότερες φυλακές κλείνουν, οι κρατούμενοι μεταφέρονται στο Σωφρονιστήριο και σε λειτουργία παραμένουν μόνον τα «Δεσμοφυλάκεια» ή «Case di Detenzione» (για την κράτηση υποδίκων και οφειλετών) για τα οποία ισχύουν οι νέοι κανονισμοί που ισχύουν και για το Σωφρονιστήριο[338]. Ο Δεσμοφύλακας διορίζεται από την Εφορατική Επιτροπή με την έγκριση της Εκτελεστικής Εξουσίας κάθε νησιού[339] και δεν μπορεί να επιβάλει καμία τιμωρία - ούτε να χορηγήσει κάποια ανταμοιβή- χωρίς την έγκριση της Επιτροπής (κάτι που στο παρελθόν γινόταν από την Εκτελεστική Αστυνομία). Σε κάθε παράβαση κανονισμών ή άλλο παράπτωμα των κρατουμένων που χρήζει τιμωρίας, ο Δεσμοφύλακας οφείλει άμεσα να διαχωρίζει τον παραβάτη από τους άλλους κρατουμένους, περιορίζοντάς τον σε ένα κελί και να αναφέρει το περιστατικό στους ανωτέρους του[340].

2.2 Η διοίκηση του Σωφρονιστηρίου της Κέρκυρας.

Το Σωφρονιστήριο διοικείται από έναν Διευθυντή (στα ιταλικά και τα αγγλικά έχει τον τίτλο του Προϊστάμενου/Επόπτη Κυβερνήτη: «Governor Superintending» ή «Soprastante Governatore») ο οποίος λογοδοτεί και αναφέρεται κατευθείαν στον Έπαρχο, ως Πρόεδρο της Εφορατικής Επιτροπής[341]. Ο Δ/ντής διορίζεται από τη Γερουσία, με την έγκριση του Αρμοστή, ο μισθός του ανέρχεται σε 200 λίρες τον χρόνο, συν τις «δαπάνες γραφείου»[342] και διαμένει μόνιμα στο κατάστημα του Σωφρονιστηρίου. Σε περίπτωση που για κάποιον λόγο χρειαστεί να απομακρυνθεί από το κατάστημα ή ασθενήσει, σημειώνει ημέρα και ώρα σε ειδικό βιβλίο, υπογράφει και ορίζει ως αντικαταστάτη του τον Δεσμοφύλακα του καταστήματος, ο

βαθμού, ή και μεγαλύτερες ποινές ανάλογα με τη βαρύτητα του αδικήματος. Ι.Π.Κ., ό.π., Βιβλίον Β', Τίτλος Γ', Κεφ. Ε', Τμήμα Α', άρθρο 439.

338 ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 147.

339 ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 150.

340 ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 148-149.

341 Το 1849–1850 Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου είναι ο Σπυρίδων Ανδρώνης. Το 1851 Δ/ντής είναι ο Gerolamo Luri, ενώ το 1852 συναντούμε ως Προσωρινούς Δ/ντές τους Α. Βατάμα και Αριστοτέλη Σερεμέτη.

342 ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 91.

οποίος υπογράφει επίσης στο ίδιο βιβλίο και αναλαμβάνει κάθε εξουσία και ευθύνη μέχρι την επιστροφή του Δ/ντή[343].

Τα καθήκοντα του Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου.

Τα καθήκοντα του Δ/ντή διαφέρουν σημαντικά από εκείνα των Δεσμοφυλάκων μιας παραδοσιακής Φυλακής, όπως και οι αρμοδιότητές του. Όπως τονίζει ο Δ/ντής Κοτζίρης στην «Στατιστική» του τα καθήκοντα ενός Δεσμοφύλακα είναι απλά και πρακτικά, κάτι που δεν συμβαίνει με εκείνα του Διευθυντή ενός Σωφρονιστηρίου[344]. Οι αυξημένες αρμοδιότητες του Δ/ντή συνοδεύονται και από αυξημένο βαθμό αυτονομίας σε ό,τι αφορά στη λήψη αποφάσεων και από αμεσότητα στην επικοινωνία του με την Κυβέρνηση (Έπαρχος).

Το Σωφρονιστήριο διαθέτει Δεσμοφύλακα, ο οποίος ασκεί όλα τα καθήκοντα που αναφέρθηκαν στην προηγούμενη ενότητα, ενώ ο Διευθυντής έχει τη γενική εποπτεία και τον έλεγχο όλων των λειτουργιών του καταστήματος. Συγκεκριμένα, φροντίζει ώστε κάθε σύλληψη ή αποφυλάκιση που πραγματοποιείται στο Σωφρονιστήριο να γίνεται κατόπιν εντάλματος της αρμόδιας αρχής (πλην των νυκτερινών συλλήψεων, για τις οποίες γίνεται αναφορά στην Ε.Α. το επόμενο πρωί)[345]. Εξασφαλίζει ότι δεν κρατούνται στον ίδιο χώρο άνδρες και γυναίκες, ενήλικοι με ανηλίκους, ούτε οι οφειλέτες με καταδίκους άλλης κατηγορίας και φροντίζει να τηρείται ο διαχωρισμός κράτησης μεταξύ καταδίκων διαφορετικής βαρύτητας αδικήματος[346].

Σε κάθε νέα εισαγωγή κρατούμενου φροντίζει να γίνεται σωματικός έλεγχος (στις γυναίκες από γυναίκα δεσμοφύλακα), ώστε να αποκλειστεί η εισαγωγή αιχμηρών αντικειμένων ή όπλων, να εξεταστεί από τον ιατρό ώστε να αποκλειστεί η ύπαρξη μολυσματικής ασθένειας και αν έχει χρήματα να του αφαιρεθούν και να τα

[343] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 111.

[344] «imperocchè i doveri di un Carceriere sono semplici e materiali, non però così sono quelli di un Direttore». Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 64.

[345] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 102, 103 και 115. Όπως είδαμε και στην περίπτωση των Δεσμοφυλάκων, ο νομοθέτης δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στην διαδικασία εισαγωγής και απόλυσης από τις φυλακές. Σε περίπτωση που ο Δ/ντής αυθαιρετήσει κατά την απόλυση κρατουμένου τιμωρείται με καθαίρεση από το αξίωμά του και φυλάκιση 6 μηνών, ενώ για αποδοχή κρατουμένου χωρίς ένταλμα τιμωρείται για παράνομη σύλληψη.

[346] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 101.

παραδώσουν στο άτομο που θα υποδείξει ο κρατούμενος. Τέλος, ελέγχει τον ρουχισμό και τα υπόλοιπα είδη που χορηγούνται στους κρατούμενους[347].

Εξασφαλίζει την τήρηση κανόνων πειθαρχίας και απαγορεύσεων όπως η απαγόρευση της επίσκεψης σε κελί συγκρατούμενου, ή αλλαγή κελιού, της εισαγωγής οινοπνευματωδών, τροφίμων ή καπνού κ.λπ.[348] και φροντίζει για την εκτέλεση των διαταγών εκ μέρους δικαστικής ή άλλης αρχής αναθέτοντάς την στον Δεσμοφύλακα ή σε υπάλληλο του καταστήματος. Ελέγχει αν εκτελούνται οι διαταγές του από τους υπαλλήλους, αν διεξάγεται σωστά η νυχτερινή βάρδια φρούρησης[349] και επιθεωρεί καθημερινά τα κελιά, τους διαδρόμους, τα εργαστήρια, τις αυλές, το νοσοκομείο και κάθε άλλο χώρο του καταστήματος. Σε περίπτωση απόδρασης ο Διευθυντής οφείλει να ενημερώσει άμεσα τη Δ/νση της Ε.Α. Η τήρηση της καθαριότητας και της ευπρέπειας, η πειθαρχία και η τάξη είναι επίσης αρμοδιότητα του Δ/ντή[350].

Τέλος, ο Δ/ντής οφείλει να διαβιβάζει κάθε αίτημα ή καταγγελία κρατουμένου, ακόμη και αν στρέφεται εναντίον του ίδιου, στην αρμόδια Αρχή στην οποία απευθύνεται, μάλιστα, πρέπει να εφοδιάζει τον κρατούμενο που επιθυμεί να υποβάλει αίτηση με χαρτί, μελάνι, πένα και καλαμάρι. Αφού βεβαιωθεί ότι υπάρχει ημ/νία πάνω στην αίτηση, σημειώνει σε κατάστιχο την ημέρα και ώρα που την παρέλαβε και υποβάλλει επεξηγηματική αναφορά για το αίτημα στην Εφορατική Επιτροπή[351].

Ένα μεγάλο μέρος των καθηκόντων του Διευθυντή σχετίζεται με τη λειτουργία των «Εργοστασίων» του Σωφρονιστηρίου, καθώς οφείλει να επιλέξει και προσλάβει προσωπικό (εξειδικευμένους φύλακες – τεχνίτες), να επιβλέπει την εργασία τους[352], να οργανώσει και να διαχειριστεί οικονομικά τα εργαστήρια, να φροντίσει για τη

---

[347] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 104, 105 και 106.

[348] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 107, 108.

[349] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 98-99, 101 και 116.

[350] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 109.

[351] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 112, 113, 114.

[352] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 95 και 97.

Το έτος 1857 στο Σωφρονιστήριο Κέρκυρας εργάζονταν 25 υπάλληλοι: 1 Διευθυντής, 1 ιερέας και δάσκαλος, 1 ιατροχειρουργός, 1 υποχειρουργός και κουρέας, 1 αποθηκάριος (*magazziniere*) και αρχιφύλακας (capo-guardiano), 1 ταμίας, 1 βοηθός γραφείου, 11 φύλακες 1ης τάξεως και 7 φύλακες 2ης τάξεως. Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 170.

σύναψη συμβάσεων με προμηθευτές, να συντάσσει εξαμηνιαίους ισολογισμούς που υποβάλλει προς έγκριση στην Εφορατική Επιτροπή[353].

Πολύ σημαντικό κεφάλαιο της οργάνωσης και εύρυθμης λειτουργίας του νέου Σωφρονιστηρίου είναι οι προμήθειες ειδών διατροφής, ένδυσης και ιματισμού των κρατουμένων, αναλώσιμων για το σχολείο, τα γραφεία, τα εργαστήρια, την τραπεζαρία και γενικά το κτήριο[354]. Το πρώτο έτος λειτουργίας του Σωφρονιστηρίου η προμήθεια ειδών έγινε με μία απλή ανανέωση των συμβολαίων που είχαν ήδη συνάψει οι προμηθευτές του Συγκροτήματος φυλακών της πόλης με την Εκτελεστική Αστυνομία[355]. Στην πορεία αυτό αποδείχτηκε ανεδαφικό, καθώς οι

---

[353] Ο πρώτος ισολογισμός που υποβάλει ο Κοτζίρης αφορά στο διάστημα από 1 Φεβρουαρίου έως και 31 Ιουλίου 1853 (απολογισμός) και το διάστημα από 1 Αυγούστου 1853 έως 31 Ιανουαρίου 1854 (προϋπολογισμός). Η βαρύτητα που δίνεται στην περιγραφή των εξόδων που αφορούσαν στη λειτουργία των Εργαστηρίων του Σωφρονιστηρίου, αλλά και στη λειτουργία του Νοσοκομείου, είναι δηλωτική του νέου προσανατολισμού που φέρνει στο θεσμό της φυλάκισης το Σωφρονιστήριο. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 896/20-9-1853.

[354] Στον πρώτο εξαμηνιαίο απολογισμό εξόδων του Σωφρονιστηρίου (Απρίλιος-Σεπτέμβριος 1848) που αποστέλλει ο Ανδρώνης στον Έπαρχο «Conto approssimativo delle spese della Casa di Emendazione dal 8 Aprile 1848 a tutto Settembre successivo, calculando l'intera occupazione dello Stabilimento», περιλαμβάνονται έξοδα για προμήθεια σε: -είδη διατροφής για 230 άτομα (και για τα σκυλιά του καταστήματος) -είδη ένδυσης (4 ζευγάρια παπούτσια και 2 ζευγάρια κάλτσες για κάθε κρατούμενο, πουκάμισα και παντελόνια) -είδη για τον φωτισμό, φαρμακευτικά είδη και για ειδική δίαιτα, σαπούνι, ξύλα ανάμματος και κάρβουνα για το μπάνιο και το πλύσιμο -είδη για το μηνιαίο άσπρισμα των χώρων- είδη γραφείου (συμπεριλαμβανομένων κεριών για τη θεία λειτουργία) -άχυρο για τα στρώματα των κρατουμένων (αλλαγή ανά τρίμηνο). ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 2.

Το έτος 1853 ζητείται από προμηθευτές να υποβάλλουν προσφορές για τα εξής είδη: *Γραφική ύλη* (καλαμογραφίδες, μελάνια, μελανοδοχεία, διάφορα είδη χαρτιού, φάκελοι, στυπόχαρτα, χάρακες στρογγυλοί και παραλληλόγραμμοι, βουλοκέρια, σφραγίδες, κεριά, κηροπήγια, πράσινα καλύμματα τραπεζιών κ.λπ.) -*Σχολικά είδη* (άβακες, κοντύλια, σφουγγάρια) -*Είδη καθαρισμού και εξοπλισμού τραπεζαρίας και κελιών* (σκούπες, βούρτσες, σφουγγάρια, κερί, κτένες, ουροδόχοι, χρώματα λαδιού ή χρώματα από κοκκινόχωμα, πινέλα, λινέλαιο άβραστο και λινέλαιο βρασμένο, βαμβάκι, φυτίλια και υαλοδοχεία για τις λάμπες φωτισμού, άχυρα, γυάλινα ποτήρια, ξύλινα κουτάλια κ.λπ.) -*Εξοπλισμός εργαστηρίου ραπτικής* (βαμβάκι, κλωστές μαύρες, βελόνια και ραφίδες, δακτυλήθρες, κουμπιά μαύρα χαλύβδινα ή οστέινα και κουμπιά ειδικά για χιτώνες, γύψος, κερί, σίδερα, ψαλίδια, ημισέλινα ή ημικύκλια ξύλινα, διαβήτης, ραπτικά «αγγλόμετρα»). -*Εξοπλισμός υποδηματοποιείου* (δέρματα από κατσίκι ή πρόβατο, δέρμα σκληρό γδαρμένο /«βύρσα», αποκόμματα για τα πέλματα, λευκή αγγλική κάναβη, αλεύρι, καλαπόδι, στιλβωτήρια, πίσσα, στίλβωτρο). -*Εξοπλισμός αγροτικών εργασιών* (κοφίνια, κόσκινα, σκαπάνια, κτένες ή δικράνια, μαχαίρια, ψαλίδες, ακόνι/τροχιστής για τα μαχαίρια και τις ψαλίδες). -*Είδη διατροφής* (άρτος μαύρος από σιτάλευρο, κρέας βοδινό, τυρί ζυμωτό Αγίας Μαύρας ή Μωραίος, ρύζι, φυράματα β' ποιότητας, αλμυρόψαρα και μπακαλιάροι, αλμυροσαρδέλες, σολομός, ρέγκα, αλάτι, ελαιόλαδο, ξύδι, πιπέρι μαύρο και κόκκινο, λάχανα διάφορα, ελιές αλμυράς, «μανέστρα» από ζυμάρι, φασόλια, φακές, ρεβίθια, κρεμμύδια και γενικά τα χρήσιμα στην κουζίνα όπως πυρόξυλα ή ξύλα της φωτιάς και σαπούνι). -*Είδη ένδυσης και ιματισμού* (πάπλωμα μάλλινο, ραμμένη φανέλα, λινό ύφασμα, αγγλικό μάλλινο ύφασμα ανοιχτού κυανού χρώματος και λευκοφαίου χρώματος, βαμβακερό πάνινο ύφασμα κυανό, ύφασμα από κάνναβη, βαμβακερά πουκάμισα). ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, προσφορές με ημ/νία Ιανουάριος 1853 και ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, κατάσταση με τίτλο: «Συγκριτική πρόοψις εμφαίνουσα την προκυπτομένην διαφοράν μεταξύ των τιμών εν τω ενεστώτι εργολαβικώ Συμβολαίω των αδελφών Πολίτη και των τωρινών μεσαίων της αγοράς», με ημ/νία 18-10-1854.

[355] Ο Δ/ντής Ανδρώνης επισημαίνει τον Δεκέμβριο του 1846 στην Εφορατική Επιτροπή ότι η Ε.Α. ανανέωσε τα συμβόλαια που είχαν οι προμηθευτές ένδυσης και διατροφής για τις φυλακές της πόλης,

ανάγκες του νέου Σωφρονιστηρίου ήταν διαφορετικές από εκείνες των απλών φυλακών. Ήδη από το φθινόπωρο του 1847, ο Δ/ντής Ανδρώνης τονίζει την ανάγκη προσαρμογής των συμβολαίων στις ιδιαίτερες ανάγκες του Σωφρονιστηρίου και την εν καιρώ υπογραφή νέων συμβολαίων[356], επισημαίνοντας τις διαφορές στην ένδυση των κρατουμένων ανάλογα με το είδος της ποινής τους (*condannati per misfatti* ή *condannati per delitti*), τις διαφορές στη διατροφή[357] και τον φωτισμό του κτηρίου.

Τελικά, καθιερώθηκε ο θεσμός του μειοδοτικού διαγωνισμού για την επιλογή του Προμηθευτή-Εργολάβου του Σωφρονιστηρίου. Η πρόσκληση υποβολής προσφορών δημοσιοποιείται μέσω Δηλοποίησης[358] και στη συνέχεια οι προσφορές υποβάλλονται στον εκάστοτε Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου ο οποίος τις μελετάει, τις καταχωρίζει σε έναν συγκεντρωτικό πίνακα[359] και τις προωθεί στην Εφορατική Επιτροπή. Η ανάθεση της εργολαβίας αποφασίζεται τελικά από τη Γερουσία και έχει ετήσια ισχύ. Μετά την υπογραφή του συμβολαίου ο Δ/ντής είναι υπεύθυνος για τον έλεγχο της διαδικασίας προμήθειας και κάθε μήνα συντάσσει κατάλογο που αποστέλλει στην Εφορατική Επιτροπή, σημειώνοντας το είδος που παραγγέλθηκε, ποσότητες, τιμή μονάδας και κόστος[360].

Όταν ανέλαβε τη διεύθυνση του Σωφρονιστηρίου ο Ιωάννης Κοτζίρης υποστήριξε ότι οι Προμηθευτές-Εργολάβοι εξαπατούσαν την Κυβέρνηση χρεώνοντας ακριβότερα τα διάφορα είδη από την τιμή που είχαν στην εξωτερική αγορά[361]. Το

συμπεριλαμβάνοντας σε αυτά τα αναγκαία είδη για το Σωφρονιστήριο, όπως ορίζονται στον Οργανικό Νόμο.

[356] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 13, έγγραφο με ημ/νία 13-9-1847.

[357] Η διατροφή των κρατουμένων περιλαμβάνει επιπλέον ½ λίμπρα (250 γραμμάρια) κρέας σε ζωμό σούπας (*in minestra di pura*) και 2 λίμπρες (1 κιλό) ψωμί για κάθε κρατούμενο μία φορά το μήνα και τις ημέρες των Χριστουγέννων, της Πρωτοχρονιάς, των Επιφανείων, του Πάσχα και τον Δεκαπενταύγουστο. ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, άρθρο 64.

[358] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, Δηλοποίηση με ημ/νία 21 Δεκεμβρίου 1852. Οι προσφορές υποβάλλονται τον Ιανουάριο του 1853. Προσφορές εργολάβων βλ. και σε παρούσα μελέτη, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2, εικόνες 18 και 19.

[359] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, «Παραθετική Πρόσοψις Προσφορών». Βλ. και παρούσα μελέτη, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2, εικόνα 20.

[360] Για αυτόν τον τύπο καταλόγου βλ. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 90, έγγραφο με τίτλο «Εξοικονόμησις του έτους 1851» (σημειώνεται ότι πρόκειται για: «Αντίγραφον εξαχθέν εκ των Αναγράφων του Σωφρονιστηρίου»).

[361] Αναφέρει το παράδειγμα των «τριχοσμικτρίδων» που πληρώνονται στον εργολάβο 2 σελίνια η κάθε μία, ενώ, αν τις αγόραζαν από την αγορά, θα τις πλήρωναν 9 δηνάρια τη μία. Αντικείμενα με ελάχιστη χρήση όπως κηροπήγια, μεγάλα ανάγραφα κ.λπ. χορηγούνται με 1 σελίνι επειδή έχουν ελάχιστη κατανάλωση, ενώ οι τριχοσμικτρίδες που έχουν μεγάλη κατανάλωση δίνουν στους εργολάβους τεράστια κέρδη. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 896/20-9-1853.

σίγουρο είναι ότι η διαφορά στην ποιότητα των ειδών διατροφής που απαιτούσε από τους προμηθευτές το νέο Σωφρονιστήριο, σε σχέση με αυτήν την οποία παρείχαν τα προηγούμενα χρόνια οι προμηθευτές των φυλακών της πόλης, οδηγούν σε διαφωνίες κατά τη διαδικασία υπογραφής του συμβολαίου, σε ενστάσεις προμηθευτών και διαπραγματεύσεις με την Κυβέρνηση[362].

Η διαφάνεια στη λειτουργία του καταστήματος είναι πρωταρχικό μέλημα του νομοθέτη. Έτσι, ορίζεται ότι ο Διευθυντής οφείλει να τηρεί στο γραφείο του έξι βιβλία ή κατάστιχα για την καταχώριση στοιχείων που αφορούν α) στη διαχείριση της εργασίας των κρατουμένων (*libro di maneggio*), β) τη χορηγούμενη διατροφή, ένδυση, ιματισμό κ.λπ., γ) αντίγραφα αλληλογραφίας, δ) στοιχεία κρατουμένων (ημ/νία εισαγωγής, ημ/νία απόλυσης, είδος αδικήματος, ποινή και σε περίπτωση οφειλέτη χρηματικό ποσό και όνομα πιστωτή), ε) διαγωγή κρατουμένων (*libro di morale contabilità*), πώς συμπεριφέρεται καθημερινά κάθε κρατούμενος, τις τυχόν τιμωρίες που του επιβλήθηκαν και για ποιο λόγο, αν συνετίστηκε ή όχι, κ.λπ., στ) τις αποφάσεις του Δ/ντή για επιβολή ποινής ή για τη χορήγηση ανταμοιβής στους κρατούμενους (οι αποφάσεις αυτές υποβάλλονται στην Εφορατική Επιτροπή και ως μηνιαία αναφορά με τις απαραίτητες επεξηγήσεις)[363]. Τέλος, ο Διευθυντής υποχρεούται να συντάσσει ετήσια στατιστική των αδικημάτων που διαπράττονται εντός του Σωφρονιστηρίου. Σε αυτήν περιλαμβάνονται όλες οι παρατηρήσεις που προκύπτουν από τα βιβλία που τηρούνται στην υπηρεσία του καταστήματος. Αντίγραφα της στατιστικής υποβάλλονται στην Εφορατική Επιτροπή, στη Γερουσία και στον Αρμοστή, ενώ τα στοιχεία της δημοσιεύονται και στην Ionia Gazzetta[364].

Η κράτηση στο Σωφρονιστήριο έχει ως κύριο στόχο την αναμόρφωση του κρατουμένου, ως εκ τούτου πρωταρχικό καθήκον του Δ/ντή είναι η συζήτηση με κάθε κρατούμενο, ώστε να του παρέχει συμβουλές και νουθεσίες. Ο Διευθυντής πρέπει να προσαρμόζει τα λόγια του ανάλογα με το χαρακτήρα και τη διάθεση των κρατουμένων και με τη φύση και τη σοβαρότητα του αδικήματος που διέπραξαν, συνδυάζοντας την αυστηρότητα με την γλυκύτητα και τη φιλανθρωπία[365].

---

[362] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, ένσταση εργολάβου Βερονίκη, έγγραφο με ημ/νία 24-1-1854.

[363] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 118.

[364] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 119, 120.

[365] «Dirigerà sempre ai detenuti discorsi morali, li consiglierà, - li esorterà; E secondo il carattere e l' indole dei detenuti, e la natura e qualità del reato da essi loro commesso, conformerà i suoi discorsi, e

Παράλληλα, στο πλαίσιο πάντα του σωφρονισμού των κρατουμένων, ο Διευθυντής αποφασίζει, κατά την κρίση του, τις ποινές που πρέπει να επιβληθούν στους παραβάτες των κανονισμών και φροντίζει για την επιβολή τους ακόμη και καταναγκαστικά. Επιπλέον, έχει δικαίωμα να χορηγήσει όποιες ανταμοιβές-επιβραβεύσεις αποφασίσει, επιλέγοντας ανάμεσα σε αυτές που προβλέπει ο Οργανικός Νόμος[366].

Περίοδοι λειτουργίας του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας.

Με βάση τις φάσεις ανάπτυξης μπορούμε να διακρίνουμε τις εξής περιόδους λειτουργίας του Σωφρονιστηρίου:

α) 1847-1853: περίοδος οργάνωσης του νέου καταστήματος. Διεύθυνση Ανδρώνη και προσωρινή Δ/νση μοιράρχων Ε.Α. [367] [1846-1849: Σπυρίδων Ανδρώνης, 1849-1852: Gerolamo Luri, Ι. Κουτσικόπουλος (Ε.Α.), Ιαν.-Απρ. 1853: Π. Μπος (Ε.Α.), Α. Σερεμέτης (Ε.Α.), Α. Βατάμας (Ε.Α.)].

β) 1853-1861: περίοδος ανάπτυξης και αναβάθμισης του σωφρονιστηρίου μέσω της εισαγωγής νέου σωφρονιστικού συστήματος και της ανάπτυξης των «εργοστασίων» του. Διεύθυνση Ιωάννη Κοτζίρη.

γ) 1862-1864: περίοδος ανάκαμψης μετά την εξέγερση του 1861[368] υπό τη Δ/νση αξιωματικών της Εκτελεστικής Αστυνομίας [1862: Π. Μπος (Ε.Α.), 1863-1864: Κουτσικόπουλος (Ε.Α.)].

Η πρώτη περίοδος λειτουργίας του Σωφρονιστηρίου (1847-1852).

Η πρώτη πενταετία λειτουργίας του Σωφρονιστηρίου είχε πολλές δυσκολίες, καθώς η περιτείχιση δεν είχε ολοκληρωθεί, η υπηρεσία δεν είχε στελεχωθεί με αρκετούς φύλακες και όσοι υπήρχαν δεν είχαν την απαιτούμενη εκπαίδευση, δεν είχαν ολοκληρωθεί τα έργα υποδομής του κτηρίου, η συνεργασία με τις

---

con religioso animo accoppierà, colla severità conveniente, la dolcezza e la carità». ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 110.

[366] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 100.

[367] Από τον Ιανουάριο του 1852 έως τον Απρίλιο του 1853 το Σωφρονιστήριο τέθηκε προσωρινά υπό την διοίκηση της Εκτελεστικής Αστυνομίας και συγκεκριμένα του Τοπικού Δ/ντή: «το κατάστημα είναι οδηγημένον από την Εκτελεστικήν Αστυνομίαν». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, έγγραφα 14-1-1852 και 5-2-1852.

[368] Τον Σεπτέμβριο του 1861 ξεσπά στάση των κρατουμένων που οδηγεί σε παραίτηση τον Κοτζίρη. Στο εξής η Δ/νση του Σωφρονιστηρίου περνά στα χέρια της Εκτελεστικής Αστυνομίας, η οποία διορίζει αξιωματικούς της ως «Επιτετραμμένους τα του Σωφρονιστηρίου».

στρατιωτικές και αστυνομικές δυνάμεις για τη φύλαξη του περιβάλλοντος χώρου ήταν προβληματική, δεν είχαν συναφθεί νέα συμβόλαια με τους προμηθευτές αναλώσιμων ειδών.

Το Σωφρονιστήριο ξεκίνησε τη λειτουργία του τον Σεπτέμβριο του 1847, αλλά προετοιμασίες γίνονταν από τον Δεκέμβριο του 1846. Ο πρώτος Δ/ντής, ο Σπυρίδων Ανδρώνης, χωρίς τις απαραίτητες υποδομές, καλείται να οργανώσει σύμφωνα με το νέο σωφρονιστικό σύστημα το κατάστημα, φροντίζει για την ολοκλήρωση της προμήθειας των απαραίτητων ειδών ένδυσης και διατροφής, εξοπλισμού κελιών και εργαστηρίων, εργαλείων κηπουρικής, βιβλίων, ειδών καθαρισμού και φωτισμού του χώρου. Παράλληλα, πραγματοποιούνται εργασίες σήμανσης του χώρου, τόσο στα κελιά όσο και στους κοινόχρηστους χώρους των ακτίνων[369].

Ο υπεύθυνος για τις εργασίες επισκευής και συντήρησης του κτηρίου Γ. Πετρόπουλος, αναφέρει τον Φεβρουάριο του 1848 στον Δ/ντή Δημοσίων Έργων την ανάγκη επισκευών στα κελιά του Σωφρονιστηρίου. Οι φύλακες του καταστήματος αφήνουν συστηματικά τα παράθυρα του μεγαλύτερου μέρους των ακτίνων ανοικτά όταν βρέχει, τα κελιά γεμίζουν νερά και υγρασία και δημιουργούνται σοβαρές ζημιές. Ο υπεύθυνος επισημαίνει ότι αν ο επιτετραμμένος φύλακας δεν προσέχει να κλείνει και να ανοίγει τα παράθυρα, με τον καιρό κάθε επισκευή θα είναι άχρηστη[370].

Το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετωπίζει ο Ανδρώνης είναι να διατηρήσει την πειθαρχία και να αποτρέψει τις αποδράσεις, δεδομένης της έλλειψης περιτείχισης. Με απόφαση του Αρμοστή η Εφορατική Επιτροπή εκδίδει *Processo Verbale* (14-7-1848) στο οποίο ορίζεται ότι μέχρι να ολοκληρωθεί η περιτείχιση του Σωφρονιστηρίου θα πρέπει να υπάρχει στρατιωτική φρούρηση. Όμως, ο Ανδρώνης διαμαρτύρεται στην Επιτροπή ότι οι στρατιωτικοί δεν είναι συνεργάσιμοι. Ο Λοχίας της Στρατιωτικής Φρουράς (*Guardia Militare*) αρνείται να συνδράμει, όπως του ζητήθηκε από τη Δ/νση, με δύο ένοπλους στρατιώτες την πολιτοφυλακή (*Guardia Civica*) στην περιφρούρηση των αυλών κατά τη διάρκεια της θείας λειτουργίας και κατά τη διάρκεια του προαυλισμού, μέχρι οι κρατούμενοι να επιστρέψουν στα κελιά τους. Τα επτά (7) άτομα της πολιτοφυλακής δεν επαρκούν για την φρούρηση των 10

---

[369] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 13, έγγραφο του Δ/ντή Ανδρώνη, με ημ/νία 7-12-1846.

Τα είδη εξοπλισμού των κελιών καθορίζονται στα άρθρα 58 και 60 της Πράξης 12 του Κοινοβουλίου, ενώ τα είδη των βιβλίων στα άρθρα 36 και 113 της ίδιας Πράξης.

[370] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 10, έγγραφο με ημ/νία 12-2-1848.

ακτίνων του κτηρίου, με αποτέλεσμα ο Δ/ντής να κρατάει τους φυλακισμένους όλη την ημέρα κλεισμένους στα κελιά τους[371].

Σε ό,τι αφορά στη μεταχείριση των φυλακισμένων, ενδεικτική είναι η καταγγελία κρατουμένου, ο οποίος ισχυρίζεται ότι επιβάλλονται πειθαρχικές ποινές χωρίς να γίνεται σωστή διερεύνηση των περιστατικών και ότι ο Δ/ντής και τα στελέχη του Σωφρονιστηρίου μεταχειρίζονται τους κρατούμενους ως προσωπικούς τους υπηρέτες για τους στάβλους των αλόγων τους και για τα καταλύματα των μαγείρων[372].

Η περίοδος διεύθυνσης Ιωάννη Κοτζίρη (1853-1861).

Ο διορισμός του Ιωάννη Κοτζίρη[373] ως Δ/ντή του νέου Σωφρονιστηρίου σηματοδοτεί την έναρξη μίας νέας εποχής για το κατάστημα, καθώς για πρώτη φορά εφαρμόζονται στο Ιόνιο Κράτος οι νέες θεωρίες περί σωφρονισμού. Ο Κοτζίρης, διορίζεται τον Μάιο του 1853 «αντικυβερνήτης» του Σωφρονιστηρίου, μετά από πρόταση του Αρμοστή και αποστέλλεται από τη Γερουσία για έναν μήνα στη Μάλτα[374] προκειμένου να μελετήσει τα νέα σωφρονιστικά συστήματα και το νέο Σωφρονιστήριο του Corradino που κτίστηκε από τους Άγγλους κατά το πρότυπο των φυλακών Pentonville στο Λονδίνο[375].

Επιστρέφοντας στην Κέρκυρα, αναλαμβάνει τη Δ/νση και ξεκινάει δυναμικά το έργο του εκσυγχρονισμού των Φυλακών. Στην εναρκτήρια της θητείας του επιστολή προς την Εφορατική Επιτροπή δηλώνει ότι δεν θα τον σταματήσει κανένα εμπόδιο στο δρόμο προς το τέρμα του στόχου του, ο οποίος ήταν: «να βλέπω τούτο το

---

[371] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 12, έγγραφο υπ' αρ. 287/6-11-1848.

[372] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 44-46, αναφορά Δ/ντή με ημ/νία 31-07-1849.

[373] Για τον Κοτζίρη βλ. υποσημείωση αρ. 152 παρούσας μελέτης.

[374] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, έγγραφο με τίτλο «Πρακτικά της επί του Σωφρονιστηρίου Εφορατικής Επιτροπής», 4 Μαΐου 1853.

Η Μάλτα ήταν από την 23η Ιουλίου 1813 αποικία του Στέμματος της Μ. Βρετανίας (Crown Colony). Η αποικιοποίησή της επικυρώθηκε από τη Συνθήκη των Παρισίων το 1814 και από το Συμβούλιο της Βιέννης το 1815.

[375] Στην Μάλτα οι Άγγλοι βρήκαν τις παλιές φυλακές που είχαν κτιστεί τον 16ο αιώνα και τις χρησιμοποιούσαν οι Ιωαννίτες Ιππότες (1530-1797) για τους πιο βίαιους παραβάτες. Αρχικά, χρησιμοποίησαν αυτές, αφού πρόσθεσαν μία μεγάλη αίθουσα που λειτούργησε ως κοινό κελί προκειμένου να στεγαστούν περισσότεροι φυλακισμένοι, ενώ τα μονά κελιά έμειναν για τους επικίνδυνους φυλακισμένους. Στη συνέχεια, προχώρησαν στην κατασκευή των Φυλακών του Corradino, που λειτούργησαν από το έτος 1842 παράλληλα με τις παλιές φυλακές, που χρησιμοποιήθηκαν στο εξής μόνο για τους υπόδικους. Οι Φυλακές του Corradino είχαν χωρητικότητα 200 φυλακισμένων, χωρισμένων σε 4 πτέρυγες και στηρίχθηκαν σε σχέδια του W. Lamb Arrowsmith, κατά το πρότυπο των Φυλακών Pentonville του Λονδίνου.

Σωφρονιστήριον βαδίζοντα, ως προς την πορείαν του, με παρόμοιον βήμα εκείνων των Σωφρονιστηρίων άτινα υπάρχουσι μεταξύ των πεπολιτευμένων λαών και πρώτιστον εκείνων των εν Αμερική, Αγγλία και Γαλλία ένθα η του Σωφρονιστηρίου οργάνωσις προσήγγυσε την ακμήν της τελειοποιήσεως»[376].

Το έργο του δεν ήταν εύκολο, μάλιστα ο ίδιος γράφει έναν χρόνο μετά (Αύγουστος 1854) ότι βρήκε τόσο μεγάλη αταξία στο Σωφρονιστήριο ώστε αναγκάστηκε να «αναπλάσει απ' αρχής μέχρι τέλους πανθ' όσα συσχετίζονταν με τα του Καταστήματος». Από τις πρώτες ενέργειες στις οποίες προέβη ήταν η ανακατανομή των υπαρχόντων κελιών του καταστήματος, ώστε να ξεπεραστούν τα προβλήματα χωρητικότητας[377]. Παρατήρησε ότι 14 με 20 κελιά παρέμεναν συστηματικά άδεια και έτσι τα μετέτρεψε σε κελιά Νοσοκομείου, αποφεύγοντας τα προβλήματα που δημιουργούσε η μεταφορά των ασθενών κρατουμένων εκτός κτηρίου. Στη συνέχεια, μετέτρεψε κάποια από τα 24 *τιμωρητικά* κελιά (τα κελιά που προορίζονταν ως χώρος τιμωρίας κρατουμένων) που υπήρχαν -σε σύνολο 270 κελιών- σε κελιά κανονικά, αναπληρώνοντας έτσι τα κελιά που είχε χρησιμοποιήσει για το Νοσοκομείο[378].

Το 1857 ο Κοτζίρης διαβιβάζει στην Εφορατική Επιτροπή την πρώτη του έκθεση -«Συγκριτικήν Στατιστικήν περί της ολοκλήρου διαχειρήσεως του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας, κατά τα έτη 1854, 1855 και 1856»- με την παράκληση να την διαβιβάσει προς έγκριση στην Γερουσία και να την υποστηρίξει. Στο διαβιβαστικό έγγραφο δηλώνει ιδιαίτερα ικανοποιημένος για από την αποτελεσματικότητα των μέτρων που πήρε και για το σύστημα που εφάρμοσε: «Πέποιθα ότι το έργον τούτο θέλει αποβή ευπρόσδεκτον τη Κυβερνήσει διότι εκ του εν αυτώ διαλαμβανομένου καθαρώς αναφαίνεται ότι από το 1854 μέχρι του 1856 έλαβε χώραν μία σημαντική ελάττωσις 54 βαρέων πλημμελημάτων και κακουργημάτων. Το παρ' εμού εισαχθέν σύστημα

[376] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 968/10-12-1853.

[377] Ενώ ο αρχικός σχεδιασμός προέβλεπε στο Σωφρονιστήριο να κρατούνται μόνον κατάδικοι για κακούργημα, η Ε.Α. έστελνε στο Σωφρονιστήριο καθημερινά καταδίκους σε ελαφρές πλημμεληματικές ποινές, ακόμη και ποινές που δεν υπερέβαιναν τις 48 ώρες. Ο Κοτζίρης διαμαρτύρεται το 1854 επειδή πάνω από 20 κελιά χρησιμοποιούνται για κρατουμένους η ποινή των οποίων δεν υπερβαίνει τους δύο μήνες (άρα δεν υπάρχει περίπτωση να σωφρονιστούν) και δεν υπάρχουν κελιά για την εισαγωγή καταδίκων για κακουργήματα από τα άλλα νησιά. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 1.111/31-8-1854.

[378] Ο Κοτζίρης θεώρησε υπερβολικό τον αριθμό τιμωρητικών κελιών για ένα Σωφρονιστήριο όπως αυτό της Κέρκυρας, καθώς «το Πεντονβίλ, το Μιλβάνκι και το Μονγίοϊ, άπαντα ταύτα Σωφρονιστήρια χωρούντα από 500 έως 2000 κελλία έχουσι μόνον τιμωρητικά 4 ή 5». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 1.111/31-8-1854.

ου μόνον εβελτίωσε την ηθικήν κατάστασιν του καταδεδικασμένου διαρκούσης της δεσμεύσεώς του, αλλ' επίσης επηρέασε εις το να τω εμφυτεύση τοιαύτας αρχάς τάξεως και ηθικότητας ώστε τον έκαμε να μην επαναπέση εις αδικήματα -όλον δε τούτο καταδεικνύεται εκ της μηδαμηνότητος του κλάσματος των υποτρόπων, ους ελάβαμεν κατά την διάρκειαν των προρρηθέντων τριών ετών. Εν τοιούτον αποτέλεσμα θέλει επηρεάσει παρά τη Εκλαμπροτάτη Γερουσία και τη Ευγενεστάτη Νομοθετική Συνέλευση ίνα λάβωσιν υπ' όψιν αναποφεύκτους τινάς μεταρρυθμίσεις, ας εγώ ταπεινώς προτείνω, αι οποίαι εισί κατάλληλοι της προόδου ήν σήμερον εποίησεν η Σωφρονιστική Επιστήμη και τείνουσας εις την τελειοποίησιν του Καθιδρύματος τούτου όπερ κατά την τελευταίαν Σύνοδον των Επιστημόνων εν Φραγκφόρτη ηξιώθη να επαινεθή παρ' εκείνων των επιστημονικών ενδοξοτήτων, προεδρευομένων παρά του πρώτου Εγκληματολόγου του κόσμου του οικείου Συμβούλου Ιππότου Μυττέρμεγερ. Υποσυνημμένην εις την Στατιστικήν θέλετε εύρει την Έκθεσιν του Ιερέως του Καταστήματος ήτις διαπραγματεύεται περί του ηθικοθρησκευτικού και γραμματολογικού κλάδου εν αυτώ εμπεπιστευμένου, καθώς επίσης, την Έκθεσιν του Ιατροχειρουργού του Οίκου εξ ης εξάγονται αι απολαυθείσαι πρόοδοι τόσον εις την υγιεινήν, καθώς εις την παθολογικήν κατάστασιν των δεσμίων, οίτινες κατώκησαν το Κατάστημα τούτο κατά την διάρκειαν των προμνησθέντων τριών ετών. Είναι αναμφίβολον Εκλαμπρότατε Κύριε, ότι δια της βοηθείας των δύω τούτων ενζήλων και δραστηρίων επαγγελματικών το Σωφρονιστήριον της Κέρκυρας δύναται να συγκαταριθμηθή μεταξύ των καλλιωτέρων κανονισμένων και πειθαρχημένων επανορθωτικών Καταστημάτων, άτινα εν τω κόσμω ευρίσκονται και δεν δύναμαι να παρασιωπήσω επίσης, την ακριβήν εκτέλεσιν των σημαντικών και ενζήλων καθηκόντων, άτινα επέβαλον εις πάντας τους ανωτέρους αξιωματικούς του Καταστήματος οίτινες μεγάλως συνεισέφερον εις την του Καθιδρύματος τούτου ευόδωσιν»[379].

Έναν χρόνο μετά (1858) εκπονεί τον «Εσωτερικό Κανονισμό» του Σωφρονιστηρίου[380], στον οποίο περιγράφει αναλυτικά τα καθήκοντα και τις υποχρεώσεις αξιωματικών και υπαλλήλων του Σωφρονιστηρίου (ιερέα και

[379] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 5, έγγραφο 1606/7-11-1857. Μετά την έγκρισή της από την Κυβέρνηση, ο Κοτζίρης δημοσιεύει την στατιστική αυτή σε μία έκδοση 111 σελίδων, στην οποία πέραν των στοιχείων που παρατίθενται, ο Κοτζίρης παρουσιάζει τις απόψεις του περί σωφρονισμού και τρόπου διαχείρισης ενός σωφρονιστηρίου. Cozziris Giovanni «Statistica Comparativa…», 1857, ό.π.

[380] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός κανονισμός…» (1858), ό.π..

διδασκάλου, ιατροχειρουργού, υποχειρουργού και κουρέα, ταμία και λογιστή, βοηθού, αρχιφύλακα, θυρωρού, υπαρχιφυλάκων, φυλάκων, νυκτοφυλάκων, αγγελιοφόρου) και τους γενικούς κανόνες που αφορούν στους κρατούμενους (*δεσμίους*), τα είδη που τους χορηγεί το κατάστημα, και τις ανταμοιβές (*παραχωρήσεις*) αν δείξουν καλή διαγωγή.

Η κυβέρνηση, αναγνωρίζοντας το έργο του, τον διορίζει και Γενικό Κυβερνήτη όλων των Φυλακών του Ιονίου Κράτους («Ispettore Generale delle Prigioni dello Stato Ionio»). Το έτος 1861, με τη διπλή του πλέον ιδιότητα, δημοσιεύει την στατιστική της τριετίας 1857-1859, σε μία έκδοση 270 σελίδων[381], ώστε -όπως ο ίδιος αναφέρει στον πρόλογο- να θέσει στην κρίση του κοινού το έργο του. Σε αυτή την έκδοση, σε συνδυασμό με τα στατιστικά στοιχεία και την σύγκρισή τους με τα ισχύοντα σε Αγγλία και Γαλλία, παραθέτει αναλυτικά στοιχεία για τη λειτουργία του Σωφρονιστηρίου[382].

Η οκταετία που διηύθυνε το κατάστημα ο Κοτζίρης χαρακτηρίζεται από καινοτομίες στον τομέα του σωφρονισμού και φιλόδοξα σχέδια οικονομικής ανάπτυξης του καταστήματος. Το Σωφρονιστήριο επί των ημερών του γίνεται ισάξιο των αντίστοιχων ιδρυμάτων των προηγμένων χωρών της δύσης, γίνεται γνωστό σε διεθνή σωφρονιστικά συνέδρια και ο ίδιος χαίρει της εκτίμησης των Ευρωπαίων συναδέλφων του. Η έκδοση της στατιστικής του για την τριετία 1854-1856 έγινε ευνοϊκά δεκτή και το σύστημα σωφρονισμού που ο ίδιος εισήγαγε συζητήθηκε στο διεθνές Συνέδριο της Φρανκφούρτης το έτος 1857 και συγκεκριμένα στην *sezione di beneficenza* στην οποία προέδρευε ο διάσημος ποινικολόγος Mittermayer[383].

---

[381] Cozziris Giovanni, Governatore del Penitenziario di Corfù ed Ispettore Generale delle Prigioni dello Stato Ionio, «Statistica del Penitenziario di Corfù, per gli anni 1857-1858-1859», Corfù, tipografia "Ionia", 1861.

[382] Ο Κοτζίρης παρουσιάζει τις μεθόδους και τα μέσα σωφρονισμού, την ανταπόκριση των κρατουμένων σε αυτά, την οικονομική διαχείριση, την εργασία των κρατουμένων, τους αποφυλακιζόμενους και τους υπότροπους, το προσωπικό του καταστήματος, το σύστημα υγιεινής και περίθαλψης, την εκπαίδευση και θρησκευτική κατήχηση, την παραβατικότητα των κρατουμένων και τις τιμωρίες. Κλείνει με μία γενική αποτίμηση του σωφρονιστικού έργου που συντελέστηκε στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας και υποδεικνύει αλλαγές που θεωρεί επιβεβλημένες στον Ποινικό Κώδικα και τον Οργανικό Νόμο κυρίως σε ό,τι αφορά στην εποπτεία και διοίκηση των Σωφρονιστηρίων. Επιπλέον, ως Γενικός Επιθεωρητής των Φυλακών του Ιονίου Κράτους, παραθέτει στοιχεία για το Σωφρονιστήριο Κεφαλληνίας και τις φυλακές των υπόλοιπων νησιών, τα οποία επισκέφθηκε με τη νέα του ιδιότητα.

[383] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfu…», 1861, ό.π., σελ. II.

Ο Κοτζίρης υιοθετούσε την άποψη ότι οι καλύτερες φυλακές είναι εκείνες των οποίων ο Δ/ντής έχει αυξημένες εξουσίες και πίστευε ότι ο Δ/ντής ενός Σωφρονιστηρίου έπρεπε να έχει την απόλυτη εξουσία ώστε να λειτουργήσει σωστά το κατάστημα και να έχει αποτελέσματα το σωφρονιστικό σύστημα που εφαρμόζεται εκεί [384]. Βασικό του επιχείρημα ήταν ότι αν οι κρατούμενοι γνωρίζουν ότι οι τύχες τους εξαρτώνται από μία αρχή εκτός φυλακής (όπως ήταν η Εφορατική Επιτροπή), στην πλειοψηφία τους δεν θα είναι δεκτικοί μετάνοιας και αναμόρφωσης, γιατί θα αντιμετωπίζουν με αδιαφορία τον Δ/ντή τους. Αντίθετα, αν γνωρίζουν ότι από τη θέληση και την κρίση του Δ/ντή εξαρτάται το μέλλον τους, θα τον ακούν ως πατέρα, θα υποτάσσονται στις προσταγές του και θα έχουν πάντοτε ένα αίσθημα υποχρέωσης και ευγνωμοσύνης, το οποίο θα τους εμποδίζει να διαπράξουν σφάλματα[385].

Σε αυτό το πλαίσιο εντάσσεται η πεποίθηση του Κοτζίρη ότι ήταν αναγκαία μία τροποποίηση των διατάξεων του Οργανικού Νόμου του 1845 που αφορούσαν στις αρμοδιότητες της Εφορατικής Επιτροπής, καθώς η ύπαρξή της περιόριζε τις εξουσίες του Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου. Ο Κοτζίρης δηλώνει ότι κατανοεί πως, όταν συντάχθηκε ο Οργανικός Νόμος, ο έλεγχος του Δ/ντή εκ μέρους ενός ανώτερου οργάνου ήταν αναγκαίος, καθώς οι Φυλακές διοικούνταν από άτομα χωρίς προσόντα (*di bassa sfera e prive di ogni istruzione*)[386], όμως, τόσα χρόνια μετά (16 χρόνια) αυτό δεν ισχύει πλέον. Επικαλείται, στη συνέχεια, την εμπειρία των ΗΠΑ και συγκεκριμένα την άποψη του Αμερικανού «Penitenziarista» Elam Lynds, Διευθυντή του Σωφρονιστηρίου της Ωβούρνης, ο οποίος, όταν η επιτροπή επιθεώρησης θέλησε να του επιβάλλει την άποψή της, εκείνος αντέδρασε λέγοντας ότι θα κάνει αυτό που ο ίδιος θεωρεί σωστό και, αν δεν τους αρέσει, να τον απολύσουν[387].

---

[384] «In the best-conducted prisons that have fallen under my observation, the general course of proceeding has been, first, to take great care in the choice of the Governor, and then to place large powers in his hands; to abstain from interfering in his proceedings, but to hold him responsible for results» Απόσπασμα από το *Hillon Crime*, p. 313, που παραθέτει ο Κοτζίρης στην Στατιστική του. Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π. σελ. 76.

[385] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 77

[386] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 76.

[387] «Lorsque les Inspecteurs voulaient m'obliger à entrer dans leurs vues, je leur disais: Vous êtes parfaitement libres de me renvoyer; Je dépends de vous, mais, tant que vous me garderez, je suivrai le plan que j'ai conçu; c'est à vous de choisir». Gustave de Beaumont et Alexis de Tocqueville, «Système pénitentiaire aux Etats-Unis et de son application en France; Suivi d'un appendice sur les colonies pénales et des notes statistiques», 3ème Edition, Paris, Librairie de Charles Gosselin, 30, Rue Jacob, 1845. p. 310. Ανακτήθηκε από : https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k4627724/f3.item#.

Παρά ταύτα, ο Κοτζίρης δηλώνει τυχερός, καθώς η Εφορατική Επιτροπή του Σωφρονιστηρίου της Κέρκυρας ουδέποτε του δημιούργησε προβλήματα, ούτε επενέβη στη δουλειά του και στο σωφρονιστικό σύστημα που ο ίδιος εισήγαγε, απόδειξη της μεγάλης εμπιστοσύνης που του δείχνει η Κυβέρνηση.

Σε ό,τι αφορά στους υπαλλήλους, ο Κοτζίρης πίστευε ότι έπρεπε να διοικεί με αυστηρότητα τους υφισταμένους του, οι οποίοι όφειλαν να υπακούν τυφλά στις διαταγές του. Στον «Εσωτερικό Κανονισμό» απαγόρευε αυστηρά να κάνουν τον οποιοδήποτε σχολιασμό στις διαταγές που δίνονται από τη Διεύθυνση, η οποία άλλωστε είχε και την ευθύνη για όλα όσα συμβαίνουν στο Σωφρονιστήριο[388], ενώ στη στατιστική των ετών 1857-1859, ο Κοτζίρης υπερηφανεύεται για την αυστηρότητά του και αναφέρει ότι αρκετοί από τους υπαλλήλους είχαν επιδιώξει την πρόσληψή τους επειδή θεώρησαν εύκολη τη δουλειά του Φύλακα, αλλά στην πορεία κατάλαβαν τις δυσκολίες και προσπαθούσαν να αποφύγουν τη σκληρή εργασία, με αποτέλεσμα κατά την τριετία 1857-1859 να απολυθούν συνολικά 46 υπάλληλοι και να παραιτηθούν 44[389]. Καθένας από αυτούς, λέει ο Κοτζίρης, έμαθε ότι ο Δ/ντής δεν συγχωρεί τις ελλείψεις και τις καταχρήσεις και δεν ανέχεται την ανικανότητα και την τεμπελιά. Αυτή του η αυστηρότητα είναι κατά τη γνώμη του ένας από τους λόγους που το Σωφρονιστήριο προχωράει τόσο καλά[390]. Αντίστοιχα, η αποτελεσματικότητα των υπαλλήλων στην εκτέλεση των καθηκόντων τους ανταμείβεται από τον Κοτζίρη με υλικές παροχές[391].

Οι «μαύρες σελίδες» της διοίκησης Κοτζίρη. Η διοίκηση του Κοτζίρη, παρά την εκτίμηση που απολάμβανε από την Κυβέρνηση του Ιονίου Κράτους και τους Ευρωπαίους ποινικολόγους συναδέλφους του και παρόλο που ο ίδιος δηλώνει

---

[388] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., άρθρο 45.

[389] Κατά τη διάρκεια του έτος 1857 απολύθηκαν 5 φύλακες 1ης τάξης και 11 φύλακες 2ης τάξης, ενώ υπέβαλαν παραίτηση 5 φύλακες 1ης τάξης και 14 φύλακες 2ης τάξης. Το 1858 απολύθηκαν 4 φύλακες 1ης τάξης και 8 φύλακες 2ης τάξης, ενώ παραιτήθηκαν 4 φύλακες 1ης τάξης και 15 φύλακες 2ης τάξης. Το έτος 1859 απολύθηκαν 2 φύλακες 1ης τάξης και 16 φύλακες 2ης τάξης, ενώ παραιτήθηκαν 2 φύλακες 1ης τάξης και 4 φύλακες 2ης τάξης. Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfu …», 1861, ό.π., σελ. 217-218.

[390] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfu …», 1861, ό.π., σελ. 218.

[391] Σε έγγραφο με ημ/νία 1-4-1856 ο Κοτζίρης ζητάει να κατασκευαστεί «εν τω υποδηματοποιείο της ακτίνος Β» ένα ζευγάρι υποδημάτων «δυνατά και καλώς επεξεργασμένα», για να δοθεί ως επιβράβευση στον υπαρχιφύλακα Σπυρίδωνα Κουρκουμέλη, ο οποίος όντας «επιτετραμμένος την γενικήν επαγρύπνησιν των εξωτερικών εργασιών κατά το περιτείχισμα του Καταστήματος» τα υποδήματά του έχουν φθαρεί, έτσι «προς αμοιβήν της ακαμάτου επαγρυπνήσεως καθ' όλας τας ώρας της ημέρας» ο Δντής τον ανταμείβει με τα παπούτσια. ΕΠΑΡΧΟΣ Φ. 90 έγγραφο υπ' αρ. 63/1-4-1856 («αντίγραφον εξαχθέν εκ των αναγράφων του καταστήματος»).

υπερήφανος για το έργο του, δεν ήταν ανέφελη. Το αντίθετο, μάλιστα, καθώς περιλαμβάνει μία σοβαρή καταγγελία εναντίον του για κατάχρηση εξουσίας[392] και κακομεταχείριση κρατουμένων και κλείνει με μία μεγάλη εξέγερση κρατουμένων (Σεπτέμβριος 1861), η οποία οδήγησε στην αναστολή της λειτουργίας των «εργοστασίων» του Σωφρονιστηρίου και τελικά στην αλλαγή Δ/ντή.

Η καταγγελία του έτους 1856. Την 11 Ιουνίου 1856, ο πρώην εργαζόμενος στο Σωφρονιστήριο αστυφύλακας Σπυρίδων Δουκάκης[393] καταγγέλλει στη Γερουσία τον Δ/ντή Ιωάννη Κοτζίρη και τους Φύλακες Σπυρίδωνα Μπότο και Νικόλαο Βουτσινά, ότι οικειοποιούνται υλικό και προϊόντα που παράγονται στο Σωφρονιστήριο και ότι κακομεταχειρίζονται τους κρατουμένους.

Η Γερουσία αναθέτει την υπόθεση στην Εφορατική Επιτροπή, η οποία διενεργεί ανακρίσεις[394]. Κατά τη διάρκεια της έρευνας ο καταγγέλλων υποστήριξε ότι οι κατηγορούμενοι τα βράδια αλλάζουν τα στοιχεία που τους ενοχοποιούν, έχουν κάψει πολλά βιβλία της υπηρεσίας και έφτιαξαν καινούργια και ζητάει να σφραγιστούν άμεσα τα βιβλία των ετών 1853-1856[395].

Οι δύο φύλακες, Μπότος και Βουτσινάς, κατηγορούνται ότι οικειοποιούνται κηπευτικά είδη από την παραγωγή του Σωφρονιστηρίου (λάχανα και γλυκοπατάτες) και τα στέλνουν στο σπίτι τους με φύλακες, αστυφύλακες ή κρατούμενους. Επιπλέον, ο Βουτσινάς, όντας υπεύθυνος για το εργαστήριο της «καμίνου» όπου παράγεται «τίτανος», οικειοποιείται μέρος της παραγωγής σε ασβέστη και τον πουλάει για προσωπικό του κέρδος.

Ο φύλακας Μπότος κατηγορείται, επίσης, ότι κακομεταχειρίζεται τους κρατουμένους: τους κτυπάει συστηματικά, με γροθιές και χαστούκια («φούσκους»), τόσο

---

[392] Στο άρθρο 108 του Ποινικού Κώδικα του 1841 αναφέρεται ότι υπάρχει κατάχρηση εξουσίας «Όταν τις εν τέλει ή δημόσιος υπάλληλος διατάττη τινά υποτεταγμένον του να πράξη αδίκημά τι, ή να συνεργήση εις τούτο». Στο άρθρο 258 ορίζεται ότι: «Υπάρχει κατάχρησις, όταν τις εν τέλει ή δημόσιος υπάλληλος μεταχειρίζεται είτε την δύναμιν, την εξουσίαν, ή τα μέσα, τα οποία έλαβεν υπό του νόμου ή της αρχής, ήτις νομίμως τον διώρισεν, είτε την ως εκ του αξιώματος ή της θέσεώς του ανατεθείσαν εις αυτόν εμπιστοσύνην, προς τινα σκοπόν, μη αναγόμενον εις τα καθήκοντά του».

[393] Ο καταγγέλλων Σ. Δουκάκης ήταν πρώην αστυφύλακας, κάτοικος Γαρίτσας και εργαζόταν για μεγάλο χρονικό διάστημα στο Σωφρονιστήριο ως Αρχι-αστυφύλακας. Τέσσερις μήνες πριν κάνει την καταγγελία μετατέθηκε στην πόλη, αλλά απολύθηκε επειδή απουσίασε από τη νυκτερινή βάρδιά του στο Νοσοκομείο. Ισχυρίστηκε ότι δεν είχε κάποιο προσωπικό λόγο εναντίον του Δ/ντή.

[394] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, έγγραφο 1/24-6-1856, έγγραφο 4/27-6-1856, έγγραφο 6/30-6-1856, έγγραφο 7/1-7-1856, έγγραφο 9/4-7-1856, έγγραφο 10/7-7-1856, έγγραφο 11/7-7-1856.

[395] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 90, έγγραφο με ημ/νία 28-6-1856.

άγρια που κάποιοι καταλήγουν στο Νοσοκομείο. Η συμπεριφορά του αυτή, σύμφωνα με την καταγγελία, γίνεται κατ' εντολή του Δ/ντή Κοτζίρη, ο οποίος τον διατάζει να χρησιμοποιεί βία για «να υποτάξει» τους κρατούμενους.

Στην καταγγελία αναφέρονται διάφορα περιστατικά κακοποιητικής συμπεριφοράς σε κρατούμενους, όπως: ατιμωτικό ξύρισμα μαλλιών, μουστακιού και φρυδιών, χτύπημα (κλωτσιές και γροθιές), αλυσοδέσιμο και στέρηση τροφής μέχρι λιποθυμίας ακόμη και για μικρές παραβάσεις (π.χ. κάπνισμα), κλείσιμο στην απομόνωση για μεγάλα διαστήματα (2-3 μήνες), δέσιμο με χειροπέδες όλη τη νύχτα. Επίσης, έλλειψη ιατρικής φροντίδας ή πρόωρη διακοπή νοσηλείας ασθενών, που σε κάποιες περιπτώσεις οδήγησε κρατουμένους στον θάνατο[396].

Ο Δ/ντής Κοτζίρης κατηγορείται ότι χρησιμοποιεί υλικά του Σωφρονιστηρίου (άχυρο, ασβέστη, ξύλα, λάδι) για το σπίτι του, ότι χαρίζει παπούτσια που παράγονται στο υποδηματοποιείο του Σωφρονιστηρίου σε «δικούς» του φύλακες, ότι αποκομίζει κέρδος μειώνοντας την μερίδα ψωμιού των κρατουμένων, ότι αφαιρεί το λίπος από το κρέας προκειμένου να το καταναλώσει ο ίδιος και οι ευνοούμενοί του φύλακες, ότι απασχολεί υπαλλήλους και κρατουμένους σε προσωπικές του εργασίες[397], ότι χρησιμοποιεί για τη μετακίνησή του άλογα του καταστήματος και ότι χρησιμοποιεί φύλακες ως προσωπική του συνοδεία, για να τους κρατούν το φανάρι, κατά τις βραδινές του μετακινήσεις με τη σύζυγό του.

Στην απολογία τους οι κατηγορούμενοι Φύλακες ανασκευάζουν τις κατηγορίες ισχυριζόμενοι ότι: -Πράγματι προμηθεύονται τακτικά προϊόντα από την παραγωγή του καταστήματος (λαχανικά, άχυρο, ασβέστη, παπούτσια), όμως τα πληρώνουν. -Ξυρίζουν τα μαλλιά μόνο όσων κρατουμένων έχουν ψείρες και, κατόπιν εντολής του υποχειρουργού Παϊτά, τους ξυρίζουν και τα φρύδια, όταν έχουν κόνιδες. -Ο φύλακας Μπότος χρησιμοποιεί βία σε περίπτωση που κάποιος αποπειράται να αποδράσει, καθώς «η αναγκαία και δια της βίας σύλληψίς του» προβλέπεται από τον

[396] Στην καταγγελία αναφέρεται η περίπτωση του κρατούμενου Πουλιατζάτου, τον οποίο, παρόλο που υπέφερε από πόνους στο στήθος, τον έβγαλαν από το νοσοκομείο και τον έστειλαν σε εξωτερική εργασία, μέχρι που ένα πρωί βρέθηκε νεκρός στο κελί του. Επίσης, αναφέρεται η περίπτωση του κρατούμενου Άγγελου Πανάγου, ο οποίος ενώ είχε φοβερή διάρροια και κειτόταν στο πάτωμα του κελιού του μέσα στις βρωμιές του κλαίγοντας, ο φύλακας, αντί να τον βοηθήσει, τον απείλησε ότι αν δεν σταματήσει να κλαίει θα τον αλυσοδέσουν. Το ίδιο βράδυ ο Πανάγος πέθανε.

[397] Ο Κοτζίρης κατηγορείται ότι διατηρούσε παράνομο δεσμό με μία γυναίκα ονόματι Διαμαντίνα Αβραμιώτη, στο σπίτι της οποίας, στη Γαρίτσα, διέταξε έναν φύλακα να πάει για 3 ημέρες και να προβεί σε διάφορες επισκευές, χωρίς να καταχωριστεί στα βιβλία του καταστήματος.

Κανονισμό του καταστήματος. -Οι κρατούμενοι αλυσοδένονται στο πλαίσιο πειθαρχικής ποινής και όχι περισσότερο από 24 ώρες. -Ο θάνατος των δύο κρατουμένων μετά τη νοσηλεία τους οφείλεται στη μία περίπτωση σε φθίση και την άλλη σε αποπληξία.

Ο Δ/ντής, στην απολογία του ισχυρίστηκε τα εξής: -Ποτέ δεν αφαίρεσε το λίπος από το κρέας των κρατουμένων για να το φάει ο ίδιος, αντίθετα, συχνά δίνει από το δικό του φαγητό σε άρρωστους κρατούμενους. -Πράγματι διέταξε μείωση της τροφής των κρατουμένων, αλλά το έκανε για να εξοικονομήσει χρήματα υπέρ της Κυβέρνησης και όχι για προσωπικό του όφελος και χωρίς να προξενήσει βλάβη στους κρατουμένους. -Πριν δύο έτη και για ένα μικρό διάστημα, συνοδευόταν όταν πήγαινε τα βράδια στην πόλη από δύο φύλακες του καταστήματος, οι οποίοι προσφέρθηκαν να τον προστατεύουν, επειδή είχε δεχτεί απειλές από έναν απολυμένο φύλακα. -Προσέφερε παπούτσια σε τρεις φύλακες, ως ανταμοιβή για την υπηρεσία τους. -Χρησιμοποίησε 3-4 φορές ένα από τα άλογα του καταστήματος, για «κατεπείγουσα δημόσια υπηρεσία». Μία φορά που το χρησιμοποίησε για ιδιωτική χρήση, πλήρωσε τον ναύλο και το κατέγραψε στο βιβλίο. -Η κατηγορία ότι ανέθεσε σε υπαλλήλους του Σωφρονιστηρίου να πραγματοποιήσουν εργασίες σε οικία ιδιώτη είναι αναληθείς. -Δεν έχει εποπτεία των πωλήσεων ασβέστη και ειδών κηπουρικής, διότι τα συγκεκριμένα εργαστήρια βρίσκονται εκτός του κτηρίου. Όταν ανέλαβε τη διεύθυνση, προκειμένου να αποφύγει τυχόν καταχρήσεις, όρισε δύο φύλακες (αντί ενός) υπεύθυνους για τις πωλήσεις ειδών κηπουρικής και αυτοί θα πρέπει να λογοδοτήσουν. -Δεν γίνονται βασανιστήρια στους κρατουμένους, μόνον οι οριζόμενες από τον νόμο τιμωρίες, όσων παραβαίνουν τους κανονισμούς[398].

Ο Κοτζίρης κλείνει την απολογία του, ισχυριζόμενος ότι οι καταγγελίες εναντίον του είναι μία οργανωμένη σκευωρία (προϊόν *εχθρικού πάθους*), καθώς, ο συντάκτης της καταγγελίας Σπυρίδων Μωραΐτης, ο οποίος ήταν πρώην κρατούμενος και του αποκάλυψε ότι τον πλήρωσαν 12 τάλαρα και του υπέδειξαν τι να συμπεριλάβει στο κείμενο της καταγγελίας που υπέγραψε ο Δουκάκης. Ο Δ/ντής υποπτεύεται ότι τη

[398] «Εγώ αφ' ον χρόνον διορίσθην Δ/ντής τούτου του καταστήματος εισήγαγον Σωφρονιστικόν σύστημα σύμφωνον μετά του ισχύοντος νόμου και μετά του πνεύματος και της καταστάσεως των εγκατοίκων της Επτανήσου και το αποτέλεσμα εστάθη κατά τα μέγιστα ευχάριστον, ως ήδη εδήλωσα δια τας αναφοράς μου καθυποβληθείσας εις την Κυβέρνησιν. Σημειώνω ότι μεταξύ 200 δεσμίων 106 είναι προ καιρού ενδεδυμένοι της Ιονίας καλής διαγωγής, διάφοροι εκ των δεσμίων υπέπεσαν εις παραβιάσεις και ετιμωρήθησαν, πλην πάντοτε διετηρήθησαν οι Νόμοι του Καταστήματος και ουδέν μαρτύριον έγινεν αφ' ης στιγμής διορίσθην Διευθυντής». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, έγγραφο αρ. 4/27-6-1856.

σκευωρία οργάνωσε ένας Φύλακας ονόματι Δετζώρτζης, που τον επιβουλεύεται εδώ και καιρό[399].

Το αποτέλεσμα των ανακρίσεων ήταν αθωωτικό, ο Κοτζίρης παρέμεινε Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου και συνέχισε το έργο του. Ένα έτος μετά εκδίδει την πρώτη τριετή του στατιστική (1857), στην οποία, όπως και στην επόμενη (1861), δηλώνει πλήρως ικανοποιημένος και υπερήφανος για το έργο που διεξάγεται στο Σωφρονιστήριο, μάλιστα σε κάποια σημεία το ύφος του είναι έντονα αλαζονικό.

Η εξέγερση του 1861. Όμως, φαίνεται ότι οι καταγγελίες για κακομεταχείριση των κρατουμένων είχαν δόση αλήθειας, διότι, παρά τους ισχυρισμούς του Κοτζίρη για την μεγάλη επιτυχία του σωφρονιστικού του έργου, τον Σεπτέμβριο του 1861, οι 200 κρατούμενοι του Σωφρονιστηρίου προβαίνουν στην μεγαλύτερη εξέγερση κρατουμένων στην ιστορία του Ιονίου Κράτους, προξενώντας τόσο μεγάλες υλικές ζημιές που τα εργαστήρια σταματούν τη λειτουργία τους για μεγάλο χρονικό διάστημα. Η κρίση αυτή φέρνει και το τέλος της θητείας Κοτζίρη, καθώς η Κυβέρνηση αποφασίζει η ευθύνη της διοίκησης να ανατεθεί στην Εκτελεστική Αστυνομία, τουλάχιστον μέχρι το Σωφρονιστήριο να ανακάμψει από τις καταστροφές της στάσης[400].

Παρά ταύτα, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Κοτζίρης υπήρξε ο Δ/ντής που, με το ζήλο, τα φιλόδοξα σχέδια και την έντονη προσωπικότητά του, άφησε βαθύ το αποτύπωμά του στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας.

Η τελευταία διετία πριν την Ένωση (1862-1864).

Τον Ιανουάριο του 1862 τη διεύθυνση του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας αναλαμβάνει προσωρινά ο Μοίραρχος της Ε.Α. Μπος[401], ο οποίος ασχολήθηκε επισταμένως με την οικονομική διαχείριση, τη στελέχωση και την ασφάλεια του καταστήματος. Ο Μπος μόλις ανέλαβε «τας ηνίας του Καταστήματος τούτου» κάλεσε τους υπαλλήλους να τον πληροφορήσουν για την οικονομική διαχείριση, την οποία χαρακτηρίζει «πολύπλοκη».

Στη συνέχεια, φρόντισε για την πλήρωση της κενής θέσης «Βοηθού» του καταστήματος. Η Γερουσία τον Οκτώβριο του 1861 είχε εξαγγείλει διαγωνισμό για

[399] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, έγγραφο αρ. 4/27-6-1856.

[400] Λεπτομέρειες για την εξέγερση του 1861 υπάρχουν στο Κεφάλαιο VIII της παρούσας μελέτης.

[401] Ο Μοίραρχος Μπος είχε διατελέσει προσωρινός Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου και το έτος 1853.

τη θέση, δημοσιεύοντας Δηλοποίηση στην οποία ανέφερε τη διαδικασία, την εξεταστική επιτροπή («Δοκιμαστικόν Σύλλογον» με Πρόεδρο τον Κοτζίρη) και τα μαθήματα στα οποία θα εξετάζονταν οι υποψήφιοι. Φαίνεται, όμως, ότι λόγω της αστάθειας που ακολούθησε την εξέγερση του Σεπτεμβρίου δεν ολοκληρώθηκε η διαδικασία και η θέση βοηθού παρέμεινε κενή. Η εξεταστική επιτροπή δεν εμπλέκεται τελικά στη διαδικασία επιλογής και ο προσωρινός Δ/ντής Μπος εξετάζει μόνος του τις αιτήσεις των υποψηφίων και επιλέγει με δικά του κριτήρια τον Βοηθό[402].

Το θέμα της ασφάλειας παραμένει ένα από τα σοβαρότερα θέματα και σε αυτή την περίοδο του Σωφρονιστηρίου. Ο επόμενος προσωρινός Δ/ντής Μοίραρχος Ρούσος ανησυχεί καθώς, ναι μεν η στρατιωτική Φρουρά του καταστήματος αυξήθηκε μετά τα γεγονότα του Σεπτεμβρίου του 1861[403], αλλά δεν της δόθηκε άδεια οπλοχρησίας. Ο Τοπικός Δ/ντής της Ε.Α. Αρ. Σερεμέτης διαβιβάζει στον Έπαρχο υπόμνημα του Μοιράρχου Ρούσου, ο οποίος εκφράζει την ανησυχία ότι μπορεί να επαναληφθεί και άλλη στάση χειρότερη από εκείνην του Σεπτεμβρίου και ρωτάει αν σε μία τέτοια περίπτωση οι φρουροί θα μπορούν να κάνουν χρήση των όπλων τους[404].

Τα πολιτικά γεγονότα, όμως, τρέχουν γρηγορότερα από την υπηρεσιακή αλληλογραφία μεταξύ των αρχών του Ιονίου Κράτους. Στις 14-11-1863 υπογράφεται στο Λονδίνο η συνθήκη της Ένωσης της Επτανήσου με την Ελλάδα, που πραγματοποιείται την 21-5-1864[405]. Στις 14 Ιανουαρίου 1865 ο Βασιλιάς Γεώργιος αποφασίζει και η Βουλή επικυρώνει Διάταγμα, σύμφωνα με το οποίο από

---

[402] «…θεωρών κατεπείγον της αναπληρώσεως τοιαύτης θέσεως, παρακαλώ θερμώς την Έντιμον Εφορατικήν Επιτροπήν ίνα μοι διορίση προσωρινόν Βοηθόν τον ανωειρημένον Κύριον Κατσαΐτην, όπως λάβη παράδοσιν όλων των σχετικών αναγράφων και καθηκόντων διότι άνευ τοιούτου λίαν κατεπείγοντος και απαραιτήτου διορισμού δεν δύναται να τεθή εις τάξιν η πολύπλοκος διαχειριστική του Γραφείου τούτου». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 44, έγγραφο 1303/13-1-1862.

[403] Ο προσωρινός Δ/ντής ζητάει την κατασκευή μίας σκάλας που να οδηγεί στον πρώτο όροφο του στρατιωτικού καταλύματος, διότι η στρατιωτική φρουρά *επηυξήθη*. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 44, έγγραφο 1304/14-1-1862.

[404] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 44, έγγραφο αρ. 226/24-3-1862.

[405] Δύο χρόνια μετά, την 1-7-1866, με τον νόμο Ρ.Ν./30-1-1866 παύει η ισχύς της νομοθεσίας του Ιονίου Κράτους και ξεκινά η ισχύς της νομοθεσίας του Ελληνικού Κράτους. Το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας αλλάζει σελίδα οριστικά, με την ενσωμάτωσή του στο ελληνικό κράτος, το οποίο αντιμετωπίζει μεγάλα οικονομικά προβλήματα, κάτι που δεν του επιτρέπει να επενδύσει στο σωφρονιστικό του σύστημα, που υπολείπεται κατά πολύ εκείνου των δυτικών χωρών. Το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας μοιάζει παλάτι συγκρινόμενο με την αθλιότητα των υπόλοιπων φυλακών του ελληνικού κράτους.

1 Φεβρουαρίου 1865 το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας θα στελεχωθεί με έναν Διευθυντή, έναν υποδιευθυντή, έναν γιατρό, έναν ιερέα, έναν Βοηθό, έναν Αρχιφύλακα και δεκαέξι Φύλακες (οκτώ α' τάξεως και οκτώ β' τάξεως). Η «Εφορευτική» Επιτροπή θα έχει ως πρόεδρο τον Νομάρχη και μέλη τον Πρόεδρο του Πρωτοδικείου και τον Εισαγγελέα του Πρωτοδικείου[406]. Η γενική διοικητική φιλοσοφία, όπως βλέπουμε, διατηρείται και μετά την Ένωση.

3. Οι υπάλληλοι των Φυλακών της Κέρκυρας.

3.1 Οι υπάλληλοι του Stabilimento Carceri.

Τις φυλακές που απαρτίζουν το *Stabilimento Carceri* της Κέρκυρας (Δεσμωτήρια, Ειρκτές, Καταθετήρια, Κρατητήρια) στελεχώνουν, πέραν του Δεσμοφύλακα ή Βοηθού Δεσμοφύλακα, Φύλακες (*Guardiani* ή *guardie prigioni*), ένας ιερέας, ένας κουρέας-φλεβοτόμος[407] και μία γυναίκα δεσμοφύλακας, ενώ την υγεία των κρατουμένων φροντίζουν ο *πρωθίατρος* και ο βοηθός του[408]. Για τη φύλαξη των κρατουμένων στα -εκτός φυλακής- δημόσια έργα απασχολούνται Χωροφύλακες (*Contestabili*) της Ε.Α., στρατιωτικοί φρουροί (*Sentinelle*) και Πολιτοφύλακες (*Milizia*).

Οι Φύλακες. Η μελέτη των αναφορών δείχνει ότι οι Φύλακες (guardiani ή guardie prigioni) ήταν άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, χωρίς εξειδίκευση, στην πλειοψηφία τους αμελείς και χωρίς σεβασμό στους εσωτερικούς κανονισμούς. Παρά την αυστηρότητα της νομοθεσίας που προβλέπει για την παραμέληση καθήκοντος από αμέλεια ποινή στέρησης μισθού 2-3 ημερών και για την εσκεμμένη παράβαση των κανονισμών της φυλακής ή τη συστηματική παραμέληση καθηκόντων απόλυση, τα περιστατικά πλημμελούς άσκησης καθηκόντων ή άλλης παραβατικής συμπεριφοράς εκ μέρους των φυλάκων είναι πολλά.

---

[406] ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ, Αριθμός 65, τόμος Β', Εν Αθήναις, 22 Αυγούστου 1866, σελ. 514.

[407] Ο κουρέας διορίζεται από την Ε.Α. και εργάζεται και ως *φλεβοτόμος*. Στα καθήκοντά του είναι να ξυρίζει μία φορά την εβδομάδα τους κρατούμενους και μία φορά το μήνα να τους κουρεύει. Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 35.

[408] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 5.

Ο Δεσμοφύλακας Ρίζος Αγιοβλασίτης διαπιστώνει την ανεπάρκεια πέντε (5) Φυλάκων (Διαμαντή Κοτρότσου, Σάββα Λουκά, Ιωάννη Κολόμπου, Ιωάννη Γραικού και Αθανάσιου Γιαννιού), οι οποίοι συστηματικά αμελούν το καθήκον τους και δεν υπακούν στις διαταγές. Όπως σημειώνει σε αναφορά του προς τον Γενικό Δ/ντή της Ε.Α. Λόρενς, αυτό δημιουργεί πρόβλημα στη λειτουργία των φυλακών, ιδίως στις φυλακές όπου κρατούνται κατάδικοι για σοβαρά εγκλήματα (*gravi misfatti*)[409].

Ο ύπνος εν ώρα υπηρεσίας είναι από τις συνηθέστερες παραλείψεις των Φυλάκων, όπως στην περίπτωση του Ιωάννη Κολόμβου, φύλακα στις Επανορθωτικές Φυλακές, τον οποίο ο Δεσμοφύλακας, σε επιθεώρησή του στις 12 τα μεσάνυχτα, βρήκε να κοιμάται, ενώ είχε βάρδια[410].

Η εισαγωγή στη φυλακή και η διανομή σε κρατουμένους μεγαλύτερης ποσότητας κρασιού από την προβλεπόμενη, συγκαταλέγεται επίσης στα συχνά παραπτώματα Φυλάκων. Αυτή η πράξη τιμωρείται με 3 μέρες στέρηση μισθού και σε περίπτωση επανάληψης με απόλυση[411].

Φύλακες και κατάδικοι συχνά διατηρούν φιλικές σχέσεις και παραβαίνουν μαζί τους κανονισμούς των Φυλακών, όπως στην περίπτωση του Σπυρίδωνος Κούρκουλου, φύλακα στις Νέες Φυλακές, τον οποίο είδε ο Δεσμοφύλακας Αγιοβλασίτης να κάνει περίπατο μαζί με τον υπηρέτη-κρατούμενο Νικόλαο Γαστρά, στις 9:30 το βράδυ, στην οδό Αγίας Παρασκευής. Στον Αγιοβλασίτη δικαιολόγησαν την έξοδό τους λέγοντας ότι πήγαν να αγοράσουν καπνό για τους φυλακισμένους και ότι επέλεξαν τόσο βραδινή ώρα ώστε ο Γαστράς να μην έχει υπηρεσία στις φυλακές[412].

Οι Χωροφύλακες. Οι χωροφύλακες της Ε.Α., όπως και οι φύλακες των φυλακών, έχουν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, αρκετοί μάλιστα είναι αναλφάβητοι[413]. Αρκετοί

---

[409] Ε.Α., Φ. 1711, υποφ. 1, φφ. 1-2, (07-01-1849).

[410] Ε.Α., Φ. 2, υποφ. 11, φ. 7, (27-05-1846).

[411] Ε.Α., Φ. 680, φ. 28, (30-09-1844).

[412] Ε.Α., Φ. 2, υποφ. 11, φφ. 6-7 (27-05-1846), Νέες Φυλακές (Camere Nuove).

[413] Βλ. για παράδειγμα αναφορά του χωροφύλακα Βαγγέλη Δεσύλλα «Τας 8 αυγούστου 1843: Ε.Ν.: / προς τον κύριον δεσμοφύλακα εγο ω χοροφύλα-/κας βακέλις δεσήλας εψές το βράδι τας ώρες ενέα/ τζίρκατορα σου φανερόνω οτη ο σπηρος σουρπινος / αρχινησε και με στραπατζάρισε διχος καμια /ετηα και μου ηπε το θεο μας τω σταυρο μας τη πιστη /μας και μας στραπατζαρι πολι και δεν εχι κανα φοβο/ και πασκιζη να καμι ρεβουλατζο ης τες φυλακες/ κάθε μερα αυτος ακουετε και δεν ιμπορουμε να τον ηπο/φερουμε επιδης μας ασκονη την ιποληψι και του ηπαμε/ να ησυχαση και αυτος δεν ιθελε

από τους επιφορτισμένους με τη συνοδεία και φύλαξη των κρατουμένων που εργάζονται στα δημόσια έργα δωροδοκούνται από τους κρατουμένους προκειμένου να τους αφήνουν να περιφέρονται ελεύθεροι. Άλλοι, πηγαίνουν μαζί με τους κρατούμενους στα κρασοπωλεία για να τους κερνάνε, όπως ο υπεύθυνος για την φύλαξη των εργαζομένων στην Γαρίτσα Σπύρος Πανάς, τον οποίο η Ε.Α. απολύει επειδή το μεσημέρι πήγε μαζί με έναν από τους κρατουμένους σε ένα κρασοπωλείο και ήπιαν τόσο που ο κρατούμενος μέθυσε[414]. Τόσο διαδεδομένη ήταν αυτή η πρακτική που, όταν ο Χωροφύλακας Μαρκάκης Θοδωρόπουλος δεν επέτρεψε σε κρατούμενο να πάει σε εστιατόριο της Γαρίτσας, εκείνος τον απείλησε ότι θα καταγγείλει στην Ε.Α. τις παρατυπίες των φυλάκων: «εσείς δια να σας κερνάνε αφήνετε εκείνους οπού θέλετε και προβατούνε μονάχοι τους και πάνε όθεν θέλουν. Μάλιστα στέλνετε τους φυλακομένους έξω εις το χωρίον με κοντόσταυλο και σας φέρνουν χειμωνικά και άλλα φρούτα»[415].

Άλλοι χωροφύλακες παραμελούν τα καθήκοντά τους, ασχολούμενοι με ιδιωτικές τους υποθέσεις, όπως ο Κωστάντης Βελιανίτης, τον οποίο καταγγέλλει ο κρατούμενος Θ. Αλιφιεράκης ότι «δεν εκτελεί τα χρέη του αλλά όλην την ημέραν προβατεί εις την Γαρίτζα με μίαν μορόζα οπού έχει»[416].

Φυσικά, υπάρχουν και εκείνοι που κακομεταχειρίζονται τους κρατουμένους, όπως ο χωροφύλακας Σπυρίδων Κρητικός, τον οποίο καταγγέλλουν 26 κρατούμενοι ότι τους βρίζει συνεχώς, τους σπρώχνει και δεν ακούει καμία παράκλησή τους. Όταν του ζητούν νερό εκείνος τους απαντά να «πιούνε κάτουρα», όταν χρειάζονται κάποια εξυπηρέτηση τους λέει «ας μην πήγαιναν να κλέψουν» και «να φέρουν το δούλο τους» για την εξυπηρέτηση. Διώχνει τους συγγενείς που τους φέρνουν λίγο φαγητό από τα σπίτια τους και όταν του δίνουν χρήματα για να τους αγοράσει εκείνος φαγητό, τους τα πετάει στο πρόσωπο λέγοντάς τους «να φάνε βρώμες»[417].

να κουση καθολου/ δια τουτω λαβενο τη τιμι δια να στο υδοπιησο/ και ι ευγενηα σου καμε οπος ωριζης/ μιν ηξεροντας να γραψη ο δεσηλας εγραψα/στεφανης στανελος/σημιονω και τους μαρτυρες». Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 8, φ. 7 (08-08-1843).

[414] Τον Πανά καταγγέλλει ο συνάδελφός του χωροφύλακας Κυριάκος Θωμοδόπουλος, Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 5, φφ. 4-5 (Ιούλιος 1843).

[415] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 8, φφ. 25-26 (19-09-1843).

[416] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 14, φ. 1 (δημόσια έργα Γαρίτσας, 10-07-1843).

[417] Ε.Α., Φ. 773, υποφ. 7, φφ. 1-2 (11-06-1852).

Πολιτοφύλακες (sentinelle di milizia). Συχνό είναι το φαινόμενο οι άνδρες της πολιτοφυλακής που φρουρούσαν τις φυλακές της πόλης, να κοιμούνται τα βράδια στη σκοπιά, έξω από το κτήριο. Χαρακτηριστικό είναι το περιστατικό που αναφέρει ο Δεσμοφύλακας Βραχλιώτης στην Υψηλή Αστυνομία: σε επιθεώρηση που πραγματοποίησε στις 11 το βράδυ, βρήκε τον φρουρό (sentinella) που φύλαγε σκοπιά έξω από τις φυλακές των δικαστηρίων να κοιμάται. Πήγε να ειδοποιήσει τον ανώτερό του Δεκανέα (Caporale di Guardia) και τον βρήκε και αυτόν να κοιμάται, και μάλιστα τόσο βαθιά, που του πήρε το όπλο χωρίς εκείνος να ξυπνήσει. Κατόπιν, έδειξε το όπλο στον προϊστάμενό του Λοχία (Sargente), ο οποίος ξύπνησε τον δεκανέα και τον οδήγησε στον στρατώνα[418].

Αλλά και κατά τη διάρκεια της ημέρας κάποιοι εγκαταλείπουν τη σκοπιά τους και περιφέρονται, όμως, οι ανώτεροί τους είτε κωφεύουν στις διαμαρτυρίες του Δεσμοφύλακα, είτε προσπαθούν να τους καλύψουν. Αναφέρουμε την περίπτωση του σκοπού που την ώρα της πρωινής επιθεώρησης του Δεσμοφύλακα, αντί να φυλάει σκοπιά έξω από τις φυλακές των Δικαστηρίων, περιφερόταν στο εσωτερικό των δικαστηρίων. Όταν ο δεσμοφύλακας τον ανέφερε στους Λοχίες, εκείνοι τον δικαιολόγησαν, λέγοντας ότι περίμενε τον αξιωματικό της ημέρας και επειδή ήταν δυνατός ο ήλιος πήγε στη σκιά. Στην αναφορά του προς τον Τοπικό Δ/ντή της Ε.Α. ο Δεσμοφύλακας τονίζει ότι η θέση του σκοπού είναι πολύ σημαντική, διότι αν η φυλακή μείνει χωρίς εξωτερική εποπτεία μπορεί ο καθένας να βάλει ό,τι θέλει από το παράθυρο, διευκολύνοντας έτσι τυχόν απόδραση κρατουμένων[419].

Άλλοι φρουροί έχουν βίαιη συμπεριφορά προς τους κρατουμένους και μάλιστα, όχι πάντα για λόγους πειθαρχίας. Για παράδειγμα, ένας φρουρός κτύπησε με την ξιφολόγχη του και τραυμάτισε έναν κρατούμενο των φυλακών αρ. 3 (*sottoscala*), επειδή του ζήτησε να πιει από το κρασί του και εκείνος αρνήθηκε. Η υπόθεση κατέληξε στον Δεκανέα της φρουράς (*Caporale della Guardia*) ο οποίος τον απομάκρυνε από τη συγκεκριμένη υπηρεσία[420].

Την ίδια αναποτελεσματικότητα φύλαξης συναντούμε και στους πολιτοφύλακες που ήταν επιφορτισμένοι με τη φύλαξη των εργαζομένων στα δημόσια έργα. Η Ε.Α.

---

[418] Ε.Α., Φ. 76, φ. 264, (31-03-1818).

[419] Ε.Α., Φ. 773, υποφ. 7, φφ. 9-10, (23-06-1853).

[420] Ε.Α., Φ. 2, υποφ. 8, φ. 8 (01-08-1846).

τιμωρεί με διήμερη στέρηση μισθού τρεις πολιτοφύλακες, κατά τη βάρδια των οποίων στον χώρο εργασίας στη Γαρίτσα, απέδρασαν δύο κρατούμενοι του Οχυρού Αβράμη, ο Γιώργος Μάνδυλας και ο Ιωάννης Ρίκος[421].

Άλλοι πολιτοφύλακες ακολουθούν το παράδειγμα των χωροφυλάκων και επιτρέπουν στους κρατούμενους να πιούν παραπάνω από την επιτρεπόμενη ποσότητα. Ο πολιτοφύλακας Γ. Περδικομάτης, για παράδειγμα, όταν στις πέντε το απόγευμα οι κρατούμενοι τελείωσαν την εργασία, τους επέτρεψε να πιούν χωρίς έλεγχο, με αποτέλεσμα ο φυλακισμένος Γιώργος Πρίφτης να επιστρέψει στις φυλακές του Οχυρού Αβράμη σε κατάσταση μέθης («in istato di estrema ubbriachezza»). Η Ε.Α. του επέβαλε δύο ημέρες πρόστιμο, όπως και στον προϊστάμενό του Λοχία[422].

Στρατιωτικοί Φρουροί. Στον αντίποδα είναι οι Άγγλοι στρατιωτικοί φρουροί, τόσο του Οχυρού Αβράμη όσο και του Οχυρού Γεώργιος του Βίδο, οι οποίοι αντιμετωπίζουν με ιδιαίτερη αυστηρότητα τους κρατούμενους, ασκώντας βία, ακόμη και ξυλοδαρμό.

Οι Άγγλοι φρουροί στις φυλακές του Οχυρού Γεώργιος είναι τόσο βίαιοι που ο Δ/ντής Αγιοβλασίτης ανησυχεί ότι οι κρατούμενοι θα εξεγερθούν. Όπως σημειώνει σε αναφορά του προς την Ε.Α., έχει προσπαθήσει να υποδείξει στον υπεύθυνο Λοχία Fosters ότι θα πρέπει να ακολουθείται η διαδικασία που προβλέπεται από τη νομοθεσία για τους απείθαρχους κρατούμενους, αλλά μάταια[423]: ο Fosters επιμένει να κτυπάει με το μπαστούνι τους κρατούμενους, δίνοντας το κακό παράδειγμα στους υφισταμένους του[424].

Και στο Οχυρό Αβράμη οι στρατιωτικοί φρουροί δεν διστάζουν να χρησιμοποιήσουν το μπαστούνι ή και την ξιφολόγχη τους προκειμένου να συνετίσουν τους κρατουμένους. Ο Σπίνα, Δ/ντής των φυλακών του Οχυρού Αβράμη, ενημερώνει τον προϊστάμενό του Αγιοβλασίτη ότι αναγκάστηκε να στείλει στο Νοσοκομείο τον κρατούμενο Χριστόδουλο Δαμιανό, ο οποίος μάλιστα τελείωνε την ποινή του σε

[421] Ε.Α. , Φ. 680, φ. 21 (11-6-1844).

[422] «εις τας όρας 5 μετά του μεσημερίου οπού ασκόλασαν και ο αυτός αστυφύλακας τους άφησεν τους αυτούς φυλακομένους και εμέθυσαν οποίος αστυφύλακας δεν άκουσεν την προσταγήν οπού του είπα ότι να μην αφήσουν κανέναν από αυτούς να πιούν κρασί και αυτός έπραξε του κεφαλιού του». Ε.Α., Φ. 680, φ. 23, αναφορά του Λοχία Δημήτρη Τζουλάχα, με ημ/νία 20-07-1844.

[423] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 48 (24-07-1828).

[424] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 25 (21-06-1828).

λίγες μέρες, επειδή ο φρουρός τον κτύπησε με το μπαστούνι του και τον τραυμάτισε στο δεξί τμήμα του κεφαλιού του[425].

Βλέπουμε, λοιπόν, ότι η γενική εικόνα των εργαζομένων στις κοινοβιακές φυλακές ήταν εικόνα ανθρώπων αμόρφωτων και ανίκανων, που παραμελούσαν τα καθήκοντά τους, δωροδοκούνταν από τους κρατούμενους, δεν εφάρμοζαν τους κανονισμούς και συχνά είχαν βίαιη συμπεριφορά.

3.2 Οι υπάλληλοι του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας.

Ο Οργανικός Νόμος του 1845 προβλέπει ότι κάθε Σωφρονιστήριο θα στελεχώνεται από έναν Διευθυντή (*Sovraintendente Governatore*), έναν Δεσμοφύλακα (*Custode delle Carceri*), δύο Βοηθούς Γραφείου (*Assistenti d' uffizio*), τον απαραίτητο αριθμό Φυλάκων (*Guardiani*), έναν Ιατροχειρουργό (*Medico-fisico-chirurgo*), έναν Ιερέα (*Capellano*), έναν κουρέα (*Barbiere*) και μία γυναίκα δεσμοφύλακα[426].

Η επιλογή των υπαλλήλων γίνεται από την Εφορατική Επιτροπή, μεταξύ των υποψηφίων που προτείνει ο Διευθυντής. Ο τελικός κατάλογος υποβάλλεται από την Επιτροπή στην Γερουσία για έγκριση[427]. Στον Οργανικό Νόμο ορίζεται, επίσης, ότι οι Φύλακες (guardiani) πρέπει να είναι τεχνίτες-δάσκαλοι (*maestri*), με ειδικότητα στα επαγγέλματα/τέχνες που θα εισαχθούν στο κατάστημα[428]. Για τη μισθοδοσία του ιερέα ορίζεται ότι αυτός που εργάζεται στα Σωφρονιστήρια της Κέρκυρας και της Κεφαλληνίας θα έχει μισθό 50 λίρες στερλίνες το χρόνο, 30 λίρες για την Ζάκυνθο, 20 για τη Λευκάδα και 15 για τα μικρότερα νησιά[429]. Ο γιατρός των

---

[425] Ε.Α. , Φ. 1618, υποφ. 2, φ. 3, (02-06-1835)

[426] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 8 και 95.

[427] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 96. Ο Δ/ντής Ανδρώνης υποβάλλει στις 18-9-1847 στην Επιτροπή ονομαστικό κατάλογο με τα άτομα που προτείνει να προσληφθούν στο νέο Σωφρονιστήριο [σημειώνουμε μόνο αριθμό και ειδικότητα]: 2 δεσμοφύλακες, 4 Βοηθοί Γραφείου (*Assistenti di Uffizio*), 1 γυναίκα δεσμοφύλακας (*Custode delle Donne*), 29 Φύλακες (*Guardiani*). ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 13, έγγραφο με ημ/νία 18-9-1847.

[428] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 124.

Για παράδειγμα, ο Αλέξανδρος Πηλός στην αίτηση για διορισμό του στο Σωφρονιστήριο, αναφέρει ότι εργαζόταν ως αρχιτεχνίτης (*Maestro Muratore*) στις εργασίες κατασκευής του κτηρίου του Σωφρονιστηρίου και ότι, αν προσληφθεί, θα μπορέσει να βοηθήσει τους κρατούμενους που εργάζονται στην κατασκευή του εξωτερικού περιτειχίσματος, μαθαίνοντάς τους την τέχνη του κτίστη. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 11, έγγραφο με ημ/νία 25-1-1848.

[429] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 125.

Σωφρονιστηρίων Κέρκυρας και Κεφαλληνίας έχει μισθό 78 λίρες στερλίνες τον χρόνο και διορίζεται από τη Γερουσία με την έγκριση του Αρμοστή[430].

Το 1847 το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας ξεκινά να λειτουργεί υποστελεχωμένο. Σε υπόμνημα προς τον Έπαρχο σημειώνεται ότι υπάρχει άμεση ανάγκη πρόσληψης ενός αρχιδεσμοφύλακα (Capo-Custode) και επτά φυλάκων (Guardiani). Επισημαίνεται η διαφορά απαιτήσεων του Σωφρονιστηρίου από τις παλιές φυλακές, καθώς οι υπάλληλοι θα πρέπει να ανήκουν σε μία τάξη σεβαστή (*classe rispettabile*), να μην είναι πάνω από 32 ετών και να γνωρίζουν ανάγνωση και γραφή[431].

Η ανάγκη πρόσληψης ικανών υπαλλήλων στο Σωφρονιστήριο τονίζεται και σε (ανυπόγραφο) έγγραφο του 1848, με τίτλο «Suggestions for the maintenance of discipline to be carried strictly into effect at the Penitentiary», στο οποίο προτείνεται η στελέχωση του καταστήματος με ικανό Αρχιφύλακα, ο καταμερισμός εργασίας και ο έλεγχος των υπαλλήλων, ενώ, επισημαίνονται παρατυπίες εκ μέρους των φυλάκων, όπως για παράδειγμα το κάπνισμα[432].

Το έτος 1857 στο Σωφρονιστήριο Κέρκυρας εργάζονται 25 υπάλληλοι: 1 Δεσμοφύλακας, 1 ιερέας και δάσκαλος, 1 ιατροχειρουργός, 1 υποχειρουργός και κουρέας, 1 αποθηκάριος (*magazziniere*) και αρχιφύλακας (*capo-guardiano*), 1 ταμίας, 1 βοηθός γραφείου και 18 φύλακες (11 φύλακες α' τάξεως και 7 φύλακες β' τάξεως)[433], ενώ στον «Εσωτερικό Κανονισμό» του 1858 προβλέπονται Υπαρχιφύλακες και Φύλακες με εξειδικευμένα καθήκοντα: *Θεματοφύλαξ, Φύλαξ επιτεταμμένος τα του Μαγειρείου, Θυρωρός* και *Αγγελιοφόρος*[434].

Τα καθήκοντα των στελεχών του Σωφρονιστηρίου.

Στον Οργανικό Νόμο του 1845 περιγράφονται τα καθήκοντα όλων των υπαλλήλων του Σωφρονιστηρίου. Ο Εσωτερικός Κανονισμός του 1847 και ο Εσωτερικός Κανονισμός του 1858 έρχονται να συμπληρώσουν την περιγραφή αυτή.

---

[430] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 140.

[431] «appartenere debbano ad una differente categoria di quelli che sono presentemente addette alle vecchie Prigioni». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 13, έγγραφο χ.χ. με τίτλο «memorandum».

[432] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 1.

[433] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù …», 1861, ό.π., σελ.170-171. Ο Κοτζίρης υποστηρίζει ότι επειδή το κτήριο δεν είναι πανοπτικό, για την περιφρούρηση του χώρου χρειάζονται πολλοί φύλακες, ιδίως τη νύχτα.

[434] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., σελ. 45-58.

Ο Δεσμοφύλακας οφείλει να εκτελεί τις διαταγές του Διευθυντή, όπως και οι Βοηθοί (assistenti) και οι Φύλακες (guardiani). Όταν αντικαθιστά προσωρινά τον Διευθυντή ασκεί τα ίδια καθήκοντα με εκείνον, όπως αυτά περιγράφονται στα άρθρα 96-120 του Οργανικού Νόμου και οι υφιστάμενοι (*impiegati subalterni*) οφείλουν να εκτελούν τις διαταγές του[435].

Ο Ιερέας. Κάθε Κυριακή (και σε κάθε επίσημη γιορτή και αργία) ο ιερέας τελεί τη Θεία Λειτουργία, με τη βοήθεια ενός ψάλτη (*cantore*) και ενός κρατούμενου που είναι κατάλληλος και έχει αποδείξει ότι αξίζει αυτό το καθήκον έχοντας επιδείξει καλή διαγωγή. Μετά τη θεία λειτουργία απευθύνει κήρυγμα (*sermone*) στα ελληνικά, απλό και κατανοητό για όλους. Εξηγεί το Ευαγγέλιο και κλείνει το λόγο του με παραινέσεις και συμβουλές[436]. Οφείλει να παρίσταται στο Σωφρονιστήριο κάθε Πέμπτη απόγευμα για την ηθική κατήχηση (*catechismo morale*) και κάθε Σάββατο απόγευμα για την κατήχηση στο χριστιανικό δόγμα (*dottrina cristiana*) και πρέπει να μιλάει στους κρατούμενους πάντα με γλυκύτητα και χριστιανική φιλανθρωπία[437].

Στον Κανονισμό του 1858 ορίζεται ότι ο Ιερέας οφείλει να τηρεί *Ανάγραφο ηθικότητας δεσμίων*, Γενικό Ανάγραφο, Αποτελέσματα γραμματολογικής διδασκαλίας, Βιβλίο προσκλήσεων των διδασκόμενων δέσμιων και «Ημερολόγιο» όπου θα σημειώνει όλες τις επισκέψεις του στους τιμωρημένους με πειθαρχική ποινή δέσμιους, ιδιαίτερα όσους βρίσκονται σε μονήρη φυλάκιση, προκειμένου, με λόγια και παραινέσεις, να τους κάνει να μετανοήσουν για το παράπτωμά τους. Στο ίδιο ημερολόγιο σημειώνει τα αποτελέσματα της θρησκευτικής και γραμματολογικής διδασκαλίας και την πρόοδο κάθε δέσμιου.

Είναι υπεύθυνος για τα βιβλία που χορηγούνται σε κάθε κρατούμενο, ελέγχοντας ώστε να είναι αποκλειστικά θρησκευτικά και ηθικο-διδακτικά και πρέπει να σημειώνει το όνομα κάθε κρατούμενου στον οποίο παραχωρούνται. Τέλος, πρέπει να σημειώνει όλες τις ιερουργίες που τελούνται από εκείνον, τα θρησκευτικά

[435] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 121-123.

[436] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 127 και 128.

[437] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 126.

μαθήματα, τον αριθμό των κρατουμένων που εξομολόγησε και όσων «αξιώθηκαν» τα θεία μυστήρια[438].

Ο Ιατρός (Medico) ή Ιατροχειρουργός (Medico Chirurgo). Ο ιατρός ήταν από τα σημαντικότερα στελέχη του Σωφρονιστηρίου, καθώς μέχρι το έτος 1853 αποτελούσε μέλος της Εφορατικής Επιτροπής[439]. Δεν διαμένει στο κατάστημα, αλλά οφείλει να παρευρίσκεται καθημερινά, μεταξύ 11 π.μ. και 14 μ.μ., είτε υπάρχουν ασθενείς είτε όχι. Επιπλέον, οφείλει να επισκέπτεται δύο φορές την ημέρα τους ασθενείς στο Νοσοκομείο[440].

Συνταγογραφεί φάρμακα και ετοιμάζει τις συνταγές στο φαρμακείο του καταστήματος, καταχωρίζοντάς τες σε ειδικό κατάστιχο[441]. Τηρεί βιβλίο ασθενών όπου σημειώνει τους ασθενείς, την πρόοδο της ανάρρωσής τους ή τυχόν επιδείνωση, τα φάρμακα που χορηγούνται καθημερινά στον καθένα και το είδος της ασθένειας[442]. Σε περίπτωση θανάτου, καταγράφει το ιστορικό του ασθενούς και διενεργεί νεκροψία, περιγράφοντας αναλυτικά τις παθολογικές αλλοιώσεις[443]. Επιθεωρεί καθημερινά όλα τα κελιά, τους διαδρόμους, τις αίθουσες, την κουζίνα, τα εργαλεία της κουζίνας, τα γεύματα, τον ιματισμό και σημειώνει κάθε παρατυπία προκειμένου να την αναφέρει στην Εφορατική Επιτροπή[444].

Πρωταρχικό καθήκον του γιατρού είναι ο έλεγχος της υγιεινής του κτηρίου (καθαριότητα χώρων και κλινοσκεπασμάτων, αποχέτευση, θερμοκρασία, αερισμός) και της ποιότητας του νερού[445]. Φροντίζει ώστε κάθε κρατούμενος να πλένει το σώμα του μία φορά το μήνα, τα πόδια του μία φορά την εβδομάδα, να έχει χτένι, σαπούνι και πετσέτες, να αλλάζει υποχίτωνο μία φορά την εβδομάδα. Ελέγχει ώστε τα σεντόνια να πλένονται μία φορά το μήνα και των ασθενών κάθε 5 ημέρες, να απολυμαίνονται τα κελιά και ο ιματισμός των ασθενών με μολυσματική ασθένεια.

---

[438] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., σελ. 1-2, άρθρα 1-6.

[439] Η ιδιότητα αυτή, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, του αφαιρέθηκε με την ΙΖ' ΠΡΑΞΗ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΗΣ (5-11-1853), τροπολογία στο άρθρο 10 του ΙΒ' νόμου του Η' Κοινοβουλίου.

[440] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 129-130.

[441] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 131.

[442] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 134.

[443] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 135.

[444] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 132.

[445] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», ό.π., σελ. 5, άρθρα 22-23.

Οφείλει να επισκέπτεται όλους τους κρατούμενους δύο φορές την εβδομάδα και καθημερινά τους κρατούμενους που βρίσκονται σε «κεχωρισμένην, μεμονωμένην ή αυστηράν κράτησιν» εξαιτίας παραβάσεων που τέλεσαν εντός της φυλακής[446]. Πρέπει να σημειώνει τις επισκέψεις σε ημερολόγιο και να ενημερώνει τον Δ/ντή περί της πειθαρχίας ή «περιθάλψεως» κάθε κρατουμένου, που θα κρίνει ότι έχει υποστεί ζημία από την πειθαρχία του καταστήματος στο σώμα ή το μυαλό[447] και να φροντίζει για την απομάκρυνση των φρενοβλαβών από το Σωφρονιστήριο.

Κατά τη διάρκεια των επισκέψεών του στο κατάστημα πρέπει πάντα να απευθύνει λόγια παρηγοριάς και προτροπής στους κρατουμένους, αντλώντας επιχειρήματα από τα δικά τους λόγια και από τα γεγονότα που είναι εις βάρος τους, ώστε να διεισδύσει στην ψυχή τους[448].

Μία φορά το χρόνο συντάσσει ιατρική στατιστική ασθενειών και θανάτων, προτείνοντας την εισαγωγή μέτρων για την βελτίωση της υγείας των κρατουμένων. Ένα αντίγραφο της στατιστικής αποστέλλεται στην Εφορατική Επιτροπή, ένα στη Γερουσία και ένα στον Αρμοστή και στη συνέχεια δημοσιεύεται στην Gazzetta Ionia[449].

Ο υποχειρουργός και κουρέας (basso-chirurgo e barbiere). Με την ιδιότητα του υποχειρουργού περιθάλπει τους ασθενείς, στο πλαίσιο των δυνατοτήτων του[450]. Έχει τον βαθμό του Υπαρχιφύλακα και είναι υπεύθυνος για την ακτίνα στην οποία στεγάζεται το Νοσοκομείο, στην οποία οφείλει να διαμένει καθόλη τη διάρκεια της ημέρας. Έχει στις διαταγές του όσους υπηρέτες χρειάζεται για την καθαριότητα του χώρου και την περίθαλψη των ασθενών. Είναι υπεύθυνος για τη νοσηλεία των

---

[446] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», ό.π., σελ. 5, άρθρα 19-21.

[447] «Ότε ήθελεν έχει λόγους ίνα νομίση ότι η διάνοια ή το σώμα ενός δεσμίου ήθελεν είσθαι διατεθειμένη να βλαφθεί από την πειθαρχίαν ή την περιποίησιν του Καταστήματος θέλει αναφέρει την περίπτωσιν τω Ευγενεί Διευθυντή, με εκείνας τας οδηγίας τας οποίας ήθελε κρίνει αναγκαίας επί του προκειμένου, και θέλει κάμει ώστε ο ιερεύς να λάβη πάσαν μέριμναν και χορηγήση τας θρησκευτικάς παραμυθίας […]». Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», ό.π., σελ. 6, άρθρο 30.

[448] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 133.

«Εις τας επισκέψεις τας οποίας ο Ιατρός θέλει κάμνει εν τω Καταστήματι οφείλει πάντοτε να απευθύνη προς τους δεσμίους παραμυθητικούς λόγους και προτρεπτικούς εις το καλόν και θέλει λάβει αντικείμενον από τας ιδίας αυτών δικογραφίας και από τα γεγονότα τα οποία διέτρεξαν εις βάρος αυτών, ίνα εισδύη εις την ψυχήν των και να κάμη ώστε δεόντως να αισθάνωνται την παράπτωσίν των». Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», ό.π., σελ. 3, άρθρο 6.

[449] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 137-139.

[450] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 143.

ασθενών, πραγματοποιεί απλές χειρουργικές επεμβάσεις, φροντίζει το φαρμακείο και παρασκευάζει τα φάρμακα με τις οδηγίες του γιατρού.

Με την ιδιότητα του κουρέα κόβει τα μαλλιά των κρατουμένων κάθε δύο μήνες και τους ξυρίζει δύο φορές την εβδομάδα, βοηθούμενος από τον α' υπηρέτη της ακτίνας του Νοσοκομείου. Το βράδυ φροντίζει για το άναμμα των λύχνων φωτισμού στους διαδρόμους και στα κελιά της ακτίνας του Νοσοκομείου και στη συνέχεια παραδίδει στον Αρχιφύλακα τα κλειδιά της ακτίνας και τους κρατουμένους που νοσηλεύθηκαν. Μετά δικαιούται δύο ώρες ελεύθερες «για την αναψυχή του». Διαμένει, μαζί με τους Φύλακες, στους κοιτώνες τους[451].

Ταμίας και Λογιστής. Είναι υπεύθυνος για τη λογιστική διαχείριση του καταστήματος. Συλλέγει τις εισπράξεις που του διαβιβάζει ο Διευθυντής, τις καταγράφει στο «Ημερολόγιο Ταμείου» και κάθε Σάββατο τις καταθέτει στο Θησαυροφυλάκιο της Κυβέρνησης. Διαχωρίζει τις αποδείξεις πληρωμών για λογαριασμό της «Βιομηχανίας» του καταστήματος από εκείνες για εσωτερική χρήση του Σωφρονιστηρίου, συντάσσει μηνιαία «Πρόοψιν» εσόδων-εξόδων της «Βιομηχανίας» και της διανομής των καθαρών εσόδων. Κάθε λογιστική διετία υποβάλλει στην κυβέρνηση για έγκριση Προϋπολογισμό εξόδων. Κάθε εξάμηνο συντάσσει «προσεγγιστικόν λογαριασμόν» των προβλεπόμενων εξόδων, τον οποίο ελέγχει και υπογράφει ο Διευθυντής. Συντάσσει προσκλήσεις («αναζητήσεις») για υποβολή προμηθειών ειδών διατροφής, εξοπλισμού εργαστηρίων κ.λπ. αναλωσίμων του καταστήματος.

Υπολογίζει το ποσό που αντιστοιχεί στην εργασία που πραγματοποιεί κάθε κρατούμενος για το κατάστημα ή για την Κυβέρνηση, συντάσσει «Μισθοπινάκια» με το ποσό που αναλογεί σε κάθε κρατούμενο («μερίδες») και καταχωρίζει σε κατάστιχο το ποσό που προκύπτει από την ετήσια εργασία του καθενός, τις αιτήσεις για χορήγηση μέρους του ποσού αυτού που υπέβαλε ο κρατούμενος κατά τη διάρκεια της κράτησής του, το ποσό που ενέκρινε ο Διευθυντής, τι αγόρασε με αυτό το ποσό ο κρατούμενος και ποιος του το προμήθευσε. Τα στοιχεία αυτά υπογράφονται από τον κρατούμενο και -αν είναι αναλφάβητος- από δύο μάρτυρες. Ο Ταμίας/Λογιστής φυλάσσει τα χρηματικά ποσά ή πολύτιμα είδη που είχαν οι

[451] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., σελ. 8-14, άρθρα 1-53.

κρατούμενοι κατά την είσοδό τους στο Σωφρονιστήριο και ή τα δίνει στο άτομο που εκείνοι θα του υποδείξουν ή τους τα επιστρέφει όταν αποφυλακιστούν[452].

Βοηθός[453]. Βασικό καθήκον του Βοηθού είναι η συγκέντρωση και αρχειοθέτηση όλων των στοιχείων των κρατουμένων: τα χαρακτηριστικά τους, τα εγκλήματα για τα οποία καταδικάστηκαν, τα αποδεικτικά των ελλείψεων, της καλής διαγωγής ή των παραχωρήσεων των κρατουμένων. Καταχωρίζει τις ποινές και τις ανταμοιβές που τους επιβάλλει/χορηγεί ο Διευθυντής και τις ημερομηνίες λήξης των ποινών τους. Κάθε πρώτη του μηνός συντάσσει «Πρόοψιν» των κρατουμένων των οποίων η ποινή λήγει (είτε λόγω έκτισης της ποινής είτε επειδή τους χαρίστηκε το 1/5 της) και δίνει αντίγραφα στον Διευθυντή, τον ιερέα και τον αρχιφύλακα. Στη συνέχεια συντάσσει τα «απολυτήρια» που θα υπογράψει ο Διευθυντής.

Τηρεί αντίγραφα της επίσημης αλληλογραφίας του καταστήματος («Ανάγραφον επισημογραφίας»), αντίγραφα των ημερήσιων διαταγών του Διευθυντή, αντίγραφα των εβδομαδιαίων αναφορών που υποβάλλει ο Διευθυντής στην Γενική Διεύθυνση της Εκτελεστικής Αστυνομίας και στην Εφορατική Επιτροπή[454].

Αρχιφύλακας (Capo Guardiano). Στις οδηγίες προς τους υπαλλήλους που εκδίδει ο Δ/ντής Ανδρώνης το έτος 1848[455], ως βασικό καθήκον του Αρχιφύλακα ορίζεται η

---

[452] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., σελ. 14-16, άρθρα 1-9.

[453] Από δηλοποίηση, που δημοσιεύθηκε την 16-10-1861 και αφορούσε σε διαγωνισμό που έθεσε η Γερουσία για την επιλογή βοηθού στο Σωφρονιστήριο, πληροφορούμαστε τη διαδικασία επιλογής και τα προσόντα που απαιτούσε αυτή η θέση. Οι υποψήφιοι έπρεπε εντός 10 ημερών να στείλουν τις αιτήσεις τους στην Εφορατική Επιτροπή (Inspecting Commission), εκείνη θα τις διαβίβαζε στη Γερουσία για έλεγχο και στη συνέχεια θα αποστέλλονταν στον «Δοκιμαστικόν Σύλλογον» (examining Commission), δηλαδή την εξεταστική επιτροπή. Πρόεδρος του «Δοκιμαστικού Συλλόγου» ήταν ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου Ιωάννης Κοτζίρης και μέλη οι δάσκαλοι του Λυκείου Κερκύρας Ιωάννης Ρωμανός (ελληνικής γλώσσας), Γεώργιος Τουέλφς (αγγλικής γλώσσας) και Πολυχρόνιος Κωνσταντάς (μαθηματικών). Οι υποψήφιοι θα εξετάζονταν α) στη γνώση της ελληνικής γλώσσας, β) στη γνώση της αγγλικής γλώσσας, γ) στη γνώση λογιστικής και κλασματικών εργασιών, δ) στην ευανάγνωστη γραφή και ορθογραφία, ε) στη γνώση της διαχειριστικής πρακτικής του Σωφρονιστηρίου «όσον αφορά καταδεδικασμένους δεσμίους, υπαιτίους ή πολιτικούς οφειλέτας», στ) στη σύνταξη προόψεων, συγκριτικών υπολογισμών, προσφορών και Σωφρονιστικής στατιστικής «κατά τας εν ισχύι διατάξεις και Κανονισμούς του Καταστήματος». Στην προκήρυξη σημειώνεται ότι οι υποψήφιοι θα πρέπει μαζί με την αίτησή τους να υποβάλλουν και πιστοποιητικό καλής διαγωγής από το Επιχώριο Συμβούλιο (Municipal Council). Οι υποψήφιοι θα είχαν μία εβδομάδα πριν το διαγωνισμό για να λάβουν πληροφορίες σχετικές με τα (ε) και (στ) εδάφια. Ο μισθός του Βοηθού οριζόταν στις 37,10 λίρες.
ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΤΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΩΝ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ, ΑΡ. 550, ΚΕΡΚΥΡΑ, 11/23 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 1861, σελ. 2-3.

[454] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., σελ. 16-17, άρθρα 1-8.

[455] «Ordine del Soprastante Governatore della Casa di Emendazione» (30-04-1848), ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 1-3. Πρόκειται για έγγραφο 3 σελίδων με οδηγίες προς τους Φύλακες (Guardiani) και τον Αρχιφύλακα (Capo Guardiano) του Σωφρονιστηρίου. Αποτελείται από 14 άρθρα (τα 1-8 αφορούν

επίβλεψη της εργασίας των Φυλάκων, η τήρηση του ωραρίου τους και η αποτροπή εισόδου στο κατάστημα απαγορευμένων από τον κανονισμό ειδών. Κατά τη διάρκεια της νύχτας οφείλει να πραγματοποιεί δύο επιθεωρήσεις: μεταξύ 9 και 12 μ.μ. και μεταξύ 12 το βράδυ και 6 το πρωί. Οι επιθεωρήσεις και κάθε παράλειψη εκ μέρους των φυλάκων που εντοπίστηκε σε αυτές τις καταγράφει σε ειδικό βιβλίο και υποβάλλει αναφορά στον Διευθυντή. Φροντίζει για τη σωστή επιτήρηση των κρατουμένων που εξέρχονται για εργασία και ότι δεν επικοινωνούν με άτομα εκτός φυλακής καθώς και για την τήρηση των κανονισμών κατά τη διάρκεια του προαυλισμού. Τέλος, ο αρχιφύλακας φροντίζει να εξετάζονται οι κρατούμενοι που έχουν ανάγκη ιατρικής περίθαλψης, όταν ο γιατρός επισκέπτεται το κατάστημα.

Στον Εσωτερικό Κανονισμό, που εξέδωσε ο Κοτζίρης το 1858, επισημαίνεται ότι ο Αρχιφύλακας είναι ο βοηθός του Διευθυντή, ότι φροντίζει για την εκτέλεση των διαταγών του και του αναφέρει όποιον υπάλληλο ολιγωρεί. Διδάσκει τους κανονισμούς του Σωφρονιστηρίου σε φύλακες και κρατούμενους, φροντίζει οι φύλακες να είναι ευπρεπώς ντυμένοι και τα όπλα τους σε καλή κατάσταση. Ελέγχει ότι τηρούνται σωστά τα βιβλία από τους υπευθύνους αξιωματικούς.

Επιμελείται τις αιτήσεις πρόσληψης υπαλλήλων στο σωφρονιστήριο, σημειώνει ηλικία, πατρίδα, θρησκεία των αιτούντων, αν γνωρίζουν να διαβάζουν, να γράφουν και να υπολογίζουν, αν έχουν καλή διαγωγή, αν γνωρίζουν κάποια τέχνη ή επάγγελμα και ποιος τους σύστησε και ενημερώνει σχετικά τον Δ/ντή.

Οφείλει να επισκέπτεται τους κρατούμενους στα κελιά τους και να συμβάλλει στην «μετασχημάτισίν των», επίσης, προσέχει ώστε οι φύλακες να μην τους «καταθλίβουν». Είναι υπεύθυνος για την τήρηση της πειθαρχίας και της τάξης εντός και εκτός των τειχών του Σωφρονιστηρίου και συντάσσει σχετικές αναφορές στον Διευθυντή. Επιστατεί της μετακίνησης των κρατουμένων προς και από την εργασία. Τα βράδια πραγματοποιεί απροειδοποίητες εφόδους ελέγχου εντός και εκτός του κτηρίου. Επισκέπτεται καθημερινά τα Εργοστάσια, τους υπόλοιπους χώρους εργασίας και τα κελιά των κρατουμένων και ελέγχει αν είναι σε καλή κατάσταση ο χώρος και ο εξοπλισμός. Φροντίζει για τη διανομή του σιτηρεσίου, τη φροντίδα των ειδών ιματισμού, το κούρεμα και το ξύρισμα των κρατουμένων, το επισκεπτήριο. Ελέγχει ότι κάθε επισκέπτης επιτηρείται από δύο τουλάχιστον αξιωματικούς του

στους Φύλακες και τα 9-14 αφορούν στον Αρχιφύλακα) και έχει έναρξη ισχύος 01-05-1848. Υπογράφονται από τον Δ/ντή Σπυρίδωνα Ανδρώνη.

καταστήματος, την ώρα που συζητάει με τον κρατούμενο και ότι κάθε αναιδής ή ανήθικη ομιλία επισκέπτη σταματάει αμέσως και αναφέρεται στον Διευθυντή.

Τηρεί 4 βιβλία: ημερολόγιο, κατάσταση με τους Φύλακες, κατάσταση με τις διαταγές του Αρχιφύλακα και κατάσταση των κρατουμένων. Είναι υπεύθυνος για τα κλειδιά των ακτίνων, των κελιών, των γραφείων και των αφοδευτηρίων, τα οποία κάθε βράδυ, αφού βεβαιωθεί ότι έχουν κλειδωθεί όλοι οι χώροι, τα τοποθετεί στην κλειδοθήκη την οποία, στη συνέχεια, κλειδώνει με δύο διαφορετικά κλειδιά, το ένα από τα οποία κρατάει ο ίδιος και το δεύτερο ο Υπαρχιφύλακας που έχει νυκτερινή βάρδια.

Ξεκλειδώνει κάθε πρωί τα κελιά, συνοδεία του υπαρχιφύλακα και φυλάκων, τα κλειδώνει κάθε βράδυ, ελέγχει αν έχουν κλείσει τα παράθυρα και τα αφοδευτήρια και αν ο αριθμός των κρατουμένων συμφωνεί με αυτόν που έχει καταγράψει και κάθε βράδυ καταθέτει στον Διευθυντή έκθεση των «κεκλεισμένων» κρατουμένων.

Είναι υπεύθυνος για την κατάσβεση πυρκαγιάς (με τη συνδρομή κρατουμένων) και σε περίπτωση ανάγκης εκκένωσης μίας ακτίνας, φροντίζει για τη μετακίνηση των κρατουμένων με ασφάλεια σε άλλο χώρο. Το ίδιο και σε περίπτωση σεισμού ή άλλης καταστροφής.

Κάθε Σάββατο συγκεντρώνει τις επιστολές των κρατουμένων, τις δίνει στον διευθυντή για να ελέγξει το περιεχόμενό τους και στη συνέχεια τις ταχυδρομεί. Τέλος, οφείλει να ενημερώνει τον υποχειρουργό και, αν χρειαστεί, τον γιατρό για κάθε ξαφνική ασθένεια[456].

Υπαρχιφύλακες. Είναι οι βοηθοί του Αρχιφύλακα στην εκτέλεση των καθηκόντων του (ονοματοκλήσεις εξερχόμενων κρατουμένων, άνοιγμα και κλείσιμο κελιών, έλεγχο επισκεπτών, ενέργειες σε περίπτωση εμπρησμού ή σεισμού, έλεγχο ποιότητας προμηθευόμενων ειδών, κ.λπ.). Τον βαθμό του Υπαρχιφύλακα έχουν επίσης ο κουρέας και ο υπεύθυνος του Μαγειρείου.

Οι υπαρχιφύλακες παραλαμβάνουν τους νεοεισερχόμενους, ελέγχουν τα συνοδευτικά έγγραφα και ειδοποιούν τον Διευθυντή, τον Αρχιφύλακα και τον ιατρό. Επιτηρούν κάθε τμήμα του Σωφρονιστηρίου, φροντίζουν για την καθαριότητα κοινόχρηστων χώρων και κελιών και ελέγχουν το έργο των φυλάκων, διασφαλί-

[456] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., σελ.17-24, άρθρα 1-51.

ζοντας ότι δεν «καταθλίβουν» τους κρατούμενους, ότι είναι ευπρεπώς ενδεδυμένοι και ότι τα όπλα τους είναι σε καλή κατάσταση.

Ασκούν «ηθικήν επιρροήν» τόσο στους φύλακες, όσο και στους κρατούμενους που εκείνοι επιβλέπουν. Οφείλουν να παρατηρούν τι κάνουν οι κρατούμενοι όταν είναι μέσα στα κελιά και να κάνουν απροειδοποίητες επισκέψεις προκειμένου να ελέγχουν το κρεβάτι, τα έπιπλα κ.λπ. σημεία του κελιού για απαγορευμένα είδη.

Εκ περιτροπής ένας υπαρχιφύλακας διανυκτερεύει ως «Έφοδος» του νυκτερινού σκοπού φύλαξης, διενεργώντας εφόδους σε διάφορες ώρες της νύχτας και σε διάφορα σημεία του χώρου και συνυπογράφει με τον Αρχιφύλακα και τον Φύλακα τη νυκτερινή και την πρωινή αναφορά ασφάλειας του καταστήματος και την κατάσταση αριθμού κρατουμένων.

Ένας υπαρχιφύλακας συνοδεύει τους κρατούμενους στους χώρους εργασίας εκτός του κτηρίου και ελέγχει αν γίνεται σωστή φύλαξη. Το απόγευμα, αφού κλειστούν οι κρατούμενοι στα κελιά τους, ο υπαρχιφύλακας που έχει βάρδια ελέγχει την κατάσταση των σίδερων στα παράθυρα και αν έχουν κλειδωθεί σωστά τα κελιά και τα αφοδευτήρια.

Ο αρχαιότερος των υπαρχιφυλάκων τηρεί τρία βιβλία: ένα κατάστιχο με τα ονόματα των κρατουμένων, το γράμμα που χαρακτηρίζει κάθε ακτίνα, τις ημερομηνίες χορήγησης ιματίων, οθονίων κ.λπ. ειδών (για να ελέγχει αν οι αιτήσεις χορήγησης ειδών των φυλάκων είναι δικαιολογημένες), ένα κατάστιχο στο οποίο καταχωρίζει τα είδη που προμηθεύουν οι εργολάβοι του καταστήματος και ένα βιβλίο με τα είδη ιδιοκτησίας των κρατουμένων που έχουν στο κελί τους με άδεια του Διευθυντή (έτσι διασφαλίζεται ότι ο κρατούμενος δεν θα χαρίσει ή ανταλλάξει κάποιο από αυτά)[457].

Φύλαξ επιτετραμμένος τα του Μαγειρείου. Το αξίωμα του «Υπαρχιφύλακος του Καθιδρύματος» έχει και ο φύλακας του Μαγειρείου, ο οποίος πρέπει να είναι άτομο εμπιστοσύνης καθώς, πέραν της καθαριότητας του χώρου και των σκευών (πινάκια, λέβητες, μαγειρικά σκεύη κ.λπ.), επιβλέπει το ζύγισμα του άρτου και του κρέατος, την καλή ανάμιξη των υλικών και το μαγείρεμά τους, τον υπολογισμό της ποσότητας φαγητού («ζύγιον και μέτρον») κάθε κρατουμένου, την αποθήκευση και

[457] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., σελ. 38-44, άρθρα 1-45.

διασφάλιση των προμηθειών και ελέγχει αν τα μέτρα και ζύγια λειτουργούν με ακρίβεια. Αν όχι ενημερώνει άμεσα τον Θεματοφύλακα, ώστε να επισκευασθούν.

Ο φύλακας του Μαγειρείου δεν μπορεί να παραλάβει καμία προμήθεια, αν δεν την έχουν ελέγξει ο Ιατρός, ο Αρχιφύλακας, ο Θεματοφύλακας και ο Θυρωρός, οι οποίοι (εξαιρουμένου του γιατρού) οφείλουν να παρευρίσκονται και κατά το ζύγισμα και τη μέτρηση. Απαγορεύεται ο φύλακας του μαγειρείου να δέχεται από τους προμηθευτές ειδών διατροφής δώρα, χρήματα ή υποσχέσεις και κάθε παραλαβή πρέπει να γίνεται σύμφωνα με τα οριζόμενα στα συμβόλαια. Η ποιότητα του ελαιόλαδου που προμηθεύεται το Σωφρονιστήριο ελέγχεται από Επιτροπή κρατουμένων που γνωρίζουν από λάδι.

Καθημερινά λαμβάνει κατάλογο με τους κρατουμένους που δικαιούνται πλήρη μερίδα φαγητού, με όσους (με εντολή γιατρού) έχουν ειδική δίαιτα ή όσους έχουν τιμωρηθεί από τον Διευθυντή με μείωση τροφής. Υπολογίζει το κέρδος που προκύπτει από αυτή τη μείωση τροφής και το παρουσιάζει στον Διευθυντή και στον «επιτετραμμένο εις την διόρισιν της ημεροτροφίας» Βοηθό, για να υπολογίσουν τα γεύματα της επόμενης μέρας. Απαγορεύεται να δίνει σε κάποιον (φύλακα ή κρατούμενο) επιπλέον φαγητό, εκτός αν το αποφασίσει ως ανταμοιβή ο Διευθυντής. Στην περίπτωση αυτή, το σημειώνει σε βιβλίο που παρουσιάζει κάθε βράδυ στον Διευθυντή, για αντιπαραβολή με τα στοιχεία του Θεματοφύλακα. Σε περίπτωση που κάποιος υπάλληλος της φυλακής επιθυμεί να του μαγειρέψει, θα πρέπει να πληρώσει τα καυσόξυλα, τα αρτύματα και τα τρόφιμα.

Ο φύλακας του μαγειρείου φροντίζει να μην υπάρχει καμία επικοινωνία μεταξύ του Μαγειρείου του καταστήματος και του Μαγειρείου του Διευθυντή, ούτε σε είδη, ούτε σε εργαζόμενους (φύλακες και υπηρέτες). Ζυγίζει καθημερινά τα καυσόξυλα, σημειώνει σε ειδικό κατάστιχο την ημερήσια κατανάλωσή τους και προμηθεύει με ικανή ποσότητα κάρβουνου ή καυσόξυλων για θέρμανση τα καταλύματα των εργαζομένων που διαμένουν στο κατάστημα. Επιπλέον, γεμίζει με λάδι τις λάμπες των καταλυμάτων, των γραφείων και των λοιπών χώρων του καταστήματος, με τη μεγαλύτερη δυνατή οικονομία. Τέλος, τα χειμωνιάτικα βράδια, φροντίζει να υπάρχει στο Μαγειρείο πάντα αναμμένη μία φωτιά για να στεγνώνουν εκεί τα ρούχα τους οι Φύλακες που έχουν εξωτερική σκοπιά[458].

[458] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., σελ.30-33, άρθρα 1-21.

Θεματοφύλαξ. Ο Θεματοφύλακας είναι υπεύθυνος για τη φύλαξη όλων των ειδών του σωφρονιστηρίου (ένα είδος αποθηκάριου). Φροντίζει για τον έλεγχο της ακρίβειας των μέτρων, σταθμών και ζυγιών του καταστήματος. Κρατάει ακριβή λογαριασμό των ειδών «ζωάρκειας», ιματισμού, υπόδησης, οθονίων, ανεπεξέργαστων και επεξεργασμένων υλικών και δεν έχει δικαίωμα να χορηγήσει κάτι από αυτά χωρίς εντολή του Διευθυντή.

Μαζί με τον Θυρωρό ελέγχει κάθε είδος που εξάγεται από το κατάστημα και επαληθεύει κάθε είδος που εισάγεται είτε για εσωτερική χρήση είτε για τα εργαστήρια. Τηρεί βιβλία εισαγωγής-εξαγωγής και, κατά τη λήξη του λογιστικού έτους, λογοδοτεί στον Διευθυντή. Σε περίπτωση λάθους κατά την καταχώριση των στοιχείων, η διόρθωση γίνεται στο περιθώριο της σελίδας, με κόκκινο χρώμα. Στο βιβλίο εξαγωγής υπογράφουν οι αξιωματικοί που τα παραλαμβάνουν. Κάθε βράδυ τα βιβλία εισαγωγής-εξαγωγής παρουσιάζονται στον Δ/ντή, γίνεται αντιπαραβολή και θεώρηση των στοιχείων και, στη συνέχεια, ο Θεματοφύλακας τα καταχωρίζει σε «Γενικό Ανάγραφο», για την εξαγωγή του Ισολογισμού.

Ο Θεματοφύλακας απαγορεύεται να διατηρεί προσωπική σχέση με προμηθευτές ή εργολάβους, να δέχεται δώρα ή υποσχέσεις από αυτούς, από κρατουμένους ή από συγγενείς ή φίλους κρατουμένων. Ελέγχει τις ποσότητες των αποθηκευμένων ειδών, επαληθεύει με τον Αποθηκοφύλακα την έλλειψη κάποιου είδους και ειδοποιεί τον Δ/ντή για την παραγγελία.

Είναι υπεύθυνος για τη διανομή ιματισμού, υπόδησης, σκευών, κ.λπ. στους κρατουμένους, με τη βοήθεια των φυλάκων της ακτίνας τους. Όταν ένας κρατούμενος αποφυλακιστεί ο Θεματοφύλακας ελέγχει την υλική κατάσταση όσων ειδών (σκεύη, ιματισμό) χρησιμοποίησε και αν είναι σε καλή κατάσταση τα αποθηκεύει για επόμενη χρήση, αν όχι τα προωθεί στα εργοστάσια ως υλικό για επιδιορθώσεις.

Συγκεντρώνει και αποθηκεύει τα άχρηστα κομμάτια δερμάτων ή υφασμάτων από τα εργαστήρια, το Σωφρονιστήριο τα πουλάει σε δημόσιο πλειστηριασμό και τα έσοδα κατατίθενται στο Θησαυροφυλάκιο της Κυβερνήσεως -όπως γίνεται και με τα έσοδα από τις πωλήσεις των παραγόμενων προϊόντων των εργαστηρίων.

Κάθε Σάββατο ο Διευθυντής ελέγχει τα παραγόμενα προϊόντα, συγκρίνοντας όσα κατέγραψαν οι Φύλακες των εργαστηρίων ότι παρέδωσαν, με αυτά που κατέγραψε ο Θεματοφύλακας ότι παρέλαβε.

Ο Θεματοφύλακας φυλάει στις αποθήκες του Σωφρονιστηρίου τα προσωπικά είδη των κρατουμένων (ιματισμό, βιβλία, χαρτιά και έγγραφα) που παραλαμβάνει ο Θυρωρός κατά την φυλάκισή τους, τα καταγράφει στο «Βιβλίον της ιδιοκτησίας των δεσμίων» και είναι υπεύθυνος να τους τα επιστρέψει κατά την αποφυλάκισή τους[459].

Οι Φύλακες (Guardiani). Στον Οργανικό Νόμο γίνεται μόνο μία γενική περιγραφή καθηκόντων των Φυλάκων, δηλαδή ότι έχουν καθήκον να υπακούν τον Διευθυντή (ή τον Δεσμοφύλακα, όταν τον αντικαθιστά) και να εκτελούν τις διαταγές του[460].

Ο πρώτος Διευθυντής του Σωφρονιστηρίου Ανδρώνης, καθορίζει το 1848, όπως αναφέραμε[461] αναλυτικά τα καθήκοντά τους, δίνοντας έμφαση στις νυκτερινές περιπολίες. Δύο φύλακες πρέπει να περιπολούν σε όλον τον χώρο του Σωφρονιστηρίου κατά τη διάρκεια της νύχτας (από το χτύπημα του κανονιού μέχρι τις καμπάνες της αυγής, δηλαδή 6 το πρωί), καταγράφουν σε ένα βιβλίο κάθε αξιοσημείωτο περιστατικό και το πρωί το αναφέρουν στον Διευθυντή (άρθρο 1). Αν το περιστατικό χρήζει άμεσης επίλυσης ή αφορά σε ασθένεια κρατουμένου ειδοποιούν τον Αρχιφύλακα, ώστε να δώσει εντολές ο Δ/ντής (άρθρο 2). Οι φύλακες της νυκτερινής βάρδιας ξεκουράζονται έως το μεσημέρι που ξεκινάει η επόμενη βάρδια (άρθρο 3) και την επόμενη νύκτα (8 μ.μ.-6 π.μ.) είναι ελεύθεροι να διανυκτερεύσουν εκτός φυλακής (άρθρο 4).

Επί Δ/ντή Κοτζίρη οι νυκτερινές περιπολίες πραγματοποιούνται γύρω από τις ακτίνες και τις αυλές, από 4 σώματα «νυκτοφυλακής», που αποτελούνται από 3 φύλακες και έναν φύλακα α' τάξης. Η βάρδια της πρώτης περιπόλου διαρκεί από το κλείσιμο των κελιών έως τις 11 μ.μ., η δεύτερη από τις 11 μ.μ.-1 π.μ., η τρίτη από 1-3 π.μ. και η τέταρτη από τις 3 π.μ. έως το κτύπημα του «κώδωνος αφύπνισης».

Οι περίπολοι πρέπει να είναι σε συνεχή κίνηση, να περπατούν σε απόσταση που να τους επιτρέπει να βλέπουν και να ακούν ο ένας τον άλλο, χωρίς να κάνουν θόρυβο, ελέγχοντας τα πάντα και δίνοντας ιδιαίτερη προσοχή στις ακτίνες των μακροχρόνια καταδίκων. Επιπλέον, φροντίζουν να διατηρούνται αναμμένα τα φανάρια (εκτός από τα βράδια που το φως του φεγγαριού είναι δυνατό).

---

[459] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., σελ. 25-29, άρθρα 1-34.

[460] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 121-123.

[461] «Ordine del Sop: Governatore della Casa di Emendazione», (1848), ό.π.

Οι περίπολοι απαγορεύεται να επικοινωνήσουν με κάποιον κρατούμενο, να εισέλθουν στο περιτείχισμα ή να ανοίξουν το «δύφρακτο». Ο προϊστάμενος κάθε περιπόλου πρέπει, συμβουλευόμενος το ρολόι της εισόδου (θυρώνος), να σημαίνει τον «κώδωνα» του καταστήματος κάθε μία ώρα. Κατά την αλλαγή περιπόλου πρέπει να παραδώσει τα κλειδιά του δύφρακτου στον προϊστάμενο της επόμενης βάρδιας[462].

Στις οδηγίες («Ordine…») του Ανδρώνη τα καθήκοντα των Φυλάκων, κατά τη διάρκεια της ημέρας, καθορίζονται ως εξής: κάθε πρωί, με το κτύπημα της πρώτης καμπάνας, οι φύλακες επιθεωρούν όλα τα κελιά της ακτίνας που τους έχει ανατεθεί. Ελέγχουν αν οι φυλακισμένοι έχουν σηκωθεί από τα κρεβάτια τους, αν έχουν πλυθεί, αν έχουν καθαρίσει τα ρούχα τους και τακτοποιήσει το κελί τους, όπως προβλέπεται από τον κανονισμό (άρθρο 6). Στη συνέχεια, επιτηρούν την έξοδο των κρατουμένων: ο φύλακας που είναι υπεύθυνος για τον πρώτο όροφο ανοίγει ένα ένα τα κελιά, ζητάει από τους κρατούμενους να σταθούν στο κατώφλι της πόρτας του κελιού τους και μόλις ανοίξουν όλα τα κελιά τους οδηγεί στην αυλή, φροντίζοντας να προχωρήσουν προς την έξοδο με τάξη και κρατώντας τις αποστάσεις μεταξύ τους. Μόλις ολοκληρωθεί η έξοδος των κρατουμένων του 1ου ορόφου γίνεται, με την ίδια διαδικασία, η έξοδος από τα κελιά του 2ου ορόφου. Η ίδια σειρά (1ος όροφος και μετά 2ος όροφος) τηρείται και κατά τη διαδικασία επιστροφής των κρατουμένων στα κελιά τους (άρθρο 7). Την ώρα της διέλευσης δύο φρουροί βρίσκονται έξω από το χώρο των ακτίνων (*recinto dei raggi*) και επιτηρούν τους φυλακισμένους (άρθρο 8). Το μεσημέρι, οι φύλακες εποπτεύουν τη διανομή συσσιτίου, ένας φύλακας επιτηρεί τη σίτιση, ενώ οι υπόλοιποι φύλακες γευματίζουν (άρθρο 5).

Στον Κανονισμό που εκδίδει ο Κοτζίρης το 1858 περιγράφεται αναλυτικά το ημερήσιο πρόγραμμα, τα καθήκοντα, οι κανόνες συμπεριφοράς και διαβίωσης των Φυλάκων, όπως και οι ποινές τους σε περίπτωση παραμέλησης καθήκοντος και οι προϋποθέσεις για την προαγωγή τους[463]. Από αυτά τα στοιχεία συνάγεται ότι το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας ήταν άρτια οργανωμένο και είχε προβλεφθεί κάθε λεπτομέρεια της λειτουργίας του.

---

[462] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., «Νυκτοφυλακή», σελ. 58-60, άρθρα 1-106.

[463] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., σελ. 45-58, άρθρα 1-87.

Κάθε πρωί (Οκτώβριος-Δεκέμβριος 6 π.μ., Ιανουάριος-Φεβρουάριος 6:30 π.μ., Μάρτιος 5:30 π.μ., Απρίλιος-Σεπτέμβριος 5 π.μ.) οι φύλακες συγκεντρώνονται στο «δύφρακτο»[464] για την επιθεώρηση του Αρχιφύλακα. Ο Υπαρχιφύλακας που είχε υπηρεσία το προηγούμενο βράδυ επιβεβαιώνει τον αριθμό των κρατουμένων και αναφέρει τυχόν πρόβλημα σε κλειδιά, παράθυρα, πόρτες και κελιά. Ανοίγεται η κλειδοθήκη και διανέμονται τα κλειδιά των ακτίνων στους φύλακες κάθε ακτίνας, οι οποίοι επιμελούνται την προετοιμασία των κρατουμένων τα επόμενα τρία τέταρτα (τακτοποίηση κελιού, κρεβάτια, αντικείμενα, προσωπική υγιεινή, κτένισμα, πρόγευμα, καθαριότητα). Στη συνέχεια, οι φύλακες τοποθετούν «την σιδηράν ποδοπέδαν» στα πόδια όσων εργάζονται εκτός κτηρίου και τους παραδίδουν στον Υπαρχιφύλακα. Το μεσημέρι (12:00) που διακόπτεται η εργασία, οι φύλακες επιβλέπουν την ομαλή επιστροφή των κρατουμένων στα κελιά.

Οι Φύλακες φροντίζουν να τηρείται απόλυτη σιωπή κατά τη διάρκεια της εργασίας και του εκκλησιασμού από τους κρατούμενους και κατά τις μετακινήσεις να βαδίζουν ανά δύο σε ευθεία γραμμή. Κλείνουν άμεσα στο κελί τους απείθαρχους και ενημερώνουν τον Διευθυντή.

Ελέγχουν κάθε κίνηση των κρατουμένων κατά τη διάρκεια του προαυλισμού, προσέχοντας να μην επικοινωνούν οι κρατούμενοι με καλή διαγωγή ή όσοι βρίσκονται σε πορεία «επανορθώσεως» με κρατούμενους κακής διαγωγής ή υπόπτους. Αφαιρούν τα απαγορευμένα είδη, φροντίζουν να μην συμβεί απόδραση ή πυρκαγιά. Σε περίπτωση εξέγερσης ή άλλου άτοπου κατά τη διάρκεια του προαυλισμού, πρέπει να φωνάξουν «Εις τα όπλα!»

Ελέγχουν τα εργαλεία των εργαστηρίων και τα αντιπαραβάλλουν καθημερινά με τον κατάλογο, ενημερώνοντας για τυχόν απώλεια ή ζημιά τον Διευθυντή. Εξετάζουν επίσης μήπως είναι κάτι γραμμένο ή χαραγμένο πάνω στα εργαλεία. Ελέγχουν αν οι κρατούμενοι φορούν καθαρά και σε καλή κατάσταση ρούχα, αν είναι κουρεμένοι και πλυμένοι και τους προμηθεύουν με τα απαραίτητα.

Φροντίζουν ώστε τα κελιά, οι διάδρομοι, οι σκάλες και οι αίθουσες να ασπρίζονται μία φορά το μήνα και να διατηρούνται καθαροί. Ελέγχουν ώστε να μην υπάρχουν εντός του σωφρονιστηρίου σκυλιά (πέραν εκείνων που χρησιμεύουν για την ασφάλεια του κτηρίου), κουνέλια, χοίροι ή όρνιθες.

[464] Μάλλον πρόκειται για το σημείο μεταξύ εξωτερικής και εσωτερικής εισόδου του κτηρίου.

Όποτε συνοδεύουν κρατούμενο στην πόλη φροντίζουν να μην τον πλησιάζει κανείς, να μην πιεί κρασί ή άλλο οινοπνευματώδες, να μην καπνίζει, να μην του δώσουν χρήματα ή άλλα απαγορευμένα είδη. Η επικοινωνία τους με τους κρατούμενους πρέπει να είναι όσο το δυνατόν συντομότερη. Έτσι, όταν τους ανακοινώνουν κάτι πρέπει να χρησιμοποιούν μία μόνον λέξη: «Εκκλησία», «Περιδιάβασις», «Σχολείον». Δεν πρέπει να έχουν καμία οικειότητα με τους κρατούμενους, ούτε σχέσεις ή φιλίες με τους συγγενείς των κρατουμένων και απαγορεύεται να διακινούν αλληλογραφία.

Ορίζεται ως «μέγας σκοπός» τους ο «μετασχηματισμός» των κρατουμένων και σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να αποκτήσουν ηθική επιρροή επάνω τους, να καλλιεργήσουν το πνεύμα τους προς τα ηθικά και θρησκευτικά χρέη, την ακεραιότητα και την αλήθεια των λόγων και των πράξεών τους. Απαγορεύεται να καπνίζουν μπροστά στους κρατούμενους, να τσακώνονται, να βωμολοχούν. Όταν συζητούν δεν πρέπει να μιλάνε δυνατά, για να μην τους ακούνε οι κρατούμενοι και δεν πρέπει να συζητούν για την πειθαρχία του καταστήματος, για οδηγίες ή διαταγές. Οφείλουν να εκτελούν την υπηρεσία τους με «σταθερότηταν, καλόν τρόπον και φιλανθρωπίαν». Δεν επιτρέπεται να ασκήσουν βία κατά κρατουμένου, παρά μόνον σε απόλυτη ανάγκη κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους ή σε περίπτωση αυτοάμυνας. Σε διαφορετική περίπτωση αποβάλλονται από την υπηρεσία.

Τέλος, όσον αφορά στα προσόντα προαγωγής τους, οι φύλακες 1ης τάξης προάγονται σε Υπαρχιφύλακα αν εκπληρώνουν σωστά τα καθήκοντά τους και γνωρίζουν ανάγνωση, γραφή και αριθμητική. Αντίστοιχα, οι φύλακες 2ης τάξης προάγονται σε φύλακες 1ης τάξης, αν εκτελούν σωστά τα καθήκοντά τους και προτιμώνται όσοι γνωρίζουν ανάγνωση και γραφή.

Αγγελιοφόρος. Ένας από τους Φύλακες ορίζεται από τον Διευθυντή ως αγγελιοφόρος, με καθήκον να διατηρεί σε καλή κατάσταση τα γραφεία και την εκκλησία και όποια άλλη εργασία του αναθέσει ο διευθυντής[465].

Θυρωρός. Ο Θυρωρός έχει ως βασικό καθήκον να κρατάει πάντα κλειστή την είσοδο του Σωφρονιστηρίου και να έχει τον έλεγχο του «δυφράκτου» του κτηρίου. Η υπηρεσία του ξεκινάει το πρωί με το κτύπημα του «κώδωνα αφύπνισης» και

[465] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., σελ. 60, άρθρο 107.

τελειώνει το βράδυ, αφού τοποθετηθούν τα κλειδιά των ακτίνων στη θήκη τους και ασφαλιστούν. Κατά τη διάρκεια της ημέρας ο θυρωρός έχει πάντα επάνω του το κλειδί αυτής της κλειδοθήκης, και όταν απουσιάσει το εμπιστεύεται στον αντικαταστάτη του.

Ο Θυρωρός ανοίγει την θύρα μόνον για την έξοδο των κρατουμένων στην εργασία και την είσοδο υπαλλήλων και επισκεπτών. Δεν επιτρέπει την είσοδο ή έξοδο κρατουμένου χωρίς συνοδεία φύλακα ή αστυνομικού υπαλλήλου και εξετάζει προσεκτικά το πρόσωπο κάθε εξερχόμενου από το κτήριο, ώστε να εμποδίσει τυχόν απόδραση μεταμφιεσμένου. Ο έλεγχος των κρατουμένων που επιστρέφουν από το χώρο εργασίας πρέπει να γίνεται με μεγαλύτερη προσοχή. Αν ο αριθμός τους είναι μεγάλος, ο Θυρωρός μπορεί να ζητήσει από τον Αρχιφύλακα τη βοήθεια ενός ή περισσότερων φυλάκων. Όταν εργάζονται κρατούμενοι κοντά στο «δύφρακτο» ο Θυρωρός τους παρατηρεί ώστε να εντοπίσει τυχόν παράξενη κίνηση. Σε περίπτωση που ακουστεί «εις τα όπλα», συνεννοείται με τον στρατιωτικό σκοπό του πρώτου «δύφρακτου» και ειδοποιεί τους υπόλοιπους φύλακες σημαίνοντας τον κώδωνα βοήθειας. Σε περίπτωση εξέγερσης, αν οι κρατούμενοι περάσουν το δύφρακτο, ο θυρωρός πρέπει να πετάξει το κλειδί του «δύφρακτου» και της κλειδοθήκης στην Αγγλική Φρουρά που βρίσκεται απέναντι.

Κατά την άφιξη νέου κρατούμενου ο Θυρωρός τον ρωτάει αν έχει πάνω του κάποιο από τα είδη που απαγορεύονται (αιχμηρά εργαλεία, όπλα, νικοτιανή βοτάνη, πολύτιμα είδη, ομόλογα ή χρήματα) και σε περίπτωση που υπάρχουν, αφού καταγράψει στο Ημερολόγιο τα χρήματα ή πολύτιμα είδη και το όνομα του ιδιοκτήτη τους, τα παραδίδει στον Θεματοφύλακα, για να αποδοθούν στον ιδιοκτήτη κατά την αποφυλάκισή του και το αναφέρει στον Διευθυντή.

Στη συνέχεια, ο Θυρωρός διενεργεί σωματικό έλεγχο στον νεοεισερχόμενο και αν ανακαλύψει απαγορευμένα είδη που ο κρατούμενος δεν του παρέδωσε, τα κατάσχει, τα καταγράφει και τα παραδίδει στον Διευθυντή. Στη συνέχεια αυτά τα είδη ανήκουν στον Θυρωρό και αυτό λειτουργεί ως κίνητρο για να γίνεται προσεκτική έρευνα.

Ο Θυρωρός ελέγχει κάθε εισερχόμενο-εξερχόμενο υπάλληλο πλην των ανώτερων υπαλλήλων (ιερέα, ιατρού, αρχιφύλακα και βοηθών γραφείου). Σε ειδικό κατάστιχο καταχωρίζει τα ονόματα όλων των κρατουμένων, φυλάκων κ.λπ. υπαλλήλων που

εισέρχονται ή εξέρχονται, την ώρα εισόδου-εξόδου και την υπηρεσία για την οποία εξέρχονται. Κανένας υπάλληλος δεν μπορεί να βγει από το κτήριο χωρίς άδεια του Διευθυντή. Επίσης, τηρεί ένα Ημερολόγιο, στο οποίο σημειώνει κάθε αξιοσημείωτο γεγονός, που θα παρατηρήσει από την θέση του. Επιπλέον, καταχωρίζει όλα τα είδη που εισάγουν οι προμηθευτές, σημειώνοντας βάρος (ζύγος), μέτρο, ποσότητα και κάθε βράδυ το παρουσιάζει στον Διευθυντή. Ελέγχει ώστε να μην εισάγονται απαγορευμένα είδη (αλκοόλ, οίνος, νικοτιανή βοτάνη, όπλα κ.λπ.) και αντίστοιχα να μην εξάγονται είδη που ανήκουν στο Σωφρονιστήριο.

Ο Θυρωρός είναι υπεύθυνος για το επισκεπτήριο κατά τις καθορισμένες ημέρες μεταξύ 2 και 4 μ.μ.. Η είσοδος επιτρέπεται σε 12-14 άτομα τη φορά και αφού πρώτα ο Θυρωρός βεβαιωθεί ότι όλοι οι φύλακες έχουν λάβει τη θέση τους. Προκειμένου να μπει κάποιος στο κτήριο πρέπει να διαθέτει «αυτόγραφον γραμμάτιον εισόδου» από τον Διευθυντή, ακόμη και αν είναι μέλος της οικογένειας υπαλλήλου. Χωρίς έλεγχο και οποιαδήποτε ώρα έχουν δικαίωμα εισόδου μόνον οι εξής: ο Αρχιστράτηγος των όπλων της Αυτού Βρετανικής Μεγαλειότητος εν ταις Ιονίοις Νήσοις, οι Αξιωματικοί της Βασιλικής Φρουράς, οι Αξιωματικοί του Βασιλικού Ναυτικού, οι Τμηματάρχαι του Κράτους, τα διακεκριμένα άτομα των Ιονίων Νήσων και κάθε διακεκριμένος ξένος. Στην περίπτωση επίσκεψης διακεκριμένου ξένου ο Διευθυντής του ζητάει να γράψει στο ειδικό κατάστιχο του θυρώνα το όνομα, την ιδιότητα και τον τόπο διαμονής του και στη συνέχεια τον συνοδεύει στο κτήριο. Στην περίπτωση επίσκεψης διακεκριμένης κυρίας, αυτή οδηγείται αμέσως στο Γραφείο του Δ/ντή και μετά την συνοδεύει ο ίδιος ή ανώτερος υπάλληλος στις ακτίνες ή τα κελιά.[466]

Ελλείψεις και παραπτώματα υπαλλήλων Σωφρονιστηρίου.

Ο Κανονισμός του Σωφρονιστηρίου ρυθμίζει, όπως είδαμε, με κάθε λεπτομέρεια τα καθήκοντα και τις ακριβείς ενέργειες κάθε υπαλλήλου. Ειδικά οι φύλακες, που ήταν η κατώτερη και η πολυπληθέστερη βαθμίδα, έπρεπε να τηρούν συγκεκριμένους κανόνες συμπεριφοράς ακόμη και όταν βρίσκονταν εκτός υπηρεσίας[467]. Οι φύλακες

[466] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., σελ.33-38, άρθρα 1-27.

[467] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., σελ. 51-52, 55-56, άρθρα 43-51, 64-78.

διέμεναν στο κτήριο[468], αλλά απαγορευόταν να δέχονται επισκέψεις ή να φεύγουν χωρίς άδεια του Δ/ντή. Έπρεπε να φορούν συνεχώς στολή και εντός και εκτός του καταστήματος, με εξαίρεση τα βράδια και τις ημέρες που είχαν άδεια. Απαγορευόταν να μαζεύονται πολλοί μαζί, να κάνουν παρέα ή να τσακώνονται. Μετά τις 10 το βράδυ έπρεπε να αποσύρονται για να κοιμηθούν (εκτός από όσους είχαν υπηρεσία) και δεν επιτρεπόταν να εγκαταλείψουν τη θέση τους ή τα δωμάτιά τους χωρίς την άδεια του Αρχιφύλακα.

Στο δωμάτιο αναψυχής των φυλάκων απαγορεύονταν τα τυχερά παιχνίδια και η κατάχρηση αλκοόλ. Το δωμάτιο έπρεπε να διατηρείται καθαρό, όπως και τα έπιπλα, τα τραπεζομάντηλα και τα μαχαιροπήρουνα. Δεν έπρεπε να πετούν τα καπέλα τους όπου να ‘ναι, αλλά να τα τοποθετούν στον ειδικό χώρο.

Οι φύλακες των εργαστηρίων απαγορευόταν να κατασκευάζουν οτιδήποτε για δικό τους λογαριασμό, να χαρίζουν, να δανείζουν ή να μεταχειρίζονται εργαλεία και πρώτες ύλες του καταστήματος. Απαγορευόταν να δέχονται δώρα ή υποσχέσεις από εργολάβους, προμηθευτές ή συγγενείς κρατουμένων και να μοιράζουν «νικοτιανήν βοτάνην ή τεμάχια καπνοσυριγγίων».

Σε περίπτωση που κάποιος φύλακας κοιμόταν την ώρα της σκοπιάς έχανε μισθό 5 ημερών και αν το επαναλάμβανε απολυόταν (άρθρο 28). Η ποινή της απόλυσης επιβαλλόταν και στον φύλακα που μετέφερε εκτός κτηρίου μη ελεγμένη επιστολή κρατουμένου (άρθρο 68), ενώ για άλλες παραλείψεις η τιμωρία ήταν πρόστιμο, υποβιβασμός σε χαμηλότερο βαθμό ή απώλεια αρχαιότητας.

Παρά την αυστηρότητα των κανόνων και των ποινών, οι αναφορές του Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου προς την Εφορατική Επιτροπή για πλημμελή άσκηση καθήκοντος, παραβάσεις του εσωτερικού κανονισμού κ.λπ. των φυλάκων είναι πολυπληθείς.

Οκνηρία, παραμέληση εποπτείας των κρατουμένων, απόδραση στη βάρδιά τους, έλλειψη επαγρύπνησης ακτίνας, προσβλητική και υβριστική συμπεριφορά απέναντι σε συναδέλφους, έλλειψη σεβασμού προς τους ανωτέρους, είναι από τις συχνότερα

[468] Αν επιθυμούσαν να τους μαγειρεύει ο υπεύθυνος των μαγειρείων έπρεπε να καλύπτουν οι ίδιοι τα έξοδα για καυσόξυλα, αρτύματα και τρόφιμα. Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., σελ. 31, άρθρο 10.

καταγγελλόμενες παραβάσεις, όπως συχνές είναι και οι καταγγελίες υπαλλήλων της Ε.Α. για έλλειψη συνεργασίας[469].

Η παραμέληση καθήκοντος συνίσταται στο να μην οδηγηθεί κάποιος κρατούμενος στο κελί του, να μην ασφαλιστεί το βράδυ η πόρτα κάποιου από τα κελιά των κρατουμένων, να μην γίνει σωστά η διανομή των μερίδων φαγητού, να μην γίνουν σωστά κάποιες από τις εργασίες, να μην καθαριστεί η ακτίνα που επιβλέπουν, να μην ελεγχθούν οι συγγενείς των κρατουμένων κατά την επίσκεψή τους και να δώσουν απαγορευμένα αντικείμενα ή τρόφιμα στους κρατουμένους, να μην γίνει σωματική έρευνα στους νεοεισαχθέντες κρατούμενους. Η αυθαίρετη συμπεριφορά εκδηλώνεται με το να ελευθερώσουν από το κελί τιμωρίας κρατουμένους πριν ολοκληρωθεί η περίοδος τιμωρίας τους ή να προμηθεύσουν κρατουμένους με καπνό ή άλλα απαγορευμένα είδη και τέλος, η εν γένει κακή συμπεριφορά εκδηλώνεται ως μέθη, φωνασκίες, ύβρεις, βλασφημίες, τσακωμοί με συναδέλφους.

Ας δούμε μερικές χαρακτηριστικές περιπτώσεις:

Ο φύλακας Ιωάννης Σαλιών χαρακτηρίζεται από τον Διευθυντή οκνηρός και αμελής, καθώς δεν φροντίζει την καθαριότητα της ακτίνας του και δεν τηρεί τα μέτρα πειθαρχίας. Σε μεταμεσονύκτια επιθεώρηση βρέθηκε ξαπλωμένος στη σκοπιά του θυρωρού να καπνίζει, αντί να περιπολεί στις αυλές. Επίσης, όταν είχε βάρδια ως υπεύθυνος έρευνας εισερχόμενων καταδίκων δεν έψαξε σωστά έναν κρατούμενο από τη Ζάκυνθο, ο οποίος βρέθηκε μετά από καιρό να έχει επάνω του χρήματα[470].

Ο φύλακας Διονύσιος Δημουλής απολύεται επειδή αποκοιμήθηκε την ώρα που ήταν σκοπός «διαρκούσης της νυκτός», επειδή φερόταν άσχημα στους συναδέλφους του, είχε αφήσει έναν κρατούμενο στην απομόνωση χωρίς νερό, δεν έκανε τη βάρδιά του κατά την πρωινή έξοδο των κρατουμένων από τα κελιά, δεν φρόντιζε για την καθαριότητα στην ακτίνα του, έκανε κουβέντες «ανοικείους και αισχράς» στο

[469] Αναφέρουμε για παράδειγμα την καταγγελία δύο αστυνομικών οι οποίοι οδηγούσαν δύο συλληφθέντες στο Σωφρονιστήριο, αλλά οι ένοπλοι φρουροί της πύλης δεν έκαναν καμία κίνηση να τους παραλάβουν, με αποτέλεσμα οι δραπέτες να εκμεταλλευτούν την καθυστέρηση και να επιτεθούν στον αστυνομικό Λουκά με ένα «γαμπέτο από καδίνα» και ένα «αμόνι». Οι φύλακες του Σωφρονιστηρίου που ήταν παρόντες στη σκηνή και οι «υπηρέτες» κατάδικοι, κάθισαν σε μία άκρη και κοίταζαν χωρίς να παράσχουν καμία βοήθεια, παρά μόνο φώναξαν στον δεύτερο αστυνομικό «άτρεξε χωροφύλακα διατί έφυγεν». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 33, 34 (27-05-1849).

[470] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 991/9-1-1854.

εργαστήριο ραπτικής «σκανδαλίζοντας» τους κρατουμένους και τέλος επειδή τσακώθηκε με τον φύλακα της Ακτίνας Β', παρουσία του Αρχιφύλακα[471].

Ο φύλακας Σπυρίδων Πέλεκας κατηγορείται ότι άφησε στην αίθουσα της ακτίνας έναν κρατούμενο, που θα έπρεπε να έχει κλείσει στο κελί, ότι όταν ήταν υπεύθυνος για τη διανομή φαγητού δεν έλεγξε τις μερίδες, με αποτέλεσμα να μην φτάσουν για όλους, ότι δεν φρόντισε ώστε οι, υπό την φύλαξή του, δέσμιοι να ολοκληρώσουν τις εργασίες *λιθοθραυσίας*, ότι δεν εμπόδισε την αδελφή κρατουμένου να του δώσει ένα πορτοκάλι, ότι ένα βράδυ «έκανε μεγάλες φωνές» έξω από την ακτίνα (Α) σκανδαλίζοντας τους κρατουμένους και τέλος, ότι ελευθέρωσε δύο τιμωρημένους σε απομόνωση, πριν ολοκληρωθεί ο χρόνος της ποινής τους[472].

Ο προσωρινός φύλακας Ιωάννης Φαναριώτης ένα βράδυ δεν ασφάλισε σωστά ένα κελί (τον μοχλό ενός «οικίσκου»), εγκατέλειψε τη φύλαξη της ακτίνας του κατά τη διάρκεια επίσκεψης συγγενών και φίλων των δέσμιων, δεν φρόντιζε για την καθαριότητα στην ακτίνα του και «κατεχράτο οινοπνευματωδών ποτών» εντός του καταστήματος[473].

Ο φύλακας Αλέξανδρος Ράιαν απολύθηκε διότι -παρά τις επιπλήξεις του Δ/ντή και τις νουθεσίες του ιερέα- δεν υπάκουε στους ανωτέρους του και δεν εφάρμοζε τους κανονισμούς. Πολλές φορές έφυγε χωρίς άδεια και γύρισε μεθυσμένος, δεν εκτελούσε τα καθήκοντα φύλαξης την ώρα του προαυλισμού και υπήρχαν ενδείξεις ότι προμήθευε τους κρατούμενους με καπνό. Ο χαρακτήρας του ήταν ασταθής, βλαστημούσε συστηματικά και συμπεριφερόταν άσχημα στους συναδέλφους του. Τέλος, ήταν πολύ μικρή η πρόοδος των εργαζόμενων στο Ξυλουργείο στο οποίο δίδασκε την τέχνη[474].

Ο φύλακας-ξυλουργός Σπυρίδων Κεφαλλωνίτης απολύεται επειδή έφυγε από το κτήριο του Σωφρονιστηρίου χωρίς άδεια του Διευθυντή. Η επιτροπή στην απόφασή

[471] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 1090/17-7-1854.

[472] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 806/14-7-1853.

[473] Τον Αύγουστο του 1853 ο Δ/ντής ενημερώνει την Επιτροπή ότι, σύμφωνα με τα άρθρα 6 και 95 του Εσωτερικού Οργανισμού του καταστήματος, αναγκάστηκε να τον απολύσει. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο 844/22-8-1853.

[474] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 3, έγγραφο υπ' αρ. 1182/31-3-1855.

της σημειώνει ότι η απόλυσή του θα χρησιμεύσει και για παραδειγματισμό των υπολοίπων φυλάκων[475].

Τα περιστατικά αποδράσεων εξαιτίας ανικανότητας (ή και δόλου) φυλάκων είναι επίσης συχνά. Η απόδραση τεσσάρων κρατουμένων από τα κελιά τους και συγκεκριμένα του υπηρέτη της ακτίνας (Κ) Σπυρίδωνος Κακλαμάνη, του ισοβίτη Δημήτρη Αρτινού, του βαρυποινίτη Αναστάσιου Κοσμάτου και του βαρυποινίτη Δημήτριου Κόντη, χωρίς κανένα σημάδι φθοράς στις πόρτες των κελιών, παρά μόνο σπασμένα δύο σίδερα στο παράθυρο της αίθουσας της ακτίνας (Κ), οδηγεί την Εφορατική Επιτροπή στην απόλυση έξι υπαλλήλων: του Αρχιφύλακα Λεονάρδου Δελέση, των φυλάκων Σπυρίδωνα Κουρκουμέλη, Νικόλαου Βουτσινά, Σπυρίδωνα Μιότου και Στέφανου Ροδίτη και του Υποχειρουργού Πιέρου Παϊτά[476].

Οι φρουροί Πελίκας και Τρέτζης, όντας υπεύθυνοι φύλαξης στον χώρο αγροτικής καλλιέργειας, δεν εμπόδισαν την απόδραση του κρατούμενου Ονούφριου Διαβάτη και τιμωρήθηκαν με στέρηση μισθού δύο ημερών[477].

Ο φύλακας Γεώργιος Ρώσης, όντας υπεύθυνος για την ακτίνα (Ι) έκλεισε μόνο τους μοχλούς, χωρίς να κλειδώσει το κελί του Κωνσταντίνου Μέγγουλα (καταδικασμένου σε 6 ½ έτη) και το κελί του Διονύσιου Βαρθάλη (καταδικασμένου σε 2 έτη). Ο Δ/ντής θεώρησε ότι το έκανε επειδή τον δωροδόκησε ο κρατούμενος Μέγγουλας, ο οποίος ήταν σε θέση «να διαφθείρη τινά, πλούσιος ων» και τον απέλυσε[478].

Ο «φύλαξ–ξυλουργός» Φώτιος Δελβινιώτης ήταν υπεύθυνος για την εξωτερική εργασία όταν ο κρατούμενος Αντώνιος Λευτεριώτης, κατάδικος για 2 έτη «ένεκα κλοπής επιχαρακτηρίστου για την υπέρβασιν δυσκολιών», τράπηκε σε φυγή, μπροστά στα μάτια του φύλακα. Εκείνος περιορίστηκε να του φωνάξει να σταματήσει, αντί να τον κυνηγήσει και να τον πιάσει, κάτι που δεν θα ήταν δύσκολο, εφόσον ο Λευτεριώτης φορούσε στο πόδι του σιδερένιο κρίκο. Ο Δ/ντής χαρακτηρίζει την πράξη του φύλακα «ανανδρία» και τον απολύει, καθώς και στο

[475] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, έγγραφο της Εφορατικής Επιτροπής του Σωφρονιστηρίου (αποφάσεις) με ημ/νία 3-7-1856.

[476] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, Απόφαση της Εφορατικής Επιτροπής του Σωφρονιστηρίου με ημ/νία 3-7-1856.

[477] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 26, φφ. 44-46, Μάιος 1851 (συγκεντρωτική κατάσταση ποινών με ημ/νία 2/6/1851).

[478] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ.2, έγγραφο υπ' αρ. 1130/27-10-1854.

παρελθόν, είχε υποπέσει πολλές φορές σε παραλείψεις και είχε τιμωρηθεί με πρόστιμο (μείωση μισθού)[479].

Η απόλυση δεν γίνεται πάντα χωρίς αντίδραση εκ μέρους του υπαλλήλου ή συγγενών του. Όταν απολύθηκε ο φύλακας Σαλιών εξαιτίας οκνηρίας και παραλείψεων, παρουσιάστηκε δύο ώρες αργότερα στην είσοδο των Φυλακών ο γυναικάδελφός του, Σπυρίδων Παυλογιάννης, σεσημασμένος από την Ε.Α. για κάκιστη διαγωγή, ο οποίος άρχισε να φωνάζει για να βγει έξω ο Δ/ντής, εξαπέλυε απειλές κατά της ζωής του και λόγια που πρόσβαλλαν την τιμή και την οικογένειά του[480].

Προσηλυτισμός, ασέβεια προς τον ιερέα. Ο αρχιφύλακας Θωμάς Κυπριώτης, την ώρα του προαυλισμού, μοίραζε με το ζόρι στους κρατουμένους φυλλάδια με θρησκευτικό περιεχόμενο, γραμμένα στα ελληνικά. Επιπλέον, δεν έδειξε τον προσήκοντα σεβασμό στον Ιερέα των Φυλακών που έτυχε να είναι παρών[481].

Ο αρχιφύλακας-κουρέας Ιωάννης Κονοφάος κάνει συστηματικά εξυπηρετήσεις στους κρατουμένους, είτε τους προμηθεύει με είδη που απαγορεύονται. Για παράδειγμα, συνελήφθη να μεταφέρει εκτός φυλακής επιστολή κρατουμένου, η οποία δεν είχε ελεγχθεί από τον Δ/ντή, όπως προέβλεπε ο Κανονισμός. Αξίζει να σημειωθεί ότι στην επιστολή ο κρατούμενος ζητούσε από συγγενείς του να του στείλουν χρήματα μέσω του κουρέα[482].

Κάποιοι φύλακες χρησιμοποιούν το όνομα του Κοτζίρη προκειμένου να προμηθευτούν για τον εαυτό τους αναλώσιμα είδη του Σωφρονιστηρίου. Ο Δ/ντής τους επισημαίνει ότι απαγορεύεται ακόμη και για τον ίδιο η προμήθεια ειδών του καταστήματος, με εξαίρεση το λάδι για το άναμμα των λαμπών φωτισμού και τα ξύλα για τη θέρμανση του διαμερίσματός του, τα οποία δικαιούται ο εκάστοτε διευθυντής[483].

---

[479] Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Δ/ντής τον απολύει παρά το γεγονός ότι δεν είναι εύκολο να τον αντικαταστήσει, καθώς ήταν φύλακας με ειδικότητα ξυλουργού και ο Δ/ντής δεν γνωρίζει άλλον ικανό για τη συγκεκριμένη θέση, για να προτείνει στην Επιτροπή. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 3, έγγραφο υπ' αρ. 1233/7-8-1855.

[480] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 991/9-1-1854.

[481] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 12-13 (16-02-1849).

[482] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φ. 14 (30-03-1849).

[483] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 90, έγγραφο του Κοτζίρη με ημ/νία 22-11-1854. Σημειώνεται ότι έχει εξαχθεί από τα κατάστιχα του καταστήματος («estratto dai Registri dello Stabilimento»).

Πέραν των φυλάκων, δεν λείπουν οι παραβάσεις των κανονισμών εκ μέρους άλλων εργαζόμενων στο Σωφρονιστήριο ή των συνεργαζόμενων αστυνομικών υπαλλήλων. Ο «αιδεσιμότατος» Βασίλειος Μώρος, για παράδειγμα, παρέλαβε από το «Επιστολονομείο» Κέρκυρας μία επιστολή με αποστολέα τον κ. Βαφέα από τη Ζάκυνθο και παραλήπτη τον κρατούμενο Βασίλειο Αραβανή, την αποσφράγισε και τη διάβασε χωρίς να την ελέγξει πρώτα ο Δ/ντής. Η Εφορατική Επιτροπή αποφασίζει να του γίνει έγγραφη επίπληξη καθώς παρέβη τον κανονισμό περί αλληλογραφίας[484].

Σε επιθεώρηση του Δ/ντή στις καλλιέργειες του «περί τω Καταστήματι τούτου γηλόφου κατά το μεσημβρινόν τούτου μέρος», διαπιστώθηκε ότι ο Χωροφύλακας Χρήστος Κορατζούλης, κάτοικος Γαρίτσας, «εσφετερίσθη ενός μέρους των απαρθενευουσών τω Καταστήματι Γαιών και ταύτας εκαλλιέργησεν φυτεύων γαιόμυλα, αγκινάρες, αραβόσιτον και άλλα τοιαύτα δι' αποκλειστικήν αυτού ωφέλειαν». Επίσης, σφετερίστηκε «των πηλοδών γηλόφων» και πουλούσε σε ιδιώτες αγγειοπλάστες τον πηλό που ανήκει στην Κυβέρνηση[485].

4. Οι υπηρέτες (serventi) και οι παραστάτες (soprastanti).

Ο Δεσμοφύλακας επέλεγε κρατουμένους που είχαν φυλακιστεί για πλημμέλημα και τους χρησιμοποιούσαν ως υπηρέτες του καταστήματος, μετά από έγκριση της Ε.Α. και με τη συνδρομή της τοπικής κυβέρνησης[486]. Οι υπηρέτες στις φυλακές της πόλης απασχολούνταν 3 ώρες την ημέρα, από τις 8 π.μ. έως τις 11 π.μ.[487], η εργασία τους ήταν αμειβόμενη και αφορούσε στην καθαριότητα των κελιών και των κοινόχρηστων χώρων, το σερβίρισμα των γευμάτων και την προμήθεια τροφίμων από την αγορά, για τους κρατουμένους που δεν σιτίζονταν με έξοδα της Κυβέρνησης. Οι κρατούμενοι έδιναν την παραγγελία τους στους υπηρέτες μόνο μέσω του Δεσμοφύλακα και, αν κάποιος υπηρέτης δεχόταν κατευθείαν παραγγελία

[484] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, «Πρακτικά Εφορατικής Επιτροπής», με ημ/νία 9-10-1852.

[485] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 3, έγγραφο υπ' αρ. 1190/17-4-1855.

[486] Ως υπηρέτες μπορούσαν να προσληφθούν και εξωτερικοί συνεργάτες, αλλά η συνήθης πρακτική ήταν να χρησιμοποιούνται κρατούμενοι.

[487] Πράξη 17, 7ο Κοιν., (11/23-5-1840), άρθρο 63.

από κρατούμενο, παυόταν από τη θέση του υπηρέτη και κλεινόταν στην απομόνωση για 24 ώρες[488].

Ο θεσμός του υπηρέτη διατηρείται και στο Σωφρονιστήριο. Ο Οργανικός Νόμος ορίζει ότι ο Διευθυντής του Σωφρονιστηρίου επιλέγει όσους υπηρέτες κρίνει αναγκαίο μεταξύ των καταδίκων για πλημμελήματα των οποίων η ποινή δεν ξεπερνά τους 6 μήνες ή καταδίκων σε αστυνομικές ποινές[489]. Κύριο καθήκον τους είναι και πάλι η καθαριότητα των χώρων (διάδρομοι, αυλές, εργαστήρια, σχολείο, κρατητήρια, νοσοκομείο, φαρμακείο και Εκκλησία) και όποια άλλη εργασία τους ανατεθεί από τον Διευθυντή[490]. Επίσης, ο γιατρός επιλέγει όσους υπηρέτες χρειάζεται για να εργαστούν ως νοσοκόμοι ή ως βοηθοί στο Φαρμακείο[491].

Η θέση του υπηρέτη, κυρίως εκείνων στις φυλακές της πόλης, ήταν ζηλευτή, καθώς συνεπαγόταν αυξημένη ελευθερία κινήσεων, αλλά και οικονομικό όφελος. Χαρακτηριστική είναι η αίτηση του οφειλέτη δικαστικών τελών Φρειδερίκου Αμπατάνγκελο, ο οποίος οφείλει 19 σελήνια στο Επανορθωτικό Δικαστήριο και αιτείται το διορισμό του ως υπηρέτης: «ίνα με συγχωρήσετε ως βοηθόν των φυλακωμένων δια πάστρας και ούτως ηνμπορώ να πληρώνω καθημέρον ίσως και σώσω την φυλάκισίν μου δια να μην χάση την επίλοιπην φαμιλίαν μου, μην έχων παραμικράν εξοικονόμησιν παρά της τροφής των»[492].

Ένας άλλος τομέας στον οποίο απασχολούνταν επιλεγμένοι από τον Δεσμοφύλακα κρατούμενοι ήταν η εποπτεία της εξωτερικής εργασίας των κρατουμένων, κυρίως στις εργασίες καθαριότητας της πόλης. Επρόκειτο για τους λεγόμενους «παραστάτες» ή «soprastanti», οι οποίοι συχνά εκμεταλλεύονται την έξοδό τους από τη φυλακή για να διεκπεραιώσουν προσωπικές τους υποθέσεις.

Χαρακτηριστική είναι η απολογία του φυλακισμένου για χρέη Θωμά Βαρθολομαίου, ο οποίος εξηγεί στον Μοίραρχο της Ε.Α. ότι εργάζεται εδώ και 5 μήνες «εις το δημόσιον τραβάγγιο της χώρας» χωρίς να έχει δημιουργηθεί κανένα πρόβλημα. Χθες, όμως, που είχε *παραστάτη* τον κρατούμενο Λευθεριώτη, εκείνος έφυγε και του είπε μόλις τελειώσει την εργασία του να πάει να τον βρει σε ένα σπίτι στο Καντούνι

[488] Πράξη 17, 7ο Κοιν., (11/23-5-1840), άρθρο 64.

[489] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 144.

[490] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 145.

[491] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 146.

[492] Ε.Α., Φ. 773, υποφ. 10, φ. 2 (06-03-1852).

του κυρίου Μάστρακα και τον είδε που «εμπήκε εις ένα οσπίτιον όπου κατοικούνε δύο γυναίκες αμαρτωλές». Μόλις ο Βαρθολομαίος τελείωσε την εργασία του, πήγε από εκεί για να συναντήσει τον Λευτεριώτη και να επιστρέψουν μαζί στις φυλακές. Όμως, εκείνος δεν είχε τελειώσει ακόμη, ο Βαρθολομαίος ντράπηκε να τον περιμένει έξω από την πόρτα και αποφάσισε να πάει στην αγορά («στον φόρο») και να αγοράσει «2 όβολα λάχανα». Εκεί τον βρήκε ο Λευθεριώτης και άρχισε να τον βρίζει που αντί να τον περιμένει κάτω από το σπίτι έφυγε και πήγε στην αγορά. Όταν ο αρχιφύλακας («Κάπος») ρώτησε γιατί τσακώνονται ο παραστάτης κατηγόρησε τον Βαρθολομαίο ότι έφυγε από τον χώρο εργασίας και πήγε στη Σπηλιά[493].

Αντίστοιχα, ο κρατούμενος στις Φυλακές Αβράμη Αθανάσιος Πηλός, που εργαζόταν ως παραστάτης στις εργασίες του 3ου Διαμερίσματος της πόλης, δεν επέστρεψε στις φυλακές μαζί με τους κρατουμένους που επόπτευε, αλλά μία ώρα μετά από αυτούς. Ο Δεσμοφύλακας Ρίζος Αγιοβλασίτης θεώρησε ότι ήταν σφάλμα του Υποδεσμοφύλακα των Φυλακών Αβράμη, ο οποίος τον διόρισε ως υπηρέτη των φυλακών και ως επόπτη/παραστάτη στα δημόσια έργα, καθώς, επειδή του είχε μεγάλη εμπιστοσύνη, είχε χαλαρώσει την εποπτεία του προς αυτόν[494].

Παρά το γεγονός ότι αυτή η χαλαρότητα δεν ισχύει για τους υπηρέτες στο Σωφρονιστήριο και εκείνοι είναι σε πλεονεκτική θέση σε σχέση με τους υπόλοιπους κρατούμενους, καθώς έχουν έναν παραπάνω βαθμό ελευθερίας κινήσεων εντός της ακτίνας τους, συνεργάζονται με τους φύλακες και, όπως θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο, συχνά δωροδοκούνται από τους συγκρατούμενούς τους προκειμένου να τους κάνουν εξυπηρετήσεις.

[493] Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 34 (χ.χ.).

[494] Αξιοσημείωτο είναι ότι οι κρατούμενοι επέστρεψαν ασυνόδευτοι στις φυλακές, αφού ούτε η Guardia municipale δεν τους συνόδεψε. Ε.Α., Φ. 2, υποφ. 11, φ. 2 (10-06-1846), Φυλακές Αβράμη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV - Η ΔΙΑΒΙΩΣΗ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΙΣ ΦΥΛΑΚΕΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ, ΤΩΝ ΟΧΥΡΩΝ ΚΑΙ ΣΤΟ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ

«Είναι η κλεισούρα. Είναι η καθημερινή καταμέτρηση και το κλείδωμα δυο φορές την ημέρα, σαν να είσαι στοκ σε κάποια αποθήκη που κατεβαίνει για το καθημερινό ξεσκόνισμα από το ράφι και μετά πίσω στη θέση του».[495]

1. Η διαβίωση στις κοινοβιακές φυλακές της πόλης.

Καθ' ομολογία των ίδιων των υπευθύνων οι συνθήκες διαβίωσης των κρατουμένων στις φυλακές της πόλης (ιδίως στις «παλιές φυλακές») ήταν πολύ άσχημες, μάλιστα ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου Ι. Κοτζίρης χαρακτηρίζει την ατμόσφαιρα που επικρατεί στις φυλακές της πόλης «πανωλική»[496]. Οι αναφορές των Δεσμοφυλάκων και οι αιτήσεις των κρατουμένων συνηγορούν σε αυτόν τον χαρακτηρισμό: ομαδική κράτηση, υγρασία, έλλειψη υποδομών, έλλειψη καθαριότητας, κακή ποιότητα διατροφής, φθαρμένα ρούχα και παπούτσια, περιορισμός επισκεπτηρίου, είναι λίγα μόνον από τα στοιχεία που συνάγονται από τη μελέτη των αρχειακών πηγών.

Τύπος κράτησης. Τα κτήρια των φυλακών της πόλης της Κέρκυρας διαθέτουν ελάχιστα ατομικά κελιά, τα οποία χρησιμοποιούνται κυρίως ως τιμωρητικά, δηλαδή για την ποινή της απομόνωσης. Για τον κύριο όγκο των κρατουμένων η κράτηση είναι ομαδική, εντός σκοτεινών αιθουσών με χωρητικότητα για τον μισό αριθμό ατόμων, χωρίς καλό εξαερισμό, με κοριούς, υγρασία από τα νερά που τρέχουν από τη στέγη όταν βρέχει, κρύο το χειμώνα και αφόρητη ζέστη το καλοκαίρι.

Οι κρατούμενοι Ιωάννης Μούρεσης και Αναστάσης Τσιλιμπάρης περιγράφουν σε αίτησή τους τις δύσκολες συνθήκες διαβίωσης στις Παλιές Επανορθωτικές Φυλακές τον Αύγουστο του 1845: «εδώ δεν ημπορούμε να υποφέρομε τις κόριζες, την καύσην την πολήν, τον κόσμον που ήμεστεν πολή και ήνε και πολά παιδιά και η μισές κάμαρες ήνε σκούρες οπού δεν ημπορούμε που να ανακατωθούμε»[497].

---

[495] Θεοφίλου Τάσος, «32 βήματα», Εκδόσεις ΚΨΜ, Αθήνα 2015, σελ. 8.

[496] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 1082/6-7-1854: «την πανωλικήν ατμοσφαίραν των φυλακών της πόλεως…».

[497] Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 29 (21-08-1845).

Όπως έχουμε αναφέρει, ο Οργανικός Νόμος του 1845 ορίζει την ατομική κράτηση και για τις φυλακές και για τα σωφρονιστήρια (*Case di Detenzione, Case di Penitenza*), αλλά η έλλειψη χώρου των φυλακών της πόλης, συχνά ακυρώνει τη νομοθεσία τόσο σε ό,τι αφορά στην ατομική κράτηση όσο στον περίφημο διαχωρισμό μεταξύ καταδίκων, υποδίκων, ανηλίκων.

Για τους ανήλικους κρατούμενους οι κοινοβιακές φυλακές -ιδίως κατά την πρώτη εικοσαετία του Ιονίου Κράτους- είναι πραγματική κόλαση, καθώς έπεφταν συχνότατα θύματα βιασμού ή αποπλάνησης. Ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου Κοτζίρης, στηλιτεύοντας το σύστημα κοινοβιακής κράτησης, επισημαίνει ότι η σεξουαλική παρενόχληση ήταν μία πρακτική που, υποβοηθούμενη και από την ελλιπή φύλαξη, εκδηλωνόταν παντού και κάθε ώρα. Η μόνη λύση, σύμφωνα πάντα με τον Κοτζίρη, ήταν η ατομική κράτηση κατά τη διάρκεια της νύχτας και η εργασία κατά τη διάρκεια της ημέρας[498].

Οι περισσότεροι κρατούμενοι έχουν παραβατική συμπεριφορά εντός των φυλακών: είναι βίαιοι, μεθούν, χαρτοπαίζουν ή στοιχηματίζουν, κλέβουν, επιβεβαιώνοντας την πεποίθηση των υποστηρικτών του ατομικού συστήματος κράτησης ότι ο συγχρωτισμός εντός των φυλακών οδηγεί σε περαιτέρω διαφθορά και όχι σε σωφρονισμό των κρατουμένων. Ο υπόδικος Πέτρος Μαρκέζης υπέβαλε «ικετήρια» επιστολή προς τον Εισαγγελέα επειδή «ετέθη εις δωμάτιον μετά ατόμων ανομοίας τάξεως και τα οποία δια τας σκανδαλώδεις συνεντεύξεις των, αίτινες τείνουσιν εις το να προσβάλλουν, ως λέγει ο υπόδικος, την αιδώ και τα καλά ήθη, ταράττουν την ησυχίαν του»[499].

Ημερήσιο Πρόγραμμα. Σε όλες τις φυλακές της πόλης τηρείται το ίδιο ημερήσιο πρόγραμμα. Κατά τη διάρκεια του θερινού εξαμήνου (Απρίλιος-Σεπτέμβριος) οι κρατούμενοι ξυπνούν στις 05:00 το πρωί και για μία ώρα ασχολούνται με την καθαριότητα των δωματίων τους. Μεταξύ 06:00-11:00 απασχολούνται στις

[498] «Quale forza fisica avrebbero esercitato per respingere le violenze di viziosi, nel corso delle lunghe ore notturne? Forse la sorveglianza dei guardiani impedirebbe la corruzione? Io che fui a portata di conoscere e studiare l' organizzazione delle nostre prigioni a vita comune, vi rispondero che il vizio si faceva strada in ogni ora e dappertutto, e che il solo mezzo di reprimerlo non lo trovai che introducendo la separazione individuale nel corso della notte ed il travaglio nel giorno». Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 45.

[499] Ο Δεσμοφύλακας ισχυρίζεται ότι έτσι τον προστατεύουν από απόπειρα αυτοκτονίας: «τοιούτον μέτρον ελήφθη ίνα προληφθεί ίσως εκ μέρους του αυτοχειρίας, περί της οποίας έδωκεν υπονοίας, μετά την ανάγνωσιν επιστολής ήν ο αυτός κύριος αποπειράθη να πέμψη λαθραίως προς την οικογένειάν του». Ε.Α., Φ. 773, υποφ. 6, φ. 1-2, (22-7-1852), αναφορά του Δεσμοφύλακα Ρ. Αγιοβλασίτη (*Δεσμοφυλακείον Κερκύρας*) προς τον Γενικό Δ/ντή της Ε.Α. Γ.Ο. Λόρενς.

διάφορες εργασίες εντός ή εκτός των φυλακών, 11:00-14:00 διακόπτουν προκειμένου να γευματίσουν και να ξεκουραστούν και συνεχίζουν να εργάζονται μεταξύ 14:00-17:00. Κατά τη διάρκεια του χειμερινού εξαμήνου (Οκτώβριος-Μάρτιος) το ωράριο προσαρμόζεται ως εξής: 07:00-08:00 καθαρισμός δωματίων, 08:00-11:00 εργασία, 11:00-14:00 διάλειμμα και 14:00-16:00 εργασία[500].

Κάθε βράδυ, οι Δεσμοφύλακες όλων των τύπων φυλακών (Prigioni, Case di Disciplina, Case di Correzione κ.λπ.), κάθε βράδυ, πριν κλειδώσουν τις φυλακές, διενεργούσαν ονοματοκλησία (*appello nominale*), δηλαδή, φώναζαν τα ονόματα των κρατουμένων και όποιος άκουγε το όνομά του απαντούσε [501].

Υλική κατάσταση κτηρίων. Την διαβίωση των κρατουμένων στις φυλακές της πόλης δυσχεραίνει, έτι περαιτέρω, η κακή υλική κατάσταση των κτηρίων στα οποία στεγάζονται, ιδίως εκείνα του «Δεσμοφυλακείου» και της «Αστικής Κρατήσεως», τα οποία πλημμυρίζουν όταν βρέχει. Ο Δεσμοφύλακας Ρίζος Αγιοβλασίτης επισημαίνει στην Εκτελεστική Αστυνομία ότι επιβάλλεται η επισκευή των κτηρίων: «ούσης αναποφεύκτου τοιαύτης επισκευής, καθότι εις τους […] τυχόντας υετούς, έρρεον τα ύδατα εντός των δωματίων και οι φυλακίται πλαγιάζοντας επί της υγρασίας δια πολλάς επακολούθους ημέρας, επιζημιώνουσι την υγείαν των…»[502].

Καθαριότητα χώρων και σκευών. Η νομοθεσία ορίζει αυστηρούς κανόνες για την καθαριότητα των φυλακών, στην οποία οφείλουν να συμμετέχουν όλοι οι κρατούμενοι. Κάθε πρωί οι κρατούμενοι οφείλουν να βγάζουν στην αυλή τα κρεβάτια, τα τραπέζια, τα ρούχα και τα υπόλοιπα σκεύη των κελιών, για να αεριστούν και να λιαστούν. Όλα τα κελιά και οι κοινόχρηστοι χώροι πρέπει να σκουπίζονται και να πλένονται, τα δοχεία για τις ακαθαρσίες (*mastelli*) να αδειάζονται και να καθαρίζονται τουλάχιστον μία φορά την ημέρα και όταν δεν χρησιμοποιούνται να σκεπάζονται με το καπάκι τους. Ο Δεσμοφύλακας πρέπει να απολυμαίνει καθημερινά τους χώρους με τη μέθοδο του υποκαπνισμού, χρησιμοποιώντας τις «campagne fumiganti» που χρησιμοποιούσαν και τα στρατιωτικά νοσοκομεία.

Θα νόμιζε κανείς ότι οι κανόνες αυτοί διασφαλίζουν την καθαριότητα και την υγιεινή των φυλακών. Η πραγματικότητα, όμως, είναι πολύ διαφορετική: στις παλιές

[500] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 43. Για το ωράριο εργασίας βλ. και Πράξη 34, 5ου Κοιν., 11 Αυγ./3 Ιουλίου 1834, άρθρο 2.

[501] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 27.

[502] Ε.Α., Φ. 773, υποφ. 11, φ. 1 (26-02-1852).

φυλακές οι κρατούμενοι βαριούνται να κατέβουν στο αποχωρητήριο και ουρούν εντός του κτηρίου από την κορυφή της σκάλας του πρώτου ορόφου[503], ενώ, τη «δυσώδη» ατμόσφαιρα συμπληρώνουν οι αναθυμιάσεις από τις ακαθαρσίες που αποθηκεύονται στα δοχεία (*μαστέλες*) μέχρι να γεμίσουν και να μεταφερθούν εκτός του κτηρίου. Συχνά, μάλιστα, δεν υπάρχει η δυνατότητα προαυλισμού, κάτι που δυσχεραίνει ακόμη περισσότερο την κατάσταση. Η καταγγελία 17 κρατούμενων στις παλιές φυλακές προς τον Γενικό Δ/ντή της Ε.Α., είναι ενδεικτική: «Εμείς οι δέσμιοι σας κάνομε γνωστό ότι μας έχουν στερεμένο το διορισμένο φρέσκο ημέρες εννέα και μας λένε ότι είναι χαλασμένη η πόρτα και δεν ημπορούμε να βαστάξομε από την βρώμα και είμαστε όλοι αστενησμένοι. Δια ετούτο ζητάμε να προβλέψετε το ογληγορήτερον επειδή δεν ημπορούμε να υποφέρουμε και αν μιλήσουμε καέναν λόγο οι φύλακες μας φοβερίζουνε με το κασούνι και δια ετούτο σας το κάνομε γνωστό…»[504].

Προσωπική υγιεινή. Στους κρατούμενους χορηγούνται από την πολιτεία κάθε δέκα ημέρες 2 ουγκιές σαπούνι για την προσωπική τους καθαριότητα. Μία φορά την εβδομάδα τους ξυρίζει ο διορισμένος κουρέας των φυλακών[505], αν και υπάρχουν καταγγελίες ότι μένουν «άπαστροι του προσώπου το ξούρισμα»[506].

Πλύσιμο ενδυμάτων. Το πλύσιμο των ρούχων είναι ένα από τα θέματα που προβληματίζει ιδιαίτερα τους κρατούμενους, καθώς εξαιτίας της φύσης της εργασίας τους, στην καθαριότητα της πόλης ή στην οδοποιία, λερώνονται συχνά και πολύ. Όπως αναφέρουν στην Ε.Α., η ποσότητα σαπουνιού που τους χορηγείται δεν φτάνει ούτε για να πλυθούν οι ίδιοι, πόσω μάλλον για να πλύνουν και τα ρούχα τους και ζητούν η πολιτεία να διορίσει μία πλύστρα («λαβαντιέρα»). Αξίζει να αναφέρουμε κάποια από τα επιχειρήματα που χρησιμοποιούν κρατούμενοι, σε δύο διαφορετικές ομαδικές αιτήσεις για *λαβαντιέρα*: βασικό επιχείρημα σε αίτηση εννέα (9) κρατουμένων τον Σεπτέμβριο του 1845 ήταν ότι ο Δ/ντής της Ε.Α. «όντας Άγγλος και ευγενής θα θέλει να δουλεύουμε και να είμαστε παστρικοί»[507]. Ένα χρόνο μετά δεκατρείς (13) φυλακισμένοι με καταγωγή από νησιά εκτός Κέρκυρας, οι οποίοι δεν

[503] Ε.Α., Φ. 1711, υποφ. 1, φ. 11 (9-7-1849, Παλιές Φυλακές).

[504] Ε.Α., Φ. 646, υποφ. 3, φ. 1 (07-04-1853) και Ε.Α., Φ. 1711, υποφ. 2, αναφορά Δεσμοφύλακα Αγιοβλασίτη με ημ/νία 19-03-1848.

[505] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 35.

[506] Ε.Α., Φ. 752, υποφ. 2, φφ. 1- 2 (24-06-1856).

[507] Ε.Α., Φ. 1616, αίτηση με ημ/νία 07-09-1845.

έχουν συγγενή εκτός φυλακής, για να τους πλένει τα ρούχα και μένουν βρώμικοι και γεμίζουν ψείρες, εξηγούν σε αίτησή τους ότι το σαπούνι δεν φτάνει «όχι μόνον να πλύνωμεν τα αλλαξήματά μας αλλά ούτε βρωμισμένοι όντες να πλενώμεθα εις τα χείρας και να εβγάζομεν τας ακαθαρσίας οπού όλην την ημέρα μεταχειριζόμεθα εις τας Δημοσίας εκδουλεύσεις» και αν πλύνουν «πλημμυρίζουν τα ριπισμένα νερά εις όλην την φυλακήν και δεν ημπορούμεν να μετατοπισθούμεν δια καμίαν εργασίαν μας αναγκαία…». Αιτούνται λοιπόν, να διοριστεί μία δημόσια πλύστρα: «όπως προσδιορίσετε μίαν Δημοσίαν πλύστρα γυναίκα δια να μας πλένει ολονών των καταδικασμένων τα αλλαξήματά μας τουλάχιστον τρεις φορές τον μήναν, καθώς γίνεται τούτο εις όλας τας άλλας Νήσους…»[508].

Ένδυση. Η Εκτελεστική Αστυνομία χορηγεί -κατά την κρίση της- είδη ένδυσης και ιματισμού (ρούχα, παπούτσια, κλινοσκεπάσματα) στους κρατουμένους που είναι άποροι, αλλά και σε καταδίκους σε μικρές επανορθωτικές ποινές, σε κάθε αλλαγή εποχής. Οι κρατούμενοι απαγορεύεται να τα πουλήσουν ή να τα χαρίσουν καθώς πρέπει να επιστραφούν στην υπηρεσία κατά την αποφυλάκιση του κρατουμένου, με ευθύνη του Δεσμοφύλακα[509].

Δεν υπάρχει, όμως, πάντα επάρκεια αυτών των ειδών. Η περίπτωση του κατάδικου σε 13 έτη δημόσια εργασία με αλυσίδες, Στέλιου Προβατά είναι χαρακτηριστική: ζητά να του χορηγηθούν «εκείνα τα σκουτιά οπού διορίζει ο νόμος», καθώς τα δικά του έχουν φθαρεί, δεν έχει παπούτσια κατά συνέπεια δυσκολεύεται να εργαστεί και επιπλέον δεν έχει κουβέρτα («βελτζάδα») και κοιμάται «στην ξερή την τάβλα»[510].

Η Εκτελεστική Αστυνομία, προσπαθεί να αντιμετωπίσει την έλλειψη ενδυμάτων και ιματισμού με εκείνα που περισσεύουν στο Σωφρονιστήριο. Με έγγραφό της, τον Μάιο του 1853, ζητάει από το Σωφρονιστήριο να στείλει στις φυλακές της πόλης τα «άχρηστα και πεπαλαιωμένα ιμάτια άτινα διατηρώνται εις τας αποθήκας του Καταστήματος και τα οποία ήθελον χρησιμεύση προς ένδυσιν μέρους τινός των εν τη πόλει δεσμωτηρίων δεσμίων». Όμως, πάγια τακτική του Σωφρονιστηρίου είναι τα

[508] Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, αίτηση με ημ/νία 13-10-1846, (Δεσμωτήριον Κερκύρας).

[509] Πράξη 17, 7ο Κοιν., (11/23-5-1840), άρθρα 66-70.

[510] Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 5, αίτηση με ημ/νία 21-08-1844. *Ex margine* ο Δεσμοφύλακας σημειώνει ότι ο ρουχισμός του αιτούντος είναι σε καλή κατάσταση, μάλλινη κουβέρτα δεν του χρειάζεται γιατί είναι καλοκαίρι και παπούτσια του έχουν πρόσφατα χορηγηθεί.

είδη που έχουν παλιώσει να πωλούνται σε δημοπρασίες[511]. Ένα ακόμη δείγμα της διαφοράς συνθηκών διαβίωσης μεταξύ πόλης και σωφρονιστηρίου, αλλά και της προτεραιότητας που το Σωφρονιστήριο έδινε στην εξοικονόμηση πόρων για το κράτος.

Διατροφή. Οι περισσότεροι κρατούμενοι των κοινοβιακών φυλακών διατρέφονται ή συμπληρώνουν τη χορηγούμενη διατροφή με φαγητό που τους φέρνουν συγγενείς τους. Όπως, σημειώνει ο Δ/ντής Κοτζίρης το φαγητό στις κοινοβιακές φυλακές είναι περιζήτητο και ποικίλα χρήσιμο: ένας κρατούμενος μόλις έχει παραλάβει από τη σύζυγο ή την ερωμένη του ένα πιάτο φαγητό. Αν δεν του αρέσει το φαγητό θα αρχίσει να βρίζει και να βλαστημάει και θα της γυρίσει την πλάτη, αλλά θα κρυφτεί σε μία γωνία της φυλακής να το καταβροχθίσει, ακόμη και αν δεν πεινάει εκείνη την ώρα, καθώς γνωρίζει ότι αν κρατήσει κάτι για το βράδυ μετά από λίγα λεπτά θα του το κλέψουν οι συγκρατούμενοί του ή ο ίδιος θα το παίξει στα χαρτιά ή θα το χρησιμοποιήσει για να διαφθείρει κάποιον αδύναμο και πεινασμένο ανήλικο[512].

Οι περισσότεροι κρατούμενοι πληρώνουν για τη διατροφή (*diaria*) τους με το μισθό από την εργασία τους, αν και κάποιοι διαμαρτύρονται ότι δεν τους καταβάλλουν το μεροκάματο που δικαιούνται[513]. Όσοι έχουν την οικονομική δυνατότητα παραγγέλνουν στους «υπηρέτες» του καταστήματος να τους ψωνίσουν τρόφιμα από την αγορά. Οι υπηρέτες μπορούσαν όχι μόνο να αγοράζουν τρόφιμα πέραν όσων χορηγούσε η κυβέρνηση, αλλά και να τα μαγειρεύουν έξω από την είσοδο της φυλακής: «si permette loro di acquistare degli alimenti oltre a quelli che giornalmente ricevono dal Governo, e di cuocerli fuori del Recinto delle Carceri»[514]. Επρόκειτο για μία συνήθεια των παλαιότερων χρόνων, που όπως φαίνεται, παρά την αλλαγή στη νομοθεσία, κάποιοι φύλακες εξακολούθησαν να την εφαρμόζουν,

[511] Ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου απαντά ότι δεν μπορεί να ικανοποιήσει το αίτημα της Εκτελεστικής Αστυνομίας διότι στις 17 Μαΐου 1853 τον διέταξε η Εφορατική Επιτροπή «την δια πλειστηριασμού πώλησιν των ιματίων τούτων», η πώληση πραγματοποιήθηκε και τα χρήματα εστάλησαν στον Τοπικό Θησαυροφύλακα. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 994/11-01-1854.

[512] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 39.

[513] Σε αίτησή τους προς τον Έπαρχο κρατούμενοι καταγγέλλουν -μεταξύ άλλων- ότι δεν τους δίνουν τις «διάριες» από την εργασία τους. Ε.Α., Φ. 752, υποφ. 2, φφ. 1- 2, έγγραφο με ημ/νία 24-06-1856.

Άλλοι διαμαρτύρονται ότι ο Δεσμοφύλακας τους στέλνει στη δημόσια εργασία, όπου εργάζονται χωρίς μισθό, για μία «λευτή» ψωμί και μία κούπα «νερομανέστρα» χωρίς λάδι. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 94, έγγραφο με ημ/νία 14-9-1857.

[514] Ε.Α., Φ. 2, υποφ. 8, φφ. 1-6 (25-08-1846).

επιτρέποντας, σε όσους κρατούμενους εμπιστεύονταν, να μαγειρεύουν έξω από τη φυλακή[515]. Οι άποροι διατρέφονταν με έξοδα του κράτους[516] και οι κρατούμενοι για πολιτικά χρέη μπορούσαν να απαιτήσουν από τον πιστωτή (*creditore*) τους τα έξοδα διατροφής[517].

Τα είδη διατροφής τα προμήθευαν στις φυλακές εργολάβοι-προμηθευτές (*κοντρατόροι*), μέσω συμβάσεων τροφοδοσίας που υπέγραφαν με το κράτος. Σε κάθε κρατούμενο χορηγούνταν καθημερινά 2 λίβρες ψωμί από αλεύρι σίτου, 4 ουγγιές (once) ζυμαρικά σε ζωμό σούπας μαγειρεμένης με λίγο λάδι, 2 ουγγιές τυρί ή παστό ψάρι. Στη διάρκεια της εβδομάδας η σούπα ζυμαρικών εναλλασσόταν ανά δύο μέρες με σούπα λαχανικών. Κάθε Τετάρτη, Παρασκευή και κάθε άλλη μέρα νηστείας, αντί για τυρί ή παστό ψάρι χορηγούσαν στους κρατούμενους πατάτα, ψωμί και 6 ουγγιές ελαιόκαρπου. Την ημέρα των Χριστουγέννων και του Πάσχα τους χορηγούσαν ½ λίβρα κρέας. Τέλος, σε κάθε κρατούμενο χορηγούσαν μία πίντα κρασί την ημέρα[518]. Ο Δεσμοφύλακας έλεγχε ότι το νερό που χορηγούσαν στους κρατουμένους ήταν φρέσκο και δεν είχε μείνει στο ντεπόζιτο πάνω από 24 ώρες[519].

Σε όλη τη διάρκεια της περιόδου που μελετούμε συναντούμε πλήθος ατομικών ή ομαδικών καταγγελιών κρατουμένων στις φυλακές της πόλης που αφορούσαν στην κακή ποιότητα του φαγητού και σε όλες υποδεικνύεται ως υπεύθυνος ο εκάστοτε προμηθευτής. Σε αίτηση του 1853 οκτώ κρατούμενοι για πολιτικά χρέη εκφράζουν το «παράπονο» ότι ο «κύριος κοντρατόρος» δεν προμηθεύει καλής ποιότητας ψωμί, ούτε «μανέστρα», ούτε τυρί, ούτε σαλάμι. Μάλιστα τονίζουν ότι δεν είναι ούτε καν «τρίτης» ποιότητας, δεν κάνει ούτε για να τα φάνε τα σκυλιά… και ανησυχούν ότι

---

[515] Οι κρατούμενοι Δημήτριος Πάνος (κατάδικος σε 13 έτη φυλάκισης για ένοπλη ληστεία) και Νικόλαος Αυλωνίτης (κατάδικος σε 2 έτη δημόσιας εργασίας για ληστεία), πήραν άδεια από τον Φύλακα Σπύρο Καστελλάνο να μαγειρέψουν στην αυλή έξω από το κτήριο των φυλακών χωρίς επιτήρηση («di cucinare entro la cortile della parte opposta delle prigioni senza essere custoditi da alcuno») και αυτό βγήκε στην επιφάνεια επειδή απέδρασαν. Ο Φύλακας ομολόγησε ότι τους είχε εμπιστοσύνη και δεν ήταν η πρώτη φορά που τους το επέτρεπε. Η έρευνα αποκάλυψε την επιβίωση αυτής της παλαιότερης πρακτικής «provenga dalla pratica che avevasi pochi anni addietro di cucinare nel Recinto delle Carceri la pasta che come parte della Ragione viene fornita ai prigionieri». Ε.Α., Φ. 2, υποφ. 8, φφ. 1-6 (25-08-1846).

[516] Πράξη 17, 7ο Κοιν., 11/23-5-1840, άρθρο 57.

[517] Πράξη 17, 7ο Κοιν., 11/23-5-1840, άρθρο 56.

[518] Πράξη 17, 7ο Κοιν., 11/23-5-1840, άρθρο 58 και άρθρο 65. Ο Δεσμοφύλακας μπορεί να ζητήσει από την Ε.Α. την άδεια να χορηγεί κάθε Κυριακή μισή πίντα κρασί σε κάθε άπορο κρατούμενο που έχει δείξει καλή διαγωγή, τόσο στη φυλακή όσο στη δημόσια εργασία (άρθρο 60).

[519] Πράξη 17, 7ο Κοιν., (11/23-5-1840), άρθρο 17.

θα αρρωστήσουν αν συνεχίσουν να διατρέφονται με αυτά τα είδη[520]. Η απάντηση του Δεσμοφύλακα είναι ότι τα χορηγούμενα προϊόντα εξετάζονται πάντα από τον Αρχίατρο πριν μοιραστούν στους κρατουμένους και αν διαπιστωθεί ότι είναι κακής ποιότητας τότε επιστρέφονται στον «εργολάβο», ο οποίος υποχρεούται να τα αντικαταστήσει[521].

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι κρατούμενοι είχαν μεν το δικαίωμα να διαμαρτυρηθούν για την ποιότητα της διατροφής τους, όμως, αν η καταγγελία τους κρινόταν ως αναληθής, ρίσκαραν να τιμωρηθούν αυστηρά, συχνά μάλιστα η ποινή περιλάμβανε μείωση τροφής (!). Έτσι, αρκετοί ήταν εκείνοι που προτιμούσαν να υποκριθούν ασθένεια, ώστε να μεταφερθούν στο Νοσοκομείο, όπου η διατροφή ήταν, κατά κανόνα, καλύτερη.

Προαυλισμός. Η νομοθεσία προβλέπει τον προαυλισμό των κρατουμένων δύο φορές την ημέρα, τις ώρες που θα καθορίσει ο Πρωθίατρος, για τουλάχιστον 2 ώρες την κάθε φορά, αν ο καιρός το επιτρέπει[522]. Όμως, σύμφωνα με την απογραφή των κτηρίων φυλακών του έτους 1837, αυλή διέθεταν μόνον οι φυλακές πίσω από τα Δικαστήρια («Αστικές»), οι Εγκληματικές φυλακές (πρώην «Βαϊλάτο») και οι φυλακές του Οχυρού Αβράμη -ένα ακόμη δείγμα της διαφοροποίησης των συνθηκών κράτησης μεταξύ κρατουμένων ίδιας ποινικής βαθμίδας, ανάλογα με το κτήριο.

Αιτήσεις και Αλληλογραφία. Ο Δεσμοφύλακας υποχρεούται να διαβιβάζει κάθε αίτημα ή καταγγελία των κρατουμένων (*petizione o reclamo*) στην αρμόδια αρχή, ακόμη και αν αυτό στρέφεται εναντίον του ιδίου και οφείλει να διαβάζει την προσωπική αλληλογραφία των κρατουμένων, ώστε να εντοπιστεί κάποιο γραφόμενο που θα αφορούσε στην Κυβέρνηση[523].

Επισκεπτήριο. Οι κρατούμενοι έχουν το δικαίωμα να επικοινωνούν με συγγενείς και γνωστούς τους δύο φορές την εβδομάδα, την Κυριακή και την Πέμπτη από τις 9

[520] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 94, έγγραφο υπ' αρ. 290/2-9-1853.

[521] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 94, έγγραφο υπ' αρ. 195/2-9-1853 και υπ' αρ. 1594/30-9-1857: «δεν διανέμονται ειμή μετά την επιθεώρησιν του Αρχιάτρου ή του βοηθού του και οσάκις ταύτα ευρεθώσιν κακής ποιότητος ο εργολάβος υποχρεούται να πέμψει έτερα…». Βλ. και Πράξη 17 του 7ου Κοιν. (11/23-5-1840), άρθρο 62.

[522] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 31.

[523] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 18.

π.μ. έως τις 3 μ.μ.[524] Οι επισκέψεις γίνονται σε αίθουσες επισκεπτηρίου που ονομάζονται «Parlatorii», παρουσία του Δεσμοφύλακα ή ενός υπαλλήλου των φυλακών και δεν ξεπερνούν σε διάρκεια τη μισή ώρα. Οι δικηγόροι (*avvocati, intervenienti*) μπορούν να επισκεφθούν τον πελάτη τους οποτεδήποτε παρουσιαστεί ανάγκη, στην ίδια αίθουσα, όλες τις ημέρες και ώρες που είναι ανοικτές οι φυλακές. Ο Δεσμοφύλακας δεν παρίσταται σε αυτές τις συναντήσεις, αλλά λαμβάνει τα απαραίτητα μέτρα για να αποφευχθεί τυχόν απόδραση[525]. Οι πολιτικοί οφειλέτες έχουν το δικαίωμα να επικοινωνούν στο δωμάτιο επισκεπτηρίου με όποιον επιθυμούν, όλες τις ημέρες και ώρες που είναι ανοικτό το κατάστημα[526].

Προσωρινές άδειες ή αποφυλάκιση με εγγύηση. Πολλές είναι οι αιτήσεις κρατουμένων με οικογενειακές υποχρεώσεις να τους επιτραπεί από την Ε.Α. η επικοινωνία με συγγενείς τους ή να τους δοθεί η άδεια να επισκεφθούν συγγενή σε περίπτωση ασθενείας, ή να μεταβούν στην οικία τους για να διευθετήσουν οικογενειακά θέματα. Τα περισσότερα από αυτά τα αιτήματα απορρίπτονται, ακόμη και όσα αφορούν επίσκεψη σε ασθενείς συγγενείς[527]. Όταν, όμως, υπήρχε η δυνατότητα καταβολής χρηματικής εγγύησης, τότε μπορούσε να εγκριθεί ακόμη και αίτημα αποφυλάκισης, όπως, έγινε στην περίπτωση του κρατούμενου Αθανάσιου Μάνεση, ο οποίος ζήτησε προσωρινή αποφυλάκιση με εγγύηση, για να συντρέξει την οικογένειά του[528].

Η ανάγκη ενασχόλησης με οικογενειακές υποθέσεις χρησιμοποιείται και ως δικαιολογία προκειμένου κάποιος δραπέτης να δικαιολογήσει την απόδρασή του, όπως στην περίπτωση του δραπέτη από τις φυλακές Αβράμη Νικόλαου Κουλούρη από τους Αργυράδες, ο οποίος ισχυρίστηκε ότι απέδρασε προκειμένου να

---

[524] Το επισκεπτήριο μπορεί να γίνει διαφορετική μέρα και ώρα, σε διαφορετική αίθουσα, κατόπιν ειδικής διαταγής του Επιθεωρητή της Ε.Α. , πάντα παρουσία του Δεσμοφύλακα ή άλλου υπαλλήλου.

[525] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 38.

[526] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρα 39-40.

[527] Η αίτηση του κρατούμενου Στεφανή Ορδίτα προς τον Μοίραρχο της Ε.Α. για να επισκεφθεί την άρρωστη μητέρα του, με συνοδεία χωροφύλακα, επειδή κινδυνεύει να πεθάνει, απορρίπτεται με τη σημείωση: «Η μητέρα του είναι πολύ καλύτερα και δεν χρειάζεται να πάει». Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 40 (14-09-1846).

[528] «να σου δώσω μιαν πετζαρία δια να με ελευθερώσεις έσοντας και έχω απάνου μου φαμιλίαν και ανήλικα παιδιά και έχω και το καΐκι εις την θάλασσαν μοναχό, επειδή δεν έχω κανένανε να μου κοιτάξει τη φαμίλια μου και κινδυνεύουνε από την πείνα και το ολίγο το πτωχικό μου…». Η συγκεκριμένη αίτηση γίνεται δεκτή, καθώς στο περιθώριο του εγγράφου σημειώνεται: «fu licenziato quest' oggi alle ore 2 pm». Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 41 (09-09-1846).

τακτοποιήσει οικογενειακές υποθέσεις («mettere in ordine gl' affari famigliari») και μετά σχεδίαζε να επιστρέψει στη φυλακή[529].

Πνευματική, θρησκευτική υποστήριξη. Ο ρόλος των ιερέων, εφημερίων κ.λπ. εκπροσώπων της θρησκείας ήταν, διαχρονικά, πολύ σημαντικός σε όλες τις δυτικές φυλακές. Στις κοινοβιακές φυλακές της Κέρκυρας, κατά την πρώτη περίοδο της Βρετανικής Προστασίας, κάθε Κυριακή και στις καθορισμένες αργίες/εορτές, ο επιτετραμμένος ιερέας της Ε.Α. (*Pubblico Curato al Dipartimento di P.E.*) ή ο ιερέας (*Sacerdote*) που διόριζε η Κυβέρνηση, επισκέπτεται τις «προσωφρονιστικές» φυλακές, απαγγέλλει προσευχές, νουθετεί τους κρατουμένους σύμφωνα με το Ευαγγέλιο και τους προσφέρει όποια επιπλέον πνευματική υποστήριξη κρίνει αναγκαία[530]. Ο ρόλος αυτός του ιερέα διατρανώνεται, όπως θα δούμε, μετά τη δημοσίευση του Οργανικού Νόμου και την έναρξη λειτουργίας του Σωφρονιστηρίου, καθώς η θρησκεία αποτελεί στο εξής πυλώνα του σωφρονιστικού συστήματος.

Ιατρική περίθαλψη. Ο *Πρωθίατρος* (*Proto-Medico*) ή ο «Συμβοηθός» του (*Assistente*) πρέπει να επισκέπτονται καθημερινά το συγκρότημα των φυλακών και -αν δεν υπάρχουν ασθενείς- τουλάχιστον 3 φορές την εβδομάδα[531]. Σε περίπτωση ασθένειας εξετάζουν τον ασθενή και ορίζουν φαρμακευτική αγωγή και θεραπεία, η οποία έως το 1840 έπρεπε να εγκριθεί από την δικαστική αρχή που είχε καταδικάσει τον ασθενή κρατούμενο και μετά το 1840 από την Εκτελεστική Αστυνομία[532].

Η ασθένεια δημιουργεί στους κρατουμένους και οικονομικό πρόβλημα, καθώς δεν τους επιτρέπει να εργαστούν. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να χάνουν τα μεροκάματα και να μην είναι σε θέση να πληρώσουν για την διατροφή τους, δημιουργώντας έναν φαύλο κύκλο σε ό,τι αφορά στην υγεία τους. Η μόνη λύση είναι να τους στείλουν στο Νοσοκομείο για νοσηλεία, καθώς, όπως έχουμε ήδη αναφέρει εκεί η διατροφή ήταν καλή. Αναφέρουμε την περίπτωση του κρατούμενου στις παλιές φυλακές για πολιτικά χρέη Ανδρέα Ρουβά, ο οποίος ήταν άρρωστος με πυρετό και πονοκέφαλο, δεν είχε φάει δύο μέρες, ζήτησε να τον δει γιατρός, ήρθε ο γιατρός Αλεξάκης, τον εξέτασε και του διόρισε να πάρει ένα «ιατρικό». Το

[529] Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 42 (01-10-1846).

[530] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 71.

[531] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 5.

[532] «Regolamento riguardante le Attribuzioni del Custode delle Pubbliche Carceri, e le discipline interne delle medesime», 10-10-1817, άρθρο 9 και «Πράξις της Γερουσίας συνιστώσα τους περί των Δεσμωτηρίων Κανονισμούς», Α' συνάθροισις της 7ης Γερουσίας, Αριθ. ΙΖ, 11/23-5-1840, άρθρο 15.

πρόβλημά του ήταν, όπως αναφέρει σε αίτησή του ο κρατούμενος, ότι δεν είχε καθόλου χρήματα: «ούτε έναν οβολόν να κυβερνηθώ, ούτε σκουτί να πέσω, αλλά πέπτω εις την ξερή την ταύλα». Στην αίτησή του ζητάει από την Ε.Α. να τον στείλει στο νοσοκομείο («οσπιτάλε»), διαφορετικά θα «αποθάνει»[533].

Αυτοκτονίες. Δεν είναι λίγοι οι κρατούμενοι που δεν έχουν τη δύναμη να αντέξουν τη ζωή της φυλακής και αποπειρώνται να αυτοκτονήσουν. Οι περισσότερες από αυτές τις απόπειρες κρίνονται από το γιατρό είτε ως ψεύτικες[534] είτε ως αποτέλεσμα προϋπάρχουσας ψυχασθένειας[535].

Παραβατικές συνήθειες και συμπεριφορές. Οι κρατούμενοι στις κοινοβιακές φυλακές της Κέρκυρας, όπως θα δούμε αναλυτικά στο κεφάλαιο για την παραβατικότητα, είχαν πάθος με τον τζόγο, ξοδεύοντας χρήματα ή δανειζόμενοι βάζοντας ενέχυρο προσωπικά τους είδη για να παίξουν καθημερινά χαρτιά ή άλλα τυχερά παιχνίδια. Η ώρα περνάει ευκολότερα με το τραγούδι ή σκαρώνοντας φάρσες εις βάρος άλλων κρατουμένων. Πάθος έχουν και με το κάπνισμα και με το ποτό που και τα δύο απαγορεύονται από τη νομοθεσία, αλλά εκείνοι βρίσκουν πάντα τον τρόπο να ξεφεύγουν και να επιδίδονται σε αυτές τις συνήθειες.

2. Η διαβίωση στις φυλακές των οχυρών Αβράμη και Γεώργιος.

2.α. Οχυρό Αβράμη. Η πλειοψηφία των κρατουμένων στο Οχυρό Αβράμη είναι βαρυποινίτες ή ισοβίτες για κακούργημα, όμως, με έναν υποτυπώδη διαχωρισμό

---

[533] Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 26, Παλιές Φυλακές (13/25-07-1845).

Σε περίπτωση ασθενείας οι κρατούμενοι των φυλακών της πόλης μεταφέρονταν είτε στο Νοσοκομείο των Πτωχών (*Ospedale dei Poveri*) -βλ. Ε.Α., Φ. 1618, υποφ. 2, φ. 2, αναφορά Δεσμοφύλακα Αγιοβλασίτη με ημ/νία 27 Μαΐου 1835- είτε στο Νοσοκομείο στο προάστειο Μαντούκι, όπου από το 1820 είχε παραχωρηθεί προς χρήση Νοσοκομείου «εκτεταμένον οίκημα εν Μανδουκίω εις θέσιν Καρτέρια». Κεφαλλωνίτης Γεώργιος, «Ιστορία του Αστικού Νοσοκομείου Κερκύρας», Ανακοινώσεις Β' Πανιονίου Συνεδρίου, Ζάκυνθος 26/27-9-1938, «Κερκυραϊκά Χρονικά», Κέρκυρα 1967, σελ. 60. Το 1851 το Αστικό Νοσοκομείο στεγάστηκε σε νεόδμητο κτήριο έναντι του Σωφρονιστηρίου (σημερινό κτήριο 3ου και 4ου Γυμνασίου).

[534] Αναφέρουμε για παράδειγμα την περίπτωση του κρατούμενου Vincenzo Marchesi ο οποίος όταν πληροφορήθηκε την καταδίκη του σε 11 έτη δημόσια έργα, αποπειράθηκε να αυτοκτονήσει με χάπια, αλλά ο γιατρός που τον εξέτασε αποφάνθηκε ότι δεν βρήκε σημάδια δηλητηρίασης και ότι ο κρατούμενος υποκρίθηκε ότι αποπειράθηκε να αυτοκτονήσει προκειμένου να αποφύγει τη μετάβασή του στις φυλακές. Σε επιστολή που έγραψε πριν την απόπειρα κατηγορεί τους γονείς του ότι τον παρέδωσαν στα χέρια της Αστυνομίας ενώ ήταν αθώος. Επίσης, την απόπειρα αυτοκτονίας του Σωτήρη Γούλφ που προσπάθησε να απαγχονιστεί φτιάχνοντας θηλιά με το πουκάμισό του, όντας κλεισμένος στην απομόνωση, την οποία ο Δεσμοφύλακας και ο γιατρός της φυλακής Δ. Φούλιας υποστηρίζουν ότι ήταν ψεύτικη. Ε.Α., Φ. 1675, φ. 2 (03-07-1859).

[535] Βλ. παρούσα μελέτη, Κεφ. V, ενότητα «Η ψυχική υγεία των κρατουμένων».

μεταξύ των χώρων κράτησης, στο Οχυρό κρατούνται και άλλες κατηγορίες κρατουμένων, ακόμη και ανήλικοι.

Το ημερήσιο πρόγραμμα δεν διαφέρει ιδιαίτερα από εκείνο των κρατουμένων στις φυλακές της πόλης. Όμως, η εργασία τους είναι σκληρότερη καθώς απασχολούνται σε έργα διαμόρφωσης των χώρων του ίδιου του οχυρού, υπό την αυστηρή επίβλεψη στρατιωτικών φρουρών, είτε στα ναυπηγεία στο Μαντούκι, είτε στην οδοποιία στη Γαρίτσα. Εκ περιτροπής οι κρατούμενοι συνοδεύουν στο διπλανό προάστιο Σαρόκο τους υπεύθυνους τροφοδοσίας υπαλλήλους για τα ψώνια των προμηθειών της φυλακής, ή μεταφέρουν νερό από παρακείμενες στέρνες ή πηγάδια.

Η κράτηση είναι κοινοβιακού τύπου και αυτό οδηγεί σε προστριβές μεταξύ των κρατουμένων, κάτι που, άλλωστε, είναι σύνηθες σε όλες τις φυλακές. Η μέθη και ο τζόγος δημιουργούν προστριβές, που εκδηλώνονται με ύβρεις, χειροδικίες και, ενίοτε, σοβαρούς τραυματισμούς.

Η διατροφή περιλαμβάνει τα ίδια είδη που περιγράψαμε για τις φυλακές της πόλης, με τη διαφορά ότι εδώ επιτρέπεται στους κρατουμένους να μαγειρέψουν το φαγητό τους στην αυλή της φυλακής, αρκεί να διαθέτουν τσουκάλι και τρόφιμα[536]. Το μαγείρεμα είναι συνήθης επιλογή των κρατουμένων, καθώς η χορηγούμενη από την κυβέρνηση διατροφή είναι κακής ποιότητας. Ενδεικτικά αναφέρουμε ομαδική αίτηση φυλακισμένων στο Οχυρό Αβράμη που ζητούν τα ζυμαρικά (η «μανέστρα») που τους σερβίρουν να είναι καλύτερης ποιότητας και να έχουν μέσα λάδι. Καταγγέλλουν ότι ο εργολήπτης (*imprenditore*) τροφοδοσίας δεν μαγειρεύει ο ίδιος, όπως προβλέπεται στο συμβόλαιο, αλλά έχει αναθέσει την εργασία αυτή σε έναν από τους Φύλακες, τον Σπυρίδωνα Καστελάνο, πληρώνοντάς τον 7 κολονάτα το μήνα, κάτι που απαγορεύεται για δημόσιο υπάλληλο από το νόμο[537].

2.β. Οχυρό Γεώργιος. Σε αντίθεση με τις φυλακές της πόλης, που βρίσκονται στο κέντρο της ζωής της κοινότητας ή και του Οχυρού Αβράμη που γειτνιάζει με ένα από τα πλέον πολυσύχναστα προάστια, οι κρατούμενοι στο Οχυρό Γεώργιος

[536] Τα σκεύη μαγειρικής αποτελούν είδος διεκδίκησης μεταξύ των κρατουμένων. Σε αναφορά του Δεσμοφύλακα Αγιοβλασίτη διαβάζουμε ότι, την ώρα του προαυλισμού, ο κρατούμενος Gianni Mocenta ήθελε με κάθε τρόπο να πάρει από τον συγκρατούμενό του Στάθη Μερκούρη ένα μικρό πήλινο σκεύος που χρησιμοποιούσε εκείνη τη στιγμή για να μαγειρέψει χόρτα, που θα έτρωγε με τον Στάθη Μποζίκη, τον κρατούμενο δηλαδή στον οποίο ανήκε το σκεύος. Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 6 (23-03-1845), Φυλακές Αβράμη.

[537] Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 13 (02-06-1845), Φυλακές Αβράμη.

διαβιούν απομονωμένοι σε μία νησίδα, εντός των (στρατιωτικών) φυλακών του Οχυρού Γεώργιος («Prigioni del Forte Giorgio»). Είναι όλοι κατάδικοι σε ποινή δημοσίων έργων (με ή χωρίς αλυσίδες) και εκτίουν την ποινή τους στο Βίδο όσο διαρκούσαν τα οχυρωματικά έργα που διενεργούσε εκείνη τη χρονική περίοδο το Αγγλικό Μηχανικό Σώμα Στρατού.

Η φύλαξή τους είχε ανατεθεί στους Άγγλους στρατιώτες του οχυρού, η συμπεριφορά των οποίων απέναντι στους κρατούμενους ήταν ιδιαίτερα αυστηρή, με χρήση βίας στο παραμικρό παραστράτημά τους. Οι κατάδικοι του Βίδο εργάζονταν δύο ώρες παραπάνω από τους κρατουμένους της πόλης (τελειώνουν το απόγευμα ώρα 18:30 ή 19:00 ανάλογα με την εποχή –ενώ οι κρατούμενοι στην πόλη τελειώνουν την εργασία τους στις 16:00 ή στις 17:00)[538], δεμένοι ανά δύο, με αλυσίδες στα πόδια[539] ή χωρίς αλυσίδες (*senza ferri*), ανάλογα με την ποινή τους[540] και μετά το πέρας των εργασιών επέστρεφαν στις φυλακές του Forte Giorgio[541], όπου διέμεναν σε ομαδικά κελιά.

Η κυβέρνηση τους χορηγεί ως διατροφή ψωμί, τυρί και κρασί που οι ίδιοι συμπληρώνουν με όσα τρόφιμα τους φέρνουν συγγενείς τους στο επισκεπτήριο. Οι κρατούμενοι στο Βίδο, όπως και εκείνοι της πόλης, επιδίδονται με πάθος σε απαγορευμένες από τον κανονισμό δραστηριότητες, όπως τα τυχερά παιχνίδια, το κάπνισμα, τα ναρκωτικά και το αλκοόλ[542]. Οι μεταξύ τους σχέσεις είναι συνήθως τεταμένες και η χρήση βίας μεταξύ συγκρατουμένων είναι μέρος της καθημερινότητας, κυρίως λόγω των διενέξεων που προκύπτουν από την ενασχόλησή τους με τον τζόγο και τη διευθέτηση των χρεών που προκύπτουν από αυτόν. Οι ποινές που επιβάλλονται είναι ιδιαίτερα αυστηρές, όπως μαστίγωμα και εγκλεισμός στην απομόνωση με μείωση τροφής[543].

---

[538] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 25 (21-06-1828) και φ. 52 (06-08-1828).

[539] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 2 (7-4-1828) και φ. 23 (13-06-1828).

[540] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 71 (07-10-1828). Στον Ποινικό κώδικα του Ιονίου Κράτους (Τίτλος Β', Κεφ. Α', άρθρο 34) ορίζεται ότι: «Ο εις δημόσια έργα καταδικασμένος υποβάλλεται εις έργα βαρέα μεν, αλλ' ανάλογα με την κράσιν του. Όταν τα ειρημένα έργα γίνωνται εκτός της φυλακής, ο καταδικασμένος φέρει άλυσιν βαρείαν, καθ' όσον ήναι αναγκαίον προς κώλυσιν της φυγής του».

[541] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 25 (21-06-1828).

[542] Η προμήθεια απαγορευμένων ειδών (τράπουλας, τσιγάρων, αλκοόλ κ.λπ. ουσιών) γίνεται είτε από τους ελεύθερους εργάτες που μεταφέρονται στο Βίδο με πλοιάρια κάθε Δευτέρα και επιστρέφουν στην πόλη κάθε Κυριακή, είτε από τους συγγενείς των κρατουμένων στο επισκεπτήριο.

[543] Καθώς η συνηθέστερη επιβαλλόμενη τιμωρία είναι ο εγκλεισμός στην απομόνωση με νερό και ψωμί, αρκετή ποσότητα τροφής περισσεύει, έτσι ο Δεσμοφύλακας κάθε μήνα αποστέλλει κατάσταση

3. Η διαβίωση των κρατουμένων στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας.

3.1 Η υλική κατάσταση του κτηρίου.

Η υλική κατάσταση ενός κτηρίου παίζει πολύ σημαντικό ρόλο στη διαβίωση των κρατουμένων. Το κτήριο του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας στεγάζεται στο πλέον σύγχρονο κτήριο φυλακών του Ιονίου Κράτους, παρά ταύτα, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, είχε, από την αρχή ακόμη της λειτουργίας του, σοβαρότατα προβλήματα υγρασίας.

Ο προσωρινός Δ/ντής Κουτσικόπουλος ενημερώνει το έτος 1851 τον Έπαρχο ότι και στις έξι ακτίνες του κτηρίου υπάρχουν στη στέγη σημεία με ρωγμές στην πορσελάνη, με αποτέλεσμα το βρόχινο νερό να περνάει μέσα στο κτήριο και ιδίως στα κελιά των φυλακισμένων. Εκτός από τη ζημιά που προκαλεί αυτό στους τοίχους του κτηρίου, ο Κουτσικόπουλος ανησυχεί για την υγεία των κρατουμένων, οι οποίοι διαμαρτύρονται καθημερινά, ιδίως όταν λόγω κακοκαιρίας βρίσκονται μέσα στο κελί τους περισσότερες από 24 ώρες. Σημειώνει ότι το σώμα πολιτικών μηχανικών (*Genio Civile*) έστειλε έναν κτίστη να ελέγξει την στέγη και αυτός βρήκε μεγάλη ζημιά και στην καπνοδόχο της οικίας του Δ/ντή, η οποία προκλήθηκε από κεραυνό[544]. Για την υγρασία, πέραν της στέγης, ευθυνόταν και η τοποθεσία, καθώς το κτήριο περιτριγυριζόταν από λόφους και στάσιμα νερά. Στη διάρκεια των ετών έγιναν επισκευές στη στέγη και εκτεταμένες εργασίες βελτίωσης του περιβάλλοντος χώρου, ισοπεδώθηκαν οι λόφοι και ανοίχτηκαν δρόμοι γύρω από το κτήριο, διοχετεύοντας τα λιμνάζοντα ύδατα [545].

(*stato mensuale*) με τις ποσότητες κρασιού, ψωμιού και τυριού που περίσσεψαν και η Ε.Α. του υποδεικνύει πώς να τις διαχειριστεί. Ε.Α., Φ. 1587, φ. 78 (01-11-1828).

[544] ΕΠΑΡΧΟΣ Φ. 26, φφ. 25-26, αναφορά του προσωρινού Διευθυντή του Σωφρονιστηρίου Ι. Κουτσικόπουλου προς τον Α. Σερεμέτη Τοπικό Δ/ντή της Ε.Α., με ημ/νία 29-11-1851.

[545] Το πρόβλημα προσπάθησε να λύσει ο Δ/ντής Κοτζίρης, ισοπεδώνοντας τους λόφους. Όπως, όμως, ο ίδιος επισημαίνει, για να μην υπάρχει υγρασία εντός των κελιών έπρεπε να αλλάξει η σύνθεση της στέγης των ακτίνων. Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 198 και 202.

Σε έκθεση του γιατρού του Σωφρονιστηρίου Luigi Scarpa για την τριετία 1854-1856 αναφέρεται βελτίωση της υγείας των κρατουμένων ως συνέπεια των εργασιών γύρω από το κτήριο: «lavori esterni per il taglio delle Colline circonvicine e la formazione di Strade all' intorno dello Stabilimento il che molto contribui a togliere gli scoli d' acque che di continuo per il passato stagnavano nelle vicinanze dello Stabilimento e lo rendevano estremamente umido e posso anche dire malsano». Cozziris Giovanni «Statistica Comparativa…», 1857, ό.π., - «Rapporto del medico chirurgo *penitenziario*. Uffizio del Medico, Corfù, 31 Dicembre 1856, σελ. 73».

Το αποχετευτικό σύστημα, είναι ένα ακόμη θέμα που παρουσιάζει προβλήματα στο νεόδμητο κτήριο του Σωφρονιστηρίου, εξαιτίας σοβαρών ελλείψεων εργασιών συντήρησης. Έτσι, το έτος 1853 ο Δ/ντής Α. Βατάμας επαναλαμβάνει όσα είχε αιτηθεί έναν ολόκληρο χρόνο πριν, για επισκευή των αφοδευτηρίων του Καταστήματος τονίζοντας ότι είναι επείγον[546].

3.2 Επίπλωση και Εξοπλισμός κελιών.

Κάθε κελί διαθέτει κρεβάτι με μεταλλικό σκελετό, ξύλινο υπόστρωμα, ξύλινο κεφαλάρι, μαξιλάρι και στρώμα γεμισμένα με άχυρο που αλλάζει δύο φορές το χρόνο, σεντόνια και δύο μάλλινες κουβέρτες (ο νόμος δίνει τη δυνατότητα, σε όσους από τους καταδίκους σε επανορθωτικές ποινές το επιθυμούν, να φέρουν δικό τους στρώμα, μαξιλάρι και κουβέρτες[547]).

Ένα πλήρως εξοπλισμένο κελί διέθετε ένα τραπέζι, ένα λυχνάρι, ένα «σάρωθρον» (σκούπα), μία βούρτσα (*spazzola*), ένα χτένι (*pettina*), μία «κοτύλη» (*pinta*), τρία σφουγγάρια, ένα «χειρόμακτρον» (πετσέτα χεριών) που αντικαθίσταται μία φορά το χρόνο, μία «ουροδόχο» (*vaso di notte*) και έναν «προχύτη» (*bacile*, επιτραπέζιο νιπτήρα) όλα από επικασσιτερωμένο σίδηρο, που αντικαθίστανται κάθε δύο χρόνια αν έχουν φθαρεί[548], ένα τενεκεδένιο πιάτο (*piatto di latta*) και ένα ξύλινο κουτάλι, τα οποία αντικαθίστανται μία φορά τον χρόνο[549]. Προαιρετικά χορηγείται γραφική ύλη (*μελανοκόνδυλα, αρδωσιοκόνδυλα, μολυβδοκόνδυλα*, χαρτιά) και βιβλία[550].

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο εξοπλισμός του κελιού λειτουργούσε και ως τρόπος τιμωρίας ή επιβράβευσης του κρατουμένου: το τραπέζι και το λυχνάρι είναι από τα είδη που αφαιρούνται συχνότερα ως μέρος τιμωρίας, ενώ ο βασικός εξοπλισμός

---

[546] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 303/11-5-1852 και έγγραφο υπ' αρ. 782/10-6-1853.

[547] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 58-60.

[548] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», 1858, ό.π., σελ. 63, άρθρο 20.

[549] Σύμφωνα με τον Κοτζίρη, ο καθορισμός του χρόνου ανανέωσης του εξοπλισμού είναι πολλαπλά χρήσιμος: καταρχάς γίνεται οικονομία για το Δημόσιο Ταμείο, δεύτερον επιτρέπει την εύκολη αντιπαραβολή της κατανάλωσης με τον αριθμό των κρατουμένων και τέλος -όφελος που χαρακτηρίζεται ως σημαντικότατο (*importantissimo)*- εμποδίζει τις διακρίσεις, σταματώντας κάθε ζήλεια μεταξύ κρατουμένων, τους οδηγεί στο να φροντίζουν να συντηρούν την κρατική περιουσία, σταματώντας την πρόωρη καταστροφή κάποιου είδους σε μία προσπάθεια να πάρουν καινούργια, κάτι που τα προηγούμενα χρόνια οδηγούσε σε τιμωρίες, ενώ επί των ημερών του έχουν σταματήσει. Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 191.

[550] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», 1858, ό.π., σελ. 66 άρθρο 37.

μπορούσε να εμπλουτισθεί, με διαταγή του Διευθυντή, στους κρατούμενους που έδειχναν καλή διαγωγή[551].

3.3 Ένδυση-υπόδηση κρατουμένων.

Το κράτος χορηγεί σε όλους τους καταδίκους για κακουργήματα και πλημμελήματα πουκάμισα (φανελένια για όσους εργάζονται εκτός κτηρίου, κατόπιν υπόδειξης του γιατρού), σακάκια (από μάλλινο ύφασμα το χειμώνα και από λινάτσα ή βαμβάκι το καλοκαίρι), γιλέκα, παντελόνια, σκούφους ή ψάθινα καπέλα και παπούτσια[552] (*camicie, giacchette, calzoni ή pantaloni, corpetti, berretti ή cappelli di paglia, scarpe*). Οι ποινικές βαθμίδες/τάξεις κρατουμένων ξεχωρίζουν από το χρώμα του σακακιού: οι κατάδικοι για κακούργημα φορούν σακάκι μπλε ανοικτό και οι κατάδικοι για πλημμέλημα φορούν γκρι[553].

Στο αριστερό μανίκι του σακακιού όλων των κρατουμένων τίθεται το σήμα του Σωφρονιστηρίου και αναγράφεται η ακτίνα στην οποία κρατούνται (με γράμματα), ο όροφος (με ρωμαϊκούς αριθμούς) και το κελί τους (με αραβικούς αριθμούς). Για παράδειγμα αν γράφει στο μανίκι *A.I.1* σημαίνει ότι ο κρατούμενος κρατείται στην ακτίνα Α, στον πρώτο όροφο, στο κελί αρ. 1. Η αφαίρεση αυτού του σήματος τιμωρείται[554].

Οι κατάδικοι για πλημμέλημα έως 2ου βαθμού και όσοι είναι γόνοι καλής οικογενείας («personne bennate») έχουν τη δυνατότητα να φορούν δικά τους ρούχα

---

[551] Για αυτές τις πρακτικές βλ. ΕΠΑΡΧΟΣ Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο με τίτλο: «Πρόοψις των επιβλειθησών ποινών και αποδοθεισών ανταμοιβών τοις δεσμίοις κατά τον λήξαντα μήναν Φεβρουάριον 1853», ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, διαβιβαστικό αίτησης- υπ. Αρ. 592/1-2-1853 του κρατούμενου Νικόλαου Καλούμενου να του επιστραφεί το λυχνάρι που του αφαιρέθηκε από τη Δ/νση των Φυλακών ως τιμωρία, ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 2.

[552] Ο κανονισμός προβλέπει τη χορήγηση σε κάθε κρατούμενο ενός ζεύγους υποδημάτων κάθε τετράμηνο. Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός του εν Κερκύρα Σωφρονιστηρίου…», 1858, ό.π., σελ. 62, άρθρο 18.

[553] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 55-57 και Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 187.

[554] «REGOLAMENTO sul Regime Interno della Casa di Emendazione di Corfu». Risoluzione in Senato/Stati Uniti delle Isole Ionie/ Corfu, 4 Agosto 1847 -ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΤΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΩΝ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ. Αριθ. 142/ Κέρκυρα, 6 Σεπτεμβρ. 1847 ε.π. , σελ. 19-24, άρθρο 25. Ανακτήθηκε από https://digital.lib.auth.gr/record/28670/files/arc-2005-7124.pdf.

«Απορρίψαντος του δεσμίου Κων/νου Μεσσάρη εκ του βραχίονός του το σημείον του Καταστήματος του Σωφρονιστηρίου ο επιθέτεται εις πάντα δέσμιον» τιμωρείται με 24 ώρες εγκάθειρξη (11-2-1853). ΕΠΑΡΧΟΣ Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο με τίτλο: «Πρόοψις των επιβλειθησών ποινών και αποδοθεισών ανταμοιβών τοις δεσμίοις κατά τον λήξαντα μήναν Φεβρουάριον 1853».

(με την προϋπόθεση να είναι σε καλή κατάσταση) και ασπρόρουχα[555]. Στην πορεία των ετών παρατηρούμε μία διαφοροποίηση ως προς την ποσότητα, αλλά και τη συχνότητα χορήγησης νέων ειδών ένδυσης-υπόδησης στους κρατουμένους στο Σωφρονιστήριο. Άλλωστε, η συχνότερη ανανέωση των ενδυμάτων εντάσσεται στο σύστημα «ανταμοιβών» όσων κρατουμένων δείχνουν καλή διαγωγή. Έτσι, ενώ γενικά προβλέπεται η χορήγηση νέου πουκαμίσου μία φορά το χρόνο, οι κρατούμενοι με πιστοποιημένα καλή διαγωγή δικαιούνται δύο νέες ενδυμασίες κατ' έτος (χειμερινή και θερινή), όσοι πρόκειται να συμπληρώσουν τον χρόνο για τη χορήγηση πιστοποίησης καλής διαγωγής («εν τη οδώ της απολαύσεως του σημείου») δικαιούνται μεταχειρισμένα αλλά καλής ποιότητας ενδύματα, ενώ όσοι επιδεικνύουν κακή διαγωγή φορούν μόνο παλιά ενδύματα[556].

Συχνά είναι τα αιτήματα κρατουμένων για καινούργια ρούχα, όμως, η απάντηση είναι συνήθως αρνητική, με τη δικαιολογία ότι η κατάσταση των ρούχων που φορούν είναι ικανοποιητική[557]. Άλλωστε, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, το Σωφρονιστήριο έβγαζε κέρδος από τα παλιά ενδύματα πουλώντας τα σε πλειστηριασμό.

3.4 Διατροφή.

Σε όλους τους κρατούμενους του Σωφρονιστηρίου χορηγούνται δύο γεύματα την ημέρα: το πρωί, πριν βγουν για εργασία, τρώνε μία λίβρα ψωμί και 1 φέτα τυρί ή -τις ημέρες της νηστείας- λίγες ελιές. Το υπόλοιπο της ημερήσιας διατροφής τους χορηγείται την μία το μεσημέρι.[558]

Στον Οργανικό Νόμο του 1845 ορίζεται ότι η ημερήσια διατροφή συνίσταται σε δύο λίβρες ψωμί, 4 ουγγιές[559] σούπα ζυμαρικών (*minestra di pasta*) –ή σούπα λαχανικών (*minestra di legumi*)- με λίγο καλό λάδι και 2 ουγγιές παστό ψάρι (π.χ. μπακαλιάρος ή σολομός) ή τυρί –τα οποία τις ημέρες νηστείας αντικαθίστανται από 6 ουγγιές ελιές, βραστές πατάτες και ψωμί[560]. Μία φορά το μήνα και κατά τις

[555] «REGOLAMENTO sul Regime Interno…», 1847, ό.π., άρθρο 24 και ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 41.

[556] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», 1858, ό.π., σελ. 61 άρθρο 19.

[557] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 26, φ. 39, Ιανουάριος 1851.

[558] «REGOLAMENTO sul Regime Interno …», 1847, ό.π., άρθρο 48.

[559] 1 λίβρα ισοδυναμεί με μισό κιλό και 1 (κοινή) ουγγιά με 28,35 γραμμάρια.

[560] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 61-63.

μεγάλες εορτές (Χριστούγεννα, Πρωτοχρονιά, Επιφάνεια, Πάσχα και Δεκαπενταύγουστο) το γεύμα περιλαμβάνει μισή λίβρα κρέας, σούπα ζυμαρικών και 2 λίβρες ψωμί[561]. Ο νόμος δίνει τη δυνατότητα, όσοι κατάδικοι για πλημμέλημα το επιθυμούν, να διατρέφονται με δικά τους έξοδα, όμως η διατροφή τους θα πρέπει να είναι απλή: σούπα και βραστό κρέας ή σούπα και ένα άλλο πιάτο και τις ημέρες νηστείας σούπα, λίγο ψάρι ή άλλο άπαχο φαγητό[562].

Η ποιότητα των πρώτων υλών που χορηγούνται στο Σωφρονιστήριο, όπως είδαμε να συμβαίνει και στις φυλακές της πόλης, δεν είναι καλή και αυτό αποδίδεται στην προσπάθεια των προμηθευτών να αποκομίσουν το υψηλότερο δυνατό κέρδος, χορηγώντας προϊόντα κακής ποιότητας. Η Κυβέρνηση, από την άλλη μεριά, αντιμετωπίζει τη διατροφή των φυλακισμένων ως ένα έξοδο που δεν μπορεί να αποφύγει, μπορεί όμως να το περιορίσει, επιλέγοντας χαμηλότερη ποιότητα προμηθειών, αρκεί να μην είναι επιβλαβής για την υγεία των κρατουμένων.

Ενδεικτική της κατάστασης είναι η καταγγελία που υπέβαλε ο κρατούμενος Αναστάσιος Μπίγγος στην Πολιτική Αστυνομία κατά του Δ/ντή Ανδρώνη και του Δεσμοφύλακα Ιωάννη Φραγκούλη, ισχυριζόμενος ότι για να επιτρέψουν στον προμηθευτή να έχει μεγαλύτερο κέρδος σερβίρουν μικρότερες μερίδες από αυτές που προβλέπει η νομοθεσία και ότι το ψωμί δεν είναι από σιτάρι αλλά από τα περισσεύματα αλευριού (*χοντράλευρο*) που είχε χρησιμοποιηθεί για ζυμαρικά (*μανέστρα*), υπονοώντας ότι ο Δ/ντής και ο Δεσμοφύλακας χρηματίζονται. Τέλος, ο Μπίγγος καταγγέλλει ότι επειδή διαμαρτυρήθηκε για το γεγονός του αφαίρεσαν την επιβράβευση καλής διαγωγής που είχε αποκτήσει και ότι ο Δ/ντής χρησιμοποιεί κρατουμένους ως υπηρέτες στους στάβλους ή στα μαγειρεία.[563] Ο Δ/ντής Ανδρώνης αρνείται όλες τις κατηγορίες ισχυριζόμενος ότι η ποιότητα του ψωμιού είναι

[561] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 64.

[562] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 65.

[563] «[…] οπού επαραπονήθη το μεγαλήτερον μέρος των δεσμίων δια το ψομίν τους έσοντας και δεν ήτον καθός διορήζη ο νόμος, έσοντας και να είπα με όλην την τάξην και ευγένεια ότι το ψομί δεν είναι από όλον το άλεβρο του σίτου αλλά είναι από εκείνο το χοντράλεβρο οπού μένει από ταις μιναίστρες που κάνει ο τροφοδότης και δι' αυτό το τέλος με τιμωρούν με την υστέρησιν του δορίματος που μου ήτον ως βραβείον δια την υπερκαλίστην διαγωγήν οπού ασκητικός υπέφερα εις το κατάστημα τούτο τώρα υπέρ τους δεκατέσσερους μήνας. δ) οπού καταψηφίζη πειθαρχικάς ποινάς χωρίς καμίαν εξέταξιν ε) οπού κατακράζει και κυρίτεται με αυθάδειαν τους ότι «οποιοσδήποτε δέσμιος δικαίως παραπονεθεί θα τιμωρείται ότι οι νόμοι μας δίδουν κάθε εξουσίαν από όσες είναι εγχαραμένες στ) ότι αυτοί είναι όλως διόλου ενάντιοι με τους νόμους, έσοντας και να μεταχειρίζονται δεσμίους ως υπηρεσίαν τους, άλλους εις την φάτνη του ίππου και άλλους όθεν οικούν οι μάγειρες […]». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 42-43, «Αγωγή Δεσμίου» (11/23-07-1849).

εγκεκριμένη από τον «πρωτομέντικο», το ίδιο μάλιστα ψωμί χορηγείται και στους στρατιωτικούς φρουρούς[564].

Γεγονός είναι ότι η διατροφή των κρατουμένων αποτελεί διαχρονικά ένα σημαντικό έξοδο για την κυβέρνηση, η οποία σε κάθε οικονομική δυσκολία προσπαθεί να εξοικονομήσει κάνοντας περικοπές στη χορηγούμενη διατροφή. Το έτος 1854, για παράδειγμα, ο Διευθυντής Κοτζίρης λαμβάνοντας υπόψη το «παθητικόν του Ταμείου της Κυβερνήσεως και τα υπό ταύτης διά το Κατάστημα τούτο απαιτούμενα έξοδα» και ότι οι τιμές του άρτου είναι υπέρογκες αυτή την περίοδο «δια τας τωρινάς πολιτικάς περιστάσεις»[565], εκδίδει την υπ' αρ. 39/14-12-1854 «Διαταγή», σύμφωνα με την οποία για το διάστημα 14-12-1854 και έως 31-1-1855 οι κρατούμενοι θα λαμβάνουν 1,5 λίτρο άρτου την ημέρα αντί των 2 λίτρων που είναι η κανονική μερίδα. Ο Διευθυντής, δηλώνει ότι προβαίνει σε αυτή την απόφαση με λύπη του και ότι είναι σίγουρος πως αυτή η μείωση δεν θα έχει καμία επίπτωση στην υγεία των κρατουμένων, εφόσον είναι χειμώνας και τα σώματα «δεν απολούσι καθώς εις την ώραν του θέρους». Τέλος, διαβεβαιώνει ότι από την 1 Φεβρουαρίου 1855 οι μερίδες άρτου θα γίνουν και πάλι 2 λίτρα. Αξίζει να σημειωθεί ότι ex margine της «Διαταγής» σημειώνεται: «Η πράξις αύτη αναγνωσθείσα τοις δεσμίοις υπεδέχθη μετ' ευχαριστήσεως υπό όλων»[566].

Όπως φαίνεται, επί των ημερών του Δ/ντή Κοτζίρη η διατροφή βελτιώθηκε σημαντικά, με την προσθήκη λαχανικών, φρούτων και κρέατος. Ο Κοτζίρης, υποστηρίζει ότι τα προβλήματα καχεξίας από τα οποία υπέφεραν οι κρατούμενοι επί των προκατόχων του, με τις δικές του αλλαγές τόσο στις μερίδες όσο και στα χορηγούμενα είδη, ξεπεράστηκαν σε μεγάλο βαθμό: όταν το 1857 ανέλαβε τη διεύθυνση έβλεπε ότι καθημερινά πήγαιναν στο Νοσοκομείο 6 με 8 κρατούμενοι, ενώ μετά την εφαρμογή της δικής του μεθόδου διατροφής οι ασθένειες μειώθηκαν και το έτος 1859 για πέντε συνεχείς μήνες δεν παρουσιάστηκε κανένα περιστατικό ασθένειας.[567]

---

[564] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 44-46, αναφορά Δ/ντή (31-07-1849).

[565] Αναφέρεται στην οικονομική κρίση που δημιούργησε ο πόλεμος της Κριμαίας (Οκτώβριος 1853-Φεβρουάριος 1856).

[566] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 90, είδος εγγράφου: «Διαταγαί της ημετέρας» - αντίγραφο από «Ανάγραφο».

[567] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 200.

Η απλή διατροφή (και για τις μέρες νηστείας) αποτελείται από: ψωμί, φρέσκο κρέας βοδινό, σούπα διαφόρων ειδών ή ρύζι, τυρί ντόπιο ή Λευκάδος, παστά (μικρά) ψάρια, βακαλάος ή χάνος, διάφορα λαχανικά, ελιές, πατάτες, γλυκοπατάτες, διάφορα βότανα, αλάτι, πιπέρι, λάδι, κρεμμύδια. Σταφύλια και πεπόνια χορηγούνται μόνο στις νηστείες για την επέτειο της αποτομής της κεφαλής του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου (29 Αυγούστου) και την Ύψωση του Τιμίου Σταυρού (14 Σεπτεμβρίου) που προβλεπόταν μόνον ψωμί και ένα από τα δύο είδη φρούτου. Η ειδική διατροφή των ασθενών περιλάμβανε ψωμί, φρέσκο κρέας βόειο, ψάρι φρέσκο, καφέ, τσάι, λευκή ζάχαρη, κρασί, γάλα, κοτόπουλο, τσίχλες (πουλιά), αβγά και κολοκυθάκια. Η απλή διατροφή είχε 14 παραλλαγές διαιτολογίου (3 για τις κανονικές ημέρες και 11 για τις ημέρες νηστείας), η ειδική διατροφή για τους ασθενείς είχε 8 παραλλαγές και η ειδική διατροφή για τους νοσηλευόμενους στο νοσοκομείο είχε 4 παραλλαγές ειδικού διαιτολογίου.

Ο Κοτζίρης, σημειώνει τα διπλά οφέλη αυτού του διατροφικού προγράμματος καθώς είναι και ασφαλές για την υγεία των κρατουμένων και οικονομικό για το κράτος. Μάλιστα, υποστηρίζει ότι η διατροφή των κρατουμένων στο Σωφρονιστήριο είναι πολύ καλύτερη σε σύγκριση με αυτήν που θα είχαν αν τρέφονταν σπίτι τους. Ανασκευάζοντας τις κατηγορίες ότι η χορηγούμενη ποσότητα φαγητού δεν επαρκεί, ο Κοτζίρης συγκρίνει το βάρος των κρατουμένων κατά την είσοδό τους στο Σωφρονιστήριο με εκείνο κατά την έξοδό τους: την τριετία 1854-1856 από τα 493 άτομα που αποφυλακίστηκαν συνολικά οι 26 διατήρησαν το βάρος τους, οι 228 έχασαν βάρος και οι 238 πήραν βάρος, ενώ την τριετία 1857-1859, από τα 516 άτομα οι 46 διατήρησαν το βάρος τους, οι 223 έχασαν βάρος και οι 247 πήραν βάρος[568].

Η προμήθεια των ειδών διατροφής γινόταν από «εργολάβους» οι οποίοι επιλέγονταν μετά από προκήρυξη και υποβολή προσφορών. Οι εργολάβοι για να διασφαλίσουν το κέρδος τους, αλλά και να είναι η προσφορά τους συμφέρουσα για το Κράτος, διαχρονικά, κατέβαζαν την ποιότητα των χορηγούμενων αγαθών. Οι κρατούμενοι, επίσης διαχρονικά, διαμαρτύρονταν για την κακή ποιότητα του χορηγούμενου σιτηρεσίου, αλλά οι καταγγελίες τους κρίνονταν ως επί το πλείστον αδικαιολόγητες ή και ψευδείς και οι καταγγέλλοντες τιμωρούνταν με τουλάχιστον

[568] Cozziris Giovanni, «Statistica Comparativa …», 1857, ό.π., σελ. 41 και Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 183.

μία ημέρα εγκλεισμό στο κελί τους, μόνο με ψωμί και νερό[569]. Για παράδειγμα, ο κρατούμενος Δημήτριος Μιχαλακόπουλος παραπονέθηκε στον Ιατρό του Καταστήματος ότι οι σαρδέλες που τους σερβίρισαν δεν ήταν καλής ποιότητας και κλήθηκε ο γιατρός να τις εξετάσει. Όταν αποφάνθηκε ότι δεν είχαν κάποιο πρόβλημα, ο καταγγέλλων τιμωρήθηκε με πενθήμερη κάθειρξη «εν αφώτω οικίσκω με μόνον άρτον και ύδωρ»[570].

Συστηματικά και με έντονο τρόπο, διαμαρτύρεται για το χορηγούμενο φαγητό και συστηματικά τιμωρείται και ο κρατούμενος Λεωνίδας Πολίτης: την 16-1-1852 έριξε στο πάτωμα το φαγητό του και βλαστήμησε, με αποτέλεσμα να τιμωρηθεί με 5 μέρες εγκλεισμό σε απλό «οικίσκο» -οι 2 από τις οποίες μόνο με ψωμί και νερό. Την 9-7-1852 παραπονέθηκε «άδικα και αβάσιμα» για την «μαινίδα» (μικρή ρέγκα) που του χορηγήθηκε και αρνήθηκε να την παραλάβει, με αποτέλεσμα τριήμερο εγκλεισμό, με μόνο ψωμί και νερό. Όταν, την ίδια μέρα, αρνήθηκε να παραλάβει τα φασόλια που του σερβίρισαν, η τιμωρία του αυξήθηκε με τρεις επιπλέον ημέρες εγκάθειρξη, οι δύο εκ των οποίων μόνον με ψωμί και νερό[571].

3.5 Καθαριότητα και υγιεινή.

Προσωπική καθαριότητα. Κάθε πρωί οι κρατούμενοι πρέπει να πλύνουν το πρόσωπο, το κεφάλι, τον λαιμό, τα χέρια τους, να καθαρίσουν τα ρούχα τους και να κτενιστούν[572]. Όταν τελειώσουν την εργασία τους και πριν το μεσημεριανό διάλειμμα για φαγητό πρέπει να πλύνουν το πρόσωπο και τα χέρια τους και να καθαρίσουν τα ρούχα τους[573]. Κάθε κρατούμενος πρέπει να πλένει όλο του το σώμα τουλάχιστον μία φορά το μήνα (φροντίζοντας να μην γδύνεται ή να μην μπαίνει στο λουτρό παρουσία άλλου κρατούμενου) και τα πόδια του τουλάχιστον μία φορά την εβδομάδα. Ο γιατρός επιμελείται ώστε οι κρατούμενοι να έχουν αρκετή ποσότητα σαπουνιού, πετσετών (χειρομάκτρων) και χτενιών[574].

---

[569] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 79-80 (μηνιαία κατάσταση ποινών, 30-12-1849) και ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 757/19-5-1853.

[570] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο με τίτλο: «Πρόοψις των επιβληθεισών ποινών τοις δεσμίοις κατά τον ήδη λήξαντα μήνα Δεκέμβριον 1852» - υπογράφεται στις 10-1-1853.

[571] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο με ημ/νία: 15-11-1853.

[572] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 42-43.

[573] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 44-45.

[574] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», 1858, ό.π., σελ. 3, άρθρο 7.

Δύο φορές την εβδομάδα, κάθε Τρίτη και Σάββατο, ο κουρέας τους ξυρίζει και το χειμώνα τους κουρεύει κάθε δύο μήνες και το καλοκαίρι κάθε μήνα[575].

Χρήση αφοδευτηρίων. Ο Εσωτερικός Κανονισμός του 1858 απαγορεύει στους κρατούμενους να εισέρχονται σε ένα αφοδευτήριο αν υπάρχει άλλος συγκρατούμενός τους[576] ή να ρίχνουν «εντός των αποπάτων» κομμάτι από ύφασμα ή μαλλί ή οτιδήποτε άλλο πλην χαρτιού[577].

Καθαρισμός κελιών και λοιπών χώρων κτηρίου. Κάθε πρωί οι κρατούμενοι πρέπει να καθαρίσουν το κελί τους και οι υπηρέτες τους διαδρόμους και τα Εργαστήρια[578]. Οι κρατούμενοι οφείλουν να διατηρούν τα «οικημάτιά» τους πάντα τακτικά, με τα διάφορα σκεύη τακτοποιημένα στη θέση τους. Τα κουτάλια, οι χτένες, οι βούρτσες και τα υπόλοιπα αντικείμενα πρέπει να διατηρούνται πάντα καθαρά, οι τοίχοι «εκκονιασμένοι», τα σκεύη από «κασσιτερωτό σίδηρο» σκουπισμένα, τα δάπεδα καθαρά, και όλα τα πράγματα τοποθετημένα σε καλάθια (κοφίνια). Τα κρεβάτια πρέπει κάθε πρωί να ξεστρώνονται και η «κλινοστολή», δηλαδή, στρωμνή, προσκέφαλο και παπλώματα, να τοποθετούνται διπλωμένα πάνω στην αχυροστρωμνή[579].

Μία φορά την εβδομάδα (κάθε Σάββατο) κάθε κρατούμενος πλένει τις σανίδες του κρεβατιού του και το πάτωμα του κελιού του και οι υπηρέτες πλένουν τους διαδρόμους, τις σκάλες, τα εργαστήρια, την αίθουσα διδασκαλίας, τις αίθουσες του Νοσοκομείου και τους λοιπούς κοινόχρηστους χώρους.[580]

Τα κελιά και οι διάδρομοι ασπρίζονται με ασβέστη μία φορά το μήνα και απολυμαίνονται με υποκαπνισμό (*fumicazione*) ή όποιο υγειονομικό μέσο ορίσει ο Ιατρός[581]. Κάθε τρεις μήνες πρέπει να αλλάζει το άχυρο των στρωμάτων των

---

[575]«REGOLAMENTO sul Regime Interno …», 1847, ό.π., άρθρο 43.

[576] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», 1858, ό.π., σελ. 69, άρθρο 66.

[577] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», 1858, ό.π., σελ. 67, άρθρο 41.

[578] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 42-43.

[579] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», 1858, ό.π., σελ. 66, άρθρα 32-33.

[580] «REGOLAMENTO sul Regime Interno …», 1847, ό.π., άρθρο 41. Στους κρατούμενους χρεοφειλέτες ο κανονισμός δίνει τη δυνατότητα να πληρώνουν κάποιον άλλο για να τους καθαρίζει τον χώρο διαμονής τους: «Il Sopraintendente Governatore pero potra esentare coloro che facessero a proprie spese praticare tali servigi da altre persone». ό.π., άρθρο 42.

[581] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 46-47.

κρεβατιών και των μαξιλαριών[582]. Τακτικά (ανάλογα με τις ανάγκες) γίνονται εργασίες συντήρησης των σιδερένιων τμημάτων του κτηρίου (βάψιμο) και των ξύλινων (πόρτες, παράθυρα κ.λπ.)[583].

Πλύσιμο ρούχων. Κατά τη θερινή περίοδο (Απρίλιος-Σεπτέμβριος) οι κρατούμενοι αλλάζουν πουκάμισο και πετσέτα δύο φορές την εβδομάδα (Τετάρτη και Κυριακή) και μία φορά την εβδομάδα (Κυριακή), αλλάζουν παντελόνι και σακάκι. Κατά τη χειμερινή περίοδο (Οκτώβριος-Μάρτιος) αλλάζουν πουκάμισο και πετσέτα μία φορά την εβδομάδα, κάθε Κυριακή[584].

Τα νέα ρούχα που μοιράζονται υποτίθεται ότι έχουν απολυμανθεί, αλλά το έτος 1853, ο κρατούμενος Ιωάννης Σκλαβούνος σε «ικετήρια» επιστολή του προς τη Γερουσία, που υπογράφουν 12 μάρτυρες, καταγγέλλει ότι οι καθαροί «υποχίτωνες» που μοιράστηκαν την 29-1-1853 στους κρατουμένους είχαν ψείρες άσπρες. Ο Δεσμοφύλακας απαντά ότι οι *υποχίτωνες* που δόθηκαν ήταν λευκασμένοι «δια της στακτής» και δεν είχαν καμία ψείρα επάνω τους, ενώ ο αρμόδιος για την διανομή φύλακας ισχυρίστηκε ότι βρήκε μία ψείρα μαύρη, την οποία θα μπορούσαν να είχαν βγάλει από τον κεφάλι τους οι κρατούμενοι για να τον κατηγορήσουν[585].

Το πλύσιμο των ρούχων όλων των κρατουμένων του Σωφρονιστηρίου ήταν μία από τις εργασίες που ο Κανονισμός του 1847 ανέθετε στις γυναίκες κρατούμενες, μαζί με το στέγνωμά τους και τις μικρές μεταποιήσεις, υπό την επίβλεψη της γυναίκας δεσμοφύλακα[586]. Όπως, είπαμε όμως, τελικά στο Σωφρονιστήριο δεν κρατούνται γυναίκες και για το πλύσιμο μισθώνονται πλύστρες ή ανατίθεται σε άνδρες κρατουμένους, αντί άλλης εργασίας. Αναφέρουμε ενδεικτικά ότι το έτος 1848 το πλύσιμο των ρούχων ανατέθηκε στην πλύστρα Νικολέττα Θωμόπουλου, η οποία απασχολούνταν 4 ημέρες την εβδομάδα, είχε τη βοήθεια ενός κρατουμένου και έπαιρνε μισθό 4 σελίνια[587].

Δέκα χρόνια μετά, ο Εσωτερικός Κανονισμός του 1858 δίνει τέλος σε αυτή την πρακτική, καθώς ορίζει ότι κάθε κρατούμενος οφείλει να πλένει μόνος του τα

[582] «REGOLAMENTO sul Regime Interno …», 1847, ό.π., άρθρο 45.

[583] «REGOLAMENTO sul Regime Interno …», 1847, ό.π., άρθρο 44.

[584] «REGOLAMENTO sul Regime Interno …», 1847, ό.π., άρθρο 40.

[585] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 598/4-2-1853.

[586] «REGOLAMENTO sul Regime Interno …», 1847, ό.π., άρθρο 46.

[587] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 4, έγγραφο με ημ/νία 27-03-1848.

πουκάμισά του και στη συνέχεια να τα απλώνει να στεγνώσουν εντός του κελιού του[588].

3.6 Κανόνες κράτησης, απαγορεύσεις.

Οι κατευθυντήριες γραμμές του συστήματος κράτησης στο Σωφρονιστήριο δίνονται από τον Οργανικό Νόμο του 1845, αλλά περιγράφονται με λεπτομέρειες στους δύο Εσωτερικούς Κανονισμούς του Σωφρονιστηρίου που εκδίδονται το έτος 1847 και το έτος 1858 αντίστοιχα[589]. Αντίγραφα του Κανονισμού του 1858 ήταν αναρτημένα σε όλα τα κελιά και τις αίθουσες του Σωφρονιστηρίου και μία φορά το μήνα ο Δ/ντής την διάβαζε στους αξιωματικούς και στους κρατουμένους[590].

Όπως έχουμε πει, το σωφρονιστικό σύστημα που εισήχθη στο Ιόνιο Κράτος το 1845 βασιζόταν στη μονήρη κράτηση και τη σιωπή. Μετά το αρχικό στάδιο διαρκούς απομόνωσης, οι κρατούμενοι παρέμεναν σε ατομικό κελί κατά τη διάρκεια της νύχτας, αλλά την ημέρα έβγαιναν για να μεταβούν στην εργασία, στο κήρυγμα, στην εκκλησία, στον προαυλισμό ή στο επισκεπτήριο. Όφειλαν να τηρούν τον κανόνα της σιωπής σε όλη τη διάρκεια της ημέρας και της νύχτας, κατά τη διάρκεια της εργασίας, του εκκλησιασμού και του κηρύγματος, ακόμη και όταν ήταν μόνοι στο κελί τους. Μπορούσαν να διακόψουν τη σιωπή τους -πάντα μιλώντας χαμηλόφωνα- μόνον για να απαντήσουν σε ερώτηση υπαλλήλου ή μέλους της Εφορατικής Επιτροπής ή επίτιμου επισκέπτη ή για να υποβάλλουν ερωτήσεις στον αρχιτεχνίτη (*Capo Maestro Direttore*) του εργαστηρίου τους, σχετικά με την ενασχόλησή τους. Μεταξύ τους μπορούσαν να μιλήσουν -και πάλι χαμηλόφωνα- κατά τη διάρκεια του προαυλισμού, με εξαίρεση τους υπότροπους (recidivi condannati) που έπρεπε να παραμένουν σιωπηλοί και στην αυλή[591]. Οι χρεοφειλέτες διαβιούσαν κοινοβιακά, σε χώρο απλής κράτησης («luogo di semplice arresto»)[592].

---

[588] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», 1858, ό.π., σελ. 62, άρθρο 16.

[589] «Regolamento sul Regime Interno …», 1847, ό.π., σελ. 19-24 και Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός κανονισμός …», ό.π. (1858). Ο δεύτερος Κανονισμός αναφέρει με λεπτομέρειες κάθε δραστηριότητα, τόσο των υπαλλήλων όσο και των κρατουμένων.

[590] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», 1858, ό.π., σελ. 70, άρθρο 72 και σελ. 71, άρθρο 76.

[591] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 14 και 16-17.

[592] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 20 και «Regolamento sul Regime Interno …» (1847), ό.π., άρθρο 11. Οι περισσότεροι οφειλέτες κρατούνταν, όπως είδαμε, στις «πολιτικές» φυλακές της πόλης και όχι στο Σωφρονιστήριο.

Ο Εσωτερικός Κανονισμός του 1858 απαγόρευε στους κρατουμένους να επισκέπτονται κελί συγκρατούμενού τους ή να μιλούν μεταξύ τους από κελί σε κελί[593]. Εντός του κελιού απαγορευόταν να ξαπλώνουν ή να κάθονται στο δάπεδο, να κτυπούν το «φάτνωμα», τους τοίχους ή το δάπεδο, να «συρίζουν», να τραγουδούν ή να διαβάζουν μεγαλόφωνα, ή να προξενούν άλλου είδους θόρυβο. Απαγορευόταν να χαράσσουν τους τοίχους, το δάπεδο ή τα έπιπλα, να σκίζουν ή να γράφουν στο χαρτί «επί του οποίου περιτυλλίσσονται». Απαγορευόταν να ανεβαίνουν στα παράθυρα ή να σκύβουν από αυτά, να τοποθετούν καλάθια (*κοφίνια*) ή άλλα αντικείμενα κοντά ή μπροστά από τα «αεριστήρια» των κελιών τους. Όταν κάποιος τους επισκεπτόταν έπρεπε να στέκονται όρθιοι και όταν έμπαιναν ή έβγαιναν από το κελί έπρεπε να κλείνουν σιγά και χωρίς θόρυβο την πόρτα[594].

3.7 Ημερήσιο πρόγραμμα, ωράριο.

Το ωράριο του Σωφρονιστηρίου της Κέρκυρας διαφέρει από εκείνο των φυλακών μόνο ως προς τα σχολικά μαθήματα και την κατήχηση. Έτσι, το ημερήσιο πρόγραμμα διαμορφώνεται ως εξής: 06:00-12:00 εργασία, 12:00–14:00 ανάπαυση και γεύμα, 14:00-17:00 εργασία, 17:00-19:00 προαυλισμός, σχολείο ή κατήχηση (θερινή περίοδος) και 07:00-12:00 εργασία, 12:00–14:00 ανάπαυση και γεύμα, 14:00-16:00 εργασία, 16:00-18:00 προαυλισμός, σχολείο ή κατήχηση (χειμερινή περίοδος)[595].

Το μεγαλύτερο μέρος της ημέρας των κρατουμένων καταλαμβάνει η εργασία, για αυτό και στην παρούσα μελέτη έχουμε αφιερώσει ξεχωριστό κεφάλαιο σε αυτήν. Οι κρατούμενοι στο Σωφρονιστήριο εργάζονταν είτε εκτός κτηρίου (π.χ. στην οδοποιία ή στην καλλιέργεια των πέριξ του κτηρίου αγροτεμαχίων), είτε εντός του κτηρίου (στα διάφορα Εργαστήρια), πάντα σε απόσταση ο ένας από τον άλλο και σε καθεστώς σιωπής, υπό τις οδηγίες ενός φύλακα (ή και κρατούμενου) αρχιτεχνίτη και υπό την επίβλεψη ενός ή περισσότερων φυλάκων[596]. Η δυσκολία της εργασίας προσαρμόζεται αφενός στη σωματική διάπλαση του κρατουμένου και αφετέρου στη βαρύτητα της ποινής του: οι κατάδικοι σε ποινή δημοσίων έργων εργάζονται στον τροχόμυλο ή σε άλλες βαριές εργασίες και οι κατάδικοι σε μικρότερες ποινές

[593] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», 1858, ό.π., σελ. 69, άρθρα 67-68.

[594] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», 1858, ό.π., σελ. 66-67, άρθρα 34-45.

[595] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 66.

[596] «REGOLAMENTO sul Regime Interno …» (1847), ό.π., άρθρα 56-57.

εργάζονται στα εργαστήρια[597]. Όλοι οφείλουν να εκτελούν τα καθήκοντά τους με επιμέλεια και δεν πρέπει να στέκονται άνεργοι. Αν τελειώσουν το έργο τους πρέπει να ζητούν άμεσα από τον αρχιτεχνίτη («διδάσκαλον») να τους δώσει άλλη εργασία, ενώ δεν επιτρέπεται να εγκαταλείψουν την αίθουσα χωρίς την άδεια του φύλακα και μόνον λόγω αδιαθεσίας ή για τη φυσική τους ανάγκη[598].

Την έναρξη και τη λήξη κάθε περιόδου δραστηριότητας σηματοδοτούσε το κτύπημα μιας καμπάνας («κώδωνος») και ο Εσωτερικός Κανονισμός καθόριζε με ακρίβεια τις ενέργειες στις οποίες έπρεπε οι κρατούμενοι να προβαίνουν: Μετά την αφύπνιση και για μία ώρα πριν ξεκινήσουν την πρωινή εργασία (6-7 το καλοκαίρι και 7-8 τον χειμώνα) οι κρατούμενοι έπρεπε να πλένουν το πρόσωπο, το κεφάλι, τον λαιμό, τα χέρια, να κτενίζονται, να καθαρίζουν τα ρούχα τους και το κελί τους και να προγευματίζουν. Το ίδιο διάστημα οι υπηρέτες του καταστήματος καθάριζαν εισόδους και διαδρόμους, αυλές, αίθουσες εργαστηρίων και κάθε άλλο κοινόχρηστο χώρο. Στη συνέχεια, οι φύλακες μετρούσαν τους κρατουμένους και τους οδηγούσαν στους χώρους εργασίας. Κατά το διάστημα που οι κρατούμενοι απουσίαζαν, οι φύλακες έλεγχαν σχολαστικά τις κλειδαριές (*serrature*), τα μάνταλα/σύρτες (*catenaccii*), τις μπάρες (*sbarre*), τα παράθυρα, τους τοίχους, τα κρεβάτια, τα αποχωρητήρια και τους υπόλοιπους χώρους των ακτίνων, για τυχόν ζημιές ή αντικείμενα που απαγορεύονταν από τον κανονισμό.

Οι κρατούμενοι επέστρεφαν στα κελιά τους για τη μεσημβρινή διακοπή εργασίας (12:00-14:00) και έπρεπε να πλύνουν τα χέρια και το πρόσωπο και να καθαρίσουν τα ρούχα τους. Στη μία (13:00) τους μοίραζαν το μεσημεριανό γεύμα, το οποίο τοποθετούσαν πάνω στην θυρίδα (*sportello*) της πόρτας του κελιού, ώστε να το πάρει ο κρατούμενος χωρίς να χρειαστεί να ανοίξει η πόρτα. Τα άτομα που είχαν επιφορτιστεί με τη διανομή φαγητού απαγορευόταν να συνομιλήσουν με τους κρατουμένους[599]. Την ίδια ώρα γευμάτιζαν και όσοι από τους κατάδικους σε επανορθωτικές ποινές σιτίζονται με δικά τους έξοδα, καθώς και οι κρατούμενοι για χρέη.

---

[597] «REGOLAMENTO sul Regime Interno …» (1847), ό.π., άρθρα 53-54. Ο οργανικός νόμος (άρθρα 46 και 58) προβλέπει ότι οι γυναίκες θα εργάζονται χωριστά από τους άντρες και θα ασχολούνται με το πλύσιμο, το ράψιμο και τις επιδιορθώσεις ενδυμάτων, αλλά όπως έχουμε ήδη αναφέρει, οι γυναίκες συνέχισαν να κρατούνται σε τμήμα των φυλακών της πόλης και όχι στο Σωφρονιστήριο.

[598] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…» (1858), ό.π., σελ. 69, άρθρα 63 και 65.

[599] «REGOLAMENTO sul Regime Interno …» (1847), ό.π., άρθρο 49.

Όταν τελείωνε η απογευματινή εργασία και για δύο ώρες (17:00-19:00 ή 16:00-18:00, ανάλογα με την εποχή) οι κρατούμενοι προαυλίζονταν στις αυλές των ακτίνων τους και παρακολουθούσαν μαθήματα γλωσσικά και ηθικά (*istruzione letteraria e morale*). Στις 19:00 (ή 18:00) μ.μ., οι επιτετραμμένοι για τη φύλαξη των ακτίνων φύλακες, οδηγούσαν τους υπό την ευθύνη τους κρατούμενους στα κελιά τους, τους μετρούσαν και κλείδωναν τις πόρτες[600].

Τις Κυριακές οι κρατούμενοι ασχολούνταν μόνον με το πότισμα (σε «γήπεδα, κήπους και αγροκήπια») και την καθαριότητα των χώρων[601].

3.8 Τρόπος μετακίνησης εντός του σωφρονιστηρίου.

Στον κανονισμό καθορίζεται ότι οι κρατούμενοι, σε όλες τις μετακινήσεις τους, στους διαδρόμους, από και προς την εκκλησία ή το σχολείο, στον προαυλισμό και στις εργασίες καθαριότητας, οφείλουν να βαδίζουν με γρήγορο βήμα, χωρίς να τρέχουν ή να στριφογυρίζουν, κρατώντας ίσα διαστήματα (18 πόδια) μεταξύ τους[602].

3.9 Εκκλησιασμός, κήρυγμα και κατήχηση.

Όπως έχει τονιστεί ο ρόλος της θρησκείας για την επίτευξη του σωφρονισμού των κρατουμένων ήταν κεφαλαιώδης. Οι κρατούμενοι, στις 8 το πρωί Κυριακών και εορταστικών ημερών, οδηγούνται στην Εκκλησία του καταστήματος, παρακολουθούν τη θεία λειτουργία και στη συνέχεια το κήρυγμα (*predica*) του Ιερέα[603]. Κατά τη διάρκεια της «ιερουργίας» οφείλουν να στέκονται με τάξη και αξιοπρέπεια, όρθιοι και όχι ράθυμοι ή απρόσεκτοι, δεν πρέπει να χασμουριούνται, να φτύνουν ή να κτυπούν τα πόδια τους, αλλά να προσεύχονται σιγανά και με ευλάβεια. Όταν τους δοθεί το σήμα να αποχωρήσουν από την εκκλησία, απαγορεύεται να χαμηλώνουν τα «χαλκόσημα», να φορούν τους σκούφους τους ή να εγκαταλείπουν τη θέση τους πριν έρθει η σειρά τους[604].

Κάθε Πέμπτη απόγευμα (17:00-18:00 το καλοκαίρι και 16:00-17:00 το χειμώνα) οι κρατούμενοι κατηχούνται σε θέματα ηθικής (*ηθική κατήχησις, Catechismo Morale*) και κάθε Σάββατο, τις ίδιες ώρες, τους αναγιγνώσκεται το χριστιανικό

---

[600] «REGOLAMENTO sul Regime Interno …» (1847), ό.π., άρθρα 30-36, 38.

[601] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», 1858, σελ. 70, άρθρο 73.

[602] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», 1858, σελ. 67, άρθρα 49-50.

[603] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 38.

[604] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», (1858), ό.π., σελ. 68, άρθρα 51-54.

δόγμα (*Lettura alla Dottrina Christiana*)[605]. Οι κρατούμενοι με διαφορετική θρησκεία ή δόγμα παραμένουν στα κελιά τους, όπου μπορούν να λάβουν κάθε θρησκευτική παρηγοριά από τους ιερείς τους ή άλλο θρησκευτικό λειτουργό[606].

3.10 Σχολείο («γραμματολογική εκπαίδευσις»).

Δευτέρα, Τετάρτη και Παρασκευή όλοι οι ανήλικοι και οι αναλφάβητοι ενήλικοι κρατούμενοι παρακολουθούσαν μαθήματα ελληνικής γλώσσας και αριθμητικής. Τα μαθήματα είχαν διάρκεια μιας ώρας (17:00-18:00 τη θερινή περίοδο και 16:00-17:00 τη χειμερινή)[607].

Κατά τη χειμερινή περίοδο χάνονταν πολλές ώρες μαθημάτων, επειδή, για λόγους ασφαλείας, δεν επιτρεπόταν η παραμονή των κρατουμένων εκτός κελιών όταν σκοτείνιαζε, καθώς το κτήριο δεν ήταν κλειστό[608]. Ο Κοτζίρης, για να αναπληρώσει κάπως αυτή την απώλεια, είχε αναθέσει στους πιο μορφωμένους κρατούμενους να διδάσκουν τα βασικά σημεία ανάγνωσης στους αναλφάβητους συγκρατούμενούς τους κατά τη διάρκεια του προαυλισμού, προετοιμάζοντάς τους έτσι για τα μαθήματα στο σχολείο[609].

Τα διδασκόμενα μαθήματα στο σχολείο του Σωφρονιστηρίου ήταν γραφή και ανάγνωση της ελληνικής γλώσσας και αριθμητική (να κάνουν υπολογισμούς)[610]. Υπεύθυνος ήταν ο ιερέας του καταστήματος, ο οποίος έπρεπε να εμποδίζει κάθε επικοινωνία μεταξύ των κρατουμένων, ενώ για την τήρηση της τάξης και της σιωπής φρόντιζαν οι Φύλακες που συνόδευαν τους κρατούμενους στην αίθουσα διδασκαλίας και παρέμεναν εκεί για να τους επιτηρούν[611].

Τα μαθήματα γίνονταν με την λανκαστεριανή αλληλοδιδακτική μέθοδο, οι στόχοι και οι πειθαρχικοί μηχανισμοί της οποίας φαίνεται να ταιριάζουν ιδανικά σε ένα

---

[605] «REGOLAMENTO sul Regime Interno…», 1847, ό.π., άρθρο 68 και ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 38.

[606] «REGOLAMENTO sul Regime Interno…», 1847, ό.π.,άρθρο 67.

[607] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 36-38, 66 και «REGOLAMENTO sul Regime Interno…», 1847, ό.π., άρθρο 69.

[608] «per una difettosa costruzione dello Stabilimento, i detenuti nella maggiorità delle giornate invernali vengono naturalmente privati dell' insegnamento letterario». Cozziris Giovani, «Statistica del Penitenziario», 1861, ό.π., σελ. 213.

[609] Cozziris Giovani, «Statistica del Penitenziario», 1861, ό.π., σελ. 213.

[610] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 36 και «REGOLAMENTO sul Regime Interno…», 1847, ό.π., άρθρο 69.

[611] «REGOLAMENTO sul Regime Interno…», 1847, ό.π., άρθρα 72-73.

σωφρονιστικό ίδρυμα που είχε ως στόχο την ανάπλαση των κρατουμένων, τον σωφρονισμό τους και την τήρηση της πειθαρχίας μέσα από τη συνεχή παρατήρηση[612]. Ο Κανονισμός του 1858 ορίζει ότι οι κρατούμενοι στο σχολείο πρέπει να στέκονται όρθιοι, μπροστά στον ιερέα, απαγορεύεται να είναι ράθυμοι ή απρόσεκτοι, απαγορεύεται να απαντούν σε ερωτήσεις συγκρατουμένων τους αν δεν τους δοθεί η άδεια και δεν πρέπει να εμποδίζουν ή να αποθαρρύνουν τους συγκρατούμενούς τους που θέτουν ερωτήσεις ή κάνουν παρατηρήσεις[613].

Ο Ιερέας επέλεγε τα βιβλία γλωσσικής, ηθικής και θρησκευτικής διδασκαλίας και τα αναλώσιμα του σχολείου και η Εφορατική Επιτροπή τα προμήθευε [614]. Ο Δ/ντής Ανδρώνης, τον Μάρτιο του 1848, υπενθυμίζει στον Έπαρχο την ανάγκη προμήθειας πινακίων ανάγνωσης (*tabelle di lettura*) και αριθμητικής για το σχολείο, 50 τόμων Ιεράς Κατήχησης και 50 Ιερών Απανθισμάτων (*Sacro Florilezio*), ώστε να μπορέσει να ξεκινήσει η διδασκαλία γλώσσας (*istruzione letteraria*) και επιπλέον, οι κρατούμενοι να έχουν την παρηγοριά της ανάγνωσης την ώρα που είναι κλεισμένοι στα κελιά τους και να μην βουλιάζουν στην αδράνεια[615].

---

[612] «Η αλληλοδιδακτική μέθοδος χρησιμοποιήθηκε από τα μέσα του 17ου αιώνα στην Αγγλία και τελειοποιήθηκε τον 18ο αιώνα στη Γαλλία του Σαραζίνου (Sarazin). Ονομάστηκε έτσι επειδή με την καθοδήγηση του δασκάλου χρησιμοποιούνταν οι καλύτεροι μαθητές, οι πρωτόσχολοι, για να διδάσκουν τους υπόλοιπους ή οι μεγαλύτεροι μαθητές για να διδάσκουν τους μικρότερους». Κάλλου Ευσταθία, «Η προσφορά του Καποδίστρια στην παιδεία και η εισαγωγή της αλληλοδιδακτικής μεθόδου στο ελληνικό σχολείο», εργασία Ε' εξαμήνου, ΦΠΨ, τομέας Παιδαγωγικής, ΕΚΠΑ, Αθήνα 2011-12, σ. 4.

Η αλληλοδιδακτική μέθοδος ξεκίνησε από την Αγγλία όπου «προώθησε τη λαϊκή εκπαίδευση για περισσότερο από μισό αιώνα, όπως και στις άλλες χώρες και στην Ελλάδα. […] Κρινόταν επίσης απαραίτητη η εγκαθίδρυση ενός συστήματος λαϊκής εκπαίδευσης που με τη μείωση του αναλφαβητισμού και με τη θρησκευτική κατήχηση θα εξάλειφε τους κινδύνους από την έξαρση της επιθετικότητας των εργατικών μαζών και από την εγκληματικότητα, που σε μεγάλο ποσοστό εμφανιζόταν και στην παιδική ηλικία». Λεοντσίνης Γεώργιος, «Συνθήκες υποδοχής του αλληλοδιδακτικού συστήματος εκπαίδευσης στον ελληνικό χώρο». Ν. Πετρόχειλος (επιμ.), Πρακτικά Η΄ Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Κύθηρα, 21-25 Μαΐου 2006), τόμ. ΙΙΒ: Θεσμοί (Μέρος Β΄)-Λαογραφία, Εταιρεία Κυθηραϊκών Μελετών, Κύθηρα 2009, (σσ. 11-41), σελ. 19. Ανακτήθηκε από: https://www.academia.edu/376887/.

[613] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», 1858, ό.π., σελ. 68, άρθρα 55-57.

[614] «REGOLAMENTO sul Regime Interno…», 1847, ό.π., άρθρο 71.

Στη στατιστική του 1861 ως χρειώδη του σχολείου (*articoli di cancelleria scuola*) αναφέρονται τετράδια μικρά και μεγάλα, διάφορες ποιότητες χαρτιών (*carta tre capelli, carta comune, carta imperiale, carta asciugante, carta fina*), μολύβια, ξύστρες, γόμες, χαρτόνια, φάκελοι, μελάνι μαύρο και κόκκινο, μελανοδοχεία, φτερά χήνας, γόμες. Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, σελ. 189.

[615] Ένα μήνα μετά, ο Ανδρώνης ενημερώνει τον Έπαρχο Ν. Καλλονά για την παραλαβή 50 Ιερών Απανθισμάτων (*Sacro Florilegio*), 50 βιβλίων κατήχησης (*Cattechismo*) και πινακίων (*tabelle*). ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 4, έγγραφο αρ. 61/31-3-1848 και ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 2, έγγραφο 71/13-4-1848.

3.11 Προαυλισμός, άσκηση.

Ο Οργανικός Νόμος προβλέπει για τους κρατούμενους καθημερινή σωματική άσκηση (*περίπατο, exercise, passeggio*) στις αυλές. Η διάρκεια του περιπάτου ποικίλλει, καθώς στο ίδιο δίωρο (τον χειμώνα 4-6 μ.μ. και το καλοκαίρι 5-7 μ.μ.) εντάσσεται η μία ώρα σχολικής διδασκαλίας: «θέλει γίνεται ο περίπατος εις τας αυλάς και παραδίδεται το μάθημα εις το σχολείον»[616].

Οι ανήλικοι προαυλίζονταν διαφορετικές ώρες από τους υπόλοιπους, ενώ οι κρατούμενοι για χρέη τις ίδιες ώρες, αλλά σε χωριστή αυλή. Τις βροχερές μέρες, οι κρατούμενοι που δεν εργάζονταν στα εντός του κτηρίου εργαστήρια, παρέμεναν κλεισμένοι στα κελιά τους ή στα κρατητήρια[617].

Το Σωφρονιστήριο διέθετε χωριστές αυλές για κάθε ακτίνα[618] και οι κρατούμενοι οδηγούνταν σε αυτές χωρισμένοι ανά «τάξη» (βαρύτητα ποινής). Όταν έφταναν στην αυλή όφειλαν να σταθούν στο κέντρο της, με τα νώτα στραμμένα προς τις θύρες, μέχρι να τους δοθεί η διαταγή να περπατήσουν. Αντίστοιχα, κατά την αποχώρηση από την αυλή όφειλαν να σταθούν και πάλι στο κέντρο, αυτή τη φορά με το πρόσωπο στραμμένο προς τις θύρες. Πριν μπουν στις ακτίνες έπρεπε να καθαρίσουν καλά τα πόδια τους. Κατά τη διάρκεια της παραμονής τους στην αυλή απαγορευόταν να χαράξουν ή να λερώσουν κάτι, να σταματήσουν ή να κοιτάζουν πλαγίως τις «κιγκλίδες» (τα κάγκελα της περίφραξης), αλλά έπρεπε να περπατούν αδιάκοπα, με ζωηρό βήμα[619]. Ο Δ/ντής Κοτζίρης θεωρούσε πολύ σημαντική την άσκηση των κρατουμένων, μάλιστα σκεφτόταν να προτείνει στην κυβέρνηση την εισαγωγή προγράμματος γυμναστικής με ασκήσεις συμβατές με το σωφρονιστικό ίδρυμα[620].

Σε μία προσπάθεια να αποσπάσει την προσοχή των κρατουμένων από τα προβλήματά τους, αλλά και να περιορίσει την ανταλλαγή «ολέθριων» ιδεών μεταξύ τους κατά τη διάρκεια του προαυλισμού, ο Κοτζίρης μοίραζε εφημερίδες και ένας από αυτούς που ήξεραν ανάγνωση, διάβαζε, με δυνατή φωνή, στους υπόλοιπους

---

[616] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 66.

[617] «REGOLAMENTO sul Regime Interno…», 1847, ό.π., άρθρα 62-66.

[618] Βλ. παρούσα μελέτη, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, εικόνα 24.

[619] «ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ…», 1858, ό.π., σελ. 68, άρθρα 58-61.

[620] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π. , σελ. 201.

άρθρα από την εφημερίδα, ώστε να ενημερώνονται για την επικαιρότητα, ιδίως για την πολιτική, που, όπως σημειώνει ο Κοτζίρης, τους ενδιέφερε ιδιαίτερα[621].

3.12 Επισκέψεις Ιατρού και Ιερέα. Ψυχολογική στήριξη και νουθεσίες.

Όλοι οι κρατούμενοι είχαν τη δυνατότητα, όσο βρίσκονταν στο κελί τους, να διαβάζουν βιβλία ασκητικής, ηθικά και ιστορικά (*libri ascetici, morali, e storici*) που επέλεγε ο ιερέας[622], ο οποίος ήταν άλλωστε ο κατεξοχήν αρμόδιος για να νουθετεί και να υποστηρίζει ψυχολογικά κάθε κρατούμενο.

Ο ιερέας επισκεπτόταν κάθε κρατούμενο καθημερινά, είτε βρισκόταν σε κελί, είτε στο αναρρωτήριο, είτε στο κελί απομόνωσης. Μέσα από συζήτηση προσπαθούσε να διερευνήσει τις συνθήκες της ζωής τους πριν φυλακιστούν, τις αρχές, τις τάσεις και τα πάθη τους και τους προέτρεπε στην υπακοή, στην τήρηση της τάξης και της πειθαρχίας, εφαρμόζοντας όλα τα μέσα που διέθετε από την ιδιότητά του ώστε οι κρατούμενοι να μετανοήσουν και να σωφρονιστούν.[623]

Ο γιατρός όφειλε, επίσης, να επισκέπτεται τους κρατουμένους, ώστε να εντοπίζει περιπτώσεις που η «διάνοια» ή το σώμα κάποιου είχε υποστεί βλάβη από την πειθαρχία ή τους κανονισμούς του καταστήματος. Σε αυτή την περίπτωση έπρεπε να ειδοποιεί άμεσα τον Διευθυντή και να δίνει οδηγίες στον ιερέα, ώστε να επιληφθεί του θέματος και να δώσει «τις θρησκευτικές παραμυθίες», σε όσους το είχαν ανάγκη[624]. Επιπλέον, ο γιατρός προσπαθούσε να κάνει τους κρατουμένους να συνειδητοποιήσουν τα σφάλματά τους: «Εις τας επισκέψεις τας οποίας ο Ιατρός θέλει κάμνει εν τω Καταστήματι οφείλει πάντοτε να απευθύνη προς τους δεσμίους παραμυθητικούς λόγους και προτρεπτικούς εις το καλόν και θέλει λάβει αντικείμενον από τας ιδίας αυτών δικογραφίας και από τα γεγονότα τα οποία διέτρεξαν

---

[621] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π, σελ. 207.

[622] «REGOLAMENTO sul Regime Interno …», 1847, ό.π., άρθρα 70-71. Σε περίπτωση διαφωνίας για τα βιβλία που πρέπει να εισαχθούν στο Σωφρονιστήριο ανάμεσα στον ιερέα και τον Δ/ντή ή την Εφορατική Επιτροπή, αποφασίζει ο Αρχιεπίσκοπος Κερκύρας.

[623] «REGOLAMENTO sul Regime Interno …», 1847, ό.π., άρθρο 70.

Εάν ο κρατούμενος ανήκει σε άλλη θρησκεία επιτρέπεται στον ιερέα του να τον επισκέπτεται μία φορά την εβδομάδα ή και περισσότερο αν χρειαστεί, για να του λέει λόγια προτροπής, συμβουλευτικά και κάθε άλλης θρησκευτικής παρηγοριάς. ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 39.

[624] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», 1858, ό.π., σελ. 6, άρθρο 30.

εις βάρος αυτών, ίνα εισδύη εις την ψυχήν των και να κάμη ώστε δεόντως να αισθάνωνται την παράπτωσίν των»[625].

3.13 Επικοινωνία με τον Διευθυντή.

Ο Οργανικός Νόμος προέβλεπε την καθημερινή επίσκεψη του Διευθυντή στους χώρους κράτησης, προκειμένου να «απευθύνει πάντοτε εις τους φυλακισμένους ομιλίας ηθικάς, θέλει τους νουθετεί, τους προτρέπει, και κατά τον χαρακτήρα και το ιδίωμα των φυλακισμένων, και την φύσιν και την ιδιότητα του αδικήματος, θέλει σχηματίζει τας ομιλίας του, και θρησκευτική ψυχή θέλει συνδυάζει με την πρέπουσαν αυστηρότητα, την γλυκύτητα και την αγάπην»[626].

Ο Δ/ντής Κοτζίρης θεωρούσε αδύνατο ο Δ/ντής να υποστηρίξει ψυχολογικά σε μία ημέρα όλους τους κρατούμενους. Αναγκαστικά θα έπρεπε να περιορίσει την επίσκεψή του σε μια απλή επιθεώρηση, αλλά τότε θα έπεφτε στα μάτια κρατουμένων και υφισταμένων. Αν ήθελε να τους απευθύνει κηρύγματα και νουθεσίες θα κατέληγε να λέει τα ίδια πράγματα σε όλους. Αποφάσισε, λοιπόν, να αποφύγει την καθημερινή επαφή με τους κρατουμένους, μάλιστα τους έβλεπε σπάνια. Σε όσους θεωρούσαν αυτή του την απόφαση απάνθρωπη, απαντούσε ότι για να είναι πραγματικά αποτελεσματική η βοήθεια ενός Δ/ντή θα πρέπει ο ίδιος ο κρατούμενος να επιδιώξει την συνάντηση μαζί του, όποτε εκείνος νιώσει την ανάγκη για στήριξη.[627]

3.14 Επικοινωνία με τους υπαλλήλους.

Ο κανονισμός του 1847 απαγορεύει ακόμη και τη συνομιλία μεταξύ φυλάκων και κρατουμένων, πέραν της απολύτως απαραίτητης, πόσω δε μάλλον τη σύναψη φιλικών δεσμών. Απαγορεύει κάθε είδους συναλλαγή ή δοσοληψία μεταξύ τους, τυχόν προσπάθεια δωροδοκίας εκ μέρους των κρατουμένων και κάθε εύνοια από υπάλληλο προς κρατούμενο. Απαγορεύει στους υπαλλήλους να χρησιμοποιούν κρατουμένους για προσωπική τους εργασία, όπως και τη βάναυση ή υβριστική συμπεριφορά των υπαλλήλων προς τους κρατούμενους[628].

---

[625] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», 1858, ό.π., σελ. 3, άρθρο 6.

[626] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 110.

[627] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 218-220.

[628] «REGOLAMENTO sul Regime Interno …» (1847), ό.π., άρθρα 1-4.

Στην πράξη αυτές οι διατάξεις καταπατούνταν σε καθημερινή βάση: υπήρχαν υπάλληλοι που διατηρούσαν φιλικές σχέσεις με κρατούμενους, υπάλληλοι –του Δ/ντή μη εξαιρουμένου- που χρησιμοποιούσαν κρατούμενους για προσωπική τους εργασία (όπως να τους κουβαλήσουν ψώνια ή ξύλα για τις σόμπες ή να κάνουν οικοδομικές εργασίες σε ιδιωτικές οικίες), ή που οι κρατούμενοι τους δωροδοκούσαν για να τους προμηθεύουν με απαγορευμένα είδη.

Στον αντίποδα, υπήρχαν και εκείνοι οι φύλακες που κακομεταχειρίζονταν, έβριζαν ή χτυπούσαν τους κρατούμενους.

3.15 Επισκεπτήριο και αλληλογραφία.

Οι κρατούμενοι είχαν το δικαίωμα να επικοινωνήσουν με συγγενείς ή φίλους τους μία φορά την εβδομάδα, για μισή ώρα, στο επισκεπτήριο.[629] Ώρες επισκεπτηρίου ήταν από τις 2 έως τις 4 μ.μ. τον χειμώνα και από τις 5 έως τις 7 μ.μ. το καλοκαίρι, τις Κυριακές και τις εορταστικές μέρες[630]. Η συνάντηση γινόταν στο «Parlatorio», παρουσία φυλάκων του καταστήματος και δεν μπορούσε να υπερβαίνει την μισή ώρα. Η συνομιλία έπρεπε να γίνεται με χαμηλή φωνή και χωρίς εκφράσεις διφορούμενες, ή ακατάλληλες λέξεις[631].

Οι κατάδικοι για κακούργημα και οι κατάδικοι για πλημμέλημα, με ποινή που ξεπερνούσε τον τρίτο βαθμό, δεν δικαιούνταν επισκεπτήριο κατά τους πρώτους δύο μήνες φυλάκισης. Οι υπόλοιποι κρατούμενοι είχαν δικαίωμα επισκεπτηρίου μετά τις πρώτες 10 ημέρες. Εξαίρεση αποτελούσαν οι πολιτικοί οφειλέτες (*debitori civili*) που μπορούσαν να συναντούν πιστωτές, δικηγόρους, συγγενείς και φίλους καθημερινά και χωρίς την άμεση παρουσία των φυλάκων[632].

Για πολλούς από τους κρατούμενους που είχαν μεταφερθεί στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας από τα υπόλοιπα νησιά, η αλληλογραφία ήταν ο μόνος τρόπος επικοινωνίας με τους δικούς τους ανθρώπους. Κάθε επιστολή, πριν αποσταλεί, περνούσε από έλεγχο (και ενδεχόμενη λογοκρισία) του Διευθυντή.

---

[629] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 73.

[630] «REGOLAMENTO sul Regime Interno … », 1847, ό.π., άρθρο 76.

[631] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 81.

[632] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 77, 80, 82.

Κάποιοι από τους κρατούμενους δεν είχαν τη δυνατότητα να καλύψουν τα τέλη αλληλογραφίας («τον φόρον επιστολών»)[633] και ο Κοτζίρης το θέτει υπόψη της Εφορατικής Επιτροπής, επισημαίνοντας ότι οι κρατούμενοι είναι μεν κακούργοι, αλλά αυτό δεν καταργεί τα ιερά δεσμά αίματος: είναι και πατεράδες, σύζυγοι, γιοι[634].

[633] Στο Ηνωμένο Βασίλειο, πριν εισαχθεί (10-01-1840) από τον Rowland Hill το ταχυδρομικό σύστημα Penny (δεκάρας), οι επιστολές πληρώνονταν από τον παραλήπτη και το κόστος ήταν μερικές φορές τόσο υψηλό όσο το μεροκάματο, με αποτέλεσμα πολλοί παραλήπτες να αρνούνται να παραλάβουν τα μηνύματά τους. Με το ταχυδρομικό σύστημα Penny οποιοσδήποτε μπορούσε να στείλει ένα γράμμα οπουδήποτε εντός του Ηνωμένου Βασιλείου για μια δεκάρα. Βλ. ιστοσελίδα https://www.postalmuseum.org/collections/penny-black/#.

[634] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 816/26-7-1853.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V – ΤΟ ΣΥΣΤΗΜΑ ΠΕΡΙΘΑΛΨΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΣΘΕΝΕΙΕΣ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΣΤΟ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟ.

1. Το σύστημα περίθαλψης.

Ο οργανικός νόμος του Σωφρονιστηρίου προέβλεπε τη δημιουργία «κλινικής» για την περίθαλψη των κρατουμένων, όμως κατά τα 5 πρώτα χρόνια λειτουργίας του δεν έγινε καμία σχετική ενέργεια, παρά το γεγονός ότι υπήρχαν πολλά περιστατικά ασθενείας κρατουμένων.

Ο Οργανικός Νόμος ορίζει ότι κάθε κρατούμενος που αισθάνεται άρρωστος πρέπει να ενημερώσει τον Δ/ντή, ώστε εκείνος να ειδοποιήσει τον γιατρό του καταστήματος. Αν κριθεί απαραίτητη η νοσηλεία κρατουμένου στο Νοσοκομείο ο γιατρός τον επισκέπτεται δύο φορές την ημέρα και επαναλαμβάνει τις επισκέψεις όποτε το κρίνει αναγκαίο[635]. Ο κρατούμενος έχει τη δυνατότητα, αν το επιθυμεί, να καλέσει έναν ή περισσότερους ιδιώτες γιατρούς της επιλογής του, με δικά του έξοδα, οι οποίοι συσκέπτονται με τον γιατρό των φυλακών και ορίζουν μαζί τη θεραπεία του[636]. Όσοι ασθενείς έχουν ποινή φυλάκισης διάρκειας έως έξι (6) μήνες, αν υπάρχει σοβαρός λόγος, έχουν το δικαίωμα να νοσηλευθούν εκτός φυλακής[637].

Όταν, το έτος 1853, ανέλαβε ο Κοτζίρης τη διεύθυνση του Σωφρονιστηρίου ασχολήθηκε συστηματικά με την οργάνωση της ιατρικής φροντίδας των κρατουμένων. Έως τότε οι ασθενείς νοσηλεύονταν στο κελί τους και αν υπήρχε ανάγκη για νοσοκομειακή περίθαλψη μεταφέρονταν στο *πολιτικό* (ή *αστικό*) νοσοκομείο (*ospedale civile*). Από εκεί καλούσαν υποχειρουργό αν έπρεπε να περιποιηθεί κάποιον ασθενή, καθώς το Σωφρονιστήριο δεν διέθετε δικό του. Το πρώτο, λοιπόν, που ζητάει ο Κοτζίρης από την Γερουσία είναι ο διορισμός «χαμαιχειρουργού» στο Σωφρονιστήριο (Ιούλιος 1853)[638]. Στη συνέχεια (Μάιος 1854), αιτείται άδεια να δημιουργήσει μία «κλινική» εντός του Σωφρονιστηρίου, υπενθυμίζοντας ότι ο Οργανικός Νόμος το προβλέπει, αλλά οι προκάτοχοί του Δ/ντές δεν φρόντισαν να υλοποιηθεί. Ήρθε η ώρα, γράφει στην αίτησή του ο

[635] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 129-130.

[636] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 48-50.

[637] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 51. Σε αυτή την περίπτωση ορίζεται εγγύηση, η διάρκεια της ποινής διακόπτεται και οι μέρες της θεραπείας δεν προσμετρώνται στο σύνολο της ποινής.

[638] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υποφ. 792/4-7-1853.

Κοτζίρης, να οργανωθεί ο «ιατροϋγιεινός κλάδος» με τον τρόπο που γίνεται σε όλα τα «εν Ευρώπη και Αμερική Σωφρονιστήρια»[639]. Η Γερουσία του χορηγεί την άδεια και ο Κοτζίρης αναθέτει στον γιατρό τη διαμόρφωση μίας ακτίνας για τη νοσηλεία των κρατουμένων. Το Νοσοκομείο που διαμορφώθηκε εντός της ακτίνας ξεκίνησε τη λειτουργία του την 19-08-1854, σηματοδοτώντας μία νέα περίοδο στο σύστημα περίθαλψης και νοσηλείας του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας[640]. Υπεύθυνος της ακτίνας του νοσοκομείου τέθηκε ο υποχειρουργός, τα καθήκοντα του οποίου καθορίστηκαν σε ειδικό κανονισμό[641]. Πρώτος υποχειρουργός προσλήφθηκε με έγκριση της Γερουσίας ο Πέτρος Παϊτάς[642].

Ο γιατρός του Σωφρονιστηρίου επισκεπτόταν τους νοσηλευόμενους δύο φορές την ημέρα και επαναλάμβανε τις επισκέψεις όποτε το έκρινε αναγκαίο[643]. Κάθε μήνα, ένας από τους τελειόφοιτους της Ιατρικής Σχολής τον βοηθούσε στις επισκέψεις του, λαμβάνοντας μέρος στη θεραπεία, ακολουθώντας τις οδηγίες του[644].

Ο υποχειρουργός φρόντιζε για τη δίαιτα, τα λουτρά και όποια άλλη θεραπεία χορηγούνταν στους ασθενείς και εκτελούσε τις «υποχειρουργικές» επεμβάσεις που όριζε ο γιατρός. Επιμελούνταν την αλλαγή σεντονιών στο Νοσοκομείο (κάθε 15 μέρες) και τη χορήγηση καθαρών πετσετών στους νεοεισερχόμενους. Αν ο ασθενής δεν μπορούσε να σηκωθεί για να μεταβεί στο αποχωρητήριο («αναγκαίον») της ακτίνας, ο υποχειρουργός φρόντιζε να του χορηγείται ουροδόχος στο κελί του και να καθαρίζεται, αμέσως μετά, από τους υπηρέτες.

Ο υποχειρουργός παρασκεύαζε τα φάρμακα για τη θεραπεία των ασθενών, σύμφωνα με τις οδηγίες του πρωθιάτρου (χρησιμοποιώντας ως συστατικά φαρμακευτικές ουσίες που προμήθευε στο Σωφρονιστήριο ο φαρμακοποιός Ιωάννης

---

[639] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο με αρ. 1058/20-5-1854.

[640] Cozziris Giovanni, «Statistica Comparativa…», 1857, ό.π., σελ. 69, *Rapporto del medico chirurgo "penitenziario"*. Uffizio del Medico, Corfù, 31 Dicembre 1856.

[641] «Regolamenti per il Basso Chirurgo e Barbiere». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο με ημ/νία 02-06-1854.

[642] Ο Παϊτάς είχε χρηματίσει «πρακτικός ιατρός» στα χωριά Νυμφές και Στρογγυλή και είχε φαρμακευτικές γνώσεις επειδή κράτησε επί ένα έτος Φαρμακείο στην πόλη και παρακολούθησε επί ένα έτος το μάθημα της Χημείας στην Ιόνιο Ακαδημία. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 1078/2-7-1854.
Αξίζει να σημειωθεί ότι δύο χρόνια μετά ο Παϊτάς απολύθηκε -μαζί με έναν αρχιφύλακα και 4 φύλακες- καθώς κρίθηκε ένοχος για συνέργεια σε απόδραση 4 κρατουμένων. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, Απόφαση της Εφορατικής Επιτροπής του Σωφρονιστηρίου, με ημ/νία 3-7-1856.

[643] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 129-130.

[644] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 136.

Κόλλας[645]) και ήταν υπεύθυνος για το φαρμακείο, φρόντιζε για την καθαριότητα των αγγείων και λοιπών σκευών, ενημέρωνε τον γιατρό όταν τελείωναν τα φάρμακα, φρόντιζε για την απόρριψη των χαλασμένων ουσιών και φαρμάκων στο «αφοδευτήριον», παρουσία του γιατρού, τα σημείωνε σε ημερολόγιο και κάθε τρίμηνο συνέτασσε «ισολογισμό».

Όφειλε να συμπεριφέρεται στους ασθενείς με «την μεγαλυτέραν γλυκύτητα και ευπροσηγορίαν». Σε περίπτωση βαριάς ασθένειας διανυκτέρευε στο πλευρό του ασθενούς και σε περίπτωση έκτακτου περιστατικού χορηγούσε τις πρώτες βοήθειες και ειδοποιούσε τον γιατρό. Σημείωνε σε ημερολόγιο όσα παρατηρούσε σε κάθε ασθενή και ενημέρωνε τον γιατρό, δίνοντας καθημερινά αντίγραφο στον Διευθυντή[646].

2. Οι κυριότερες ασθένειες των κρατουμένων.

Σε ετήσια κατάσταση ασθενών για το έτος 1848[647] αναφέρεται ότι νοσηλεύτηκαν εντός των φυλακών 105 έως 184 κρατούμενοι, για τις εξής κυρίως παθήσεις: διακοπτόμενος πυρετός, Ρευματικός πυρετός, Βρογχίτιδα, Ρευματισμοί, Πονόκοιλος, Διάρροια, Αιμορροΐδες, Κόρυζα, Κεφαλαλγία, Γρίπη, Σύφιλη, *Gashicismo*, Γρίπη, Πνευμονία, Σκορβούτο.

Τα περιστατικά ασθενών με σκορβούτο ήταν τόσο πολλά που τον Απρίλιο του 1848 ο πρωθίατρος Κογεβίνας θεώρησε αναγκαίο να ενημερώσει τον Δ/ντή Ανδρώνη ότι, κατά τη γνώμη του, οφείλονταν στον μικρό αριθμό γευμάτων με

---

[645] Ο Διευθυντής Ι. Ανδρώνης διαβιβάζει στον Έπαρχο Καλλονά μία κατάσταση με τα φάρμακα που προμηθεύτηκε το Σωφρονιστήριο κατά το διάστημα 13-12-1847 έως και τέλος Μαρτίου 1848 από τον Φαρμακοποιό Ι. Κόλλα, συνολικής αξίας L. 1, 11. 3 5/10 sterline, προκειμένου να την προωθήσει προς έγκριση στην Γερουσία. Η κατάσταση έχει τίτλο: «Conto delle medicine somministratte alla Casa di Emendazione dalla Farmacia Colla dal 13 dicembre 1847 a tutto Marzo 1848» και έχει τις εξής στήλες: *Mese, Numero, Data, Nome e Cognome, Articoli, Quantita, Montante (scellini/oboli).* Υπογράφεται 20-8-1848 από τον φαρμακοποιό Ι. Κόλλα, τον Πρωθίατρο (Protomedico) του Σωφρονιστηρίου και θεωρείται από τον Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου. Τα φαρμακευτικά είδη που περιλαμβάνονται στην κατάσταση είναι: *Acqua di Cedro, Calomelano, Camomilla, Olio di Riccino, Zuccher ficco, Zucchero, The, The verde, Sciarappa, Manna Grassa, Lenna, Lenna monda, Farina lenni di licco, Vino stibiato, Acetate ammonia cale, Mucilagine di Gomma, Polvere del James, Polvere Emmodatilata, Idriod di Potassa, Canfora Rosa, Leigna Balsamica, Limonata Minerale, Ricarbonato di soda, Sale anglico, Magnesia calcinata, Rabarbaro pole, Aqua di menta*. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 1, έγγραφο 237/11-9-1848.

[646] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., σελ. 8-14, άρθρα 1-53.

[647] Ο γιατρός των φυλακών συντάσσει κάθε έτος κατάσταση με τους ασθενείς κρατούμενους και τις ασθένειες για τις οποίες νοσηλεύτηκαν είτε στις φυλακές είτε στο νοσοκομείο.

λαχανικά και συνέστησε να αντικατασταθούν τα αλμυρά ψάρια και τα τυριά με λαχανικά και κάποιες φορές την εβδομάδα με κρέας. Επιπλέον, συνέστησε οι κρατούμενοι να βάζουν απαραιτήτως λίγο ξύδι στο νερό που έπιναν, εξηγώντας ότι στις φυλακές της πόλης, παρά το γεγονός ότι ακολουθούν την ίδια χαμηλή σε λαχανικά διατροφή, δεν παρατηρείται πρόβλημα σκορβούτου, διότι αφενός εκεί οι φυλακισμένοι συμπληρώνουν τη διατροφή τους με τρόφιμα που τους φέρνουν οι οικογένειές τους, αφετέρου επειδή τους χορηγείται κρασί, το οποίο είναι άριστο μέσο κατά του σκορβούτου[648].

Στην κατάσταση ασθενειών που συντάσσει ο γιατρός του Σωφρονιστηρίου για το εξάμηνο Ιούλιος-Δεκέμβριος 1850[649], διαβάζουμε ότι ασθένησαν 200 άτομα συνολικά, ελαφριά ως επί το πλείστον, όμως, όπως επισημαίνει ο γιατρός, τα περιστατικά ήταν πολλά για μία περίοδο από τις πιο υγιεινές του έτους (καλοκαίρι και φθινόπωρο). Τα περισσότερα αφορούσαν σε ρευματισμούς (27 νοσηλείες εντός σωφρονιστηρίου και 2 στο νοσοκομείο), γαστρεντερίτιδες (41 νοσηλείες εντός σωφρονιστηρίου), περιοδικούς πυρετούς (13 νοσηλείες στο σωφρονιστήριο και 5 στο νοσοκομείο), βρογχίτιδες (17 νοσηλείες στο σωφρονιστήριο και 1 στο νοσοκομείο) και κολικούς (13 νοσηλείες στο σωφρονιστήριο και 7 στο νοσοκομείο).

3. Επιβαρυντικοί παράγοντες για την υγεία των κρατουμένων.

Ενδεικτική του επιπέδου ποιότητας διαβίωσης των κρατουμένων είναι η άποψη του γιατρού ότι -πέραν από τις προϋπάρχουσες της φυλάκισης ασθένειες, που δεν είχαν αντιμετωπιστεί σωστά [όπως ήταν τα αφροδίσια νοσήματα (*morbe venerei*), ουλές και παραμορφώσεις (*cicatrice deformi*) και κήλες (*ernia*)] και χρειάστηκαν μετά τη φυλάκιση περίθαλψη- όλες οι υπόλοιπες ασθένειες οφείλονταν στις

[648] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 2, έγγραφο 37/26-4-1848.

[649] «Stato degli ammalati detenuti curati dal sottofirmato nella Casa di Emendazione e nell' Ospedale Civile di Corfù/ dal primo Luglio al 31 Decembre 1850». Ενδεικτική για το είδος των ασθενειών είναι η στήλη «Indicazione delle malattie» αυτής της κατάστασης: *Febbre gastrica/ Febbre gastrica reumatica/ Febbri periodiche/ Reumatismo muscolare/ Bronchitide/ Diaria/ Emmotisi/ Dissenteria/ Flemmone ed Ascesso/ Scrofolosi/ Itterizia/ Rachitide/ Morbo Emorroidale e coliche em. / Artritide/ Colica/ Asma senile/ Angina tonsillare/ Risipola/ Gonorrea, Illuri Veneree, fimosis/ Miostenosi, Ristringimenti Mentali/ Sciatica/ Scorbuto/ Odontalgia/ Orchitide veneree/ Oftalmia/ Gastriataria saburrale/ Essera ed Ortuaria/ Disciasie / Contusioni varie/ Pleurodinia/ Pneumonitide/ Gastralgia /Nevropatia/ Inupiente Amacerati/ Pterigion/ Disuria/ Rennella/ Fisconie/ Prolasso dell' intestino retto/ Otitide/ Mentagia sifilitica/ Catterata/ Cattaro Polmenare Cronico/ Ernie riducibili/ Enterite folliolare, febbre tifoidea/ Accesso per Congestione/ Parotide benigne*. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 26, έγγραφο με ημ/νία 01-01-1851.

συνθήκες κράτησης στο Σωφρονιστήριο και συγκεκριμένα στην υγρασία, τη διατροφή, τον ελλιπή εξαερισμό, την καθιστική ζωή και το σκοτάδι:

-Όλα τα κελιά και ιδιαίτερα εκείνα του επάνω ορόφου, σημειώνει ο γιατρός, είναι υγρά και κρύα, δεν αερίζονται και δεν είναι ευήλια, ευνοώντας τις αρθρίτιδες, τους ρευματισμούς, τις βρογχίτιδες και τις συμφορήσεις (συνάχι).

-Η κατανάλωση αλμυρών γευμάτων ή οσπρίων και η απαγόρευση του κρασιού, οδηγούν σε ασθένειες όπως σκορβούτο, γαστρίτιδες, κολικούς, διάρροιες, δυσεντερίες.

-Η παραμονή σε χώρους που ο αέρας δεν ανανεώνεται οδηγεί σε δύσπνοια, θωρακική ασθένεια και ιλίγγους.

-Η έλλειψη κίνησης και η καθιστική ζωή, ιδίως όσων εργάζονται στο ραφείο και το υποδηματοποιείο, δημιουργεί κοιλιακά προβλήματα, δυσκοιλιότητα και αιμορροϊδοπάθεια.

-Η διαβίωση σε σκοτεινά κελιά και το πλήρες σκοτάδι τις μεγάλες νύχτες του χειμώνα, σε συνδυασμό με την υγρασία και το κρύο, δημιουργούν πολλές οφθαλμικές παθήσεις (*οφθαλμίες, oftalmie*) που με το πέρασμα του χρόνου οδηγούν σε αμαυρώσεις[650] ή και σε τύφλωση.

Στην επόμενη χρονικά έκθεση του γιατρού, που αφορούσε στο σύνολο της τριετίας 1854-1856, σημειώνεται ως ορόσημο η ημ/νία 19-08-1854, εφόσον τότε ξεκίνησε τη λειτουργία του το εντός καταστήματος νοσοκομείο των φυλακών[651]. Το συμπέρασμα του γιατρού ήταν ότι κατά τη διάρκεια αυτής της τριετίας το ποσοστό ασθενών μειώθηκε (το 1854 ασθένησε 1 στους 15, το 1855 ασθένησε 1 στους 34 και το 1856 ασθένησε 1 στους 40) και αυτό το αποδίδει, κυρίως, στις εργασίες βελτίωσης του περιβάλλοντος χώρου του κτηρίου του Σωφρονιστηρίου. Η πιο διαδεδομένη ασθένεια της τριετίας ήταν ο ρευματικός πυρετός και ακολουθούν το *morbo macculoso* και οι περιοδικοί πυρετοί. Επίσης, ένας αριθμός κρατουμένων νοσηλεύτηκε για ασθένειες που είχαν κολλήσει πριν φυλακιστούν, όπως σύφιλη και αφροδίσια έλκη, αλλά και για ασθένειες που κόλλησαν κατά την κράτησή τους σε κοινοβιακές φυλακές, όπως ψώρα και τριχόφυτο (κασίδα). Στο νοσοκομείο πέθαναν

[650] *Amaurose* = απώλεια όρασης.

[651] Cozziris Giovanni, «Statistica Comparativa…», 1857, ό.π., σελ. 69, *Rapporto del medico chirurgo "penitenziario"*. Uffizio del Medico, Corfù, 31 Dicembre 1856.

τέσσερις κρατούμενοι: από ρευματικό πυρετό, χρόνια καρδιοπάθεια, τέτανο (από σκουριασμένο καρφί) και από *piogenia*. Κατά τη διάρκεια νοσηλείας σε κελί πέθαναν δύο κρατούμενοι: ένας από χρόνια δυσεντερία (*lienteria cronica*) και ένας από εγκεφαλικό (*congestione istantanea al cervello*).

Ένας από τους σημαντικότερους επιβαρυντικούς παράγοντες για την υγεία των κρατουμένων ήταν και η κράτησή τους σε συνθήκες απομόνωσης, για αυτό και υπήρχαν πολλές αντιδράσεις για την εφαρμογή του απομονωτικού συστήματος. Ο Ιατροχειρουργός Luigi Scarpa, σε έκθεσή του για τις ασθένειες των κρατουμένων κατά την τριετία 1857-1859, κάνει μνεία σε όσους κρατούμενους υποβλήθηκαν στο σύστημα απομόνωσης (*furono sottoposti a sistema separato*), σε μία προσπάθεια να αποδείξει ότι δεν υπήρξαν επιπτώσεις στην υγεία τους. Όπως αναφέρει ο Σκάρπα, από τα 94 άτομα που υποβλήθηκαν το έτος 1857 στο απομονωτικό σύστημα, μόνον 3 νοσηλεύτηκαν στο νοσοκομείο και αυτοί ήταν για προϋπάρχουσες ασθένειες. Το έτος 1858 υποβλήθηκαν στο απομονωτικό σύστημα 100 άτομα και το έτος 1859 υποβλήθηκαν στο σύστημα 113 άτομα και κανένα δεν νοσηλεύτηκε στο νοσοκομείο.

4. Η αντιμετώπιση της επιδημίας χολέρας.

Το έτος 1855 ενέσκηψε στην Κέρκυρα επιδημία χολέρας (cholera morbus)[652], με το πρώτο κρούσμα να εμφανίζεται στο νησί την 4-10-1855. Σε έγγραφό του με ημ/νία 15-10-1855 ο Δ/ντής Κοτζίρης γράφει: «Τρομερά επιδημία επαπειλεί την Νήσον ταύτην και ήδη σποραδικά κρούσματα χολορίας έφθασαν εν βραχεί διαστήματι εν τω Καταστήματι του παρ' εμού διευθυνομένου». Ενημερώνει ότι έλαβε όλα τα προφυλακτικά μέτρα για την αποφυγή μόλυνσης, όμως, αν αυξηθούν τα κρούσματα το νοσοκομείο εντός του Σωφρονιστηρίου δεν επαρκεί για τη νοσηλεία τους και δεν μπορεί να υποχρεώσει ούτε τους άλλους δέσμιους ούτε τους φύλακες να νοσηλεύσουν χολερικούς, τη στιγμή που γνωρίζουν πόσο μεταδοτική

[652] «…το 1854 ξεσπά στην Ελλάδα η θανατηφόρα επιδημία της χολέρας. Δυστυχώς, με την διεξαγωγή του εμπορίου, δεν άργησε να φτάσει και στην Κέρκυρα. [...] Οι κάτοικοι του Μαντουκιού ήταν αυτοί που σε πολύ σύντομο διάστημα ξεκληρίστηκαν από το μαύρο θάνατο απομονωμένοι και εγκαταλελειμμένοι στα σπίτια τους. Η επιδημία "αιχμαλώτισε" πολύ κόσμο στο νησί καταγράφοντας συνολικά πάνω από 800 κρούσματα και 500 θανάτους.» Βασιλάκη Ελεάννα, «Η κόλαση του "μαύρου θανάτου" και η καραντίνα του 19ου αιώνα στην Κέρκυρα», 20-10-2020. Ανάκτηση από: https://www.sindetiras.gr/neo/i-kolasi-toy-mayroy-thanatoy-kai-i-karantina-toy-19oy-aiona-stin-kerkyra/ (ημ/νία επίσκεψης: 3-2-2022).

είναι η ασθένεια. Αιτείται, λοιπόν, οι δέσμιοι που νοσούν από χολέρα να μεταφερθούν «εις το εν Μανδουκείω Νοσοκομείον αρτίως επί τούτου συσταθέν υπό της Κυβερνήσεως δια τους χολοριακούς»[653]. Το αίτημα γίνεται δεκτό και οι κρατούμενοι που νοσούν μεταφέρονται, με ειδικά «αμάξια», στο καινούργιο Νοσοκομείο του Μαντουκιού[654].

Έξι μέρες μετά, άλλος ένας κρατούμενος ασθενεί και μεταφέρεται στο Μαντούκι: ο Κοτζίρης ενημερώνει τον Δ. Θεριογιάννη *Ιατρώ του εν Μανδουκίω Νοσοκομείου* ότι κατόπιν «επισήμου 18 Οκτωβρίου οδεύοντος του Εκλαμπροτάτου Επάρχου» στέλνει στο Νοσοκομείο του Μαντουκιού τον κρατούμενο Φ. Μωραΐτη που παρουσίασε συμπτώματα *χολορίας*. Χαρακτηριστικό της σοβαρότητας της ασθένειας είναι ότι ζητάει να τον ενημερώσουν αν ο κρατούμενος πεθάνει[655].

Τα κρούσματα πληθαίνουν, έτσι ένα μήνα μετά ο Δ/ντής, με το υπ' αρ. 1263/13-11-1855 έγγραφό του, ενημερώνει την Εφορατική Επιτροπή ότι μέσα σε λίγες ώρες παρουσιάστηκαν 6 κρούσματα χολερικών στην Ακτίνα Θ', όπου κρατούνται «κακουργοδικασθέντες» και προβλέπει ότι μέσα στην ημέρα όλη η ακτίνα θα γεμίσει από χολερικούς. Εξηγεί ότι προκειμένου να μην μεταδοθεί περαιτέρω η ασθένεια, θα έπρεπε κανονικά οι υγιείς δέσμιοι της Ακτίνας Θ' να μεταφερθούν σε άλλο χώρο. Όμως, το Σωφρονιστήριο είναι γεμάτο, όπως και η ακτίνα στην οποία στεγάζεται το Νοσοκομείο. Προτείνει, λοιπόν, στην Επιτροπή ως λύση ανάγκης, να μεταφερθούν οι «Πλημμελειοδικασθέντες» στις φυλακές της πόλης, ώστε να δημιουργηθεί χώρος στο Σωφρονιστήριο για αραίωση των υπολοίπων και να αποφευχθεί η μετάδοση της ασθένειας[656].

---

[653] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 3, έγγραφο υπ' αρ. 1250/15-10-1855.

«Σε διάφορες χρονικές περιόδους, σε περιόδους επιδημιών, λειτουργούσαν πρόχειρα λοιμοκαθαρτήρια και στο εσωτερικό του νησιού, όπως π.χ. με την επιδημία χολέρας στην Κέρκυρα του 1855, οπότε ιδρύθηκαν τρία νοσοκομεία στην πόλη: το ένα στο Μαντούκι, το δεύτερο στη Γαρίτσα και το τρίτο στην Εβραϊκή για τους Εβραίους». Πανδή-Αγαθοκλή Βάννα, «Καραντίνες και λοιμοκαθαρτήρια στα Ιόνια νησιά», ΙΑΤΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ 2011, Τόμος 8, Τεύχος 2, σελ. 19.

[654] Για τη μεταφορά των χολερικών το Επιχώριο Συμβούλιο διέταξε την κατασκευή ειδικών «αμαξιών». Μετά τη λήξη της επιδημίας ο Δ/ντής αιτείται να παραχωρηθεί στο σωφρονιστήριο ένα από αυτά «προς μετακόμισιν λιθιδίου, λαχάνων και υλικών του καταστήματος» επισημαίνοντας ότι έτσι η Κυβέρνηση θα εξοικονομήσει τα έξοδα κατασκευής νέου. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 943/24-11-1853.

[655] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 3, έγγραφο 1251/21-10-1855.

[656] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 3, έγγραφο 1263/13-11-1855.

Ο Ιατροχειρουργός του Σωφρονιστηρίου Λ. Σκάρπα, επειδή προβλέπει ότι η χολέρα θα απλωθεί σε όλο το Σωφρονιστήριο, θεωρεί απολύτως αναγκαίο ο Δ/ντής να επιτρέψει να «δίδεται εις κάθε δέσμιον καθημερινώς εν όγδοον σκουτέλου Ρουμίου (Rhum) και ουχί εγχωρίου οίνου, όντος τούτου κακίστης ποιότητος και το οποίον δεν ήθελε παρέξει εις τα άτομα εκείνην την τονικότητα και να θεραπεύση εν μέρει δια της ιδίας αυτού θερμότητος εκείνους των οποίων ελλείπει εις τα κελλεία άτινα συνεχώς εισί υγρά»[657].

Τελικά, σε σύνολο 238 κρατουμένων ασθένησαν με χολέρα και μεταφέρθηκαν στο νοσοκομείο για χολερικούς 27, από τους οποίους ιάθηκαν οι 19. Οι περισσότεροι από τους 8 που πέθαναν είχαν και άλλα προβλήματα υγείας[658].

5. Η «βλαβερή συνήθεια» της σεξουαλικής αυτοϊκανοποίησης.

Τον Κοτζίρη φαίνεται ότι περισσότερο από τη χολέρα τον ανησυχούσε η αυτοϊκανοποίηση των κρατουμένων, το μοναχικό βίτσιο (*vizio solitario*), όπως την αποκαλούσε, καθώς ήταν πεπεισμένος, όπως οι περισσότεροι σύγχρονοί του, ότι ήταν εξαιρετικά επιζήμια, τόσο για τη σωματική όσο και για την ψυχική υγεία των κρατουμένων.

Χαρακτηρίζει αυτή τη συνήθεια σιχαμερή ή απεχθή (*abbominevole*) και αποκρουστική (*ribbuttante*) και προσπαθεί να την αντιμετωπίσει αναθέτοντας στον Ιερέα να περιγράψει στους κρατούμενους τις «ολέθριες» συνέπειες τέτοιων συνηθειών για την ψυχή του ανθρώπου και στον Ιατρό του καταστήματος να τους παρουσιάσει τις βλαβερές συνέπειες για τη σωματική τους υγεία.

Ο Κοτζίρης παραδέχεται ότι αυτή η μέθοδος αντιμετώπισης, δηλαδή, ο συνδυασμός αυστηρών και πειστικών λόγων εκ μέρους του ιερέα και του γιατρού και η δική του έκφραση αηδίας και απώθησης, δεν κατάφεραν να σταματήσουν αυτή τη συνήθεια, αλλά θεωρεί ότι την έχουν περιορίσει σε μεγάλο βαθμό[659].

---

[657] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 3, έγγραφο 22/15-11-1855 του ιατροχειρουργού προς το Δ/ντή.

[658] Ιατρική έκθεση που επισυνάπτεται στην τριετή στατιστική ετών 1854-1856. Cozziris Giovanni «Statistica Comparativa…», 1857, ό.π., σελ. 72-73.

[659] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 204-205.

6. Τα συμπεράσματα ιατρού και Δ/ντή για την υγεία των κρατουμένων.

Το συμπέρασμα του γιατρού αναφορικά με τη γενική εικόνα της υγείας των κρατουμένων, όπως παρουσιάζεται στη στατιστική που εκδίδεται το έτος 1861, είναι ότι οι κρατούμενοι στο Σωφρονιστήριο, όπου βασιλεύει καλή υγιεινή, απολαμβάνουν το ευεργέτημα της άριστης υγείας[660].

Τα στοιχεία της τριετίας 1857-1859 για τις νοσηλείες στο νοσοκομείο ήταν ότι το έτος 1857 σε σύνολο 204 κρατουμένων νοσηλεύτηκαν 39 άτομα, το έτος 1858 σε σύνολο 191 κρατουμένων νοσηλεύτηκαν 19 και το έτος 1859 σε σύνολο 179 κρατουμένων νοσηλεύτηκαν 12. Οι θάνατοι εντός του νοσοκομείου ήταν το έτος 1857 τέσσερις, το έτος 1858 τρεις και το έτος 1859 ένας.

Ο Κοτζίρης, αναφερόμενος στην ίδια τριετία, παρατηρεί ότι υπήρξε σημαντική μείωση των σοβαρών ασθενειών σε σχέση με τα προηγούμενα χρόνια και επισημαίνει ότι η φύση των περισσότερων από τις ασθένειες των κρατουμένων οφείλεται στην υγρασία και την όχι πάντα σωστή δίαιτα και προτείνει στην Κυβέρνηση να δρομολογήσει την πλήρη αλλαγή των σκεπών πάνω από τις ακτίνες του κτηρίου, την ολοκλήρωση των έργων ισοπέδωσης των γύρω λόφων και την ανασύνθεση της χορηγούμενης διατροφής των κρατουμένων[661].

7. Η ψυχική υγεία των κρατουμένων.

Παρά το γεγονός ότι στην Κέρκυρα λειτουργούσε από το έτος 1838 «Άσυλο Φρενοβλαβών»[662] στο Σωφρονιστήριο υπήρχαν κρατούμενοι με διαγνωσμένη ψυχασθένεια. Όπως ήταν φυσικό, η συμπεριφορά αυτών των ατόμων δεν ήταν εύκολο να ελεγχθεί με τα συνήθη σωφρονιστικά μέτρα, με αποτέλεσμα να είναι επικίνδυνοι είτε για τους άλλους κρατούμενους και τους φύλακες (βίαιοι κρατούμενοι), είτε για τον εαυτό τους, καθώς δεν ήταν λίγα τα περιστατικά καταθλιπτικών κρατουμένων που αποπειρώνται να αυτοκτονήσουν.

---

[660] «i reclusi del Penitenziario godettero il benefizio di un' ottima salute; […] manifesta la sempre crescente buona igiene regnata nello Stabilimento». Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 263-264.

[661] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 202.

[662] Το *Άσυλο Φρενοβλαβών* λειτούργησε για πρώτη φορά το έτος 1838 επί αρμοστείας Ντάγκλας, σε κτήριο των οχυρώσεων του Αγίου Ρόκκου, που αρχικά χρησιμοποιήθηκε από τους Άγγλους ως στρατώνας. Χανδρινός Αδαμάντιος, «Το οχυρό του Σαν Ρόκκο και το παλιό Ψυχιατρείο της Κέρκυρας». Ανακτήθηκε από: https://www.corfuhistory.eu/?p=14781 (επίσκεψη: 20-12-2022).

Η Δ/νση του Σωφρονιστηρίου ενημερώνει για κάθε περιστατικό την Εφορατική Επιτροπή, τονίζοντας πόσο επικίνδυνο είναι να κρατούνται ψυχασθενείς σε ένα Σωφρονιστήριο και της ζητάει να μεσολαβήσει ώστε η Γερουσία να διατάξει τη μεταφορά τους στο Ψυχιατρείο ή να τους χορηγήσει χάρη και να αποφυλακιστούν[663].

Η αντιμετώπιση των βίαιων ψυχασθενών. Μέχρι να δοθεί κάποια λύση όσοι κρατούμενοι γίνονται ιδιαίτερα βίαιοι και επικίνδυνοι απομονώνονται ή περιορίζονται οι κινήσεις τους με ζουρλομανδύα. Ο διαγνωσμένος από τον Πρωθίατρο με *eridomania*[664] κρατούμενος Σπυρίδων Κορκοτσάκης, την 22-6-1848, χωρίς καμία αιτία, απείλησε και προσπάθησε να αρπάξει τον Φύλακα που τον συνόδευε, ο οποίος κατάφερε ευτυχώς να του ξεφύγει. Ο Δ/ντής στην αναφορά του προς την Εφορατική Επιτροπή εκφράζει την ανησυχία του για την ασφάλεια των Φυλάκων και των υπηρετών του καταστήματος, την ηρεμία και την εσωτερική τάξη. Υπενθυμίζει ότι η φύση και ο σκοπός του Σωφρονιστηρίου δεν είναι η κράτηση ατόμων με ψυχικές ασθένειες και ζητάει τη μεταφορά του στο Ψυχιατρείο («nell' Offizio di Mentuati») που έχει δυνατότητα περίθαλψης τέτοιων ατόμων[665].

Έναν χρόνο μετά ο Σπυρίδων Κορκοτσάκης εξακολουθεί να κρατείται στο Σωφρονιστήριο και να είναι επιθετικός. Την 20-7-1849 το πρωί, την ώρα που οι κρατούμενοι έβγαιναν από το κτήριο για να πάνε στις εξωτερικές εργασίες, άρπαξε τον στρατιωτικό φρουρό που είχε υπηρεσία έξω από την πύλη των φυλακών, του πήρε το όπλο και θα τον πυροβολούσε, αν δεν τον σταματούσαν οι υπόλοιποι φρουροί. Αιτία για την επίθεση ήταν ότι την προηγούμενη ημέρα ο φρουρός του είχε απαγορεύσει να πλησιάζει τα προστατευτικά κιγκλιδώματα της αυλής. Επ' ευκαιρία αυτού του συμβάντος ο Δ/ντής επισημαίνει, για πολλοστή φορά, στην Εφορατική Επιτροπή ότι ο εγκλεισμός ατόμων με ψυχασθένεια στο Σωφρονιστήριο δημιουργεί προβλήματα και θέτει σε κίνδυνο τους υπόλοιπους[666]. Ο Δ/ντής, για να

---

[663] Στις καταστάσεις των κρατουμένων που προτείνονται από τον Δ/ντή για χορήγηση χάρης εκ μέρους της Γερουσίας, πέραν όσων προτείνονται λόγω της καλής τους διαγωγής, προτείνονται και όσοι υποφέρουν από ψυχασθένεια, σημειώνοντας: «πάσχει εκ νοεράς αλλοιώσεως». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 26, φ.1 (29-03-1851).

[664] Ίσως σύνθεση των λέξεων «έριδα» και «μανία», κάτι που δικαιολογείται και από τη βίαιη συμπεριφορά του εν λόγω κρατούμενου.

[665] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 7, έγγραφο 125/22-6-1848 του Σωφρονιστηρίου. Χαρακτηρίζεται επείγον «Urgenza».

[666] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 27-28 (20-07-1849).

προστατεύσει τους υγιείς, δεν επιτρέπει στους ψυχασθενείς την έξοδο από το κελί τους: σε αναφορά του προς τον Έπαρχο, με ημ/νία 10-08-1849, εκφράζει την ανησυχία του για την εξέλιξη της ψυχικής υγείας δύο εκ των κρατουμένων που είχαν διαγνωστεί με ψυχολογικά προβλήματα και αναφέρει ότι τους έχει επιβληθεί απαγόρευση κάθε εξόδου, πέραν μίας ολιγόλεπτης επίσκεψης στο εντευκτήριο της ακτίνας τους. Δεν πάνε στην εξωτερική εργασία, δεν προαυλίζονται, ούτε επικοινωνούν με άλλον κρατούμενο[667].

Η Επιτροπή φαίνεται ότι είναι πιο δεκτική σε συλλογικά αιτήματα για μεταφορά ψυχασθενών στο Ψυχιατρείο, καθώς εγκρίνει τη μεταφορά του ασθενή «αλλοιωμένου νοός» Παναγή Μιλάτου, όταν 17 κρατούμενοι κατήγγειλαν ότι «τους βρίζει τη θρησκεία», λέγοντας ότι δεν υπάρχει Θεός και Χριστός[668].

Συνήθης μέθοδος αντιμετώπισης των βίαιων ψυχασθενών εκ μέρους του γιατρού ήταν η εφαρμογή ζουρλομανδύα («fargli verstire una Camiciuola di forza»), όπως κάνει τον Νοέμβριο του 1850 στον κρατούμενο με ψυχασθένεια («alienazione mentale») Γεράσιμο Σκαλτσούνη, την περίπτωση του οποίου ζητάει από την Εφορατική Επιτροπή να εξετάσει[669].

Κρατούμενοι με τάσεις αυτοκτονίας. Οι απόπειρες αυτοκτονίας κρατουμένων αποδίδονται πάντα σε προϋπάρχουσα ψυχασθένεια. Αναφέρουμε δύο παραδείγματα: Ο Χαράλαμπος Κιβέτος, που στάλθηκε από τη Ζάκυνθο να εκτίσει την ποινή του στην Κέρκυρα, είχε καταδικαστεί για σύσταση συμμορίας και βίαιη ληστεία. Όταν, όμως, έφτασαν στο Σωφρονιστήριο και τα υπόλοιπα μέλη της συμμορίας, ο Κιβέτος φοβήθηκε ότι θα τον βλάψουν και ζήτησε να μεταφερθεί σε διαφορετική από αυτούς ακτίνα. Επειδή, όμως συνέχιζε να φοβάται και μετά τη μεταφορά του, εξετάστηκε από τον γιατρό ο οποίος διέγνωσε ψυχασθένεια και του χορήγησε φαρμακευτική αγωγή. Ενώ φαινόταν ότι

[667] «Da dicianove giorni si trovano rinchiusi nella propria cella e solo per qualche ora del giorno riuniti nei parlatori dei raggi senza prestarsi al lavoro tanto utile per la salute del corpo e della mente, senza poter respirare l' aria libera sui cortili, senza in una parola nessuno di questi conforti che mitigano la loro dura situazione, e che vengono prescritte dalla legge come mezzi che influiscono sulla conservazione della loro salute, e sul loro miglioramento morale». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, έγγραφο με αρ. πρωτ. 505/10-08-1849.

[668] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, έγγραφο με αρ. πρωτ. 458/30-8-1852, με το οποίο ο Δ/ντής διαβιβάζει αίτημα («ικετήριο») 17 κρατουμένων και «Πρακτικά εφορατικής επιτροπής» με ημ/νία 4-10-1852.

[669] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φ. 106 (7-11-1850).

είχε ηρεμήσει, τον βρήκαν κρεμασμένο στο κελί του από τη ζώνη του, την οποία είχε δέσει στα σίδερα του παραθύρου του[670].

Απόπειρα αυτοκτονίας έκανε και ο κρατούμενος από Κεφαλονιά Ηλίας Καπογιαννάτος[671], χρησιμοποιώντας και αυτός τη ζώνη του, την οποία έδεσε από τα κάγκελα του παραθύρου του κελιού του, μέσω του μικρού σχοινιού που κλείνει το παράθυρο, αλλά τον πρόλαβαν και τον έστειλαν να νοσηλευτεί στο Αστικό Νοσοκομείο. Όταν συνήλθε επισκεπτόταν επί δύο μήνες τον Ιατροχειρουργό του Σωφρονιστηρίου κ. Ζαρκαρόλο, ο οποίος ενημερώνει την Επιτροπή ότι ο Καπογιαννάτος έχει αναμφίβολα δείγματα «νοεράς αλλοιώσεως μετά μανιώδους παραφροσύνης», είναι επικίνδυνος για τον εαυτό του και για τους άλλους, για αυτό ζητάει από τη Γερουσία να λάβει τα απαραίτητα μέτρα[672].

Η επίδραση του εγκλεισμού στον ψυχισμό των κρατουμένων. Όπως έχουμε πει, πολλοί ήταν εκείνοι τόσο στην Αμερική όσο και την Αγγλία που υποστήριζαν ότι το απομονωτικό σύστημα κράτησης δημιουργούσε ψυχικά προβλήματα στους κρατουμένους, οδηγώντας τους σε παράνοια και αυτοκτονίες. Και στην Κέρκυρα, παρόλο που το απομονωτικό σύστημα δεν εφαρμοζόταν σε μεγάλο βαθμό, ούτε σε όλους τους κρατουμένους, υπήρξαν πολλές αντιδράσεις.

Ο Ιατροχειρουργός Luigi Scarpa, στην τριετή στατιστική του για τα έτη 1854-1856, αναφέρεται και στις περιπτώσεις τριών ψυχασθενών κρατουμένων[673]. Ο πρώτος όταν εισήχθη στο Σωφρονιστήριο έπασχε ήδη από «monomania omicida» και μετά τον εγκλεισμό του έχει βελτιωθεί, τηρεί τους κανονισμούς και εργάζεται με συνέπεια. Ο δεύτερος είχε εξεταστεί κατά τη διάρκεια της δίκης του από ιατρική επιτροπή η οποία έκρινε ότι υποκρινόταν ψυχασθένεια. Ο Scarpa τον παρακολούθησε προσεκτικά, βεβαιώθηκε ότι ήταν αληθινά παράφρων (*demente*) και τον έστειλε στο Φρενοκομείο (*Manicomio*) προκειμένου να τύχει σωστής θεραπείας[674].

---

[670] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 19-20 (21-5-1849).

[671] Ο Καπογιαννάτος εξέτιε από το έτος 1847 ποινή δημοσίων έργων 7 ετών και 10 μηνών για κλοπή επιχαρακτήριστη λόγω «παραβιασθείσης εμπιστοσύνης» και υπέρβαση δυσκολίας και επιπλέον ποινή 10 μηνών «επανορθωτικού οίκου 2ου είδους» για κατοχή πυροβόλου όπλου.

[672] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο με ημ/νία 29-6-1853.

[673] Cozziris Giovanni «Statistica Comparativa…», 1857, ό.π., σελ. 74.

[674] Ο γιατρός Σκάρπα συμπληρώνει ότι η παραμονή του στο Ψυχιατρείο τον μετέτρεψε σε έναν αδιάφορο ηλίθιο (*idiota indifferente*), αλλά καλό εργάτη γης, που κατά τη γνώμη του γιατρού, θα

Ο τρίτος κρατούμενος ήταν από την αρχή ευέξαπτος, έδειχνε θλιμμένος, προβληματισμένος, γεμάτος ζήλεια και φθόνο. Αρρώστησε διαδοχικά από σκορβούτο, από *morbo macculoso*, από τυφοειδή πυρετό και από χολέρα. Οι ασθένειες αυτές εξασθένησαν τον οργανισμό του, με αποτέλεσμα να εκδηλωθεί η ψυχική νόσος την οποία είχε εν σπέρματι, οδηγώντας τον σε βίαιες συμπεριφορές κατά των φυλάκων και κατά του εαυτού του. Με απόφαση της Γερουσίας, πέρασε από την εξέταση επιτροπής συγκείμενης από τον Αρχίατρο, τον Δ/ντή του Ψυχιατρείου και τον γιατρό του Σωφρονιστηρίου, η οποία αποφάνθηκε ότι ήταν παράλογος και μανιακός («abberrato di mente e maniaco»). Ο γιατρός καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το σωφρονιστικό σύστημα που εφαρμόζεται στην Κέρκυρα δεν ευθύνεται για καμία από τις τρεις περιπτώσεις, επισημαίνοντας ότι κανείς από τους 3 προαναφερθέντες κρατουμένους δεν κρατήθηκε σε απομονωτικό σύστημα (*sistema separato*), καθώς ο Δ/ντής δεν το είχε κρίνει αναγκαίο[675].

Η μελαγχολία των κρατουμένων. Μπορεί ο γιατρός να διατεινόταν ότι το σύστημα εγκλεισμού του Σωφρονιστηρίου δεν ευθύνεται για τη δημιουργία ψυχικής νόσου στους κρατουμένους, όμως ο Διευθυντής Κοτζίρης ήταν σίγουρος ότι το Σωφρονιστήριο είχε αρνητική επίδραση στον ψυχισμό τους, τουλάχιστον όσον αφορά στη δημιουργία μίας έντονα μελαγχολικής διάθεσης.

Ο Κοτζίρης εξομολογείται ότι ακόμη και ο ίδιος, όταν πρωτοεγκαταστάθηκε στο Σωφρονιστήριο ως Δ/ντής, ένιωσε την ψυχή του να κυριεύεται από βαθιά θλίψη, η οποία δυνάμωνε κάθε που κοίταζε γύρω του και το μόνο που έβλεπε ήταν λευκά και ψηλά τείχη και ένα πλαίσιο ανομολόγητων εγκλημάτων. Καθώς περνούσαν οι ώρες και στα αυτιά του έφτανε μόνον ο μονότονος ήχος από τα βήματα των κρατουμένων που περπατούσαν στην αυλή, σκέφτηκε να ξεκινήσει να καλλιεργεί έναν μικρό κήπο και παρατήρησε ότι με αυτή του την ενασχόληση ξέφυγε από τη μελαγχολία που τον βασάνιζε. Τότε σκέφθηκε ότι οι κρατούμενοι θα έπρεπε να είναι πολύ περισσότερο θλιμμένοι από τον ίδιο και άρχισε να τους παρατηρεί με προσοχή, καθώς περπατούσαν: κάποιοι κρατούσαν χαμηλά το κεφάλι και δεν μιλούσαν σε κανέναν, άλλοι ήταν στοχαστικοί και κατηφείς και άλλοι κοιτάζονταν μεταξύ τους σκυθρωπά. Αναρωτήθηκε ποιες σκέψεις περνούσαν από το μυαλό τους: ίσως ήταν τύψεις για το

περάσει το υπόλοιπο της ζωής του ως ζωντανή μηχανή (*macchina vivente*). Για αυτή την κατάσταση, όμως, δεν ευθύνεται το Σωφρονιστήριο, καθώς ήταν ήδη άρρωστος όταν εισήχθη σε αυτό. Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 260.

[675] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 259-262.

έγκλημα που είχαν διαπράξει; Ίσως σκέφτονταν τα παιδιά και την οικογένεια που είχαν αφήσει πίσω τους; Μήπως οργή για την εκδίκηση που δεν είχαν πάρει; Ίσως ήταν η αγανάκτηση για το νέο σύστημα φυλάκισης που τους στερούσε τις ελευθερίες που είχαν βιώσει στο παλιό κοινοβιακό σύστημα; Έψαχναν τρόπους ώστε να ξεπεράσουν τα εμπόδια και να αποδράσουν; Αναρωτιόνταν, ίσως, ποιον από τους συγκρατούμενούς του θα συμπαθούσαν για τα εγκλήματα που είχε διαπράξει; Ήταν ο πόνος που ένιωθαν για το όνειδος με το οποίο η κοινωνία και οι νόμοι τους είχαν στιγματίσει; Ήταν το ανάθεμα που έριχναν σε αυτή την κοινωνία που από μικρά παιδιά τους είχε εγκαταλείψει μέχρι να τους πετάξει σε αυτή τη φυλακή, ενώ θα μπορούσε να τους είχε σώσει; Ή ήταν η προοπτική ενός ισόβιου ή μακροχρόνιου εγκλεισμού που τους δημιουργούσε οργή, φθόνο και απελπισία;

Μόνον ο Θεός, σκέφτηκε ο Κοτζίρης, μπορούσε να ξέρει ποια ήταν η σκέψη που περνούσε από το μυαλό τους, αλλά εκείνος μπορούσε να δει καθαρά την οδύνη τους, που ήταν βαθιά, σπαραξικάρδια και μοιραία. Έτσι, αποφάσισε να τους αποσπάσει την προσοχή από τα προβλήματά τους με τον ίδιο τρόπο που το είχε κάνει και για τον εαυτό του, βάζοντάς τους, δηλαδή, να ασχοληθούν με την ανθοκομία, εντάσσοντάς την στα μέτρα «υγιεινής» του καταστήματος. Σε κάθε αυλή δημιούργησε ένα μικρό κήπο με στόχο να βοηθήσει τους κρατούμενους να ξεπεράσουν σε ένα βαθμό τη μελαγχολία που τους δημιουργούσε ο εγκλεισμός, να τους κρατάει απασχολημένους ακόμη και κατά τη διάρκεια του διαλείμματος, εμποδίζοντας τις μεταξύ τους μακροσκελείς συζητήσεις και να τους βοηθήσει να ασκούνται, κάτι που -σύμφωνα με τον Κοτζίρη- αποδείχθηκε ιδιαίτερα ευεργετικό σε όσους εργάζονταν σε καθιστικές εργασίες εντός του καταστήματος[676].

Η ενασχόληση με την ανθοκομία, σύμφωνα με τον Δ/ντή, έγινε δεκτή με αγαλλίαση από τους κρατούμενους, οι οποίοι την ώρα του διαλείμματος έτρεχαν να φροντίσουν το αγαπημένο τους λουλούδι, να το ποτίσουν, να το σκαλίσουν, να το κλαδέψουν, μένοντας για πολλή ώρα απασχολημένοι και απολαμβάνοντας την ομορφιά και την ευωδιά των ανθισμένων φυτών[677].

[676] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 206-207.

[677] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 206.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI - Η ΕΡΓΑΣΙΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ.

«Dans un pénitencier, le travail est une récompense, et la privation du travail une punition».[678]

1. Ο θεσμός της εργασίας των κρατουμένων τον 19ο αιώνα στις χώρες της Δύσης.

Μία από τις αιτίες που οδήγησαν στην υιοθέτηση της εργασίας ως ποινής ή ως μέρους της ποινής των καταδίκων, ήταν η ανάγκη σε εργατικά χέρια που εμφανίζεται στην Ευρώπη, από τις αρχές ακόμη του 17ου αιώνα, ως αποτέλεσμα τόσο της μετανάστευσης όσο και του τριακονταετούς πολέμου. Οι κατάδικοι αποτελούσαν φθηνά ή και δωρεάν εργατικά χέρια προς εκμετάλλευση των κυβερνήσεων των ευρωπαϊκών κρατών. Ταυτόχρονα, η συγκέντρωση κακοποιών, περιπλανώμενων, αλητών, ζητιάνων σε ένα ίδρυμα όπου θα πρόσφεραν αναγκαστική εργασία, δημιουργούσε συνθήκες ασφάλειας για την υπόλοιπη κοινωνία, εφόσον απομάκρυνε από αυτήν τις ομάδες παραβατικών ατόμων[679].

Όταν, κατά τα τέλη του 18ου αιώνα έως τα μέσα του 19ου αιώνα, ξεκίνησε η λειτουργία της λεγόμενης «ποινικής» φυλακής, τα σκληρά «καταναγκαστικά έργα» καταργούνται σχεδόν παντού[680], όχι όμως και η εργασία των κρατουμένων[681]. Σε

---

[678] Σε ένα Σωφρονιστήριο η εργασία είναι ανταμοιβή και η στέρησή της τιμωρία (δική μας μετάφραση). Grellet-Wammy M., «Manuel des prisons: ou, Exposé historique, théorique et pratique du système pénitentiaire», Paris, AB. Cherbuliez, librairie, rue Saint-André-des-Arts, 68, 1838. Ανάκτηση από: https://books.google.gr/books/about/Manuel_des_prisons.html?id=mEBLAAAAcAAJ&redir_esc=y

[679] Γάκου Ελένη-Μαρία, Τσιλίκης Χρήστος, «Κοινωνική επιχειρηματικότητα και σωφρονιστική. Προτεινόμενο μοντέλο εργασιακής επανένταξης έγκλειστων και αποφυλακισμένων στην Ελλάδα», *Κοινωνική Πολιτική/ Social Policy*, τεύχος 9, Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής (ΕΚΠ), Ιανουάριος 2018, σελ. 91.

[680] «Τα δημόσια έργα, μέσα και έξω από τις πόλεις που άλλοτε η Αυστρία, η Ελβετία και ορισμένες πολιτείες της Αμερικής (όπως λ.χ. η Πενσυλβανία) επέβαλλαν την εκτέλεσή τους στους κατάδικους - βαρυποινίτες με σιδερένια περιλαίμια, με πολύχρωμα ρούχα, με βαρύτατες σιδερένιες μπάλες στα πόδια, που ανταλλάσσουν με τον όχλο προκλήσεις, βρισιές, πειράγματα, χειροδικίες, εκδηλώσεις μνησικακίας ή συνενοχής- καταργούνται σχεδόν παντού γύρω στα τέλη του 18ου αι. ή στα μέσα του 19ου». […] «Η αλήθεια είναι πως, γύρω στα τέλη του 18ου αιώνα και στις αρχές του 19ου, παρατηρείται το πέρασμα στο ποινικό σύστημα φυλάκισης… Στην πραγματικότητα, πρόκειται για το άνοιγμα των ποινικών συστημάτων σε μηχανισμούς καταναγκασμού…». Foucault Michel, «Επιτήρηση και τιμωρία…», ό.π., σελ. 17-18, σελ. 303.

[681] Πρότυπο του εγκλεισμού με εργασία υπήρξε το Σωφρονιστήριο της Γάνδης (1775), το οποίο λειτουργούσε «σύμφωνα με την αρχή πως η φυγοπονία είναι η κυριότερη αιτία των περισσότερων εγκλημάτων και έτσι επέβαλλε την υποχρεωτική εργασία. Η εργασία δεν ήταν άμισθη, αλλά τα χρήματα δίνονταν στους κρατούμενους κατά την αποφυλάκισή τους, όταν η υπηρεσία έκρινε πως είχε

όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα η εργασία των κρατουμένων στις ευρωπαϊκές και αμερικανικές φυλακές είναι αναπόσπαστο μέρος του συστήματος φυλάκισης και της εσωτερικής οργάνωσης της φυλακής[682], παράγοντας τάξης και πειθαρχίας για τη διοίκηση των φυλακών, εφόσον κρατά απασχολημένους για πολλές ώρες τους κρατούμενους, αλλά και πηγή εσόδων για το κράτος.

Η εργασία, ως όργανο ηθικής αναμόρφωσης των κρατουμένων, ξεκίνησε από την Πενσυλβάνια της Αμερικής, όπου έφτασε διαμέσου του Κουάκερου Κυβερνήτη William Penn (1644-1718). Ο Penn, μετά από ένα ταξίδι στην Ολλανδία, υιοθέτησε την αρχή που χρησιμοποίησε στη συνέχεια και στον κώδικα του 1682: «όλες οι φυλακές θα είναι οίκοι εργασίας για τους εγκληματίες, τους αλήτες, τους ατιμασμένους και τους βιτσιόζους».[683]

Στο εξής, η εργασία αποτελεί θέμα συζητήσεων και αντιπαραθέσεων μεταξύ των νομικών, φιλοσόφων, επιστημόνων και γενικότερα των αναμορφωτών του ποινικού συστήματος, στην οποία εντοπίζουν τουλάχιστον τρεις διαστάσεις: α) τιμωρητική/ σωφρονιστική, β) ηθικοπλαστική/ αναμορφωτική και γ) οικονομική.

Σε όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα, παρά τις συζητήσεις και τις αντιπαραθέσεις, ο τιμωρητικός χαρακτήρας της εργασίας δεν ξεπεράστηκε πλήρως. Κατά περίπτωση εφαρμόζεται το Βρετανικό μοντέλο καταναγκαστικής εργασίας (*hard-labour*), σύμφωνα με το οποίο επιβάλλεται μία «κενή» εργασία, μία εργασία που δεν παράγει τίποτα, όπως ο Πειθαρχικός τροχός ή *Τροχόμυλος* (*Tread-Mill* ή *Moulin de discipline* ή *Mulino a ruota*) με μόνο στόχο τον σωφρονισμό του απείθαρχου κρατούμενου[684].

επέλθει "σωφρονισμός" ή δεν ήταν πλέον απαραίτητοι ως εργατικό δυναμικό». Δρόσου Ξένη-Ιωάννα, «Η μικροκοινωνία των φυλακών…», ό.π., σελ. 47.

[682] Simioni Melchior, «Le prix du travail pénitentiaire: construire un compromis entre économie et correction morale», *Revue française de sociologie*, Avril/Juin 2018, Vol. 59, No 2, σελ. 191-192.

[683] Borzacchiello Assunta, «La grande Riforma, breve storia dell' irrisolta questione carceraria», *Rassegna penitenziaria e criminologica*, n. 2-3/2005, σελ. 4.

[684] Simioni Melchior, «Le prix du travail…», ό.π., σελ. 198.
Η μέθοδος τιμωρίας των κρατουμένων μέσω εργασίας στον Τροχόμυλο εφευρέθηκε από τον Samuel Cubitt και εισήχθη στην Αγγλία το έτος 1818, αντικαθιστώντας σταδιακά τις θεαματικές και θορυβώδεις δημόσιες τιμωρίες, όπως ήταν ο απαγχονισμός και ο κύφωνας/pillori (ξύλινο πλαίσιο περιορισμού αυχένα και χεριών).

Σύμφωνα με την Crone, η εργασία στον τροχόμυλο ήταν επίτηδες χωρίς αποτέλεσμα/κενή, ώστε να μεγεθύνει τον φόβο της τιμωρίας στον κατάδικο και να λειτουργεί αποτρεπτικά για τους υπόλοιπους. «This labour was deliberately made useless in order to enhance the convicts' sense of awe of the punishment and also to deter would be offenders». Crone Rosalind, «The Great 'Reading'

Πάντως, τον 19ο αιώνα η ποινική εργασία θεωρείται από τους μελετητές των φυλακών ως σημαντικό στοιχείο στην υπηρεσία του στόχου της ηθικής αναμόρφωσης των κρατουμένων[685] στο πλαίσιο της προσπάθειας η φυλακή να περάσει σταδιακά από την τιμωρία και την αποτροπή στον σωφρονισμό. Αυτός ο ηθικοπλαστικός χαρακτήρας της σωφρονιστικής εργασίας είναι που την ξεχωρίζει από τα καταναγκαστικά έργα, προσδίδοντάς της έναν ηθικό χαρακτήρα, που η καθαρά τιμωρητική εκμετάλλευση της εργασίας του κατάδικου στερείται, επιβεβαιώνοντας τον υποχρεωτικό της χαρακτήρα[686].

Ο Foucault υπογραμμίζει ότι η θεσμοθέτηση της εργασίας στις φυλακές δεν σχετίζεται με το αναμορφωτικό ιδεώδες των μεταρρυθμιστών του 18ου αιώνα, αλλά αποτελεί μία αναγκαιότητα, ώστε να οδηγηθούν οι κρατούμενοι από την φυγοπονία στην φιλεργία. Έτσι αναπτύσσεται μια διαφορετική ισορροπία ανάμεσα στην εργασία και την τιμωρία, καθώς στην εργασία ο κανόνας επιβάλλεται χωρίς τη χρήση κατασταλτικών ή βίαιων μέσων: η συστηματικότητα, η προσήλωση και η πειθαρχία που απαιτεί η εργασία, επιβάλλει στα σώματα των κρατουμένων μια αυστηρή εξουσία, κανονικοποιώντας τις κινήσεις, αποκλείοντας τις παρεκκλίσεις, εγκαθιστώντας την ιεραρχία με ανεπαίσθητο τρόπο, έναν τρόπο που οι κρατούμενοι συναινούν στην αποδοχή του. Παράλληλα, η αμοιβή των κρατουμένων από τα προϊόντα που πωλούνται τους γεννά την αίσθηση της ιδιοκτησίας και με αυτό τον τρόπο τους εισάγει σε ένα σύστημα παραγωγής, άρα και σε μια σχέση ατομικής υποταγής σε μια οικονομική εξουσία[687].

Η «οικονομία των φυλακών» είναι ένα θέμα που εγείρει πολλές συζητήσεις κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, κυρίως γύρω από τον τρόπο οργάνωσής της. Δημιουργείται ένταση ανάμεσα στον σωφρονιστικό ορθολογισμό, που κινείται υπέρ της ηθικής αναμόρφωσης των κρατουμένων και στον οικονομικό ορθολογισμό, που προσπαθεί να εξορθολογήσει τη σχέση των φυλακών με το οικονομικό κέρδος[688].

Experiment: an Examination of the Role of Education in the Nineteenth-century Gaol», Crime, History & Societies [Online], Vol. 16, n°1/2012, σελ. 53.
Ανακτήθηκε από: http://journals.openedition.org/ chs/1322, (ημ/νία επίσκεψης: 23-3-2022).

[685] «Pédagogie du salut par le travail». Simioni Melchior, ό.π., σελ. 193.

[686] Roux Roger, «Le travail dans les prisons et en particulier dans les maisons centrales», 2e édition, Paris, Librairie Nouvelle de Droit et de Jurisprudence, Arthur Rousseau, 1902, σελ. 11. Ανακτήθηκε από: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5543841x.texteImage.

[687] Foucault M., «Επιτήρηση και Τιμωρία…», ό.π. (1989), σελ. 316-318.

[688] Simioni Melchior, ό.π., p. 193.

Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η συζήτηση γύρω από την αμοιβή των κρατουμένων για την εργασία που παρέχουν. Ο Γάλλος πολιτικός και συγγραφέας κόμης D'Haussonville, υποστηρικτής της αμειβόμενης εργασίας των κρατουμένων, επισημαίνει ότι, χωρίς να παραγνωρίζουμε τον κατασταλτικό χαρακτήρα της ποινής, δεν θα πρέπει να ξεχνούμε τον ηθικοπλαστικό της χαρακτήρα. Μέσα από την απραξία και την τεμπελιά οι κρατούμενοι χάνονται. Μέσα από την απασχόληση ξαναγεννιούνται. Για να έχει, όμως η εργασία το σωτήριο αυτό αποτέλεσμα ο D'Haussonville υποστηρίζει ότι πρέπει να γίνεται σε κανονικές συνθήκες, να έχει δηλαδή και οικονομική ανταμοιβή (μισθό). Πώς θα δώσεις στον κρατούμενο τη συνήθεια και τη γεύση της εργασίας αν γνωρίζει μόνο την πλευρά της που έχει κόπο και πόνο; Αν δεν βλέπει παράλληλα με την σωματική προσπάθεια και την προοπτική της ανταμοιβής; ρωτά τους επικριτές της μισθωτής εργασίας των κρατουμένων.[689]

Οι αναμορφωτές δεν σκέφτονται την κοινωνική αξία της εργασίας, την συμβολή της στην τάξη, ούτε την οικονομική της αξία. Σύμφωνα με τον Τοκβίλ η εργασία είναι το αντίβαρο της απομόνωσης: κουράζει το κορμί και ξεκουράζει την ψυχή. Η εργασία αντιμετωπίζεται από τους αναμορφωτές ως απλή φυσική δραστηριότητα, δεν τίθεται συζήτηση ούτε για ανταμοιβή, ούτε για επανένταξη, άρα για ικανότητα να κερδίζεις.[690]

Ο Φουκώ υποστηρίζει ότι η εργασία των κρατουμένων είναι χρήσιμη στη φυλακή, διότι κάνει δυνατό τον σχηματισμό μίας οικονομικής φόρμας άδειας, ενός σχήματος ατομικής υποταγής, μέσω της αμοιβής της εργασίας[691].

Παρά την ιστορική συναίνεση του σωφρονιστικού της στόχου, η εργασία των φυλακισμένων είχε και σοβαρές αρνητικές κριτικές, κυρίως εξαιτίας του ανταγωνισμού της με την ελεύθερη βιομηχανία, με ό,τι αυτό συνεπάγεται για την δημόσια οικονομία. Επιπλέον, οι επικριτές της αμειβόμενης εργασίας εντός των φυλακών

---

[689] D'Haussonville Gabriel-Paul-Othenin, *Enquête parlementaire sur le régime des établissements pénitentiaires*. Rapport d'Haussonville, tome 6, 1874, σελ. 202. Ανάκτηση από: *Musée Criminocorpus* https://criminocorpus.org/fr/ref/113/488/ (επίσκεψη: 26-6-2022).

[690] Letterier Sophie, «Prison et pénitence au XIXe siècle». Armand Colin, *Revue* "Romantisme", 2008/4, no 142, σελ. 49.

[691] «Η εργασία που επιτρέπει στον κατάδικο να εξασφαλίσει τα προς το ζην, μετατρέπει τον κλέφτη σε ευπειθή εργάτη. Κι εδώ ακριβώς αναφαίνεται η χρησιμότητα μιας αμοιβής της ποινικής εργασίας· επιβάλλει στον κρατούμενο την "ηθική" μορφή του μισθού ως όρου απαραίτητου για την ύπαρξή του». Foucault M., «Επιτήρηση και Τιμωρία…», ό.π., σελ. 317-318.

επεσήμαιναν τον κίνδυνο ο φυλακισμένος να προτιμήσει τη ζωή εντός των φυλακών από την ζωή ενός ελεύθερου εργάτη εκτός των φυλακών. Αυτό συνάδει με την άποψη ότι οι παραβάτες ή εγκληματίες πρέπει να τιμωρούνται και ότι είναι ηθικά απαράδεκτο να απολαμβάνουν εντός των φυλακών ένα επίπεδο ζωής ανώτερο από εκείνο του τίμιου πολίτη (ειδικά όταν αυτός είναι άνεργος). Άλλωστε, ένας από τους συνηθέστερους τρόπους τιμωρίας του εγκληματία ήταν η διαβίωση σε δύσκολες συνθήκες[692].

Πάντως, κανείς δεν μπορούσε να αγνοήσει το γεγονός ότι η εργασία των κρατουμένων ήταν μία σημαντική πηγή εσόδων, τόσο για το κράτος, όσο και για τους ίδιους τους φυλακισμένους. Το κράτος εξοικονομεί ένα μέρος από τα έξοδα συντήρησης των φυλακών και οι κρατούμενοι εξασφαλίζουν τη διατροφή τους ή αποταμιεύουν ένα ποσό για όταν βγουν από τη φυλακή.

Συνοψίζοντας, κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα η εργασία των κρατουμένων εδραιώνεται στα σωφρονιστικά ιδρύματα των χωρών της δύσης με τρεις βασικές ιδιότητες: α) ως μέσο τιμωρίας παραβατικής συμπεριφοράς (π.χ. τροχόμυλος, «κενή» εργασία, επίπονη, εξουθενωτική, χωρίς καμία ηθική ή υλική ωφέλεια), β) ως μέσο σωφρονισμού και ηθικής αναμόρφωσης των κρατουμένων (εκμάθηση τέχνης) και γ) ως πηγή οικονομικού κέρδους (για το Κράτος, τους εργολάβους, αλλά και τους φυλακισμένους).

2. Ο θεσμός της εργασίας των κρατουμένων στο Ιόνιο Κράτος - Νομοθετικές πράξεις και επιμέρους διατάξεις.

2.1 Διατάξεις των ετών 1814-1840.

Τα πρώτα χρόνια της Βρετανικής προστασίας και συγκεκριμένα πριν την κωδικοποίηση της ποινικής νομοθεσίας με την έκδοση του Ποινικού Κώδικα (1841), εκδίδονται επιμέρους διατάξεις σε μία προσπάθεια να οργανωθεί η εργασία των «καταδικασμένων εις κατεργασίας» (*persone condannate ai lavori forzati*) -που αργότερα αποκαλούνται «δημόσια έργα»-, η εργασία των καταδικασμένων σε

[692] De Tocqueville A., De Beaumont G., «Note sur le système pénitentiaire » και De Tocqueville A, *Œuvres complètes*. Tome IV: Écrits sur le système pénitentiaire en France et à l'étranger, vol. 1, Paris, [1831] 1984, Gallimard, σελ. 58.

Βλ. επίσης Bentham Jeremy, «The Works of Jeremy Bentham», published under the Superintendence of his Executor, John Bowring (Edinburgh: William Tait, 1838-1843). 11 vols. vol. 4, «Panopticon; or, the Inspection-House», σελ. 55. Ανακτήθηκε από: https://oll.libertyfund.org/title/bowring-the-works-of-jeremy-bentham-vol-4

Πειθαρχικό οίκο (*Casa di Disciplina*) και η εργασία των καταδικασμένων σε Επανορθωτικό οίκο (*Casa di Correzione*):

-«Regolamento pel Custode delle Carceri proposto al Senato dal Sig:r Amm:re di Governo con suo dispaccio delli 10 Luglio 1810» (άρθρο 13, έλεγχος αλυσίδων)[693].

-«REGOLAMENTO Riguardante le Attribuzioni del Custode delle Pubbliche Carceri, e le discipline interne delle medesime» (1817) (άρθρο 10, άσκηση προηγούμενης τέχνης, άρθρο 18, πλύσιμο στη θάλασσα, άρθρο 22, έλεγχος αλυσίδων)[694].

-«ΠΡΑΞΙΣ της Γερουσίας δια της οποίας προβλέπεται η εσωτερική ευταξία των διαφόρων φυλακών και δεσμωτηρίων και η πειθαρχία των καταδικασθέντων και φυλακωθέντων» (1828). (Άρθρα 1 και 2, παραβάσεις στο χώρο εργασίας και τιμωρίες)[695].

-«ΠΡΑΞΙΣ της Γερουσίας διορίζουσα καλητέρους κανονισμούς δια τα Δεσμωτήρια, τας Διορθωτικάς και Μεταμελητικάς Φυλακάς» (1833). (Άρθρο 34, πλύσιμο στη θάλασσα)[696].

-«ΠΡΑΞΙΣ της Γερουσίας χαλινώνουσα την απείθειαν των φυλακωμένων» (1834). (Άρθρα 1-4, ωράριο εργασίας, τιμωρίες)[697].

- Πράξη 17, 7ου Κοινοβουλίου, «Περί των Δεσμωτηρίων Κανονισμοί» - ATTO No 17 DEL VII PARLAMENTO (11/23 Maggio 1840), *chi stabilisce i Regolamenti delle Carceri*, (κεφ. Ε' «Περί των εις τα Δημόσια έργα καταδικασμένων», άρθρα 41-48, κεφ. ΣΤ' «Περί των Φυλακωμένων εν τω Πειθαρχικώ Οίκω», κεφ. Ζ' «Περί των Επανορθωτικών Οίκων»).

2.2 Διατάξεις των ετών 1841-1864.

Ο «Ιόνιος Ποινικός Κώδικας» (1841) εντάσσει την υποχρεωτική εργασία σε όλα τα είδη ποινών (εγκληματικές ποινές: ποινή δημόσιων έργων και ποινή ειρκτής με

[693] Ε.Α., Φ. 737, υποφ. 8. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, πρόκειται για αντίγραφο του έτους 1814.

[694] Υπογράφεται από τον William Meyer, Γραμματέα της Κυβέρνησης, κάτω από την ένδειξη: *Dal Palazzo, Corfu, 10 Ottobre 1817*. «Raccolta degli atti del Parlamento», Corfù 1847, pp. 87-90.

[695] Πράξις Β', 1η Συνάθροισις, 3ης Γερουσίας (22-3-1828).

[696] Πράξις Λ', 1η Συνάθροισις 4ης Γερουσίας, «διορίζουσα καλητέρους κανονισμούς δια τα Δεσμωτήρια, τας Διορθωτικάς και Μεταμελητικάς Φυλακάς», 25-5-1833.

[697] Πράξις ΛΔ', 1η Συνάθροισις, 5ης Γερουσίας, «χαλινόνουσα την απείθειαν των φυλακωμένων», 30-7/11-8-1834.

εργασία εντός ειρκτής, επανορθωτικές ποινές: ποινή φυλάκισης με εργασία εντός ή εκτός φυλακής, αστυνομικές ποινές: ποινή κράτησης με εργασία εντός φυλακής). (Άρθρα 29, 34, 35, 46, 68, 77, 118, 166).

Ο Οργανικός Νόμος περί Σωφρονιστικού Συστήματος (1845) σηματοδοτεί την -νομοθετική- αλλαγή του χαρακτήρα της εργασίας από αποτρεπτικό / τιμωρητικό σε σωφρονιστικό.

Η εργασία των κρατουμένων υποδιαιρείται σε δύο κλάδους: στις «δημόσιες εργασίες» (οδοποιία, οχυρωματικά έργα) και στις εργασίες με αντικείμενο την παραγωγή προϊόντων («Εργοστάσια», αγροτική καλλιέργεια). Ο δεύτερος κλάδος εργασιών διεξάγεται εντός του Σωφρονιστηρίου.

Στον τίτλο Ζ' «Περί των εργασιών» (άρθρα 26-30) και στον τίτλο Δ' «Ώραι της εργασίας και της αναπαύσεως…» (άρθρα 66-67) του Οργανικού Νόμου ρυθμίζεται το είδος εργασιών, το ποσοστό επί του προϊόντος εργασίας, οι δημοπρασίες, το ωράριο και η ποινή του τροχόμυλου. Οι λεπτομέρειες διεξαγωγής των εργασιών καθορίζονται στους δύο εσωτερικούς κανονισμούς του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας[698]. Στον τίτλο 5 «Discipline intorno al travaglio e passeggio nei cortili» του κανονισμού του 1847 (άρθρα 52-66) καθορίζεται το ωράριο, το είδος εργασίας ανά τάξη και βαρύτητα αδικήματος, ο υπεύθυνος εργασίας (αρχιτεχνίτης), οι εργασίες γυναικών, το ποσοστό αμοιβής επί του προϊόντος εργασίας. Ο Εσωτερικός Κανονισμός του 1858 επισημαίνει, μεταξύ άλλων, την ανάγκη επιμελούς εργασίας, σε συνθήκες απόλυτης σιωπής, χωρίς άσκοπη μετακίνηση[699].

3. Ο πολυδιάστατος χαρακτήρας της εργασίας των κρατουμένων.

Βλέπουμε ότι, σύμφωνα με τα οριζόμενα από τη νομοθεσία, η εργασία των κρατουμένων στο Ιόνιο Κράτος υφίσταται ως ποινή (καταναγκαστικά έργα/ δημόσια εργασία), ως τιμωρία (τροχόμυλος), ως μέσο σωφρονισμού και επανένταξης στην κοινωνία (εκμάθηση τέχνης και επιτηδεύματος) και ως πηγή εσόδων (παραγωγή και πώληση προϊόντων).

---

[698] «REGOLAMENTO sul Regime Interno…», 1847, ό.π., σελ. 19-24 και Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός κανονισμός …» (1858), ό.π.

[699] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός κανονισμός …», 1858, ό.π., Κεφάλαιο «Γενικοί Κανόνες δια τους Δεσμίους», σελ. 69, άρθρα 63, 65 και 69.

3.1 Η εργασία ως ποινή.

Στον Ιόνιο Ποινικό Κώδικα τα αδικήματα διαιρούνται σε κακουργήματα (εγκληματικές ποινές), πλημμελήματα (επανορθωτικές ποινές) και πταίσματα (αστυνομικές ποινές)[700]. Όπως αναφέραμε και στην προηγούμενη ενότητα, στις εγκληματικές ποινές εντάσσονται τα «δημόσια έργα», ως η δεύτερη σε βαρύτητα ποινή, αμέσως μετά τη θανατική[701] και η «εν τη ειρκτή υφισταμένη μέθοδος βιομηχανίας», ως υποχρέωση του καταδίκου σε ποινή εγκλεισμού σε ειρκτή[702]. Ο κατάδικος σε επανορθωτική ποινή φυλάκισης α' κατηγορίας υποχρεούται σε εργασία εντός της φυλακής και ο κατάδικος σε επανορθωτική ποινή φυλάκισης β' κατηγορίας υποχρεούται σε έργα εντός ή εκτός της φυλακής[703]. Ο κατάδικος σε αστυνομική ποινή κράτησης υποχρεούται σε εργασία εντός φυλακής[704].

Ο βαθμός δυσκολίας της εργασίας προσαρμόζεται στην ηλικία, τη φυσική κατάσταση (σωματική διάπλαση) και την κατάσταση της υγείας του καταδίκου[705]. Όταν τα έργα διεξάγονται εκτός της φυλακής ο κατάδικος φέρει αλυσίδα, τόσο βαριά ώστε να εμποδίζεται η απόδρασή του[706]. Για τις γυναίκες η ποινή των δημοσίων έργων αντικαθίσταται πάντοτε με ειρκτή και εργασία εντός της[707]. Εντός της φυλακής οι κρατούμενοι υποχρεούνται να εργαστούν σε όποια εργασία τους ανατεθεί και οφείλουν να συμμορφώνονται σε κάθε υφιστάμενη «μέθοδον βιομηχανίας» και ηθικής βελτίωσης[708].

3.2 Η εργασία ως τιμωρία.

Παρά τον σαφή περιορισμό του, ο τιμωρητικός χαρακτήρας της εργασίας εξακολουθεί να προβλέπεται από τη νομοθεσία ως επιλογή του Δ/ντή των Φυλακών ή της Ε.Α. για τους απείθαρχους κρατουμένους, σε όλη τη διάρκεια του Ιονίου Κράτους, κυρίως με τη μορφή της «κενής» εργασίας στον τροχόμυλο. Οι «περί

---

[700] Ποινικός Κώδικας Ιονίου Κράτους, ό.π., άρθρο 10.

[701] Ποινικός Κώδικας Ιονίου Κράτους, ό.π., άρθρο 29. Η ποινή των δια βίου δημοσίων έργων (όπως και η θανατική) παραγράφονται στην 30ετία (Π.Κ., άρθρο 166).

[702] Ποινικός Κώδικας Ιονίου Κράτους, ό.π., άρθρο 35.

[703] Ποινικός Κώδικας Ιονίου Κράτους, ό.π., άρθρα 45, 46.

[704] Ποινικός Κώδικας Ιονίου Κράτους, ό.π., άρθρο 53.

[705] Πράξη 34, 5ου Κοιν., 11 Αυγ./30 Ιουλίου 1834, άρθρο 1.

[706] Ποινικός Κώδικας Ιονίου Κράτους, ό.π., άρθρο 34.

[707] Ποινικός Κώδικας Ιονίου Κράτους, ό.π., άρθρο 118.

[708] Ποινικός Κώδικας Ιονίου Κράτους, ό.π., άρθρο 35.

δεσμωτηρίων κανονισμοί» του 1840 αναφέρουν τον τροχόμυλο ως τη βασική -εντός των φυλακών- εργασία των *καταδίκων σε Δημόσια Έργα*, εκτός αν ορίσει κάτι διαφορετικό η κυβέρνηση (άρθρο 42) ή αν η φυσική διάπλαση ή η ηλικία του κρατούμενου δεν του επιτρέπει αυτή την εργασία, οπότε ο Επιθεωρητής της Ε.Α. ορίζει άλλη εργασία (άρθρο 44)[709].

Το 1845, ο Οργανικός Νόμος προβλέπει την ύπαρξη εντός του καταστήματος ενός Τροχόμυλου: α) για να εργάζονται οι κατάδικοι σε εγκληματικές ποινές δημοσίων έργων διάρκειας άνω των 12 ετών, β) ως τιμωρητική (πειθαρχική) ποινή των απείθαρχων καταδικών για πλημμέλημα ή κακούργημα, με ποινές που δεν ξεπερνούν τα 10 έτη.[710] Επίσης, ο εσωτερικός κανονισμός του έτους 1847 αναφέρει ότι οι κατάδικοι σε ποινή δημοσίων έργων θα εργάζονται στον τροχόμυλο ή σε άλλες δημόσιες εργασίες, ενώ οι υπόλοιποι θα ασκούν την τέχνη που γνωρίζουν ή κάποια από αυτές που θα εισαχθούν στο Σωφρονιστήριο[711].

3.3 Η εργασία ως μέσο σωφρονισμού και επανένταξης στην κοινωνία.

Στο Ιόνιο Κράτος η εργασία ενδύεται τον μανδύα του σωφρονισμού στα μέσα του 19ου αιώνα, σύμφωνα με τον οποίο η εργασία του κρατούμενου προσφέρει: α) δημιουργική απασχόληση, β) αποτροπή παραβατικότητας, γ) εκμάθηση τέχνης και δ) αποταμίευση.

Ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου της Κέρκυρας Ιωάννης Κοτζίρης είναι ένθερμος οπαδός των νέων θεωριών περί του σωφρονιστικού χαρακτήρα της εργασίας και στις αναφορές του τονίζει ότι ο ίδιος δεν είδε ποτέ την εργασία ως μέσο τιμωρίας, αλλά ως μέσο διατήρησης της τάξης (*ordine*), μέσο σωφρονισμού (*moralizzazione*) και ως μέσο υγείας (*igiene*), όπως όλα τα σύγχρονα σωφρονιστικά συστήματα αναγνωρίζουν.

Τον Οκτώβριο του 1853 (5 περίπου μήνες μετά την ανάληψη των καθηκόντων του) ο Κοτζίρης ζητά από τη Γερουσία να εγκρίνει τα σχέδια ανάπτυξης που υπέβαλε, αναφέροντας τα ηθικά, αλλά και τα υλικά οφέλη της εργασίας[712].

---

[709] Πράξη 17, 7ης Γερουσίας, «συνιστώσα τους περί των Δεσμωτηρίων Κανονισμούς» (11/23-5-1840).

[710] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 27 και 67.

[711] «Regolamento sul Regime Interno…», 1847, ό.π., τίτλος 5, άρθρο 53.

[712] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο 915/10-10-1853.

Στον απολογισμό της πρώτης του τριετίας ως Δ/ντής (1854-1857) αναφέρει ότι στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας απασχολήθηκαν σε εργασία όλοι ανεξαιρέτως οι κρατούμενοι (εκτός από όσους είχαν προβλήματα υγείας) και ότι με αυτόν τον τρόπο αφενός αποφεύχθηκαν οι πολυάριθμες πειθαρχικές παραβάσεις που σημειώνονταν κατά τα προηγούμενα χρόνια και αφετέρου κάθε κρατούμενος μπόρεσε να μάθει κάποια τέχνη και να αποταμιεύσει χρήματα. Με την εργασία, επισημαίνει ο Κοτζίρης, ο κρατούμενος δεν είχε το χρόνο να σκεφτεί άσχημα ή να βαρεθεί ή να απελπιστεί ή να θυμώσει με τον νόμο που του στέρησε την ελευθερία ή να ορκίζεται ότι θα εκδικηθεί την κοινωνία μόλις αποφυλακιστεί[713].

Η εργασία σε έναν συγκεκριμένο παραγωγικό κλάδο εντός των εργαστηρίων του Σωφρονιστηρίου προσφέρει στον κρατούμενο τη δυνατότητα να επανενταχθεί ομαλά στην κοινωνία κατά την αποφυλάκισή του, καθώς θα έχει αφενός αποκτήσει εμπειρία σε μία τέχνη/επάγγελμα και αφετέρου θα έχει αποταμιεύσει ένα χρηματικό ποσό που θα τον βοηθήσει να αντιμετωπίσει τα πρώτα του έξοδα μετά την αποφυλάκισή του.

Από τα μέσα του 19ου αιώνα, αυτή η -περισσότερο «οικονομική»- διάσταση της εργασίας των κρατουμένων αποκτά πρωτεύοντα ρόλο, καθώς αποτελεί μία σημαντική πηγή εσόδων για το Κράτος, αλλά και για τους ίδιους τους κρατουμένους.

Η αμοιβή της εργασίας των κρατουμένων.

Οι κρατούμενοι αμείβονται για την εργασία τους είτε με ημερομίσθιο (για τα δημόσια έργα εκτός κτηρίου), είτε με το 1/3 της αξίας του παραγόμενου προϊόντος (για την εργασία στα εργαστήρια των φυλακών).

Στους «Κανονισμούς Δεσμωτηρίων» του έτους 1840[714] ορίζεται ότι «Πας Επανορθωτικός Οίκος είναι Οίκος εργασίας. Αυτός υποχρεώνει τον καταδικασμένον να απασχολήται εις τας εσωτερικάς και εξωτερικάς εργασίας κατά την περίστασιν» (άρθρο 54). Το προϊόν της εργασίας κάθε κρατουμένου «θα είναι ολόκληρον εις ωφέλειάν του», με τη δυνατότητα το ήμισυ του ποσού να διατίθεται για την κάλυψη των καθημερινών του αναγκών και το υπόλοιπο να αποταμιεύεται και να του αποδίδεται κατά την αποφυλάκισή του (άρθρο 55). Οι κρατούμενοι στον *Πειθαρχικό*

[713] Cozziris Giovanni, «Statistica Comparativa…», 1857, ό.π., σελ. 36-37.

[714] Πράξη 17, 7ης Γερουσίας, «συνιστώσα τους περί των Δεσμωτηρίων Κανονισμούς», (11/23-5-1840).

Οίκο (*Casa di Disciplina*) υποχρεούνται σε εντός του καταστήματος εργασία, η οποία προσδιορίζεται κατά περίπτωση από την Κυβέρνηση ή έχουν τη δυνατότητα να εξασκήσουν την «Τέχνην» ή το «Επιτήδευμα» που ασκούσαν πριν φυλακιστούν, αρκεί να «συμβιβάζεται με την ασφάλειαν του Καταστήματος» (Κεφ. ΣΤ', άρθρα 49-50).

Στον Οργανικό Νόμο (Μάιος 1845) διευκρινίζεται ότι τα 2/3 από τα έσοδα της εργασίας των κρατουμένων που ανήκουν στο Κράτος θα διατίθενται για την συντήρηση των φυλακών. Το υπόλοιπο 1/3 ανήκει στους κρατούμενους και αποταμιεύεται στο Τοπικό Θησαυροφυλάκιο (*Tesoreria locale*) έως την αποφυλάκισή τους[715]. Αν ο κρατούμενος έχει οικογένεια που χρειάζεται οικονομική υποστήριξη, υπάρχει η δυνατότητα να χορηγείται (μετά από αίτηση της οικογένειας) περιοδικά σε αυτήν το 1/3 που ανήκει στον κρατούμενο[716]. Ο υπολογισμός του ακριβούς ποσού που αναλογεί σε κάθε κρατούμενο γίνεται βάσει των ημερών εργασίας, της παραγόμενης ποσότητας, αλλά και του ζήλου και της επιμέλειας του κρατούμενου. Το ποσό αποδίδεται κατά τη λήξη του λογιστικού έτους ή κατά την αποφυλάκιση ενός κρατουμένου[717].

Στην πράξη, η απόδοση από την Κυβέρνηση του 1/3 στους αποφυλακιζόμενους δεν γίνεται εντός προθεσμίας, με αποτέλεσμα να καθυστερεί η αποφυλάκιση όσων υπολόγιζαν να εξοφλήσουν με αυτό το ποσό τις δικαστικές τους οφειλές. Έτσι, όσοι έχουν οφειλές προς το κράτος, όταν εκτίσουν την ποινή τους στο Σωφρονιστήριο, δεν αποφυλακίζονται αλλά μεταφέρονται στις φυλακές της πόλης και εργάζονται έως να συγκεντρώσουν το ποσό που αναλογεί στην οφειλή τους. Αναγκάζονται δηλαδή, μετά την έκτιση της ποινής τους να ξαναμπούν φυλακή, ενώ, αν τους είχε

---

[715] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 28. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι έσοδα προκύπτουν από την πώληση των έργων των κρατουμένων, η οποία γίνεται συνήθως μέσω δημοπρασίας, στην οποία προσκαλούνται τα πιο αξιοσέβαστα πρόσωπα του τόπου και οι δημόσιοι λειτουργοί, ενδυναμώνοντας έτσι τη βιομηχανία και τα οφέλη που έχει αυτή για τους κρατούμενους. ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., ό.π., άρθρο 30.

[716] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 29. Βλ. και «Regolamento sul Regime Interno …», 1847, ό.π. άρθρο 61.

[717] «… ο δε Διευθυντής εν τω διανέμων αυτά οδηγείται εκ των ημερών καθ' ας εργάσθη έκαστος των δεσμίων, εκ του είδους της εργασίας και της ποσότητος παρ' εκάστου δεσμίου χειροτεχνηθείσης, εκ της παρ' αυτού τηρηθείσης ηθικής διαγωγής και εκ του υπ' αυτού καταδειχθέντος ζήλου και διαθέσεως εις το μανθάνειν την τέχνην ή το επιτήδευμα εις ο επασχολείται, την δε διανομήν ταύτην ποιεί ο Διευθυντής, καθ' όσον αφορά τους πολυχρονίας καταδεδικασμένους και τους διατελέσαντες εν των Καταστήματι καθ' όλον το έτος, περί την λήξιν εκάστου λογιστικού έτους, καθ' όσον δε αποβλέπει τους απολυομένους διαρκούντος του έτους, ούτοι κατά την απότισιν της ποινής των λαμβάνουν την αμοιβήν των σχετικώς των άνω σημειωθέντων προσόντων». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 5, έγγραφο του Δ/ντή Ι. Κοτζίρη με ημ/νία 18-6-1857 που τιτλοφορείται «Υπόμνημα».

αποδοθεί εγκαίρως το χρηματικό ποσό που δικαιούνται, θα μπορούσαν να εξοφλήσουν τα χρέη τους. Αν το Σωφρονιστήριο είχε καταφέρει να πετύχει τον σωφρονισμό τους, τώρα βλέπει τα όποια επιτεύγματά του να εξανεμίζονται.

Το Κράτος γνωρίζει το πρόβλημα και οι Δ/ντές του Σωφρονιστηρίου ζητούν διαρκώς από την Εφορατική Επιτροπή να μεσολαβήσει, ώστε είτε να αποδοθεί έγκαιρα το ποσό που δικαιούνται οι αποφυλακιζόμενοι, είτε η οφειλή τους να μην γίνει απαιτητή, έως να εισπράξουν την αποζημίωση που δικαιούνται[718]. Όμως, το πρόβλημα εξακολουθεί σε όλη τη διάρκεια της βρετανικής προστασίας, υπονομεύοντας, στην ουσία, το σωφρονιστικό έργο[719].

Η προοπτική αμοιβής, πάντως, καθιστά την εργασία περιζήτητη εκ μέρους των οικονομικά ασθενέστερων κρατουμένων. Φαίνεται, όμως, ότι οι θέσεις εργασίας στους Επανορθωτικούς Οίκους ήταν περιορισμένες και οι κρατούμενοι χρειάζεται να παρακαλέσουν για να τους δοθεί η δυνατότητα εργασίας. Χαρακτηριστικά είναι όσα αναφέρει, υποβάλλοντας την εγγύησή του, ο αδελφός κρατούμενου: «Ευγενή Κύριε Γενικέ Διευθυντά της Ε.Α./ Επειδή κατά δυστυχίαν κατεδικάσθη από το Ευγενή Κακουργοδικείον ο ταπεινός Κων/νος Μακρής του Βασιλείου από χωρίον Μακράδες, εις Επανορθωτικόν Οίκον δια μήνας 15 δεκαπέντε, και επιθυμώντας να εμβή εις την δημόσιαν εργασίαν επειδή ευρίσκεται στενοχωρημένος από την αναγκαίαν βοήθειαν, διά τούτο παρουσιάζεται προς την υμετέραν εξουσίαν ικετεύων να του συγχωρηθή τοιαύτη χάρις, προσφέροντας δι' εγγυητήν τον υπογεγραμμένον αδελφόν του, όστις υπόσχεται ν' αποκριθή προς την Αστυνομίαν δια κάθε ποσότητα χρημάτων οπού ήθελεν διορισθή να πληρώση εις περίστασιν φυγής από την φυλακήν ή και από την άνωθεν εργασίαν του προειρημένου Κων/νου. Χάρις. / Κέρκυρα, τη 22 Φεβρουαρίου 1845/ Αναστάσης Μακρής Βεβαιώνω»[720].

---

[718] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 7, έγγραφο υπ' αρ. 121/16-6-1848 του Δ/ντή Σπυρίδωνος Ανδρώνη.

[719] Είναι χαρακτηριστικά όσα γράφει ο Δ/ντής Κοτζίρης, ζητώντας την απόδοση της αμοιβής των δεσμίων, ώστε να αποφύγουν την κράτησή τους στις φυλακές της πόλης: «αποφεύγοντας ούτω την πανωλικήν ατμοσφαίραν των φυλακών της πόλεως και εν ταυτώ ευρισκόμενοι κύριοι μετρίας τινός ποσότητος, διαβιώσωσι τιμίως εις τας αρχάς της ελευθερίας των μέχρις ου πεπεισμένη η κοινωνία της επανορθώσεώς των, δυνηθή χωρίς τινα φόβον του να επιζημιωθή εκ νέου, να τους απασχολήση παραδέχουσα αυτούς εις τους κόλπους της και εγκατασταίνουσα αυτούς τιμίους και φιλοπόνους εργάτας και φιλοστόργους οικογενειάρχας». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 1082/6-7-1854.

[720] Ε.Α., Φ. 692 (22-2-1845). Για την αίτηση του αδελφού του, βλ. Ε.Α., Φ. 680, φ. 19 (08-06-1844), Φυλακές Αβράμη.

Όσοι εργάζονται σε εξωτερικές εργασίες (καθαριότητα, οδοποιία, οχυρώσεις) αμείβονται, όπως προαναφέραμε, με την καταβολή ημερομισθίου, όπως και οι υπεύθυνοι για τη φύλαξή τους φρουροί/φύλακες. Το ποσό της αποζημίωσης δεν καθορίζεται από τη νομοθεσία, αλλά από τις αρχειακές πηγές πληροφορούμαστε ότι οι 4 πέννες ήταν ένα υψηλό ημερομίσθιο[721]. Η αμοιβή αφορούσε μόνον στις ημέρες πραγματικής εργασίας και όχι τις Κυριακές, τις αργίες ή τις ημέρες που εξαιτίας κακοκαιρίας δεν πραγματοποιήθηκε εργασία. Αυτό (ιδίως ένα νησί όπως η Κέρκυρα που έχει υψηλό ποσοστό βροχοπτώσεων) μείωνε κατά πολύ τα έσοδα των κρατουμένων, που υπολόγιζαν στο ημερομίσθιο για να καλύψουν τα έξοδα διατροφής τους, αναγκαζόμενοι να δημιουργήσουν μία ακόμη οφειλή προς το κράτος.

Το πρόβλημα περιγράφουν το 1845, σε ομαδική αίτησή τους προς τον Αρμοστή, 10 φυλακισμένοι, οι οποίοι εξηγούν ότι, ενώ εξέτισαν την ποινή τους δεν τους επιτρέπεται να αποφυλακιστούν αν δεν εξοφλήσουν τις οφειλές τους προς το Κράτος (δικαστικά τέλη και έξοδα διατροφής), για την εξόφληση των οποίων το κράτος τους υποχρεώνει να εργάζονται. Στην αίτηση εκφράζουν την αγωνία τους ότι επειδή δεν υπολογίζονται ως δεδουλευμένες οι ημέρες που λόγω κακοκαιρίας δεν πραγματοποιούνται οι εργασίες, δεν πρόκειται να ελευθερωθούν ποτέ.[722]

Ακόμη μεγαλύτερο ήταν το πρόβλημα όσων είχαν καταδικαστεί για μικρές ποινές, ήταν οικογενειάρχες και βλέπουν τη σοδειά τους να χάνεται καθώς, λόγω του επιπλέον χρόνου παραμονής τους στη φυλακή λόγω οφειλών, τα κτήματά τους μένουν αφρόντιστα. Αυτή είναι και η περίπτωση του Στάθη Γιαλοψού, όπως την περιγράφει σε αίτησή του: έχει μόλις εκτίσει την ποινή ενός έτους που του είχε επιβληθεί, αλλά δεν μπορεί να αποφυλακιστεί αν δεν εκτίσει και την ποινή «δια τα έξοδα και δια το ψωμί». Έχει μεταφερθεί στις νέες φυλακές και έχει εξοφλήσει τις

---

[721] Το 1856, ο Λοχαγός του Βασιλικού Σώματος Μηχανικού (*Capitano del Genio Reale*) ζητά από την Εφορατική Επιτροπή του Σωφρονιστηρίου να του διαθέσει έναν αριθμό κρατουμένων για τις εργασίες διαπλάτυνσης της οδού στην περιοχή έξω από την Πόρτα Ρεάλε και σε λοιπές εργασίες του Μηχανικού σώματος. Για να πείσει την Επιτροπή επικαλείται το υψηλό ημερομίσθιο που προσφέρει, δηλαδή: 4 πέννες για κάθε κρατούμενο, 6 πέννες για κάθε φύλακα (*custode*), 9 πέννες για τον *Capo dei Custodi* και 3 πέννες για τον *Capo Guardiano*, που θα είναι υπεύθυνος για τις καταστάσεις πληρωμών. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, έγγραφο με ημ/νία 31-12-1856.

Τέσσερις κρατούμενοι (Θ. Παπούτζης, Μ. Παπούτζης, Σ. Χυτήρης, Δ. Βόντας) ζητούν από την Ε.Α. να τους επιτρέψει να εργαστούν στην τέχνη που γνωρίζουν, «πετροπελεκάνοι και κτήστηδες», εκεί που δουλεύει ο συγκρατούμενός τους Γιώργος Στασινός, με το ίδιο ημερομίσθιο, δηλαδή 4 *πέντες* την ημέρα. Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 39, αίτηση προς τον Μοίραρχο της Ε.Α. (χ.χ.).

[722] Στην αίτησή τους σημειώνουν ότι προχώρησαν στην υποβολή αίτησης καθ' υπόδειξη του ίδιου του Αρμοστή, στον οποίο εξέθεσαν το πρόβλημά τους, όταν πέρασε από το χώρο εργασίας τους στη Γαρίτσα. Ε.Α., Φ. 692, έγγραφο με ημ/νία 2-1-1845.

ημέρες διατροφής κατά τις οποίες εργαζόταν, υπολείπονται τα έξοδα για το ψωμί των Κυριακών και των ημερών με κακοκαιρία. Ζητάει άδεια λίγων ημερών να πάει στο σπίτι του, να μαζέψει τη σοδειά του και να συγκεντρώσει έτσι το οφειλόμενο ποσό: να «συνάξω το πράγμα μου μην το χάσω και χαθώ τελείως εγώ και η δυστυχισμένη φαμίλια μου» (έχει 7 παιδιά)[723].

4. Είδη και μορφές εργασίας.

Όπως είδαμε, η εργασία των κρατουμένων συνίσταται αφενός στα «δημόσια έργα» εκτός των φυλακών και αφετέρου σε «τέχνες και επιτηδεύματα» εντός των φυλακών.

4.1. «Δημόσια Εργασία».

Η δημόσια εργασία (*pubblico travaglio, lavori pubblici*) [724] των φυλακισμένων είναι για το Ιόνιο Κράτος, όπως και για τις άλλες χώρες της δύσης, η διάδοχη κατάσταση των καταναγκαστικών έργων (*lavori forzati*)[725] και επιβάλλεται από το Δικαστήριο είτε ως η κύρια ποινή, είτε ως επιβαρυντικό στοιχείο της κύριας ποινής φυλάκισης του κρατουμένου. Όσον αφορά στη συγκεκριμένη μορφή αυτής της εργασίας, καθοριζόταν από τις συγκεκριμένες ανάγκες του κράτους τη δεδομένη χρονική περίοδο.

Καθαριότητα των δρόμων της πόλης. Στις αρχές του 19ου αιώνα το Κράτος ανέθετε σε ιδιώτη εκμισθωτή (*abboccatore*) το έργο της καθαριότητας της πόλης της Κέρκυρας, ο οποίος απασχολούσε φυλακισμένους, οι οποίοι εργάζονταν σε ομάδες

[723] Βλ. Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, έγγραφο με ημ/νία 06-08-1846.

[724] Δεν θα πρέπει να συγχέουμε την δημόσια εργασία των καταδίκων με τα λεγόμενα «Επιβοηθητικά έργα», στα οποία υποχρεούνται ελεύθεροι πολίτες και τα οποία εντάσσονται στα «προφυλακτικά μέτρα» για την πρόληψη των αδικημάτων και την ασφάλεια. Τα επιβοηθητικά έργα επιβάλλονται είτε από δικαστική αρχή (διάρκεια 1-5 έτη), είτε από την Ε.Α. (διάρκεια έως 8 μήνες) και περιλαμβάνουν έργα «αγροτικής οδοποιίας», δημόσια έργα, εργασία σε εργοστάσια ή άλλες δημόσιες εργασίες που ορίζει η κυβέρνηση. Διευκρινίζεται ότι το προϊόν από την εργασία του υποβαλλόμενου σε αυτό το μέτρο ανήκει στον ίδιο. Αν απομακρυνθεί από τον τόπο εργασίας χωρίς άδεια ή αρνηθεί να εργαστεί τότε τιμωρείται με «κράτηση». Ποινικός Κώδικας Ιονίου Κράτους, Κεφ. Ε' «Περί των προς απότροπήν των αδικημάτων προφυλακτικών μέτρων, τα οποία δύνανται να διαταχθώσι παρά της ποινικής δικαιοσύνης και της εκτελεστικής αστυνομίας», άρθρα 68, 77, 78, 80.

[725] Ο όρος *καταναγκαστικά έργα* (*lavori forzati*) χρησιμοποιείται παράλληλα με τον όρο *δημόσια εργασία* τουλάχιστον έως το έτος 1834. Βλ. Προοίμιο Πράξης 34 του 5ου Κοινοβουλίου, 11 Αυγούστου/30 Ιουλίου 1834.

των 8 περίπου ατόμων, με αλυσίδες στα πόδια[726]. Οι Άγγλοι καταργούν την πρακτική της εκμίσθωσης του έργου της καθαριότητας σε ιδιώτη και αναθέτουν την επίβλεψη των εργασιών καθαριότητας εκ μέρους των φυλακισμένων στην Αστυνομία. Η καθαριότητα των δρόμων γίνεται στο εξής η κύρια εργασία των κρατουμένων στις φυλακές της πόλης, οι οποίοι, συνοδεία χωροφυλάκων ή δεκανέων, καθαρίζουν τις οδούς «κατά τας ώρας της αυγής».[727] Οι υπεύθυνοι για τη φύλαξή τους συντάσσουν, μετά το πέρας της εργασίας, αναφορά προς τον Μοίραρχο της Ε.Α., αναφέροντας την ώρα και τον αριθμό των κρατουμένων που παρέλαβαν από τον Δεσμοφύλακα, το διαμέρισμα που καθάρισαν, την ώρα που τους επέστρεψαν στη φυλακή (συνήθως 12 το μεσημέρι) και αν συνέβη κάτι αξιοσημείωτο.[728]

Οι περιοχές που καθαρίζονται κάθε ημέρα, ο αριθμός των σε αυτές απασχολούμενων καταδίκων και των κάρων για τη μεταφορά των σκουπιδιών[729] καταχωρίζονται καθημερινά από την Ε.Α. σε ειδικό κατάστιχο. Όλες οι καταγραφές αφορούν στο κέντρο της πόλης, με μικρές παραλλαγές[730].

Η καθαριότητα αποτελεί, στο εξής, μία καλά οργανωμένη επιχείρηση, ιδιαίτερα αναγκαία για την πόλη της Κέρκυρας, αν λάβουμε υπόψη μας ότι στις συνοικίες που δεν υπήρχε σύστημα αποχέτευσης οι κάτοικοι συνήθιζαν να αδειάζουν τα δοχεία

---

[726] Ε.Α., Φ. 440, αναφορές του *Abbocatore* προς την Polizia Generale σχετικές με τις εργασίες καθαριότητας οδών της πόλης, ετών 1813-1814. Ο ίδιος εργολάβος ήταν υπεύθυνος και για το άναμμα των λαμπών φωτισμού στις οδούς.

[727] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 42.

[728] Βλ. αυτόν τον τύπο εγγράφου σε Ε.Α., Φ. 783, έγγραφα με ημ/νία 19-8-1847 και 20-8-1847.

[729] Ο αριθμός τόσο των εργαζόμενων στην καθαριότητα, όσο και των κάρων που χρησιμοποιούν, αυξάνεται με την πάροδο των ετών. Για παράδειγμα, τον Ιανουάριο του 1828 απασχολούνται 20-24 άτομα και 6–24 κάρα, ενώ, τον Φεβρουάριο του 1831 απασχολούνται 36 άτομα και 37 κάρα. Ε.Α., Φ. 137, «Stato indicante il numero delli condanati che giornalmente vano a scuopare le differenti strade dela citta di Corfu, non che dimostranto la localita che scuoparono e la quantita de carri che fecero».

[730] Για παράδειγμα, την 5-1-1828 καθαρίζονται η Εβραϊκή, οι Άγιοι Πατέρες, οι Καρντελλάκουες, η Πόρτα Ριάλα, ο δρόμος των εμπόρων, η πλατεία Σπηλιάς, η Πίνια, οι οδοί Δηλωτή, Pozzetta, Βλασσόπουλου, Αστυνομίας, το Πλατύ Καντούνι (*calle Larga*), η Πόρτα Ρεμούντα, οι οδοί Βουσολίνου και Λάσκαρη, οι Φυλακές Αννουντσιάτας και οι Φυλακές Παλατιού.
Την 9-1-1828 καθαρίζονται οι καμάρες (*βόλτα*) κοντά στην Παναγία των Ξένων, οι δύο μεγάλες και οι δύο μικρές οδοί στην Οβριακή, οι οδοί Αγ. Σωτήρος, Αγ. Αικατερίνης, η Πορταριάλα, η οδός Δηλωτή, η Πλατεία Πίνιας, οι οδοί Αγ. Ιωάννη, Αγ. Σπυρίδωνος, Καρντελλάκουες, Εμπόρων, Αγ. Πάντων, *Sbrodeghi* και το Πλατύ Καντούνι.
Την 12-1-1828 η οδός Δηλωτή, οι Καρντελλάκουες, η Πίνια, το Πλατύ Καντούνι, η οδός Μπίζη, οι οδοί Αγ. Ιωάννη, Αγ. Σπυρίδωνος, η πλατεία Αγ. Σπυρίδωνος, οι οδοί Δετζώρτζη, Αγίας Παρασκευής, Parmezan, Αστυνομίας, Αγγέλου Γιαλινά.

νυκτός στον δρόμο από τα παράθυρα[731]. Πηγή ρύπανσης αποτελούσαν και οι παλιές Φυλακές της πόλης όπου, όπως είδαμε, οι κρατούμενοι μεταφέρουν τα δοχεία με τις ακαθαρσίες κάθε βράδυ, δια μέσου των οδών της πόλης, προκειμένου να τα αδειάσουν στη θάλασσα[732].

Οδοποιία. Οι εργασίες οδοποιίας, στο πλαίσιο του προγράμματος δημοσίων έργων των Άγγλων εντός της πόλεως και των προαστίων της Κέρκυρας, αποτέλεσαν σε όλη τη διάρκεια της Βρετανικής Προστασίας βασικό τομέα απασχόλησης των κρατουμένων: κατασκευή νέας παραλιακής οδού στο προάστιο Γαρίτσας[733], νέας παραλιακής οδού και ναυπηγείου στο προάστιο Μαντούκι, διαμόρφωση ευρύτερης περιοχής προαστίου Σαρόκου[734].

Σε αυτές τις εργασίες συμμετείχαν κατά κύριο λόγο οι κρατούμενοι των Φυλακών του Οχυρού Αβράμη, αφού οι κρατούμενοι της πόλης είχαν αναλάβει το έργο της καθαριότητας. Οι κρατούμενοι του Σωφρονιστηρίου, εργάζονταν, ως επί το πλείστον, σε εσωτερικές εργασίες, όμως, όποτε υπήρχε ανάγκη, απασχολούνταν και στην οδοποιία, μετά από σχετική απόφαση της Γερουσίας[735]. Έτσι, κατά το έτος 1854 κατασκεύασαν την οδό Ουώρντ (σημερινή οδό Κύπρου)[736] και το έτος 1857

---

[731] Για το πρόβλημα αυτό στην συνοικία Ηπείρου (*Sestier Epiro*), βλ. Ε.Α., Φ. 440, αναφορά του *Pubblico Sopravegliente* προς την Γενική Αστυνομία, με ημ/νία 19-2-1813.

[732] Ο Δεσμοφύλακας των πολιτικών φυλακών Σ. Βραχλιώτης εξηγεί στην Υψηλή Αστυνομία ότι η καθημερινή μεταφορά των ακαθαρσιών των κρατουμένων σε ξύλινους κουβάδες (mastele) από τις φυλακές προς την ακτή προκειμένου να τα πετάξουν στη θάλασσα, όταν ο καιρός είναι βροχερός δεν μπορεί να γίνει κατά τη διάρκεια της νύχτας. Η κατ' ανάγκη μεταφορά τους κατά τη διάρκεια της ημέρας λερώνει τους δρόμους δια μέσου των οποίων γίνεται η μεταφορά. Ο Βραχλιώτης ζητάει από την Υψηλή Αστυνομία να του επιτραπεί η δίοδος από την Πύλη Ραϊμόνδου (*Porta Remunda*) ώστε να πετάγονται οι ακαθαρσίες κατευθείαν στη θάλασσα, κατά τη διάρκεια της νύχτας, αποφεύγοντας έτσι κάθε ενόχληση κατά την διάρκεια της ημέρας. Ε.Α., Φ. 737, έγγραφο με ημ/νία 18-10-1816.

[733] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 2, έγγραφο με ημ/νία 26-4-1843.

[734] Στανέλλος Λεωνίδας, «Η Βρετανική …», ό.π., σελ. 299-308.

[735] Η Γερουσία, σε συνεννόηση με τον Αρμοστή και την στρατιωτική αρχή της Μ. Βρετανίας, αποφασίζει να συμμετάσχουν στις εργασίες που διενεργούσε το Σώμα Βασιλικού Μηχανικού, στην περιοχή έξω από την Πόρτα Ρεάλε, 100 κρατούμενοι του Σωφρονιστηρίου. Αξίζει να σημειωθεί ότι επειδή δεν προβλεπόταν τέτοιου είδους απασχόληση για τους κρατουμένους του Σωφρονιστηρίου, προηγήθηκε συνεδρίαση της Εφορατικής Επιτροπής την 31-12-1856 (Πρόεδρος: Ηλίας Βασιλάκης, Έπαρχος, Μέλη Επιτροπής: 1. Κάπτεν Λώρενς, Δ/ντής Ε.Α., 2. Λουίτζι Σκάρπα, γιατρός του Σωφρονιστηρίου). Στην συνεδρίαση αυτή έλαβαν μέρος, επίσης, ο Ι. Κοτζίρης, Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου και ο Robinson, Αρχηγός του Βασιλικού Μηχανικού Σώματος (*Capitano del Genio Reale*). ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, έγγραφο με ημ/νία 31-12-1856.

[736] Αξίζει να αναφέρουμε ότι λίγες μέρες πριν την ολοκλήρωση του έργου, ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου διαμαρτύρεται, επειδή η Ε.Α. δεν στέλνει πλέον τους δύο αστυφύλακες για την επιτήρηση των εργαζόμενων, όπως γινόταν εδώ και μήνες. Απειλεί, μάλιστα, ότι, αν αυτό συνεχιστεί, θα αναγκαστεί να αναστείλει τις εργασίες της οδού «επί τοσούτον λυσιτελή και ευάρεστον εις ολόκληρον τον λαόν της Νήσου ταύτης». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 1138/20-11-1854.

εργάστηκαν στη διαπλάτυνση της οδού που οδηγεί από το αγγλικό κοιμητήριο στην Γαρίτσα.

Πάντως, ο Δ/ντής Κοτζίρης προσπαθούσε, όσο μπορούσε, να αποφύγει τη συμμετοχή των κρατουμένων του Σωφρονιστηρίου σε εργασίες οδοποιίας μακριά από το κατάστημα. Για παράδειγμα, ζήτησε από την Γερουσία να μην επιτρέψει τη συμμετοχή κρατουμένων στις εργασίες οδοποιίας των δημοτικών οδών της εξοχής (1858-1859), εξηγώντας ότι ήταν μία εργασία ασυμβίβαστη με τους στόχους του Σωφρονιστηρίου και επικίνδυνη για το ηθικό των κρατουμένων[737].

Ανάδειξη αρχαιολογικών μνημείων και ανασκαφές. Αντίθετα, ο Κοτζίρης ενδιαφέρεται ιδιαίτερα για την προστασία και ανάδειξη των μνημείων και των αρχαιολογικών ευρημάτων και απασχολεί σε τέτοιες εργασίες τους κρατουμένους του. Έναν μόλις χρόνο από την ανάληψη της Δ/νσης του Σωφρονιστηρίου (1854), χρησιμοποιεί υλικά και κρατουμένους του Σωφρονιστηρίου σε εργασίες καθαρισμού και περίφραξης του χώρου στο Μνημείο του Μενεκράτους[738].

Το καλοκαίρι του 1857 κρατούμενοι του Σωφρονιστηρίου εργάζονται σε ανασκαφικές εργασίες που λαμβάνουν χώρα πέριξ του καταστήματος. Το πιθανότερο είναι ότι η ανασκαφή ξεκίνησε μετά από τυχαία ευρήματα κατά τη διάρκεια άλλων εργασιών. Σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Κοτζίρης στην Εφορατική Επιτροπή, οι ανασκαφές έφεραν στο φως πολύτιμα ταφικά κτερίσματα (χρυσά ενώτια, ζακετοβελόνες, δακτυλίδια, φύλλα χρυσού)[739]. Προκειμένου να εξασφαλίσει

Η οδός ονομάστηκε Ουώρδ προς τιμήν του Αρμοστή και όταν ολοκληρώθηκε η κατασκευή της ανεγέρθηκε αναμνηστική στήλη σε σχήμα οβελίσκου, με την επιγραφή: «ΟΔΟΣ ΟΥΑΡΔ / ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΘΕΙΣΑ ΥΠΟ ΤΩΝ ΕΝ ΤΩ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΩ ΔΕΣΜΙΩΝ ΕΝ ΕΤΕΙ ΑΩΝΔ – WARD'S ROAD, MADE BY THE PRISONER'S OF THE PENITENTIARY IN THE YEAR 1854». Η στήλη στέκεται ακόμη, στη σημερινή οδό Κύπρου, απέναντι από το 6ο Δημοτικό σχολείο. Βλ. παρούσα μελέτη ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, εικόνα αρ. 25.

[737] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 167.

[738] Το μνημείο Μενεκράτους ανακαλύφθηκε το 1843, κατά τις εργασίες κατεδάφισης του Οχυρού του Σωτήρος, στο έδαφος του οποίου κτίστηκε, όπως έχουμε αναφέρει, το Σωφρονιστήριο. Ο Κοτζίρης το βρήκε μετά από 10 έτη σε άθλια κατάσταση και -με την άδεια του Επιχωρίου Συμβουλίου- το καθάρισε και κατασκεύασε σιδερένιο κιγκλίδωμα γύρω από το μνημείο, ώστε να το προστατεύσει και να διαμορφώσει έναν κήπο επισκέψιμο από τους κατοίκους. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο του Δ/ντή Ιωάννη Κοτζίρη προς τον Έπαρχο, με ημερομηνία 11 Ιουλίου 1854. Βλ. και παρούσα μελέτη, ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1, εικόνα αρ. 26.

[739] Ο Κοτζίρης υποβάλλει αναλυτική έκθεση με τα ευρήματα των ανασκαφών στην Εφορατική Επιτροπή. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 5, έγγραφο με αρ. πρωτ. 1575/17-8-1857.
Θεωρούμε ότι πρόκειται για ανασκαφές που αποκάλυψαν τμήμα της βόρειας νεκρόπολης της αρχαίας Κέρκυρας, η οποία εκτείνεται στις νότιες υπώρειες του λόφου των Φυλακών, κάτω από τον σύγχρονο οικισμό της Γαρίτσας και είχε διάρκεια χρήσης από τον 7ο ως και τον ύστερο 4ο αιώνα π.Χ. Σε αυτό συνηγορούν τα ευρήματα της ανασκαφικής έρευνας στην ίδια περιοχή, κατά τη διάρκεια των

ότι οι κρατούμενοι και οι φύλακες που συμμετείχαν στην ανασκαφή, δεν θα παρακρατούσαν ευρήματα, που, λόγω του μικρού τους μεγέθους, ήταν εύκολο να κρύψουν, ο Κοτζίρης προτείνει η Γερουσία να τους δίνει αμοιβή για κάθε τους εύρημα, λαμβάνοντας υπόψη την αξία του ευρήματος και τη διαγωγή του κρατουμένου. Επίσης, προτείνει να δοθεί αμοιβή στους φύλακες που επέβλεπαν τα έργα της ανασκαφής[740].

Αναδιαμόρφωση των οχυρώσεων της πόλης. Το αγγλικό Βασιλικό Σώμα Μηχανικών (*Genio Reale*) ξεκίνησε ένα μεγάλο έργο αναδιαμόρφωσης των οχυρώσεων της πόλης, το οποίο περιλάμβανε την κατεδάφιση/ ισοπέδωση (*spianamento*) των εξωτερικών οχυρώσεων στο δυτικό άκρο της πόλης, προκειμένου να δημιουργηθούν κατοικήσιμες περιοχές έξω από τα τείχη[741].

Σε αυτές τις εργασίες απασχολήθηκαν εντατικά κρατούμενοι του Σωφρονιστηρίου, στους οποίους, σύμφωνα με τον Κοτζίρη, δόθηκε το μισό των απολαβών του καταστήματος. Σημειώνει, μάλιστα, ότι οι κρατούμενοι εργάστηκαν με πολύ περισσότερο ζήλο και αποτελεσματικότητα από ό,τι οι ελεύθεροι και πολύ καλύτερα αμειβόμενοι εργάτες[742].

Οχυρωματικά Έργα στη νησίδα Βίδο. Όταν ήρθαν οι Άγγλοι στην Κέρκυρα το νησί του Βίδο διέθετε ήδη τρία οχυρά: το *Redoute Napoleon* στη δυτική πλευρά, το *Redoute Signal* στην ανατολική πλευρά και το οχυρό *Schulenburg* στη βορειοδυτική πλευρά του νησιού[743]. Παρά ταύτα, οι Άγγλοι προχώρησαν σε νέα οχυρωματικά έργα, τα οποία ξεκίνησαν στις 14 Ιανουαρίου 1824, σε σχέδια του υπολοχαγού J.W.

εργασιών θεμελίωσης του νέου Δικαστικού Μεγάρου Κερκύρας (Ιούνιος 2000-Φεβρουάριος 2002). Βλ. σχετική δημοσίευση στην ιστοσελίδα του Υπουργείου Πολιτισμού «Ανασκαφική έρευνα οικοπέδου Δικαστικού Μεγάρου Κέρκυρας». Ανακτήθηκε από: https://www.culture.gov.gr/el/service/SitePages/view.aspx?iID=1393 (ημ/νία επίσκεψης: 6-2-2022).

[740] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 5, έγγραφο 1541/6-6-1857 και ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 5, έγγραφο 1543/9-6-1857.
«προτείνω ίνα η Εκλαμπροτάτη Γερουσία ευαρεστηθείσα αποφασίση λίρας στερλίνας οκτώ αρ. 8, εξ ων τέσσαρες δοθήσονται τοις 7 δεσμίοις και αι λοιπαί τέσσαρες εις τους ως είρηται 5 φύλακας». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 5 έγγραφο 1519/8-9-1857.

[741] Αδάμος Δημήτριος, «Οι Ενετικές οχυρώσεις …», ό.π., σελ. 23.

[742] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 167.

[743] Για τις διαδοχικές οχυρώσεις στο Βίδο βλ. Τζίκας Θεόφιλος, «Οι οχυρώσεις του Βίδο», Corfu Fortifications - Προστασία & Ανάδειξη των Κερκυραϊκών Οχυρώσεων. Ανακτήθηκε από: https://www.facebook.com/media/set/?set=a.186059988090413&type=3

Worsley.[744] Σε αυτά συμμετείχαν κατάδικοι σε δημόσια έργα, υπόχρεοι σε «επιβοηθητικά» έργα πολίτες και λοιποί εργάτες[745].

Οι κρατούμενοι στο Βίδο είχαν καταδικαστεί σε ποινές δημόσιων έργων και προέρχονταν κυρίως από Ζάκυνθο και Ιθάκη[746]. Υπήρχαν επίσης λίγοι αλλοδαποί (από Μάλτα, Ιταλία, Κων/λη). Κρατούνταν στις στρατιωτικές φυλακές του Οχυρού Γεώργιος και οι συνθήκες εργασίας τους ήταν μακράν οι σκληρότερες αυτής της περιόδου στην Κέρκυρα, θυμίζοντας τα καταναγκαστικά έργα του προηγούμενου αιώνα.

Περιτείχιση Σωφρονιστηρίου. Το Σωφρονιστήριο στον λόφο Σωτήρος ξεκίνησε, όπως είδαμε, να λειτουργεί το έτος 1847, ενώ ακόμη ήταν σε εξέλιξη οι εργασίες ανέγερσης περιτειχίσματος, τις οποίες διενεργούσε υπηρεσία της Γενικής Δ/νσης Δημοσίων Έργων (*Direzione Generale delle Opere Pubbliche*) που συστάθηκε για τον σκοπό αυτόν και ονομάστηκε υπηρεσία περιβάλλοντος τείχους (*Servizio Mura di Circovallente*). Σε αυτές τις εργασίες απασχολούνταν οφειλέτες που κρατούνταν στις φυλακές της πόλης και κρατούμενοι του Σωφρονιστηρίου, κατά προτίμηση όσοι ήταν εξειδικευμένοι κτίστες (*muratori*). Σε έγγραφο της περιόδου, σημειώνεται ότι ήταν απαραίτητος ένας φύλακας-επόπτης κτίστης προκειμένου να κατευθύνει όσους γνώριζαν την τέχνη, αλλά και να διδάξει όσους κρατούμενους δεν ήταν κτίστες αλλά επιθυμούσαν να μάθουν την τέχνη[747]. Αυτή ήταν άλλωστε και η γενικότερη φιλοσοφία γύρω από την εργασία στο Σωφρονιστήριο: φύλακες-επόπτες εργασίας

---

[744] «Τρία νέα οχυρά μεγάλης πρωτοτυπίας και σπουδαιότητας κατασκευάστηκαν στη θέση των τριών παλαιότερων γαλλικών. Στο ανατολικό άκρο της κορυφογραμμής στη θέση του Redoute Signal κατασκευάστηκε ένα τεράστιο και πανίσχυρο οχυρωματικό έργο με το όνομα Οχυρό Γεώργιος, προς τιμήν του Βασιλιά της Αγγλίας εκείνης της εποχής Γεωργίου Δ΄. Στο άλλο άκρο της κορυφογραμμής το Redoute Napoleon αντικαταστάθηκε από το ημισελινοειδές Οχυρό Wellington προς τιμή του Δούκα του Wellington, νικητή στη μάχη του Βατερλό και υπουργού πολέμου της Αγγλίας εκείνη την εποχή. Το παλιό Οχυρό Σούλεμπουργκ ανακαινίστηκε και προστέθηκε ένας νέος πύργος τύπου Martello με τέσσερα κανόνια στην κορυφή του. Επίσης κατασκευάστηκε μια πυργωτή προέκταση του Οχυρού Γεώργιος προς νότο με έξι πυροβόλα για προστασία του μικρού όρμου που επρόκειτο να χρησιμοποιηθεί σαν λιμάνι ανεφοδιασμού για το νησί του Βίδο. Οι υπόλοιπες οχυρές θέσεις των Γάλλων περιμετρικά του νησιού διατηρήθηκαν, βελτιώθηκαν, επαναχρησιμοποιήθηκαν και ορισμένες νέες προστέθηκαν». Τζίκας Θεόφιλος, Corfu fortifications…, ό.π.

[745] Οι ελεύθεροι εργάτες διέμεναν κατά τη διάρκεια της εβδομάδας στο Βίδο και επέστρεφαν στην πόλη της Κέρκυρας κάθε Σάββατο βράδυ. Ε.Α., Φ. 1587, έγγραφο με ημ/νία 07-06-1828. Για τα «επιβοηθητικά έργα» βλ. Ποινικός Κώδικας, ό.π., άρθρα 77-80.

[746] Σύμφωνα με την ΠΖ' Πράξη της Γερουσίας (Parlamento) 5-07-1827, άρθρα 1 και 2, προκειμένου να εμποδιστούν οι αποδράσεις, όσοι καταδικάζονταν σε δημόσια έργα δεν εξέτιαν την ποινή τους στον τόπο καταγωγής τους (Κεφαλληνία, Ζάκυνθος, Ιθάκη, Παξοί και Κύθηρα) αλλά στην Κέρκυρα ή τη Λευκάδα.

[747] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 13, χ.χ.

με εξειδίκευση σε μία τέχνη, ώστε η εργασία να γίνεται αποτελεσματικότερα και οι κρατούμενοι να διδάσκονται μία τέχνη, που θα τους ήταν χρήσιμη μετά την αποφυλάκισή τους.

Η Δ/νση Δημοσίων Έργων ήταν σε συνεχή επικοινωνία με τον Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου και με τον Έπαρχο, ως Πρόεδρο της Εφορατικής Επιτροπής, για την αντιμετώπιση των αναγκών που προέκυπταν στην πορεία των εργασιών[748].

Συντήρηση κτηρίου και διαμόρφωση περιβάλλοντος χώρου Σωφρονιστηρίου. Η συντήρηση του κτηρίου και του περιβάλλοντος χώρου ήταν εργασίες στις οποίες απασχολούσαν κρατούμενους, και πάλι κατά προτίμηση εκείνους που γνώριζαν την τέχνη του κτίστη. Οι ανάγκες συντήρησης ήταν μεγάλες: διάδρομοι, ακτίνες, κελιά, στέγη, μαγειρείο, σύστημα φωτισμού, άρδευση, περιφερικοί δρόμοι ήταν μερικές από τις πλέον απαραίτητες εργασίες.

Σε έγγραφο με το οποίο ο Κοτζίρης γνωμοδοτεί υπέρ της χορήγησης χάριτος στον «αρχικτίστη» δέσμιο Σπυρίδωνα Πουλή, απαριθμεί τις εργασίες που ο Πουλής πραγματοποίησε κατά τη διάρκεια της φυλάκισής του: «να επισκευάζη ως αρχικτίστης όλας τας ακτίνας, διαδρόμους, κελιά και στέγας. Ο νέος δρόμος είναι έργον αυτού, η δεξαμενή προς αποθήκευσιν του δι' άρδευσιν των αγρών ύδατος, η παρά τω Νοσοκομείω υποκειμένη οδός, τα έργα τα οποία έκαμε εις τα πύραυνα (μαγκάλια) του εν τω καταστήματι τούτου μαγειρείου, η στήλη η φέρουσα τον φανόν της κυρίας οδού αγούσης εις το Κατάστημα τούτο και πάμπολλα άλλα έργα άτινα βεβαίως μεγάλην ωφέλειαν παρείξαν τη Κυβερνήσει προς την διακόσμησιν και προς ωφέλειαν τούτου του Αγαθοεργού Καταστήματος – Τούτου ένεκα θερμώς τον συστήνω εις την Έντιμον Επιτροπήν ίνα λάβη εκείνα τα μέτρα άτινα κρίνει κατάλληλα επί της μελλούσης του δυστυχούς τούτου τύχης».[749]

Το κτήριο του Σωφρονιστηρίου περιέβαλλαν λόφοι, εμποδίζοντας τα νερά της βροχής να κυλήσουν, με αποτέλεσμα τα λιμνάζοντα ύδατα να δημιουργούν μεγάλο πρόβλημα υγρασίας στο κτήριο. Κατά την τριετία 1857-1859, πραγματοποιήθηκαν

[748] Για παράδειγμα, σε αίτηση (*Requisizione)* του *Servizio Mura di Circovallente* που υπογράφουν ο υπεύθυνος των εργασιών (*Sorvegliante*) Ιωάννης Πετρόπουλος και ο Γενικός Δ/ντής Δημοσίων Έργων, ζητούνται 20 επιπλέον *καρέτες* (καρότσια) για τη μεταφορά των χωμάτων, επειδή αυξήθηκε ο αριθμός των κρατουμένων (Σωφρονιστηρίου και πολιτικών οφειλετών- *detenuti debitori civili*) που εστάλησαν για εργασία. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 7, έγγραφο με ημ/νία 16-6-1848.
Για το ίδιο θέμα βλ. και ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 7, έγγραφο 646/17-6-1848 του Direttore Generale delle Opere Pubbliche.

[749] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 1.109/24-8-1854.

εκτεταμένες εργασίες ισοπέδωσης των λόφων, στις οποίες απασχολήθηκε συστηματικά ένας αριθμός κρατουμένων στο Σωφρονιστήριο[750].

4.2. «Τέχνες και επιτηδεύματα», «Εργοστάσια».

Ενασχόληση των καταδίκων με την τέχνη ή το επάγγελμα που ασκούσαν πριν καταδικαστούν. Όπως αναφέραμε σε προηγούμενη ενότητα, η νομοθεσία του Ιονίου Κράτους έδινε σε όλους τους κρατούμενους (καταδίκους, υπόδικους, πολιτικούς οφειλέτες, ανήλικους -με γονική συναίνεση) τη δυνατότητα να ασκούν εντός των φυλακών την τέχνη ή το επάγγελμα που είχαν πριν καταδικαστούν, αρκεί αυτό να μην ερχόταν σε αντίθεση με τους κανονισμούς των φυλακών και να μη θέτει σε κίνδυνο την ασφάλειά τους[751].

Τα «Εργοστάσια» του Σωφρονιστηρίου. Οι κρατούμενοι του Σωφρονιστηρίου της Κέρκυρας εργάζονται σε εργαστήρια που διαμορφώθηκαν στον χώρο του καταστήματος, ονομάζονται «Εργοστάσια» και λειτουργούν με τη μορφή μίας ολοκληρωμένης επιχείρησης, για την παραγωγή προϊόντων που στη συνέχεια πωλούνται, αποφέροντας έσοδα στο κατάστημα και στους εργαζόμενους.

Μπορούμε να διακρίνουμε τρία στάδια στη λειτουργία των εργαστηρίων αυτών: α) 1848-1853 (σύσταση, εξοπλισμός και οργάνωση), β) 1854-1860 (ακμή και επέκταση), γ) 1861-1864 (παρακμή και ανασυγκρότηση).

α) Η περίοδος 1848-1853. Η απόφαση της Γερουσίας για την έναρξη λειτουργίας Εργαστηρίων στο Σωφρονιστήριο λήφθηκε το έτος 1848. Η οργάνωσή τους στηρίχθηκε στις διατάξεις του Οργανικού Νόμου του 1845, ο οποίος, χωρίς να περιγράφει τα είδη εργασίας, προέβλεπε την εισαγωγή «τεχνών και επιτηδευμάτων» σε Σωφρονιστήρια και Φυλακές, παράλληλα με την ύπαρξη του τροχομύλου που όμως στο εξής θα χρησίμευε μόνον ως πειθαρχική ποινή[752].

Η οργάνωση των εργαστηρίων του Σωφρονιστηρίου στηρίχθηκε και στον Εσωτερικό Κανονισμό (*Regolamento*) του 1847, όσον αφορά στα ωράρια εργασίας,

---

[750] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 167.

[751] «REGOLAMENTO Riguardante le Attribuzioni …», (1817) ό.π., άρθρο 10. ΠΡΑΞΗ 30 του 4ου Κοινοβουλίου, 25 Μαΐου 1833, άρθρο 28. ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 27. «REGOLAMENTO sul Regime Interno…», (1847), ό.π., άρθρο 54.

[752] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., Τίτλος Ζ' (άρθρο 27).

την μετάβαση από και προς τα εργαστήρια και την επιτήρηση των εργαζομένων[753]. Το *Regolamento* προέβλεπε την καθημερινή εργασία των κρατουμένων (με εξαίρεση τις Κυριακές και τις γιορτές) σε αίθουσες εργασίας, χωρισμένων σε «τάξεις», όπως αυτές ορίζονταν στο άρθρο 12 του Οργανικού Νόμου. Σε κάθε αίθουσα εργασίας ήταν υπεύθυνος ήταν ένας αρχιτεχνίτης (*maestro*), που μπορούσε να είναι είτε φύλακας, είτε κρατούμενος. Ο αρχιτεχνίτης έδειχνε σε κάθε κρατούμενο τη θέση του, φροντίζοντας να είναι κατά το δυνατόν σε απόσταση από τους άλλους κρατούμενους, του έδινε τα αναγκαία για την εργασία εργαλεία και διεύθυνε την εργασία δίνοντας οδηγίες. Για τη φύλαξη και επίβλεψη των εργαζόμενων υπήρχε ένας ή περισσότεροι φύλακες, ανάλογα με τις ανάγκες.

Ο κανονισμός του 1847 προέβλεπε οι γυναίκες να εργάζονται σε χωριστή αίθουσα από τους άντρες, υπό την επίβλεψη μίας γυναίκας δεσμοφύλακα η οποία θα διηύθυνε και τις εργασίες. Θα ασχολούνταν κατά κύριο λόγο με το πλύσιμο, το στέγνωμα και το σιδέρωμα των ενδυμάτων, καθώς και τις αναγκαίες επιδιορθώσεις σε αυτά. Χωριστή αίθουσα εργασίας προβλεπόταν και για υπόδικους, οφειλέτες και ανήλικους κρατούμενους (με τη σύμφωνη γνώμη των γονέων τους), οι οποίοι, αν το επιθυμούσαν, είχαν τη δυνατότητα να ασκήσουν το επάγγελμα ή την τέχνη που ασκούσαν πριν φυλακιστούν.[754]

Με το πέρας της εργασίας, ο αρχιτεχνίτης, οι φύλακες και η δεσμοφύλακας μάζευαν όλα τα εργαλεία που είχαν δοθεί στους κρατούμενους ή στις κρατούμενες και έκαναν απολογισμό. Αν διαπίστωναν ότι λείπει κάποιο εργαλείο το ανέφεραν στον Δ/ντή, όπως και κάθε παράβαση των κρατουμένων, σε ό,τι αφορούσε στην τήρηση του κανόνα της σιωπής και στη συμπεριφορά τους κατά τη διάρκεια της εργασίας, όπως και κάθε ζημιά που διέπρατταν είτε στα παραγόμενα προϊόντα, είτε σε εργαλεία.

Πέρασε διάστημα πολλών μηνών μέχρι τα Εργαστήρια να οργανωθούν και να τεθούν σε πλήρη λειτουργία, διάστημα κατά το οποίο οι φύλακες-τεχνίτες των εργαστηρίων (*Guardiani-Artisti*) τα εξόπλιζαν και συνέτασσαν προϋπολογισμούς και καταλόγους των αναγκαίων πρώτων υλών και εξοπλισμού. Ο πρώτος Δ/ντής του

---

[753] «REGOLAMENTO sul Regime Interno…», (1847), ό.π., Τίτλος 5, άρθρα 52-60.

[754] «REGOLAMENTO sul Regime Interno…», (1847), ό.π., άρθρο 55. Όπως είδαμε, τελικά επικράτησε οι γυναίκες και οι οφειλέτες να κρατούνται σε φυλακές της πόλης.

καταστήματος Ανδρώνης βρισκόταν σε συνεχή επικοινωνία με την Εφορατική Επιτροπή, ενημερώνοντάς την για την πορεία αυτών των εργασιών.

Από τον Δεκέμβριο του 1847 έως και τον Μάρτιο 1848 λειτούργησαν τρία Εργαστήρια: Ραπτικής, Υποδηματοποιίας και Πιλοποιίας (ψάθινων καπέλων). Οι ελλείψεις, τόσο σε εξοπλισμό όσο και σε υλικά, ήταν μεγάλες και η ανάγκη κατασκευής ενδυμάτων και ψάθινων καπέλων για χρήση των κρατουμένων του Σωφρονιστηρίου επείγουσα, ενόψει του επερχόμενου καλοκαιριού[755].

Τον Ιούνιο του 1848 ο Δ/ντής Ανδρώνης επισημαίνει την ανάγκη διαμόρφωσης πιο ευρύχωρων αιθουσών εργασίας, που να χωρούν όλους τους κρατουμένους. Εξηγεί ότι όσο οι κρατούμενοι ήταν λίγοι (από τον Δεκέμβριο του 1847 έως και τον Μάρτιο του 1848 το Σωφρονιστήριο είχε μόνο 23 κρατούμενους) μπόρεσε να τους κρατήσει ήσυχους, παρά το γεγονός ότι τόσο οι βροχές όσο η έλλειψη αιθουσών εργασίας τους ανάγκασαν να περάσουν μεγάλο διάστημα κλεισμένοι στα κελιά τους. Τώρα, όμως, που οι κρατούμενοι είναι 145, με προοπτική όταν γεμίσουν όλες οι ακτίνες του κτηρίου να γίνουν 230, δεν είναι καθόλου σίγουρος ότι θα ανεχθούν τόσο μεγάλη περίοδο απομόνωσης στα κελιά τους. Η πειθαρχία του καταστήματος και η υγεία των κρατουμένων απαιτεί την ύπαρξη αιθουσών εργαστηρίων που να χωρούν όλους τους κρατουμένους. Ο Δ/ντής κλείνει την αναφορά του, επισημαίνοντας τη μεγάλη αξία της νέας σωφρονιστικής μεθόδου της απασχόλησης των κρατουμένων σε διάφορες τέχνες, τόσο για το ίδιο το κατάστημα όσο και για τους κρατούμενους, σε αντίθεση με την εξωτερική εργασία, η οποία δεν συνάδει ούτε με το πνεύμα σωφρονισμού, ούτε με την τήρηση της πειθαρχίας. Η έλλειψη αιθουσών εργασίας που να χωρούν ικανό αριθμό κρατουμένων στερεί από πολλούς τα οφέλη της εργασίας.[756]

Η λύση που δόθηκε από την ιονική κυβέρνηση, μέχρι την ολοκλήρωση οργάνωσης των εργαστηρίων, στο πρόβλημα της απασχόλησης των κρατουμένων, ήταν η απασχόλησή τους σε γεωργικές εργασίες. Ο Πρόεδρος της Κυβέρνησης**,** σε υπόμνημά του με ημ/νία 29-11-1848, υπενθυμίζει την επιθυμία του Αρμοστή να απασχοληθούν οι κρατούμενοι με κάτι χρήσιμο τόσο για τους ίδιους όσο και για την κοινωνία και μέχρι να ολοκληρωθεί η εισαγωγή των διαφόρων Εργαστηρίων και

[755] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 4, αναφορά Ανδρώνη με ημ/νία 31-3-1848.

[756] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 7, έγγραφο 129/23-6-1848.

τεχνών στο Σωφρονιστήριο προτείνει οι φυλακισμένοι να καλλιεργήσουν επ' αμοιβή τις εκτάσεις που συνορεύουν με το Σωφρονιστήριο, ακολουθώντας το σύστημα των αγροτικών αποικιών[757]. Με τον τρόπο αυτό εγκαινιάστηκε ένα ακόμη εργαστήριο, το «Εργαστήριον Γεωργικής».

β) Η περίοδος 1853-1860. Πρόκειται για την περίοδο που το Σωφρονιστήριο διευθύνει ο Ιωάννης Κοτζίρης, ο οποίος, εκτός από ένθερμος οπαδός των νέων σωφρονιστικών ιδεών, αποδείχτηκε ικανός διαχειριστής των «Εργοστασίων».

Όταν ανέλαβε τη Δ/νση του Σωφρονιστηρίου περίμενε να βρει τις μεγάλες αίθουσες εργασίας που υπήρχαν στα σωφρονιστικά ιδρύματα του εξωτερικού, στις οποίες εργάζονταν σε διάφορες τέχνες και επαγγέλματα εκατοντάδες κρατούμενοι, δίνοντας την εντύπωση όχι φυλακής αλλά εργοστασίου. Αντ' αυτού, είδε με έκπληξή του ότι δεν υπήρχαν κατάλληλοι χώροι για να μπορέσει να υλοποιήσει το πρόγραμμά του. Έτσι, αρχικά εισήγαγε μόνον τις τέχνες και τα επαγγέλματα που ο χώρος του επέτρεπε, αυξάνοντας τα εργαστήρια από 4 σε 14, επιλέγοντας τα πλέον κερδοφόρα: Υποδηματοποιού, Ράπτου, Ξυλουργού, Κασσιτερουργού, Κλιβανίτου, Κτίστου, Καλαθοποιού, Σπαρτουργού, Σιδηρουργού, Γεωργού, Ζωγράφου, Λιθοτόμου, Πλύστου, Εμβαλωτού.

Το πρόβλημα έλλειψης χώρου το ξεπερνά ζητώντας από την Γερουσία να κατασκευαστούν ειδικές αίθουσες στον χώρο μεταξύ του περιτειχίσματος και του κιγκλιδωτού περιφράγματος, στις οποίες δημιουργήθηκαν έξι εργαστήρια για υποδηματοποιούς, ράπτες, σιδηρουργούς και κασσιτερουργούς, επεξεργασία σπαρτών, καλάμων και τριχών, ξυλουργούς, διπλοκλιβάνους. Επίσης, κατασκευάστηκε μία αίθουσα για την αποθήκευση των ακατέργαστων υλών.

---

[757] «…possa frattanto adotarsi il Sistema delle colonie Agricole di condannati, e siano questi impiegati alla coltura delle terre, che sono prossime allo Stabilimento, determinando a ciaschuno il jugero di terra che deve coltivare, promettendogli qualche compenso per animarlo». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 5, έγγραφο με τίτλο «Memorandum» και ημ/νία 29-11-1848.

Στις αρχές του 19ου αιώνα «το εμπόριο των μακρινών αποστάσεων οδήγησε τις μεγάλες δυνάμεις της εποχής στην αποικιοκρατία σε Ασία, Λατινική και Αφρική, ενώ ο εμπορευματισμός απαιτούσε την ύπαρξη φθηνών εργατικών χεριών και παράλληλα την ελαχιστοποίηση των κρατικών δαπανών, άρα και των δαπανών για το σωφρονιστικό σύστημα. Οι νέες αυτές συνθήκες οδήγησαν στη μαζική μεταφορά καταδίκων στις αποικίες -κλασσικό παράδειγμα είναι ο εποικισμός της Αυστραλίας από τους Άγγλους κατάδικους- γεννώντας το φαινόμενο της σωφρονιστικής οικονομίας…», Γιαννουκάκου Αικατερίνη, «Οθωμανικές Φυλακές: το Γεντί Κουλέ», ό.π., σελ. 28.

Στα «Εργοστάσια» ο Κοτζίρης χρησιμοποιούσε μόνον τους βαρυποινίτες κρατουμένους («εις μακροχρονίας ποινάς καταδικασθέντες»), ενώ εκείνους με μικρότερες ποινές τους απασχολούσε στις γεωργικές εργασίες, ως υπηρέτες στο Μαγειρείο και το Νοσοκομείο, στον φωτισμό του κτηρίου, στο άσπρισμα των χώρων και σε οικοδομικές εργασίες. Οι κρατούμενοι που ανήκαν σε ανώτερη κοινωνικά τάξη (οι λεγόμενοι «bennati») απασχολούνταν είτε στη γραμματεία ως γραφείς (*scritturali*), είτε στο Φαρμακείο του καταστήματος, είτε ως βοηθοί του Ιερέα (επιμελητές, *monitori*) στο σχολείο[758].

Ο Κοτζίρης οργανώνει την όλη επιχείρηση με στόχο να την καταστήσει κερδοφόρα για την Κυβέρνηση σε βάθος πενταετίας. Το 1853 υποβάλλει για έγκριση από τη Γερουσία ένα πολυσέλιδο πρόγραμμα ανάπτυξης, στο οποίο αναφέρει με εξαιρετική λεπτομέρεια τα κέρδη που υπολογίζει ότι θα αποφέρει κάθε εργαστήριο[759]. Παραθέτει συγκριτικά στοιχεία με την κατάσταση που παρέλαβε από τους προκατόχους του (αριθμός παραγωγής, αριθμός απασχολούμενων, οικονομικό κέρδος) και τονίζει ότι το όφελος θα είναι διπλό: ένα μέρος της παραγωγής θα καλύπτει τις ανάγκες των κρατουμένων και του κτηρίου[760] και η υπόλοιπη θα πωλείται, αποφέροντας έσοδα στην κυβέρνηση και στους κρατουμένους. Αφαιρώντας τα λειτουργικά έξοδα και το μισθό 2 υπαλλήλων που θα προσλάμβανε (ταμία και αποθηκοφύλακα), υπολογίζει ότι η Κυβέρνηση θα έχει σε πέντε χρόνια καθαρό κέρδος 2.240 λίρες, 2 σελήνια και 2 δηνάρια (ετήσιο εισόδημα φυλακών: 449 λίρες)[761].

Η λογιστική διαχείριση των εργοστασίων περιλαμβάνει την τήρηση «Ημερολογίων Διαχειρίσεως» κάθε εργαστηρίου, με έμφαση στα πλέον κερδοφόρα (παραγωγή ασβέστη και οπωροκηπευτικών) και ο Δ/ντής κάθε μήνα υποχρεούται να υποβάλλει

[758] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 40-41.

[759] Τα έσοδα που υπολόγιζε ανά εργαστήριο ήταν: Υποδηματοποιοί 186,15/ Κασσιτερουργοί 107,13,14/ Κλιβανιστές 125,2,10 / Ράπται 325,2,10/ Ξυλουργοί 608,13,4/ Εργάτες τριχοσμικτρίδων 375,13,4/ Σπαρτουργοί 30,8,4/ Λιθοτόμοι 15,4,4/ Κτίστες 167,7,8/ Ζωγράφοι 60,17,4/ Σιδηρουργοί 48,17,4/ Γεωργοί και σκαπανείς 600,17,4/ Σύνολο: 2730,2,2 (λίρες, σελήνια, δηνάρια).

[760] Το υποδηματοποιείο και το ραφείο θα κάλυπταν τις ανάγκες ένδυσης και υπόδησης, το αρτοποιείο ένα προϊόν που λόγω της οικονομικής κρίσης που επέφερε ο πόλεμος της Κριμαίας, είχε αυξηθεί η τιμή του, το ξυλουργείο θα εξειδίκευε εργάτες χρήσιμους στο μέλλον στα δημόσια έργα, οι λιθοτόμοι και οι κτίστες θα συντηρούσαν το κτήριο του σωφρονιστηρίου, κ.ο.κ).

[761] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 915/10-10-1853.

στην Εφορατική Επιτροπή για έλεγχο έναν κατάλογο με όλα τα έξοδα που πραγματοποιήθηκαν[762].

Το «Εργαστήριο Γεωργικής» που, όπως είδαμε, εισήχθη ως λύση ανάγκης προκειμένου να κρατήσει απασχολημένους τους κρατούμενους μέχρι να διαμορφωθούν αίθουσες εργαστηρίων, επί Δ/νσης Κοτζίρη είναι το πλέον κερδοφόρο εργαστήριο, ενώ, επί των προκατόχων του το εισόδημα που απέφερε ήταν μηδαμηνό (περίπου 80 λίρες το έτος). Ο Κοτζίρης, περηφανεύεται ότι αυτό οφείλεται στις δικές του προσπάθειες: μόλις επέστρεψε από την Μελίττη (Μάλτα) αύξησε τον αριθμό των σκαπανέων, φρόντισε τα εδάφη να ξεχερσωθούν, να δουλευτεί σωστά το χώμα, να φυτευθούν σπόροι καλής ποιότητας και οι φύλακες, που ήταν επιτετραμμένοι με τη συγκεκριμένη εργασία, να έχουν γεωργικές γνώσεις. Καλλιέργησε μέρος των ακαλλιέργητων εδαφών, φυτεύοντας διάφορα είδη (*φυτεύματα*), με κύρια καλλιέργεια εκείνη της πατάτας (*γεώμηλα*) και το έτος 1854 υπολόγιζε συγκομιδή 30.000 λίτρα[763].

Αυτό, όμως, δεν εμπόδισε το Επιχώριο Συμβούλιο να αποφασίσει τον Μάρτιο του 1858 την παραχώρηση στον αγγλικό στρατό τριών από τα κτήματα («γήπεδα») που καλλιεργούσαν οι φυλακισμένοι, προκειμένου να κατασκευασθεί αγγλικό

---

[762] «όλα τα απαντηθησόμενα τυχαία έξοδα του Καταστήματος καθυποβάλλονται μηνιαίως τη Επιτροπή δια την αυτής επιδοκιμασίαν και επομένην αυτών πληρωμήν εκ του Ταμείου, αι δε Εισπράξεις να διαβιβάζονται μηνιαίως εις αυτό ως πράττεται παρ' όλων των άλλων λογιστικών Τμημάτων του Κράτους». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 90, έγγραφο με τίτλο *Εξέλεγξις των λογαριασμών* 14-7-1856.

Όταν ο Κοτζίρης κλήθηκε να απολογηθεί επειδή οι «Λογαριασμοί» των «Βιομηχανιών» που υπέβαλε για έλεγχο δεν ήταν μηνιαίοι αλλά ετήσιοι, εξήγησε ότι η κυβέρνηση δεν έδινε εγκαίρως τα χρήματα για την προμήθεια πρώτων υλών. Έτσι, το Σωφρονιστήριο τις αγόραζε με πίστωση από τους προμηθευτές («εν πίστη») και τους εξοφλούσε μετά την πώληση των παραχθέντων προϊόντων. Το ίδιο γινόταν με την κατασκευή ασβέστη (προμήθεια πετρωμάτων και καυσόξυλων) και την καλλιέργεια λαχανικών (προμήθεια σπόρων και κοπριάς). Όταν μία «βιομηχανία» είχε παθητικό δανειζόταν από μία άλλη και οι εργασίες μπορούσαν να συνεχίσουν, κάτι που δεν θα μπορούσε να γίνει αν η κυβέρνηση απαιτούσε να υποβάλλονται μηνιαίοι «λογαριασμοί». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, Πρακτικά συνεδρίασης της Επιτροπής αρ. 6/30-6-1856.

[763] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο με αρ. πρωτ. 1066/7-6-1854.

Ο Κοτζίρης υποβάλλει το 1856 στην «Εφορατική Επιτροπή» κατάσταση με τα έσοδα από την εκμετάλλευση των διαφόρων εργαστηρίων των φυλακών, όπως προκύπτουν από τα λογιστικά βιβλία («ημερολόγια») των φυλακών: Α) «Πρόοψιν της διαχειρίσεως της Τιτάνου» (ασβέστη) που παρήγαγαν στο Καμίνι (ο ασβέστης προκύπτει από τη θερμική διάσπαση σε θερμοκρασίες πάνω από τους 900 °C ανθρακικών πετρωμάτων υψηλής περιεκτικότητας σε ανθρακικό ασβέστιο). Στην αναφορά του Κοτζίρη σημειώνεται ότι ένα μέρος της παραγόμενης ποσότητας τιτάνου χρησιμοποιείται για τις ανάγκες του ίδιου του κτηρίου του Σωφρονιστηρίου (*Κατανάλωσις προς λεύκανσιν του Καταστήματος*) και το υπόλοιπο πωλείται. Επίσης, γίνεται αναφορά στην ύπαρξη *Πλινθοκάμινου, Τιτανοκάμινου* και *Αλονιών*. Β) «Πρόοψις της Αγροτικής Διαχειρίσεως». Γ) Πωληθέντων *μπαδάτων* ("Ipomoea batatas", γλυκοπατάτα). Δ) Είσπραξη από «Ναύλον του αμαξίου του Καταστήματος», Ε) Είσπραξη από «των λιανικώς πωληθέντων λαχάνων». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 90, έγγραφο με τίτλο «Εξέλεγξις των λογαριασμών» και ημ/νία 14-7-1856.

στρατιωτικό κοιμητήριο. Ο Κοτζίρης, το θεωρεί τεράστια απώλεια για το Σωφρονιστήριο και προσπαθεί να αποτρέψει την παραχώρηση, απευθύνοντας υπόμνημα στην Εφορατική Επιτροπή στο οποίο υπενθυμίζει τη σκληρή δουλειά που έγινε στα εδάφη αυτά, την υλική ωφέλεια του Κράτους από την καλλιέργειά τους (ετησίως το ¼ των προϊόντων διαβιβαζόταν στην Επιχώριο Αρχή) και κυρίως την ηθική αξία της εργασίας στην γεωργία, ως μέρος του προγράμματος σωφρονισμού των κρατουμένων και της ομαλής επανένταξής τους στην κοινωνία: οι φυλακισμένοι μαθαίνουν ένα επάγγελμα που θα τους επιτρέψει μετά την αποφυλάκισή τους να εξασφαλίσουν τον βιοπορισμό τους τίμια, κάτι που έμμεσα οφελεί την Κυβέρνηση και την κοινωνία[764].

Αρκετές φορές ο Κοτζίρης χρειάστηκε να υπερασπιστεί το έργο του ενώπιον της Εφορατικής Επιτροπής και όσων υποστήριζαν ότι τα Εργαστήρια ήταν δαπανηρά και η λειτουργία τους δεν συνέφερε την Κυβέρνηση, ιδίως κατά τα πρώτα χρόνια που ανέλαβε τη Δ/νση του Σωφρονιστηρίου: «…θέλω ειπεί ότι δυο είναι αι ωφέλειαι ή τα ευεργετήματα άτινα απολαμβάνει η Κυβέρνησις εκ της των Σωφρονιστηρίων εισαγωγής. Το πρώτον, το κύριον, το μέγιστον και το μοναχόν όπερ δύναται τις να ονομάση το ουσιώδες είναι το Ηθικόν. Το δεύτερον, μηδαμηνόν και παθητικόν και τούτο είναι το υλικόν.[…] Περιπλέον περί τας αρχάς της διευθύνσεώς μου δεν εύρον ικανούς και τελείους εργάτας, μήτε παραδότας ήτε Διδασκάλους, διόπερ πανθ' όσα σήμερον υπάρχουν χειροτεχνημένα θέλω είπει αδιστάκτως ότι ευρίσκονται εις βρεφικήν κατάστασιν και καθώς μικρόν κατά μικρόν ο οφθαλμός και η χειρ του εργάτου τελειοποιούνται και αι τέχναι άπασαι αι επί του παρόντος ενταύθα εισαχθείσαι γιγαντιαίως προοδεύουσι. […] Τωρινώς εν τω Καταστήματι υπάρχουν 19 δέσμιοι οίτινες καταγίνονται και επαρκούντος καλά εις την περί ης ο λόγος τέχνην, τέσσαρις των οποίων ήθελα δυνηθή να είπω ότι Διδάσκαλοι εισί τόσω δια την πλοκήν όσω δια την ραφήν, δέκα αρίστως εργάζονται την πλοκήν και οι επίλοιποι πέντε οι οποίοι απομνήσκουσι και ούτοι μετρίως πως εργάζονται»[765].

γ) Η περίοδος 1861-1864. Όπως είδαμε, η θητεία του Κοτζίρη τελειώνει λίγους μήνες μετά την εξέγερση των κρατουμένων τον Σεπτέμβριο του 1861. Τον Ιανουάριο του 1862 η διαχείριση του Σωφρονιστηρίου περνάει στην Ε.Α., με

[764] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 6, έγγραφο υπ' αρ. 1654/8-3-1858.

[765] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 1082/6-7-1854.

προσωρινό Δ/ντή τον Μοίραρχο Μπος (*Μοίραρχος και επιτετραμένος τα του Σωφρονιστηρίου*).

Οι ζημιές που προκλήθηκαν στα εργαστήρια από τους στασιαστές ήταν μεγάλες, με αποτέλεσμα τη διακοπή των εργασιών τους, κάτι που δημιουργούσε, μεταξύ άλλων προβλημάτων, έλλειψη στα παραγόμενα είδη που κάλυπταν πάγιες ανάγκες των κρατουμένων, όπως για παράδειγμα σε παπούτσια[766].

Τον Ιούλιο του 1862 ο τοπικός Δ/ντής της Ε.Α. Αριστοτέλης Σερεμέτης, προτείνει στον Έπαρχο την επανέναρξη κάποιων εργαστηρίων. Ο αριθμός των κρατουμένων που μπορούσαν να εργαστούν ήταν 180 και η κατανομή τους ανά εργαστήριο η εξής: *Γεωργικόν 24, Σπαρτουργείον 18, Χαλκείον 4, Ραπτικόν 36, Υποδηματοποιείον 36, Πληνθοκάμινος 50, Υπηρέται 12*.

Προκειμένου να εξασφαλιστεί η πώληση των παραγόμενων προϊόντων (*χειροτεχνημάτων*) προτείνει όλα τα *Αγαθοεργά Καταστήματα* και όσα *Δεσμωτήρια* του Ιονίου Κράτους δεν είχαν αντίστοιχα εργαστήρια να προμηθεύονται τα αναγκαία είδη από το Κατάστημα της Κέρκυρας, πληρώνοντας τίμημα «έλαττον εκείνου όπερ ήθελον πληρώση εις ιδιώτας» και εξοφλώντας το άμεσα. Επιπλέον, να επιτραπεί στο Σωφρονιστήριο να δέχεται παραγγελίες και από ιδιώτες. Το κατάστημα έπρεπε να επανδρωθεί με δύο άξιους τεχνίτες: έναν για το «Ραπτικό» και έναν για το Υποδηματοποιείο. Χαλκουργός φύλακας υπήρχε, η Γεωργία ήταν καλά οργανωμένη και είχε καλή παραγωγή. Το Σπαρτουργείο, με αρχιτεχνίτη έναν κρατούμενο, προόδευε. Στο Ξυλουργείο -ελλείψει αρχιτεχνίτη- γίνονταν μόνο μικρές εσωτερικές εργασίες και ο Σερεμέτης πιστεύει ότι έτσι θα πρέπει να συνεχίσει, εφόσον ούτε ο κατάλληλος χώρος για να αναπτυχθεί υπάρχει και επιπλέον τα πολλά εργαλεία το καθιστούν επικίνδυνο[767].

Η προσπάθεια του Σερεμέτη δεν θα έχει, όμως, το χρόνο να τελεσφορήσει, εφόσον, δύο χρόνια μετά, με την Ένωση με την Ελλάδα ξεκινάει μία διαφορετική εποχή για το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας.

---

[766] «Σπεύδω να δηλώσω υμίν δια τα περαιτέρω ότι το Κατάστημα τούτο έχει αναπόφευκτον ανάγκην της προμηθείας υποδημάτων δια τους δεσμίους, διότι ως γνωστόν εστί, μετά την στάσιν τα εργοστάσια δεν εργάσθησαν, διόπερ πολλοί δέσμιοι φορούσιν υποδήματα κατακερματισμένα. Όθεν παρακαλώ ίνα ήθελον εξουσιοδοτηθή της προμηθείας ποσότητος τινός κατεσκευασμένων υποδημάτων». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 44, έγγραφο με αρ. πρωτ. 1307/20-1-1862. Αποστέλλεται από τον Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου Μπος στον Τοπικό Δ/ντή της Ε.Α. Αριστοτέλη Σερεμέτη.

[767] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 44, έγγραφο 166/28-7-1862.

5. Ωράριο και Συνθήκες Εργασίας

Ωράριο. Η διάρκεια εργασίας των κρατουμένων στο Ιόνιο Κράτος, με εξαίρεση τα καταναγκαστικά έργα της πρώτης εικοσαετίας, που διαρκούσαν από την αυγή έως τη δύση με μία ώρα διάλειμμα το μεσημέρι[768], παραμένει, όλα τα χρόνια, σε γενικές γραμμές η ίδια (8-9 ώρες την ημέρα).

Ίδιο, παραμένει και το ωράριο, με μικρές παραλλαγές ως προς την ώρα έναρξης. Στους Κανονισμούς των Δεσμωτηρίων (1840) προβλέπεται το ακόλουθο θερινό ωράριο (Απρίλιος-Σεπτέμβριος): πρωινή εργασία 06:00-11:00, διάλειμμα για ξεκούραση και φαγητό 11:00-14:00, απογευματινή εργασία 14:00-17:00 και το ακόλουθο χειμερινό ωράριο (Οκτώβριος-Μάρτιος): πρωινή εργασία 8:00-11:00, διάλειμμα 11:00-14:00, απογευματινή εργασία 14:00-16:00.[769]

Στον Οργανικό Νόμο (1845) το θερινό ωράριο (Απρίλιος-Σεπτέμβριος) που προβλέπεται είναι το εξής: πρωινή εργασία 06:00-12:00, διάλειμμα 12:00-14:00, απογευματινή εργασία 14:00-17:00 και το χειμερινό ωράριο (Οκτώβριος-Μάρτιος) είναι: πρωινή εργασία 07:00-12:00, διάλειμμα 12:00-14:00, απογευματινή εργασία 14:00-16:00[770].

Στον εσωτερικό κανονισμό του Σωφρονιστηρίου του έτους 1847, η έναρξη της εργασίας καθορίζεται μία ώρα αργότερα (σε σχέση με τα οριζόμενα στον Οργανικό Νόμο), τόσο το καλοκαίρι όσο και το χειμώνα: Θερινό ωράριο (Απρίλιος-Σεπτέμβριος): πρωινή εργασία 07:00-12:00, διάλειμμα 12:00-14:00, απογευματινή εργασία 14:00-17:00. Χειμερινό ωράριο (Οκτώβριος-Μάρτιος): πρωινή εργασία 08:00-12:00, διάλειμμα 12:00-14:00, απογευματινή εργασία 14:00-16:00.[771]

Οι συνθήκες εργασίας στα δημόσια έργα. Οι φύλακες που, τον Ιούλιο του 1855, ήταν επιφορτισμένοι με την επιτήρηση των εργαζόμενων του Σωφρονιστηρίου σε εξωτερικές εργασίες, διαμαρτύρονται στον Έπαρχο για την ταλαιπωρία που υφίστανται και τον κίνδυνο που διατρέχει η υγεία τους, όντας πολλές ώρες κάτω από τον

---

[768] Το έτος 1834 αποφασίζεται οι κρατούμενοι να δουλεύουν από την ανατολή έως τη δύση του ηλίου, με μία ώρα διάλειμμα το πρωί (για το πρόγευμα) και μία το μεσημέρι (για το γεύμα). Από Μάιο έως Σεπτέμβριο το μεσημβρινό διάλειμμα ήταν δίωρο. Πράξις ΛΔ', 1η Συνάθροισις, 5ης Γερουσίας, «χαλινόνουσα την απείθειαν των φυλακωμένων», 30-7/11-8-1834 άρθρα 1-4.

[769] Πράξη 17, 7ης Γερουσίας, «συνιστώσα τους περί των Δεσμωτηρίων Κανονισμούς», (11/23-5-1840), άρθρο 43.

[770] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 66.

[771] «REGOLAMENTO sul Regime Interno…», (1847), ό.π., άρθρα 30, 32, 34.

καυτό ήλιο: «Όθεν εξερχόμενοι εις την εργασίαν από τας 5 ¾ πρωΐας, έως τας 12 μ. και από τας 2 μ.μ. έως τας 7 ½ μ.μ. και στεκόμενοι εις όλον τούτο το διάστημα υπό τον καύσωνα του Ηλίου και μην ημπορώντες να υποφέρωμεν, εκρίναμεν εύλογον να το αναφέρωμεν εις την Υμετέραν Ευσπαλγχνίαν. Τούτου ένεκα ορώντες ότι ο Κύριος Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου ουδεποσώς ποιείται μνείαν περιποιήσεως δια τε τους δεσμίους και Αστυφύλακας, αλλά στεκόμεθα εις τον ανυπόφερτον καύσωνα του μεσημερίου και ριψοκινδυνεύοντες να ασθενήσομεν κάμνοντες και την διατεταγμένην υπηρεσίαν της νυκτός και μην ημπορώντες να υποφέρωμεν, εκρίναμεν εύλογον ίνα το αναφέρωμεν προς την Υμετέραν Αντίληψιν. Ωσαύτως δε και οι δέσμιοι, παραπονούμενοι άπαντες καθ' ημέραν εις ημάς δια τον αυτόν καύσονα και μην ημπορώντας να εργασθώσι εις όλον τούτο το διάστημα, αλλά καθήμενοι κατά γης ανενέργητοι, παραπονούνται κατά του Δεσπότου». Ικετεύουν την κυβέρνηση να δείξει και σε αυτούς «το σπλάγχνος, με το οποίον το φιλάνθρωπον υμών όμμα επρόβλεψε τροπολογών την εργασίαν των πολιτικών δεσμίων, ούτως και ημάς μνήσθητι»[772].

Μία ακόμη διαμαρτυρία προστίθεται, λίγες μέρες μετά, όταν χωροφύλακες που επιτηρούσαν εργαζόμενους σε εξωτερικές εργασίες, διαμαρτύρονται στον Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου επειδή τους υποχρεώνει να επιτηρούν κρατούμενους σε ώρες που η ζέστη είναι μεγάλη. Ο Δ/ντής παραπέμπει το θέμα στην Εφορατική Επιτροπή, η οποία, όχι μόνο δεν εισακούει τα αιτήματα των χωροφυλάκων, αλλά, προτείνει στην Γερουσία οι χωροφύλακες, που θα επιτηρούν τους κρατούμενους να επιλέγονται στο εξής από τον Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου και να πληρώνονται από το Σωφρονιστήριο, όχι από την Ε.Α. Με τον τρόπο αυτόν ο Δ/ντής θα έχει την ευθύνη τους και εκείνοι θα πρέπει να συμμορφώνονται με το ωράριο που θα τους δοθεί[773].

Πέραν των δυσκολιών που δημιουργούνται από τις καιρικές συνθήκες, η ίδια η φύση της εξωτερικής εργασίας στα δημόσια έργα είναι σκληρή, αφού περιλαμβάνει κουβάλημα, σκάψιμο, πελέκημα πετρωμάτων κ.λπ., αλλά οι αρμόδιοι δεν φαίνεται να ενδιαφέρονται για τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας. Γενικότερα, ο τρόπος που η νομοθεσία αντιμετωπίζει την εργασία των κρατουμένων στα δημόσια έργα δεν διαπνέεται από φιλάνθρωπα αισθήματα. Αναφέρουμε, για παράδειγμα ότι μετά

[772] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 3, έγγραφο με ημερομηνία 11-7-1855.

[773] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 74, «Processo Verbale della Commissione Sorvegliatrice della Casa di Emendazione», με ημ/νία 19-7-1855.

το πέρας της εργασίας οι κρατούμενοι οδηγούνταν στην θάλασσα για να πλυθούν, πριν επιστρέψουν στη φυλακή, εικόνα που συνειρμικά παραπέμπει σε κοπάδι ζώων και όχι σε εργαζόμενους ανθρώπους[774].

Αλυσίδες και λοιπά μέτρα ασφάλειας. Οι κρατούμενοι μετακινούνται από και προς το χώρο εργασίας στοιχισμένοι σε «λόχους» ή «τάξεις» (*brigate*), ανάλογα με τη βαθμίδα της ποινής τους[775]. Σε όλη τη διάρκεια της πορείας τους, οφείλουν να τηρούν την τάξη και τη σιωπή[776].

Οι αλυσίδες, που αναφέρονται στον κανονισμό καθηκόντων του Δεσμοφύλακα, του έτους 1814, ως μέσο αποτροπής των αποδράσεων των εργαζομένων σε δημόσια έργα, μπορεί να είναι κατάλοιπο μεσαιωνικό, όμως εφαρμόζονται καθ' όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα σε όλες τις δυτικές κοινωνίες. Έτσι, και στο Ιόνιο Κράτος δεν καταργήθηκαν από κανένα μεταγενέστερο κανονισμό[777]. Το βάρος της αλυσίδας κυμαινόταν από 8 έως 10 λίβρες, συμπεριλαμβανομένου του δακτυλίου (gambetto) που την συγκρατούσε στο πόδι, λαμβάνοντας υπόψη τη σωματική διάπλαση του κρατουμένου, αλλά και τη σοβαρότητα του αδικήματος που είχε διαπράξει[778]. Στον Οργανικό Νόμο του 1845 (άρθρο 91) προβλέπεται ο Επιθεωρητής της Ε.Α. να μπορεί να διατάξει την έξοδο των κρατουμένων σε ζευγάρια ("in bovolo"), δηλαδή οι κρατούμενοι να είναι ενωμένοι ανά δύο με την ίδια αλυσίδα, η οποία δεν έπρεπε

---

[774] «REGOLAMENTO Riguardante …» (1817), ό.π., άρθρο 18 και ΠΡΑΞΙΣ αριθ. Λ', Συνάθροισις πρώτη της 4ης Γερουσίας, *διορίζουσα καλητέρους κανονισμούς δια τα Δεσμωτήρια, τας Διορθωτικάς και Μεταμελητικάς Φυλακάς*, 25-5-1833, άρθρο 34.

[775] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 12 και 13.

[776] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 91, 92.

[777] «Regolamento pel Custode…1810», ό.π., άρθρο 13: Ο Δεσμοφύλακας έχει χρέος να ελέγχει κάθε μέρα τους δακτυλίους που συγκρατούσαν τις αλυσίδες στα πόδια των κρατουμένων (*i Gambeti delle Catene*) που έχουν καταδικαστεί σε δημόσια εργασία ώστε να αποτρέπεται κάθε απόπειρα απόδρασης.

«REGOLAMENTO Riguardante …» (1817), ό.π., άρθρο 22.

Στους κανονισμούς του 1840 (ΠΡΑΞΙΣ ΙΖ' (17) , Α' Συνάθροισις της 7ης Γερουσίας, «συνιστώσα τους περί των Δεσμωτηρίων Κανονισμούς /chi stabilisce i Regolamenti delle Carceri», 11/23-5-1840) ορίζεται ότι οι κατάδικοι σε ποινή δημοσίων έργων έπρεπε να φορούν αλυσίδα (*catena*) στο πόδι κάθε φορά που έβγαιναν από το κτήριο των φυλακών. Στην αρμοδιότητα του Επιθεωρητή της Ε.Α. ήταν μάλιστα να διατάξει να φορούν την αλυσίδα ακόμη και όταν έβγαιναν στην αυλή του καταστήματος.

Στον ποινικό κώδικα του Ιονίου Κράτους και συγκεκριμένα στον Τίτλο Β', Κεφ. Α', άρθρο 34 ορίζεται ότι: «Ο εις δημόσια έργα καταδικασμένος υποβάλλεται εις έργα βαρέα μεν, αλλ' ανάλογα με την κράσιν του. Όταν τα ειρημένα έργα γίνωνται εκτός της φυλακής, ο καταδικασμένος φέρει άλυσιν βαρείαν, καθ' όσον ήναι αναγκαίον προς κώλυσιν της φυγής του».

[778] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 41.

να ξεπερνάει σε βάρος τις 20 λίμπρες, του δακτυλίου συμπεριλαμβανομένου. Το μέτρο αυτό εφαρμόζεται αυστηρά στο Βίδο ως κύριο μέσο προφύλαξης[779] για τους βαρυποινίτες και τους ισοβίτες. Οι υπόλοιποι εργάζονταν χωρίς αλυσίδες (*senza ferri*)[780].

Φρούρηση αστυνομική και στρατιωτική. Υπεύθυνος για τη φύλαξη των κρατουμένων των φυλακών της πόλης όταν πήγαιναν σε εξωτερικές εργασίες ήταν ένας Λοχίας[781], με τη βοήθεια πολιτοφυλάκων, δεκανέων της Αστυνομίας, δεκάρχων και τουλάχιστον δύο χωροφυλάκων, οι οποίοι τους παραλάμβαναν το πρωί από τη φυλακή και τους οδηγούσαν πίσω το απόγευμα, μετά το πέρας των εργασιών.

Οι κρατούμενοι του Οχυρού Αβράμη βγαίνουν για εργασία συνοδεία 3 στρατιωτών (από διαφορετικό κάθε φορά *Reggimento*) και 2 χωροφυλάκων ανά 25 κρατούμενους[782], ενώ, στο Βίδο τους εργαζόμενους επιτηρούν Άγγλοι στρατιώτες υπό τις διαταγές ενός Λοχία (*Sargente*)[783].

Το Σωφρονιστήριο διαθέτει 16 Φύλακες για την επίβλεψη των Εργαστηρίων, αλλά για την εξωτερική φύλαξη χρησιμοποιούνται αστυφύλακες και χωροφύλακες που παραχωρεί η Εκτελεστική Αστυνομία και αν παραστεί ανάγκη τους συνδράμουν και στρατιώτες[784].

---

[779] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 2 (7-4-1828) και 23 (13-06-1828).

[780] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 71 (07-10-1828).

[781] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 8, φ. 28 (04-10-1843)

[782] Ε.Α., Φ. 1618, κατάσταση εργαζομένων σε έργα στο Μαντούκι, με ημ/νία 8-5-1835. Υπογράφεται από τον Δεσμοφύλακα Αγιοβλασίτη.

[783] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 25 (21-06-1828)

[784] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, έγγραφο με ημ/νία 31-12-1856 «Processo Verbale della Commissione Sorvegliatrice della Casa di Emendazione». Ο Δ/ντής ενημερώνει την Εφορατική Επιτροπή ότι 1 φύλακας χρειάζεται στην Κουζίνα, 1 στο γραφείο και την πύλη (*l' uffizio ed il Portone*) και άλλοι 5 φύλακες για το εσωτερικό του κτηρίου, τις αίθουσες (*sale*) και τις αγροτικές εργασίες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII - Η ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΚΑΙ Η ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΤΗΣ.

Η φυλακή αποτελεί ένα υποσύνολο της κοινωνίας και συντίθεται από ομάδες και άτομα με δεσμούς φιλικούς, ανταγωνιστικούς ή εχθρικούς[785]. Οι κοινωνικές σχέσεις στο περιβάλλον των φυλακών διέπονται σε μεγάλο βαθμό από την αντίθεση μεταξύ της ομάδας των κρατουμένων και της ομάδας του προσωπικού. Καθώς ο αριθμός των κρατουμένων ξεπερνά κατά πολύ τον αριθμό των μελών του προσωπικού (για παράδειγμα το έτος 1857 υπήρχαν στο Σωφρονιστήριο Κέρκυρας 226 κρατούμενοι και 25 άτομα προσωπικό[786]) είναι φανερό ότι η δεύτερη ομάδα ξεπερνά την αριθμητική της μειονεξία χρησιμοποιώντας καταναγκασμό και τιμωρίες[787].

Η εντός των φυλακών κοινωνία -όπως άλλωστε και εκείνη εκτός- για να λειτουργήσει διαθέτει μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου, δηλαδή ένα σύνολο διαδικασιών μέσω των οποίων εξασφαλίζεται η εύρυθμη λειτουργία, υποστηρίζοντας τη «συμβατική» συμπεριφορά και περιορίζοντας την παραβατική[788]. Ο κοινωνικός έλεγχος στις φυλακές ταυτίζεται με τις έννοιες «εποπτεία», «επιτήρηση», «επίβλεψη», «εξουσία», «κυριαρχία», «αυθεντία», «δύναμη»[789] και αφορά στο προσωπικό τους (Δ/ντές, Δεσμοφύλακες, Φρουροί, Φύλακες, κ.λπ.).

Διαφορετικές προσωπικότητες υποχρεούνται να συνυπάρξουν στην κοινωνία της φυλακής, υπό καθεστώς περιορισμού, καταναγκασμού και απομόνωσης, σύμφωνα με κανόνες που έχουν ως στόχο την «αποτροπή» του εγκλήματος και την «τιμωρία» του εγκληματία. Από τα μέσα του 19ου αιώνα προστίθεται ως στόχος ο «σωφρονισμός»

---

[785] Για τους «δεσμούς» μεταξύ των μελών μιας κοινότητας βλ. Putnam Robert, «Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community», New York: Simon & Schuster; 2000, σελ. 23.

[786] Ο Δ/ντής, ο ιερέας, ο γιατρός, ο κουρέας, ο αρχιφύλακας, ο ταμίας, ο βοηθός γραφείου, 11 φρουροί α' τάξης και 7 φρουροί β' τάξης. Cozziris, Giovanni, «Statistica del Penitenziario …», 1861, ό.π., σελ. 170, 172.

[787] «Il est évident que le second groupe compense son infériorité numérique en usant d'un pouvoir coercitif et répressif». Camille Degez, «Un univers carcéral (XVIe-XVIIe siècles) la prison de la Conciergerie et sa société», thèse, Ecole des Chartes, date de soutenance 2005. Sommaire, Chapitre II "Les prisonniers et le personnel". Ανακτήθηκε από: https://www.chartes.psl.eu/fr/positions-these/univers-carceral-xvie-xviie-siecles-prison-conciergerie-sa-societe.

[788] Κυριαζή Ν., «Η κοινωνιολογική έρευνα, Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σελ. 34

[789] Δρόσου Ξ. Ιωάννα, «Η μικροκοινωνία των Φυλακών…», ό.π., σελ. 24.

του εγκληματία, η «θεραπεία» του από την εγκληματικότητα και η επανένταξή του στην κοινωνία[790].

Αλλά, όπως επισημαίνει ο Φουκώ, ήδη από το έτος 1820 είχε γίνει κατανοητό ότι οι φυλακές δεν μετέτρεπαν τους εγκληματίες σε τίμιους πολίτες, αντίθετα, γεννούσαν νέους εγκληματίες και οδηγούσαν σε μεγαλύτερη εγκληματικότητα όσους ήταν ήδη εγκληματίες[791].

1. Παράγοντες που διαμορφώνουν την παραβατική συμπεριφορά των κρατουμένων.

*Χώρος εγκλεισμού, τύπος κράτησης, «προφίλ» κρατουμένων***.**

Η συνύπαρξη και μόνο ατόμων με εγκληματικό παρελθόν σε ένα περιβάλλον αυστηρότητας, δημιουργεί εύφορο έδαφος για παραβατικές συμπεριφορές: «Οι άνθρωποι γίνονται βίαιοι όχι μόνο εξαιτίας του ποιοι είναι, αλλά και του περι-βάλλοντος στο οποίο βρίσκονται»[792] και η φυλακή αποτελεί διαχρονικά «σχολείο» εγκληματικότητας, επιτυγχάνοντας ακριβώς τους αντίθετους στόχους από αυτούς που διακηρύσσει[793].

Μεταξύ των φυλακών της Κέρκυρας εντοπίζουμε διαφορές στην παραβατικότητα των κρατουμένων, οι οποίες, σε μεγάλο βαθμό, οφείλονται στο διαφορετικό περιβάλλον κράτησης (φυλακές εντός οικιστικού ιστού, φυλακές εντός στρατιωτικών οχυρών, φυλακές εντός κτηρίου με ακτινωτή διάταξη), στον τύπο κράτησης (κοινοβιακή ή ατομική κράτηση) και στην αυστηρότητα των κανονισμών και της επιβολής τους (δεσμοφύλακες, στρατιωτικοί, αστυνομικοί).

Ιδιαίτερα σημαντικοί παράγοντες για τη διαμόρφωση της παραβατικότητας των κρατουμένων είναι η διαβάθμιση του αδικήματος για το οποίο καταδικάστηκαν, η καταγωγή, το φύλο, η ηλικία, το επίπεδο μόρφωσης και το επάγγελμά τους, τα δεδομένα, με άλλα λόγια, που συνθέτουν το «προφίλ» κάθε κρατουμένου. Η

[790] Wright Erik Olin, «The politics of punishment. A critical analysis of prisons in America», Harper and Row, New York, 1973, p. 42-45.

[791] «In 1820 it was already understood that the prisons, far from transforming criminals into honest citizens, serve only to manufacture new criminals and to drive existing criminals even deeper into criminality». Foucault Michel, «Power/Knowledge: Selected interviews and Other Writings 1972-1977», 2. PRISON TALK- Interviewer: J. Brochier, Pantheon Books, New York, 1980, p. 40.

[792] Wortley Richard, «Guilt, Shame and Situational Crime Prevention», Criminal Justice Press, New York, 1996, p. 115-117.

[793] Φαρσεδάκης Ιάκωβος, «Στοιχεία εγκληματολογίας», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σελ. 69.

υπηρεσία των φυλακών προέβαινε σε τακτικές στατιστικές αναλύσεις, ανά κατάστημα κράτησης, η μελέτη των οποίων (όσων έχουν διασωθεί) μας επιτρέπει να σχηματίσουμε μία σχετικά καλή εικόνα αυτού του «προφίλ» για τους κρατουμένους στις φυλακές της πόλης και μία πληρέστερη για τους κρατουμένους στο Σωφρονιστήριο.

-*Οι κρατούμενοι στις κοινοβιακές φυλακές της πόλης.* Έως το έτος 1847 στις φυλακές της πόλης της Κέρκυρας κρατούνταν κατάδικοι όλων των ηλικιών, των φύλων και των βαθμίδων/τάξεων[794], υπόδικοι, συλληφθέντες και οφειλέτες, στην πλειοψηφία τους Κερκυραίοι, με ένα μικρό ποσοστό αλλοδαπών[795].

Υπήρχε ένας στοιχειώδης διαχωρισμός ανά βαθμίδα, όταν υπήρχε η δυνατότητα κράτησης σε διαφορετικό κτήριο (όπως έχουμε αναφέρει, στην Ανουντσιάτα κρατούνταν αποκλειστικά οφειλέτες, στο Βίδο αποκλειστικά βαρυποινίτες κατάδικοι σε δημόσια έργα, στο Οχυρό Αβράμη κρατούνταν κυρίως βαρυποινίτες, ενώ οι γυναίκες, που ήταν πολύ λιγότερες -το 98% των κρατουμένων ήταν άνδρες-, κρατούνταν σε ειδικό τμήμα στις Επανορθωτικές φυλακές). Όμως, ο μεγάλος αριθμός κρατουμένων και η αντίστοιχη έλλειψη χώρου, δεν επέτρεπε πάντα τον διαχωρισμό.

Από το έτος 1847 και στο εξής, με την έναρξη, δηλαδή, της λειτουργίας του Σωφρονιστηρίου στον λόφο Σωτήρος, οι κοινοβιακές φυλακές παίρνουν μία ανάσα, καθώς σε αυτές κρατούνται πλέον μόνον υπόδικοι, πολιτικοί οφειλέτες και οφειλέτες δικαστικών τελών, κατάδικοι για πταίσματα και συλληφθέντες (αν και αρκετοί από αυτούς κρατούνται και στο Σωφρονιστήριο)[796].

-*Οι κρατούμενοι στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας.* Στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας κρατούνταν κατάδικοι για κακουργήματα (misfatti) από την Κέρκυρα και

---

[794] Στον Οργανικό Νόμο οι κατάδικοι διαιρούνται σε 4 τάξεις ανά βαθμίδα αδικήματος:
α) *Τάξεις καταδίκων για κακουργήματα* (misfatti - Στις στατιστικές των ετών 1854-1859 θα δούμε να γίνεται αναφορά σε «reati gravi» (σοβαρά αδικήματα) και όχι σε κακουργήματα, θεωρούμε όμως ότι μπορούμε να τα ταυτίσουμε). 1η τάξη: κακουργήματα κατά του προσώπου κ.λπ. σοβαρά κακουργήματα, 2η τάξη: κακουργήματα κατά της ιδιοκτησίας, 3η τάξη: κακουργήματα κατά της δημόσιας πίστης και της απονομής της δικαιοσύνης, 4η τάξη: κακουργήματα κατά της δημόσιας τάξης, κατά της ειρήνης και της τάξης των οικογενειών και κάθε άλλο κακούργημα (άρθρο 12).
β) *Τάξεις καταδίκων για πλημμελήματα* (reati). 1η τάξη: αδικήματα κατά του προσώπου, 2η τάξη: αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας, 3η τάξη: αδικήματα κατά της διαχείρισης της δικαιοσύνης, της δημόσιας τάξης και της τάξης των οικογενειών, 4η τάξη: κάθε άλλο αδίκημα (άρθρο 13).

[795] Αναλυτικά στοιχεία για την τριετία 1837-1839 παρατίθενται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3, ενότητα 1.

[796] «Nel Penitenziario di Corfù, per disposizione Governativa, si ammettono i detenuti condannati criminalmente appartenenti a tutte le isole dello Stato. Vengono pure ammessi i detenuti condannati dai Magistrati di Corfù per reati correzionali». Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 1.

τα υπόλοιπα νησιά, κατάδικοι για πλημμελήματα από την Κέρκυρα[797], κατάδικοι για πολιτικά ή άλλα χρέη και συλληφθέντες κατόπιν εντάλματος «κατάθεσης»[798]. Οι ετήσιες στατιστικές που υποβάλλονται στην Εφορατική Επιτροπή από τους εκάστοτε Δ/ντές του Σωφρονιστηρίου μας επιτρέπουν να συνθέσουμε με σχετική ασφάλεια το προφίλ τους[799].

Στην πλειοψηφία τους είναι κατάδικοι για πλημμέλημα και ακολουθούν με μικρή διαφορά οι κατάδικοι για κακούργημα. Τα περισσότερα αδικήματα για τα οποία καταδικάστηκαν ήταν αδικήματα κατά της περιουσίας και κατά του προσώπου. Οι ποινές κυμαίνονται από 3 έτη έως ισόβια, ανάλογα με το είδος του αδικήματος και τους επιβαρυντικούς παράγοντες (προμελέτη, *κρυφιότητα*, ξεπέρασμα δυσκολιών, σωματικές βλάβες, σύσταση συμμορίας, οπλοχρησία κ.λπ.). Οι ποινές για φόνο κυμαίνονται από 10-25 έτη έως ισόβια, οι ποινές για ληστεία από 3 έως 20 έτη, για βιασμό (ή απόπειρα βιασμού) από 4-8 έτη, για σοδομισμό 7 έτη, για άσκηση σωματικής βίας από 6-9 έτη και για απάτες (πλαστογραφίες κ.λπ.) 13 έτη[800].

Όλοι οι κατάδικοι για πλημμέλημα είναι Κερκυραίοι (και ένα μικρό ποσοστό αλλοδαπών), η πλειοψηφία των οποίων προέρχεται από την κερκυραϊκή ύπαιθρο[801]. Οι κατάδικοι για κακούργημα είναι στην πλειοψηφία τους Κερκυραίοι και ακολουθούν με μεγάλο ποσοστό κατάδικοι από τα υπόλοιπα ιόνια νησιά, ενώ,

---

[797] Οι κατάδικοι για πλημμέλημα από τα υπόλοιπα νησιά κρατούνται στις δικές τους φυλακές.

[798] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 3.

Στον Ποινικό Κώδικα περιγράφονται με λεπτομέρεια τα αδικήματα που εμπίπτουν σε κάθε κατηγορία βλ. ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΗΞ … 1851, ό.π., σελ. 190-834. Από αυτά, στις ετήσιες στατιστικές του Σωφρονιστηρίου, συναντούμε μόνο τα εξής:

Αδικήματα κατά του Προσώπου: φόνος, απόπειρα φόνου, συνέργεια σε φόνο, πειρατεία, σωματικές βλάβες, σωματικές βλάβες με χρήση όπλου, νυκτερινή επίθεση, λεκτικές προσβολές, απειλές. *Αδικήματα κατά της Περιουσίας*: κλοπή, βίαια κλοπή, επιχαρακτήριστη κλοπή, απόπειρα κλοπής, εμπρησμός, θανάτωση ζώων, ζημιές αγαθών. *Αδικήματα κατά της Δημόσιας Πίστεως και της Διαχείρισης της Δικαιοσύνης*: πλαστογραφία (ιδιωτικού ή δημόσιου εγγράφου), υπεξαίρεση, εμπορική απάτη, συνέργεια σε απόδραση από τις φυλακές, αντίσταση κατά της αρχής, παραβίαση σφραγίδων, απείθεια, αυθαιρεσίες. *Αδικήματα κατά της Δημόσιας Τάξεως και της Οικιακής Ειρήνης και τάξης:* βιασμός, απόπειρα βιασμού, σοδομία («παρά φύσιν σαρκική μείξις»), παράνομη οπλοκατοχή, παράνομη οπλοφορία, παραβίαση οικογενειακής εστίας.

Βλ. για παράδειγμα ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 26, «Statistica Annuale dei reati conformata a termini dell' Art:o 119/ dell' Atto N: 12 dell' 8:o Parlamento relativa ai soli Condannati / esistenti al 1mo Gennajo 1850 e tradotti fino al 31 Decembre 1850».

[799] Αναλυτικά αριθμητικά στοιχεία, ποσοστά και γραφήματα παρουσιάζονται στο ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3 της παρούσας μελέτης.

[800] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 5, έγγραφο υπ' αρ. 334/26-12-1848 (διαβιβαστικό) και συνημμένοι πίνακες.

[801] Το έτος 1848 το ποσοστό κρατουμένων από την ύπαιθρο ήταν 51% και το έτος 1850 ήταν 67%.

υπάρχει και ένα μικρό ποσοστό αλλοδαπών. Η πλειοψηφία των καταδίκων για κακούργημα είναι νεαροί σε ηλικία (κάτω των 25 ετών), αναλφάβητοι, άνεργοι και άτομα κακής διαγωγής, οι περισσότεροι από τους οποίους είχαν καταδικαστεί για αδικήματα κατά της περιουσίας (κατά κύριο λόγο κλοπές).

Ο Δ/ντής Κοτζίρης, επισημαίνει ότι οι νεαροί που εγκληματούν προέρχονται κυρίως από την τάξη των ορφανών από πατέρα, των εγκαταλελειμμένων και των νόθων τέκνων[802], οι οποίοι συλλαμβάνονται για αλητεία (*vagabondi*) -το έτος 1857 για αλητεία συνελήφθησαν 99 άτομα, τα μισά από τα οποία ήταν κάτω των 21 ετών-, οδηγούνται στις φυλακές και εκεί η συναναστροφή με τους πιο έμπειρους φυλακισμένους οδηγεί στη διαφθορά τους. Έξι στους δέκα νεαρούς που φυλακίζονται στο Σωφρονιστήριο έχουν ξεκινήσει την πορεία τους στο έγκλημα από μία σύλληψη για αλητεία και σταδιακά έφτασαν στην τέλεση κακουργημάτων[803].

2. Είδη παραβατικών συμπεριφορών κρατουμένων.

Παραβατικές συμπεριφορές θεωρούνται οι πάσης φύσεως αντιπαραθέσεις μεταξύ συγκρατουμένων (ύβρεις, προσβολές, χειροδικίες, τραυματισμοί, κ.λπ.), η απείθεια και ασέβεια προς τους υπαλλήλους των φυλακών, η μη συμμόρφωση με τον Κανονισμό των Φυλακών ή με τις εντολές του Δεσμοφύλακα για την καθαριότητα και την ευταξία, οι παραβάσεις που αφορούν στη δημόσια εργασία (άρνηση ή παραμέληση εργασίας, καταστροφή εργαλείων κ.λπ.), η απόδραση ή η απόπειρα απόδρασης.

Στην πορεία των ετών τα είδη παραβατικής συμπεριφοράς εξειδικεύονται και στη νομοθεσία προστίθενται διατάξεις που αφορούν στα τυχερά παιχνίδια και ιδιαίτερα στη «μάστιγα» της χαρτοπαιξίας[804], στις οικονομικές συναλλαγές (όπως ο δανεισμός

---

[802] Σύμφωνα με τον Κοτζίρη οι υπόλοιποι νεαροί μπορεί να ζουν μέσα στη φτώχεια και την αθλιότητα, αλλά δεν εγκληματούν, καθώς υπάρχει πίσω τους μία οικογένεια που τους συγκρατεί. Στον Ιόνιο χώρο η ανυπακοή προς τον πατέρα ήταν σπάνιο φαινόμενο, όπως και η εκ μέρους του πατέρα εγκατάλειψη των απογόνων του, ή αντίστοιχα η εγκατάλειψη των τέκνων εκ μέρους μίας χήρας μητέρας ή μίας μητέρας που την εγκατέλειψε ο σύζυγός της. Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ.16.

[803] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 19.

[804] Στις φυλακές η χαρτοπαιξία, όπως και κάθε άλλο τυχερό παιχνίδι, απαγορεύεται και οι παραβάτες τιμωρούνται από τον Επιθεωρητή της Ε.Α., μετά από καταγγελία του Δεσμοφύλακα, σε απομόνωση με νερό και ψωμί (*prigionia solitaria*) έως 3 ημέρες και σε περίπτωση υποτροπής σε απομόνωση με ψωμί και νερό έως 7 ημέρες. Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 28.

και η ενεχυρίαση)[805], στις θορυβώδεις εκδηλώσεις (όπως το τραγούδι και οι φωνασκίες)[806], στην κατοχή όπλων ή αιχμηρών αντικειμένων, στη «δόλια φθορά» των κτηρίων, στον στασιασμό[807].

Η λειτουργία του Σωφρονιστηρίου βασίζεται στη διδασκαλία, την προσευχή και τη μετάνοια, την εργασία, την πειθαρχία και τον συνεχή έλεγχο, την άσκηση, την τάξη, τον σεβασμό και τη νυκτερινή απομόνωση. Ο Οργανικός Νόμος του 1845 προσδιορίζει τα είδη των παραβατικών συμπεριφορών και τις αντίστοιχες πειθαρχικές ποινές, ενώ, τις διατάξεις του συμπληρώνουν ή διασαφηνίζουν τα επόμενα χρόνια ο εσωτερικός κανονισμός του 1847 («Regolamento sul regime interno»)[808], οι «Υποδείξεις για τη διατήρηση της εσωτερικής πειθαρχίας» του έτους 1848[809], οι «Οδηγίες προς τους υπαλλήλους» του Σωφρονιστηρίου του 1848[810] και ο «Εσωτερικός Κανονισμός του εν Κερκύρα Σωφρονιστηρίου» του έτους 1858[811].

Ο κανόνας της σιωπής. Βασικός κανόνας στο Σωφρονιστήριο είναι ο κανόνας της σιωπής, η μη τήρηση του οποίου δημιουργεί ένα από συχνότερα απαντώμενα είδη παραβατικότητας. Η φωνή που μιλάει, αλλά και οι διάφοροι ήχοι που μπορεί να παράγει το ανθρώπινο στόμα (ψιθύρισμα, σφύριγμα, πλατάγισμα γλώσσας,

---

[805] Ο δανεισμός με ενέχυρο (*prestito a pegno*) απαγορεύεται, κάθε τοκογλυφικό συμφωνητικό (*debito usuratico contratto*) που συνάπτεται εντός φυλακών δεν έχει ισχύ και οι δανειστές τιμωρούνται από τον Επιθεωρητή της Ε.Α. με απομόνωση με ψωμί και νερό για 24 ώρες. Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 29.

[806] Απαγορεύεται στους κρατούμενους να τραγουδούν, να γελάνε δυνατά ή να προκαλούν άλλους θορύβους. Σε περίπτωση που δεν υπακούσουν σε σχετική εντολή του Δεσμοφύλακα, αναφέρονται στην Ε.Α. που μπορεί να τους τιμωρήσει την πρώτη φορά έως 3 ημέρες στην απομόνωση με ψωμί και νερό και σε περίπτωση υποτροπής έως 7 ημέρες. Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 30.

[807] Πράξις αρ. ΙΖ' (17), 1η Συνάθροισις, 7ης Γερουσίας, «συνιστώσα τους περί των Δεσμωτηρίων Κανονισμούς», 11/23-5-1840.

[808] «REGOLAMENTO sul Regime Interno…», 1847, ό.π. Ο κανονισμός συντάσσεται από τη Γερουσία για να τεθεί σε ισχύ με την έναρξη της λειτουργίας του Σωφρονιστηρίου (30-9-1847).

[809] «Suggestions for the maintenance of discipline to be carried strictly into effect at the Penitentiary», ή «Suggerimenti per il mantenimento di disciplina da essere strettamente condotti ad effetto nel Penitenziario». Οι προτάσεις υποβάλλονται στην Εφορατική Επιτροπή και αφορούν στην ανάγκη στελέχωσης του καταστήματος με ικανό Αρχιφύλακα, τον καταμερισμό εργασίας και τον έλεγχο των υπαλλήλων, την εργασία των κρατουμένων και την αμοιβή τους, την αποφυλάκιση και πιθανή απασχόληση αλλού κάποιων κρατουμένων, τις παρατυπίες που έχουν παρατηρηθεί σε σχέση με την τήρηση των κανονισμών εκ μέρους των Φυλάκων και την έλλειψη καθαριότητας των κρατουμένων. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 1, χ.χ. (εντάσσεται σε υποφ. με έγγραφα του έτους 1848).

[810] «Ordine del Sop: Governatore della Casa di Emendazione» (30-04-1848), ό.π. Σε ό,τι αφορά στην παραβατικότητα των κρατουμένων οι οδηγίες αφορούν στην καθαριότητα (άρθρο 6), την τάξη κατά τη μετακίνηση και την εργασία (άρθρα 7-10).

[811] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός κανονισμός…», (1858), ό.π.

ουρλιαχτό, βουητό) ήταν μία από τις λίγες μορφές δύναμης που είχαν στη διάθεσή τους οι εξαναγκασμένοι σε σιωπή κρατούμενοι. Η φωνή τους χρησίμευε για να ανταλλάξουν πληροφορίες και να απαλύνουν τη μονοτονία –ένα ψυχολογικό όπλο που δημιουργείται σε πρακτικές επανάληψης, απομόνωσης και καταναγκαστικών έργων. Η φωνή στη φυλακή ήταν αναγκαστικά συγκαλυμμένη (κρυφή, μυστική), έτσι οι φυλακισμένοι ανέπτυσσαν εναλλακτικά συστήματα επικοινωνίας, κάποια άηχα ή σιγανά (διάβασμα χειλιών, νοήματα και ψιθύρισμα) και κάποια ανοικτά και κραυγαλέα (συντονισμένο τραγούδι, ουρλιαχτά ή φωνασκίες και βρίσιμο ή βλασφημίες)[812].

Οι λοιπές απαγορεύσεις και κανονισμοί που αναφέρονται τόσο στον Οργανικό Νόμο[813] όσο και στον Εσωτερικό Κανονισμό του 1847, στην πλειοψηφία τους ίσχυαν και κατά την προηγούμενη περίοδο, όπως οι απαγορεύσεις που αφορούσαν στα τυχερά παιχνίδια, τον δανεισμό, τις θορυβώδεις εκδηλώσεις, τις βιαιοπραγίες, την απείθεια προς τους υπαλλήλους και την έλλειψη τάξης[814], τις φθορές στο κτήριο, τα ενδύματα ή τα εργαλεία δουλειάς[815] και τους στασιασμούς.

Ο εσωτερικός κανονισμός του Σωφρονιστηρίου καθορίζει απαγορεύσεις με στόχο τον σωφρονισμό μέσω της στέρησης αγαθών, όπως ήταν η απαγόρευση κατανάλωσης καπνού και αλκοόλ[816], αποδοχής δώρων (ούτε από τους επισκέπτες, ούτε από

---

[812] Schroeder Janice, «Inside Voice: Talk, Silence, and Resistance in the Victorian Prison.» *Victorian Review*, vol. 46 no. 1, 2020, p. 9-13. Ανακτήθηκε από: *Project MUSE*, doi:10.1353/vcr.2020.0004 (τελευταία επίσκεψη: 20-2-2023).

[813] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, τίτλος Η' «απαγορεύσεις και τιμωρίαι», άρθρα 83-87.

[814] Στο άρθρο 15 του εσωτερικού κανονισμού του 1847, αναφέρεται ότι οι κρατούμενοι πρέπει πάντα να φέρονται με σεβασμό στους υπαλλήλους (*impiegati*), τον δεσμοφύλακα (*custode*) και τους φρουρούς (*guardiani*).

[815] Ο κρατούμενος πρέπει να αποζημιώσει κάθε ζημιά που προκλήθηκε εξαιτίας του. Το ποσό παρακρατείται από το 1/3 που του αναλογεί από την εργασία του ή από περιουσιακά του στοιχεία. ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 33.

Στον Εσωτερικό Κανονισμό του Σωφρονιστηρίου του 1847 αναφέρεται ότι απαγορεύεται η φθορά σε ενδύματα -δικά τους ή άλλου κρατούμενου-, σε αντικείμενα του κελιού τους ή του χώρου ομαδικής κράτησης των οφειλετών (luogo di arresto), στις πρώτες ύλες, στα αντικείμενα που κατασκευάζουν, στα εργαλεία των εργαστηρίων, ή άλλου μέρους του Σωφρονιστηρίου. «Regolamento sul Regime interno…», 1847, ό.π., άρθρο 14. Σε περίπτωση ζημιάς ο ένοχος, πέραν της πειθαρχικής ποινής που θα του επιβληθεί, υποχρεούται να αποζημιώσει τη φθορά. Το ποσό κρατείται από τον λογαριασμό του (fondo di risparmio) ή εξοφλείται μετά την αποφυλάκισή του. «Regolamento sul Regime Interno…», 1847, ό.π., άρθρο 21.

[816] Ο καπνός και το κρασί επιτρέπονται μόνον ως ανταμοιβή για τους κρατούμενους που συμπληρώνουν ένα έτος καλής διαγωγής και στη συνέχεια, για εκείνους που συμπληρώνουν πέντε έτη καλής διαγωγής. Όμως, ήταν σύνηθες άτομα εκτός του Σωφρονιστηρίου να προμηθεύουν τους κρατούμενους με απαγορευμένα είδη όπως αλκοόλ ή καπνό, κάποιοι μάλιστα τα πετούσαν πάνω από

το προσωπικό του σωφρονιστηρίου)[817], η απαγόρευση κάθε είδους επικοινωνίας μεταξύ συγκρατουμένων, της αλληλογραφίας χωρίς λογοκρισία και της κατοχής χρημάτων[818].

Τέλος, στον Οργανικό Νόμο προστίθενται απαγορεύσεις, όπως εκείνη της ανυπόστατης διαμαρτυρίας για κακομεταχείριση εκ μέρους των υπαλλήλων ή για την κακή ποιότητα της χορηγούμενης διατροφής ή των χορηγούμενων ενδυμάτων και της απαγόρευσης της ασέβειας κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας ή της θείας λειτουργίας[819].

3. Η παραβατικότητα στις φυλακές της Κέρκυρας μέσα από την παρουσίαση πραγματικών περιστατικών.

Το είδος των παραβατικών συμπεριφορών στις φυλακές της Κέρκυρας μπορεί να ομαδοποιηθεί σε τέσσερις μεγάλες κατηγορίες, ανάλογα με την κινησιουργό αιτία τους: 1) παραβατικότητα που προκύπτει από την αντίδραση των κρατουμένων στην επιβολή εντολών ή απαγορεύσεων, 2) παραβατικότητα που προκύπτει από την καθημερινή συναναστροφή μεταξύ συγκρατουμένων, 3) παραβατικότητα που προκύπτει από μη τήρηση βασικών διατάξεων του εσωτερικού κανονισμού και 4) παραβατικότητα που προκύπτει από την υποχρέωση σε δημόσια εργασία.

Σε αυτές τις κατηγορίες εμπίπτουν τα είδη παραβατικότητας που περιλαμβάνονται στη νομοθεσία που παρουσιάσαμε στην προηγούμενη ενότητα. Στη συνέχεια,

---

την εξωτερική περίφραξη του Σωφρονιστηρίου. («Regolamento sul Regime interno…», 1847, ό.π., άρθρο 3).

[817] «Regolamento sul Regime Interno…», 1847, ό.π., άρθρο 19.

[818] «Regolamento sul Regime Interno…», 1847, ό.π., άρθρο 13.

[819] Ο Οργανικός Νόμος ορίζει ότι απαγορεύεται η κατανάλωση αλκοολούχων ποτών και κρασιού και ότι απαγορεύεται η χρήση καπνού (άρθρο 83). Απαγορεύεται κάθε είδους παιχνίδι, απαγορεύονται οι δανεισμοί, τα ενέχυρα, η πώληση αντικειμένων ή ημεροτροφίου (άρθρο 84). Απαγορεύεται να δέχονται δώρα, να αλληλογραφούν μεταξύ τους ή να κάνουν νοήματα, δεν επιτρέπεται να στέλνουν επιστολές εκτός του καταστήματος, παρά μόνο σε περίπτωση έκτακτης ανάγκης και μετά από έγκριση και θεώρηση του Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου ή του Αρχιδεσμοφύλακα (άρθρο 85). Κάθε επιστολή που απευθύνεται σε κρατούμενο ανοίγεται από τον Δ/ντή ή τον Αρχιδεσμοφύλακα και του επιδίδεται μόνο αν κρίνουν ότι το περιεχόμενο δεν είναι επικίνδυνο (άρθρο 86). Επιπλέον, ορίζεται ότι οι κρατούμενοι τιμωρούνται αν: -ομιλούν εκτός του καθορισμένου χρόνου, -ομιλούν εντός χρόνου αλλά με δυνατή φωνή, κραυγάζοντας ή με λέξεις άσεμνες ή έννοιες ασαφείς, -λένε ψέματα, -παραπονιούνται χωρίς λόγο ή άδικα για τον τρόπο μεταχείρισής τους, για το φαγητό και τα ενδύματα που τους χορηγούνται, -εσκεμμένα καταστρέφουν τις πρώτες ύλες, τα εργαλεία ή τα σκεύη εργασίας, -σκίζουν τα ρούχα τους ή πετούν το φαγητό τους, -δεν προσέχουν ή δεν φέρονται με σεβασμό κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας στις τέχνες, τα γράμματα, την ηθική ή τη θρησκεία, όταν εκκλησιάζονται ή ακούν τη διδαχή, -βιαιοπραγούν, -υποθάλπουν ή παροτρύνουν (με πράξεις, λόγια ή νοήματα) τους συγκρατούμενούς τους σε άσεμνες πράξεις, απείθεια, στάση ή απόδραση (άρθρο 87).

διατηρώντας αυτή την ομαδοποίηση, θα παραθέσουμε πραγματικά περιστατικά παραβατικότητας, μέσα από τα οποία φωτίζεται η καθημερινότητα των φυλακών της Κέρκυρας.

3.1. Παραβατικότητα που προκύπτει από την αντίδραση των κρατουμένων στην επιβολή εντολών ή απαγορεύσεων από τους υπαλλήλους των φυλακών.

Ο κρατούμενος σε μία φυλακή εξακολουθεί να είναι ο ίδιος άνθρωπος που ήταν και πριν τον εγκλεισμό του, με τις ίδιες ανάγκες και επιθυμίες: να πιει κρασί, να καπνίσει, να διασκεδάσει, να τραγουδήσει, να χαρτοπαίξει, να τεμπελιάσει. Μέχρι να συνειδητοποιήσει ότι αυτό δεν είναι πλέον επιτρεπτό στο νέο του περιβάλλον -αν το αποδεχθεί- οδηγείται σε «παραβατικές» συμπεριφορές.

Οι σχέσεις μεταξύ κρατουμένων και σωφρονιστικών υπαλλήλων είναι σχεδόν μόνιμα τεταμένες. Στην πλειοψηφία των περιπτώσεων οι κρατούμενοι αντιδρούν στις υποδείξεις, εντολές, απαγορεύσεις εκ μέρους των φυλάκων, των χωροφυλάκων ή των στρατιωτικών φρουρών που είναι επιτετραμμένοι με τη φύλαξή τους. Αντίδραση δημιουργεί, παραδείγματος χάριν, η απαγόρευση επικοινωνίας με συγγενικά πρόσωπα, η εντολή εισόδου στο κελί, η εκτέλεση κάποιας εργασίας, η ιατρική θεραπεία ή η φαρμακευτική αγωγή.

Συνήθως η αντίδραση συνίσταται σε λεκτικές προσβολές[820], οι οποίες το ίδιο συχνά συνοδεύονται από βίαια ξεσπάσματα, όπως το κτύπημα με δύναμη της πόρτας του κελιού, το σπάσιμο αντικειμένων ή επίπλων[821], η χειροδικία. Περισσότερο βίαιοι είναι οι κρατούμενοι στο Οχυρό Αβράμη και το Σωφρονιστήριο. Ας δούμε μερικά παραδείγματα.

Λεκτικές προσβολές, εξύβριση. Ο χωροφύλακας Βαγγέλης Δεσύλλας καταγγέλλει στην Ε.Α. ότι ο κρατούμενος στο Οχυρό Αβράμη Σπύρος Σουρπίνος καθημερινά τον υβρίζει και τον προσβάλλει χωρίς κανένα λόγο, δημιουργώντας μεγάλο πρόβλημα και στις φυλακές: «Τας 8 αυγούστου 1843: Ε.Ν.: / προς τον κύριον δεσμοφύλακα εγο ω χοροφύλα-/κας βακέλις δεσήλας εψές το βράδι τας ώρες ενέα/ τζίρκα τορα σου φανερόνω οτη ο σπηρος σουρπινος / αρχινησε και με στραπατζάρισε διχος καμια /ετηα και μου ηπε το θεο μας τω σταυρο μας τη πιστη /μας και μας στραπατζαρι πολι και δεν εχι κανα φοβο/ και πασκιζη να καμι ρεβουλατζο ης τες

[820] Ε.Α., Φ. 680, φφ. 4-5.

[821] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 9, φ. 1 (αναφορά από Οχυρό Αβράμη, 25-01-1843).

φυλακες/ κάθε μερα αυτος ακουετε και δεν ιμπορουμε να τον ηπο/φερουμε επιδης μας ασκονη την ιποληψι και του ηπαμε/ να ησυχαση και αυτος δεν ιθελε νακουση καθολου/ δια τουτω λαβενο τη τιμι δια να στο υδοπιησο/ και ι ευγενηα σου καμε οπος ωριζης/ μιν ηξεροντας να γραψη ο δεσηλας εγραψα/ στεφανης στανελος/ σημιονω και τους μαρτυρες» (ακολουθούν 6 ονόματα)[822].

Ο κρατούμενος στις Φυλακές του Οχυρού Αβράμη Αντώνιος Σκιαδαρέσης εξυβρίζει τον Χωροφύλακα Δημήτριο Κούφαλη, επειδή δεν του επέτρεψε να επικοινωνήσει με άτομο εκτός των φυλακών[823].

Ο κρατούμενος στο Οχυρό Αβράμη Ανδρέας Βιδινιώτης, ενώ ήταν ήδη τιμωρημένος με μείωση τροφής για άρνηση εργασίας, αρνείται να εγκαταλείψει την αυλή και να εισέλθει στο κτήριο. Ο στρατιωτικός φρουρός τον εξαναγκάζει να μπει στο κελί του και τότε εκείνος αρχίζει να κτυπάει την πόρτα βρίζοντάς τον: «Κερατά, μασκαρά Κουστόδε!». Ο φρουρός τον απειλεί με το όπλο του αλλά ο Βιδινιώτης δεν σταματάει να χτυπάει την πόρτα. Τότε ο φρουρός τον κτυπάει με το ραβδί του (*bajonetto*) και τον κλείνει στην απομόνωση[824].

Με ύβρεις και λεκτικές προσβολές αντιδρούν συχνά οι κρατούμενοι του Σωφρονιστηρίου στη θεραπεία ή τη φαρμακευτική αγωγή που τους υποδεικνύεται από τον γιατρό ή τον υποχειρουργό/κουρέα του καταστήματος[825], ο οποίος και συγκεντρώνει τις περισσότερες διαμαρτυρίες, προσβολές και ύβρεις[826], δεδομένης της μόνιμης παραμονής του στο χώρο, αλλά και της φύσεως της εργασίας του. Ο κρατούμενος Γ. Μπετόν αντιδρά στη φαρμακευτική αγωγή που του χορηγήθηκε από τον γιατρό της φυλακής, πετώντας τα χάπια που του έδωσαν και όταν οδηγείται πίσω στο κελί του σπάει όλα τα έπιπλα και τραυματίζει τον φρουρό που τον συνόδευε[827].

Η υβριστική ή βίαιη συμπεριφορά των κρατουμένων απέναντι σε υπαλλήλους ή εργαζόμενους στις φυλακές θεωρείται, σχεδόν πάντα, αποτέλεσμα του κακού τους

[822] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 8, φ. 7 (08-08-1843). Οχυρό Αβράμη.

[823] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 5, φ. 3 (αναφορά του Ιωάννη Ζερβού, assistente custode των φυλακών Αβράμη, 24-07-1843).

[824] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 6, φ. 11 (Οχυρό Αβράμη, 21-07-1843).

[825] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 56-57 (μηνιαία κατάσταση ποινών, 1-3-1849) και ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 77-78 (μηνιαία κατάσταση ποινών 1-12-1849).

[826] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 1, έγγραφο 226/6-9-1848.

[827] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φ. 85 (Ιούνιος 1850).

χαρακτήρα. Σε περίπτωση που οι κρατούμενοι προσπαθήσουν να εξηγήσουν τον λόγο της αντίδρασής τους, παραπονούμενοι για κακομεταχείριση ή για κάτι άλλο, τότε τις περισσότερες -αν όχι όλες- φορές κινδυνεύουν να τιμωρηθούν για συκοφαντία. Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του κρατούμενου στο Σωφρονιστήριο Δημητρίου Καρλή, του οποίου η προσπάθεια να καταγγείλει τη βίαιη συμπεριφορά φυλάκων καταλήγει με απόφαση της Εφορατικής Επιτροπής για πενθήμερο εγκλεισμό σε σκοτεινό κελί, με ψωμί και νερό, ώστε να τιμωρηθεί για τα ψέματά του, τονίζοντας ότι αυτό πρέπει να χρησιμεύσει ως παράδειγμα και για τους άλλους κρατούμενους[828].

Βιαιοπραγίες. Ο κρατούμενος στις φυλακές Αβράμη Ιωάννης Σπινολογγίτης, που είχε τιμωρηθεί με στέρηση συμμετοχής στις δημόσιες εργασίες στη Γαρίτσα[829], έχει ιδιαίτερα βίαιη συμπεριφορά: την ώρα του προαυλισμού έβρισε και κλώτσησε στην κοιλιά τον χωροφύλακα Βαγγέλη Δεσύλλα και οδηγήθηκε στην απομόνωση. Το ίδιο απόγευμα ζητάει νερό, ένας υπηρέτης του το φέρνει και όταν ο χωροφύλακας ανοίγει την πόρτα για να του το δώσει, ο Σπινολογγίτης αρπάζει το μπουκάλι, κλωτσάει και σπάει τη λάμπα που κρατούσε ο χωροφύλακας, πετάει το μπουκάλι με το νερό στο κεφάλι του υπηρέτη και του επιτίθεται. Ο υπηρέτης προσπαθεί να τον σπρώξει ξανά στο κελί και ο Σπινολογγίτης του δαγκώνει το χέρι[830].

Ο κρατούμενος στις φυλακές της πόλης Κουρής αντιδρά στην εντολή μεταφοράς του σε άλλο κελί, η οποία δόθηκε μετά από καβγά του με συγκρατουμένους. Όταν καταφέρνουν να τον μεταφέρουν, πετάει από το παράθυρο ένα πήλινο δοχείο στους κρατούμενους με τους οποίους είχε τσακωθεί, βγάζει μία σανίδα από το κρεβάτι και αρχίζει να κτυπάει την πόρτα. Η πράξη του έχει ως συνέπεια τον εγκλεισμό του «εις μονήρη οικίσκον», όπου οδηγήθηκε από φύλακες και στρατιωτικούς φρουρούς με μεγάλη δυσκολία, καθώς αντιστεκόταν. Ούτε εκεί ηρεμεί, αλλά βγάζει μία πλάκα από το λιθόστρωτο πάτωμα και κτυπάει με αυτήν την πόρτα. Σταματάει μόνον όταν του δένουν τα χέρια («εχειροδέθη»)[831].

---

[828] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, έγγραφο Εφορατικής Επιτροπής με ημ/νία 11-5-1852.

[829] Όπως έχουμε προαναφέρει, η στέρηση της εργασίας χρησιμοποιείται ως ποινή, καθώς συνεπάγεται την απώλεια του ημερομισθίου.

[830] Ε.Α., Φ. 680, φφ. 14-15 (05-05-1844), Οχυρό Αβράμη.

[831] Ε.Α., Φ. 646, υποφ. 4, φφ. 1-2 (ημ/νία: 06-04-1853). Ο Δεσμοφύλακας -μέχρι να αποφασίσει η Ε.Α. για την τιμωρία τους- διατάζει τον εγκλεισμό τους στην απομόνωση: «εις την φυλακήν αρ. 4 (Κασούνι)».

Άρνηση επιστροφής στα κελιά. Συχνό φαινόμενο είναι η άρνηση των κρατουμένων στις Παλιές Φυλακές της πόλης να επιστρέψουν στα κελιά τους για το βράδυ, όπως οι κρατούμενοι για αλητεία Ευστάθιος Λεπενιώτης και Ιωάννης Λαβράνος, που θέλουν να περάσουν τη νύχτα στο διάδρομο. Ο φύλακας αναγκάζεται να ζητήσει τη συνδρομή χωροφυλάκων, προκειμένου να τους πειθαρχήσει[832].

Ένα άλλο βράδυ, ο κρατούμενος Σπύρος Πετσάλης διεκδικεί την παραμονή του στον διάδρομο πιο σθεναρά: προσβάλλει λεκτικά τον φύλακα Αθανάσιο Γιάννη και χτυπάει την πόρτα του κελιού του τόσο δυνατά που σπάει τις πετούγιες που την συγκρατούν και τη ρίχνει κάτω. Απειλεί μάλιστα να κάνει το ίδιο και με τις πόρτες των κελιών των συγκρατούμενών του, για να τους αναγκάσει να περάσουν και εκείνοι την νύχτα στο διάδρομο[833].

Και στο Σωφρονιστήριο αναφέρονται περιστατικά άρνησης κρατουμένων να επιστρέψουν στο κελί τους, μετά από κάποια έξοδο. Οι φρουροί εξαναγκάζουν τον αντιστεκόμενο κρατούμενο να εισέλθει και αυτό προκαλεί τη βίαιη αντίδρασή του, που -στις περισσότερες περιπτώσεις- περιλαμβάνει κτύπημα της πόρτας του κελιού με τις τάβλες του κρεβατιού και σπάσιμο των επίπλων ή άλλων αντικειμένων. Κάποιοι αντιδρούν με τόση μανία, που σπάνε, κτυπώντας με χέρια και με πόδια, ακόμη και το μικρό παράθυρο του κελιού[834].

Φάρσες-αστεϊσμοί. Από τις συνηθέστερες παραβατικές συμπεριφορές σε βάρος των υπαλλήλων στις «παλιές» φυλακές της πόλης, όπου οι συνθήκες κράτησης είναι πιο χαλαρές, είναι οι φάρσες και οι αστεϊσμοί κατά τη διάρκεια του προαυλισμού. Οι κρατούμενοι επιδιώκουν είτε να διασκεδάσουν με την αντίδραση εκείνου που κοροϊδεύουν, είτε να τον εκδικηθούν.

Για παράδειγμα, οι υπόδικοι κρατούμενοι Νικόλαος Ζερβός και Αντώνιος Μαρκέζης, την ώρα του προαυλισμού, τυλίγουν μία πέτρα με ένα χαρτί στο οποίο ήταν γραμμένο ένα κείμενο στα ιταλικά, που διακωμωδούσε τον Δεσμοφύλακα Σ. Ρεπούλιο. Το πετούν πάνω από το τοιχίο της αυλής των φυλακών με στόχο να το

---

832 Στην αναφορά του ο Δεσμοφύλακας Αγιοβλασίτης σημειώνει ότι αυτή η απείθεια συνιστά παράβαση όσων ορίζονται στο άρθρο 36, Πράξη 17, 7ου Κοινοβουλίου και ζητάει την τιμωρία τους. Η Ε.Α. διατάζει να κλειστούν στην απομόνωση. Ε.Α., Φ. 1711, υποφ. 1, φ. 13 (14-09-1849).

833 Ο Δεσμοφύλακας τον μετακινεί στις φυλακές Νο 3 και η Ε.Α. αποφασίζει τον εγκλεισμό του στην απομόνωση για 24 ώρες με ψωμί και νερό. Ε.Α., Φ. 1711, υποφ. 5, φ. 1 (19-07-1850).

834 ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 64-65 (μηνιαία κατάσταση ποινών 3-7-1849).

βρει και να το διαβάσει κάποιος περαστικός, όμως, τους είδε να το πετούν ο υποδεσμοφύλακας Δ. Τσουλαχάς και φρόντισε να το περισυλλέξουν[835].

Οι κρατούμενοι Σπυρίδων Πουλιέζος και Αλέξανδρος Λάσκαρης κάθονταν στο παράθυρο της φυλακής και έριχναν νερό στους στρατιώτες που περνούσαν από κάτω «χάριν απλής διασκεδάσεως…». Μάλιστα, δημιουργήθηκε παρεξήγηση με πολίτες, καθώς, ένας από τους στρατιώτες νόμισε ότι τον καταβρέχουν από το γειτονικό με τις φυλακές σπίτι του Κ. Πετριτσόπουλου («απέναντι των φυλακών κατοικούντος»), νευρίασε και άρχισε να πετάει πέτρες στα παράθυρα του σπιτιού, παραλίγο, μάλιστα, να τραυματίσει την υπηρέτρια που βγήκε να δει ποιος τους πετροβολούσε[836].

Νερό από το παράθυρο ρίχνει στον στρατιώτη που φύλαγε σκοπιά και ο κρατούμενος Αλέξανδρος Μανιάκης, για να τον εκδικηθεί επειδή τον είχε βρίσει[837].

Με τη φωτιά παίζει ένα βράδυ ο κρατούμενος για αλητεία στις παλιές φυλακές Ευστάθιος Λεπενιώτης, ρίχνοντας στον δρόμο αναμμένα φυτίλια. Όταν ο αστυφύλακας της περιπόλου τον καλεί να σταματήσει για να μην τραυματίσει κάποιον περαστικό εκείνος τον εξυβρίζει. Το κείμενο της αναφοράς του, νομίζουμε, αξίζει να παρατεθεί αυτούσιο: «Τη 26 Απριλίου 1849/ Κύριε Μοίραρχε/ Την εψές ήμουν αρχή περίπολος πρώτος εις το πρώτον ενωμένος και με τους αστυφύλακας Μ. Τζαγκάβη και Ένερ Μήλερ και κατά τας ώρας 9 ¾ Μ.Μ. απερνόντας από τας φυλακάς της Παλαιάς Αστυνομίας ήβραμεν οπού ο κατάδικος Ευστάθης Λεπενιώτης από την φυλακήν του αριθ. 6 έριπτε εις την Δημ. Οδόν φιτήλια αναμένα από λάδη και ο αστυφ. Ιω. Κολόμπος τον ομιλούσεν να παύσει δια να μην καύσει κανένα άνθρωπον και αυτός τον εξύβρισεν λεγωντάς τον (Γάιδαρον) και (Μασκαρά) και γω κατά χρέως μου τον ομίλησα να παύση το να ρίπτει φιτήλια και να μην εξηβρήζει τον αστυφύλακαν Κολόμπον και αυτός μου απεκρίθη ότι μεθούμε και δεν ηξεύρωμεν τι λέγωμεν. Μένω με το σέβας/ Ο Ευπειθής Δ: Γιαννούσης / Χωροφ.»[838].

Στο Σωφρονιστήριο οι κρατούμενοι έχουν περιορισμένες δυνατότητες να «πειράξουν» τους φύλακες, αλλά αυτό δεν τους σταματά από το να προβαίνουν σε

---

[835] Ε.Α., Φ. 646, υποφ. 8, φ. 7 (06-08-1853), παλιές φυλακές.

[836] Ε.Α., Φ. 1675, φ. 11 (05-10-1859), παλιές φυλακές.

[837] Ε.Α., Φ. 773, υποφ. 3, φ. 1 (05-10-1852), παλιές φυλακές.

[838] Ε.Α., Φ. 1711, υποφ. 1, φφ. 7-8 (26-04-1849), φυλακές παλιάς αστυνομίας ή «παλιές» φυλακές.

πράξεις που γνωρίζουν ότι θα τους εκνευρίσουν, όπως ήταν το να κτυπούν την καμπάνα της εισόδου ή να γράφουν υβριστικά σημειώματα πάνω σε πέτρες, στον χώρο εξωτερικής εργασίας[839].

3.2. Παραβατικότητα που προκύπτει από την καθημερινή συναναστροφή μεταξύ συγκρατουμένων.

[ύβρεις, βία, κλοπές, παράνομες δοσοληψίες, τυχερά παιχνίδια, αλκοόλ, θορυβώδεις εκδηλώσεις, παράβαση κανόνα σιωπής, συγκάλυψη-υπόθαλψη παραβατών].

Αυτή η ομάδα παραβατικότητας είναι η συχνότερα απαντώμενη και -κατά τη γνώμη μας- εκείνη που μας επιτρέπει να γνωρίσουμε καλύτερα την καθημερινότητα των φυλακών. Η ιδιότυπη αυτή κοινωνία ατόμων που έχουν εξαναγκαστεί να συναναστρέφονται μεταξύ τους, όντας κατάδικοι διαφορετικών βαθμίδων (από υπόδικοι έως κακούργοι), σε ένα περιβάλλον στερήσεων και απαγορεύσεων, οδηγείται νομοτελειακά σε ακραίες συμπεριφορές, συχνά αντικρουόμενες. Οι κρατούμενοι δεν έχουν επιλογές στην αναγκαστική τους συμβίωση και οι άλλοι λειτουργούν είτε ως σύντροφοι που τους βοηθούν να ξεπεράσουν την μονοτονία της καθημερινότητας με παρτίδες τυχερών παιχνιδιών, μέθη, τραγούδια και πειράγματα, είτε ως αντίπαλοι ή και εχθροί που τους προσβάλλουν, τους υβρίζουν, τους κτυπούν τους κλέβουν ή τους εκμεταλλεύονται οικονομικά.

Από τη μία μεριά, λοιπόν, υπάρχει η συντροφικότητα της καθημερινότητας, που εκφράζεται είτε με από κοινού παραβατικές συμπεριφορές, όπως τα τυχερά παιχνίδια, οι παράνομες δοσοληψίες ή οι θορυβώδεις εκδηλώσεις, είτε με ενέργειες αλληλεγγύης μεταξύ συγκρατουμένων, όπως η υπόθαλψη παραβατών ή η αντίδραση εναντίον του κοινού «εχθρού» που προσωποποιείται στους υπαλλήλους της φυλακής. Από την άλλη μεριά -και μάλιστα συχνότερα εμφανιζόμενη- είναι η μεταξύ τους αντιπαράθεση, που εκφράζεται με ιδιαίτερα βίαιες συμπεριφορές, ακόμη και με φόνο.

<u>Θορυβώδεις εκδηλώσεις, διατάραξη κοινής ησυχίας, παράβαση κανόνα σιωπής</u>. Στις φυλακές της Δύσης, τις πρώτες δεκαετίες του 19ου αιώνα, ο ήχος των κρατουμένων να μιλούν (να γελούν, να τραγουδούν, να φωνάζουν, να βρίζουν)

[839] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 64-65 (μηνιαία κατάσταση ποινών, 3-7-1849).

θεωρήθηκε απαράδεκτος από τους αναμορφωτές των φυλακών[840], οδηγώντας στον θεμελιώδη, για το σωφρονιστικό σύστημα, κανόνα της σιωπής.

Οι κρατούμενοι στις κοινοβιακές φυλακές της Κέρκυρας θορυβούν συνεχώς, κάτι που σε μεγάλο βαθμό εξηγείται από το γεγονός ότι –διαχρονικά και διεθνώς– η πρόκληση θορύβου αποτελεί τον συνηθέστερο τρόπο αντίδρασης των κρατουμένων στην καταπίεση και τις απαγορεύσεις του εγκλεισμού. Αν σε αυτή την αντίδραση συνυπολογίσουμε τον εύθυμο και ευέξαπτο χαρακτήρα των Κερκυραίων της εποχής[841] που τους οδηγεί στο να εκφράζουν θορυβωδώς τη χαρά ή τον θυμό τους, μπορούμε να φανταστούμε το μέγεθος του προβλήματος.

Η μέθη είναι, συχνά αιτία για τη θορυβώδη συμπεριφορά των κρατουμένων, όπως στην περίπτωση των κρατουμένων στο «Δεσμωτήριον», Σπυρίδωνος Πουλιέζου, Σπυρίδωνος Στρατηγού και Νικόλαου Βραδή, οι οποίοι υπό την επήρεια μέθης, πέρασαν μία ολόκληρη νύχτα «τραγουδώντες και κραυγάζοντας» έως το πρωί[842]. Ο θυμός εκδηλώνεται επίσης με θορυβώδεις συμπεριφορές, όπως ουρλιαχτά ή κτυπήματα στις πόρτες ή σπάσιμο επίπλων.

Η φασαρία εντός των φυλακών της πόλης δημιουργεί πρόβλημα και στα γειτονικά σπίτια, καθώς οι φυλακές βρίσκονται, όπως έχουμε εξηγήσει, εντός του οικιστικού ιστού, είναι ένα τμήμα της «γειτονιάς» και αναπόφευκτα μέρος της καθημερινότητας των γειτόνων. Οι κρατούμενοι, εκμεταλλεύονται αυτό το γεγονός και –θέλοντας να προκαλέσουν– φωνάζουν χυδαία λόγια, όπως ο υπόδικος Γεώργιος Δαβερώνας ο οποίος ένα βράδυ «δια σκανδαλωδών και αναιδών σχημάτων διετάραξεν την ησυχίαν του δεσμωτηρίου αρ. 3 εις ο διακρατείται, δώσας αιτίαν παραπόνων και εις τας οικογενείας τας κατοικούσας πέριξ της αυτής φυλακής»[843] ή

---

[840] Fry Elizabeth, «Observations on the Visiting, Superintendence, and Government of Female Prisoners», Arch, 1827, σελ. 17-19.

[841] Είναι πολύ χαρακτηριστική η περιγραφή του υποκόμη Kirkwall (μέλους του προσωπικού του Αρμοστή Γουόρντ) για τη ζωή στην πόλη της Κέρκυρας το έτος 1859: η πόλη είναι ζωντανή και οι πεζοί κυκλοφορούν από τις 8 το απόγευμα μέχρι τις 3 ή 4 τα ξημερώματα. Δυνατές συνομιλίες, έντονοι διαπληκτισμοί και εκνευριστικό γέλιο δεν αφήνουν κάποιον να κοιμηθεί. Το χειρότερο είναι ότι όλοι οι Έλληνες είναι γεννημένοι τραγουδιστές, με αποτέλεσμα αναρίθμητες μικρές παρέες να περιδιαβαίνουν τα βράδια την πόλη, τραγουδώντας με ανυπόφορα ένρινη φωνή και μελαγχολική μονοτονία. Ο ίδιος δεν κατάφερνε να κοιμηθεί, ενώ οι *βασανιστές* του κοιμούνταν κατά τη διάρκεια της ημέρας. Viscount Kirkwall, «Four years in the Ionian Islands, their political and social condition, with a history of the British Protectorate», in 2 volumes, Vol. II, London: Chapman and Hall, 193, Piccadilly, 1864, σελ. 1-4.

[842] Ε.Α., Φ. 1675, φ. 10 (22-09-1859).

[843] Ε.Α., Φ. 646, υποφ. 6, φ. 1 (17-06-1853).

όπως ο κρατούμενος Σταμάτης Κοντούπος, ο οποίος ένα βράδυ μέθυσε και έβριζε την οικογένεια που κατοικούσε απέναντι από το κτήριο των φυλακών[844].

Τα Δικαστήρια είναι επίσης «γείτονας» των φυλακών και ως τέτοιος αντιμετωπίζει συχνά πρόβλημα εξαιτίας των θορυβούντων κρατούμενων στις Φυλακές που στεγάζονται πίσω από τα Δικαστήρια. Αναφέρουμε ως παράδειγμα την περίπτωση των κρατούμενων για δικαστικά χρέη Παναγιώτη Κοσκινά, Γεώργιου Βρεττού και Σπυρίδωνος Κουρή, οι οποίοι όταν μεταφέρονται από το κτήριο της «αστικής κρατήσεως» στις Φυλακές αρχίζουν, όπως αναφέρει ο Δεσμοφύλακας, «να θορυβούν και εξαιρέτως ο πρώτος να κτυπά την θύραν της φυλακής, τοσούτον, ώστε μέτρα έτοιμα απαιτούντο, ίνα παύσωσιν ατοπήματα άτινα ετάραττον τας εργασίας των τε Δικαστηρίων και της Βουλής: διό διέταξα να περιορισθή εις την φυλακήν Αρ. 4, αλλά ματαίως καθότι αυτός μάλλον οργισθείς, αφ' ου διέφθηρε δολίως την εν αυτή ξυλίνην κλίνην, εκτύπα δυνατώς και την θύραν και δια φωνών και εξυβρίσεων να διαταράττη των γειτόνων την ησυχίαν»[845].

Στο Σωφρονιστήριο ο κανόνας της σιωπής εφαρμόζεται με εξαιρετική αυστηρότητα, καθώς αποτελεί θεμελιώδες συστατικό του εκεί εφαρμοζόμενου σωφρονιστικού συστήματος. Έτσι, είναι συχνό το φαινόμενο ένας ή περισσότεροι κρατούμενοι να επιλέγουν ως τρόπο αντίδρασης και δημιουργίας αναταραχής το να τραγουδούν τα βράδια στα κελιά τους. Πρόκειται στην πλειοψηφία τους για κρατούμενους που έχουν ήδη τιμωρηθεί με πειθαρχική ποινή εγκλεισμού και με τον τρόπο αυτό αντιδρούν και διαμαρτύρονται για την τιμωρία που τους επιβλήθηκε[846].

Αυτή είναι και η περίπτωση του κρατούμενου Γκαγκάδη, ο οποίος εκτίει ποινή εγκλεισμού στο κελί του και συστηματικά κάθε βράδυ τραγουδάει ή κάνει διάφορους θορύβους[847]. Φαίνεται ότι η επιβολή της ποινής του εγκλεισμού δεν έχει το επιθυμητό αποτέλεσμα, όπως φαίνεται από την περίπτωση του κρατούμενου Αλέξανδρου Ορδίτα, ο οποίος τιμωρήθηκε με δύο μέρες εγκλεισμό, επειδή θορυβούσε κατά τη διάρκεια της νύχτας[848], αλλά εξακολούθησε να θορυβεί και κατά

---

[844] Ε.Α., Φ. 2, υποφ. 7, φ. 4.

[845] Ε.Α., Φ. 773, υποφ. 6, φφ. 5-6: Αναφορά του Δεσμοφύλακα από το *Stabilimento Carceri* με ημ/νία 30-07-1852.

[846] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 54-55 (μηνιαία κατάσταση ποινών, 1-2-1849).

[847] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 58-60 (μηνιαία κατάσταση ποινών, 3-4-1849).

[848] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο με ημ/νία 25-12-1852. Ο κατάδικος τιμωρείται με εγκάθειρξη δύο ημερών, από τις οποίες η πρώτη μόνο με ψωμί και νερό.

τη διάρκεια της ποινής αυτής με αποτέλεσμα την εκ νέου τιμωρία του με τέσσερις ημέρες εγκλεισμό: «ενώ υπέκειτο εις πειθαρχικήν ποινήν έκανε θόρυβον και εφώναζε κατεδικάσθη εις 4ήμερον κάθειρξιν»[849].

Πέραν του θορύβου, παραβατική συμπεριφορά στο Σωφρονιστήριο θεωρείται η κάθε είδους επικοινωνία μεταξύ των κρατουμένων, έτσι οι κρατούμενοι Γεώργιος Λαμπρόπουλος και Δημήτριος Ατζολάτος τιμωρούνται επειδή «αστεΐζοντο και εγέλων αναμεταξύ των»[850], οι κρατούμενοι Ιωάννης Περατινός και Κων/νος Πωροβόνης επειδή «εγέλων και έπαιζον με τας χείρας των», οι Νικόλαος Μονόπολης και Κων/νος Μεσσάρης επειδή «έπαιζον προς αλλήλους»[851] και οι Ανδρέας Τζαμαρέλος, Σπυρίδων Δόικας και Γρηγόριος Πελιούρας επειδή συνομιλούσαν κατά τη διάρκεια της νύχτας[852].

Κρασί, μέθη. Οι κρατούμενοι στις φυλακές της πόλης είχαν, έως και το έτος 1840, δικαίωμα να πίνουν μία πίντα κρασί την ημέρα, ως μέρος της διατροφής τους[853], καθώς θεωρείτο από τους επιστήμονες της ιατρικής ως ένα μέσο πρόληψης βασικών μολυσματικών ασθενειών του γαστρεντερικού. Για τους περισσότερους, όμως, η προβλεπόμενη ποσότητα δεν ήταν αρκετή και έβρισκαν τρόπους να προμηθευτούν επιπλέον κρασί. Μάλιστα, αρκετοί κατανάλωναν τόσο κρασί που έφθαναν σε κατάσταση μέθης, με όσα αυτό συνεπαγόταν για τη διατήρηση της τάξης. Ο Οργανικός Νόμος του 1845 (άρθρο 83), λοιπόν, απαγορεύει την κατανάλωση κρασιού και κάθε είδους αλκοόλ σε όλες τις φυλακές[854].

---

[849] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο με τίτλο: «Πρόοψις των επιβληθεισών ποινών τοις δεσμίοις κατά τον ήδη λήξαντα μήνα Δεκέμβριον 1852», υπογράφεται 10-1-1853.

[850] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο με τίτλο: «Πρόοψις των επιβληθεισών ποινών τοις δεσμίοις κατά τον ήδη λήξαντα μήνα Δεκέμβριον 1852», υπογράφεται στις 10-1-1853.

[851] ΕΠΑΡΧΟΣ Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο με τίτλο: «Πρόοψις των επιβλειθησών ποινών και αποδοθεισών ανταμοιβών τοις δεσμίοις κατά τον λήξαντα μήναν Φεβρουάριον 1853». Υποβάλλεται 10-3-1853 από τον Προσωρινό Δ/ντή Α. Βατάμα.

[852] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 1, έγγραφο 226/6-9-1848. Τιμωρούνται με 3 ημέρες στην απομόνωση επειδή δεν τήρησαν την ησυχία κατά τη διάρκεια της νύχτας.

[853] Πράξη 17, 7ο Κοιν., (11/23-5-1840), άρθρο 65.
Η πίντα είναι μονάδα μέτρησης όγκου και ισοδυναμεί με 1/8 του γαλονιού ή 0.568262 του λίτρου (περίπου όσο ένα μεγάλο ποτήρι νερού).

[854] Συνάθροισις πρώτη της 4ης Γερουσίας, Πράξις Αριθ. Λ' «διορίζουσα καλητέρους κανονισμούς δια τα Δεσμωτήρια, τας Διορθωτικάς και Μεταμελητικάς Φυλακάς», 25-5-1833, άρθρο 35.

Συνάθροισις πρώτη της 7ης Γερουσίας, Πράξις αρ. ΙΖ' (17), «συνιστώσα τους περί των Δεσμωτηρίων Κανονισμούς», 11/23-5-1840, άρθρα 17, 60, 61, 65.

ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 83.

Στις φυλακές Αβράμη τα περιστατικά παράνομης προμήθειας κρασιού και συνεπαγόμενης μέθης ήταν πολλά, καθώς υπήρχε μεγαλύτερη «χαλαρότητα» ελέγχου των κρατουμένων εκ μέρους των αστυνομικών υπαλλήλων που ήταν επιφορτισμένοι με την επίβλεψή τους κατά τις εξόδους τους από τη Φυλακή. Οι κρατούμενοι εκμεταλλεύονταν, συνήθως, την διαδικασία προμήθειας ειδών διατροφής του καταστήματος, για την οποία στέλνονταν δύο κρατούμενοι, συνοδεία ενός Αστυφύλακα και ενός Χωροφύλακα στην περιοχή Σαρόκο, όπου υπήρχαν πολλά καφενεία και κρασοπωλεία, και προμηθεύονταν παράνομα κρασί τόσο για προσωπική τους κατανάλωση, όσο και για μεταπώληση σε συγκρατουμένους τους.

Η πρακτική αυτή θεωρήθηκε με τον καιρό σχεδόν δεδομένη, έτσι, ένας αστυφύλακας καταγγέλλει τον Απρίλιο του 1844 ότι, επειδή δεν επέτρεψε σε κρατούμενο τον οποίο συνόδευε στο Σαρόκο για προμήθεια ειδών διατροφής, να πάει στα κρασοπωλεία και τα καφενεία της περιοχής, εκείνος τον κτύπησε στο πρόσωπο[855].

Ο βοηθός-Δεσμοφύλακας των φυλακών Αβράμη, αντιμετωπίζει καθημερινά περιπτώσεις μεθυσμένων κρατουμένων, όπως εκείνη του Αντώνιου Σπινολογγίτη, κρατούμενου στην ομαδική φυλακή αρ. 4 του Οχυρού. Ο Σπινολογγίτης, δεν αρκέστηκε στη μερίδα μισής πίντας κρασιού που του αναλογούσε σύμφωνα με τον κανονισμό, ήπιε τις μερίδες των συγκρατουμένων του, μέθυσε και άρχισε να τους κτυπάει και να τους βρίζει. Ο Δεσμοφύλακας τον μετέφερε σε άλλη φυλακή (αίθουσα) του Οχυρού. Ο Σπινολογγίτης αντέδρασε, αυτοτραυματίστηκε κτυπώντας το κεφάλι του στον τοίχο και απωθούσε όποιον προσπαθούσε να τον ηρεμήσει. Χρειάστηκαν δύο ολόκληρες ώρες για να τον πιάσουν και να τον μεταφέρουν δεμένο στις φυλακές της πόλης[856]. Δύο μήνες μετά, ο Σπινολογγίτης, επιστρέφοντας στις Φυλακές Αβράμη από τον χώρο δημόσιας εργασίας, παίρνει την άδεια του Χωροφύλακα που τον συνόδευε, για να αγοράσει κάτι από την περιοχή Σαρόκο. Επιστρέφει στις Φυλακές μεθυσμένος, βρίζει τον Δεσμοφύλακα γιατί δεν του επιτρέπει να συνεχίσει να πίνει και εφαρμόζει την ίδια μέθοδο αυτοτραυματισμού: επιχειρεί να κόψει το λαιμό του με ένα μαχαίρι που έβαλε λαθραία στις φυλακές, τραυματίζεται ελαφρά στο δεξί μέρος του λαιμού και αξιώνει τη μεταφορά του στο

[855] Ε.Α., Φ. 680, έγγραφο με ημ/νία 28-4-1844, φφ. 9-10. Φυλακές Οχυρού Αβράμη.

[856] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 6, φφ. 5-7 (έγγραφο με ημ/νία 10-07-1843). Φυλακές Οχυρού Αβράμη.

Νοσοκομείο. Ο Δεσμοφύλακας αρχικά του το αρνείται, εκείνος, όμως, απειλεί ότι θα χτυπήσει το κεφάλι του στον τοίχο και τελικά το αίτημά του γίνεται δεκτό[857].

Η δημόσια εργασία προσφέρει στους εργαζόμενους ευκαιρίες για προμήθεια κρασιού, ειδικά η εργασία στο προάστιο της Γαρίτσας, όπου αφθονούν οι ταβέρνες και τα κρασοπωλεία. Δεν είναι λίγες οι περιπτώσεις που κατάδικοι επιστρέφουν από τον χώρο εργασίας στη φυλακή σε κατάσταση μέθης.

Στο Σωφρονιστήριο το κρασί χορηγείται από την υπηρεσία μόνον ως επιβράβευση σε όσους κρατουμένους επέδειξαν καλή διαγωγή επί πέντε έτη[858]. Οι υπόλοιποι κρατούμενοι προμηθεύονται με κάθε τρόπο παράνομα κρασί, κυρίως μέσω των κρατουμένων που εργάζονται εκτός του κτηρίου. Ο κρατούμενος Ιωάννης Μπίσκα, για παράδειγμα, όντας εργαζόμενος στη Γαρίτσα, διαλανθάνει της προσοχής των φρουρών, προμηθεύεται κρασί, φεύγει από το χώρο εργασίας, μεταβαίνει στο Σωφρονιστήριο και δίνει κρασί στον συγκρατούμενό του Πιέρο Πρίφτη, που εργάζεται στις εντός των φυλακών εργασίες. Αξιοσημείωτη είναι η χαλαρότητα με την οποία αντιμετωπίζει το γεγονός ο υπεύθυνος για τη φύλαξή του Αστυφύλακας Δουκάκης: «κατά τας ώρας 10 ½ π.μ. είδε ο αστυφύλαξ Ε. Λέκας οπού ήλθε ένας καταδικασμένος από χρέη από την εργασίαν της Γαρίτζας και έφερε επάνω εις την εργασίαν του Σωφρονιστηρίου του καταδικασμένου Πιέρου Πρίφτη μέσα εις σε μία κανάτα ολίγο κρασί και το έπιε και εις την αυτήν την στιγμήν οπού μου το εφανέρωσε ο αστυφύλαξ Λέκας δεν έλειψα να πάω εις την εργασίαν της Γαρίζας και να ειπώ του αστυφύλακα οπού ήτον διορισμένος Κάπος Δ. Δουκάκης διατί άφηκες και αναχώρισε ο καταδικασμένος Ιωάννης Μπίσκας και έφερε κρασί του άνωθεν καταδικασμένου Πρίφτη οπού ο νόμος δεν το συγχωρεί, ο οποίος Δουκάκης μου απεκρίθι: του εφώναξα και εγώ και αυτός δεν με άκουσε…»[859].

<u>Κάπνισμα, κατοχή καπνού ή σύνεργων καπνίσματος</u>. Το κάπνισμα είναι μία ακόμη συνήθεια που απαγορεύεται στις φυλακές και τιμωρείται με 1-3 μέρες εγκλεισμού στο κελί, με ή χωρίς μείωση διατροφής. Η απαγόρευση του καπνίσματος εντάσσεται στο πλαίσιο τιμωρίας των καταδίκων μέσω της στέρησης βασικών πηγών απόλαυσης. Δεν είναι τυχαίο ότι τόσο το κρασί όσο και το κάπνισμα

[857] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 8, φ. 23 (Φυλακές Αβράμη, 08-09-1843)

[858] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …»,1858, ό.π., άρθρο 29.

[859] Ε.Α., Φ. 1711, υποφ. 1, φ. 7 (26-04-1849), εργασίες Γαρίτσας.

απαγορεύονται στους απείθαρχους κρατούμενους αλλά αποτελούν *ανταμοιβή* για τους κρατουμένους που δείχνουν καλή διαγωγή.

Ο εθισμός στο κάπνισμα των κρατουμένων είναι γεγονός και έτσι η παράνομη εισαγωγή στη φυλακή καπνού, χαρτιού για στρίψιμο τσιγάρου και φώσφορου για το άναμμα[860] είναι από τις συχνότερες παραβάσεις. Τα είδη αυτά, όπως όλα τα απαγορευμένα είδη, οι κρατούμενοι τα αγοράζουν ή από τους ελεύθερους εργάτες στα δημόσια έργα[861] ή από τους «υπηρέτες» κρατούμενους[862] ή από φύλακες του καταστήματος ή τα προμηθεύονται από συγγενείς τους κατά τη διάρκεια του επισκεπτηρίου[863]. Τα σύνεργα για το κάπνισμα τα κρύβουν είτε μέσα στο αχυρόστρωμά τους, είτε στη φόδρα από τα ρούχα τους, όπως ο κρατούμενος Δημήτρης Ξάνθης που ξήλωσε τον επενδύτη του και έκρυψε μέσα καπνό και χαρτί[864]. Λόγω της απαγόρευσης καπνίζουν κυρίως κατά την ώρα της εξωτερικής εργασίας, χωρίς να λείπουν και εκείνοι που ρισκάρουν να καπνίσουν μέσα στο κελί τους[865].

Ναρκωτικά. Αν και λιγοστές, υπάρχουν περιπτώσεις εισαγωγής ναρκωτικών ουσιών, όπως στην περίπτωση του κρατούμενου στο Βίδο Αντώνιου Λομποτίσση

---

[860] Μόνο κατά τον μήνα Δεκέμβριο του 1848 βρέθηκαν 12 κρατούμενοι να έχουν κρύψει στα κελιά τους καπνό, χαρτιά και φώσφορο. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 52-53 (μηνιαία κατάσταση ποινών, 02-01-1849) και ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 66-68, (01-08-1849).

[861] Παράνομα κατέχει ο κρατούμενος Θ. Πουλής ένα φιαλίδιο με βδέλλες που βρέθηκε στις 9-10-1849 στην κατοχή του. Ο Πουλής ομολόγησε ότι το προμηθεύτηκε στην εξωτερική εργασία. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 75-76 (μηνιαία κατάσταση ποινών, 3-11-1849).

[862] Η εισαγωγή στο Σωφρονιστήριο απαγορευμένων ειδών προκειμένου να τα πουλήσουν λαθραία στους συγκρατούμενούς τους, είναι από τις συνηθέστερες παραβάσεις των υπηρετών. Τιμωρούνται με παύση από τη θέση του υπηρέτη και με 48ωρο εγκλεισμό στην απομόνωση, όπως συνέβη για παράδειγμα στην περίπτωση του υπηρέτη Σπυρίδωνα Κροκίδη, που συνελήφθη την 14-12-1852 με ποσότητα καπνού προς διακίνηση. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο με τίτλο: «Πρόοψις των επιβληθεισών ποινών τοις δεσμίοις κατά τον ήδη λήξαντα μήνα Δεκέμβριον 1852», υπογράφεται στις 10-1-1853.

Βλ. και ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο με τίτλο: «Πρόοψις των επιβληθεισών ποινών τοις δεσμίοις κατά τον ήδη λήξαντα μήνα Δεκέμβριον 1852» –υπογράφεται στις 10-1-1853.

[863] Μέχρι να διοριστεί γυναίκα δεσμοφύλακας στο Σωφρονιστήριο δεν υπήρχε η δυνατότητα σωματικής έρευνας στις γυναίκες συγγενείς, με αποτέλεσμα να εισάγουν διάφορα απαγορευμένα είδη κρύβοντάς τα στα ρούχα τους. Σε αναφορά του ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου Ι. Κοτζίρης, επισημαίνει το πρόβλημα και ζητάει από την Εφορατική Επιτροπή κατά τις ημέρες του Επισκεπτηρίου να παρίσταται η γυναίκα φύλακας που υπηρετεί στο Αστικό Νοσοκομείο, ώστε να κάνει σωματική έρευνα στις γυναίκες επισκέπτριες, ελπίζοντας ότι έτσι, ένα μέρος τουλάχιστον των λαθραίων εισαγωγών, θα σταματήσει.

[864] Τιμωρήθηκε με 24 ώρες εγκάθειρξη. ΕΠΑΡΧΟΣ Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο: «Πρόοψις των πειθαρχικών ποινών επιβληθεισών τοις δεσμίοις κατά τον ήδη λήξαντα μήναν Ιανουάριον 1853».

[865] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 56-57 (μηνιαία κατάσταση ποινών, 1-3-1849) και φφ. 75-76 (3-11-1849).

από τη Ζάκυνθο, στον σάκο του οποίου βρέθηκε, κατά τη συνηθισμένη επιθεώρηση των φυλακών του Οχυρού Γεώργιος από τον Δεσμοφύλακα, ένα φιαλίδιο με αρκετή δόση όπιου. Από την έρευνα που ακολούθησε προέκυψε ότι ο κρατούμενος το προμηθεύτηκε στο επισκεπτήριο από τη σύζυγο του συγκρατούμενού του Γεώργιου Ασσωνίτη[866].

Τυχερά παιχνίδια. Η νομοθεσία του Ιονίου Κράτους απαγορεύει τα τυχερά παιχνίδια, με το σκεπτικό ότι εξαιτίας τους χάνονται περιουσίες, εμποδίζεται η γεωργία και η βιομηχανία και διαταράσσεται η οικογενειακή γαλήνη[867]. Παρ' όλα αυτά, καθ' όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα οι Κερκυραίοι επιδίδονται παράνομα σε αυτά, τόσο εκτός όσο και εντός φυλακών.

Σε όλα τα καταστήματα κράτησης, παρά την απαγόρευση και τις αυστηρές τιμωρίες, οι κρατούμενοι επιδίδονται με πάθος στην χαρτοπαιξία ή στο παιχνίδι «τ' αψήλου»[868]. Χρέη, τοκογλυφία, καβγάδες, βίαιες συμπλοκές είναι τα συνήθη επακόλουθα. Αυτή η κατάσταση περιγράφεται σε καταγγελία του κρατούμενου στις φυλακές Αβράμη Ευστάθιου Λεπενιώτη κατά του συγκρατούμενού του Ιωάννη Κοντοπρία, ο οποίος οργάνωνε τυχερά παιχνίδια: «επειδή πρώτον φέρνει τις τράπουλες και παίζουν οι δυστυχείς φυλακωμένοι και χάνουν τις παράδες τους και πουλούν και τα σκουτιά τους και κάνουν και μπαρούφες εξαιτίας αυτού του κακοποιού ανθρώπου, δεύτερον έχει αργαστήρι και μαζώνει τις ροτζιόνες των φυλακωμένων και τες πουλεί και τρίτον όσα κλεψιμιά γίνονται εις το νούμερο τέσερο όλα από αυτά γίνονται, λοιπόν τον ακουζάρω δια ενάντιον του νόμου και περικαλώ να υπάγει η παρούσα μου όθεν ανήκει δια να πεδευτεί κατά τον νόμον. Ο οποίος έπιασε και καβαλέτα και πατέλας να με εσκοτώσει και με έβριζε την αδελφή μου και την μητέρα μου βρισιές ανυπόφερτες»[869].

---

[866] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 66 (15-09-1828).

[867] «ATTO No 27 DEL I PARLAMENTO (20 Aprile 1820), che vieta i Giuochi d' azzardo. / PREAMBOLO.- Avendo prevaluto in questi Stati da qualche tempo a questa parte un abuso di giuochi che apre la strada al delitto, -ruina le fortune private, -rapisce le braccia all' agricoltura e all' industria –sconvolge la pace domestica delle famiglie; / Art.1 Sono assolutamente proibiti in questi Stati i giuochi d' azzardo d'ogni sorta, in ogni luogo pubblico o privato. / Art. 2 I giuochi di semplice passatempo sono conceduti nelle Case da giuoco, Case e Casini di Società, Bigliardi, Ridotti, e Cabaret la sera, fino a mezza notte».

[868] Τυχερό παιχνίδι που παιζόταν με κέρματα. Ο ένας πετάει το κέρμα ψηλά και ο άλλος ποντάρει χρήματα (στοιχηματίζει) για την πλευρά με την οποία θα προσγειωθεί (κορώνα ή γράμματα).

[869] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 10, φφ. 1-2 (1843).

Τα δημόσια έργα προσφέρουν στους κρατούμενους την ευκαιρία για τυχερά παιχνίδια, ιδίως την ώρα του διαλείμματος για φαγητό. Δεκανέας, που ήταν υπεύθυνος φύλαξης στις εργασίες της Γαρίτσας, αναφέρει στον Μοίραρχο Σερεμέτη: «…εις τας ώρας μία 1 του μεσημερίου ήτουν όλοι οι καταδικασμένοι εις το γεύμα τους και την ίδιαν στιγμήν ασηκώνεται ο φυλακομένος Ιωάννης Ζήχος και Σολομών Μουστάκης, Εβραίος, φυλακομένος και αρχίνησαν να παίζουν τα ψήλου τους οβολούς οι δυο τους. Εξαιτίας αυτονών επήγαν και μερικοί έτεροι φυλακομένοι εις αυτούς και γίνηκε μεγάλη συμμάζωξην, αμέσως κατά την προσταγήν σας τους είπα μίαν και δύο φορές να παύσουν το παιγνίδι και αυτοί δεν ήθελαν να υπακούσουν και έπαιζαν κοινώς…»[870]. Άλλοι πάλι εγκαταλείπουν την εργασία τους, με ό,τι αυτό συνεπάγεται, προκειμένου να επιδοθούν στο παιχνίδι *τ'αψήλου*[871].

Οι κρατούμενοι προκειμένου να ξεφύγουν της προσοχής των φρουρών επιλέγουν συνήθως τις νυκτερινές ώρες για να χαρτοπαίζουν, όπως οι κρατούμενοι στις πολιτικές φυλακές (*detenzione civile*) Roberto Sava Bianchi, Σπυρίδων Φωκάς, Ευστάθιος Ζαφειρόπουλος και Mordacai Belelli, οι οποίοι βρέθηκαν να χαρτοπαίζουν στις 9:00 το βράδυ της 11-03-1849, κατά τη διάρκεια επίσκεψης του Δεσμοφύλακα και του Βοηθού Δεσμοφύλακα[872]. Άλλοι εκμεταλλεύονται κάποια έξοδό τους από τη φυλακή, όπως οι κρατούμενοι στο Οχυρό Αβράμη, Γιάννης Δόικας και Ευστάθιος Λεπενιώτης, στους οποίους είχε ανατεθεί να μεταφέρουν νερό από τη δεξαμενή (*cisterna*) και εκείνοι κρύφτηκαν και έπαιζαν χαρτιά, με τη συνηθισμένη κατάληξη: τσακώθηκαν και πιάστηκαν στα χέρια[873].

Και στην περίπτωση των κρατουμένων στο Οχυρό Γεώργιος του Βίδο, Θεόδωρου Βάτσιου και Διονύσιου Ακτύπη, μια παρτίδα «τ'αψήλου» οδηγεί σε καβγά, με αποτέλεσμα την τιμωρία τους στην απομόνωση[874].

---

[870] Ε.Α., Φ. 680, φ. 36 (15-11-1844).

[871] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 22 (10-06-1828).

[872] Ο Δεσμοφύλακας ζητάει από την Ε.Α. να τιμωρηθούν όπως ορίζεται στο άρθρο 28 της Πράξης 17 του 7ου Κοινοβουλίου: «… per la prima volta alla prigionia solitaria a pane ed acqua, che non potra eccedere i giorni 3, ed in caso di recidiva alla prigionia solitaria come sopra che non potra eccedere i giorni 7, salvo il disposto dell' Articolo 15». Ε.Α., Φ. 1711, υποφ. 1, φφ. 3-4, αναφορά υπ' αρ. 10521/11-03-1849 .

[873] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 1, φ. 4 (13-05-1843), Φυλακές Οχυρού Αβράμη. Το να καταλήγει ένα τυχερό παιχνίδι σε συμπλοκή μεταξύ των παικτών είναι πολύ συνηθισμένο φαινόμενο. Βλ. και Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 3 (12-08-1844).

[874] Ε.Α., Φ. 1587, έγγραφο με ημ/νία 7-4-1828.

Πέραν των καβγάδων, όμως, τα τυχερά παιχνίδια οδηγούν και σε χρέη. Όσοι δεν διαθέτουν χρήματα στοιχηματίζουν τα προσωπικά τους είδη ή τα πουλάνε προκειμένου να εξοφλήσουν το χρέος τους[875]. Ο κρατούμενος στις φυλακές Αβράμη Γιώργος Κονδούζης, για παράδειγμα, πούλησε για 8 όβολα την ζακέτα του, προκειμένου να εξοφλήσει όσα έχασε παίζοντας *τ'αψήλου* με τον συγκρατούμενό του Γιάννη Καποδίστρια[876].

Παράνομες Δοσοληψίες. *Οικονομικές συναλλαγές - Δανεισμός με ενεχυρίαση - Μεταπώληση χορηγούμενων από την κυβέρνηση ειδών (ημεροτρόφιο, ενδύματα, κ.λπ.).* Η νομοθεσία απαγορεύει στους κρατούμενους να έχουν χρήματα εντός της φυλακής[877] και κάθε είδους οικονομικές συναλλαγές μεταξύ κρατουμένων, όπως ο δανεισμός με ενέχυρο προσωπικά είδη και αντικείμενα. Όμως, επειδή οι κρατούμενοι έχουν ανάγκη τα χρήματα (για να παίξουν τυχερά παιχνίδια, να αγοράσουν κρασί ή καπνό ή να ξεπληρώσουν τα χρέη από δανεισμό), οι παράνομες δοσοληψίες είναι μέρος της καθημερινότητας στις φυλακές της Κέρκυρας.

Τα περιστατικά βίας για οφειλές δανειοληπτών ή παρακράτηση ενεχύρου εκ μέρους του δανειστή, είναι πολύ συχνά. Για παράδειγμα, οι κρατούμενοι στη φυλακή Νο 4 του Οχυρού Αβράμη, Ιωάννης Κοντοπρίας και Ιωάννης Καποδίστριας πιάστηκαν στα χέρια και ο πρώτος απείλησε να κτυπήσει τον δεύτερο με ένα μπαστούνι, επειδή ο Καποδίστριας, μετά την είσπραξη της εξόφλησης του δανείου, αρνήθηκε να επιστρέψει τα αντικείμενα που του είχε δώσει ως ενέχυρο ο Κοντοπρίας για να τον δανείσει[878].

Χρηματική διαφορά αξίας 3 όβολων και η αθέτηση υπόσχεσης για παράνομη εισαγωγή τράπουλας στη φυλακή του Οχυρού Αβράμη, οδηγεί τον κρατούμενο Valentino Zachetti να κτυπήσει, την ώρα του προαυλισμού, τον Εβραίο συγκρατούμενό του Σολομών Μουστάκη, με ένα κομμάτι ξύλο που αφαίρεσε από το

---

[875] Για παράδειγμα κρατούμενος τιμωρείται με εγκλεισμό 4 ημερών με ψωμί και νερό, επειδή έπαιζε τυχερά παιχνίδια και επειδή δεν είχε χρήματα έπαιξε τα ρούχα που φορούσε. Ε.Α., Φ. 1587, φ. 33, (23-07-1828) και Ε.Α., Φ. 1587, φ. 29, (24-06-1828).

[876] Όταν ο υποδεσμοφύλακας τους κάνει παρατήρηση, ο Καποδίστριας του απαντά με μεγάλη αυθάδεια ότι δεν τον «στοχάζεται δια τίποτε» και ότι τον έχει «απέξω από τον κώλο» και ότι θα παίζει όποτε θέλει. Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 8, φ. 27 (22-09-1843).

[877] Αν κατά τον εισαγωγικό έλεγχο του κρατουμένου βρεθούν επάνω του χρήματα, ο Δ/ντής τα μετράει παρουσία του, σημειώνει το ποσό σε ειδικό κατάστιχο και παραδίδει τα χρήματα στο άτομο που θα του υποδείξει ο κρατούμενος. ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 106.

[878] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 4, φ. 1 (01-02-1843), Φυλακές Αβράμη.

κρεβάτι του[879]. Την ίδια αντίδραση είχε και ο κρατούμενος στις φυλακές αρ. 4 του Οχυρού Αβράμη για δικαστικά χρέη Ιωάννης Κοντοπρίας στον οποίο ο συγκρατούμενός του Αναστάσιος Σαλβάνος χρωστούσε «λίγα όβολα». Ο Κοντοπρίας έβγαλε μία τάβλα από το κρεβάτι του και τον κτύπησε στο κεφάλι, προκαλώντας του τραύματα, ευτυχώς χωρίς κίνδυνο για τη ζωή του[880].

Τα είδη ένδυσης, υπόδησης και ιματισμού που χορηγεί το κράτος γίνονται πολύ συχνά αντικείμενο πώλησης. Μεγαλύτερη ζήτηση έχουν τα πουκάμισα, οι φανέλες, οι ζακέτες[881] και τα παπούτσια[882]. Αντικείμενο πώλησης είναι εν δυνάμει, οτιδήποτε υπάρχει μέσα στα κελιά, όπως κομμάτια από τη στρωμνή[883], έτσι, ακόμη και η μεταφορά άχυρου από το στρώμα στο μαξιλάρι[884] αποτελεί κολάσιμο παράπτωμα[885].

Παράνομες δοσοληψίες και κάθε είδους συναλλαγές γίνονταν και μεταξύ κρατουμένων και φυλάκων ή φρουρών. Στο Βίδο, για παράδειγμα, οι δοσοληψίες μεταξύ των Άγγλων στρατιωτών (*militari della Guardia delle Prigioni nel Forte Giorgio*) και των κρατουμένων ήταν πολύ συχνό φαινόμενο. Τα συνήθη είδη

---

[879] Ε.Α., Φ. 2, υποφ. 6, φ. 2 (08-06-1846), Φυλακές Αβράμη.

[880] Ε.Α., Φ. 680, φφ. 33-35 (20-10-1844), Φυλακές Αβράμη.

[881] Ο κρατούμενος Ι. Καγγελάρης πούλησε σε συγκρατούμενό του μία φανέλα για μισό σελίνι. Ε.Α., Φ. 680, φφ. 17-18, 10-06-1844 (Οχυρό Αβράμη).

ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 94-96 (μηνιαία κατάσταση ποινών, 17-12-1850).

[882] Ο κρατούμενος Ι. Μοτσέντε δεν φοράει τα καινούργια παπούτσια που του χορηγήθηκαν από την πολιτεία, επειδή θέλει να τα πουλήσει. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 66-68 (μηνιαία κατάσταση ποινών, 01-08-1849).

[883] Ο κρατούμενος στο Σωφρονιστήριο Ν. Ρούσινος, βρέθηκε να έχει επάνω του την ώρα που έβγαινε από τις φυλακές για να εργαστεί ένα κομμάτι ύφασμα από το αχυρόστρωμα (*paglericcio*) του κρεβατιού του. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 66-68 (μηνιαία κατάσταση ποινών, 01-08-1849).

[884] Ο κρατούμενος Αντώνιος Λουκάς τιμωρήθηκε με διήμερη εγκάθειρξη επειδή έβγαλε το άχυρο από το προσκέφαλο του κρεβατιού του και το έβαλε στο αχυρόστρωμα. ΕΠΑΡΧΟΣ Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο με τίτλο: «Πρόοψις των επιβλειθησών ποινών και αποδοθεισών ανταμοιβών τοις δεσμίοις κατά τον λήξαντα μήναν Φεβρουάριον 1853».

[885] Η καταστροφή μίας κουβέρτας τιμωρείται με 5 μέρες εγκλεισμό στην απομόνωση και την υποχρέωση αποζημίωσης. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 54-55 (μηνιαία κατάσταση ποινών, 1-2-1849).

Ο κρατούμενος Κων/νος Φιοραβάντε αφαίρεσε ένα κομμάτι από την μάλλινη κουβέρτα του και έφτιαξε με αυτό μία περικνημίδα. Επιπλέον, στο κελί του βρέθηκαν «διάφορα βιβλιάρια καταγεγραμμένα υπ' αυτού με τραγούδια ερωτικά». Η τιμωρία του και για τα δύο παραπτώματα ήταν 5 ημέρες σε σκοτεινό κελί (*αφώτου οικίσκου*) με μόνο ψωμί και νερό. ΕΠΑΡΧΟΣ Φ. 29, υποφ. 1, «Πρόοψις των επιβλειθησών ποινών και αποδοθεισών ανταμοιβών τοις δεσμίοις κατά τον λήξαντα μήναν Φεβρουάριον 1853». Ημ/νία παράβασης 10-2-1853.

Το παράπτωμα του κρατούμενου Σπ. Κόρνη ήταν ότι κατασκεύασε ένα μαντήλι χρησιμοποιώντας ένα κομμάτι βαμβακερού υφάσματος που έκοψε από τον υποχιτώνα του (24-2-1853). ΕΠΑΡΧΟΣ Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο με τίτλο: *Πρόοψις των επιβλειθησών ποινών και αποδοθεισών ανταμοιβών τοις δεσμίοις κατά τον λήξαντα μήναν Φεβρουάριον 1853.*

συναλλαγής μεταξύ φυλακισμένων και στρατιωτών είναι το κρασί, τα τρόφιμα και τα ενδύματα. Οι κρατούμενοι προμηθεύονται κρασί από τις οικογένειές τους και το πωλούν στους στρατιώτες της αγγλικής φρουράς (οι οποίοι απαγορεύεται να πίνουν κρασί[886]) και εκείνοι τους προμηθεύουν με ενδύματα (υποκάμισα ή γιλέκα)[887]. Η δοσοληψία γίνεται με χρήματα ή με ανταλλαγή προϊόντων: για παράδειγμα, ο κρατούμενος Mattive Lauro από τη Μάλτα ανταλλάσσει το ψωμί του με το μπισκότο ενός στρατιώτη της φρουράς[888].

Κλοπές. Ένα από τα συχνότερα απαντώμενα αδικήματα εντός των φυλακών είναι οι κλοπές διαφόρων ειδών, ευτελούς ή και μεγαλύτερης αξίας, που ανήκουν σε συγκρατούμενο. Πρώτο στη λίστα των κλοπών είναι το φαγητό και ακολουθούν τα είδη ιματισμού και ένδυσης.

Η κλοπή φαγητού μεταξύ συγκρατουμένων αποτελεί καθημερινότητα σε όλες τις φυλακές της πόλης[889], αλλά και του Βίδο. Η τροφή είναι πάντα λιγοστή, έτσι συχνά οι κρατούμενοι κλέβουν την μερίδα φαγητού συγκρατουμένων τους, ή το ψωμί ή το κρασί τους[890] ή τα τρόφιμα που τους προμηθεύουν οι συγγενείς τους. Αναφέρουμε την περίπτωση φυλακισμένου στο Οχυρό Αβράμη ο οποίος, την ώρα της εργασίας στη Γαρίτσα, έκλεψε από συγκρατούμενό του το ψωμί και λακέρδα που ήταν η μερίδα του[891] και την περίπτωση του κρατούμενου στο Βίδο Σπυρίδωνος Γουλιελμή, που έκλεψε από τον σάκο συγκρατουμένου του λίγη φάβα και έναν ξερό μπακαλιάρο (*bacalao secco*)[892].

Τα θύματα κλοπής αντιδρούν συνήθως βίαια, όπως ο Νικόλαος Κοκκίνης, κρατούμενος στις Επανορθωτικές Φυλακές της πόλης, που κτύπησε τον συγκρατούμενό του Αναστάσιο Αργαλιά στο κεφάλι με ένα μπουκάλι, επειδή του πήρε από το πιάτο λίγες ελιές.

---

[886] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 1 (02-04-1828), φ. 19 (28-05-1828), φ. 22 (10-06-1828), φ. 62 (01-09-1828), φ. 62 (01-09-1828), φ. 73 (22-10-1828), φ. 76 (21-10-1828).

[887] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 3 (10-4-1828), φ. 19 (28-05-1828).

[888] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 68 (17-09-1828).

[889] Η τιμωρία του ορίζεται από την Δ/νση της Ε.Α. και είναι εγκλεισμός στην απομόνωση για 3 μέρες με ψωμί και νερό. Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 8, φφ. 15-17 (18-08-1843).

[890] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 63 (05-09-1828).

[891] Ε.Α., Φ. 680, φ. 31 (09-10-1844), αναφορά του υπεύθυνου αστυφύλακα.

[892] Ε.Α., Φ. 813, ανακριτική απόφαση, με ημ/νία 9 Μαρτίου 1829.

Οι κλοπές ειδών ένδυσης ή άλλων προσωπικών αντικειμένων είναι, επίσης, συχνές μεταξύ συγκρατουμένων. Ο κρατούμενος στις «παλαιές φυλακές» Ιωάννης Χαλικιάς έκλεψε ένα ζευγάρι παπούτσια από τον συγκρατούμενό του[893]. Ο φυλακισμένος στον δεύτερο όροφο των «παλαιών δωματίων» Φίλιππος Μωραΐτης καταγγέλλει τον συγκρατούμενό του Βασίλειο Καρύδη ότι του έκλεψε 3 ασημένια κουμπιά[894]. Πέντε ασημένια κουμπιά κλέβουν από δύο κρατούμενους στη φυλακή αρ. 4 των Φυλακών Αβράμη[895]. Στις ίδιες φυλακές κρατούμενος ανακάλυψε ότι την ώρα που προαυλιζόταν του έκλεψαν από την τσέπη το πορτοφόλι του που περιείχε 1 τάλαρο και 50 όβολα[896]. Ο κρατούμενος Δαβερώνας δεν κλέβει συγκρατούμενο αλλά το… κτήριο: προσπάθησε να αφαιρέσει το σίδερο από το παράθυρο της φυλακής και τον μόλυβδο από δύο άλλα παράθυρα, για να πουλήσει τα μέταλλα[897].

Στο Βίδο κλέβουν, κυρίως, πουκάμισα από τα ρούχα της μπουγάδας, προκειμένου είτε να αντικαταστήσουν τα δικά τους φθαρμένα πουκάμισα[898] είτε να τα πουλήσουν[899]. Η συνύπαρξη με Άγγλους στρατιώτες προσφέρει στους πιο «τολμηρούς» κρατούμενους του Βίδο μεγαλύτερο εύρος αντικειμένων προς κλοπή, όπως για παράδειγμα το μαχαίρι ενός στρατιώτη[900] ή το λάδι από τις λάμπες άλλου τμήματος των φυλακών[901].

Ο χώρος εργασίας προσφέρει στους κρατούμενους των φυλακών της πόλης ευκαιρία για κλοπή κάποιων ειδών στα οποία δεν έχουν πρόσβαση εντός της φυλακής και συνήθως τα μεταπωλούν σε άλλους κρατούμενους. Ο κρατούμενος στις φυλακές της πόλης Δόικας, που εργαζόταν στα Ναυπηγεία (*Arsenale*) του Μαντουκιού, έκλεψε κομμάτια ξύλων και τα μετέφερε στις φυλακές όπου σε συνεννόηση με τον κρατούμενο-υπηρέτη Σολομών Μπελέλη επρόκειτο να τα πουλήσουν σε άλλους κρατούμενους[902].

---

[893] Ε.Α., Φ. 752, υποφ. 1, φ. 2 (06-08-1855).

[894] Ε.Α., Φ. 646, υποφ. 8, φ. 3 (02-08-1853).

[895] Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 25 (06-07-1845).

[896] Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 38 (29-9-1846).

[897] Ε.Α., Φ. 646, υποφ. 6, φ. 3 (20-06-1853).

[898] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 10 (11-05-1828).

[899] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 45 (21-07-1828).

[900] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 7 (24-04-1828).

[901] Ε.Α. Φ. 1587, φ. 75 (20-10-1828).

[902] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 1, έγγραφο 10423/9-9-1848.

Στο Σωφρονιστήριο οι κρατούμενοι δεν έχουν πρόσβαση στα υπάρχοντα των συγκρατουμένων τους, επειδή διαμένουν σε χωριστά κελιά. Όμως, έχουν πρόσβαση σε πρώτες ύλες και στα προϊόντα που παράγονται στα εργαστήρια του καταστήματος, από τα οποία και κλέβουν ό,τι μπορέσουν, ιδίως από το Εργαστήριο Κηπουρικής, καθώς εκεί έχουν πρόσβαση σε είδη κηπουρικής (πατάτες, καλαμπόκι κ.λπ.) τα οποία δίνουν σε συγγενείς τους. Αναφέρουμε για παράδειγμα την περίπτωση κρατούμενου που προσπαθεί να βγάλει κρυφά εκτός φυλακών (τυλιγμένο σε ένα ύφασμα) μικρή ποσότητα από το φυτό ραβέντι (*rabarbaro*)[903] και του κρατούμενου Γ. Μωραΐτη που κλέβει πατάτες και καλαμπόκια για να τα δώσει σε συγγενή του[904].

Σε κλοπές καταφεύγουν και οι «υπηρέτες» του Σωφρονιστηρίου, οι οποίοι μάλιστα έχουν πρόσβαση σε περισσότερα είδη. Αναφέρουμε, για παράδειγμα, την περίπτωση του υπηρέτη Σπύρου Θωμά, ο οποίος έκλεψε 3 πίντες λάδι από τις λάμπες λαδιού και τις έκρυψε κάτω από μια σκάλα[905].

<u>Ύβρεις, βλασφημίες, αψιμαχίες και βίαιες συμπλοκές μεταξύ συγκρατουμένων</u>. Οι παράνομες συναλλαγές, τα τυχερά παιχνίδια και η κατανάλωση αλκοόλ είναι από τις συνηθέστερες αιτίας που οδηγούν τους κρατούμενους σε λεκτικές αντιπαραθέσεις ή βίαιες συμπλοκές. Η κοινή κράτηση στο ίδιο κελί καταδίκων διαφορετικών βαθμίδων, που ισχύει κατά κανόνα στις φυλακές της πόλης, δημιουργεί αιτίες για διενέξεις, όπως, άλλωστε, ακόμη και η ελάχιστη επικοινωνία των κρατουμένων στο Σωφρονιστήριο κατά τη διάρκεια της εργασίας ή του προαυλισμού.

Κάποιοι φυλακισμένοι επιθυμούν να βρουν λύση με τη διαμεσολάβηση της δικαιοσύνης, δηλαδή υποβάλλοντας καταγγελία κατά του συγκρατουμένου με τον οποίο έχουν πρόβλημα[906]. Η πλειοψηφία, όμως, των κρατουμένων λύνει μόνη τις

---

[903] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 71-72, (μηνιαία κατάσταση ποινών, 3-9-1849).

[904] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 73-74 (μηνιαία κατάσταση ποινών, 2-10-1849).

[905] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 90-91, (μηνιαία κατάσταση ποινών, 1-10-1850).

[906] Σε αυτή την κατηγορία ανήκει ο κρατούμενος Αναστάσιος Βραχλιώτης, ο οποίος υπέβαλε καταγγελία στον Γενικό Δ/ντή της Ε.Α. κατά του συγκρατούμενού του Αντώνιου Γκερέκου. Ο Βραχλιώτης ισχυρίζεται ότι έδωσε στον Γκερέκο 1,5 τάλαρο για να το δώσει στην οικογένειά του, εκείνος όμως το κράτησε για τον εαυτό του: «Ευγενέστατε Κύριε Κύριε δεριτόρ γκενεράλ της εκτελεστικής αστυνομίας κοριφούς –τας 13 αυγούστου 1843 ε.π. Ο δυστυχής φυλακωμένος αναστάσιος βραχλιώτης προστρέχω εναντίον του Αντωνίου Γκερέκου ποτέ Ιωάννου από προάστιον Κοντόκαλι δια την κατεργαρίαν την οποίαν έπραξε εναντίον εις εμέ να του δώσω ο δυστυχής τάλαρο ενάμιση δια να το δώσει εις την φαμιλίαν μου και αυθός δεν έδωσε τίποτις και δια όσες φορές τον έκραξα να μου δώσει τις παράδες μου και καμίαν απόκρισιν δεν μου δίνει και με γέλασε ως μωρόν παιδί να ήμουν. Δια τούτο τον ακουζάρω δια τρούφα και να υπάγει η παρούσα μου αναφορά όθεν

διαφορές της. Σε καθημερινή βάση οι Δεσμοφύλακες αναφέρουν στην Εκτελεστική Αστυνομία περιστατικά αψιμαχιών μεταξύ κρατουμένων που, όπως σημειώνουν, γίνονται «χωρίς λόγο» ή για ασήμαντη αφορμή. Οι εκρήξεις θυμού εκδηλώνονται είτε λεκτικά, με εξαπόλυση ύβρεων, είτε με σωματική επίθεση, με γροθιές και κλωτσιές ή με αιχμηρά αντικείμενα, εργαλεία, πέτρες, ξύλα, μπαστούνια, μπουκάλια ή κομμάτια από μαχαίρια.

Ένα πείραγμα, μια κλοπή (φαγητού, σκευών φαγητού, παπουτσιών, πουκαμίσων[907]), οι οικονομικές δοσοληψίες (παράνομος δανεισμός) και τα τυχερά παιχνίδια μπορεί να είναι αιτία συμπλοκής. Μπορεί να είναι, όμως, και η τιμωρία ενός «καταδότη», εκείνου δηλαδή που κατήγγειλε στον διευθυντή μία παραβατική ενέργεια, ή την προετοιμασία της (π.χ. μιας απόδρασης).

Η κλοπή ειδών οδηγεί σε βία τον κρατούμενο στις φυλακές αρ. 4 του Οχυρού Αβράμη Νικολό Πρωτοψάλτη, ο οποίος έριξε γροθιά στο πρόσωπο του συγκρατούμενού του Ιωάννη Σπινολογγίτη επειδή του έκλεψε το ψωμί του[908]. Ένας άλλος κρατούμενος, ο Γιάννης Μαρτίνης ρωτάει τον συγκρατούμενό του Δημήτριο Χυτήρη αν είδε τα παπούτσια που είχε αφήσει κάτω από το κρεβάτι του, ο Χυτήρης τον διαολοστέλνει και επακολουθούν ύβρεις και συμπλοκή[909].

Η ώρα του προαυλισμού, όπου στην κοινή αυλή βρίσκονται κρατούμενοι όλων των ποινικών βαθμίδων, προσφέρεται για εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών. Ο κρατούμενος Πάνος Μεταλληνός κτυπάει με γροθιά τον συγκρατούμενό του Σταμάτη Μαυροειδή ενώ βρίσκονταν στο προαύλιο των Φυλακών[910]. Ο κρατούμενος Σπυρίδων Κουρής-Κυπριώτης κατά τη διάρκεια του προαυλισμού -«χωρίς λόγο»,

---

ανήκει κατά τον νόμον και δια την εκπλήρωσίν της περικαλώ να μην απορριφθεί η ζήτησή μου μένω με τον προσκινητόν σέβας προσμένω την αξίαν σου απόκρισιν εποίησα την μπαρούσαν εγώ αναστάσιος βραχλιώτης» (στη μεταγραφή του κειμένου διορθώσαμε την ορθογραφία όσων λέξεων δυσχέραιναν την κατανόηση του περιεχομένου). Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 7, φ. 2 (13-08-1843).

[907] Ο υπόδικος Γεώργιος Δαβερώνας, παίρνει την «πίντα» του υπόδικου Αντώνιου Λατούγα για να πιει νερό και όταν ο Λατούγας την ζητάει πίσω ο Δαβερώνας τον βρίζει και τον γρονθοκοπεί. Ε.Α., Φ. 646, υποφ. 8, φφ. 1-2 (01-08-1853), αναφορά από φυλακές πόλης.

[908] Ε.Α., Φ. 680, φ. 13 (30-05-1844). Φυλακές Οχυρού Αβράμη.

[909] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 5, φφ. 6-7 (09-10-1843). Φυλακές Οχυρού Αβράμη.

[910] Ε.Α., Φ. 1618, υποφ. 2, φ. 9, έγγραφο με ημ/νία 23-06-1835, αναφορά δεσμοφύλακα Αγιοβλασίτη (φυλακές πόλης).

όπως σημειώνεται στην αναφορά- κτυπάει τον συγκρατούμενό του Γιώργο Βραχνό και στη συνέχεια καβγαδίζει με τον κρατούμενο Νικόλαο Κληρονόμο[911].

Κάποιες επιθέσεις γίνονται με συντονισμένες ενέργειες δύο ή περισσοτέρων κρατουμένων, όπως στην περίπτωση των Νικόλαου Ανθούση και Γιώργου Κοθώνη οι οποίοι επιτίθενται κατά του Αντώνιου Λομποτίσση και τον κτυπούν ο ένας με μπαστούνι και ο άλλος με άδειο γυάλινο μπουκάλι[912] ή των τριών κρατουμένων που για άγνωστη αιτία επιτίθενται εναντίον κρατούμενου που ξεκουραζόταν στο κελί του, τον σηκώνουν από τα πόδια και τον κτυπούν στο πρόσωπο[913].

Αρκετοί είναι οι κρατούμενοι που καταγγέλλονται ως μόνιμα «κακότροποι» από συγκρατουμένους τους, οι οποίοι και αιτούνται από την Ε.Α. τη μεταφορά τους σε άλλο χώρο κράτησης. Αναφέρουμε το παράδειγμα του κρατούμενου στο Οχυρό Αβράμη Ευστάθιου Λεπενιώτη, τη μεταφορά του οποίου ζητούν έξι συγκρατούμενοι του, διότι τους υβρίζει και τους προσβάλλει συνεχώς, τσακώνεται με τους δεσμοφύλακες και πιστεύουν ότι αν δεν φύγει θα δημιουργηθεί μεγάλο πρόβλημα[914].

Ο κρατούμενος στις Παλιές Φυλακές για δικαστικά χρέη Γιώργος Τζάνης βλαστημάει και βρίζει τα θεία συνεχώς, ενοχλώντας τον συγκρατούμενό του που αιτείται τη μεταφορά του Τζάνη σε άλλο κελί. Ο Τζάνης διαμαρτύρεται, λέγοντας: «το φονιά να βγάλης και όχι εμένανε οπού είμαι για χρέη», αλλά ο Δεσμοφύλακας αποφασίζει να μεταφέρει τον Τζάνη στις Νέες Φυλακές. Τον μετακινεί προσωρινά σε μία αποθήκη κάτω από τα γραφεία της Ε.Α. και όταν ο Κάπο-Πόστο και ένας

[911] Ε.Α., Φ. 646, υποφ. 4, φφ. 1-2 (ημ/νία: 06-04-1853). Ο Δεσμοφύλακας -μέχρι να αποφασίσει η Ε.Α. την τιμωρία τους- διατάσσει τον εγκλεισμό τους στην απομόνωση «εις την φυλακήν αρ. 4 (Κασούνι)».

[912] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 63 (05-09-1828).

[913] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 39 (10-07-1828).

[914] «Εκλαμπρότατε Κύριε Κύριε ισπετόρ γκενεράλ / της εκτελεστικής αστυνομίας –1843 ιουνίου 25 επ/ σας ειδοποιούμε και παραπονούμε ότι φυλακομένη οπού βρισκόμαστε εις τες φυλακάς του αβραμίου ανταμός με το στάθη λεπενιοτη οπού δεν ημπορούμε βεβια δια να ηποφέρομε άλο από αυτόν τον ανθροπον επιδη και να ήνε ένας κακοπιος άνθροπος οπίος δεν ηνε σημια της όρας οπου να μη μας εβρίση οπού να μη μας εταράξη και να μιν εβρι μπαρούφα με όλους τους φιλακομένους και ακόμη και με τους δεσμοφίλακας ληπόν δια πλέον βεβεο διότη ξαναροτάτε και το δεσμοφύλακα δια να λάβετε την αλίθιαν ταύτη και σας το δίνομε σε ηδιση με το βαρίτατον σέβας και περικαλούμε την εκλαμπρότητά σας δια να χορίσετε αυτόν τον άνθροπον από μερίας δια να ισηχάσομε και δια να λίψομε από μεγάλο μπελιά και περικαλούμε ότι να γένη … το ημέτερον και δια βεβεότης της αλίθιας ηπογράφομε ηδιοχιρό μας ότη ηξεβρομε γράμματα.» Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 6, φ. 1 (25-06-1843).

χωροφύλακας πηγαίνουν για να τον οδηγήσουν στη νέα του θέση, εκείνος αντιστέκεται, χτυπάει την πόρτα, τους βρίζει και τους επιτίθεται[915].

Άλλοι κρατούμενοι αιτούνται τη δική τους μεταφορά σε διαφορετικό χώρο κράτησης προκειμένου να αποφύγουν τη συστηματική παρενόχλησή τους από συγκρατούμενούς τους, όπως στην περίπτωση του κρατούμενου στις φυλακές Αβράμη Γιώργου Πρίφτη, ο οποίος παρακαλεί να εκτίσει το υπόλοιπο της ποινής του (30 ημέρες) στις φυλακές της πόλης, υποσχόμενος μάλιστα ότι θα καλύψει ο ίδιος τα έξοδα διατροφής του. Ο λόγος είναι ότι επειδή παρενοχλείται συστηματικά από τους συγκρατούμενούς του αδελφούς Σάββα, φοβάται ότι θα αναγκαστεί να αντιδράσει στις προκλήσεις τους και αυτό θα του κοστίσει προσθήκη χρόνου στην ποινή του[916].

Η κοροϊδία και οι προσβολές οδηγούν αναπόφευκτα σε βία, όπως στην περίπτωση των δύο κρατουμένων στο Οχυρό Αβράμη Θεόδωρου Αλιφιεράκη και Vincenzo Marchiese: ο Αλιφιεράκης κοροϊδεύει τον Marchiese την ώρα που εκείνος τραγουδάει, ο Marchiese τον βρίζει, εκείνος το ανταποδίδει και καταλήγουν να πιαστούν στα χέρια. Ο Δ/ντής των φυλακών μεταφέρει τον ένα από τους δύο σε άλλο χώρο κράτησης για να αποφύγει τη συνέχιση του τσακωμού[917].

Η ομαδική κράτηση δίνει την ευκαιρία σε κάποιους να «αστειευτούν» ταλαιπωρώντας τους άλλους. Στις Παλιές Φυλακές συνηθιζόταν, για παράδειγμα, να τοποθετούν αναμμένα φυτίλια ή χαρτιά ανάμεσα στα δάκτυλα των κοιμώμενων συγκρατούμενων[918]. Ο υπόδικος Αντώνιος Μαρκέζης καταγγέλλει ότι οι συγκρατούμενοί του, επίσης υπόδικοι, Σπυρίδων Γκιόκας, Νικόλαος Βραδής και Βασίλερος Παυλογιάννης, «ταράττουσιν εν καιρώ νυκτός την ησυχίαν των δεσμωτηρίων, ανάπτοντες θρυαλλίδας και θέτοντες αυτάς ούτως αναμμένας εις τους δακτύλους των ποδών των κοιμωμένων δεσμίων και ο βάρβαρος ούτος αστεϊσμός προξενεί εις τους δυστυχείς μεγάλον πόνον και ενίοτε και πληγάς»[919].

Θα περίμενε κανείς ότι στο Σωφρονιστήριο, λόγω της μονήρους κράτησης, του κανόνα της σιωπής και της απαγόρευσης κάθε είδους επικοινωνίας, τα περιστατικά

[915] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 3, φφ. 2-4 (17-03-1843).

[916] Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 8 (10-09-1844), Φυλακές Οχυρού Αβράμη.

[917] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 1 , φ. 3 (13-05-1843), Φυλακές Οχυρού Αβράμη.

[918] Ε.Α., Φ. 646, υποφ. 8, φ. 3 (02-08-1853).

[919] Ε.Α., Φ. 646, υποφ. 7, φφ. 1-2 (27-07-1853).

ύβρεων ή βίας μεταξύ κρατουμένων θα ήταν ελάχιστα. Αντίθετα, οι αντιπαραθέσεις μεταξύ κρατουμένων είναι καθημερινές, είτε με τη μορφή λεκτικών προσβολών κατά την ώρα του προαυλισμού ή της εξωτερικής εργασίας[920], είτε βίαιων συμπλοκών[921]. Οι τελευταίες διαπράττονται από βαρυποινίτες ή ισοβίτες καταδίκους, οι οποίοι δεν λειτουργούν μόνο εν βρασμώ ψυχής, αλλά συχνά προσχεδιάζουν την επίθεσή τους και χρησιμοποιούν αυτοσχέδια όπλα και αιχμηρά αντικείμενα, έχοντας ως στόχο τον σοβαρό τραυματισμό ή και το θάνατο του θύματος. Μάλιστα, δεν είναι σπάνιες οι καταγγελίες για συνέργεια υπαλλήλων της φυλακής στο σχεδιασμό τέτοιων επιθέσεων.

Οι βαρυποινίτες κατάδικοι στο Σωφρονιστήριο συχνά αποδεικνύονται αδίστακτοι. Ο κρατούμενος Διονύσιος Βαρθάλης, για παράδειγμα, χρησιμοποίησε ως δικαιολογία την ανάγκη του να επισκεφθεί την τουαλέτα (*αναγκαίον*) και όρμησε στο «σκοτεινό κελί» όπου βρισκόταν τιμωρημένος ο κρατούμενος Στ. Κωσταλάς, την πόρτα του οποίου είχε μόλις ανοίξει ο φύλακας για να καθαρίσει («κάμει την πάστρα»). Ο Βαρθάλης κτύπησε τον Κωσταλά στον κρόταφο με ένα τροχισμένο ξύλινο κουτάλι.[922]

Ο Μπαλάσκας, φύλακας της (Α) ακτίνας, καταγγέλλει στον Δ/ντή Κοτζίρη ότι οι κρατούμενοι Δημήτριος Καρλής (κατάδικος σε 20 έτη δημόσια έργα για βίαιες ένοπλες κλοπές και σωματικές βλάβες), Κωνσταντίνος Κουσουνής (κατάδικος σε 17 έτη δημόσια έργα για βίαιες ένοπλες κλοπές και σωματικές βλάβες), Στέφανος Παγκράτης (κατάδικος σε 17 έτη δημόσια έργα για βίαιες ένοπλες κλοπές και σωματικές βλάβες) και Δημήτριος Αρτινός (κατάδικος για ανθρωποκτονία), σχεδιάζουν να σκοτώσουν τον Αντώνιο Λουκά, επειδή είχε κάνει κάποιες αποκαλύψεις για αυτούς στον Δ/ντή. Ο φύλακας τους άκουσε να λένε ότι για ένα και δύο άτομα παιδεύονται όλοι οι υπόλοιποι, επειδή ο Λουκάς πήγε στο «Αρχείον» και

[920] Για παράδειγμα, ο κρατούμενος Σπύρος Μπετόν πετάει αμμοκονίαμα («μάλτα») στον Δήμο Λεπενιώτη. Η ποινή που του επιβάλλεται είναι 3 μέρες στην απομόνωση, με ψωμί και νερό. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 1, έγγραφο 226/6-9-1848.

[921] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 58-60 (μηνιαία κατάσταση ποινών 3-4-1849) και φφ. 83-84.

[922] Ο Βαρθάλης «πιενάμενος εις το αναγκαίον δια να κατουρήσει και άμα βλέποντας τον ρηθή Κωσταλά όρμισε κατεπάνω του με θυμόν και εκτύπουνε αυτόν εις την κεφαλήν του. Εγώ δια χρέος μου εμβήκα εις την μέσην δια να τους χωρίσω και τους έκβαλα έξω εις το πασαλίτζο έως τους έβλεπαν εκείνοι οίτινες ήτο έξωθεν της ακτίνος μου οπού εκτυπούντο ο Κωσταλάς ομού με τον Βαρθάλην». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 26, αναφορά φύλακα με ημ/νία 18-05-1852. Ο Βαρθάλης τιμωρήθηκε με εγκλεισμό για 5 ημέρες στο σκοτεινό κελί, αλυσοδεμένος, με μόνο ψωμί και νερό και για άλλες 20 ημέρες σε κανονικό κελί. Ο φύλακας Κ. Βλάχος θεωρήθηκε υπεύθυνος για την μη αποτροπή του περιστατικού και τιμωρήθηκε με στέρηση μισθού 2 ημερών.

φανέρωσε ότι 10 κρατούμενοι είναι καλοί και οι υπόλοιποι είναι ανήσυχοι. Είπαν μετά ότι «ως να περάσουν 10 ημέρες αν δεν τον μετακομίσουν από εδώ θα τον σκοτώσουν και μακάρι ας τους φουρκίσουν ευθύς»[923].

Ο χώρος εργασίας προσφέρει στους κρατούμενους υλικά που χρησιμοποιούν εναντίον του αντιπάλου, σε περίπτωση καβγά. Στο Βίδο οι κρατούμενοι εκτοξεύουν πέτρες εναντίον συγκρατούμενων τους[924] όπως ο Γιάννης Κοντουράτος που έριξε μία πέτρα στον συγκρατούμενό του Δημήτρη Χωματά, θέτοντας σε κίνδυνο και τον στρατιώτη Τζον Γουίλλιαμς που τους επιτηρούσε και ευτυχώς πρόλαβε να τραβηχτεί και να αποφύγει το κτύπημα. Στα δημόσια έργα της Γαρίτσας ο Κίτσος Δόσης πετάει μία πέτρα στον συγκρατούμενό του Σταμάτη Κασίμη, ο οποίος μη γνωρίζοντας ποιος του την πέταξε, σηκώνει μία μεγάλη πέτρα και την πετάει στον κρατούμενο Τζόρτζη Μάντιλα και ακολουθεί συμπλοκή μεταξύ τους.[925]

Άλλοι επιλέγουν να χρησιμοποιήσουν εργαλεία της δουλειάς για να κτυπήσουν συγκρατούμενο, όπως ο 33χρονος Σπύρος Μπάστας (από Ζάκυνθο) που κτύπησε με εργαλείο στο κεφάλι τον, μόλις 14χρονο, κρατούμενο Μπατίστα Φραντσεσκάτι (από Κεφαλονιά), ευτυχώς χωρίς να τον πληγώσει σοβαρά[926], ή ο Δημήτρης Παπικινός που κτύπησε στην κοιλιά με μία τσουγκράνα τον Ιταλό συγκρατούμενό του Michelle Arandovani.[927]

Βίαιη και η αντίδραση του, επίσης εργαζόμενου στη Γαρίτσα, Ευστάθιου Λεπενιώτη, ο οποίος μόλις του σερβιρίστηκε το μεσημεριανό φαγητό (*μανέστρα*) το πέταξε στην πλάτη του «παραστάτη» κρατούμενου Σταμάτη Γραμμένου. Όταν ο Γραμμένος τον ρώτησε γιατί το έκανε, ο Λεπενιώτης έσκυψε στο χώμα, σήκωσε ένα σφυρί και επιχείρησε να τον κτυπήσει με αυτό, αλλά τον σταμάτησε ο αστυφύλακας Διονύσιος Διβριώτης[928].

---

[923] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο 795/5-7-1853. Ο Δ/ντής ζητάει από την Επιτροπή, βάσει του άρθρου 87 της υπ' αρ. 12 Πράξεως του Η' Κοινοβουλίου, να διατάξει τον εγκλεισμό των 4 υπόπτων στα κελιά τους.

[924] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 12 (17-05-1828).

[925] Οι Χωροφύλακες τους στέλνουν στην Ε.Α. για να τιμωρηθούν. Ο Δόσης αρνείται να επιστρέψει στο χώρο εργασίας, παραμένει στη φυλακή της πόλης και τιμωρείται με στέρηση τροφής. Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 6, φ. 8 (10/22-07-1843).

[926] Η αιτία ήταν ότι ο 14χρονος του έριξε χώμα όταν ο Μπάστας τον πρόσβαλε με άσεμνη κίνηση του χεριού. Ε.Α., Φ. 1587, φ. 37 (10-07-1828)

[927] Ε.Α., Φ. 813, αναφορά από Βίδο, αρ. 281/10-5-1829.

[928] Ε.Α., Φ. 1711, υποφ. 1, φ. 14 (17-09-1849).

Τέλος, ακόμη και οι εργαζόμενοι στα Εργαστήρια του Σωφρονιστηρίου καβγαδίζουν, παρά τους αυστηρούς κανονισμούς, χρησιμοποιώντας, μάλιστα, εναντίον του αντιπάλου όποιο υλικό βρουν[929].

Παιδεραστία, σοδομία. Διαχρονικά οι νομοθετικές διατάξεις και οι εσωτερικοί κανονισμοί φροντίζουν ώστε οι ανήλικοι να κρατούνται σε διαφορετικό χώρο και να προαυλίζονται σε διαφορετικό χρόνο από τους υπόλοιπους. Επίσης, στην στατιστική του Δ/ντή Κοτζίρη γίνεται ειδική αναφορά στην διαφθορά των ανηλίκων από τους μεγαλύτερους κρατούμενους, στις κοινοβιακές φυλακές της πόλης[930]. Τέλος, γνωρίζουμε ότι ανάμεσα στους κρατούμενους υπήρχε ένας ικανός αριθμός καταδίκων για αυτό το είδος εγκλήματος. Παρά ταύτα, πρόκειται για ένα είδος παραβατικότητας για το οποίο δεν εντοπίσαμε αρκετές αναφορές[931], μπορούμε λοιπόν να συμπεράνουμε ότι παρόμοια περιστατικά δεν καταγγέλλονταν πάντα.

Αντιπαλότητα μεταξύ κρατουμένων και «υπηρετών». Η κακή σχέση μεταξύ συγκρατουμένων επιτείνεται στην περίπτωση εκείνων που έχουν επιλεγεί από τη Δ/νση των φυλακών ως «υπηρέτες» του καταστήματος, για να βοηθούν δηλαδή στην καθαριότητα, το μαγείρεμα και τις λοιπές υπηρεσίες. Οι υπηρέτες αντιμετωπίζονται από τους υπόλοιπους κρατούμενους άλλοτε σαν προσωπικοί τους υπηρέτες και άλλοτε σαν προδότες ή «σύμμαχοι» του «εχθρού» δεσμοφύλακα.

Συχνές είναι οι περιπτώσεις που κρατούμενοι στις φυλακές της πόλης αντιδρούν βίαια αν δεν έχουν άμεση εξυπηρέτηση από υπηρέτη. Αναφέρουμε την περίπτωση του κρατούμενου στις Φυλακές της Παλιάς Αστυνομίας Γιώργου Καλόγερου που ζήτησε από τον φύλακα Ιωάννη Γραικό έναν υπηρέτη (*σερβιέντε*) για «να του κάμη τα θελήματά του» και, όταν ο φύλακας του απάντησε ότι δεν είχε κάποιον να του στείλει, ο Καλόγερος τον έβρισε χυδαία και απείλησε να τον σκοτώσει[932].

Ο κρατούμενος Γεώργιος Δάνος, ένα πρωί στις 7 π.μ., άρχισε να φωνάζει στον φύλακα Δ. Κούφαλη «διατί μωρέ δεν μου φέρνεις τον καφέ;» και όταν εκείνος του

---

[929] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 1, έγγραφο 226/6-9-1848.

[930] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 39.

[931] Ο κρατούμενος στο Βίδο Δημήτριος Γονατάς κατηγορήθηκε (εκτός από απείθεια, άρνηση εργασίας, αφαίρεση αλυσίδας) για σοδομία, αλλά λόγω έλλειψης αποδείξεων δεν τιμωρήθηκε. Ε.Α., Φ. 1587, φ. 46 (23-07-1828)

[932] «μωρέ Γαμώ το Στόμα σου» και «Γαμώ το βάπτισμα οπού σου βάλανε απάνω σου» και «να εμπεί ο διάολος μέσα σου» και «όξω και δεν έρθεις απάνω, διότι αν έλθης θα σε σκοτώσω». Ε.Α., Φ. 773, υποφ. 7, φφ. 13-14, (28-06-1852).

απάντησε ότι θα πρέπει να περιμένει γιατί οι υπηρέτες έχουν δουλειά, ο Δάνος του είπε: «να έμπει ο διάολος μέσα σε εσάς και στον καφέ σας», ανέβηκε σε ένα παράθυρο και άρχισε να φωνάζει «θέλω να μου φέρετε καφέ»[933].

Ο κρατούμενος στις Φυλακές Αβράμη Ευστάθιος Λεπενιώτης έστειλε τον υπηρέτη Αναστάσιο Τζεκούρα να του αγοράσει «2 όβολα ψάρι», αλλά, όταν ο Τζεκούρας του το έδωσε εκείνος το πέταξε στον τοίχο. Όταν ο υπηρέτης τον ρώτησε γιατί το έκανε, εκείνος του απάντησε προκλητικά: «γιατί έτσι θέλω και αν δεν σου αρέσει ρεπορτάρησέ με διατί τα ραπόρτα σου δεν τα σκιάζομαι προδότη και δια να φουρκίσεις τον κομό με τσι προδοσίες σου». Ο υπηρέτης συμπληρώνει στην αναφορά του ότι τον φώναξε «Εβραίο» και ότι τον βρίζει καθημερινά. Την επόμενη ημέρα, ο ίδιος υπηρέτης Τζεκούρας ανέβηκε με τον Φύλακα Σπ. Κούρκουλο στον 2ο όροφο των φυλακών για να καθαρίσουν και ο Λεπενιώτης, αντί να βοηθήσει, το έσκασε και πήγε στον κάτω όροφο στη «ρεστελάδα». Όταν ο φύλακας Μπαλάσκας του ζήτησε να επιστρέψει, ο Λεπενιώτης του απάντησε: «δεν πάω πουθενά μωρέ και αν σε βαστάει έλα εσύ να με πάρεις και να με κλήσεις και τα ραπόρτα σου μωρέ βρωμερέ δεν τα στοχάζομαι ούτε δια φρόκαλα σαν εσένα και αν σε βαστάει έλα εσύ που είσαι παλικάρι να με κλείσεις, να σου δείξω εγώ τα ραπόρτα σου»[934].

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σημειωθεί ότι και οι κρατούμενοι-υπηρέτες προβαίνουν σε παραβατικές πράξεις, εκμεταλλευόμενοι την ελευθερία κινήσεων που τους δίνει η θέση του υπηρέτη. Έτσι, ο «πρωθυπηρέτης» του Σωφρονιστηρίου Νικόλαος Βασιλάς (κατάδικος σε 3 χρόνια φυλάκιση για «αθεράπευτες» σωματικές βλάβες), τον Νοέμβριο του 1854 συνέργησε με έναν Αστυφύλακα για να «κυκλοφορήση εις την κακουργοτικήν Ακτίνα μίαν πολιτικήν εφημερίδαν ήτις περιήχε άρθρα κατά των εν Ανατολή Συμμάχων, διό ο Γενικός Δ/ντής της Ε.Α. απέλυσε της υπηρεσίας τον Αστυφύλακα, ο δε Βασιλάς αυστηρώς ετιμωρήθη δια της μονώσεως συστήματος»[935].

Κάποιες φορές οι υπηρέτες αποδεικνύονται ιδιαίτερα βίαιοι, όπως, ο υπηρέτης Αρβανιτάκης, κρατούμενος στο Σωφρονιστήριο. Ο Αρβανιτάκης θύμωσε επειδή ο κρατούμενος Μαρκέζης τον κατήγγειλε ότι έσπασε τη σφραγίδα μίας επιστολής, για

---

[933] Ε.Α., Φ. 1675, φ. 6-8 (07-09-1859).

[934] Ε.Α., Φ. 646, υποφ. 10, φ. 1-2 και φ. 3 (έγγραφα με ημ/νίες 02-10-1835 και 03-10-1835).

[935] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 3, έγγραφο υπ' αρ. 1231/4-8-1855.

αυτό άνοιξε το παραθυράκι της πόρτας του κελιού του Μαρκέζη και τον άρχισε να τον βρίζει. Στη συνέχεια, πήρε τα κλειδιά από τον φρουρό, άνοιξε το κελί και όρμησε μέσα «σαν λιοντάρι», άρπαξε τον Μαρκέζη από τα μαλλιά, τον κτύπησε με τα κλειδιά στο κορμί, τον πέταξε στο πάτωμα και συνέχισε να τον κτυπάει. Ο Μαρκέζης φώναζε για βοήθεια, αλλά, όπως ο ίδιος καταγγέλλει, οι φρουροί άργησαν να έλθουν. Εκείνος θεωρεί ότι αυτό συνέβη επειδή ο Αρβανιτάκης είναι υπηρέτης και έχει ιδιαίτερη μεταχείριση, πιστεύει, μάλιστα, ότι δεν τιμωρήθηκε για την πράξη του επειδή η Δ/νση των Φυλακών τον υποστηρίζει[936].

Αντιπαλότητα μεταξύ κρατουμένων και «Παραστατών»: Όπως έχουμε αναφέρει (κεφ. ΙΙΙ, ενότητα 4), στα δημόσια έργα εργάζονταν ως επόπτες εργασίας («παραστάτες» ή «soprastanti») και κρατούμενοι, οι οποίοι επέβλεπαν τους εργαζόμενους και επιμελούνταν τη διαδικασία διανομής φαγητού, την ώρα του διαλείμματος[937]. Πολλοί ήταν οι κρατούμενοι που επιθυμούσαν να τους ανατεθεί αυτός ο ρόλος και υπέβαλλαν σχετικές αιτήσεις.[938]

Οι άλλοι κρατούμενοι, όπως είναι φυσικό, δεν τους έβλεπαν με καλό μάτι, καθώς οι παραστάτες δεν φέρονταν με πνεύμα αλληλεγγύης. Σε αναφορά χωροφύλακα από τα δημόσια έργα της Γαρίτσας διαβάζουμε ότι ο Γεώργιος Χονδρογιάννης, ο οποίος «κάνει τον σοπραστάντε έδωσε μίαν αμπωσιά του καταδικασμένου Πανάγη Μενεγάτου λέγοντάς του να πηγαίνει εις το πόστο του όθεν ήταν διορισμένος δια να δουλεύσει» και τότε ένας τρίτος κρατούμενος, ονόματι Ιωάννης Μαρτίνης, αντέδρασε κτυπώντας τον Χονδρογιάννη τρεις φορές, βρίζοντάς τον με: «λόγια άπρεπα» και λέγοντάς του ότι «η διοίκηση είναι στραβή και βάνη σοπραστάντηδες κλέφτας που δεν λείπει μέρα να μην βρίζουν τους φυλακωμένους και όχι να βάλει ανθρώπους τίμιους».[939]

Η αλήθεια είναι ότι οι επόπτες δεν ήταν άμεμπτοι. Αρκετοί ήταν εκείνοι που εκμεταλλεύονταν την ελευθερία κινήσεων που τους έδινε η θέση τους για να μεθύσουν ή να επιστρέψουν με καθυστέρηση στις φυλακές. Αυτή ήταν και η περίπτωση του Δημήτριου Μέμου, *soprastante* σε δημόσια εργασία στην πόλη, ο

[936] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 49-50 (καταγγελία κρατουμένου, με ημ/νία 25-07-1849).

[937] Ε.Α., Φ. 1711, υποφ. 1, φ. 14 (17-09-1849, εργασίες Γαρίτσας).

[938] Ε.Α., Φ. 680, φφ. 1-2 (21-01-1844).

[939] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 10, φ. 3-4 (7/19-08-1843).

οποίος έφυγε από τις φυλακές με το πρόσχημα της επιστασίας και επέστρεψε μεθυσμένος στις 18:30 –μετά την επιθεώρηση του Δ/ντή[940].

Συγκάλυψη ή υπόθαλψη δραστών. Η κοινωνία των φυλακών δεν χαρακτηρίζεται μόνον από αντιπαλότητα και αψιμαχίες μεταξύ των κρατουμένων. Το ιδιαίτερο δέσιμο που αναπτύσσεται μεταξύ των μελών της κοινότητας μιας φυλακής, μπορεί να δημιουργήσει ανταγωνισμούς και αντιπαλότητες, όμως, παράλληλα, μπορεί να αναπτύξει ένα ισχυρό αίσθημα αλληλεγγύης[941].

Στην περίπτωση των κρατουμένων της Κέρκυρας, η αλληλεγγύη εκδηλώνεται με τη συγκάλυψη παραβατικών συμπεριφορών συγκρατουμένων (κάποιες φορές και με τη βοήθεια των φρουρών) ή με την εκδήλωση συμπαράστασης στους ήδη τιμωρημένους. Αναφέρουμε το παράδειγμα των φυλακών του Βίδο, όπου οι κρατούμενοι συνήθιζαν να «περνούν» ψωμί και τυρί σε εκείνους που ήταν κλεισμένοι στην απομόνωση με μείωση τροφής[942].

3.3. Παραβατικότητα που προκύπτει από την μη τήρηση του εσωτερικού κανονισμού.

[κατοχή αιχμηρών αντικειμένων, φθορά δημόσιας περιουσίας, αλληλογραφία χωρίς έλεγχο, ασέβεια κατά τον εκκλησιασμό].

Κατοχή αιχμηρών αντικειμένων. Η κατοχή οποιουδήποτε αιχμηρού αντικειμένου απαγορεύεται στους κρατουμένους, καθώς είτε χρησιμοποιούνται σε καβγάδες για να τραυματίσουν τον αντίπαλο, είτε σε απόπειρες απόδρασης κατά των φυλάκων. Παρά την αυστηρή απαγόρευση, στους ελέγχους εντοπίζονται συνεχώς αιχμηρά αντικείμενα και η Δ/νση επιρρίπτει συνήθως την ευθύνη στους υπαλλήλους, οι οποίοι δεν εκτελούν αποτελεσματικά τα καθήκοντά τους.

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του φύλακα στις φυλακές της πόλης Νικόλαου Κιτσάκη, ο οποίος παραδέχθηκε ότι, κατά παράβαση των κανονισμών, έδωσε σε κρατούμενους των φυλακών των δικαστηρίων ένα μαχαίρι για να κόψουν το ψωμί τους. Το μαχαίρι αυτό, μαζί με δύο πιρούνια, βρέθηκε κατά τη διάρκεια της καθιερωμένης επιθεώρησης του Δεσμοφύλακα Ρίζου Αγιοβλασίτη[943].

---

[940] Ε.Α., Φ. 680, φ. 6 (15-03-1844).

[941] Putnam Robert, «Bowling Alone: …», ό.π., σελ. 23.

[942] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 54 (09-08-1828), φ. 73 (22-10-1828).

[943] Ε.Α., Φ. 680, φφ. 27-28, έγγραφο του Stabilimento Carceri (30-09-1844).

Όταν δεν καταφέρνουν να αποκτήσουν αιχμηρά αντικείμενα οι κρατούμενοι χρησιμοποιούν οποιοδήποτε βαρύ αντικείμενο για να κτυπήσουν τον αντίπαλο όπως μία πίντα γεμάτη γάλα ή κατασκευάζουν αυτοσχέδια μαχαίρια τροχίζοντας, για παράδειγμα, ένα ξύλινο κουτάλι[944]. Ο κρίκος μιας αλυσίδας μπορεί, επίσης, να χρησιμοποιηθεί ως όπλο, για αυτό η αφαίρεση κρίκων από τις αλυσίδες είναι συνηθισμένη ενέργεια εκ μέρους των κρατουμένων[945].

Φθορά δημόσιας περιουσίας. Ως τέτοια νοείται κάθε υλική καταστροφή εντός του κτηρίου (έπιπλα, πατώματα, πόρτες, παράθυρα), κάτι που συμβαίνει συχνά, είτε ως ξέσπασμα της οργής κάποιου κρατούμενου, είτε προκειμένου να χρησιμοποιηθούν ως όπλο. Αξίζει να αναφέρουμε την περίπτωση των Ιωάννη Ζουπάνου, Giovanni Leinachi, Χριστόδουλου Δημουλίτσα, Παναγιώτη Μπόικου και Λάμπη Βλάχου, κρατούμενων στις Νέες Επανορθωτικές Φυλακές της πόλης[946], οι οποίοι αφού έσπασαν τάβλες του πατώματος της φυλακής, τις τοποθέτησαν κάτω από ένα παράθυρο και τους έβαλαν φωτιά. Ο Σταθμάρχης, ο Δεκανέας, ο Χωροφύλακας και ο Αστυφύλακας που ήταν εκείνη την ώρα στο κτήριο της Ε.Α. είδαν τον καπνό και έτρεξαν να προλάβουν την επέκταση της φωτιάς. Οι κρατούμενοι μόλις τους είδαν έριξαν χώμα πάνω από τις τάβλες και έσβησαν τη φωτιά[947].

Αλληλογραφία χωρίς έλεγχο. Η αλληλογραφία των κρατουμένων έπρεπε να ελεγχθεί από τον Δεσμοφύλακα της φυλακής ή τον Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου και να σφραγιστεί, διαφορετικά δεν μπορούσε να αποσταλεί. Σχετική είναι η καταγγελία του κρατούμενου Βιντσέντζο Μαρκέζη ότι ο υπηρέτης Παναγιώτης Αρβανιτάκης αφαίρεσε τη σφραγίδα από την επιστολή του, ώστε να εμποδίσει την αποστολή της[948]. Σε περίπτωση που κατά την ανάγνωση της επιστολής εντοπιζόταν οτιδήποτε θα μπορούσε να ενδιαφέρει την Κυβέρνηση, ενημερωνόταν η Ε.Α.[949], για να επιληφθεί της υπόθεσης.

---

[944] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 26, φ. 38 (μηνιαία κατάσταση ποινών, Δεκέμβριος 1850).

[945] Ο κρατούμενος στο Βίδο Στάθης Κρητικός τιμωρείται με εγκλεισμό στην απομόνωση, επειδή η αλυσίδα του βρέθηκε να έχει 5 κρίκους αντί για 6. Ε.Α., Φ. 1587, φ. 23 (13-06-1828).

[946] Το κτήριο των φυλακών αυτών βρισκόταν πάνω από εκείνο της Δ/νσης της Ε.Α.

[947] Ε.Α., Φ. 680, φφ. 38-39 (06-12-1844).

[948] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 49-50 (καταγγελία κρατουμένου, 25-07-1849).

[949] Πράξη 17, 7ου Κοιν., (11/23-5-1840), άρθρο 18.

Αν οι κρατούμενοι ήθελαν να αποφύγουν τον έλεγχο της επιστολής τους από τον Δ/ντή, είτε παρακαλούσαν κάποιον από τους εργαζόμενους (έναν υπηρέτη, έναν φύλακα ή τον κουρέα) να παραδώσει κρυφά την επιστολή στον παραλήπτη[950], είτε του την έδιναν οι ίδιοι κρυφά στο επισκεπτήριο[951].

Ασέβεια κατά τη διάρκεια του εκκλησιασμού. Η παρακολούθηση της θείας λειτουργίας εντασσόταν στο συνολικό σύστημα σωφρονισμού των κρατουμένων. Στα περισσότερα σωφρονιστικά ιδρύματα της Δύσης στην εκκλησία του καταστήματος υπήρχαν ειδικά ξύλινα διαχωριστικά, ώστε να εμποδίζεται η επικοινωνία μεταξύ των κρατουμένων κατά τη διάρκεια της λειτουργίας.

Στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας, όπου δεν υπήρχαν ανάλογα διαχωριστικά, ο εκκλησιασμός έδινε στους κρατούμενους την ευκαιρία να συνομιλήσουν ή και να αστειευτούν μεταξύ τους, μάλιστα, το παράπτωμα της ασέβειας προς τη θεία λειτουργία ήταν ένα από τα συχνότερα στο Σωφρονιστήριο. Αναφέρουμε για παράδειγμα τον κρατούμενο Σπυρίδωνα Νοδαράτο, που τιμωρείται με 2 μέρες απομόνωση, επειδή γελούσε «ενώ ο ιερεύς εκφωνούσε τον θείον λόγον», τον κρατούμενο Σπυρίδωνα Γιάκα που τιμωρείται με 5 ημέρες απομόνωση, επειδή γελούσε «ενώ ήτο εις το προσευκτήριον ακροαζομένου τον θείον λόγον» και τον κρατούμενο Αντώνιο Λουκά που τιμωρείται επειδή την ώρα της θείας λειτουργίας γελούσε και συνομιλούσε με συγκρατούμενό του[952].

Ενδιαφέρον παρουσιάζει και η αντίδραση κρατουμένου που οδηγήθηκε στον Δ/ντή επειδή αρνήθηκε να μεταβεί στην εκκλησία και μετά από τη συζήτηση που είχε με τον Δ/ντή του είπε με αυθάδεια: «η θρησκεία μου δεν με υποχρεώνει να πηγαίνω εις την Εκκλησίαν και εσύ δεν θα μου την μάθης». Η τιμωρία του είναι 5 μέρες εγκλεισμός στο κελί του με ψωμί και νερό και στη συνέχεια εγκλεισμός στην απομόνωση (*οικημάτιον άνευ θυρίδος*), μέχρι να δοθούν νέες διαταγές[953].

---

[950] Τέτοιου είδους εξυπηρετήσεις σε κρατουμένους έκανε ο κουρέας Ιωάννης Κονοφάος. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φ. 14 (30-03-1849).

[951] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φ. 81 (μηνιαία κατάσταση ποινών, 1-2-1850).

[952] ΕΠΑΡΧΟΣ Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο: «Πρόοψις των πειθαρχικών ποινών επιβληθεισών τοις δεσμίοις κατά τον ήδη λήξαντα μήναν Ιανουάριον 1853».Τα παραπτώματα λαμβάνουν χώρα την 13-1-1853 και την επόμενη ημέρα.

[953] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο με ημ/νία 15-11-1853.

3.4. Παραβατικότητα που προκύπτει από την υποχρέωση δημόσιας εργασίας.

Η έλλειψη πειθαρχίας των κρατουμένων που εργάζονται εκτός του κτηρίου των φυλακών είναι ένα θέμα που ανησυχεί πολύ την Κυβέρνηση, καθώς οι περιπτώσεις αποδράσεων ή έστω άρνησης εργασίας και δημιουργίας βίαιων επεισοδίων είναι πολλές και δυσεπίλυτες[954]. Οι μέθοδοι για να εξασφαλιστεί η πειθαρχία, ειδικά στο χώρο της εξωτερικής εργασίας, ποικίλλουν, με κυρίαρχη την εφαρμογή αλυσίδων και το μαστίγιο.

Η δημόσια εργασία δίνει στους κρατούμενους την ευκαιρία να ξεφύγουν από το πνιγηρό περιβάλλον της φυλακής και, σε συνδυασμό με την χαλαρότητα της επιτήρησης εκ μέρους των υπευθύνων, να παραβούν κάποιους από τους κανόνες, που εντός του κτηρίου της φυλακής δεν είναι το ίδιο εύκολο να το κάνουν: να επικοινωνήσουν μεταξύ τους ή με ελεύθερους πολίτες, να φάνε και να πιούν κατά βούληση, να χαρτοπαίξουν, να κάνουν μικροκλοπές ή και να αποδράσουν.

Στον αντίποδα, η σωματική καταπόνηση, η έκθεση σε σκληρές καιρικές συνθήκες και το εξαντλητικό ωράριο οδηγούν εύκολα τους καταδίκους σε άρνηση εργασίας και απείθεια στις εντολές, αλλά και σε βίαια ξεσπάσματα μεταξύ τους ή προς τους φύλακες.

Η άρνηση εκτέλεσης ή η παραμέληση μίας συγκεκριμένης εργασίας, η φυγοπονία και η κωλυσιεργία απορρέει από την ίδια τη φύση της υποχρεωτικότητας της εργασίας, για αυτό και είναι ένα από τα πιο συχνά παραπτώματα των κρατουμένων[955].

Εκείνοι που αντιδρούν συχνότερα και εντονότερα στις εντολές χωροφυλάκων και εποπτών εργασίας είναι οι κρατούμενοι των φυλακών της πόλης, που εργάζονται

---

[954] Στο Προοίμιο της ΠΡΑΞΗΣ 34, Α' συνάθροισης, 5ου ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟΥ (11 Αυγούστου/3 Ιουλίου 1834) τονίζεται ότι η ανάγκη λήψης μέτρων εκ μέρους της πολιτείας για την αντιμετώπιση της απείθειας των καταδίκων σε καταναγκαστικά έργα, γίνεται πιεστική λόγω των συνεχών οχλήσεων του Αρμοστή από τους Υπάρχους/Τοποτηρητές (*Residenti*) και τους Επιθεωρητές της Αστυνομίας των νησιών, για τους πολυάριθμους καβγάδες (*querele*) εξαιτίας της επίμονης απείθειας των κρατουμένων γενικά και ειδικότερα της αναποτελεσματικότητας της νομοθεσίας να διατηρήσει την τάξη ανάμεσα στα άτομα που έχουν καταδικαστεί σε καταναγκαστικά έργα (*lavori forzati*).

[955] Αν ο κατάδικος αποδειχθεί κατά τη διάρκεια της εργασίας «ισχυρογνώμων», αρνείται να εργαστεί, ή «ενεργεί με αμέλειαν» την εργασία του, αποστέλλεται από τον Χωροφύλακα που είναι υπεύθυνος για την φύλαξη των εργαζόμενων, μαζί με αναφορά του, στον Έφορο της Ε.Α. Η αστυνομία αναλαμβάνει την τιμωρία του και, αν χρειαστεί, τον παραπέμπει στο Επανορθωτικό Αρχείο (*Magistrato Correzionale*). Πράξη 34, 5ου Κοιν., 11 Αυγ./30 Ιουλίου 1834, άρθρο 3. Η Ε.Α. πρέπει να τηρεί «Διαλογικήν Καταγραφήν» (*Processo Verbale*) των ερευνών/ανακρίσεων που οδήγησαν σε ποινή και να στέλνει καθημερινά αντίγραφο στον Έπαρχο (*Reggente*), ο οποίος, αφού τα μελετήσει, τα αποστέλλει κάθε εβδομάδα στην Γερουσία, με δικές του παρατηρήσεις.

στην Γαρίτσα ή το Μαντούκι. Στην πλειοψηφία τους πρόκειται για καταδίκους με μικρές ποινές και ίσως αυτό εξηγεί την άρνησή τους να υπακούσουν στις εντολές: είτε δεν έχουν προλάβει να συνηθίσουν τη νέα κατάσταση, είτε δεν ενδιαφέρονται για τις συνέπειες, αφού γνωρίζουν ότι σύντομα θα αποφυλακιστούν.

Οι καταγγελίες για ανυπακοή εργαζομένων σε μία εντολή ή απαγόρευση και για άρνηση εκτέλεσης της εργασίας -που τις περισσότερες φορές εκδηλώνονται με ακραίο τρόπο, τουλάχιστον λεκτικά- είναι πάρα πολλές, κάτι που δημιουργεί εύλογη ανησυχία στους υπευθύνους. Αναφέρουμε μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα.

Την ανησυχία του για το συνεχώς αυξανόμενο φαινόμενο της ανυπακοής, εκφράζει στην Ε.Α. ο χωροφύλακας Κώστας Πολίτης, ο οποίος ήταν επιφορτισμένος με την επίβλεψη κρατουμένων στις εργασίες οδοποιίας στην Γαρίτσα. Το κείμενο αναφοράς του είναι ενδεικτικό της κατάστασης που επικρατούσε με την ανυπακοή των -συνήθως νεαρών- καταδίκων για μικρές ποινές: «Εργασίες Γαρίτσας. υδωποίηση / Εκ της εργασίας Γαρίτζα ταις 3: Ιουλίου 1843 ε.Ν. / Ευγενέστατε Κύριε Κύριε Δηαφεντής της εκτελεστικής αστυνομίας /ο υπογεγραμμένος αρχιχωροφύλακας της άνωθεν εργασίας λαμβάνω την τιμήν να σας υδωποιήσω ότι την σήμερον τας ώρας 2 απερασμένην μετά της μεσημβρίας όταν εκάμαμε ράνκο να δουλεύσουν η καταδικασμένοι ερχόμενοι εις τα καμήνια ο καταδηκασμένος Παναγίς Μενεγάτος ύποπτος αναμέρισε από τους καταδικασμένους και ήρπαξε από ένα παράθυρο δύο μήλα. Ο χοροφύλακας Γιόργις Βασιλάς και Χρυστόδουλος Σαβανής Σοπροστάντες του τα επήραν και του ήπε ο άνωθεν χοροφύλακας δεν πηγαίνη καλά να ηρπάζης το ξένο πράγμα και ο άνωθεν καταδικασμένος του ήπε να έμπη αδίνας μέσα του του κερατά του ετζάκηζα το κεφάλι με την σκουτέλα οπού βαστώ, εγώ ως ήκουσα το παράπονον του άνωθεν χωροφύλακος αμέσως τον έπεμψα εις την αστυνομίαν. Ακολουθούν οι Μάρτυρες Χρυστόδουλος Σαβανής Σοπροστάντες και Αθανάσι Λάσκαρης Σοπροστάντες. Ευγενέστατε εξεκαθαρίζω ότι είναι μερικοί καταδικασμένοι ωσάν τον άνωθεν Μενεγάτο οπού έχουν ολίγι κοντάνα αποκρύνοντε εις τέτοιον τρόπον εις μίαν περίστασιν πώς έχουν να φερθούν οι χοροφύλακες με τους βαροκουτουνάδους όπου όταν ούτοι ακούουν όπου βριζόμασθε από τους μικρούς παίδας. Ούτος έχω την τιμήν να σας φανερόσο δια ηκίνα τα μέτρα όπου η ευγένειά σας κρίνετε… Ο δούλος σας Κόστα Πολήτης»[956].

[956] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 6, φ. 2 (03-07-1843).

Και η επόμενη περίπτωση παραμέλησης εργασίας αφορά στην Γαρίτσα. Στις 27 Μαΐου 1843 ο χωροφύλακας Μπαλάσκας, στον οποίο είχε ανατεθεί η φύλαξη των κρατουμένων στα δημόσια έργα, αναφέρει ότι στις 4:30 το απόγευμα είδε τον φυλακισμένο Πιέρο Πρίφτη, στον οποίο είχε ανατεθεί το έργο της φόρτωσης ενός κάρου με πέτρες, να κάθεται στο έδαφος αντί να εργάζεται. Ο χωροφύλακας, που είχε δει ότι από τον χώρο των εργασιών περνούσε ο Αρμοστής, του είπε να σηκωθεί και να συνεχίσει το φόρτωμα του κάρου. Η απάντηση του φυλακισμένου ήταν άκρως υβριστική και προσβλητική και δείχνει άνθρωπο χωρίς κανένα σεβασμό προς την εξουσία, ή φόβο για την τιμωρία[957].

Από την περιοχή της Γαρίτσας και η αναφορά για απείθεια του κρατουμένου Ανδρέα Βιδινιώτη, ο οποίος εγκατέλειψε τη θέση εργασίας του και όταν του υποδείχθηκε από τον Χωροφύλακα να επιστρέψει «απεκρίθη βλαστημώντας τον θεόν και το σταυρόν, ότι έχει προσταγήν να πηγαίνει όθεν θέλει, και μάλιστα του είπε κιόλας ότι θέλει του δείξει τον Νόμον»[958].

Από τον χώρο εργασίας στο Μαντούκι ο χωροφύλακας Δημ. Μαλαχάς αναφέρει ότι οι κρατούμενοι Ιωάννης Σάββας και Θοδωρής Γούγιας, όχι μόνο αρνήθηκαν να εργαστούν, αλλά γύριζαν όλη μέρα ενοχλώντας τους υπόλοιπους κρατούμενους που εργάζονταν[959].

Από το 4ο διαμέρισμα της πόλης ο Δεκανέας της «Αστυφυλακής» Χρίστος Σγούρος, που ήταν επιφορτισμένος με την επίβλεψη της εργασίας των κρατουμένων, αναφέρει ότι ο κρατούμενος Νούφρης Λοΐζης, όταν ο αστυφύλακας Χρίστος Ρώγνης του υπέδειξε να μαζέψει τα «φρόκαλα» από το έδαφος, εκείνος αρνήθηκε λέγοντάς του: «γαμώ το θεό σου, βλέπεις το φτυάρι οπού έχω εις το χέρι αν μπορέσω θα σου τζακήσω το κεφάλι»[960].

---

[957] «με μεγάλην αυθάδιαν μι απεκρίθη/ να μου ξουρήσης τα αρ/χίδια. Πάλην του ήπα με όμορφων/ τρώπον δια να ασικοθη και αυτός πάλην/ μου απεκρίθη μία και μία διο να μου/ ξουρήσης τα αρχήδια και εμένα δεν μου κάνουν τίποτες ας μου κόψουν τον μι-/σθόν που μου δίνουν και μη με σκοτίζης». Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 1, φ. 1 (27-05-1843).

[958] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 6, φφ. 3-4, (08-07-1843).

[959] «…δεν ηθέλησαν να δουλέψουν ολότελα αλλά επεριφέρονταν όλην την ημέραν ως σοπραστά-ντιδες τους οποίους πρέπει να τους γνωρίσω δια καταδικασμένους δουλευτάδες και αυτοί φέρνουν μεγάλην ενόχλησιν εις την δούλεψιν εις τους έτερους καταδικασμένους οπού ήταν εις την αυτήν δούλεψιν…». Ε.Α., Φ. 1711, υποφ. 2, φ. 1 (06-03-1848).

[960] Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 22 (19-07-1845).

Αρκετοί κρατούμενοι στις φυλακές της πόλης αρνούνται ακόμη και τη μετάβαση στον χώρο εργασίας[961], μάλιστα κάποιοι το έκαναν συστηματικά. Ο Σπυρίδων Κορκοτσάκης, για παράδειγμα, κατάδικος σε ποινή φυλάκισης 20 ετών, σιδηροδέσμιος και υπόχρεος σε δημόσια εργασία από το Κακουργοδικείο της Κεφαλληνίας, μέσα σε ένα έτος αρνήθηκε τέσσερις φορές να μεταβεί στον χώρο εργασίας, παρά το γεγονός ότι τον τιμωρούσαν κάθε φορά[962].

Η ειδική περίπτωση των φυλακών του Βίδο. Οι φυλακές του Βίδο λειτουργούσαν, όπως είπαμε, σαν στρατόπεδο εργασίας, όπου οι περισσότεροι κρατούμενοι εργάζονταν δεμένοι ανά δύο με την ίδια αλυσίδα στο πόδι -κάτι που από μόνο του δημιουργούσε αιτίες αντιδράσεων, καθώς υπήρχαν περιπτώσεις που ένας κρατούμενος δεν ήθελε να δεθεί με τον κρατούμενο που είχαν επιλέξει για ζευγάρι του οι φρουροί.[963]

Η άρνηση εργασίας στο Βίδο, σημαίνει την απευθείας αντιπαράθεση με έναν αυστηρό στρατιώτη, κάτι που απαιτεί θάρρος, θράσος ή απελπισία εκ μέρους του κρατούμενου[964]. Κάθε είδους αίτημα των κρατουμένων του Βίδο να εργαστούν σε πιο ελαφριά εργασία γίνεται δεκτή με θυμό από τους Άγγλους στρατιωτικούς που επιβλέπουν τα έργα, όπως στην περίπτωση του κρατούμενου Γεώργιου Ασωνίτη, ο οποίος, επειδή τον δυσκόλευε η αλυσίδα που είχε δεμένη στο πόδι, ζήτησε να κάνει ελαφρύτερη εργασία και αυτό οδηγεί τον υπεύθυνο για τις εργασίες λοχία (*sergente* Forsters), να τον τιμωρήσει με εγκλεισμό στην απομόνωση[965].

Παρά ταύτα, οι αναφορές για άρνηση εργασίας κρατουμένων στο Βίδο είναι πολλές. Κάποιες φορές η άρνηση εργασίας παίρνει τη μορφή καθιστικής διαμαρτυρίας, όπως στην περίπτωση του κρατούμενου Σ. Μουστάκη, ο οποίος αρνήθηκε να εργαστεί, κάθισε στο έδαφος και κοίταζε τον Λοχία Φόρστερς στα μάτια[966]. Η αντίδραση των Άγγλων φρουρών σε αυτές τις πρακτικές είναι συνήθως βίαιη, όπως στην περίπτωση του κρατούμενου Γιάννη Πρωτοψάλτη, ο οποίος καθόταν στο έδαφος αρνούμενος να εργαστεί, οπότε ο Άγγλος φρουρός που τον παρακινούσε να

[961] Βλ. για παράδειγμα Ε.Α., Φ. 1618, υποφ. 2, φ. 4, αναφορά με ημ/νία 12-06-1835.

[962] Ε.Α., Φ. 2, υποφ. 11, φφ. 8-9 (18-03-1846).

[963] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 60 (25-08-1828).

[964] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 4 (11-04-1828), φ. 16 (22-05-1828).

[965] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 9 (09-05-1828).

[966] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 17 (22-05-1828).

σηκωθεί και να δουλέψει, του πέταξε μία πέτρα. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Πρωτοψάλτης αντέδρασε με τον ίδιο τρόπο, εκσφενδονίζοντας και εκείνος μία πέτρα προς τον φρουρό[967].

Συχνά οι κρατούμενοι του Βίδο νευριάζουν και βρίζουν με θράσος τους φρουρούς ή τους στρατιώτες που είναι επιφορτισμένοι με την επίβλεψη των εργασιών («biastimo con arroganza»)[968], όπως ο Παναγιώτης Παπαμάνιας που έβρισε τον υπεύθυνο εργαλείων (*caporale del Reale Genio di zappatori, incaricato del magazine dei utensili*) διότι δεν του επέτρεψε να διαλέξει αξίνα, όπως του είχε ζητηθεί από τον λοχία Φόρστερς.[969]

Άλλοι, απλά δείχνουν αδιαφορία για τις εντολές των φρουρών τους, όπως ο Νικολός Ανθούσης[970] ο οποίος παράτησε την εργασία του και κάπνιζε την πίπα του, αδιαφορώντας για τις εντολές του λοχία Φόρστερς να ξαναρχίσει να εργάζεται.

Υπήρχαν, τέλος, οι κρατούμενοι που δεν επιθυμούσαν την απευθείας αντιπαράθεση με τους φρουρούς και προσπαθούν να αποφύγουν την εργασία προσποιούμενοι ασθένεια, εφευρίσκοντας, μάλιστα, διάφορους τρόπους για να γίνουν πιστευτοί. Ο κρατούμενος στο Βίδο Παπικινός, τον Μάρτιο του 1829 παραπονέθηκε για πόνο στο στήθος και ανέβασε πυρετό. Μεταφέρθηκε για θεραπεία στην πόλη, όπου απόδειχθηκε ότι ο πυρετός οφειλόταν στην κατανάλωση κρασιού μέσα στο οποίο είχε ρίξει καπνό[971]. Σε περίπτωση ασθένειας ο γιατρός των του Βίδο Dr Benza, εξετάζει τον κρατούμενο και αποφαίνεται αν η ασθένεια είναι πραγματική[972], γεγονός που οδηγεί συχνά τους κρατούμενους να του συμπεριφέρονται με αναίδεια ή και να του επιτίθενται λεκτικά[973], αφού τον θεωρούν υπεύθυνο όταν ναυαγήσει το σχέδιό τους.

---

[967] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 31 (01-07-1828).

[968] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 13 (19-05-1828), φ. 14 (20-05-1828).

[969] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 13 (19-05-1828).

[970] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 15 (22-05-1828).

[971] Ο κρατούμενος Παπικινός την 13-3-1829 παραπονέθηκε για πόνο στο δεξί μέρος του στήθους του, που την επόμενη έγινε εντονότερος και είχε και πυρετό. Μεταφέρθηκε συνοδεία ενός χωροφύλακα στις φυλακές της Κέρκυρας (*prigioni di costa*). Μετά τη μεταφορά του ο Αγιοβλασίτης ανακάλυψε ότι ο πόνος που επικαλέστηκε ήταν ψεύτικος και ο πυρετός είχε προκληθεί επειδή ήπιε 3 καρτούτσα κρασί όπου μέσα είχε ρίξει καπνό. Ο Παπικινός επέστρεψε σε άριστη υγεία και ο Αγιοβλασίτης τον έκλεισε στην απομόνωση. Επιπλέον, για παραδειγματισμό των υπολοίπων κρατουμένων, ο Παπικινός μαστιγώθηκε και στις φυλακές της Κέρκυρας και στο Βίδο. Ε.Α., Φ. 813, Αναφορά του Δεσμοφύλακα των φυλακών του Βίδο Ρίζου Αγιοβλασίτη, με αρ. πρωτ. 256/15-3-1829.

[972] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 5 (16-4-1828), φ. 7 (24-04-1828), φ. 11 (16-05-1828).

[973] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 21 (14-06-1828).

Πέραν της άρνησης εκτέλεσης εντολών, οι κρατούμενοι στο Βίδο ψάχνουν κάθε ευκαιρία για να το σκάσουν και να κοιμηθούν[974]. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του κρατούμενου Διονύσιου Τζουμπιλάκη από τη Ζάκυνθο, ο οποίος το έσκασε από τη δουλειά, κρύφτηκε πίσω από ένα θάμνο και το έριξε στον ύπνο[975]. Το ίδιο κάνει και ο Παναγιώτης Φερεντίνος από την Ιθάκη, συλλαμβάνεται δηλαδή από τον φρουρό να κοιμάται την ώρα της εργασίας[976].

Για τους κρατούμενους του Σωφρονιστηρίου, τέλος, η άρνηση μετάβασης στο χώρο εργασίας και η άρνηση συμμόρφωσης με τις οδηγίες/εντολές των φρουρών είναι καθημερινό φαινόμενο, παρά τη διαφορετική φύση της εκεί εργασίας[977]. Συχνή παράβαση είναι και η απομάκρυνσή τους από τον χώρο των Εργαστηρίων χωρίς άδεια[978].

3.5. Αποδράσεις και εξεγέρσεις κρατουμένων.

Όλες οι παραβατικές συμπεριφορές κρατουμένων που προαναφέρθηκαν, δημιουργούν προβλήματα στη διοίκηση των φυλακών, όμως, είναι διαχειρίσιμες. Αντίθετα, οι αποδράσεις, ιδίως οι ομαδικές και οργανωμένες, οι οποίες συχνά ακολουθούν μία συντονισμένη εξέγερση κρατουμένων, αποτελούν πραγματικό εφιάλτη για τη διοίκηση των φυλακών, αλλά και για την ίδια την Κυβέρνηση, για αυτό και επιλέξαμε την παρουσίασή τους σε ξεχωριστό κεφάλαιο (κεφ. VIII).

4. Η αντιμετώπιση της παραβατικότητας των κρατουμένων από το Ιόνιο Κράτος.

Η διασφάλιση της πειθαρχίας των κρατουμένων είναι ένα θεμελιώδες ζήτημα που απασχολεί κάθε πολιτεία, από τα πρώτα βήματα του θεσμού της φυλάκισης έως τις μέρες μας. Κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα -όπως έχουμε ήδη αναφέρει- οι χώρες της δύσης μέσα από πολλές συζητήσεις ειδικών, αντιπαραθέσεις και πειραματισμούς, οδηγήθηκαν σταδιακά στην υιοθέτηση σωφρονιστικών συστημάτων με

---

[974] «per ozio» (φυγοπονία) ή «per negligenza ai pubblici lavori». Ε.Α., Φ. 1587, φ. 6 (18-04-1828), φ. 16 (22-05-1828).

[975] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 8 (29-04-1828).

[976] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 72 (28-08-1828).

[977] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 54-55 (μηνιαία κατάσταση ποινών, 1-2-1849).

[978] Χωρίς άδεια φεύγει κρατούμενος που εργαζόταν στο Ραφείο για να επισκεφθεί συγκρατούμενό του, που εξέτιε ποινή εγκλεισμού στο κελί του. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 58-60 (μηνιαία κατάσταση ποινών, 3-4-1849).

στόχο τόσο τη διατήρηση της πειθαρχίας, όσο και τον σωφρονισμό των κρατουμένων. Η νομοθεσία που ρυθμίζει την πειθαρχία στις φυλακές, εξελίσσεται στη διάρκεια των ετών, όπως εξελίσσονται και οι επιστημονικές θεωρίες περί σωφρονισμού.

Ένα άλλο θέμα που διαφοροποιείται στη διάρκεια των ετών είναι το ποιος αποφασίζει για το είδος και τη διάρκεια των πειθαρχικών ποινών των κρατουμένων. Οι νομοθέτες μοιάζουν αναποφάσιστοι και η νομοθεσία παλινδρομεί, χορηγώντας ή αφαιρώντας αυτή την εξουσία από τον Δεσμοφύλακα. Αν αυτό συνδυαστεί με το γεγονός ότι σε όλες τις διατάξεις απαγορεύεται ρητά στον Δεσμοφύλακα να κακομεταχειρίζεται ή να βασανίζει τους κρατουμένους[979] -κάτι που θεωρούμε ότι υποδηλώνει την ύπαρξη ανάλογων πρακτικών- μπορούμε να δικαιολογήσουμε την επιφυλακτικότητα του νομοθέτη, που είχε να διαλέξει ανάμεσα στην κακομεταχείριση των κρατουμένων και την εξασφάλιση της πειθαρχίας[980].

Κατά το μεγαλύτερο διάστημα του πρώτου μισού του 19ου αιώνα, για τη λήψη πειθαρχικών μέτρων αποφασίζει ο Δεσμοφύλακας, ενημερώνοντας παράλληλα την Ε.Α., η οποία είτε αποφασίζει η ίδια για τη διάρκεια της ποινής, είτε προωθεί την υπόθεση στα δικαστήρια, αν το παράπτωμα είναι σοβαρό. Αλλά, από το έτος 1833 και εξής ο Δεσμοφύλακας δεν είχε το δικαίωμα να επιβάλλει ποινή, αλλά όφειλε να αναφέρει το περιστατικό στην Ε.Α., για να επιληφθεί τα περαιτέρω[981].

Ο Οργανικός Νόμος του 1845 αλλάζει και πάλι το τοπίο, καθώς ορίζει ότι ο Διευθυντής του Σωφρονιστηρίου ή ο Αρχιδεσμοφύλακας της Φυλακής αποφασίζει για τις ποινές που -κατά την κρίση του- πρέπει να επιβληθούν στους παραβάτες των κανονισμών και επιπλέον φροντίζει για την εκτέλεσή τους, ακόμη και καταναγκαστικά, ενημερώνοντας σχετικά την Εφορατική Επιτροπή[982].

---

[979] Ποινικός Κώδηξ, ό.π., άρθρο 439: «Επιστάτης φυλακών όστις υποβάλλει τους φυλακισμένους εις στενοχωρίας μη συγχωρημένας υπό των κανονισμών των φυλακών, και των ειρκτών, τιμωρείται με φυλάκισιν τρίτου μέχρι τετάρτου βαθμού, και με ειδικήν απαγόρευσιν τρίτου βαθμού, επιφυλαττομένων των μεγαλητέρων ποινών, αν η στενοχωρία αποτελή καθ' εαυτήν δεινότερον αδίκημα».

[980] Στο Προοίμιο της Πράξης Β' της Α' Συνάθροισης της Γ' Γερουσίας (22-3-1828) αναγνωρίζεται ότι η εξουσία που είχε έως τότε χορηγηθεί στον Δεσμοφύλακα και την Ε.Α. «δεν είναι αρκετή να χαλινώση τα πταίσματα των δυσπειθών και αδιορθώτων καταδικασμένων, καθώς συχνότατα το βλέπομεν…».

[981] Συνάθροισις πρώτη της 4ης Γερουσίας, Πράξις Αριθ. Λ' *διορίζουσα καλητέρους κανονισμούς δια τα Δεσμωτήρια, τας Διορθωτικάς και Μεταμελητικάς Φυλακάς*, (25-5-1833).

[982] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 100.

Πάντως, όποιος και αν αποφάσιζε για τις πειθαρχικές ποινές, το σημαντικό ήταν ότι στο Ιόνιο Κράτος το πρόβλημα της απείθειας και της -ολοένα αυξανόμενης- παραβατικότητας των κρατουμένων ήταν πολύ σοβαρό, κάτι που τονίζεται στα Προοίμια των περισσότερων από τις μεταβατικές διατάξεις (*leggi transitorie*) και τους κανονισμούς (*regolamenti*) που εκδίδονται καθ' όλη τη διάρκεια της πρώτης 30ετίας[983]. Επιθυμία του νομοθετικού σώματος είναι να βελτιωθούν οι συνθήκες κράτησης και να γίνουν καλύτερες προβλέψεις «επιζητούμεναι από την φιλανθρωπίαν και τας αρχάς της Δικαιοσύνης, υπέρ των κατά δυστυχίαν φυλακωμένων…»[984], όμως, οι λύσεις που υιοθετούνται, περιορίζονται στην τροποποίηση των εξουσιών του Δεσμοφύλακα ή σε έναν υποτυπώδη διαχωρισμό των κρατουμένων διαφορετικών ποινικών βαθμίδων στα υπάρχοντα κτήρια.[985]

---

[983] Αναφέρουμε ενδεικτικά αποσπάσματα από προοίμια νομοθετικών πράξεων:

Στο Προοίμιο της Πράξεως ΙΙ (2) της Α' συνάθροισης του 3ου Κοινοβουλίου (22-3-1828) τονίζεται η δυσκολία ελέγχου των απείθαρχων κρατουμένων: «… η εξουσία που δίνεται εις τους Δεσμοφύλακας και εις το Αρχείον της Εκτελεστικής Αστυνομίας, δεν είναι αρκετή να χαλινώση τα πταίσματα των δυσπειθών και αδιορθώτων καταδικασμένων…».

Στο Προοίμιο της Πράξεως 34 (ΛΔ') του 5ου Κοινοβουλίου (11-8-1834) αναφέρεται ότι υπάρχουν πολλά παράπονα «…εξαιτίας της ισχυρογνώμονος απειθείας των Φυλακωμένων, εν γένει, και της ανικανότητος των καθεστώτων Νόμων, των αφορώντων την διατήρησιν της ευταξίας μεταξύ των καταδικασμένων εις κατεργασίας και την παρ' αυτών εκτέλεσιν των ειρημένων εργασιών».

Επίσης, στο Προοίμιο της Πράξεως ΙΖ' (17) «συνιστώσα τους περί των Δεσμωτηρίων Κανονισμούς» (1η Συνάθροισις, 7ης Γερουσίας, 11/23-5-1840), σημειώνεται ότι: «…η απείθεια των καταδίκων και άλλων δι' οποιανδήποτε αιτίαν κατά νόμον φυλακισμένων, θα υπόκειται εις τους ορισμούς των περί των Φυλακών Κανονισμών, και θα σύρει εφ' εαυτής τα καταναγκαστικά και πειθαρχικά μέτρα, τα τεταγμένα εν τοις ιδίοις Κανονισμοίς. Επειδή τούτου ένεκα καθίσταται επάναγκες να προνοηθή περί των τοιούτων κανονισμών δια την καταστολήν ενταυτώ της καθ' εκάστην αυξανούσης αυθαδείας και απειθείας των φυλακισμένων, των οποίων η διαγωγή εστάθη και είναι συνεχώς αφορμή ερίδων και σπουδαίων αταξιών».

Οι κυριότεροι κανονισμοί και νομοθετικές διατάξεις που εκδίδονται από το Ιόνιο Κράτος έως το έτος 1845 και καθορίζουν τους κανόνες που οφείλουν να τηρούν οι κρατούμενοι και τις πειθαρχικές ποινές για τις παραβάσεις τους, είναι οι εξής:

-1817 «Regolamento Riguardante le Attribuzioni del Custode delle Pubbliche Carceri e le discipline interne delle medesime».

-«Πρώτη Συνάθροισις της 3ης Γερουσίας, Πράξις Αριθ. Β' διά της οποίας προβλέπεται η εσωτερική ευταξία των διαφόρων Φυλακών και Δεσμωτηρίων, και η πειθαρχία των καταδικασθέντων και φυλακωθέντων, 22-3-1828».

- Συνάθροισις πρώτη της 4ης Γερουσίας, Πράξις αριθ. Λ' «διορίζουσα καλητέρους κανονισμούς δια τα Δεσμωτήρια, τας Διορθωτικάς και Μεταμελητικάς Φυλακάς», (25-5-1833).

-Συνάθροισις πρώτη της 7ης Γερουσίας, Πράξις αρ. ΙΖ' (17), «συνιστώσα τους περί των Δεσμωτηρίων Κανονισμούς», (11/23-5-1840).

[984] Συνάθροισις πρώτη της 4ης Γερουσίας, Πράξις Αριθ. Λ' «διορίζουσα καλητέρους κανονισμούς διά τα Δεσμωτήρια, τας Διορθωτικάς και Μεταμελητικάς Φυλακάς», (25-5-1833).

[985] Πράξις Αριθ. Λ' (30) του 1833, ό.π., άρθρο 3.

Τιμωρία και επιβράβευση. Έως και το έτος 1845 στις φυλακές κυριαρχεί η τακτική του εκφοβισμού. Εύρυθμη λειτουργία της φυλακής σημαίνει πειθαρχία, η οποία εξασφαλίζεται μέσα από αυστηρούς κανόνες, η μη εφαρμογή των οποίων οδηγεί σε πειθαρχικές ποινές (*castigo*).

Αργότερα, υιοθετείται η τακτική που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε τακτική του «μαστίγιου και του καρότου», καθώς, πέραν των πειθαρχικών ποινών, οργανώνεται ένα σύστημα ανταμοιβών κατά τη διάρκεια της φυλάκισης, με αποκορύφωση τη δυνατότητα μείωσης της ποινής κατά το 1/5 ή την χορήγηση χάρη, με απόφαση της Γερουσίας. Ο κρατούμενος έχει τώρα δύο κίνητρα για να πειθαρχήσει στους κανόνες της φυλακής: τον φόβο της τιμωρίας και το δέλεαρ της επιβράβευσης.

4.1 Πειθαρχικές ποινές

4.1.α Οι πειθαρχικές ποινές στις κοινοβιακές φυλακές (1815-1847).

Έως και το έτος 1847, το βασικό μέτρο που εφαρμόζεται για την αντιμετώπιση μίας παραβατικής συμπεριφοράς στις φυλακές της Κέρκυρας είναι η αλλαγή χώρου κράτησης του κρατουμένου, δηλαδή, η μετακίνησή του είτε σε άλλο κελί των ίδιων φυλακών, είτε σε άλλη φυλακή της πόλης (π.χ. από την πόλη στο Οχυρό Αβράμη και τούμπαλιν), ιδίως όταν η συμπεριφορά του απείθαρχου κρατούμενου δημιουργεί πρόβλημα στις φυλακές όπου κρατείται[986].

Συνήθης τιμωρία ήταν και η απαγόρευση συμμετοχής σε αμειβόμενη δημόσια εργασία, η οποία ήταν για πολλούς φυλακισμένους η μόνη λύση για να πληρώνουν τη διατροφή τους ή για να εξοφλήσουν τα δικαστικά χρέη τους και να μπορέσουν να αποφυλακιστούν[987].

Για βαρύτερα παραπτώματα επιβάλλονταν πιο αυστηρές πειθαρχικές ποινές (*Condanni Disciplinari*), με τιμωρητικό ή αποτρεπτικό χαρακτήρα. Στόχος ήταν η αυστηρότητα της τιμωρίας να λειτουργήσει αποτρεπτικά, ως προς τη διάπραξη νέου

[986] Στα καθήκοντα του Δεσμοφύλακα περιλαμβάνεται το να χωρίζει τους κρατούμενους, μετά από κάθε καβγά ή συμπλοκή, να τους μεταφέρει σε διαφορετικά κελιά και να ειδοποιεί την Ε.Α. για το γεγονός, ώστε να επιβάλει την τιμωρία τους. Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 14. Βλ. για παράδειγμα Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 3, φφ. 2-4 (ημ/νία: 17-03-1843) και Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 5, φφ. 1-2 (ημ/νία: 12-09-1843).

[987] Βλ. για παράδειγμα την τιμωρία κρατούμενου από τον Δ/ντή της Ε.Α. με παύση του από τη δημόσια εργασία, (όπως σημειώνεται ex margine της αναφοράς του γεγονότος «Sig. Seremetti / sospeso dai lavori/ 21-9-43»), επειδή αυθαδίασε. Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 8, φφ. 23-25 (Εργοτάξιο Γαρίτσας 19-09-1843). Για την ίδια τιμωρία σε άλλο κρατούμενο βλ. Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 8, φφ. 38-39 (εργοτάξιο Γαρίτσας 12-12-1843).

παραπτώματος, τόσο για τον ίδιο τον παραβάτη, όσο και για τους συγκρατουμένους του. Οι κύριες πειθαρχικές ποινές ήταν: α) το δέσιμο με αλυσίδες, β) η απομόνωση (σε ατομικό σκοτεινό κελί, με ή χωρίς αλυσίδες, με ή χωρίς μείωση τροφής), γ) η μαστίγωση.

Η «φιλανθρωπία» προς τους «δυστυχείς» κρατούμενους, που θα συναντήσουμε αργότερα, μετά την εφαρμογή του νέου σωφρονιστικού συστήματος, δεν είχε θέση στις κοινοβιακές φυλακές της Κέρκυρας, τουλάχιστον έως τα μέσα του αιώνα: στόχος ήταν η -με κάθε κόστος- επίτευξη της πειθαρχίας. Πάντως, είναι γεγονός ότι τόσο το είδος της πειθαρχικής ποινής όσο και η διάρκειά της γίνονται λιγότερο αυστηρές με το πέρασμα των ετών[988].

Το δέσιμο με αλυσίδες. Το δέσιμο των ποδιών με αλυσίδες αρχικά επιβαλλόταν ακόμη και στην περίπτωση υποψίας για φυγή, αλλά, μετά το 1840 χρησιμοποιείται κυρίως ως μέσο αποτροπής απόδρασης όσων εργάζονται σε δημόσια έργα εκτός του καταστήματος[989] και ως πειθαρχική ποινή.

Η ποινή της απομόνωσης. Στον Ποινικό Κώδικα του έτους 1841, ως ποινή «μονήρους φυλακίσεως» ορίζεται η κράτηση σε κελί ευρύχωρο και φωτισμένο, εντός του κτηρίου της φυλακής, όπου ο καταδικασμένος μένει μόνος χωρίς να επικοινωνεί με κανέναν. Σημειώνεται ότι η μονήρης φυλάκιση είναι πειθαρχικό μέτρο για την διατήρηση της τάξης εντός των φυλακών και μέσο νόμιμου καταναγκασμού και δεν επιβάλλεται σε περίπτωση ασθενείας του φυλακισμένου, οπότε η ποινή διακόπτεται και συνεχίζεται μετά την αποθεραπεία[990]. Στις

---

[988] Μακράν αυστηρότερες είναι οι διατάξεις του έτους 1828, ΠΡΑΞΙΣ Β' (ΙΙ) της Α' Συναθροίσεως της 3ης Γερουσίας, «δια της οποίας προβλέπεται η εσωτερική ευταξία των διαφόρων Φυλακών και Δεσμωτηρίων (Case di Penitenza, Prigioni e Carceri) και η πειθαρχία των καταδικασθέντων και φυλακωθέντων», (22-03-1828), στο προοίμιο της οποίας σημειώνεται ότι το πρόβλημα της απείθειας των κρατουμένων αναγκάζει το 3ο Κοινοβούλιο να ενισχύσει τις εξουσίες του Δεσμοφύλακα και της Ε.Α. και να αυστηροποιήσει τις ποινές.

[989] Πράξις αρ. ΙΖ' (17), 1η Συνάθροισις, 7ης Γερουσίας «συνιστώσα τους περί των Δεσμωτηρίων Κανονισμούς», 11/23-5-1840 (άρθρο 41).

[990] Ποινικός Κώδηξ, ό.π., Βιβλίο Πρώτο, Τίτλος Β' «Περί των ποινών εν γένει», Κεφ. Δ' «Περί των κοινών ποινών», άρθρα 65-67.

Άρθρο 65: «Η μονήρης φυλάκισις συνίσταται εις την κάθειρξιν του καταδικασμένου εις οικίσκον αρκετά ευρύχωρον και φωτισμένον, ωκοδομημένον επίτηδες εις την φυλακήν, εν ω πρέπει να διαμένη μόνος, χωρίς να βλέπη και συγκοινωνή μετ' ουδενός».

Άρθρο 66: «Η μονήρης φυλάκισις είναι πειθαρχικόν μέτρον, προς διατήρησιν της μεταξύ των παντός είδους φυλακισμένων ευταξίας, και μέσον νομίμου καταναγκασμού».

Άρθρο 67: «Η μονήρης φυλάκισις συνίσταται εις την κάθειρξιν του καταδικασμένου εις οικίσκον αρκετά ευρύχωρον και φωτισμένον, ωκοδομημένον επίτηδες εις την φυλακήν, εν ω πρέπει να

περισσότερες περιπτώσεις ο εγκλεισμός στην απομόνωση συνοδεύεται από μείωση της χορηγούμενης τροφής (μόνο ψωμί και νερό).

Η διάρκεια της ποινής της απομόνωσης μεταβάλλεται στην πορεία των ετών: τα πρώτα έτη της Βρετανικής Προστασίας έχει διάρκεια από 24 ώρες έως και 3 ημέρες (με απόφαση της Ε.Α.), τα επόμενα χρόνια η διάρκειά της αυξάνεται σε 7 ημέρες και σε περίπτωση υποτροπής έως και 14 ημέρες. Αργότερα, η μέγιστη διάρκεια φτάνει τις 20 ημέρες, αλλά, στη συνέχεια μειώνεται και πάλι σε 7 ημέρες[991]. Το έτος 1840 αποφασίζεται από το 7ο Κοινοβούλιο[992] ότι η διάρκεια της απομόνωσης δεν μπορεί να ξεπερνά τις 7 ημέρες, αλλά, ο Ποινικός Κώδικας (1841) καθορίζει ως ανώτατο όριο απομόνωσης τις 14 ημέρες[993].

Σε περίπτωση που ο εγκλεισμός στην απομόνωση ξεπερνά τις 3 ημέρες ο νόμος προβλέπει η μείωση φαγητού να διακόπτεται κάθε 3 ημέρες και να χορηγείται στον κατάδικο ένα ζεστό γεύμα (*una vivanda calda*), όχι όμως κρέας. Κατά τη διάρκεια της τιμωρίας ο κρατούμενος δεν μπορεί να επικοινωνεί με κανέναν και για κανένα λόγο. Ο Δεσμοφύλακας ή το άτομο που έχει επιφορτιστεί να του πηγαίνει φαγητό δεν πρέπει να μπει μέσα στο κελί περισσότερες από 2 φορές το 24ωρο, ούτε επιτρέπεται να του μιλήσει[994].

Η ποινή της μαστίγωσης. Η ποινή της μαστίγωσης (*frusta*), η οποία συχνά συνδυαζόταν με ποινή απομόνωσης[995], κατά την πρώτη εικοσαετία του Ιονίου Κράτους ορίζεται στα 40-50 κτυπήματα και διεξάγεται δημόσια προς παραδειγματισμό των υπολοίπων κρατουμένων[996]. Από το έτος 1840 τα κτυπήματα μειώνονται

διαμένη μόνος, χωρίς να βλέπη και συγκοινωνή μετ' ουδενός […] Η διάρκεια της μονήρους φυλακίσεως δεν υπερβαίνει τας δεκατέσσαρας ημέρας.»

991 Για τη διαφοροποίηση της διάρκειας της ποινής απομόνωσης βλ. Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 8, φφ. 3-6 (Οχυρό Αβράμη, 12-06-1843 ε.π), «trentasei ore di cella solitaria per avere turbata la tranquillita della prigione», Ε.Α., Φ. 1711, υποφ. 2, φφ. 2-3 (19-03-1848), Carceri di Correzione: «per tre giorni sara messo in cella solitaria per avere turbato la publica tranquilita e disubidito agli ordini della polizia» και Ε.Α., Φ. 1711, υποφ. 1, φ. 11 (9-7-1849, Παλιές Φυλακές).

992 Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 48.

993 Ποινικός Κώδικας, ό.π., άρθρα 65, 66.

994 Πράξη 34 του 5ου Κοινοβουλίου (11 Αυγ./30 Ιουλίου 1834), άρθρα 5 και 6.

995 «Il medesimo condannato é stato punito nella cella solitaria dalli 10 fino li 14 Gennaro 1828 e frustato con 40 colpi». Ε.Α., Φ. 1587, φ. 15 (22-05-1828).

996 Ο Βραχλιώτης, Δεσμοφύλακας στις *Παλιές Επανορθωτικές Φυλακές*, σε αναφορά του προς την Υψηλή Αστυνομία εξηγεί ότι ο κρατούμενος Μαυρόπουλος, κατάδικος για ληστεία, έχει κακό χαρακτήρα και είναι συνεχώς προσβλητικός και αυθάδης, για αυτό θα πρέπει να τιμωρηθεί με ξυλοδαρμό στην αυλή του Μεγάρου, προς παραδειγματισμό των υπολοίπων φυλακισμένων: «si

σε 30 και η ποινή της μαστίγωσης επιβάλλεται μόνον σε κατάδικους για κακούργημα, μετά από έγκριση των τοπικών κυβερνήσεων. Προκειμένου, μάλιστα, να αποφευχθούν τυχόν καταχρήσεις εκ μέρους του εκτελεστή της ποινής, η μαστίγωση γινόταν παρουσία του Εφόρου της Ε.Α. ή του Τοποτηρητή του νησιού (*Luogotenente*), ο οποίος όφειλε, στη συνέχεια, να συντάξει αναφορά προς τον Αρμοστή, στην οποία να εξηγεί τους λόγους που τον οδήγησαν να αποφασίσει μία τόσο σκληρή ποινή. Στην Κέρκυρα για την ποινή του μαστιγώματος ενημερώνει σχετικά την Γερουσία ο Έπαρχος[997].

Η ποινή της μαστίγωσης ήταν από τις πιο συχνές ποινές για τους καταδίκους σε δημόσια έργα που κρατούνταν στο Βίδο, σε περιπτώσεις σοβαρών παραβάσεων ή υποτροπής, σε συνδυασμό με την ποινή της απομόνωσης και το δέσιμο των ποδιών με αλυσίδα[998].

4.1.β Οι πειθαρχικές ποινές σε φυλακές και Σωφρονιστήριο μετά το 1845.

Οι ποινές επιλέγονταν από τον Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου ή τον Δεσμοφύλακα των φυλακών μεταξύ εκείνων που καθορίζονται στα άρθρα 88 και 89 του Οργανικού Νόμου[999]: -απαγόρευση επικοινωνίας με συγγενείς ή φίλους, -απαγόρευση περιπάτου στις αυλές, -εγκάθειρξη στο κελί νύχτα και μέρα (με ή χωρίς εργασία ή αλυσίδες), -εγκλεισμός σε «οικημάτιον ζοφερόν» (*cella tenebrosa*), -εργασία στον

merito di essere battuto nel Corte del Palazzo, ad esempio dei altri Carcerati». Ε.Α., Φ. 76, φ. 263, ημ/νία: 12-03-1818

997 1η Συνάθροισις, 7ης Γερουσίας, Πράξις αρ. ΙΖ' (17), «συνιστώσα τους περί των Δεσμωτηρίων Κανονισμούς», 11/23-5-1840 (άρθρο 36).

998 «Il Nobile S:r Cap:n M. Krumm Ispettore di Polizia Esecutiva avendo letto il rapporto del Sig:r Riso Ajovlassiti Direttore alle Carceri di Vido in data 21 corrente riguardo il condannato Sabatai Mustachi da Corfù visto che per cinque consecutive volte fu punito per il suo tristo carattere si in cella solitaria a pane ed acqua, nonché con cinquanta colpi di frusto, e sin ora non si e potuto correggere, perciò ordina ch' egli debba ricevere cinquanta colpi di frusta nella maniera usuale onde servir debba al suddetto Mustachi di correzione ed esempio dei rimanenti condannati. L' ispettore di Pol:a Esec:a M. Krumm». Ε.Α., Φ. 1587, απόφαση Κρουμ με ημ/νία 23-07-1828.

«Il medesimo condannato e stato punito nella cella solitaria dalli 10 fino li 14 Gennaro 1828 e frustato con 40 colpi». Ε.Α., Φ. 1587, φ. 15 (22-05-1828).

Βλ. και Ε.Α., Φ. 813, Αναφορά Δεσμοφύλακα Ρ. Αγιοβλασίτη με αρ. 256/15-3-1829 και απόφαση του Κρουμ, με ημ/νία 9-3-1829.

999 Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στα άρθρα 88-89 του Ο.Ν. δεν αναφέρεται η ποινή της μαστίγωσης.

τροχόμυλο[1000], -νηστεία με ψωμί και νερό έως 5 ημέρες, -σιδερένια δεσμά (ferri) σε χέρια και πόδια[1001].

Η συνηθέστερη ποινή είναι εκείνη του εγκλεισμού (*εγκάθειρξης*), με τις εξής παραλλαγές: α) εντός του κελιού του φυλακισμένου (*cella semplice*), β) στην απομόνωση (*οικίσκο, cella solitaria*), γ) σε σκοτεινό κελί (*οικημάτιον ζοφερόν, εν αφώτω οικίσκω, cella oscura, cella tenebrosa*). Όλα τα είδη εγκλεισμού συνδυάζονται με νηστεία με ψωμί και νερό, ενώ σε βαριές περιπτώσεις ο εγκλεισμός περιλαμβάνει δεσμά σε χέρια και πόδια (*ceppi ai piedi e alle mani*) ή αλυσίδες στα πόδια (*ferri ai piedi*)[1002].

Σε κάποιες περιπτώσεις η τιμωρία περιλάμβανε συνδυασμό τύπων εγκλεισμού, όπως, για παράδειγμα, 4-5 ημέρες απομόνωση και στη συνέχεια 10 ημέρες σε απλό κελί[1003] ή 5 μέρες σε σκοτεινό κελί και κατόπιν 5 μέρες σε απλό κελί[1004]. Η ποινή του εγκλεισμού συνοδευόταν, σε πολλές περιπτώσεις, με την αφαίρεση από το κελί του παραβάτη βασικών ανέσεων, όπως του λύχνου φωτισμού, του τραπεζιού και της καρέκλας[1005]. Σε περίπτωση που ο παραβάτης ήταν «υπηρέτης» η τιμωρία περιλάμβανε πάντα την παύση του από αυτήν την ιδιότητα.

[1000] Βλ. και άρθρο 67 του Οργανικού Νόμου.

[1001] Για τις γυναίκες κρατούμενες προβλέπονται μόνον οι 4 πρώτες ποινές, ενώ, η ποινή της εγκάθειρξης δεν περιλαμβάνει εργασία ή αλυσίδες.

Στον εσωτερικό κανονισμό του Σωφρονιστηρίου του 1847 (άρθρο 20) ορίζεται ότι η ποινή του σιδηροδεσίματος (*la pena disciplinare dei ferri*) δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να ξεπερνάει τις 24 ώρες.

[1002] Αξίζει να σημειωθεί ότι οι ποινές που επιβάλλονται στους κρατούμενους των φυλακών της πόλης δεν ξεπερνούν τις 3 ημέρες, ενώ στο Σωφρονιστήριο έχουν διάρκεια 1-5 ημέρες και σε κάποιες περιπτώσεις ολόκληρο μήνα.

[1003] Βλ. για παράδειγμα ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φ. 73 (2-10-1849).

[1004] Δέσιμο χεριών και ποδιών, εγκλεισμός 5 ημερών σε σκοτεινό κελί με ψωμί και νερό και εξόφληση της ζημίας (3 σελίνια και 6 πένες) είναι η ποινή που επιβάλλεται σε κρατούμενο του Σωφρονιστηρίου επειδή αρνήθηκε να μπει στο κελί του μετά το μεσημεριανό φαγητό και μετά τη βίαιη εισαγωγή του έσπασε ό,τι υπήρχε μέσα σε αυτό. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 64-65 (μηνιαία κατάσταση ποινών 3-7-1849).

[1005] Στον κρατούμενο Δημήτριο Αποστολάκη «αποποιηθέντος να εγκεκλεισθεί εις τον οικίσκον του και απειλήσαντος του φύλακός του», επιβάλλεται τιμωρία (25-1-1853) τριήμερης εγκάθειρξης σε συνδυασμό με αφαίρεση του λυχναριού του. ΕΠΑΡΧΟΣ Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο: «Πρόοψις των πειθαρχικών ποινών επιβληθεισών τοις δεσμίοις κατά τον ήδη λήξαντα μήναν Ιανουάριον 1853».

Ο κρατούμενος Νικόλαος Καλούμενος αιτείται να του επιστραφεί το λυχνάρι που του αφαιρέθηκε από τη Δ/νση ως τιμωρία. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, διαβιβαστικό αίτησης υπ. αρ. 592/1-2-1853.

4.2 Το σύστημα των ανταμοιβών.

Η πειθαρχία δεν επιτυγχάνεται μόνο αποτρεπτικά, δηλαδή με το φόβο της τιμωρίας. Σημαντικό ρόλο παίζει το δέλεαρ των παροχών, μέσα από ένα σύστημα επιβραβεύσεων και ανταμοιβών, για όσους κρατούμενους ο Δ/ντής κρίνει ότι επέδειξαν «καλή διαγωγή».

Η μόνη αναφορά σε παροχές/επιβραβεύσεις για τους κρατούμενους στις κοινοβιακές φυλακές γίνεται στην Πράξη 17, του έτους 1840 και αφορά στους άπορους κρατούμενους. Συγκεκριμένα, ορίζεται ότι ο Δεσμοφύλακας, μπορεί να αιτηθεί εγγράφως από την Ε.Α. την άδεια να χορηγεί κάθε Κυριακή μισή πίντα κρασί σε κάθε άπορο κρατούμενο που έχει δείξει καλή διαγωγή τόσο μέσα στην φυλακή όσο στη δημόσια εργασία[1006].

Μετά το 1845, ο Οργανικός Νόμος προβλέπει για τους κρατούμενους με καλή διαγωγή παροχές που τους εξασφαλίζουν πιο άνετη παραμονή εντός του κελιού τους, μείωση της ποινής τους κατά το 1/5 και χορήγηση πιστοποιητικού καλής διαγωγής και σωφρονισμού κατά την αποφυλάκισή τους.[1007] Ο Δ/ντής Ι. Κοτζίρης, υιοθετεί αυτό το σύστημα ανταμοιβών, προσαρμόζοντάς το στο δικό του σύστημα σωφρονισμού[1008].

5. Η αποτελεσματικότητα των μέτρων για τη διατήρηση της πειθαρχίας.

Το ζητούμενο των πειθαρχικών μέτρων που παρουσιάσαμε ήταν αφενός η εξασφάλιση της ευταξίας της φυλακής και αφετέρου (κυρίως μετά το 1845) ο σωφρονισμός των κρατουμένων. Και εδώ τίθεται το εύλογο ερώτημα αν τα μέτρα αυτά είχαν το επιδιωκόμενο αποτέλεσμα.

Όσον αφορά στις «κοινοβιακές» Φυλακές της Κέρκυρας η ύπαρξη και μόνον τόσων πολλών αναφορών για περιστατικά παραβατικότητας σε καθημερινή βάση, νομίζουμε δίνει την απάντηση: οι πειθαρχικές ποινές, σκληρότερες ή ελαφρύτερες, δεν επιτυγχάνουν το επιδιωκόμενο, δηλαδή οι κρατούμενοι να σταματήσουν (ή έστω να περιορίσουν) την παραβατική τους συμπεριφορά.

[1006] Πράξη 17, 7ο Κοιν., 11/23-5-1840, άρθρο 60.

[1007] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., τίτλος Θ' «Ανταμοιβαί», άρθρο 35.

[1008] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός …», 1858, ό.π., σελ. 64-65, άρθρα 27-29. Για το σύστημα ανταμοιβών βλ. και Κεφάλαιο Ι παρούσας μελέτης.

Όσον αφορά στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας, τα ποσοστά παραβατικότητας είναι χαμηλότερα από εκείνα των κοινοβιακών φυλακών και κάποιες από τις παραβάσεις που συναντούμε συχνότερα στις κοινοβιακές φυλακές, όπως η μέθη ή η χαρτοπαιξία, απουσιάζουν εντελώς.

Τα στοιχεία που παραθέτει ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου Ι. Κοτζίρης, στις τριετείς στατιστικές του, είναι εντυπωσιακά: κατά τη διάρκεια του έτους 1857 στο Σωφρονιστήριο διέμειναν κατά μέσο όρο 204 κρατούμενοι, οι παραβάσεις που σημειώθηκαν καθ' όλη τη διάρκεια του έτους ήταν 61, εκ των οποίων οι 45 εγκληματικές και οι 16 πλημμεληματικές. Το έτος 1858, σε σύνολο 191 κρατούμενων, οι παραβάσεις που σημειώθηκαν ήταν 69, εκ των οποίων οι 55 εγκληματικές και οι 14 πλημμεληματικές. Τέλος, το έτος 1859, σε σύνολο 179 κρατούμενων, οι παραβάσεις που σημειώθηκαν ήταν 37, εκ των οποίων οι 25 εγκληματικές και οι 12 πλημμεληματικές. Το ποσοστό παραβατικότητας της τριετίας ήταν 1/30[1009].

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι και στις δύο τριετείς στατιστικές του ο Κοτζίρης δεν αναφέρει την επιβολή σωματικών ποινών, ούτε καν τη χρήση του τροχόμυλου. Αναφέρει μόνον την ποινή της απομόνωσης (*reclusione separata*) και τις στερήσεις (*privazioni*) τροφής, επίπλωσης, επισκέψεων, που όπως τονίζει, εφαρμόζονται σπανιότατα. Ο ίδιος θεωρεί ότι η διατήρηση της πειθαρχίας εκ μέρους των κρατουμένων του Σωφρονιστηρίου οφείλεται στον τρόπο με τον οποίο τιμωρούνται οι απείθαρχοι, δηλαδή στον εγκλεισμό τους στην απομόνωση σε συνδυασμό με συζητήσεις τους με τον ιερέα.

5.1 Η επίτευξη σωφρονισμού, η χορήγηση χάριτος και η διαγωγή μετά την αποφυλάκιση.

Στο ερώτημα αν, πέραν της εξασφάλισης της πειθαρχίας κατά τη διάρκεια της φυλάκισης, το σύστημα του Κοτζίρη επιτυγχάνει και τον σωφρονισμό των κρατου-

[1009] Ο Κοτζίρης περηφανεύεται ότι στην Κέρκυρα τα πήγαν καλύτερα και από το Σωφρονιστήριο Mountjoy στο Δουβλίνο, στο οποίο, όπως τον ενημέρωσε ο Γενικός Επιθεωρητής των φυλακών της Ιρλανδίας Crofton, επί μια ολόκληρη εβδομάδα του έτους 1860 δεν υπήρξε ούτε ένα περιστατικό παραβατικότητας. Προς απόδειξη του ισχυρισμού του παραθέτει τα μεγαλύτερα διαστήματα που στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας δεν παρατηρήθηκε καμία παράβαση: 46 ημέρες (14 Νοεμβρίου 1857 - 1 Ιανουαρίου 1858), 1 μήνας (16 Σεπτεμβρίου - 15 Οκτωβρίου 1858), 84 ημέρες (12 Ιανουαρίου - 4 Απριλίου 1859), 59 ημέρες (Απρίλιος - Ιούνιος 1859), 2 μήνες (30 Ιουνίου - 24 Αυγούστου 1859), 73 ημέρες (19 Νοεμβρίου 1859 - 30 Ιανουαρίου 1860). Cozziris, Giovanni, «Statistica del Penitenziario …», 1861, ό.π., σελ. 215-217.

μένων, δηλαδή την αναμόρφωση και την αλλαγή της ψυχοσύνθεσής τους, ο Δ/ντής Κοτζίρης απαντά θετικά: ο σωφρονισμός επιτυγχάνεται και οι κρατούμενοι αποφυλακίζονται σωφρονισμένοι και ευγνώμονες για όσα τους προσέφερε το Σωφρονιστήριο.

Θεωρούμε ότι έχει ενδιαφέρον να δούμε κάποια από αυτά που αναφέρει ο Ιωάννης Κοτζίρης για τον σωφρονισμό δύο κρατουμένων, στο πλαίσιο εκθέσεων που υποβάλλει στη Γερουσία για τη χορήγηση χάριτος[1010]. Ο πρώτος κρατούμενος ονομαζόταν Νικόλαος Σαρτώρος, είχε καταγωγή από τη Ζάκυνθο και σύμφωνα με τον Κοτζίρη: «ευγνώμων καταδεικνύεται δι' όλας τας ηθικάς φροντίδας τας οποίας τω εχορήγησε το Κατάστημα, ίνα εκριζώση της ψυχής αυτού πάσαν εις το κακόν υποτροπήν, παρατηρητέον προσέτι ότι ο Σαρτώρος δια δυσφημητικόν έγκλημα ουδέποτε κατεδικάσθη αλλά δι' έριδας, όντος του ιδιώματος αυτού αιματώδους και ευερεθίστου, το δε τελευταίον των οποίων κατά μέγα μέρος ελπίζω να εξηφάνισα, ένεκε τούτου λοιπόν συσταίνω αυτόν ενθέρμως προς την Ευγενή Εφορώσαν Επιτροπήν ευγνωμονών προς αυτήν δι' οιανδήποτε ήθελε λάβει απόφασιν υπέρ του ατυχούς τούτου ασθμαίνοντος την ημέραν καθ' ην εις τας αγκάλας του γηραλέου πατρός του θέλει επιχύσει δάκρυα μεταμελείας των παρεκτροπών αυτού.»[1011]

Για τον κρατούμενο Δημήτριο Αρτινό ο Κοτζίρης προτείνει «την αναστολήν των αυστηρών μέτρων επανορθώσεως [...] νυχθήμερη εγκάθειρξη, αλυσοδεμένος και με άρτον και ύδωρ μόνον» που του επιβλήθηκαν λόγω κακής διαγωγής, διότι η τιμωρία του εγκλεισμού βελτίωσε σταδιακά το χαρακτήρα του και μέσα σε διάστημα μόνον έξι ημερών, ο συνδυασμός της τιμωρίας με τις επισκέψεις του ιερέα, άλλαξε τη διαγωγή του σε τέτοιο βαθμό, που κάποιος θα νόμιζε ότι πρόκειται για δύο διαφορετικά άτομα. Η αλλαγή αυτή έγινε σταδιακά: την πρώτη ημέρα (10/7/1853) της εγκάθειρξης ο Αρτινός έκανε μεγάλη φασαρία («ταραχοποιός τα μέγιστα»). Την δεύτερη ημέρα έκανε και πάλι φασαρία, αλλά προς το βράδυ ησύχασε. Την τρίτη ημέρα δέχτηκε να τον επισκεφθεί ο ιερέας του καταστήματος, του εξομολογήθηκε το πταίσμα του και παραδέχτηκε ότι οφείλεται στον κακό χαρακτήρα του. Άρχισε να

[1010] Η αίτηση χορήγησης χάριτος, που υπέβαλλαν οι κρατούμενοι προς την Γερουσία, συνοδευόταν από σχετική έκθεση του Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου, στην οποία, όταν δεν συναινούσε, ανέφερε τα παραπτώματα στα οποία τυχόν υπέπεσε ο αιτών κατά τη διάρκεια της φυλάκισής του, ενώ, αν συναινούσε, παρέθετε τα πειστήρια σωφρονισμού του, υπερθεματίζοντας για την χορήγησή της.

[1011] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 1064/3-6-1854, με το οποίο ο Δ/ντής συναινεί στη μείωση του 1/5 της ποινής του κρατουμένου, εκ μέρους της Γερουσίας.

δείχνει μεταμέλεια και παραδέχθηκε ότι η τιμωρία που του επιβλήθηκε είναι δίκαιη. Την τέταρτη μέρα έδειξε μεταμέλεια και «εγκαρτέρηση». Την πέμπτη μέρα άκουγε τα συμβουλευτικά λόγια του ιερέα με ηρεμία, παραδεχόμενος ότι φταίει για την τιμωρία του και ότι η ποινή του είναι δίκαιη. Την έκτη ημέρα τον επισκέφθηκε ο ίδιος ο Δ/ντής, ο οποίος του εξιστόρησε τα πολύ σοβαρά πειθαρχικά παραπτώματα στα οποία υπέπεσε και την αρνητική επίδραση που είχε αυτό στους συγκρατούμενούς του. Του εξήγησε ότι στόχος της τιμωρίας του δεν είναι να τον εξαγριώσει αλλά να τον σωφρονίσει με γλυκύτητα, μέσα από τις νουθεσίες και την προτροπή προς το καλό. Ο κρατούμενος του απάντησε με σεβασμό και επικαλέστηκε τον Θεό, υποσχόμενος ότι στο μέλλον θα αλλάξει συμπεριφορά και ότι ακόμη και αν η ποινή του δεν μειωθεί, ακόμη και αν αυξηθεί, γνωρίζει ότι το αξίζει αυτό[1012].

Στην πράξη, βέβαια, η «γλυκύτητα» και οι «νουθεσίες» μεταφράζονται σε μία ιδιαίτερα αυστηρή διοίκηση εκ μέρους του Κοτζίρη, κάτι που ο ίδιος παραδέχεται με περηφάνεια, καθώς το θεωρεί προσόν για έναν Δ/ντή Σωφρονιστηρίου. Κρίνοντας εκ του αποτελέσματος, γνωρίζουμε ότι η αυστηρότητα του Κοτζίρη εξασφάλιζε μεν την πειθαρχία εκ μέρους των κρατουμένων, αλλά ταυτόχρονα λειτουργούσε ως καζάνι που βράζει και οδήγησε τελικά σε βίαιες εξεγέρσεις και οργανωμένες αποδράσεις, που παρόμοιές τους δεν συναντήσαμε στις φυλακές της πόλης, όπου η εκτόνωση των παθών των κρατουμένων ήταν καθημερινή.

Τα κριτήρια με βάση τα οποία ο Κοτζίρης αποφάσιζε να προτείνει έναν κρατούμενο για χορήγηση χάριτος από τη Γερουσία ήταν η, για μεγάλο διάστημα, καλή του συμπεριφορά, η μεγάλη διάρκεια κράτησης, η με ακρίβεια εκτέλεση των θρησκευτικών καθηκόντων, η ακούραστη εργασία και η μετάνοια. Όσον αφορά στο αν αυτή η μετάνοια ήταν οριστική, ο Κοτζίρης διευκρινίζει ότι μόνον ο Θεός είναι σε θέση να το γνωρίζει. Ο ίδιος εξετάζει αν η εκπαίδευση που χορηγήθηκε στους κρατούμενους τους έκανε αν όχι τίμιους, τουλάχιστον να αποκτήσουν τίμιες συνήθειες. Η θρησκευτική διδασκαλία θα πρέπει να έχει εντυπώσει στο μυαλό τους ηθικές αρχές και να έχει εισαγάγει στην καρδιά τους ό,τι χρειάζεται για να αποφύγουν τα εγκλήματα και να σέβονται τους νόμους. Με αυτά πιστεύει ο Κοτζίρης ότι η κοινωνία δεν έχει να φοβηθεί τίποτα πλέον από αυτούς.

[1012] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 807/15-7-1853.

Τονίζει ότι πριν προτείνει κάποιον κρατούμενο για χάρη ή για μείωση ποινής διεξάγει μία «επιστημονική» έρευνα για το ποιον του, επειδή νοιώθει ο ίδιος υπεύθυνος για το μέλλον του. Γι' αυτό, μετά την αποφυλάκιση παρακολουθεί τι απέγιναν οι αποφυλακισμένοι. Με βάση τις αναφορές της Ε.Α. από την Κέρκυρα και τα υπόλοιπα νησιά, συμπληρώνει ο Κοτζίρης, φαίνεται ότι, όσοι πήραν χάρη το διάστημα της πρώτης του τριετίας ως διευθυντή, δεν δημιούργησαν άλλα προβλήματα έξω από τη φυλακή[1013].

5.2 Οι «αδιόρθωτοι» και η πρόταση Κοτζίρη για την «αξιοποίησή» τους.

Ο Κοτζίρης ήταν πεπεισμένος ότι το αυστηρό σωφρονιστικό σύστημα που εφαρμοζόταν στην Κέρκυρα, είχε μόνο θετικά αποτελέσματα. Για τις περιπτώσεις που το σύστημα αυτό δεν κατάφερε να επιτύχει την πειθαρχία ή το σωφρονισμό, δεν συζητούσε καν το ενδεχόμενο να έχει την ευθύνη ο ίδιος ή το σύστημά του. Απλώς, κάποιοι άνθρωποι γεννιούνται εγκληματίες, καθιστώντας τον στόχο του σωφρονισμού τους ανέφικτο. Αυτούς τους κρατούμενους ο Κοτζίρης τους ονομάζει αδιόρθωτους («incurabili»)[1014] και θεωρεί ότι, επειδή δεν επιδέχονται σωφρονισμού, δεν αξίζουν καμία ευσπλαχνία εκ μέρους της κυβέρνησης.

Σε αυτή την κατηγορία ενέτασσε τον κρατούμενο Σπυρίδωνα Ζιάκα του Ροζαρίου, για τον οποίο ο Κοτζίρης ενημερώνει τον Έπαρχο ότι έχει συστηματικά κακή διαγωγή, δεν επιδέχεται σωφρονισμού και δεν αξίζει καμία ευσπλαχνία. Ενώ είναι ακόμη νεότατος στην ηλικία, ήδη είναι υπότροπος έξι φορές, για διάφορα

[1013] «La loro lunga buona condotta, la lunga reclusione, l'esatto adempimento de' loro doveri Religiosi, l' indefesso lavoro, ed il pentimento, erano i requisiti che m' incorraggiavano a raccomandare che il Governo esercitasse un atto di clemenza a favor loro, nè in essi io non altro scorgeva che infelici, i quali colpevoli è vero furono per lo addietro, ma oggi dopo tutto ciò che si espose, devesi supporre che siensi emendati e pentiti. Io non entrerò sul merito se la loro emendazione fosse radicale; ciò non può essere riconosciuto che da Dio solo, ma tutto ciò ch'io poteva dire sul conto loro si è, che l' educazione qui ricevuta servise non a renderli del tutto onesti, almeno gli fece contrarre abitudini oneste; la Religione ad essi insegnata impresse nelle loro menti i principj morali che da questa se ne ritraggono, innestando nel loro cuore ciò che era valevole per isfuggire i delitti, ponendoli in pari tempo nel caso di rispettare le leggi, e credo che la società nulla di più potrebbe desiderare». Cozziris Giovanni, «Statistica Comparativa …», 1857, ό.π., σελ. 45.

[1014] «Framezzo la gran massa del genere umano e per la forza delle leggi di natura, […]si osservano in tutti i paesi di quegli esseri i quali nascono col germe del delitto, e sembra che una predestinazione abbia ad essi scolpito loro animo lo stigma e l'impronta del malfattore; e se voi percorrete i bagni, le prigioni, le colonie penali ed i Penitenziarii tornera facile ad occhio esercitato il discernere codesti mostri resi pur troppo celebri dagli atti atroci, inumani, barbari e nefandi coi quali accompagnarono la perpetrazione del loro delitto. […] esistono anche presso noi individui che per la perseveranza che addimostrarono nella ripetizione di gravi offese, classificar si debbono fra quegli esseri che la società con ribrezzi vorrebbe rigettare dal suo grembo […]». Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 225-226.

αδικήματα. Από τον Ιούνιο του 1851, που κρατείται στο Σωφρονιστήριο Κέρκυρας, δεν περνάει μία μέρα χωρίς να αναφερθεί το όνομά του στο Γραφείο της Δ/νσης για διάφορα αδικήματα: βλασφημίες κατά του Παντοδύναμου, ψεύδη, απειλές, ανυποταγή στις διαταγές των ανωτέρων, *ασεβασία* προς τον Δ/ντή, περίγελοι, χάλασμα των επίπλων που του χορηγεί το κατάστημα, *αικίαι* κατά των κρατουμένων, άρνηση να ασπαστεί την Αγία εικόνα στην εκκλησία και να λάβει την προσφορά από τον ιερέα, αυθάδεια προς τον Δ/ντή παρουσία όλων των κρατουμένων, συνέργεια σε τραυματισμό φύλακα του Καταστήματος[1015].

Ο Κοτζίρης εισηγείται αρνητικά για τη μείωση της ποινής που αιτούνται από τη Γερουσία οι κρατούμενοι Σταυράκης Ζερβόπουλος, Βασίλειος Αραβανής και Κων/νος Μεσσάρης και εξηγεί ότι είναι «τέρατα» και γι' αυτό πρέπει να παραμείνουν κλεισμένοι στη φυλακή, ώστε να γλυτώσει λίγο καιρό ακόμη από αυτούς η κοινωνία: «ίσως μία επεκτεινομένη εγκατάκλισις δυνηθή να επιρρεάση ολίγον τι επί του ηθικού και των διαθέσεων αυτών και ούτω να εξασφαλισθή ακόμη δια τινα καιρόν η κοινωνία από την παρουσίαν των τεράτων τούτων»[1016].

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόταση του Κοτζίρη για την «αξιοποίηση» τέτοιων «αδιόρθωτων» κρατουμένων. Καταρχάς, ξεκαθαρίζει ότι θα επιθυμούσε να υπήρχε η δυνατότητα αποστολής τους σε ποινικές αποικίες (*colonie penali*), όπως γίνεται από πολλές χώρες της Δύσης. Όμως, διαφωνεί πλήρως αυτό που συμβαίνει στο Ιόνιο Κράτος, δηλαδή να τους «ξεφορτώνονται» στέλνοντάς τους για μήνες ή και χρόνια στα Κύθηρα ή τα Αντικύθηρα, που είναι από τα πιο ήρεμα νησιά των Επτανήσων, όπου συντηρούνται με έξοδα της Κυβέρνησης, επιβαρύνοντας τον κρατικό

[1015] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 1004/21-1-1854.

[1016] -Ο Ζερβόπουλος μπήκε στο Σωφρονιστήριο στις 4-11-1853 για «κλοπή επιχαρακτηρίστω επί λαθραιότητι», με ποινή φυλάκισης 13 μηνών. Κατά τη διάρκεια της κράτησής του: α) απομακρύνθηκε 2 φορές από τον χώρο της εξωτερικής εργασίας προκειμένου να καπνίσει, β) κατανάλωσε καρπούς από τις καλλιεργημένες εκτάσεις του καταστήματος που φυλάσσονταν για σπόρο.
-Ο Βασίλειος Αραβανής μπήκε στο Σωφρονιστήριο στις 26-9-1850 για πλαστογραφία ιδιωτικού εγγράφου, με ποινή φυλάκισης 5 ετών. Κατά τη διάρκεια της κράτησής του: α) έστειλε κρυφά επιστολή χωρίς θεώρηση, β) κατείχε μία *καλαμογλυφίδα* γ) έκλεβε διάφορα είδη από το εργαστήριο ραπτικής (*ραπτικόν*).
-Ο Μανδάς μπήκε στις 5-8-1852 για κλοπή «επιχαρακτηρίστω επί λαθραιότητι και υπερβάσει δυσκολιών», με ποινή φυλάκισης 3 ετών. Κατά τη διάρκεια της κράτησής του: έβρισε τους φύλακες, κτύπησε έναν κρατούμενο, αρνήθηκε πολλές φορές να εργαστεί.
-Ο Κων/νος Μεσσάρης μπήκε στις 5-8-1852 για κλοπή «επιχαρακτηρίστω επί λαθραιότητι και υπερβάσει δυσκολιών», με ποινή φυλάκισης 3 ετών. Κατά τη διάρκεια της κράτησής του: έβρισε τους φύλακες, χλεύασε τον Δ/ντή και δεν υπάκουσε στις διαταγές του.
ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 1.117/6-9-1854.

προϋπολογισμό, δημιουργώντας και προβλήματα στην τοπική κοινωνία. Αντ' αυτού ο Κοτζίρης προτείνει την εγκατάστασή τους στην περιοχή της Λευκίμμης, της οποίας ο πληθυσμός είχε αποδεκατιστεί από την επιδημία πανώλης (*peste*) του 1816 και οι εναπομείναντες κάτοικοι ταλαιπωρούνταν από πυρετούς, εξαιτίας των βαλτωδών εκτάσεων της περιοχής. Οι «αδιόρθωτοι» θα ασχοληθούν με την αποστράγγιση των βάλτων, το μεγαλύτερο μέρος των οποίων αποτελούσε δημοτική περιουσία, προσφέροντας στο κοινό καλό και ευρισκόμενοι μακριά από κάθε πειρασμό που θα μπορούσε να τους οδηγήσει και πάλι στην παραβατικότητα[1017].

6. Παρατυπίες και καταχρήσεις στην επιβολή τιμωριών.

Η Ιόνια νομοθεσία είχε προνοήσει να θέσει ασφαλιστική δικλείδα στην διάπραξη παρατυπιών, υπερβολών ή βασανιστηρίων εκ μέρους των υπαλλήλων των φυλακών: οι κρατούμενοι είχαν το δικαίωμα να απευθύνονται στη Γερουσία όταν θεωρούσαν ότι αδικούνται[1018]. Στην περίπτωση αυτή η Γερουσία ζητάει από την Εφορατική Επιτροπή να διερευνήσει το αληθές των ισχυρισμών των κρατουμένων και με βάση το πόρισμα της Επιτροπής αποφασίζει σχετικά. Οι περισσότερες καταγγελίες αυτού του είδους αφορούσαν σε:

Υπερβολή στη χρήση βίας και την επιβολή στερητικών ποινών. Όπως είδαμε, η νομοθεσία απαγορεύει ρητά κάθε βασανισμό ή κακομεταχείριση κρατουμένου. Στην πράξη, όμως, αυτό δεν τηρείται πάντοτε[1019]. Το μεγαλύτερο πρόβλημα υπήρχε στις φυλακές του Οχυρού Γεώργιος στο Βίδο και σε εκείνες του Οχυρού Αβράμη, δηλαδή δύο φυλακών που βρίσκονταν εντός στρατιωτικών οχυρών και στις οποίες τη φύλαξη

[1017] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfu», 1861, ό.π., σελ. 227-228.

[1018] Ο Δεσμοφύλακας φυλακής ή ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου υποχρεούται να διαβιβάζει κάθε αίτηση ή παράπονο των κρατουμένων (petizione o reclamo) στην αρμόδια αρχή, ακόμη και αν αυτό στρέφεται εναντίον του ιδίου, κρατώντας σχετική σημείωση σε κατάστιχο και ενημερώνοντας τον φυλακισμένο. Πράξη 17, 7ου Κοιν., (11/23-5-1840), άρθρο 18.

Στον Οργανικό Νόμο του 1845 ορίζεται ότι κάθε αίτημα ή απαίτηση (*petizione o reclamo*) κρατουμένου, ακόμη και αν στρέφεται εναντίον του ίδιου του Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου, πρέπει να διαβιβαστεί, με ευθύνη του Διευθυντή, στην αρμόδια Αρχή στην οποία απευθύνεται. Ο Δ/ντής πρέπει να σημειώσει στο κατάστιχό του την ημέρα και ώρα που παρέλαβε την αίτηση και να βεβαιωθεί ότι υπάρχει ημ/νία πάνω στο έγγραφο. Ο Δ/ντής πρέπει να εφοδιάζει τον κρατούμενο που επιθυμεί να υποβάλει αίτηση με χαρτί, μελάνι, πένα και καλαμάρι για να μπορέσει να την γράψει. Ο Δ/ντής συγκεντρώνει κάθε παράπονο/διαμαρτυρία των κρατουμένων, με τις απαραίτητες πληροφορίες, και υποβάλλει άμεσα αναφορά στην Εφορατική Επιτροπή. ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρα 112, 113 και 114.

[1019] Για παρατυπίες και καταχρήσεις των εργαζομένων στις φυλακές βλέπε Κεφάλαιο ΙΙΙ, ενότητα «Ελλείψεις και παραπτώματα υπαλλήλων Σωφρονιστηρίου», παρούσας μελέτης.

των κρατουμένων είχαν αναλάβει Άγγλοι στρατιώτες, οι οποίοι, σε κάθε παραβατική συμπεριφορά, χρησιμοποιούσαν βία, αντί να ακολουθήσουν την διαδικασία που όριζε η νομοθεσία (εγκλεισμό και αναφορά του περιστατικού στην αστυνομία). Αλλά και οι κρατούμενοι στο Σωφρονιστήριο υποβάλλουν συχνά καταγγελίες προς τη Γερουσία, ισχυριζόμενοι ότι τους φέρονται τυραννικά και βάρβαρα, αναφερόμενοι κυρίως στον εγκλεισμό τους στην απομόνωση, τη στέρηση επικοινωνίας, την αφαίρεση φωτισμού ή επίπλων από το κελί, την μείωση της ποσότητας του φαγητού ή το δέσιμο με αλυσίδες. Δεν λείπουν, όμως και οι καταγγελίες για περιστατικά χρήσης βίας εκ μέρους φυλάκων.

Αναφέρουμε, για παράδειγμα, την καταγγελία του κρατούμενου Δημητρίου Καρλή, που ανέλαβε να διερευνήσει η Εφορατική Επιτροπή. Ο κρατούμενος Καρλής καταγγέλλει ότι ο Αρχιφύλακας Γεώργιος Ματζέντας τον κτύπησε χωρίς λόγο και ότι του χορηγούν μικρότερη μερίδα φαγητού. Ο Αρχιφύλακας κατέθεσε στην απολογία του ότι ο προσωρινός Επιτετραμμένος του Σωφρονιστηρίου και Τοπικός Δ/ντής της Εκτελεστικής Αστυνομίας Αρ. Σερεμέτης τον διέταξε να κλείσει τον κρατούμενο στο κελί του και να του αφαιρέσει το λυχνάρι φωτισμού, ως τιμωρία επειδή του φέρθηκε με τρόπο απρεπή. Ο κρατούμενος, αντέδρασε, έβρισε τον Αρχιφύλακα και ο Σερεμέτης τον διέταξε να κλείσει τον Καρλή σε σκοτεινό κελί, με «σίδηρα» στα πόδια. Και πάλι ο Καρλής αντιστάθηκε, ορμώντας αυτή τη φορά πάνω στον αρχιφύλακα και τότε ο Σερεμέτης διέταξε να: «μεταχειρισθώμεν την αναγκαίαν δύναμιν όπως εκτελεσθή η διαταγή του και τοιουτοτρόπως στανικώς του επίθεσα τα σίδερα εις τους πόδας».

Η Επιτροπή επιβεβαίωσε τα λεγόμενα του Αρχιφύλακα με την μαρτυρία του Δ/ντή Σερεμέτη και δεν προχώρησε στην εξέταση άλλων μαρτύρων για το περιστατικό, σημειώνοντας στην αναφορά της ότι αν εξέταζε κρατούμενους ως μάρτυρες αυτό θα συνιστούσε προσβολή της τάξης του καταστήματος και της αξιοπρέπειας των υπαλλήλων και θα δημιουργούσε κακό προηγούμενο: «ήθελε δώση αιτίαν να συνεννοηθώσιν τινές των δεσμίων και κατηγορήσωσι συχνάκις άνευ λόγου ουδενός τους υπαλλήλους αναφέροντας ψεύδη τα οποία ήθελον αυτοί οι ίδιοι υποστηρίξη».

Όσον αφορά στην καταγγελία του Καρλή για χορήγηση μειωμένης ποσότητας τροφής η Επιτροπή αποφαίνεται ότι ήταν ψευδής. Αφού έλαβε υπόψη της ότι ο καταγγέλλων είχε πολλές πειθαρχικές ποινές, αποφασίζει να τιμωρηθεί για τα

ψέματά του με 5 ημέρες εγκλεισμό σε σκοτεινό κελί, με ψωμί και νερό, σημειώνοντας ότι αυτό θα χρησιμεύσει ως παράδειγμα και για τους άλλους κρατούμενους[1020].

Επί Δ/νσης Ιωάννη Κοτζίρη οι καταγγελίες των κρατουμένων για κακομεταχείριση πληθαίνουν. Ο φύλακας Μπότος καταγγέλλεται ότι κτυπάει συστηματικά κρατουμένους, με γροθιές και χαστούκια (*φούσκους*), σε σημείο που καταλήγουν με μαυρισμένο μάτι ή με χειρότερα τραύματα στο Νοσοκομείο. Οι κρατούμενοι δεν μπορούν να ζητήσουν βοήθεια από τον Δ/ντή, διότι ο Μπότος ενεργεί με δική του εντολή να χρησιμοποιεί βία, ώστε «να υποτάξει» τους κρατούμενους[1021].

Ο κρατούμενος Μαρκέζης, σε αίτησή του προς την Ε.Α. ζητά να τηρηθούν οι νόμοι, υποστηρίζοντας ότι στο Σωφρονιστήριο γίνονται πολλές αυθαιρεσίες εις βάρος των κρατουμένων, πράξεις τόσο βάρβαρες που μόνον σε οθωμανικά κράτη γίνονται[1022].

Ο κρατούμενος Κων/νος Μέγγουλας καταγγέλλει στη Γερουσία ότι εφαρμόζονται εναντίον του *τυραννικές πράξεις*, αλλά ο Δ/ντής εξηγεί ότι πρόκειται για μέτρα που επιβλήθηκαν μετά από απόπειρα απόδρασής του και ότι τα μέτρα αυτά δεν μπορούν να χαρακτηριστούν «τυραννικά», εφόσον δεν επιφέρουν καμία βλάβη στην υγεία του[1023].

[1020] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, έγγραφο Εφορατικής Επιτροπής με ημ/νία 11-5-1852.

[1021] Η καταγγελία αυτή είναι τμήμα της ευρύτερης καταγγελίας στην οποία αναφερθήκαμε στο κεφάλαιο ΙΙΙ, ενότητα 2.2, Οι «μαύρες σελίδες» της διοίκησης Κοτζίρη. Θυμίζουμε ότι υποβλήθηκε το 1856 κατά του Δ/ντή Κοτζίρη και δύο Φυλάκων από πρώην υπάλληλο. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, έγγραφο 1/24-6-1856, έγγραφο 4/27-6-1856, έγγραφο 6/30-6-1856, έγγραφο 7/1-7-1856, έγγραφο 9/4-7-1856, έγγραφο 10/7-7-1856 και έγγραφο 11/7-7-1856.

[1022] «atti arbitrarii che si cometono a caricho dei detenutti che non devono tolerarsi, e ch' io con indiferrenza non prendo; contrari al volere della societta e contrarii alle leggi, atti finalmente barbari, che non si comettono nemeno nei Stati Otomani». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 49-50 (25-07-1849).

[1023] «Το να είναι ανοικτός και περιφερόμενος και όλη την ημέραν εις την αίθουσαν τω αφαιρέθη και δεν χαίρεται ει μη τας παρά του Οργανικού Νόμου προσδιορισμένας προς περιπάτου ώρας. –Εκείνοι οίτινες έρχονται προς επίσκεψίν του, πρέπει να απέχωσι μακράν από αυτόν δύο γυάρδας, ως τούτο ανεξαιρέτως δια πάντας τους δεσμίους γίγνεται. –Ο καθημερινός διδόμενος εις αυτόν άρτος εξετάζεται ίνα μη κρύψη καμμίαν γραφήν δυναμένην να εκθέση την ευθύνην μου. –Τω αφαιρέθη εν τραπέζιον το οποίον είχε εν τω κελλίω του, διότι ο Οργανικός Νόμος δεν το επιτρέπει. Τούτο τω εδόθη πριν ή την δραπέτευσίν του αποπειραθή ως παραχώρησις, ίνα δυνηθή γευματίσαι ανέτως, σήμερον όμως τω αφαιρέθη ίνα μη δυνηθή να αναβή εις το παράθυρον του κελλείου του και κάμη σημεία εις άλλους δεσμίους ή και με κανένα εργαλείον, το οποίον όμως ελπίζω δεν θέλει ποτέ λάβει, να αποπειραθή να πριονίση τας σιδηράς κιγκλίδας. –Το κελλείον του θέλει κλείεται δια πολλών κλείθρων, χωρίς να το πλησιάση κανείς και τούτο επειδή όταν δέσμιός τις είναι πλούσιος ο υπηρέτης της αυτού ακτίνος δύναται να συγκαταβή εις χάριτας μήτε παρά του Νόμου ούτε παρά της πειθαρχίας του Καταστήματος τούτου επιτρεπομένας, δια το οποίον ο μοναχός όστις πλησιάζει το κελλείον του είναι ο φύλαξ και επί τούτου μεγάλη κρέμαται ευθύνη. –Επειδή δε μεγίστην εμπιστοσύνην έχω εις

Οι καταγγελίες, πάντως, για *τυραννικές* συμπεριφορές στο Σωφρονιστήριο, φτάνουν έως τα έδρανα της Βουλής. Ο Κοτζίρης υποστηρίζει ότι γίνονται από λίγους εγκληματίες, οι οποίοι, όντας συνηθισμένοι στις καταχρήσεις των κοινοβιακών φυλακών (*prigioni a vita commune*) δεν μπορούν να συμπαθήσουν ένα δεσμωτήριο όπου δεν έχουν θέση τα κακόβουλα βίτσια τους και όπου δεν μπορούν να παρασύρουν σε κατάπτυστες πράξεις τους νεοεισερχόμενους. Αυτοί καταφεύγουν σε μέλη του Κοινοβουλίου για να βρουν υποστήριξη, μέσω επερωτήσεων για το σωφρονιστικό σύστημα που εκείνος εφαρμόζει[1024].

Υπέρβαση διάρκειας τιμωρίας. Φαίνεται ότι, κάποιες φορές, οι ποινές που ορίζονται από τη νομοθεσία δεν κρίνονται αρκετές από τους υπευθύνους που αποφασίζουν, αυθαίρετα, την επιβολή αυστηρότερων ποινών. Όταν μάλιστα αυτό αποφασίζεται από την Εφορατική Επιτροπή, τότε μόνη ελπίδα δικαίωσης για τους κρατούμενους είναι η προσφυγή στην Γερουσία, η οποία, πράγματι, σε κάποιες περιπτώσεις, αποφαίνεται υπέρ τους.

Τέτοια είναι η περίπτωση καταγγελίας του κρατούμενου Δημήτρη Αρτινού ότι η απόφαση της Εφορατικής Επιτροπής να κλειστεί στο κελί του, σιδηροδέσμιος, τρεφόμενος με ψωμί και νερό, ήταν υπερβολική και παράνομη. Ο Γραμματέας της Γερουσίας, που ερεύνησε το θέμα, αποφάνθηκε ότι υπήρξε παρανόηση του νόμου, σύγχυση εξουσιών και παρανομία εκ μέρους της Εφορατικής Επιτροπής, καθώς: α) μόνο ο Δ/ντής είχε το δικαίωμα να τιμωρεί παραβάσεις δεσμίων (άρθρο 31 του 12ου Νόμου του 8ου Κοινοβουλίου), β) «η εν άρτω και ύδατι νηστεία δεν δύναται να υπερβή τας 5 ημέρας καθ' εκάστην φοράν» (άρθρο 88 του ίδιου Νόμου). Η Γερουσία αποφασίζει να λήξει ο εγκλεισμός του κρατουμένου, *να βγει να αναπνεύσει αέρα* (αλυσοδεμένος) και να μην του επιβληθεί βαρύτερη ποινή, καθώς «δια των ποινών τούτων εφαρμοζομένων κατά την χρείαν δύναται να καταδαμασθή και Θηρίον»[1025].

Ποινές εξευτελισμού. Πέραν των πειθαρχικών ποινών που ορίζονται από τη νομοθεσία, στο Σωφρονιστήριο εφαρμόζονται και «μεσαιωνικές», θα λέγαμε,

---

την τιμιότητα του φύλακος τούτου και πλήρη πεποίθησιν τρέφω της ευπροσηγορίας μεθ' ήν περιποιείται πάντας τους δεσμίους ως εκ τούτου είμαι βέβαιος ότι ο Μέγγουλας ουδέν έχει περί τυραννίας να παραπονεθή, ειμή μόνον περισσοτέρας επαγρυπνήσεως, και ιδού το παν». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 1135/3-11-1854.

[1024] Cozziri Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, σελ. 37.

[1025] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, «Πρακτικά της επί του Σωφρονιστηρίου Εφορατικής Επιτροπής», 8-8-1853.

πρακτικές γελοιοποίησης, εξευτελισμού ή στιγματισμού του κρατούμενου, όπως ήταν ένα άσχημο κούρεμα ή το ξύρισμα του κεφαλιού και των φρυδιών[1026]. Συχνές είναι οι περιπτώσεις που κρατούμενοι -προφανώς φοβούμενοι αυτές τις πρακτικές- αρνούνται να κουρευτούν, όπως ο Αθανάσιος Αντζολετάτος ο οποίος τις 31-1-1853 τιμωρήθηκε με 24 ώρες εγκάθειρξη «αποποιηθέντος να του κόψει ο κουρεύς τα μαλλιά του»[1027].

Αυτές οι πρακτικές δεν συνάδουν με τις νέες θεωρίες σωφρονισμού, που ο Κοτζίρης τόσο ένθερμα πρεσβεύει και δεν καταγράφονται στις επίσημες αναφορές των επιβληθεισών ποινών, τις πληροφορούμαστε, όμως, από καταγγελίες που υποβάλλουν οι κρατούμενοι, στην προσπάθειά τους να βρουν δικαίωση από την Γερουσία. Η Δ/νση υποστηρίζει ότι γίνονται για λόγους υγιεινής. Για παράδειγμα, σε καταγγελία κρατουμένων ότι τους ξύρισαν το κεφάλι και τα φρύδια τους, η απάντηση ήταν ότι την απόφαση πήρε ο κουρέας προκειμένου να φύγουν οι κόνιδες και οι ψείρες[1028], ενώ όταν ο κρατούμενος Ιωάννης Σκλαβούνος καταγγέλλει ότι ο κουρέας έκοψε τα μαλλιά του «καταχρηστικά δια περιγέλιον…», ο Δ/ντής σπεύδει να τον δικαιολογήσει, ισχυριζόμενος ότι κούρεψαν μόνον όσους είχαν βρώμικα μαλλιά, ενώ οι υπόλοιποι δεν κουρεύτηκαν επειδή είναι χειμώνας, όπως ορίζεται στο άρθρο 143 του Οργανικού Νόμου[1029].

[1026] «Το βυζαντινό ποινικό δίκαιο προέβλεπε εκτός από την ποινή του θανάτου και του ακρωτηριασμού, ποινές εξορίας, σωματικού κολασμού, εξανδραποδισμού, ποινή στέρησης της ελευθερίας και χρηματικά πρόστιμα ή δήμευση περιουσίας. Οι καταδικαστικές αποφάσεις είχαν ως κυριότερη συνέπεια τον αποκλεισμό του ενόχου από πολιτικές ή αστικές διαδικασίες και την ηθική του μείωση. […] Το κούρεμα αποτελούσε και αυτό παρεπόμενη ποινή της εξορίας ή του σωματικού κολασμού. Πολλές φορές όμως επιβαλλόταν και σαν αυτοτελής ποινή. Σκοπός του η ηθική μείωση του τιμωρούμενου, σε αντιστοιχία με το κούρεμα των μοναχών που δήλωνε ταπείνωση και υποταγή». Κομνηνού Φωτεινή, «Ποινές και επιρροές στο βυζαντινό δίκαιο». Άρθρο σε ιστοσελίδα Εκδόσεων Historical Quest. Ανακτήθηκε από: https://www.historical-quest.com/arxeio/mesaioniki-istoria/369-poines-kai-epirroes-sto-byzantino-dikaio.html (ημ/νία δημοσίευσης: 18 Σεπτεμβρίου 2012, ημ/νία επίσκεψης: 20-3-2022).

[1027] ΕΠΑΡΧΟΣ Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο: «Πρόοψις των πειθαρχικών ποινών επιβληθεισών τοις δεσμίοις κατά τον ήδη λήξαντα μήναν Ιανουάριον 1853».

[1028] Ο κρατούμενος Δημήτριος Αποστολάκης, που εκτελούσε χρέη κουρέα, καταθέτει ότι, κατόπιν εντολής του υποχειρουργού-κουρέα Παϊτά, ξύρισε τα φρύδια του κρατούμενου Νικόλαου Κροκίδη και του Εβραίου Μπαλαβίτα, επειδή είχαν κόνιδες. Επίσης, ότι ξύρισε τα κεφάλια πολλών άλλων κρατουμένων, επειδή είχαν ψείρες. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, έγγραφο 9/4-7-1856 της Επιτροπής.

[1029] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 599/4-2-1853 και Φ. 75, «Πρακτικά εφορατικής επιτροπής» με ημ/νία 7-2-1853.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII - ΑΠΟΔΡΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΕΞΕΓΕΡΣΕΙΣ.

«Ο καλύτερος τρόπος για να εμποδίσεις έναν φυλακισμένο να δραπετεύσει είναι να βεβαιωθείς ότι ποτέ δεν θα μάθει ότι είναι σε φυλακή».[1030]

Ο μεγαλύτερος κίνδυνος για την ασφάλεια μιας φυλακής είναι διαχρονικά οι αποδράσεις και οι εξεγέρσεις των κρατουμένων. Η Κέρκυρα του 19ου αιώνα δεν αποτελεί εξαίρεση σε αυτόν τον κανόνα, αντίθετα, οι αποδράσεις κρατουμένων και οι εξεγέρσεις («στάσεις», όπως ονομάζονταν) αποτελούν καθοριστικό παράγοντα της καθημερινής τους λειτουργίας.

Οι κρατούμενοι, σε όλα τα μήκη και τα πλάτη της γης, ανά τους αιώνες, επιθυμούν να αποδράσουν από τη φυλακή τους. Δεν το επιχειρούν, όμως, όλοι και όσοι το επιχειρούν το κάνουν επειδή έχουν εντοπίσει ευκαιρίες ή ευνοϊκούς παράγοντες. Οι λόγοι που ωθούν έναν κρατούμενο στην απόδραση (να γλυτώσει την ποινή, να ξεφύγει από τις συνθήκες κράτησης, να ξαναβρεί την ελευθερία του, να φροντίσει τις υποθέσεις του, να εκδικηθεί το προσωπικό) ή οι λόγοι που τον κάνουν να την αποφεύγει (κίνδυνος αποτυχίας, προσεχής απόλυση, η προοπτική καλής έκβασης της δίκης -αν είναι υπόδικος), όπως και οι παράγοντες που διευκολύνουν μία απόδραση (φθορές κτηρίου, ελλείψεις στην ασφάλεια, έξοδος από το κτήριο) ή την αποτρέπουν (επιτήρηση, απομόνωση, αλυσίδες), ξεδιπλώνουν μπροστά μας τα βασικά στοιχεία του συστήματος φυλάκισης σε ένα δεδομένο χωροχρονικό πλαίσιο.

Η υλοποίηση μιας απόδρασης συνδέεται άρρηκτα με τις συνθήκες που επικρατούν σε ένα κατάστημα φυλάκισης, καθώς ο κρατούμενος που σκέφτεται να αποδράσει πρέπει να επιλέξει την κατάλληλη στιγμή, μία ευνοϊκή συγκυρία, να βρει συμμάχους ανάμεσα στους άλλους κρατουμένους, το προσωπικό, την οικογένεια, τους φίλους ή γνωστούς του, κάποιες φορές να διαφθείρει/δωροδοκήσει τους φύλακες ή τους φρουρούς. Πρέπει, να αποφασίσει ποια μέθοδο θα επιλέξει: την διάρρηξη, την αναρρίχηση (σκαρφάλωμα), την πονηριά ή τη βία, πρέπει να προμηθευτεί ή να κατασκευάσει τον απαραίτητο εξοπλισμό (εργαλεία, σκοινιά, όπλα) και να τον κρύψει. Ο Δ/ντής ή ο Δεσμοφύλακας και οι υπάλληλοί του

[1030] Φιοντόρ Ντοστογιέφσκι, Ρώσος συγγραφέας, 1821-1881.

παλεύουν να προλάβουν τέτοια περιστατικά μέσω εντατικής επιτήρησης, επιθεωρώντας τα κελιά, εξακριβώνοντας καταγγελίες, κλείνοντας στην απομόνωση τους υπόπτους για απόδραση. Αν, παρά ταύτα, η απόδραση πραγματοποιηθεί, τότε ξεκινά η διερεύνηση των συνθηκών, μέσω ανακρίσεων, ώστε να αποδοθούν ευθύνες. Παράλληλα, η αστυνομία αναζητά τον/τους δραπέτη/-ες για να τους συλλάβει και να τους οδηγήσει εκ νέου στη φυλακή.

Ένας ολόκληρος μηχανισμός, λοιπόν, βρίσκεται πίσω από κάθε απόπειρα απόδρασης, προσφέροντάς μας πολύτιμες πληροφορίες για το ζητούμενο της παρούσας μελέτης, το σωφρονιστικό σύστημα στην Κέρκυρα του 19ου αιώνα.

1. Μέτρα ασφαλείας και αποτροπής αποδράσεων και εξεγέρσεων.

Η μελέτη των νομικών κειμένων και των κανονισμών είναι ένα εξαιρετικό μέσο για να εισχωρήσει κανείς στη θεωρητική οπτική που είχαν τον 19ο αιώνα για το πρόβλημα των αποδράσεων, των αιτίων της και των μέσων αποτροπής της[1031].

α) Εξεγέρσεις κρατουμένων (στάσεις). Στον Ποινικό Κώδικα δεν γίνεται μνεία σε στάσεις των κρατουμένων. Ως *στάση* ορίζεται η ένωση ατόμων που διεκδικεί κάτι με τη βία από τη δημόσια εξουσία, συγκαταλέγεται στα «κατά της εσωτερικής ασφαλείας» αδικήματα και αποτελεί κακούργημα[1032]. Η ποινή είναι δημόσια έργα α',β',γ',δ' βαθμού, ανάλογα με τη βαρύτητα, όπως για παράδειγμα, αν συνοδεύεται ή όχι από πρόκληση σωματικών βλαβών. Αναφέρεται, όπως καταλαβαίνουμε, κυρίως σε επαναστατικές εκδηλώσεις πολιτών ενάντια στην Κυβέρνηση, από την στιγμή, όμως, που οι κρατούμενοι είναι μία ένωση ατόμων και η εξέγερσή τους αποσκοπεί να διεκδικήσει κάτι με τη βία από την δημόσια εξουσία (εν προκειμένω

[1031] Degez Camille, «Un univers carcéral (XVIe-XVIIe siècles)…», ό.π., Chapitre I, Contexte et enjeux de l'évasion.

[1032] «Πάσα ένωσις ατόμων τείνουσα εις το να επιτύχη διά της βίας οτιδήποτε παρά της Αυτού Εξοχότητος του Λόρδου Μεγάλου Αρμοστού, παρά της Αυτού Υψηλότητος του Προέδρου της Γερουσίας, παρά της Γερουσίας, παρά της Βουλής, παρά των Επάρχων ή των Τοποτηρητών των νήσων, αν εφανέρωσε τον σκοπόν της είτε δια θετικών και επαπειλητικών διαδηλώσεων, τας οποίας αυτοπροσώπως ή δι' άλλου έκαμεν εις τους ειρημένους επιτετραμμένους την δημοσίαν εξουσίαν, είτε δι' άλλων εξωτερικών εκτελεστικών πράξεων, αποτελεί το της στάσεως κακούργημα».
ΠΟΙΝΙΚΟΣ ΚΩΔΗΞ, ΒΙΒΛΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ «Περί των αδικημάτων, των ποινών και των ικανοποιήσεων ιδιαιτέρως», ΤΙΤΛΟΣ Α' «Περί των κατά του κράτους αδικημάτων», ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β' «Περί των κατά της εσωτερικής ασφαλείας αδικημάτων», ΤΜΗΜΑ Γ' «Περί της στάσεως», Έκδοση του 1851, στα ελληνικά, σελ. 56, άρθρο 215.

τη Δ/νση της φυλακής και κατ' επέκταση την Κυβέρνηση), θεωρούμε ότι μπορούμε να εντάξουμε την «στάση» των κρατουμένων σε αυτή την κατηγορία αδικήματος.

β) Αποδράσεις. Η απόδραση εντάσσεται στον Ποινικό Κώδικα στα «κατά της διαχειρίσεως της δικαιοσύνης» αδικήματα και προβλέπονται αυστηρές ποινές για τους υπαλλήλους των φυλακών, όταν η απόδραση οφείλεται σε δική τους αμέλεια ή απερισκεψία[1033].

1.1 Μέτρα ασφαλείας στις κοινοβιακές φυλακές.

Διάφορες διατάξεις και κανονισμοί ορίζουν μέτρα πρόληψης/αποτροπής των αποδράσεων από τις κοινοβιακές φυλακές της Κέρκυρας.

Διαχρονικό μέτρο ήταν το βραδινό προσκλητήριο (ονοματοκλησία) των κρατουμένων (*appello nominale*) εκ μέρους του Δεσμοφύλακα, που, όπως είδαμε, εφαρμοζόταν σε όλες τις φυλακές της πόλης (*Prigioni, Case di Disciplina, Case di Correzione* κ.λπ.) πριν κλειδωθούν για το βράδυ[1034], το οποίο, όμως, είχε ως μόνο αποτέλεσμα τον εντοπισμό τυχόν απόδρασης.

Το κυριότερο αποτρεπτικό μέσο ήταν η αυστηρή φρούρηση των κτηρίων των φυλακών. Οι φυλακές εντός Οχυρών, όπως εκείνη του Αβράμη και του Βίδο, είχαν τη βοήθεια του στρατού, τόσο στη φύλαξη όσο και στην αντιμετώπιση μίας απόδρασης. Οι υπόλοιπες φυλακές της πόλης είχαν πέριξ των κτηρίων τους σκοπιές στρατιωτικών φρουρών και τακτικές περιπόλους της αστυνομίας (χωροφυλάκων). Σε περίπτωση απόδρασης ο Δεσμοφύλακας ενημέρωνε άμεσα τη Δ/νση της Εκτελεστικής Αστυνομίας, η οποία ήταν αρμόδια για την καταδίωξη των δραπετών

[1033] Ποινικός Κώδικας (ό.π.) Βιβλίο Β', Τίτλος Γ' «Περί των κατά των δημοσίων διαχειρίσεων αδικημάτων», Μέρος Β', Κεφάλαιο Α' «Περί των κατά της διαχειρίσεως της δικαιοσύνης αδικημάτων», Τμήμα Ι' «Περί της αποκρύψεως των ενόχων, της ευκολύνσεως της φυγής των και της αποδράσεως των φυλακισμένων».
Άρθρο 381: *Επιστάτης φυλακών, ή επιτετραμμένος την φύλαξιν ή την μεταγωγήν των καταδίκων, όστις εξελεχθή ένεκα αμελείας ή απερισκεψίας κατά την φυγήν ή απόδρασιν αυτών, τιμωρείται με τας εις το προηγούμενον άρθρον* ωρισμένας ποινάς, κατά τας εν αυτώ αναφερόμενας διαστολάς.*
[*άρθρο 380: *εάν ο δραπετεύσας ήτο καταδικασμένος εις θάνατον ή εις δια βίου δημόσια έργα ή εάν ήτον υπαίτιος ένεκα κακουργήματος, επισύροντος θάνατον ή δια βίου δημόσια έργα με ειρκτήν πρώτου βαθμού. Εάν ο δραπετεύσας ήτο καταδικασμένος εις πρόσκαιρα δημόσια έργα ή ειρκτήν ή υπαίτιος ένεκα κακουργήματος επισύροντος μίαν των δύο τούτων ποινών με φυλάκισιν πέμπτου βαθμού. Εάν ο δραπετεύσας ήτο καταδικασμένος ή υπαίτιος ένεκα πλημμελήματος ή πταίσματος, ή εάν ήτο νομίμως φυλακισμένος δι' άλλην παρ' αδικήματος αιτίαν με φυλάκισιν δευτέρου βαθμού.*]

[1034] Πράξη 17 του 7ου Κοινοβουλίου (11/23-5-1840), άρθρο 27. Βλ. και υποσημείωση 501 παρούσας μελέτης.

και η οποία είχε τη δυνατότητα να ψάξει παντού (εκτός από τις εκκλησίες), όλες τις ώρες της ημέρας ή της νύχτας[1035].

1.2 Μέτρα ασφαλείας στο Σωφρονιστήριο.

Το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας, κατά τα πρώτα χρόνια λειτουργίας του, πριν δηλαδή ολοκληρωθούν οι εργασίες περιτείχισης και πριν στελεχωθεί με ικανό αριθμό υπαλλήλων, αντιμετώπιζε πολύ μεγάλο κίνδυνο αποδράσεων.

Τον Ιούνιο του 1848, ο πρώτος Δ/ντής Σπυρίδων Ανδρώνης, ζητά επίμονα από την Εφορατική Επιτροπή το διορισμό και άλλων φρουρών, ώστε να υπάρχει πάνω από ένας σε κάθε πτέρυγα του κτηρίου. Ο προαυλισμός των κρατουμένων στις 10 αυλές γινόταν υπό την επίβλεψη 4 στρατιωτών και 7 πολιτοφυλάκων, όσων δηλαδή διέθετε το Σωφρονιστήριο. Με άλλα λόγια, αντιστοιχούσε ένας φρουρός σε κάθε αυλή, δηλαδή ένας φρουρός ανά 22 κρατούμενους, ο οποίος όφειλε να επιτηρεί τους κρατούμενους και να ανοιγοκλείνει τα κελιά σε δύο ορόφους, κατά την είσοδο και έξοδο των κρατουμένων.[1036]

Η ανησυχία του Δ/ντή Ανδρώνη αποτυπώνεται και στο εγχειρίδιο οδηγιών του προς τους υπαλλήλους του Σωφρονιστηρίου[1037], στο οποίο τονίζεται η ανάγκη ιδιαίτερης προσοχής κατά τη διάρκεια της νύχτας και ορίζεται συγκεκριμένο πρόγραμμα για την είσοδο και έξοδο των κρατουμένων από τα κελιά.

Κάθε βράδυ, με το κτύπημα του κουδουνιού, ο Αρχιφύλακας επιστατούσε την «εσπερινή πρόσκληση» (*appello nominale*) των κρατουμένων, πριν την είσοδό τους στα κελιά[1038]. Σε κάθε ακτίνα υπήρχε ένας φύλακας που ήταν υπεύθυνος για το κλείδωμα όλων των κελιών της ακτίνας, με τη συνδρομή του υπηρέτη της ακτίνας. Ο Αρχιφύλακας ελέγχει αν έχουν κλείσει σωστά όλοι οι «μοχλοί» και οι πόρτες των

[1035] ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 116 και «Polizia Esecutiva, Istruzioni, Ordini, e.c.», Direzione Generale della Polizia Esecutiva, Corfù 1 Maggio 1844, Dalla Tipografia del Governo, 1844, σελ. 5-7.

[1036] Ο Ανδρώνης, προκειμένου να πείσει την Επιτροπή για τη σοβαρότητα της κατάστασης, της θέτει τα εξής ερωτήματα: -Ποιος θα συνοδεύει και θα επιτηρεί τους κρατούμενους στην αυλή μέχρι ο μοναδικός φρουρός της πτέρυγας να ολοκληρώσει τη διαδικασία ανοίγματος και κλεισίματος των κελιών τους; -Πώς οι δύο φρουροί που έχουν βάρδια τη νύχτα θα μπορέσουν το πρωί να ξαναπιάσουν εργασία, χωρίς 4-5 ώρες ξεκούραση; -Αν αρρωστήσει ένας φρουρός ποιος θα τον αντικαταστήσει; -Πώς ένας φρουρός θα επιτηρεί συνεχώς κάθε φυλακισμένο, σε όλες του τις δραστηριότητες, όπως ορίζει ο Κανονισμός; ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 6, έγγραφο του Ανδρώνη με αρ. 111/2-6-1848.

[1037] «Ordine del Sop: Governatore della Casa di Emendazione» (1848), ό.π., άρθρο 1 και άρθρο 13.

[1038] Πρόκειται για το προσκλητήριο (apello nominale) που είδαμε να ισχύει στις κοινοβιακές φυλακές. Κάθε βράδυ, την ώρα που οι κρατούμενοι κλείνονται στο κελί τους, ο Διευθυντής φωνάζει τα ονόματά τους και πρέπει να του απαντήσουν. ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ, ό.π., άρθρο 117.

κελιών. Σε όλη τη διάρκεια της νύχτας (από το χτύπημα του κανονιού και μέχρι τις καμπάνες της αυγής -στις 6 το πρωί) δύο φύλακες περιπολούν σε όλο τον χώρο και ο υπηρέτης της *υπηρεσίας των φανών* φροντίζει να παραμένουν αναμμένα τα φανάρια του διαδρόμου[1039].

Το πρωί, ο υπεύθυνος φύλακας κάθε ακτίνας, ανοίγει ένα ένα τα κελιά και ζητάει από τους κρατούμενους να σταθούν έξω από το κελί τους. Όταν εξέλθουν όλοι οι κρατούμενοι τους οδηγεί, με τάξη, στην αυλή. Αφού ολοκληρωθεί η εκκένωση του 1ου ορόφου, ακολουθεί η εκκένωση των κελιών του 2ου ορόφου. Τη διέλευση των κρατουμένων προς την αυλή επιτηρούν δύο φρουροί, που στέκονται έξω από την περίφραξη των ακτίνων (*recinto dei raggi*). Η ίδια διαδικασία τηρείται και κατά την επιστροφή των κρατουμένων στα κελιά τους[1040].

Στο πλαίσιο της πρόληψης των αποδράσεων, ο Οργανικός Νόμος προέβλεπε τον σωματικό έλεγχο κάθε εισερχόμενου στο κατάστημα, ώστε να εντοπιστεί κάποιο όπλο ή άλλο αντικείμενο που θα μπορούσε να διευκολύνει μία απόδραση (άρθρο 105). Επιπλέον, έθετε υπό την εξουσία του Διευθυντή ένα ένοπλο σώμα φρουρών, το οποίο μπορούσε να χρησιμοποιήσει σε έκτακτη ανάγκη φρούρησης των κρατουμένων (άρθρο 97).

Το Γραφείο του Αρμοστή, προτείνει τον Ιούλιο του 1848 στον Έπαρχο και Πρόεδρο της Εφορατικής Επιτροπής μέτρα για την αποφυγή αποδράσεων:

-Σε κάθε ακτίνα ή πτέρυγα να υπάρχουν δύο φρουροί[1041]. -Οι βαρυποινίτες να φέρουν αλυσίδες κατά τη διάρκεια της εργασίας τους. -Ο Δ/ντής ή ο Υποδ/ντής του Σωφρονιστηρίου να απολύει όποιον Φύλακα αποδεικνύεται ακατάλληλος. -Κατά τη διάρκεια της μετάβασης ή της επιστροφής των κρατουμένων από την Εκκλησία ή το Σχολείο, η στρατιωτική φρουρά να είναι οπλισμένη και οι φύλακες, η πολιτοφυλακή και οι αστυνομικοί παραταγμένοι σε κάθε πλευρά της σειράς των κρατούμενων, μέχρι να μπουν στα κελιά τους. -Οι κρατούμενοι που αρνούνται να εργαστούν να τιμωρούνται με εγκλεισμό και μείωση της τροφής τους. -Το τμήμα των φυλακών όπου βρίσκονται τα Εργαστήρια να επιθεωρείται από τους φρουρούς καθημερινά, να ελέγχεται η καλή κατάσταση των αλυσίδων, των τοίχων και των προστατευτικών

[1039] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 1130/27-10-1854.

[1040] «Ordine del Sop: Governatore della Casa di Emendazione», 1848, ό.π., άρθρα 7 και 8.

[1041] Το Γραφείο του Αρμοστή θεωρεί ότι ο σχεδιασμός του κτηρίου του Σωφρονιστηρίου επέτρεπε η επιτήρηση να είναι αποτελεσματική με λιγότερους υπαλλήλους, επομένως δύο φύλακες ήταν αρκετοί.

κιγκλιδωμάτων. -Σε όλη τη διάρκεια της νύχτας, ανά τέταρτο της ώρας, μία περίπολος της πολιτοφυλακής να περιπολεί περιμετρικά έξω από το κτήριο. -Ο Αρχηγός της Φρουράς να είναι έξυπνος και ικανός[1042].

Η Γερουσία αποφάσιζε κατά περίπτωση τη λήψη προσωρινών έκτακτων μέτρων, προκειμένου να αποτραπούν οι αποδράσεις από τον χώρο εξωτερικής εργασίας, με κυριότερο το δέσιμο των κρατουμένων με αλυσίδα ανά δύο (*μποβολάρισμα*)[1043]. Η εφαρμογή, όμως, του μέτρου των αλυσίδων δημιουργεί πρόβλημα στη λειτουργία του Σωφρονιστηρίου. Όπως εξηγεί σε υπόμνημά του (19-9-1848) ο Δ/ντής Ανδρώνης, η διαδικασία εφαρμογής και αφαίρεσης των αλυσίδων είναι χρονοβόρα, με αποτέλεσμα να διαταράσσεται το υπόλοιπο πρόγραμμα δραστηριοτήτων του καταστήματος. Την πρώτη ημέρα εφαρμογής του μέτρου, οι Χωροφύλακες χρειάστηκαν τρεις ολόκληρες ώρες προκειμένου να ολοκληρώσουν την εφαρμογή των αλυσίδων και τη σύνδεση ανά δύο των 100 κρατουμένων που είχαν εξωτερική εργασία (πρώτα εφαρμόζονταν αλυσίδες σε κάθε κρατούμενο και κατόπιν δένονταν μαζί ανά δύο κρατούμενοι με *bovolo*[1044]). Αυτό είχε ως αποτέλεσμα οι κρατούμενοι να φτάσουν στον χώρο εργασίας στις 11 π.μ. και δεδομένου του ότι στις 12 η εργασία διακόπτεται, εργάστηκαν 1 μόνον ώρα. Όταν επέστρεψαν στο κτήριο για να γευματίσουν, η διαδικασία αφαίρεσης των αλυσίδων κράτησε μία ώρα, με αποτέλεσμα να καθυστερήσει ανάλογα και το γεύμα. Για να τοποθετηθούν εκ νέου οι αλυσίδες, μετά το γεύμα, έπρεπε να περιμένουν να επιστρέψουν οι χωροφύλακες που είχαν πάει γύρω στις 2 μ.μ. στην πόλη για να φάνε, έτσι η επανατοποθέτηση των αλυσίδων ξεκίνησε στις 3 μ.μ. διήρκεσε και πάλι τρεις ώρες και οι κρατούμενοι βγήκαν έξω στις 6 μ.μ., την ώρα, δηλαδή, που κανονικά επιστρέφουν και κλείνονται στα κελιά τους.

Ο Δ/ντής επισημαίνει ότι με αυτό τον ρυθμό δεν περισσεύει καθόλου χρόνος για το σχολείο, το περπάτημα και τις λοιπές δραστηριότητες των κρατουμένων που ορίζονται από τον Κανονισμό. Αν εξακολουθήσει αυτό το μέτρο, το κατάστημα που

[1042] Το έγγραφο είναι στα αγγλικά και αποστέλλεται στον Έπαρχο Καλλονά από το Γραφείο του Αρμοστή (Lord High Commissioners Office). ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 8, έγγραφο με ημ/νία 14-7-1848.

[1043] Βλ. για παράδειγμα «Δηλοποίηση» απόφασης της 8ης Γερουσίας (15-05-1849). ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φ. 5.

[1044] Η λέξη *bovolo* δηλώνει είδος σπείρας που ενώνει δύο τμήματα μεταξύ τους (π.χ. τα βαγόνια των τρένων)- εδώ είναι το μέσο σύνδεσης των αλυσίδων μεταξύ των ποδιών δύο φυλακισμένων. Η διαδικασία εφαρμογής του αναφέρεται στα ελληνικά ως *μποβολάρισμα*.

διευθύνει δεν θα είναι πια ένας Οίκος Σωφρονισμού (*Casa di Emendazione*), αλλά μία Φυλακή (*Prigione*) σαν τις υπόλοιπες, με όλα τα μειονεκτήματα και τη διαφθορά που υπάρχουν σε αυτές. Επιπλέον, οι κρατούμενοι είναι τόσο δυσαρεστημένοι από αυτό το μέτρο, που υπονομεύεται η τάξη και η πειθαρχία που έως τώρα υπήρχαν.[1045]

Το πρόβλημα των αλυσίδων απασχολεί τα ανώτατα κλιμάκια της κυβέρνησης. Τον Νοέμβριο του 1848, ο Πρόεδρος της Κυβέρνησης Α. Τυπάλδος, σε υπόμνημα προς τον Αρμοστή, υποστηρίζει ότι οι κρατούμενοι δεν πρέπει να δένονται με *μπόβολο*, άποψη που έχει ήδη εκθέσει στην Επιτροπή του Σωφρονιστηρίου. Όπως εξηγεί, αυτός ο τύπος δεσίματος αφενός δεν τους επιτρέπει να είναι αποτελεσματικοί στην εργασία τους και αφετέρου, τους προσθέτει μία επιπλέον δυσκολία, πέραν αυτών που ήδη έχουν όντας κρατούμενοι σε Οίκο Σωφρονισμού, όπου οι απαγορεύσεις είναι περισσότερες και η ποινή βαρύτερη και αυστηρότερη. Ο Τυπάλδος προτείνει να τοποθετηθεί στο αριστερό πόδι κάθε κρατουμένου ένας χοντρός σιδερένιος κρίκος (*anello*), με βάρος τουλάχιστον 5 λίμπρες[1046]. Αυτός ο κρίκος θα επιτρέπει στους κρατούμενους να μετακινούνται εύκολα, ώστε να εκτελούν απρόσκοπτα την εργασία τους, είτε στην κατασκευή των τειχών, είτε στην αγροτική καλλιέργεια. Όμως, αν κάποιος δοκιμάσει να τρέξει η κίνηση του κρίκου πάνω στο πόδι του είτε θα τον ρίξει κάτω αμέσως, είτε θα του προκαλέσει πληγές στην κνήμη και τον αστράγαλο, φοβερούς πόνους και κίνδυνο να σπάσει ο σύνδεσμος του ποδιού και τελικά θα πέσει στο έδαφος. Ο Τυπάλδος προτείνει την πειραματική εφαρμογή ενός τέτοιου κρίκου σε έναν κρατούμενο, ώστε να βεβαιωθούν για την αποτελεσματικότητά του[1047]. Η πρόταση του Τυπάλδου υιοθετείται μερικές μέρες αργότερα (5-12-1848), με διάταγμα του Procuratore Generale del Governo, κατόπιν έγκρισης του Αρμοστή[1048]. Το ίδιο διάταγμα ορίζει την επιλογή των καταδίκων που θα εργάζονται εκτός καταστήματος (στις καλλιέργειες ή τη διαμόρφωση του περιτειχίσματος) ανάλογα με την ποινή, τον χρόνο που έχουν ήδη εκτίσει και την διαγωγή τους.

[1045] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 1, υπόμνημα με ημ/νία 19-9-1848.

[1046] Αντιστοιχεί σε 2 κιλά και 267 γραμμάρια.

[1047] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 5, έγγραφο με ημ/νία 29-11-1848 και τον τίτλο «Memorandum», επίσης ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 12, έγγραφο με ημ/νία 29-11-1848 που υπογράφει ο Procuratore del Governo.

[1048] Δίνεται η έγκριση για να τοποθετηθεί «un cercio di ferro della grandezza, peso e forma che sono in quello indicate». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 5, έγγραφο 316/5-12-1848.

Οι αλυσίδες και το *bovolo* επανέρχονται έναν χρόνο μετά, καθώς μία νέα άφιξη βαρυποινιτών από την Κεφαλονιά (Μάιος 1849) φέρνει και πάλι στο προσκήνιο το πρόβλημα ασφάλειας του -ακόμη ατείχιστου- Σωφρονιστηρίου. Ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου Κέρκυρας εκφράζει την ανησυχία του επειδή οι συγκεκριμένοι βαρυποινίτες είχαν ήδη αποδράσει από το Σωφρονιστήριο της Κεφαλληνίας, όπου η φύλαξη ήταν πιο αυστηρή και η Γερουσία αποφασίζει ως «προσωρινό μέτρο» ασφαλείας όλοι οι «κακουργηματίες» που εργάζονταν στην κατασκευή του περιτειχίσματος, στο εξής να δένονται ανά δύο με αλυσίδες στα πόδια, ώστε να μην μπορούν να τρέξουν για να δραπετεύσουν[1049].

Όταν, το 1853, ανέλαβε τη διοίκηση του Σωφρονιστηρίου ο Ιωάννης Κοτζίρης, η περιτείχιση είχε μόλις ολοκληρωθεί, όμως, η ασφάλεια του καταστήματος παρέμεινε πρώτη του προτεραιότητα. Το έτος 1855 ανέθεσε το καθήκον της «εσπερινής επισκέψεως» και της «των κεκλησμένων δεσμίων ονοματοκλήσεως» σε δύο φύλακες, ο ένας εκ των οποίων έπρεπε να επισκέπτεται τις ακτίνες Α-Γ-Ε-Ζ-Κ και ο δεύτερος τις ακτίνες Β-Δ-Η-Θ-Ι. Τα κλειδιά των κελιών τοποθετούνταν σε κλειδοθήκη, στην είσοδο (*Θυρώνα*) του Καταστήματος[1050].

Το έτος 1858, ο Εσωτερικός Κανονισμός του Σωφρονιστηρίου, μεριμνά πρωτίστως για την ασφάλεια του καταστήματος και την αποτροπή αποδράσεων[1051].

Ο Αρχιφύλακας έχει την ευθύνη για τα κλειδιά όλων των ακτίνων, των κελιών, των αφοδευτηρίων και των γραφείων. Κάθε βράδυ, μετά το κλείδωμα, τα συγκεντρώνει και τα φυλάσσει σε ειδική θήκη, η οποία κλειδώνεται με δύο κλειδιά,

---

[1049] *Άρθρον 1ον Αφήνεται εις την φρόνιμον προαίρεσιν του Κυρίου Επιστάτου Δ/ντού να διαττάτη την δέσμευσιν όλων των ένεκα κακουργημάτων καταδικασμένων επιφορτισμένων να εργάζονται εκτός του Σωφρονιστικού Καταστήματος και τούτο ως προσωρινόν μέσον ασφαλείας κατά της δραπετεύσεως αυτών. Άρθρον 2ον Το περί της ηθικότητος των διακρατουμένων διαλαμβάνον βιβλίον, ευρισκόμενον εις το Γραφείον του Επιστάτου Δ/ντού, και παν άλλο διδόμενον υποψίας περί δραπετεύσεως των διακρατουμένων αυτών, θέλει χρησιμεύσει ως κανών εις τον Επιστάτην Δ/ντήν, ίνα διατάττη την δέσμευσιν, διαρκούσης, ως ανωτέρω, της εργασίας των ένεκα κακουργημάτων καταδικασμένων. Άρθρον 3ον Όταν τελειοποιηθεί το περιτείχισμα και οι καταδικασμένοι δεν θα μεταφέρωνται πλέον εις εξωτερικάς εργασίας, τότε θέλει παύσει και η ενέργεια της παρούσης Πράξεως, αι δε διατάξεις περιεχόμεναι εν τη υπό Αριθ. ΙΒ' Πράξει της Ενεστώσης Γερουσίας θέλουν έχει την εντελή εκτέλεσίν των*. ΠΡΑΞΗ Ο' «προς παραδοχήν προσωρινού τινός μέτρου ασφαλείας κατά της φυγής καταδίκων ευρισκομένων εν τω Σωφρονιστηρίω», 4η συνάθροιση, 8ης Γερουσίας (5/15 Μαΐου 1849).

ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φ. 5, «Δηλοποίηση» (15-05-1849).

[1050] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 90, αναφορά Δεσμοφύλακα, υπ' αρ. 45/22-7-1855.

[1051] Κοτζίρης Ιωάννης, «Εσωτερικός Κανονισμός…», 1858, ό.π. Η αρίθμηση των άρθρων ξεκινάει από τον αριθμό 1 σε κάθε κεφάλαιο του κανονισμού.

το ένα από τα οποία κρατάει ο ίδιος και το άλλο ο υπαρχιφύλακας (άρθρα 14 και 15). Ο Αρχιφύλακας μαζί με τον υπαρχιφύλακα έχουν την ευθύνη του ξεκλειδώματος το πρωί και του κλειδώματος το βράδυ των κελιών των κρατουμένων και του ελέγχου του αριθμού των εγκλείστων (άρθρο 27). Κατά τη διάρκεια της νύχτας πραγματοποιεί σε διάφορες ώρες απροειδοποίητες εφόδους στο εσωτερικό και το εξωτερικό του καταστήματος, ώστε να βεβαιωθεί ότι είναι όλα εντάξει (άρθρο 16). Επιστατεί τις μετακινήσεις των κρατουμένων προς και από το χώρο εργασίας (άρθρο 17).

Ο Θυρωρός, απαγορεύει την είσοδο ή έξοδο σε κρατούμενο που δεν συνοδεύεται από φύλακα ή αστυνομικό (άρθρο 2), ερευνά όποιον εξέρχεται ή εισέρχεται στο κατάστημα (άρθρο 3), ιδίως κατά την επιστροφή τους από την εργασία (άρθρο 6) και παρατηρεί προσεκτικά στο πρόσωπο όλους όσοι εξέρχονται από το κατάστημα, προκειμένου να αποτραπεί τυχόν απόδραση κρατουμένου μέσω μεταμφίεσης (άρθρο 19). Ο Θυρωρός είναι υπεύθυνος για την φύλαξη των κλειδιών των ακτίνων και των κελιών σε κλειδοθήκη, το κλειδί της οποίας κρατάει ο ίδιος (άρθρο 15). Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στον έλεγχο του *δύφρακτου* του καταστήματος (της διπλής περίφραξης του κτηρίου του Σωφρονιστηρίου). Ο θυρωρός επιτηρεί τους κρατούμενους που εργάζονται κοντά στο δύφρακτο και ελέγχει τη διαγωγή τους (άρθρο 21). Αν εκδηλωθεί στάση και οι κρατούμενοι σκαρφαλώσουν στο δύφρακτο, ο θυρωρός πρέπει να πετάξει τα κλειδιά του δύφρακτου και της κλειδοθήκης στην αγγλική φρουρά που εδρεύει απέναντι από το Σωφρονιστήριο (άρθρο 22).

Ο Υπαρχιφύλακας οφείλει κάθε βράδυ να ελέγχει τα σίδερα των παραθύρων και των αιθουσών και αν τα αφοδευτήρια είναι κλειδωμένα και ασφαλισμένα (άρθρο 40).

Οι Φύλακες, ελέγχουν κάθε πρωί την κατάσταση *κλείθρων*, θυρών και παραθύρων, ώστε να εντοπίσουν τυχόν φθορές (άρθρο 2). Ο «επιτηρητής» φύλακας της ακτίνας κρατάει τα κλειδιά της (άρθρο 3). Αν φύλακας κριθεί υπεύθυνος για την απόδραση κρατουμένου απολύεται και αν ενήργησε με δόλο και όχι από αμέλεια, τότε παραπέμπεται στη δικαιοσύνη για να τιμωρηθεί (άρθρο 18). Οι φύλακες είναι υπεύθυνοι για τη σωστή τοποθέτηση της *σιδηράς ποδοπέδας* στα πόδια των κρατουμένων (άρθρο 7). Την ώρα που κλείνουν τα κελιά των κρατουμένων οφείλουν να ελέγχουν για τυχόν μαχαίρια ή άλλα εργαλεία που θα μπορούσαν να τους διευκολύνουν σε απόδραση ή αυτοκτονία (άρθρο 40). Οφείλουν να ενημερώνουν τον Δ/ντή για την ύπαρξη εντός του κτηρίου σκάλας, αλυσίδας, σχοινιών, σανίδων, *σανιδογέφυρων*, ή άλλων υλικών που θα μπορούσαν να διευκολύνουν μία απόδραση (άρθρο

83). Σε περίπτωση εκδήλωσης στάσεως ή άλλης ταραχής κατά την ώρα του περιπάτου, της εκκλησίας, του σχολείου ή της εργασίας οφείλουν να φωνάξουν «εις τα όπλα!» (άρθρο 86).

Η Νυκτοφυλακή έχει 4 ομάδες περιπολίας, κάθε μία από τις οποίες αποτελείται από 3 φύλακες με αρχηγό έναν φύλακα πρώτης τάξης (άρθρο 88). Η πρώτη περιπολία γίνεται από το κλείδωμα των κελιών έως την 11η μ.μ. , η δεύτερη 11 μ.μ.-1 π.μ., η τρίτη 1-3 π.μ. και η τέταρτη περίπολος από τις 3 π.μ. έως το κουδούνι της πρωινής εγέρσεως. (άρθρο 89). Κατά τη διάρκεια της περιπολίας η ομάδα κινείται γύρω από τις ακτίνες και μέσα στις αυλές, και οι φύλακες περπατούν σε απόσταση ο ένας από τον άλλο (άρθρο 90) και εντελώς αθόρυβα, ώστε να αντιληφθούν τυχόν απόπειρα απόδρασης (άρθρο 93). Ιδιαίτερη προσοχή οφείλουν να δίνουν στην ακτίνα όπου κρατούνται οι βαρυποινίτες (άρθρο 92).

2. Περιστατικά αποδράσεων κρατουμένων.

Παρά τα μέτρα ασφαλείας, οι απόπειρες απόδρασης από τις φυλακές της Κέρκυρας είναι συχνό φαινόμενο, σε όλη τη διάρκεια της περιόδου που μελετάμε. Η αυστηρότητα που χαρακτηρίζει τόσο το σύστημα φυλάκισης ή σωφρονισμού, όσο και τις τιμωρίες που επιβάλλονται στους παραβατικούς κρατούμενους, σε συνδυασμό με την κακή ποιότητα ζωής (στέγαση, διατροφή, ένδυση, εργασία) πυροδοτούν αντιδράσεις, περισσότερο ή λιγότερο βίαιες και οδηγούν σε απόπειρες απόδρασης, μεμονωμένες ή ομαδικές.

Οι κρατούμενοι επιχειρούν να αποδράσουν όταν θεωρήσουν ότι οι συνθήκες είναι ευνοϊκές, προτιμώντας την απόδραση από χώρους εκτός του κτηρίου των φυλακών (χώρος δημόσιας εργασίας, νοσοκομείο, δικαστήρια) ή από τον χώρο προαυλισμού τους. Αποδράσεις επιχειρούν και από το εσωτερικό του κτηρίου των φυλακών, με κυριότερη οδό διαφυγής τα παράθυρα των κελιών. Βέβαια, συνήθως οι δραπέτες συλλαμβάνονται γρήγορα, εφόσον, στην πλειοψηφία των περιπτώσεων η ατομική απόδραση είναι μία αυθόρμητη πράξη, χωρίς ιδιαίτερη οργάνωση[1052].

Τις αποδράσεις διευκολύνουν οι εγγενείς αδυναμίες του συστήματος φυλάκισης της Κέρκυρας, όπως η στέγαση, η στελέχωση και η οργάνωση της εργασίας των

[1052] Ο δραπέτης Ευστάθιος Κούρκουλος για παράδειγμα, μετά την επιτυχημένη απόδρασή του από τις εργασίες στην περιοχή της Γαρίτσας, κατέφυγε στο σπίτι του, στο χωριό Μακράδες, όπου και συνελήφθη από την αστυνομία. Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 8, έγγραφο με ημ/νία 04-10-1843.

κρατουμένων. Σε αυτά θα πρέπει να προσθέσουμε τη διστακτικότητα της κυβέρνησης να επιτρέψει στους φρουρούς (στρατιωτικούς, αστυνομικούς ή σωφρονιστικούς υπαλλήλους) τη χρήση όπλων, καθώς και την αλληλεγγύη που επιδεικνύουν οι ελεύθεροι πολίτες απέναντι στους δραπέτες. Επίσης, σημαντικός παράγοντας είναι η εγγύτητα του νησιού στις απέναντι ηπειρωτικές ακτές, όπου καταφεύγουν τόσο οι καταζητούμενοι εγκληματίες, όσο και οι δραπέτες των φυλακών, καθώς το Ιόνιο Κράτος δεν είχε συνάψει με το ελληνικό κράτος σύμφωνο απέλασης (*accordo di estradizione*)[1053].

Η μελέτη των αρχείων αναδεικνύει μία σειρά ατομικών ιστοριών, απόπειρες απόδρασης που πέτυχαν ή όχι και κάποιες των οποίων την έκβαση δεν γνωρίζουμε. Κάθε μία από αυτές τις ιστορίες θα μπορούσε να αποτελέσει αντικείμενο ευρύτερης μελέτης, εδώ, όμως θα επικεντρωθούμε σε όσες μας βοηθούν να κατανοήσουμε τον τρόπο οργάνωσης της ασφάλειας και της λειτουργίας των φυλακών της Κέρκυρας και τις εγγενείς αδυναμίες, που διευκολύνουν τις αποδράσεις. Επίσης, μας επιτρέπουν να γνωρίσουμε τους λόγους που εξωθούν τους κρατουμένους να αποδράσουν, τη μέθοδο που επιλέγουν και την αντιμετώπισή τους από τους θεσμούς: την Εφορατική Επιτροπή, τη Γερουσία (και κατ' επέκταση τον Αρμοστή), τη Δ/νση των Φυλακών, τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους, τους αστυνομικούς και τους στρατιωτικούς.

2.1 Αποδράσεις από το συγκρότημα φυλακών της πόλης (Stabilimento Carceri).

Οι φυλακές του συγκροτήματος της πόλης στεγάζονται, όπως είδαμε, σε κτήρια που δεν έχουν σχεδιαστεί για το σκοπό αυτό, στερούνται συντήρησης και είναι όμορα ιδιωτικών κατοικιών, οι στέγες και οι αυλές των οποίων λειτουργούν ως δίοδοι απόδρασης.

Πολλές είναι οι περιπτώσεις κρατουμένων που επιχειρούν να αποδράσουν από τα παράθυρα των κελιών, τροχίζοντας τα προστατευτικά σίδερα, όπως οι τρεις κρατούμενοι σε κοινό κελί στις Φυλακές των Ανακτόρων, τους οποίους προμήθευσε με εργαλεία ο πατέρας του ενός[1054].

Οι κρατούμενοι στα «Παλαιά Δωμάτια» ή στις Νέες Φυλακές της πόλης, δεν χρειάζεται καν να μπουν σε αυτόν τον κόπο, καθώς δραπετεύουν από παράθυρα τα

[1053] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario…», 1861, ό.π., σελ. 46-47.

[1054] Ε.Α., Φ. 737, υποφ. 5, 14-03-1817 (αναφορά του Σπυρίδωνος Βραχλιώτη, Δεσμοφύλακα στις Φυλακές των Ανακτόρων, προς την Υψηλή Αστυνομία).

ξύλινα κουφώματα των οποίων έχουν σαπίσει ή από παράθυρα των οποίων τα προστατευτικά κάγκελα είναι αραιά τοποθετημένα ή έχουν διαβρωθεί από τη σκουριά. Ο Δεσμοφύλακας Ρίζος Αγιοβλασίτης, σε αναφορά του προς τον Γενικό Διευθυντή της Ε.Α., εξηγεί ότι στα «Παλαιά Δωμάτια» επείγει η τοποθέτηση νέων σιδερένιων κάγκελων σε τρία παράθυρα καθώς, εξαιτίας της φθοράς των ήδη υπαρχόντων, απέδρασε την προηγούμενη ημέρα, περνώντας ανάμεσα από τα σίδερα του παραθύρου, ο κρατούμενος Ιωάννης Χαλικιάς[1055]. Το ίδιο πρόβλημα φαίνεται να υπάρχει και στα παράθυρα του κτηρίου των Νέων (Επανορθωτικών) Φυλακών. Ο Αγιοβλασίτης αναφέρει την απόδραση δύο κρατουμένων νεαρής ηλικίας, οι οποίοι κατάφεραν να διαφύγουν περνώντας μέσα από τα σιδερένια κάγκελα του παραθύρου του κελιού τους[1056]. Στην αναφορά επισημαίνεται ότι τα κάγκελα των παραθύρων των νέων επανορθωτικών φυλακών είναι αραιά τοποθετημένα μεταξύ τους, διευκολύνοντας τις αποδράσεις[1057].

Ο κρατούμενος για αλητεία στο «Κατάστημα Δεσμωτηρίων» Σπυρίδων Χρήστου, αφαίρεσε μία σανίδα από το πάτωμα του κελιού του, κατέβηκε από το άνοιγμα που δημιουργήθηκε στο «κατώγειον» και απέδρασε περνώντας μέσα από ένα μικρό παράθυρο[1058]. Ο κρατούμενος στις «παλαιές» φυλακές Ιωάννης Χαλικιάς, πέρασε μέσα από τα κάγκελα παραθύρου και διέφυγε πηδώντας στη στέγη γειτονικής οικίας που ήταν χαμηλότερη σε ύψος[1059].

Ακόμη και η κατοικία του Δ/ντή της Αστυνομίας προσφέρει δίοδο απόδρασης στους κρατούμενους για χρέη στις παρακείμενες Φυλακές της Αννουντσιάτα: ο χρεοφειλέτης Γιώργος Βλαντής, για παράδειγμα, απέδρασε σκαρφαλώνοντας στον τοίχο που χωρίζει την αυλή των φυλακών από την είσοδο της οικίας του Δ/ντή της Ε.Α. Κρουμ. Όπως σημειώνει ο Δεσμοφύλακας Αγιοβλασίτης στην αναφορά του, την ίδια οδό απόδρασης έχουν ακολουθήσει με επιτυχία και άλλοι δραπέτες[1060].

[1055] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 4, έγγραφο υπ' αρ. 1013/7-8-1855 και Ε.Α., Φ. 752, υποφ. 1, φ. 2 (06-08-1855).

[1056] Ε.Α., Φ. 1618, υποφ. 2, φ. 10 (24-6-1835).

[1057] Ε.Α., Φ. 1618, υποφ. 2., φ. 13 (24-06-1835).

[1058] Ε.Α., Φ. 1675, φ. 3 (01-08-1859).

[1059] «την δραπέτευσίν του ταύτην την εκτέλεσεν εκ των σιδήρων του παραθύρου, καταβαίνων εις την στέγην χαμηλού τινός οίκου συνεγγίζοντος τας φυλακάς». Ε.Α., Φ. 752, υποφ. 1, φ. 2 (06-08-1855).

[1060] Ε.Α., Φ. 1618, υποφ. 2, φ. 15, (8-5-1835), αναφορά του Δεσμοφύλακα Ρίζου Αγιοβλασίτη προς τον Επιθεωρητή της Ε.Α. Δημήτριο Ζερβό.

Πέραν, όμως, των προβληματικών κτηρίων τις αποδράσεις διευκολύνει ο ανθρώπινος παράγοντας, δηλαδή, οι υπάλληλοι των φυλακών που συχνά κατηγορούνται για «παράλειψη καθήκοντος». Για παράδειγμα, ο φύλακας Σταμάτης Ρεπούλιος είχε αναθέσει σε τρεις φυλακισμένους να πλύνουν τα κρεβάτια τους και αντί να τους επιτηρεί, έφυγε και πήγε σε άλλα δωμάτια να καθαρίσει. Ο Θεόδωρος Ασωνίτης, φυλακισμένος για αλητεία, εκμεταλλεύτηκε την απουσία του φύλακα και απέδρασε. Ο Ρεπούλιος τιμωρείται με παύση καθηκόντων έως την εύρεση του δραπέτη[1061].

Ο κρατούμενος Μπίνγκχαμ εκμεταλλεύεται την ώρα της διανομής φαγητού για να αποδράσει: μόλις ο φύλακας που μετέφερε το φαγητό ανοίγει το «δίκρανο» της εισόδου, τον σπρώχνει δυνατά πάνω στον τοίχο και φεύγει τρέχοντας[1062].

Κάθε έξοδος των κρατουμένων από το κτήριο των φυλακών της πόλης (για να μεταβούν στην εργασία, το δικαστήριο, το νοσοκομείο κ.λπ.) είναι και μία χρυσή ευκαιρία για απόδραση. Η υποχρεωτική δημόσια εργασία προϋποθέτει την για πολλές ώρες απομάκρυνση των κρατουμένων από τον φυλασσόμενο χώρο της φυλακής και την παραμονή τους σε εξωτερικό χώρο, με αρκετά «χαλαρή» φύλαξη, καθιστώντας συχνές τις απόπειρες απόδρασης από τον χώρο εργασίας, συνήθως κατά την ώρα του διαλείμματος. Επίσης, συνήθης μέθοδος απόδρασης είναι η απομάκρυνση του κρατούμενου από τον χώρο εργασίας, κατόπιν άδειας, προκειμένου να κάνει την φυσική του ανάγκη[1063].

Σε περίπτωση απόδρασης οι υπεύθυνοι φύλαξης τιμωρούνται με στέρηση μισθού, παρά ταύτα δεν φαίνεται να είναι ιδιαίτερα προσεκτικοί με την επιτήρηση[1064]. Έτσι, ο Δεσμοφύλακας Ρίζος Αγιοβλασίτης αναφέρει ότι ο κατάδικος για κακούργημα Γιάννης Σταυράκης απέδρασε από τον χώρο εργασίας κρατουμένων στο προάστιο Μαντούκι, παρά το γεγονός ότι ήταν κάτω από τη φύλαξη 3 στρατιωτών και 2 Χωροφυλάκων[1065]. Ένα περίπου μήνα μετά (11 Ιουνίου 1835) ο Αγιοβλασίτης ενημερώνει για την απόδραση από την δημόσια εργασία στη Γαρίτσα του κατάδικου

[1061] Ε.Α., Φ. 1675, φ. 4 (22-08-1859).

[1062] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 3, φ.1 (31-03-1843). Αναφορά από το Stabilimento Carceri.

[1063] Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 8, φφ. 28-31 (04-10-1843, εργασίες Γαρίτσας).

[1064] Όταν δραπετεύουν οι Γιώργος Μάνδυλας και Ιωάννης Ρίκος από τον χώρο εργασίας στη Γαρίτσα κατά την ώρα της ανάπαυσης, οι 3 πολιτοφύλακες που ήταν υπεύθυνοι για τη φύλαξή τους τιμωρούνται από την Ε.Α. -σημείωση ex margine σε αναφορά βοηθού δεσμοφύλακα φυλακών Οχυρού Αβράμη- με διήμερη στέρηση του μισθού τους: «tre Guardie civiche sarano multate due giorni di paga per mancanza di loro dovere». Ε.Α., Φ. 680, φ. 21 (10-06-1844).

[1065] Ε.Α., Φ. 1618, υποφ. 2, φ. 1 (23-05-1835).

για φόνο Ν. Ξυδιάν, ενώ, η απόδραση του κρατουμένου για δικαστικές οφειλές Αλέξανδρου Χονδρογιάννη, από τον χώρο εργασίας στο προάστειο Σαρόκο, αποδίδεται από τον Δεσμοφύλακα Ρίζο Αγιοβλασίτη σε παράλειψη του χωροφύλακα Νικολού Σέκκο[1066].

Η μετάβαση στο Νοσοκομείο δίνει επίσης ευκαιρία για απόδραση, όπως στην περίπτωση των κακούργων Χρήστου Μανταγκλήνου και Θεοδόσιου Βλάχου που απέδρασαν από το Νοσοκομείο των Πτωχών (*Ospedale dei Poveri*), στο οποίο είχαν μεταβεί με τη συνοδεία ενός χωροφύλακα[1067].

Τέλος, ακόμη και η μεταφορά των υποδίκων στα Δικαστήρια για την εκδίκαση της υπόθεσής τους, αξιοποιείται από κάποιους προκειμένου να αποδράσουν, όπως στην περίπτωση του υπόδικου Ιωάννη Ζουπάνου που ξέφυγε από τους χωροφύλακες Πάνο Καββαδία και Σταμάτη Μέμο που τον συνόδευαν στο κτήριο του Επανορθωτικού Κριτηρίου[1068] ή του υπόδικου οφειλέτη Βαγγέλη Γραμμένου που επίσης απέδρασε την ώρα που τον οδηγούσαν στα Δικαστήρια[1069].

2.2 Αποδράσεις από τις Φυλακές του Οχυρού Αβράμη.

Το κτήριο των φυλακών στο Οχυρό Αβράμη, αντιμετωπίζει προβλήματα ασφάλειας εξαιτίας της πλημμελούς του συντήρησης. Τα ξύλινα κουφώματα των παραθύρων έχουν σαπίσει και οι επίδοξοι δραπέτες δεν δυσκολεύονται να τα σπάσουν, όπως ο Raffael Pallotti, κρατούμενος στις φυλακές αρ. 4, ο οποίος, αφού έσπασε το σάπιο κούφωμα, έδεσε ένα σκοινί και απέδρασε κατεβαίνοντας από το παράθυρο[1070].

Το μεγαλύτερο, όμως, πρόβλημα ασφαλείας των Φυλακών Αβράμη οφείλεται στην ύπαρξη υπόγειων στοών που οδηγούσαν εκτός του οχυρού και στις εργασίες διαμόρφωσης του χώρου, που διεξάγονταν από το Σώμα Μηχανικού (*Genio Locale*)[1071]. Όπως αναφέρει στον Έφορο της Ε.Α. ο Δ/ντής των Φυλακών, οι στοές

[1066] Ε.Α., Φ. 680, φ. 30 (17-9-1844).

[1067] Ε.Α., Φ. 1618, υποφ. 2, φ. 2 (27-5-1835).

[1068] Ε.Α., Φ. 1618, αναφορά Δεσμοφύλακα Ρ. Αγιοβλασίτη, με ημ/νία 16 Ιουνίου 1835.

[1069] Ε.Α., Φ. 1675, φ. 5 (03-09-1859).

[1070] Ε.Α., Φ. 1618, υποφ. 2, φφ. 6 και 7. Αναφορά του Βιντσέντσο Σπίνα, βοηθού Δεσμοφύλακα στις Φυλακές Αβράμη, με ημ/νία 17-6-1835.

[1071] Για τα οχυρωματικά έργα των Άγγλων βλ. Στανέλλος Λεωνίδας, ό.π.

(μίνες) είχαν σφραγιστεί με ξύλα ή τούβλα από το Σώμα Μηχανικού, ώστε να εμποδίζεται η απόδραση των κρατουμένων που απασχολούσε στις εργασίες διαμόρφωσης των οχυρώσεων. Αργότερα, ο στρατός (*il Ionio Militare*) γκρέμισε όλες τις πόρτες των υπόγειων στοών και τώρα υπάρχει ο κίνδυνος ένας «υπηρέτης» κρατούμενος να βγει από το οχυρό μέσω μιας στοάς, χωρίς να τον δουν ούτε οι χωροφύλακες, ούτε οι στρατιώτες του Οχυρού[1072]. Οι «μίνες», παρά τις συνεχείς αναφορές των δεσμοφυλάκων, δεν σφραγίστηκαν σε όλη τη διάρκεια της λειτουργίας των φυλακών στο Οχυρό[1073].

2.3 Αποδράσεις από τις φυλακές του Οχυρού Γεώργιος στο Βίδο.

Οι φυλακές του Βίδο θεωρητικά είναι ασφαλέστερες από εκείνες της πόλης, εφόσον βρίσκονται σε νησί, εντός στρατιωτικού Οχυρού, οι κρατούμενοι είναι υπό συνεχή στρατιωτική φρούρηση και εργάζονται φορώντας αλυσίδες και συνδεδεμένοι ανά δύο[1074]. Παρά ταύτα, οι απόπειρες απόδρασης είναι συχνές, προφανώς λόγω των πολύ σκληρών συνθηκών που επικρατούσαν.

Η εβδομαδιαία (κάθε Κυριακή) επιστροφή στην Κέρκυρα των ελεύθερων εργατών, οι οποίοι διέμεναν κατά τη διάρκεια της εβδομάδας στο νησί, δημιουργεί μία διέξοδο απόδρασης. Για παράδειγμα, ο κρατούμενος Σπύρος Κλήμης ανακατεύτηκε με τους εργάτες που ταξίδεψαν προς την πόλη της Κέρκυρας και κατάφερε να αποδράσει. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Κλήμης μετά την απόδρασή του παρέμεινε ασύλληπτος για 19 ολόκληρα χρόνια[1075].

[1072] «Mi si rende indispensabile dovere rendere avertita V.S. che il Ionio Militare a fatto demolire tutte le Porte delle mine esistenti nell' ultimo fossale di queste Carceri, quelle stesse che il Genio Locale aveva fatto chiudere con tavole indi per più sicurezza le aveva fatte murare; e ciò per impedire l' evasione dei prigionieri che travagliano, e servono nel interno delle carceri. Per conseguenza le indicate Porte se non vengono essere chiuse almeno con tavole, si rende facile l' evasione dei prigionieri serventi, senza essere veduti dal guardia dei contestabili ne dalle militari». Ε.Α., Φ. 679, υποφ. 2, φφ. 3-4, αναφορά με ημ/νία 02-04-1843.

[1073] Ε.Α., Φ. 773, υποφ. 9, φ. 2, έγγραφο με ημ/νία 01-04-1852, απόδραση κρατουμένου διαμέσου υπόγειας στοάς.

[1074] Είναι χαρακτηριστικό ότι το έτος 1828 ο Δεσμοφύλακας παραγγέλνει 15 νέες αλυσίδες, εξαιτίας των πολλών περιστατικών απόδρασης. Ε.Α., Φ. 1587, φ. 44 (21-07-1828).

[1075] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 20 (07-06-1828) αναφορά για την απόδραση του Σπ. Κλήμη από το Βίδο και Ε.Α., Φ. 2, υποφ. 11, φ. 1 (25-12-1847) αναφορά για την σύλληψη του δραπέτη. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Κλήμης είχε καταδικαστεί στις 29-03-1826 για βίαιο βιασμό και παρθενοφθορία (*ratto violento, spoglio e deflorazione violenta*), σε 8 έτη φυλάκισης, με αλυσίδα στο πόδι.

Για την απόδραση από το Βίδο οι επίδοξοι δραπέτες χρησιμοποιούσαν πρόχειρες σχεδίες που κατασκεύαζαν δένοντας μεταξύ τους κομμάτια ξύλο, κορμούς ή τάβλες που έβρισκαν στο εργοτάξιο.

Άτυχος στάθηκε ο δραπέτης Αντώνης Λομποτίσης, τον οποίο ανακάλυψε, τέσσερις ημέρες μετά την απόδρασή του, να πλέει πάνω σε μία τέτοια σχεδία -δύο τάβλες δεμένες με σκοινί- στο θαλάσσιο στενό πριν το λιμάνι της Κέρκυρας, μία λέμβος γαλλικού πολεμικού πλοίου και τον παρέδωσε πίσω στις φυλακές του Βίδο[1076].

Με παρόμοια σχεδία σχεδίαζαν να αποδράσουν και οι κρατούμενοι Ιάκωβος Καραβίας (από Ιθάκη) και Στάθης Κρητικός (από Κέρκυρα), αλλά συνελήφθησαν πριν το επιχειρήσουν. Τα υλικά για την κατασκευή της σχεδίας, τους τα προμήθευσε ο κατάδικος Σταμάτης Βασιλάκης, ο οποίος εργαζόταν ως κηπουρός του Λοχαγού του Βασιλικού Σώματος Μηχανικών (*Capitano del Reale Genio*). Ο Βασιλάκης έκρυψε τα υλικά στα ερείπια του κατεδαφισμένου οχυρού Σούλεμπουργκ και επρόκειτο να κρύψει και τους δύο κρατούμενους σε κρησφύγετο μέχρι την αναχώρησή τους από το νησί. Ο Βασιλάκης τιμωρείται για συνέργεια στην απόδραση συμμετέχοντας, στο εξής, στις εργασίες του Βίδο αλυσοδεμένος, μαζί με τους υπόλοιπους[1077].

Αποτυχημένη και η απόπειρα απόδρασης του κρατουμένου Γιώργου Ασωνίτη, καθώς ανακάλυψαν την απουσία του κατά τη διάρκεια της λήψης παρουσιών, που διεξαγόταν μετά το πέρας των εργασιών, τον αναζήτησαν και τον βρήκαν να κρύβεται στην αρχή του διαδρόμου των νέων οχυρώσεων[1078].

2.4 Αποδράσεις από το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας.

Θα περίμενε κάποιος ότι το κτήριο του Σωφρονιστηρίου θα ήταν ασφαλέστερο εκείνων της πόλης, καθώς ήταν το μόνο κτήριο που είχε κτιστεί, όπως είδαμε, σύμφωνα με τις νεότερες αρχιτεκτονικές προδιαγραφές φυλακής της εποχής, κατά το ακτινωτό πρότυπο. Στην πράξη, όμως, το Σωφρονιστήριο αποδείχθηκε ιδιαίτερα ευάλωτο σε αποδράσεις και εξεγέρσεις.

[1076] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 43 (19-07-1828).

[1077] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 61 (15-08-1828).

[1078] Ε.Α., Φ. 1587, φ. 25 (21-06-1828).

Οι λόγοι είναι πολλοί: όπως προαναφέραμε το Σωφρονιστήριο λειτούργησε για 5 ολόκληρα χρόνια χωρίς εξωτερική περιτείχιση και χωρίς επαρκή αριθμό φυλάκων. Η συνεργασία μεταξύ φυλάκων, στρατιωτικών φρουρών και αστυνομίας δεν ήταν αρμονική, οι υπάλληλοι δεν ασκούσαν με επιμέλεια τα καθήκοντά τους και η τοποθεσία του κτηρίου ήταν σε απονωμένη περιοχή, με ψηλά χόρτα και υπόγειες στοές, απομεινάρια του κατεδαφισθέντος οχυρού Σωτήρος.

Επιπλέον, οι κρατούμενοι που εργάζονταν πέριξ του κτηρίου κρατούσαν αξίνα και φτυάρι, εργαλεία που μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν είτε για να σπάσουν τα δεσμά τους, είτε ως όπλο εναντίον των φυλάκων. Επίσης, οι ελεύθεροι εργάτες τους προμήθευαν με αιχμηρά αντικείμενα, με τα οποία οι κρατούμενοι μπορούσαν να επιτεθούν στους φρουρούς και με λίμες για να πριονίζουν τα σίδερα των παραθύρων τους.

Την έλλειψη περιτείχισης εκμεταλλεύτηκε τον Ιούλιο του 1848 ο κρατούμενος Ιωάννης Ανυφαντής για να αποδράσει, σκαρφαλώνοντας στα προστατευτικά κιγκλιδώματα της αυλής, την ώρα που οι κρατούμενοι επέστρεφαν από την εκκλησία, μετά τη θεία λειτουργία, οδηγούμενοι από τον φύλακα στον όροφο της ακτίνας τους[1079].

Λίγες μόνο μέρες μετά, ο Δ/ντής ενημερώνει για νέα απόδραση κρατουμένου, σχετιζόμενη και πάλι με την μετακίνηση των κρατουμένων προς την εκκλησία: ο βαρυποινίτης Αντώνιος Παπαδάτος την ώρα της μετάβασης των κρατουμένων προς την εκκλησία για τη θεία λειτουργία, απομακρύνθηκε από τους υπόλοιπους, σκαρφάλωσε στα κιγκλιδώματα, πήδηξε έξω και το έσκασε. Η περιγραφή της καταδίωξης είναι ενδεικτική της έλλειψης συντονισμού και συνεργασίας μεταξύ των υπαλλήλων του σωφρονιστηρίου και των στρατιωτικών που φρουρούσαν το κτήριο εξωτερικά: ο φρουρός Γεράσιμος Ματσούκης προσπάθησε να σταματήσει τον δραπέτη την ώρα που σκαρφάλωνε, αρπάζοντάς τον από τα πόδια. Δεν τα κατάφερε και φώναξε στον στρατιωτικό φρουρό που φύλαγε σκοπιά έξω από το κτήριο να τον συλλάβει, αλλά εκείνος, παρόλο που βρισκόταν σε μικρή απόσταση από τον δραπέτη, παρέμεινε στη θέση του. Ξεκίνησαν να τον καταδιώκουν δύο άλλοι στρατιώτες, όμως, ο Λοχίας της Φρουράς τους διέταξε να γυρίσουν πίσω. Δύο άντρες της πολιτοφυλακής έτρεξαν πίσω του, αλλά μέχρι να κάνουν τον γύρο του κτηρίου εκείνος είχε εξαφανιστεί.[1080].

[1079] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 8, έγγραφο 144/10-7-1848.

[1080] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 8, έγγραφο 171/31-7-1848. Χαρακτηρίζεται επείγον (*Urgenza*).

Το πρόβλημα συνεργασίας με τους άνδρες της στρατιωτικής φρουράς επαναφέρει στην Εφορατική Επιτροπή ο Δ/ντής Ανδρώνης τον Νοέμβριο του 1848, διαμαρτυρόμενος ότι, ενώ ζήτησε από τον Λοχία της Στρατιωτικής Φρουράς να στείλει δύο στρατιώτες να περιφρουρούν ένοπλοι, μαζί με τους επτά πολιτοφύλακες, γύρω από τις αυλές κατά τη διάρκεια της θείας λειτουργίας και κατά τη διάρκεια του προαυλισμού των κρατουμένων, εκείνος αρνήθηκε, με αποτέλεσμα ο Δ/ντής να αναγκαστεί να κρατήσει τους φυλακισμένους όλη την ημέρα κλεισμένους στα κελιά τους, κατά παράβαση του κανονισμού που προβλέπει τον προαυλισμό τους μετά το φαγητό[1081].

Τον Σεπτέμβριο του 1848 ο Δ/ντής Ανδρώνης, ενόψει της άφιξης δέκα βαρυποινιτών από την Κεφαλονιά, ενημερώνει τον Έπαρχο και Πρόεδρο της «Εφορώσας» Επιτροπής Καλλονά ότι μία ολόκληρη πτέρυγα (*ala*) δεν έχει κανέναν φύλακα και άλλες δύο έχουν μόνον έναν φύλακα-τεχνίτη (*guardiano ed artista*), άρα οι βαρυποινίτες που θα έρθουν θα παραμείνουν αφύλακτοι[1082]. Δέκα μέρες μετά ο Δ/ντής πληροφορείται ότι οι ισοβίτες και βαρυποινίτες της Κεφαλονιάς -οι οποίοι για λόγους ασφαλείας κρατούνταν στην ακτίνα (Κ) και προαυλίζονταν σε ξεχωριστή αυλή, υπό την επιτήρηση πολιτοφυλάκων και στρατιωτικών φρουρών- σχεδίαζαν εξέγερση, ώστε όλοι μαζί να υπερπηδήσουν το τοιχίο και να αποδράσουν. Ο Διευθυντής, διέταξε όλοι οι κρατούμενοι να κλειστούν μέσα νωρίτερα από την καθορισμένη ώρα, όμως, επισημαίνει ότι αυτό ήταν ένα έκτακτο μέτρο, ενώ, το πρόβλημα ασφαλείας είναι μόνιμο, ειδικά αυτή την περίοδο που υπάρχουν βάσιμες υποψίες για την ύπαρξη συμμορίας (*combriccola*) εκτός φυλακών, που οργανώνει σχέδιο απόδρασης των Κεφαλλήνων βαρυποινιτών[1083] και αιτείται να του στείλουν επιπλέον στρατιωτικούς φρουρούς. Η Επιτροπή αποφασίζει οι ισοβίτες και βαρυποινίτες της πτέρυγας Κ να παραμείνουν έγκλειστοι μέχρι να κατασκευαστούν

[1081] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 12, έγγραφο 287/6-11-1848 και *processo verbale* της Εφορατικής Επιτροπής με ημ/νία 14-7-1848.

[1082] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 1, έγγραφο αρ. 223/5-9-1848.

[1083] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 1, έγγραφο αρ. 243/14-9-1848. Αναφορά του Δ/ντή Ανδρώνη. Η άφιξη των Κεφαλλήνων κρατουμένων στην Κέρκυρα με το ατμόπλοιο (5-9-1848) απέχει λίγες μόνον ημέρες από την αγροτική εξέγερση της 14/26ης Σεπτεμβρίου 1848 στην Κεφαλληνία, γεγονός που μας επιτρέπει να υποθέσουμε ότι η ανησυχία του Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου συνδέεται με τις αναταραχές αυτής της περιόδου.
Για τις εξεγέρσεις στην Κεφαλληνία βλ. Παξιμαδοπούλου-Σταυρινού Μιράντα, «Οι εξεγέρσεις της Κεφαλληνίας κατά τα έτη 1848 και 1849», Διδακτορική Διατριβή, Επιβλέπων καθηγητής Αλέξανδρος Ι. Δεσποτόπουλος, Ανώτατη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, Έδρα Πολιτικής Ιστορίας της Νεωτέρας Ελλάδος, ΑΘΗΝΑ 1980, σελ. 147-148.
Ανακτήθηκε από ΕΚΤ: https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/3604#page/1/mode/2up

«σίδερα» για όλους, ώστε να εργάζονται σιδηροδέσμιοι στην εξωτερική εργασία και ο προαυλισμός τους να γίνεται τμηματικά: οι μισοί τη μία μέρα και οι άλλοι μισοί την επόμενη[1084].

Τον Μάιο του 1849, νέα άφιξη βαρυποινιτών από την Κεφαλληνία, ωθεί, όπως είδαμε, τη Γερουσία να επαναφέρει το μέτρο του *μπόβολου* και οι «κακουργηματίες» εργάζονται δεμένοι ανά δύο με αλυσίδα έως την ολοκλήρωση των έργων περιτείχισης. Παρά ταύτα, δεν λείπουν οι περιπτώσεις κρατουμένων που καταφέρνουν να απελευθερωθούν από τις αλυσίδες τους και να επιχειρήσουν απόδραση, όπως ο κρατούμενος Μπρουνιάκος, ο οποίος, λίγη ώρα μετά το *μποβολάρισμά* του με τον κρατούμενο Κων/νο Φιοραβάντε, από τον φύλακα της ακτίνας τους, τον χωροφύλακα και τον υπηρέτη που τον βοηθούσαν, κατάφερε να ελευθερωθεί από την αλυσίδα του, σκαρφάλωσε στο προστατευτικό κιγκλίδωμα της αυλής και πήδηξε έξω. Τον σταμάτησαν ο στρατιωτικός φρουρός και οι πολιτοφύλακες, ενώ, στα κελιά των δύο *μποβολαρισμένων* βρέθηκαν ένα κομμάτι σίδερο παλιό και ένα τμήμα από μαχαίρι[1085].

Από τους σημαντικότερους παράγοντες που υπονομεύουν την ασφάλεια του Σωφρονιστηρίου είναι η πλημμελής άσκηση καθηκόντων εκ μέρους των υπαλλήλων του: κοιμούνται την ώρα της σκοπιάς, δεν κυνηγούν τους δραπέτες, αφήνουν το βράδυ τα κελιά ξεκλείδωτα, δεν συνδράμουν τους αστυνομικούς φρουρούς στο έργο τους. Η συμπεριφορά αυτή οφείλεται είτε σε αδιαφορία και ακαταλληλότητα, είτε γίνεται εσκεμμένα, ώστε να βοηθήσουν τον δραπέτη, κατόπιν χρηματισμού τους[1086].

Η απασχόληση των κρατουμένων σε εξωτερικές εργασίες διευκολύνουν τις αποδράσεις, όπως είδαμε να συμβαίνει και με τους κρατουμένους στις φυλακές της πόλης. Τη συνήθη μέθοδο της άδειας απομάκρυνσης εξαιτίας φυσικής ανάγκης, χρησιμοποίησε ο 19χρονος κρατούμενος Σπυρίδων Μωραΐτης, ο οποίος ζήτησε από τον Αστυφύλακα Μπαρανίκα να απομακρυνθεί λίγο «δια να κάμει προς χρείαν του» και αφού έκανε λίγα βήματα τράπηκε σε φυγή[1087].

[1084] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, έγγραφο με ημ/νία 15-9-1848, «Verbale della Commissione Sorvegliatrice».

[1085] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 26, φφ. 11-16, έγγραφο του Δ/ντή Γ. Λούντζη, με ημ/νία 24-7-1851.

[1086] Περιστατικά πλημμελούς άσκησης καθηκόντων υπαλλήλων παρουσιάσαμε στο Κεφ. ΙΙΙ- Εποπτεία, διοίκηση και στελέχωση των φυλακών, Ενότητα «Ελλείψεις και παραπτώματα υπαλλήλων Σωφρονιστηρίου» της παρούσας μελέτης.

[1087] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 762/23-5-1853.

Η μορφολογία του χώρου πέριξ του Σωφρονιστηρίου, με ψηλά χόρτα όπου οι κρατούμενοι μπορούν να κρυφτούν και η ύπαρξη υπόγειων στοών, κατάλοιπα του κατεδαφισθέντος Οχυρού Σωτήρος, βοηθούσαν ώστε η απόδραση να μην γίνεται άμεσα αντιληπτή, αλλά μετά την επιστροφή των καταδίκων στο κτήριο, κατά την καταμέτρηση. Αναφέρουμε, για παράδειγμα, την απόδραση του Παναγιώτη Βλαδιανού π. Διονυσίου, κατάδικου για φόνο σε 20 έτη δημόσια έργα, η οποία έγινε αντιληπτή αφού επέστρεψαν οι κρατούμενοι στο κτήριο του Σωφρονιστηρίου, δηλαδή στις 5.30 μ.μ., όταν ο Αρχιφύλακας πήρε παρουσίες[1088].

Το ίδιο συνέβη και με την απόδραση του Ευστάθιου Καγκελάρη, η οποία έγινε αντιληπτή μετά το πέρας των εργασιών, όταν ο υπεύθυνος για τη φύλαξη των εργαζομένων Δεκανέας (1 Δεκανέας και 12 αστυφύλακες φρουρούσαν 90 κρατουμένους) μέτρησε «εις τας προαυλάς των» τους κρατούμενους που επέστρεψαν στις φυλακές. Ο δεκανέας εξηγεί ότι επειδή ο δραπέτης εργαζόταν στη μεταφορά χώματος με την «καρέτα» είχε μόνο μία αλυσίδα στα πόδια και αυτό του επέτρεψε να τρέξει και στη συνέχεια να κρυφτεί στα ψηλά χόρτα ή στις μίνες[1089].

Οι αποδράσεις από το εσωτερικό του κτηρίου του Σωφρονιστηρίου δεν είναι συχνές, καθώς απαιτούν οργάνωση και (συνήθως) βοήθεια από κάποιον υπηρέτη ή φρουρό, με το «αζημίωτο», ο οποίος θα αφήσει, για παράδειγμα, ξεκλείδωτες τις πόρτες των κελιών των υποψήφιων δραπετών και την εξωτερική πόρτα της ακτίνας[1090].

Στην περίπτωση της απόδρασης του Γεράσιμου Κολαΐτη από την Κεφαλονιά, κατάδικου για βιασμό σε 14 έτη καταναγκαστικά έργα, η εξωτερική πόρτα της ακτίνας Β και η πόρτα του εξωτερικού αποχωρητηρίου (*latrina esterna*) ήταν ανοικτές, ενώ το προστατευτικό σιδερένιο κιγκλίδωμα της αυλής, από όπου απέδρασε ο κρατούμενος, ήταν λυγισμένο με τρόπο που να μπορεί κάποιος να ακουμπήσει το πόδι του για να σκαρφαλώσει, κάτι που, σύμφωνα με τον σιδηρουργό του καταστήματος, δεν θα μπορούσε να γίνει χωρίς εργαλείο, άρα ο

[1088] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 7, έγγραφο υπ' αρ. 128/23-6-1848.

[1089] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 35-36, Αναφορά Δεκανέα προς τον Μοίραρχο της Ε.Α. (29-5-1849).

[1090] Για παραδείγματα συνέργειας και δωροδοκίας φυλάκων βλ. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ.2, έγγραφο υπ' αρ. 1130/27-10-1854 και ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, Απόφαση της Εφορατικής Επιτροπής του Σωφρονιστηρίου, με ημ/νία 3-7-1856.

δραπέτης πρέπει να είχε τη βοήθεια φύλακα[1091]. Αξίζει να προσθέσουμε ότι ο Κολαΐτης είχε φροντίσει ώστε να μην γίνει άμεσα αντιληπτή η απουσία του, αφήνοντας πάνω στο κρεβάτι του ένα ομοίωμα ανθρώπου, που έφτιαξε γεμίζοντας με άχυρο το παντελόνι, το πουκάμισό του και ένα ζευγάρι κάλτσες[1092].

Άλλοι καταφέρνουν να δραπετεύσουν από το παράθυρο του κελιού, είτε αφαιρώντας τα προστατευτικά σίδερα, αν είχαν χαλαρώσει, είτε τροχίζοντάς τα με λίμα. Ο ισοβίτης Α. Corbola εκμεταλλεύτηκε το γεγονός ότι το ένα σίδερο του παραθύρου του είχε χαλαρώσει, κατάφερε να το αφαιρέσει και να βγει από το παράθυρο, κατέβηκε στην αυλή και δραπέτευσε σκαρφαλώνοντας στο προστατευτικό κιγκλίδωμα της αυλής. Όπως σημειώνει ο Δ/ντής στην αναφορά του, το κτήριο του Σωφρονιστηρίου είναι ευάλωτο σε αποδράσεις τέτοιου είδους[1093].

Άλλος τρόπος απόδρασης είναι το άνοιγμα τρύπας στον τοίχο του κελιού τους ή -συνηθέστερα- του κελιού απομόνωσης. Αυτή τη μέθοδο επέλεξε ο κρατούμενος Νικόλαος Ρούσινος, που βρισκόταν τιμωρημένος στο σκοτεινό κελί της απομόνωσης («άφωτο οικίσκο»), προσπαθώντας να ανοίξει τρύπα στο πάνω μέρος του κελιού που οδηγούσε στο περιτείχισμα. Η απόδραση αποτράπηκε την τελευταία στιγμή, καθώς η τρύπα ανακαλύφθηκε από τους φρουρούς όταν είχε ήδη διάμετρο «μίας τετραγωνικής πήχης», δηλαδή, λίγο πριν ολοκληρωθεί το άνοιγμά της. Ο Δ/ντής εκφράζει την ανησυχία ότι θα υπάρξει και στο μέλλον απόπειρα απόδρασης «εκ μέρους τοιούτου ακαταδαμάστου θηρίου»[1094].

3. Περιστατικά εξεγέρσεων και ομαδικών αποδράσεων.

Στις φυλακές του Οχυρού Αβράμη και του Οχυρού Γεώργιος ή στις φυλακές της πόλης δεν έχουμε εντοπίσει οργανωμένες εξεγέρσεις. Θεωρούμε ότι αυτό οφείλεται

[1091] Το βράδυ της απόδρασης, ο υπεύθυνος για την ακτίνα του δραπέτη φύλακας Μπάκολης, έκλεισε όλους τους κρατούμενους στα κελιά τους, βγήκε από την ακτίνα και κλείδωσε και την εξωτερική πόρτα της. Στη συνέχεια, ενημέρωσε τους φύλακες Γεράσιμο Ματσούκη και Γιώργο Κατσικιώτη, που είχαν νυκτερινή βάρδια, ότι επρόκειτο να πάει στο Σαρόκο για να αγοράσει κρασί. Ο φύλακας Ματσούκης, αφού ολοκλήρωσε το άναμμα των φαναριών των διαδρόμων όλων των ακτίνων, μπήκε στην ακτίνα Β, πήγε στο κελί του υπηρέτη και ρώτησε ποιο ήταν το κελί του Γεράσιμου Κολαΐτη, προκειμένου, όπως ισχυρίστηκε, να του δώσει σταφύλια, κάτι που φανερώνει οικειότητα μεταξύ τους. Λογικά οι υποψίες για συνέργεια στρέφονται εναντίον του Ματσούκη. Ούτως ή άλλως, αυτή του η πράξη αποτελεί παράβαση του Κανονισμού του Σωφρονιστηρίου (άρθρα 1 και 4) και ο Δ/ντής τον παύει προσωρινά από τα καθήκοντά του. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 1, έγγραφο 241/13-9-1848.

[1092] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 241/13-9-1848.

[1093] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 26, φ. 24 (1-11-1851).

[1094] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 940/17-11-1853.

στο ότι στα μεν Οχυρά η συνεχής ύπαρξη στρατιωτικής φρούρησης λειτουργούσε αποτρεπτικά, ενώ στην πόλη οι κρατούμενοι ήταν στην πλειοψηφία τους υπόδικοι ή κατάδικοι σε μικρές ποινές, όπως αλήτες, επαίτες ή οφειλέτες.

Αντίθετα, στο Σωφρονιστήριο, όπου ο αριθμός βαρυποινιτών ή ισοβιτών ήταν μεγάλος και η αυστηρότητα της κράτησης συχνά αποπνικτική (σύστημα απομόνωσης, σύστημα σιωπής, υποχρεωτική εργασία, τιμωρητικές ποινές, στέρηση παροχών όπως το κρασί ή το κάπνισμα), η εκδήλωση στάσεων/εξεγέρσεων αποτελούσε διαρκή κίνδυνο και πηγή ανησυχίας για τον εκάστοτε Δ/ντή.

Η έρευνά μας στις αρχειακές πηγές εντόπισε τρεις τουλάχιστον σημαντικές εξεγέρσεις, μία στην αρχή (1849), μία στο μέσον (1853) και μία προς το τέλος της (επί Ιονίου Κράτους) λειτουργίας του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας (1861).

3.1 Η εξέγερση τον Μάιο του 1849.

Η απόφαση που, όπως προαναφέραμε, πήρε η Γερουσία για την προσωρινή επαναφορά του «μπόβολου» στους κρατούμενους που εργάζονταν εκτός του κτηρίου, οδήγησε σε στάση τους εργαζόμενους στην περιτείχιση, που στην πλειοψηφία τους ήταν βαρυποινίτες που είχαν μεταφερθεί στην Κέρκυρα από τις φυλακές της Κεφαλληνίας: σταμάτησαν να εργάζονται, πέταξαν κάτω τα εργαλεία και ζήτησαν από τον Λοχία να τους οδηγήσει στην πόλη, προκειμένου να επιδώσουν τα αιτήματά τους στην Ε.Α. Τα αιτήματα αυτά ήταν να μην εργάζονται σιδηροδέσμιοι, επειδή δεν μπορούσαν να αντέξουν το βάρος των αλυσίδων, να τους χορηγηθεί καπνός και κρασί και να επιστρέψουν στις Φυλακές της Κεφαλληνίας.[1095]

Μία εβδομάδα μετά (27-5-1849) γίνεται απόπειρα ομαδικής απόδρασης των κρατουμένων στις ακτίνες Α, Β και Κ. Καταφέρνουν να αποδράσουν εννέα άτομα, τέσσερα τα σταματούν οι Φύλακες του καταστήματος και πέντε συλλαμβάνονται από την ένοπλη φρουρά. Κύριοι υποκινητές ήταν οι ισοβίτες Σταμάτης Κωσταλέσης και Giovanni Mocente, μαζί με τον (κακής διαγωγής) κρατούμενο Παναγιώτη Σάμη. Στην κατοχή του Κωσταλέση βρέθηκε ένα κομμάτι τροχισμένο σίδερο, κάτι που

[1095] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 21-22 (έγγραφο με ημ/νία 21-05-1849).

όπως επισημαίνει ο Δ/ντής είναι συχνό φαινόμενο, καθώς οι κρατούμενοι στις εξωτερικές εργασίες έχουν πρόσβαση σε τέτοια υλικά[1096].

Η περιγραφή της απόδρασης έχει ιδιαίτερο ενδιαφέρον: κάποιοι κρατούμενοι προσπάθησαν να ανοίξουν την πόρτα της αυλής, οι περισσότεροι σκαρφάλωσαν στα κιγκλιδώματα της περίφραξης και η αστυνομική δύναμη, με τη συνδρομή της αγγλικής φρουράς, τους τραβούσε προς τα κάτω την ώρα που αναρριχούνταν. Οι κρατούμενοι προσπαθούσαν να ξανασκαρφαλώσουν και τότε οι φύλακες τους κτυπούσαν με ραβδιά ή τους απειλούσαν με όπλα. Οι δραπέτες ήταν όλοι βαρυποινίτες, με καταγωγή από Κεφαλληνία, Ζάκυνθο και Λευκάδα[1097].

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η συνδρομή ελεύθερων πολιτών, κατοίκων της Γαρίτσας, υπήρξε καθοριστική για την τύχη των δραπετών. Τρεις από αυτούς, οι Θωμάς Σιδέρης, Κων/νος Αγκοστάτος και Διονύσιος Σκίτζας, πήγαν στη Γαρίτσα και μπήκαν στο πρώτο σπίτι που συνάντησαν, στο κέντρο του προαστίου. Ο ιδιοκτήτης όχι μόνο δεν τους κατήγγειλε στην αστυνομία, αλλά αντίθετα, τους έκρυψε στη σοφίτα του. Την επόμενη μέρα τους φιλοξένησε ένας μυλωνάς, σε οικόπεδο κοντά στον μύλο του και στη συνέχεια ένας άλλος τους έκρυψε σε ένα μικρό ξύλινο σπιτάκι και τους πήγαινε φαγητό. Εκεί τους επισκέφθηκε ένας καροτσέρης από την Γαρίτσα, ονόματι Ευάγγελος Μπον, τον οποίο οι δραπέτες συναντούσαν καθημερινά στο εργαστήριο κατασκευής πήλινων αγγείων («fabbriche di terraglia») του Σωφρονιστηρίου. Ο Μπον τους πληροφόρησε ότι κρύβει στην πόλη άλλους τρεις δραπέτες και ότι μαζεύει χρήματα για να τους βοηθήσει να

[1096] «era armato di un pezzo di ferro acuminato uno da qui tanti ferri che spesso si sono rinvenute in potere dei prigionieri, e ch' essi si procurano dal lavoro esterno, fonte come ebbi ripetivamente ad assoggettare di ogni disordine». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 23-26.

[1097] Τα στοιχεία των 9 δραπετών είναι τα εξής:
- Διονύσιος Σιδηροκαστρίτης π. Αναστασίου από Ζάκυνθο, καταδικασμένος σε 16 έτη για «Furto qualificato» και σε 11 έτη για «fuga violenta dalle carceri».
- Γεώργιος Ριτσαρδόπουλος π. Δημητρίου από Κεφαλονιά, καταδικασμένος σε 16 έτη για βίαιη κλοπή (*furto violento*).
- Νικόλαος Αγκοστίνος του Χαράλαμπου από Ζάκυνθο, καταδικασμένος σε 18 έτη για φόνο.
- Παναγίνος Πεφάνης του Δημητρίου από Κεφαλονιά, καταδικασμένος σε 15 έτη για βίαιη κλοπή.
- Λορέντζος Διαμαντάτος του Νικολού από Κεφαλονιά, καταδικασμένος σε 6 έτη και 7 μήνες για βίαιη κλοπή.
- Διονύσιος Μπουκίτσας του Θεοδώρου από Ζάκυνθο, καταδικασμένος σε 16 έτη για σοδομισμό (*unione carnale contro natura*).
- Θωμάς Σιδέρης του Σπυρίδωνος από Λευκάδα, καταδικασμένος σε 20 έτη για βιασμό (*stupro violento*).
- Κωνσταντίνος Αγκουστάτος του Γεράσιμου από Κεφαλονιά, καταδικασμένος σε 9 έτη και 6 μήνες για βιασμό (*stupro violento*).
- Νικόλαος Μεντρέτης του Γιώργου από Ζάκυνθο, καταδικασμένος σε 20 έτη για σοδομισμό (*unione carnale contro natura*). ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, έγγραφο με ημ/νία 27-5-1849.

περάσουν στην απέναντι ηπειρωτική ακτή. Εκείνοι, όμως, δεν τον εμπιστεύθηκαν, τον φοβήθηκαν, για αυτό το έσκασαν από την κρυψώνα τους στην Γαρίτσα και κατέφυγαν στο προάστιο του Ποταμού, όπου ένας από αυτούς, ο Θωμάς Σιδέρης, συνελήφθη από τη νυκτοφυλακή.[1098]

Η αλληλεγγύη προς δραπέτες δεν ήταν κάτι σπάνιο, όμως η βοήθεια στους συγκεκριμένους δραπέτες τον Μάιο του 1849 είναι πιθανό να συνδέεται με τον πολιτικό αναβρασμό που επικρατούσε στην Κεφαλληνία εκείνη την περίοδο. Θυμίζουμε ότι την ίδρυση του κόμματος των Ριζοσπαστών το 1848, που εναντιώθηκε στους Άγγλους και είχε ως στόχο την Ένωση με την Ελλάδα, ακολούθησαν οι εξεγέρσεις στην Κεφαλληνία τον Σεπτέμβριο του 1848. Μάλιστα, μετά την εξέγερση, οκτώ πρωταίτιοι μεταφέρθηκαν στην Κέρκυρα για να δικαστούν[1099].

Τον Μάιο του 1849, που λαμβάνει χώρα η στάση των κρατουμένων στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας, στην Κεφαλληνία δολοφονείται ο πρώην λοχαγός Parker, δασονόμος στον Αίνο της Κεφαλληνίας (στις 8 Μαΐου 1849). Η δολοφονία αποδόθηκε από την κυβέρνηση στους πρωταίτιους της εξέγερσης του Σεπτεμβρίου του 1848[1100]. Τρεις μήνες μετά ξεσπά η στάση της Σκάλας (Αύγουστος 1849). Η βοήθεια, λοιπόν, προς τους Κεφαλλήνες δραπέτες τον Μάιο του 1849, θα μπορούσε και να αποτελεί μίας μορφής «αντίσταση» κατά των Άγγλων. Η βοήθεια προς τον Κεφαλλονίτη δραπέτη μετατρέπεται σε ένα είδος αντίδρασης κατά της αγγλικής προστασίας και δείγμα συμπαράστασης των «αμέτοχων» Κερκυραίων στους εξεγερμένους της Κεφαλονιάς. Η περίοδος, άλλωστε, την οποία εξετάζουμε

[1098] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 39-40 (ανάκριση συλληφθέντος Θωμά Σιδέρη, 30-05-1849).

[1099] «Σύμφωνα με το βούλευμα του εισαγγελέα Σωκράτη Κουρή, από τους πενήντα οκτώ κρατούμενους -ιερείς, signori και χωρικούς των δύο πόλεων οι οποίοι κατηγορήθηκαν για άμεση ανάμειξη στην εξέγερση τής 14/26ης Σεπτεμβρίου 1848, οι δεκαοκτώ κρίθηκαν ένοχοι εσχάτης προδοσίας κατά τής εσωτερικής ασφαλείας του κράτους. Οι υπόλοιποι αφέθηκαν ελεύθεροι, λόγω ελλείψεως επαρκών αποδείξεων σε βάρος τους. Από τους 18 ενόχους, οι δέκα είχαν ήδη δραπετεύσει στην Ελλάδα, μέχρις ότου περατωθεί το έργο της ανακρίσεως και οι υπόλοιποι οκτώ μετεφέρθησαν από τις φυλακές Αργοστολίου στην Κέρκυρα, για να δικασθούν από το Ανώτατο Συμβούλιο της Δικαιοσύνης». Παξιμαδοπούλου-Σταυρινού Μιράντα, «Οι εξεγέρσεις της Κεφαλληνίας …», ό.π., σελ. 147-148.

[1100] «σε ομάδα είκοσι περίπου Κεφαλλήνων, από εκείνους που είχαν δραπετεύσει στην Πάτρα, κατηγορούμενοι για συμμετοχή στην εξέγερση του Σεπτεμβρίου 1848 ή γι' άλλα αδικήματα. Οι φυγάδες αυτοί επέστρεψαν λαθραία στην Κεφαλληνία το Μάιο του 1849, μετά από μυστική πρόσκληση του Βλάχου». Παξιμαδοπούλου-Σταυρινού Μιράντα, «Οι εξεγέρσεις της Κεφαλληνίας…», ό.π., σελ. 198.

συμπίπτει με τις πολιτικές επαναστάσεις του 19ου αι. στη Γαλλία, όπου η αλληλεγγύη μεταξύ φυλακισμένων και επαναστατών ήταν συνήθης[1101].

Η Ιόνια Κυβέρνηση, πάντως, προκειμένου να αποτρέψει νέες στάσεις ή αποδράσεις, εξέδωσε τον Αύγουστο του 1849 απόφαση σύμφωνα με την οποία οι Χωροφύλακες της Ε.Α. θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν τα όπλα τους σε περίπτωση στασιασμού ή απόδρασης φυλακισμένων. Η απόφαση ήταν προσωρινή και είχε διάρκεια έως το πέρας των εργασιών περιτείχισης του Σωφρονιστηρίου[1102].

3.2 Αποτροπή εξέγερσης τον Ιούνιο του 1853.

Τον Ιούνιο του 1853 ο Δ/ντής Βατάμας ενημερώνει την Εφορατική Επιτροπή, ότι κάτω από έναν πάγκο στην αίθουσα της ακτίνας Α (στην οποία κρατούνταν 22 βαρυποινίτες και ισοβίτες), βρέθηκε σφηνωμένο ένα αιχμηρό αντικείμενο σαν στιλέτο, «μανικωμένο» με πανί και δεμένο με «κλόνια». Σε γενική έρευνα που διενεργήθηκε, στη συνέχεια, σε όλη την ακτίνα, βρέθηκε στο αποχωρητήριο (*εις τον αναγγέον*) άλλο ένα αυτοσχέδιο στιλέτο, φτιαγμένο από ένα κομμάτι σίδερο τροχισμένο στη μία άκρη και στην άλλη άκρη, δεμένο με πανί και «κλόνια», ένα κομμάτι κόκκαλο. Για την κατασκευή των δύο στιλέτων χρησιμοποιήθηκε το σίδερο από δύο «σκοντρίνια» (στηρίγματα) παραθύρου της αίθουσας και ο Δ/ντής διέταξε να αφαιρεθούν και τα εναπομείναντα τρία, ώστε να αποτρέψει νέα κλοπή[1103]. Καθώς

[1101] Όπως εξηγεί ο Φουκώ, σε όλες τις πολιτικές επαναστάσεις του 19ου αιώνα στη Γαλλία (1830, 1848, 1870) είτε υπήρχαν εξεγέρσεις εντός των φυλακών και οι κρατούμενοι γίνονταν αλληλέγγυοι με το επαναστατικό κίνημα που εξελισσόταν εκτός των φυλακών, είτε οι επαναστάτες κατευθύνονταν στις φυλακές για να ανοίξουν με τη βία τις πόρτες των φυλακών και να τους ελευθερώσουν. Foucault Michel, «Prisons et révoltes dans les prisons»; entretien avec B. Morawe; trad. J Chavy, στο: *Dits Ecrits*, Tome II, texte n° 125 - 29e année, no 2, juin 1973, pp. 133-137. Ανακτήθηκε από: http://1libertaire.free.fr/MFoucault169.html (τελευταία επίσκεψη: 26-9-2022)

[1102] «Προοίμιον/ Θεωρηθεισών των επανειλημμένων αναφορών του Δ/ντού του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας, αφορωσών τα εκεί συμβάντα, ούσης επομένως αναγκαίας της παραδοχής μέτρου, δι' ού η δημοσία δύναμις δύναται να είναι εν περιστάσει αληθώς δραστηρία, τούτου ένεκα, διαρκούσης της σχολής της Γερουσίας, συμφώνως με το Άρθρο 16ον, Τμημ. 3ον, Κεφ. 2ον του Συνταγματικού Χάρτου, τη Εξουσία της Αυτού Υψηλότητος του Προέδρου και της Εκλαμπροτάτης Βουλής και τη επιδοκιμασία της Αυτού Εξοχότητος του Λορδ Μεγάλου Αρμοστού της Βασιλίσσης Προστάτιδος, απεφασίσθησαν και διατάττονται τα ακόλουθα: Άρθρον 1ον. Του λοιπού συγχωρείται εις τους Χωροφύλακας της Ε.Α. να μεταχειρίζονται τα όπλα των οσάκις ήθελεν είσθαι αναγκαίον ένεκα στασιάσεως των φυλακισμένων, ή αποπείρας βιαίας δραπετεύσεως από τας φυλακάς. Άρθρον 2ον. Δια να μεταχειρίζεται τα όπλα της η Χωροφυλακή, πρέπει να διατάττεται υπό του Αρχηγού της, εις τον οποίον εναπόκειται το να αναγνωρίζει τας περιστάσεις και την ανάγκην και τούτου θέλει είσθαι αυτός υπεύθυνος». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, Τρίγλωσση δηλοποίηση της Α' «ΠΡΑΞΕΩΣ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ» (01-08-1849).

[1103] Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ήταν σύνηθες οι καθιερωμένες έρευνες των φυλάκων στα κελιά των κρατουμένων να αποκαλύπτουν τροχισμένα κομμάτια σίδερο που αφαιρούν από εργαλεία, π.χ. από

ο δράστης δεν αποκαλύφθηκε ώστε να τιμωρηθεί και οι κακές προθέσεις των κρατουμένων αυτής της ακτίνας ήταν σαφείς, ο Δ/ντής Βατάμας ζήτησε από την Εφορατική Επιτροπή να εγκρίνει την επιβολή απαγόρευσης επικοινωνίας των κρατουμένων της ακτίνας Α με τους υπόλοιπους κρατούμενους, τον εγκλεισμό τους στα *οικημάτια* και την απαγόρευση εξόδου τους στην αυλή -σε αντίθεση με όσα όριζε ο «Εσωτερικός Οργανισμός τούτου του Καταστήματος»[1104].

Δύο μέρες μετά, ο Βατάμας ενημερώνει την Επιτροπή για την ανακάλυψη δύο ακόμη αιχμηρών ξύλινων εργαλείων σε κελί κρατουμένου, τα οποία κατασκευάστηκαν τροχίζοντας τις σφήνες που στερέωναν τις σανίδες του κρεβατιού[1105]. Η Εφορατική Επιτροπή επισκέφθηκε το Σωφρονιστήριο όπου παρατήρησε «μεγίστην αμέλειαν εκ μέρους των φυλάκων» και ζήτησε από τον προσωρινό Δντή να συντάξει αναφορά για να τιμωρηθούν.

Η υπόθεση διαλευκάνθηκε μετά από 15 ημέρες: τα σιδερένια εργαλεία κατασκευάστηκαν από δύο κρατούμενους ο ένας από τους οποίους ονομαζόταν Βασίλειος Σολδάτος. Τα ξύλινα εργαλεία ήταν περισσότερα από εκείνα που βρέθηκαν, αλλά μόλις έγινε γνωστό ότι γίνεται έρευνα τα πέταξαν στο αφοδευτήριο. Τα κατασκεύασαν οι Δημήτριος Αρτινός, Δημήτριος Καρλής, Απόστολος Αρματάς, Ευάγγελος Βλάχος με στόχο, μόλις ολοκληρωνόταν η κατασκευή ικανής ποσότητας αιχμηρών εργαλείων, «με το σήμα του κώδωνος» που σήμαινε το απόγευμα την ώρα εγκλεισμού των φυλακισμένων στα κελιά, να στασιάσουν, να μεταβούν στον «θυρώνα» της εισόδου, να πιάσουν τον θυρωρό φύλακα, να του πάρουν τα κλειδιά, να ανοίξουν τον θυρώνα, να επιτεθούν στην Αγγλική φρουρά, να της πάρουν τα

φτυάρια (βλ. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 58-60, μηνιαία κατάσταση ποινών, 3-4-1849) ή τροχισμένα ξύλινα κουτάλια ή κομμάτια από *καλαμογλυφίδες*: «ευρεθείσης επί της κλίνης του δεσμίου Βασίλη Αραβανή μιας καλαμογλυφίδος με τεθραυμένην λαβήν κατεδικάσθη εις πενθήμερον κάθειρξιν». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο με τίτλο: «Πρόοψις των επιβληθεισών ποινών τοις δεσμίοις κατά τον ήδη λήξαντα μήνα Δεκέμβριον 1852»), ή σίδερα από τα παράθυρα ή κομμάτια από τα κρεβάτια.

[1104] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 773/14-6-1853.

[1105] Ο Βατάμας αναφέρει ότι σε κάθε κρεβάτι υπάρχουν δύο σανίδες, οι οποίες στερεώνονται σε δύο σιδερένια *κλινόποδα*. Αυτά έχουν σφηνωμένα (*μπηγμένα πλαγίως*) δύο ξύλινα κομμάτια από ξύλο φηγού (σφήνες), ώστε να εμποδίζουν τις σανίδες να καμπυλώσουν ή να σπάσουν κατά μήκος. Καθώς αυτά τα κομμάτια ξύλου δεν ήταν στερεωμένα ούτε με κόλλα, ούτε με καρφιά, οι κρατούμενοι κατάφεραν να αφαιρέσουν δύο από αυτά και να τους δώσουν σχήμα μαχαιριού. Προκειμένου να αποφευχθεί η κατασκευή ανάλογων εργαλείων στο μέλλον, ο Δ/ντής προτείνει να κολληθούν οι σφήνες των κρεβατιών και να στερεωθούν με καρφιά. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 783/18-6-1853.

Ο Κοτζίρης, όπως είδαμε, θεωρούσε ότι αυτό το είδος κρεβατιού ήταν λάθος επιλογή για ένα Σωφρονιστήριο. Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 200.

όπλα και να δραπετεύσουν. Μάλιστα, ήταν αποφασισμένοι να σκοτώσουν όποιον στρατιώτη, χωροφύλακα ή φύλακα επιχειρούσε να τους σταματήσει[1106]. Η υπόθεση, λόγω της σοβαρότητάς της, διαβιβάζεται από την Επιτροπή στην Γερουσία μαζί με τα Πρακτικά της συνεδρίασής της και με τα πειστήρια[1107].

Ο κίνδυνος εκδήλωσης νέας στάσης ελλοχεύει πάντα στο Σωφρονιστήριο. Τον Δεκέμβριο του 1853 ο νέος Δ/ντής Ιωάννης Κοτζίρης θεωρεί πιθανή την εξέγερση όσων από τους κρατούμενους δεν θα λάμβαναν από τη Γερουσία χάρη ή μείωση ποινής λόγω καλής διαγωγής, κατά το ερχόμενο Πάσχα: μεταξύ των «μακροχρονίως καταδικασθέντων δεσμίων μοχθηροί τινες τούτων προσπαθούσι καθημερινώς να συνεννωθώσι προς επίτευξιν της δια της στασιασμού απελευθερώσεώς των, αν κατά το ελευσόμενον Πάσχα η Εκλαμπροτάτη Γερουσία δεν ήθελε δώσει χάριτας». Ο Κοτζίρης αιτείται η Γερουσία να του χορηγήσει άδεια χρήσης όπλων ώστε να μπορέσει να αντιμετωπίσει πιθανή εξέγερση[1108] και, για να υποστηρίξει το δίκαιο του αιτήματός του, καταφεύγει σε μία σειρά συναισθηματικά φορτισμένων ρητορικών ερωτήσεων, οι οποίες περιγράφουν το διηνεκές πρόβλημα ασφαλείας που αντιμετώπιζε το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας:

Η Κυβέρνηση θα δειλιάσει μπροστά στις απειλές των κρατουμένων και θα δώσει χάρη και σε όσους δεν το αξίζουν; Θα αφήσει την ευθύνη διευθέτησης του θέματος των απειλών στον Δ/ντή, χωρίς να του δώσει συγκεκριμένες οδηγίες; Θα επιτρέψει στους κακούργους να επιχειρήσουν απόπειρες κατά της ζωής των υπαλλήλων του

[1106] Τα ονόματα των 18 βαρυποινιτών κρατουμένων που συνωμότησαν για την εξέγερση ήταν: Δημήτριος Αρτινός, Δημήτριος Καρλής, Στέφανος Παγκράτης, Απόστολος Αρματάς, Αθανάσιος Αντζολετάτος, Κων/νος Κουσουνής, Παναγιώτης Μπιθούλκας, Αναστάσιος Κοσμάτος, Ευάγγελος Βλάχος, Νικόλαος Μπιθούλκας , Βασίλειος Σολδάτος, Νικόλαος Κουλούρης, Πιέρρος Μελισσινός, Στέφανος Μοκιάτος, Δημήτριος Καρλής, Γεώργιος Μοναστηριώτης, Σπυρίδων Πανάρετος, Ανδρέας Παγκράτης. ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο με ημ/νία 6 Ιουλίου 1853.

[1107] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, Πρακτικά *Εφορώσας* Επιτροπής, με ημ/νία 16 Ιουνίου 1853. Η αυξημένη ανησυχία της Επιτροπής ίσως συνδέεται και με τον γενικότερο πολιτικό αναβρασμό που επικρατούσε, καθώς η επιθυμία για Ένωση με την Ελλάδα κερδίζει συνεχώς έδαφος. Θυμίζουμε τη διάλυση του Κοινοβουλίου από τον Αρμοστή μετά το ψήφισμα της 26-11-1850, με το οποίο η Βουλή ζητούσε την Ένωση με την Ελλάδα.

[1108] Αν το αίτημα του Κοτζίρη γινόταν δεκτό δεν θα ήταν κάτι πρωτόγνωρο: όπως έχουμε αναφέρει, τον Αύγουστο του 1849 και μέχρι την ολοκλήρωση των εργασιών κατασκευής του Περιτειχίσματος του κτηρίου του Σωφρονιστηρίου, η Η' Νομοθετική Συνέλευση (με την επιδοκιμασία του Αρμοστή και της Γερουσίας) δημοσίευσε Πράξη με την οποία εξουσιοδοτούσε τον Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου να κάνει χρήση των όπλων σε περίπτωση απόλυτης ανάγκης, όπως ο στασιασμός των «εν τω Καταστήματι τούτω καθειργμένων δεσμίων ή εις δραπέτευσιν τινός τούτων άχρι της αποπερατώσεως του περιτειχίσματος».

Καταστήματος αυτού, χωρίς να μπορούν να επικαλεστούν τη δημόσια δύναμη που επαγρυπνά έξω από τη φυλακή για την ευταξία του Καταστήματος;

Ο Κοτζίρης υποψιάζεται ότι οι κρατούμενοι θα στασιάσουν κατά τη διάρκεια του εκκλησιασμού, επειδή τότε θα είναι συγκεντρωμένοι όλοι μαζί. Και αναρωτιέται: είναι δυνατόν 11 φύλακες να σταματήσουν 200 φυλακισμένους; Ο ίδιος δίνει την απάντηση -όχι: οι 200 θα ορμήσουν και θα ακινητοποιήσουν τους 11 φύλακες. Στη συνέχεια θα σκαρφαλώσουν στον τοίχο του Κωδωνοστασίου και θα πηδήσουν στον δρόμο της κύριας εισόδου. Καθώς ο Δ/ντής δεν θα έχει το δικαίωμα να τους φοβίσει με τα όπλα και η αστυνομική δύναμη που φυλάει τον χώρο έξω από το Σωφρονιστήριο (*εξωτερική φυλακή*) απαγορεύεται από τον Νόμο να χρησιμοποιήσει τα όπλα της, ο δρόμος για την απόδραση θα είναι ελεύθερος. Ο Κοτζίρης αιτείται στον Έπαρχο να επιληφθεί άμεσα του θέματος, καθώς οι κρατούμενοι γνωρίζουν ότι η δημόσια δύναμη δεν έχει την εξουσία να κάνει χρήση των όπλων της και θα το εκμεταλλευτούν[1109].

Τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο, δεν πραγματοποιήθηκε κάποια εξέγερση. Όμως, όπως αποδείχθηκε, ο Κοτζίρης είχε δίκιο να φοβάται, καθώς, 8 χρόνια μετά ξεσπάει η φοβερή εξέγερση του 1861.

3.3 Η στάση του Σεπτεμβρίου του 1861.

Ο Κοτζίρης, σε όλη τη διάρκεια της θητείας του, μιλούσε με έπαρση για το έργο του, δηλώνοντας υπερήφανος για την επιτυχία του σωφρονιστικού συστήματος που ο ίδιος πρότεινε και εφάρμοσε. Σε όλες του τις αναφορές προς την Εφορατική Επιτροπή και στις δύο Στατιστικές που εξέδωσε, διατείνεται ότι οι κρατούμενοι, χάρη στο νέο σωφρονιστικό σύστημα και χάρη στις δικές του συζητήσεις μαζί τους, συναισθάνονται το λάθος τους και μετανοούν.

Όταν κρατούμενοι καταγγέλλουν στην Εφορατική Επιτροπή την κακομεταχείριση, τη βία και τον εξευτελισμό τους από το προσωπικό του Σωφρονιστηρίου και την υπέρμετρη αυστηρότητα του Δ/ντή, εκείνος δηλώνει υπερήφανος, καθώς ισχυρίζεται ότι η αυστηρότητα είναι απαραίτητο στοιχείο της σωστής διοίκησης μιας φυλακής. Ο Κοτζίρης φαίνεται δεν είχε αντιληφθεί ότι η δυσαρέσκεια των

[1109] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 952/29-12-1853.

κρατουμένων από αυτή την αυστηρότητα, συσσωρευόταν και ότι το Σωφρονιστήριο που διοικούσε είχε μετατραπεί σε καζάνι που βράζει, με αποτέλεσμα, εννιά χρόνια μετά την ανάληψη της Δ/νσής του, να ξεσπάσει μία από τις μεγαλύτερες εξεγέρσεις κρατουμένων στην ιστορία της Κέρκυρας.

Τα γεγονότα που διαδραματίστηκαν εκείνη την Πέμπτη 19-9-1861, τα περιγράφει σε επιστολή του ο W. Charteris, απεσταλμένος της Πρεσβυτεριανής εκκλησίας της Αγγλίας στην Κέρκυρα, ο οποίος διέμενε σε γειτονικό σπίτι και υπήρξε αυτόπτης μάρτυρας[1110]. Οι στασιαστές μπαίνουν στην αποθήκη των εργαλείων του Σωφρονιστηρίου και εξοπλίζονται με τσεκούρια, σκαρπέλα και άλλα αιχμηρά αντικείμενα. Οι υποκινητές της εξέγερσης εξαναγκάζουν όσους διστάζουν να τους ακολουθήσουν. Ο Δ/ντής Κοτζίρης μόλις που καταφέρνει να ξεφύγει, η αστυνομική δύναμη εκδιώχνεται και οι φυλακισμένοι κλείνονται μέσα στο κτήριο. Ο Βρετανός Δεκανέας με τους τέσσερις άνδρες του καλούν ενισχύσεις. Η βοήθεια έρχεται αμέσως, και ο αξιωματικός διατάζει τους στρατιώτες να οπλίσουν και να προχωρήσουν προς την πύλη, προκειμένου να φοβίσουν τους στασιαστές. Εκείνοι παρέμειναν ανυποχώρητοι και ο αξιωματικός, μην έχοντας εξουσία να πυροβολήσει, δεν αντιδρά. Οι αρχές περιμένουν τον Λόρδο Μεγάλο Αρμοστή, ο οποίος ήρθε πολύ σύντομα. Οι κρατούμενοι ζητούν να του εκφράσουν τα παράπονά τους, αλλά τους απαντούν να επιστρέψουν στα κελιά τους για το βράδυ, διαβεβαιώνοντάς τους ότι την επόμενη ημέρα θα φρόντιζαν όλα τους τα αιτήματα. Οι κρατούμενοι αρνούνται και τότε ο Αρμοστής τους δίνει μισή ώρα διορία για να διαλυθούν και καθώς εκείνοι δεν εγκατέλειπαν τη θέση τους, τους δίνει ακόμη δέκα λεπτά. Οι στασιαστές έμοιαζαν αποφασισμένοι και τότε δόθηκε διαταγή τέσσερις στρατιώτες να πυροβολήσουν ανάμεσα από τα κάγκελα της εξωτερικής θύρας. Ο αρχηγός της στάσης σκοτώθηκε επί τόπου και άλλοι δύο τραυματίστηκαν. Άλλος ένας σκοτώθηκε την ώρα που επιχειρούσε να περάσει πάνω από την περιτείχιση. Οι υπόλοιποι φυλακισμένοι διασκορπίστηκαν και τότε ο στρατός όρμησε μέσα και γρήγορα κατάφερε να τους κλείσει στα κελιά τους.

[1110] Η επιστολή του Charteris απευθύνεται στην Miss Webster και δημοσιεύτηκε στο περιοδικό της πρεσβυτεριανής εκκλησίας της Αγγλίας: «THE ENGLISH PRESBYTERIAN MESSENGER»/ 1860/ VOL. XL. NEWSERIES/ LONDON, MARLBOROUGH & Co., AVE MARIA LANE. pp. 352-353.

Η εξέγερση αυτή σηματοδοτεί και το τέλος της θητείας του Κοτζίρη στη θέση του Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου, καθώς από τον Ιανουάριο του 1862 αναλαμβάνει νέος Δ/ντής ο Μοίραρχος της Εκτελεστικής Αστυνομίας Μπος[1111].

Το θέμα της ασφάλειας εξακολουθεί να προβληματίζει τους υπευθύνους, διότι, ναι μεν η στρατιωτική φρουρά αυξήθηκε[1112], αλλά δεν της δόθηκε άδεια οπλοχρησίας. Ο Τοπικός Δ/ντής της Ε.Α. Αρ. Σερεμέτης διαβιβάζει στον Έπαρχο υπόμνημα του Μοιράρχου της αστυνομικής φρουράς Ρούσου, ο οποίος ρωτάει αν οι φρουροί του Σωφρονιστηρίου θα μπορούν να κάνουν χρήση των όπλων τους αν επαναληφθεί στάση ίδια ή χειρότερη από εκείνην του Σεπτεμβρίου 1861[1113].

Δύο χρόνια μετά (1864) πραγματοποιήθηκε η Ένωση με την Ελλάδα και το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας συνέδεσε στο εξής την τύχη του με το ελληνικό κράτος, το οποίο θα κληθεί στο μέλλον να αντιμετωπίσει τα θέματα ασφάλειας.

[1111] Ο Κοτζίρης, παρέμεινε στη θέση του για τους επόμενους 3 μήνες, δηλαδή έως τα τέλη του 1861. Απεβίωσε τον Ιούλιο του 1868, σε ηλικία 52 ετών: ληξιαρχική πράξη θανάτου αρ. 203/ 28-7-1868, Αρχεία Ν. Κέρκυρας, «Ληξιαρχικές Πράξεις Θανάτου», έτος 1868, βιβλίο 4, σελ. 102. Βλ. και αναφορά σε Lodge Edmund, «The peerage and baronetage of the British Empire as at present existing», 36th Edition, Hurst and Blackett, London, 1869, p. 156: «Nobile Signor Giovanni Cozziris, of Corfu , who d. July 1868».

[1112] Ο προσωρινός Δ/ντής Μπος ζητάει να κατασκευαστεί μία σκάλα που να οδηγεί στον πρώτο όροφο του στρατιωτικού καταλύματος, διότι η στρατιωτική φρουρά «επηυξήθη». ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 44, έγγραφο 1304/14-1-1862.

[1113] ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 44, έγγραφο αρ. 226/24-3-1862.

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Το σωφρονιστικό σύστημα στο Ιόνιο Κράτος.

Κατά τη διάρκεια της Βρετανικής Προστασίας του Ιονίου Κράτους συντελείται η μετάβαση από ένα κοινοβιακό σύστημα φυλάκισης (ομαδικά κελιά, καταναγκαστική δημόσια εργασία, εργασία άσκοπης επανάληψης, σωματικές τιμωρίες) σε ένα σωφρονιστικό σύστημα κατά τα κυρίαρχα πρότυπα της Δύσης (ατομική κράτηση, κανόνας σιωπής, παραγωγική εργασία, θρησκεία και εκπαίδευση). Η κοινοβιακή κράτηση, βέβαια, εξακολούθησε να εφαρμόζεται -παρά την αδιαμφισβήτητη αρνητική της επίδραση, μέσω της αμοιβαίας διαφθοράς που συνεπαγόταν η συμβίωση- στα μικρότερα νησιά που δεν διέθεταν σωφρονιστήρια, αλλά και στην ίδια την Κέρκυρα, στα κρατητήρια (*luoghi di deposito*) για τους υποδίκους και τους οφειλέτες δικαστικών τελών.

Η εφαρμογή του σωφρονιστικού συστήματος στο Ιόνιο Κράτος περνάει από δύο διαδοχικές φάσεις, δηλαδή από το σύστημα όπως περιγράφεται στον Οργανικό Νόμο (μικτό σύστημα απομόνωσης και κοινοβιακής κράτησης κατά το πρότυπο του Μικτού-Ωβούρνειου) και από το «εξατομικευμένο» σύστημα όπως το διαμόρφωσε ο Κοτζίρης (κατά το πρότυπο του Προοδευτικού-Ιρλανδικού), σύμφωνα με το οποίο ο κατάδικος περνάει από ένα αυστηρά απομονωτικό σύστημα στο μικτό, μέσα από διαδοχικά στάδια κράτησης, σύμφωνα με ένα σύστημα βαθμολόγησης της καλής του διαγωγής και ανταμοιβής της μέσω παραχωρήσεων, με τελικό στόχο την μείωση της ποινής του ή την χορήγηση χάριτος.

Η ατομική κράτηση είχε διπλό στόχο: να εμποδίσει την μετάδοση της «κακίας» από τον ένα κρατούμενο στο άλλο μέσω της απομόνωσης και να βελτιώσει τον κρατούμενο μέσω της θρησκείας, των συζητήσεων με τον Ιερέα και των υποδείξεων του Διευθυντή, της συνήθειας προς την εργασία, της προσωπικής καθαριότητας, της της πειθαρχίας και των ιδεών τάξης που εμπνέει κάθε καλά οργανωμένο ίδρυμα[1114].

Η εφαρμογή του συστήματος αυτού στα Ιόνια νησιά δεν ήταν εύκολη και οφείλεται κατά κύριο λόγο στις προσπάθειες και την επιμονή του Δ/ντή Κοτζίρη, που όταν ανέλαβε τη διεύθυνση του Σωφρονιστηρίου έπρεπε να παλέψει με

[1114] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 34-35.

απαρχαιωμένους νόμους, με προκαταλήψεις, με την άγνοια και με την καχυποψία των ανθρώπων. Ο ίδιος υποστήριζε ότι στο έργο του δεν βρήκε καμία στήριξη, ούτε από εκείνους που είχαν παλαιότερα δηλώσει ότι ήταν ένθερμοι υποστηρικτές του σωφρονιστικού συστήματος[1115].

Στόχος του Σωφρονιστηρίου δεν είναι απλά ο εγκλεισμός των καταδικασμένων, όπως συνέβαινε στις φυλακές της πόλης. Στόχος είναι, μέσα από τις νέες μεθόδους που εφαρμόστηκαν κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα στις περισσότερες δυτικές φυλακές (σιωπή, εργασία, εκκλησία, διδασκαλία), να σωφρονίσει και να επιστρέψει στην κοινωνία τίμιους πολίτες. Στόχος είναι ο κρατούμενος να μετανοήσει για τα σφάλματά του και έτσι να σωφρονιστεί.

Όπως σημειώνει η Sophie Letterier, αυτό μπορεί να γίνει κατανοητό μόνο αν θυμηθούμε τη θέση της θρησκείας κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα, διότι η έννοια «μετάνοια» (*Penitence*) είναι ετυμολογικά θρησκευτική. Μετάνοια είναι οι τύψεις επειδή πρόσβαλε κάποιος τον Θεό, συνοδευόμενες από την επιθυμία να επανορθώσει τα λάθη του. Η μετάνοια είναι η μεταμέλεια και η άφεση αμαρτιών που θα δοθεί από τον ιερέα, διαμέσου της έκτισης της επιβληθείσης ποινής. Η διπλή διάσταση τιμωρίας και θεραπείας ενυπάρχει ήδη στην θρησκευτική αντίληψη της μετάνοιας. Προϋποθέτει έναν ηθικό νόμο και μία διαβαθμισμένη κλίμακα μέσων εξιλέωσης[1116].

Σε μία συνολική θεώρηση, το σωφρονιστικό σύστημα στο Ιόνιο Κράτος μοιάζει να ισορροπεί μεταξύ παρελθόντος και παρόντος, μέσα από μία ιδιότυπη συνύπαρξη προσωφρονιστικών και σωφρονιστικών φυλακών κατά την ίδια χρονική περίοδο. Την ίδια στιγμή που εισάγεται στο Σωφρονιστήριο το Ωβούρνειο σύστημα εργασίας σε ειδικά εξοπλισμένα εργαστήρια, ο Πρόεδρος της Κυβέρνησης προτείνει την καλλιέργεια της γης, «κατά το σύστημα των αποικιών» (καταδίκων). Την ίδια στιγμή που βλέπουμε να εγκαταλείπεται η μαστίγωση ως τιμωρία, βλέπουμε να διατηρείται για τους απείθαρχους εργαζόμενους η «τιμωρητική» εργασία στον Τροχόμυλο και ο εγκλεισμός σιδηροδέσμιων καταδίκων σε «άφωτο οικίσκο», με μόνο ψωμί και νερό.

Αυτό, όμως, δεν ήταν κάτι ασυνήθιστο για την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε. Το συμπέρασμα των περισσότερων μελετητών, τόσο εκείνων της ιστοριογραφικής

[1115] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., Εισαγωγή.

[1116] Letterier Sophie, «Prison et pénitence au XIXe siècle», ό.π., σελ. 41-52.

«Whig» σχολής[1117] όσο εκείνων της σχολής του Foucault, σχετικά με την ποινική μεταρρύθμιση της περιόδου 1770-1850 είναι ότι ήταν άνιση και με μεγάλες διαφορές. Υπήρξε ένα μεγάλο κενό μεταξύ ρητορικής και πρακτικής (θεωρίας και πράξης), ανισότητα μεταξύ των προθέσεων των ποινικών μεταρρυθμιστών και των αποτελεσμάτων που παρήγαγαν, καθώς και της έντασης που υπήρχε μεταξύ της επιθυμίας να σωφρονιστούν οι κατάδικοι και της ανάγκης να τιμωρηθούν[1118].

Η στέγαση των φυλακών.

Η αρχιτεκτονική των κτηρίων των φυλακών επηρεάζει το βαθμό «ελευθερίας» ή αυτονομίας των κρατουμένων και επιδρά στη συμπεριφορά, την επιθετικότητα, την ψυχική υγεία τους[1119], διαφοροποιώντας τη δυνατότητα ανάπτυξης σχέσεων με τους άλλους κρατούμενους και με το προσωπικό φυλακής, τη δυνατότητα επαφής με τον έξω κόσμο, τη συμμετοχή σε εργασιακά ή εκπαιδευτικά προγράμματα και δραστηριότητες[1120].

Στην Κέρκυρα η στέγαση των φυλακών διανύει μέσα σε ένα διάστημα 50 μόλις ετών, μία πορεία που στις υπόλοιπες χώρες της Δύσης διήρκεσε πάνω από δύο αιώνες (17ος-19ος). Καθοριστικό ρόλο έπαιξε, χωρίς αμφιβολία, η βρετανική εμπειρία, τόσο σε θέματα χωροταξίας, όσο και αρχιτεκτονικής των σωφρονιστικών ιδρυμάτων.

Τα πρώτα 30 χρόνια από τη σύσταση του Ιονίου Κράτους (1815-1846) οι φυλακές στην Κέρκυρα στεγάζονταν σε κεντρικό σημείο της πόλης, στον λόφο Αγ. Αθανασίου, στο ψηλότερο σημείο της πλατείας Ιακώβου, εκεί που «διασταυρώνονταν οι δύο κύριες οδοί της πόλης, η μία (στον άξονα Ανατολής-Δύσης), που ξεκινούσε από την πύλη του Π. Φρουρίου και οδηγούσε έξω από τα τείχη και η άλλη (στον άξονα Βορρά-Νότου), που ξεκινούσε από τον νότιο προμαχώνα και οδηγούσε στα

[1117] Η whig ιστορία (ή ιστοριογραφία) παρουσιάζει την ιστορία σαν ένα ταξίδι από το καταπιεστικό και μέσα στην αμάθεια παρελθόν προς το «ένδοξο παρόν», ένα παρόν που αφορά κυρίως στη «δόξα» της συνταγματικής μοναρχίας της Μ. Βρετανίας. Ανακτήθηκε από:
https://en.wikipedia.org/wiki/Whig_history#The_Whig_Interpretation_of_History

[1118] Crone Rosalind, «The Great 'Reading' Experiment…», ό.π., σελ. 48.

[1119] Eidhin, M., Sheehy, N., O'Sullivan, M., & McLeavey, B., «Perceptions of the environment, suicidal ideation and problem-solving deficits in an offender population». Legal and Criminological Psychology, 7, 2002, σελ. 187-201.

[1120] Diseth, A., Eikeland, O., Manger, T., & Hetland, H., «Education of prison inmates: Course experience, motivation, and learning strategies as indicators of evaluation», Educational Research and Evaluation, 14, 2008, σελ. 201- 214.

παραθαλάσσια τείχη»[1121], σε άμεση συνάφεια με δύο από τα σημαντικότερα για την απονομή της δικαιοσύνης κτήρια, όπως ήταν τα Δικαστήρια και το κτήριο της Γενικής Διεύθυνσης της Αστυνομίας. Παράλληλα, λειτουργούσαν οι εντός των οχυρών φυλακές (Οχυρού Αβράμη, Οχυρού Γεώργιος και για ένα διάστημα εντός Ν. Φρουρίου), η ύπαρξη των οποίων εξυπηρετούσε διπλό στόχο: την ασφαλέστερη φύλαξη βαρυποινιτών και την απασχόλησή τους από το Βρετανικό Στρατιωτικό Σώμα Μηχανικού σε οχυρωματικά έργα, ή στην οδοποιία.

Οι πολλοί διαφορετικοί χώροι φυλάκισης ήταν μία πρακτική κοινή στις περισσότερες χώρες της Ευρώπης, κυρίως κατά τον 18ο, αλλά και κατά τον 19ο αιώνα, σε κάποιες μάλιστα περιπτώσεις, διατηρήθηκε έως και τις αρχές του 20ού αιώνα[1122]. Τα πολλά διαφορετικά κτήρια αποτελούν λύση ανάγκης, ταυτόχρονα, όμως, έτσι επιτυγχάνεται ένας υποτυπώδης διαχωρισμός μεταξύ των κρατουμένων διαφορετικής βαθμίδας (υποδίκων, οφειλετών, κακουργηματιών, καταδίκων για πλημμελήματα ή πταίσματα) ή φύλου, ηλικίας, θρησκείας (ανδρών, γυναικών, ανηλίκων, εβραίων), ιδανικά με την κράτησή τους σε διαφορετικό κτήριο ή έστω σε διαφορετική πτέρυγα/όροφο/αίθουσα του ίδιου κτηρίου[1123]. Σε κάθε περίπτωση, κατά τα πρώτα 30 χρόνια βρετανικής προστασίας οι προσπάθειες ανθρωπιστικότερης διαχείρισης των φυλακών «σκοντάφτουν» στον υπερβολικό αριθμό των κρατουμένων, στην οικονομική δυσπραγία, στην κακή υλική κατάσταση και στην έλλειψη συντήρησης των κτηρίων[1124].

Από τα μέσα του 19ου αιώνα (1847) καταργείται η χρήση των Οχυρών ως Φυλακών και οι κρατούμενοι μεταφέρονται στο νέο Σωφρονιστήριο, που βρίσκεται

[1121] Βοσκοπούλου Χρυσούλα, «Δημόσια κτήρια στην Κέρκυρα την περίοδο της Βενετικής Κυριαρχίας (1571-1797)», ό.π., σελ. 81.

[1122] «Many different places of incarceration for accused and/or convicted law-breakers were used between the eighteenth and twentieth centuries which are now included within the general, modern term “prison”. This ranged from single-cell lock-ups or small gatehouses, to houses of correction (also known as bridewells), varying sizes of local “gaols”/ “prisons” and the (usually large) “convict prisons”». Ανακτήθηκε από: Digital Panopticon Project, *Imprisonment*, https://www.digitalpanopticon.org/Imprisonment

[1123] Αναφέρουμε για παράδειγμα τη θέσπιση του -υποτυπώδους- διαχωρισμού των καταδίκων από τους υποδίκους, μόλις το έτος 1833: οι κατάδικοι του Διορθωτικού Αρχείου (*Magistrato Correzionale*) διαμένουν στο εξής σε Διορθωτικά Οικήματα (*Camera di Correzione*) και οι εγκαλούμενοι (υπόδικοι, *prevenuti*) για Ποινικά Εγκλήματα στο ίδιο κτήριο, αλλά σε διαφορετική αίθουσα, χωρίς αλυσίδες (*δεσμά, catene*). Πράξις Αριθ. Λ’, Συνάθροισις 1η της 4ης Γερουσίας, 25-5-1833, «διορίζουσα καλητέρους κανονισμούς δια τα Δεσμωτήρια, τας Διορθωτικάς και Μεταμελητικάς Φυλακάς», άρθρο 3.

[1124] Génard Elsa, «Formes et réformes des systèmes pénitentiaires…», ό.π.

πλέον εκτός πόλης, σύμφωνα με τις νέες αντιλήψεις για τη χωροταξία των φυλακών. Το κτήριο του Σωφρονιστηρίου σχεδιάστηκε σύμφωνα με το ακτινωτό πρότυπο, κατά τα (νέα) αρχιτεκτονικά πρότυπα φυλακών του 19ου αιώνα «…που βασίζονται στο σύστημα του διαχωρισμού στο κτίριο με στόχο τον έλεγχο και την απομόνωση. Οι κρατούμενοι ήταν κλεισμένοι σε κελιά πλήρους και συνεχούς απομόνωσης. Εναλλακτική θεώρηση της ίδιας περιόδου ως προς τη μέθοδο απομόνωσης ήταν το σύστημα της σιωπής, στο οποίο τα κελιά ήταν αποκλειστικά χώροι διανυκτέρευσης, ενώ την υπόλοιπη ημέρα οι κρατούμενοι απασχολούνταν σε διάφορες εργασίες σε καθεστώς απόλυτης σιωπής και απαγόρευσης επικοινωνίας. Αποτέλεσμα και των δύο συστημάτων ήταν μία σκληρή απομόνωση και αισθητηριακή αποστέρηση»[1125]. Το νέο Σωφρονιστήριο προσφέρει τη δυνατότητα ατομικής κράτησης, θρησκευτικής και γραμματολογικής διδασκαλίας και εσωτερικής εργασίας. Οι χώροι που είχαν προβλεφθεί για χρήση εργαστηρίων στην πορεία των ετών αποδεικνύονται ανεπαρκείς, αλλά, με κάποιες αναμορφώσεις του χώρου, το πρόβλημα αντιμετωπίζεται.

Στην Κέρκυρα, λοιπόν, του Ιονίου Κράτους, μπορεί κάποιος να παρακολουθήσει την ιστορική εξέλιξη της στέγασης των φυλακών: προϋπάρχουσες βενετικές φυλακές, μπουντρούμια οχυρών, κελιά παλαιών μοναστηριών, τμήματα ανακτόρων ή άλλων δημοσίων κτηρίων, αστικά-ιδιωτικά κτήρια και ακτινωτού τύπου σωφρονιστικό κτήριο.

Η εποπτεία και η στελέχωση των φυλακών.

Η νομοθεσία, οι οδηγίες-διαταγές προς τους υπαλλήλους και οι Εσωτερικοί Κανονισμοί περιγράφουν με κάθε λεπτομέρεια το καθημερινό πρόγραμμα και τα επιμέρους καθήκοντα των εργαζομένων, όλων των βαθμίδων, στα καταστήματα φυλάκισης και σωφρονισμού, σε μία προσπάθεια να υπάρχει τάξη και έλεγχος, τήρηση του καθημερινού προγράμματος δραστηριοτήτων των κρατουμένων και να αποφεύγονται καταχρήσεις, αμέλειες και παρατυπίες.

Στην πράξη, η στελέχωση των φυλακών αποδεικνύεται προβληματική και αναποτελεσματική. Η βαρύτητα που δίνεται από τη νομοθεσία στην απόλυτη διαφάνεια των διαδικασιών υποδοχής-απόλυσης κρατουμένων στις φυλακές και η φροντίδα απαγόρευσης της κακομεταχείρισης των κρατουμένων εκ μέρους του Δεσμοφύλακα ή της απαίτησης χρημάτων ή της σύναψης φιλικών σχέσεων με τους

[1125] Σαρατσιώτη Ξένια, «Φυλακές και Αρχιτεκτονική», 2021, ό.π.

κρατούμενους ή της χρησιμοποίησής τους για ιδιωτικές του εργασίες, είναι ενδεικτική της ύπαρξης περιπτώσεων αυθαιρεσίας ή καταχρήσεων εκ μέρους των Δεσμοφυλάκων και των λοιπών υπαλλήλων.

Οι Άγγλοι στρατιωτικοί που είχαν αναλάβει τη φρούρηση των κρατουμένων στα Οχυρά, χρησιμοποιούσαν βία ακόμη και για την παραμικρή απείθεια. Οι υπόλοιποι υπάλληλοι και λοιποί εργαζόμενοι στις φυλακές της πόλης της Κέρκυρας (φύλακες, αστυνομικοί ή χωροφύλακες) ήταν στην πλειοψηφία τους άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο ή και αναλφάβητοι, που συχνά αποδεικνύονται οκνηροί και αμελείς κατά την εκτέλεση των καθηκόντων τους, πρόθυμοι να δωροδοκηθούν και χαλαροί σε θέματα πειθαρχίας. Ο εκάστοτε Δεσμοφύλακας, είχε λοιπόν να αντιμετωπίσει, πέραν της παραβατικότητας των κρατουμένων και την παραβατικότητα των υπαλλήλων των φυλακών.

Οι υπάλληλοι του Σωφρονιστηρίου είχαν περισσότερα προσόντα από τους υπαλλήλους των φυλακών της πόλης, εφόσον, προκειμένου να διοριστούν έπρεπε να γνωρίζουν ανάγνωση και γραφή, να ανήκουν σε τάξη «rispettabile» και να είναι -κατά προτίμηση- εξειδικευμένοι τεχνίτες/επαγγελματίες σε κάποια από τις τέχνες που ασκούνταν στα «εργοστάσια» του καταστήματος. Παρά ταύτα, σημαντική μερίδα των φυλάκων επιδεικνύει αμέλεια, ανικανότητα, οκνηρία και έλλειψη σεβασμού προς τους ανωτέρους. Τα περιστατικά παραμέλησης βάρδιας ή σκοπιάς, αποδράσεων κρατουμένων των οποίων είχαν την επιτήρηση, αλλά και υπεξαίρεσης προϊόντων παραγωγής του σωφρονιστηρίου εκ μέρους των φυλάκων είναι συχνά.

Η ίδια η φύση του Σωφρονιστηρίου της Κέρκυρας, με το πλήθος βαρυποινιτών, τα «Εργοστάσια», τις προμήθειες, την παραγωγή και εμπορία προϊόντων, ευνοεί την πιθανότητα οικονομικής ή άλλης κατάχρησης εκ μέρους του Δ/ντή ή στελεχών του καταστήματος, εξ' ου και οι καταγγελίες κατά του Κοτζίρη και φυλάκων του για κατάχρηση εξουσίας και υπεξαίρεση προϊόντων.

Η πρόβλεψη για εποπτεία του έργου του Δεσμοφύλακα ή του Διευθυντή από ένα ανώτερο κυβερνητικό όργανο, όπως ήταν η Εφορατική Επιτροπή, εντάσσεται στο πλαίσιο ελέγχου και περιορισμού των εξουσιών Δεσμοφύλακα ή Διευθυντή Σωφρονιστηρίου. Στην πράξη, φαίνεται ότι τα μέλη της Εφορατικής Επιτροπής δεν αφιερώνουν τον απαιτούμενο χρόνο στην ενασχόλησή τους με το Σωφρονιστήριο, κάτι που επιτρέπει στον Δ/ντή Κοτζίρη να διοικήσει όπως εκείνος επιθυμεί, σχεδόν

χωρίς κανέναν έλεγχο. Ο ίδιος, πάντως, παρόλο που παραδέχεται ότι η Επιτροπή δεν του δημιούργησε ποτέ πρόσκομμα σε ό,τι και αν αποφάσισε για το Σωφρονιστήριο[1126], επιθυμεί ακόμη μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων και προτείνει αλλαγή της νομοθεσίας, ώστε η Επιτροπή να έχει απλή εποπτεία[1127]. Η συγκεντρωτική διαχείριση του Κοτζίρη και η υπέρμετρη αυστηρότητα με την οποία διοικούσε το Σωφρονιστήριο, αποτέλεσε την αχίλλειο πτέρνα του, οδηγώντας τους κρατούμενους στην εξέγερση του Σεπτεμβρίου του 1861.

Το συμπέρασμά μας είναι ότι κατά τη διάρκεια της Βρετανικής Προστασίας υπήρξε αναμφισβήτητα μία τεράστια εξέλιξη στον τομέα της οργάνωσης και διοίκησης των φυλακών της Κέρκυρας. Νόμοι και ιδιαίτερα λεπτομερείς κανόνες ρύθμιζαν, στο εξής, κάθε πτυχή της λειτουργίας τους και κάθε ενέργεια του Δεσμοφύλακα, του Δ/ντή και των υπαλλήλων υπόκειτο σε έλεγχο από ανώτερη αρχή (Εκτελεστική Αστυνομία, Έπαρχος) και -αργότερα- από την Εφορατική Επιτροπή. Παρά ταύτα, στην πράξη όλες αυτές οι νομοθετικές ρυθμίσεις δεν φαίνεται να έχουν πάντα αποτέλεσμα: οι υπάλληλοι δεν είναι πάντα ικανοί ή φιλότιμοι, άλλοτε είναι υπερβολικά αυστηροί και άλλοτε υπερβολικά χαλαροί. Οι διευθυντές -όταν δεν είναι και οι ίδιοι παραβατικοί- αγωνίζονται απέναντι σε ένα διπλό μέτωπο παραβατικότητας: εκείνο των κρατουμένων και εκείνο των υφισταμένων τους.

Συνθήκες διαβίωσης κρατουμένων.

Η φυλακή, ως ολοκληρωτικός μηχανισμός, λειτουργεί ως μέσο ελέγχου των κρατουμένων, ενώ, κυρίαρχο μέλημά της είναι η αποξένωση[1128]. Έχει σχεδιαστεί ώστε οι τρόφιμοι να αποκλείονται από τον έξω κόσμο και η κοινωνία να προστατεύεται από τις επικίνδυνες συμπεριφορές των εκεί κρατουμένων, αδιαφορώντας για την ευημερία των ατόμων που υποχρεώνονται να ζήσουν σε αυτήν[1129].

Στην περίπτωση, βέβαια, των κοινοβιακών φυλακών της Κέρκυρας οι κρατούμενοι δεν διαβιούσαν εντελώς αποκομμένοι από τη ζωή εκτός του κτηρίου κράτησής τους. Το «συγκρότημα» φυλακών της πόλης της Κέρκυρας βρίσκεται στο

[1126] Όπως είδαμε, η περίοδος διεύθυνσης του Κοτζίρη χαρακτηρίζεται από εισαγωγή καινοτόμων σωφρονιστικών προγραμμάτων και υλοποίηση φιλόδοξων σχεδίων οικονομικής ανάπτυξης.

[1127] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 71-75.

[1128] Δρόσου Ξένη Ιωάννα, «Η μικροκοινωνία των φυλακών …», ό.π., σελ. 64.

[1129] Goffman Ervin, «Άσυλα. Δοκίμια για την κοινωνική κατάσταση των ασθενών του ψυχιατρείου και άλλων τροφίμων», μτφρ. Ξ. Κομνηνός, Ευρύαλος, Αθήνα, 1994 (1961), σελ. 24-25.

κέντρο της πόλης, γειτονεύει με ιδιωτικές κατοικίες, είναι τμήμα μιας από τις κεντρικότερες συνοικίες της. Η δημόσια εργασία στην καθαριότητα των οδών της πόλης, φέρνει τους κρατούμενους σε καθημερινή επαφή με τον έξω κόσμο, έστω και αν διασχίζουν αλυσοδεμένοι τους πολυσύχναστους και πολύβουους δρόμους της πόλης. Το Οχυρό Αβράμη είναι πιο απομονωμένο, αλλά, δίνει σε κάποιους από τους κρατούμενους τη δυνατότητα για μικρές εξόδους προς τον κόσμο εκτός των τειχών του, στέλνοντάς τους να φέρουν νερό ή να ψωνίσουν προμήθειες στην περιοχή του προαστίου Σαρόκο. Άλλωστε, οι περισσότεροι κρατούμενοι απασχολούνται στις εργασίες οδοποιίας στο προάστιο της Γαρίτσας ή στα ναυπηγεία του Μαντουκιού, όπου συναντώνται με ελεύθερους εργάτες.

Στο Σωφρονιστήριο δεν υπάρχει αυτή η καθημερινή επαφή με τον έξω κόσμο, εκτός από τις περιόδους που ένας αριθμός κρατουμένων διατίθεται στο μηχανικό σώμα στρατού για τις ανάγκες δημόσιας εργασίας. Στο νησί του Βίδο, επίσης, οι κρατούμενοι διαβιούν μακριά από την κοινωνία απέναντι του νησιού.

Η διαβίωση στις φυλακές της πόλης της Κέρκυρας ήταν εξαιρετικά δύσκολη, ιδίως κατά το πρώτο μισό του 19ου αιώνα, πριν δηλαδή αποσυμφορηθούν με την έναρξη λειτουργίας του Σωφρονιστηρίου. Οι περιπτώσεις αυτοχειρίας κρατουμένων δεν λείπουν, αλλά, συνήθως αποδίδονται σε προϋπάρχουσα ψυχική ασθένεια. Τα κτήρια ήταν ακατάλληλα για κράτηση καταδίκων, ήταν παλιά και κακοσυντηρημένα, δεν πληρούσαν στοιχειώδεις κανόνες υγιεινής, ήταν γεμάτα υγρασία και δύσοσμες αναθυμιάσεις από τις ακαθαρσίες. Η κράτηση ήταν, κατά κανόνα, ομαδική (κοινοβιακή) και, στις περισσότερες περιπτώσεις, δεν τηρείτο ο προβλεπόμενος διαχωρισμός κράτησης μεταξύ καταδίκων, ανάλογα με την βαθμίδα ποινής, την ηλικία ή το φύλο. Η τροφή ήταν κακής ποιότητας και οι μερίδες μικρές. Τα χορηγούμενα είδη ένδυσης ήταν φθαρμένα και δεν υπήρχε πάντα η δυνατότητα να πλυθούν.

Αν λάβουμε υπόψη μας ότι «ο τύπος της φυλακής και ο ρόλος των χωρικών μεταβλητών, ιδιαίτερα του υπερπληθυσμού και του αισθήματος του συνωστισμού, έχει αποδειχτεί να επηρεάζει το αίσθημα ασφάλειας των κρατουμένων και την εμφάνιση περιστατικών βίας»[1130], ήταν αναπόφευκτο να υπάρχει αυξημένη

[1130] Μπαμπασίκας Κωνσταντίνος, «Η επίδραση του τύπου φυλακής στην επιθετικότητα και την ψυχική υγεία των κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές», Περιοδικό ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ, τεύχος 22 (1)

παραβατικότητα εντός των φυλακών της πόλης: οκνηρία, μέθη, θόρυβος, τραγούδι, τζόγος, αψήφιση εντολών, βίαιες συμπλοκές, απόπειρες απόδρασης, συνθέτουν την καθημερινότητα των φυλακών. Οι πειθαρχικές ποινές είναι αυστηρές, με πιο διαδεδομένη το κλείσιμο στην απομόνωση, στο λεγόμενο «κασούνι» (*cassone*)[1131], που τόσο φοβούνται οι κρατούμενοι, αλλά και τη μαστίγωση, στην αυλή των φυλακών, ενώπιον όλων των κρατουμένων, προς παραδειγματισμό[1132].

Στις φυλακές εντός των Οχυρών η ζωή είναι ακόμη δυσκολότερη, καθώς το μεν Οχυρό Γεώργιος είναι στην ουσία ένα στρατόπεδο εργασίας για βαρυποινίτες καταδίκους σε καταναγκαστικά έργα, όπου διαβιούν εργαζόμενοι σκληρά, υπό την αυστηρή επιτήρηση στρατιωτών, ενώ το Οχυρό Αβράμη περιλαμβάνει καταδίκους όλων των βαθμίδων, συνδυάζοντας τα μειονεκτήματα των κοινοβιακών φυλακών της πόλης με εκείνα των φυλακών του Βίδο, καθώς οι κρατούμενοι συμμετείχαν είτε σε εργασίες διαμόρφωσης του ίδιου του Οχυρού, είτε σε δημόσια έργα εκτός του Οχυρού.

Η διαβίωση στο Σωφρονιστήριο διαφέρει από εκείνην στις παλαιότερες φυλακές, σε πολλούς τομείς. Το κτήριο είναι νεόδμητο, διαθέτει χώρους προαυλισμού, τα κελιά είναι ατομικά και εξοπλισμένα με τα βασικά χρειώδη, τα γεύματα παρασκευάζονται στο εντός του σωφρονιστηρίου Μαγειρείο και ελέγχονται από τον γιατρό, τα είδη ένδυσης και ιματισμού χορηγούνται από το Κράτος και ανανεώνονται τακτικά. Το πρόγραμμα σωφρονισμού περιλαμβάνει ψυχολογική υποστήριξη, μέσω συζητήσεων με τον ιερέα, τον ιατρό και τον Δ/ντή, οι κρατούμενοι παρακολουθούν μαθήματα γλώσσας, αριθμητικής και θρησκευτικών και εκπαιδεύονται σε μία τέχνη/επάγγελμα.

Όμως, και στο Σωφρονιστήριο η διαβίωση έχει αντικειμενικά προβλήματα: το κτήριο, αν και καινούργιο, έχει πολύ υγρασία, δημιουργώντας προβλήματα υγείας στους καταδίκους. Οι κανόνες είναι αυστηροί και τηρούνται με περισσότερη ακρίβεια από ό,τι στις φυλακές της πόλης, το σύστημα μονήρους κράτησης είναι

(σελ. 77-92), 2017, σελ. 79. Ανακτήθηκε από: https://epublishing.ekt.gr |e-Publisher: EKT| Downloaded at: 14/09/2022 21:44:46.

[1131] «per tre giorni sara messo in cella solitaria per avere turbato la publica tranquilita e disubidito agli ordini della polizia». Ε.Α., Φ. 1711, υποφ. 2, φφ. 2-3 (19-03-1848), αναφορά από τις Επανορθωτικές Φυλακές. Βλ. επίσης Ε.Α., Φ. 1711, υποφ. 1, φ. 11 (9-7-1849), αναφορά από τις Παλιές Φυλακές.

[1132] Ε.Α., Φ. 76, φ. 263, αναφορά του Δεσμοφύλακα Σπυρίδωνος Βραχλιώτη προς την Υψηλή Αστυνομία, με ημ/νία 12-3-1818.

ψυχολογικά επιζήμιο και οι κρατούμενοι, όντας στην πλειοψηφία τους βαρυποινίτες ή ισοβίτες, αντιδρούν με παραβατικές συμπεριφορές ή και ομαδικές εξεγέρσεις.

Το αυστηρό σύστημα μονήρους διαβίωσης και εσωτερικής εργασίας που εφαρμοζόταν στο Σωφρονιστήριο είχε επικριτές ακόμη και μεταξύ των μελών του Κοινοβουλίου, ιδίως σε ό,τι αφορά στην εφαρμογή του σε καταδίκους για πλημμελήματα (*condannati a pene correzionali*): το 1861, στην 2η συνεδρίαση του Κοινοβουλίου, είχε υποβληθεί επερώτηση σχετική με την καταλληλότητα της κράτησης στο Σωφρονιστήριο για τους καταδίκους σε μικρές επανορθωτικές ποινές, εξετάζοντας το ενδεχόμενο να συνεχίσουν να κρατούνται στις *Case di Detenzione* σε συνθήκες κοινοβιακής κράτησης[1133].

Ο Κοτζίρης θεωρεί φυσικό οι κακοποιοί να προτιμούν την κοινοβιακή κράτηση, παρά τις δυσκολίες της και -σε κάποιες περιπτώσεις- την αθλιότητα που την χαρακτήριζε, από την «αξιοπρεπή» αλλά ιδιαίτερα αυστηρή και απομονωτική ζωή του σωφρονιστηρίου, καθώς στις κοινοβιακές φυλακές μπορούσαν να συνεχίσουν τις «ανόσιες» συνήθειές τους[1134]. Προσπαθώντας να διασκεδάσει τους φόβους των επικριτών του για τα αρνητικά αποτελέσματα του ατομικού εγκλεισμού, αντιπαραβάλλει την εντός του Σωφρονιστηρίου ημέρα ενός κρατούμενου με μικρή ποινή, ενός μικροκακοποιού, με την ημέρα που θα είχε το ίδιο άτομο εκτός σωφρονιστηρίου:

Το πρωί, με το κτύπημα της καμπάνας, ο κρατούμενος στο Σωφρονιστήριο σηκώνεται από το κρεβάτι, καθαρίζει το κελί του, πλένεται, χτενίζεται, ξεσκονίζει τα ρούχα του και περιμένει την επίσκεψη του φύλακα της ακτίνας του. Στη συνέχεια, οδηγείται στην εργασία του, για την οποία, γνωρίζοντας ότι είναι υποχρεωτική από το σύστημα, αναμφίβολα νιώθει αποστροφή, αλλά, αν δεν την ασκήσει θα τιμωρηθεί άμεσα. Το μεσημέρι θα φάει κανονικά το γεύμα που ορίζεται από τους κανονισμούς. Μετά την ανάπαυση θα ξαναρχίσει να εργάζεται και κατόπιν θα παρακολουθήσει μαθήματα γραμματολογικά ή θρησκευτικά. Στη συνέχεια, θα ασκηθεί περπατώντας στην αυλή και μετά θα κλειστεί στο κελί του για το βράδυ. Εκεί θα τον απορροφήσουν οι σκέψεις για όσα έχει κάνει ή η οργή του, επειδή είναι εκεί κλεισμένος,

[1133] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 33. Ο Κοτζίρης και στις δύο στατιστικές που εξέδωσε αναφέρεται συχνά στους επικριτές του έργου του, σε μία προσπάθεια να αντικρούσει τις αντιρρήσεις τους.

[1134] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 38-39.

σκεπτόμενος όσα θα έκανε τώρα αν ήταν ελεύθερος και θα ξεσπάσει βρίζοντας τον συγκρατούμενό του από το διπλανό κελί, που την ίδια ώρα κλαίει, ζητώντας από το Θεό γονυπετής συγχώρεση για τα αμαρτήματά του.

Εκτός φυλακής, ο ίδιος άνθρωπος, θα ξυπνήσει μετά από μία νύχτα οργίων και υπερβολών και αντί να κτενιστεί και να πλυθεί, θα γυρίζει στην πόλη βρώμικος και άθλιος, ψάχνοντας τρόπο να προμηθευτεί με παράνομο τρόπο τα προς το ζην ή τρόπο να πληρώσει για τα βίτσια του. Στη συνέχεια, αντί να εργαστεί, θα προτιμήσει τα τυχερά παιχνίδια και την ταβέρνα, όπου θα συναντήσει τους ομοίους του με τους οποίους θα συνωμοτήσει, προκειμένου να διαπράξουν από κοινού το καλύτερο κόλπο μέσα στην ημέρα και, αν το επιτύχουν, θα καταφύγουν κάτω από τους προμαχώνες της πόλης, για να ξεφύγουν από την επιτήρηση της αστυνομίας και βλαστημώντας και καβγαδίζοντας, θα παίξουν τα κέρδη από τις ατιμίες τους στα χαρτιά ή σε άλλα τυχερά παιχνίδια. Οι χαμένοι θα ξαναφύγουν για να διαπράξουν νέες ατιμίες, προκειμένου να κερδίσουν τα χαμένα. Το μεσημέρι θα φάει ό,τι μπορέσει και μετά θα περάσει την ώρα του με κραιπάλες σε κάποια υπόγεια στοά ή σε χαμαιτυπείο ή σε πορνείο. Τέλος, ο Κοτζίρης τονίζει ότι, αν αυτός ο ήδη διεφθαρμένος άνθρωπος κρατούνταν σε μία κοινοβιακή φυλακή, η συναναστροφή του με τους όμοιούς του θα τον διέφθειρε ακόμη περισσότερο[1135].

Παρά το γεγονός ότι ο Κοτζίρης περηφανεύεται για τις καινοτομίες που έφερε στην καθημερινότητα των κρατουμένων το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας, η περιγραφή, που μόλις παραθέσαμε, δεν διαφέρει και πολύ από την περιγραφή της καθημερινότητας των κρατουμένων τον 18ο αιώνα στις φυλακές της Walnut Street, στην Φιλαδέλφεια, όπως την παρουσιάζει το έτος 1797 ο Robert Turnbull, δηλαδή 60 και πλέον έτη πριν την αντίστοιχη περιγραφή του Κοτζίρη:

«Οι φυλακισμένοι σηκώνονται από τα χαράματα με το κτύπημα του κουδουνιού, στρώνουν τα κρεβάτια τους, πλένονται και αφού εκπληρώσουν διάφορες άλλες ανάγκες αρχίζουν γενικά τη δουλειά τους με την ανατολή του ηλίου. Από τη στιγμή αυτή δεν επιτρέπεται σε κανέναν να μπει σε άλλους χώρους του καταστήματος, παρά μόνο στα εργαστήρια και στους τόπους της δουλειάς τους [...] Στη δύση του ηλίου, χτυπά και πάλι το κουδούνι, ειδοποιώντας τους κρατούμενους ότι πρέπει να σταματήσουν την εργασία τους, να πάνε αμέσως στα κελιά τους και να σταθούν σε

[1135] Cozziris Giovanni, «Statistica del Penitenziario di Corfù…», 1861, ό.π., σελ. 38-39 και σελ. 44.

σημείο που να τους βλέπει ο φύλακας. Μένουν έτσι μέχρι να φωνάξει τα ονόματά τους και να τους μετρήσει. Μετά τους κλειδώνει και […] έχουν μισή ώρα για να στρώσουν τα κρεβάτια τους, και μετά δεν επιτρέπεται να συζητούν με δυνατή φωνή ή να κάνουν θόρυβο».[1136]

Η εργασία των κρατουμένων.

Ο θεσμός της εργασίας των κρατουμένων στο Ιόνιο Κράτος εξελίχθηκε σημαντικά, κυρίως σε ό,τι αφορά στον χαρακτήρα και τους στόχους της, το είδος της εργασίας και τις τιμωρίες για τυχόν παραλείψεις. Κατά το πρώτο μισό του 19ου αιώνα, όταν οι φυλακές εδράζονται στο κέντρο της πόλης και οι κρατούμενοι διαβιούν σε ομαδικά κελιά, οι εργασίες στις οποίες υποχρεώνονται είναι κυρίως η καθαριότητα των οδών της πόλης, η διαμόρφωση των οχυρώσεων από το αγγλικό βασιλικό μηχανικό σώμα και η οδοποιία.

Τουλάχιστον έως το 1840, νομοθέτες και δεσμοφύλακες παραμένουν προσκολλημένοι στο μοντέλο της τιμωρητικής εργασίας, η οποία, παράλληλα με τον συνετισμό των καταδίκων, επιτρέπει στο κράτος την εκτέλεση απαραίτητων σκληρών εργασιών, χωρίς πολλά έξοδα. Οι κρατούμενοι εργάζονται σιδηροδέσμιοι, από την αυγή έως τη δύση, με μία ώρα διάλειμμα το μεσημέρι. Οδηγούνται στον χώρο εργασίας χωρισμένοι ανά «τάξεις» (βαρύτητα αδικήματος), εξαναγκάζονται να εργαστούν υπό την απειλή άσκησης βίας (λεκτικής ή σωματικής) εκ μέρους των υπευθύνων φρούρησης, τιμωρούνται, για απείθεια ή άλλη παράβαση, με μαστίγωση ενώπιον των συγκρατουμένων τους ή με εγκλεισμό (έως και 3 εβδομάδες) στην απομόνωση, συντηρούμενοι μόνο με ψωμί και νερό.

Η ψήφιση των «Κανονισμών» του 1840 σηματοδοτεί τη στροφή του Ιονίου Κράτους προς την υιοθέτηση των νέων θεωριών γύρω από την εργασία των κρατου-

[1136] Δική μας μετάφραση του ακόλουθου αποσπάσματος: «All the prisoners rise at the done of day; so that after making their beds, cleansing and washing themselves, and other little necessary arrangements, they generally commence their labours by sun-rise. After this no convict can go into any part of the house, other than the place or apartment assigned for his business; […] At the approach of dusk the bell is rung, when they must leave off labour, immediately repair to their rooms, and form themselves in such a manner, that the keeper may have a perfect view of every person belonging to each room. They remain thus formed, till he calls the roll, and counts them: he then locks them up in their apartments, but without candle or fire, except in extreme cold weather. From this time half an hour is allowed them to adjust their bedding, after which they are not permitted to converse aloud, or make a noise». Turnbull Robert-James, «A Visit to the Philadelphia Prison» [Originally published in the *Charleston daily gazette*. Philadelphia printed; London: Re-printed and sold by J. Phillips & son, 1797], p. 18-19. Ανακτήθηκε από: https://books.google.gr/books?id=XLw2AQAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=el&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

μένων. Οι νομικοί του 19ου αιώνα και οι σύγχρονοί τους ειδικοί επί των φυλακών, δέχονται ομόφωνα ότι η κύρια λειτουργία της σωφρονιστικής εργασίας είναι «ηθικοπλαστική»[1137] και -όπως υποστήριζε ο Μπένθαμ- κάνει την φυλακή χρήσιμη και αναμορφωτική[1138]. Το 1890, στο Διεθνές Σωφρονιστικό Συνέδριο στην Αγία Πετρούπολη, ο Γάλλος αντιπρόσωπος Louis Herbette, εξηγεί ότι η εργασία επιτρέπει να αναπτύξει ο κρατούμενος «συνήθειες εργασιακές που του προσδίδουν τα μέσα για να κερδίζει έντιμα τη ζωή του», τον προετοιμάζει για «την επιστροφή του σε μία ζωή έντιμη και εργατική μετά την απελευθέρωσή του» και τον βοηθά να «ανυψωθεί εκ νέου στα ίδια του τα μάτια»[1139].

Στην Κέρκυρα, η νέα εποχή για την εργασία των κρατουμένων ξεκινάει επίσημα με την ψήφιση του Οργανικού Νόμου το έτος 1845, στον οποίο η εργασία αντιμετωπίζεται ως μέσο για τον σωφρονισμό των κρατουμένων και όχι ως τιμωρητικός μηχανισμός. Στο νέο σωφρονιστικό κατάστημα της Κέρκυρας διαμορφώνονται «Εργοστάσια», όπου οι κρατούμενοι εργάζονται κατά το πρότυπο του μικτού συστήματος ή συστήματος της Ωβούρνης[1140], με οργάνωση, οικονομική διαχείριση και συνθήκες εργασίας που θυμίζουν ιδιωτική επιχείρηση.

Ο Δ/ντής Ιωάννης Κοτζίρης, ασπάζεται πλήρως τις αντιλήψεις των αναμορφωτών και υποστηρίζει ότι η εργασία οδηγεί στον σωφρονισμό των κρατουμένων και προετοιμάζει την ομαλή επανένταξή τους στην κοινωνία, εφόσον, όταν αποφυλακιστούν θα γνωρίζουν μία τέχνη για να βιοπορίζονται, αποτρέποντάς τους έτσι από υποτροπή. Παράλληλα, ο Κοτζίρης επιδιώκει να κάνει τα Εργαστήρια κερδοφόρα και ανταποδοτικά, σε υλικό επίπεδο.

[1137] Roux Roger, «Le travail dans les prisons et en particulier dans les maisons centrales», ό.π., p. 21.

Berthet Lucien, «Le travail dans les prisons», Thèse pour le doctorat, Université de Grenoble, Faculté de Droit, Grenoble, L. Reynault, 1903, p. 12.

Gleyses Paul, «De l'organisation du travail dans les prisons et du pécule des détenus», Thèse pour le doctorat, Université de Toulouse, Faculté de Droit, Vialelle et Perry, Toulouse, 1904, p. 20.

[1138] Napoli Paolo, «Michelle Perrot *Les ombres de l'histoire. Crime et châtiment au XIXe siècle*». In: *Annales. Histoire, Sciences Sociales*. 57e année, N. 6, 2002. (pp. 1710-1712), p. 77. Ανακτήθηκε από: www.persee.fr/doc/ahess_0395-2649_2002_num_57_6_280129_t1_1710_0000_2

[1139] Simioni, Melchior, «Le prix du travail pénitentiaire : construire un compromis entre économie et correction morale », *Revue française de sociologie*, vol. 59, no. 2, (pp. 191-217), 2018, p. 205.

[1140] «Ένα από τα χαρακτηριστικά του μικτού συστήματος ήταν ότι οι κρατούμενοι παρήγαγαν προϊόντα για λογαριασμό βιομηχανιών με τις οποίες η διεύθυνση της φυλακής είχε συνάψει συμφωνία ως απόρροια της ανάγκης για μείωση των δαπανών και της χρήσης των κρατουμένων σε βιομηχανικές εργασίες. Η εργασία απέφερε κέρδη που αφενός βελτίωναν τις συνθήκες ζωής της κι αφετέρου απέτρεπε την υποτροπή και συντελούσε στην ηθική της αναμόρφωση». Γιαννουκάκου Αικ., «Οθωμανικές Φυλακές: το Γεντί Κουλέ», ό.π., σελ. 48.

Η οργάνωση της εργασίας στο Ιόνιο Κράτος και ειδικότερα στην Κέρκυρα, αν ιδωθεί εντός του ιστορικού πλαισίου της εποχής της, είναι αναμφίβολα καινοτόμα. Οι νομικοί και μελετητές του σωφρονιστικού συστήματος στο ελληνικό κράτος κατά τα τέλη του 19ου αιώνα, τοποθετούν την εφαρμογή της σωφρονιστικής εργασίας στην Κέρκυρα στο ίδιο επίπεδο με εκείνην στην Αμερική και στην Αγγλία και η συμβολή του Ιωάννη Κοτζίρη αναγνωρίζεται ακόμη και από τους επικριτές του.

Ένας από αυτούς, ο νομικός και αρεοπαγίτης Ιωάννης Τυπάλδος, γράφει το έτος 1883: «Εν Κεφαλληνία προ 50 ετών, και εν Κερκύρα προ τριάκοντα και πέντε ωκοδομήθησαν δύο σωφρονιστήρια προς εφαρμογήν του Ωβουρνείου συστήματος. Αλλ' εις ουδέτερον εφηρμόσθησαν ποτέ οι κανονισμοί ταύτης ή εκείνης της σωφρονιστικής θεωρίας. Ο Κοτζίρης όστις απεστάλη παρά της Ιονίου Κυβερνήσεως, και εις διάφορα καταστήματα της Ευρώπης εσπούδασε την θεωρίαν και την εφαρμογήν κυρίως του Ωβουρνείου συστήματος, και ένθερμος αυτού οπαδός ανέλαβε την γεν. διεύθυνσιν των φυλακών της επτανήσου, κατώρθωσεν αληθώς να εισαγάγη εν αυταίς επί τινα έτη τάξιν και ενασχόλησιν των φυλακισμένων εις διάφορα έργα βιομηχανίας εντός των φυλακών ή κεραμοποιείου και κηπουρικής εις συνεχομένους μετά της φυλακής κήπους»[1141].

Η εργασία των κρατουμένων στο Ιόνιο Κράτος υπήρξε επωφελής για το ίδιο το κράτος αλλά και τους Άγγλους «προστάτες» του. Χρησίμευσε στην υλοποίηση του φιλόδοξου και δαπανηρού προγράμματος οδοποιίας και οχυρωματικών έργων του Βασιλικού Μηχανικού Σώματος, στον καθημερινό καθαρισμό των δρόμων της πόλης και στην αποπληρωμή των εξόδων συντήρησης του νέου Σωφρονιστηρίου, μέσω των Εργαστηρίων του. Επιπλέον, το έργο των δεσμοφυλάκων διευκολύνεται, εφόσον οι κρατούμενοι κρατούνται απασχολημένοι το μεγαλύτερο διάστημα της ημέρας και επιστρέφουν στα κελιά ή τις ομαδικές αίθουσες κράτησης κατάκοποι.

Όσον αφορά στον σωφρονιστικό της στόχο, ο μεγάλος αριθμός των πειθαρχικών παραβάσεων, οι συνεχείς αρνήσεις εργασίας και η καθημερινή φυγοπονία δεν μας επιτρέπουν να συμπεράνουμε ότι πέτυχε τον σωφρονιστικό της στόχο: οι κρατούμενοι, σε όλη τη διάρκεια του 19ου αιώνα, απεχθάνονται την «δημόσια» εργασία και με την πρώτη ευκαιρία την αποφεύγουν. Εκείνοι που επιδιώκουν να εργαστούν είναι

[1141] Τυπάλδος Ιωάννης, «Επί της μελετωμένης διαρρυθμίσεως των Φυλακών», Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσός, Σύγγραμμα περιοδικόν, κατά μήνα εκδιδόμενον, τόμος Ζ' – τεύχος Β' (σελ. 145-164)/ Εν Αθήναις, εκ του Τυπογραφείου Παρνασσού, Παρά τη πλατεία της Μητροπόλεως, 1883, σελ. 153.

όσοι έχουν οικονομική ανάγκη, παρά το γεγονός ότι το οικονομικό όφελος που είχε η εργασία για τους κρατούμενους ήταν υπερεκτιμημένο: το τελικό ποσό που αναλογεί σε κάθε κρατούμενο από την αποταμίευση των ημερομισθίων ύψους 4 πεννών ή από το 1/3 της αξίας του παραγόμενου προϊόντος στα εργαστήρια, δεν φτάνει ούτε για την εξόφληση των οφειλών του - προς το Κράτος- για δικαστικά έξοδα και διατροφή.

Θα πρέπει, πάντως, να σημειωθεί ότι αυτό δεν αφορούσε μόνο στο Ιόνιο Κράτος. Το ίδιο συνέβη με την εργασία των κρατουμένων σε όλες τις χώρες της δύσης και εξακολουθεί να απασχολεί τους ειδικούς ακόμη και σήμερα.

Η παραβατικότητα των κρατουμένων.

Οι φυλακές της Κέρκυρας του 19ου αιώνα, χάρη στην άψογη γραφειοκρατική οργάνωσή τους, μας κληροδότησαν τεκμήρια της εντός φυλακών παραβατικότητας, επιτρέποντάς μας να γνωρίσουμε κάποια στοιχεία της καθημερινότητάς τους, που διαφορετικά θα είχαν για πάντα εγκλωβιστεί στο σκοτάδι του παρελθόντος. Η παραβατικότητα μας ανοίγει ένα παράθυρο από όπου μπορούμε, έστω και αποσπασματικά, να παρακολουθήσουμε όσα γίνονται εντός των φυλακών, σε αυτή την ιδιότυπη περίκλειστη κοινωνία, την οποία συνθέτουν οι υπάλληλοι και οι κρατούμενοι, οι οποίοι είναι οι μόνοι που γνωρίζουν πραγματικά τα εντός της τεκταινόμενα.

Η παραβατικότητα αναγκάζει τους υπαλλήλους της φυλακής (φύλακες, φρουρούς) και τους συνεργαζόμενους με αυτήν χωροφύλακες, να φανερώσουν τα εντός της τεκταινόμενα, συντάσσοντας αναφορά των γεγονότων προς τον ανώτερό τους, τον Δεσμοφύλακα ή τον Δ/ντή, ο οποίος με τη σειρά του θα την προωθήσει στην Εκτελεστική Αστυνομία. Ήδη το παράθυρο έχει μισανοίξει. Η Ε.Α. είτε θα διατάξει μία ποινή, είτε θα προωθήσει την υπόθεση στην αρμόδια δικαστική αρχή.

Ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου οφείλει να αναφέρει στην Εφορατική Επιτροπή κάθε παραβατική συμπεριφορά κρατουμένου και την ποινή που ο ίδιος επέβαλε, και η Επιτροπή με τη σειρά της -ανάλογα με τη σοβαρότητα του περιστατικού- ίσως χρειαστεί να προωθήσει την υπόθεση στην Γερουσία. Με αυτόν τον τρόπο, το σκοτάδι που κάλυπτε έως εκείνη τη στιγμή την καθημερινή ζωή στη φυλακή διαλύεται, επιτρέποντάς μας να δούμε όσα συμβαίνουν στο εσωτερικό της φυλακής, ακόμη και μέσα στο *κασούνι* των παλιών φυλακών, στο *μπουντρούμι* του Οχυρού Αβράμη, στο «σκοτεινό» κελί του Σωφρονιστηρίου. Η παραβατικότητα των

κρατουμένων μας οδηγεί κωπηλατώντας μέχρι και το νησί του Βίδο, όπου βρίσκονται οι πλέον απομονωμένες φυλακές της Κέρκυρας. Και, θα πρέπει να επισημάνουμε το γεγονός ότι κάποια είδη παραβατικότητας είναι εν τη γενέσει τους μια «κραυγή» των κρατουμένων προς τα έξω, προς την κοινωνία που τους αγνοεί ή αδιαφορεί για την τύχη τους.

Από τα συχνότερα είδη παραβατικότητας στις κοινοβιακές φυλακές είναι η άσκηση βίας, λεκτικής και σωματικής, ως αντίδραση και αντίσταση των κρατούμενων προς τους υπαλλήλους των φυλακών ή αντίστροφα από τους υπαλλήλους στους κρατούμενους. Σύμφωνα με τον Δ/ντή Κοτζίρη, βασική αιτία για τις λεκτικές ή σωματικές προσβολές (ύβρεις και τραυματισμούς) είναι ο αιμοβόρος και ευέξαπτος χαρακτήρας των κατοίκων των νησιών του Ιονίου. Είναι σπάνιο, γράφει ο Κοτζίρης, μία απλή συζήτηση να μην καταλήξει σε ύβρεις και χτυπήματα. Είναι στη φύση του Έλληνα[1142].

Η βία στη φυλακή, όμως, είναι ένα διεθνές και διαχρονικό φαινόμενο, αποτέλεσμα σύγκρουσης συμφερόντων, αξιών ή αναγκών, ανάμεσα σε δύο μέρη τουλάχιστον, τα οποία βλάπτουν το ένα το άλλο[1143]. Έτσι, πέρα από το «ταμπεραμέντο» των Ιονίων, εμείς θα προσθέσουμε ότι «η βία στη φυλακή είναι αποτέλεσμα της αλληλεπίδρασης του ατόμου και του περιβάλλοντος (συνθήκες κράτησης, αρχιτεκτονική της φυλακής, ικανότητες προσωπικού κ.λπ.) και είναι ένα πολύ συχνό φαινόμενο»[1144]. Η αναγκαστική συνύπαρξη ατόμων διαφορετικού χαρακτήρα, σε έναν χώρο προβληματικό και ανθυγιεινό, υπό τη συνεχή επιτήρηση φρουρών, φυλάκων και δεσμοφυλάκων, νομοτελειακά έχει ως αποτέλεσμα την πρόκληση εκνευρισμού, ο οποίος, σε συνδυασμό με τις κάθε είδους απαγορεύσεις και εντολές που συνεπάγεται η φυλάκιση, δημιουργεί ένα εκρηκτικό αποτέλεσμα, ικανό να πυροδοτήσει βίαιες αντιδράσεις, ακόμη και σε ήπιους χαρακτήρες, πόσο μάλλον σε εγκληματίες καταδίκους.

[1142] «Il temperamento sanguigno ed irascibile degli abitanti della maggior parte dell' Ionio, è la principale causa che da luogo alle ingiurie ed offese corporali. É raro che una semplice discussione fra noi non termini in alterco in ingiurie o battiture. Il Greco è cosi fatto; bisognerebbe trasportarlo in altro clima, e dopo molte generazioni forse il suo temperamento si inodificherebbe;». Cozziris Giovanni «Statistica Comparativa…», 1857, ό.π., σελ. 21.

[1143] Edgar K., O' Donnell I., Martin C., «Prison Violence: The dynamics of conflict, fear and power», Willan Publishing, 2003, σ. 25.

[1144] Δρόσου Ξένη Ιωάννα, «Η μικροκοινωνία…», ό.π., σελ. 93.

Οι ύβρεις και βλασφημίες, ως άμεση αντίδραση σε κάθε είδους εντολή των υπαλλήλων, είναι αναπόσπαστο κομμάτι της καθημερινότητας στη φυλακή, συνοδευόμενες συχνά από χτυπήματα της πόρτας του κελιού και σπάσιμο επίπλων. Συχνότερη είναι η βία μεταξύ συγκρατουμένων, η οποία συνδυάζεται με άλλες μορφές παραβατικότητας όπως η κατοχή αιχμηρών αντικειμένων, οι φθορές στα κτήρια των φυλακών, ο στασιασμός και οι αποδράσεις.

Πέραν της βίας, υπάρχει πληθώρα «ελαφρύτερων» παραβατικών συμπεριφορών. Οι κρατούμενοι, όπως και οι ελεύθεροι Κερκυραίοι πολίτες του 19ου αιώνα, είναι άτομα θορυβώδη που αγαπούν το τραγούδι και τη διασκέδαση, οδηγούμενοι έτσι σε μία ομάδα παραβατικότητας από τις πλέον συνήθεις: τραγούδι, φάρσες, τυχερά παιχνίδια, κρασί, μέθη, κάπνισμα. Αυτού του τύπου οι παραβάσεις προϋποθέτουν την ύπαρξη χρημάτων για να πληρωθεί ο νικητής του τυχερού παιχνιδιού, να εξοφληθούν οι «προμηθευτές» παράνομων προϊόντων, να «λαδωθεί» ο φύλακας ή να πληρωθεί ο υπηρέτης που θα στείλουν για «θελήματα». Η κατοχή χρημάτων στη φυλακή απαγορεύεται, αλλά, οι κρατούμενοι είτε τα προμηθεύονται παράνομα από τους συγγενείς τους κατά το επισκεπτήριο, ή δανείζονται με ενέχυρο από συγκρατούμενους ή κλέβουν διάφορα είδη και τα μεταπωλούν. Οι παραβάσεις «διασκέδασης», όπως θα μπορούσαμε να τις ονομάσουμε, ήταν από τις πλέον επικίνδυνες για το σωφρονιστικό σύστημα, όπως το αντιλαμβάνονταν οι ειδικοί του 19ου αιώνα, καθώς υπονόμευαν το βαθύτερο νόημα της ποινής της φυλάκισης, το οποίο ήταν οι κρατούμενοι να διαβιούν χειρότερα από ό,τι αν ήταν ελεύθεροι, ώστε να επιτευχθεί η τιμωρία και ο σωφρονισμός τους.

Χαρακτηριστικά αυτής της άποψης είναι όσα υποστήριζε το έτος 1843 ο Γενικός Επιθεωρητής των Φυλακών της Γαλλίας Abel Blouet, σχετικά με τις «αρνητικές» συνέπειες της βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης των κρατουμένων. Σύμφωνα με τον Blouet η κατάχρηση των σκοτεινών και υγρών κελιών, του αλυσοδεσίματος και των βασανιστηρίων κάθε είδους συγκίνησε την ανθρωπότητα και οδήγησε στο να «γλυκάνει» τόσο πολύ το καθεστώς των φυλακών, που δεν αποτελούσε πια μία μορφή τιμωρίας των εγκληματιών. Η έλλειψη του αναγκαίου χαρακτήρα εκφοβισμού που πρέπει να διαθέτει μία φυλακή και η έλλειψη ικανής τιμωρίας, οδήγησε πολλούς κρατούμενους, μετά την πρώτη τους φυλάκιση, να μην φοβούνται τη φυλακή, με αποτέλεσμα το ποσοστό όσων υποτροπίαζαν να αυξηθεί τρομακτικά. Η αλλαγή του συστήματος φυλάκισης αποδείχθηκε, σύμφωνα πάντα με τον Blouet, μία επικίνδυνη

φιλανθρωπία, το βάρος της οποίας έπεσε πάνω στους τίμιους ανθρώπους. Και καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η φυλάκιση θα πρέπει να συνδυάζει τον εκφοβισμό και την αναμόρφωση, προς το συμφέρον της κοινωνίας που προστατεύει και του ενόχου, που πρέπει να τον ωθήσει να βελτιωθεί[1145].

Ο Οργανικός Νόμος του 1845 (σε ισχύ από το 1847) αλλάζει το τοπίο της φυλάκισης στην Κέρκυρα, καθώς εισάγει τη μονήρη κράτηση, σε συνθήκες απόλυτης σιωπής[1146]. Ο Δ/ντής του Σωφρονιστηρίου είναι πλέον ο απόλυτος άρχοντας, που αποφασίζει για το είδος και τη διάρκεια της πειθαρχικής ποινής. Βέβαια, διατηρείται η ανώτερη από αυτόν εξουσία της Εφορατικής Επιτροπής, στην οποία είναι υποχρεωμένος να δίνει αναφορά για κάθε του απόφαση, αλλά, στην πράξη, τα μέλη της δεν φαίνεται να έχουν αντιρρήσεις για τις επιλογές του.

Στο Σωφρονιστήριο απαγορεύεται η κάθε είδους επικοινωνία μεταξύ κρατουμένων, η αλληλογραφία χωρίς έλεγχο, το κάπνισμα, το κρασί, οι αγοραπωλησίες, τα δώρα. Απαγορεύονται τα ψέματα, τα αδικαιολόγητα παράπονα, η συκοφαντία, η ασέβεια προς την εκκλησία, ή την κατήχηση και τη διδασκαλία, η υποκίνηση σε απείθεια, στάση, απόδραση. Αυτές οι απαγορεύσεις καθορίζουν και το είδος της παραβατικότητας εντός του Σωφρονιστηρίου: οι έγκλειστοι παραμελούν την εργασία τους, δεν δείχνουν σεβασμό κατά τη διάρκεια της λειτουργίας στην εκκλησία, επικοινωνούν μεταξύ τους, κλέβουν αγροτικά ή άλλα προϊόντα από αυτά που παράγονται στο Σωφρονιστήριο, καταστρέφουν έπιπλα ή οικειοποιούνται είδη ένδυσης και ιματισμού για να τα μεταπωλήσουν, εισάγουν παράνομα καπνό και κρασί, στέλνουν επιστολές χωρίς προηγούμενο έλεγχο του Δ/ντή.

Οι κρατούμενοι στο Σωφρονιστήριο, παρά τις απαγορεύσεις, την αυστηρότητα της φύλαξης και την απόσταση που δημιουργεί η μονήρης κράτηση, βρίσκουν τρόπους να επικοινωνούν και μάλιστα να δημιουργούν στενές σχέσεις και συναλλαγές που

[1145] Blouet G. Abel, Inspecteur Général des bâtiments des prisons de France, Architecte du Gouvernement, membre du Conseil Général de Bâtiments Civils, Ancien Pensionnaire de l' Académie de France a Rome, «*Projet de Prison Cellulaire pour 585 condamnés, précédé d' observations sur le système pénitentiaire*», Paris, Imprimerie et Librairie de Firmin Didot Frères, Imprimeurs du Roi et de l' Institut, Rue Jacob 56, 1843, σελ. 6-7.

[1146] Σύμφωνα με τον Τοκβίλ, αντικείμενο του ποινικού συστήματος είναι να κάνει καλύτερους τους εγκληματίες που η κοινωνία έχει βγάλει προσωρινά από τους κόλπους της, ή έστω να αποφύγει να γίνουν χειρότεροι εντός της φυλακής. Τα μέσα για να το πετύχει είναι η σιωπή και η απομόνωση. De Tocqueville Alexis, «Œuvres complètes. …», ό.π., σελ. 87.

οδηγούν συχνά στην αντιπάθεια ή και το μίσος[1147]. Η βία μεταξύ συγκρατουμένων δεν έχει τον αυθορμητισμό των κρατουμένων στις φυλακές της πόλης που, κατά κανόνα, εκδηλώνεται χωρίς ιδιαίτερη σκέψη, ως ξέσπασμα θυμού: στο Σωφρονιστήριο η επίθεση γίνεται εν ψυχρώ, ως σχεδιασμένη εκδίκηση, με χρήση αιχμηρών αντικειμένων και στόχο τον σοβαρό τραυματισμό ή την αφαίρεση της ζωής του θύματος.

Η τιμωρία των παραβατών συνδυάζει απομόνωση, μείωση τροφής και αλυσοδέσιμο, χωρίς να λείπουν και οι καθαρά σωματικές ποινές, όπως ήταν η μαστίγωση ή ο τροχόμυλος[1148]. Παράλληλα, επιβιώνουν και μέθοδοι του παρελθόντος, δηλαδή ποινές εξευτελισμού, όπως το κούρεμα και το ξύρισμα των φρυδιών.

Αποδράσεις και εξεγέρσεις.

Οι αποδράσεις αποτελούν τον μόνιμο εφιάλτη κάθε φυλακής. Στο Ιόνιο Κράτος η νομοθεσία, οι εσωτερικοί κανονισμοί, η Διεύθυνση και το προσωπικό των φυλακών, οι συνεργαζόμενοι αστυνομικοί και στρατιωτικοί πασχίζουν αδιάκοπα για την αποτροπή των αποδράσεων: επιμελές κλείδωμα των κελιών, αυστηρό πρόγραμμα φρούρησης, συνεχείς έλεγχοι του Δεσμοφύλακα, διατήρηση επαρκούς φωτισμού κατά τη διάρκεια της νύχτας, εξωτερικές σκοπιές, αλυσίδες σε όσους εργάζονται εκτός κτηρίου, επιστρατεύονται για την αποτροπή τους, χωρίς να φέρνουν πάντα

[1147] Ο William Crowford, το 1834, σε αναφορά του μετά την επίσκεψή του στις φυλακές της Αμερικής, κατέληξε ότι, όσο και αν είναι αυστηρή η επιτήρηση των φυλακισμένων, δεν τους εμποδίζει να επικοινωνούν με σήματα και χαμηλή φωνή. Έχουν, μάλιστα, άπειρες ευκαιρίες να το κάνουν είτε στα εργαστήρια, είτε στις αυλές ή αλλού, όταν βαδίζουν «φαλαγγηδόν». Οι κρατούμενοι, γράφει ο Crowford, με την πρώτη ευκαιρία «όταν δύνανται να αποφύγωσι την τιμωρίαν ομιλούσι, γελώσι, άδουσι, σφυρίζουσι, φιλονεικούσι, ερίζουσι προς αλλήλους και προς τους επιστάτας. Καταναλίσκουσι τον καιρόν προσβλέποντες εις τους θεωμένους αυτούς, και δεν λυπούνται να φθείρωσι και καταστρέφωσι το διδόμενον εις αυτούς εργόχειρον! […] Αληθώς η εξουσία του βουνεύρου διατάσσει την άμεσον και αναντίλογον υποταγήν, αλλ' αύτη είναι στιγμιαία. Δεν συνεπιφέρει εγγύησίν τινα αποτροπής από νέων ανομημάτων και διορθώσεως του χαρακτήρος των φυλακισμένων». Τυπάλδος Ιωάννης, «Επί της μελετωμένης διαρρυθμίσεως των Φυλακών», ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ / Σύγγραμμα περιοδικόν, κατά μήνα εκδιδόμενον, Τόμος Ζ', τεύχος Β', Εν Αθήναις, εκ του Τυπογραφείου Παρνασσού, Παρά τη πλατεία της Μητροπόλεως, 1883, σελ. 150.

[1148] Όπως γράφει ο Φουκώ, «όσο για το σωματικό βασανισμό, ούτε κι αυτός τερματίζεται ολότελα στα μέσα του δέκατου ένατου αιώνα. Η ποινή παύει, αναμφίβολα, να συγκεντρώνεται στον βασανισμό, ως τεχνική οδύνης· κύριο αντικείμενό της είναι τώρα η απώλεια ενός αγαθού ή ενός δικαιώματος. Αλλά, μια ποινή σαν τα καταναγκαστικά έργα ή έστω και σαν τη φυλάκιση –καθαρή στέρηση της ελευθερίας– δεν λειτούργησε ποτέ χωρίς κάποιο κολαστικό συμπλήρωμα που αφορά πραγματικά το ίδιο το σώμα: τροφικοί περιορισμοί, σεξουαλική αποστέρηση, ξύλο, απομόνωση. Άθελη, αλλ' αναπόφευκτη συνέπεια της κάθειρξης; Στην πράξη, η φυλακή –ακόμα και στις πιο σαφείς της διατάξεις– διατήρησε πάντα κάποιο ποσοστό σωματικού πόνου [...] Δύσκολα η ποινή διαχωρίζεται από ένα συμπλήρωμα σωματικού πόνου. Τι νόημα θα είχε μια τιμωρία έξω-σωματική;». Foucault Michel, «Επιτήρηση και Τιμωρία…», ό.π., σελ. 26.

αποτέλεσμα, οπότε αναλαμβάνει δράση η αστυνομία για τη σύλληψη και παραδειγματική τιμωρία των δραπετών.

Στις φυλακές της πόλης της Κέρκυρας οι αποδράσεις είναι συχνές, ακόμη και από κρατούμενους με μικρές ποινές, γιατί είναι σχετικά εύκολες: τα κτήρια δεν έχουν συντηρηθεί, τα κάγκελα στα παράθυρα είναι αραιά ή φθαρμένα, δεν υπάρχει περιτείχιση και οι στέγες των διπλανών ιδιωτικών οικιών προσφέρουν οδό διαφυγής. Στις φυλακές του Οχυρού Αβράμη οι υπόγειες στοές, που παραμένουν ανοιχτές, προσφέρουν επίσης οδό διαφυγής για τους επίδοξους δραπέτες, ενώ, η έξοδος για τροφοδοσία ή για εργασία δίνουν ευκαιρία για απόδραση. Το Οχυρό Γεώργιος στο Βίδο είναι πιο ασφαλές, λόγω του στρατιωτικού του χαρακτήρα. Το ίδιο, όμως, το νησί προσφέρει ευκαιρίες απόδρασης, κυρίως λόγω της μετακίνησης σε αυτό των ελεύθερων εργατών. Η θάλασσα μοιάζει επίσης να είναι δρόμος διαφυγής, με αυτοσχέδια πλωτά μέσα. Σε κάθε περίπτωση, οι αποδράσεις από τις φυλακές της πόλης, του Αβράμη και του Βίδο είναι -ως επί το πλείστον- ατομική υπόθεση, χωρίς ιδιαίτερο σχεδιασμό και με αμφίβολη επιτυχία.

Στο Σωφρονιστήριο η κατάσταση είναι διαφορετική. Καταρχάς, ο αριθμός των κρατουμένων είναι μεγάλος (κατά μέσο όρο 200 άτομα) και η πλειοψηφία τους είναι βαρυποινίτες ή ισοβίτες κατάδικοι για κακουργήματα, αρκετοί εκ των οποίων έχουν μετακινηθεί από τις φυλακές των άλλων νησιών και κυρίως της Κεφαλληνίας. Ο αριθμός των φρουρών είναι αναλογικά μικρός, όσοι έχουν βάρδια συχνά παραμελούν τα καθήκοντά τους, η συνεργασία με τις αστυνομικές και τις στρατιωτικές αρχές δύσκολη έως ανύπαρκτη, η χρήση όπλων απαγορεύεται από την κυβέρνηση. Τέλος, η περιοχή είναι απομονωμένη και η μορφολογία του εδάφους, μαζί με τις εναπομείνασες στοές, προσφέρουν κρυψώνες, διευκολύνοντας όσους αποτολμούν μία απόδραση.

Οι δύσκολες συνθήκες διαβίωσης (σιωπή, απομόνωση, εργασία) σε συνδυασμό με τη μεγάλη αυστηρότητα της Δ/νσης, οδηγούν τους βαρυποινίτες ή ισοβίτες κακούργους στην οργάνωση στάσεων και ομαδικών αποδράσεων, οι οποίες αποτελούν απειλή, όχι μόνο για το σωφρονιστικό σύστημα, αλλά και για το ίδιο το καθεστώς «προστασίας», για το προτεκτοράτο των Άγγλων. Δεν είναι τυχαίο ότι η μεγαλύτερη ανησυχία των εκάστοτε Δ/ντών του Σωφρονιστηρίου σχετίζεται με αφίξεις καταδίκων από την Κεφαλληνία, και μάλιστα σε συγκεκριμένες χρονικές περιόδους, δηλαδή, μετά από την καταστολή εξεγέρσεων ενός νησιού με ενεργή

δράση υπέρ της ελληνικής επανάστασης και της Ένωσης των Επτανήσων με το νεοσύστατο κράτος.

Η στάση του Σεπτεμβρίου του 1861, στρέφεται κατά κύριο λόγο κατά του Δ/ντή Κοτζίρη, αποκαλύπτοντας την αποτυχία του, έως εκείνη τη στιγμή, ιδιαίτερα επιτυχημένου Δ/ντή[1149] και σηματοδοτεί το τέλος της «χρυσής» εποχής του Σωφρονιστηρίου, το οποίο, στο εξής, θα λειτουργήσει για ένα διάστημα παρακμιακά έως την ένταξή του, μετά την Ένωση, στο σωφρονιστικό σύστημα του Ελληνικού Κράτους, για το οποίο αποτέλεσε σημείο αναφοράς και μέτρο σύγκρισης, τουλάχιστον έως τα τέλη του 19ου αιώνα.

Το αποτύπωμα του Ιόνιου σωφρονιστικού συστήματος μετά την Ένωση.

Ο Κ.Ν. Κωστής, διακεκριμένος νομικός και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, σε βιβλίο του που κυκλοφορεί το έτος 1862, ύστερα από επισκέψεις του σε ευρωπαϊκές φυλακές, μεταξύ των οποίων εκείνη του Πέντοβιλ, συστήνει να παραδειγματιστεί η Ελλάδα από την μεγάλη επιτυχία του Σωφρονιστηρίου της Κέρκυρας και από το έργο του Δ/ντή του Ι. Κοτζίρη: «Έστω δ'ημίν παράδειγμα τούτου, προς τοις άλλοις, η αδελφή ημών Επτάννησος, ένθα δια του ενδελεχούς και αόκνου ζήλου των τα δημόσια διαχειριζομένων, και ιδίως του διευθυντού του εν Κερκύρα Σωφρονιστηρίου και γενικού επιθεωρητού των φυλακών της επικρατείας Ιωάννου Κοτζίρη, η διοργάνωσις των φυλακών της μικράς ταύτης χώρας είναι αρίστη, το δε υπ' αυτού εν Κερκύρα διευθυνόμενον σωφρονιστήριον ου μόνον επισύρει τον θαυμασμόν του θεατού, αλλά δύναται και προς τας επισημοτέρας των εν τη Εσπερία Ευρώπη προτύπων φυλακών να παραβληθή»[1150].

[1149] Πάντως δεν θα πρέπει να αγνοήσουμε το γεγονός ότι η στάση του 1861 λαμβάνει χώρα εν μέσω των πυρετωδών πολιτικών ζυμώσεων για την Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, κάτι που οδηγεί στο εύλογο συμπέρασμα ότι σε αυτή τη στάση υποβόσκει ο πολιτικός χαρακτήρας -κάτι που εξηγεί και την άμεση εμπλοκή του Αρμοστή στην καταστολή της. Ακόμη, όμως, και αν δεν σχετίζεται με το προενωτικό κλίμα, η στάση του 1861 περιλαμβάνει διεκδικήσεις των κρατουμένων για βελτίωση των συνθηκών διαβίωσής τους, γεγονός που από μόνο του, όπως υποδεικνύει ο Φουκώ, προσδίδει πολιτική μορφή σε μία εξέγερση κρατουμένων:

«En revanche, il s' agit d' une forme politique quand ceux qui, par exemple, posent les revendications suivantes: meilleure nourriture, chauffage, ne pas être condamné à des peines absurdes pour des broutilles, donc, des revendications qui sont du domaine de leur intérêt immédiat, les posent d' une façon collective, en s' appuyant sur l' opinion publique, en s' adressant non pas à leurs supérieurs, aux directeurs de prison, mais au pouvoir lui-même, au gouvernement, au parti au pouvoir. Dès ce moment, leur action a une forme politique ». Foucault Michel, «Prisons et révoltes dans les prisons», ό.π., σελ. 137.

[1150] Κωστής Κ.Ν., «Μελέται περί Φυλακών», Αθήναι, 1862, σελ. δ' (εισαγωγή).

Το 1865, αμέσως μετά την Ένωση, ο βουλευτής Ζερβός αναφέρεται στην άνετη διαβίωση των «κακούργων» στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας, συγκρίνοντάς την με εκείνην των φυλακών της υπόλοιπης Ελλάδας: «Οι κακούργοι της Επτανήσου μένουν κλεισμένοι εις τας καλύτερας φυλακάς του κράτους με την μανέστραν τους, με την σούπαν τους, με τους ιερείς των και με όλας τας περιποιήσεις των»[1151].

Έναν χρόνο μετά, ο Υπουργός Εσωτερικών Α. Ζαΐμης, αναφέρει σε ομιλία του στην Βουλή: «Μεταξύ βεβαίως άλλων καλών, τα οποία η ένωσις της Επτανήσου έφερεν, εν εκ των μεγάλων καλών είναι και η ύπαρξις των σωφρονιστικών φυλακών εν Κερκύρα, καθώς και εν Κεφαλληνία και εν Ζακύνθω εν τρίτω λόγω, υπάρχουν καταστήματα φυλακών σωφρονιστικών, ωργανισμένα κατά τρόπον αξιόλογον, τα οποία βεβαίως δύνανται να καθέξουν καλλίστην θέσιν μεταξύ των καταστημάτων των εν Ευρώπη υπαρχόντων της αυτής φύσεως. Ιδίως δε ο νόμος περί σωφρονιστικών φυλακών, ο διέπων τα καταστήματα είναι νόμος αξιόλογος, στηριζόμενος επί των καθαρωτέρων αρχών και υγιεστέρων, αι οποίαι επεκράτησαν ως προς το σύστημα των φυλακών. Διότι ο νομοθέτης της Επτανήσου πολλά σοφώς δύναται να συμβιβάση δύο συστήματα αντίθετα, το σύστημα της απομονώσεως και το σύστημα της συγκεντρώσεως των καταδίκων»[1152].

Ο Ν. Σαρίπολος, το έτος 1867 αναφέρει ότι μόνον το Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας μπορεί να θεωρηθεί ως φυλακή στην Ελλάδα: «Εν Ελλάδι, εκτός του σωφρονιστηρίου της Κερκύρας, ως φυλακαί χρησιμεύουσι, πού μέν “Ενετικά και κάθυγρα φρούρια, που δε τουρκικά στενά και ανεπίδεκτα βελτιώσεως οικοδομήματα, που δε ιδιωτικαί επί μισθώματι οικίαι, προς παν άλλο και φυλακάς επιτήδειοι, εν αίς ουδέ σύστημά τι ποινικών και σωφρονιστικών δυνατόν εφαρμόσασθαι, ουδε διατριβής υγιεινήν ευρείν, και αφ' ών η απόδρασης των κρατουμένων ευχερεστάτη, και διά τούτο και συχνοτάτη»[1153].

[1151] Συνεδρίαση αρ. 71/22-11-1865 της ελληνικής Βουλής, με θέμα την «αφομοίωση» των Επτανήσων (ο Νόμος της αφομοίωσης, ο ΡΝ΄ με τα 20 άρθρα του, ψηφίσθηκε την 30η Ιανουαρίου 1866). ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ. ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α ' -Αρ. 56 (6-7-1866), τόμος Β’, ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ, 9 Μαΐου 1866, σελ. 455.

[1152] ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΤΩΝ ΣΥΖΗΤΗΣΕΩΝ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ. ΒΑΣΙΛΕΙΑ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ Α ' -Αρ. 39 . ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ, την 9 Μαΐου 1866 . ΤΟΜΟΣ Β '. Συνέχεια της Συνεδριάσεως 59 (όρα αριθ. 38), σελ. 307-308.

[1153] Σαρίπολος Νικόλαος, «Σύστημα της εν Ελλάδι ισχυούσης ποινικής νομοθεσίας, μετά προεισαγωγής δια της φιλοσοφίας του δικαίου και της ιστορίας των ποινικών νομοθετημάτων», Αθήνησι, τύποις Π.Α. Σακελλαρίου, 1868, σελ. 106, Βιβλίο Α’, κεφ. ΣΤ, υποσημείωση (ε).

Ο Ι. Τυπάλδος, το έτος 1883, στέκεται με κριτικό πνεύμα απέναντι στην επιτυχία του Σωφρονιστικού συστήματος της Επτανήσου, επικαλούμενος την μη εφαρμογή του και στα υπόλοιπα νησιά, πέραν της Κέρκυρας: «Ίσως τις επικαλεσθή τα προηγούμενα της εισαγωγής του σωφρονιστικού συστήματος εις τας φυλακάς της επτανήσου. Μη απατώμεθα εκ των εκθέσεων του κ. Κοτζίρη. Το της Ζακύνθου λέγεται, αλλ' ούτε ήτο ποτέ ούτε είναι σωφρονιστήριον. Είναι απλή φυλακή. Εν Κεφαλληνία προ 50 ετών, και εν Κερκύρα προ τριάκοντα και πέντε ωκοδομήθησαν δύο σωφρονιστήρια προς εφαρμογήν του Ωβουρνείου συστήματος. Αλλ' εις ουδέτερον εφηρμόσθησαν ποτέ οι κανονισμοί ταύτης ή εκείνης της σωφρονιστικής θεωρίας. Ο Κοτζίρης όστις απεστάλη παρά της Ιονίου Κυβερνήσεως, και εις διάφορα καταστήματα της Ευρώπης εσπούδασε την θεωρίαν και την εφαρμογήν κυρίως του Ωβουρνείου συστήματος, και ένθερμος αυτού οπαδός ανέλαβε την γεν. διεύθυνσιν των φυλακών της επτανήσου, κατώρθωσεν αληθώς να εισαγάγη εν αυταίς επί τινα έτη τάξιν και ενασχόλησιν των φυλακισμένων εις διάφορα έργα βιομηχανίας εντός των φυλακών ή κεραμοποιείου και κηπουρικής εις συνεχομένους μετά της φυλακής κήπους. Αλλ' εάν επί τινα χρόνον εν τω σωφρονιστηρίω Κερκύρας εξετελέσθη η εν τοις κελλίοις διανυκτέρευσις των καταδίκων, αύτη ουδέποτε εφηρμόσθη άλλοτε και αλλαχού. Εν Κεφαλληνία μεν δια το λίαν στενόχωρον των κελλίων, εν δε ταις φυλακαίς των άλλων νήσων δια την παντελήν έλλειψιν τοιούτων»[1154].

Τέλος, το έτος 1887, ο δημοσιογράφος Μιχαήλ Μητσάκης, μετά την επίσκεψή του στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας, γράφει ένα διθυραμβικό άρθρο, συγκρίνοντάς το και πάλι με τις άθλιες συνθήκες των φυλακών της υπόλοιπης Ελλάδας: «Και εν τούτοις, τις θα το επίστευεν, υπάρχει και μια φυλακή εν Ελλάδι, ης οι τρόφιμοι δεν κυλίονται εις τον βόρβορον, δεν αποκτηνούνται, δεν αποθηριούνται. Υπάρχει μιαν φυλακή, ην δια να επισκεφθής δεν αναγκάζεσαι να κατέλθης εις βάθη ανήλια, ήτις δεν απόζει, ης δεν αποκλείουν τείχη κυκλώπεια τον αέρα, και το φως αδιαπέραστοι φραγμοί. Υπάρχει μια φυλακή, εν η δεν κάθηνται νυχθημερόν σταυροποδητεί χαρτοπαικτούντες οι κατάδικοι, δε μένουν βεβυθισμένοι εις την ιλύν και την

[1154] Τυπάλδος Ιωάννης, «Επί της μελετωμένης διαρρυθμίσεως των Φυλακών», άρθρο στο περιοδικό «Παρνασσός», Τόμος Ζ', τεύχος Β', σελ. 145-164. Φιλολογικός Σύλλογος Παρνασσός, Εν Αθήναις, εκ του Τυπογραφείου Παρνασσού, 1883, σελ. 153.

αργίαν… Υπάρχει μια φυλακή εν η εργάζονται! Και αύτη είναι το Σωφρονιστήριον της Κέρκυρας»[1155].

Το σωφρονιστικό σύστημα στην Κέρκυρα: αποτελεσματικότητα και εγγενείς αδυναμίες.

Θα κλείσουμε τη μελέτη μας με μία ακόμη αναφορά στον, αδιαμφισβήτητο, πρωταγωνιστή της εφαρμογής του σωφρονιστικού συστήματος στην Κέρκυρα, τον Διευθυντή του Σωφρονιστηρίου Ιωάννη Κοτζίρη και σε όσα αναφέρει στην πρώτη τριετή του στατιστική, τόσο για τα θετικά αποτελέσματα του σωφρονιστικού συστήματος, δηλαδή την επίτευξη σωφρονισμού, όσο για τις εγγενείς του αδυναμίες.

Σύμφωνα, λοιπόν, με τον Κοτζίρη, οι κρατούμενοι στους οποίους χορηγείται χάρη ή μείωση της ποινής τους, έχουν αποδεδειγμένα μετανοήσει και σωφρονιστεί, ως αποτέλεσμα του συστήματος εργασίας, προσευχής και διδασκαλίας που εφαρμόζεται στο Σωφρονιστήριο της Κέρκυρας. Διευκρινίζει ότι δεν ισχυρίζεται πως αυτή η αναμόρφωση είναι ριζική, υποστηρίζοντας ότι αυτό μόνον ο Θεός μπορεί να το γνωρίζει. Όμως, μπορεί να βεβαιώσει ότι η μόρφωση που έλαβαν τους έκανε αν όχι τίμιους, τουλάχιστον τους οδήγησε στο να αποκτήσουν τίμιες συνήθειες και η θρησκεία καλλιέργησε στις καρδιές τους ηθικές αξίες και σεβασμό για τους νόμους, κάτι που αποδεικνύεται από το γεγονός ότι, οι περισσότεροι από αυτούς, μετά την αποφυλάκισή τους δεν δημιουργούν άλλα προβλήματα στην κοινωνία[1156].

Αυτό το θετικό αποτέλεσμα υπονομεύεται από την παράλληλη ύπαρξη της κοινοβιακής κράτησης υποδίκων και του συστήματος διασφάλισης της εξόφλησης δικαστικών εξόδων εκ μέρους των αποφυλακιζομένων: όταν κάποιος διαπράξει ένα αδίκημα, γράφει ο Κοτζίρης, θα συλληφθεί και θα οδηγηθεί σε ένα κρατητήριο όπου ως υπόδικος θα συμβιώσει με άλλους προφυλακισμένους, για αρκετούς μήνες μέχρι την εκδίκαση της υπόθεσής του. Εκεί θα είναι κάτω από την κακή επιρροή των έμπειρων στην παρανομία και τη διαφθορά συγκρατούμενών του. Όταν οριστεί η ποινή του θα μεταφερθεί στο Σωφρονιστήριο, έχοντας ήδη ακούσει όλες τις «συμβουλές» των πιο έμπειρων εγκληματιών. Εκεί θα εκτίσει το υπόλοιπο της

[1155] Μητσάκης Μιχαήλ, «Το εν Κερκύρα Σωφρονιστήριον», άρθρο στο περιοδικό ΕΣΤΙΑ, τεύχος 582, έτος ΙΒ', 22-2-1887.

[1156] Cozziris Giovanni, «Statistica Comparativa …», 1857, ό.π., σελ. 45.

ποινής, που συνήθως κυμαίνεται από μερικές ώρες έως μερικές ημέρες, διάστημα το οποίο κανένας δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι είναι αρκετό για να διαγράψει από το μυαλό του κρατούμενου όσα έμαθε κατά τη διάρκεια της προφυλάκισής του. Ακόμη, όμως και αν υποθέσουμε, συμπληρώνει ο Κοτζίρης, ότι θα υπάρξει κάποια επίδραση σωφρονισμού στην ψυχή του, αυτή δεν θα έχει διάρκεια, καθώς, μετά την έκτιση αυτής της σύντομης ποινής, θα οδηγηθεί εκ νέου από το Σωφρονιστήριο στις Φυλακές της πόλης, όπου θα παραμείνει μέχρι να μπορέσει να εξοφλήσει το ποσό που αντιστοιχεί στα έξοδα διατροφής και στα δικαστικά τέλη, δηλαδή για μήνες ή και χρόνια. Εκεί, θα ξαναβρεί τους παλιούς του φίλους και θα συνεχίσει την «εκπαίδευσή» του στη διαφθορά, το βίτσιο και το έγκλημα. Όταν, λοιπόν, βρεθεί εκ νέου στην αγκαλιά της κοινωνίας θα είναι πιο διεφθαρμένος από όταν συνελήφθη, κάτι που εξηγεί γιατί οι περισσότεροι είναι υπότροποι για τα ίδια αδικήματα[1157].

Ένας φαύλος κύκλος είναι, λοιπόν, το σωφρονιστικό σύστημα που εφαρμόζεται στην Κέρκυρα του 19ου αιώνα, τουλάχιστον για όσους από τους κρατούμενους δεν είχαν την οικονομική δυνατότητα να εξοφλήσουν πριν αποφυλακιστούν τις δικαστικές τους οφειλές: η κοινωνία δημιουργεί εγκληματίες (έλλειψη παιδείας, φτώχεια, ορφάνια, αλητεία), η κοινοβιακή κράτηση οδηγεί σε επιπλέον διαφθορά των υποδίκων (συμβίωση με διεφθαρμένους εμπειρότερους εγκληματίες), το σωφρονιστήριο τους «αναμορφώνει» (σιωπή, εργασία, θρησκεία, παιδεία), όταν εκτίσουν την ποινή τους η πολιτεία δεν τους αποφυλακίζει, αλλά τους επιστρέφει στην κοινοβιακή κράτηση ως οφειλέτες, όπου -αν υποθέσουμε ότι είχαν σωφρονιστεί- ξαναβρίσκουν τον παλιό τους εαυτό και όταν κάποτε επιστρέψουν στην κοινωνία είναι ίδιοι ή και χειρότεροι από πριν.

[1157] Cozziris Giovanni, «Statistica Comparativa …», 1857, ό.π., σελ. 20-21.

ΠΗΓΕΣ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. ΑΡΧΕΙΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ.

Η εργασία μας στηρίχθηκε κυρίως σε αρχειακές πηγές των Αρχείων Κέρκυρας και προπαντός στις αρχειακές σειρές ***Εκτελεστική Αστυνομία*** και ***Έπαρχος***. Αποσπασματικά μελετήθηκαν, επίσης, οι αρχειακές σειρές ***Ιόνιος Γερουσία*** *(Συλλογή σχεδίων)* και ***Εγχώριος Διαχείρισις*** *(Λυτά σχέδια)*.

Τα έγγραφα αυτών των αρχειακών σειρών είναι ως επί το πλείστον λυτά και δεν έχουν αρίθμηση, για αυτό, προκειμένου να γίνει δυνατός ο εντοπισμός τους εντός των οικείων Φακέλων, σημειώνουμε αριθμό υποφακέλου και ημ/νία εγγράφου και -όπου υπάρχει- αριθμό πρωτοκόλλου της υπηρεσίας που τα εξέδωσε. Όπου σημειώνεται αριθμός φύλλου πρόκειται για δική μας αρίθμηση.

Α) ΑΡΧΕΙΟ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΗΣ ΑΣΤΥΝΟΜΙΑΣ - (Ε.Α.)

Ε.Α., Φ. 2, υποφ. 6, φ. 2 (08-06-1846)

Φ. 2, **υποφ. 7**, φ. 4 (14-07-1846)

Φ. 2, **υποφ. 8**, φφ. 1-6 (25-08-1846), φ. 8 (01-08-1846)

Φ. 2, **υποφ. 11**, φ. 1 (25-12-1847) , φ. 2 (10-06-1846) , φφ. 6-7 (27-05-1846), φφ. 8-9 (18-03-1846).

Ε.Α., Φ. 76, φ. 263 (12-03-1818), φ. 264 (31-03-1818).

Ε.Α., Φ. 88, **υποφ. 2**, φ. VII, 2.

Ε.Α., Φ. 137, «Registro per la mondezza delle strade» (02-01-1828 έως 11-11-1831)

Ε.Α., Φ. 440 (19-2-1813).

E.A., Φ. 451 «Return of Gaols and Houses of Correction and of the number of Prisoners therein for ...», (1837-1839).

E.A., Φ. 646, **υποφ. 3**, φ. 1 (07-04-1853)

Φ. 646, **υποφ. 4**, φφ. 1-2 (06-04-1853)

Φ. 646, **υποφ. 6**, φ. 1 (17-06-1853), φ. 3 (20-06-1853)

Φ. 646, **υποφ. 7**, φφ. 1-2 (27-07-1853)

Φ. 646, **υποφ. 8**, φφ. 1-2 (01-08-1853), φ. 3 (02-08-1853), φ. 7 (06-08-1853)

Φ. 646, **υποφ. 10**, φ. 1-2 (02-10-1835), φ. 3 (03-10-1835).

E.A., Φ. 679, **υποφ. 1,** φ. 1 (27-05-1843), φφ. 3-4 (13-05-1843)

Φ. 679, **υποφ. 2**, φφ. 1-2 (26-04-1843), φφ. 3-4 (02-04-1843)

Φ. 679, **υποφ. 3**, φ. 1 (31-03-1843), φφ. 2-4 (17-03-1843)

Φ. 679, **υποφ. 4**, φ. 1 (01-02-1843)

Φ. 679, **υποφ. 5**, φφ. 1-2 (12-09-1843), φ. 3 (24-07-1843), φφ. 4-5 (Ιούλιος 1843), φφ. 6-7 (09-10-1843)

Φ. 679, **υποφ. 6**, φ. 1 (25-06-1843), φ. 2 (03-07-1843), φφ. 3-4 (08-07-1843), φφ. 5-7 (10-07-1843), φ. 8 (10/22-07-1843), φ. 11 (21-07-1843)

Φ. 679, **υποφ. 7**, φ. 2 (13-08-1843)

Φ. 679, **υποφ. 8**, φφ. 3-6 (12-06-1843), φ. 7 (08-08-1843), φφ. 15-17 (18-08-1843), φ. 18 (19-8-1843), φ. 23 (08-09-1843), φ. 25 (19-09-1843), φ. 27 (22-09-1843), φφ. 28-31 (04-10-1843), φφ. 36-37 (27-10-1843), φφ. 38-39 (12-12-1843)

Φ. 679, **υποφ. 9**, φ. 1 (25-01-1843)

Φ. 679, **υποφ. 10**, φφ. 1-2 (χ.χ.), φφ. 3-4 (7/19-08-1843)

Φ. 679, **υποφ. 14**, φ. 1 (10-07-1843).

Ε.Α., Φ. 680, φφ. 1-2 (21-01-1844), φφ. 4-5 (29-01-1844), φ. 6 (15-03-1844), φφ. 9-10 (28-4-1844), φ. 13 (30-05-1844), φφ. 14-15 (05-05-1844), φφ. 17-18 (10-06-1844), φ. 19 (08-06-1844), φ. 21 (10-06-1844), φ. 23 (20-07-1844), φφ. 27-28 (30-09-1844), φ. 30 (17-09-1844), φ. 31 (09-10-1844), φφ. 33-35 (20-10-1844), φ. 36 (15-11-1844), φφ. 38-39 (06-12-1844).

Ε.Α., Φ. 692, έγγραφο με ημ/νία 2-1-1845 και έγγραφο με ημ/νία 22-2-1845.

Ε.Α., Φ. 737, **υποφ. 5**, έγγραφο με ημ/νία 18-10-1816, "Rapporto delle Prigioni Civile" (07-04-1817), έγγραφο με ημ/νία 14-03-1817, έγγραφο με ημ/νία 5-6-1817

Φ. 737, **υποφ. 8**, «Estratto dal Registro 7mo dispaccio esistente nella Segreteria della Locale Administrazione», 16-08-1814, έγγραφο με ημ/νία 18-10-1817.

Ε.Α., Φ. 752, **υποφ. 1**, φ. 2 (06-08-1855)

Φ. 752, **υποφ. 2**, φφ. 1-2 (24-06-1856).

Ε.Α., Φ. 773, **υποφ. 1**, φφ. 1-2 (11-12-1852)

Φ. 773, **υποφ. 3**, φ. 1 (05-10-1852)

Φ. 773, **υποφ. 6**, φφ. 1-2 (22-07-1852), φφ. 5-6 (30-07-1852)

Φ. 773, **υποφ. 7**, φφ. 1-2 (11-06-1852), φφ. 9-10 (23-06-1853), φφ. 13-14 (28-06-1852)

Φ. 773, **υποφ. 9**, φ. 2 (01-04-1852)

Φ. 773, **υποφ. 10**, φ. 2 (06-03-1852)

Φ. 773, **υποφ. 11**, φ. 1 (26-02-1852).

Ε.Α., Φ. 783, έγγραφο με ημ/νία 19-8-1847, έγγραφο με ημ/νία 20-8-1847.

Ε.Α., Φ. 813, έγγραφο με αρ. πρωτ. 256/15-3-1829, έγγραφο με αρ. πρωτ. 281/10-5-1829, έγγραφο με ημ/νία 09-03-1829.

Ε.Α., Φ. 1587, φ. 1 (02-04-1828), φ. 2 (7-4-1828), φ. 3 (10-4-1828), φ. 4 (11-04-1828), φ. 5 (16-4-1828), φ. 6 (18-04-1828), φ. 7 (24-04-1828), φ. 8 (29-04-1828), φ. 9 (09-05-1828), φ. 10 (11-05-1828), φ. 11 (16-05-1828), φ. 12 (17-05-1828), φ. 13 (19-05-1828), φ. 14 (20-05-1828), φ. 15 (22-05-1828), φ. 16 (22-05-1828), φ. 17 (22-05-1828), φ. 19 (28-05-1828), φ. 20 (07-06-1828), φ. 21 (14-06-1828), φ. 22 (10-06-1828), 23 (13-06-1828), φ. 25 (21-06-1828), φ. 29 (24-06-1828), φ. 31 (01-07-1828), φ. 33 (23-07-1828), φ. 37 (10-07-1828), φ. 39 (10-07-1828), φ. 43 (19-07-1828), φ. 44 (21-07-1828), φ. 45 (21-07-1828), φ. 46 (23-07-1828), φ. 48 (24-07-1828), φ. 52 (06-08-1828), φ. 54 (09-08-1828), φ. 60 (25-08-1828), φ. 61 (15-08-1828), φ. 62 (01-09-1828), φ. 63 (05-09-1828), φ. 66 (15-09-1828), φ. 68 (17-09-1828), φ. 71 (07-10-1828), φ. 72 (28-08-1828), φ. 73 (22-10-1828), φ. 75 (20-10-1828), φ. 76 (21-10-1828), φ. 78 (01-11-1828), φ. 79 (12-11-1828).

Ε.Α., Φ. 1616, υποφ. 4, φ. 3 (12-08-1844), φ. 4 (31-08-1844), φ. 5 (21-08-1844), φ. 6 (23-03-1845), φ. 8 (10-09-1844), φ. 13 (02-06-1845), φ. 22 (19-07-1845), φ. 25 (06-07-1845), φ. 26, (13/25-07-1845), φ. 29 (21-08-1845), φ. 38 (29-9-1846), φ. 40 (14-09-1846), φ. 41 (09-09-1846), φ. 42 (01-10-1846), έγγραφο με ημ/νία 06-08-1846, έγγραφο με ημ/νία 07-09-1845, έγγραφο με ημ/νία 13-10-1846.

Ε.Α., Φ. 1618, υποφ. 2, φ. 1 (23-05-1835), φ. 2 (27-05-1835), φ. 3 (02-06-1835), φ. 4 (12-06-1835), φ. 5 (16-06-1835), φφ. 6-7 (17-06-1835), φ. 9 (23-06-1835), φ. 10 (24-6-1835), φ. 13 (24-06-1835), φ. 15 (08-05-1835).

Ε.Α., Φ. 1675, φ. 2 (03-07-1859), φ. 3 (01-08-1859), φ. 4 (22-08-1859), φ. 5 (03-09-1859), φφ. 6-8 (07-09-1859), φ. 10 (22-09-1859), φ. 11 (05-10-1859).

Ε.Α., Φ. 1711, υποφ. 1, φφ. 1-2 (07-01-1849), φφ. 3-4 (αρ. πρωτ. 10521/11-03-1849), φ. 7 (26-04-1849), φ. 11 (αρ. πρωτ. 14530/ 9-7-1849), φ. 12 (13-08-1849), φ. 13 (αρ. πρωτ. 10584/14-09-1849), φ. 14 (17-09-1849).

Φ. 1711, **υποφ. 2**, φ. 1 (06-03-1848), φφ. 2-3 (19-03-1848).

Φ. 1711, **υποφ. 5**, φ. 1 (19-07-1850).

Β) ΑΡΧΕΙΟ ΕΠΑΡΧΟΥ

ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 4, έγγραφο υπ' αρ. 1013/7-8-1855.

ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 26, φ.1 (29-03-1851), φφ. 11-16 (24-7-1851), φ. 24 (1-11-1851), φφ. 25-26 (29-11-1851), φ. 38 (Δεκέμβριος 1850), φ. 39 (Ιανουάριος 1851), φφ. 44-46 (02-06-1851), έγγραφο με ημ/νία 18-05-1852, «Statistica Annuale dei reati…» (01-01-1850 έως 31-12-1850), έγγραφο με ημ/νία 01-01-1851.

ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 28, φφ. 1-3 (30-04-1848), φ. 5 «Δηλοποίηση» απόφασης της 8ης Γερουσίας (15-05-1849), φφ. 12-13 (16-02-1849), φ. 14 (30-03-1849), φφ. 19-20 (21-05-1849), φφ. 21-22 (21-05-1849), φφ. 27-28 (20-07-1849), φφ. 29-30 (21-7-1849), φφ. 33-34 (27-05-1849), φφ. 35-36 (29-5-1849), φφ. 39-40 (30-05-1849), φφ. 42-43 (11/23-07-1849), φφ. 44-46 (31-07-1849), φφ. 49-50 (25-07-1849), φφ. 52-53 (02-01-1849), φφ. 54-55 (1-2-1849), φφ. 56-57 (1-3-1849), φφ. 58-60 (3-4-1849), φφ. 64-65 (3-7-1849), φφ. 66-68 (01-08-1849), φφ. 71-72 (3-9-1849), φ. 73-74 (2-10-1849), φφ. 75-76 (3-11-1849), φφ. 77-78 (1-12-1849), φφ. 79-80 (30-12-1849), φ. 81 (1-2-1850), φ. 85 (Ιούνιος 1850), φφ. 90-91 (1-10-1850), φφ. 94-96 (17-12-1850), φ. 106 (7-11-1850), Τρίγλωσση δηλοποίηση (01-08-1849), έγγραφο με ημερομηνία 30-04-1848, έγγραφο με ημ/νία 27-5-1849.

ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 592/1-2-1853, έγγραφο υπ' αρ. 598/4-2-1853, έγγραφο υπ' αρ. 599/4-2-1853, έγγραφο υπ' αρ. 757/19-5-1853, έγγραφο υπ' αρ. 762/23-5-1853, έγγραφο υπ' αρ. 773/14-6-1853, έγγραφο υπ' αρ. 782/10-6-1853, έγγραφο υπ' αρ. 783/18-6-1853, έγγραφο υποφ. 792/4-7-1853, έγγραφο

795/5-7-1853, έγγραφο υπ' αρ. 806/14-7-1853, έγγραφο υπ' αρ. 807/15-7-1853, έγγραφο υπ' αρ. 816/26-7-1853, έγγραφο υπ' αρ. 844/22-8-1853, έγγραφο υπ' αρ. 896/20-9-1853, έγγραφο υπ' αρ. 915/10-10-1853, έγγραφο υπ' αρ. 940/17-11-1853, έγγραφο υπ' αρ. 943/24-11-1853, έγγραφο υπ' αρ. 952/29-12-1853, έγγραφο υπ' αρ. 968/10-12-1853, έγγραφο με ημ/νία: 15-11-1853, έγγραφο με ημ/νία 6-7-1853, έγγραφο με ημ/νία 29-6-1853, έγγραφο με ημ/νία 25-12-1852. Έγγραφο με τίτλο: «Πρόοψις των επιβληθεισών ποινών τοις δεσμίοις κατά τον ήδη λήξαντα μήνα Δεκέμβριον 1852», έγγραφο με τίτλο «Πρόοψις των πειθαρχικών ποινών επιβληθεισών τοις δεσμίοις κατά τον ήδη λήξαντα μήναν Ιανουάριον 1853», έγγραφο με τίτλο «Πρόοψις των επιβλειθησών ποινών και αποδοθεισών ανταμοιβών τοις δεσμίοις κατά τον λήξαντα μήναν Φεβρουάριον 1853», Δηλοποίηση ΙΖ' πράξεως κυβέρνησης (5-11-1853), Δηλοποίηση με ημ/νία 21 Δεκεμβρίου 1852.

Φ. 29, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 1.111/31-8-1854, έγγραφο υπ' αρ. 1130/27-10-1854, έγγραφο με αρ. 1058/20-5-1854, έγγραφο με ημ/νία 2-6-1854, έγγραφο υπ' αρ. 1.109/24-8-1854, έγγραφο υπ' αρ. 991/9-1-1854, έγγραφο υπ' αρ. 994/11-01-1854, έγγραφο υπ' αρ. 1090/17-7-1854, έγγραφο υπ' αρ. 1135/3-11-1854, έγγραφο υπ' αρ. 1064/3-6-1854, έγγραφο υπ' αρ. 1004/21-1-1854, έγγραφο υπ' αρ. 1.117/6-9-1854, έγγραφο υπ' αρ. 1138/20-11-1854, έγγραφο με ημ/νία 11-07-1854, έγγραφο υπ'αρ. 1082/6-7-1854, έγγραφο με ημερομηνία 18-10-1854, έγγραφο με ημ/νία 24-1-1854, έγγραφο υπ' αρ. 1078/2-7-1854, έγγραφο υπ' αρ. 1066/7-6-1854.

Φ. 29, υποφ. 3, έγγραφο υπ' αρ. 22/15-11-1855, έγγραφο υπ' αρ. 1182/31-3-1855, έγγραφο υπ' αρ. 1190/17-4-1855, έγγραφο υπ' αρ. 1231/4-8-1855, έγγραφο υπ' αρ. 1233/7-8-1855, έγγραφο υπ' αρ. 1250/15-10-1855, έγγραφο υπ' αρ. 1251/21-10-1855, έγγραφο υπ' αρ. 1263/13-11-1855, έγγραφο με ημερομηνία 11-7-1855.

Φ. 29, υποφ. 5, έγγραφο με ημ/νία 18-6-1857, έγγραφο υπ' αρ. 1519/8-9-1857, έγγραφο υπ' αρ. 1541/6-6-1857, έγγραφο υπ' αρ. 1543/9-6-1857, έγγραφο υπ' αρ. 1575/17-8-1857, έγγραφο υπ' αρ. 1606/7-11-1857.

Φ. 29, υποφ. 6, έγγραφο υπ' αρ. 1654/8-3-1858.

ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 36, υποφ. 1, έγγραφο υπ' αρ. 223/5-9-1848, έγγραφο υπ' αρ. 226/6-9-1848, έγγραφο υπ' αρ. 237/11-9-1848, έγγραφο υπ' αρ. 241/13-9-1848, έγγραφο υπ' αρ. 243/14-9-1848, έγγραφο υπ' αρ. 10423/9-9-1848, έγγραφο χ.χ. με τίτλο

«Suggestions for the maintenance of discipline to be carried strictly into effect at the Penitentiary», έγγραφο με ημ/νία 19-9-1848.

Φ. 36, υποφ. 2, έγγραφο υπ' αρ. 37/26-4-1848, έγγραφο υπ' αρ. 71/13-4-1848, έγγραφο με τίτλο: «Conto approssimativo delle spese della Casa di Emendazione dal 8 Aprile 1848 a tutto Settembre successivo, calculando l'intera occupazione dello Stabilimento».

Φ. 36, υποφ. 4, έγγραφο με ημ/νία 27-03-1848, έγγραφο υπ' αρ. 61/31-3-1848.

Φ. 36, υποφ. 5, έγγραφο με ημ/νία 29-11-1848, έγγραφο υπ' αρ. 316/5-12-1848, έγγραφο υπ' αρ. 334/26-12-1848 και συνημμένοι πίνακες.

Φ. 36, υποφ. 6, έγγραφο υπ' αρ. 111/2-6-1848.

Φ. 36, υποφ. 7, έγγραφο υπ' αρ. 121/16-6-1848, έγγραφο υπ' αρ. 125/22-6-1848, έγγραφο υπ' αρ. 128/23-6-1848, έγγραφο υπ' αρ. 129/23-6-1848, έγγραφο υπ' αρ. 646/17-6-1848.

Φ. 36, υποφ. 8, έγγραφο με ημ/νία 14-7-1848, έγγραφο υπ' αρ. 144/10-7-1848, έγγραφο υπ' αρ. 171/31-7-1848.

Φ. 36, υποφ. 10, έγγραφο με ημ/νία 12-2-1848.

Φ. 36, υποφ. 11, έγγραφο με ημ/νία 25-1-1848.

Φ. 36, υποφ. 12, έγγραφο με ημ/νία 29-11-1848, έγγραφο υπ' αρ. 287/6-11-1848, έγγραφο με ημ/νία 14-7-1848.

Φ. 36, υποφ. 13, έγγραφο με ημ/νία 13-9-1847, έγγραφο με ημ/νία 18-9-1847, έγγραφο χ.χ. με τίτλο «memorandum», έγγραφο με ημ/νία 7-12-1846, έγγραφο με ημ/νία 21-9-1847.

ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 44, έγγραφο υπ' αρ. 166/28-7-1862, έγγραφο υπ' αρ. 226/24-3-1862, έγγραφο υπ' αρ. 1304/14-1-1862, έγγραφο υπ' αρ. 1307/20-1-1862.

ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 74, «Processo Verbale …» με ημ/νία 19-7-1855.

ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 75, έγγραφο με ημ/νία 15-9-1848, έγγραφο με ημ/νία 14-1-1852, έγγραφο με ημ/νία 5-2-1852, έγγραφο με ημ/νία 11-5-1852, έγγραφο με ημ/νία 4-10-1852, έγγραφο με ημ/νία 9-10-1852, έγγραφο με ημ/νία 16-01-1853, έγγραφο με ημ/νία 7-2-1853, έγγραφο με ημ/νία 4-5-1853, έγγραφο με ημ/νία 8-8-1853, έγγραφο με ημ/νία 3-7-1856, έγγραφο με ημ/νία 31-12-1856, έγγραφο υπ' αρ. 1/24-6-1856, έγγραφο υπ' αρ. 4/27-6-1856, έγγραφο υπ' αρ. 6/30-6-1856, έγγραφο υπ' αρ. 7/1-7-1856, έγγραφο υπ' αρ. 9/4-7-1856, έγγραφο υπ' αρ. 10/7-7-1856, έγγραφο υπ' αρ. 11/7-7-1856, έγγραφο υπ' αρ. 458/30-8-1852.

ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 90, έγγραφο με ημ/νία 22-11-1854, έγγραφο υπ' αρ. 45/22-7-1855, έγγραφο υπ' αρ. 63/1-4-1856, έγγραφο με ημ/νία 28-6-1856, έγγραφο με ημ/νία 14-7-1856, «Εξοικονόμησις έτους 1851» .

ΕΠΑΡΧΟΣ, Φ. 94, έγγραφο με ημ/νία 14-04-1856, έγγραφο με ημ/νία 14-9-1857, έγγραφο υπ' αρ. 195/2-9-1853, έγγραφο υπ' αρ. 290/2-9-1853, έγγραφο υπ' αρ. 875/28-3-1855, έγγραφο υπ' αρ. 921/22-5-1855, έγγραφο υπ' αρ. 1012/7-8-1855, έγγραφο υπ' αρ. 1013/7-8-1855, έγγραφο υπ' αρ. 1055/12-10-1855, έγγραφο υπ' αρ. 1594/30-9-1857, έγγραφο υπ' αρ. 1641/11-2-1858, έγγραφο υπ' αρ. 1878/5-8-1858.

Γ) ΑΡΧΕΙΟ ΕΓΧΩΡΙΟΥ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΕΩΣ (Α.Ε.Δ.)

Αρχεία Κέρκυρας, Α.Ε.Δ., Φ. 1648 («Λυτά σχέδια»)

-σχέδιο με τίτλο «Φύλλον 6/ΣΤ' «Κατάστημα των Δικαστηρίων» (έτος 1887)

-σχέδιο με τίτλο «Φύλλον 7/ Ζ' Φυλακαί» (έτος 1887)

-σχέδιο με τίτλο «Φύλλον 8/ Η' Σωφρονιστήριον, Κάτοψις», (Ιούλιος 1887).

Δ) ΑΡΧΕΙΟ ΙΟΝΙΟΥ ΓΕΡΟΥΣΙΑΣ (Α.Ι.Γ.)

Αρχεία Κέρκυρας, Α.Ι.Γ., Φ. 517-518 («Συλλογή Σχεδίων»)

2. Νομοθετικά κείμενα - Εσωτερικοί Κανονισμοί.

-«ΣΥΝΤΑΓΜΑ ΤΟΥ ΙΟΝΙΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ των 1817 ως νυν υπάρχει μετερρυθμισμένον, μεταφρασθέν εκ του ιταλικού πρωτοτύπου ώπερ επισυνάπτεται Η εν Παρισίοις Συνθήκη των 1815, και Πίναξ αναλυτικός των περιεχομένων εν τω Συντάγματι», Κέρκυρα, Τυπ. Σχερία, 1855.

-«Codice Penale degli Stati Uniti delle Isole Ionie», Corfù, Nella Tipografia del Governo, 1841 [επανέκδοση στα ελληνικά: «Ποινικός Κώδιξ του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων», Κέρκυρα εν τη Τυπογραφία της Κυβερνήσεως, 1851].

-«Legge Organica, Codice di Procedura Civile e Penale», Nella Tipografia del Governo, Corfù, 1844.

-«Legge Organica del Sistema Penitenziario» (ΟΡΓΑΝΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ περί του Σωφρονιστικού συστήματος). Πράξη 12, 8ου Κοινοβουλίου, Α' Συνάθροιση, (14/26-5-1845).

- «POLIZIA ESECUTIVA, ISTRUZIONI ORDINI ec., DIREZIONE GENERALE DELLA POLIZIA ESECUTIVA, Corfu, 1 Maggio 1844, DALLA TIPOGRAFIA DEL GOVERNO, 1844». (Συλλογή ΓΑΚ-Αρχείων Ν. Κερκύρας).

-«REGOLAMENTO pel Custode delle Carceri» proposto al Senato dal Sig:r Amm:re di Governo con suo dispaccio delli 10 Luglio 1810, (Ε.Α., Φ. 737, υποφ. 8).

-«REGOLAMENTO Riguardante gli Arresti e le Carcerazioni» (1-10-1817, adottato 13-9-1819, (Πράξη 30, 1ου Κοινοβουλίου), σε: «Raccolta degli atti del Parlamento», Corfù 1847, pp. 81-84.

-«REGOLAMENTO Riguardante le Attribuzioni del Custode delle Pubbliche Carceri, e le discipline interne delle medesime» (10-10-1817, adottato 13-9-1819), σε: «Raccolta degli atti del Parlamento», Corfù 1847, pp. 87-90.

-«REGOLAMENTO sul Regime Interno della Casa di Emendazione di Corfu». Risoluzione in Senato / Stati Uniti delle Isole Ionie/ Corfu, 4 Agosto 1847 - GAZZETTA UFFIZIALE DEGLI STATI UNITI DELLE ISOLE IONIE, Num. 142, Corfu /ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΕΠΙΣΗΜΟΣ ΤΟΥ ΗΝΩΜΕΝΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ ΤΩΝ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ. Αριθ. 142/ Κέρκυρα, 6 Σεπτεμβρ. 1847 ε.π. , σελ. 19-24. Ανακτήθηκε από: ΨΗΦΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης https://digital.lib.auth.gr/record/28670/files/arc-2005-7124.pdf

-«Εσωτερικός κανονισμός του εν Κερκύρα σωφρονιστηρίου / σχηματισθείς παρά Ιωάννου Κοτζίρη, Διευθυντού του ιδίου καταστήματος (1858)». Βιβλιοθήκη της Βουλής, ταξιθετικός αριθμός ΣΒΕ Ι 1858 ΕΣΩ.

-Νόμος Ρ.Ν./30-1-1866 (ορίζει ότι από 1-7-1866, παύει η ισχύς της νομοθεσίας του Ιονίου Κράτους και ξεκινά η ισχύς της νομοθεσίας του Ελληνικού Κράτους).

3. Πράξεις Κοινοβουλίου/Γερουσίας.

1ο Κοινοβούλιο

-ATTO No 1 del 1ο Parlamento, Prima Sessione *Atto che regola la Polizia degli Stati Uniti delle Isole Ionie,* (19-03-1818).

- ATTO No 27 del 1ο Parlamento *che vieta i Giuochi d' azzardo,* (20 Aprile 1820).

-ATTO No XXX (30), del 1° Parlamento, terza sessione, *che ordina la Fondazione di nuove Carceri negli Stati Uniti delle Isole Ionie*, Corfù, li 26 Maggio 1820.

2ο Κοινοβούλιο

-ΠΡΑΞΙΣ 48 (XLVIII) της 2ης Γερουσίας (Parlamento), Β' Συνάθροισις, Κεφάλαιο Δ' *Περί της αναπληρώσεως (rimborso) των Εξόδων της Δικαιοσύνης*, (02-06-1825).

-ΠΡΑΞΙΣ ΠΖ' (87) της 2ης Γερουσίας, *προβλέπουσα ώστε οι καταδικασμένοι εγκληματικώς εις το εξής, και όσοι εις το περασμένον καταδικάσθησαν παραπάνω από μίαν διορισμένην περίοδον, πρέπει να δουλεύσουσι (espiare) την ποινήν οπού τους εδόθη,* (05-07-1827).

-ΠΡΑΞΙΣ 80 (LXXX) της 2ης Γερουσίας, *per il miglior riordinamento delli doveri della Polizia Esecutiva* (26-05-1827).

3ο Κοινοβούλιο

-ΠΡΑΞΙΣ Β' (II) της Α' Συναθροίσεως της 3ης Γερουσίας, *δια της οποίας προβλέπεται η εσωτερική ευταξία των διαφόρων Φυλακών και Δεσμωτηρίων (Case di Penitenza, Prigioni e Carceri) και η πειθαρχία των καταδικασθέντων και φυλακωθέντων,* (22-03-1828).

4ο Κοινοβούλιο

-ΠΡΑΞΙΣ Λ' (XXX) (30), Α' Συνάθροισις της 4ης Γερουσίας κτλ. / ΤΙΤΛΟΣ/ ΠΡΑΞΙΣ της Γερουσίας *διορίζουσα καλητέρους κανονισμούς διά τα Δεσμωτήρια, τας Διορθωτικάς και Μεταμελητικάς Φυλακάς*, (25-05-1833).

5ο Κοινοβούλιο

-ΠΡΑΞΙΣ ΛΔ' (XXXIV) (34), Α' Συνάθροισις της 5ης Γερουσίας *Χαλινώνουσα την απείθειαν των φυλακωμένων*, [*per frenare l'insubordinazione dei Prigionieri*], (30-7/11-8-1834).

6ο Κοινοβούλιο

-ΠΡΑΞΙΣ Ε' (V) (5), Α' Συνάθροισις της 6ης Γερουσίας, ΠΡΑΞΙΣ της Γερουσίας *κανονίζουσα παν ό,τι αφορά το ημεροτρόφιον, το χορηγητέον εις τους φυλακωμένους δια Πολιτικά (τσιβίλι) χρέη*, (22-3/3-4-1839).

7ο Κοινοβούλιο

-ΠΡΑΞΙΣ Δ', Α' Συνάθροισις της 7ης Γερουσίας/ ΤΙΤΛΟΣ/ ΠΡΑΞΙΣ της Γερουσίας *προσθέτουσα προβλέψεις τινάς εις τον Νόμον τον κανονίζοντα το Ημεροτρόφιον των υπό κράτησιν διά Πολιτικά χρέη*, (22-3/4-4-1840).

-ΠΡΑΞΙΣ ΙΖ' (17) , Α' Συνάθροισις της 7ης Γερουσίας, *συνιστώσα τους περί των Δεσμωτηρίων Κανονισμούς* /*chi stabilisce i Regolamenti delle Carceri*, (11/23-5-1840).

-ΠΡΑΞΙΣ 18 (XVIII), 2η έκτακτη συνάθροιση του 7ου Κοινοβουλίου *per rendere esecutorio il Codice Civile, il Criminale, il Commerciale, le rispettive Procedure, e la Legge Organica dell' Ordine Giudiziario adottati dall' attuale PARLAMENTO nella sua Prima Sessione*, (10-3/26-2-1841).

-ΠΡΑΞΙΣ 81 (ΠΑ'), 4η Συνάθροισις της 7ης Γερουσίας, *Πράξις της Γερουσίας κανονίζουσα ως ειδικός νόμος εις τας 4 μεγαλητέρας Νήσους την διαχείρισιν της πολιτικής και ποινικής δικαιοσύνης εν ταις Επιστασίαις της Εξοχής εκάστης των ιδίων αυτών Νήσων*, Κέρκυρα, 27 Μαΐου/8 Ιουνίου 1844.

8ο Κοινοβούλιο

-ΠΡΑΞΙΣ ΙΒ' (12), Α' Συνάθροισις της 8ης Γερουσίας για την καθιέρωση ενός Οργανικού Νόμου για το Σωφρονιστικό Σύστημα που θα υιοθετηθεί και τους Κανονισμούς για την εφαρμογή του. ATTO No 12 dell' VIII Parlamento *per istabilire una Legge Organica sul sistema penitenziario da adottarsi; ed i Regolamenti relativi onde farla eseguire*, (14/26-5-1845).

- ΠΡΑΞΙΣ Ο' (70), 4η Συνάθροισις της 8ης Γερουσίας *προς παραδοχήν προσωρινού τινός μέτρου ασφαλείας κατά της φυγής καταδίκων ευρισκομένων εν τω Σωφρονιστηρίω*, (5/15 Μαΐου 1849).

4. Εφημερίδες της Βουλής / Εφημερίδες της Κυβερνήσεως.

-Εφημερίς των συζητήσεων της Βουλής, αριθμός 65, τόμος Β'. Εν Αθήναις, 22 Αυγούστου 1866, σελ. 514.

-Εφημερίς των συζητήσεων της Βουλής, Βασιλεία Γεωργίου του Α', αριθ. 39, τόμος Β'. Εν Αθήναις, την 9 Μαΐου 1866. Συνέχεια της Συνεδριάσεως 59 (όρα αριθ. 38), σελ. 307-308.

-Εφημερίς των συζητήσεων της Βουλής, Βασιλεία Γεωργίου του Α', αριθ. 56/6-7-1866, τόμος Β', Εν Αθήναις, 9 Μαΐου 1866, συνεδρίαση αρ. 71/22-11-1865, με θέμα την «αφομοίωση» των Επτανήσων, σελ. 455

-Εφημερίς της Κυβερνήσεως του Βασιλείου της Ελλάδος, αρ. 22, Εν Αθήναις, 14 Μαρτίου 1866, φ. 145.

-Εφημερίς Επίσημος του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων /Gazzetta Uffiziale degli Stati Uniti delle Isole Ionie (10-5-1817). Ανακτήθηκε από *Ψηφιοθήκη Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης*: http://digital.lib.auth.gr/search?ln=el&p=Gazzetta+degli+Stati+Uniti+delle+Isole+Ionie+&f=&action_search=%CE%91%CE%BD%CE%B1%CE%B6%CE%AE%CF%84%CE%B7%CF%83%CE%B7&c=Aristotle+University+of+Thessaloniki+-+Psifiothiki&sf=&so=d&rm=&rg=10&sc=1&of=hb (ημ/νία ανάκτησης: 8-6-2022).

Εφημερίς Επίσημος του Ηνωμένου Κράτους των Ιονίων Νήσων, αρ. 550, Κέρκυρα, 11/23 Νοεμβρίου 1861, σελ. 2-3.

5. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

α. Ελληνική Βιβλιογραφία

Αγγελάκη Μ., Κουρμουλάκη Α., «Η αρχιτεκτονική των φυλακών ως μέρος του σωφρονιστικού συστήματος», Διπλωματική Εργασία, Αρχιτεκτονική Σχολή του Πανεπιστημίου Πατρών, επίβλεψη Δ. Κατζουράκης, *ΤΕΧΝΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ*, Μάρτιος-Απρίλιος 2008.

Αγιούς Αντώνιος, «Οδοιπορικό στην παλιά Κέρκυρα», Κέρκυρα 2004.

Αγοροπούλου-Μπιρμπίλη Αφροδίτη, Μπιρμπίλης Στυλιανός, «ΤΟ ΜΕΓΑΡΟ ΤΟΥ ΛΑΤΙΝΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΣΤΗΝ ΚΕΡΚΥΡΑ. ΝΕΟΤΕΡΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ», Ι΄ Διεθνές Πανιόνιο Συνέδριο (30 Απριλίου – 4 Μαΐου 2014), Κέρκυρα. *Τα πρακτικά. Τόμος IV. Φιλοσοφία – Αρχαιολογία – Αρχαιογνωσία – Αρχιτεκτονική – Θέατρο*, γεν. επιμέλεια Δημήτρης Κονιδάρης, Κέρκυρα 2017 [Κερκυραϊκά Χρονικά, ΙΑ΄ (2017), σ. 539].

Αδάμος Δημήτριος, «Οι Ενετικές οχυρώσεις της Κέρκυρας σε σχέση με την σύγχρονη τοπογραφία της», Μεταπτυχιακή Εργασία, Αριστοτέλειο Παν/μιο Θεσσ/νίκης, Πολυτεχνική Σχολή. Επιβλέπων Κων/νος Τοκμακίδης, Θεσσ/νίκη, Δεκέμβριος 2012.

Αλεξιάδης Στέργιος, «Σωφρονιστική», Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα – Θεσσαλονίκη, 4η έκδοση, 2001.

Βασιλάκη Ελεάννα, «Η κόλαση του "μαύρου θανάτου" και η καραντίνα του 19ου αιώνα στην Κέρκυρα», 20-10-2020. Ανακτήθηκε από https://www.sindetiras.gr/neo/i-kolasi-toy-mayroy-thanatoy-kai-i-karantina-toy-19oy-aiona-stin-kerkyra/ (ημ/νία επίσκεψης: 3-2-2022).

Βερύκιου Ειρήνη, «Σωφρονιστικά Ιδρύματα: Μία ματιά στην ιστορία και τις δομές των φυλακών στην Ευρώπη και την Ελλάδα», φοιτητική εργασία στο μάθημα "ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ ΙΙ" Ε.Ε. , καθηγήτρια Χριστίνα Ζαραφωνίτου, Πάντειο Πανεπιστήμιο, ακαδημαϊκό έτος 2020-2021.

Βλασερού Μαρία «Αστικές κηλίδες: μέτρηση οικιστικής ανάπτυξης. Το παράδειγμα της πόλης της Κέρκυρας», Πτυχιακή εργασία, Παν/μιο Αιγαίου, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Γεωγραφίας, Μυτιλήνη 2013.

Βοσκοπούλου Χρυσούλα, «Δημόσια κτήρια στην Κέρκυρα την περίοδο της Βενετικής κυριαρχίας (1571-1797)», Διδακτορική Διατριβή, Επιβλέπουσα Μαρία Καμπούρη-Βαμβούκου, Αριστοτέλειο Παν/μιο Θεσσ/νίκης, Τμήμα Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, Θεσσαλονίκη 2005.

Βουρεκάς Κώστας, Ελευθεριάδης Χρήστος, «Η εξέλιξη της αρχιτεκτονικής των φυλακών απομόνωσης», διάλεξη στην Αρχιτεκτονική σχολή του ΕΜΠ (Δεκέμβριος 2003). Ανακτήθηκε από: https//akea2011.com/2013/02/13/arhitektonikifilakonapomonosis/ (τελευταία επίσκεψη 23-10-2022).

Γάκου Ελένη-Μαρία και Τσιλίκης Χρήστος, «Κοινωνική επιχειρηματικότητα και σωφρονιστική. Προτεινόμενο μοντέλο εργασιακής επανένταξης έγκλειστων και αποφυλακισμένων στην Ελλάδα», *Κοινωνική Πολιτική/ Social Policy*, τεύχος 9, Επιστημονική Εταιρεία Κοινωνικής Πολιτικής (ΕΚΠ), Ιανουάριος 2018, σελ. 91.

Γιαννουκάκου Αικατερίνη, «Οθωμανικές Φυλακές: το Γεντί Κουλέ», Διπλωματική Εργασία, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, Σχολή Οικονομικών και Περιφερειακών Σπουδών (Τμήμα Βαλκανικών, Σλαβικών και ανατολικών σπουδών), πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών «Ιστορία, Ανθρωπολογία και πολιτισμός στην ανατολική και νοτιοανατολική Ευρώπη», Επιβλέπων καθηγητής Δημήτρης Σταματόπουλος, Θεσσ/νίκη 2019.

Durkheim Emile, «Δύο νόμοι για την ποινική εξέλιξη», 1920, μτφ. Σ. Δασκαλάκη, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2005.

Eco U., Fedriga R., «Η ιστορία της Φιλοσοφίας», τόμος 6, Εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ (ειδική έκδοση), Αθήνα, 2018.

Δανοπούλου Αναστασία, «Μελέτη Περίπτωσης: Ο ρόλος των σωφρονιστικών υπαλλήλων και η σχέση τους με τη σωφρονιστική πολιτική, σε ένα Κατάστημα τύπου Α & Β.», Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία, Παν/μιο Πελοποννήσου, Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Τμήμα Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Επιβλέπων καθηγητής: Καρύδης Βασίλειος, Κόρινθος 2017.

Δρόσου Ξένη Ιωάννα, «Η μικροκοινωνία των Φυλακών και ο άτυπος κοινωνικός έλεγχος», Διδακτορική Διατριβή, Πάντειο Παν/μιο, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών και Ψυχολογίας, Τμήμα Κοινωνιολογίας, Επιβλέπουσα καθηγήτρια Λυδάκη Άννα, Αθήνα 2016, σελ. 24. Ανακτήθηκε από: https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/39904

Ζαρόκωστας Ευάγγελος, «Δικαιοσύνη και Εξουσία στις Αποικιακές Σπουδές. Μεθοδολογικές προσεγγίσεις στην ιστορία της Βρετανικής Αυτοκρατορίας του 19ου αιώνα», ανακοίνωση στο Ι' Διεθνές Πανιόνιο Συνέδριο, Κέρκυρα, 30 Απριλίου-4 Μαϊου 2014. *Τα Πρακτικά*, Ιστορία, Ενότητα Γ', σε *Κερκυραϊκά Χρονικά*, περίοδος Β', τόμος Θ', σελ. 37-44, Κέρκυρα 2016.

Goffman Ervin, «Άσυλα. Δοκίμια για την κοινωνική κατάσταση των ασθενών του ψυχιατρείου και άλλων τροφίμων», μτφρ. Ξ. Κομνηνός, *Ευρύαλος*, Αθήνα, 1994 (1961).

Foucault Michel, «Επιτήρηση και τιμωρία. Η γέννηση της Φυλακής», Εκδόσεις Ράππα, Σειρά: Προβλήματα του καιρού μας, Φεβρουάριος 1989.

Foucault Michel, «Ο μεγάλος εγκλεισμός – το πείραμα της ομάδας πληροφόρησης για τις φυλακές», Εκδόσεις Μαύρη Λίστα, 1999.

Θεοφίλου Τάσος, «32 βήματα», Εκδ. ΚΨΜ, Αθήνα 2015.

Ιδρωμένος Ανδρέας, «Πολιτική Ιστορία της Επτανήσου (1815-1864)», Κέρκυρα, 1935, σελ. 17-18.

Κάλλου Ευσταθία, «Η προσφορά του Καποδίστρια στην παιδεία και η εισαγωγή της αλληλοδιδακτικής μεθόδου στο ελληνικό σχολείο», εργασία Ε' εξαμήνου, Τομέας Παιδαγωγικής, ΦΠΨ, ΕΚΠΑ, Αθήνα 2011-12.

Καμπουρίδου Βασιλική,«Ο χώρος των ιδρυμάτων-Φυλακές», Αθήνα, Νοέμβριος 2015 – Φεβρουάριος 2016. Ανακτήθηκε από: https://www.academia.edu/29119119/%CE%BF_%CF%87%CF%8E%CF%81%CE%BF%CF%82_%CF%84%CF%89%CE%BD_%CE%B9%CE%B4%CF%81%CF%85%CE%BC%CE%AC%CF%84%CF%89%CE%BD_%CF%86%CF%85%CE%BB%CE%B1%CE%BA%CE%AD%CF%82_the_space_of_institutions_prisons (ημ/νία επίσκεψης 5-1-2023).

Καρδαρά Αγγελική, «Η Ιστορία της Σωφρονιστικής: Από τις κοινοβιακές φυλακές στην "εξαγορά" της ελευθερίας», ηλεκτρονικό περιοδικό *postmodern*, 10-10-2016. Ανακτήθηκε από: https://www.postmodern.gr/i-istoria-tis-sofronistikis-apo-tis-koinoviakes-filakes-stin-exagora-tis-eleyuerias/ (ημερομηνία επίσκεψης: 24-2-22).

Κεφαλλωνίτης Γεώργιος, «Ιστορία του Αστικού Νοσοκομείου Κερκύρας», Ανακοινώσεις Β' Πανιονίου Συνεδρίου, Ζάκυνθος 26/27-9-1938, δημοσίευση σε «Κερκυραϊκά Χρονικά», Κέρκυρα 1967, σελ. 60.

Κομνηνού Φωτεινή, «Ποινές και επιρροές στο βυζαντινό δίκαιο». Άρθρο σε ιστοσελίδα Εκδόσεων Historical Quest. Ανακτήθηκε από: https://www.historical-quest.com/arxeio/mesaioniki-istoria/369-poines-kai-epirroes-sto-byzantino-dikaio.html (Ημερομηνία Δημοσίευσης: 18 Σεπτεμβρίου 2012, ημ/νία επίσκεψης: 20-3-2022).

Κορρέ Κατερίνα, «Η ιστορική μνήμη μεταξύ αφήγησης και αφηγήματος: τα βενετικά στρατιωτικά ημερολόγια της πολιορκίας της Κέρκυρας (1716)», Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, με θέμα: «Οθωμανική Αυτοκρατορία και Βενετία, η πολιορκία της Κέρκυρας από τους Οθωμανούς το 1716», Κέρκυρα, 21-23 Οκτωβρίου 2016, σελ. 331-358.

Κουράκης Νέστωρ, «Ποινική καταστολή -Μεταξύ παρελθόντος και μέλλοντος», Εκδόσεις Σάκκουλα, 5η έκδοση, Αθήνα, 2009.

Κυριαζή Νότα, «Η κοινωνιολογική έρευνα, Κριτική επισκόπηση των μεθόδων και τεχνικών», Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σ. 34

Κυριάκη Κ.Χ.Μ., «Οδηγός της Νήσου Κερκύρας» μετά Προσθήκης Ιστορικών και άλλων Ειδήσεων, Εν Αθήναις 1902.

Κωστής Κ.Ν., «Μελέται περί Φυλακών», Αθήναι, 1862.

Λασκαράτος Ιωάννης, «Πρόληψη της Αρρώστιας και Κοινωνική Προστασία στα Επτάνησα επί Αγγλοκρατίας (1815-1864)», Διδακτορική Διατριβή, ΕΚΠΑ, Αθήνα 1984. Ανακτήθηκε από: ΕΑΔΔ, https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/25102?lang=el#page/52/mode/2up

Λεοντσίνης Γεώργιος, «Συνθήκες υποδοχής του αλληλοδιδακτικού συστήματος εκπαίδευσης στον ελληνικό χώρο». Ν. Πετρόχειλος (επιμ.), Πρακτικά Η΄ Διεθνούς Πανιονίου Συνεδρίου (Κύθηρα, 21-25 Μαΐου 2006), τόμ. ΙΙΒ: Θεσμοί (Μέρος Β΄)-Λαογραφία, Εταιρεία Κυθηραϊκών Μελετών, Κύθηρα 2009, σσ. 11-41. Ανακτήθηκε από: https://www.academia.edu/376887/

Λευκόκοιλος Αντώνιος - κόμης Δούσμανης, «Η ΕΝ ΤΑΙΣ ΙΟΝΙΟΙΣ ΝΗΣΟΙΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΕΝΤΙΜΟΤΑΤΟΥ ΟΥΙΛΛΙΑΜ ΕΥΑΡΤ ΓΛΑΔΣΤΩΝ. ΑΦΗΓΗΣΙΣ ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΛΕΥΚΟΚΟΙΛΟΥ ΔΟΥΣΜΑΝΗ», Ελληνική Έκδοσις, ΚΕΡΚΥΡΑ, Τυπ. Ι . Ναχαμούλη, 1876.

Μητσάκης Μιχαήλ, «Το εν Κερκύρα Σωφρονιστήριον», άρθρο στο περιοδικό ΕΣΤΙΑ, τεύχος 582, έτος ΙΒ', 22-2-1887.

Μιχαλοπούλου Ζωή, «ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΟΣ ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΣΜΟΣ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΓΓΛΟΚΡΑΤΙΑΣ», Διδακτορική Διατριβή, Αριστοτέλειο Παν/μιο Θεσσαλονίκης, 2014.

Μπαμπασίκας Κωνσταντίνος, «Η επίδραση του τύπου φυλακής στην επιθετικότητα και την ψυχική υγεία των κρατουμένων στις ελληνικές φυλακές», Περιοδικό *ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ*, τεύχος 22 (σελ. 77-92), 2017, σελ. 79. Ανακτήθηκε από: https://epublishing.ekt.gr

Μπατιστάτος Ευάγγελος, «Ιστορία της Επτανήσου, από την Ενετοκρατία έως την ένωση». Ανακτήθηκε από: https://www.corfuhistory.eu/?p=1312.

Μπενβενίστε Ρίκα, «Δίκαιο, δικαστικά αρχεία και κοινωνική ιστορία (Προβληματισμοί με αφορμή τη βία και τη δικαιοσύνη στη Μεσαιωνική Δύση)», *ΜΝΗΜΩΝ*, τόμος 11, σελ. 208-218, Αθήνα 1987.

Νικηφόρου Αλίκη, «ΣΥΝΤΑΓΜΑΤΙΚΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΩΝ ΙΟΝΙΩΝ ΝΗΣΩΝ», Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα, 2008.

Νικηφόρου-Τεστόνε Αλίκη «Αρχείο Εκτελεστικής Αστυνομίας (1818-1866). Συνοπτικό Ευρετήριο», Ιστορικό Αρχείο Κέρκυρας, Κέρκυρα 1991.

Πανδή-Αγαθοκλή Βάννα, «Καραντίνες και λοιμοκαθαρτήρια στα Ιόνια νησιά», *ΙΑΤΡΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ* 2011, Τόμος 8, Τεύχος 2, σελ. 19.

Παξιμαδοπούλου-Σταυρινού Μιράντα, «Οι εξεγέρσεις της Κεφαλληνίας κατά τα έτη 1848 και 1849», Διδακτορική Διατριβή, Επιβλέπων καθηγητής Αλέξανδρος Ι. Δεσποτόπουλος, Ανώτατη Σχολή Πολιτικών Επιστημών, Έδρα Πολιτικής Ιστορίας της Νεωτέρας Ελλάδος, ΑΘΗΝΑ 1980. Ανακτήθηκε από ΕΚΤ: https://thesis.ekt.gr/thesisBookReader/id/3604#page/1/mode/2up

Reebs Winfried, «Η αναζήτηση για τον ιδανικό τρόπο εξόντωσης –Φυλακές και αρχιτεκτονική», Εκδόσεις Αμηχανία, 1988.

Σαρατσιώτη Ξένια, «*Φυλακές και Αρχιτεκτονική*», 2021, άρθρο δημοσιευμένο στην ιστοσελίδα https://www.maxmag.gr/design/fylakes-kai-architektoniki/ (ημ/νία ανάρτησης: 29-5-2021, ημ/νία επίσκεψης 6-2-2022).

Σαρίπολος Νικόλαος, «Σύστημα της εν Ελλάδι ισχυούσης ποινικής νομοθεσίας, μετά προεισαγωγής δια της φιλοσοφίας του δικαίου και της ιστορίας των ποινικών νομοθετημάτων», Αθήνησι, τύποις Π.Α. Σακελλαρίου, 1868.

Στανέλλος Λεωνίδας, «Η Βρετανική στρατιωτική αρχιτεκτονική στην Κέρκυρα: οι επεμβάσεις των Βρετανών στα φρούρια, τις οχυρώσεις, τα κτίρια και τις στρατιωτικές εγκαταστάσεις: 1814-1864», Διδακτορική Διατριβή, ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ, 2016.

Τριανταφυλλίδης Γιάννης, «Η αρχιτεκτονική των φυλακών –από πλευράς κοινωνικής, πολεοδομικής και κτιριολογικής», Δημοσιεύματα Εταιρείας Προστασίας Αποφυλακιζομένων Θεσσ/νίκης, 1964.

Τυπάλδος Ιωάννης, «Επί της μελετωμένης διαρρυθμίσεως των Φυλακών», ΠΑΡΝΑΣΣΟΣ / Σύγγραμμα περιοδικόν, κατά μήνα εκδιδόμενον, Τόμος Ζ’, τεύχος Β’, Εν Αθήναις, εκ του Τυπογραφείου Παρνασσού, Παρά τη πλατεία της Μητροπόλεως, 1883.

Φαρσεδάκης Ιάκωβος, «Στοιχεία εγκληματολογίας», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 1996, σ. 69.

Χάιδου Ανθοζωή, «Σωφρονιστικό σύστημα – Ζητήματα θεωρίας και πρακτική», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα, 2004.

Χανδρινός Αδαμάντιος, «Το οχυρό του Σαν Ρόκκο και το παλιό Ψυχιατρείο της Κέρκυρας». Ανακτήθηκε από: https://www.corfuhistory.eu/?p=14781 (επίσκεψη: 20-12-2022).

Χιώτης Παναγιώτης, «ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΑΠΟΜΝΗΜΟΝΕΥΜΑΤΑ ΕΠΤΑΝΗΣΟΥ», τόμος 7ος, Βιβλιοπωλείο Δ. Ν. Καραβία, Αθήνα MCMLXXXI.

Χιώτης Παναγιώτης, «Ιστορία του Ιονίου Κράτους από συστάσεως αυτού μέχρις ενώσεως (1815-1864)», Εν Ζακύνθω, 1874, τόμος Α', σελ. 3-18. Επανέκδοση Καραβίας Διονύσιος, Βιβλιοθήκη Ιστορικών Μελετών 133, Αθήνα, Δεκέμβριος 1980.

β. Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.

Abdela, Sophie, «Formes et réformes: la prison parisienne au XVIIIe siècle». Histoire. Normandie Université; Université du Québec à Montréal, 2017.

Banton Mandy, «Administering the Empire, 1801–1968 A Guide to the Records of the Colonial Office in The National Archives of the UK», UNIVERSITY OF LONDON PRESS, 2015.

De Beaumont Gustave et de Tocqueville Alexis, «Système pénitentiaire aux Etats-Unis et de son application en France; Suivi d'un appendice sur les colonies pénales et des notes statistiques», par MM. Gustave de Beaumont et Alexis de Tocqueville, Membres de l'Institut et de la Chambre des Députés. 3ème Edition, Augmentée du Rapport de M. de Tocqueville de Réforme des prisons, et du texte de la loi adoptee par la Chambre des Députés. Paris, Librairie de Charles Gosselin, 30, Rue Jacob, 1845. Ανακτήθηκε από : https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k4627724/f3.item#

Bentham Jeremy, «The Works of Jeremy Bentham», published under the Superintendence of his Executor, John Bowring (Edinburgh: William Tait, 1838-1843). 11 vols. vol. 4, «Panopticon; or, the Inspection-House». Ανακτήθηκε από: https://oll.libertyfund.org/title/bowring-the-works-of-jeremy-bentham-vol-4

Berthet Lucien, «Le travail dans les prisons», Thèse pour le doctorat, Université de Grenoble, Faculté de Droit, Grenoble, L. Reynault, 1903.

Blouet G. Abel, Inspecteur Général des bâtiments des prisons de France, Architecte du Gouvernement, membre du Conseil Général de Bâtiments Civils, Ancien Pensionnaire de l' Académie de France a Rome, «*Projet de Prison Cellulaire pour 585 condamnés, précédé d' observations sur le système pénitentiaire*», Paris, Imprimerie et Librairie de Firmin Didot Frères, Imprimeurs du Roi et de l' Institut, Rue Jacob 56, 1843, σελ. 6-7.

Borzacchiello Assunta, «La grande Riforma, breve storia dell' irrisolta questione carceraria», *Rassegna penitenziaria e criminologica*, n. 2-3/2005. Ανακτήθηκε από: https://www.docsity.com/it/storia-della-riforma-penitenziaria/5236040/

Clemmer Donald, «The prison community», Rinehart & Company, Inc. (January 1, 1958).

Cozziris Giovanni, «STATISTICA COMPARATIVA FORMATA DA GIOVANNI COZZIRIS SOPRAINTENDENTE GOVERNATORE DELLA CASA DI EMENDAZIONE NELL ISOLA DI CORFU PER GLI ANNI 1854 -1855- 1856». TRADUZIONE DAL GRECO. CORFU, Tipografia «JONIA» Di Spiridione ed Arsenio fratelli Cao., 1857.

Cozziris Giovanni, «STATISTICA DEL PENITENZIARIO DI CORFU PER GLI ANNI 1857-1858-1859 COMPILATA DA GIOVANNI GOZZIRIS GOVERNATORE DEL PENITENZIARIO DI CORFU ED INSPETTORE GENERALE DELLE PRIGIONI DELLO STATO IONIO». CORFU, TIPOGRAFIA "IONIA" Di Spiridione ed Arsenio fratelli Cao., 1861.

Crone Rosalind, «The Great 'Reading' Experiment: an Examination of the Role of Education in the Nineteenth-century Gaol», *Crime, Histoire & Sociétés / Crime, History & Societies* [Online], Vol. 16, n°1 | 2012, Online since 01 May 2015, connection on 23 March 2022. Ανακτήθηκε από: http://journals.openedition.org/chs/1322

Defoe Daniel, «A Tour thro' the Whole Island of Great Britain» [1724], p. 155. Διαθέσιμο σε ιστοσελίδα «London lives 1690 to 1800 – Crime, Poverty and Social Policy in the Metropolis», Ανακτήθηκε από: https://www.londonlives.org/static/Prisons.jsp#toc1 (επίσκεψη 22-03-2021)

Degez Camille, «Un univers carcéral (XVIe-XVIIe siècles) la prison de la Conciergerie et sa société», thèse, Ecole des Chartes, date de soutenance 2005. Sommaire, Chapitre I "Contexte et enjeux de l'évasion", Chapitre II "Les prisonniers et le personnel". Ανακτήθηκε από: https://www.chartes.psl.eu/fr/positions-these/univers-carceral-xvie-xviie-siecles-prison-conciergerie-sa-societe

Dezza Ettore, «"La Corte vi domanda se siete reo o innocente": Istituti di Common Law nel Codice di Procedura Penale degli Stati Uniti delle Isole Ionie (1844)», *Acta Histriae* • 16 • 2008 • 4, p. 545-560.

Diseth, A., Eikeland, O., Manger, T., & Hetland, H, «Education of prison inmates: Course experience, motivation, and learning strategies as indicators of evaluation». *Educational Research and Evaluation*, 14, (2008).

Dountsi Nicolais-Athina, «La Criminalité à Corfou (1818-1822), d'après les Archives de la *Polizia Esecutiva*», Mémoire de D.E.A., Université de Paris I, Panthéon-Sorbonne, Paris, 1989.

Eidhin, M., Sheehy, N., O'Sullivan, M., & McLeavey, B. «Perceptions of the environment, suicidal ideation and problem-solving deficits in an offender population». *Legal and Criminological Psychology*, 7, 2002, 187-201.

Edgar K., O' Donnell I., Martin C., «Prison Violence: The dynamics of conflict, fear and power», Willan Publishing, 2003.

«THE ENGLISH PRESBYTERIAN MESSENGER»/ 1860/ VOL. XL. NEWSERIES/ LONDON, MARLBOROUGH & Co., AVE MARIA LANE. pp. 352-353. Επιστολή του Charteris προς την Miss Webster.

Fairweather Leslie, «Prison architecture– An international survey of representative closed institutions and analysis of current trends in prison design», United Nations Social Defense Research Institute, «The evolution of prison», Architectural Press Ltd., 1975.

Foucault Michel, «Power/Knowledge: Selected interviews and Other Writings 1972-1977», 2. PRISON TALK- Interviewer: J. Brochier, Pantheon Books, New York, 1980

Foucault Michel, «Prisons et révoltes dans les prisons» ; entretien avec B. Morawe ; trad. J Chavy, στο: *Dits Ecrits*, Tome II, texte n°125 - 29e année, no 2, juin 1973, pp. 133-137. Ανακτήθηκε από: http://1libertaire.free.fr/MFoucault169.html. (τελευταία επίσκεψη: 26-9-2022)

Fry Elizabeth, «Observations on the Visiting, Superintendence, and Government of Female Prisoners», Arch, 1827.

Génard Elsa, «Formes et réformes des systèmes pénitentiaires en Europe (xixe-xxe siècles)», Encyclopédie d' histoire numérique de l' Europe [en ligne], ISSN 2677-6588, mis en ligne le 23/06/20, consulté le 07/04/2022. Ανακτήθηκε από: https://ehne.fr/fr/node/14117.

Di Gennaro Giuseppe, «Prison Architecture: An International Survey of Representative Closed Institutions and Analysis of Current Trends in Prison Design», Architectural Press, 1975.

Gallant Thomas, «Experiencing Dominion, Culture, Identity, and Power in the British Mediterranean», Notre Dame, University of Notre Dame Press, Indiana 2002.

Gekas Sakis, «Xenocracy: state, class and colonialism in the Ionian Islands, 1815-1864», Berghahn Books, New York, 2017, p. 3-4.

Gleyses Paul, «De l'organisation du travail dans les prisons et du pécule des détenus», Thèse pour le doctorat, Université de Toulouse, Faculté de Droit, Vialelle et Perry, Toulouse, 1904, p. 20.

Great Britain Colonial Office, «The Reports Made for the Year 1846 to the Secretary of State Having the Department of the Colonies; In Continuation of the Reports Annually Made by the Governors of the British Colonies, with a view to exhibit generally the past and present state of Her Majesty's Colonial Possessions, and of

the United States of the Ionian Islands. Transmitted with the Blue Books for the year 1846. Presented to both Houses of Parliament by Command of Her Majesty». July, 1847. London, Printed by William Clowes and Sons, 1847.
Ανακτήθηκε από:
https://books.google.gr/books?id=8g1cAAAAQAAJ&pg=PP7&lpg=PP7&dq=The+Reports+Made+for+the+Year+1846+to+the+Secretary+of+State+Having+the+Department+of+the+Colonies;+In+Continuation+of+the+Reports+Annually+Made+by+the+Governors+of+the+British+Colonies,+with+a+view+to+exhibit+generally+the+past+and+present+state+of+Her+Majesty%E2%80%99s+Collonial+Possessions,+and+of+the+United+States+of+the+Ionian+Islands.+Trasmitted+with+the+Blue+Books+for+the+year+1846.+Presented+to+both+Houses+of+Parliament+by+Command+of+Her+Majesty%C2%BB.+July,+1847.+London,+Printed+by+William+Clowes+and+Sons,+1847&source=bl&ots=sVh80JxYL1&sig=ACfU3U3Csa6wsMQnZvuwFE7d299xC4R8Lw&hl=el&sa=X&ved=2ahUKEwjUpvXM9bf9AhWF_rsIHSz_Dr4Q6AF6BAgeEAM#v=onepage&q&f=false

Grellet-Wammy M., «Manuel des prisons: ou, Exposé historique, théorique et pratique du système pénitentiaire», (par M. Grellet-Wammy, membre de la société genevoise d' utilité publique, de la société Suisse pour l'amélioration des prisons; des comités de Genève, pour la surveillance morale des prisons, pour le patronage des libérés, etc.), Paris , AB. Cherbuliez, librairie, rue Saint-André-des-Arts, 68, 1838. Ανακτήθηκε από:
https://books.google.gr/books/about/Manuel_des_prisons.html?id=mEBLAAAAcAAJ&redir_esc=y

D' Haussonville Gabriel-Paul-Othenin, «Enquête parlementaire sur le régime des établissements pénitentiaires». Rapport d' Haussonville, tome 6, p. 202 (1874). Ανακτήθηκε από: *Musée Criminocorpus* https://criminocorpus.org/fr/ref/113/488/ (επίσκεψη: 26-6-2022).

Higelin-Fusté Audrey, «Le phénomène carcéral au XIXe siècle: quand la "prison rêvée" des écrivains trouve ses limites dans la réalité historique», Université Pierre Mendès, Grenoble /Marc Bloch, Strasbourg. Ανακτήθηκε από:
https://www.brown.edu/Research/Equinoxes/journal/Issue%2012/eqx12_Higelin-Fuste.html

Jewkes Yvonne, «Handbook on Prisons», Willan Publishing 2007, σελ. 32, Chapter 2, "Prison histories and competing audiences, 1776–1966", Keith Soothill, Table 2.2 «Some milestones in prison history».

Kirkwall Viscount, «Four years in the Ionian Islands, their political and social condition, with a history of the British Protectorate», in 2 volumes, Vol. II, London: Chapman and Hall, 193, Piccadilly, 1864.

Laidlaw Zoe, «Breaking Britannia's bounds? Law, settlers, and space in Britain's Imperial Historiography», *The Historical Journal*, 55/3 (2012), p. 807-830.

Letterier Sophie, «Prison et pénitence au XIXe siècle», Armand Colin, Revue "*Romantisme*", no 142, pages 41-52, 2008/4. Ανακτήθηκε από: www.cairn.info/revue-romantisme-2008-4-page-41.htm (ημ/νία επίσκεψης: 8-8-2022)

Lodge Edmund, «The peerage and baronetage of the British Empire as at present existing», 36th Edition, Hurst and Blackett, London, 1869. Ανακτήθηκε από: https://books.google.gr/books?id=RCoEAAAAIAAJ&printsec=frontcover&hl=el&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Lucas Charles, «Du système pénal et du système répressif en général», dans Revue française, no 5, septembre 1828.

Marland Hilary, «Past Time: A Learning Resource about Victorian Prisons», University of Warwick and Saul Hewish, Rideout (Creative Arts for Rehabilitation), 2019. Ανακτήθηκε από: https://warwick.ac.uk/fac/arts/history/chm/research/current/prisoners/toolkit (ημ/νία επίσκεψης 25-01-2022).

Marly Mathieu, « L'Europe des casernes -L'encasernement des populations européennes depuis le XVIIIe siècle», Encyclopédie d'histoire numérique de l'Europe [en ligne], ISSN 2677-6588, mis en ligne le 22/06/20. Ανακτήθηκε από: https://ehne.fr/encyclopedie/thématiques/l'europe-politique/encadrer-et-discipliner/l'europe-des-casernes (επίσκεψη: 07/04/2022)

Moore John, «Alexander Maconochies mark system». *Prison Service Journal*, 198. pp. 38-46. ISSN 0300-3558. Ανακτήθηκε από: http://eprints.uwe.ac.uk/16321.

Napoli Paolo, «Michelle Perrot *Les ombres de l'histoire. Crime et châtiment au XIXe siècle»*. In: *Annales. Histoire, Sciences Sociales*. 57e année, N. 6, 2002. pp. 1710-1712. Ανακτήθηκε από: www.persee.fr/doc/ahess_0395-2649_2002_num_57_6_280129_t1_1710_0000_2

Perrot Michelle, «Révolution et prisons -1848», *Annales historiques de la Révolution française*, n° 228, 1977, pp. 306-338. Ανακτήθηκε από: https://www.persee.fr/doc/ahrf_0003-4436_1977_num_228_1_4055 (τελευταία επίσκεψη: 26-9-2022).

Putnam Robert, «Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community», New York: Simon & Schuster; 2000.

«Raccolta degli Atti del Parlamento, Gli atti e le Risoluzioni del I-VII e della 1a sessione del VIII Parlamento degli Stati Uniti delle Isole Ionie», Corfù 1847. Συλλογή ΓΑΚ-Αρχείων Ν. Κέρκυρας.

Roux Roger, «Le travail dans les prisons et en particulier dans les maisons centrales», 2e édition, Paris, Librairie Nouvelle de Droit et de Jurisprudence, Arthur

Rousseau, 1902. Ανακτήθηκε από: https://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k5543841x.texteImage

Schroeder Janice, «Inside Voice: Talk, Silence and Resistance in the Victorian Prison», *Victorian Review*, Volume 46, Number 1, Spring 2020, pp. 9-13 (article). Published by Johns Hopkins University Press. Ανακτήθηκε από: https://doi.org/10.1353/vcr.2020.0004

Simioni Melchior, «Le prix du travail pénitentiaire: construire un compromis entre économie et correction morale», *Revue française de sociologie*, Avril/Juin 2018, Vol. 59, No 2, pp. 191-217.

Suringar W. H., «Considérations sur la réclusion individuelle des détenus», Traduit du Hollandais sur la 2e édition corrigée , PARIS , Chez Mme BOUCHARD - HUZARD, 1843.

Tieleman David, «Prison dans la ville, prison hors la ville». De Tocqueville Alexis, «Écrits sur le système pénitentiaire en France et à l' étranger», dans *Œuvres complètes*, tome IV, Paris, Gallimard, NRF, 1984. Ανακτήθηκε από: https://derivations.be/archives/numero-5/prison-dans-la-ville-prison-hors-la-ville.html (ημ/νία επίσκεψης: 9-1-2023).

De Tocqueville Alexis, «Écrits sur le système pénitentiaire en France et à l' étranger», dans *Œuvres complètes*, tome IV, Paris, Gallimard, NRF, 1984.

Turnbull Robert-James, «A Visit to the Philadelphia Prison» [Originally published in the *Charleston daily gazette*. Philadelphia printed ; London : Re-printed and sold by J. Phillips & son, 1797], p. 18-19. Ανακτήθηκε από: https://books.google.gr/books?id=XLw2AQAAMAAJ&printsec=frontcover&hl=el&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false

Wortley Richard, «Guilt, Shame and Situational Crime Prevention», Criminal Justice Press, New York, 1996.

Wright Erik Olin, «The politics of punishment. A critical analysis of prisons in America», Harper and Row, New York, 1973, p. 42-45.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΟΙ ΤΟΠΟΙ

ΓΕΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΚΕΡΚΥΡΑΣ «Αγία Ειρήνη», *Η ιστορία του Ψ.Ν.Κ*. Ανακτήθηκε από: http://www.gnkerkyras.gr/?page_id=3388

CORFU FORTIFICATIONS - Προστασία & Ανάδειξη των Κερκυραϊκών Οχυρώσεων, Τζίκας Θεόφιλος. *Οι οχυρώσεις του Βίδο*. Ανακτήθηκε από https://www.facebook.com/media/set/?set=a.186059988090413&type=3 (ημ/νία ανάρτησης: 14-1-2011, ημ/νία επίσκεψης: 6-7-22)

DIGITAL PANOPTICON PROJECT, *Imprisonment*. Ανακτήθηκε από: https://www.digitalpanopticon.org/Imprisonment

GCSE HISTORY BY CLEVER LILI. *Case Study: Pentonville Prison*. Ανακτήθηκε από: https://www.gcsehistory.com/faq/pentonville.html

KEFALONIA PRESS, *Ιστορικός περίπατος στην Πλατεία του Μέτελα,* Μαρκάτου-Αλυσανδράτου Μαρία, 14-4-2019. Ανακτήθηκε από https://www.kefaloniapress.gr/topika/istoria/article/212170/perpatontas-stin-plateia-toy-metela/

LONDON LIVES, 1690-1800 (version 1.1, 24 April 2012). *Houses of Correction*, Tim Hitchcock, Robert Shoemaker, Sharon Howard and Jamie McLaughlin, et al. Ανακτήθηκε από: https://www.londonlives.org/static/HousesOfCorrection.jsp#toc3 (τελευταία επίσκεψη 7-10-22).

«ΜΗΧΑΝΗ ΤΟΥ ΧΡΟΝΟΥ»: *«"Εξεγερθήκαμε στους γδάρτες των ονείρων μας". Η εξέγερση των φυλακών της Κέρκυρας το 1987 με υποκινητές τους Ρωχάμη, Τεμπερεκίδη, Παπαχρόνη...»,* Ανακτήθηκε από: http://www.mixanitouxronou.gr/exegerthikame-stous-gdartes-ton-oniron-mas-i-exegersi-ton-filakon-tis-kerkiras-to-1987-me-ipokinites-tous-rochami-temperekidi-papachroni-eki-metaferthike-o-27chronos-pedoktonos-vi/ (Ημ/νία επίσκεψης 25-02-2023).

PRISON HISTORY, *19th Century Prisons*, *Pentonville Prison*, 12 April 2019. Ανακτήθηκε από: https://www.prisonhistory.org/prison/pentonville-prison-2/.

THE INSTITUTIONAL HISTORY SOCIETY, *Pentonville Prison*. Ανακτήθηκε από: https://institutionalhistory.com/homepage/prisons/major-prisons/pentonville-prison/

THE POSTAL MUSEUM. *The Penny Black - The world's first postage stamp*. Ανακτήθηκε από: https://www.postalmuseum.org/collections/penny-black/#

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ, «*Ανασκαφική έρευνα οικοπέδου Δικαστικού Μεγάρου Κέρκυρας*». Ανακτήθηκε από:

https://www.culture.gov.gr/el/service/SitePages/view.aspx?iID=1393 (ημ/νία επίσκεψης: 6-2-2022).

ΦΑΙΑΚΩΝ ΝΗΣΟΣ. *Ανουντσιάτα (Annunziata)*. Ανακτήθηκε από https://faiakonnisos.blogspot.com/2016/04/annunziata.html (ημ/νία επίσκεψης: 7-12-2022)

WIKIPEDIA, *Panopticon*. Ανακτήθηκε από: https://el.wikipedia.org/wiki/Panopticon (ημ/νία επίσκεψης: 27-11-2022).

WIKIPEDIA, *The Whig History*. Ανακτήθηκε από: https://en.wikipedia.org/wiki/Whig_history#The_Whig_Interpretation_of_History

WIKIPEDIA, HM *Prison Pentonville*. Ανακτήθηκε από: https://en.wikipedia.org/wiki/HM_Prison_Pentonville (ημ/νία ανάρτησης: 8-12-2022)

ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΕΣ

Ε.Α. = Εκτελεστική Αστυνομία

Α.Ε.Δ = Αρχείο Εγχωρίου Διαχειρίσεως

Α.Ι.Γ. = Αρχείο Ιονίου Γερουσίας

Ο.Ν. = Οργανικός Νόμος

Ι.Π.Κ. = Ιόνιος Ποινικός Κώδικας

Φ. = Φάκελος

υποφ. = Υποφάκελος

φ. = φύλλο

φφ. = φύλλα

ό.π. = όπου και προηγουμένως

σελ. = σελίδα, σελίδες

χ.χ. = χωρίς χρονολογία.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

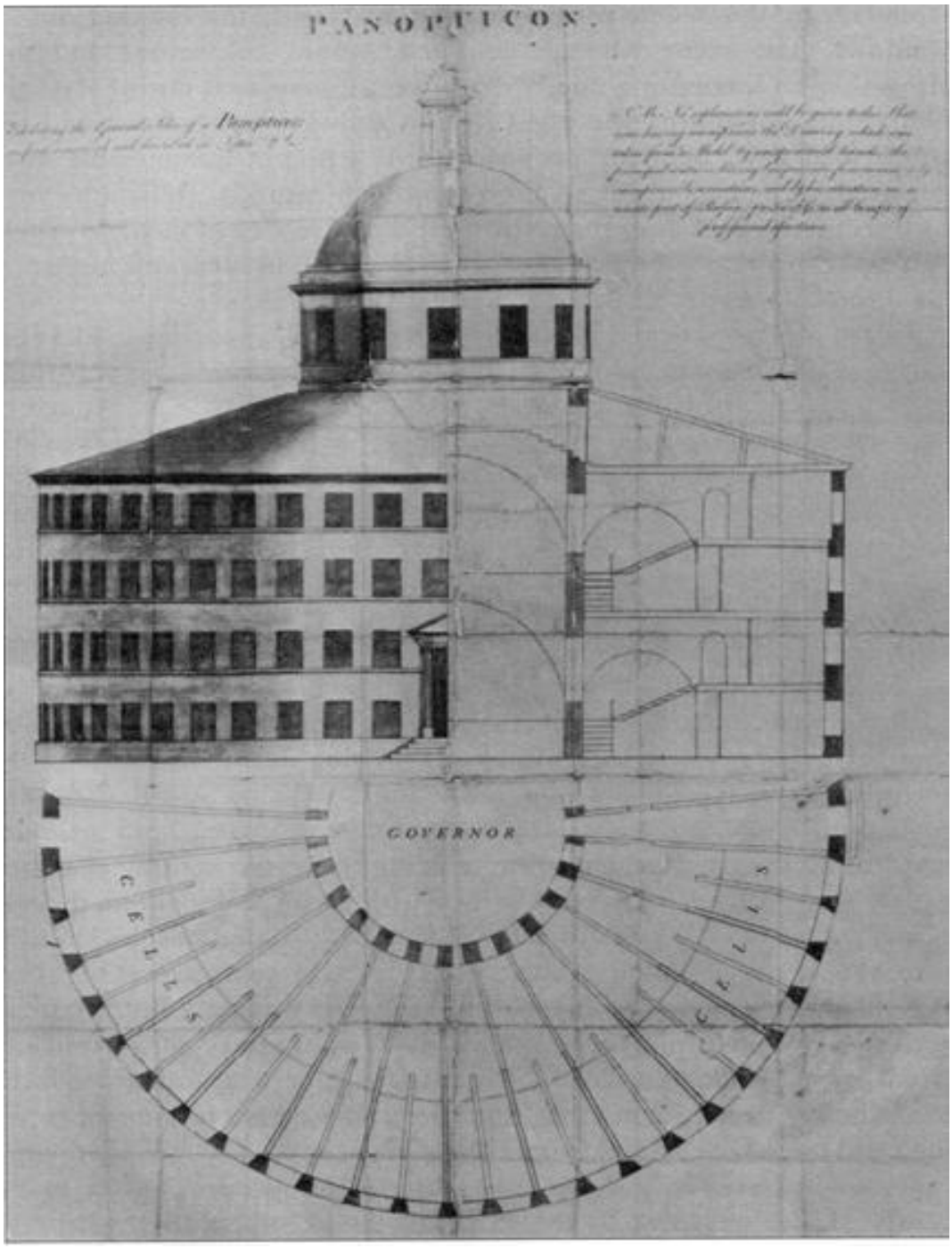
ΕΙΚΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

(σχέδια, χάρτες, φωτογραφίες)

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

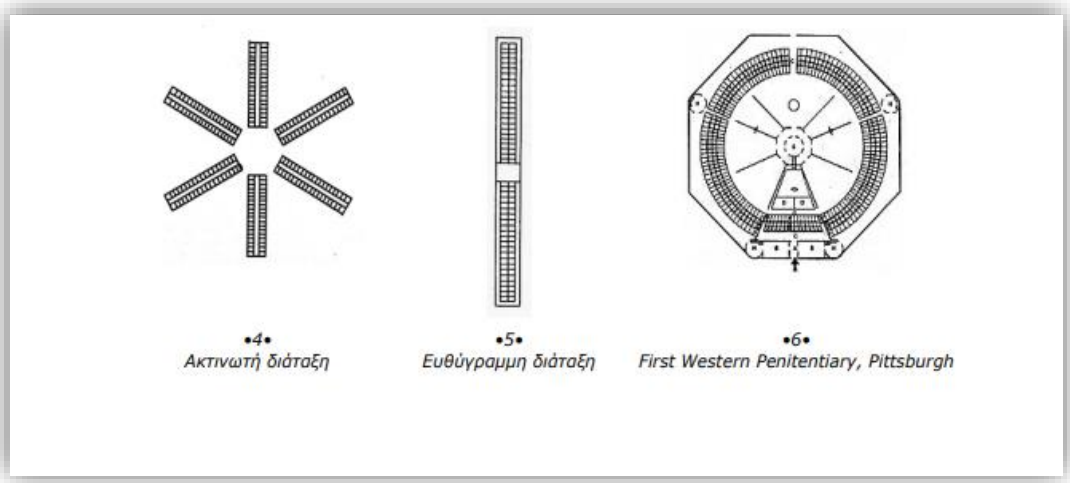
1. Jeremy Bentham «PANOPTICON», 1785.
2. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΦΥΛΑΚΩΝ.
3. Η φυλακή Cherry Hill της Πενσυλβάνια.
4. Η φυλακή του Pentonville.
5. ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ (1894).
6. ΝΗΣΙΔΑ ΒΙΔΟ (1834).
7. ΤΟ ΟΧΥΡΟ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.
8. ΠΑΛΑΙΟ ΦΡΟΥΡΙΟ: ΚΤΗΡΙΟ ΒΕΝΕΤΙΚΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ.
9. ΤΟ ΟΧΥΡΟ ΑΒΡΑΜΗ (1860).
10. ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΛΟΦΟΥ ΑΒΡΑΑΜ (18ος αι.).
11. ΟΧΥΡΟ ΑΒΡΑΜΗ ΚΑΙ ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ.
12. ΛΟΦΟΣ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ & ΑΝΝΟΥΝΤΣΙΑΤΑ.
13. ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟ ΜΕΓΑΡΟ (1887).
14. ΟΙ ΦΥΛΑΚΕΣ ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ.
15. ΚΑΤΟΨΗ ΙΣΟΓΕΙΟΥ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΜΕΓΑΡΟΥ & ΦΥΛΑΚΩΝ.
16. ΚΑΤΟΨΗ 1ου ΟΡΟΦΟΥ «ΑΣΤΙΚΩΝ» ΦΥΛΑΚΩΝ.
17. ΤΟ «ΒΑΪΛΑΤΟ»
18. ΤΟ ΝΟΤΙΟ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΣΤΙΣ ΑΡΧΕΣ ΤΟΥ 20ου ΑΙ.
19. «ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ».
20. ΤΟ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟ ΚΑΙ Ο ΠΕΡΙΒΑΛΛΩΝ ΧΩΡΟΣ (1916).
21. Η ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΑΚΤΙΝΩΝ ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ.
22. ΔΙΑΔΡΟΜΟΣ ΑΚΤΙΝΑΣ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ ΚΕΡΚΥΡΑΣ.
23. ΚΕΛΙ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ ΧΩΡΙΣ ΠΑΡΑΘΥΡΟ.
24. ΑΥΛΗ ΑΚΤΙΝΑΣ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ.
25. Η ΣΤΗΛΗ /ΣΗΜΑ ΤΗΣ ΟΔΟΥ ΟΥΑΡΔ.
26. ΤΑΦΙΚΟ ΜΝΗΜΕΙΟ ΜΕΝΕΚΡΑΤΟΥΣ.

1. Jeremy Bentham «PANOPTICON», 1785.

Το «Πανοπτικόν», σχέδιο κτηρίου φυλακής που δημιούργησε ο Άγγλος φιλόσοφος και κοινωνιολόγος Τζέρεμυ Μπένθαμ το έτος 1785. Ανακτήθηκε από: *The Digital Panopticon* https://blog.digitalpanopticon.org/building-benthams-panopticon/

2. ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΙ ΤΥΠΟΙ ΦΥΛΑΚΩΝ

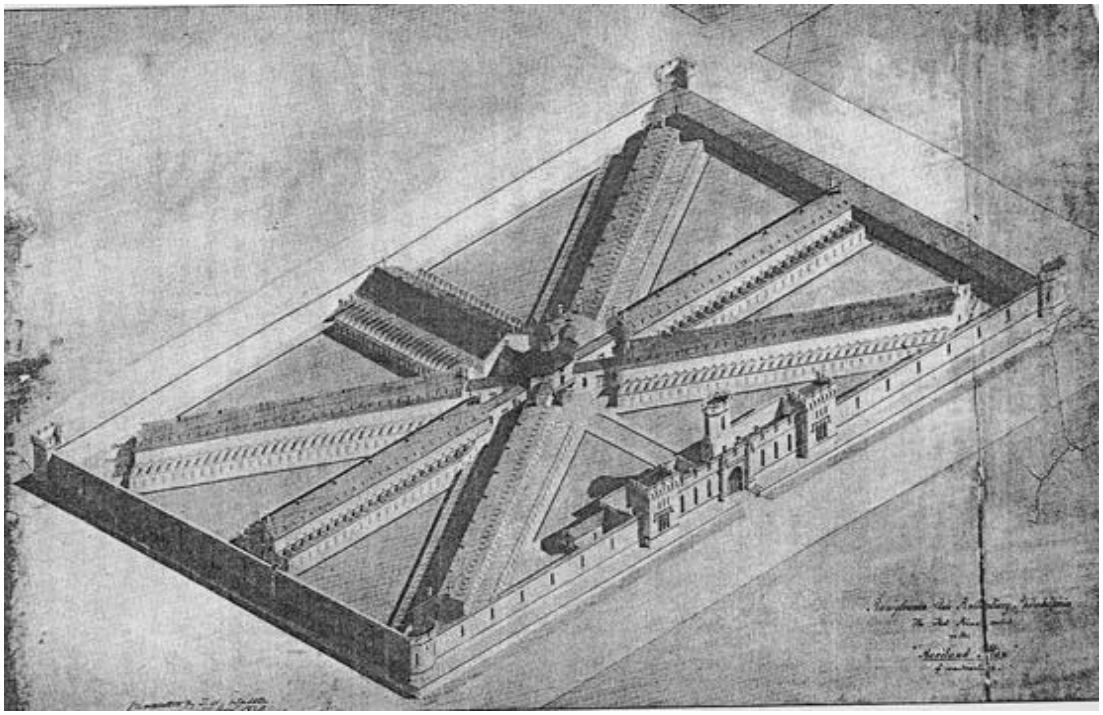
•4•
Ακτινωτή διάταξη

•5•
Ευθύγραμμη διάταξη

•6•
First Western Penitentiary, Pittsburgh

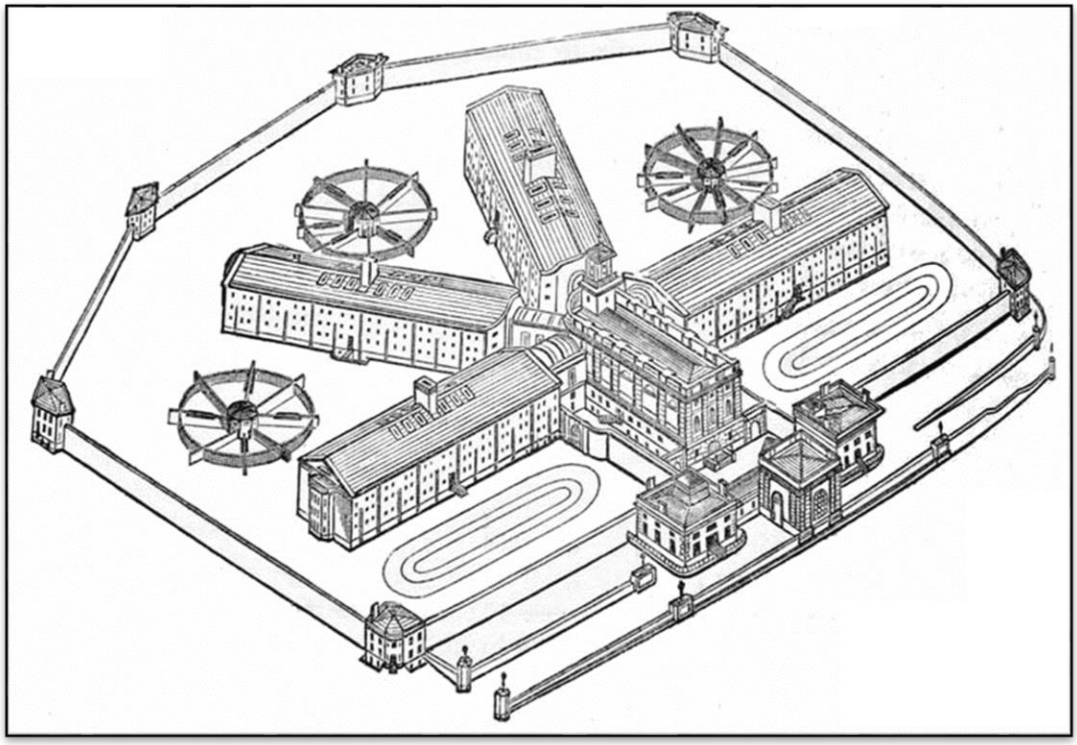
Οι αρχιτεκτονικοί τύποι φυλακών που κυριάρχησαν κατά τον 18ο και τον 19ο αι.
Αγγελάκη Μ., Κουρμουλάκη Α., «Η αρχιτεκτονική των φυλακών ως μέρος του σωφρονιστικού συστήματος», ό.π., σελ. 4.

3. Η ΦΥΛΑΚΗ *CHERRY HILL* ΤΗΣ ΠΕΝΣΥΛΒΑΝΙΑ

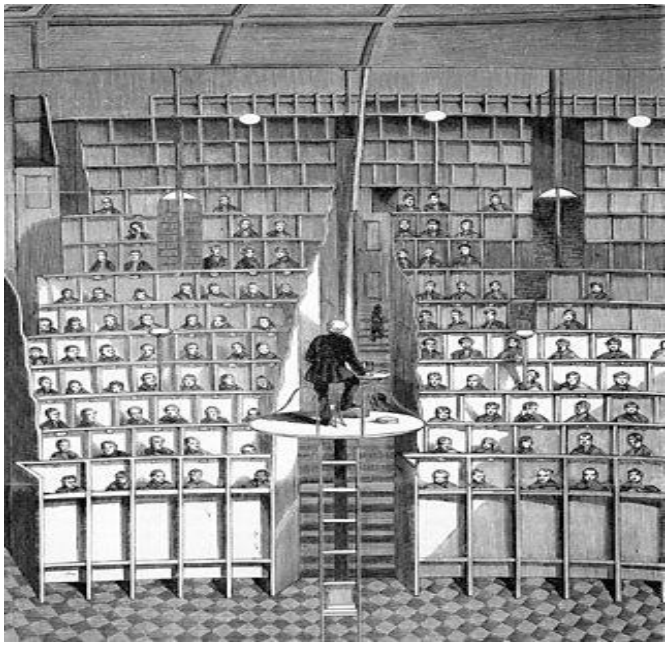

Σχέδιο της ακτινωτού τύπου φυλακής Cherry Hill, στην Φιλαδέλφεια της Πενσυλβανίας (John de Haviland, 1829).
Ανακτήθηκε από: https://akea2011.com/2013/02/13/arhitektonikifilakonapomonosis/

4. Η ΦΥΛΑΚΗ ΤΟΥ PENTONVILLE

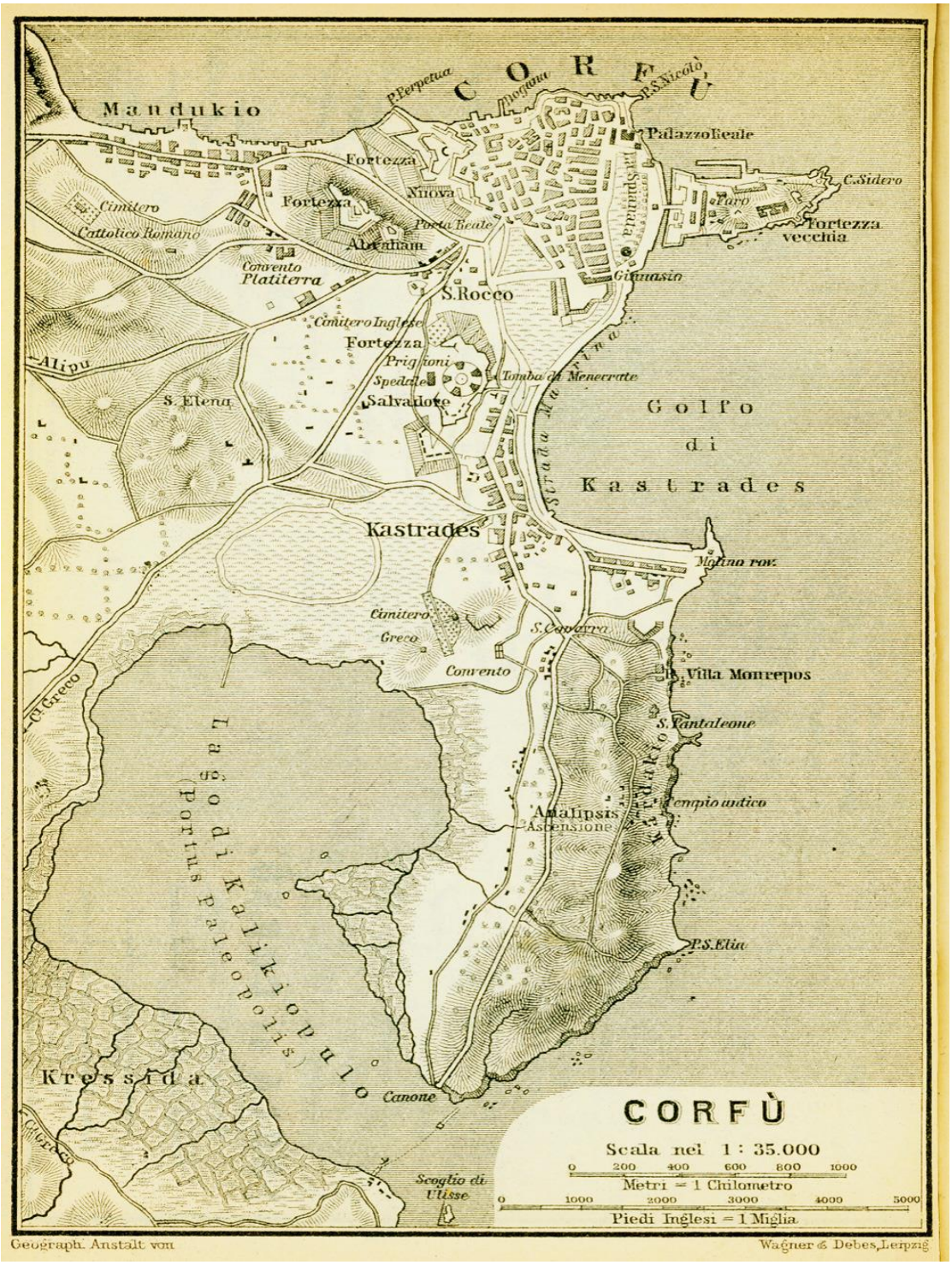

4α. Ισομετρικό σχέδιο των Φυλακών του Pentonville, σε αναφορά του σχεδιαστή τους Joshua Jebb (*Royal Engineers*, 1844). Ανακτήθηκε από Wikipedia: https://en.wikipedia.org/wiki/HM_Prison_Pentonville /(επίσκεψη 25-1-22).

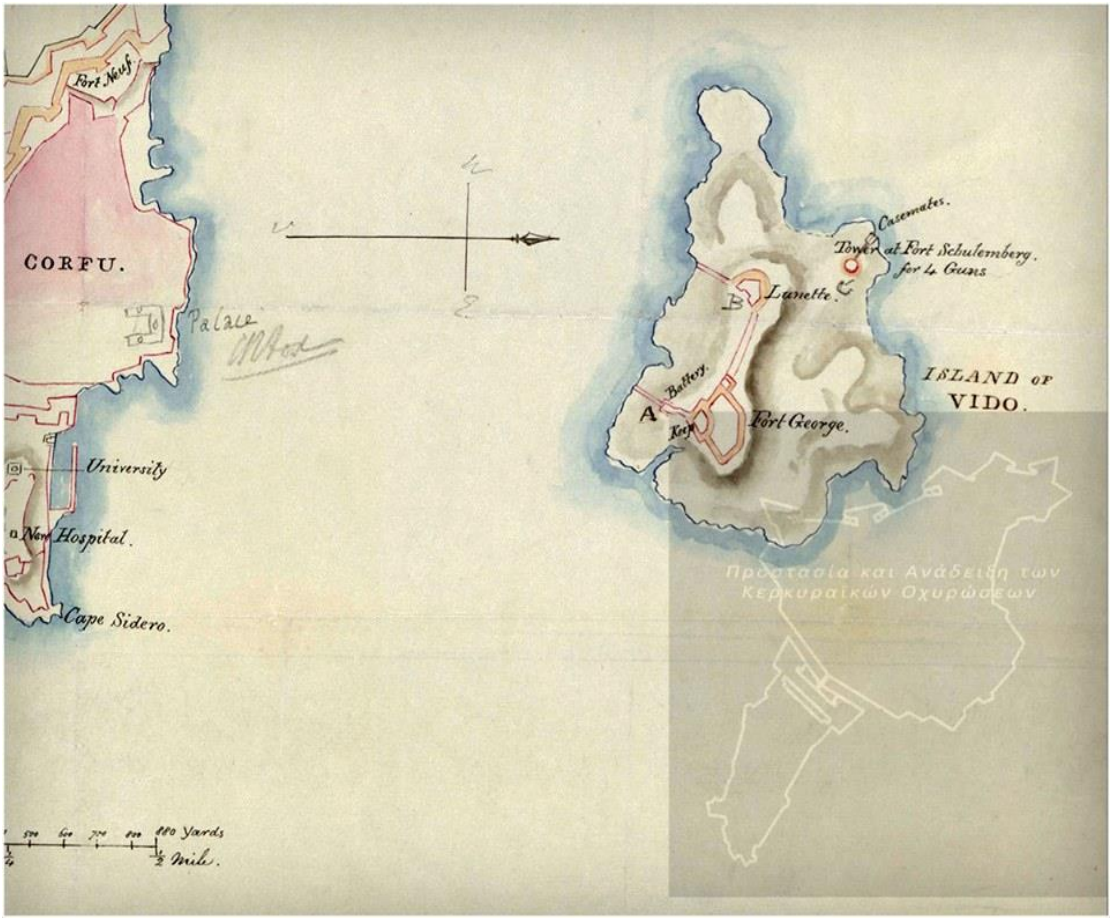
4β. Φυλακές Pentonville: κουβούκλια διαχωρισμού των κρατουμένων κατά τη διάρκεια του εκκλησιασμού. Ανακτήθηκε από: https://institutionalhistory.com/homepage/prisons/major-prisons/pentonville-prison/

5. ΧΑΡΤΗΣ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΗΣ ΚΕΡΚΥΡΑΣ (1894)

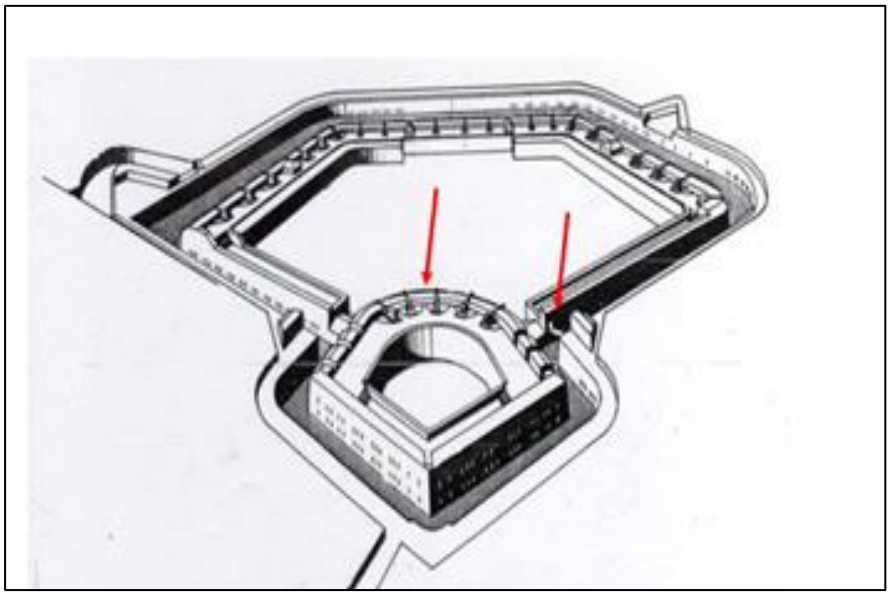
Χάρτης της πόλης της Κέρκυρας. «Map of the city of Corfu», Greece, Handbook for Travelers by Karl Baedeker, 2nd revised edition, Leipzig, Karl Baedeker, 1894. (Συλλογή Ιδρύματος Αικ. Λασκαρίδη).
Ανακτήθηκε από: https://eng.travelogues.gr/item.php?view=42134

6. Η ΝΗΣΙΔΑ ΒΙΔΟ (1834).

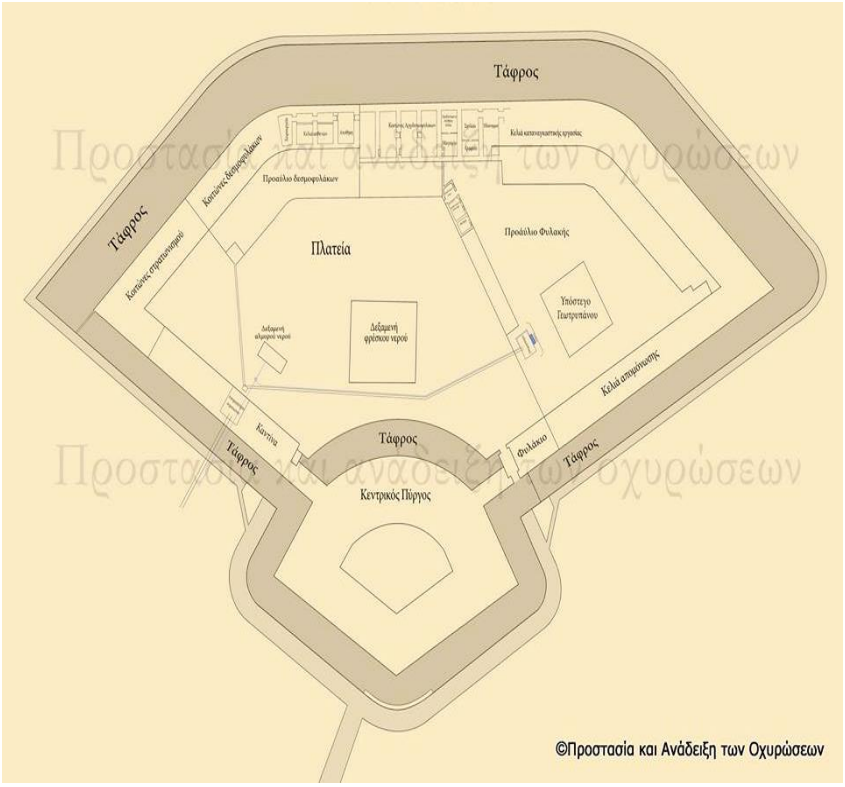

Τμήμα αγγλικού χάρτη του έτους 1834, στον οποίο διακρίνονται τα υφιστάμενα στο νησί Βίδο οχυρά (οχυρό Γεώργιος, Lunette Wellington, κυκλικός πύργος Maitland/ Schulenburg). ©Προστασία και Ανάδειξη των Οχυρώσεων-Τζίκας Θεόφιλος.
Ανακτήθηκε από: https://www.facebook.com/corfufortifications

7. ΤΟ ΟΧΥΡΟ ΓΕΩΡΓΙΟΣ.

7α. Σχέδιο του Οχυρού Γεώργιος στο Βίδο.
Hughes Q., «Britain in the Mediterranean & the defense of her naval stations», Penpaled Books, Liverpool, 1981. (Ανακτήθηκε από: Στανέλλος Λεωνίδας, «Η Βρετανική στρατιωτική αρχιτεκτονική…», ό.π., εικόνα 91, σελ. 68).

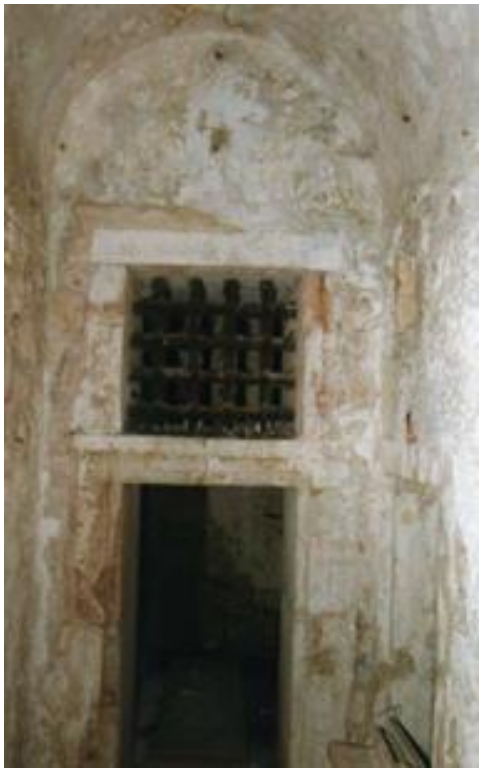

7β. Επεξήγηση των χώρων του Οχυρού Γεώργιος στο Βίδο, επί του πρωτότυπου σχεδίου του υπολοχαγού του βασιλικού μηχανικού H. Montagu, (5-11-1852). ©Προστασία και Ανάδειξη των Οχυρώσεων - Τζίκας Θεόφιλος. Ανακτήθηκε από:
https://www.facebook.com/corfufortifications

8. ΠΑΛΑΙΟ ΦΡΟΥΡΙΟ: ΚΤΗΡΙΟ ΒΕΝΕΤΙΚΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ.

8α. Το κτήριο των Βενετικών Φυλακών του Π. Φρουρίου. Διακρίνεται η προσθήκη ορόφου της περιόδου Βρετανικής Προστασίας (λήψη στιγμιότυπου από Google Earth).

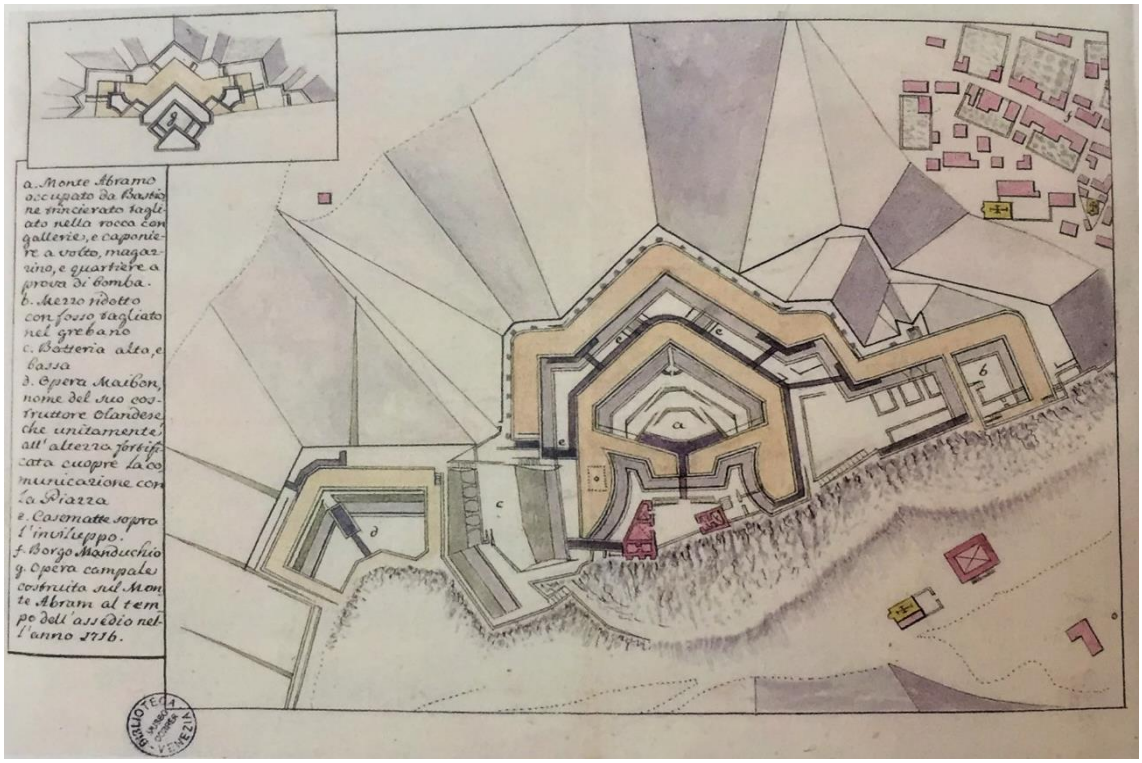
8β. Εσωτερικός διάδρομος του κτηρίου των βενετικών φυλακών στο Π. Φρούριο.
Στανέλλος Λεωνίδας, «Η Βρετανική στρατιωτική αρχιτεκτονική…», ό.π., εικ. 547, σελ. 406.

9. ΤΟ ΟΧΥΡΟ ΑΒΡΑΜΗ (1860).

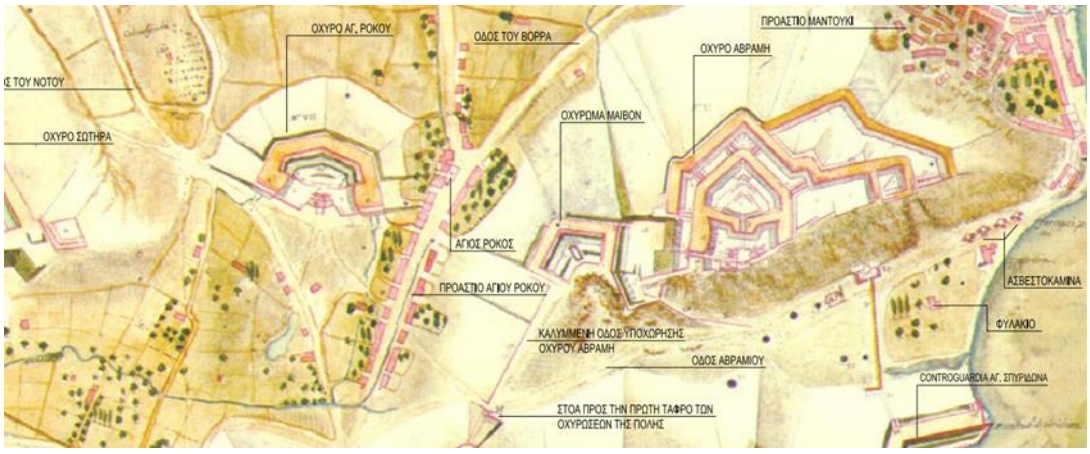
Το Οχυρό Αβράμη στα τέλη του 19ου αιώνα.
Διακρίνεται το φυλάκιο-στρατώνας, με την προσθήκη της βρετανικής περιόδου. Στανέλλος Λεωνίδας, «Η Βρετανική στρατιωτική αρχιτεκτονική…», ό.π., εικόνα 949.

10. ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΛΟΦΟΥ ΑΒΡΑΑΜ (18ος αι.).

Τοπογραφικό σχέδιο λόφου *Αβραάμ*, σε κώδικα του Antonio Paravia, (18ος αι). (B.M.C.Ve, Misc. Provenienze Diverse, 241b).
Κατερίνα Β. Κορρέ, «Η ιστορική μνήμη μεταξύ αφήγησης και αφηγήματος: τα βενετικά στρατιωτικά ημερολόγια της πολιορκίας της Κέρκυρας (1716)», Πρακτικά Διεθνούς Επιστημονικού Συνεδρίου, με θέμα: *Οθωμανική Αυτοκρατορία και Βενετία, η πολιορκία της Κέρκυρας από τους Οθωμανούς το 1716*, Κέρκυρα, 21-23 Οκτωβρίου 2016, σελ. 331-358.

11. ΤΟ ΟΧΥΡΟ ΑΒΡΑΜΗ ΚΑΙ Η ΕΥΡΥΤΕΡΗ ΠΕΡΙΟΧΗ

Το Οχυρό Αβράμη και η γύρω του περιοχή, όπως αποτυπώνεται στον χάρτη Lazzara του 1753, (Museo Correr). Στανέλλος Λεωνίδας, «Η Βρετανική στρατιωτική αρχιτεκτονική…», ό.π., Παράρτημα, χάρτης αρ. 4 (λεπτομέρεια).

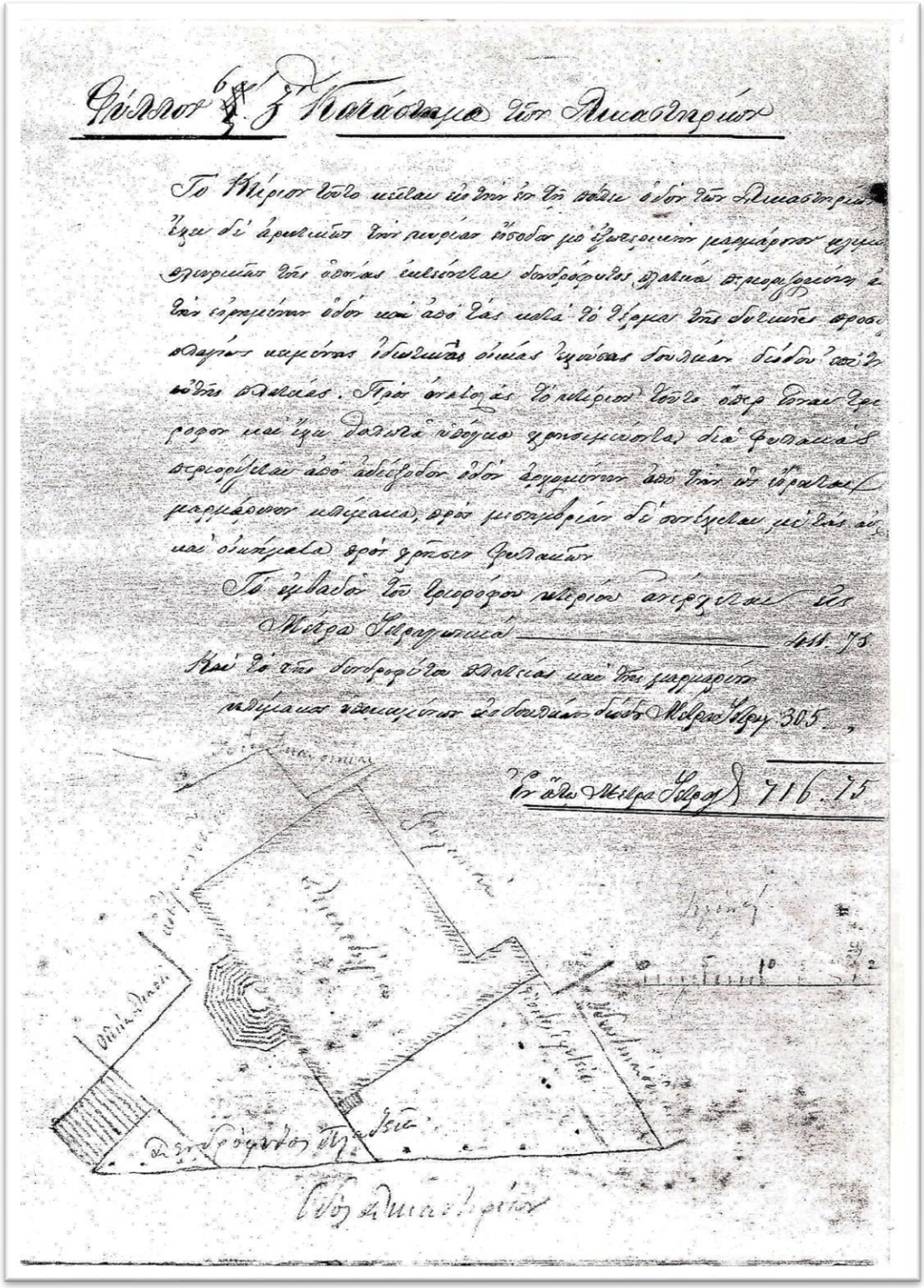
12. ΛΟΦΟΣ ΑΓΙΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ & ΠΕΡΙΟΧΗ ΑΝΝΟΥΝΤΣΙΑΤΑΣ

Πανοραμική άποψη του λόφου Αγ. Αθανασίου και της ευρύτερης περιοχής (λήψη στιγμιότυπου από Google Earth). Εντοπίζονται οι θέσεις των φυλακών του 19ου αιώνα.

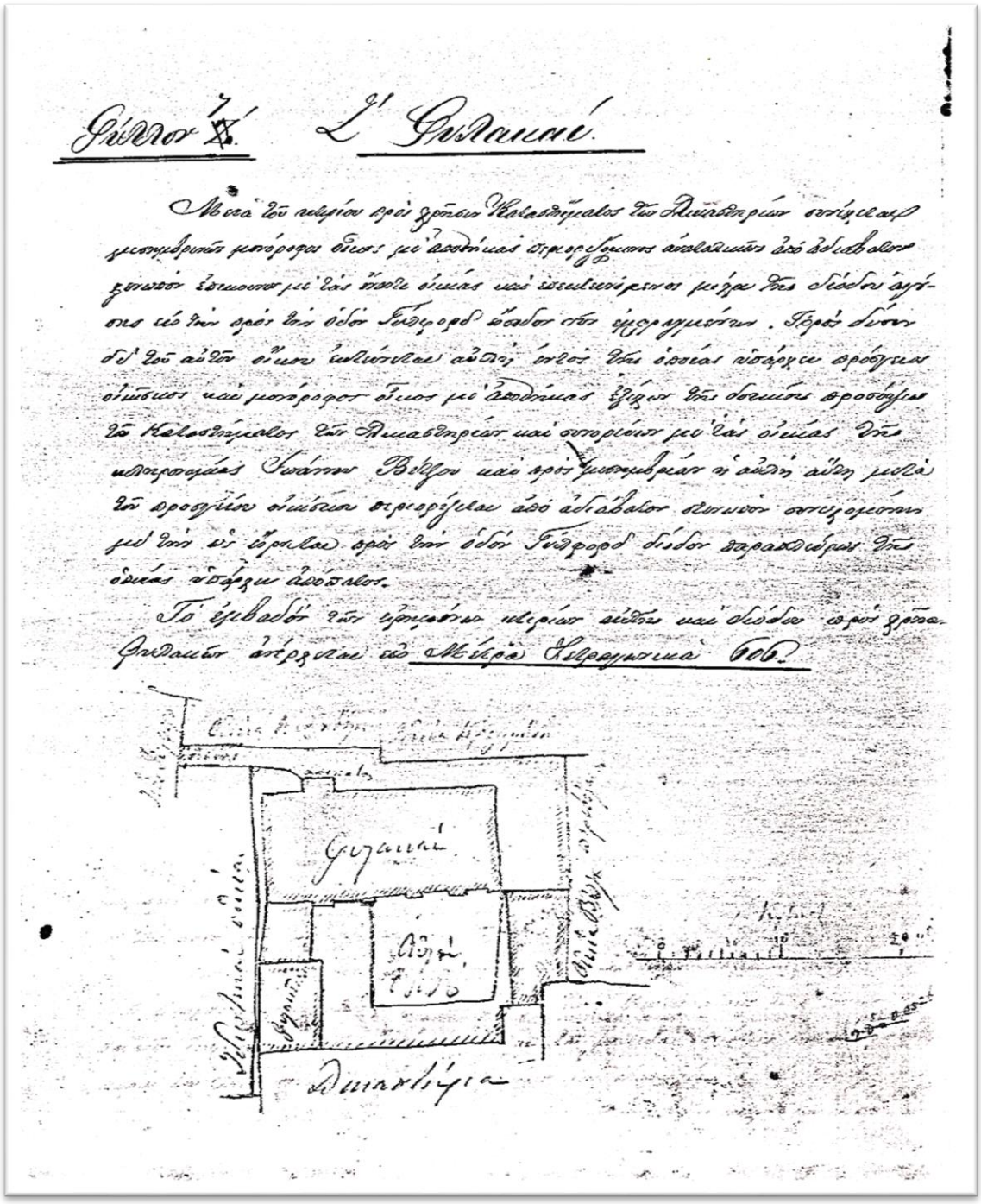

13. ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟ ΜΕΓΑΡΟ (1887).

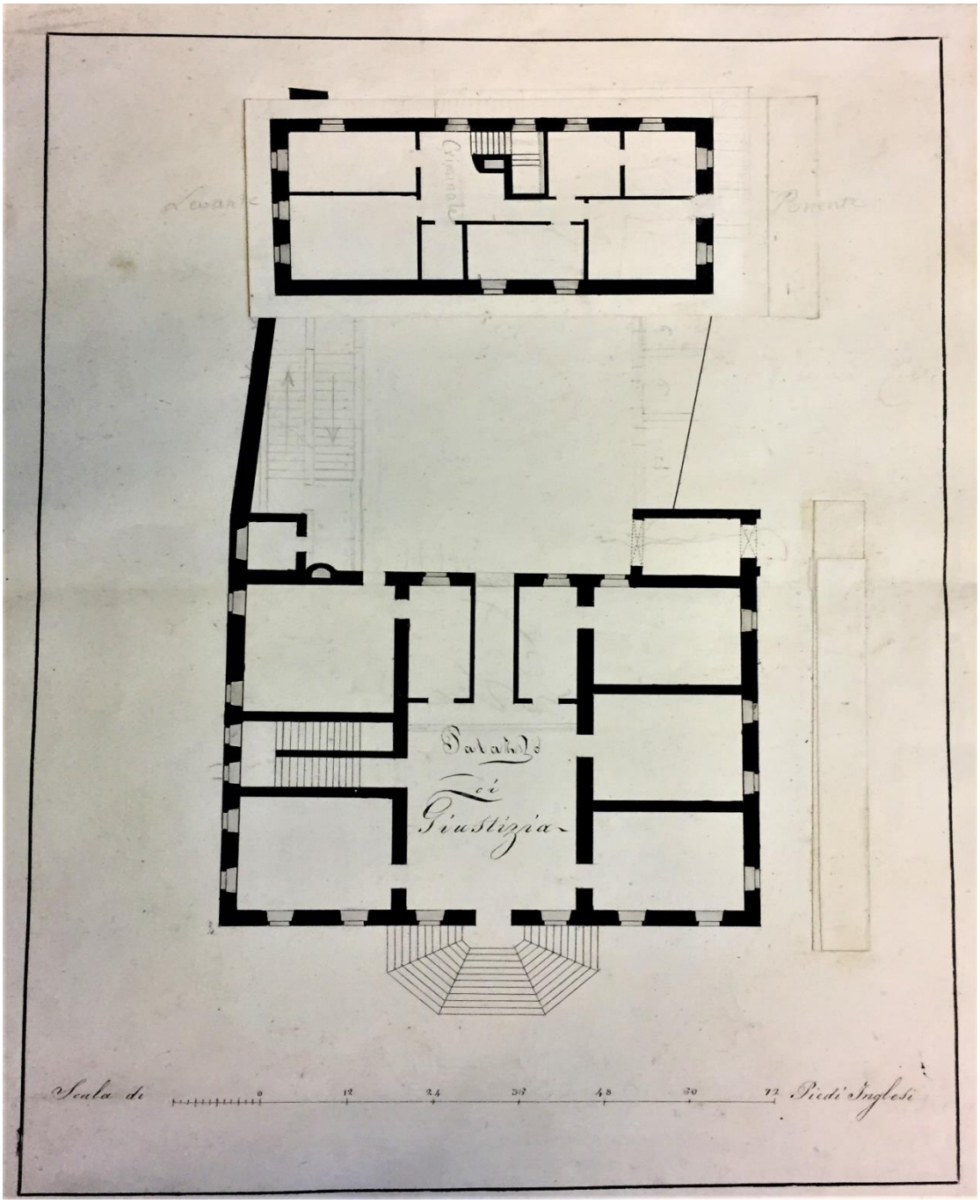
Κάτοψη του χώρου του Δικαστικού Μεγάρου. Ο πίσω χώρος προσδιορίζεται ως «Φυλακαί». Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Εγχωρίου Διαχειρίσεως*, Φ. 1648, υποφ. 8, «Φύλλον 6, ΣΤ' Κατάστημα των Δικαστηρίων».

14. ΟΙ ΦΥΛΑΚΕΣ ΠΙΣΩ ΑΠΟ ΤΑ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΑ.

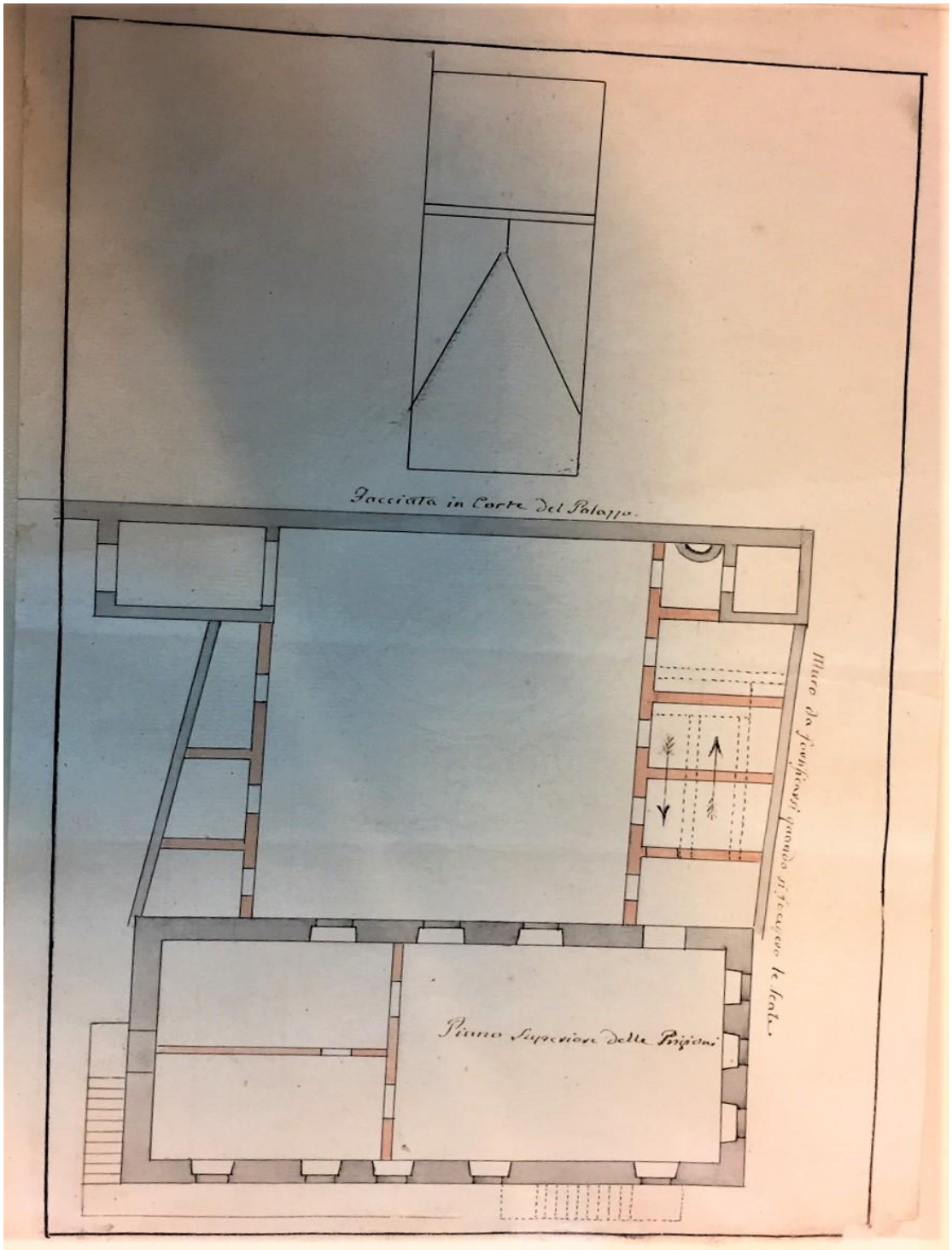
Κάτοψη του χώρου των Φυλακών που βρίσκονταν πίσω από το Δικαστικό Μέγαρο. Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Εγχωρίου Διαχειρίσεως*, Φ. 1648, υποφ. 8, «Φύλλον 7, Ζ' Φυλακαί».

15. ΚΑΤΟΨΗ ΙΣΟΓΕΙΟΥ ΔΙΚΑΣΤΙΚΟΥ ΜΕΓΑΡΟΥ & ΦΥΛΑΚΩΝ

Κάτοψη του ισογείου του Δικαστικού Μεγάρου και των φυλακών πίσω από αυτό (χ.χ.). Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Ιονίου Γερουσίας* (*Συλλογή Σχεδίων)*, Φ. 518, σχέδιο 72 (φ. 11).

16. ΚΑΤΟΨΗ 1ου ΟΡΟΦΟΥ «ΑΣΤΙΚΩΝ» ΦΥΛΑΚΩΝ.

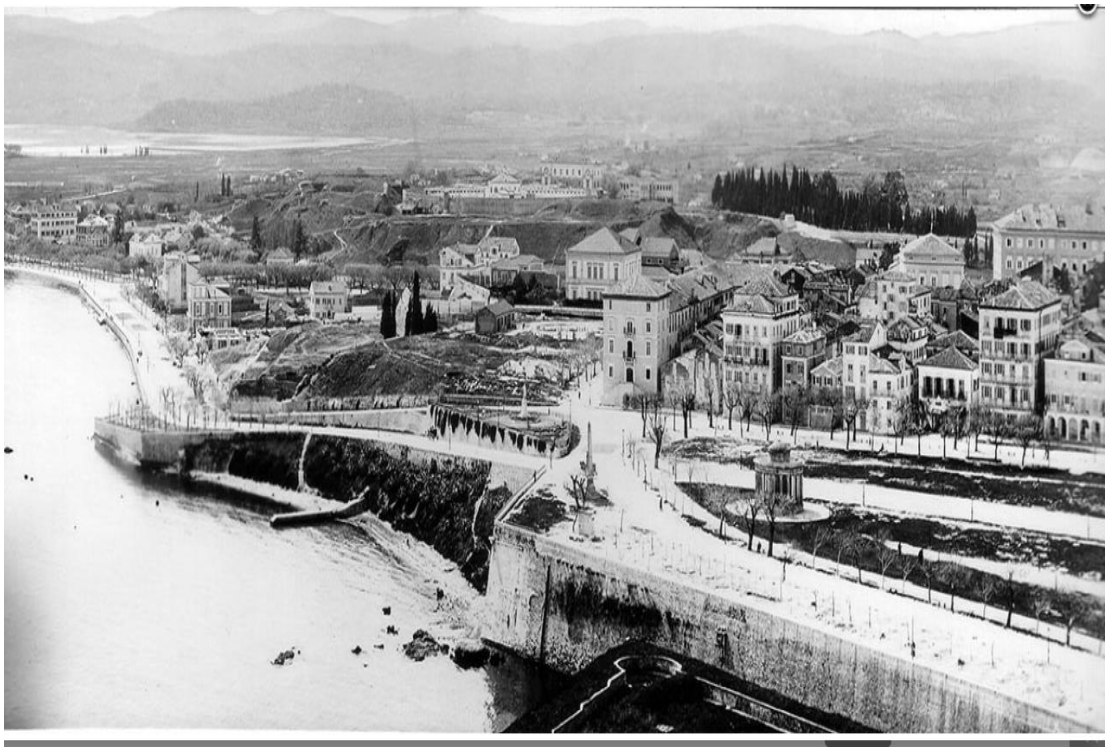
Κάτοψη πρώτου ορόφου των φυλακών πίσω από το Δικαστικό Μέγαρο (χ.χ.). Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Ιονίου Γερουσίας* (*Συλλογή Σχεδίων)*, Φ. 518, σχέδιο 71 (φ. 11).

17. ΤΟ «ΒΑΪΛΑΤΟ»

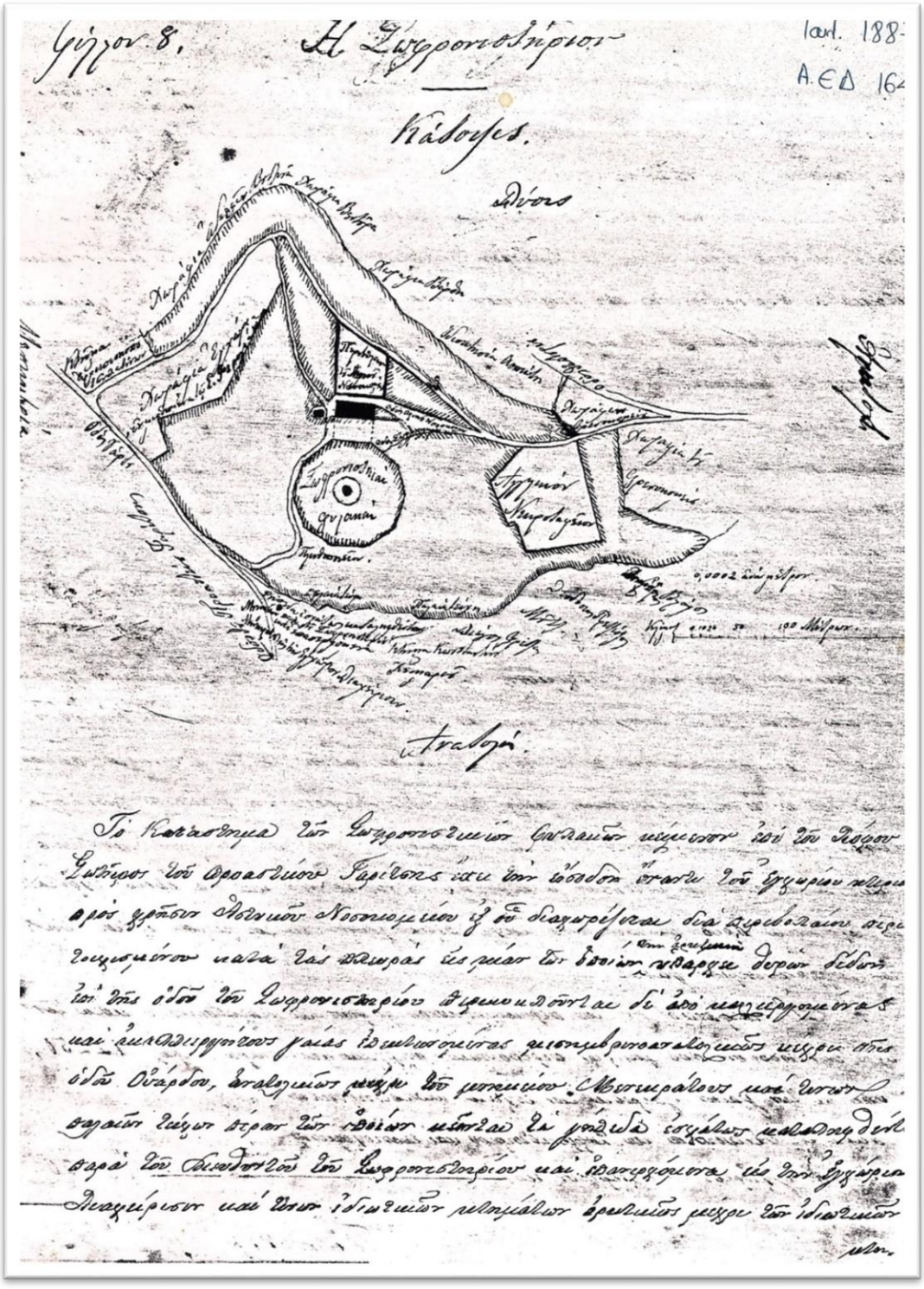
Το κτήριο του Βαϊλάτου, σε φωτογραφία του 1930, όταν εκεί στεγαζόταν το Αρχειοφυλακείο Κερκύρας. Ανακτήθηκε από: Corfu History (www.corfuhistory.gr) και www.corfuland.gr

18. ΤΟ ΝΟΤΙΟ ΤΜΗΜΑ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ (αρχές 20ού αι.)

Το νότιο τμήμα της πόλης της Κέρκυρας, σε φωτογραφία των αρχών του 20ού αιώνα. Στο βάθος διακρίνεται το Σωφρονιστήριο, το Αστικό Νοσοκομείο και το αγγλικό κοιμητήριο. Ανακτήθηκε από: https://www.corfuhistory.eu/?p=13562

19. «ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΙΚΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ»

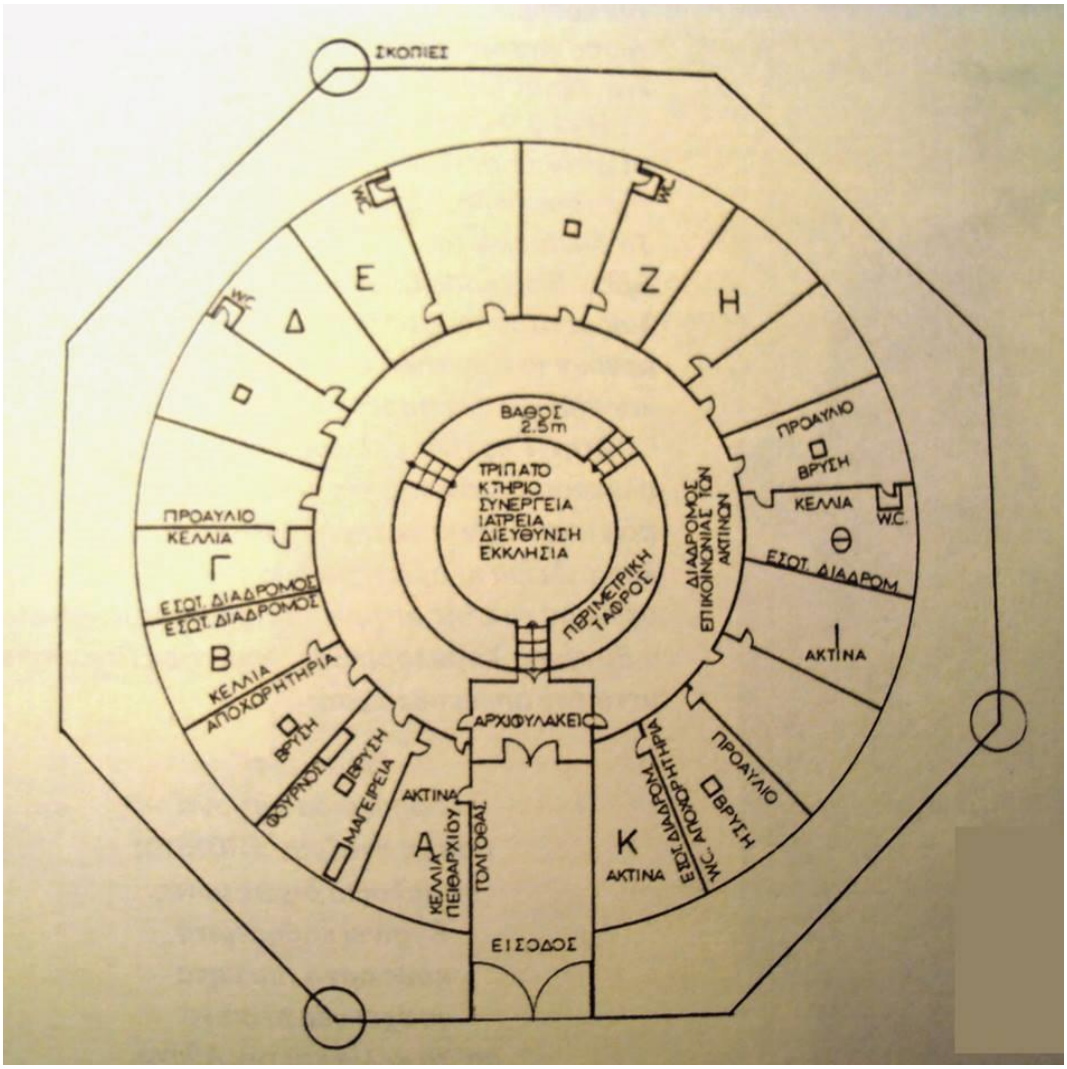
Κάτοψη Σωφρονιστηρίου και της γύρω περιοχής, σε τοπογραφικό σχέδιο του 1887.
Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Εγχωρίου Διαχειρίσεως*, Φ. 1648, υποφ. 8, «φύλλον 8, Η' Σωφρονιστήριον, Κάτοψις» Ιούλιος 1887.

20. ΤΟ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟ ΚΑΙ Η ΓΥΡΩ ΠΕΡΙΟΧΗ (1916).

Το Σωφρονιστήριο και τα γύρω από αυτό χωράφια, σε αεροφωτογραφία του έτους 1916. ©Προστασία και Ανάδειξη των Οχυρώσεων - Τζίκας Θεόφιλος. Ανακτήθηκε από: https://www.facebook.com/corfufortifications

21. Η ΔΙΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΑΚΤΙΝΩΝ ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ.

Κάτοψη που απεικονίζει την διάταξη των 10 ακτίνων των «Εγκληματικών Φυλακών» της Κέρκυρας και τη χρήση των υπόλοιπων χώρων του κτηρίου, κατά την περίοδο του Εμφυλίου πολέμου. Ανακτήθηκε από: http://kokkinosfakelos.blogspot.com/2013/11/1.html

22. ΔΙΑΔΡΟΜΟΣ ΑΚΤΙΝΑΣ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ ΚΕΡΚΥΡΑΣ.

Άποψη εσωτερικού διαδρόμου ακτίνας του Σωφρονιστηρίου Κερκύρας. Ανακτήθηκε από: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=183823567142718&id=100065452278683

23. ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟ ΚΕΡΚΥΡΑΣ - ΚΕΛΙ ΧΩΡΙΣ ΠΑΡΑΘΥΡΟ.

Κελί χωρίς παράθυρο στο Σωφρονιστήριο. Μπορούμε να το ταυτίσουμε με το «σκοτεινό κελί» (*camera obscura*), που προοριζόταν για την αντίστοιχη πειθαρχική ποινή. Ανακτήθηκε από: https://www.facebook.com/permalink.php?story_fbid=183823567142718&id=100065452278683

24. ΑΥΛΗ ΑΚΤΙΝΑΣ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ.

Άποψη μίας από τις αυλές του Σωφρονιστηρίου, σε μεταπολεμική φωτογραφία. Ανακτήθηκε από: www.corfuhistory.gr

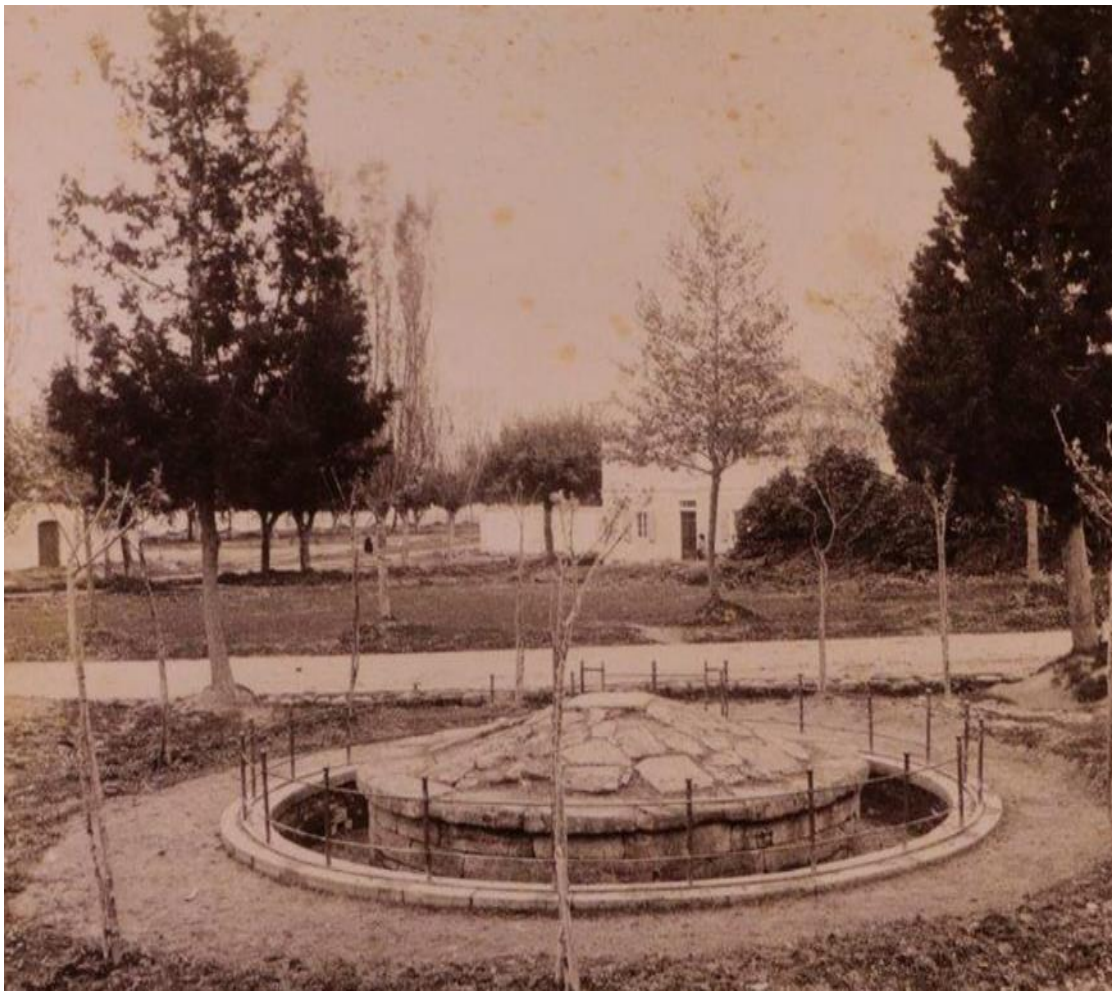
25. ΑΝΑΜΝΗΣΤΙΚΟΣ ΟΒΕΛΙΣΚΟΣ ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΔΟΥ *ΟΥΑΡΔ*.

Η αναμνηστική στήλη (οβελίσκος) που στήθηκε επί της οδού Ουάρδ/Wards road (σημερινή οδός Κύπρου) για να θυμίζει ότι κατασκευάστηκε το έτος 1854 από τους κρατουμένους του Σωφρονιστηρίου.

26. ΤΑΦΙΚΟ ΜΝΗΜΕΙΟ ΜΕΝΕΚΡΑΤΟΥΣ

Το Ταφικό Μνημείο Μενεκράτους, σε φωτογραφία του έτους 1892. «RICORDO di CORFU –1892», Αναγνωστική Εταιρία Κερκύρας © 2021.
Διακρίνονται τα έργα καθαρισμού και διαμόρφωσης του περιβάλλοντος χώρου που πραγματοποιήθηκαν με τη φροντίδα του Δ/ντή του Σωφρονιστηρίου Ι. Κοτζίρη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΤΥΠΟΣ ΕΓΓΡΑΦΩΝ ΑΡΧΕΙΑΚΩΝ ΠΗΓΩΝ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ

1. ΠΙΝΑΚΑΣ ΦΥΛΑΚΩΝ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ (1837).

2. ΑΝΑΦΟΡΑ ΤΟΥ Δ/ΝΤΗ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ ΤΟΥ ΒΙΔΟ.

3. ΑΝΑΦΟΡΑ ΔΕΣΜΟΦΥΛΑΚΑ STABILIMENTO CARCERI.

4. ΔΙΑΒΙΒΑΣΤΙΚΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΥΠΟΔΕΣΜΟΦΥΛΑΚΑ ΟΧΥΡΟΥ ΑΒΡΑΜΗ.

5. ΑΙΤΗΣΗ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΟΧΥΡΟΥ ΑΒΡΑΜΗ.

6. ΑΝΑΦΟΡΑ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΑ – ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΡΓΑ ΓΑΡΙΤΣΑΣ.

7. ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΥΠΟΛΟΓΙΑΣ ΕΝΤΑΛΜΑΤΩΝ.

8. ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΥΠΟΛΟΓΙΑΣ ΕΝΤΑΛΜΑΤΩΝ (συνέχεια).

9. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΕΦΟΡΑΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ.

10. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΕΦΟΡΑΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ: ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΥ.

11. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΥ (συνέχεια).

12. ΑΝΑΦΟΡΑ Δ/ΝΤΗ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ.

13. «ΠΡΟΟΨΙΣ ΕΠΙΒΛΗΘΕΙΣΩΝ ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΩΝ ΠΟΙΝΩΝ».

14. ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΙ ΠΟΥ ΠΡΟΤΕΙΝΟΝΤΑΙ ΓΙΑ ΧΟΡΗΓΗΣΗ ΧΑΡΙΤΟΣ.

15. ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΝΟΣΗΛΕΥΘΕΝΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ.

16. ΕΤΗΣΙΑ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ (1850).

17. «ΔΙΑΤΑΓΑΙ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ».

18. ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΕΡΓΟΛΑΒΟΥ 1 (ΠΡΟΜΗΘΕΙΑ ΤΡΟΦΙΜΩΝ).

19. ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΕΡΓΟΛΑΒΟΥ 2 (ΠΡΟΜΗΘΕΙΑ ΤΡΟΦΙΜΩΝ).

20. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΡΟΣΦΟΡΩΝ ΕΡΓΟΛΑΒΩΝ.

21α. ΑΠΟΦΑΣΗ ΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΚΟΤΖΙΡΗ (04-05-1853) – recto.

21β. ΑΠΟΦΑΣΗ ΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΚΟΤΖΙΡΗ – verso.

22α. ΔΙΑΒΙΒΑΣΤΙΚΟ ΠΡΟΟΨΕΩΝ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ (1854-1857).

22β. ΔΙΑΒΙΒΑΣΤΙΚΟ ΠΡΟΟΨΕΩΝ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ (συνέχεια).

23. «ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ/ ΠΡΟΟΨΙΣ δεικνύουσα τα αδικήματα των εν τω Σωφρονιστηρίω παραδεχθέντων υποποίνων…»

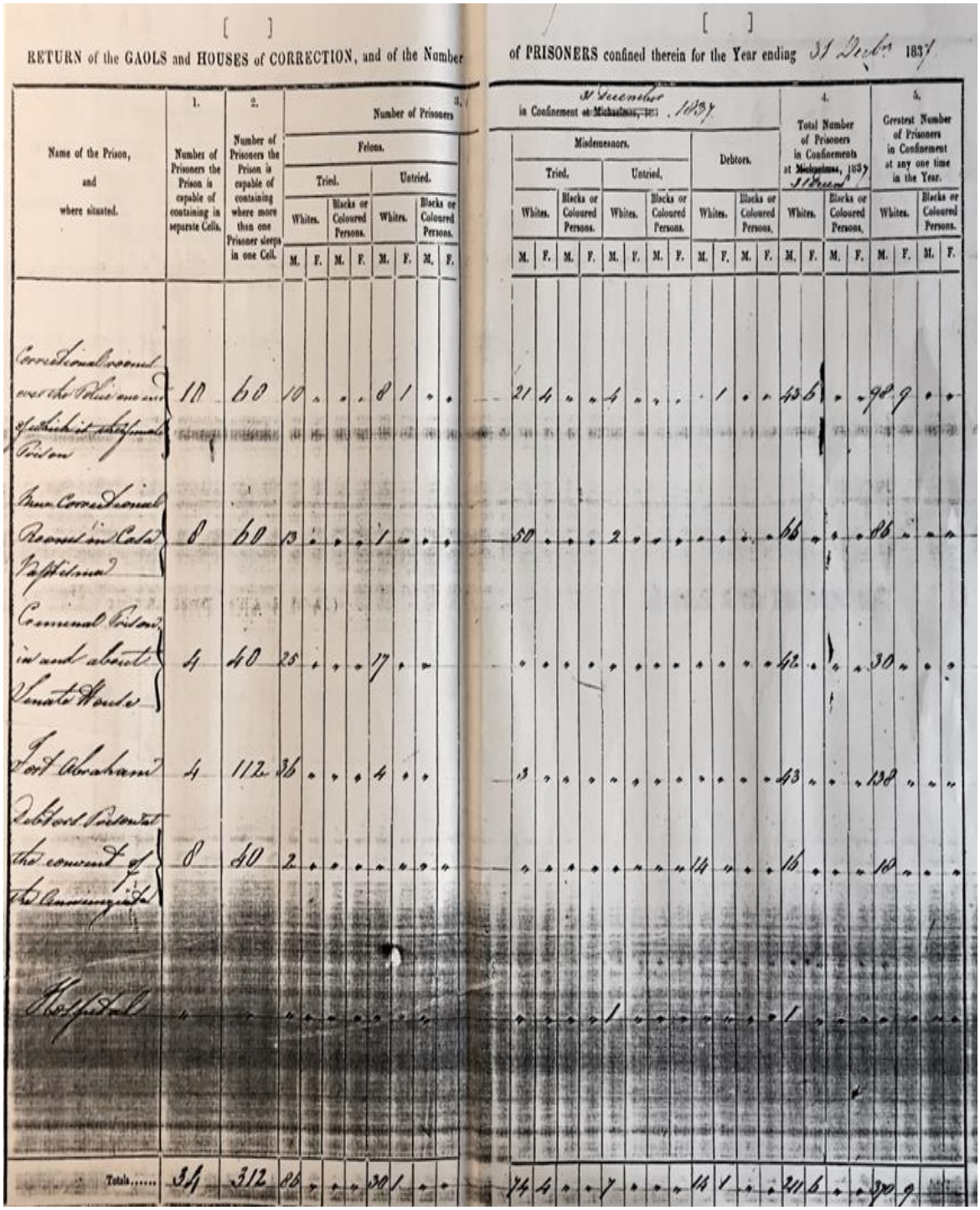
24. ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (1847).

25. ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ (1858).

26. ΤΡΙΕΤΗΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ (1854-1856).

27. ΤΡΙΕΤΗΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ (1857-1859).

1. ΠΙΝΑΚΑΣ ΦΥΛΑΚΩΝ ΚΑΙ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ (1837).

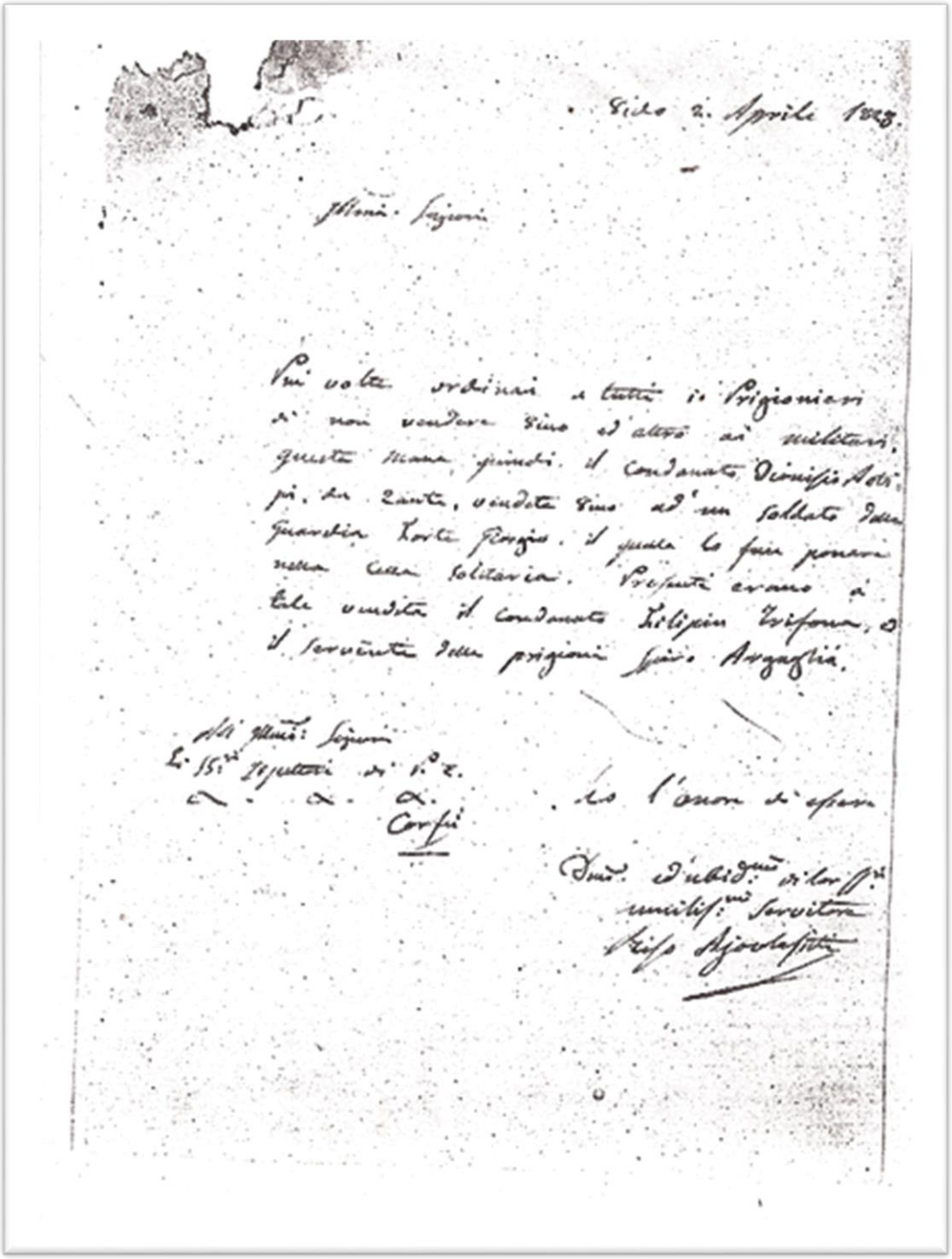

RETURN of the GAOLS and HOUSES of CORRECTION, and of the Number of PRISONERS confined therein for the Year ending 31 Decbr 1837

Name of the Prison, and where situated.	1. Number of Prisoners the Prison is capable of containing in separate Cells.	2. Number of Prisoners the Prison is capable of containing where more than one Prisoner sleeps in one Cell.	3. Number of Prisoners in Confinement at Michaelmas, 1837 — Felons. Tried. Whites. M.	F.	Blacks or Coloured Persons. M.	F.	Untried. Whites. M.	F.	Blacks or Coloured Persons. M.	F.	Misdemeanors. Tried. Whites. M.	F.	Blacks or Coloured Persons. M.	F.	Untried. Whites. M.	F.	Blacks or Coloured Persons. M.	F.	Debtors. Whites. M.	F.	Blacks or Coloured Persons. M.	F.	4. Total Number of Prisoners in Confinements at Michaelmas, 1837 Whites. M.	F.	Blacks or Coloured Persons. M.	F.	5. Greatest Number of Prisoners in Confinement at any one time in the Year. Whites. M.	F.	Blacks or Coloured Persons. M.	F.
Correctional room over the Police room & Gaol which is the Female Prison	10	60	10	-	-	-	8	1	-	-	21	4	-	-	4	-	-	-	1	-	-	-	43	6	-	-	98	9	-	-
Main Correctional Room in Castle	8	60	13	-	-	-	1	-	-	-	50	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	66	-	-	-	86	-	-	-
Penitentiary																														
Criminal Prison in and about Senate House	4	40	25	-	-	-	17	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	42	-	-	-	30	-	-	-
Fort Abraham	4	112	36	-	-	-	4	-	-	-	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	43	-	-	-	138	-	-	-
Debtors Penitentiary the convent of the Annunziata	8	40	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	14	-	-	-	16	-	-	-	18	-	-	-
Hospital	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Totals.....	34	312	86	-	-	-	30	1	-	-	74	4	-	-	7	-	-	-	14	1	-	-	211	6	-	-	370	9		

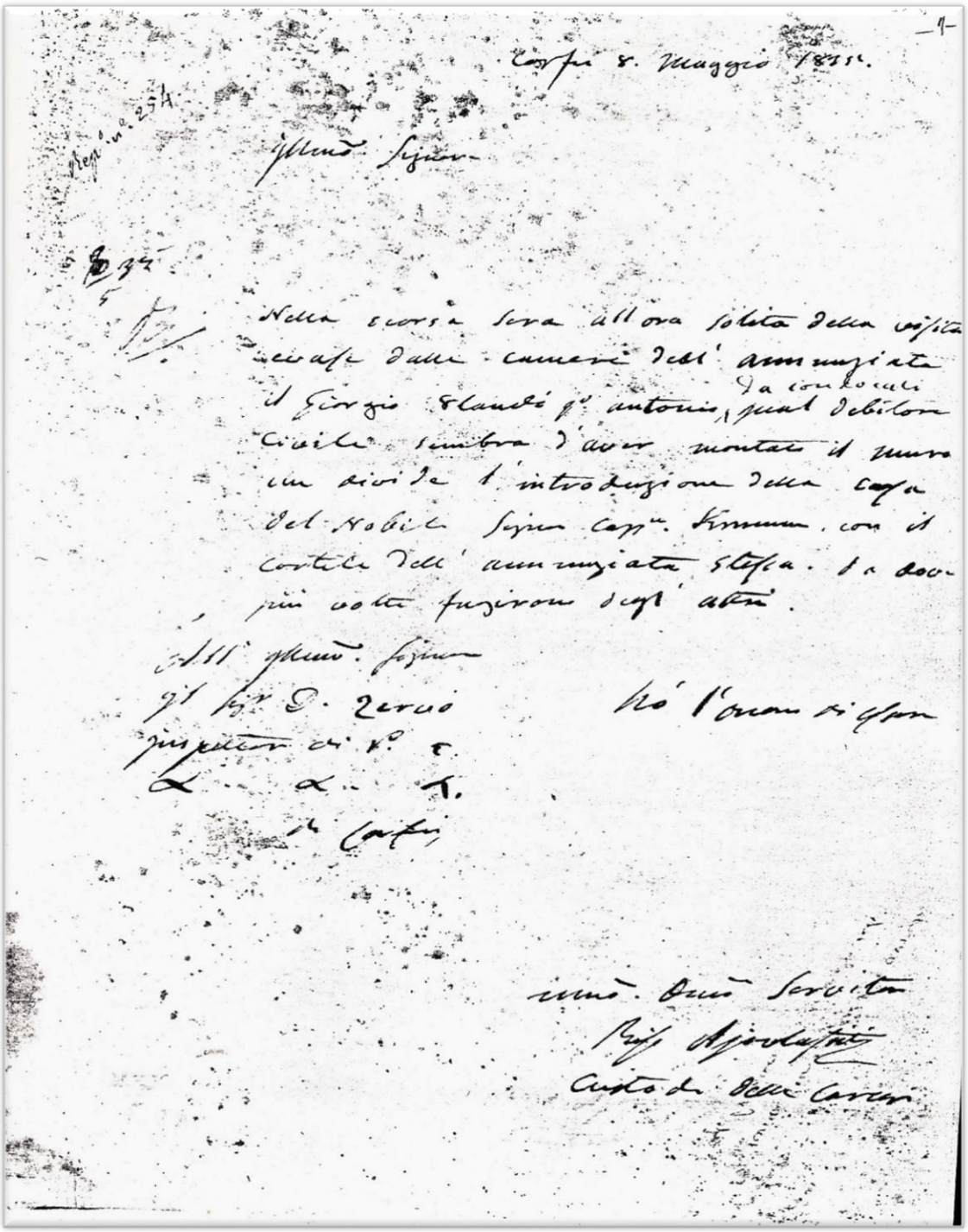
«Return of the Gaols and Houses of Correction and of the Number of Prisoners Confined therein for the year ending …» (1837-1839). Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Εκτελεστικής Αστυνομίας*, Φ. 451, υποφ. 1, φ. 1 (31-12-1837).

2. ΑΝΑΦΟΡΑ ΤΟΥ Δ/ΝΤΗ ΤΩΝ ΦΥΛΑΚΩΝ ΤΟΥ ΒΙΔΟ.

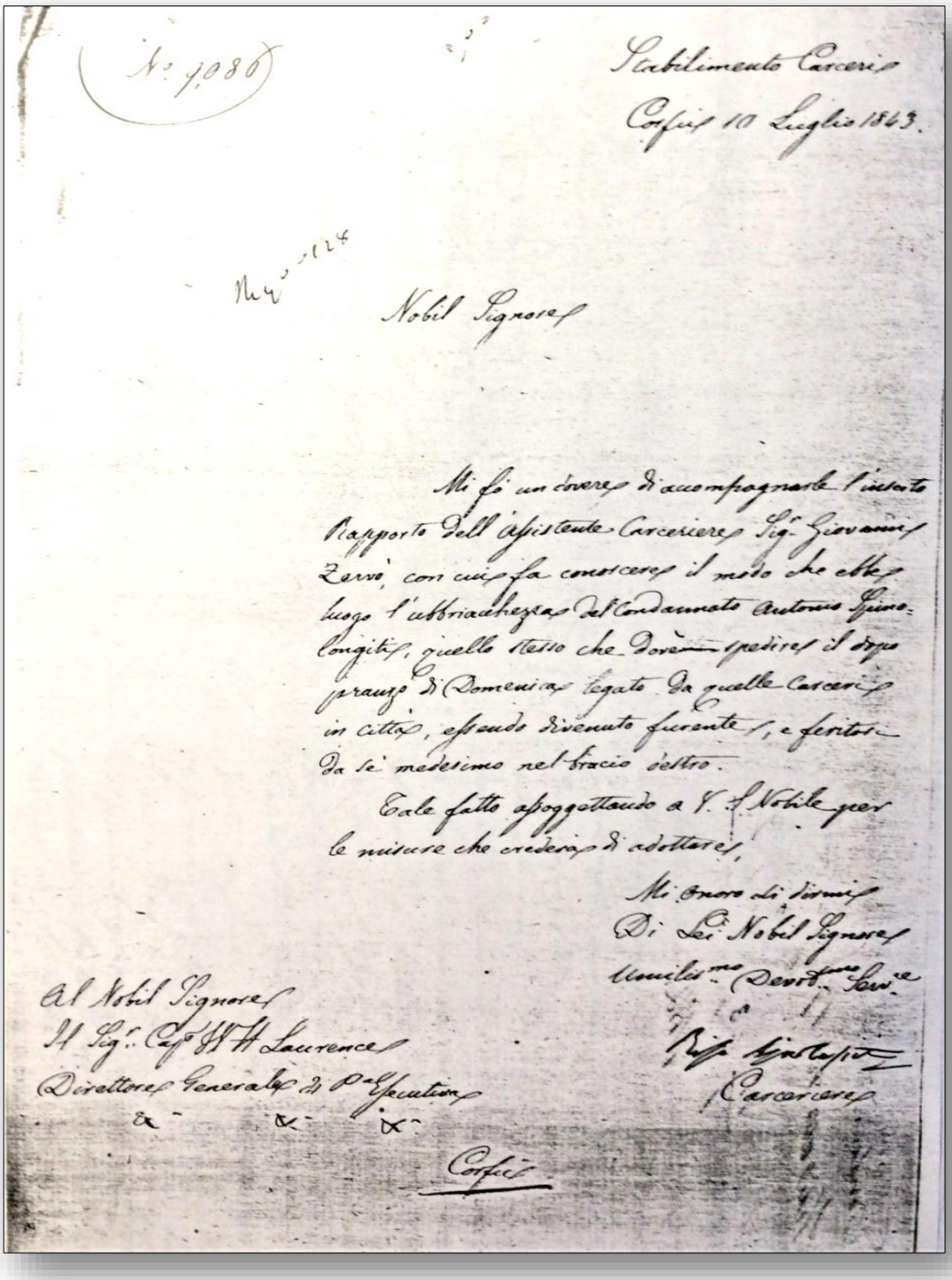
Αναφορά του Ρίζου Αγιοβλασίτη, Δ/ντή των φυλακών του Οχυρού Γεώργιος στο Βίδο, προς τους Επιθεωρητές της Εκτελεστικής Αστυνομίας. Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Εκτελεστικής Αστυνομίας*, Φ. 1587 (2-4-1828).

3. ΑΝΑΦΟΡΑ ΔΕΣΜΟΦΥΛΑΚΑ STABILIMENTO CARCERI

Αναφορά του Δεσμοφύλακα Ρίζου Αγιοβλασίτη προς τον Επιθεωρητή της Εκτελεστικής Αστυνομίας Δ. Ζερβό. Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Εκτελεστικής Αστυνομίας*, Φ. 1618, υποφ. 2 (8-5-1835).

4. ΔΙΑΒΙΒΑΣΤΙΚΟ ΑΝΑΦΟΡΑΣ ΥΠΟΔΕΣΜΟΦΥΛΑΚΑ ΟΧΥΡΟΥ ΑΒΡΑΜΗ

Stabilimento Carceri
Corfù 10 Luglio 1843.

Nobil Signore

Mi fo un dovere di accompagnarle l'inclusto Rapporto dell'Assistente Carceriere Sig. Giovanni Zervò, con cui fa conoscere il motivo che ebbe luogo l'ubbriachezza del Condannato Antonio Spinolongitis, quello stesso che dovè spedirsi il dopo pranzo di Domenica legato da quelle Carceri in città, essendo divenuto furente, e ferito da se medesimo nel braccio destro.

Tale fatto appoggiando a V. S. Nobile per le misure che crederà di adottare,

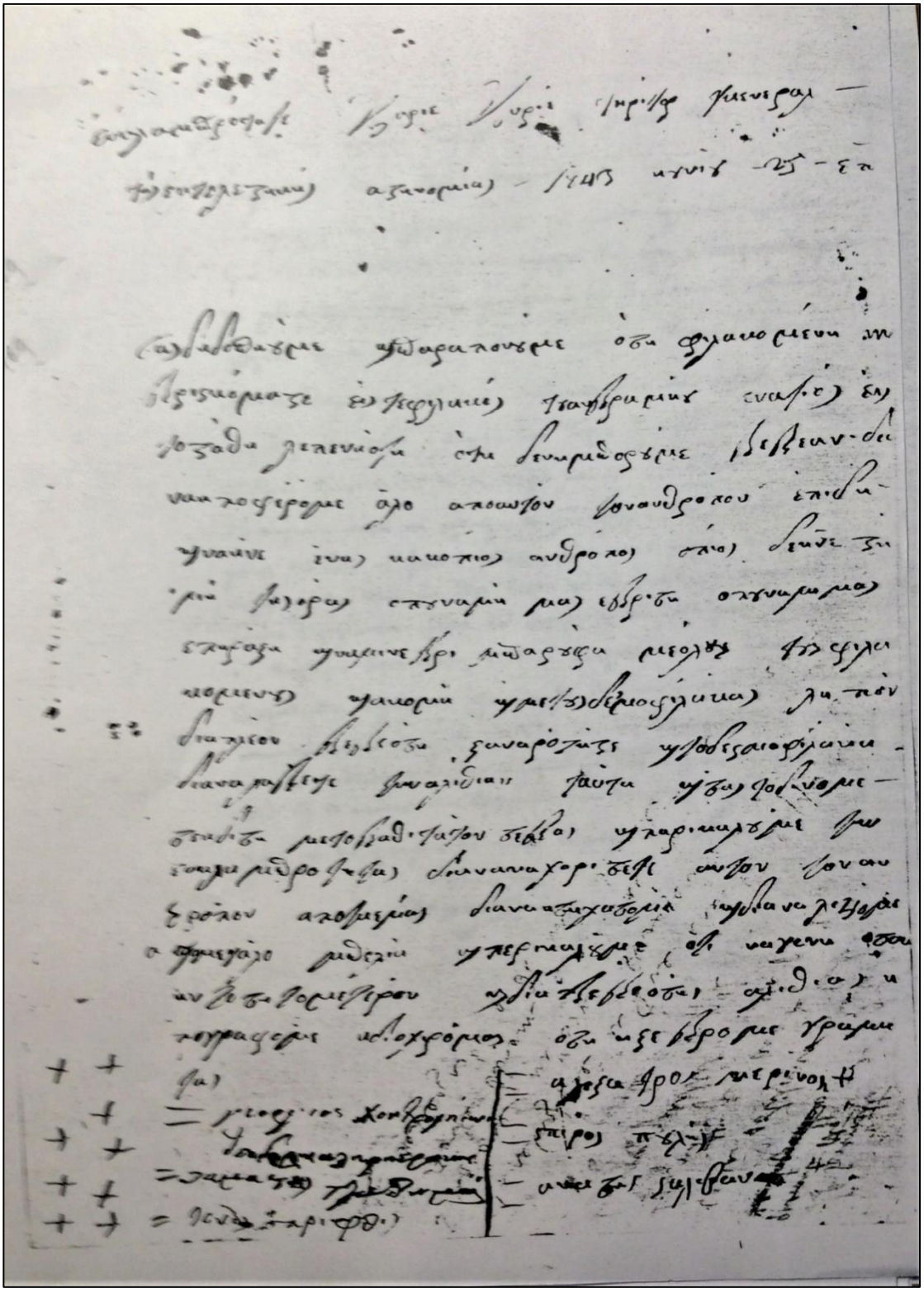
Mi onoro di dirmi
Di Lei Nobil Signore
Umiliss.mo Devotiss.mo Servre

Carceriere

Al Nobil Signore
Il Sig.r Cav.r W.H. Laurence
Direttore Generale di P.a Esecutiva
&c. &c. &c.
Corfù

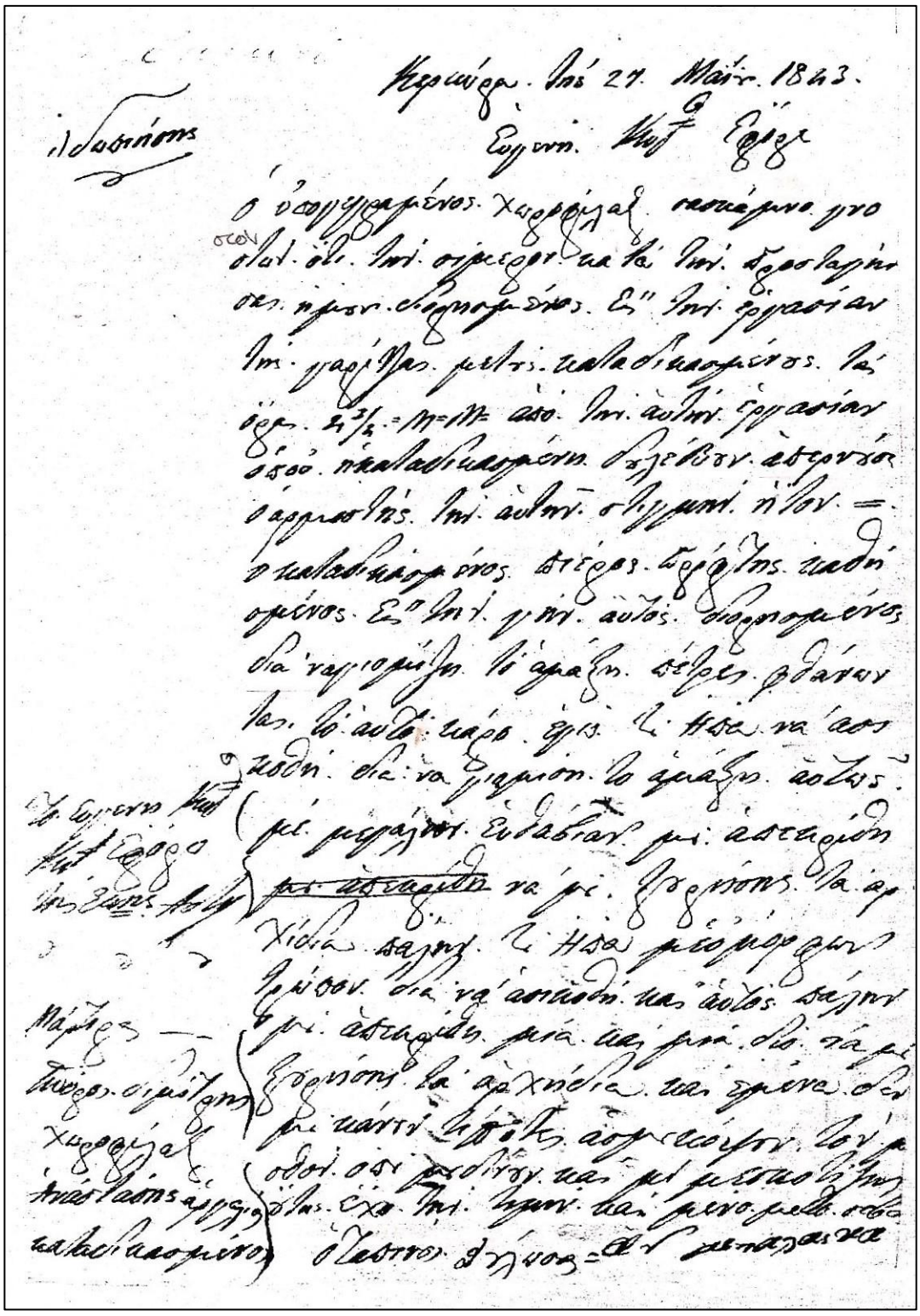
Έγγραφο με το οποίο ο Δεσμοφύλακας του *Stabilimento Carceri* Ρίζος Αγιοβλασίτης διαβιβάζει στον Γενικό Δ/ντή της Ε.Α. W.H. Laurence, αναφορά του Βοηθού Δεσμοφύλακα (Assistente Carceriere) των Φυλακών Αβράμη, Ιωάννη Ζερβού. Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Εκτελεστικής Αστυνομίας*, Φ. 679, υποφ. 6, φ. 5 (10-7-1843).

5. ΑΙΤΗΣΗ ΦΥΛΑΚΙΣΜΕΝΩΝ ΤΟΥ ΟΧΥΡΟΥ ΑΒΡΑΜΗ

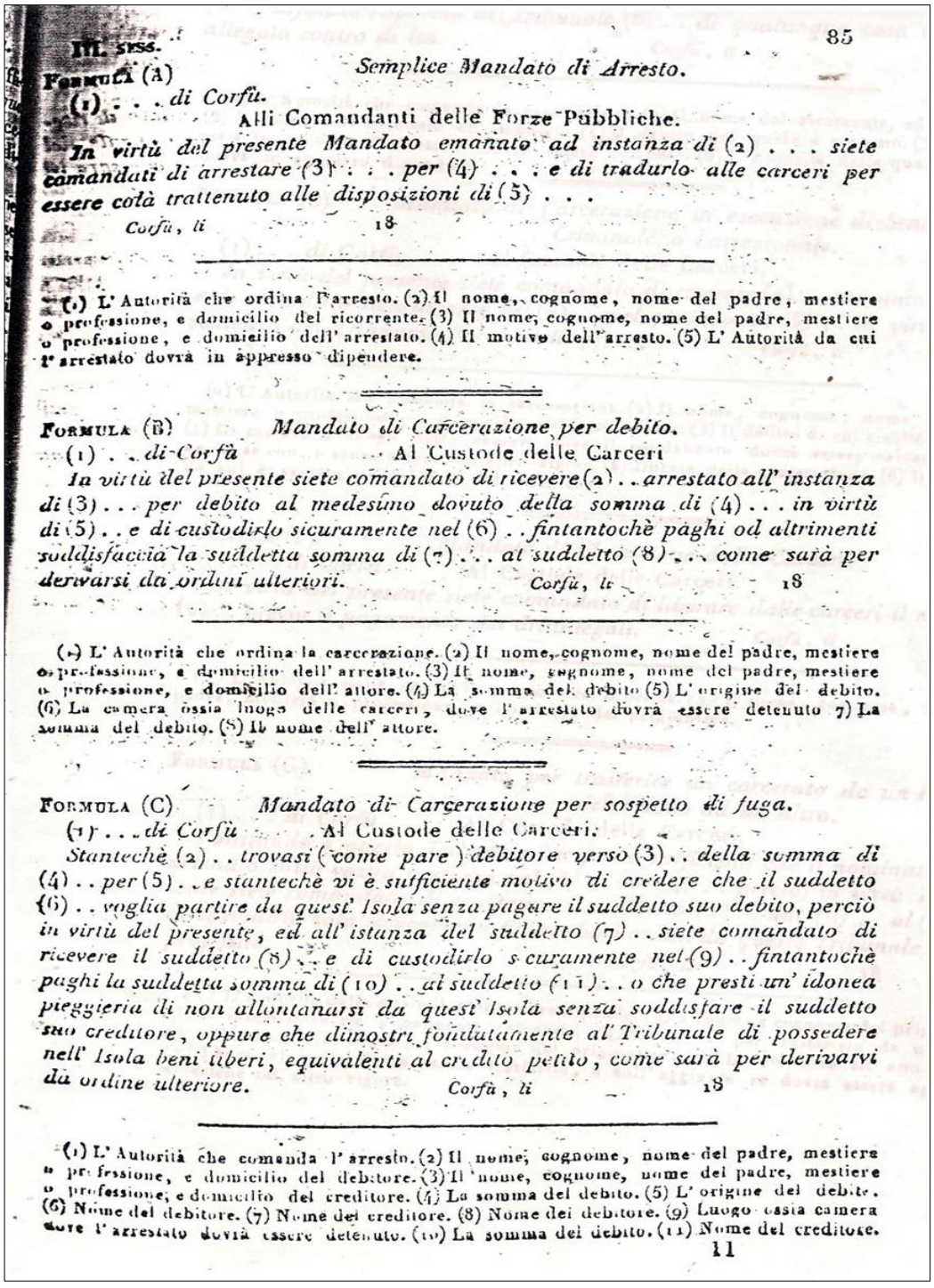
Αίτηση κρατουμένων του Οχυρού Αβράμη προς τον Γενικό Επιθεωρητή της Εκτελεστικής Αστυνομίας. Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Εκτελεστικής Αστυνομίας*, Φ. 679, υποφ. 6, φ. 1 (25-6-1843).

6. ΑΝΑΦΟΡΑ ΧΩΡΟΦΥΛΑΚΑ – ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΡΓΑ ΓΑΡΙΤΣΑΣ

Αναφορά χωροφύλακα από τα έργα οδοποιίας στην Γαρίτσα, προς τον Έφορο της Εκτελεστικής Αστυνομίας. Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Εκτελεστικής Αστυνομίας*, Φ. 679, υποφ. 1, φ. 2 (27-5-1843).

7. ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΥΠΟΛΟΓΙΑΣ ΕΝΤΑΛΜΑΤΩΝ

III. SESS. 85

FORMULA (A) *Semplice Mandato di Arresto.*

(1) . . . *di Corfù.*

Alli Comandanti delle Forze Pubbliche.

In virtù del presente Mandato emanato ad instanza di (2) . . . *siete comandati di arrestare* (3) . . . *per* (4) . . . *e di tradurlo alle carceri per essere colà trattenuto alle disposizioni di* (5) . . .

Corfù, li 18

(1) L' Autorità che ordina l' arresto. (2) Il nome, cognome, nome del padre, mestiere o professione, e domicilio del ricorrente. (3) Il nome, cognome, nome del padre, mestiere o professione, e domicilio dell' arrestato. (4) Il motivo dell' arresto. (5) L' Autorità da cui l' arrestato dovrà in appresso dipendere.

FORMULA (B) *Mandato di Carcerazione per debito.*

(1) . . *di Corfù* Al Custode delle Carceri

In virtù del presente siete comandato di ricevere (2) . . *arrestato all' instanza di* (3) . . . *per debito al medesimo dovuto della somma di* (4) . . . *in virtù di* (5) . . *e di custodirlo sicuramente nel* (6) . . *fintantochè paghi od altrimenti soddisfaccia la suddetta somma di* (7) . . . *al suddetto* (8) . . . *come sarà per derivarsi da ordini ulteriori.* *Corfù, li* 18

(1) L' Autorità che ordina la carcerazione. (2) Il nome, cognome, nome del padre, mestiere o professione, e domicilio dell' arrestato. (3) Il nome, cognome, nome del padre, mestiere o professione, e domicilio dell' attore. (4) La somma del debito (5) L' origine del debito. (6) La camera ossia luogo delle carceri, dove l' arrestato dovrà essere detenuto 7) La somma del debito. (8) Il nome dell' attore.

FORMULA (C) *Mandato di Carcerazione per sospetto di fuga.*

(1) . . . *di Corfù* Al Custode delle Carceri.

Stantechè (2) . . *trovasi* (*come pare*) *debitore verso* (3) . . *della somma di* (4) . . *per* (5) . . *e stantechè vi è sufficiente motivo di credere che il suddetto* (6) . . *voglia partire da quest' Isola senza pagare il suddetto suo debito, perciò in virtù del presente, ed all' istanza del suddetto* (7) . . *siete comandato di ricevere il suddetto* (8) . . *e di custodirlo sicuramente nel* (9) . . *fintantochè paghi la suddetta somma di* (10) . . *al suddetto* (11) . . *o che presti un' idonea pieggieria di non allontanarsi da quest' Isola senza soddisfare il suddetto suo creditore, oppure che dimostri fondatamente al Tribunale di possedere nell' Isola beni liberi, equivalenti al credito petito, come sarà per derivarvi da ordine ulteriore.* *Corfù, li* 18

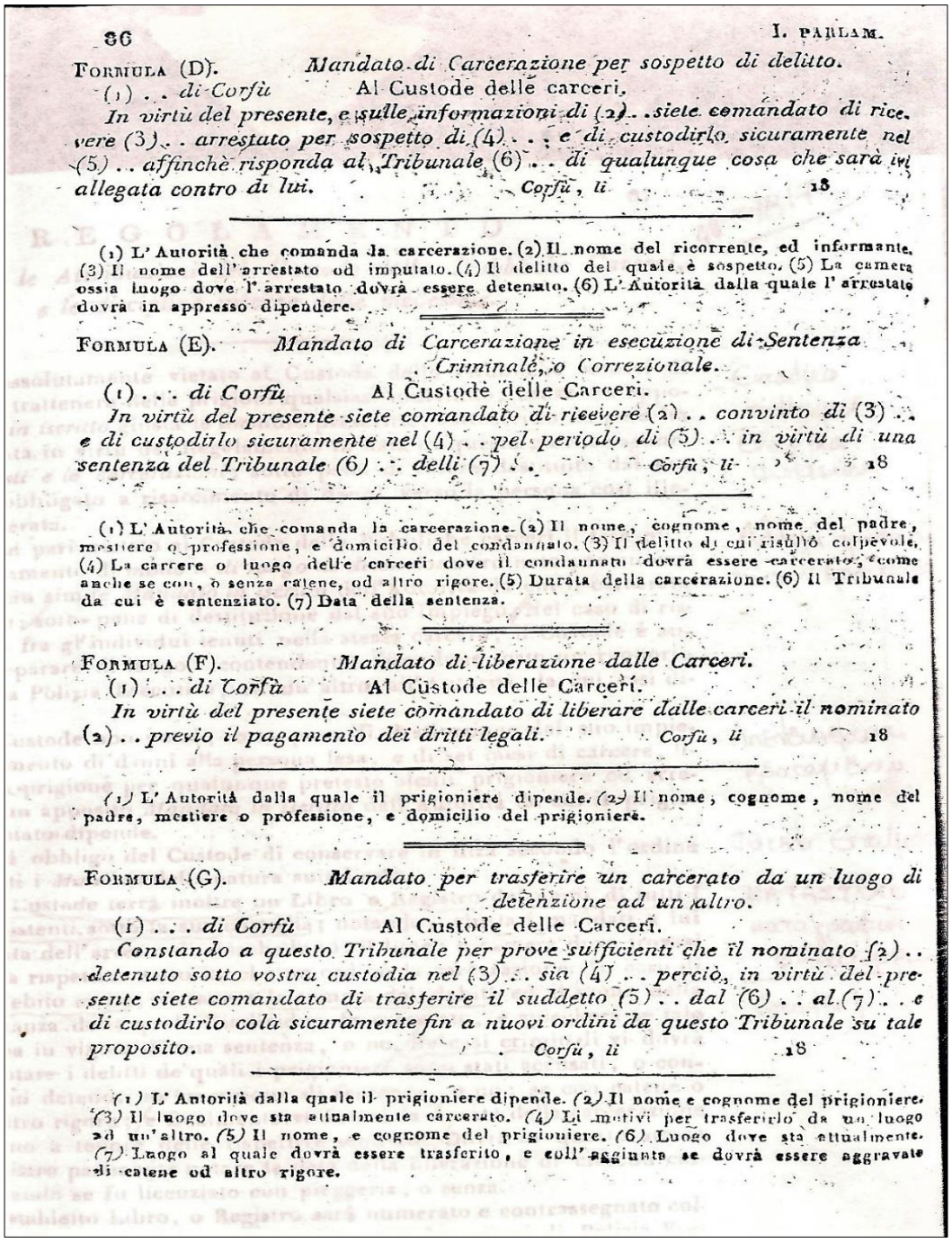
(1) L' Autorità che comanda l' arresto. (2) Il nome, cognome, nome del padre, mestiere o professione, e domicilio del debitore. (3) Il nome, cognome, nome del padre, mestiere o professione, e domicilio del creditore. (4) La somma del debito. (5) L' origine del debito. (6) Nome del debitore. (7) Nome del creditore. (8) Nome del debitore. (9) Luogo ossia camera dove l' arrestato dovrà essere detenuto. (10) La somma del debito. (11) Nome del creditore.

11

Καθορισμός της τυπολογίας (formula) που πρέπει να έχει κάθε είδος εντάλματος (σύλληψης, φυλάκισης, μεταφοράς, αποφυλάκισης). Atto XXX, 1ο Parlamento, 3ª Sessione, *che ordina la fondazione di nuove Carceri negli Stati Uniti delle Isole Ionie*/ «Regolamento riguardante gli Arresti e le Carcerazioni», Corfu, 26 Maggio 1820.

Formula A – Mandato di arresto
Formula B – Mandato di carcerazione per debito
Formula C – Mandato di carcerazione per sospetto di fuga

8. ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΥΠΟΛΟΓΙΑΣ ΕΝΤΑΛΜΑΤΩΝ (συνέχεια).

86 I. PARLAM.

FORMULA (D). *Mandato di Carcerazione per sospetto di delitto.*

(1) . . *di Corfù* Al Custode delle carceri.

In virtù del presente, e sulle informazioni di (2) . . siete comandato di ricevere (3) . . arrestato per sospetto di (4) . . . e di custodirlo sicuramente nel (5) . . affinchè risponda al Tribunale (6) . . di qualunque cosa che sarà ivi allegata contro di lui. *Corfù, li* 18

(1) L' Autorità che comanda la carcerazione. (2) Il nome del ricorrente, ed informante. (3) Il nome dell' arrestato od imputato. (4) Il delitto del quale è sospetto. (5) La camera ossia luogo dove l' arrestato dovrà essere detenuto. (6) L' Autorità dalla quale l' arrestato dovrà in appresso dipendere.

FORMULA (E). *Mandato di Carcerazione in esecuzione di Sentenza Criminale, o Correzionale.*

(1) . . . *di Corfù* Al Custode delle Carceri.

In virtù del presente siete comandato di ricevere (2) . . convinto di (3) . . e di custodirlo sicuramente nel (4) . . pel periodo di (5) . . in virtù di una sentenza del Tribunale (6) . . delli (7) . . *Corfù, li* 18

(1) L' Autorità che comanda la carcerazione. (2) Il nome, cognome, nome del padre, mestiere o professione, e domicilio del condannato. (3) Il delitto di cui risultò colpevole. (4) La carcere o luogo delle carceri dove il condannato dovrà essere carcerato, come anche se con, o senza catene, od altro rigore. (5) Durata della carcerazione. (6) Il Tribunale da cui è sentenziato. (7) Data della sentenza.

FORMULA (F). *Mandato di liberazione dalle Carceri.*

(1) . . . *di Corfù* Al Custode delle Carceri.

In virtù del presente siete comandato di liberare dalle carceri il nominato (2) . . previo il pagamento dei dritti legali. *Corfù, li* 18

(1) L' Autorità dalla quale il prigioniere dipende. (2) Il nome, cognome, nome del padre, mestiere o professione, e domicilio del prigioniere.

FORMULA (G). *Mandato per trasferire un carcerato da un luogo di detenzione ad un altro.*

(1) . . . *di Corfù* Al Custode delle Carceri.

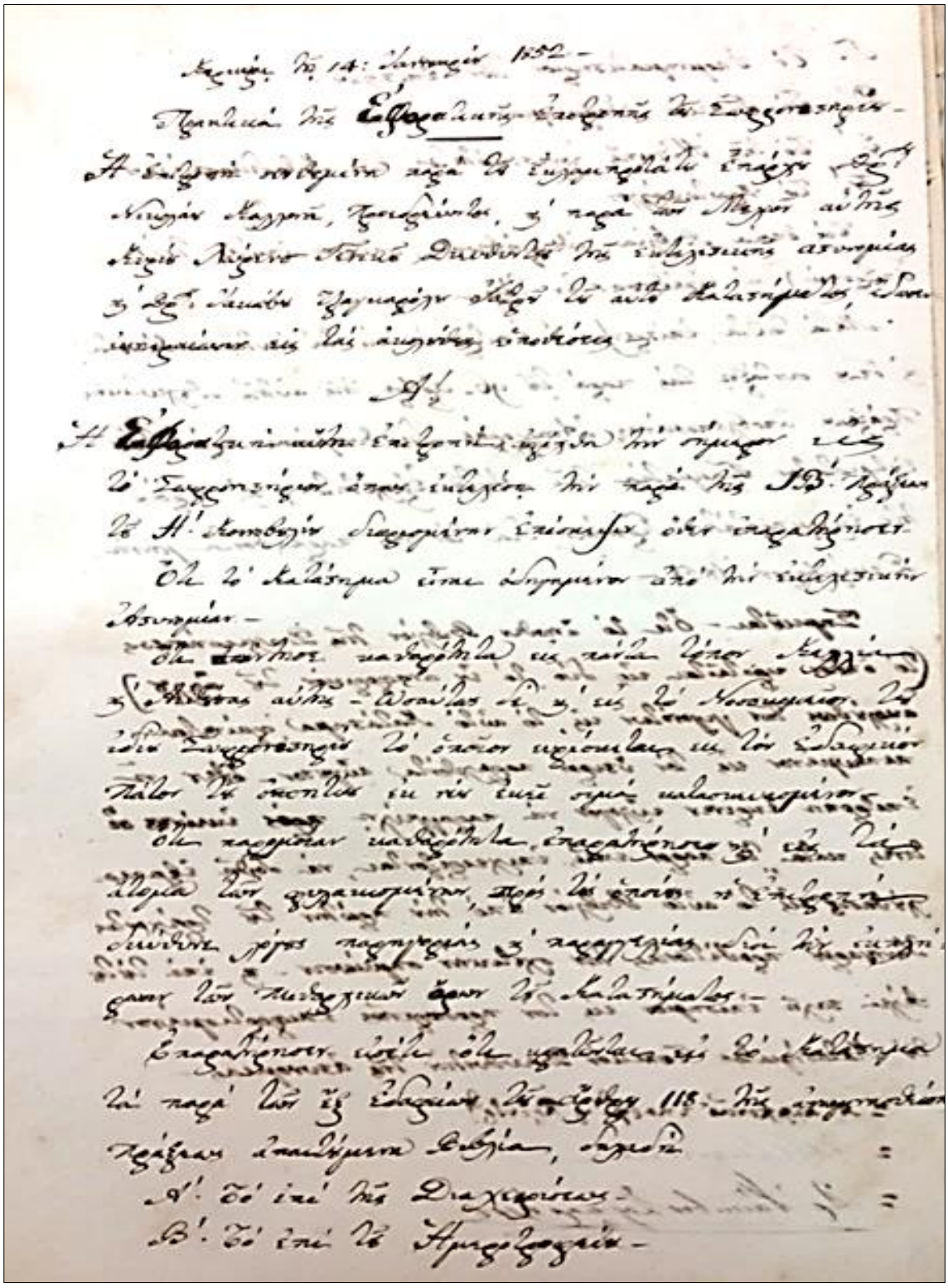
Constando a questo Tribunale per prove sufficienti che il nominato (2) . . detenuto sotto vostra custodia nel (3) . . sia (4) . . perciò, in virtù del presente siete comandato di trasferire il suddetto (5) . . dal (6) . . al (7) . . e di custodirlo colà sicuramente fin a nuovi ordini da questo Tribunale su tale proposito. *Corfù, li* 18

(1) L' Autorità dalla quale il prigioniere dipende. (2) Il nome e cognome del prigioniere. (3) Il luogo dove sta attualmente carcerato. (4) Li motivi per trasferirlo da un luogo ad un' altro. (5) Il nome, e cognome del prigioniere. (6) Luogo dove sta attualmente. (7) Luogo al quale dovrà essere trasferito, e coll' aggiunta se dovrà essere aggravato di catene od altro rigore.

Atto XXX, 1ο Parlamento, 3ª Sessione, *che ordina la fondazione di nuove Carceri negli Stati Uniti delle Isole Ionie*/ «Regolamento riguardante gli Arresti e le Carcerazioni», Corfu, 26 Maggio 1820.

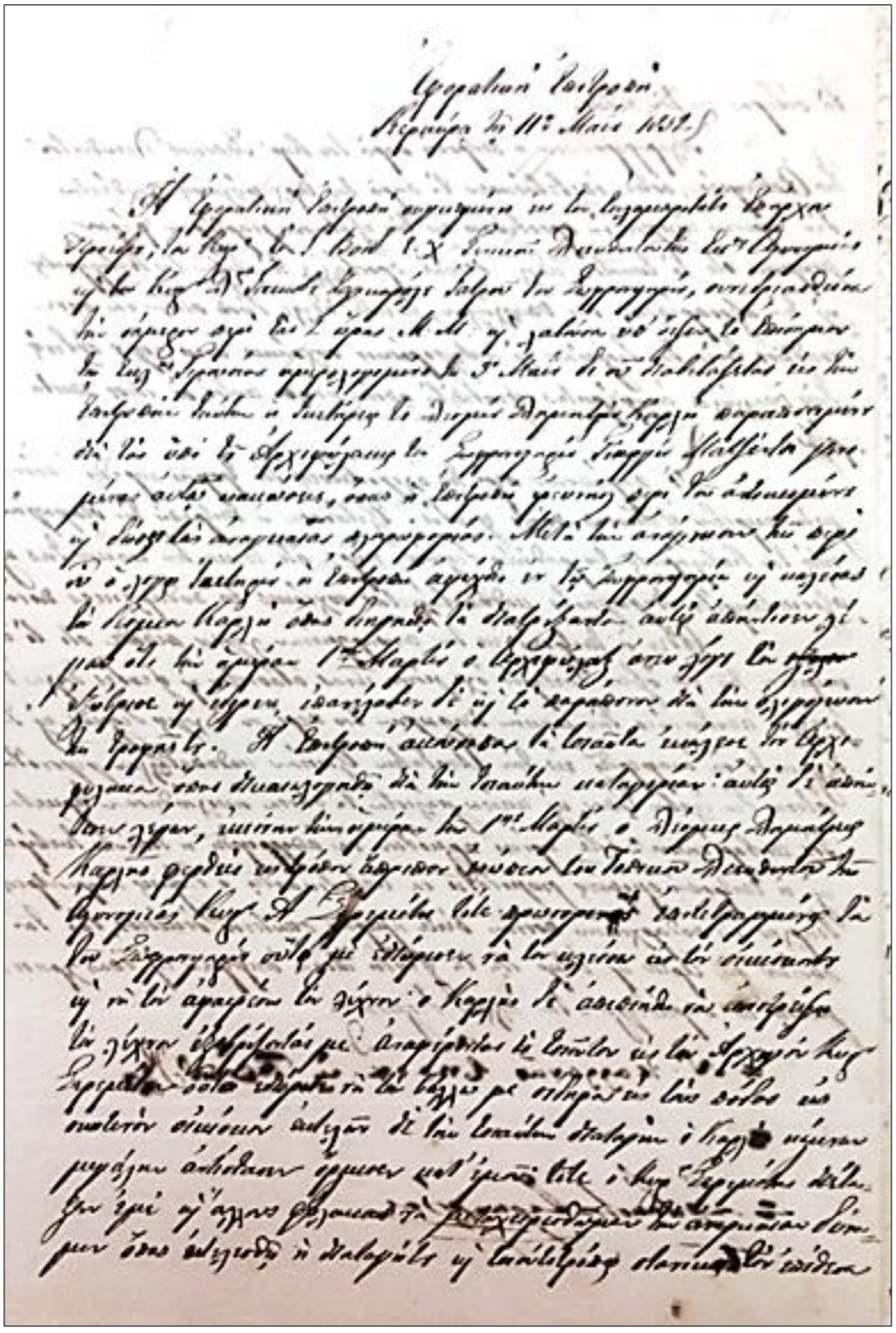
Formula D – Mandato di Carcerazione per sospetto di delitto
Formula E – Mandato di Carcerazione in esecuzione di Sentenza Criminale o Correzionale
Formula F – Mandato di liberazione dalle Carceri
Formula G – Mandato per trasferire un carcerato da un luogo di detenzione ad un altro.

9. ΠΡΑΚΤΙΚΑ ΤΗΣ ΕΦΟΡΑΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΤΟΥ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ

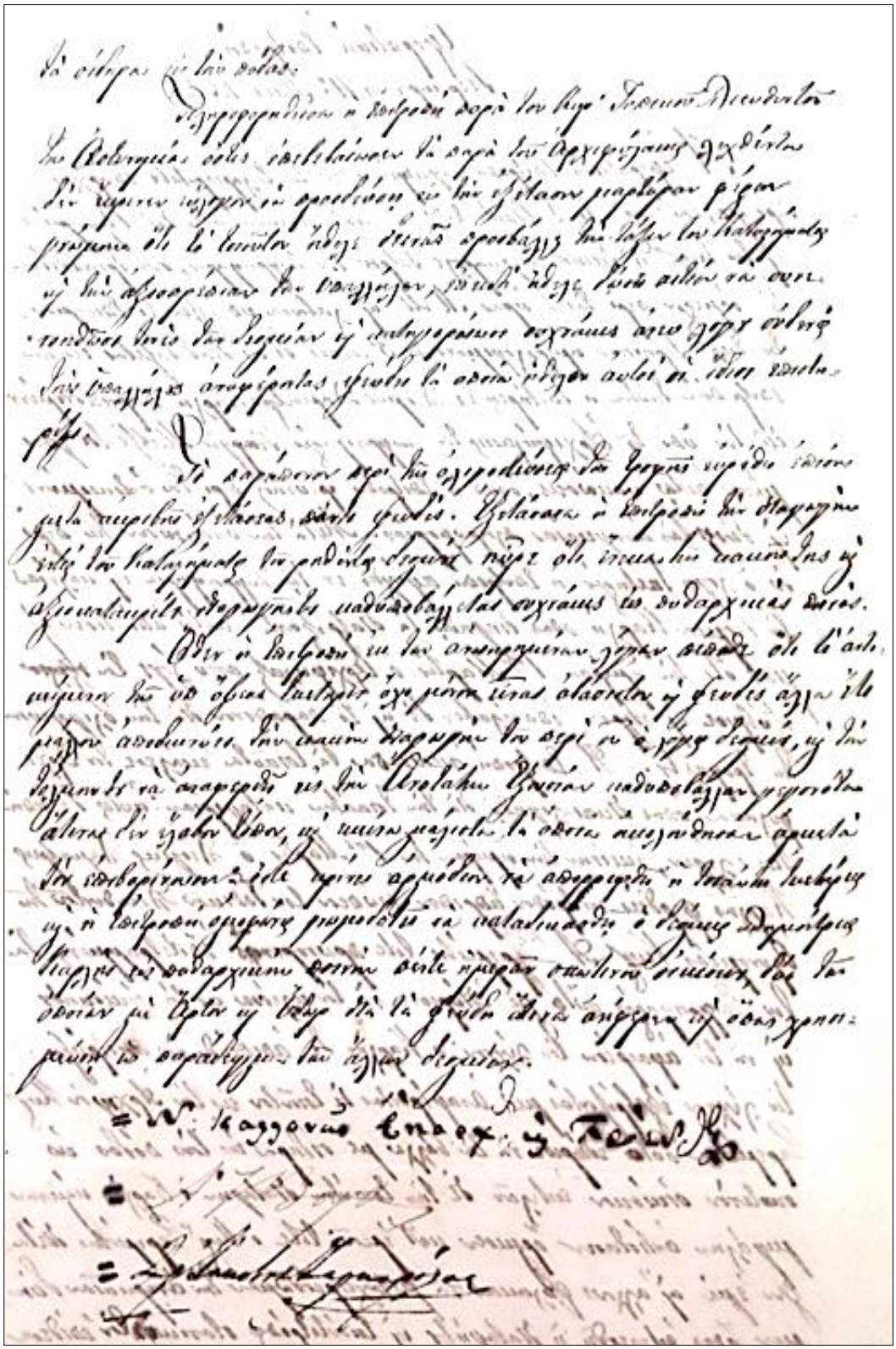
«Πρακτικά της Εφορατικής επιτροπής του Σωφρονιστηρίου». Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Επάρχου*, Φ. 75 (14-01-1852).

10. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΥ.

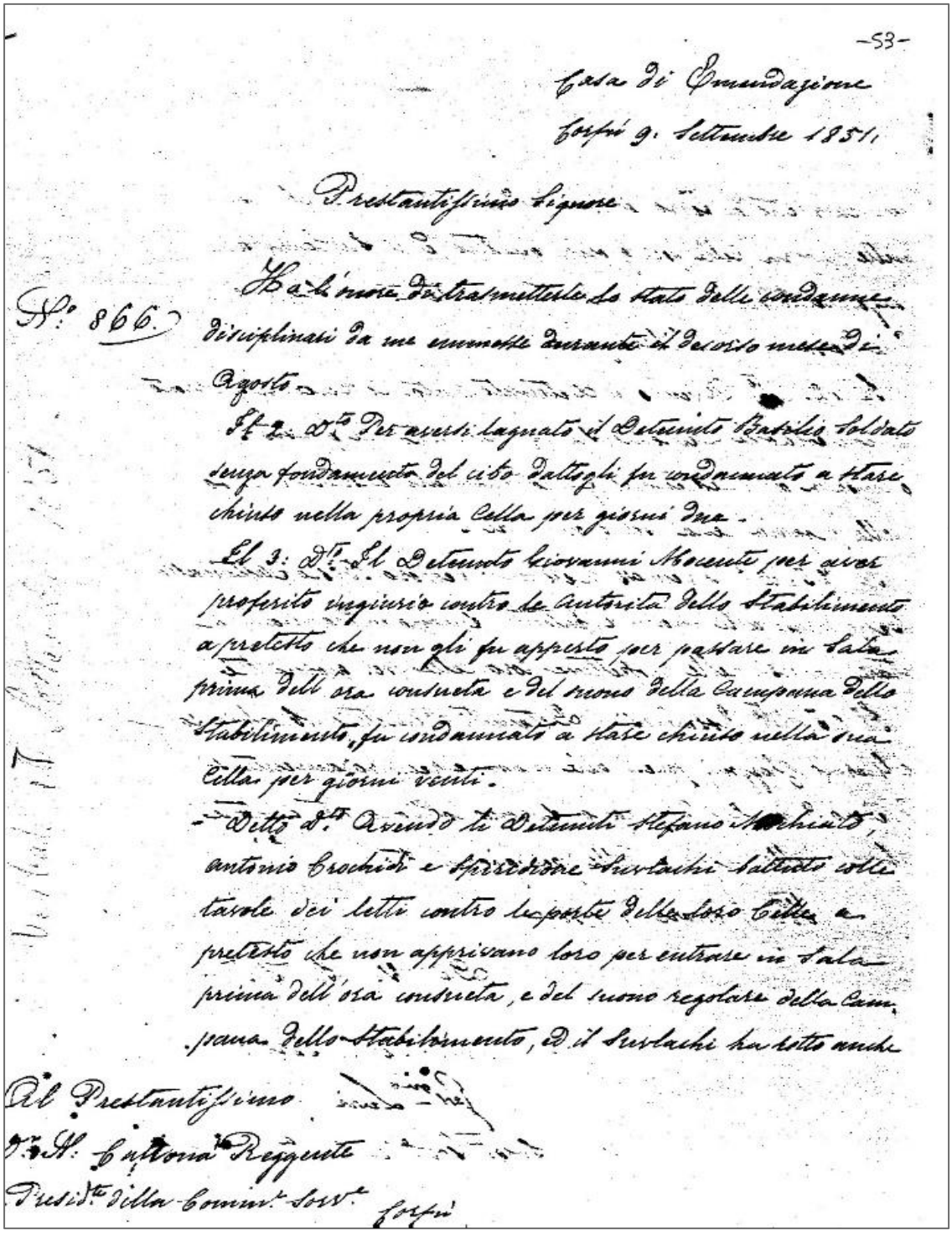
Πρακτικά συνεδρίασης «Εφορατικής Επιτροπής» για την διερεύνηση καταγγελίας κρατουμένου. Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Επάρχου*, Φ. 75 (11-5-1852).

11. ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΚΑΤΑΓΓΕΛΙΑΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΟΥ (συνέχεια)

Πρακτικά συνεδρίασης «Εφορατικής Επιτροπής» για την διερεύνηση καταγγελίας κρατουμένου (συνέχεια). Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Επάρχου*, Φ. 75 (11-5-1852).

12. ΑΝΑΦΟΡΑ Δ/ΝΤΗ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ.

-53-

Casa di Emendazione

Corfù 9. Settembre 1851.

Prestantissimo Signore

N.° 866. Ho l'onore di trasmettere lo stato delle condanne disciplinali da me emmesse durante il decorso mese di Agosto.

N.° 2. D.° Per avere bagnato il Detenuto Batilla soldato senza fondamento del capo dattogli fu condannato a stare chiuso nella propria Cella per giorni due.

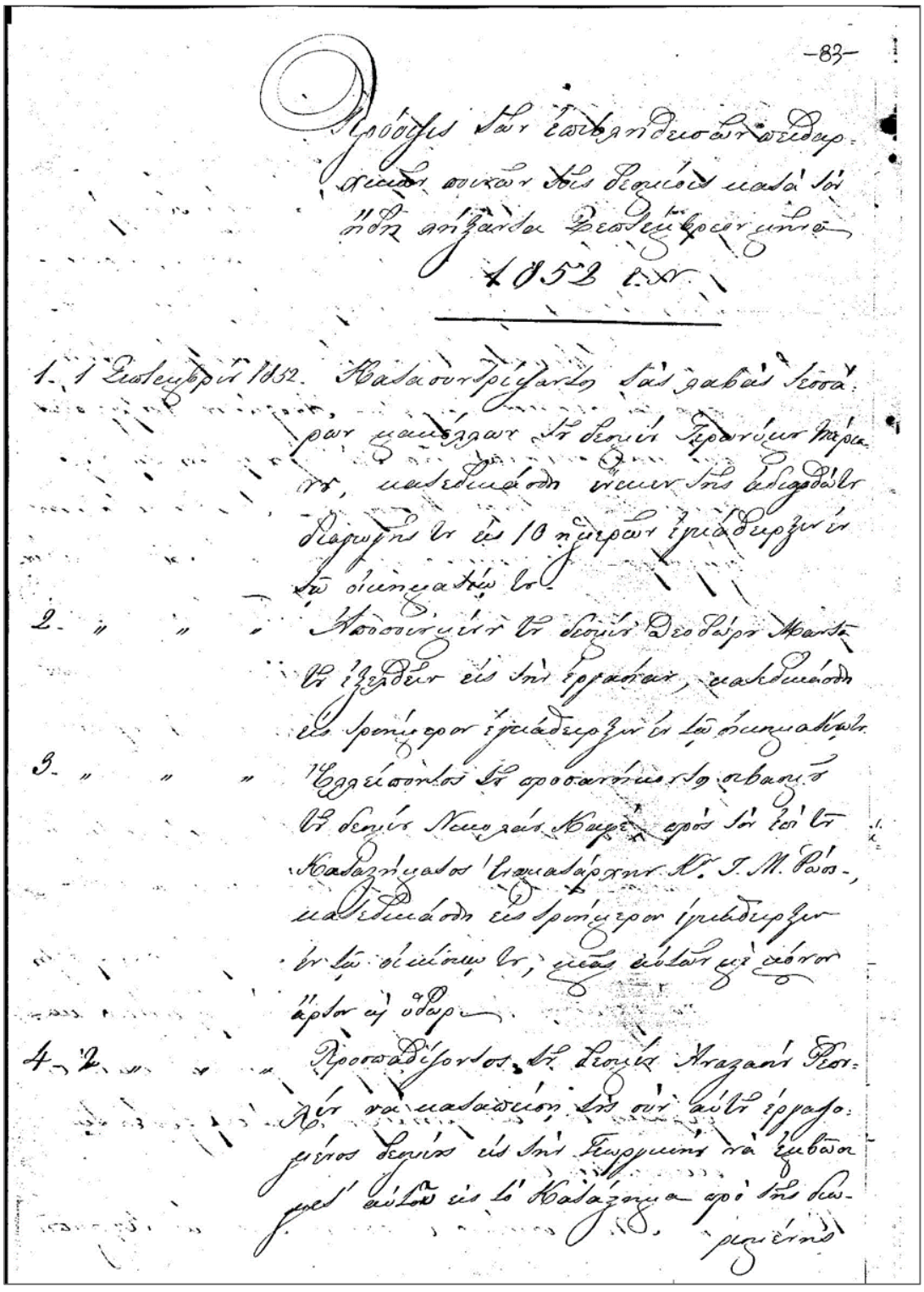
N.° 3. D.° Il Detenuto Giovanni Mocenta per aver proferito ingiurie contro le autorità dello Stabilimento a pretesto che non gli fu apprestato per passare in Sala prima dell'ora consueta e del suono della Campana dello Stabilimento, fu condannato a stare chiuso nella sua Cella per giorni venti.

- Detto D.° Avendo li Detenuti Stefano Machinato, antonio Brochich e Spiridione Surlachi sollevato colle tavole dei letti contro le porte delle loro Celle a pretesto che non apprivano loro per entrare in Sala prima dell'ora consueta, e del suono regolare della Campana dello Stabilimento, D.° il Surlachi ha detto anche

Al Prestantissimo
S.r N. Cattoni Reggente
Presid.te della Comm.e Sorv.e Corfù

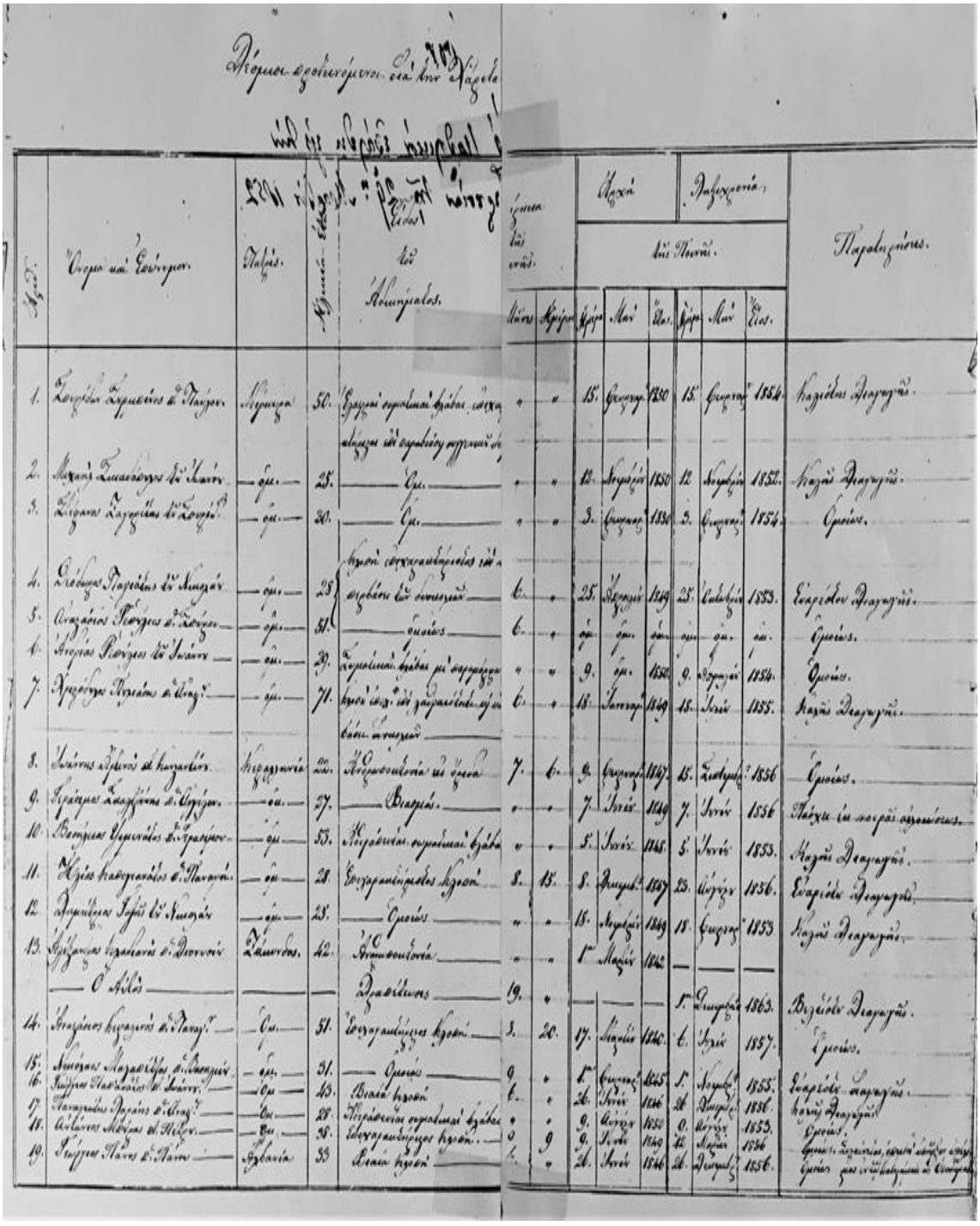
Αναφορά του Δ/ντή Σωφρονιστηρίου προς τον Έπαρχο και Πρόεδρο της Εφορατικής Επιτροπής. Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Επάρχου*, Φ. 26, φ. 53 (9-9-1851).

13. «ΠΡΟΟΨΙΣ ΕΠΙΒΛΗΘΕΙΣΩΝ ΠΕΙΘΑΡΧΙΚΩΝ ΠΟΙΝΩΝ»

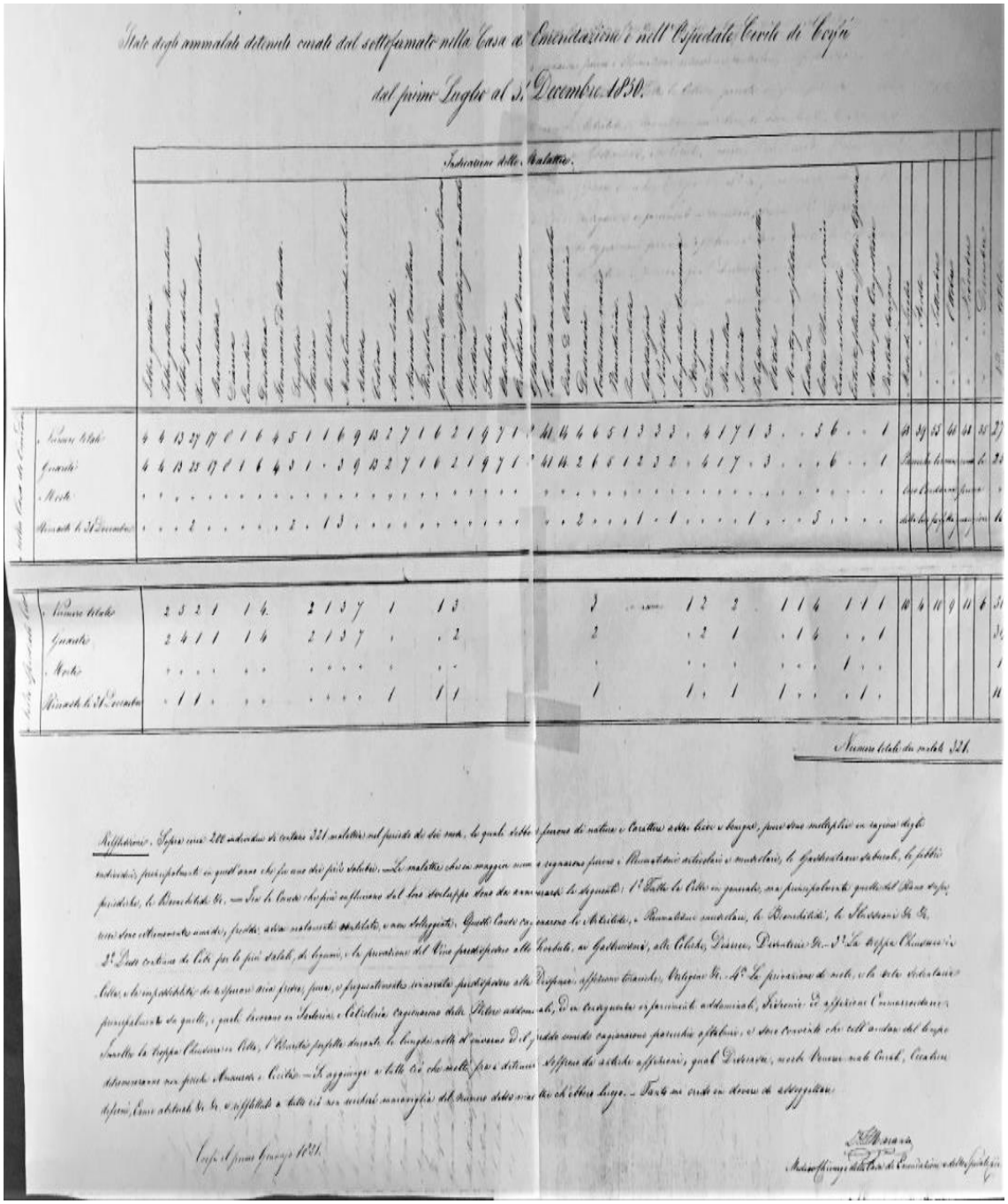
Μηνιαία κατάσταση με τις επιβληθείσες ποινές στους κρατουμένους του Σωφρονιστηρίου (Σεπτέμβριος 1852). Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Επάρχου*, Φ. 26.

14. ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ ΠΟΥ ΠΡΟΤΕΙΝΟΝΤΑΙ ΓΙΑ ΧΑΡΗ.

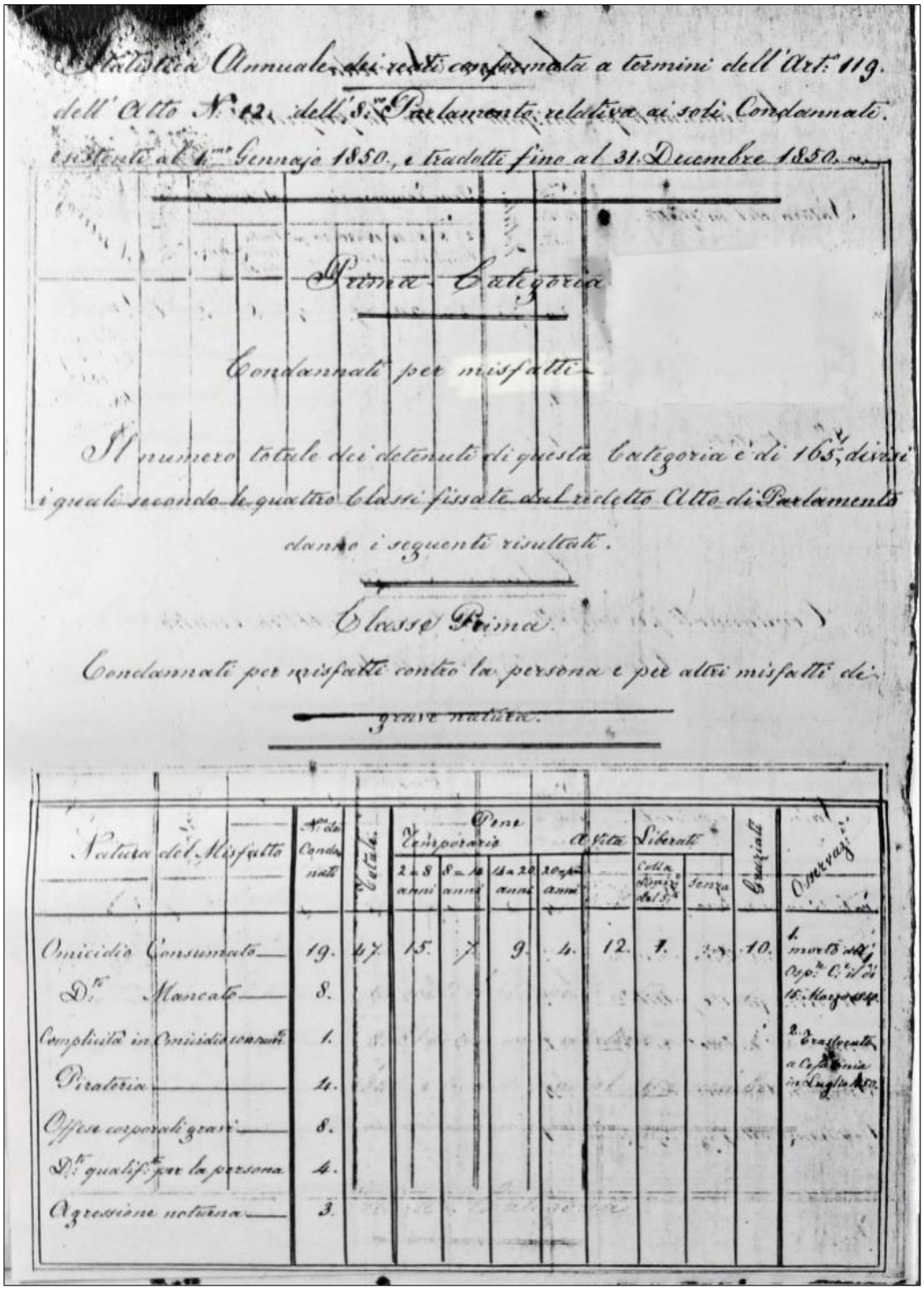
Κατάσταση των κρατουμένων που προτείνονται για απονομή χάριτος (*Δέσμιοι προτεινόμενοι διά την χάριτα*»). Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Επάρχου*, Φ. 26.

15. ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΝΟΣΗΛΕΥΘΕΝΤΩΝ ΚΡΑΤΟΥΜΕΝΩΝ.

Κατάλογος των κρατουμένων που νοσηλεύτηκαν εντός του Σωφρονιστηρίου ή στο Πολιτικό Νοσοκομείο (Ιούλιος-Δεκεμβρίος 1850). Υπογράφεται από τον Ιατροχειρουργό του καταστήματος. Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Επάρχου*, Φ. 26, (1-1-1851).

16. ΕΤΗΣΙΑ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ (1850)

Statistica Annuale dei reati confermata a termini dell'Art.° 119. dell'Atto N.° 62. dell'S.mo Parlamento relativa ai soli Condannati esistenti al 1.mo Gennajo 1850., e tradotte fino al 31. Decembre 1850.

Prima Categoria

Condannati per misfatti

Il numero totale dei detenuti di questa Categoria è di 165, diversi i quali secondo le quattro Classi fissate dal reletto Atto di Parlamento danno i seguenti risultati.

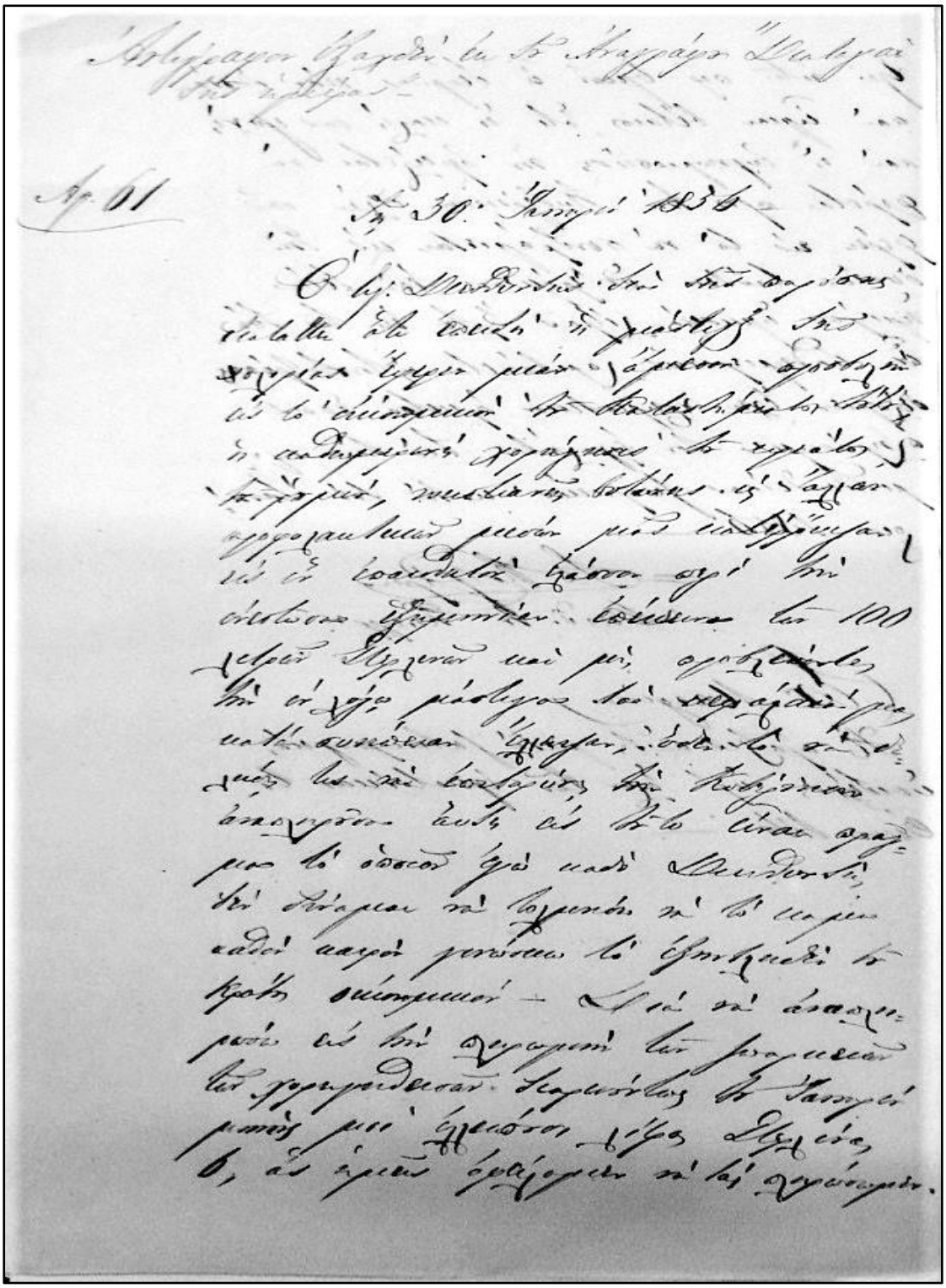
Classe Prima

Condannati per misfatti contro la persona e per altri misfatti di grave natura.

Natura del Misfatto	N.° dei Condannati	Età a.	Pene Temporarie 2 a 8 anni	8 a 15 anni	15 a 20 anni	20 a 25 anni	a vita	Liberati Colla Sorveglianza del Governo	Liberati Senza	Graziati	Osservazioni
Omicidio Consumato	19.	47.	15.	7.	9.	4.	12.	1.	3.	10.	1. morto nell'Ospe.le C.le di 15. Marzo 1850. 2. Trasferito a Corfù in Luglio 1850.
D.° Mancato	8.										
Complicità in Omicidio consum.°	1.										
Pirateria	4.										
Offesa corporale grave	8.										
D.° qualif.° per la persona	4.										
Aggressione notturna	3.										

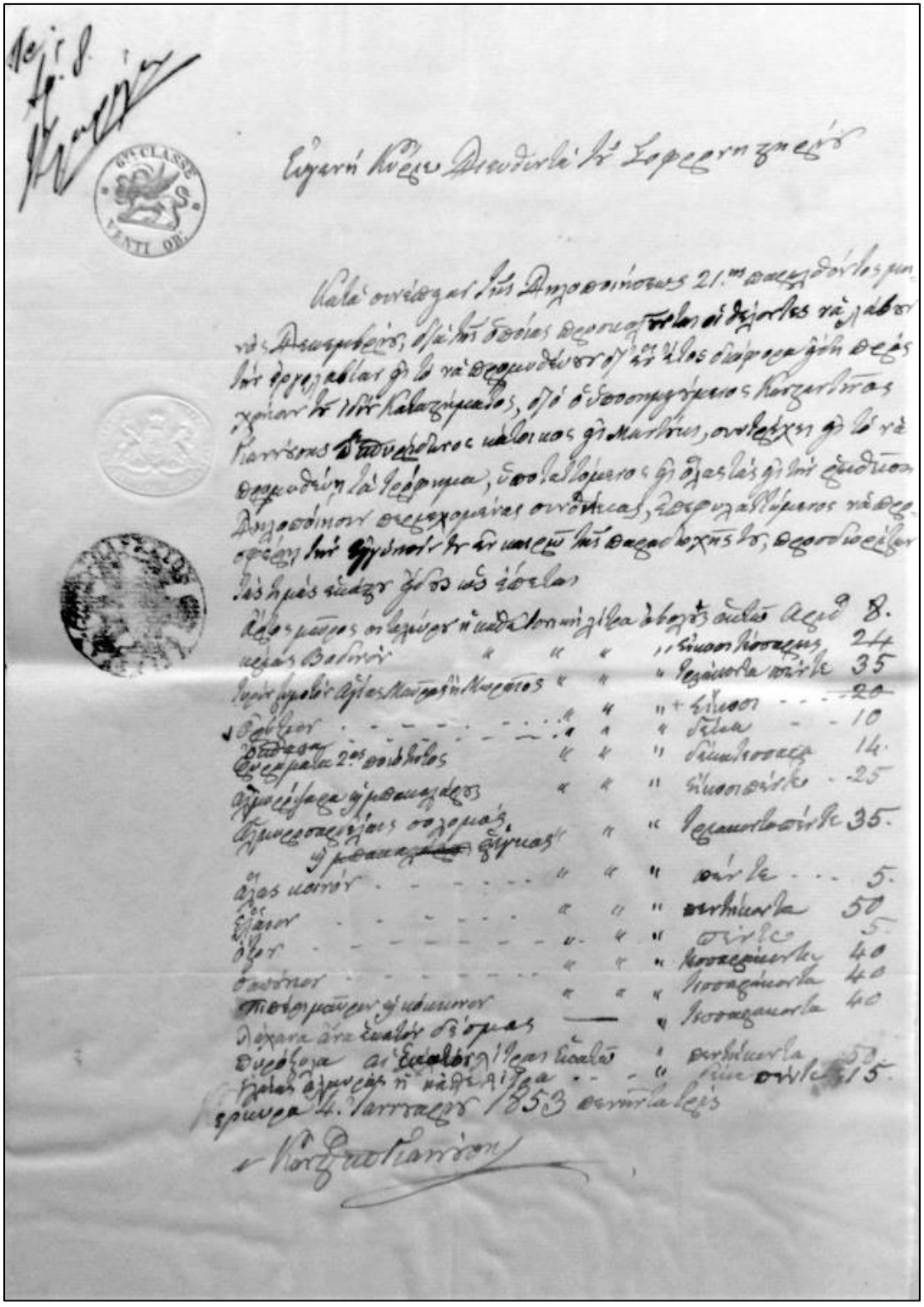
Ετήσια κατάσταση (*Statistica Annuale*) με τα αδικήματα για τα οποία καταδικάστηκαν όσοι κρατούνταν στο Σωφρονιστήριο το έτος 1850 (σύμφωνα με όσα ορίζονται στο άρθρο 119/Πράξη 12/8ο Κοινοβούλιο). Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Επάρχου*, Φ. 26.

17. «ΔΙΑΤΑΓΑΙ ΤΗΣ ΗΜΕΡΑΣ».

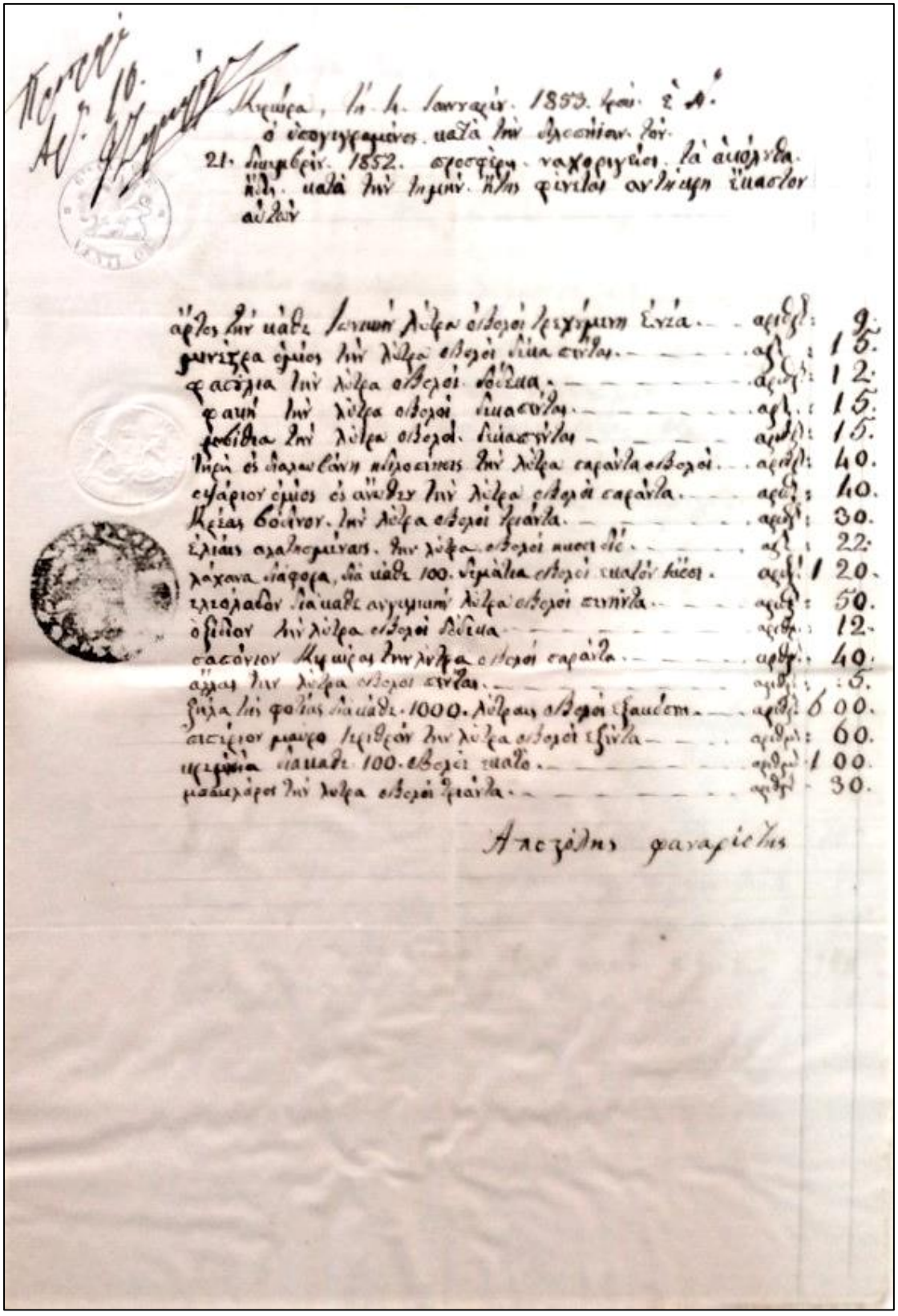
Αντίγραφο «εξαχθέν εκ του Αναγράφου *Διαταγαί της ημέρας*» του Σωφρονιστηρίου. Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Επάρχου*, Φ. 90, έγγραφο αρ. 61/30-1-1856.

18. ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΕΡΓΟΛΑΒΟΥ 1 (ΠΡΟΜΗΘΕΙΑ ΤΡΟΦΙΜΩΝ).

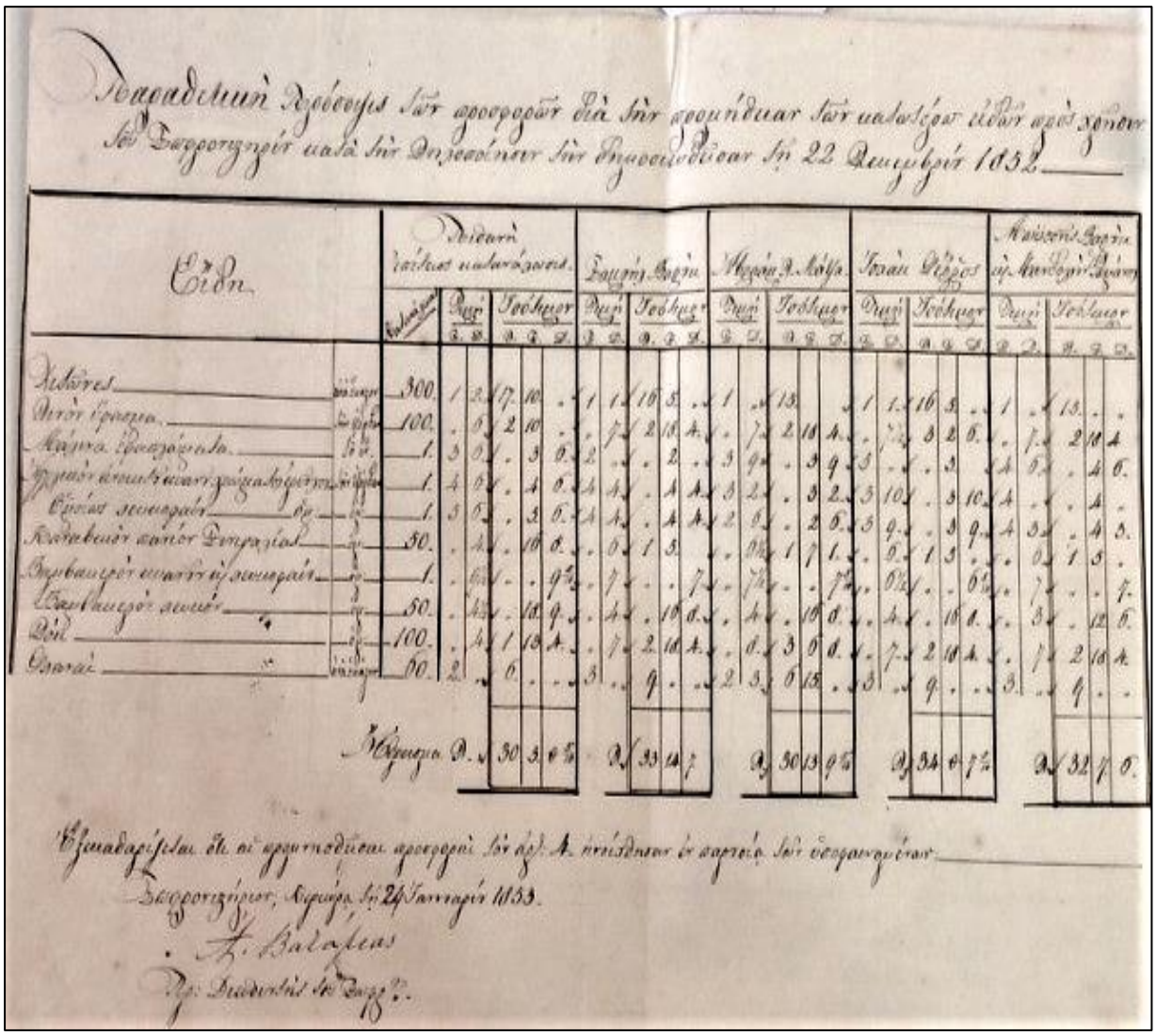
Προσφορά του εργολάβου Κων/νου Γιαννούση για προμήθεια ειδών διατροφής στο Σωφρονιστήριο. Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Επάρχου*, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο αρ. 8/4-1-1853.

19. ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΕΡΓΟΛΑΒΟΥ 2 (ΠΡΟΜΗΘΕΙΑ ΤΡΟΦΙΜΩΝ)

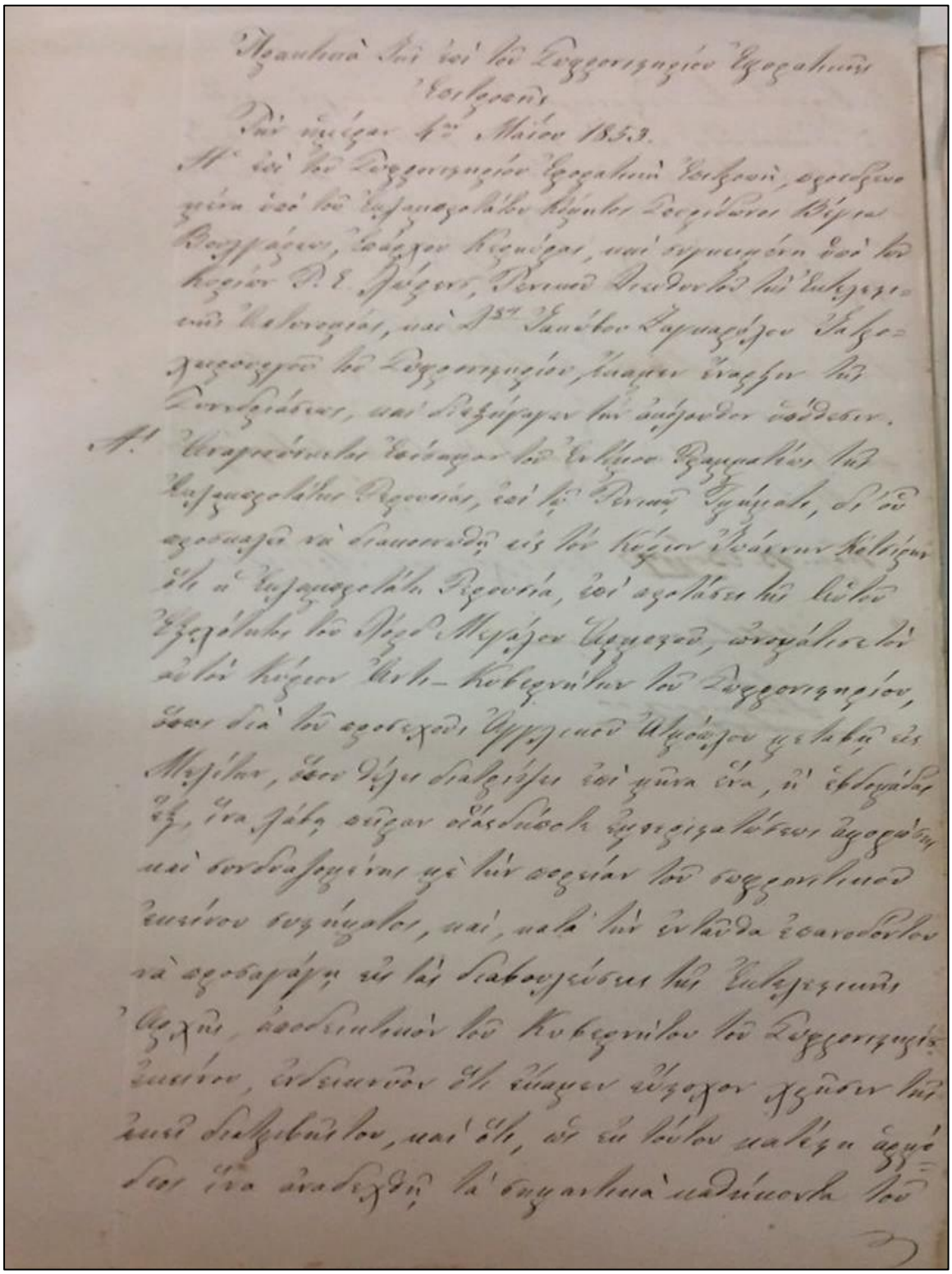
Προσφορά του εργολάβου Αποστόλη Φαναριώτη για προμήθεια ειδών διατροφής στο Σωφρονιστήριο. Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Επάρχου*, Φ. 29, υποφ. 1, έγγραφο με αρ. πρωτ. 10/4-1-1853.

20. ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΤΙΚΗ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΠΡΟΣΦΟΡΩΝ ΕΡΓΟΛΑΒΩΝ.

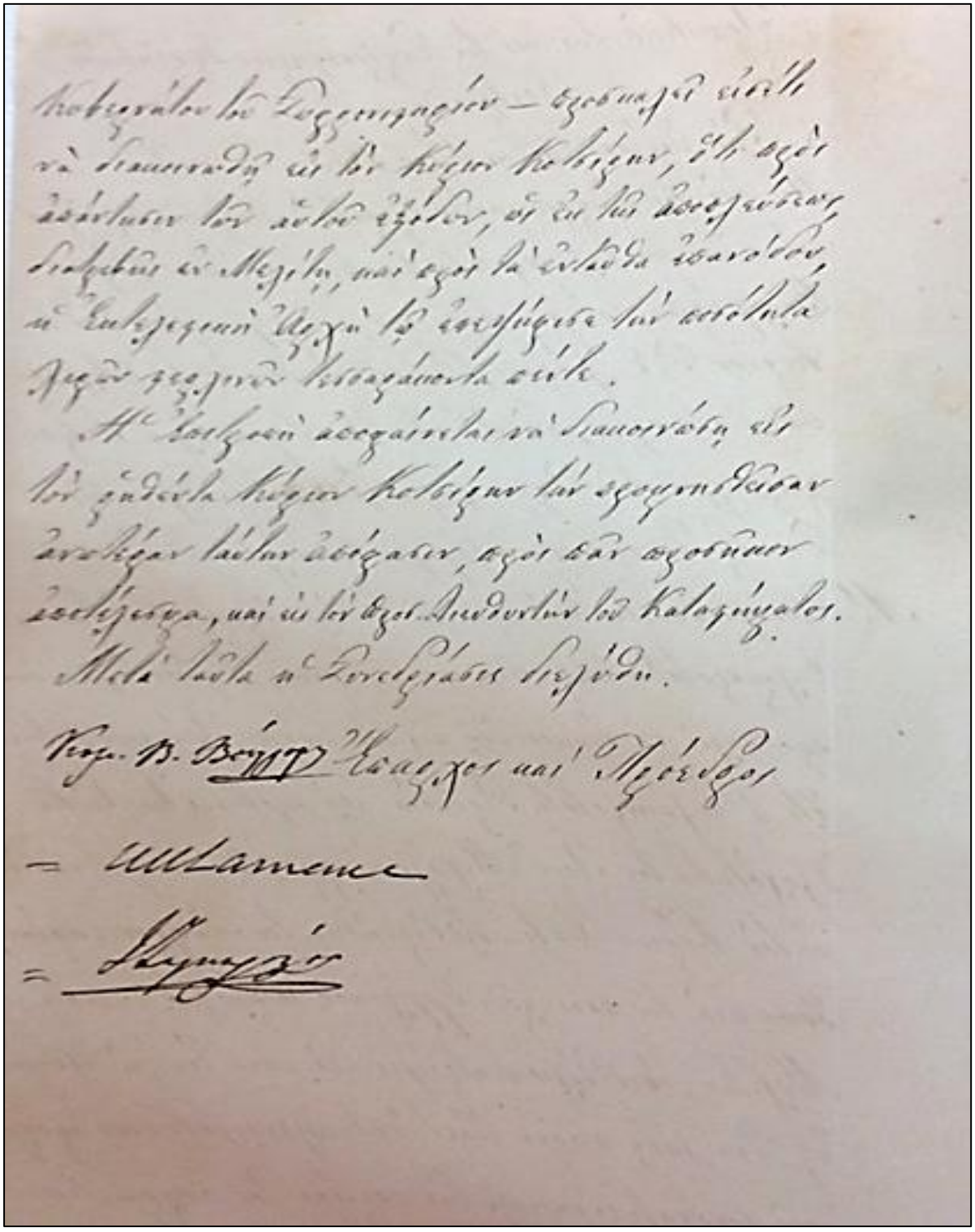
«Παραθετική πρόσοψις των προσφορών δια την προμήθειαν των κατωτέρω ειδών προς χρήσιν του Σωφρονιστηρίου κατά την δηλοποίησιν την δημοσιευθείσαν τη 22 Δεκεμβρίου 1852». Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Επάρχου,* Φ. 29, υποφ. 1, (24-01-1853).

21α. ΑΠΟΦΑΣΗ ΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΚΟΤΖΙΡΗ (recto)

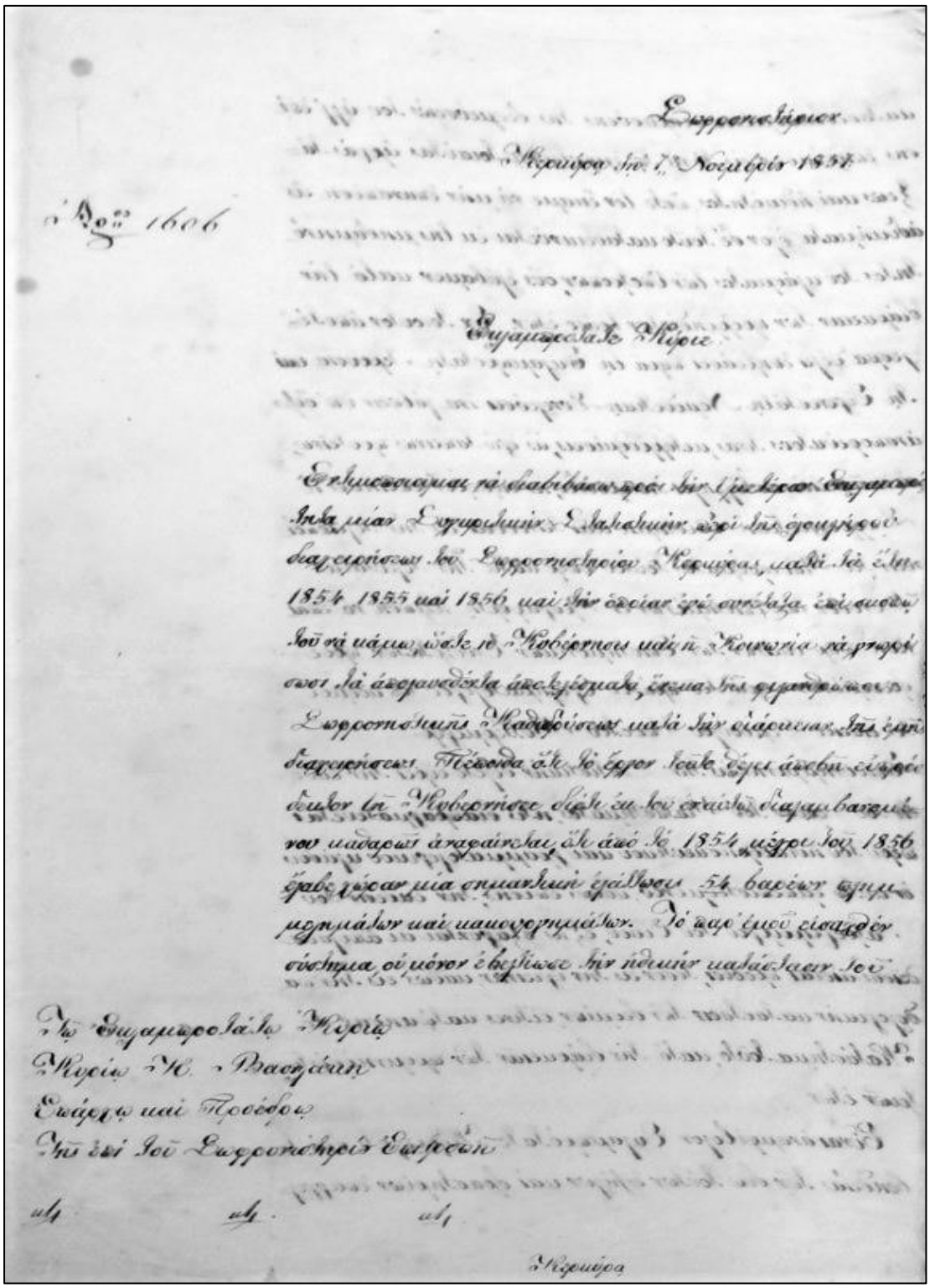
«Πρακτικά της επί του Σωφρονιστηρίου Εφορατικής Επιτροπής» της συνεδριάσεως της 4ης Μαΐου 1853, κατά την οποία αποφασίστηκε ο διορισμός του Ιωάννη Κοτσίρη ως «Αντι-Κυβερνήτης» του Σωφρονιστηρίου. Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Επάρχου*, Φ. 75 (04-05-1853).

21β. ΑΠΟΦΑΣΗ ΔΙΟΡΙΣΜΟΥ ΙΩΑΝΝΗ ΚΟΤΖΙΡΗ (verso)

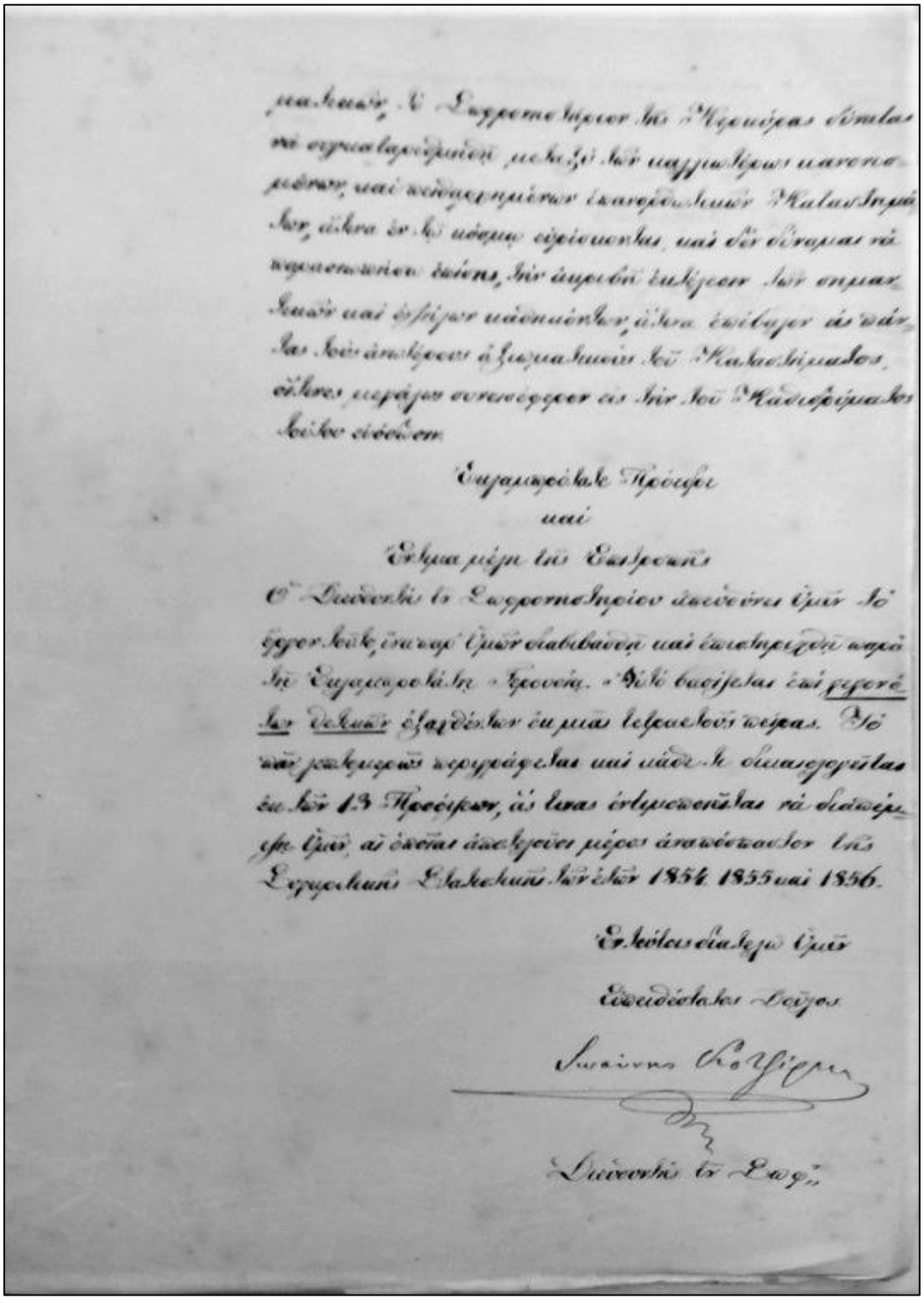
«Πρακτικά της επί του Σωφρονιστηρίου Εφορατικής Επιτροπής» (συνέχεια). Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Επάρχου*, Φ. 75 (04-05-1853) -verso.

22α. ΔΙΑΒΙΒΑΣΤΙΚΟ ΠΡΟΟΨΕΩΝ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΩΝ 1854-1857.

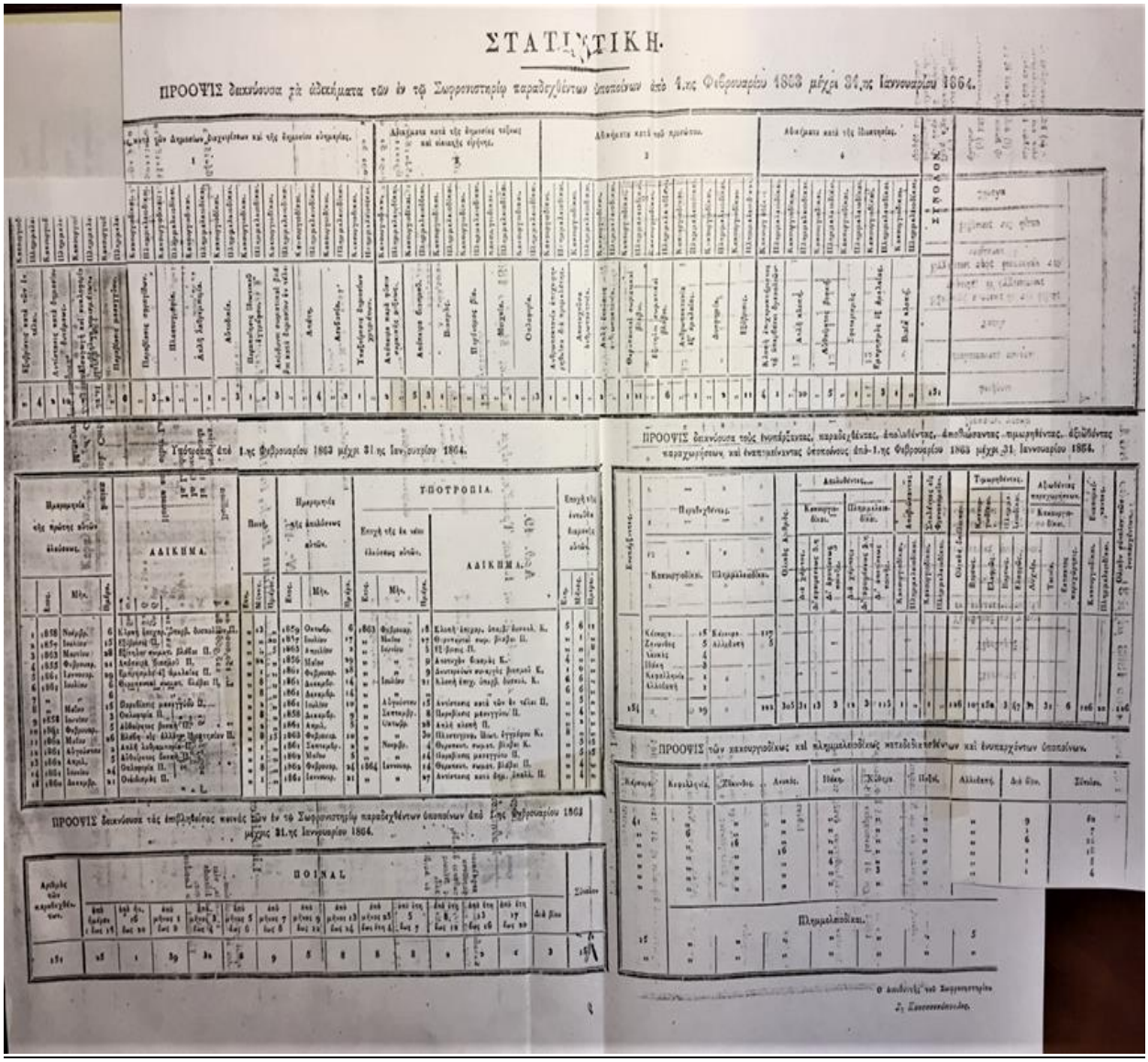
Διαβιβαστικό (1η σελίδα) 13 προόψεων συγκριτικής στατιστικής (1854-1856). Υπογράφει ο Ιωάννης Κοτζίρης. Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Επάρχου*, Φ. 29, υποφ. 5, έγγραφο 1606/7-11-1857.

22β. ΔΙΑΒΙΒΑΣΤΙΚΟ ΠΡΟΟΨΕΩΝ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΩΝ 1854-1857 (συνέχεια)

Διαβιβαστικό (3η σελίδα) προόψεων συγκριτικής στατιστικής (1854-1856). Αρχεία Κέρκυρας, *Αρχείο Επάρχου*, Φ. 29, υποφ. 5, έγγραφο 1606/7-11-1857.

23. «ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ/ ΠΡΟΟΨΙΣ δεικνύουσα τα αδικήματα των εν τω Σωφρονιστηρίω παραδεχθέντων υποποίνων…»

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ.

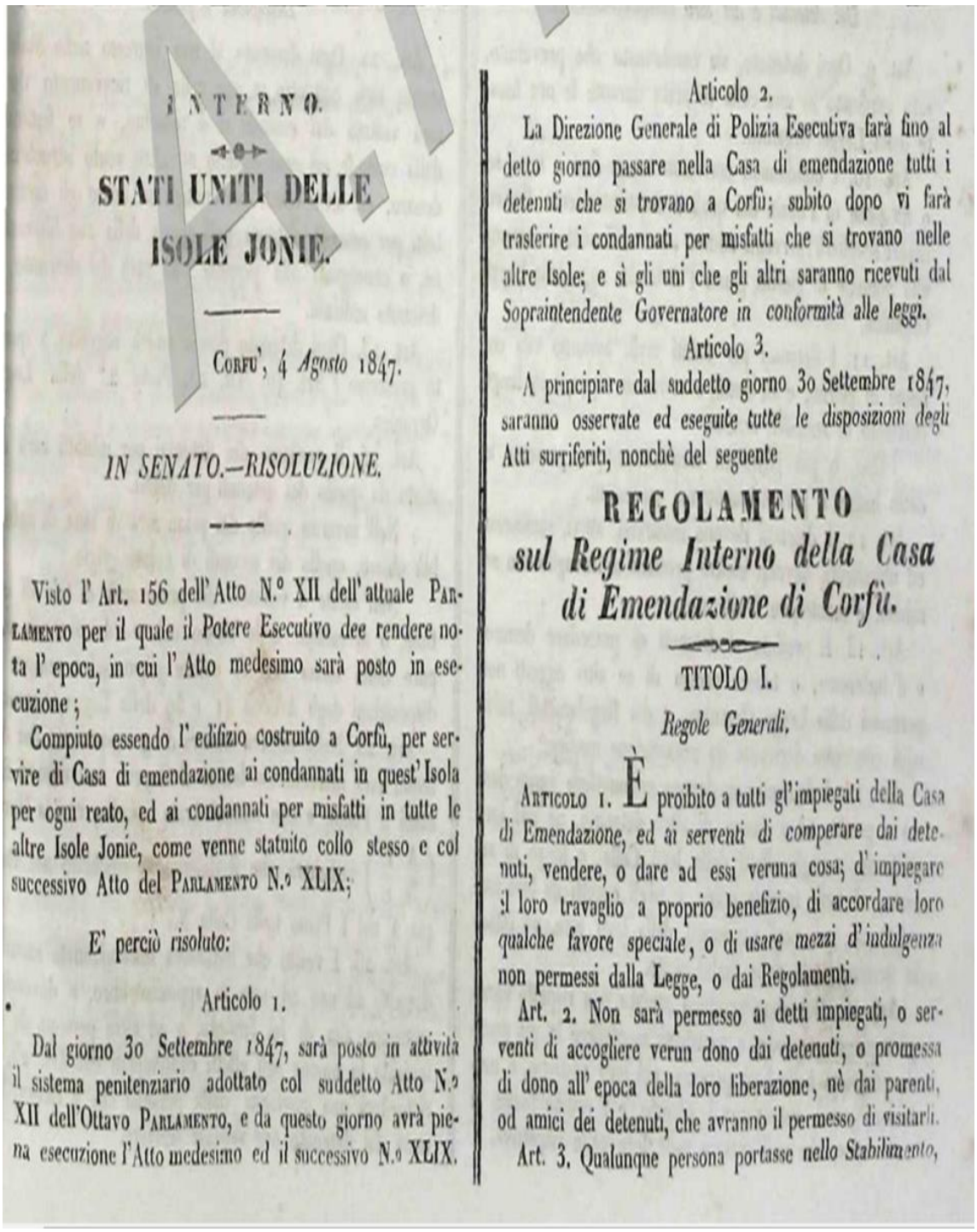
ΠΡΟΟΨΙΣ δεικνύουσα τὰ ἀδικήματα τῶν ἐν τῷ Σωφρονιστηρίῳ παραδεχθέντων ὑποποίνων ἀπὸ 1.ης Φεβρουαρίου 1863 μέχρι 31.ης Ιανουαρίου 1864.

ΠΡΟΟΨΙΣ δεικνύουσα τὰς ἐπιβληθείσας ποινὰς ἐν τῷ Σωφρονιστηρίῳ παραδεχθέντων ὑποποίνων ἀπὸ 1ης Φεβρουαρίου 1863 μέχρις 31.ης Ιανουαρίου 1864.

ΠΡΟΟΨΙΣ τῶν χειροτεχνικῶς καὶ πλημμελεστέρως ἐπιτελεσθέντων καὶ ἐνεστηχότων ὑποποίνων.

«ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ/ΠΡΟΟΨΙΣ δεικνύουσα τα αδικήματα των εν τω Σωφρονιστηρίω παραδεχθέντων υποποίνων από 1ης Φεβρουαρίου 1863 μέχρι 31ης Ιανουαρίου 1864». ΕΦΗΜΕΡΙΔΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ, αρ. φύλλου 686 (4/16 Απριλίου 1864).

24. ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΕΤΟΥΣ 1847.

INTERNO.

STATI UNITI DELLE ISOLE JONIE.

CORFU', 4 *Agosto* 1847.

IN SENATO.—RISOLUZIONE.

Visto l' Art. 156 dell'Atto N.° XII dell'attuale PARLAMENTO per il quale il Potere Esecutivo dee rendere nota l' epoca, in cui l' Atto medesimo sarà posto in esecuzione ;

Compiuto essendo l' edifizio costruito a Corfù, per servire di Casa di emendazione ai condannati in quest' Isola per ogni reato, ed ai condannati per misfatti in tutte le altre Isole Jonie, come venne statuito collo stesso e col successivo Atto del PARLAMENTO N.° XLIX;

E' perciò *risoluto:*

Articolo 1.

Dal giorno 30 Settembre 1847, sarà posto in attività il sistema penitenziario adottato col suddetto Atto N.° XII dell'Ottavo PARLAMENTO, e da questo giorno avrà piena esecuzione l'Atto medesimo ed il successivo N.° XLIX.

Articolo 2.

La Direzione Generale di Polizia Esecutiva farà fino al detto giorno passare nella Casa di emendazione tutti i detenuti che si trovano a Corfù; subito dopo vi farà trasferire i condannati per misfatti che si trovano nelle altre Isole; e sì gli uni che gli altri saranno ricevuti dal Soprantendente Governatore in conformità alle leggi.

Articolo 3.

A principiare dal suddetto giorno 30 Settembre 1847, saranno osservate ed eseguite tutte le disposizioni degli Atti surriferiti, nonchè del seguente

REGOLAMENTO *sul Regime Interno della Casa di Emendazione di Corfù.*

TITOLO I.

Regole Generali.

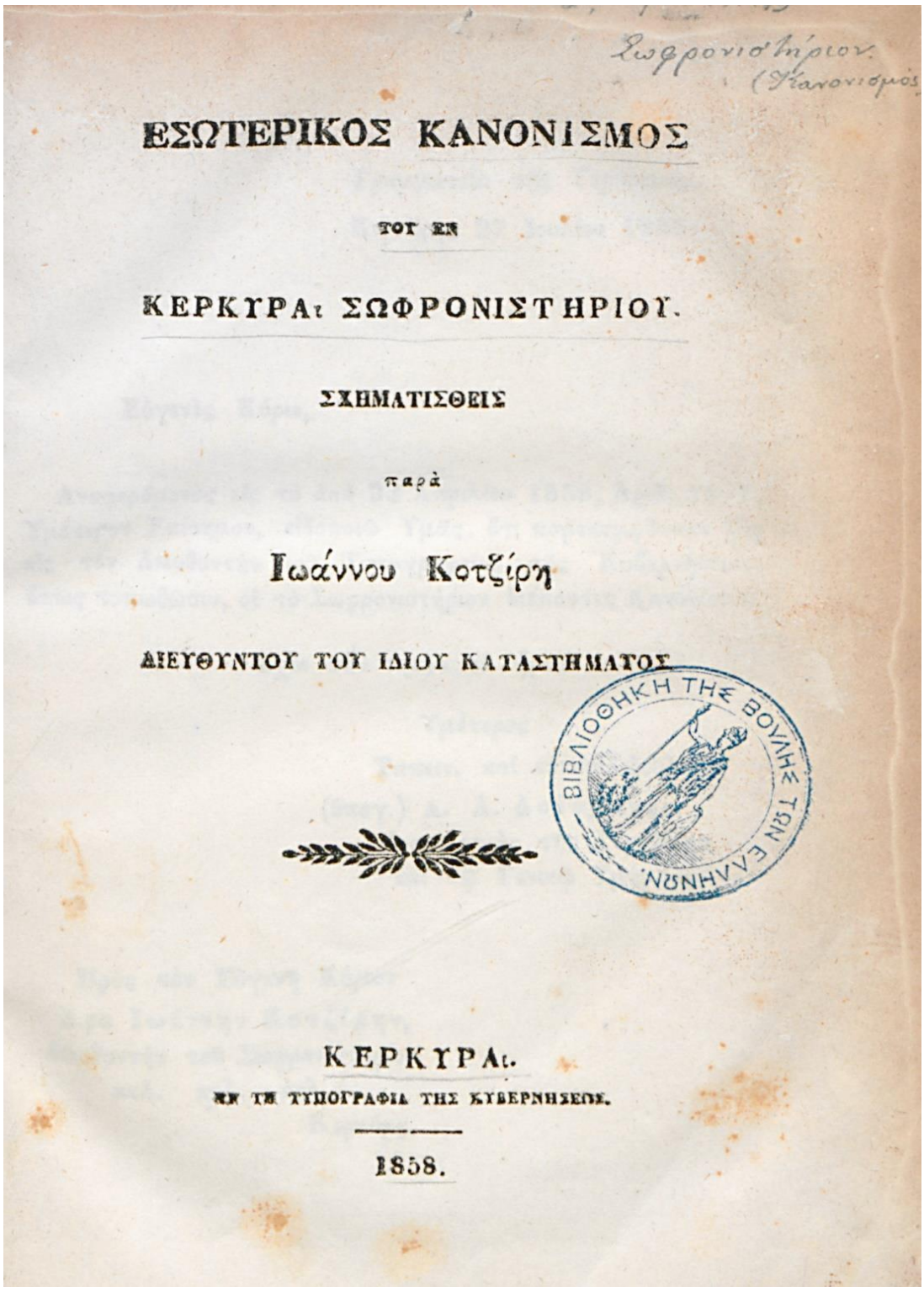
ARTICOLO 1. È proibito a tutti gl'impiegati della Casa di Emendazione, ed ai serventi di comperare dai detenuti, vendere, o dare ad essi veruna cosa; d' impiegare il loro travaglio a proprio benefizio, di accordare loro qualche favore speciale, o di usare mezzi d'indulgenza non permessi dalla Legge, o dai Regolamenti.

Art. 2. Non sarà permesso ai detti impiegati, o serventi di accogliere verun dono dai detenuti, o promessa di dono all' epoca della loro liberazione, nè dai parenti, od amici dei detenuti, che avranno il permesso di visitarli.

Art. 3. Qualunque persona portasse nello Stabilimento,

Η πρώτη σελίδα του «Regolamento sul Regime Interno della Casa di Emendazione di Corfù», GAZZETTA UFFIZIALE DEGLI STATI UNITI DELLE ISOLE IONIE, Num. 142, Corfù, 18-9-1847, pp. 19-24.

25. ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΕΤΟΥΣ 1858.

Σωφρονιστήριον.
Κανονισμός

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ

ΤΟΥ ΕΝ

ΚΕΡΚΥΡΑι ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ.

ΣΧΗΜΑΤΙΣΘΕΙΣ

παρὰ

Ιωάννου Κοτζίρη

ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΒΟΥΛΗΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

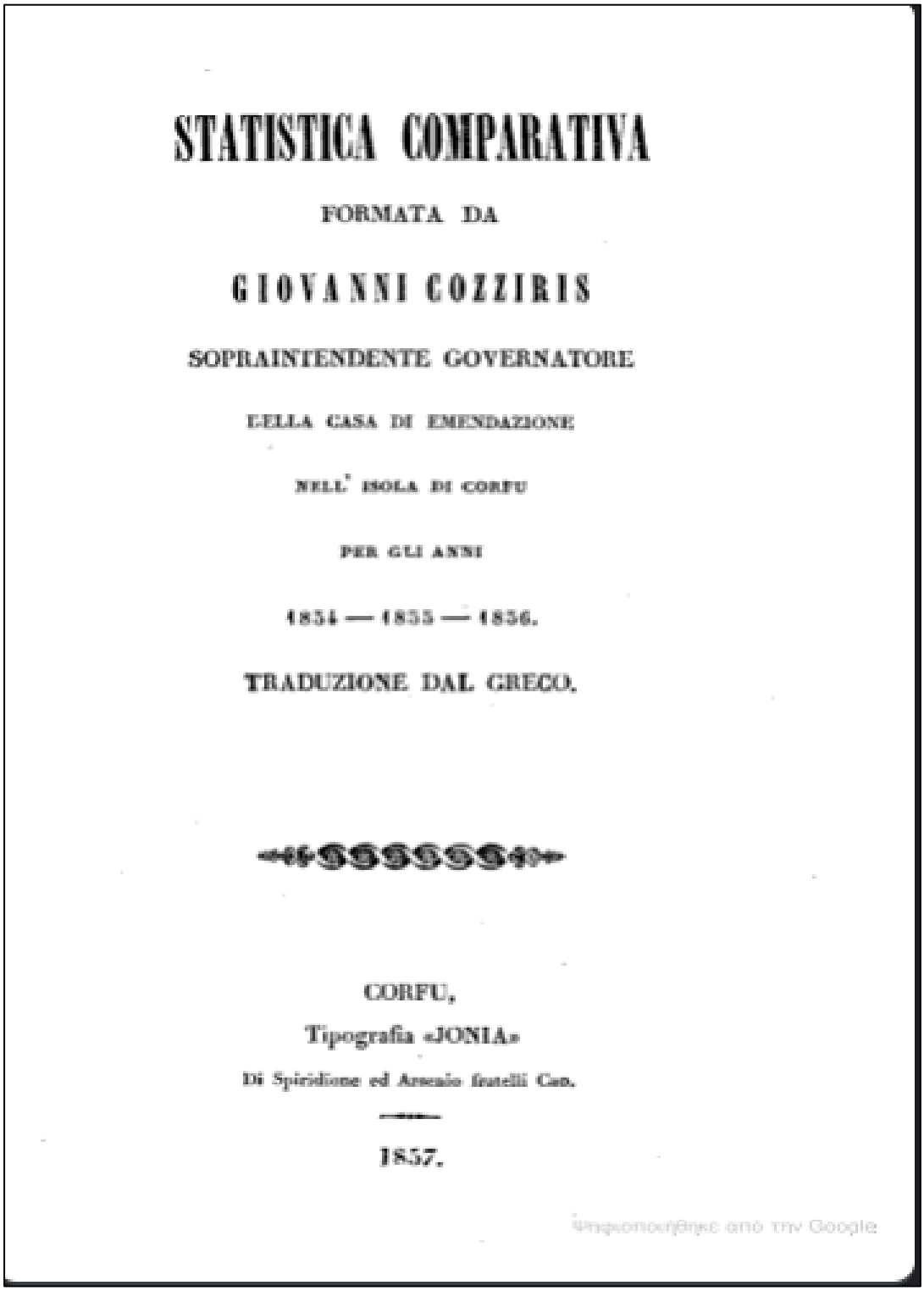
ΚΕΡΚΥΡΑι.

ΕΝ ΤΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ.

1858.

ΕΣΩΤΕΡΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΝ ΚΕΡΚΥΡΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ, ΣΧΗΜΑΤΙΣΘΕΙΣ παρά Ιωάννου Κοτζίρη, ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΟΣ, ΚΕΡΚΥΡΑ, ΕΝ ΤΗ ΤΥΠΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΚΥΒΕΡΝΗΣΕΩΣ, 1858.

26. «STATISTICA COMPARATIVA FORMATA DA GIOVANNI COZZIRIS…» 1854-1856

STATISTICA COMPARATIVA

FORMATA DA

GIOVANNI COZZIRIS

SOPRAINTENDENTE GOVERNATORE

DELLA CASA DI EMENDAZIONE

NELL' ISOLA DI CORFU

PER GLI ANNI

1854 — 1855 — 1856.

TRADUZIONE DAL GRECO.

CORFU,

Tipografia «JONIA»

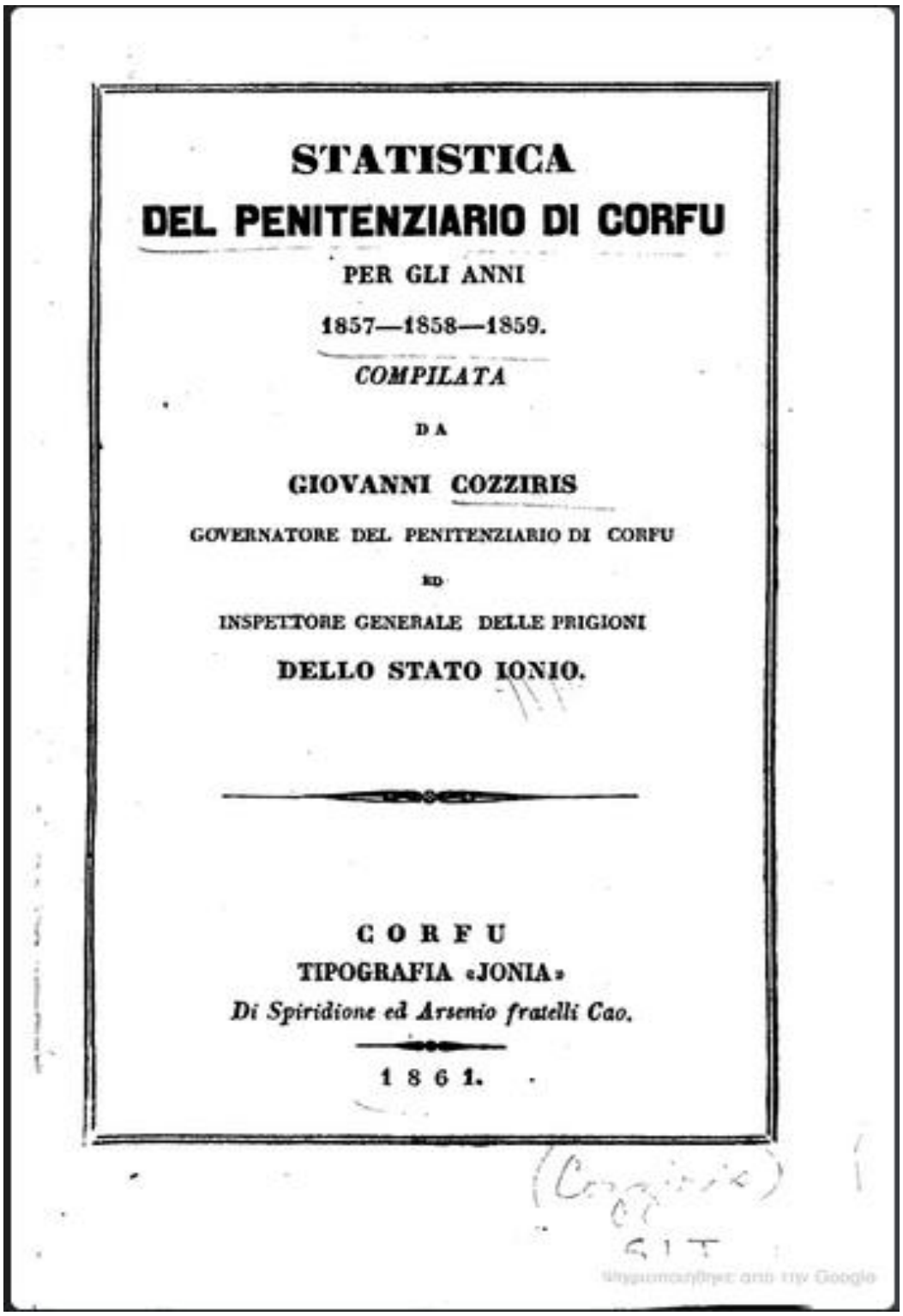
Di Spiridione ed Arsenio fratelli Can.

1857.

Ψηφιοποιήθηκε από την Google

Ιωάννης Κοτζίρης, συγκριτική στατιστική τριετίας 1854-1856 (εξώφυλλο). Ανακτήθηκε από: https://play.google.com/books/reader?id=UipLAAAAcAAJ&pg=GBS.PA1

27. «STATISTICA DEL PENITENZIARIO DI CORFU…», 1857-1859.

STATISTICA

DEL PENITENZIARIO DI CORFU

PER GLI ANNI

1857—1858—1859.

COMPILATA

DA

GIOVANNI COZZIRIS

GOVERNATORE DEL PENITENZIARIO DI CORFU

ED

INSPETTORE GENERALE DELLE PRIGIONI

DELLO STATO IONIO.

CORFU

TIPOGRAFIA «JONIA»

Di Spiridione ed Arsenio fratelli Cao.

1861.

Ιωάννης Κοτζίρης, στατιστικά στοιχεία Σωφρονιστηρίου για την τριετία 1857-1859 (εξώφυλλο). Ανακτήθηκε από: https://play.google.com/books/reader?id=S4QqAAAAMAAJ&pg=GBS.PP7

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ – ΓΡΑΦΗΜΑΤΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

1. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΦΥΛΑΚΩΝ ΠΟΛΗΣ - ΕΤΗ 1837-1839 (1.1-1.4)

2. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ - ΕΤΟΣ 1848 (2.2.1-2.2.8)

3. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ - ΕΤΟΣ 1850 (3.2.1-3.2.10)

4. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ - ΕΤΟΣ 1854 (4.2.1-4.2.3, 4.3.1-4.3.5)

5. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ - ΕΤΟΣ 1855 (5.2.1-5.2.3, 5.3.1-5.3.5)

6. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ - ΕΤΟΣ 1856 (6.2.1-6.2.3, 6.3.1-6.3.5)

7. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ - ΕΤΟΣ 1857 (7.2.1-7.2.3, 7.3.1-7.3.5)

8. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ - ΕΤΟΣ 1858 (8.2.1-8.2.3, 8.3.1-8.3.5)

9. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ - ΕΤΟΣ 1859 (9.2.1-9.2.3, 9.3.1-9.3.5)

10. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ - ΕΤΟΣ 1863 (11.1-11.7)

1. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΦΥΛΑΚΩΝ (1837-1839)[1158]

Πίνακας 1.

ΕΤΟΣ 1837							
Βαθμίδα	Επανορθωτικές φυλακές	Νέες Επανορθωτικές φυλακές	Εγκληματική φυλακή	Φυλακές οχυρού Αβράμη	Μονή Αννουντσιάτας	Νοσοκομείο	Σύνολο
κατάδικοι για κακούργημα	10 άντρες	13 άντρες	25 άντρες	36 άντρες	2 άντρες	-	168
υπόδικοι για κακούργημα	8 άντρες + 1 γυναίκα	1 άντρας	17 άντρες	4 άντρες	-	-	31
κατάδικοι για πλημμέλημα	21 άντρες + 4 γυναίκες	-	50 άντρες	3 άντρες	-	-	78
υπόδικοι για πλημμέλημα	4 άντρες	2 άντρες	-	-	-	1 άντρας	7
οφειλέτες	1 γυναίκα	-	-	-	14 άντρες	-	15
ΣΥΝΟΛΟ	49	16	92	43	16	1	
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ: 299 άτομα (293 άντρες / 6 γυναίκες)							

Πίνακας 2.

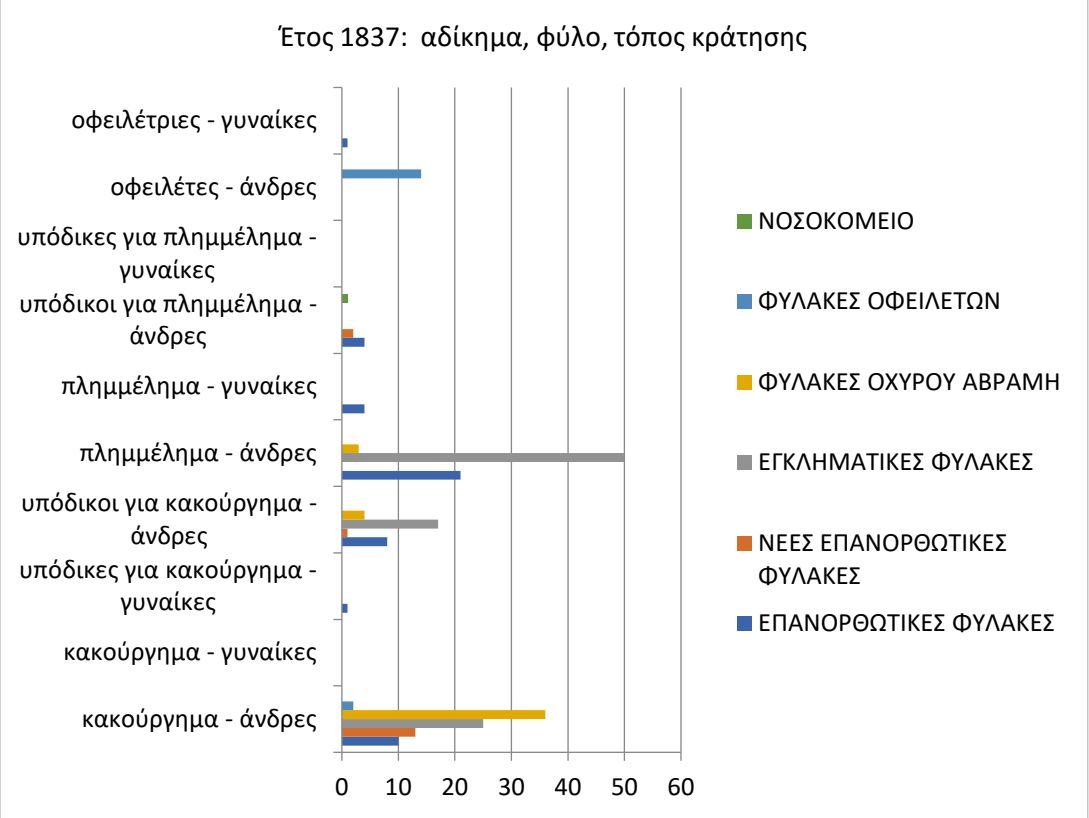
ΕΤΟΣ 1838							
Βαθμίδα	Επανορθωτικές φυλακές	Νέες Επανορθωτικές φυλακές	Εγκληματική φυλακή	Φυλακές οχυρού Αβράμη	Μονή Αννουντσιάτας	Νοσοκομείο	Σύνολο
κατάδικοι για κακούργημα	11 άντρες 2 γυναίκες	5 άντρες	31 άντρες	63 άντρες	1 άντρας	1 άντρας	114
υπόδικοι για κακούργημα	3 άντρες	1 άντρας	4 άντρες	13 άντρες	-	-	21
κατάδικοι για πλημμέλημα	7 άντρες 3 γυναίκες	22 άντρες	-	23 άντρες	-	3	58
υπόδικοι για πλημμέλημα	2 άντρες	2 άντρες	3 άντρες		-		7
οφειλέτες	2 γυν.	-	-	-	22 άντρες	-	24
ΣΥΝΟΛΟ	30	30	38	99	23	4	
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ: 224 άτομα (217 άντρες / 7 γυναίκες)							

[1158] Αρχείο Εκτελεστικής Αστυνομίας, Φ. 451 «Return of Gaols and Houses of Correction and of the number of Prisoners therein for …», 1837-1839.

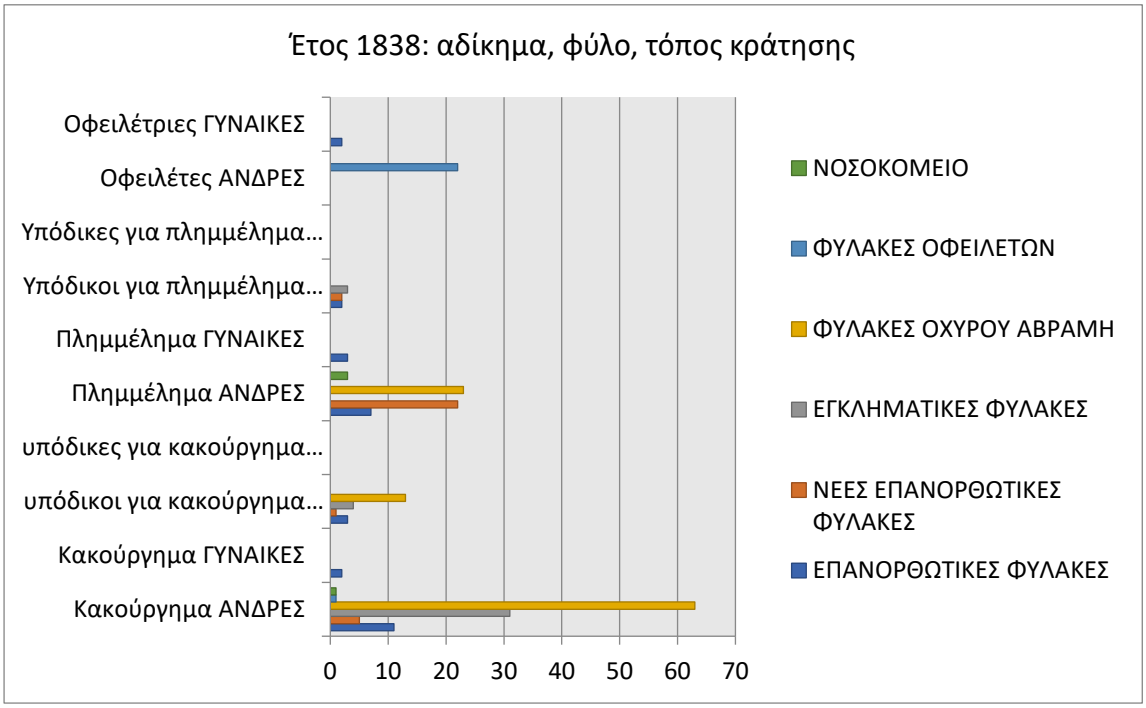
Πίνακας 3.

ΕΤΟΣ 1839							
Βαθμίδα	Επανορθωτικές φυλακές	Νέες Επανορθωτικές φυλακές	Εγκληματική φυλακή	Φυλακές οχυρού Αβράμη	Μονή Αννουντσιάτας	Νοσοκομείο	Σύνολο
κατάδικοι για κακούργημα	10 άντρες 5 γυναίκες	-	17 άντρες	4 άντρες	-	5 άντρες	41
υπόδικοι για κακούργημα	2 άντρες 2 γυναίκες	-	3 άντρες	4 άντρες	5 άντρες	-	14
κατάδικοι για πλημμέλημα	26 άντρες 3 γυναίκες	-	-	51 άντρες	-	1 άντρας	81
υπόδικοι για πλημμέλημα	2 άντρες	2 άντρες	3 άντρες	-	-	-	7
οφειλέτες	-	-	-	-	19 άντρες	-	19
ΣΥΝΟΛΟ	50	2	23	59	24	6	
ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ: 162 άτομα (152 άντρες / 10 γυναίκες)							

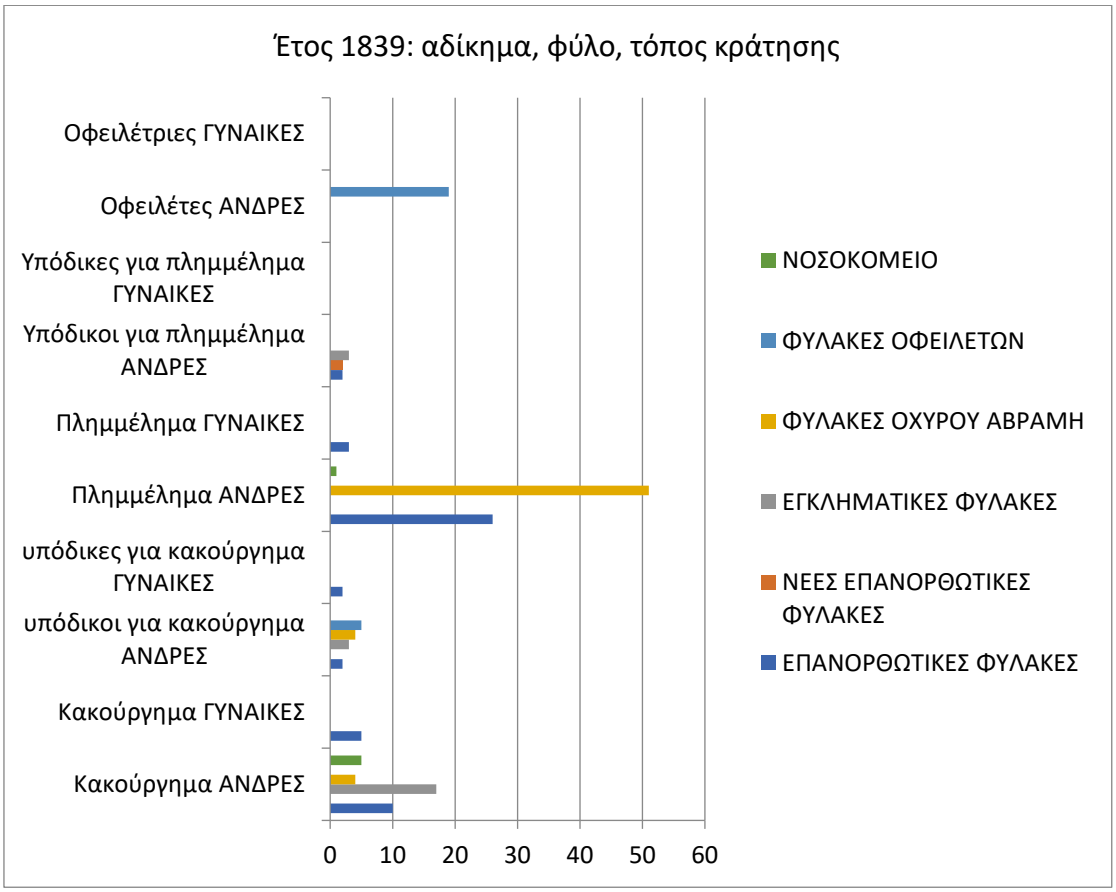
Γράφημα 1.1

Γράφημα 1.2.

Γράφημα 1.3.

Έτος 1839: αδίκημα, φύλο, τόπος κράτησης
Οφειλέτριες ΓΥΝΑΙΚΕΣ
Οφειλέτες ΑΝΔΡΕΣ
Υπόδικες για πλημμέλημα ΓΥΝΑΙΚΕΣ
Υπόδικοι για πλημμέλημα ΑΝΔΡΕΣ
Πλημμέλημα ΓΥΝΑΙΚΕΣ
Πλημμέλημα ΑΝΔΡΕΣ
υπόδικες για κακούργημα ΓΥΝΑΙΚΕΣ
υπόδικοι για κακούργημα ΑΝΔΡΕΣ
Κακούργημα ΓΥΝΑΙΚΕΣ
Κακούργημα ΑΝΔΡΕΣ
0
10
20
30
40
50
60
ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ
ΦΥΛΑΚΕΣ ΟΦΕΙΛΕΤΩΝ
ΦΥΛΑΚΕΣ ΟΧΥΡΟΥ ΑΒΡΑΜΗ
ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΕΣ ΦΥΛΑΚΕΣ
ΝΕΕΣ ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΕΣ ΦΥΛΑΚΕΣ
ΕΠΑΝΟΡΘΩΤΙΚΕΣ ΦΥΛΑΚΕΣ

2. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1848[1159]

2.1 Στοιχεία ανά βαθμίδα και είδος αδικήματος:

Α. Κακουργήματα (**173** κρατούμενοι):

-Κατά του προσώπου (misfatti contro la persona)*:* **47** κρατούμενοι (38 για φόνο-με διαβαθμίσεις, 4 για πειρατεία και 4 για σωματικές βλάβες), εκ των οποίων 17 Κερκυραίοι, 10 Κεφαλλονίτες, 15 Ζακυνθινοί, 1 Λευκαδίτης και 4 αλλοδαποί. Ανήλικοι 5. Αναλφάβητοι 21.

-Κατά της περιουσίας (misfatti contro la proprietà): **95** κρατούμενοι, κατάδικοι για κλοπές διαφόρων διαβαθμίσεων, εκ των οποίων οι 37 ήταν Κερκυραίοι, 18 Κεφαλλονίτες, 30 Ζακυνθινοί, 3 Λευκαδίτες, 1 Παξινός και 6 αλλοδαποί. Ανήλικοι 15. Αναλφάβητοι 56.

-Κατά της δημόσιας πίστεως και της διαχείρισης της δικαιοσύνης (misfatti contro la fede pubblica e l' amministrazione della giustizia): **16** κρατούμενοι (4 κατάδικοι για πλαστογραφία δημοσίου εγγράφου, 2 για πλαστογραφία ιδιωτικού εγγράφου, 1 για συκοφαντία, 3 για υπεξαίρεση, 4 για εμπορική απάτη, 1 για σκόπιμη πτώχευση και 1 για συνέργεια σε απόδραση), εκ των οποίων 4 Κερκυραίοι, 7 Κεφαλλονίτες, 1 Ζακυνθινός, 1 Λευκαδίτης, 1 Κυθήριος και 2 αλλοδαποί. Δεν υπήρχαν ανήλικοι. Αναλφάβητοι 2.

-Κατά της δημόσιας τάξης και κατά της οικογενειακής ειρήνης και τάξης (misfatti contro l' ordine pubblico, la pace e l' ordine delle famiglie): **15** κρατούμενοι (οι 8 για σοδομισμό και οι 7 για βιασμό), εκ των οποίων 3 Κερκυραίοι, 3 Κεφαλλονίτες, 5 Ζακυνθινοί, 1 Λευκαδίτης και 3 Παξινοί. Ανήλικοι 4. Αναλφάβητοι 5.

Β. Πλημμελήματα (**161** κρατούμενοι):

-Κατά του προσώπου: **60** κρατούμενοι (35 για –επικίνδυνες ή με χρήση όπλου ή ελαφριές- σωματικές βλάβες και 24 για προσβολές-ύβρεις-απειλές), εκ των οποίων 25 είναι κάτοικοι της πόλης της Κέρκυρας, 7 κάτοικοι προαστίων, 27 κάτοικοι υπαίθρου, και 1 αλλοδαπός. Ανήλικοι 16. Αναλφάβητοι 41.

-Κατά της περιουσίας: **60** κρατούμενοι (52 για κλοπές και ληστείες, 3 για απάτη, 3 για εμπρησμό 3, 1 για αυθαίρετη συλλογή ξένων καρπών και 1 για θανάτωση ζώου),

[1159] Αρχείο Επάρχου, Φ. 36, υποφ. 5, έγγραφο υπ' αρ. 334/26-12-1848 (διαβιβαστικό) και συνημμένοι πίνακες.

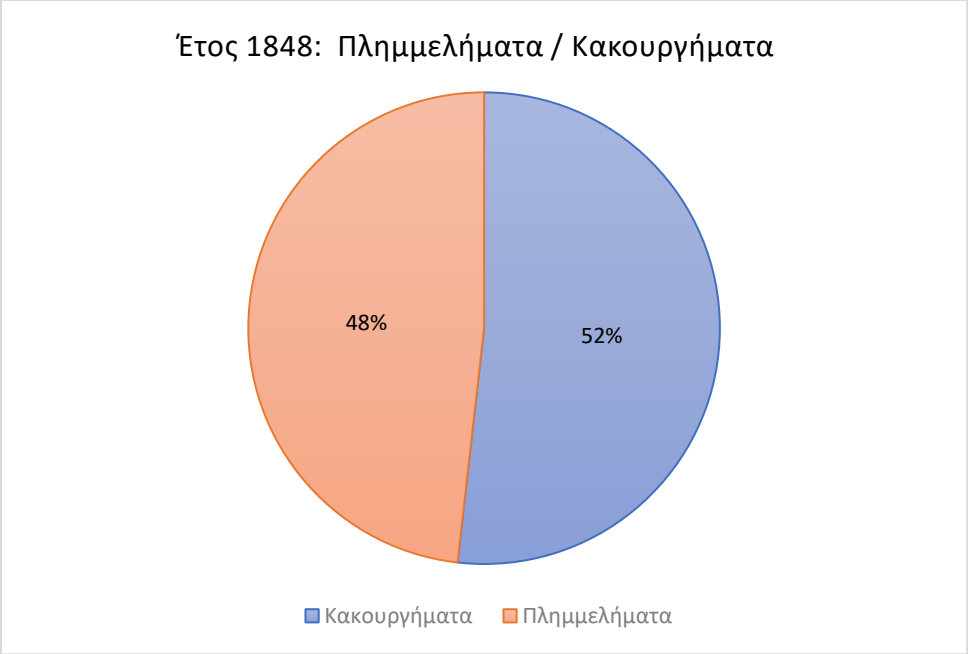
εκ των οποίων 21 από την πόλη, 5 από τα προάστια, 31 από την ύπαιθρο και 3 αλλοδαποί, 24 ανήλικοι και 52 αναλφάβητοι.

-Κατά της δημόσιας πίστεως και της διαχείρισης της δικαιοσύνης: **24** κρατούμενοι (14 για αντίσταση κατά της αρχής, 3 για παραβίαση σφραγίδων, 1 για συκοφαντία, 1 για ανυπακοή σε διοικητικές εντολές, 2 για ανυπακοή σε δικαστικές εντολές, 1 για αυθαιρεσίες, 1 για κατάχρηση εξουσίας, 1 για λαθρεμπόριο), εκ των οποίων οι 8 ήταν από την πόλη, 3 από τα προάστια, 12 από την ύπαιθρο και 1 αλλοδαπός. Ανήλικοι 3. Αναλφάβητοι 19.

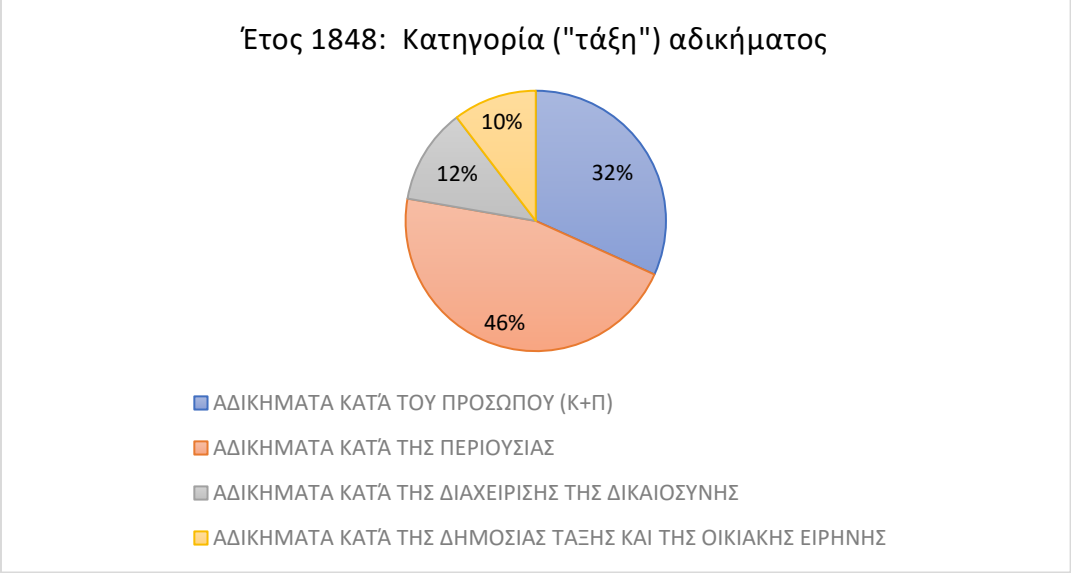
-Κατά της δημόσιας τάξης, της οικιακής ειρήνης και τάξης: **20** κρατούμενοι (14 για παράνομη οπλοκατοχή, 1 για παραβίαση επιστολής, 4 για διατάραξη οικιακής ασφάλειας και 1 για μοιχεία), εκ των οποίων 5 από την πόλη, 2 από τα προάστια και 13 από την ύπαιθρο. Ανήλικοι 5. Αναλφάβητοι 13.

2.2 Γραφήματα (έτος 1848)

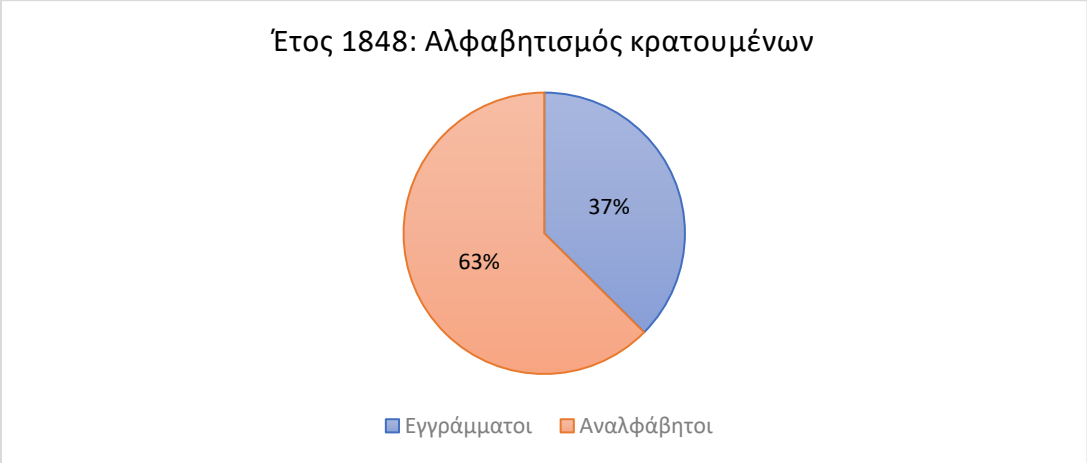
Γράφημα 2.2.1.

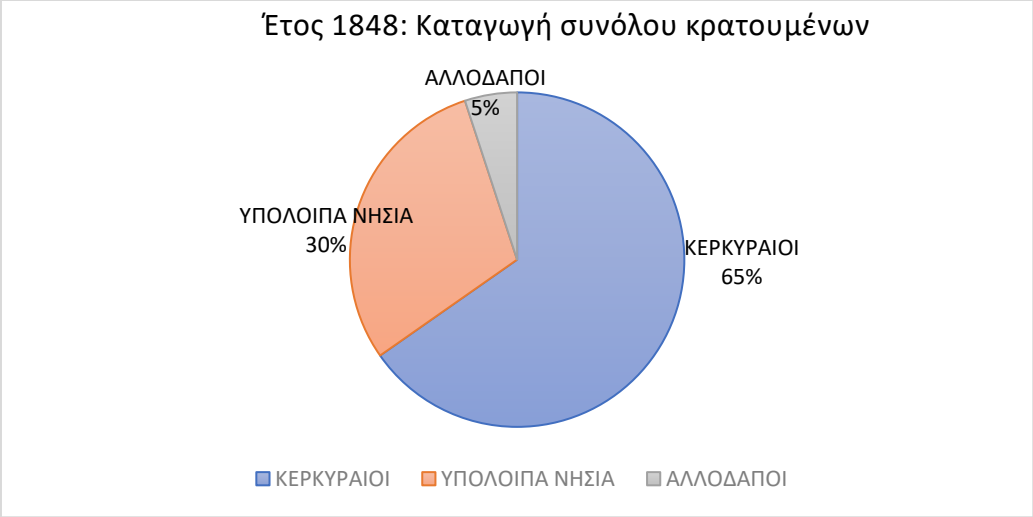
Γράφημα 2.2.2.

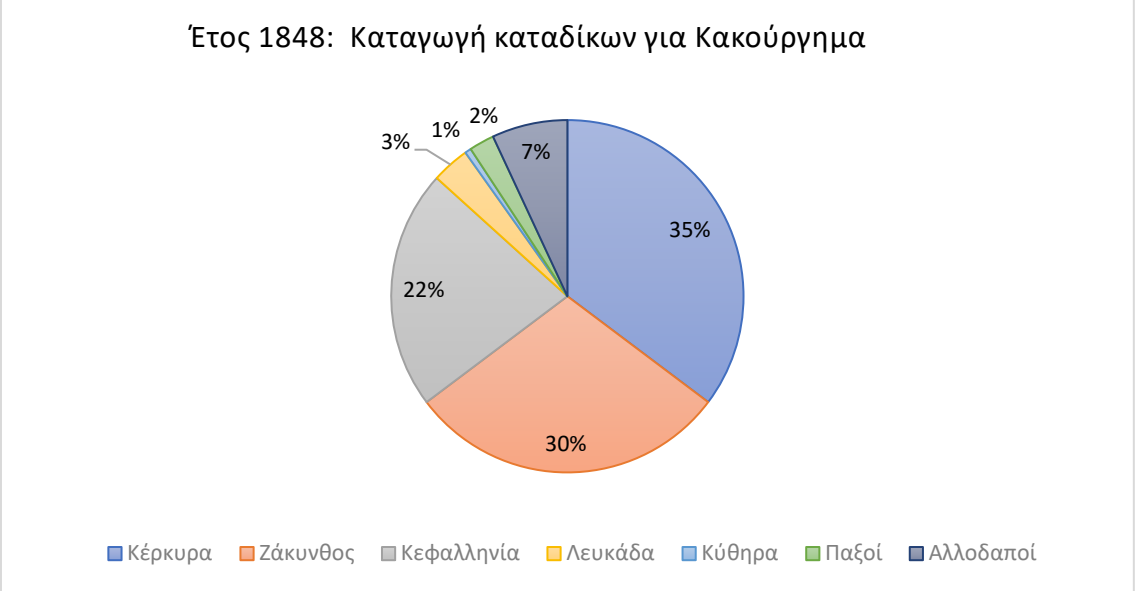
Γράφημα 2.2.3.

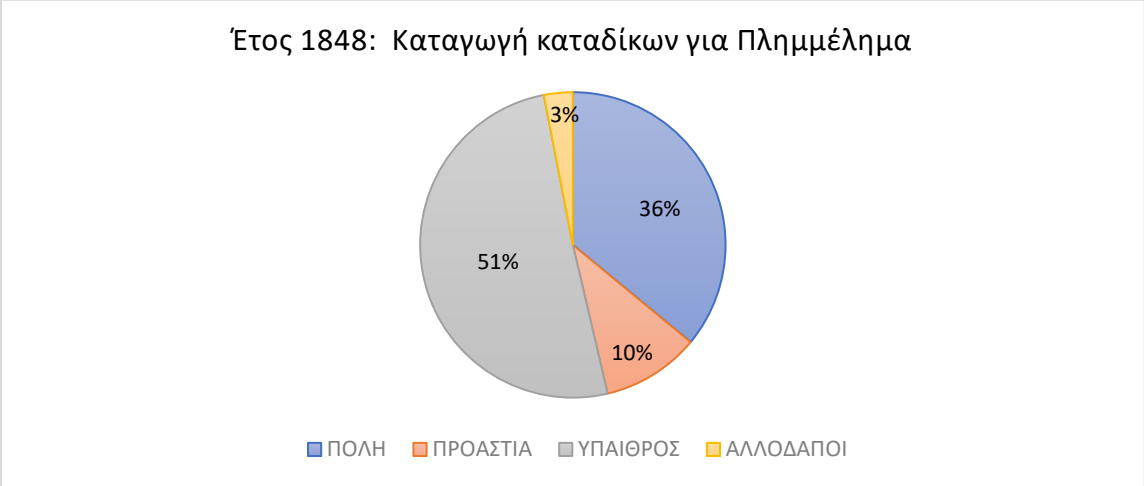
Γράφημα 2.2.4.

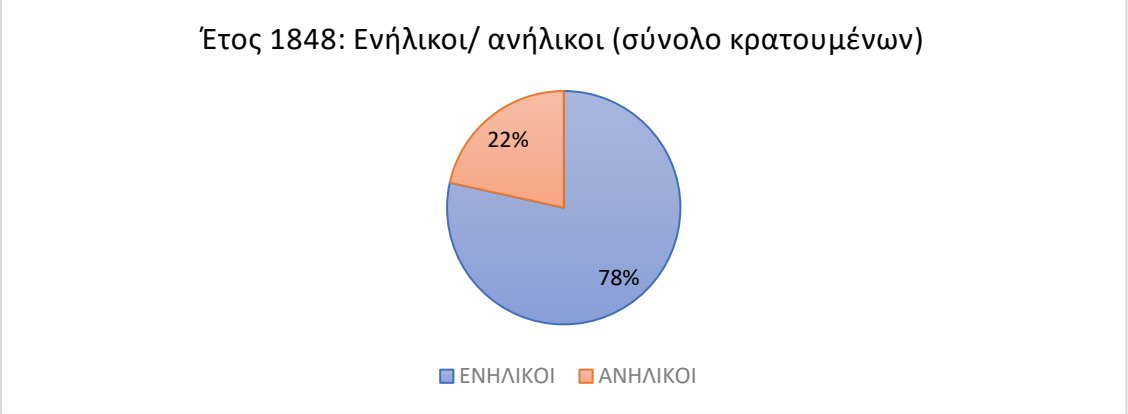
Γράφημα 2.2.4.

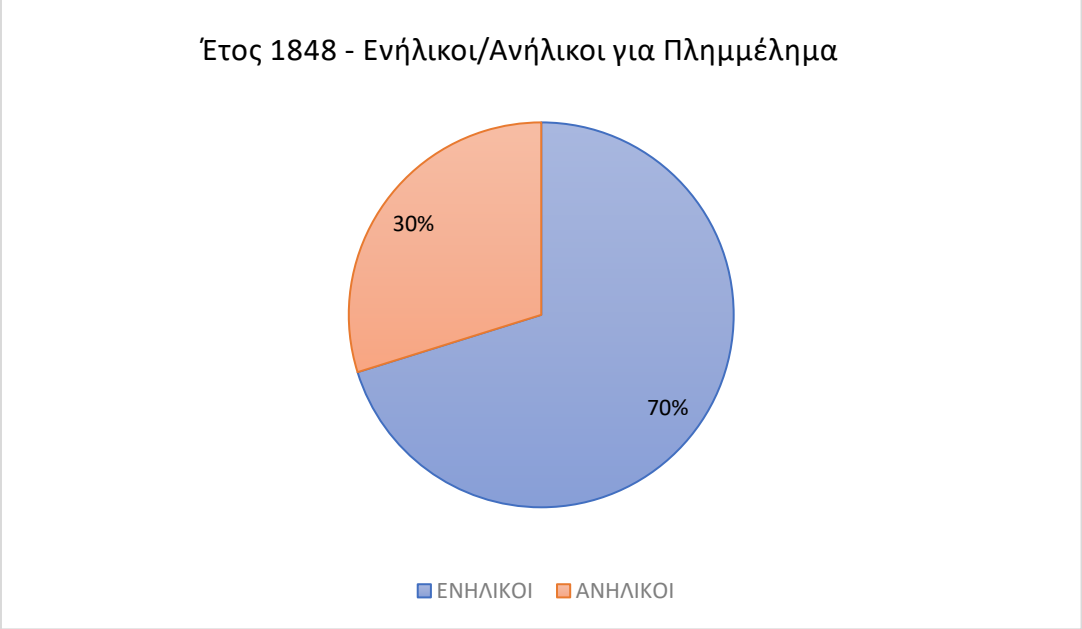
Γράφημα 2.2.5.

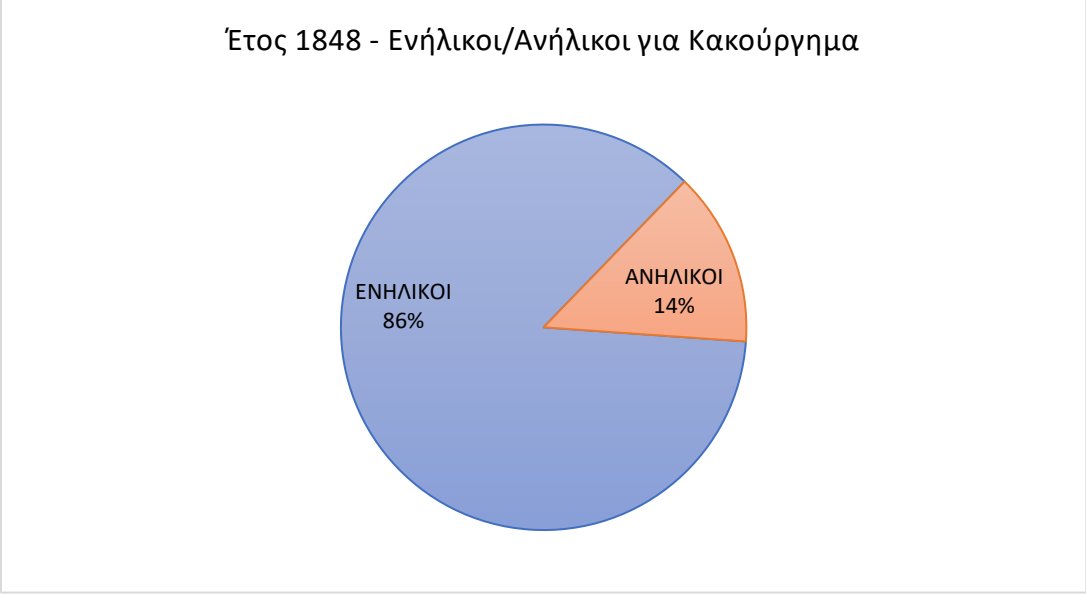
Γράφημα 2.2.6.

Γράφημα 2.2.7.

Γράφημα 2.2.8.

3. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1850[1160]

3.1 Στοιχεία ανά βαθμίδα και είδος αδικήματος:

Α. Κρατούμενοι για Κακούργημα (165).

-Κατά του προσώπου*:* **47** κρατούμενοι (28 για φόνο, 4 για πειρατεία, 12 για σωματική βλάβη, 3 για νυκτερινή επίθεση). Τόπος καταγωγής: 23 Κερκυραίοι, 5 Κεφαλλονίτες, 13 Ζακυνθινοί, 1 Λευκαδίτης, 5 αλλοδαποί. Ανήλικοι: 5. Αναλφάβητοι: 31.

-Κατά της περιουσίας: **75** κρατούμενοι (όλοι για ληστείες). Τόπος καταγωγής: 28 Κερκυραίοι, 13 Κεφαλλονίτες, 24 Ζακυνθινοί, 4 Λευκαδίτες, 1 Ιθακήσιος, 5 αλλοδαποί. Ανήλικοι: 8. Αναλφάβητοι: 41.

-Κατά της δημόσιας πίστεως και της διαχείρισης της δικαιοσύνης: **24** κρατούμενοι (19 για απάτη, 4 για εμπορική απάτη, 1 για συνέργεια σε απόδραση). Τόπος καταγωγής: 11 Κερκυραίοι, 4 Κεφαλλονίτες, 5 Ζακυνθινοί, 2 Λευκαδίτες, 2 αλλοδαποί. Ανήλικοι: 2. Αναλφάβητοι: 13.

-Κατά της δημόσιας τάξης, της οικιακής ειρήνης και τάξης: **19** κρατούμενοι (5 για σοδομισμό και 14 για βιασμό). Τόπος καταγωγής: 5 Κερκυραίοι, 1 Κεφαλλονίτης, 5 Ζακυνθινοί, 5 Λευκαδίτες, 2 Κυθήριοι, 1 Παξινός. Ανήλικοι: 5. Αναλφάβητοι: 8.

Β. Κρατούμενοι για Πλημμέλημα (217):

-Κατά του προσώπου: **84** κρατούμενοι (64 για σωματικές βλάβες και 20 για ύβρεις και προσβολές). Τόπος κατοικίας: 14 από την πόλη, 7 από τα προάστια, 62 από την ύπαιθρο, 1 αλλοδαπός. Ανήλικοι: 24. Αναλφάβητοι: 29.

-Κατά της περιουσίας: **62** κρατούμενοι (51 για ληστεία, 3 για απάτη, 2 για εμπρησμό, 2 για θανάτωση ζώων και 4 για φθορά ξένης περιουσίας). Τόπος κατοικίας: 13 από την πόλη, 14 από τα προάστια, 33 από την ύπαιθρο, 2 αλλοδαποί. Ανήλικοι: 24. Αναλφάβητοι: 38.

-Κατά της δημόσιας πίστεως και της διαχείρισης της δικαιοσύνης: **46** κρατούμενοι (Αντίσταση κατά της αρχής 17, Παραβίαση σφραγίδων 4, Μη τήρηση διοικητικών

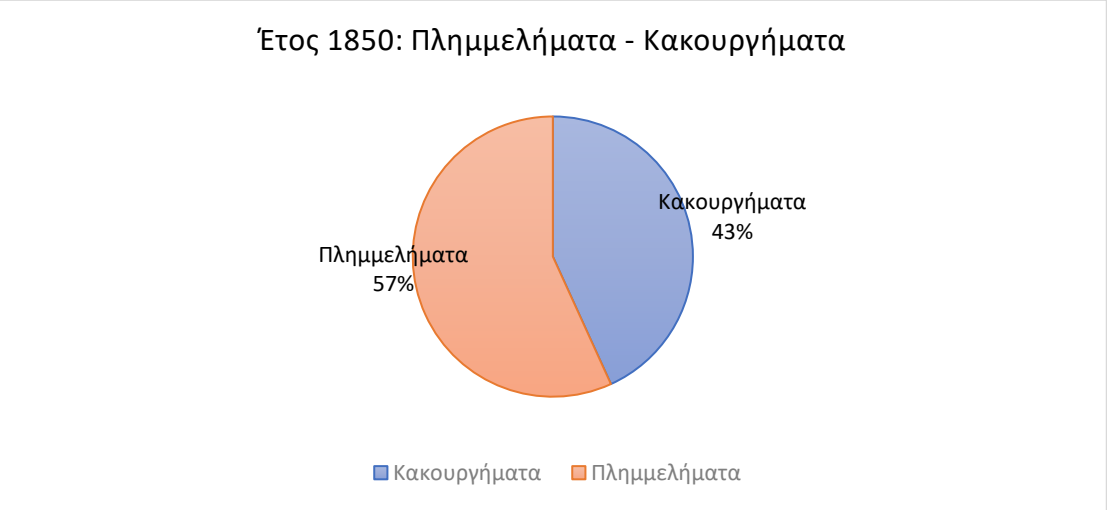
[1160] Αρχείο Επάρχου, Φ. 26, (30-04-1851).

εντολών 3, Αυθαιρεσία 8, Κατάχρηση εξουσίας 14). Τόπος καταγωγής: 14 από την πόλη, 3 από τα προάστια, 29 από την ύπαιθρο. Ανήλικοι: 4. Αναλφάβητοι: 37.

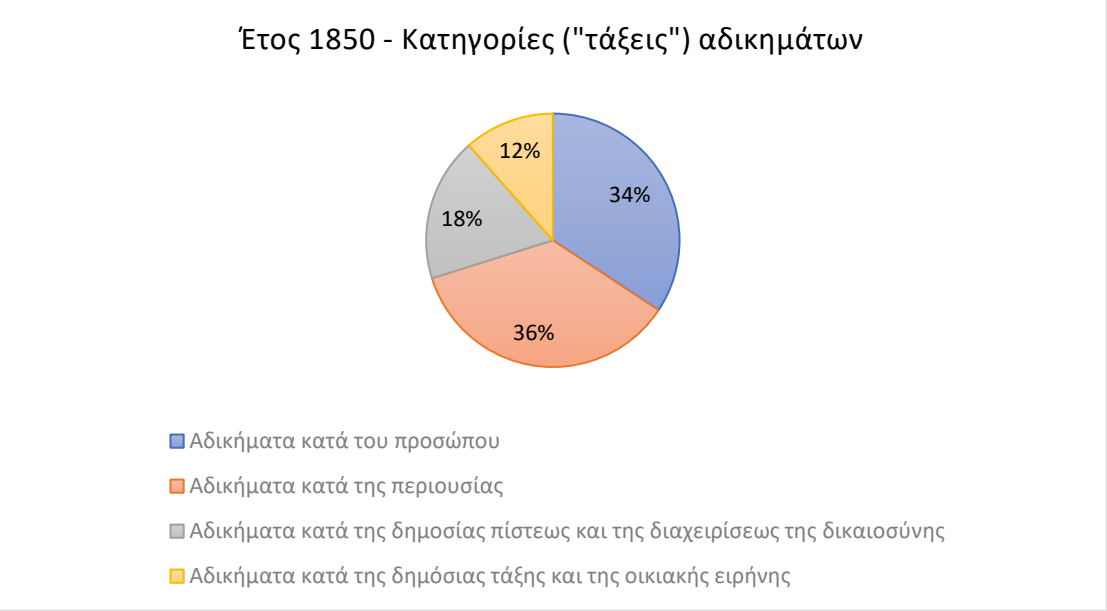
-Κατά της δημόσιας τάξης, της οικιακής ειρήνης και τάξης: **25** κατάδικοι (Παράνομη οπλοκατοχή 24, Διατάραξη οικιακής ασφάλειας 1). Τόπος καταγωγής: 2 από την πόλη, 1 από τα προάστια, 22 από την ύπαιθρο. Ανήλικοι: 5. Αναλφάβητοι: 22.

3.2 Γραφήματα (έτος 1850).

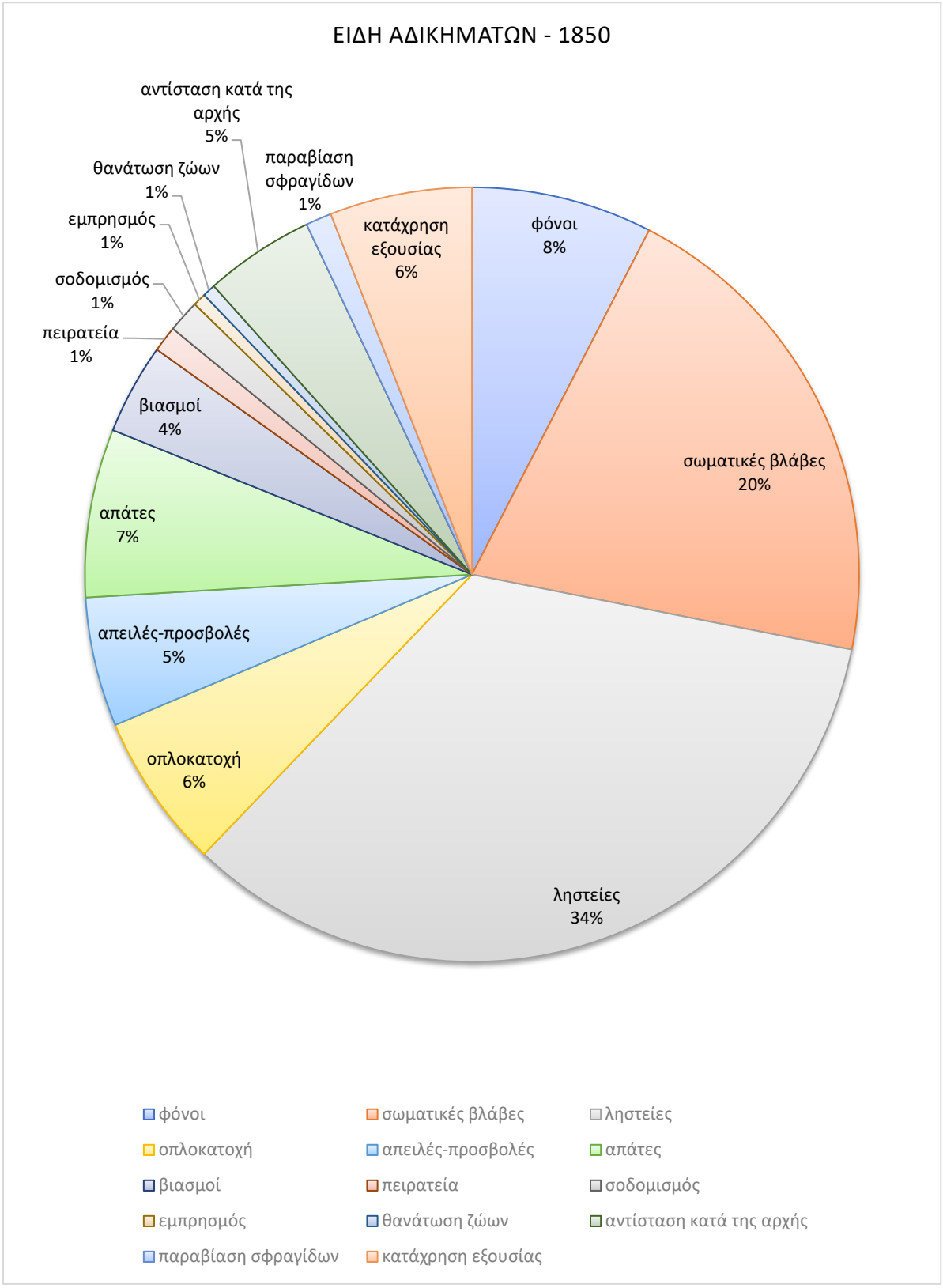
Γράφημα 3.2.1.

Γράφημα 3.2.2.

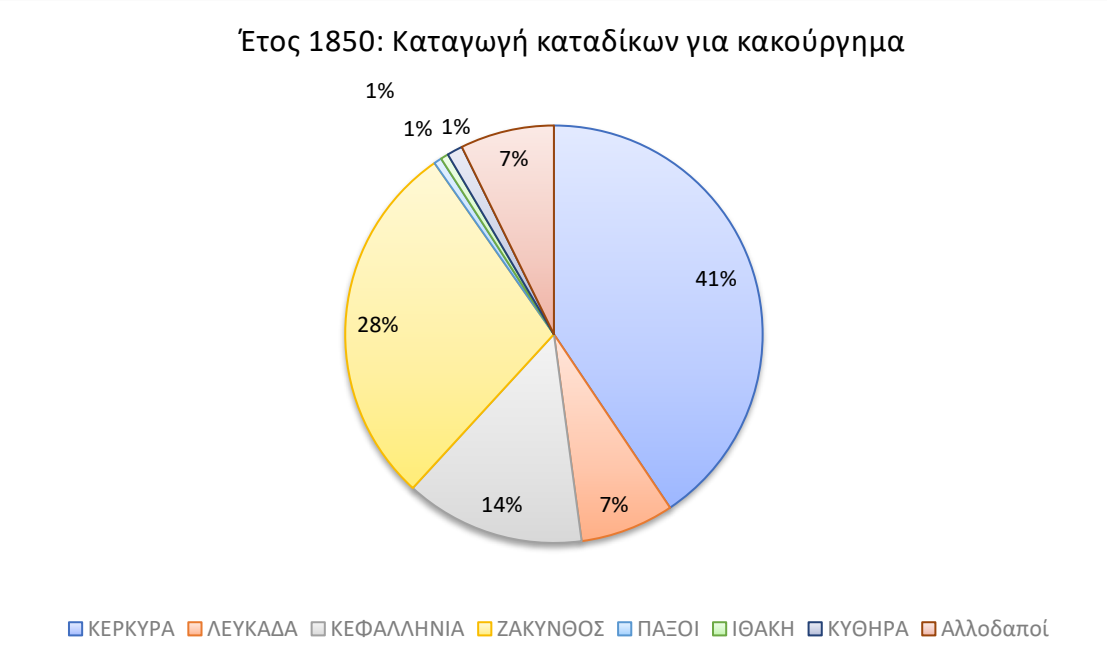
Γράφημα 3.2.3.

ΕΙΔΗ ΑΔΙΚΗΜΑΤΩΝ - 1850
αντίσταση κατά της αρχής 5%
παραβίαση σφραγίδων 1%
θανάτωση ζώων 1%
εμπρησμός 1%
σοδομισμός 1%
πειρατεία 1%
βιασμοί 4%
απάτες 7%
απειλές-προσβολές 5%
οπλοκατοχή 6%
ληστείες 34%
κατάχρηση εξουσίας 6%
φόνοι 8%
σωματικές βλάβες 20%
φόνοι
σωματικές βλάβες
ληστείες
οπλοκατοχή
απειλές-προσβολές
απάτες
βιασμοί
πειρατεία
σοδομισμός
εμπρησμός
θανάτωση ζώων
αντίσταση κατά της αρχής
παραβίαση σφραγίδων
κατάχρηση εξουσίας

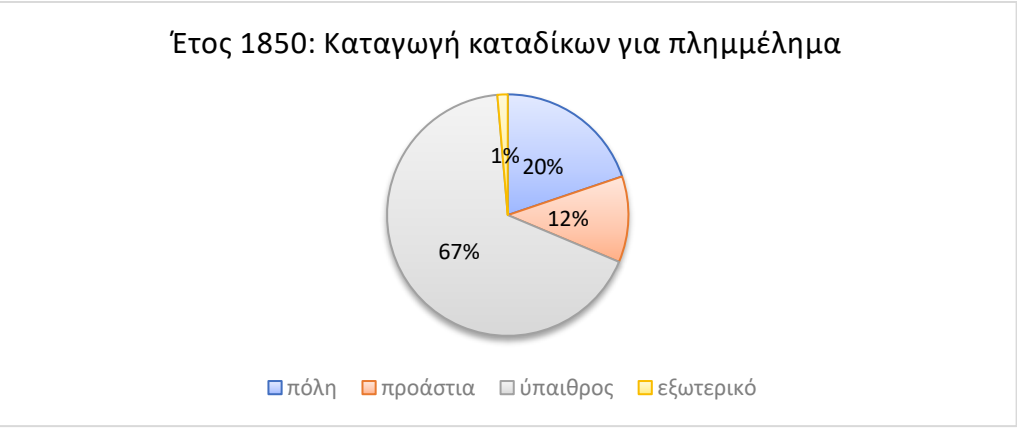
Γράφημα 3.2.4.

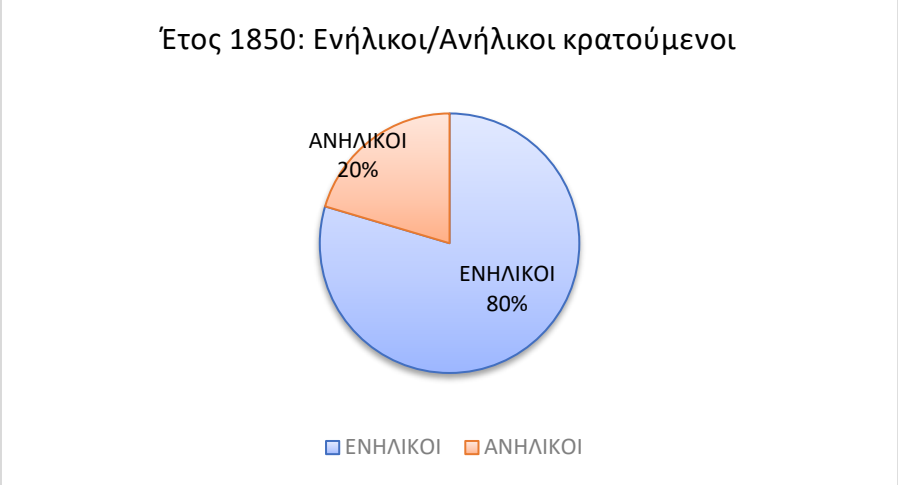
Γράφημα 3.2.5.

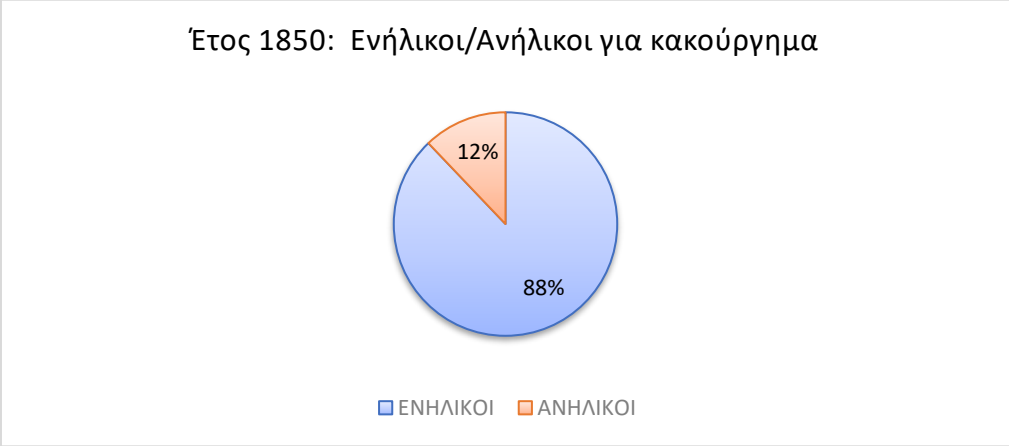
Γράφημα 3.2.6.

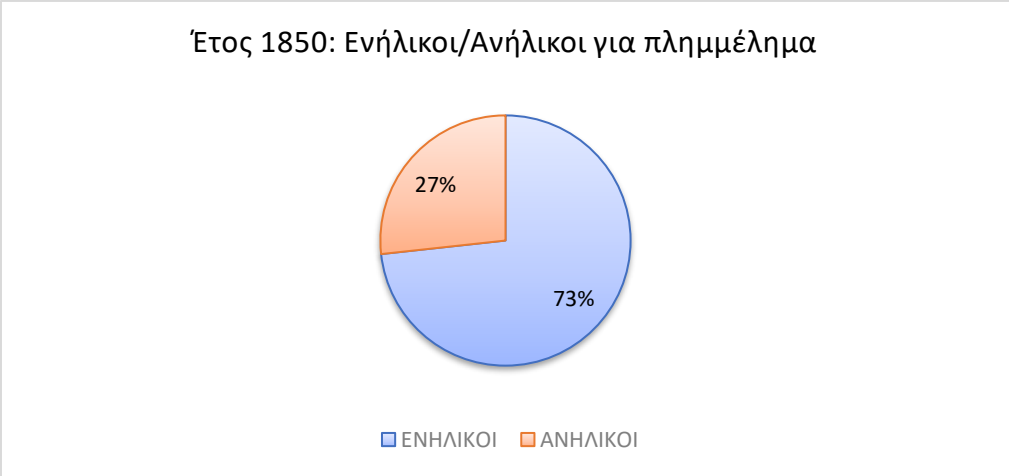
Γράφημα 3.2.7.

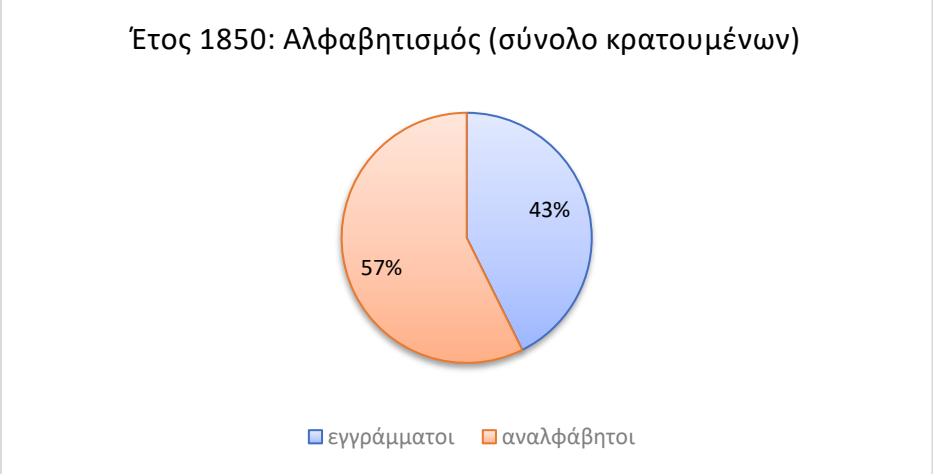
Γράφημα 3.2.8.

Γράφημα 3.2.9.

Γράφημα 3.2.10.

4. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1854[1161]

4.1 Στοιχεία ανά βαθμίδα και είδος αδικήματος:

4.1.α Στοιχεία που αφορούν στο σύνολο των εισαχθέντων (205).

Τόπος καταγωγής: Κέρκυρα 155 άτομα, Κεφαλληνία 19, Ζάκυνθος 16, Λευκάδα 7, Κήθυρα 3, Ιθάκη 1, Παξοί 1, Αλλοδαποί 3.

Είδος αδικήματος

Οι 205 εισαχθέντες διέπραξαν 221 αδικήματα (Reati e Prevaricazioni):

1. Κατά του προσώπου (contro la persona): 52

2. Κατά της περιουσίας (contro la proprietà): 76

3. Κατά της Δημόσιας Πίστεως (contro la fede pubblica): 13

4. Κατά της Δημόσιας Ευημερίας (contro la pubblica prosperità): 2

5. Κατά των Δημοσίων Διαχειρίσεων (contro le pubbliche amminstrazioni): 13

6. Κατά της Δημοσίας Τάξεως (contro l'ordine pubblico): 20

7. Κατά της οικιακής ειρήνης και τάξης (contro la pace ed ordine domestico): 9

4.1.β Στοιχεία που αφορούν μόνο στους καταδίκους για σοβαρά εγκλήματα (reati gravi): 126 κρατούμενοι - 143 σοβαρά εγκλήματα.

Είδος αδικήματος

1. Κατά του προσώπου (contro la persona): 34

2. Κατά της περιουσίας (contro la proprietà): 72

3. Κατά της Δημόσιας Πίστεως (contro la fede pubblica): 13

4. Κατά της Δημόσιας Ευημερίας (contro la pubblica prosperità): 1

5. Κατά των Δημοσίων Διαχειρίσεων (contro le pubbliche amministrazioni): 13

6. Κατά της Δημοσίας Τάξεως (contro l'ordine pubblico): 3

[1161] Cozziris Giovanni, «Statistica Comparativa, formata da Giovanni Cozziris, Sopraintendente Governatore della Casa di Emendazione nell' Isola di Corfù, per gli anni 1854-1855-1856, Traduzione dal greco, Tipografia 'Ionia', Corfù, 1857». Τα στοιχεία αφορούν μόνον στους εισαχθέντες το συγκεκριμένο έτος και όχι στο σύνολο των κρατουμένων στο σωφρονιστήριο κατά το έτος αυτό (δεν περιλαμβάνει, δηλαδή, στοιχεία που αφορούν σε όσους εισήχθησαν προηγούμενα έτη και συνεχίζουν να εκτίουν την ποινή τους).

7. Κατά της οικιακής ειρήνης και τάξης (contro la pace ed ordine domestico): 7

Ηλικία: Από τους 126 κρατούμενους για σοβαρά εγκλήματα 39 άτομα ήταν 14-21 ετών, 19 άτομα ήταν 22-25 ετών, 37 άτομα ήταν 22-35 ετών, 12 άτομα ήταν 36-45 ετών, 16 άτομα ήταν 46-55 ετών και 3 άτομα ήταν πάνω από 56 ετών.

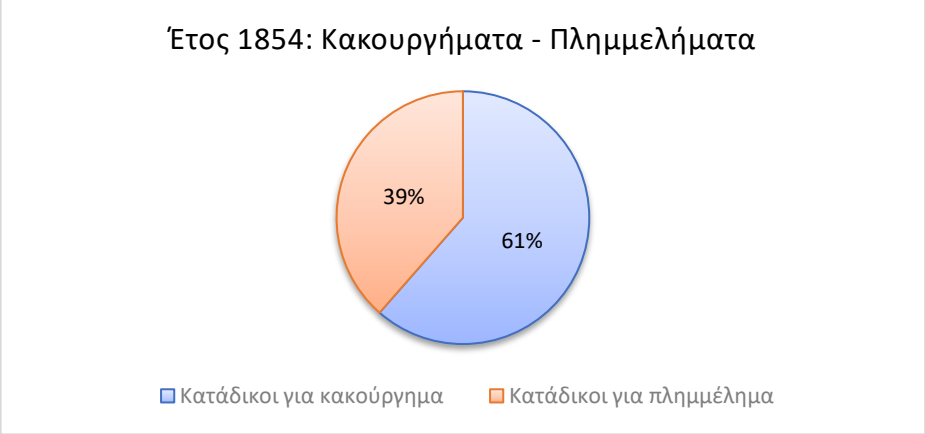
Διαγωγή: 94 είχαν κακή διαγωγή και 32 καλή διαγωγή.

Μόρφωση: 118 ήταν αναλφάβητοι, 6 μέτριας μόρφωσης και 2 μορφωμένοι.

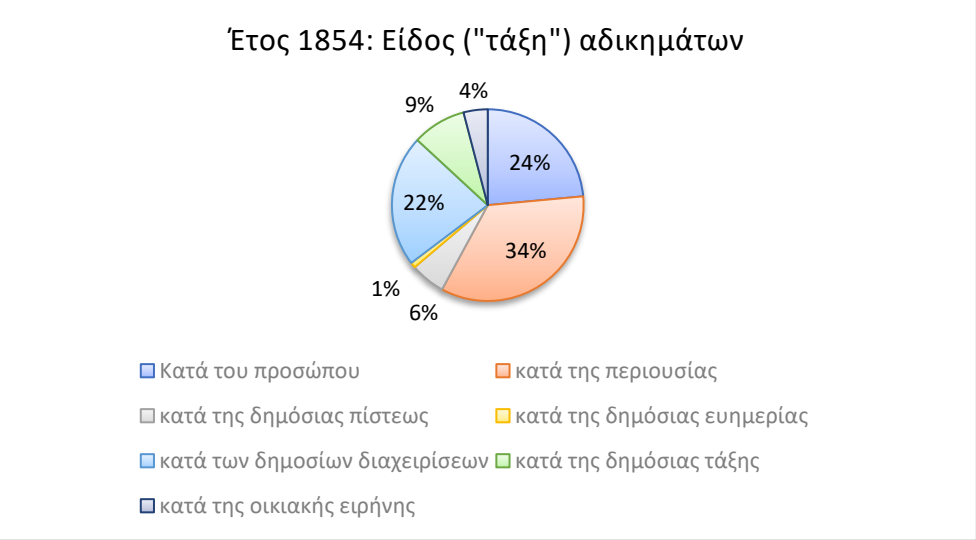
Τέχνη ή επάγγελμα: Άνεργοι ήταν οι 117 και εργαζόμενοι οι 9.

4.2 Γραφήματα που αφορούν στο σύνολο των κρατουμένων (έτος 1854).

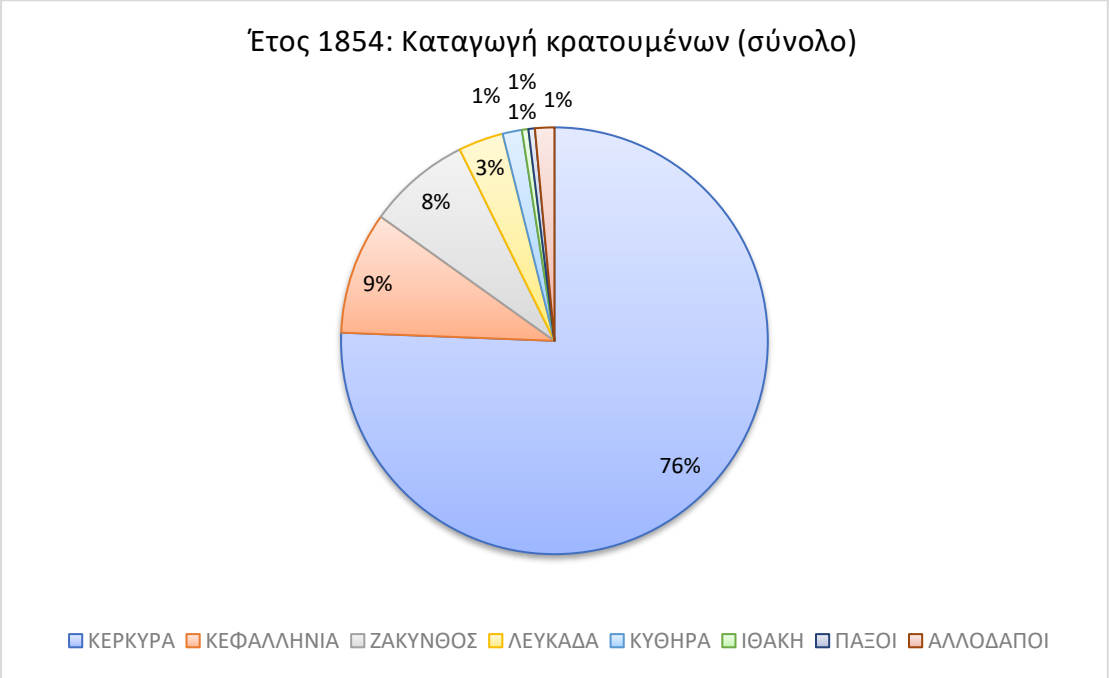
Γράφημα 4.2.1

Γράφημα 4.2.2

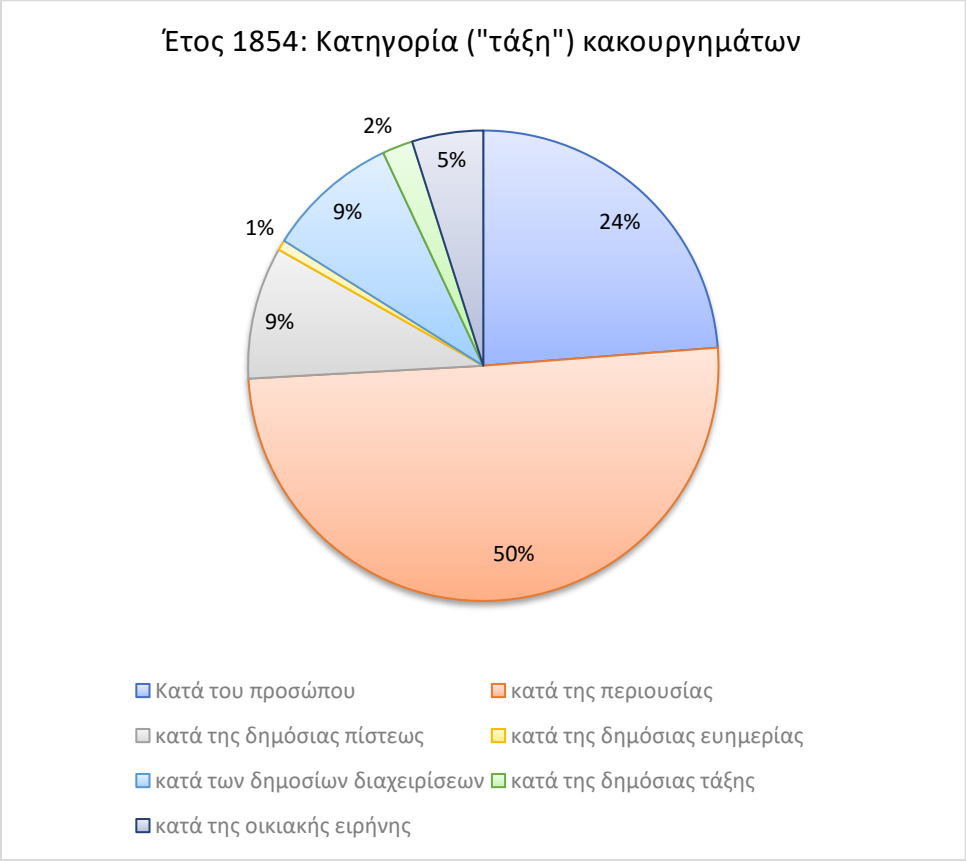

Γράφημα 4.2.3

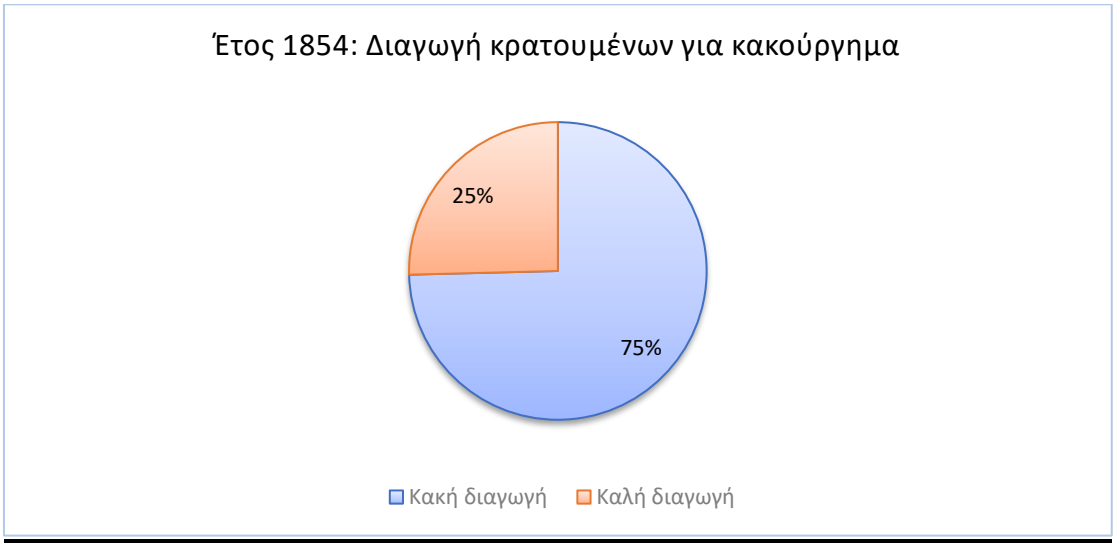

4.3 Γραφήματα που αφορούν μόνο στους καταδίκους για “reati gravi” (1854).

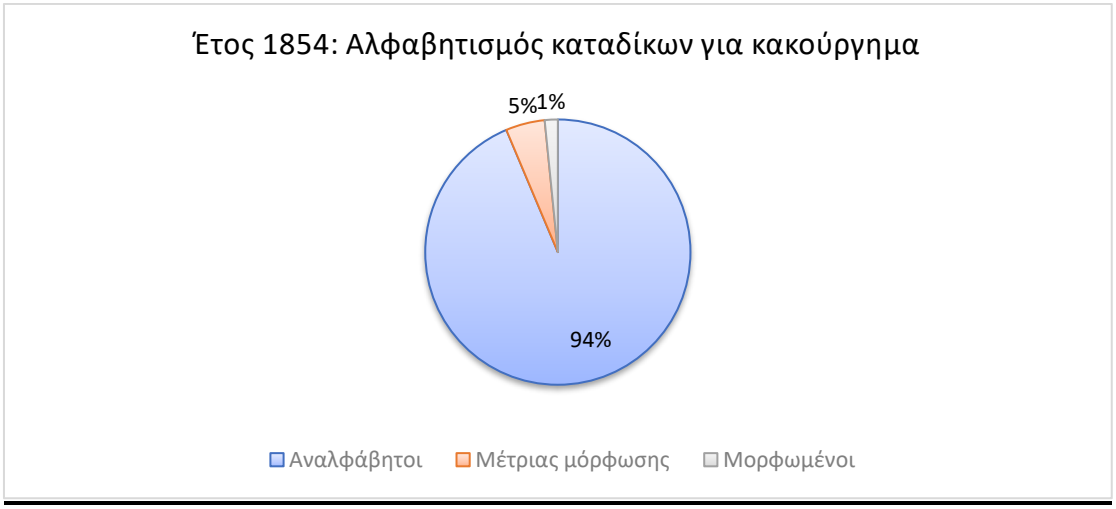
Γράφημα 4.3.1

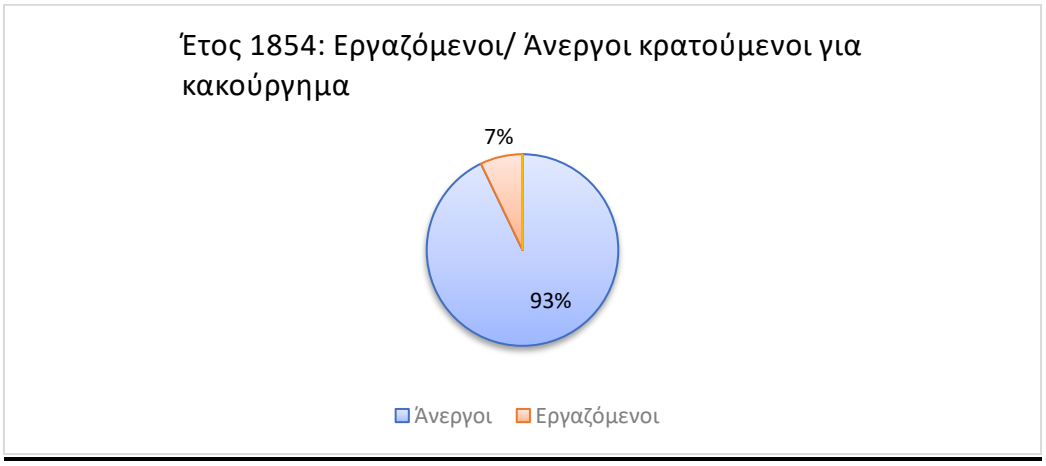
Γράφημα 4.3.2

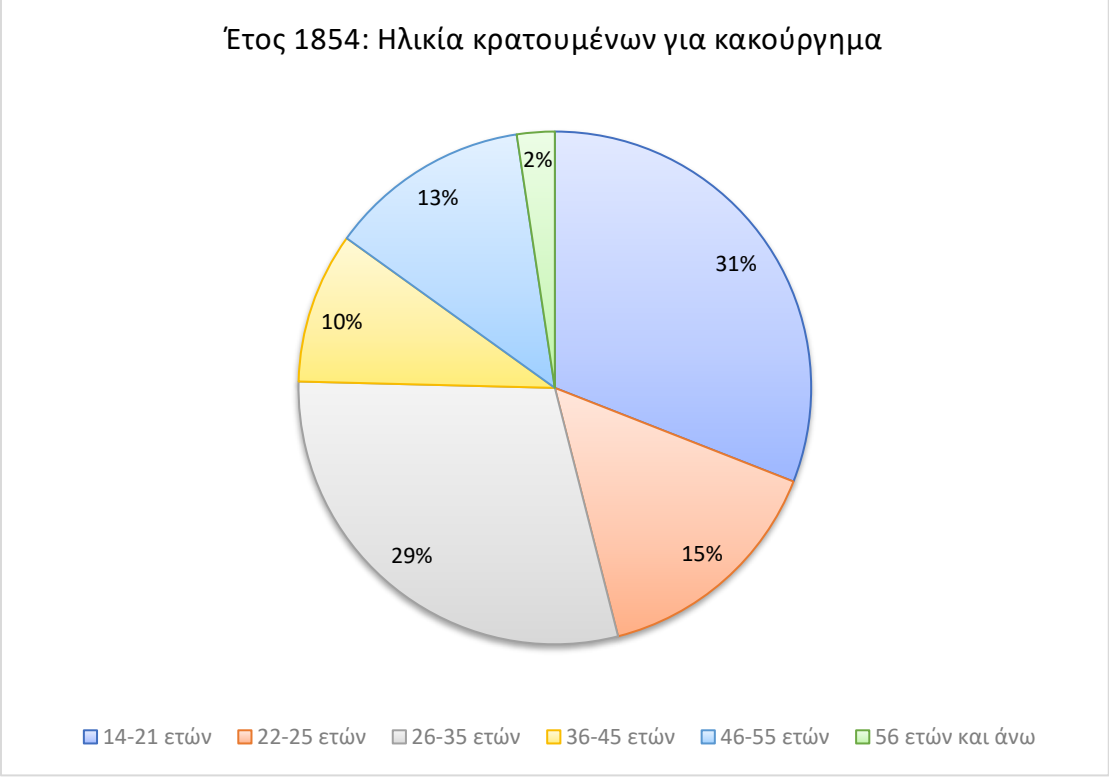
Γράφημα 4.3.3

Γράφημα 4.3.4

Γράφημα 4.3.5

Έτος 1854: Ηλικία κρατουμένων για κακούργημα
31%
15%
29%
10%
13%
2%
14-21 ετών
22-25 ετών
26-35 ετών
36-45 ετών
46-55 ετών
56 ετών και άνω

5. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1855[1162]

5.1 Στοιχεία ανά βαθμίδα και είδος αδικήματος:

5.1.α Στοιχεία που αφορούν στο σύνολο των κρατουμένων (146) –158 Αδικήματα (Reati e Prevaricazioni).

1. Κατά του προσώπου (contro la persona):29

2. Κατά της περιουσίας (contro la proprietà): 84

3. Κατά της Δημόσιας Πίστεως (contro la fede pubblica): 3

4. Κατά της Δημόσιας Ευημερίας (contro la pubblica prosperità): 0

5. Κατά των Δημοσίων Διαχειρίσεων (contro le pubbliche amminstrazioni): 24

6. Κατά της Δημοσίας Τάξεως (contro l'ordine pubblico): 15

7. Κατά της οικιακής ειρήνης και τάξης (contro la pace ed ordine domestico): 3

Ο τόπος καταγωγής του συνόλου των κρατουμένων: Κέρκυρα 126, Κεφαλονιά 3, Ζάκυνθος 6, Λευκάδα 5, Κύθηρα 1, Ιθάκη 1, Παξοί 2, αλλοδαποί 2.

5.1.β. Στοιχεία που αφορούν μόνον στους 99 κρατούμενους που καταδικάστηκαν για (120) κακουργήματα («σοβαρά εγκλήματα»):

1. Κατά του προσώπου (contro la persona): 16

2. Κατά της περιουσίας (contro la proprietà): 83

3. Κατά της Δημόσιας Πίστεως (contro la fede pubblica):3

4. Κατά των Δημοσίων Διαχειρίσεων (contro le pubbliche amminstrazioni): 11

5. Κατά της Δημοσίας Τάξεως (contro l'ordine pubblico): 6

6. Κατά της οικιακής ειρήνης και τάξης (contro la pace ed ordine domestico): 1

Ηλικία: Από τους 99 κρατούμενους για σοβαρά εγκλήματα 25 άτομα ήταν 14-21 ετών, 32 άτομα ήταν 22-25 ετών, 18 άτομα ήταν 26-35 ετών, 15 άτομα ήταν 36-45 ετών, 7 άτομα ήταν 46-55 ετών και 2 άτομα ήταν πάνω από 56 ετών.

[1162] Cozziris Giovanni, «Statistica Comparativa, formata da Giovanni Cozziris, Sopraintendente Governatore della Casa di Emendazione nell' Isola di Corfù, per gli anni 1854-1855-1856, Traduzione dal greco, Tipografia 'Ionia', Corfù, 1857» Τα στοιχεία αφορούν μόνον στους εισαχθέντες το συγκεκριμένο έτος και όχι στο σύνολο των κρατουμένων στο σωφρονιστήριο κατά το έτος αυτό (δεν περιλαμβάνει δηλαδή στοιχεία που αφορούν σε όσους εισήχθησαν προηγούμενα έτη και συνεχίζουν να εκτίουν την ποινή τους).

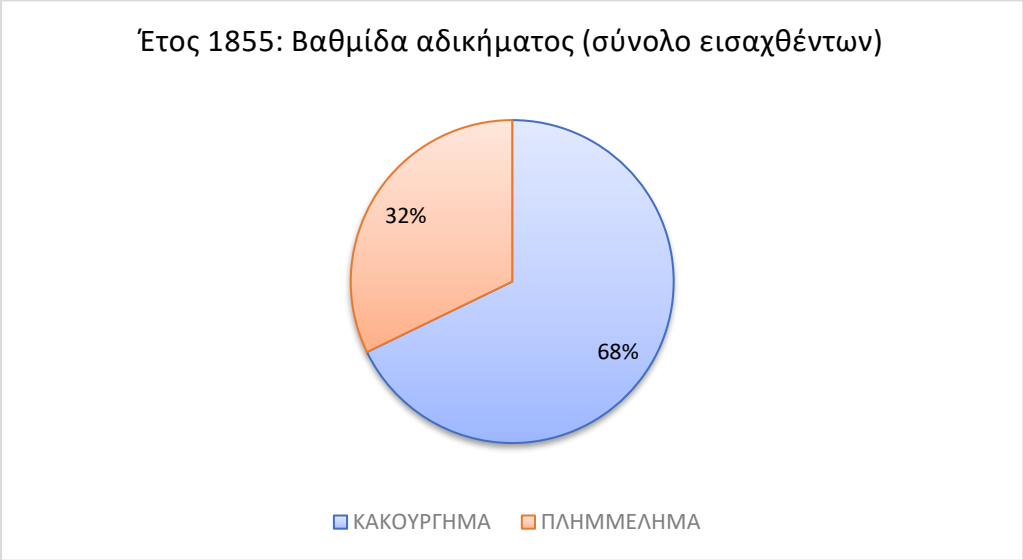
Διαγωγή: 84 είχαν κακή διαγωγή και 15 καλή διαγωγή.

Αλφαβητισμός: 94 ήταν αναλφάβητοι και 5 μέτριας μόρφωσης.

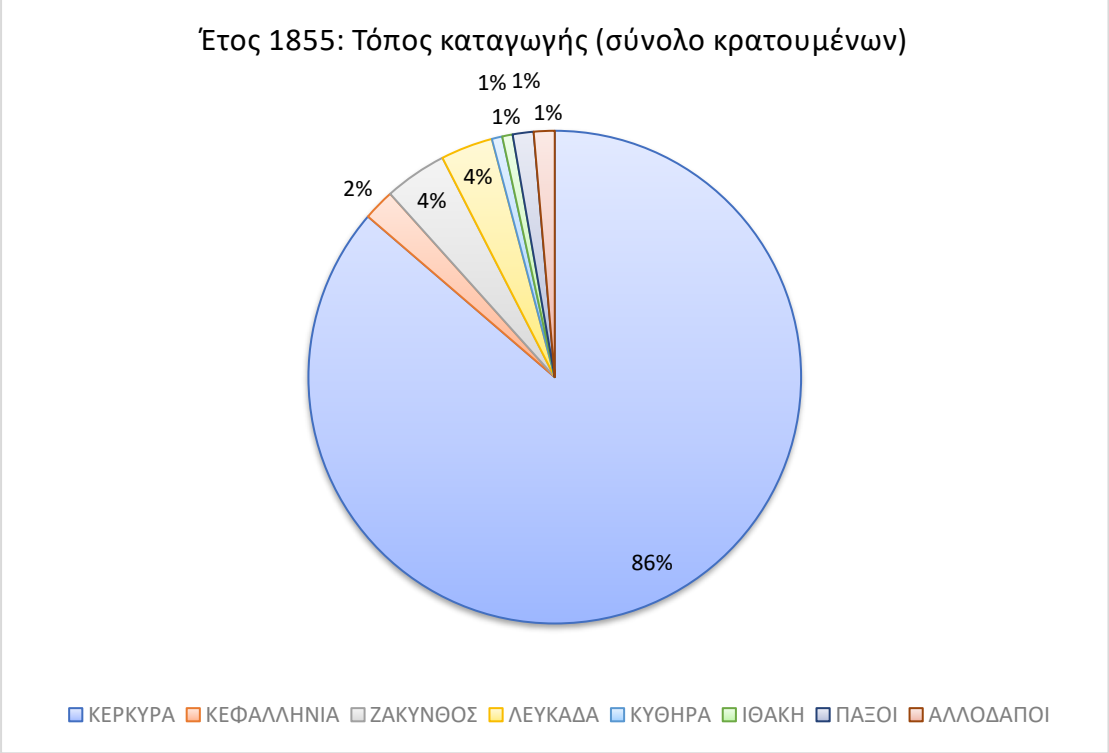
Τέχνη ή επάγγελμα: Άνεργοι ήταν οι 88 και εργαζόμενοι οι 11.

5.2 Γραφήματα που αφορούν στο σύνολο των κρατουμένων (έτος 1855).

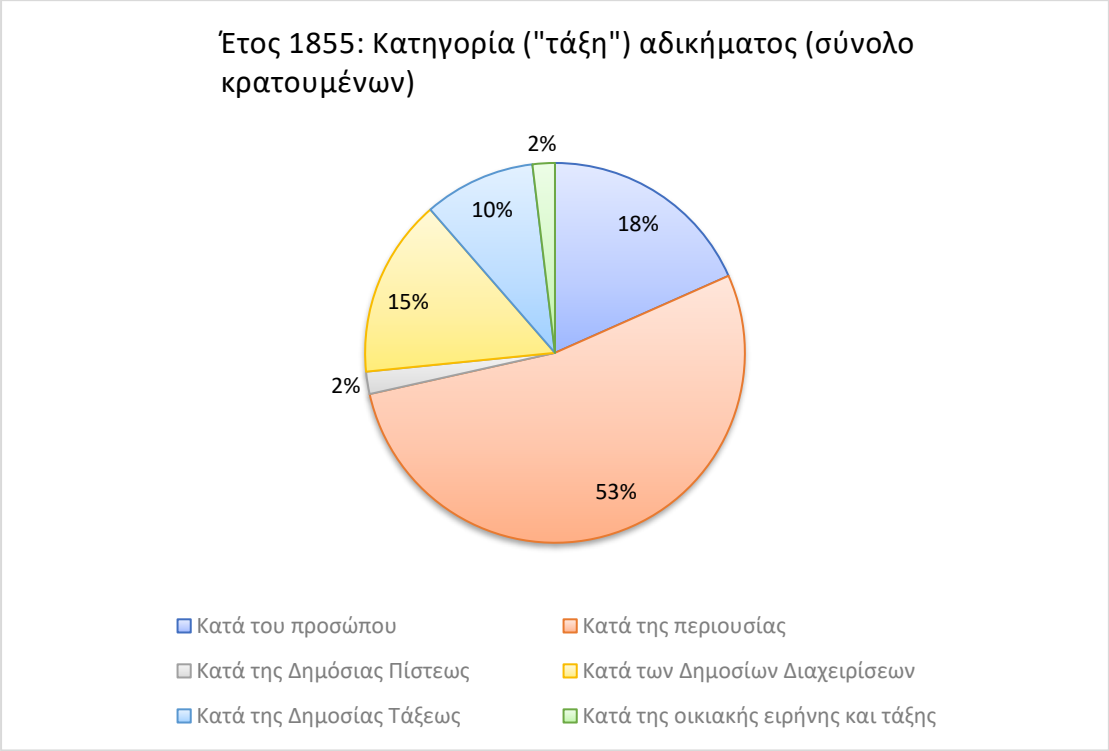
Γράφημα 5.2.1

Γράφημα 5.2.2

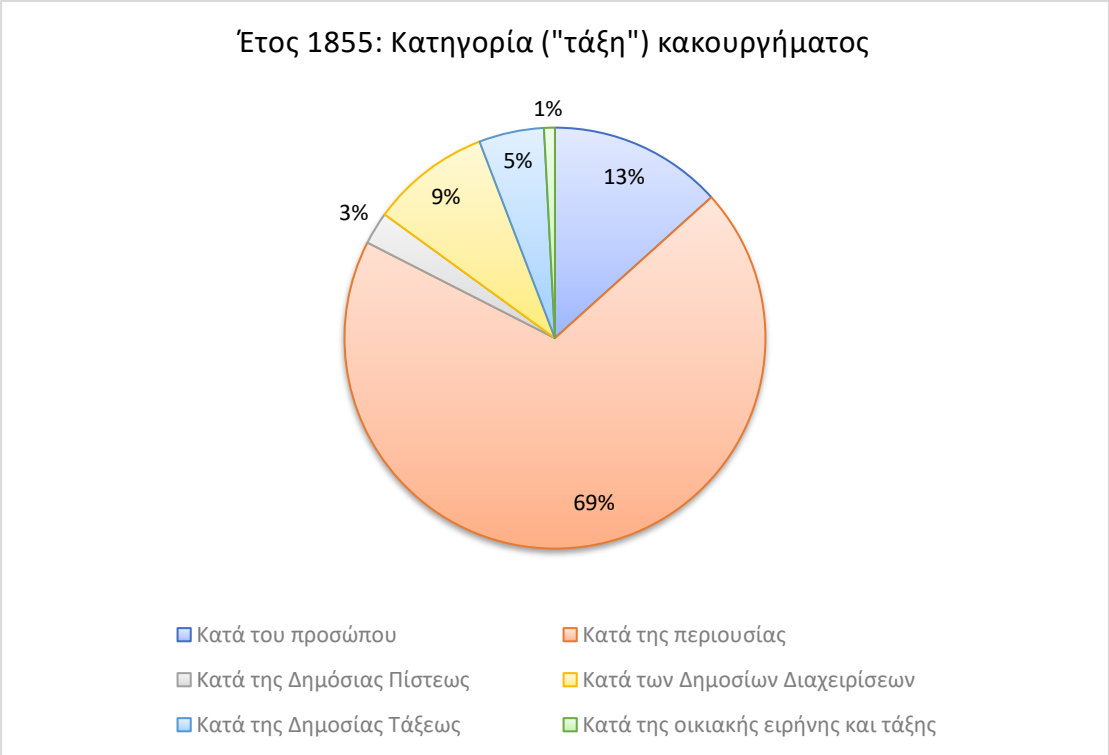

Γράφημα 5.2.3

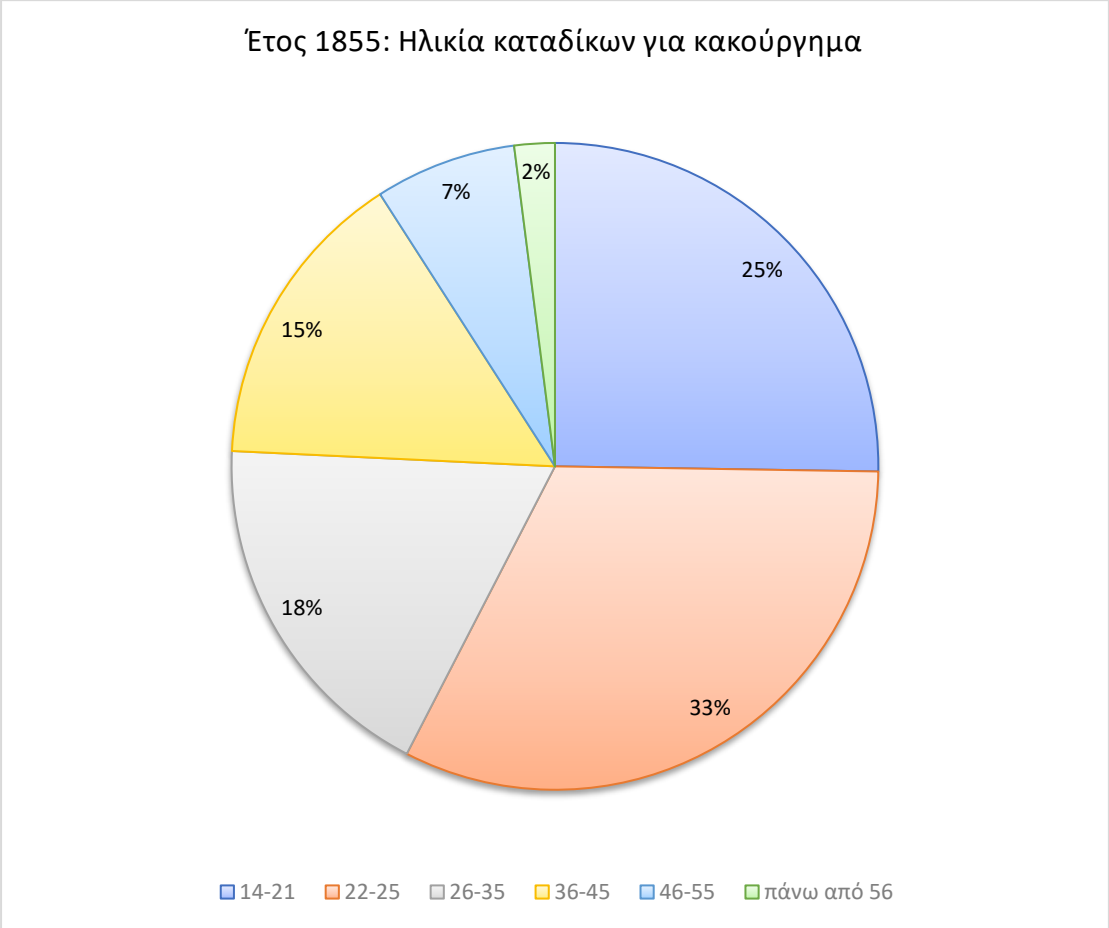

5.3 Γραφήματα που αφορούν μόνον στους καταδίκους για κακούργημα (1855).

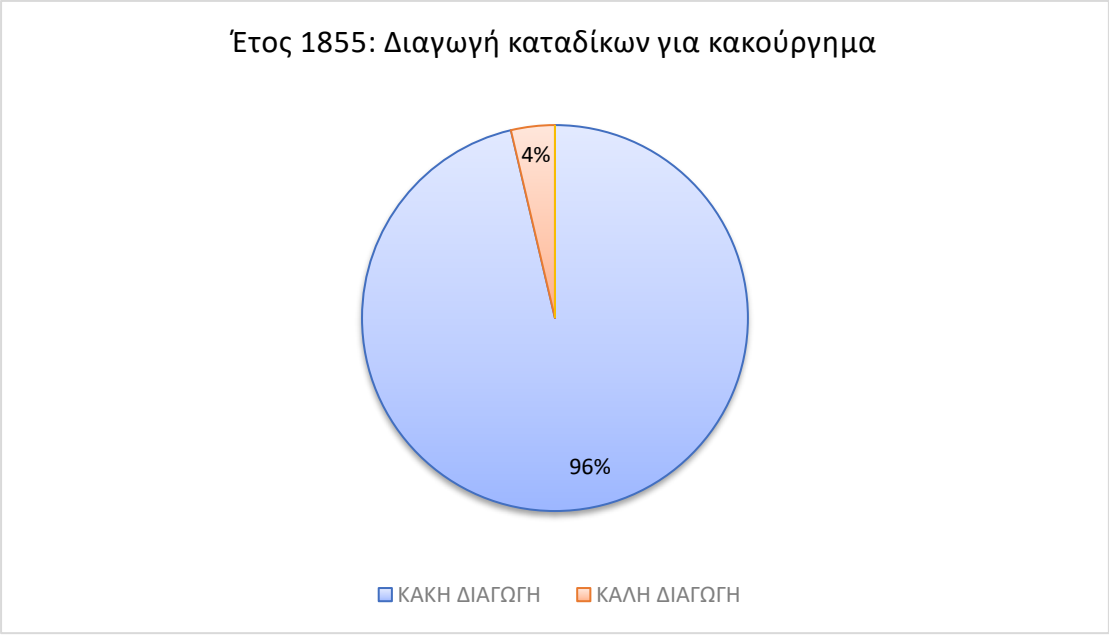
Γράφημα 5.3.1

Γράφημα 5.3.2

Γράφημα 5.3.3

Γράφημα 5.3.4

Γράφημα 5.3.5

6. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1856[1163]

6.1 Στοιχεία ανά βαθμίδα και είδος αδικήματος:

6.1.α Στοιχεία που αφορούν στο σύνολο των 192 κρατουμένων –197 Αδικήματα (Reati e Prevaricazioni).

1. Κατά του προσώπου (contro la persona): 61

2. Κατά της περιουσίας (contro la proprietà): 70

3. Κατά της Δημόσιας Πίστεως (contro la fede pubblica): 8

4. Κατά της Δημόσιας Ευημερίας (contro la pubblica prosperità): 8

5. Κατά των Δημοσίων Διαχειρίσεων (contro le pubbliche amminstrazioni): 27

6. Κατά της Δημοσίας Τάξεως (contro l'ordine pubblico): 18

7. Κατά της οικιακής ειρήνης και τάξης (contro la pace ed ordine domestico): 5

Τόπος καταγωγής: Κέρκυρα 152, Κεφαλονιά 3, Ζάκυνθος 17, Λευκάδα 7, Κύθηρα 3, Ιθάκη 4, Παξοί 1, αλλοδαποί 5.

6.1.β. Στοιχεία που αφορούν στους 88 κρατούμενους για «reati gravi»:

1. Κατά του προσώπου (contro la persona): 6

2. Κατά της περιουσίας (contro la proprietà): 60

3. Κατά της Δημόσιας Πίστεως (contro la fede pubblica): 8

4. Κατά των Δημοσίων Διαχειρίσεων (contro le pubbliche amminstrazioni): 9

5. Κατά της Δημοσίας Τάξεως (contro l'ordine pubblico): 1

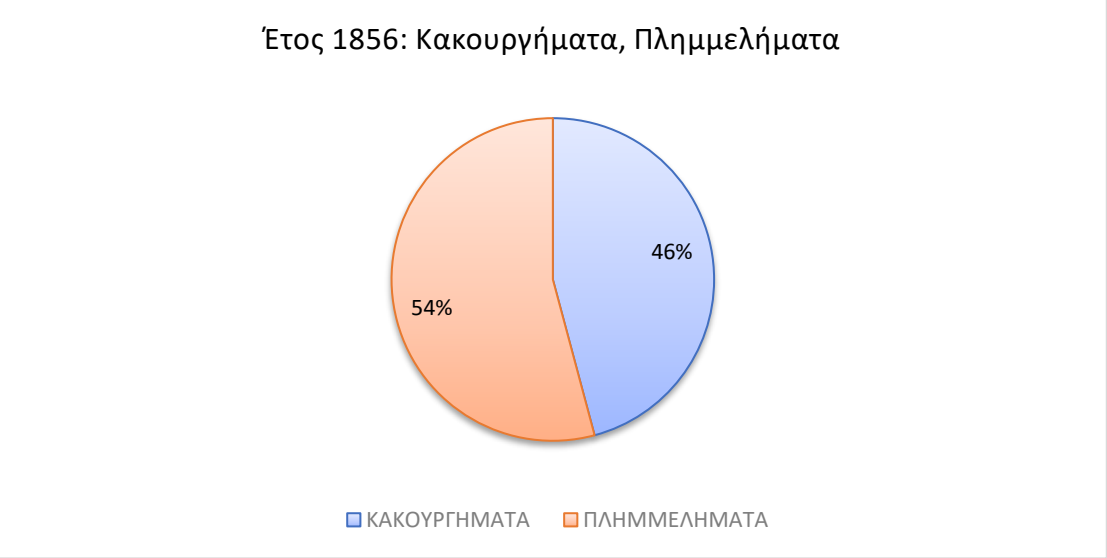
6. Κατά της οικιακής ειρήνης και τάξης (contro la pace ed ordine domestico): 2

Ηλικία: 28 άτομα ήταν 14-21 ετών, 14 άτομα ήταν 22-25 ετών, 26 άτομα ήταν 26-35 ετών, 8 άτομα ήταν 36-45 ετών, 4 άτομα ήταν 46-55 ετών και 8 άτομα ήταν πάνω από 56 ετών. Διαγωγή: 65 είχαν κακή διαγωγή και 23 καλή διαγωγή. Αλφαβητισμός: ήταν όλοι αναλφάβητοι. Επάγγελμα: Άνεργοι ήταν οι 77 και εργαζόμενοι οι 11.

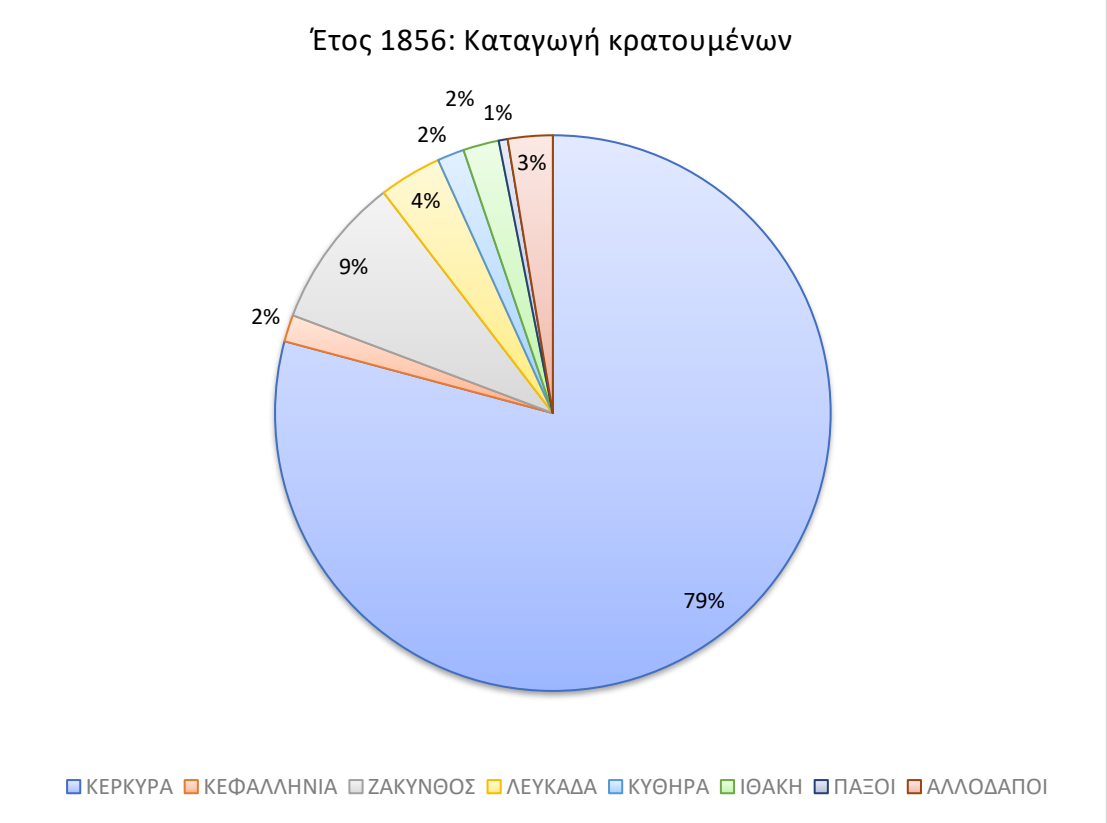
[1163] Cozziris Giovanni, «Statistica Comparativa, formata da Giovanni Cozziris, Sopraintendente Governatore della Casa di Emendazione nell' Isola di Corfù, per gli anni 1854-1855-1856, Traduzione dal greco, Tipografia 'Ionia', Corfù, 1857» Τα στοιχεία αφορούν μόνον στους εισαχθέντες το συγκεκριμένο έτος και όχι στο σύνολο των κρατουμένων στο σωφρονιστήριο κατά το έτος αυτό (δεν περιλαμβάνει δηλαδή στοιχεία που αφορούν σε όσους εισήχθησαν προηγούμενα έτη και συνεχίζουν να εκτίουν την ποινή τους).

6.2 Γραφήματα που αφορούν στο σύνολο των κρατουμένων (έτος 1856).

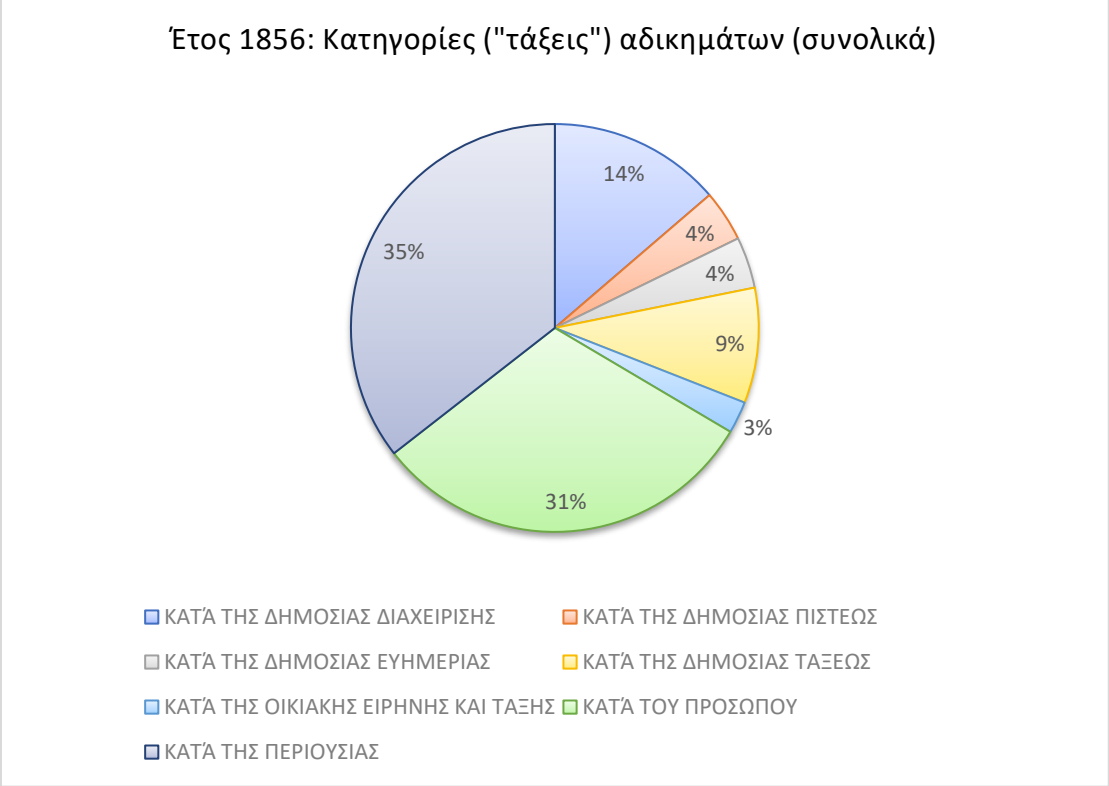
Γράφημα 6.2.1

Γράφημα 6.2.2

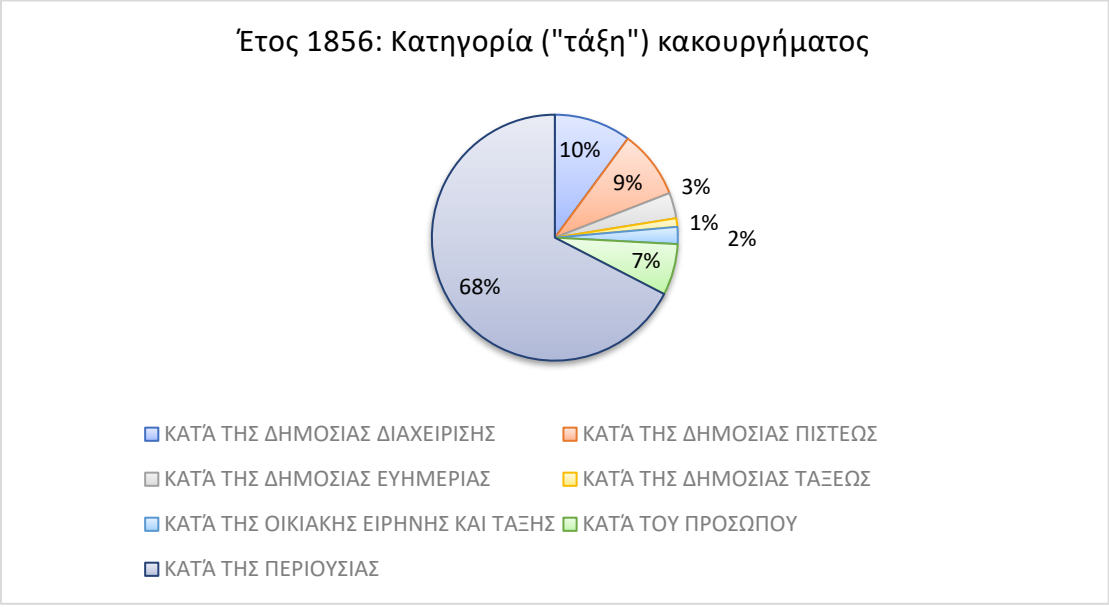

Γράφημα 6.2.3

6.3 Γραφήματα που αφορούν μόνον στους καταδίκους για *«reati gravi»* (1856).

Γράφημα 6.3.1

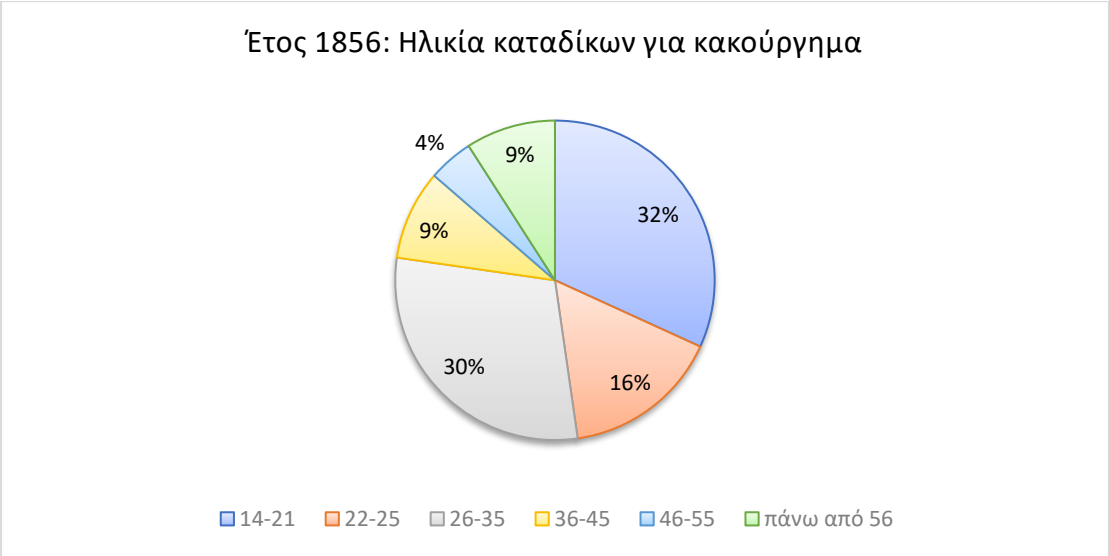
Γράφημα 6.3.2

Γράφημα 6.3.3

Γράφημα 6.3.4

7. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1857[1164]

7.1 Στοιχεία ανά βαθμίδα και είδος αδικήματος:

7.1.α Στοιχεία που αφορούν στο σύνολο των εισαχθέντων–148 Αδικήματα (Reati e Prevaricazioni).

1. Κατά του προσώπου (contro la persona): 58

2. Κατά της περιουσίας (contro la proprietà): 56

3. Κατά της Δημόσιας Πίστεως (contro la fede pubblica): 1

4. Κατά των Δημοσίων Διαχειρίσεων (contro le pubbliche amminstrazioni): 18

5. Κατά της Δημοσίας Τάξεως (contro l'ordine pubblico): 10

6. Κατά της οικιακής ειρήνης και τάξης (contro la pace ed ordine domestico): 3

7. Κατά του εμπορίου (contro il commercio): 2

ΣΥΝΟΛΟ: 148 αδικήματα (κακουργήματα και πλημμελήματα).

Είδος ποινής: Τα 148 αυτά αδικήματα υποδιαιρούνται ως προς το είδος της ποινής, ως εξής: α. Εγκληματικές ποινές: 36, β. Πλημμεληματικές ποινές: 78, γ. Αστυνομικές ποινές: 34.

7.1.β Στοιχεία που αφορούν στους 56 εισαχθέντες για (47) «reati gravi».

1. Κατά του προσώπου (contro la persona): 12 αδικήματα, 12 κρατούμενοι.

2. Κατά της περιουσίας (contro la proprietà): 26 αδικήματα, 33 κρατούμενοι.

3. Κατά της Δημόσιας Πίστεως (contro la fede pubblica): 1 κρατούμενος.

4. Κατά των Δημοσίων Διαχειρίσεων (contro le pubbliche amministrazioni): 4 αδικήματα, 4 κρατούμενοι.

5. Κατά της οικιακής ειρήνης και τάξης (contro la pace ed ordine domestico): 2 αδικήματα, 2 κρατούμενοι.

6. Κατά του εμπορίου (contro il Commercio): 2 αδικήματα, 4 κρατούμενοι.

[1164] Cozziris Giovanni, Governatore del Penitenziario di Corfù ed Ispettore Generale delle Prigioni dello Stato Ionio, "*Statistica del Penitenziario di Corfù, per gli anni 1857-1858-1859*", Corfù, tipografia "Ionia", 1861. Τα στοιχεία αφορούν μόνον στους εισαχθέντες το συγκεκριμένο έτος και όχι στο σύνολο των κρατουμένων στο σωφρονιστήριο κατά το έτος αυτό (δεν περιλαμβάνει δηλαδή στοιχεία που αφορούν σε όσους εισήχθησαν προηγούμενα έτη και συνεχίζουν να εκτίουν την ποινή τους).

ΣΥΝΟΛΟ: 47 αδικήματα και 56 κρατούμενοι (εκ των οποίων οι 19 ήταν Κερκυραίοι).

Ηλικία: Από τους 56 κρατούμενους για σοβαρά εγκλήματα 18 άτομα ήταν 14-21 ετών, 11 άτομα ήταν 22-25 ετών, 15 άτομα ήταν 26-35 ετών, 6 άτομα ήταν 36-45 ετών, 3 άτομα ήταν 46-55 ετών και 3 άτομα ήταν πάνω από 56 ετών.

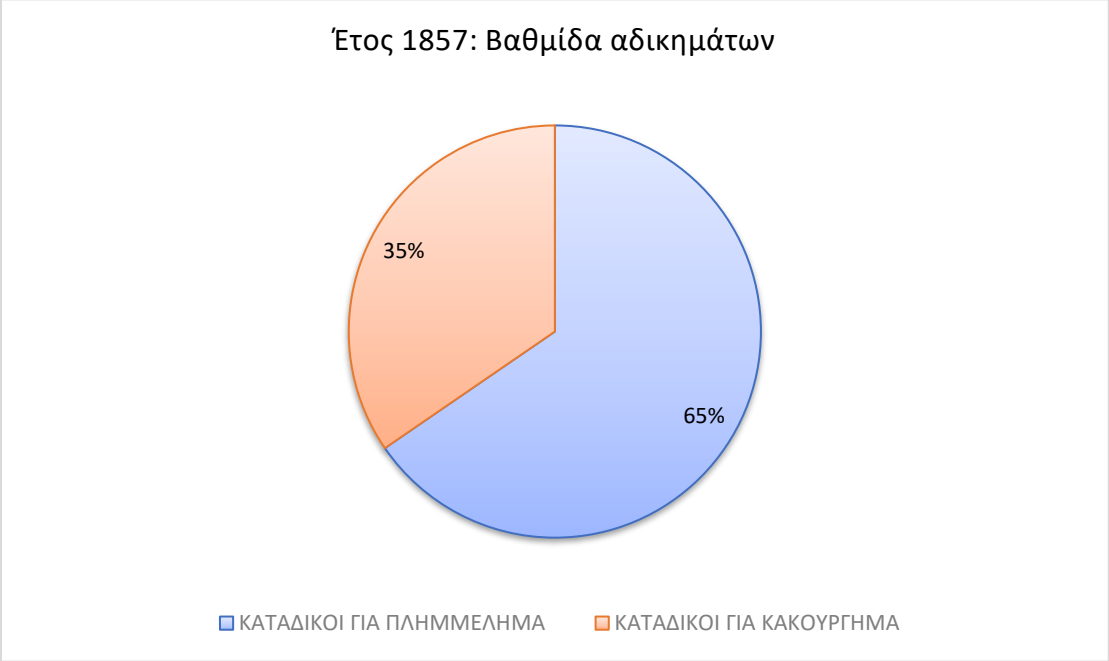
Διαγωγή (στην κοινωνία): 7 είχαν πολύ κακή διαγωγή (*cattivissima*), 31 είχαν κακή διαγωγή (*cattiva*), 9 είχαν «αμφίβολη» διαγωγή (*dubbia*) και 9 είχαν καλή διαγωγή (*buona*).

Αλφαβητισμός: 41 ήταν αναλφάβητοι, 13 μέτριας μόρφωσης και 2 μορφωμένοι.

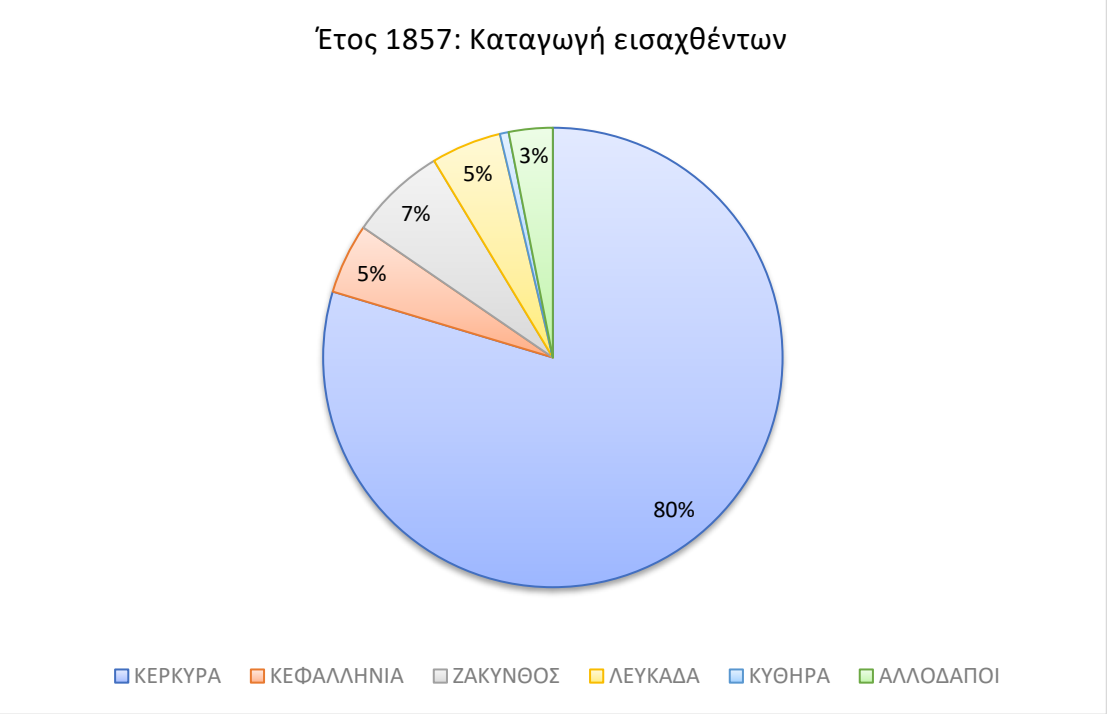
Τέχνη ή επάγγελμα ή ενασχόληση με αγροτικές εργασίες: Άνεργοι ήταν οι 24 και εργαζόμενοι οι 32.

7.2 Γραφήματα που αφορούν στο σύνολο των εισαχθέντων (έτος 1857).

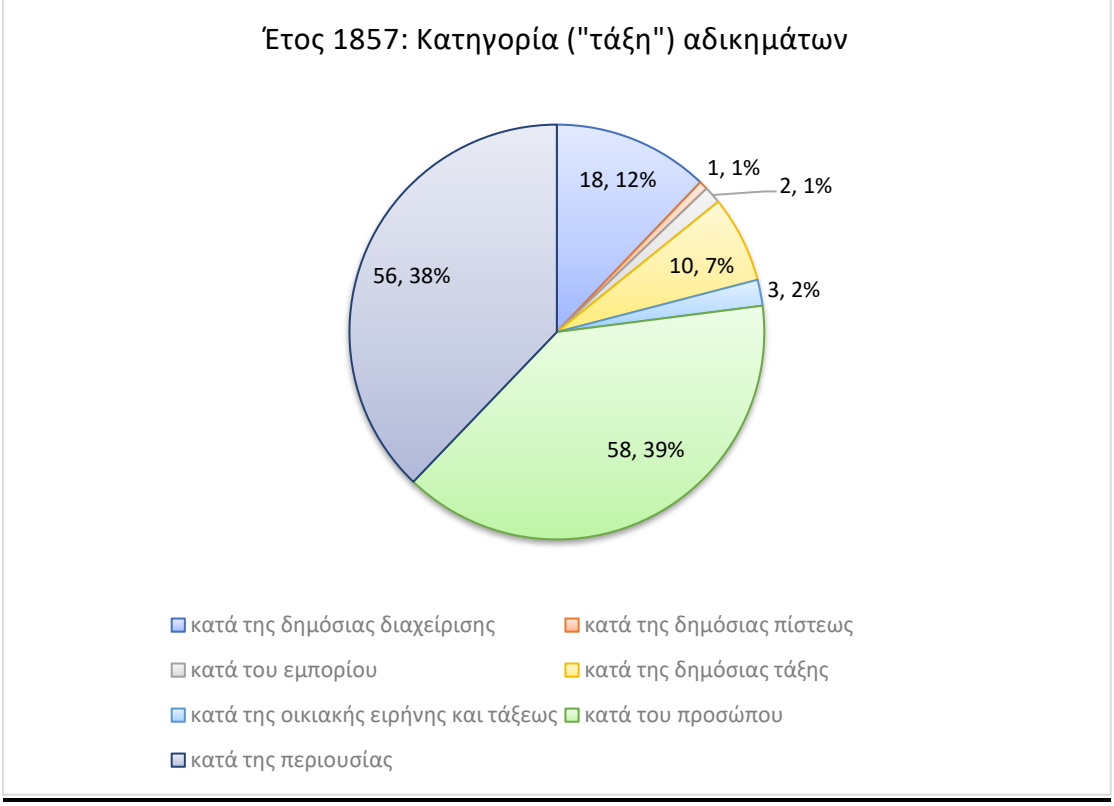
Γράφημα 7.2.1

Γράφημα 7.2.2

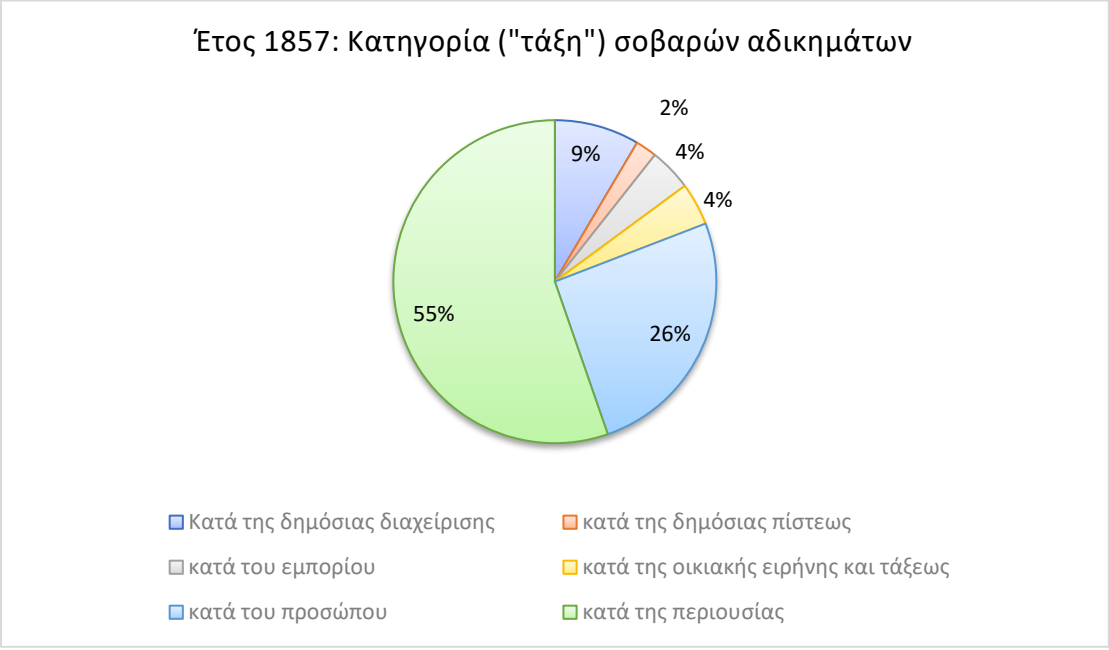

Γράφημα 7.2.3

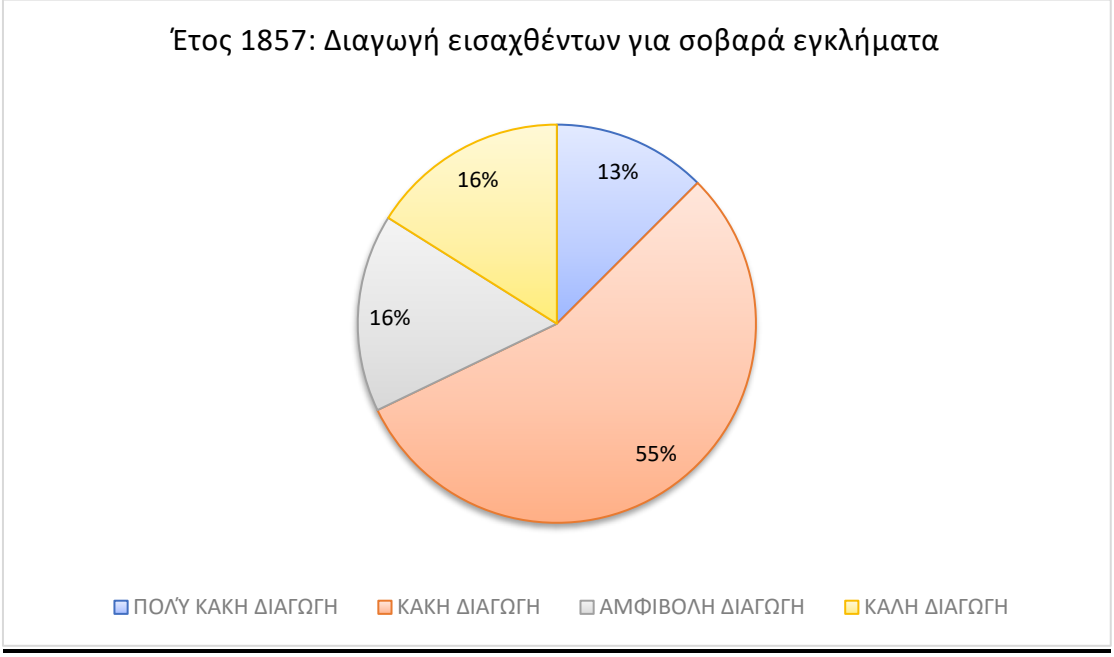

7.3 Γραφήματα που αφορούν στους εισαχθέντες για «reati gravi» (έτος 1857).

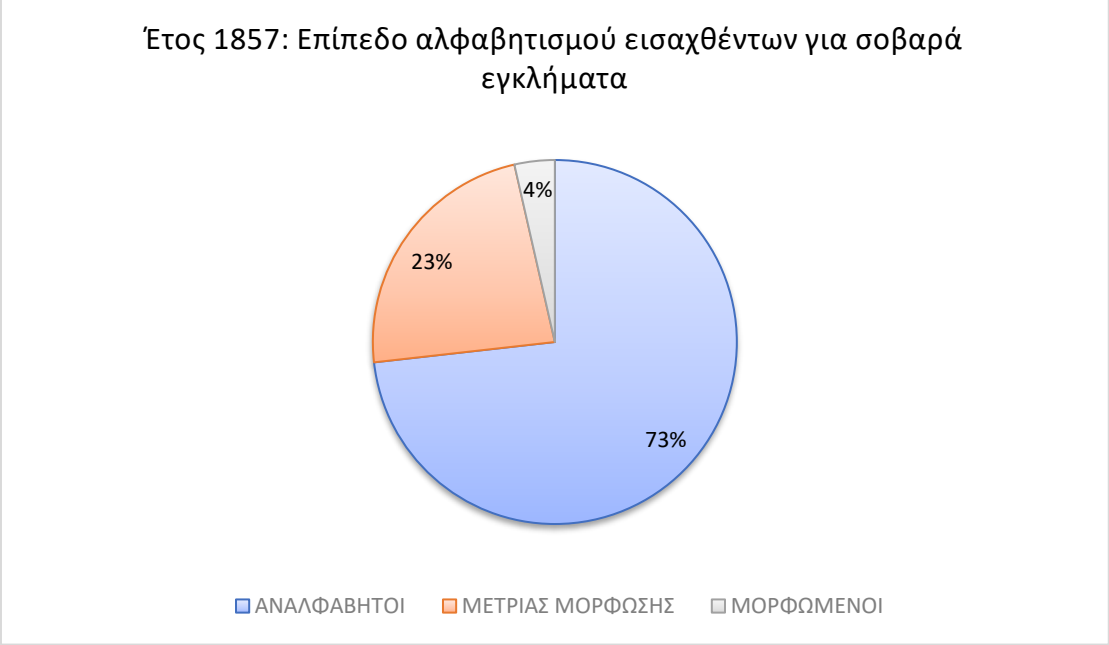
Γράφημα 7.3.1

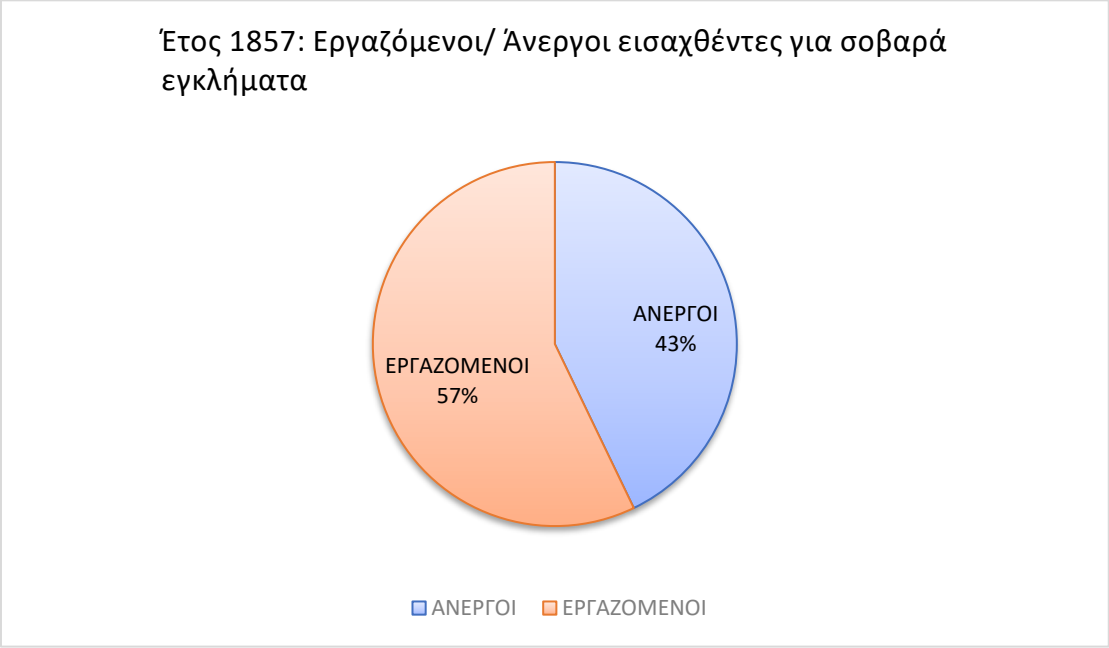
Γράφημα 7.3.2

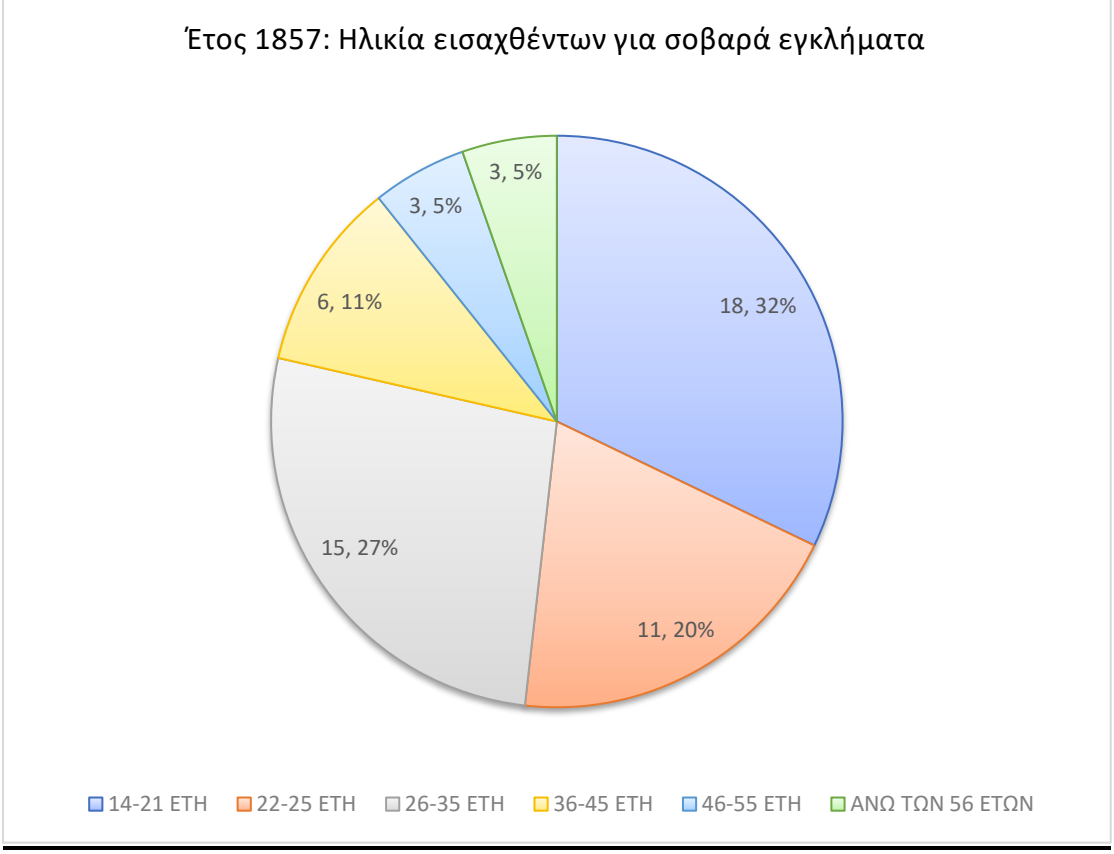
Γράφημα 7.3.3

Γράφημα 7.3.4

Γράφημα 7.3.5

Έτος 1857: Ηλικία εισαχθέντων για σοβαρά εγκλήματα
3, 5%
3, 5%
6, 11%
18, 32%
15, 27%
11, 20%
14-21 ΕΤΗ
22-25 ΕΤΗ
26-35 ΕΤΗ
36-45 ΕΤΗ
46-55 ΕΤΗ
ΑΝΩ ΤΩΝ 56 ΕΤΩΝ

8. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1858[1165]

8.1 Στοιχεία ανά βαθμίδα και είδος αδικήματος:

8.1.α Στοιχεία που αφορούν στο σύνολο των εισαχθέντων (155) το έτος 1858 για 152 Αδικήματα (Reati e Prevaricazioni).

1. Κατά του προσώπου (contro la persona): 49 αδικήματα

2. Κατά της περιουσίας (contro la proprietà): 49 αδικήματα

3. Κατά της Δημόσιας Πίστεως (contro la fede pubblica): 2 αδικήματα

4. Κατά των Δημοσίων Διαχειρίσεων (contro le pubbliche amminstrazioni): 26 αδικήματα

5. Κατά της Δημοσίας Τάξεως (contro l'ordine pubblico): 24 αδικήματα

6. Κατά της οικιακής ειρήνης και τάξης (contro la pace ed ordine domestico): 2 αδικήματα

Είδος ποινής (για τα 152 αδικήματα): - Εγκληματικές ποινές: 19 αδικήματα, - Πλημμεληματικές ποινές: 97 αδικήματα, - Αστυνομικές ποινές: 36 αδικήματα.

Τόπος καταγωγής: Από τους 155 εισαχθέντες οι 135 ήταν από την Κέρκυρα, 6 από Κεφαλονιά, 3 από Λευκάδα, 1 από Κύθηρα, 1 από Ιθάκη, 3 από Παξούς και 6 αλλοδαποί.

8.1.β Στοιχεία που αφορούν στους 29 εισαχθέντες για σοβαρά εγκλήματα (reati gravi):

1. Κατά του προσώπου (contro la persona): 1 κρατούμενος

2. Κατά της περιουσίας (contro la proprietà): 19 αδικήματα, κρατούμενοι 16

3. Κατά της Δημόσιας Πίστεως (contro la fede pubblica): 1 κρατούμενος

4. Κατά της Δημόσιας τάξεως (contro l' ordine pubblico): 3 αδικήματα, κρατούμενοι 4.

[1165] Cozziris Giovanni, Governatore del Penitenziario di Corfù ed Ispettore Generale delle Prigioni dello Stato Ionio, "*Statistica del Penitenziario di Corfù, per gli anni 1857-1858-1859*", Corfù, tipografia "Ionia", 1861. Τα στοιχεία αφορούν μόνον στους εισαχθέντες το συγκεκριμένο έτος και όχι στο σύνολο των κρατουμένων στο σωφρονιστήριο κατά το έτος αυτό (δεν περιλαμβάνει δηλαδή στοιχεία που αφορούν σε όσους εισήχθησαν προηγούμενα έτη και συνεχίζουν να εκτίουν την ποινή τους).

5. Κατά των Δημοσίων Διαχειρίσεων (contro le pubbliche amministrazioni): 3 αδικήματα, 5 κρατούμενοι.

6. Κατά της οικιακής ειρήνης και τάξης (contro la pace ed ordine domestico): 2.

ΣΥΝΟΛΟ: 29 αδικήματα και 29 κρατούμενοι.

Ηλικία: Από τους 29 κρατούμενους για σοβαρά εγκλήματα 7 άτομα ήταν 14-21 ετών, 8 άτομα ήταν 22-25 ετών, 7 άτομα ήταν 26-35 ετών, 6 άτομα ήταν 36-45 ετών και 1 άτομο ήταν πάνω από 56 ετών.

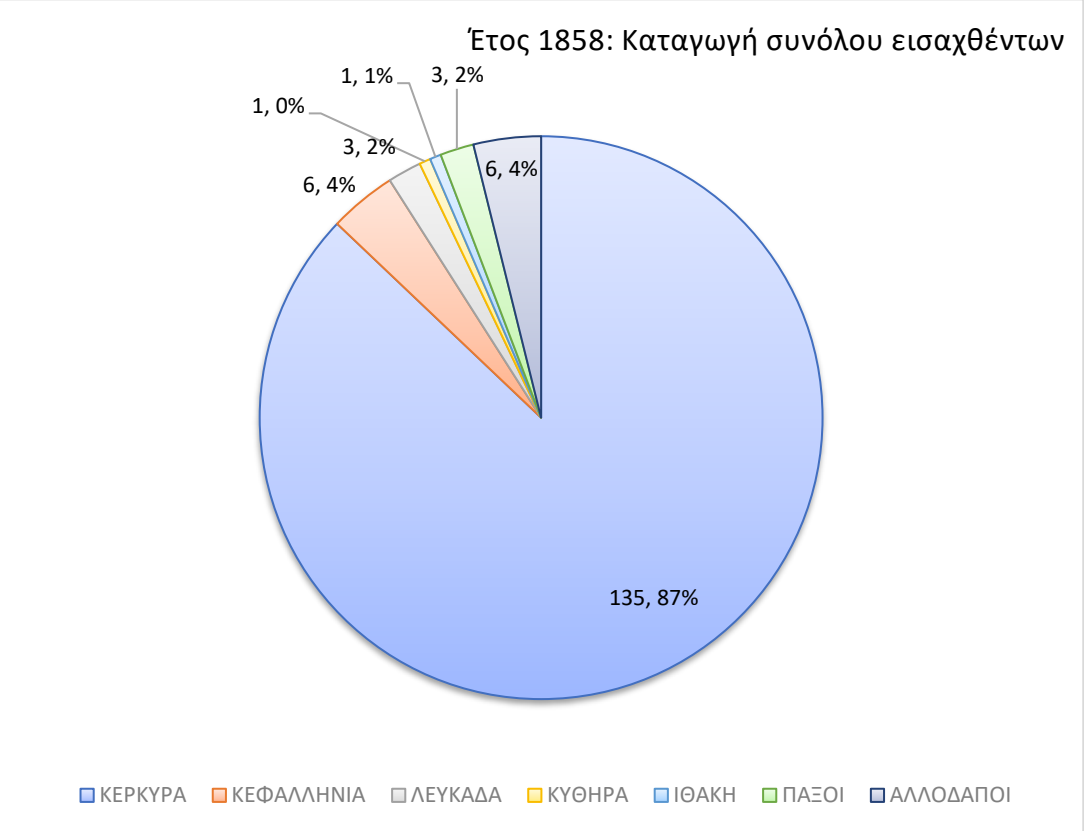
Διαγωγή: 15 είχαν πολύ κακή διαγωγή (cattivissima), 12 είχαν κακή διαγωγή (cattiva), 2 είχαν 'αμφίβολη' διαγωγή (dubbia).

Αλφαβητισμός: 19 ήταν αναλφάβητοι, 10 είχαν μέτρια μόρφωση.

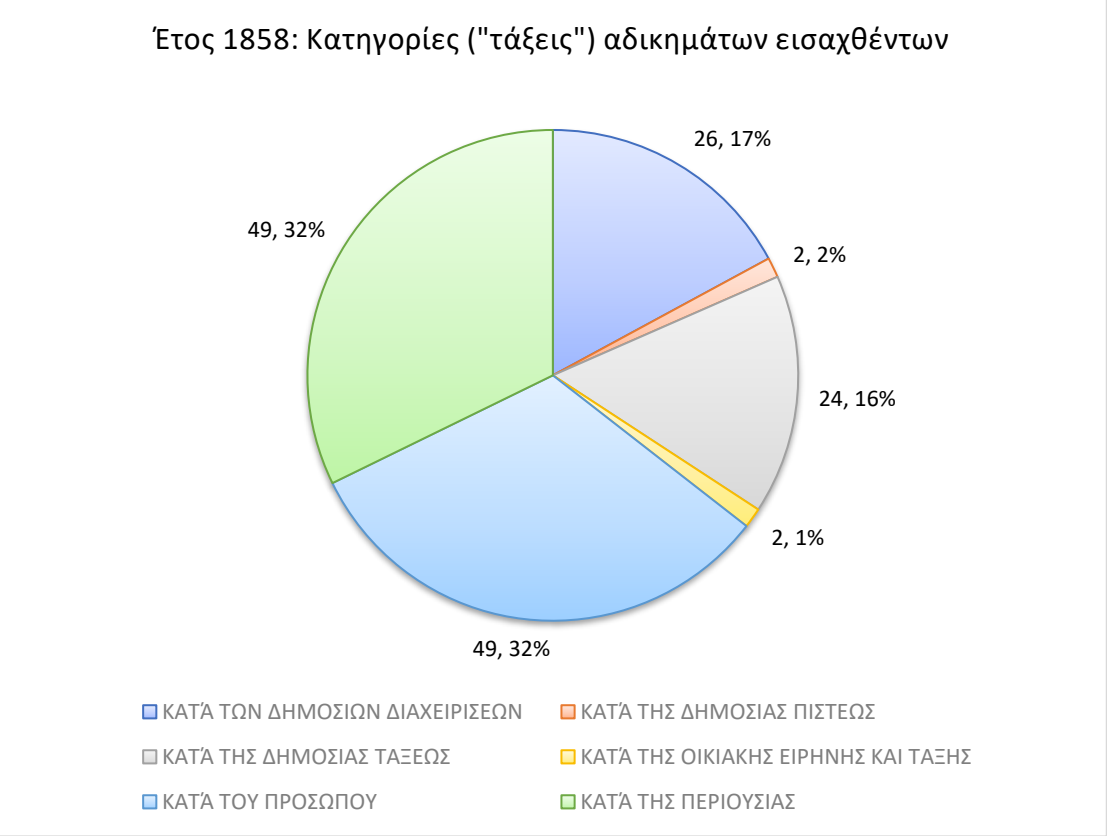
Τέχνη ή επάγγελμα ή ενασχόληση με αγροτικές εργασίες: Άνεργοι ήταν οι 16 και εργαζόμενοι οι 13.

8.2 Γραφήματα που αφορούν στο σύνολο των εισαχθέντων (έτος 1858)

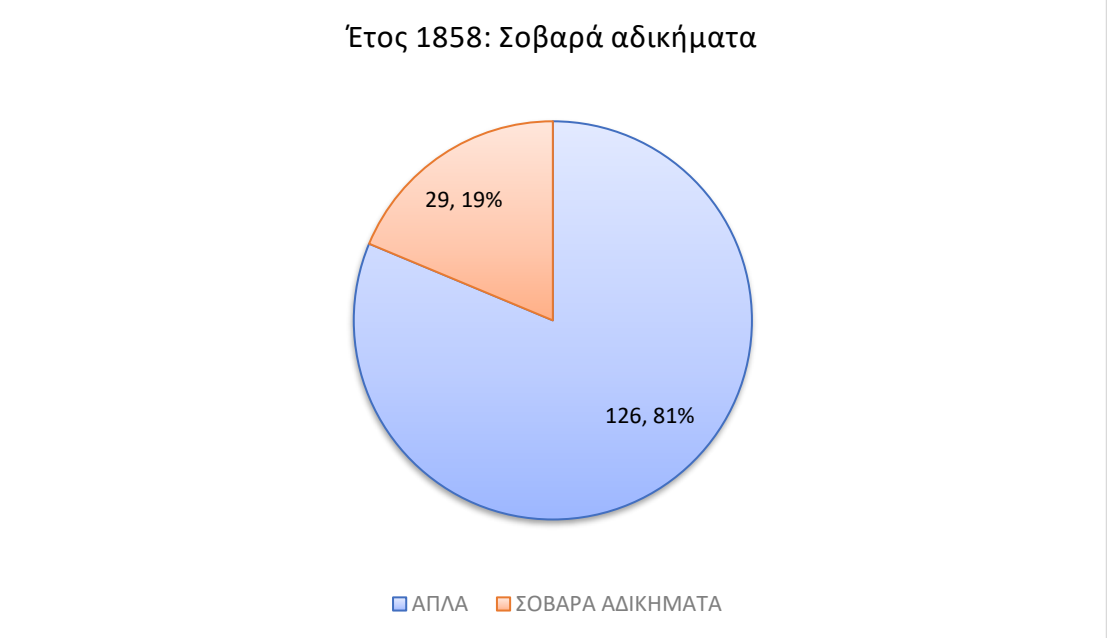
Γράφημα 8.2.1

Γράφημα 8.2.2

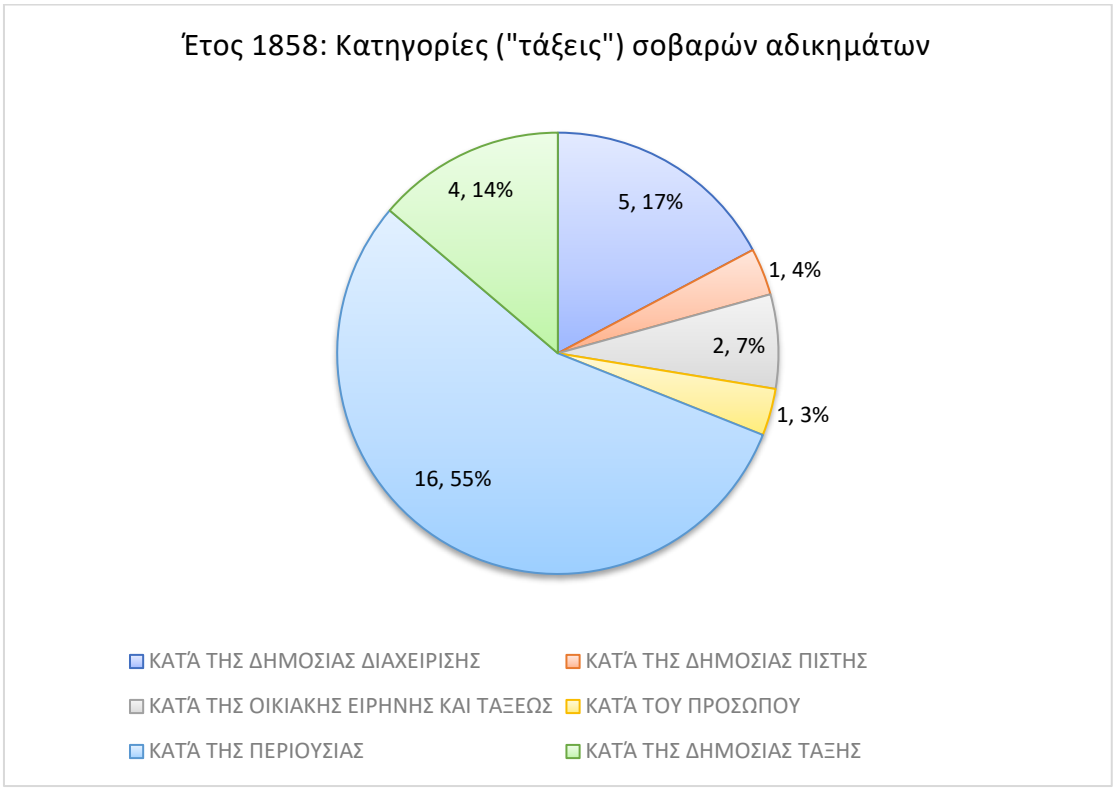

Γράφημα 8.2.3

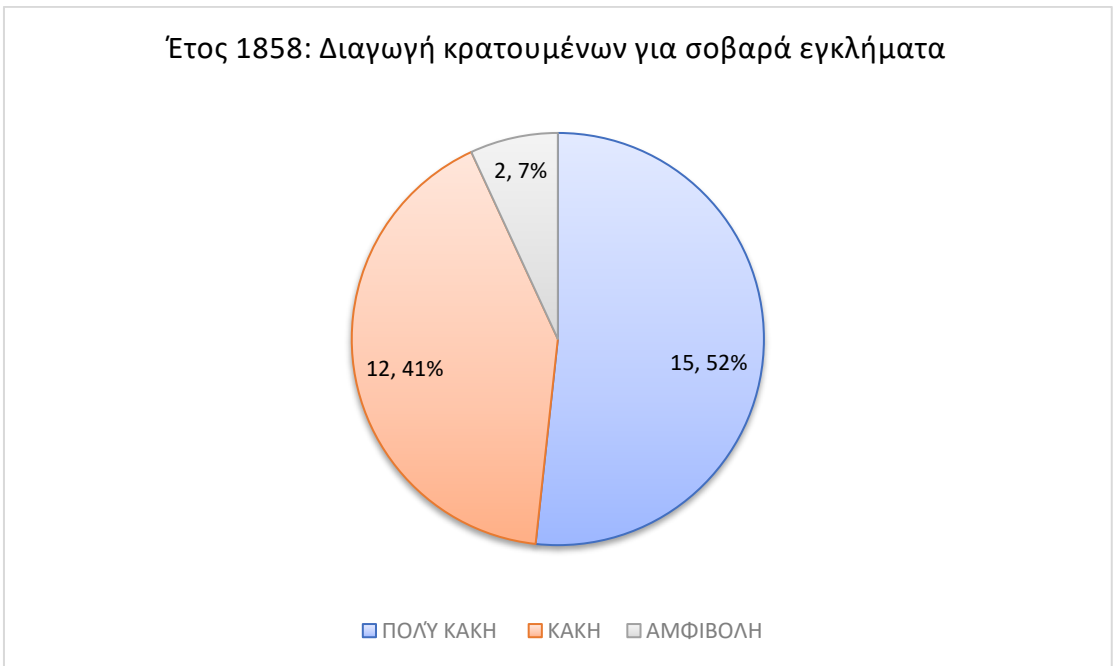

8.3 Γραφήματα που αφορούν στους εισαχθέντες για σοβαρά εγκλήματα (1858)

Γράφημα 8.3.1

Γράφημα 8.3.2

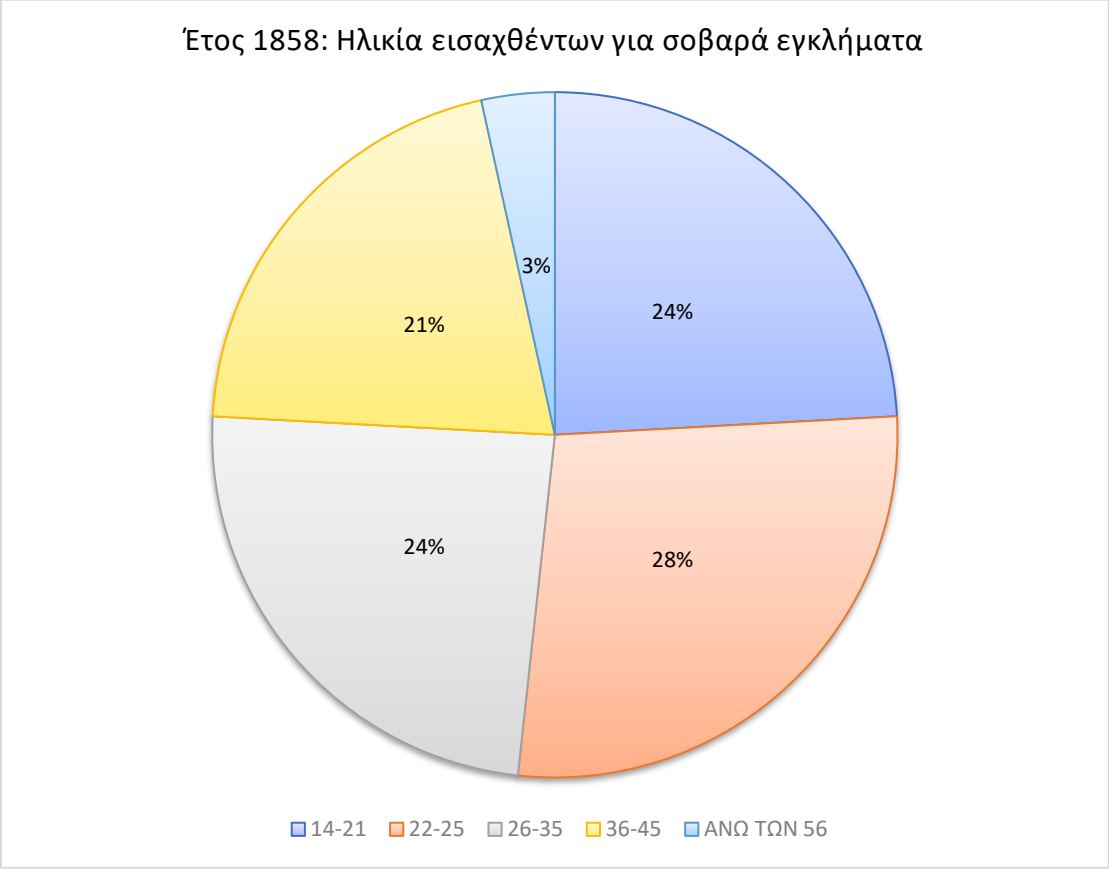
Γράφημα 8.3.3

Γράφημα 8.3.4

Γράφημα 8.3.5

Έτος 1858: Ηλικία εισαχθέντων για σοβαρά εγκλήματα
24%
28%
24%
21%
3%
14-21
22-25
26-35
36-45
ΑΝΩ ΤΩΝ 56

9. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1859[1166]

9.1 Στοιχεία ανά βαθμίδα και είδος αδικήματος:

9.1.α Στοιχεία που αφορούν στο σύνολο των κρατουμένων (190) που εισήλθαν – 174 Αδικήματα (Reati e Prevaricazioni).

Αδικήματα κατά των δημοσίων διαχειρίσεων: 19

Αδικήματα κατά του Συντάγματος του Κράτους: 1

Αδικήματα κατά της δημόσιας πίστεως: 3

Αδικήματα κατά της δημόσιας τάξεως: 20

Αδικήματα κατά της οικιακής ειρήνης και τάξεως: 7

Αδικήματα κατά του προσώπου: 72

Αδικήματα κατά της περιουσίας: 52

Η διαβάθμιση των ποινών που επιβλήθηκαν για τα 174 αδικήματα ήταν:

Εγκληματικές ποινές: 23

Πλημμεληματικές ποινές: 113

Αστυνομικές ποινές: 38

9.1.β Στοιχεία που αφορούν σε αυτούς που εισήλθαν (38) για τη διάπραξη σοβαρών αδικημάτων.

Από τους 190 εισαχθέντες οι 38 είχαν διαπράξει σοβαρά εγκλήματα: 3 διέπραξαν αδικήματα κατά της δημόσιας διαχείρισης, 4 αδικήματα κατά της δημόσιας πίστεως, 3 κατά της δημόσιας τάξεως, 7 κατά της οικιακής ειρήνης και τάξης, 7 κατά του προσώπου και 14 κατά της περιουσίας.

Η διαγωγή αυτών των 38 κρατουμένων ήταν ως εξής:

10 είχαν πολύ κακή διαγωγή.

16 είχαν κακή διαγωγή.

[1166] Cozziris Giovanni, Governatore del Penitenziario di Corfù ed Ispettore Generale delle Prigioni dello Stato Ionio, "*Statistica del Penitenziario di Corfù, per gli anni 1857-1858-1859*", Corfù, tipografia "Ionia", 1861. Τα στοιχεία αφορούν μόνον στους εισαχθέντες το συγκεκριμένο έτος και όχι στο σύνολο των κρατουμένων στο σωφρονιστήριο κατά το έτος αυτό (δεν περιλαμβάνει δηλαδή στοιχεία που αφορούν σε όσους εισήχθησαν προηγούμενα έτη και συνεχίζουν να εκτίουν την ποινή τους)

10 είχαν *αμφίβολη* διαγωγή.

2 είχαν καλή διαγωγή.

Αναλφάβητοι ήταν οι 16 και με μέτρια μόρφωση 22.

Ανεπάγγελτοι ήταν 15.

Ανήκαν στις εξής ηλικιακές ομάδες:

14-21 έτη 12 κρατούμενοι.

22-25 έτη 8 κρατούμενοι.

26-35 έτη 12 κρατούμενοι.

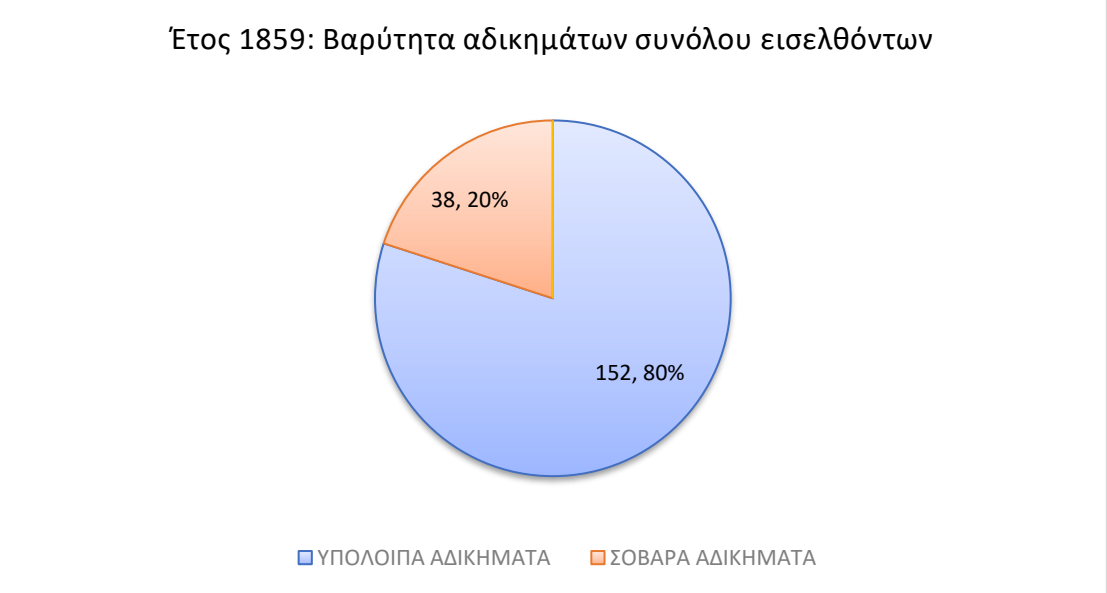
36-45 έτη 2 κρατούμενοι.

46-55 έτη 1 κρατούμενος.

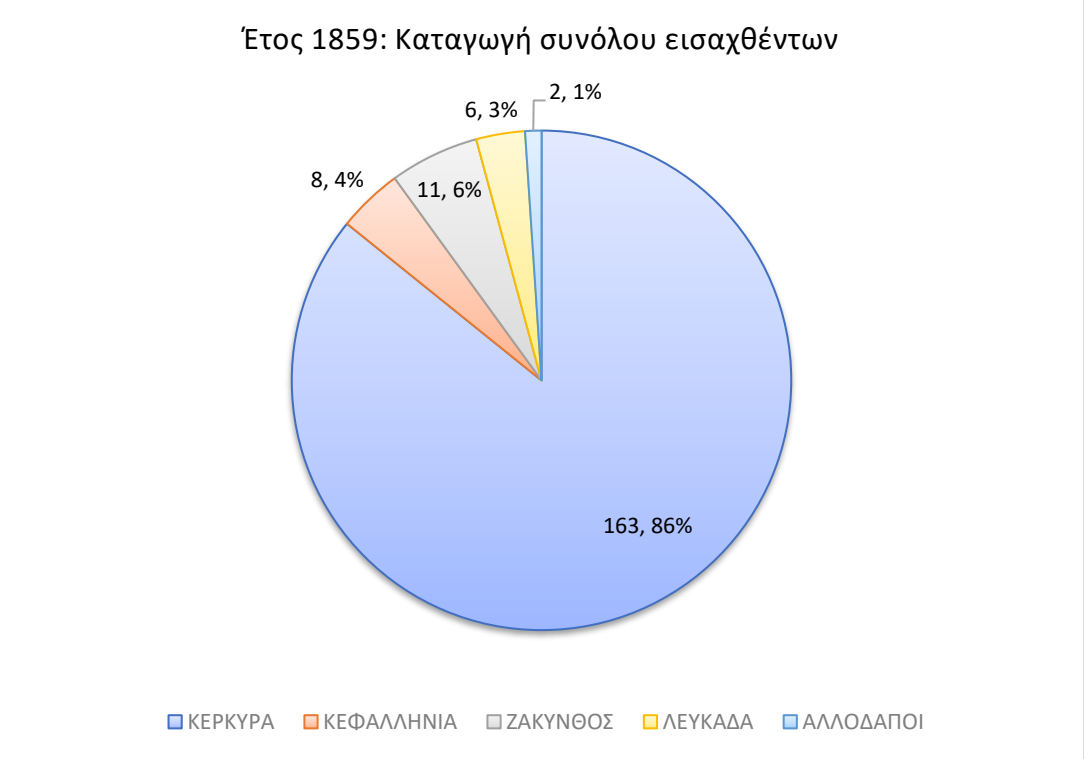
56 έτη και πάνω 3 κρατούμενοι.

9.2 Γραφήματα που αφορούν στο σύνολο όσων εισήλθαν το έτος 1859.

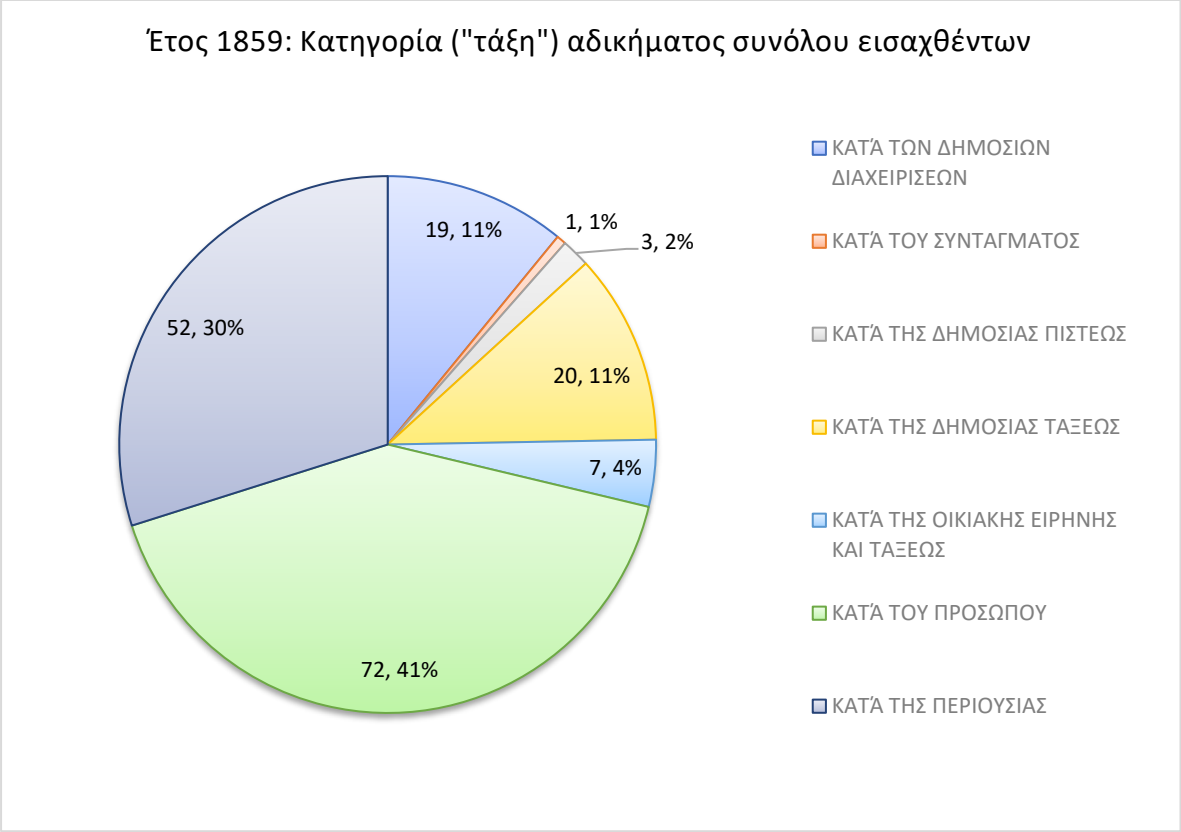
Γράφημα 9.2.1

Γράφημα 9.2.2

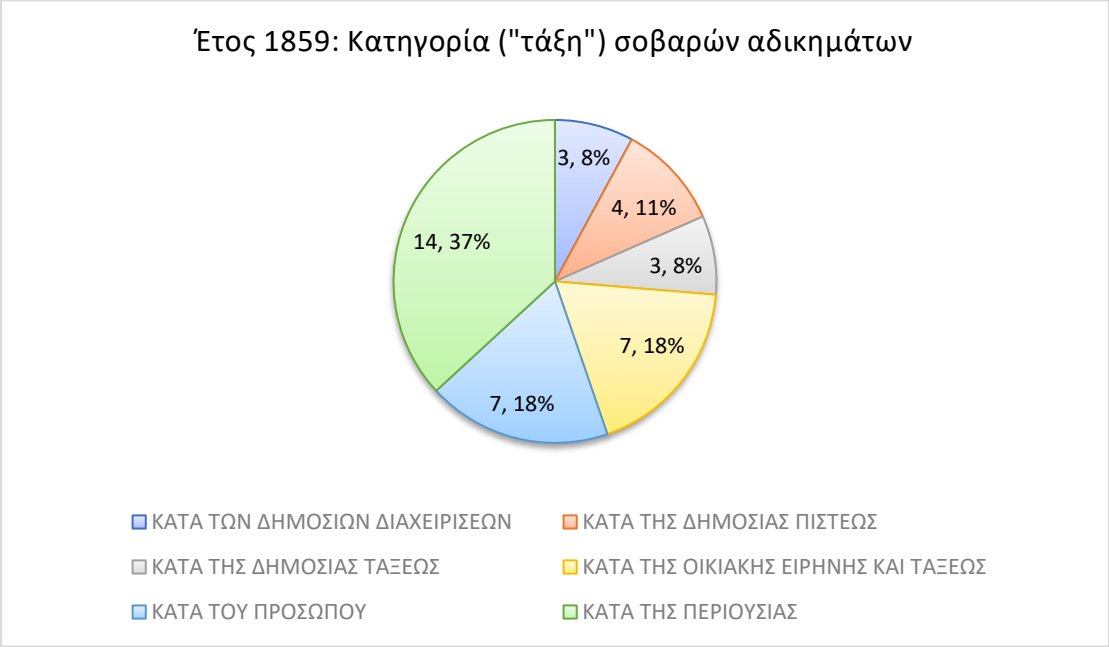

Γράφημα 9.2.3

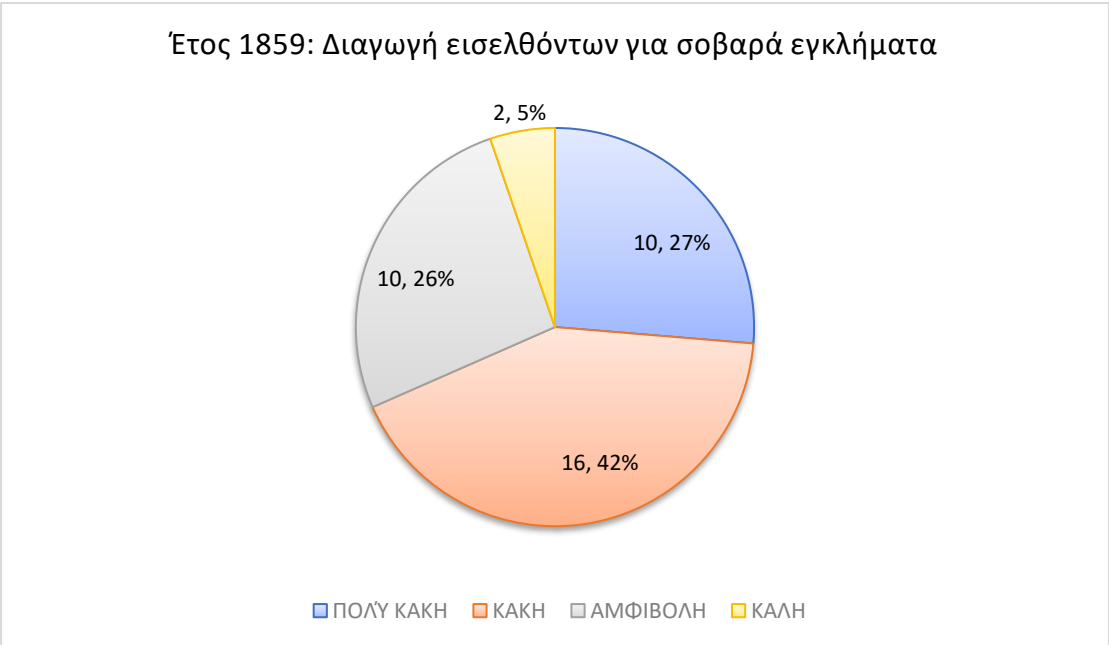

9.3 Γραφήματα που αφορούν μόνο όσους εισήλθαν για σοβαρά εγκλήματα (1859)

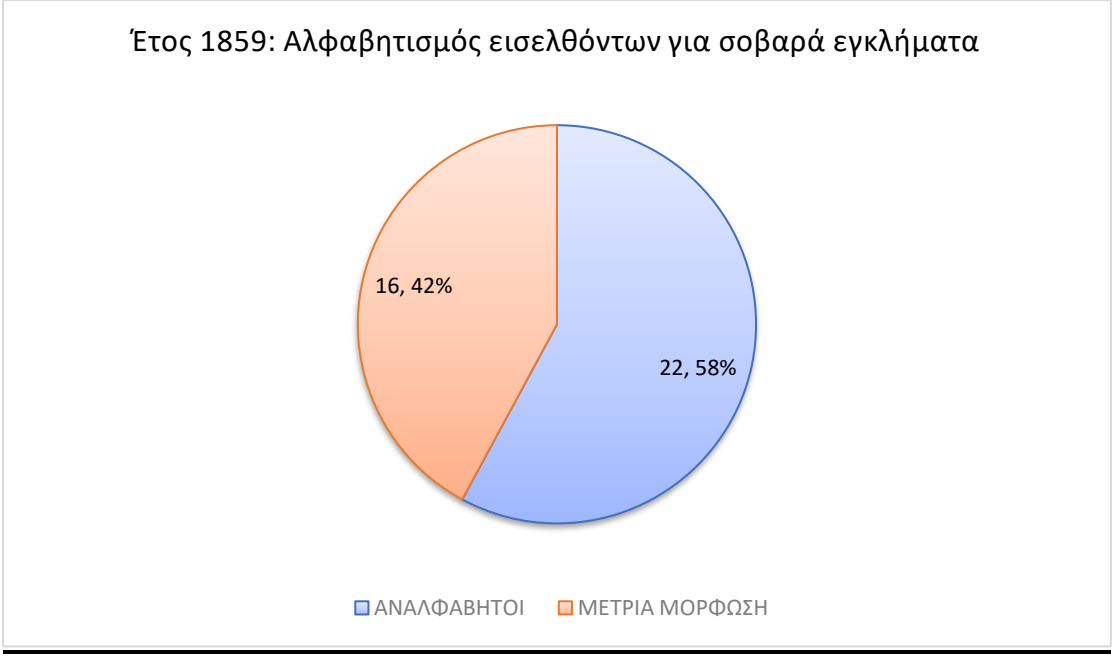
Γράφημα 9.3.1

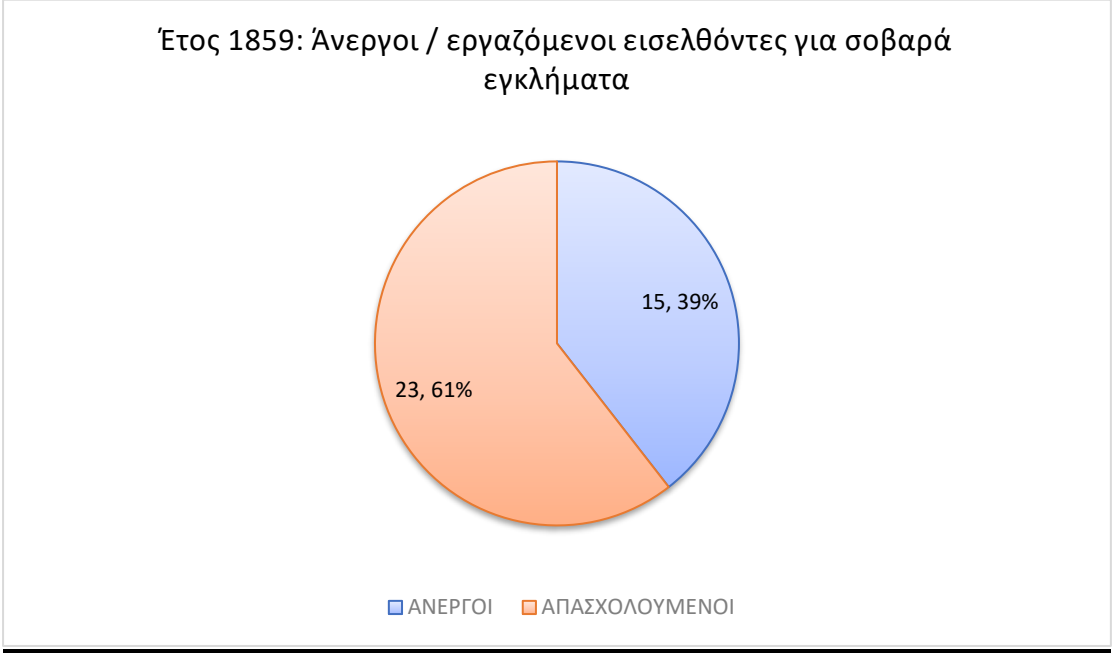
Γράφημα 9.3.2

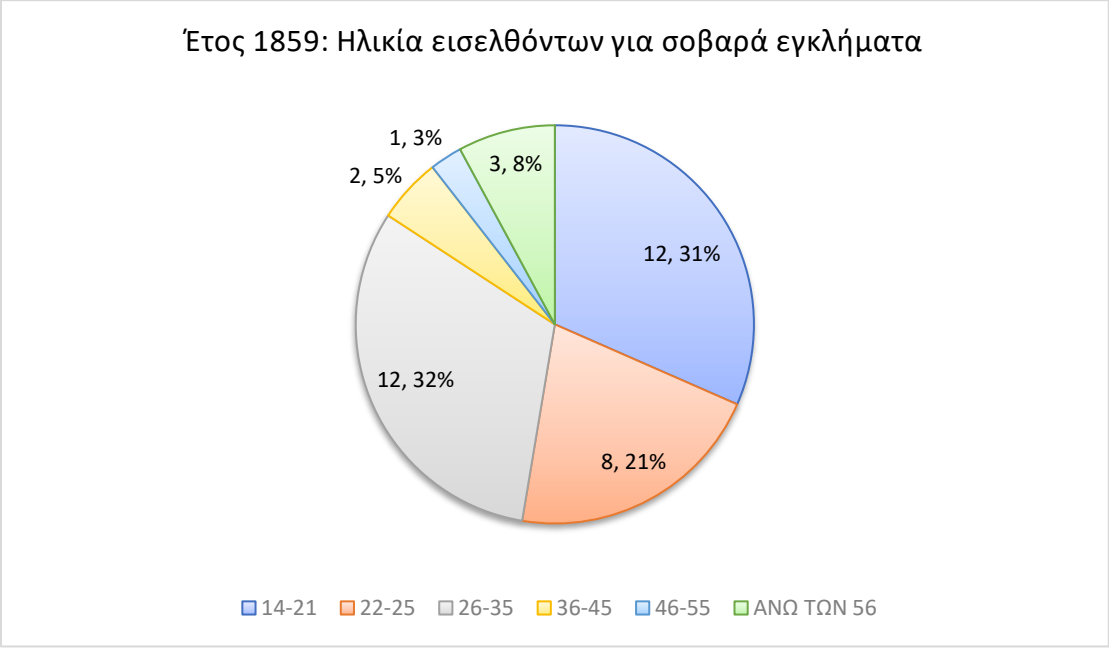
Γράφημα 9.3.3

Γράφημα 9.3.4

Γράφημα 9.3.5

Έτος 1859: Ηλικία εισελθόντων για σοβαρά εγκλήματα
1, 3%
2, 5%
3, 8%
12, 31%
12, 32%
8, 21%
14-21
22-25
26-35
36-45
46-55
ΑΝΩ ΤΩΝ 56

10. ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΣΩΦΡΟΝΙΣΤΗΡΙΟΥ ΓΙΑ ΤΟ ΕΤΟΣ 1863[1167]

1. Αδικήματα κατά των Δημοσίων διαχειρίσεων και της δημοσίου ευημερίας

ΕΙΔΟΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ	Αριθ. (Κ ή Π) κ=κακούργημα π=πλημμέλημα
Εξύβρισις κατά των εν τέλει 9%	4 π
Αντίστασις κατά δημοσίου δυνάμεως 28%	2 κ + 10 π
Εισαγωγή και κυκλοφορία κιβδήλων νομισμάτων 2%	1 κ
Παραβίασις μεσεγγύου 14%	6 π
Παραβίασις σφραγίδων 7%	3 π
Πλαστογραφία 5%	2 κ
Απλή λαθρεμπορία 2%	1 κ
Αυτοδικία 7%	3 π
Παραποίησις ιδιωτικού εγγράφου 2%	1 κ
Ακίνδυνοι σωματικαί βλάβαι κατά δημοσίου εν τέλει 7%	3 κ
Απάτη 9%	4 π
Ασεβασία 5%	2 π
Υπεξαίρεσις δημοσίων χρημάτων 2%	1 κ
ΣΥΝΟΛΟ	**43** (11 κ, 32 π**)**

[1167] «ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ / ΠΡΟΟΨΙΣ δεικνύουσα τα αδικήματα των εν τω Σωφρονιστηρίω παραδεχθέντων υποποίνων από 1ης Φεβρουαρίου 1863 μέχρι 31ης Ιανουαρίου 1864». Φύλλο 686, Εφημερίδας της Κυβερνήσεως (4/16 Απριλίου 1864).

2. Αδικήματα κατά της δημοσίας τάξεως και οικιακής ειρήνης.

ΕΙΔΟΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ	ΑΡ. (Κ ή Π)
Απόπειρα παρά φύσιν σαρκικής μίξεως 7%	2 κ
Απόπειρα βιασμού 31%	5 κ 3 π
Βιασμός 4%	1 κ
Παράνομος βία 4%	1 π
Μοιχεία 4%	1 π
Οπλοφορία 50%	13 π
ΣΥΝΟΛΟ (δεν υπάρχει στο πρωτότυπο)	**26** (8 κ, 18 π)

3. Αδικήματα κατά του προσώπου

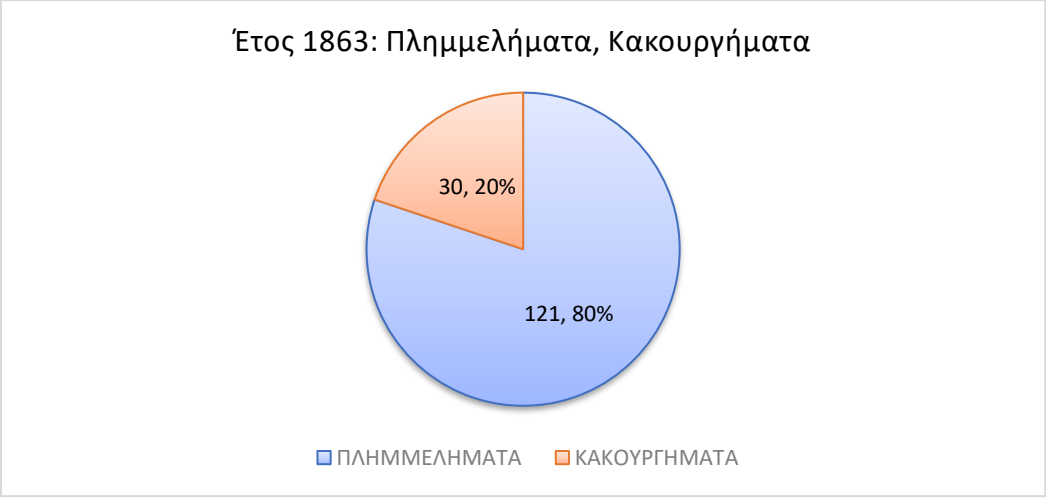
ΕΙΔΟΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ	ΑΡ. (Κ ή Π)
Ανθρωποκτονία επιχειρηθείσα δια προμελέτης 2%	1 κ
Αποτυχούσα ανθρωποκτονία 4%	2 κ
Απλή εκούσιος ανθρωποκτονία 4%	2 κ
Θεραπευταί σωματικαί βλάβαι 47%	1 κ + 21 π
Εξίτηλοι σωματικαί βλάβαι 13%	6 π
Ανθρωποκτονία εξ αμελείας 2%	1 π
Δυσφημία 4%	2 π
Εξύβρισις 24%	11 π
ΣΥΝΟΛΟ	**47** (6 κ, 41 π)

4. Αδικήματα κατά της ιδιοκτησίας

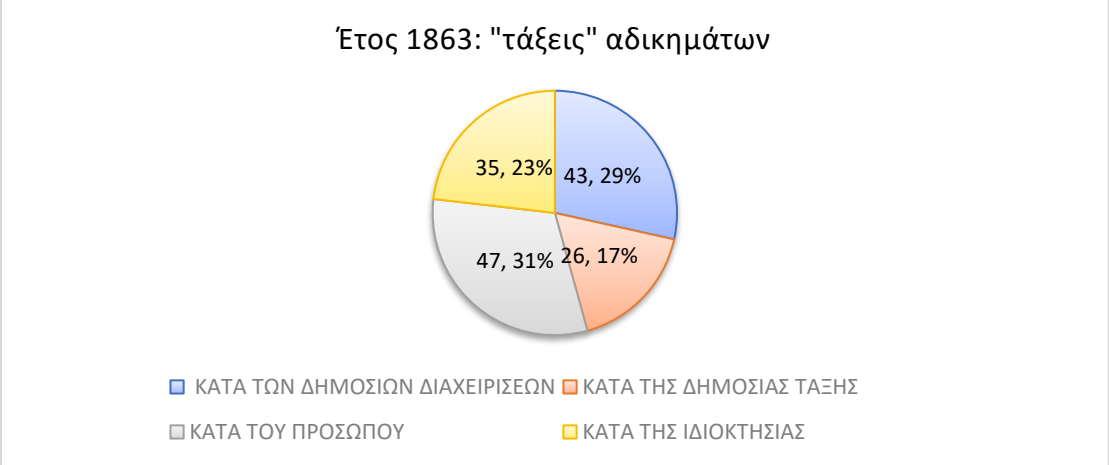
ΕΙΔΟΣ ΑΔΙΚΗΜΑΤΟΣ	ΑΡ. (Κ ή Π)
Κλοπή επιχαρακτήριστος τη υπερβάσει δυσκολιών 14%	4 κ + 1 π
Απλή κλοπή 57%	20 π
Βιαία κλοπή 3%	1 κ
Αυθαίρετος βοσκή 14%	5 π
Σφετερισμός 3%	1 π
Εμπρησμός εξ αμελείας 9%	3 π
ΣΥΝΟΛΟ	**35** (5 κ, 30 π)

Γραφήματα (έτος 1863)

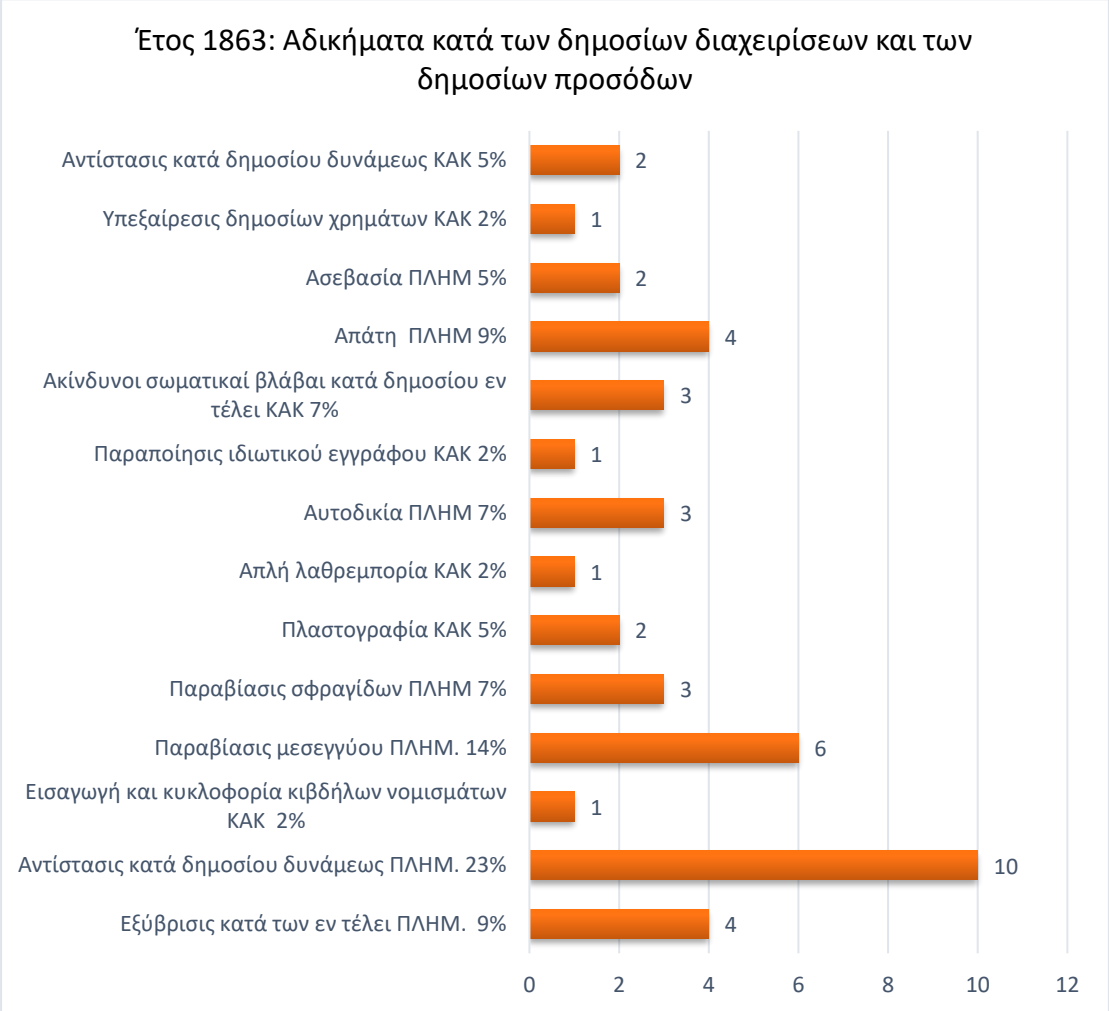
Γράφημα 11.1

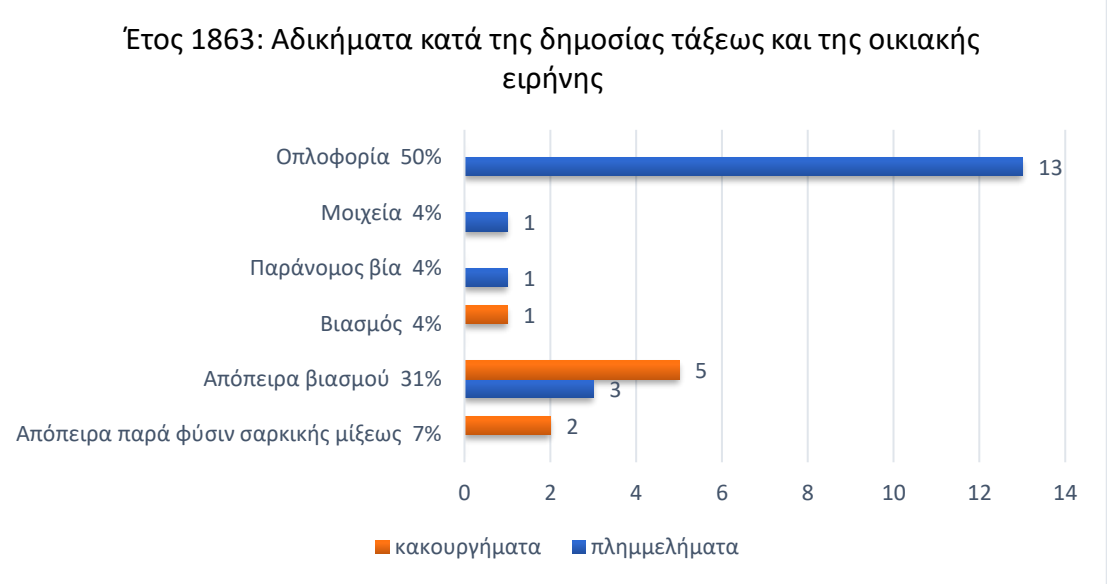
Γράφημα 11.2

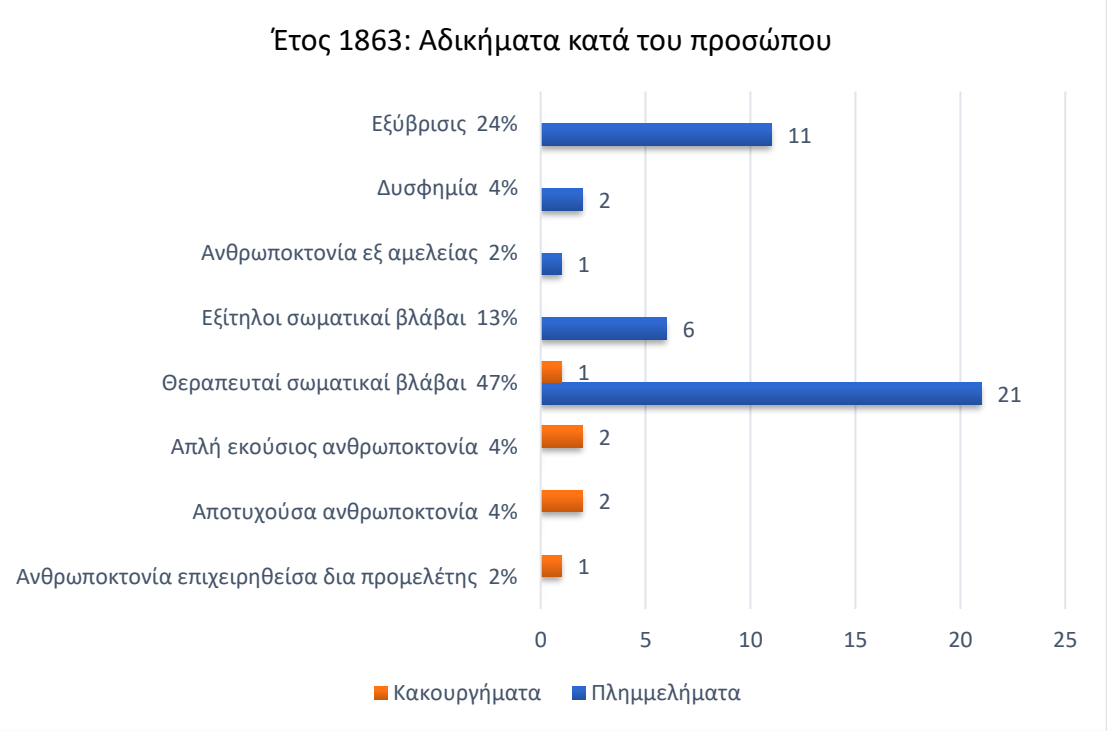
Γράφημα 11.3

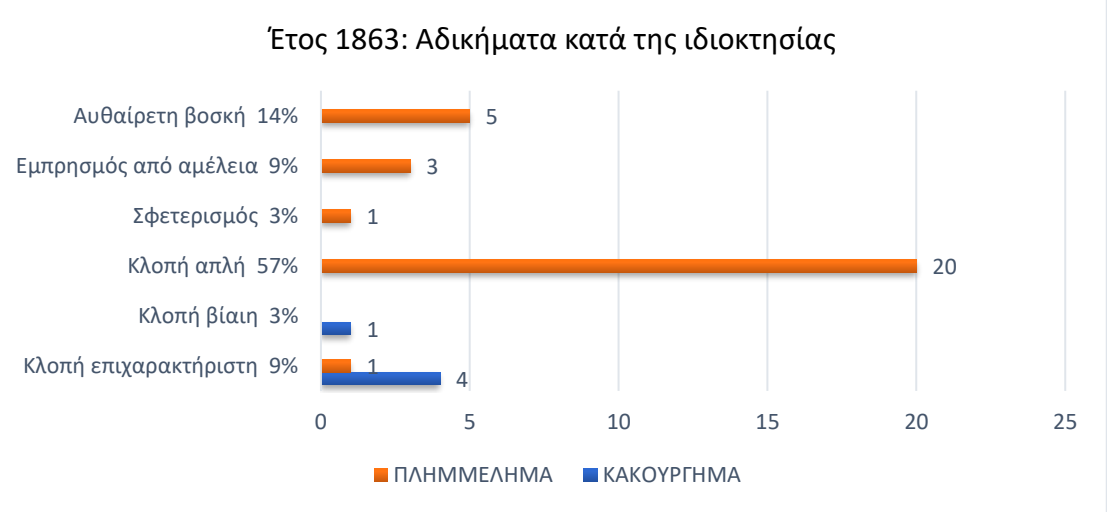
Γράφημα 11.4

Γράφημα 11.5

Γράφημα 11.6

Γράφημα 11.7

